

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XX a. literatūra

*

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Francas Kafka

PROCESAS
PILIS
NOVELĖS

VILNIUS
1994

UDK 830(436)-3
Ka86

ISBN 5-415-00741-5

PROCESAS

Romanas

Franz Kafka DER PROZESS
Fischer Bücherei GmbH
Frankfurt am Main und Hamburg, 1960

Iš vokiečių kalbos vertė
ANTANAS GAILIUS

2-asis leidimas
1-asis leidimas — 1981 m.

PIRMAS SKYRIUS

Areštas. Pokalbis su ponia Grubach.
Paskui — panelė Biurstner

Kažkas, matyt, apšmeižė Jozefą K., nes, nepadaręs nieko bloga, jis buvo vieną rytą areštuotas. Ponios Grubach, jo buto šeimininkės, virėja, kasdien apie aštuntą atnešdavusi jam pusryčius, šįsyk nepasirodė. Taip dar niekada nebuvo atsitikę. K. luktelėjo valandėlę, išvydo, nepakilęs iš lovos, priešais gyvenančią senutę, kuri neįprastai smalsiai stebėjo jį pro langą, o paskui, sykiu pajutęs kažkokį nesmagumą ir alkį, paskambino. Į duris tučtuojau kažkas pasibeldė, ir į kambarį įėjo vyriškis, kurio K. ligi šiol niekada nebuvo matęs tuose namuose. Jis buvo lieknas, bet suręstas tvirtai, vilkėjo tartum gyte apgijusią juodą eilutę, kuri buvo panaši į kelioninį kostiumą su daugybe klosčių, kišenių, sagčių bei sagų ir sujuosta diržu ir todėl atrodė labai praktiška, nors ir negalėjai suprasti, kam visos tos detalės reikalingos.

— Kas tamsta per vienas? — paklausė K., skubiai sėsdamasis lovoje.

Bet vyriškis nuleido klausimą negirdomis, lyg jo pasirodymas būtų paprasčiausias daiktas, ir tik pasiteiravo:

— Tamsta skambinai?

— Tegu Ana atneša man pusryčius,— tarė K., tylomis atidžiai stebėdamas nepažįstamąjį ir mėgindamas sumoti, kas gi tas žmogus galėtų būti. Tačiau šis nesidavė ilgai stebimas, nusigręžė į duris, truputėlį pravėrė jas ir pasakė kažkam, matyt, stovinčiam prie pat durų:

— Jis prašo, kad Ana atneštų jam pusryčius.

Gretimame kambaryje pasigirdo kikenimas, ir iš garso sunku buvo suprasti, ar ten juokiasi vienas žmogus, ar keli. Nors iš to kikenimo nepažįstamasis negalėjo sužinoti nieko, kas jam būtų buvę naujiena, jis vis dėlto kreipėsi į K., lyg perduodamas įsakymą:

— Tai neįmanoma.

— Še tau,— tarė K., iššoko iš lovos ir greitai apsimovė kelnes.— Pažiūrėsim, kas ten sėdi gretimame kambaryje ir kaip ponia Grubach paaiškins man tokį įsibrovimą.

Tiesa, jis tuoj pat pagalvojo, kad nereikėjo šito sakyti balsiai, nes, ištaręs tuos žodžius, lyg ir pripažino nepažįstamojo teisę jį prižiūrėti, tačiau dabar jam tai atrodė nesvarbu. Nepažįstamasis vis dėlto kaip tik taip suprato jo sakinį, nes paklausė:

— Gal geriau tamsta pasiliktum čia?

— Nei čia pasiliksiu, nei apskritai su tamsta kalbėsiuos, kol pasakysi, kas tamsta per vienas.

— Aš tamstai tik gero linkiu,— pasakė vyriškis, dabar jau pats atidarydamas duris.

Gretimame kambaryje, į kurį K. įžengė lėčiau, negu norėjo, iš pirmo žvilgsnio viskas atrodė beveik taip pat kaip ir iš vakaro. Tai buvo ponios Grubach svetainė, ir gal tame kambary, prigrūstame baldų, užtiesalų, porceliano ir prikabinėtame fotografijų, šiandien buvo truputėlį erdviau negu paprastai, bet tai ne iš karto galėjai pastebėti, juoba kad didžiausia permaina buvo ta, jog jame prie atviro lango su knyga rankose sėdėjo kažkoks žmogus, kuris dabar pakėlė į K. akis.

— Tamsta turėjai pasilikti savo kambaryje! Ar Francas tamstai nesakė?

— Bet ko tamsta iš manęs nori? — paklausė K., perbėgdamas akimis nuo naujojo svečio prie to, kuris buvo pavadintas Francu ir dabar stovėjo tarpduryje, o paskui vėl pažvelgdamas į pirmąjį.

Pro atvirą langą buvo matyti ta pati moteriškė, kuri, pagauta tikro senės smalsumo, dabar irgi perėjo prie kito lango pasižiūrėti, kas čia bus toliau.

— Aš tuoj paklausiu ponią Grubach...— tarė K., pasimuistė, lyg mėgindamas ištrūkti iš tų nepažįstamųjų rankų, nors šie stovėjo tolokai nuo jo, ir buvo beeinąs.

— Ne,— pasakė vyriškis prie lango, numetė knygą ant stalelio ir atsistojo.— Tamstai nevalia išeiti, juk tamsta areštuotas.

— Panašu,— atsakė K.— O už ką? — paklausė.

— Mes negalim tamstai to pasakyti. Eik tamsta į savo kambarį ir lauk. Byla pradėta, ir viską sužinosi, kai ateis laikas. Aš ir taip nusižengiu savo pareigai, draugiškai su tamsta kalbėdamasis. Bet tikiuosi, kad niekas daugiau manęs negirdi kaip tik Francas, o Francas pats nesilaiko instrukcijų, taip maloniai su tamsta elgdamasis. Jei-

gu tamstai ir toliau taip seksis, kaip pasisekė su sargybiniais, tai gali būti visai ramus.

K. norėjo atsisėsti, bet ūmai pastebėjo, kad visame kambaryje nėra jokio kito krėslo, tik fotelis prie lango.

— Tamsta dar pamatysi, kad tai gryna teisybė,— pasakė Francas ir kartu su savo draugu žengė prie K.

Antrasis vyriškis buvo gerokai aukštesnis už K. ir visą laiką plekšnojo jam per pečius. Abu vyrai apžiūrėjo K. naktinius marškinius ir pasakė, kad dabar jis turėsiąs apsivilkti daug prastesnius, tačiau šiuos marškinius ir visus kitus jo baltinius jie pasaugosią ir, jeigu jo byla baigsis laimingai, paskui jam grąžinsią.

— Bus geriau, jei savo daiktus tamsta atiduosi mums, o ne į sandėlį,— aiškino jie.— Sandėly tarnautojai dažnai pasisavina kaltinamųjų daiktus, be to, praėjus tam tikram laikui, jie išparduodami, nežiūrint, ar byla jau pasibaigusi, ar dar ne. O kaip ilgai trunka tokie procesai, ypač pastaruoju metu! Aišku, galų gale sandėlis tamstai sumokėtų už tuos daiktus, tačiau ši suma visų pirma savaime bus menka, nes parduodant jų kainą nulemia ne tai, kiek už juos pasiūloma, bet tai, kiek išeina kyšiams. Be to, iš patirties yra žinoma, kad gauti pinigai, metų metus keliaudami iš rankų į rankas, gerokai aptirpsta.

K. beveik nesiklausė tų šnekų, jam nelabai rūpėjo teisė tvarkyti savo daiktus, kurią galbūt tebeturėjo; dabar jam daug svarbiau buvo išsiaiškinti savo padėtį; tačiau šitų žmonių akivaizdoje jis niekaip negalėjo susikaupti, antrojo sargybinio — juk tai galėjo būti tiktai sargybinis — visą laiką familiariai ir draugiškai baksnojamas pilvu; o pakėlęs akis K. išvysdavo prie to stambaus kūno visai nesiderinantį liesą, prakaulų veidą su didele ir kreiva nosimi ir pastebėdavo, kad vyriškis virš jo galvos rodo kažkokius ženklus savo draugui. Kas tie žmonės? Apie ką jie čia šneka? Kokioje žinyboje dirba? Juk K. gyvena valstybėje, kurioje gerbiamos žmogaus teisės, aplink viešpatauja ramybė, visi įstatymai tebegalioja. Kas išdrįso jį užpulti jo paties namuose? Jis visuomet buvo linkęs į viską žiūrėti lengvai, patikėti blogiausiu dalyku tik tuomet, kai šis jau įvykdavo, nesirūpinti ateitimi, kad ir koks pavojus grėstų. Bet šį kartą K. atrodė, kad taip elgtis negerai, nors viską galėjai palaikyti pokštu, šiurkščiu pokštu, kurį nežinia dėl ko, gal todėl, kad šiandien buvo jo trisdešimtasis gimtadienis, iškrėtė kolegos iš banko, aišku, tai buvo visai galimas daiktas, galbūt reikėjo tiktai nusijuokti sargybiniams į akis, ir jie būtų taip pat pradėję juoktis, gal čia buvo pasiuntiniai, tiesiog iš gatvės paimti, juk

jie visai panašūs į tokius; vis dėlto šįsyk, vos pirmą kartą išvydęs sargybinį Francą, K. nusprendė nepaleisti iš rankų nė menkiausio pranašumo, kurį galbūt turėjo prieš tuos žmones. K. nutarė, kad bus menka bėda, jei vėliau kolegos ims kalbėti, jog jis nesuprantąs juokų; užtat gerai prisiminė — nors nebuvo įpratęs mokytis iš patirties — kelis šiaip jau visai nereikšmingus atvejus, kai jis, ne taip, kaip jo draugai, sąmoningai, nė truputėlio nenujausdamas galimų padarinių, pasielgė neatsargiai ir paskui už tai buvo gyvenimo nubaustas. Tas neturėjo pasikartoti, bent jau šį kartą. Jeigu čia buvo komedija, tai K. nusprendė suvaidinti ją iki galo.

Kol kas jis dar buvo laisvas.

— Atleiskite,— tarė K. ir pro sargybinių tarpą skubiai nuėjo į savo kambarį.

— Atrodo, kad jis visai sukalbamas žmogus,— pasigirdo jam už nugaros.

Savo kambary K. iš karto ėmė traukyti rašomojo stalo stalčius; viskas juose gulėjo kuo tvarkingiausiai, bet susijaudinęs jis niekaip negalėjo rasti asmens dokumentų, kurių kaip tik ieškojo. Pagaliau, radęs dviratininko pažymėjimą, jau buvo beeinąs su juo pas sargybinius, bet paskui tas dokumentas pasirodė jam per menkas, ir jis ėmė ieškoti toliau, kol rado metrikus. Kai K. sugrįžo į gretimą kambarį, atsivėrė priešinės durys, ir buvo beįžengianti vidun ponia Grubach. Jos figūra šmėkštelėjo tarpdury tik vieną akimirką, nes, vos pastebėjusi K., ponia Grubach aiškiai sumišo, atsiprašė, išnyko ir labai atsargiai uždarė duris.

— Prašom, prašom,— suspėjo pasakyti K.

Jis taip ir liko stovėti kambario viduryje, laikydamas rankoje savo dokumentus, vis dar žiūrėdamas į duris, kurios daugiau jau nebeatsivėrė, ir krūptelėjo tik sušukus sargybiniams, kurie sėdėjo prie staliuko po atviru langu ir, kaip pastebėjo K., šveitė jo pusryčius.

— Kodėl ji neįėjo? — paklausė K.

— Jai negalima,— pasakė aukštasis sargybinis.— Juk tamsta areštuotas.

— Kaip aš galiu būti areštuotas? Ir dar šitaip?

— Ir vėl tamsta pradedi,— tarė sargybinis, mirkydamas sviestu apteptą duonos riekutę į indelį su medum.— Į tokius klausimus mes neatsakinėjam.

— Turėsit atsakyti,— tarė K.— Štai mano asmens dokumentai! O dabar malonėkit parodyt savuosius, ir visų pirma — arešto orderį.

— Viešpatie! — sušuko sargybinis.— Kodėl tamsta niekaip negali susitaikyti su savo padėtim? Atrodo, lyg tyčia stengiesi be jokio reikalo erzinti mus, žmones, kurie šiuo metu, ko gero, yra tamstai artimesni už visus artimuosius!

— Tikrai, tikrai, patikėk tamsta,— pridūrė Francas, nekeldamas prie lūpų kavos puoduko, kurį laikė rankoje, ir žvelgdamas į K. ilgu, galbūt reikšmingu, bet nesuprantamu žvilgsniu.

Pats to nenorėdamas, K. irgi tokiu pat žvilgsniu atsakė Francui, bet paskui pliaukštelėjo ranka per savo popierius ir pakartojo:

— Štai mano asmens dokumentai!

— O kas mums darbo tie dokumentai? — dabar jau sušuko aukštasis sargybinis.— Tamsta elgiesi pikčiau už mažą vaiką. Ko tamsta iš mūsų nori? Nejaugi tikiesi greičiau užbaigti savo didelį nelemtą procesą, diskutuodamas apie asmens dokumentus ir arešto orderį su mumis, paprastais sargybiniais? Mudu — smulkūs valdininkai, beveik visai nenusimanome apie asmens dokumentus ir su tamstos byla turime tik tiek bendra, kad saugome tamstą po dešimt valandų per dieną ir už tai gauname algą. Tai štai kas mes esame, tačiau įstengiame suprasti, kad aukštieji organai, kuriems mes tarnaujame, prieš duodami įsakymą areštuoti žmogų, pirmiau gerai išsiaiškina arešto priežastį ir suimtojo asmenybę. Čia negali būti klaidos. Juk mūsų organas, kiek aš jį pažįstu,— tiesa, pažįstu tik žemiausius valdininkus,— neieško kaltės tarp gyventojų; kaltė, kaip parašyta įstatyme, pati jį pritraukia, ir tuomet jis turi siųsti mus, sargybinius. Toks yra įstatymas. Kokia čia gali būti klaida?

— Aš nežinau tokio įstatymo,— tarė K.

— Tai pats tamsta kaltas,— pasakė sargybinis.

— Tas įstatymas turbūt egzistuoja tiktai jūsų galvose,— tarė K., bandydamas kaip nors įsiskverbti į sargybinių mintis, pakreipti jas savo naudai arba pats jomis persiimti.

Tačiau sargybinis tiktai šaltai atrėžė:

— Tamsta patirsi jį savo kailiu!

O Francas įsiterpė:

— Matai, Vilemai, jis prisipažįsta nežinąs įstatymo, bet vis tiek tvirtina esąs nekaltas.

— Tavo teisybė, bet jam nieko neišaiškinsi,— atsiliepė antrasis.

K. nieko daugiau nebeatsakė; ar verta, galvojo jis, leistis dar labiau suklaidinamam to, ką plepa šitie žemiausi valdininkai, kaip jie patys save vadina? Juk jie vis tiek kalba apie dalykus, kurių nė išmanyt

neišmano. Ir tik iš kvailumo taip pasitiki savimi. Užteks man persimesti vienu kitu žodžiu su sau lygiu žmogum, ir viskas paaiškės daug greičiau nei po ilgiausių šnekų su šitais. K. perėjo kelis kartus per kambarį, pamatė, kaip senoji moteriškė anapus gatvės atsitempė apsikabinusi prie lango dar labiau sukriošusį senį. Reikėjo kaip nors užbaigti šitą spektaklį.

— Veskite mane pas savo viršininką,— tarė K.

— Tik tada, kai jis pats to panorės, ne anksčiau,— atsakė Vilemu pavadintas sargybinis.— O dabar,— pridūrė,— patarčiau tamstai eit į savo kambarį, sėdėt ramiai ir laukt, kas bus nuspręsta su tamsta daryti. Patariame neeikvoti jėgų tuštiems samprotavimams, geriau susikaupk, nes iš tamstos bus daug pareikalauta. Tamsta elgeisi su mumis ne taip, kaip mes nusipelnėme savo palankumu, tamsta užmiršai, kad mes, kad ir kokie menki būtume, bent jau kol kas, palyginti su tamsta, esame laisvi žmonės. O tai nemažas pranašumas. Tačiau mes galime atnešti tamstai ko nors užkąsti iš kavinės anapus gatvės, jeigu turi pinigų.

Nieko neatsakydamas į šį pasiūlymą, K. valandėlę stovėjo tylomis. Kas atsitiktų, jeigu jis imtų ir atidarytų duris į gretimą kambarį ar net prieškambarį? Gal tuodu nė neišdrįstų jo sulaikyti, gal tai ir būtų pati papraščiausia išeitis — elgtis be jokios atodairos? Bet galimas daiktas, kad anuodu jį vis dėlto sučiuptų, ir tuomet, kartą jau parblokštas, jis netektų to pranašumo, kurį tam tikra prasme dar jautė prieš juos. Todėl K. pasirinko patikimesnį variantą, nusprendė leisti viskam tekėti savo vaga ir nuėjo į savo kambarį. Nei jis, nei sargybiniai neištarė nė žodžio.

K. nugriuvo į lovą ir pasiėmė nuo prausyklos gražų obuolį, kurį dar vakar vakare pasiliko pusryčiams. Dabar tai buvo visi jo pusryčiai, ir, kaip jis įsitikino atsikandęs pirmą didelį kąsnį, daug geresni už pusryčius iš purvinos naktinės kavinės, kuriuos būtų galėjęs gauti per sargybinių malonę. Jis jautėsi gerai ir tvirtai; tiesa, šįryt nenuėjo į darbą banke, tačiau, turint galvoje palyginti aukštas jo pareigas, tai atleistina. Kažin, ar verta sakyti, kodėl iš tikrųjų pavėlavo? Jis nusprendė pasakyti. Jeigu juo nepatikėtų,— o tai šiuo atveju būtų visai suprantama,— jis galėtų pasikviesti liudininkais ponią Grubach arba net ir tuos du senius iš anapus gatvės, kurie dabar tikriausiai vėl žygiavo prie kito lango. K. stebėjosi,— stebėjosi, bent jau svarstydamas sargybinių požiūriu,— kad jie vėl įvijo jį į kambarį ir paliko visai vieną čionai, kur jis turėjo bent dešimtį galimybių nusižudyti. Tiesa, sugrįžęs prie savo požiūrio, čia pat paklausė save, dėl ko turėtų žu-

dytis. Nejau dėl to, kad tuodu sėdi gretimame kambaryje ir valgo jo pusryčius? Nusižudyti būtų taip beprasmiška, jog jis, net ir norėdamas, negalėtų taip padaryti — vien dėl to, kad toks žingsnis būtų beprasmiškas. Jeigu siauras sargybinių protas taip nekristų į akis, galėtum pamanyti, kad ir jie yra taip pat įsitikinę ir nemato jokio pavojaus palikti jį vieną. Jeigu jiems patinka, tegu sau dabar žiūri, kaip jis eina prie sieninės spintelės, kurioje laikė butelį geros degtinės, kaip išgeria vieną taurelę vietoj pusryčių, o antrą — dėl drąsos, nors toks atsargumas ir buvo reikalingas tik tuo neįtikėtinu atveju, jei drąsos galėtų prireikti.

Staiga jį taip išgąsdino riktelėjimas iš gretimo kambario, kad jis net kaukštelėjo dantimis į taurelės kraštą.

— Tamstą šaukia inspektorius! — pasigirdo balsas.

K. išgąsdino tiktai pats riksmas, tas trumpas, kapotas kareiviškas riksmas, kurio jis visai nesitikėjo išgirsti iš sargybinio Franco. O pačiu įsakymu jis labai apsidžiaugė.

— Pagaliau! — sušuko jis, uždarė spintelę ir tučtuojau nuskubėjo į svetainę.

Ten stovėjo abu sargybiniai ir, lyg tai būtų savaime suprantama, vėl parvijo K. atgal į jo kambarį.

— Kas tamstai šovė į galvą? — ėmė šaukti jie.— Nejau vienmarškinis eisi pas inspektorių? Jis lieps ir tamstą, ir mudu išplakti.

— Paleiskit mane, po velnių! — sušuko K., nuvarytas jau iki pat drabužių spintos.— Jeigu žmogų užpuoli lovoje, nėra ko tikėtis, kad rasi jį su fraku.

— Nieko nebus,— atsakė sargybiniai, kurie visuomet, kai tik K. imdavo šaukti, visiškai nusiramindavo, beveik nuliūsdavo, šitaip jį sutrikdydami ir iš dalies prablaivindami.

— Juokingos ceremonijos! — suniurzgėjo jis, bet jau nusikabino nuo kėdės švarką ir palaikė jį truputį abiem rankom, lyg pavesdamas sargybiniams spręsti, ar bus geras. Tuodu papurtė galvas.

— Reikia juodo švarko,— pasakė jie.

K. numetė švarką ant grindų ir pasakė, pats nesuprasdamas, ką turi galvoje:

— Juk tai dar ne teismo posėdis.

Sargybiniai nusišypsojo, bet neatlyžo:

— Reikia juodo švarko.

— Gerai jau, gerai, kad tik greičiau,— tarė K., pats atidarė spintą, ilgai rausėsi tarp daugybės drabužių, išsirinko patį geriausią juodą

kostiumą, kuris jam taip gražiai gulėjo, jog mažne kėlė visų pažįstamų susižavėjimą, susirado naujus marškinius ir ėmė rūpestingai rengtis. Slapčiomis galvojo, kad vis dėlto pavyko paspartinti visą eigą, nes sargybiniai užmiršo nuvaryti jį į vonią. Jis dirsčiojo į juos būgštaudamas, kad jie dar gali prisiminti, bet sargybiniams tai, aišku, neatėjo nė į galvą, užtat Vilemas neužmiršo pasiųsti Franco pranešti inspektoriui, kad K. rengiasi.

Baigus rengtis, Vilemas nuvedė jį per tuščią svetainę į kitą kambarį, kurio suveriamos durys jau buvo plačiai atidarytos. K. gerai žinojo, kad šiame kambaryje neseniai apsigyveno kažkokia panelė Biurstner, mašininkė, kuri labai anksti išeidavo į darbą, vėlai pareidavo namo ir su K. tik pasilabindavo, daugiau nieko. Dabar naktinis stalelis buvo atitrauktas nuo jos lovos ir paverstas tardytojo stalu, o už jo sėdėjo inspektorius. Jis buvo užsikėlęs koją ant kojos ir vieną ranką laikė užmetęs ant kėdės atlošo.

Kambario kampe stovėjo trys jauni vyrai ir apžiūrinėjo panelės Biurstner fotografijas, prisegtas prie demblio ant sienos. Ant praviro lango rankenos kabojo balta palaidinukė. Kitoje gatvės pusėje lange vėl glūdojo abudu seniai, tik dabar jų kompanija dar padidėjo, nes už jų nugarų, gerokai aukštesnis už juos, maigydamas ir sukdamas pirštais savo rusvą barzdelę, stovėjo kažkoks vyriškis atlapa krūtine.

— Jozefas K.? — paklausė inspektorius, ko gero, vien tam, kad atkreiptų į save išsiblaškiusį K. žvilgsnį.

K. linktelėjo.

— Tamstą turbūt labai nustebino šio ryto įvykiai? — paklausė inspektorius, abiem rankom subraukdamas į krūvą kelis ant stalo gulėjusius daiktus — žvakę, degtukus, kažkokią knygą ir adatų pagalvėlę,— lyg tų dalykų jam būtų reikėję apklausai.

— Aišku,— atsakė K., pagautas smagaus jausmo, kad pagaliau stovi prieš protingą žmogų ir gali pasikalbėti su juo apie savo reikalą.— Aišku, aš buvau nustebintas, bet tik jau ne labai.

— Ne labai? — paklausė inspektorius, statydamas žvakę į stalelio vidurį ir rikiuodamas aplink ją visus kitus daiktus.

— Tamsta tikriausiai mane ne taip supratai,— skubiai ėmė aiškinti K.— Norėjau pasakyti...— jis nutilo ir apsidairė po kambarį, ieškodamas krėslo.— Ar galėčiau atsisėsti? — paklausė.

— Tai nepriimta,— atsakė inspektorius.

— Norėjau pasakyti,— kalbėjo nebeužsikirsdamas K.,— kad tai mane, žinoma, labai nustebino, tačiau, kai žmogus gyveni pasaulyje

trisdešimt metų ir turi prasimušti vien savo jėgomis, kaip kad man buvo skirta, tai apsipranti su netikėtumais ir per daug nesidedi jų į širdį. Ypač tokio kaip šiandien.

— O kodėl ypač tokio kaip šiandien?

— Nesakau, kad visai tai laikau pokštu,— mano supratimu, pokštui to jau būtų per daug. Tokiame pokšte turėtų dalyvauti ir pensiono gyventojai, ir jūs visi, o tai jau viršija pokšto ribas. Taigi nesakau, kad tai pokštas.

— Taip, teisybė,— tarė inspektorius, skaičiuodamas degtukus dėžutėje.

— Tačiau, antra vertus,— kalbėjo toliau K., kreipdamasis į visus esančius kambaryje: jam labai norėjosi patraukti dėmesį ir tų trijų, kurie žiūrinėjo fotografijas,— tačiau, antra vertus, ta istorija negali būti ir labai reikšminga. Sprendžiu iš to, kad esu apkaltintas, bet nejaučiu nė mažiausios kaltės, už kurią mane galėtų kas apkaltinti. Bet ir tai antraeilis dalykas, svarbiausia — kas mane apkaltino? Koks organas veda procesą? Argi tamstos valdininkai? Nė vienas iš jūsų neturit uniformos, jeigu uniforma nelaikysim tamstos,— jis parodė į Francą,— drabužių, bet ir tai greičiau tik kelioninis kostiumas. Reikalauju atsakyti į šituos klausimus ir esu įsitikinęs, kad, viską išsiaiškinę, mes kuo širdingiausiai atsisveikinsim.

Inspektorius nusviedė degtukų dėžutę ant stalo.

— Tamsta labai klysti,— atsakė jis.— Ir šitie ponai, ir aš pats esame tiktai antraeilės figūros tamstos byloje ir beveik nieko apie ją nežinome. Nors ir nešiotume pačias tikriausias uniformas, nuo to tamstos reikalai nė kiek nepablogėtų. Aš net negaliu pasakyti, kad esi apkaltintas, tikriau, nežinau, ar tamsta iš viso kuo nors kaltinamas. Tamsta areštuotas, tas teisybė, bet daugiau aš nieko nežinau. Gal sargybiniai tamstai dar ko nors priplepėjo, bet tai ir tėra plepalai. Tačiau nors ir neatsakau į tamstos klausimus, vis dėlto noriu patarti: mažiau galvok tamsta apie mus ir apie tai, kas tamstos laukia, geriau galvok apie save. Ir nekelk tokio triukšmo su savo nekaltumu, tai menkina šiaip jau neblogą įspūdį, kurį tamsta mums darai. Ir apskritai reikėtų mažiau šnekėti, beveik viską, ką tamsta dabar pasakei, buvo galima suprasti ir iš tamstos laikysenos, net jeigu būtum ištaręs tik porą žodžių; beje, visa tai per daug naudos tamstai nedavė.

K. įsmeigė į inspektorių akis. Gavo pamoką kaip mokinukas, ir dar, ko gero, iš jaunesnio žmogaus? Buvo išbartas už atvirumą? O apie tai, už ką jis yra areštuotas ir kas paliepė areštuoti, taip nieko ir ne-

sužinojo? K. susijaudino, ėmė vaikštinėti po kambarį iš vieno galo į kitą, niekas jam šito nedraudė; atsismaukė rankogalius, persibraukė ranka sau per krūtinę, pasiglostė plaukus, praėjo pro anuos tris ponus, sumurmėjo: „Juk tai beprasmiška",— o šie atsigręžė ir pažvelgė į jį draugiškai, tačiau rimtai,— pagaliau vėl sustojo prie inspektoriaus stalo.

— Prokuroras Hastereris — geras mano bičiulis,— tarė jis.— Ar galėčiau jam paskambinti?

— Žinoma,— atsakė inspektorius.— Tiktai nesuprantu, kokią tai galėtų turėti prasmę. Nebent tamsta norėtum pasikalbėti su juo kokiu asmeniniu reikalu.

— Kokią prasmę? — sušuko K., labiau apstulbęs nei supykęs.— Kas gi tamsta toks? Ieškai prasmės, o pats darai tokius beprasmiškus dalykus, kad baisu žiūrėti! Stačiai akmuo gali pravirkti! Pirmiausia šitie ponai užpuolė mane, o dabar štai sėdi ar stovi sau aplinkui ir šokdina prieš tamstą. Ir dar klausi, kokia prasmė skambinti prokurorui, kai aš, pasak tamstos, esu areštuotas. Gerai, neskambinsiu.

— Na jau, na,— pasakė inspektorius, mosteldamas ranka link prieškambario, kuriame buvo telefonas.— Prašom skambinti.

— Ne, dabar nebenoriu,— tarė K. ir nuėjo prie lango.

Antroje gatvės pusėje visa kompanija žiūrėjo kaip žiūrėjusi pro langą, bet atrodė, kad jie truputėlį sunerimo, kai K. priėjo artyn. Senukai jau buvo bekylą nuo palangės, bet vyriškis, stovintis jiems už nugarų, juos nuramino.

— Irgi mat atsirado žiūrovai,— garsiai sušuko K. inspektoriui, rodydamas pirštu pro langą.— Dinkit iš ten,— suriko jis per gatvę.

Visi trys tuoj atsitraukė porą žingsnių, abu senukai net užlindo už vyriškio, kuris uždengė juos savo plačiu stuomeniu ir, sprendžiant iš jo lūpų judesių, kažką jiems pasakė, nors iš taip toli žodžių nebuvo galima suprasti. Bet visiškai žiūrovai nepranyko, atrodė, lyg jie lauktų progos vėl nepastebimai prisiartinti.

— Kokie įkyrūs, įžūlūs žmonės! — pasakė K., atsigręždamas į kambarį.

Pašnairavęs į inspektorių, K. nusprendė, kad šis, ko gero, jam pritaria. Bet galėjo būti ir taip, kad inspektorius visai nesiklausė, nes laikė prispaudęs ranką prie stalo ir sakytum tyrinėjo savo pirštų ilgį. Abu sargybiniai sėdėjo ant siuvinėtu užtiesalu apdengto lagamino ir trynėsi rankomis kelius. Trys vyrai, įsisprendę į šonus, be tikslo dairėsi aplinkui. Buvo tylu lyg kokioje visų užmirštoje kontoroje.

— Taigi, gerbiamieji ponai,— sušuko K., ir valandėlę jam atrodė, kad visi jie sėdi jam ant pečių,— sprendžiant iš tamstų povyzų, mano byla atrodo lyg ir baigta. Manau, kad bus geriausia, jei mes nesiginčysime, ar tamstų elgesys pateisinamas, ar nepateisinamas, ir taikiai užbaigsime visą istoriją rankų paspaudimu. Jeigu tamstos irgi esate tos pačios nuomonės, tada — prašom...

Jis žengė prie inspektoriaus stalelio ir ištiesė ranką.

Inspektorius pakėlė akis, pakramtė lūpą ir pažvelgė į ištiestą ranką; K. vis dar tikėjosi, kad jis paduos savąją. Tačiau šis atsistojo, pasiėmė kietą apskritą skrybėlę, gulėjusią ant panelės Biurstner lovos, ir atsargiai užsidėjo abiem rankom ant galvos, lyg ta skrybėlė būtų visai nauja ir jis ją pirmą sykį matuotųsi.

— Kaip paprastai tamstai viskas atrodo! — tarė jis K.— Tamstos nuomone, mums reikėtų taikiai užbaigti visą tą istoriją? Ne, ne, tai tikrai neįmanoma. Tačiau, antra vertus, visai nenoriu pasakyti, kad tamstai reikėtų nusiminti. O kam? Juk tamsta tiktai areštuotas, nieko daugiau. Aš turėjau tamstai tai pranešti, pranešiau ir pamačiau, kaip tamsta į tai reagavai. Tuo šiandien ir užbaigsim, galim atsisveikinti, tiesa, tik laikinai. Tamsta dabar turbūt nori eit į banką?

— Į banką? — paklausė K.— O aš maniau, kad esu areštuotas.

K. paklausė truputį įžūliai, mat nors inspektorius ir nepaspaudė rankos, jis jautėsi vis labiau nepriklausomas nuo tų žmonių, ypač po to, kai inspektorius atsistojo. K. žaidė su jais. Ketino net vytis juos iki pat vartų ir siūlytis, kad jį areštuotų, jeigu jie pamėgintų išeiti. Todėl pakartojo:

— Kaipgi galiu eit į banką, jei esu areštuotas?

— Ak, šit kas,— pasakė inspektorius, jau stovėdamas prie durų.— Tamsta manęs nesupratai. Aišku, tamsta areštuotas, bet tai neturi trukdyti tamstai dirbti savo darbą. Tas neturi keisti nė tamstos įprasto gyvenimo būdo.

— Jei taip, tai areštas ne toks jau baisus,— tarė K., prieidamas prie pat inspektoriaus.

— Kitaip aš niekad ir nemaniau,— atsakė šis.

— Bet tuomet, ko gero, nebuvo didelio reikalo nė pranešti man apie areštą,— pasakė K., žengdamas dar arčiau.

Kiti irgi priėjo artyn. Visi dabar buvo susirinkę į vieną daiktą prie pat durų.

— Tai buvo mano pareiga,— tarė inspektorius.

— Kvaila pareiga,— neatlyžo K.

— Galbūt,— pasakė inspektorius,— bet negaiškime laiko tokioms kalboms. Maniau, kad tamsta nori eit į banką. O kadangi tamsta kimbi prie kiekvieno žodžio, tai noriu pridurti: aš neverčiu tamstos eit į banką, tik maniau, kad tamsta to nori. Kad tamstai būtų lengviau tai padaryti ir kad tamstos atėjimas į banką kuo mažiau kristų kitiems į akis, pakviečiau čionai palydėti tamstos šituos tris ponus, tamstos kolegas.

— Ką? — sušuko K., su nuostaba pažvelgdamas į tą trejetą. Šitie pilki, anemiški jaunuoliai, įstrigę jam į atmintį tik kaip grupė prie fotografijų, tikrai buvo tarnautojai iš jo banko, ne, ne kolegos,— šitaip juos pavadinti buvo per daug drąsu, ir tai rodė, kad inspektorius ne toks jau visažinis,— tačiau jie tikrai buvo žemesnieji banko tarnautojai. Ir kaip K. jų iki šiol nepastebėjo? Kaip smarkiai turėjo prirakinti jo dėmesį inspektorius ir sargybiniai, jei jis nepažino šito trejeto? Nepaslankaus, amžinai mosikuojančio rankomis Rabenšteinerio, šviesiaplaukio Kulicho su giliai įdubusiomis akimis ir Kaminerio su jo nepakenčiama šypsena, atsirandančia dėl chroniško raumenų spazmo.

— Labas rytas,— pasakė K. po valandėlės ir padavė ranką tiems trims ponams, kurie, mandagiai nusilenkę, ją paspaudė.— Visai nepažinau jūsų. Na ką gi, eisim į darbą, ar ne?

Banko tarnautojai suskato juoktis ir uoliai linkčioti, lyg visą laiką tik to ir būtų laukę, o kai K. pasigedo savo skrybėlės, kuri liko gulėti jo kambaryje, visi trys paskui kits kitą nubėgo jos atnešti, ir tai, aišku, rodė, kad jie šiek tiek sumišę. K. stovėjo tylėdamas ir žiūrėjo jiems įkandin pro dvejas atviras duris, paskutinis, žinoma, bėgo abejingasis Rabenšteineris, kuris tik iš padorumo pasileido elegantiška ristele. Kamineris padavė jam skrybėlę, ir K., kaip jau, beje, ne kartą anksčiau banke, turėjo priminti pats sau, kad Kamineris šypsosi nesąmoningai, kad jis apskritai negali sąmoningai nusišypsoti. Paskui prieškambaryje duris visai kompanijai atvėrė ponia Grubach, kuri anaiptol neatrodė labai susikrimtusi, ir K., kaip kad dažnai darydavo, vėl pažvelgė į jos prikyštės juostelę, kuri buvo nepaprastai giliai įsirėžusi į galingą jos kūną. Gatvėje K. išsitraukė laikrodį ir, nenorėdamas be reikalo gaišti laiko, nes ir taip vėlavo jau visą pusvalandį, nusprendė nusisamdyti automobilį. Kamineris nubėgo už kampo paieškoti mašinos, o kiti du aiškiai stengėsi išblaškyti K.; staiga Kulichas parodė į vartus kitoje gatvės pusėje, kuriuose kaip tik išniro aukštas vyras su šviesia barzdele ir, iš pradžių truputėlį sumišęs, kad taip pasirodė visu ūgiu, pasitraukė prie sienos ir atsirėmė į ją. Senukai, matyt, dar lipo

laiptais žemyn. K. supyko ant Kulicho, kam tas atkreipė dėmesį į vyriškį, kurį jis pats jau anksčiau pastebėjo ir kurį net tikėjosi išvysti.

— Nežiūrėkit tenai! — šūktelėjo jis, pats nejausdamas, kaip nevykusiai nuskambėjo tokie žodžiai, pasakyti suaugusiems žmonėms. Bet jam neprireikė nieko aiškinti, nes kaip tik tuo metu privažiavo automobilis, visi susėdo, ir mašina pajudėjo iš vietos. Staiga K. prisiminė, kad jis visai nepastebėjo, kada išėjo inspektorius su sargybiniais, iš pradžių inspektorius užgožė jam tris banko tarnautojus, o paskui tarnautojai užgožė inspektorių. Didelio proto blaivumo tai nerodė, ir K. pasiryžo ateityje labiau kontroliuoti save šiuo atžvilgiu. Vis dėlto nejučiomis dar kartą pasisuko atgal ir persisvėrė per automobilio galą, tikėdamasis kur nors pamatyti inspektorių ir sargybinius. Tačiau tuoj pat vėl atsigręžė ir patogiai atsilošė mašinos kamputyje, nė nepabandęs ieškoti jų akimis. Nors iš pažiūros taip ir neatrodė, bet kaip tik dabar jam norėjosi išgirsti kokį paguodos žodį, tačiau ponai regėjosi pavargę, Rabenšteineris dairėsi pro dešinį langą, o Kulichas — pro kairįjį, ir tik Kamineris buvo atsukęs į K. savo šypseną, iš kurios pasišaipyti, deja, neleido žmoniškumas.

Tą pavasarį K. beveik visus vakarus praleisdavo vienodai: po darbo, jeigu dar būdavo laiko,— dažniausiai sėdėdavo banke iki devynių,— eidavo vienas arba su bendradarbiais truputėlį pasivaikščioti, o paskui užsukdavo į aludę, kur paprastai prasėdėdavo iki vienuolikos su senyvais ponais prie jų nuolatinio stalelio. Tiesa, pasitaikydavo ir išimčių iš šitos tvarkos, pavyzdžiui, kai banko direktorius, didžiai vertinęs K. darbštumą ir ištikimybę, pakviesdavo jį pasivažinėti automobiliu arba pavakarieniauti savo viloje. Be to, kartą per savaitę K. aplankydavo vieną merginą, vardu Elzą, kuri kiaurą naktį iki pat ryto dirbo kelnere vyno restoranėlyje, o dieną priiminėdavo svečius tik gulėdama lovoje.

Tačiau tą vakarą — diena per skubius darbus ir daugybę garbingų ir draugiškų sveikinimų gimimo dienos proga prabėgo greitai — K. nusprendė iš karto eiti namo. Per visas pertraukėles tarp reikalų jis vien apie tai tegalvojo; nors ir pats gerai nežinojo, ką turi omenyje, jam atrodė, kad rytmečio įvykiai baisiai sujaukė visą ponios Grubach butą ir kad tiktai jis gali grąžinti tvarką. O kai tik tvarka bus atstatyta, išnyks visi tų įvykių pėdsakai ir viskas vėl tekės sena vaga. Dėl tų trijų banko tarnautojų nebuvo ko labai būgštauti, jie ištirpo gausioje kitų valdininkų masėje, ir neatrodė, kad būtų kaip nors pasikeitę. K.

kelis kartus kvietėsi juos ir po vieną, ir visus kartu į savo kabinetą, turėdamas vieną vienintelį tikslą — pasižiūrėti, kaip jie elgiasi; ir kiekvieną kartą išleisdavo juos visai ramia širdimi.

Kai K. pusę dešimtos pasiekė savo namus, tarpuvartėj susitiko jauną vyruką, kuris stovėjo plačiai išsižergęs ir rūkė pypkę.

— Kas esi tamsta? — iš karto paklausė K. ir pasilenkė prie pat vyruko veido, nes vartų prieblandoje buvo sunku ką įžiūrėti.

— Aš esu kiemsargio sūnus, maloningasis pone,— atsakė vyrukas, išsiimdamas iš dantų pypkę ir pasitraukdamas į šoną.

— Kiemsargio sūnus? — paklausė K. ir nekantriai ėmė bilsnoti lazda į grindis.

— Ar maloningasis ponas ko nors pageidauja? Gal pašaukti tėvą?

— Ne, ne, nereikia,— atsakė K., ir jo balse nuskambėjo atlaidi gaida, lyg vaikinas būtų ką nors iškrėtęs, o jis jam atleidęs.— Tiek to,— pasakė jis ir nužingsniavo tolyn, tačiau, prieš lipdamas laiptais, dar kartą atsigręžė.

Jis galėjo eiti tiesiai į savo kambarį, tačiau norėjo pasišnekėti su ponia Grubach, tad pirmiausia pasibeldė į jos duris. Ji sėdėjo ir adė kojines prie stalo, ant kurio gulėjo dar visa krūva senų kojinių. K. išsiblaškęs atsiprašė, kad taip vėlai užėjęs, bet ponia Grubach buvo labai maloni ir nenorėjo girdėti jokių atsiprašinėjimų, girdi, jis bet kada galįs į ją kreiptis, juk puikiai žinąs, kad esąs geriausias ir mieliausias jos nuomininkas. K. apsidairė po kambarį: viskas vėlei buvo kaip ir anksčiau, net pusryčių padėklas, rytą stovėjęs ant stalelio po langu, dabar jau buvo išneštas. Moterų rankos patyliukais daug nuveikia, pagalvojo K.; jis būtų greičiau čia pat sudaužęs visus indus, bet tikrai nebūtų pajėgęs jų išnešti. K. pažvelgė į ponią Grubach su dėkingumu.

— Tamsta vis dar dirbi? Juk jau vėlu! — tarė jis.

Juodu abu dabar sėdėjo prie stalo, ir K. retkarčiais panerdavo rankas į kojinių krūvą.

— Turiu labai daug darbo,— atsiliepė ponia Grubach.— Mano diena priklauso nuomininkams. O jeigu nori susitvarkyti savo daiktus, tai turi triūsti vakarais.

— O šiandien aš tamstai, ko gero, pridariau dar ir papildomų rūpesčių?

— Kaipgi? — paklausė ji pažvalėjusi ir pasidėjo kojinę ant kelių.

— Turiu galvoje tuos žmones, kurie buvo čia šįryt.

— Ak, štai kas! — pasakė ji vėl tuo pačiu ramiu balsu.— Dėl to aš neturėjau daug rūpesčių.

K. tylomis žiūrėjo, kaip ji vėl ėmė adyti kojinę. Atrodo, ji stebisi, kad aš apie tai kalbu, mąstė jis, atrodo, kad jai nepatinka, jog aš apie tai prašnekau. Juo svarbiau man su ja išsikalbėti. Apie tai galima pasitarti tiktai su sena moterimi.

— Na, rūpesčių tai jau tikrai pridarė,— pasakė jis po valandėlės,— bet tai daugiau nepasikartos.

— Ne, tai negali pasikartoti,— tarė ji linkteldama ir beveik graudžiai nusišypsojo jam.

— Tamsta rimtai taip manai? — paklausė K.

— Taip,— atsakė ji tyliai.— Tačiau visų pirma tamstai nereikia šitos istorijos labai dėtis į širdį. Ko tik neatsitinka pasaulyje! Kadangi tamsta taip atvirai su manim kalbies, ponas K., tai galiu prisipažinti, kad truputėlį klausiausi už durų ir kad abudu sargybiniai man taip pat šį tą papasakojo. Juk čia tamstos laimės klausimas, o ji man tikrai labai rūpi, gal net labiau, nei priderėtų, juk aš tiktai tamstos šeimininkė. Žodžiu, šį tą išgirdau, bet nepasakyčiau, kad tai būtų buvę labai jau baisu. Ne. Tiesa, tamsta esi areštuotas, tačiau ne taip, kaip areštuojamas koks vagis. Jeigu žmogų areštuoja kaip vagį, tada jau blogai, bet šitoks areštas... Man tai atrodo kažkaip moksliška, atleisk tamsta, jei kalbu nesąmones, man tai atrodo kažkaip moksliška, ko aš, tiesa, nesuprantu, bet ko nė nereikia suprasti.

— Tai, ką tamsta pasakei, ponia Grubach, visai ne nesąmonės, aš ir pats bent iš dalies esu tos pačios nuomonės, tik vertinu viską dar griežčiau negu tamsta ir todėl manau, kad čia ne kažkas labai moksliška, o tiesiog gyvas niekas. Mane netikėtai užklupo — štai ir viskas. Jeigu aš, šįryt pabudęs, nebūčiau sutrikęs dėl to, kad Ana neatėjo, jeigu iš karto būčiau atsikėlęs ir atėjęs pas tamstą, nekreipdamas dėmesio į nieką, kad ir kas būtų pasimaišęs man po kojom, jeigu tą vieną kartą būčiau padaręs išimtį ir, tarkim, papusryčiavęs virtuvėje, jeigu būčiau paprašęs tamstą atnešti drabužius iš mano kambario, žodžiu, jeigu būčiau elgęsis protingai, tai nieko ir nebūtų atsitikę, visa ta istorija būtų buvusi iš pat pradžių užgniaužta. Bet žmogus dažnai būni visai nepasiruošęs. Banke, pavyzdžiui, esu viskam pasiruošęs, ten su manim tokia istorija niekada nebūtų įvykusi, ten aš turiu kurjerį, miesto ir vidaus telefonai stovi ant mano stalo, visą laiką pas mane užeidinėja žmonės, klientai ir tarnautojai, be to — ir visų pirma — ten aš esu paskendęs darbuose ir todėl susikoncentravęs, ten man būtų buvę

net malonu susidurti su tokia situacija. Na, bet dabar jau viskas praėjo, tiesą sakant, nė nesiruošiau daugiau apie tai kalbėti, tik norėjau išgirsti tamstos nuomonę, protingos moters nuomonę, ir labai džiaugiuosi, kad mes abu sutariame. O dabar — duokit ranką, tokį sutarimą reikia sutvirtinti rankų paspaudimu.

Ar paduos ji man ranką? Inspektorius tai nepadavė, pagalvojo K. ir pažvelgė į moterį kitaip nei anksčiau, tiriama akimi. Ponia Grubach pakilo, nes ir jis buvo atsistojęs, ji truputėlį sumišo, nes ne viskas, ką K. kalbėjo, jai buvo suprantama. Per tą sumišimą ji pasakė tai, ko visai nesiruošė sakyti ir kas buvo visai ne vietoje.

— Vis tiek nesidėk tamsta visko taip į širdį,— tarė ji su ašaromis balse ir, aišku, užmiršo paduoti ranką.

— Aš ir pats nežinojau, kad taip viską deduos į širdį,— atsakė K., staiga pasijusdamas labai pavargęs ir suprasdamas, kad šitos moters pritarimas neturi jam jokios vertės.

Prie durų dar paklausė:

— Ar panelė Biurstner namie?

— Ne,— atsakė ponia Grubach ir, duodama šią sausą informaciją, kad ir pavėluotai, supratingai nusišypsojo.— Ji teatre. Ar tamsta ko nors norėjai iš panelės? Gal jai ką perduoti?

— Ne, nieko, tik norėjau su ja truputį pasišnekėti.

— Deja, nežinau, kada ji pareis. Iš teatro ji dažniausiai vėlai grįžta.

— Tai visai nesvarbu,— tarė K. ir, nuleidęs galvą, pasisuko link durų.— Tik norėjau atsiprašyti, kad šįryt buvau įsiveržęs į jos kambarį.

— Šito visai nereikia, ponas K., tamsta per daug atidus, juk panelė nieko nežino, nuo ankstyvo ryto jos nebuvo namie, o kambarys jau sutvarkytas, pažiūrėk pats, tamsta.

Ir ji atidarė panelės Biurstner kambario duris.

— Ačiū, ačiū, aš ir taip tikiu,— pasakė K., bet vis dėlto priėjo prie atvirų durų.

Mėnesiena tyliai liejosi į tamsų kambarį. Kiek galėjai įžiūrėti, visi daiktai tikrai buvo savo vietoje, net palaidinukė nebekabojo ant lango rankenos. Pagalvės ant lovos atrodė nepaprastai didelės, kai kurias iš jų švietė mėnesiena.

— Panelė dažnai grįžta namo vėlai,— tarė K. ir taip pažvelgė į ponią Grubach, lyg ši būtų už tai atsakinga.

— Tokie jau tie jauni žmonės! — atlaidžiai atsakė ponia Grubach.

— Žinoma, žinoma,— tarė K.— Bet ji gali nuvažiuoti per daug toli.

— Tikrai,— sutiko ponia Grubach.— Kaip teisingai tamsta apie viską sprendi, ponas K. Gal net ir šiuo atveju. Aišku, visai nenoriu apkalbėti panelės Biurstner, ji gera ir miela mergaitė, maloni, tvarkinga, punktuali, darbšti. Aš labai vertinu šias jos savybes, bet ji tikrai galėtų būti išdidesnė, santūresnė. Šį mėnesį jau du kartus mačiau ją nuošaliose gatvelėse — ir vis su kitu vyriškiu. Man labai nesmagu, dievaži, pasakoju tai tik tamstai, ponas K., tačiau, matyt, vis tiek turėsiu pasikalbėti apie tai ir su pačia panele. Tarp kitko, ne vien tai kelia man įtarimą.

— Tamsta baisiai klysti! — sušuko K. įtūžęs ir beveik negalėdamas to paslėpti.— Beje, tamsta visai neteisingai supratai mano pastabą apie panelę, šito aš neturėjau galvoje. Nuoširdžiai įspėju tamstą, kad nieko nesakytumei panelei. Tamsta labai klysti, aš gerai ją pažįstu, ir viskas, ką tamsta čia apie panelę Biurstner kalbėjai, yra netiesa. Beje, gal aš per toli važiuoju, kam čia man kištis, sakyk jai tamsta, ką tik nori. Labos nakties.

— Ponas K.,— pasakė ponia Grubach maldaujamu balsu ir nusivijo K. iki pat jo kambario durų, kurias šis jau buvo pravėręs,— juk aš kol kas dar nė neketinau kalbėtis su panele, žinoma, pirmiausia ją dar kurį laiką stebėsiu, tiktai tamstai papasakojau, ką žinojau. Galų gale juk kiekvienam nuomininkui turi rūpėti, kad pensiono garbė būtų nesutepta, o aš tik šito ir siekiu.

— Nesutepta garbė! — dar sušuko K. pro durų plyšį.— Jeigu tamsta nori išsaugoti nesuteptą pensiono garbę, tai pirmiausia liepk man išsikraustyti.— Ir užtrenkė duris, nekreipdamas dėmesio į tylų beldimą.

Kadangi visai nenorėjo miego, tai nusprendė dar nesigulti ir šia proga išsiaiškinti, kada pareis panelė Biurstner. Gal jam net pasiseks šnektelti su ja, nors metas jau ir labai vėlus. Parimęs ant palangės ir užmerkęs pavargusias akis, valandėlę jis net manė nubausti ponią Grubach ir prikalbėti panelę Biurstner kartu su juo išsikelti iš pensiono. Bet tuoj pat suprato, kad viską baisiai perdeda, ir net ėmė įtarinėti pats save, jog stačiai ieško preteksto pakeisti butą po šio ryto įvykių. Negalėjo būti beprasmiškesnio, o svarbiausia, tuštesnio ir niekingesnio daikto.

Kai jam atsibodo žiūrėti į tuščią gatvę, jis atsigulė ant kanapos, pirma pravėręs duris į prieškambarį, kad galėtų neatsikeldamas matyti kiekvieną, kas tik įeis į butą. Iki kokios vienuoliktos ramiai gulėjo ant kanapos ir rūkė cigarą. Bet ilgiau negalėjo ištverti ir išėjo į prieškambarį, lyg taip galėtų pagreitinti panelės Biurstner sugrįžimą. Ji visai jam nerūpėjo, jis negalėjo net aiškiai prisiminti, kaip ji atrodo, tačiau dabar norėjo pasikalbėti su ja ir širdo, kad ji, vėlai sugrįždama, net ir dienos pabaigą daro neramią ir netvarkingą. Ji taip pat juk kalta, kad šįvakar jis liko be vakarienės ir neaplankė Elzos, nors buvo ketinęs pas ją užsukti. Tiesa, ir už vieną, ir už kitą dalyką jis dar galėjo atsigriebti, galėjo nueiti į restoranėlį, kuriame dirbo Elza. K. pasiryžo taip padaryti vėliau, kai pasikalbės su panele Biurstner.

Buvo jau po pusės dvyliktos, kai laiptuose pasigirdo kažkieno žingsniai. K., kuris, paskendęs savo mintyse, garsiai vaikščiojo po prieškambarį, lyg tai būtų jo paties kambarys, pasislėpė už savo durų. Parėjo panelė Biurstner. Virpėdama nuo šalčio, ji užrakino duris, ir stipriau susisiautė šilkinį šaliką ant siaurų pečių. Dar akimirka, ir ji nueis į savo kambarį, į kurį K., žinoma, negalės įsiveržti vidurnaktį; vadinasi, reikėjo užkalbinti ją dabar, tačiau K., deja, buvo užmiršęs uždegti šviesą savo kambaryje, tad jo pasirodymas tamsiame tarpduryje būtų buvęs panašus į užpuolimą. Šiaip ar taip, jis būtų labai nugąsdinęs panelę. Pasimetęs, bet nebegalėdamas ilgiau delsti, K. sušnibždėjo pro durų plyšį:

— Panele Biurstner!

Šnibždesys buvo panašesnis į prašymą negu į šūksnį.

— Kas čia? — paklausė panelė Biurstner ir nustebusi apsidairė.

— Čia aš,— pasakė K., išeidamas į šviesą.

— Ak, tai tamsta, ponas K.! — šypsodamasi tarė panelė Biurstner.— Labas vakaras.— Ir padavė jam ranką.

— Norėčiau truputėlį pasišnekėti su tamsta, ar nebūtų galima dabar?

— Dabar? — paklausė panelė Biurstner.— Būtinai dabar? Keistoka, ar ne?

— Aš laukiu tamstos nuo devintos valandos.

— Aš buvau teatre. Juk ničnieko apie tamstą nežinojau.

— Reikalas su tamsta pasikalbėti atsirado tik šiandien.

— Šit kaip? Na, iš principo aš neturiu nieko prieš, tik esu mirtinai pavargusi. Užeik, tamsta, valandėlę į mano kambarį. Čia mes jokiu būdu negalime kalbėtis, nes tuoj visus prižadintume, o man tai būtų

labai nemalonu — ne tiek dėl kitų, kiek dėl mūsų pačių. Luktelėk, tamsta, kol uždegsiu šviesą kambaryje, o paskui užgesink čionai.

K. padarė kaip lieptas, o paskui vis dėlto palaukė, kol panelė Biurstner dar sykį pašnibždomis pakvietė jį užeiti į kambarį.

— Prašom sėstis,— tarė ji, mosteldama ranka sofos link, o pati, nors ir sakėsi labai pavargusi, pasiliko stovėti atsirėmusi į lovos galą; net nenusiėmė mažutės, bet daugybe gėlių papuoštos skrybėlaitės.— Taigi, ką tamsta norėjai man pasakyti? Man tikrai įdomu.— Ir sukryžiavo kojas.

— Galbūt tamsta pasakysi,— prabilo K.,— jog reikalas ne toks jau skubus, kad būtinai reikėtų jį šiandien apšnekėti, bet...

— Aš niekada nesiklausau įžangų,— įsiterpė panelė Biurstner.

— Tai palengvina mano užduotį,— pasakė K.— Šįryt tamstos kambary, iš dalies dėl mano kaltės, buvo padaryta truputis netvarkos, ją padarė svetimi žmonės — prieš mano valią, ir vis dėlto, kaip sakiau, dėl mano kaltės; už tai ir norėjau tamstą atsiprašyti.

— Mano kambary? — paklausė panelė Biurstner ir, užuot apsidairiusi aplinkui, tiriamai pažvelgė į K.

— Taigi,— tarė K., ir čia juodu pirmą kartą pažvelgė kits kitam į akis.— Kodėl ir kaip viskas nutiko, kalbėti neverta.

— Bet juk tai ir yra visų įdomiausia! — pasakė panelė Biurstner.

— Ne,— atsiliepė K.

— Ką gi,— tarė ji,— nesiskverbsiu į tamstos paslaptis. Jeigu tamsta tvirtini, kad tai neįdomu, tai ir aš nesiginčysiu. Mielai atleidžiu tamstai, juo labiau kad nematau jokių netvarkos pėdsakų.

Įsirėmusi delnais į šlaunis, panelė Biurstner apėjo kambarį ir sustojo prie demblio su nuotraukomis.

— Tik pažiūrėk tamsta! — sušuko ji.— Mano fotografijos tikrai sujauktos. Kaip negražu! Vadinasi, kažkas neprašytas buvo įsibrovęs į mano kambarį!

K. linktelėjo, širdyje keikdamas banko tarnautoją Kaminerį, kuris niekada nemokėjo sutramdyti savo tuščio ir beprasmio judrumo.

— Labai keista,— tarė panelė Biurstner,— kad esu priversta drausti tamstai tai, ką pats sau turėtumei uždrausti: įžengti į mano kambarį, kai manęs nėra namie.

— Juk jau sakiau,— tarė K., irgi priėjęs prie fotografijų,— kad ne aš sujaukiau tamstos nuotraukas; bet kadangi tamsta netiki, tai turiu prisipažinti, kad tardymo komisija buvo atsivedusi tris banko tarnautojus, iš kurių vienas — pirma proga išvarysiu jį iš banko — ma-

tyt, ir rausėsi po tamstos nuotraukas. Taip, čionai buvo tardymo komisija,— pridūrė K., pamatęs į save įsmeigtą klausiamą panelės žvilgsnį.

— Dėl tamstos? — paklausė panelė Biurstner.

— Taip,— atsakė K.

— Negali būti! — sušuko ji juokdamasi.

— Ir vis dėlto tai tiesa,— tarė K.— Nejau tamsta manai, kad aš nekaltas?

— Na, nekaltas...— atsakė panelė.— Nenoriu daryti sprendimų, kurie gali turėti rimtų padarinių, juk menkai tamstą tepažįstu. Tačiau jeigu jau taip skubiai siunčiama į namus tardymo komisija, tai žmogus turi būti tikrai didelis nusikaltėlis. O tamsta esi laisvas ir, sprendžiant iš tamstos ramios laikysenos, nepabėgai iš kalėjimo, vadinasi, nesi padaręs tokio nusikaltimo.

— Taip,— tarė K.,— bet juk tardymo komisija galėjo vis dėlto įsitikinti, kad aš esu nekaltas, ar bent jau ne tiek kaltas, kaip buvo įtariama.

— Žinoma, galėjo taip būti,— rimtai pagalvojusi, atsakė panelė Biurstner.

— Matai tamsta,— tarė K.,— kad ne per daug nusimanai apie teismus.

— Be abejo, ne,— atsakė panelė Biurstner,— ir ne kartą dėl to gailėjausi, nes noriu viską žinoti, o tai, kas susiję su teismu, mane ypač domina. Juk teismas turi savotiško patrauklumo, ar ne? Tačiau dabar galėsiu pagausinti savo žinias šioje srityje, nes nuo ateinančio mėnesio pradėsiu dirbti vieno advokato kontoroje.

— Puiku,— tarė K.— Vadinasi, tamsta galėsi man truputėlį padėti šiame procese.

— Galimas daiktas,— atsakė panelė Biurstner.— Kodėl gi ne? Man patinka, kai galiu pritaikyti savo žinias praktikoje.

— Aš šneku visai rimtai,— vėl prabilo K.,— bent jau pusiau rimtai, kaip ir tamsta. Aišku, byla per menka, kad reikėtų samdytis advokatą, bet patarėjas man tikrai praverstų.

— Bet jeigu turėsiu būti tamstos patarėja, tai man reikia žinoti, koks čia klausimas.

— Štai čia ir visa bėda,— atsakė K.,— aš ir pats to nežinau.

— Vadinasi, tamsta tik pasišaipei iš manęs,— pasakė panelė Biurstner, nepaprastai nusivylusi.— Galėjai tamsta pasirinkti tam ir

ne tokią vėlyvą valandą.— Ir pasitraukė nuo fotografijų, prie kurių juodu taip ilgai drauge stovėjo.

— Ką sau manai tamsta,— tarė K.,— aš visai nejuokauju. Kodėl tamsta manim netiki? Aš pasakiau viską, ką žinojau. Net daugiau, negu pats žinojau, nes tai buvo visai ne tardymo komisija, aš ją tik taip pavadinau, neradęs tinkamesnio vardo. Niekas manęs visai netardė, mane tiktai suėmė, bet atėjus buvo visa komisija.

Panelė Biurstner atsisėdo ant sofos ir vėl nusijuokė.

— Tai kaip ten buvo? — paklausė ji.

— Baisu,— atsakė K., bet apie tai visai negalvojo, užsižiūrėjęs į panelę Biurstner, kuri sėdėjo pasirėmusi veidą viena ranka, pasidėjusi alkūnę ant sofos pagalvės, o antrąja lėtai glostėsi šlaunį.

— Tai per daug abstraktu,— tarė panelė Biurstner.

— Kas per daug abstraktu? — paklausė K., bet paskui susigriebė ir pridūrė: — Gal parodyti tamstai, kaip viskas įvyko?

Jis norėjo ką nors veikti, kad tik nereikėtų išeiti.

— Aš labai pavargau,— tarė panelė Biurstner.

— Tamsta taip vėlai parėjai,— pasakė K.

— Na štai, galų gale dar ir priekaištų susilaukiau. Bet aš ir nusipelniau jų, man nereikėjo įsileisti tamstos. Kaip paaiškėjo, tai visai nebuvo būtina.

— Tai buvo būtina, tamsta tuoj viską suprasi,— tarė K.— Ar leisi atitraukti naktinį staliuką nuo tamstos lovos?

— Kas tamstai šovė į galvą? — tarė panelė Biurstner.— Aišku, kad neleisiu!

— Tada aš negalėsiu parodyti,— pasakė K. susijaudinęs, lyg jam būtų padaryta didžiulė skriauda.

— Na, jeigu staliukas reikalingas iliustracijai, tai gali tamsta jį traukyti kiek tinkamas,— tarė panelė Biurstner ir po valandėlės pridūrė silpnesniu balsu: — Aš tokia pavargusi, kad leidžiu tamstai daugiau, negu galima.

K. perkėlė staliuką į kambario vidurį ir atsisėdo prie jo.

— Tamsta turi gerai įsivaizduoti, kaip išsidėstę veikėjai, tai labai įdomu. Aš esu inspektorius, štai ten, ant lagamino, sėdi du sargybiniai, o prie fotografijų stovi trys jaunuoliai. Ant lango rankenos kybo balta palaidinukė, bet tai tarp kitko. O dabar pradėsim. Tiesa, aš pamiršau save. Svarbiausias asmuo, vadinasi, aš, stovi štai čia, priešais stalelį. Inspektorius sėdi be galo patogiai, užsikėlęs koją ant kojos, nukoręs ranką per atkaltę, matyt, tinginys, kokio paieškoti reikia. Na, o da-

bar jau iš tikrųjų viskas prasideda. Inspektorius sušunka, lyg norėtų mane prižadinti, jis tiesiog rėkte rėkia: deja, kad tamsta suprastum, aš irgi turėsiu rikteleti, beje, jis surinka tik mano pavardę.

Panelė Biurstner, kuri klausėsi juokdamasi, prispaudė pirštą prie lūpų, kad K. nerėktų, bet jau buvo per vėlu. K. buvo per daug įsijautęs į savo vaidmenį, jis pratisai sušuko:

— Jozefai K.!

Tiesa, jis sušuko ne taip garsiai, kaip buvo žadėjęs, bet vis tiek atrodė, kad šūksnis, staiga nuaidėjęs, palengva sklinda po visą kambarį.

Tą akimirką kažkas keliskart pabeldė į gretimo kambario duris — balsiai, trumpai, tolygiai. Panelė Biurstner išblyško ir stvėrėsi ranka už širdies. K. išsigando ypač smarkiai, nes kelias akimirkas tiesiog nepajėgė galvoti apie nieką daugiau kaip tik apie rytmečio įvykius ir merginą, kuriai jis dabar viską demonstravo. Susitvardęs jis puolė prie panelės Biurstner ir pačiupo jos ranką.

— Nieko nebijok tamsta,— sušnibždėjo jis,— aš viską sutvarkysiu. Bet kas ten galėtų būti? Juk čia šalimais — tiktai svetainė, kurioje niekas nenakvoja.

— Nakvoja,— sušnibždėjo panelė Biurstner jam į ausį.— Nuo vakar dienos ten nakvoja ponios Grubach sūnėnas, kapitonas. Šiuo metu nėra kito laisvo kambario. Aš irgi tai užmiršau. Ir surik tu man taip! Man stačiai baisu.

— Visai be reikalo,— tarė K., o kai panelė Biurstner atsišliejo į pagalvę, pabučiavo ją į kaktą.

— Pasitrauk tamsta, pasitrauk,— pasakė ji, skubiai vėl atsitiesdama.— Išeik, išeik, ko tamsta nori, juk jis klausosi už durų, jis viską girdi. Kaip tamsta mane kamuoji!

— Aš tol neišeisiu,— pasakė K.,— kol tamsta nors truputėlį nenusiraminsi. Eime į aną kampą, ten jis negalės mūsų girdėti.

Ji paklusniai leidosi tenai nuvedama.

— Tamsta tiesiog nepagalvoji,— tarė jis,— kad joks pavojus tamstai negresia, nors, žinoma, gali būti šiokių tokių nemalonumų. Juk tamsta žinai, kad ponia Grubach tiesiog dievina mane ir tiki viskuo, ką aš jai sakau. O jos žodis viską lemia šioje istorijoje, juo labiau kad kapitonas yra jos sūnėnas. Be to, ji ir nuo manęs priklausoma, nes pasiskolino nemažą sumą pinigų. Iš anksto sutinku su bet kuriuo tamstos pasiūlymu, kaip paaiškinti, kad mudu buvome kartu, jeigu tik jis nors kiek įtikėtinas, ir pasižadu taip paveikti ponią Grubach, kad ji ne tik

viešai, bet ir tikrai nuoširdžiai juo patikės. Manęs tamsta gali visai nesigailėti. Jeigu tamsta nori, kad pasklistų gandas, jog aš tamstą užpuoliau, tai poniai Grubach bus taip ir pranešta, ir ji patikės mano žodžiais, bet vis tiek nenustos manęs gerbusi — juk ji taip labai prisirišusi prie manęs.

Panelė Biurstner, truputėlį priblokšta, tylėdama žiūrėjo prieš save į grindis.

— Kodėl gi ponia Grubach turėtų netikėti, kad aš tamstą užpuoliau? — pridūrė K.

Jis matė prieš save sklastymu perskirtus, apačioje paraitytus, tvirtai susegtus rusvus panelės Biurstner plaukus. K. tikėjosi, kad panelė pažvelgs į jį, bet ji tarė, nepakeisdama savo pozos:

— Atleisk tamsta, mane taip išgąsdino tas staigus beldimas, o ne padariniai, kurių gali sukelti kapitono kaimynystė. Tamsta surikai, kambaryje pasidarė labai tylu, o paskui ūmai pasigirdo beldimas, todėl aš ir išsigandau, juk sėdėjau prie pat durų, ir beldimas pasigirdo tiesiog pašonėje. Dėkui už tamstos pasiūlymus, bet jų nepriimsiu. Pati galiu kam tik nori atsakyti už viską, kas darosi mano kambaryje. Stebiuosi, kad tamsta nejauti, kaip žeidžia mane tamstos pasiūlymas, nors, žinoma, suprantu, kad darai tai su geriausiais norais. Bet dabar išeik tamsta, palik mane vieną, man to dabar labiau nei pirma reikia. Tamsta prašei kelių minučių, o mes sugaišom jau visą pusvalandį, gal ir daugiau.

K. nustvėrė ją už pirštų, o paskui už riešo.

— Bet tamsta ant manęs nepyksti? — paklausė jis.

Ji atstūmė jo ranką ir atsakė:

— Ne, ne, aš niekada ir ant nieko nepykstu.

Jis vėl sugriebė ją už riešo, šįkart ji nesipriešino ir nuvedė jį prie durų. K. buvo tvirtai pasiryžęs išeiti. Bet prie durų stabtelėjo, lyg būtų visai nesitikėjęs šioje vietoje rasti duris, ir panelė Biurstner, pasinaudojusi proga, išsivadavo, atidarė duris, išsmuko į koridorių ir iš ten sukuždėjo:

— Eik gi, būk geras. Pažvelk tamsta! — Ir parodė į kapitono duris, pro kurių apačią skverbėsi šviesos ruoželis.— Jis užsidegė šviesą ir pasidarė sau iš mūsų pramogą.

— Einu,— tarė K., puolė prie jos, apglėbė ją, pabučiavo į lūpas, o paskui ėmė bučiuoti visą jos veidą it ištroškęs žvėris, kuris puola lakti galų gale surastą vandens šaltinį. Paskui pabučiavo į kaklą, tie-

siai į tą vietą, kur gerklė, ir ilgai neatplėšė lūpų. Tik išgirdęs kažkokį šnaresį kapitono kambary pakėlė akis.

— Dabar jau einu,— pasakė K. ir norėjo pavadinti panelę Biurstner vardu, bet neįstengė prisiminti.

Ji linktelėjo pavargusi, paskui, jau pusiau nusisukusi, ištiesė jam ranką pabučiuoti, lyg nieko apie tai nežinodama, ir pasikūprinusi nuėjo į savo kambarį. Netrukus K. jau gulėjo lovoje. Jis labai greitai užmigo, bet prieš užmigdamas dar valandėlę galvojo apie savo elgesį ir buvo juo patenkintas, nors ir stebėjosi, kad nėra dar labiau patenkintas; ir jam labai rūpėjo, kad kapitonas nepridarytų nemalonumų panelei Biurstner.

ANTRAS SKYRIUS

Pirmoji kvota

K. buvo pranešta telefonu, kad ateinantį sekmadienį jo reikalu įvyksianti trumpa kvota. Jam buvo pasakyta, kad tokios kvotos vyksiančios reguliariai — gal ir ne kiekvieną savaitę, bet vis dėlto dažnokai. Iš vienos pusės, visi esą suinteresuoti kuo greičiau užbaigti procesą, bet iš kitos — kvotos turinčios būti visais atžvilgiais nuodugnios, nors dėl įtampos, su jomis susijusios, ir negalinčios trukti labai ilgai. Todėl ir buvęs pasirinktas toks dažnų, bet trumpų kvotų metodas. Kvotų diena numatytas sekmadienis, kad K. galėtų eiti savo tiesiogines pareigas. Tikimasi, kad jis sutiksiąs su šiomis sąlygomis, bet jeigu jam būtų parankesnis kuris nors kitas laikas, tai būsią kiek tik įmanoma atsižvelgiama ir į jo pageidavimus. Pavyzdžiui, galima būtų rengti kvotas ir naktimis, bet tuomet K. tikriausiai būsiąs pernelyg pavargęs. Šiaip ar taip, kol K. neprieštarausiąs, kvotos vyksiančios sekmadieniais. Savaime suprantama, kad ateiti jis turįs būtinai, šito tikriausiai nesą reikalo jam priminti. Jam buvo pasakytas numeris namo, kur jis turėjo prisistatyti, tai buvo namas nuošalioje priemiesčio gatvėje, į kurią K. dar nė karto nebuvo užsukęs.

Išklausęs šį pranešimą, K. nieko neatsakė ir pakabino ragelį; jis iš karto nusprendė nueiti tenai sekmadienį, tai buvo tikrai būtina, procesas pajudėjo iš vietos, ir reikėjo stoti į kovą: pirmoji kvota turėjo būti ir paskutinė. Jis dar tebestovėjo susimąstęs prie telefono,

kai išgirdo už nugaros direktoriaus pavaduotojo balsą: šis norėjo paskambinti, bet K. buvo užtvėręs jam kelią.

— Prastos naujienos? — atsainiai paklausė direktoriaus pavaduotojas — ne tam, kad ką nors sužinotų, o kad nuprašytų K. nuo aparato.

— Ne, ne,— atsiliepė K. ir pasitraukė į šalį, bet nenuėjo.

Direktoriaus pavaduotojas nukabino ragelį ir, laukdamas, kol jį sujungs, tarė:

— Turiu vieną klausimą, ponas K. Gal sutiktum tamsta padaryti man malonumą — dalyvauti sekmadienio rytą mūsų iškyloje jachta? Draugija bus nemaža, aišku, ir tamstos pažįstamų bus. Tarp kitų ir prokuroras Hastereris. Tamsta ateisi? Būtinai ateik!

K. stengėsi įdėmiai klausytis, ką kalba direktoriaus pavaduotojas. Jam tai buvo gana svarbu, nes su direktoriaus pavaduotoju juodu niekad per daug nesutarė, tad šis kvietimas reiškė priešininko bandymą susitaikyti ir rodė, koks svarbus asmuo pasidarė K. banke ir kaip antras pagal rangą banko tarnautojas brangina jo draugystę ar bent bešališkumą. Šis kvietimas reiškė direktoriaus pavaduotojo nusižeminimą, nors ir buvo ištartas laikant prie ausies ragelį ir laukiant pokalbio. Tačiau K. turėjo dar kartą jį pažeminti. Jis tarė:

— Labai ačiū! Deja, sekmadienį negalėsiu, esu jau pasižadėjęs kitur.

— Gaila,— pasakė direktoriaus pavaduotojas ir ėmė kalbėtis telefonu, nes kaip tik atsiliepė jo pašnekovas.

Pokalbis buvo netrumpas, tačiau K. per savo išsiblaškymą visą laiką taip ir išstovėjo prie aparato. Tik tuomet, kai direktoriaus pavaduotojas, užbaigęs pokalbį, pasuko telefono rankenėlę, jis nusigando ir pasakė, mėgindamas kaip nors pateisinti savo nederamą stypsojimą:

— Man ką tik paskambino ir paprašė ateiti į vieną vietą, bet užmiršo pasakyti, kurią valandą.

— Tai tamsta paskambink dar kartą ir paklausk,— atsakė direktoriaus pavaduotojas.

— Tai ne taip jau ir svarbu,— tarė K., dar labiau sugadindamas savo ankstesnį, ir šiaip nelabai vykusį pasiteisinimą. Nueidamas direktoriaus pavaduotojas dar tarstelėjo kelis žodžius apie kitus reikalus. K. prisivertė atsakyti, bet visą laiką galvojo beveik vien apie tai, kad geriausia bus nueiti sekmadienį devintą valandą, nes šiokiadieniais visi teismai kaip tik tuo metu pradeda darbą.

Sekmadienį oras buvo apsiniaukęs. K. jautėsi labai pavargęs, nes iki vėlyvos nakties užsisėdėjo aludėje kažkokios nuolatinių lankytojų šventės proga, o rytą vos nepamigo. Skubomis, neturėdamas laiko net apgalvoti ir surikiuoti visų planų, sudarytų per savaitę, apsirengė ir nė nepusryčiavęs nubėgo į nurodytą priemiestį. Nors ir neturėjo kada dairytis, bet, kad ir kaip keista, kelyje sutiko visus tris banko tarnautojus, įsivėlusius į jo bylą,— Rabenšteinerį, Kulichą ir Kaminerį. Pirmieji du važiavo tramvajumi, perkirtusiu jam kelią, o Kamineris sėdėjo kavinės terasoje ir kaip tik tuo metu, kai K. ėjo pro šalį, smalsiai pasilenkė žemyn per baliustradą. Tikriausiai visi jie lydėjo jį akimis, stebėdamiesi, kad viršininkas taip skuba; kažkoks užsispyrimas neleido K. važiuoti, jis tiesiog šlykštėjosi visokia, net ir menkiausia pašaline pagalba šiuose reikaluose, nenorėjo naudotis niekieno paslaugomis ir šitaip, tegu ir iš dalies, išduoti kitiems savo paslaptį; galų gale anaiptol nebuvo linkęs ir per dideliu punktualumu žemintis prieš tardymo komisiją. Tiesa, vis dėlto skubėjo, kad nueitų, jei galima, devintą valandą, nors konkretus laikas jam ir nebuvo nurodytas.

Jis tikėjosi jau iš tolo pažinti tą namą iš kokių nors ženklų, kurių nė pats gerai neįsivaizdavo, arba iš kokio ypatingo judėjimo prie įėjimo. Tačiau abipus Julijaus gatvės, kurioje turėjo būti tas namas ir kurios pradžioje K. akimirką stabtelėjo, stūksojo beveik visai vienodi pastatai — aukšti, pilki, vargšams išnuomoti namai. Dabar, sekmadienio rytą, daugumas langų buvo užimti, vienmarškiniai vyrai rūkė, iškišę galvas, arba atsargiai ir švelniai laikė pastatę ant palangių mažus vaikus. Kiti langai buvo apkrauti patalyne, virš kurios retkarčiais sušmėžuodavo susivėlusios moterų galvos. Žmonės kažką šūkavo vieni kitiems per gatvelę, vienas toks šūksnis sukėlė virš K. galvos garsų juoką. Ilgoje gatvėje lygiais tarpais buvo įsikūrusios mažutės, pusrūsiuose įrengtos visokių maisto produktų krautuvėlės, į kurias buvo galima nusileisti laipteliais. Vienos moterys ten ėjo į vidų, kitos — laukan, dar kitos šnekučiavosi ant laiptelių. Vaisių pardavėjas, siūlantis savo prekes žmonėms languose, toks pat neatidus kaip ir K., vos nepartrenkė jo savo vežimėliu. Kaip tik tuo metu kažkur ėmė baisiai kriokti geresniuose kvartaluose baigęs savo tarnybą gramofonas.

K. nuėjo toliau gatvele, lėtu žingsniu, lyg dabar jau turėtų pakankamai laiko arba lyg tardytojas jau matytų jį pro kurį langą ir, vadinasi, žinotų, kad K. atvyksta. Buvo kelios minutės po devynių. Namas stovėjo gana toli, jis atrodė bemaž neįprastai ilgas, ypač aukšti ir

platūs buvo vartai. Matyt, jie buvo skirti krovinių vežimams, gabenantiems prekes iš įvairiausių sandėlių, kurie, dabar užrakinti, stovėjo aplink didžiulį kiemą ir ant kurių buvo užrašyti firmų pavadinimai. Kelias iš tų firmų K. žinojo, nes jas aptarnavo jo bankas. Prieš savo įpratimą ilgai gilindamasis į visas šias smulkmenas, K. stabtelėjo ir prie įėjimo į kiemą. Šalimais ant dėžės sėdėjo basas vyriškis ir skaitė laikraštį. Du berniukai suposi vežimėly. Prie vandens pompos stovėjo liesa jauna mergaitė su naktine palaidinuke ir, laukdama, kol pribėgs vandens pilnas ąsotis, žiūrėjo į K. Viename kiemo kampe tarp dviejų langų buvo tempiama virvė, ant kurios jau kabojo padžiauti skalbiniai. Apačioje stovėjo vyriškis ir, garsiai šūkčiodamas, vadovavo tam darbui.

K. buvo bepasukąs durų link — ieškoti tardytojo kabineto, bet vėl sustojo, nes, be šitų laiptų, kieme pamatė dar tris laiptines, be to, siauras takas kiemo gale, atrodė, vedė į antrą kiemą. K. supyko, kad jam nebuvo tiksliau nurodyta, kur yra tas kabinetas: vadinasi, su juo pasielgta keistai nerūpestingai ar abejingai; jis pasiryžo labai garsiai ir aiškiai tai pareikšti. Galų gale vis dėlto ėmė kopti laiptais aukštyn, mintyse žaisdamas sargybinio Vilemo sakiniu, kad teismą pritraukianti pati kaltė, vadinasi, tardytojo kabinetas turi būti toje laiptinėje, kurią K. atsitiktinai pasirinko.

Lipdamas aukštyn, jis vis trukdė pulkui vaikų, kurie žaidė ant laiptų ir piktai dėbčiojo K. įkandin, kai šis brovėsi pro jų tarpą. „Jeigu reikės kada nors dar čia ateiti,— tarė jis sau,— turėsiu pasiimti arba saldainių jiems papirkti, arba lazdą jiems apkulti". Nepasiekęs antrojo aukšto, K. net turėjo valandėlę luktelti, kol baigs riedėti žemyn kamuolys, nes du maži berniūkščiai gudriais suaugusių valkatų veidais laikė jį, įsikibę į kelnių klešnes. Jeigu K. būtų pamėginęs jų atsikratyti, tai tikrai būtų juos užgavęs; o jis bijojo, kad vaikai neimtų rėkti.

Antrame aukšte prasidėjo tikrasis ieškojimas. Kadangi jis negalėjo klausinėti tardymo komisijos, tai sugalvojo stalių Lancą — jam šovė į galvą ta pavardė, nes taip vadinosi kapitonas, ponios Grubach sūnėnas,— ir nusprendė klausti prie kiekvienų durų, ar čia gyvena stalius Lancas, o ta proga žvilgtelėti į kambario vidų. Tačiau paaiškėjo, kad daugeliu atvejų tai buvo galima padaryti ir be niekur nieko, nes beveik visos durys buvo atviros, pro jas bėgiojo vaikai. Dažniausiai tai buvo mažučiai kambarėliai su vienu langu, kuriuose ir valgis virė. Kai kur moterys, viena ranka laikydamos kūdikius, antra darbavosi

prie puodų. Paauglės, kurios, rodės, vilkėjo vien tik prijuostėmis, lakstė uoliau už kitus. Visuose kambariuose lovos buvo dar nepaklotos, jose gulėjo ligoniai arba tie, kurie dar miegojo, o kai kurie ir apsirengę drybsojo. Prie butų, kurių durys buvo uždarytos, K. pasibelsdavo ir klausdavo, ar čia gyvena stalius Lancas. Dažniausiai duris atverdavo moteris ir, išgirdusi klausimą, atsigręždavo į kambarį, kur kažkas pakildavo nuo lovos.

— Ponas teiraujasi, ar čia gyvena stalius Lancas.

— Stalius Lancas? — pakartodavo klausimą gulintis lovoje.

— Taip,— atsakydavo K., nors matydavo, kad tardymo komisijos šitame bute tikrai nėra ir jam nebėra kas veikti.

Daugelis patikėdavo, kad K. labai rūpi surasti stalių Lancą, ilgai galvodavo, prisimindavo kokį stalių, tačiau šio pavardė būdavo ne Lancas, paminėdavo kokią pavardę, kuri tik vos vos būdavo panaši į Lancą, klausinėdavo kaimynus, lydėdavo K. iki kokių nors durų, kur, jų nuomone, stalius Lancas galėtų nuomoti kampą arba kur turėtų būti žmogus, geriau už juos pačius pažįstantis namo gyventojus. Galų gale K. beveik nebereikėjo pačiam klausinėti, jis buvo tiesiog tempte tempiamas iš vieno aukšto į kitą. Jis jau pradėjo gailėtis, kad ėmėsi šito plano, kuris iš pradžių atrodė toks praktiškas. Prieš šeštąjį aukštą nusprendė liautis ieškojęs, atsisveikino su maloniu jaunu darbininku, ketinusiu jį palydėti dar kažkur, ir ėmė lipti laiptais žemyn. Bet paskui, vėl pasipiktinęs viso šito sumanymo beprasmiškumu, K. dar kartą sugrįžo atgal ir pasibeldė į pirmąsias šeštojo aukšto duris. Pirmas dalykas, kurį jis išvydo mažame kambarėlyje, buvo didžiulis sieninis laikrodis, rodęs dešimtą valandą.

— Ar čia gyvena stalius Lancas? — paklausė K.

— Prašom,— atsakė jauna moteris juodomis spindinčiomis akimis, skalbianti rėčkoje vaikų baltinius, ir mostelėjo šlapia ranka į atdaras gretimo kambario duris.

K. pasirodė, kad jis pateko į kažkokį susirinkimą. Niekas neatkreipė dėmesio į atėjusį, visokiausių žmonių buvo grūste prisigrūdęs vidutinio dydžio kambarys su dviem langais; palubėje ėjo galerija, irgi kimšte prisikimšusi žmonių, kurie ten galėjo stovėti tiktai pasilenkę, galvomis ir nugaromis remdamiesi į lubas. K. ėmė dusti nuo slogaus oro tame kambaryje, tad išėjo atgal ir paklausė jaunąją moterį, kuri jį turbūt neteisingai suprato:

— Aš juk teiravausi staliaus, tokio Lanco?

— Taip,— atsakė moteris,— prašom užeiti.

K. gal ir nebūtų paklausęs moters, jeigu ši nebūtų priėjusi prie jo, paėmusi už durų rankenos ir pasakiusi:

— Po tamstos aš turiu užrakinti, daugiau niekam nevalia įeiti.

— Labai protingai sugalvota,— tarė K.— Tačiau ten jau ir taip perpildyta.

Vis dėlto vėl įžengė į tą kambarį.

Tarp dviejų vyrų, kurie kalbėjosi prie pat durų,— vienas krutino toli į priekį atkištas abi rankas, tarsi skaičiuodamas pinigus, o kitas atidžiai žiūrėjo jam į akis,— kažkieno ranka sugriebė K. Tai buvo mažas raudonskruostis berniukas.

— Eime, eime,— tarė jis.

K. leidosi vedamas, pasirodė, kad toje knibždančioje minioje vis dėlto buvo siauras ir tuščias takas, kuris, ko gero, skyrė dvi partijas; tai liudijo ir tas faktas, kad pirmosiose eilėse dešinėje ir kairėje K. nematė nė vieno į jį atgręžto veido; žmonės stovėjo atsukę nugaras į taką, ir jų kalbos ir gestai buvo skirti tiktai savo partijai. Daugumas buvo apsivilkę juodai, senais, ilgais ir duksliais šventadieniais surdutais. Tik tas apdaras ir trikdė K., šiaip jis būtų pagalvojęs, kad pateko į kokios politinės organizacijos rajono skyriaus susirinkimą.

Kitame salės gale, kur buvo nuvestas K., ant labai žemos, irgi perpildytos pakylos skersai stovėjo mažutis staliukas, už kurio, prie pat pakylos krašto, sėdėjo mažas storas šnopuojantis vyriškis; garsiai juokdamasis, jis kalbėjosi su kitu žmogum, stovinčiu jam už nugaros. Šis buvo alkūnėmis užsikvempęs ant krėslo atkaltės ir sukryžiavęs kojas. Retkarčiais storulis iškeldavo ranką, lyg kažką mėgdžiodamas. Berniukas, atvedęs K., turėjo gerokai vargo, kol jam pavyko apie jį pranešti. Jau du kartus, pasistiepęs ant pirštų galų, jis bandė kažką pasakyti, bet krėsle vyriškis nekreipė į jį dėmesio. Tik tuomet, kai kažkas, stovėjęs ant pakylos, parodė į berniuką, vyriškis atsigręžė į jį ir pasilenkęs išklausė jo tylų pranešimą. Tada išsitraukė laikrodį ir skubiai pažvelgė į K.

— Tamsta turėjai ateiti prieš valandą ir penkias minutes,— pasakė.

K. norėjo kažką atsakyti, bet nesuspėjo, nes, vos vyriškiui baigus kalbėti, dešinėje salės pusėje pasigirdo visuotinis murmėjimas.

— Tamsta turėjai ateiti prieš valandą ir penkias minutes,— pakartojo vyriškis, pakėlęs balsą, ir skubiai pažvelgė žemyn į salę.

Murmesys tuoj pat irgi sustiprėjo ir tik palengva nurimo, nes storulis daugiau nieko nebepasakė. Dabar salėje buvo daug tyliau nei

tuomet, kai įėjo K. Tik žmonės galerijoje nesiliovė laidę replikas. Kiek buvo galima įžiūrėti prieblandoje, pro garus ir dulkes, jie atrodė prasčiau apsirengę už apatinę publiką. Kai kurie buvo atsinešę pagalvėles ir užsikišę jas tarp galvos ir lubų, kad kruvinai nenusizulintų sprando.

K. buvo nusprendęs daugiau stebėti ir mažiau pats kalbėti, todėl nepradėjo teisintis dėl savo tariamo pavėlavimo ir tik pasakė:

— Gal ir pavėlavau, bet juk dabar esu čionai.

Pasigirdo plojimai — vėl iš dešinio salės krašto. Tuos žmones nesunku palenkti į savo pusę, pagalvojo K.; jį trikdė tiktai tyla kairiame šone, kuris buvo kaip tik už jo nugaros ir iš kur pasigirdo tik vienas kitas pliaukštelėjimas. Jis ėmė svarstyti, ką galėtų pasakyti, kad palenktų į savo pusę visus iš karto arba, jeigu tai būtų neįmanoma, nors laikinai laimėtų antrosios partijos simpatiją.

— Teisybė,— atsiliepė vyriškis,— bet dabar aš jau neprivalau tamstos tardyti...— Vėl pasigirdo murmesys, bet dabar jis, matyt, kilo per nesusipratimą, nes vyriškis, mostu nutildęs publiką, kalbėjo toliau: — Šiandien vis dėlto dar padarysiu išimtį. Tačiau daugiau tamsta neturi teisės vėluoti. O dabar eik šen!

Kažkas nušoko nuo pakylos, padarydamas K. vietos, ir šis užlipo ten. Stovėjo prispaustas prie stalo, grūstis už nugaros buvo tokia didelė, kad jis turėjo jai priešintis, jei nenorėjo nustumti nuo pakylos stalo, o gal net ir paties tardytojo.

Tačiau tardytojas tuo nesirūpino, tik patogiai atsilošė krėsle, paskui, užbaigdamas pokalbį, kažką dar pasakė už jo nugaros stovinčiam vyriškiui ir pasiėmė mažą užrašų knygelę — vienintelį daiktą, gulėjusį ant jo stalo. Knygelė buvo panaši į mokyklinį sąsiuvinį, sena ir visai sutrinta nuo dažno sklaidymo.

— Taigi,— tarė tardytojas, pavartė sąsiuvinėlį ir kreipėsi į K., lyg konstatuodamas faktą: — Tamsta dažytojas?

— Ne,— atsakė K.,— aš esu didelio banko pirmasis prokuristas.

Šitas atsakymas sukėlė dešinėje partijoje kvatojimą, ir tokį smagų, jog net pats K. neištvėrė nenusijuokęs. Žmonės, pasirėmę rankomis į kelius, taip smarkiai kratėsi, lyg jiems būtų užėjęs sunkus kosulio priepuolis. Kai kas juokėsi net ir galerijoje. Visiškai įtūžęs tardytojas, matyt, bejėgis prieš žmones apačioje, pamėgino sudrausti galeriją; jis pašoko, pagrūmojo kumščiu į viršų, ir jo antakiai, šiaip jau neįspūdingi, susitraukė, pavirsdami vešliais juodais tankiais kupstais virš akių.

Kairėje salės pusėje vis dar buvo tylu, žmonės stovėjo ten eilė-

mis, atgręžę veidus į pakylą, ir lygiai taip pat ramiai klausėsi viršuje vykstančio pokalbio, kaip ir antrosios partijos triukšmavimo; jie net pakentė, kad kai kas iš jų tarpo retkarčiais pritardavo antrajai partijai. Kairiosios grupės nariai, beje, ne tokie gausūs, ko gero, buvo tokie pat nereikšmingi, kaip ir dešiniosios partijos atstovai, bet laikėsi santūriai ir dėl to atrodė oresni. Pradėjęs kalbėti K. buvo įsitikinęs, kad šneka tai, kas jiems patinka.

— Tamstos klausimas, ponas tardytojau, ar aš esu dažytojas,— tikriau, tamsta juk net neklausei, o stačiai pareiškei man tai,— yra tipiškas man iškeltos bylos nagrinėjimo pavyzdys. Tamsta gali atsakyti, kad tai visai ne nagrinėjimas, ir būsi teisus, nes nagrinėjimu tai bus galima laikyti tik tuo atveju, jei aš jį pripažinsiu. Bet tiek to, šiuo momentu tai pripažįstu — taip sakant, iš užuojautos. Jeigu apskritai kreipsi į tai dėmesį, tai nieko daugiau ir neliks kaip tik užjausti. Aš nesakau, kad tas nagrinėjimas yra baisiai netvarkingas, tik norėčiau paskatinti tamstą patį padaryti tokią išvadą.

K. nutilo ir pažvelgė į salę. Jis kalbėjo labai griežtai, net griežčiau, negu iš pradžių buvo ketinęs, bet pasakė gryną teisybę. Šie žodžiai tikrai buvo verti plojimų iš vienos ar kitos pusės, tačiau salėje buvo tyku, matyt, klausytojai laukė tęsinio, o gal toje tyloje brendo audra, turinti padaryti galą visai istorijai. Staiga, sudrumsdamos tylą, atsidarė durys salės gale, ir pasirodė jaunoji skalbėja, matyt, užbaigusi savo darbą; nors ir labai stengėsi įeiti atsargiai, ji vis dėlto patraukė kai kurių klausytojų žvilgsnius. Tik tardytojas tikrai pradžiugino K., nes atrodė, kad pasakytieji žodžiai pataikė jam į skaudžią vietą. Iki šiol tardytojas klausėsi stovėdamas, nes K. kalba užklupo jį netikėtai, kai jis atsistojo sudrausti galerijos. Dabar, pertraukėlės metu, jis palengva atsisėdo, lyg norėdamas, kad niekas to nepastebėtų. Matyt, mėgindamas nusiraminti, jis vėl ėmė vartyti sąsiuvinėlį.

— Iš to nebus jokios naudos,— kalbėjo toliau K.— Ir tamstos sąsiuvinėlis, ponas tardytojau, patvirtina mano žodžius.

Patenkintas, kad šitame jam svetimame susirinkime girdi tik savo ramius žodžius, K. net išdrįso, daug nesukdamas galvos, atimti iš tardytojo sąsiuvinėlį ir pirštų galais, tartum šlykštėdamasis, iškelti jį už vieno iš vidurinių lapų, tad iš abiejų pusių nukaro smulkiai prirašyti dėmėti lapeliai pageltusiais kraštais.

— Ir tai yra tardytojo dokumentacija,— pasakė K., mesdamas sąsiuvinį ant stalo.— Skaityk ją ramiai toliau, ponas tardytojau, šitos kalčių knygos aš tikrai nebijau, nors ji man ir neprieinama, nes

galiu paliesti ją tik dviem pirštais ir niekada nepaimčiau jos į rankas.

Kad tardytojas, vos sąsiuvinėliui nukritus ant stalo, tuojau jį pačiupo, pamėgino nors šiek tiek aptvarkyti ir vėl atsivertė, ruošdamasis skaityti toliau, galėjo reikšti tik didelį pažeminimą, bent jau taip iš šalies tikriausiai atrodė.

Pirmoje eilėje susispietusių žmonių veidai taip įdėmiai nukrypo į K., kad jis pats nejučiomis turėjo į juos pažvelgti. Ten stovėjo vien senyvi vyrai, kai kurie jau žilomis barzdomis. Gal jų žodis čia ir lėmė viską, gal jie galėjo paveikti visą tą minią, kuri, net ir pažeminus tardytoją, nesidavė išjudinama iš sustingimo, apėmusio ją, kai K. pradėjo kalbėti.

— Tai, kas atsitiko man,— vėl prašneko K., trupučiuką tylesniu balsu nei pirma, nuolat dairydamasis į pirmoje eilėje stovinčiųjų veidus, dėl ko jo kalba atrodė truputį padrika,— tai, kas atsitiko man, yra tiktai pavienis atvejis ir savaime ne toks jau svarbus, nes aš jo per daug nesidedu į širdį, tačiau kartu tai ir pavyzdys, kaip nagrinėjamos daugybės žmonių bylos. Juos aš ginu, o ne save.

Jis nejučiomis pakėlė balsą. Kažkur kažkas ėmė ploti, iškėlęs rankas, ir sušuko: „Bravo! Teisingai! Bravo! Ir dar kartą bravo!“ Vienas kitas iš stovinčių pirmoje eilėje ėmė pešiotis barzdą, bet niekas neatsigręžė į šaukiantį. Ir K. neteikė tiems šūksniams didelės reikšmės, bet vis dėlto padrąsėjo; dabar jam atrodė nebūtina, kad visi plotų, užteks ir to, kad visi bent susimąstys, kas čia darosi, ir nors vieną kitą pavyks įtikinti ir patraukti į savo pusę.

— Aš netrokštu oratoriaus laurų,— tarė K., lyg pratęsdamas savo mintis.— Man jie turbūt ir nepasiekiami. Ponas tardytojas tikriausiai kalba daug geriau už mane, juk tai jo profesija. Aš noriu tik viešai pakalbėti apie viešą netvarką. Paklausykit tiktai! Maždaug prieš dešimt dienų buvau areštuotas, pats tas faktas man tiesiog juokingas, tačiau dabar apie tai nekalbėsim. Buvau užpultas anksti rytą, kai dar lovoj gulėjau, galbūt buvo įsakyta — sprendžiant iš tardytojo žodžių, tai visai įtikėtina — areštuoti kažkokį dažytoją, tokį pat nekaltą kaip ir aš, bet pasirinkta suimti mane. Gretimą kambarį užėmė du netašyti sargybiniai. Net jeigu būčiau koks pavojingas plėšikas, nebūtų buvę galima pasirūpinti geresnėmis atsargos priemonėmis. Be to, tie sargybiniai pasirodė esą paskutiniai sukčiai, jie išūžė man ausis, reikalavo iš manęs kyšio, visokiausiais būdais bandė išvilioti iš manęs drabužius ir baltinius, prašė pinigų, žadėdami atnešti man pavalgyti,— ir tai po to, kai ką tik mano akivaizdoje buvo begėdiškai sušveitę ma-

no paties pusryčius. Ir negana to. Mane nuvedė į trečią kambarį pas inspektorių. Tas kambarys priklauso damai, kurią aš labai gerbiu, ir aš turėjau žiūrėti, kaip sargybiniai ir inspektorius — per mane, nors ir ne dėl mano kaltės,— sakytum teršia tą kambarį savo buvimu. Nelengva buvo išlikti ramiam. Bet aš susivaldžiau ir visai ramiai paklausiau inspektorių,— jeigu jis būtų čionai, pats turėtų tai patvirtinti,— už ką esu areštuotas? O ką gi atsakė tasai inspektorius, kurį aš dar ir dabar matau prieš akis, sėdintį minėtos damos fotelyje kaip tikrą paties bukiausio pasipūtėlio įsikūnijimą? Inspektorius, gerbiamieji ponai, iš esmės ničnieko neatsakė, gal jis ir tikrai nieko nežinojo, tiesiog areštavo mane ir buvo patenkintas. Be to, jis visai be reikalo atsivedė į tos damos kambarį tris žemesnius mano banko tarnautojus, kurie nieko daugiau neveikė, tik čiupinėjo ir jaukė damai priklausančias fotografijas. Be abejo, tų tarnautojų dalyvavimas turėjo ir kitą tikslą: jie, kaip ir mano šeimininkė bei jos tarnaitė, turėjo paskleisti žinią apie mano areštą, pakenkti mano viešajai reputacijai, o visų pirma mano padėčiai banke. Tiktai nieko, ničnieko iš to neišėjo, net mano šeimininkei, visai paprastai moteriškei — su pagarba tariu čionai josios pavardę, ji vadinasi ponia Grubach — taigi net poniai Grubach užteko sveiko proto suprasti, kad toks areštas reiškia nė kiek ne daugiau kaip be priežiūros paliktų berniūkščių muštynės gatvėje. Kartoju, man visa tai tik pridarė nemalonumų ir valandėlę sugadino nuotaiką, bet ar negalėjo viskas baigtis daug blogiau?

Kai šioje vietoje K. stabtelėjo ir pažvelgė į tylintį tardytoją, jam pasirodė, kad šis kaip tik žvilgsniu duoda ženklą kažkam minioje. K. šyptelėjo ir tarė:

— Ką tik čia ponas tardytojas davė kažkuriam iš jūsų slaptą ženklą. Vadinasi, tarp jūsų yra žmonių, kuriems jis komanduoja nuo šitos pakylos. Nežinau, ar tas jo ženklas buvo duotas tam, kad jūs švilptumėt, ar tam, kad plotumėt; dabar pirma laiko iškeldamas aikštėn šį dalyką, aš visai sąmoningai atsisakau mėginimų sužinoti to ženklo prasmę. Man tai visai nesvarbu, ir aš viešai leidžiu ponui tardytojui įsakinėti savo apmokamiems tarnautojams, stovintiems ten, apačioje, ne ženklais, o žodžiais; tegu jis sau garsiai vieną kartą komanduoja: „Švilpkite!“ — o kitą kartą: „Plokite!“

Gal tardytojas sutriko, o gal ėmė nekantrauti, bet jis sukrutėjo savo krėsle. Užpakaly stovintis vyriškis, su kuriuo tardytojas jau ir pirma šnekėjosi, vėl pasilenkė prie jo, nežinia, ar norėdamas jį padrąsinti, ar kažką svarbaus patarti. Apačioje žmonės šnekėjosi tar-

pusavy tyliai, bet gyvai. Dvi partijos, kurių nuomonės pirma, rodės, taip smarkiai skyrėsi, dabar susimaišė, vieni rodė pirštais į K., o kiti — į tardytoją. Garų migla buvo labai nemaloni ir net neleido įžiūrėti stovinčių kiek tolėliau žmonių. Matyt, ji labiausiai kamavo galerijos žiūrovus, ir šie, baugščiai šnairuodami į tardytoją, turėjo patyliukais klausinėti susirinkimo dalyvius, kad galėtų suprasti, kas dedasi salėje. Tie jiems atsakinėjo taip pat tyliai, delnais prisidengę burnas.

— Aš tuoj baigsiu,— tarė K., o kadangi varpelio nebuvo, trenkė kumščiu į stalą; nuo trinktelėjimo tardytojo ir jo patarėjo galvos iškart atšoko viena nuo kitos.— Man šita istorija visai nesvarbi, todėl kalbu apie ją visai laisvai, ir jūs, jeigu tik jums nors kiek rūpi šitas tariamas teismas, turėsite daug naudos, jei mane išklausysite. Mano kalbos aptarimą prašyčiau atidėti vėlesniam laikui, nes aš skubu ir netrukus išeisiu.

K. žodžiai dabar jau taip smarkiai veikė publiką, kad salė iškart nutilo. Žmonės neberėkė vienas per kitą kaip pradžioje, niekas net neplojo, bet atrodė, kad visi jau kažkuo įsitikinę arba tuoj tuoj įsitikins.

— Nėra abejonės,— tarė K. labai tyliai, džiaugdamasis, kad visa auditorija taip įtemptai klausosi; tyla net pradėjo spengti, ir tai teikė K. daugiau drąsos negu entuziastiškiausi plojimai,— nėra abejonės, kad už visų šito teismo apraiškų, vadinasi, mano atveju — už arešto ir šios dienos tardymo slypi didžiulė organizacija. Organizacija, išlaikanti ne tik paperkamus sargybinius, neišmanėlius inspektorius ir tardytojus, geriausiu atveju pasižyminčius tiktai kuklumu, bet neabejotinai turinti ir aukšto bei paties aukščiausiojo rango teisėjų su begale neišvengiamų tokiais atvejais kurjerių, raštininkų, žandarų ir kitų pagalbinių tarnautojų, gal net ir budelių — aš nebijau to žodžio. Ir kokia gi visos tos didžiulės organizacijos prasmė, gerbiamieji? Ogi suiminėti niekuo nekaltus žmones ir pradėti prieš juos beprasmiškus ir dažniausiai — kaip, pavyzdžiui, mano atveju — nieko neduodančius procesus. Kaipgi galima, turint galvoje tokią visos sistemos beprasmybę, išvengti baisiausios valdininkų korupcijos? Tai neįmanoma, net pats aukščiausias teisėjas neatsispirtų pagundai. Todėl sargybiniai mėgina tiesiai nuo kūno pavogti suimtųjų drabužius, todėl inspektoriai laužiasi į svetimus butus, todėl nekalti žmonės, užuot kvočiami, yra žeminami prieš visą susirinkimą. Sargybiniai papasakojo man apie sandėlius, kuriuose kraunama suimtųjų nuosavybė. Norėčiau nors kartą pamatyti tokį sandėlį, kuriame pūva sunkiai uždirbtas

suimtųjų turtas, jeigu tik jo neišgrobsto vagišiai sandėlio darbuotojai.

K. kalbą nutraukė klyksmai salės gale, jis prisidengė delnu akis, norėdamas pamatyti, kas ten atsitiko, nes migla nuo blausios dienos šviesos atrodė balkšva ir akino. Ten vėl buvo toji skalbėja, apie kurią jau tuomet, kai ji įėjo į salę, K. pamanė, kad labai trukdys. Negalėjai suprasti, ar šį kartą ji buvo kalta, ar ne. K. matė tik tiek, kad kažkoks vyras nusitempė ją į kampą prie durų ir ėmė spausti prie savęs. Tačiau klykė ne skalbėja, o vyriškis, plačiai prasižiojęs, žiūrėdamas į lubas. Aplink juos susirinko būrelis žmonių, netoliese stovintys galerijos lankytojai atrodė susižavėję, kad šitaip buvo sutrikdytas rimtumas, kuriuo K. užkrėtė susirinkimą. Pagautas pirmo įspūdžio, K. iškart buvo bepuoląs tenai, nes manė, kad visiems rūpės padaryti tvarką ir bent jau išvyti tą porą iš salės, tačiau pirmosios eilės nejudėdamos stovėjo prieš jį, niekas nė nekrustelėjo, niekas neleido K. prasiveržti. Priešingai, visi jam tiktai trukdė, seniai bandė užkirsti jam kelią rankomis, o kažkas — jis neturėjo laiko atsigręžti — pačiupo jį už pakarpos. K. jau nė nebegalvojo apie tą porą prie durų, jam pasirodė, kad ribojama jo laisvė, kad jį ketinama tikrai areštuoti, ir jis, nieko nepaisydamas, nušoko nuo pakylos. Dabar atsidūrė akis į akį su minia. Ar pirma teisingai įvertino šituos žmones? Ar ne per daug pasikliovė savo kalbos poveikiu? Nejau tol, kol jis kalbėjo, visi apsimetinėjo, o dabar, kai priėjo prie išvadų, jiems tas apsimetinėjimas nusibodo? Ir kokie veidai aplink jį! Mažos juodos akutės šmižinėjo į visas puses, skruostai buvo nukarę kaip girtuoklių, ilgos barzdos — pašiurpusios ir retos, o jei bandei suleisti į jas ranką, tai atrodė, kad suspaudi tik tuščią kumštį, nesugriebdamas barzdos. O po barzdomis — tai buvo tikras K. atradimas — ant švarkų apykaklių blizgėjo įvairaus dydžio ir įvairių spalvų ženklai. Visi nešiojo tuos ženklus, kur tik pažiūrėsi. Visi ėjo išvien, net ir tos tariamos partijos kairėje ir dešinėje, o kai K. staiga atsigręžė, tuos pačius ženklus pamatė ant tardytojo apykaklės,— šis ramiai žvelgė į salę, susinėręs ant pilvo rankas.

— Aha! — sušuko K. ir iškėlė rankas, staigus atradimas reikalavo daugiau erdvės.— Juk jūs visi, kaip matau, esate valdininkai, toji pati kyšininkų gauja, kurią aš čia smerkiau, jūs sugužėjote čionai pasiklausyti ir pašnipinėti, pasidalijote į tariamas partijas, ir viena iš jų plojo man, stengdamasi mane išbandyti, jūs norėjote pasimokyti, kaip reikia mulkinti nekaltą žmogų! Ką gi, tikiuosi, kad ne veltui čia sėdėjote: arba turėjote pramogą iš to, kad atsirado žmogus, kuris vylėsi,

jog jūs apginsite nekaltą, arba... Praleisk mane, nes trenksiu tau! — sušuko K. vienam kretančiam seniui, prilindusiam prie pat jo.— Arba jūs iš tikrųjų šio to pasimokėte. Taigi linkiu jums sėkmės jūsų profesijoje!

Jis skubiai pasičiupo skrybėlę, gulėjusią ant stalo kraštelio, ir visuotinėje tyloje, tikrai sakant, begalinės nuostabos tyloje, prasibrovė prie išėjimo. Tačiau tardytojas, matyt, buvo dar greitesnis už K., nes jau laukė jo prie durų.

— Luktelėk tamsta valandėlę,— tarė jis.

K. stabtelėjo, bet žiūrėjo ne į tardytoją, o į duris, už kurių rankenos jau buvo paėmęs.

— Norėčiau tiktai atkreipti tamstos dėmesį į tai,— pasakė tardytojas,— kad tamsta, atrodo, pats to nesuprasdamas, šiandien savo valia atsisakei naudos, kurią suimtajam bet kuriuo atveju duoda kvota.

K. nusijuokė, žiūrėdamas į duris.

— Niekšai! — sušuko jis.— Nusispjaut į visas jūsų kvotas!

Ir, atsidaręs duris, nubėgo laiptais žemyn. Už jo nugaros pasigirdo garsus atgijusių susirinkimo dalyvių balsų šurmulys, matyt, jie ten it kokie studentai ėmė svarstyti tai, kas įvyko.

TREČIAS SKYRIUS

Tuščioje posėdžių salėje. Studentas. Kanceliarijos

Kitą savaitę K. kasdien laukė naujo šaukimo, jis negalėjo patikėti, kad jo atsisakymas nuo kvotų bus suprastas tiesiogine prasme, o kai laukiamas šaukimas neatėjo iki pat šeštadienio vakaro, K. nusprendė, kad toks tylėjimas reiškia kvietimą tą pačią valandą atvykti į tuos pačius namus. Todėl sekmadienį jis vėl nuėjo tenai, šįkart jau gerai žinodamas visus laiptus ir koridorius; kai kurie žmonės, prisiminę jį, sveikinosi, stovėdami tarpduryje, bet jam nereikėjo nieko klausinėti, ir jis greitai pasiekė ieškomas duris. Vos pasibeldus, durys tuoj atsidarė, ir jis, nė nežvilgteldamas į jau pažįstamą moterį, stovinčią prie slenksčio, žengė gretimo kambario link.

— Šiandien posėdžio nėra,— tarė moteris.

— Kaipgi nėra? — paklausė jis, nenorėdamas patikėti.

Tačiau moteris atidarė gretimo kambario duris ir leido jam pačiam įsitikinti. Kambarys buvo tuščias ir dėl to atrodė dar skurdesnis negu praėjusį sekmadienį. Ant stalo, kuris vis dar stovėjo toje pačioje vietoje ant pakylos, gulėjo kelios knygos.

— Ar galima pavartyti tas knygas? — paklausė K. ne tiek iš didelio smalsumo, kiek dėl to, kad šitas žygis nenueitų visai veltui.

— Ne,— atsakė moteris ir vėl uždarė duris,— tai draudžiama. Knygos priklauso tardytojui.

— Aha,— tarė K., linkteldamas galvą,— matyt, ten įstatymų kodeksai, o šitas teismas teisia ne tik nekaltus, bet ir įstatymo nežinančius žmones.

— Turbūt taip,— atsakė moteris, ne visai jį supratusi.

— Ką gi, tai aš eisiu,— tarė K.

— Gal reikia ką pranešti tardytojui? — paklausė moteris.

— Ar tamsta jį pažįsti? — paklausė K.

— Žinoma,— atsakė moteris,— juk mano vyras — teismo kurjeris.

Tik dabar K. pastebėjo, kad patalpa, kurioje anąkart stovėjo vien rėčka su skalbiniais, dabar apstatyta kaip tikras gyvenamasis kambarys. Moteris pamatė, kad jis nustebo, ir pasakė:

— Taip, mes čia galime nemokamai gyventi, bet posėdžių dienomis turime šį kambarį ištuštinti. Mano vyro tarnyba kai kuriais atžvilgiais nepatogi.

— Mane ne tiek stebina kambarys,— tarė K., piktai žvilgtelėjęs į ją,— kiek tai, kad tamsta ištekėjusi.

— Ar tamsta turi galvoje tą atsitikimą per praėjusį posėdį, kai aš sutrukdžiau tamstos kalbą? — paklausė moteris.

— Žinoma,— atsakė K.— Šiandien tai jau sena ir beveik užmiršta istorija, bet tąkart aš tiesiog įtūžau. O dabar man tamsta pati sakai, kad esi ištekėjusi.

— Tamstai tik į naudą išėjo, kad sutrukdžiau tą kalbą. Po to visi apie tamstą labai nepalankiai šnekėjo.

— Galimas daiktas,— pasakė K., nusukdamas šneką į šoną,— bet tamstos elgesio tai nepateisina.

— Mane pateisina visi, kas tik pažįsta,— tarė moteris.— Žmogus, anąkart glėbesčiavęs mane, jau seniai mane persekioja. Gal apskritai aš ir nesu patraukli, bet jam patinku. Ir čia jau niekas negali man padėti, net mano vyras su tuo apsiprato; jis turi tai pakęsti, jeigu nenori netekti tarnybos, nes tas žmogus yra studentas ir ateityje tikriausiai

bus didelis viršininkas. Jis visą laiką sekioja man iš paskos. Štai ir dabar jis išėjo, prieš pat tamstai ateinant.

— Visur čia ta pati tvarka,— tarė K.— Visai tuo nesistebiu.

— Tamsta nori čionai šį tą pataisyti? — paklausė moteris lėtai ir dvejodama, lyg šnekėtų kažką, kas pavojinga ir jai, ir K.— Aš tai supratau jau iš tamstos kalbos, kuri man pačiai labai patiko. Tiesa, girdėjau ne viską, į pradžią pavėlavau, o pabaigoje gulėjau su studentu ant grindų... Ak, kaip čia viskas šlykštu! — pridūrė ji, valandžiukę patylėjusi, ir pagriebė K. už rankos.— Ar tamsta įsitikinęs, kad pavyks ką nors pataisyti?

K. nusišypsojo ir pamėgino ištraukti savo ranką iš jos minkštų delnų.

— Tiesą sakant,— tarė jis,— ne mano pareiga čia ką nors, tamstos žodžiais tariant, taisyti; jeigu tamsta šitaip pareikštumei, pavyzdžiui, tardytojui, jis tamstą išjuoktų arba nubaustų. Iš tikrųjų laisva valia aš niekada nebūčiau kišęsis į tuos reikalus, ir šito teismo bėdos niekad nebūtų sutrukdžiusios mano ramaus miego. Bet kadangi esu neva areštuotas,— mat buvau vieną rytą areštuotas,— tai turėjau veltis į šitą istoriją, ir visų pirma — savo paties labui. Jeigu sykiu galėčiau būti kuo nors naudingas ir tamstai, tai aš, aišku, esu pasiruošęs padėti. Ir ne tik iš artimo meilės, bet ir dėl to, kad tamsta irgi gali man padėti.

— Kaipgi aš galėčiau tamstai padėti? — paklausė moteris.

— Pavyzdžiui, parodyk man tamsta anas knygas, gulinčias ant stalo.

— Mielai! — sušuko moteris ir skubiai nusitempė jį paskui save.

Knygos buvo senos ir nušiurusios, vienos viršelis buvo perlūžęs ir laikėsi tik keliais siūlais.

— Kaip čia visur nešvaru,— tarė K., kraipydamas galvą, o moteris greitosiomis nubraukė prijuoste dulkes, kad K. galėtų bent prisiliesti prie knygų.

Jis atvertė viršutinę knygą ir pamatė nepadorų paveikslą. Vyras ir moteris sėdi nuogi ant sofos, nešvankus dailininko sumanymas buvo visai aiškus, bet jis viską nupiešė taip nemokšiškai, kad galų gale matyti tiktai vyras ir moteris, pernelyg krintantys į akis, sėdintys nepaprastai tiesiai ir dėl nevykusios perspektyvos tik vos vos pasigręžę į kits kitą. K. daugiau nebesklaidė, tik atsivertė antros knygos titulinį puslapį; tai buvo romanas, antrašte „Kančios, kurias Gretė patyrė nuo savo vyro Hanso“.

— Štai kokie kodeksai čia studijuojami,— tarė K.— Ir tokie žmonės rengiasi mane teisti!

— Aš tamstai padėsiu,— pasakė moteris.— Gerai?

— Ar tikrai tamsta gali man padėti, neužsitraukdama sau bėdos? Juk ką tik sakei, kad tamstos vyras labai priklausomas nuo vyresnybės?

— Ir vis dėlto aš tamstai padėsiu,— atsakė moteris.— Eime, reikia viską aptarti. Apie man gresiantį pavojų daugiau nešnekėsim, aš bijau pavojų tik tuomet, kai noriu jų bijoti. Eime.— Ji parodė į pakylą ir pakvietė K. prisėsti šalia jos ant laiptelių.— Tamstos gražios tamsios akys,— tarė ji, žvelgdama iš apačios K. į veidą, kai juodu susėdo,— sako, kad ir mano akys gražios, bet tamstos daug gražesnės. Aš tai pastebėjau jau tąkart, kai buvai pirmą sykį atėjęs čionai. Dėl tamstos aš tada ir įėjau į šį kambarį, į posėdžių salę; šiaip niekad šito nedarau, man, tiesą sakant, tai netgi draudžiama.

Tai mat kas, pagalvojo K., ji siūlosi man, ji tokia pat nedorėlė, kaip ir visi čia; jai atsibodo teismo valdininkai, ir tas suprantama, todėl ji ir sako pirmam pasitaikiusiam vyriškiui komplimentus apie gražias akis. K. tylėdamas atsistojo, lyg savo mintis būtų garsiai pasakęs ir šitaip jau paaiškinęs moteriai savo elgesį.

— Nemanau, kad tamsta galėtumei man padėti,— tarė jis.— Norint man iš tikrųjų padėti, reikėtų turėti ryšių su aukštais valdininkais. O tamsta, be abejo, pažįsti tik smulkiausius tarnautojus, kurie čia būriais trinasi. Tuos tamsta, žinoma, pažįsti labai gerai ir galėtumei iš jų šį tą išpešti, tuo aš neabejoju, bet net ir pačios didžiausios jų pastangos negali turėti įtakos proceso baigčiai. O tamsta pati tik netektumei kelių draugų. Šito aš nenoriu. Tegul tamstos santykiai su tais žmonėmis pasilieka tokie, kokie lig šiol buvo, man atrodo, kad tie santykiai tamstai yra tiesiog būtini. Sakau tai apgailestaudamas, nes, norėdamas bent iš dalies atsilyginti už komplimentus, galiu pasakyti, kad ir tamsta man patinki, ypač dabar, kai taip liūdnai žiūri į mane, nors liūdėti, beje, visai nėra pagrindo. Tamsta priklausai grupei, su kuria aš turiu kovoti, ir visai puikiai jautiesi tarp tų žmonių, net myli studentą, o jei nemyli, tai bent jau laikai jį geresniu už savo vyrą. Tai buvo nesunku suprasti iš tamstos žodžių.

— Ne! — sušuko ji, nepakildama iš vietos, ir sugriebė K. už rankos, kurios šis nespėjo atitraukti.— Tamsta negali dabar išeiti, tamsta negali išeiti ir išsinešti iš čia klaidingą nuomonę apie mane! Nejaugi tamsta tikrai galėtumei dabar išeiti? Argi aš jau tokia niekam

tikusi, kad tamsta net nenori padaryti man malonumo ir dar valandžiukę pabūti čionai?

— Tamsta ne taip mane supratai,— atsakė K. ir atsisėdo.— Jeigu tikrai nori, kad dar pabūčiau, tai mielai pasiliksiu, juk turiu laiko, nes atėjau tikėdamasis, kad šiandien bus posėdis. O tai, ką pirma kalbėjau, tebuvo mano prašymas nedaryti jokių žygių mano labui šiame procese. Bet ir dėl to tamstai nereikėtų įsižeisti: turėk tamsta galvoje, kad man visai nerūpi, kuo pasibaigs šitas procesas, ir kad aš tik pasijuoksiu iš nuosprendžio. Žinoma, tuo atveju, jeigu procesas iš tikrųjų kada nors bus baigtas, bet aš labai abejoju. Esu beveik įsitikinęs, kad ši byla dėl valdininkų tingumo ir užmaršumo, gal net ir dėl jų bailumo jau nutraukta arba bus nutraukta artimiausiomis dienomis. Tiesa, visai galimas daiktas, kad procesas bus dėl akių tęsiamas, tikintis gauti didelį kyšį, bet aš jau dabar galiu pasakyti, kad iš to nieko neišeis, nes kyšių niekam neduodu. Vis dėlto tamsta padarytum man paslaugą, jeigu tardytojui ar kuriam kitam valdininkui, mėgstančiam skleisti svarbias naujienas, praneštum, kad jokios gudrybės, kurių tie ponai, aišku, žino nemažai, niekada neprivers manęs duoti kyšio. Pasakyk tamsta jiems atvirai, kad jie neturėtų jokių vilčių. Beje, tikriausiai jie ir patys tai pastebėjo, o jeigu nepastebėjo, tai man nelabai rūpi, kad jie jau dabar tatai sužinotų. Juk nuo to tik sumažėtų darbo tiems ponams, žinoma, ir aš turėčiau mažiau nemalonumų, bet esu pasiruošęs viską iškęsti, žinodamas, kad kiekvienas toks nemalonumas sykiu yra ir smūgis mano priešininkams. O aš jau pasirūpinsiu, kad taip būtų. Beje, ar tamsta pažįsti tardytoją?

— Žinoma,— atsakė moteris.— Apie jį pirmiausia ir pagalvojau, kai siūliausi padėti tamstai. Nežinojau, kad jis tėra smulkus valdininkas, bet jeigu tamsta taip sakai, tai, matyt, taip ir yra. Vis dėlto manau, kad raportai, kuriuos jis siunčia aukštesnėms instancijoms, turi šiokios tokios įtakos. O jis rašo tokią daugybę raportų. Tamsta sakei, kad valdininkai tinginiai; bet tikrai ne visi tokie, šitas tardytojas — visai ne tinginys, jis labai daug rašo. Pavyzdžiui, praeitą sekmadienį posėdis užtruko iki pat vakaro. Visi išėjo, o tardytojas pasiliko salėje ir liepė man atnešti lempą; aš turėjau tik mažą virtuvinę lempelę, bet jam ir tos užteko, jis iškart sėdo rašyti. Tuo tarpu parėjo mano vyras, kuris kaip tik tą sekmadienį turėjo laisvą dieną, mes susinešėme baldus, vėl įsikūrėm savo kambaryje, paskui dar užsuko kaimynai, kurį laiką mes visi šnekučiavomės prie žvakės, žodžiu, visai užmiršom tardytoją ir nuėjom gulti. Staiga pabundu vidurnaktį,

tikriausiai buvo jau labai vėlu, o šalia lovos stovi tardytojas, delnu pridengęs lempą, kad šviesa nekristų ant mano vyro, — atsarga visai nereikalinga, mano vyras miega taip kietai, kad jokia šviesa jo nepažadinsi. Aš taip išsigandau, kad vos nepradėjau rėkti, bet tardytojas buvo labai malonus, paprašė mane būti atsargesnę ir sušnibždėjo, kad jis iki šiol rašęs, o dabar grąžinąs man lempą. Paskui pridūrė niekuomet nepamiršiąs, kaip aš atrodžiau mieganti. Žodžiu, norėjau tamstai pasakyti, kad tardytojas tikrai rašo daug raportų, ypač apie tamstą, nes tamstos apklausa, be abejo, buvo vienas iš svarbiausių įvykių sekmadienio posėdyje. O tokie ilgi raportai negali būti visai nereikšmingi. Be to, iš mano pasakojimo turbūt jau tamsta supratai, kad tardytojas sukasi apie mane ir kad būtent dabar, pirmomis dienomis — jis turbūt apskritai tik dabar mane pastebėjo — aš galiu turėti jam didelę įtaką. Turiu ir daugiau įrodymų, kad jis manimi labai domisi. Per studentą, kuriuo labai pasitiki ir su kuriuo kartu dirba, jis atsiuntė man vakar dovanų šilkines kojines, neva už tai, kad aš tvarkau posėdžių kambarį, bet tai tik dingstis, juk tas darbas yra mano pareiga, ir mano vyras už tai gauna atlyginimą. Kojinės labai gražios, pažiūrėk tamsta,— ji ištiesė kojas, pasikėlė sijonus iki pat kelių ir pati ėmė apžiūrinėti kojines.— Labai gražios kojinės, tik baisiai jau plonytės ir man netinka.

Staiga ji nutilo, uždėjo ranką ant K. rankos, lyg norėdama jį nuraminti, ir sušnibždėjo:

— Tyliau, Bertoldas žiūri į mus.

K. iš lėto pakėlė akis. Posėdžių salės tarpduryje stovėjo jaunas vyras, jis buvo mažutis, kreivokomis kojomis ir, matyt, stengdamasis atrodyti kuo solidžiau, buvo užsiauginęs trumpą, skystą rusvą barzdelę, kurią be perstogės kedeno pirštais. K. pažvelgė į jį smalsiai, juk tai buvo pirmas visai nežinomų teisės mokslų studentas, su kuriuo jis susidūrė, taip sakant, asmeniniame gyvenime ir kuris ateity tikriausiai taps aukštu valdininku. O studentas, atrodė, visai nekreipė dėmesio į K., jis tik atitraukė ranką nuo barzdos, pirštu pamojo moteriai ir nuėjo prie lango; moteris pasilenkė prie K. ir sušnibždėjo:

— Maldauju tamstą, nepyk ant manęs, negalvok apie mane blogai, dabar aš turiu eiti pas jį, pas tą šlykščią žmogystą, tik pažiūrėk tamsta, kokios kreivos jo kojos. Aš tuoj grįšiu ir tada eisiu su tamsta, jeigu tik mane vesiesi, eisiu, kur tik panorėsi, galėsi daryti su manim, ką panorėsi, būsiu laiminga, jei galėsiu kuo ilgesniam tarpui ištrūkti iš čia, o visų geriausia — visam laikui.

Ji dar paglostė K. pirštus, pašoko ir nubėgo prie lango. K. nė pats nepajuto, kaip ištiesė ranką į tuštumą, mėgindamas sučiupti jos ranką. Toji moteris jį tikrai gundė, ir K., nors ir kaip stengėsi, negalėjo sugalvoti jokios rimtos priežasties, kodėl turėtų nesiduoti sugundomas. Akimirką, tiesa, šmėkštelėjo mintis, kad moteris bando įvilioti jį į kokias nors teismo pinkles, bet jis tuoj nuvijo tą mintį šalin. Kaip ji galėtų įvilioti K. į pinkles? Argi jis nėra kol kas toks laisvas, kad išsyk galėtų sunaikinti visą teismą,— bent jau tą jo dalį, kuri susijusi su jo paties byla? Argi jis jau nė tiek negali pasitikėti savimi? O tos moters pasisiūlymas padėti skambėjo nuoširdžiai ir, ko gero, būtų naudingas. Galbūt nė neįmanoma geriau atkeršyti tardytojui ir visai jo šutvei negu paveržiant iš jų šitą moterį? Tada galėtų atsitikti, kad tardytojas, ilgai plušėjęs prie melagingų raportų apie K., vidury nakties rastų moters lovą tuščią. Ir todėl tuščią, kad ji priklausytų jam, kad toji moteris prie lango, tas putlus, minkštas ir šiltas kūnas, vilkintis sunkaus, storo audeklo suknele, priklausytų vien K.

Šitaip atsikračius visų abejonių dėl moters, K. pradėjo atsibosti tylus pokalbis prie lango, ir jis ėmė iš pradžių krumpliais, o paskui ir visu kumščiu belsti į pakylą. Studentas pro moters petį žvilgtelėjo į K., bet nė kiek nesutriko, jis net prisiglaudė prie moters ir apkabino ją. Moteris žemai nuleido galvą, lyg atidžiai klausytųsi studento, o šis, nesiliaudamas šnekėjęs, garsiai pakštelėjo į jos palenktą kaklą. Dabar K. įsitikino, kad moters skundas dėl studento tironijos yra teisingas, jis atsistojo ir pradėjo vaikštinėti po kambarį. Šnairuodamas į studentą, K. galvojo, kaip čia kuo greičiau jo atsikračius, todėl net apsidžiaugė, kai studentas, kurį aiškiai erzino K. vaikštinėjimas, retkarčiais pavirstantis tyliu trypimu, pasakė:

— Jeigu tamsta taip nekantrauji, gali eiti sau. Jau ir anksčiau galėjai išeiti, niekas nebūtų tamstos pasigedęs. Tamsta net turėjai išeiti vos man atėjus, ir kuo greičiau.

Tikriausiai tais žodžiais studentas išliejo visą susitvenkusį pyktį, bet sykiu iš jų ir jautei, koks pasipūtęs tas būsimasis teismo valdininkas, kalbantis su nepatinkamu kaltinamuoju. K. sustojo prie pat jo ir šypsodamasis tarė:

— Aš, tiesa, nekantrauju, bet mano nekantravimą tamsta lengviausiai pašalintumei pats mus palikdamas. Tačiau jeigu atėjai čionai studijuoti,— girdėjau, kad tamsta esi studentas,— tai aš mielai užleisiu tamstai vietą ir išeisiu su šia moterimi. Beje, tamstai teks dar daug pastudijuoti, kol tapsi teisėju. Tiesa, aš nelabai išmanau, kaip pas

jus nagrinėjamos bylos, bet manau, kad tam dar toli gražu neužtenka stačiokiškų kalbų, kurias tamsta taip begėdiškai moki varinėti.

— Nereikėjo leisti jam laisvai vaikščioti,— pasakė studentas, lyg norėdamas paaiškinti moteriai užgaulius K. žodžius.— Tai buvo klaida. Aš sakiau tardytojui. Tarp kvotų reikėjo laikyti jį uždarytą bent jau jo paties kambaryje. To tardytojo kartais neįmanoma suprasti.

— Tuščios šnekos,— tarė K. ir ištiesė ranką moteriai.— Eime.

— Šit kaip! — sušuko studentas.— Ne, ne, jos tai tamsta tikrai negausi,— ir su nepaprasta jėga, kurios iš jo niekas nebūtų tikėjęsis, čiupo moterį viena ranka į glėbį ir susilenkęs, švelniai žvelgdamas į ją, nuskubėjo prie durų.

Buvo aiškiai matyti, kad studentas truputėlį bijosi K., tačiau dar išdrįso K. net paerzinti, laisva ranka ėmęsis glostyti ir spausti moters petį. K. pabėgėjo kelis žingsnius šalia jo, pasiryžęs užpulti jį ir, jeigu reikės, net pasmaugti, bet moteris pasakė:

— Nieko nepadarysi, tardytojas liepė mane pašaukti, aš negaliu eiti su tamsta, šita mažutė baidyklė,— ji paglostė studentui veidą,— šita mažutė baidyklė manęs nepaleis.

— O tamsta ir nenori būti išvaduota! — sušuko K., uždėdamas ranką ant peties studentui, kuris pamėgino ją įkąsti.

— Ne! — suriko moteris, abiem rankomis gindamasi nuo K.— Ne, ne, tik šito tamsta nedaryk, tamstai galvoj negerai! Man tai būtų pražūtis. Paleisk jį, meldžiamasis, paleisk. Juk jis tik vykdo tardytojo įsakymą ir neša mane pas jį.

— Na, ir tegul sau bėga. O tamstos aš irgi daugiau nė akyse nenoriu matyti,— pasakė K. įniršęs ir nusivylęs ir taip smarkiai stuktelėjo studentui į nugarą, kad šis susvirduliavo, o paskui, apsidžiaugęs, kad nepargriuvo, dar aukščiau pašoko su savo našta į orą. K. lėtai nusekė jiems iš paskos, supratęs, jog tai buvo jo pirmas tikras pralaimėjimas šitiems žmonėms. Žinoma, nebuvo jokio pagrindo būgštauti, juk jis pralaimėjo tik todėl, kad pats pradėjo kovą. Pasilikęs namie ir gyvendamas savo įprastą gyvenimą, jis būtų tūkstantį kartų pranašesnis už šituos žmones ir galėtų vienu kojos smūgiu nuspirti kiekvieną iš jų nuo savo tako. Ir K. įsivaizdavo, kaip juokinga būtų, pavyzdžiui, jeigu šitas nususęs studentėlis, šitas pasipūtęs vaikiščias, šitas šleivakojis barzdočius klūpėtų ant kelių prie Elzos lovos ir, susinėręs rankas, maldautų jos malonės. K. taip patiko ši idėja, kad jis nusprendė, pasitaikius progai, kada nors nusivesti studentą pas Elzą.

Iš smalsumo K. dar pabėgėjo iki durų, norėjo pasižiūrėti, kur

bus nunešta moteris,— juk netemps jos studentas gatvėmis ant rankų. Pasirodė, kad kelias daug trumpesnis. Tiesiai prieš buto duris į viršų kilo siauri mediniai laipteliai, tikriausiai vedantys į palėpę, bet K. negalėjo matyti, kur tie laipteliai baigiasi, nes jie darė vingį. Tais laiptais studentas ir nešė į viršų moterį, dabar jau labai lėtai ir stenėdamas — tikriausiai pavargo bekopdamas. Moteris mojavo K. ranka ir gūžčiojo pečiais, matyt, stengdamasi parodyti, jog ji visai nekalta, kad ją pagrobė; bet tas gestas nereiškė, kad moteris per daug gailėtųsi. K. abejingai pažvelgė į ją lyg į visai nepažįstamą, jis nenorėjo išsiduoti, kad jaučiasi nusivylęs, bet taip pat nenorėjo, kad moteris pamanytų, jog jam tas nusivylimas vieni niekai.

Studentas buvo jau dingęs su moterim, o K. vis dar stovėjo tarpduryje. Jis nusprendė, kad moteris jį ne tik apgavo, bet ir pamelavo, sakydama, kad studentas neša ją pas tardytoją. Nejau tardytojas tupės palėpėje ir lauks. Kad ir kiek žiūrėsi į laiptelius, jie vis tiek nieko nepasakys. Bet paskui jis pamatė šalia laiptelių prisegtą popiergalį, priėjo artyn ir perskaitė žodžius, parašytus neįgudusia vaikiška ranka: „Įėjimas į teismo kanceliarijas". Vadinasi, čia, gyvenamojo namo palėpėje, įsikūrusios teismo kanceliarijos? Tokia patalpa negalėjo kelti didelės pagarbos, ir kiekvienas kaltinamasis turėjo nusiraminti, pamatęs, kiek mažai lėšų turi šis teismas, jeigu jo kanceliarija įsikūrusi ten, kur patys skurdžiausi nuomininkai paprastai išmeta niekam nereikalingą šlamštą. Tiesa, galimas daiktas, kad lėšų yra pakankamai, bet valdininkai jas išgraibsto, dar nespėjus jų panaudoti teismo reikalams. Sprendžiant iš to, ką iki šiol buvo patyręs K., tai buvo net labai įtikėtina, ir toks teismo ištvirkimas, nors ir žemino kaltinamąjį, vis dėlto dar labiau ramino negu teismo neturtingumas. Dabar K. suprato, kad būtų buvę tiesiog gėda šaukti kaltinamąjį pirmajai kvotai į palėpę, todėl, matyt, ir nuspręsta geriau jį užpulti jo paties bute. Koks didžiulis padėties skirtumas tarp palėpėje sėdinčio tardytojo ir K., turinčio banke atskirą kabinetą su prieškambariu ir galinčio dairytis pro didelį langą į judrią miesto aikštę! Tiesa, K. neturi jokių papildomų pajamų iš kyšių ir grobstymo, jis negali paliepti savo kurjeriui atnešti į kabinetą moterį. Tačiau K. bent jau šiame gyvenime linkęs atsisakyti tokių pramogų.

K. vis dar stovėjo prie raštelio, kai kažkoks vyriškis užkopė laiptais aukštyn, žvilgtelėjo pro praviras duris į gyvenamą kambarį, už kurio buvo matyti posėdžių salė, ir galų gale paklausė K., ar šis čia ką tik nematęs moteriškės.

— Tamsta — teismo kurjeris, ar ne? — paklausė K.

— Taip,— atsakė vyriškis.— Aha, o tamsta esi kaltinamasis K., iš pradžių nepažinau tamstos, sveikas gyvas! — ir visai nelauktai vyriškis padavė jam ranką.— Bet šiandien posėdis nenumatytas,— pridūrė vyriškis, K. vis dar tylint.

— Žinau,— atsakė K., apžiūrinėdamas civilinį teismo kurjerio švarką; vienintelis ženklas, liudijantis vyriškio tarnybą, buvo tik dvi paauksuotos, matyt, iš senos karininko milinės išpjautos sagos, įsiūtos tarp visų kitų paprastų sagų.— Prieš valandėlę kalbėjausi su tamstos žmona. Jos čia nėra. Studentas išnešė ją pas tardytoją.

— Na matot,— tarė teismo tarnautojas,— amžinai ją iš manęs išneša. Juk šiandien sekmadienis, ir aš neprivalau dirbti, tačiau, norėdami, kad pasitraukčiau iš čia, jie išsiunčia mane su niekam nereikalingu pranešimu. Ir išsiunčia netoli, kad galėčiau tikėtis suspėsiąs laiku sugrįžti, jeigu labai paskubėsiu. Taigi bėgu kiek įkabindamas, kur siųstas, praveriu įstaigos duris, tai, kas man liepta perduoti, šūkteliu taip uždusęs, kad niekas manęs tikriausiai negali suprasti, paskui vėl lekiu atgal, bet va studentas vis dėlto mane aplenkė, tiesa, jam ir arčiau, juk jis turėjo tik nusileisti laipteliais. Jeigu nebūčiau toks priklausomas, seniai būčiau sutraiškęs tą studentą į sieną. Štai čia, šalia iškabos. Visą laiką tik apie tai ir svajoju. Štai kybo jis čia, truputėlį pakeltas nuo grindų, priplotas prie sienos, ištiesęs rankas, išskėtęs pirštus, lanku išrietęs savo kreivas kojas, o aplinkui pritiškę kraujo. Bet iki šiol tai tik svajos.

— O kitokios išeities nėra? — paklausė K. šypsodamasis.

— Bent jau aš nežinau,— atsakė teismo kurjeris.— Ir kasdien vis naujos bėdos: iki šiol studentas nešdavosi mano žmoną tik pas save, o dabar jau pradėjo nešioti ją ir pas tardytoją. Tiesa, jau seniai šito laukiau.

— Argi tamstos žmona dėl to visai nekalta? — paklausė K., iš visų jėgų valdydamasis, nes ir jį patį dabar apėmė baisus pavydas.

— Kur nebus kalta,— atsakė teismo kurjeris.— Ji visų kalčiausia. Juk pati užsikorė jam ant kaklo. O tas laksto paskui kiekvieną sijoną. Vien šiame name jį išgrūdo jau iš penkių butų, į kuriuos buvo įsibrovęs. Mano žmona gražiausia moteris visame name, tačiau kaip tik aš ir negaliu gintis.

— Na, jeigu jau taip, tai tikrai nėra jokios išeities,— tarė K.

— Kodėl gi? — tarė kurjeris.— Tas studentas yra bailys, reikėtų jį kokį kartą, pamačius, kad lenda prie mano žmonos, taip prikulti,

kad daugiau nebeišdrįstų. Bet aš pats negaliu to padaryti, o kiti irgi nenori man padėti, nes visi bijo jo valdžios. Tiktai toks žmogus kaip tamsta galėtų tai padaryti.

— O kodėl gi aš? — paklausė nustebęs K.

— Juk tamsta esi kaltinamasis,— atsakė kurjeris.

— Taip,— tarė K.,— bet kaip tik todėl man ir reikėtų bijoti, kad jis gali turėti įtakos jeigu ir ne pačiai proceso baigčiai, tai bent parengtiniam tardymui.

— Žinoma,— atsiliepė teismo kurjeris, lyg K. nuomonė būtų tokia pat teisinga kaip ir jo paties.— Bet pas mus paprastai nebūna beviltiškų procesų.

— Aš esu kitokios nuomonės,— pasakė K.,— tačiau tai man nesutrukdys, pasitaikius progai, pamokyti studentą.

— Būčiau tamstai labai dėkingas,— kiek oficialiai padėkojo vyriškis, matyt, vis tiek netikėdamas, kad didžiausias jo noras gali išsipildyti.

— Ko gero,— pridūrė K.,— ir kiti, gal net visi jūsų valdininkai nusipelno to paties.

— Taip, taip,— atsakė kurjeris, lyg tai būtų savaime suprantamas dalykas. Paskui su pasitikėjimu pažvelgė į K., kaip iki šiol, nors ir labai maloniai elgdamasis, nebuvo daręs, ir pridūrė: — Vis atsiranda maištininkų.

Tačiau jam, matyt, vis dėlto pasidarė truputį nejauku nuo tokių šnekų, nes jis netikėtai pakeitė pokalbio temą ir pasakė:

— Dabar turiu prisistatyti į kanceliariją. Ar tamsta eisi su manim?

— Man ten nėra kas veikti,— atsakė K.

— Gali apžiūrėti kanceliarijas. Niekas nekreips į tamstą dėmesio.

— O ar verta jas apžiūrinėti? — vis dar delsė K., nors jam ir labai magėjo eiti su kurjeriu.

— Na,— tarė šis,— aš pamaniau, kad tamstai gali būti įdomu.

— Gerai,— galų gale pasiryžo K.— Eime.

Ir, aplenkęs kurjerį, ėmė skubiai kopti laiptais aukštyn. Žengdamas į kanceliarijas, vos nepargriuvo, nes už durų buvo dar vienas laiptelis.

— Lankytojais čia nelabai rūpinamasi,— tarė K.

— Jais visai niekas nesirūpina,— atsakė kurjeris.— Tik pažiūrėk tamsta, koks čia laukiamasis.

Tai buvo ilgas koridorius, iš kurio negrabiai sukaltos durys vedė į atskirus palėpės skyrius. Nors tiesiogiai šviesa čia ir negalėjo pa-

tekti, bet nebuvo ir visai tamsu, nes kai kurie skyriai buvo atitverti nuo koridoriaus ne ištisomis lentinėmis sienomis, o tiktai medinėmis, tiesa, iki pat lubų siekiančiomis grotomis, pro kurias skverbėsi šiek tiek šviesos ir už kurių kur ne kur buvo matyti valdininkai, rašantys prie stalų arba tiesiog stovintys prie grotų ir stebintys pro plyšius žmones koridoriuje. Gal dėl to, kad buvo sekmadienis, žmonių koridoriuje buvo nedaug. Jie atrodė labai nedrąsūs. Beveik lygiais tarpais nutolę vienas nuo kito, sėdėjo ant ilgų medinių suolų, sustatytų abipus koridoriaus. Visi buvo apsirengę netvarkingai, nors, sprendžiant iš veidų išraiškos, laikysenos, išpuoselėtų barzdų ir daugelio kitų, vos pastebimų smulkių detalių, dauguma jų priklausė aukštesnėms visuomenės klasėms. Koridoriuje pakabų nebuvo, todėl visi lankytojai, matyt, sekdami kits kito pavyzdžiu, skrybėles buvo pasidėję po suolais. Tie, kurie sėdėjo arčiausiai durų, išvydę K. ir teismo kurjerį, atsistojo pasisveikinti, o kiti, tai pamatę, nusprendė, kad jiems irgi reikia sveikintis, todėl, jiedviem einant pro šalį, visi kilo iš savo vietų. Nė vienas iš jų visai neišsitiesė, visi stovėjo pasikūprinę ir palenkę kelius, tad atrodė kaip gatvės elgetos. K. luktelėjo, kol jį pasivijo truputį atsilikęs kurjeris, ir pasakė:

— Kaip juos visus pažemino.

— Taip,— atsakė kurjeris.— Tai kaltinamieji, visi, kuriuos čia tamsta matai, yra kaltinamieji.

— Ką tamsta sakai! — sušuko K.— Vadinasi, jie yra mano kolegos.— Ir jis atsigręžė į arčiausiai stovintį aukštą lieknąvyriškį beveik visai žilais plaukais.— Ko tamsta čia lauki? — mandagiai pasiteiravo K.

Tačiau vyriškis, nelauktai užkalbintas, labai sumišo, ir tai atrodė juo bjauriau, nes jis, be abejo, buvo daug ko pasaulyje matęs žmogus, kitomis aplinkybėmis, žinoma, mokąs susivaldyti ir pasinaudoti pranašumu, įgytu prieš kitus žmones. O čia jis negalėjo atsakyti į tokį paprastą klausimą ir ėmė dairytis į kitus, lyg jų pareiga būtų jam padėti ir lyg niekas negalėtų reikalauti, kad jis atsakytų be kitų pagalbos. Kurjeris žengė artyn ir, mėgindamas nuraminti bei padrąsinti vyriškį, pasakė:

— Juk ponas tiktai klausia, ko tamsta lauki. Atsakyk gi.

Tas, matyt, jau pažįstamas teismo kurjerio balsas suteikė vyriškiui šiek tiek drąsos:

— Aš laukiu...— pratarė jis ir užsikirto.

Matyt, vyriškis todėl pradėjo kalbėti būtent tais žodžiais, kad

norėjo kuo tiksliau suformuluoti savo atsakymą, bet dabar nežinojo, ką čia dar pridūrus. Keli lankytojai priėjo artyn ir sustojo aplinkui ratu, bet kurjeris jiems paliepė:

— Pasitraukit, pasitraukit, neužstokit kelio.

Jie žengė kelis žingsnius atgal, bet negrįžo į savo ankstesnes vietas. O per tą laiką užkalbintasis vyriškis susikaupė ir atsakė, net truputėlį šypsodamasis:

— Prieš mėnesį padaviau kelis prašymus, kad man būtų leista pateikti įrodymus savo byloje, ir dabar laukiu atsakymo.

— Atrodo, tamsta negaili pastangų,— tarė K.

— Taip,— atsakė vyriškis,— juk tai mano byla.

— Ne visi taip mano,— pasakė K.— Aš pats, pavyzdžiui, irgi esu kaltinamasis, tačiau, prisiekiu savo išganymu, nei jokių prašymų nepateikiau, nei kokių nors panašių žygių ėmiausi. Nejaugi manote, kad to reikia?

— Gerai nežinau,— atsakė vyriškis, vėl visiškai sutrikęs; matyt, jis pagalvojo, kad K. šaiposi iš jo, todėl dabar, bijodamas vėl padaryti kokią klaidą, jis būtų mieliausiai žodis žodin pakartojęs savo ankstesnį atsakymą, tačiau, jausdamas į save įsmeigtą nekantrų K. žvilgsnį, tiktai pasakė: — Aš, šiaip ar taip, vis dėlto padaviau prašymus.

— Tamsta tikriausiai netiki, kad aš esu kaltinamasis? — paklausė K.

— Tikiu, kaip netikėčiau! — tarė vyriškis ir truputį pasitraukė į šalį, bet tame atsakyme suskambėjo ne tikėjimas, o tiktai baimė.

— Vadinasi, tamsta netiki? — neatlyžo K. ir, nejučiom paveiktas nuolankaus vyriškio elgesio, pačiupo jį už peties, lyg norėtų priversti jį patikėti.

Jis visai nenorėjo įskaudinti to žmogaus ir palietė jį tik vos vos, bet vyriškis vis tiek ėmė rėkti, lyg K. būtų suėmęs jo petį ne dviem pirštais, o įkaitintom žnyplėm. Tas juokingas riksmas visai išvedė K. iš kantrybės; jeigu šitas žmogus netiki, kad jis yra kaltinamasis, tai juo geriau; galbūt vyriškis net palaikė jį teisėju. Ir K. atsisveikindamas jau tikrai smarkiai spūstelėjo vyriškio petį, pastūmėjo jį prie suolo ir nuėjo šalin.

— Dauguma kaltinamųjų tokie jautrūs,— paaiškino kurjeris.

Beveik visi lankytojai dabar susirinko už jų nugarų apie aną vyriškį, kuris jau nustojo rėkti: matyt, jie norėjo smulkiai išklausinėti, kas atsitiko. Iš priekio K. link artinosi sargybinis, iš esmės panašus

į sargybinį tik tuo, kad nešėsi kardą, kurio makštys, sprendžiant iš spalvos, buvo padarytos iš aliuminio. K. nustebo ir net pačiupinėjo makštį. Sargybinis, kuris atėjo išgirdęs riksmą, paklausė, kas atsitiko. Kurjeris pamėgino keliais žodžiais jį nuraminti, bet sargybinis pareiškė turįs vis dėlto pats įsitikinti, atidavė pagarbą ir nuėjo tolyn skubiais, bet labai mažučiais žingsneliais — matyt, jį kamavo podagra.

K. nebekreipė dėmesio nei į sargybinį, nei į koridoriuje susispietusį būrelį, nes, priėjęs beveik iki koridoriaus vidurio, pamatė, kad pro angą be durų galima pasukti į dešinę. Jis paklausė teismo kurjerį, ar gerai eina, kurjeris linktelėjo, ir K. patraukė dešinėn. Jam buvo nesmagu visą laiką eiti per vieną arba du žingsnius pirma teismo kurjerio: čia, šioje vietoje, kai kas galėjo pagalvoti, kad jį atveda suimtą. Todėl K. vis stabčiojo, laukdamas, kol kurjeris jį pasivys, tačiau šis kiekvieną kartą vėl tuoj pat atsilikdavo. Galų gale, norėdamas atsikratyti to nemalonaus jausmo, K. tarė:

— Na, pamačiau, kaip čia viskas atrodo, ir dabar jau eisiu sau.

— Tamsta dar ne viską pamatei,— visai ramiai atsakė teismo kurjeris.

— Aš nė nenoriu visko pamatyti,— atšovė K., beje, iš tikrųjų jausdamasis labai pavargęs,— noriu grįžti, kur čia išėjimas?

— Argi tamsta jau spėjai paklysti? — nustebo kurjeris.— Eik iki kampo, pasuksi dešinėn į koridorių, ir ten tiesiai durys.

— Palydėk mane tamsta,— paprašė K.— Parodyk man kelią, aš vienas niekaip nerasiu, kelių čia tiek daug!

— Tai vienintelis kelias,— jau priekaištingai tarė kurjeris.— Aš negaliu eiti su tamsta, nes turiu prisistatyti į kanceliariją, ir taip jau daug laiko su tamsta sugaišau.

— Palydėk tamsta mane! — daug griežčiau pareikalavo K., lyg būtų nutvėręs teismo kurjerį meluojant.

— Ko tamsta taip rėki! — sušnibždėjo kurjeris.— Juk aplinkui raštinės. Jeigu nenori grįžti atgal vienas, tai paėjėk dar truputėlį su manimi arba palauk čionai, kol aš sutvarkysiu savo reikalus. Tada aš tamstą mielai palydėsiu.

— Ne, ne,— tarė K.,— aš nelauksiu, o tamsta turi tuoj pat parodyti man kelią.

K. nebuvo spėjęs apsižiūrėti, kur jie atsidūrė, ir tik dabar, kai prasivėrė vienos iš daugybės aplink buvusių medinių durų, jis pаž-

velgė į tą pusę. Kažkokia mergina, matyt, išgirdusi garsų K. balsą, išėjo į koridorių ir paklausė:

— Ko ponas pageidauji?

Tolumoje už jos nugaros prieblandoje pasirodė artėjantis dar ir kažkoks vyriškis. K. pažvelgė į kurjerį. Juk šis sakė, kad niekas nekreips į K. dėmesio, o dabar štai pasirodė net du, dar valandėlė, ir visi valdininkai susidomės juo, ims reikalauti, kad K. paaiškintų, kaip čia atsidūrė. Vienintelis suprantamas ir priimtinas paaiškinimas būtų buvęs tas, kad jis yra kaltinamasis ir nori sužinoti kitos kvotos datą, bet šitaip aiškintis K. kaip tik ir nenorėjo, juo labiau kad tai būtų buvusi neteisybė, juk jis atėjo čionai tiktai vedamas smalsumo arba — o šitaip aiškintis buvo dar labiau neįmanoma — geisdamas įsitikinti, kad iš vidaus šitas teismas toks pat šlykštus kaip ir iš lauko. Atrodė, kad, taip manydamas, jis nė kiek neapsiriko, ir nebenorėjo daugiau į tai gilintis, jau ir taip jį prislėgė viskas, ką suspėjo pamatyti, dabar jis nebūtų ištvėręs susidūrimo su kokiu aukštesniu valdininku, kuris galėjo pasirodyti iš už bet kurių durų, tad norėjo kuo greičiau išeiti iš čia su kurjeriu arba, jeigu tai būtų neįmanoma, net vienas.

K. stovėjo tylėdamas, ir tai, matyt, visiems krito į akis, nes mergina ir kurjeris taip žvelgė į jį, lyg tučtuojau jam turėtų įvykti kažkokia didelė permaina, kurios jie nenori pražiopsoti. O tarpduryje stovėjo tas vyriškis, kurį K. pirma matė iš tolo ateinant; jis laikėsi įsikibęs rankomis už viršutinės žemų durų staktos ir truputį suposi, pasistiebęs ant pirštų galų kaip nekantraujantis žiūrovas. Mergina pirmoji pastebėjo, jog K. taip stovi dėl to, kad jam užėjo silpnumas, tad atnešė krėslą ir paklausė:

— Gal prisėstumei tamsta?

K. iškart atsisėdo ir, kad būtų dar tvirčiau, atsirėmė alkūnėmis į krėslo ranktūrius.

— Tamstai turbūt galva apsisuko, ar ne? — paklausė mergina.

Jos veidas palinko prie pat K., ir jo išraiška buvo tokia griežta, kokia būdinga kai kurioms moterims pačioje gražiausioje jaunystėje.

— Nesirūpink tamsta,— tarė mergina.— Tai visai paprastas dalykas, beveik kiekvienam taip atsitinka, pirmą kartą čionai atėjus. Juk tamsta čia pirmą kartą? Taigi nieko čia nuostabaus. Saulė svilinte svilina gegnes bei grebėstus, nuo įkaitusio medžio oras ir pasidaro toks slogus ir tvankus. Todėl, nors kitais atžvilgiais ši vieta turi daug prana-

šumų, įstaigai ji nelabai tinka. O kai dėl oro, tai tomis dienomis, kai susirenka daug klientų,— jų kasdien ateina daug,— beveik nebūna kuo kvėpuoti. Be to, turėk tamsta galvoje, kad čia dar dažnai džiaunami baltiniai,— juk negalima to visiškai uždrausti gyventojams,— tad nėra ko stebėtis, kad tamstai pasidarė truputėlį bloga. Bet prie to oro galų gale visi puikiausiai pripranta. Kai tamsta ateisi čia antrą ar trečią kartą, beveik nejausi slogumo. Ar tamstai jau geriau?

K. nieko neatsakė, jam buvo labai nemalonu, kad, staiga užėjus silpnumui, jis pasidarė priklausomas nuo šitų žmonių, be to, dabar, sužinojus priepuolio priežastį, jam pasidarė ne tik geriau, bet net truputį blogiau. Mergina tai iškart pastebėjo ir, norėdama, kad K. kiek atsigautų, paėmė didelį kablį, atremtą į sieną, ir atidarė juo mažutį liuką, įtaisytą tiesiai virš K. galvos ir išeinantį laukan. Bet į vidų pabiro tiek suodžių, kad ji turėjo liuką tuoj pat vėl uždaryti ir savo nosine nušluostyti suodžius nuo K. rankų, nes šis buvo toks nusilpęs, kad nepajėgė pats to padaryti. Jam labai norėjosi ramiai pasėdėti čionai, kol šiek tiek atsikvėps ir galės paeiti; juo mažiau į jį būtų kreipę dėmesį, juo greičiau K. būtų atgavęs jėgas. Bet mergina dar ėmė ir pasakė:

— Čia tamstai negalima pasilikti, mes trukdome judėjimą...

K. žvilgsniu paklausė merginą, kokį judėjimą jis čia galėtų trukdyti.

— Jei nori, nuvesiu tamstą į ligonių kambarį. Prašom padėti,— kreipėsi mergina į tarpduryje stovintį vyriškį, ir šis iš karto žengė artyn.

Tačiau K. nenorėjo eiti į ligonių kambarį, jis visų labiausiai bijojo būti nuvestas tolyn: tikriausiai juo toliau, juo blogiau.

— Aš jau galiu eiti,— tarė jis ir, visas virpėdamas, atsistojo, nors patogiai sėdėti krėsle buvo labai malonu. Tačiau ant kojų išsilaikyti nepajėgė.

— Nieko neišeina,— pasakė jis, purtydamas galvą, ir atsiduses vėl atsisėdo. Prisiminė kurjerį, kuris bet kuriuo atveju būtų galėjęs nesunkiai išvesti jį laukan, tačiau šis, atrodė, jau seniai buvo dingęs; kad ir kiek K. žvalgėsi pro tarpą tarp merginos ir vyriškio, kurjerio niekur nebuvo matyti.

— Mano nuomone,— tarė vyriškis, kuris, beje, buvo labai elegantiškai apsirengęs: ypač krito į akis jo pilka liemenė su dviem ilgais smailiais kampeliais apačioje,— mano nuomone, šitam ponui pasidarė bloga nuo čionykštės atmosferos, todėl bus geriausia ir jam

pačiam maloniausia, jei mes nevesime jo į ligonių kambarį, o išlydėsime jį iš kanceliarijų laukan.

— Na, žinoma! — sušuko K., iš džiaugsmo beveik pertraukdamas vyriškį.— Lauke man, be abejo, iškart pasidarys geriau, ne toks jau aš ir nusilpęs, tik prilaikykite mane truputį už pažastų, aš tamstų labai nenuvarginsiu, juk čia visai netoli, tik palydėkite mane iki durų, o ten aš valandžiukę pasėdėsiu ant laiptų ir tuoj pat atsipūsiu, man juk tokių priepuolių niekada nebūna, aš ir pats stebiuosi, kad taip atsitiko. Juk esu irgi tarnautojas, pripratęs prie kabinetų oro, bet čia jis vis dėlto per daug slogus, tamsta juk ir pati sakei. Būkite tamstos geri, paremkite mane truputėlį, nes man sukasi galva, man pasidarys bloga, jeigu pamėginsiu atsistoti vienas.

Ir jis kilstelėjo pečius, kad aniedviem būtų patogiau paimti jį už pažastų.

Tačiau vyriškis neišklausė jo prašymo, tik nusikvatojo, ramiausiai laikydamas rankas kelnių kišenėse.

— Matai tamsta,— tarė jis merginai,— mano teisybė. Šitam ponui negera tik čia, o ne apskritai.

Mergina irgi nusišypsojo, bet kepštelėjo pirštų galiukais vyriškiui per petį, lyg šis jau per daug tyčiotųsi iš K.

— Ką sau tamsta manai! — pasakė vyriškis, vis dar juokdamasis.— Aš juk tikrai noriu išvesti šį poną.

— Na, ir gerai,— tarė mergina, akimirką palenkdama savo dailią galvutę.— Nekreipk tamsta per daug dėmesio į tą juoką,— pasakė ji K., kuris, vėl nusiminęs, spoksojo į vieną tašką ir, rodės, visai nesiklausė jos aiškinimų.— Šitas ponas — ar leisite tamstą pristatyti? (vyriškis rankos mostu išreiškė sutikimą) — taigi šitas ponas yra mūsų informatorius. Jis teikia laukiantiems klientams visokią informaciją, kurios tik jiems prireikia, o kadangi visuomenė nelabai susipažinusi su mūsų teismu, tai klausimų būna daug. Tas ponas moka atsakyti į visus klausimus, jeigu kada tamsta panorėsi, galėsi pats tai patikrinti. Bet tai ne vienintelis jo pranašumas, antras pranašumas yra jo elegantiškas apdaras. Mes, tai yra visi valdininkai, vieną dieną nusprendėme, kad informatorius, kuris pirmas susiduria su klientais ir nuolat su jais bendrauja, turi būti elegantiškai apsirengęs, kad padarytų gerą pirmą įspūdį. Visi kiti mes, deja, vilkime labai prastai ir senamadiškai, kaip tamsta gali įsitikinti, pažvelgęs kad ir į mane; antra vertus, nėra nė prasmės leisti pinigus drabužiams, juk mes beveik nuolat sėdime kanceliarijose, čia net miegame. Tačiau, kaip sakiau, nus-

prendėme, kad informatoriui reikia gražių drabužių. Kadangi negalėjome gauti jų iš mūsų valdžios, kuri šiuo klausimu yra gana keistos nuomonės, tai padarėme rinkliavą — prie jos prisidėjo net klientai — ir nupirkome jam ne tik šituos, bet dar ir kitus gražius drabužius. Atrodytų, dabar jau viskas padaryta, kad pirmas įspūdis būtų malonus, tačiau savo juoku tas ponas vėl viską gadina ir gąsdina žmones.

— Tikra teisybė,— pašaipiai atsiliepė vyriškis.— Bet aš nesuprantu, panele, kodėl tamsta pasakoji arba, tikriau, bruki šitam ponui visas mūsų paslaptis, juk jis visai nenori jų žinoti. Tik pažiūrėk tamsta, kaip jis sėdi, paskendęs mintyse apie savo reikalus.

K. neturėjo noro net prieštarauti — gal merginos ketinimai buvo tikrai geri, gal ji stengėsi jį išblaškyti arba padėti jam atgauti jėgas, tačiau šis jos mėginimas nedavė jokių vaisių.

— Juk turėjau paaiškinti jam, kodėl tamsta juokiesi,— atsakė mergina.— Jis galėjo įsižeisti.

— Aš manau, kad jis atleistų daug didesnius įžeidimus, jeigu tik aš galų gale išvesčiau jį laukan.

K. tylėjo, net nepakėlė akių ir ramiausiai klausėsi, kaip anuodu kalbasi apie jį lyg apie kokį daiktą, jam tai netgi patiko. Bet staiga jis pajuto informatoriaus ranką ant vieno peties, o merginos ranką — ant kito.

— Na, stokis tamsta, žmogeli silpnas,— tarė informatorius.

— Širdingai tamstoms dėkoju,— atsakė K., maloniai nustebintas, lėtai atsistojo ir pats pasikišo jųdviejų rankas ten, kur jam labiausiai reikėjo atramos.

— Galėjo pasirodyti,— sušnibždėjo mergina K. į ausį, kai jie artėjo prie koridoriaus,— kad aš itin stengiuosi sudaryti tamstai gerą nuomonę apie informatorių, tačiau patikėk tamsta, kad aš kalbu gryną teisybę. Jis visai ne kietaširdis. Jis neprivalo išvedinėti sergančių klientų, tačiau, kaip tamsta matai, išvedinėja. Ko gero, nė vienas iš mūsų nėra kietaširdis, ko gero, visi mes mielai padėtume žmonėms, tačiau esame teismo valdininkai ir todėl dažnai atrodome kietaširdžiai ir nelinkę niekam padėti. Mane tai tiesiog slegia.

— Gal norėtumei tamsta truputėlį prisėsti čionai? — paklausė informatorius, kai jie pasiekė koridorių ir sustojo tiesiai prieš tą kaltinamąjį, kurį K. pirma bandė užkalbinti. K. beveik gėdijosi to žmogaus, pirma juk toks tiesus stovėjo prieš jį, o dabar ėjo prilaikomas iš abiejų pusių, informatorius sukiojo jo skrybėlę ant išskėstų pirštų, K. plaukai buvo visiškai susitaršę, užkritę ant prakaito išpil-

tos kaktos. Bet atrodė, kad kaltinamasis viso to nepastebi, jis nuolankiai stovėjo prieš informatorių, žvelgiantį kažkur į tolį, ir bandė kaip nors pasiteisinti, kodėl jis čionai.

— Aš žinau,— kalbėjo jis,— kad mano prašymai šiandien dar negali būti apsvarstyti. Bet vis tiek atėjau, pagalvojęs, kad galėsiu ir čia palaukti, juk šiandien sekmadienis, turiu daug laiko, o čia vis tiek niekam nekliudau.

— Nėra reikalo tamstai taip atsiprašinėti,— atsakė informatorius.— Tamstos rūpestingumas visai pagirtinas. Tamsta, tiesa, čia be reikalo užimi vietą, bet visai neketinu drausti tamstai atidžiai sekti savo bylos eigą, kol man neįkyrėsi. Kai prisižiūri žmonių, gėdingai užmirštančių savo pareigas, išmoksti būti kantrus su tokiais kaip tamsta. Sėsk tamsta.

— Kaip jis moka kalbėtis su klientais! — sušnibždėjo mergina.

K. linktelėjo, bet tuojau krūptelėjo, kai informatorius jį dar kartą paklausė:

— Gal tamsta norėtumei truputėlį pasėdėti čionai?

— Ne,— atsakė K.,— aš nenoriu ilsėtis.

Jis pasakė tai kiek tik galėdamas tvirčiau, nors iš tikrųjų jam būtų buvę labai malonu pasėdėti. K. jautėsi taip, lyg sirgtų jūros liga. Jam atrodė, lyg plauktų laivu per audringą jūrą. Tarsi girdėtų, kaip bangos dūžta į lentines sienas, kaip koridoriaus gilumoje šniokščia putojantis vanduo, tarsi koridorius sūpuotųsi į šalis ir abiejose pusėse laukiantys klientai tai kiltų aukštyn, tai vėl leistųsi žemyn. Juo labiau nesuprantama buvo, kodėl mergina ir vyriškis, jį vedantys, tokie ramūs. K. buvo visiškai jų rankose, jeigu jie būtų jį paleidę, jis būtų nuvirtęs ant žemės kaip pagalys. Jų mažos akutės atidžiai dairėsi į visas puses, K. juto jų ritmingus žingsnius, pats niekaip nepataikydamas į taktą, nes anuodu beveik nešte nešė jį žingsnis po žingsnio pirmyn. Galų gale K. pastebėjo, kad mergina ir vyriškis kažką jam sako, bet nesuprato jų žodžių, nes girdėjo tik viską aplinkui užliejusį triukšmą, pro kurį, rodės, veržėsi kažkoks pastovus aukštas garsas, lyg kauktų sirena.

— Garsiau,— sušnibždėjo K., nuleidęs galvą ir susigėdęs, nes žinojo, kad tuodu kalba pakankamai garsiai, nors jis ir nesupranta.

Pagaliau į K. padvelkė gryno oro banga, atrodė, tarsi priešais būtų prasivėrusi siena, ir jis išgirdo šalimais ištartus žodžius:

— Iš pradžių prašosi išvedamas, o paskui gali jam šimtą kartų sakyti, kad štai išėjimas, jis vis tiek nė krust.

K. pastebėjo stovįs prie durų, kurias mergina jau buvo atidariusi. Atrodė, lyg visos jo jėgos staiga būtų sugrįžusios; norėdamas geriau pajusti laisvės skonį, K. iškart nulipo vienu laipteliu žemiau ir, stovėdamas ten, atsisveikino su palydovais, pasilenkusiais prie jo.

— Labai ačiū,— kartojo K., be perstojo spausdamas jiems rankas, ir nutilo tik tuomet, kai jam pasirodė, jog anuodu,pripratę prie kanceliarijos tvankos, tik vos vos pajėgia ištverti palyginti gaivų orą, dvelkiantį iš laiptinės. Jie beveik negalėjo žodžio ištarti, o mergina, ko gero, būtų net pargriuvusi, jeigu K. nebūtų kuo skubiausiai uždaręs durų. K. dar valandėlę pastovėjo, susiglostė plaukus, žiūrėdamas į kišeninį veidrodėlį, pakėlė skrybėlę, gulinčią kiek žemiau ant laiptelio — matyt, ją ten numetė informatorius,— o paskui taip žvaliai ir tokiais dideliais šuoliais nubėgo žemyn, kad nuo šito staigaus pasikeitimo jį net baimė suėmė. Tokių staigmenų jam dar niekada nebuvo iškrėtusi šiaip jau visai gera sveikata. Nejaugi K. kūnas panūdo maištauti ir surengti jam dar vieną procesą, pajutęs, kad jis taip lengvai pakelia pirmąjį? K. neatsisakė minties pirma proga nueiti pas gydytoją, bet dabar nusprendė — tam nereikėjo jokių patarėjų — visus kitus sekmadienio rytus praleisti geriau nei šį.

KETVIRTAS SKYRIUS

Panelės Biurstner draugė

Artimiausiomis dienomis K. niekaip nepasisekė bent pora žodžių persimesti su panele Biurstner. Jis visaip bandė prieiti prie jos, bet ji vis išsisukdavo. Po tarnybos eidavo tiesiai namo, sėsdavo ant kanapos savo kambaryje, nedegdamas šviesos, ir nieko daugiau neveikdavo, tik stebėdavo prieškambarį. Jeigu, pavyzdžiui, pro šalį praeidavo tarnaitė ir, manydama, kad kambaryje nieko nėra, uždarydavo duris, tai K. po valandėlės atsistodavo ir vėl jas praverdavo. Rytais keldavosi valanda anksčiau nei pirma, tikėdamasis susitikti panelę Biurstner vieną, kai ji eis į darbą. Bet nė vienas iš šitų mėginimų nepavyko. Pagaliau jis parašė jai du laiškus, vieną — į darbovietę, o kitą — į namus, bandydamas juose dar kartą pateisinti savo elgesį, siūlėsi kuo tik įmanydamas išpirkti savo kaltę, žadėjo niekados neperžengti tų ribų, kurias ji jam nustatysianti, ir prašė tiktai sudaryti

progą dar kartą su ja pasikalbėti, ypač todėl, kad negalįs pradėti jokios kalbos su ponia Grubach, kol nebus pasitaręs su ja, galų gale pranešė, kad visą ateinantį sekmadienį būsiąs savo kambaryje ir lauksiąs iš jos kokio ženklo, kuris galėtų duoti vilties, kad jo prašymas bus patenkintas, ar bent paaiškinti, kodėl ji to prašymo negalinti patenkinti, nors jis ir pasižadėjęs įvykdyti visus jos reikalavimus. Laiškai negrįžo, bet K. negavo ir jokio atsakymo. O sekmadienį pasirodė visai aiškus ženklas. Iš pat ryto K. pastebėjo pro rakto skylutę kažkokį ypatingą sujudimą prieškambaryje, ir to bruzdesio priežastis greit paaiškėjo. Prancūzų kalbos mokytoja — beje, tikra vokietė, pavarde Montag,— liguista, išblyškusi ir truputėlį šluba mergina, anksčiau gyvenusi atskirame kambaryje, dabar kraustėsi pas panelę Biurstner. Valandų valandas K. matė ją šlepenant per prieškambarį. Ji amžinai užmiršdavo kokius baltinius, kokį užtiesalą ar knygą ir vis po vieną nešiojo tuos daiktus į naująjį kambarį.

Kai ponia Grubach atnešė K. pusryčius — nuo to laiko, kai taip smarkiai supykino jį, viską, net ir pačias mažiausias paslaugas ji teikė pati, nieko nepatikėdama tarnaitei,— K. nesusilaikė pirmą kartą po penkių dienų jos neužkalbinęs.

— Kodėl šiandien toks triukšmas prieškambaryje? — paklausė jis, pildamasis kavos.— Ar nebūtų galima liautis? Nejau būtinai sekmadienį reikia prasidėti su ruoša?

K. nė nepažvelgė į ponią Grubach, bet pastebėjo, kad ši tarytum lengviau atsikvėpė. Net ir tuos griežtus K. žodžius ponia Grubach suprato kaip atleidimą ar bent jau kaip atleidimo pradžią.

— Tai ne ruoša, ponas K.,— tarė ji.— Panelė Montag kraustosi pas panelę Biurstner ir nešasi į jos kambarį savo daiktus.

Ji nutilo laukdama, kaip K. sutiks šią žinią, ir žiūrėdama, ar šis leis jai toliau kalbėti. Tačiau K. nusprendė išmėginti ponią Grubach, jis maišė šaukštuku kavą ir tylėjo. Paskui pažvelgė į ją ir paklausė:

— Ar tamsta jau nebeįtarinėji panelės Biurstner, kaip anksčiau?

— Ponas K.! — sušuko ponia Grubach, tik ir laukusi šito klausimo, ir ištiesė į jį maldaujamai sudėtas rankas.— Tamsta taip labai įsidėjai į širdį tuos netyčia man išsprūdusius žodžius. Juk aš visai nenorėjau įskaudinti tamstos ar kurio nors kito žmogaus. Tamsta jau seniai mane pažįsti, ponas K., ir galėjai tuo įsitikinti. Tamsta nė neįsivaizduoji, kaip aš kankinausi visas tas dienas! Imsiu aš mat šmeižti

savo gyventojus! O tamsta, ponas K., tuo patikėjai! Ir dar pridūrei, kad aš turinti tamstą išvaryti! Tik pagalvok — tamstą išvaryti!

Paskutinius žodžius ponia Grubach ištarė jau springdama ašaromis, ji užsidengė prijuoste akis ir ėmė pasikūkčiodama raudoti.

— Na, tik neverk tamsta, ponia Grubach,— tarė K., žvelgdamas pro langą; jis galvojo tik apie panelę Biurstner ir apie tai, jog ši priėmė į savo kambarį svetimą merginą.— Tiktai neverk tamsta! — pakartojo, atsigręžęs į vis dar raudančią ponią Grubach.— Juk ir aš anąkart nieko pikto neturėjau galvoje. Mes tiesiog abu nesupratome vienas kito. Kartais taip ir seniems draugams atsitinka.

Ponia Grubach truputėlį atitraukė prijuostę nuo akių, norėdama įsitikinti, kad K. iš tikrųjų atlyžo.

— Na, žinoma, sakau tamstai,— tarė K. ir, supratęs iš ponios Grubach elgesio, kad kapitonas nieko neišplepėjo, dar išdrįso pridurti: — Nejaugi tamsta iš tikrųjų manai, kad galėčiau su tamsta susipykti dėl kažkokios svetimos merginos?

— Taigi, taigi, ponas K.,— tarė ponia Grubach; jos bėda buvo ta, kad, vos pasijutusi truputėlį laisviau, visada pasakydavo ką nors visai netinkamo.— Aš ir galvoju visą laiką: „Kodėl ponas K. taip rūpinasi panele Biurstner? Kodėl jis barasi dėl tos panelės su manimi, nors gerai žino, kad aš naktimis nemiegu net nuo menkiausio jo priekaišto?“ Juk aš papasakojau apie panelę Biurstner vien tai, ką mačiau savo akimis.

K. nieko į tai neatsakė, jam būtų reikėję tuoj pat išvyti ją iš kambario, o jis to nenorėjo daryti. Todėl ėmė tylėdamas gerti kavą ir leido poniai Grubach pajusti, kad ji čia nebereikalinga. Už durų vėl pasigirdo šlepčiojantys panelės Montag žingsniai: ji vėl ėjo per prieškambarį.

— Girdi tamsta? — paklausė K., rodydamas ranka į duris.

— Girdžiu,— atsakė atsidususi ponia Grubach.— Aš norėjau ir pati jai padėti, ir tarnaitę siunčiau į talką, bet panelė Montag tokia užsispyrusi, ji nori viena viską persinešti. Negaliu atsistebėti panele Biurstner. Pati dažnai gailiuosi, kad išnuomojau kambarį panelei Montag, o panelė Biurstner net priėmė ją gyventi pas save.

— Tamstai tas visai neturėtų rūpėti,— atkirto K., trindamas cukraus likučius puodelyje.— Argi tamsta dėl to turėsi nuostolių?

— Ne,— atsakė ponia Grubach.— Iš esmės man tai kaip tik paranku, turėsiu laisvą kambarį ir galėsiu apgyvendinti ten savo sūnėną, kapitoną Lancą. Jau seniai būgštauju, kad sūnėnas trukdė tam-

stai visas tas dienas, kol aš turėjau laikyti jį svetainėje už sienos. Jis ne per daug skaitosi su kitais.

— Kas tamstai šovė į galvą! — tarė K. ir atsistojo.— Apie tai negali būti nė kalbos. Matyt, tamsta laikai mane baisiai jautriu, nes aš negaliu pakęsti šito panelės Montag vaikščiojimo po prieškambarį. Girdi tamsta? Štai ji vėl ateina!

Ponia Grubach visai nežinojo, ką daryti.

— Ponas K., gal pasakyti panelei, kad ji vėliau užbaigtų savo kraustymąsi? Jei tamsta nori, aš tučtuojau pasakysiu.

— Bet juk ji turi persikelti pas panelę Biurstner! — tarė K.

— Taip,— atsakė ponia Grubach, ne visai suprasdama, ko nori K.

— Na va,— tarė K.— Vadinasi, turi persinešti savo daiktus.

Ponia Grubach tik linktelėjo galvą. Tas tylus nuolankumas, iš paviršiaus panašus į užsispyrimą, dar labiau suerzino K. Jis ėmė vaikščioti po kambarį nuo lango ligi durų ir nuo durų ligi lango, tad ponia Grubach negalėjo pasišalinti, nors tikriausiai mielai taip būtų padariusi.

K. vėl kaip tik buvo prie durų, kai kažkas į jas pasibeldė. Įėjo tarnaitė ir pranešė, kad panelė Montag norinti pasikalbėti su ponu K. ir prašanti jį ateiti į valgomąjį, kur jau laukianti jo. K. susimąstęs išklausė tarnaitę, o paskui atsigręžęs beveik pašaipiai pažvelgė į išsigandusią ponią Grubach. Tas žvilgsnis, rodės, sakyte sakė, kad K. jau seniai numatė šitą panelės Montag kvietimą ir kad tas kvietimas puikiausiai dera prie visų kitų kančių, kurias jis šį sekmadienio rytą turėjo iškęsti dėl ponios Grubach nuomininkų. K. išsiuntė tarnaitę, liepęs atsakyti, jog tuoj ateis, o paskui žengė prie drabužių spintos ir pasiėmė kitą švarką; jis nieko neatsakė į tylias ponios Grubach aimanas dėl tos panelės įkyrumo, tik paprašė išnešti pusryčių indus.

— Bet juk tamsta beveik nieko nevalgei! — tarė ponia Grubach.

— Ak, išnešk tamsta viską greičiau! — suriko K., jam atrodė, kad ir valgis kažkaip susijęs su panele Montag ir todėl pasidaręs labai šlykštus.

Eidamas per prieškambarį, jis pažvelgė į uždarytas panelės Biurstner kambario duris. Tačiau K. buvo pakviestas ne tenai, o į valgomąjį, ir jo duris plėšte atplėšė, nė nepasibeldęs.

Tai buvo labai ilgas, bet siauras kambarys su vienu langu. Jame buvo tik tiek vietos, kad abiejuose kampuose šalia durų įstrižai galėjo stovėti po spintą, o visą kitą plotą užėmė ilgas pietų stalas, vienu galu prieinantis beveik ligi durų, o kitu kone siekiantis didelį langą,

prie kurio per jį beveik neįmanoma buvo prieiti. Stalas jau buvo padengtas daugeliui asmenų, nes sekmadieniais čia pietaudavo beveik visi nuomininkai.

Kai K. įėjo, panelė Montag, stovėjusi prie lango, žengė jo pasitikti palei vieną stalo pusę. Jie tylomis pasisveikino. Paskui panelė Montag, kaip visuomet neįprastai atlošusi galvą, pasakė:

— Nežinau, ar tamsta mane pažįsti.

K. pažvelgė į ją prisimerkęs.

— Žinoma,— atsakė jis.— Juk tamsta jau senokai gyveni pas ponią Grubach.

— Tačiau tamsta, rodos, ne per daug domiesi pensiono gyventojais,— tarė panelė Montag.

— Ne per daug,— atsiliepė K.

— Gal tamsta prisėstum? — tarė panelė Montag.

Juodu abu tylėdami pasitraukė po kėdę ir susėdo stalo gale prieš kits kitą. Bet panelė Montag tuoj pat vėl atsistojo, nes buvo palikusi ant palangės savo rankinuką ir dabar nušlubčiojo per visą kambarį jo pasiimti. Paskui sugrįžo, mosikuodama rankinuku, ir pasakė:

— Savo draugės pavesta, norėčiau truputėlį pasikalbėti su tamsta. Ji ketino pati ateiti, bet šiandien truputėlį nesveikuoja, tad prašė tamstą nesupykti ir vietoj jos išklausyti mane. Mano draugė vis tiek negalėtų pasakyti tamstai nieko daugiau, kaip aš pasakysiu. Manau, kad net galiu tamstai šį tą daugiau pasakyti, nes esu tam tikra prasme bešališka. Ar tamsta taip nemanai?

— O ką čia galima pasakyti? — tarė K., kuriam nusibodo matyti visą laiką į savo lūpas įsmeigtas panelės Montag akis. Atrodė, lyg ji iš anksto žinotų viską, ką K. norėjo pasakyti.— Matyt, panelė Biurstner atsisako patenkinti mano prašymą ir pati su manim pasikalbėti.

— Taip,— tarė panelė Montag.— Arba veikiau visai ne taip, tamsta per daug aštriai keli klausimą. Apskritai tokie prašymai nei patenkinami, nei atmetami. Tačiau gali būti, kad žmogus laiko pokalbį nereikalingu. Taip yra ir šiuo atveju. Juk dabar, po tamstos žodžių, aš galiu atvirai kalbėti. Tamsta prašei mano draugę raštu ar žodžiu, kad ji sutiktų pasikalbėti su tamsta. Tačiau, kaip esu įsitikinusi, mano draugė žino, apie ką turėtų būti tas pokalbis, ir dėl man nežinomų priežasčių mano, kad iš to pokalbio niekam nebūtų naudos. Beje, ji tik vakar, ir labai bendrais bruožais, man apie tai papasakojo, pabrėždama, kad ir tamstai tas pokalbis neturėtų būti labai svar-

bus, nes tamstai tik atsitiktinai atėjo į galvą tokia mintis, ir tamsta pats, be jokio ypatingo aiškinimo, jei dar ir nesupratai, tai labai greitai suprasi, kad visa tai neturi jokios prasmės. Aš atsakiau, kad tai gali būti ir teisybė, bet pridūriau, kad, mano nuomone, vis dėlto būtų ne pro šalį visiško aiškumo dėlei duoti tamstai konkretų atsakymą. Aš pasisiūliau atlikti šią misiją, ir mano draugė, truputėlį padvejojusi, sutiko. Manau, kad tuo pasitarnavau ir tamstai. Juk net pats mažiausias neaiškumas pačiu menkiausiu reikalu visuomet kamuoja žmogų, tad, jeigu galima, kaip kad šiuo atveju, tą neaiškumą nesunkiai pašalinti, reikia kuo greičiau tai padaryti.

— Ačiū tamstai,— iškart pasakė K., lėtai atsistojo, pažvelgė į panelę Montag, paskui į stalą, paskui pro langą — priešais stovintis namas buvo apšviestas saulės — ir nuėjo link durų.

Panelė Montag žengė kelis žingsnius jam įkandin, lyg ne visiškai būtų juo pasitikėjusi. Tačiau prie durų abu turėjo atsitraukti, nes jos atsidarė, ir į vidų įėjo kapitonas Lancas. K. pirmąkart išvydo jį iš arti. Tai buvo aukštas kokių keturių dešimčių metų vyras rudai įdegusiu mėsingu veidu. Jis linktelėjo, šitaip pasisveikindamas ir su K., o paskui priėjo prie panelės Montag ir pagarbiai pabučiavo jai ranką. Kapitono judesiai buvo labai elegantiški. Jo mandagumas su panele Montag ryškiai skyrėsi nuo K. elgesio su ja. Vis dėlto panelė Montag, matyt, nesupyko ant K., ji net ketino — bent taip pasirodė K.— pristatyti jį kapitonui. Tačiau K. nenorėjo būti pristatytas, jis nebūtų pajėgęs parodyti nė menkiausio draugiškumo nei kapitonui, nei panelei Montag, tas rankos pabučiavimas jo akyse reiškė, kad anuodu priklauso vienai grupei, kuri, iš pažiūros dėdamasi visai nepavojinga ir bešališka, iš tikrųjų stengiasi atitolinti jį nuo panelės Biurstner. Be to, K. pastebėjo dar vieną dalyką: panelė Montag pasirinko gerą kovos būdą, nors ši lazda ir buvo su dviem galais. Ji išpūtė panelės Biurstner ir K. santykių reikšmę, visų pirma reikšmę to pokalbio, kurio buvo prašęs K., drauge mėgindama viską taip pavaizduoti, lyg dėl to išpūtimo būtų kaltas pats K. Tačiau panelė Montag aiškiai klydo, K. visai nebuvo linkęs ko nors išpūsti, jis žinojo, kad panelė Biurstner tėra kukli mašininkė, kuri negalėtų jam ilgai priešintis. Be to, jis visai sąmoningai nekreipė dėmesio į tai, ką buvo girdėjęs apie panelę Biurstner iš ponios Grubach. Visos tos mintys šmėkštelėjo K. galvoje, kai jis atsisveikino, vos linktelėdamas galvą, ir išėjo iš valgomojo. K. ketino eiti tiesiai į savo kambarį, tačiau išgirdo už nugaros valgomajame tylų panelės Montag juoką, tada jam šovė į

galvą, kad jis, ko gero, galėtų padaryti staigmeną ir kapitonui, ir panelei. Jis apsidairė ir pasiklausė, ar aplinkiniuose kambariuose yra žmonių, kurie galėtų jam sutrukdyti, bet visur buvo tylu, girdėjosi tik pokalbis valgomajame ir ponios Grubach balsas iš koridoriaus, vedančio į virtuvę. Proga atrodė labai patogi, K. priėjo prie panelės Biurstner kambario durų ir tyliai pasibeldė. Niekas nė krust, jis pasibeldė dar kartą, bet ir dabar niekas neatsiliepė. Gal ji miega? O gal iš tikrųjų nesveikuoja? O gal neatsiliepia tik todėl, kad nujaučia, jog tik K. gali taip tyliai belstis? K. nusprendė, kad panelė Biurstner tyčia neatsiliepia, ir pabeldė smarkiau, o paskui, kai beldimas nepadėjo, atsargiai pradarė duris, jausdamas, kad taip daryti negražu ir, be to, visai beprasmiška. Kambaryje nieko nebuvo. Beje, jis buvo beveik visai nepanašus į tą kambarį, kurį K. žinojo iš anksčiau. Suremtos galais, palei sieną stovėjo dvi lovos, trys krėslai netoli durų buvo apkrauti suknelėmis ir baltiniais, spintos durys atlapos. Matyt, panelė Biurstner išėjo, kol panelė Montag šnekėjosi su K. valgomajame. K. dėl to per daug nenuliūdo, jis nesitikėjo taip lengvai susitikti su panele Biurstner ir šį mėginimą padarė tiktai norėdamas paerzinti panelę Montag. Juo nesmagiau pasidarė jam dabar, kai, uždarydamas duris, pamatė valgomojo tarpduryje besikalbančius panelę Montag ir kapitoną. Gal jie stovėjo ten jau nuo pat tos akimirkos, kai K. pravėrė duris, bet dabar stengėsi neišsiduoti, kad stebi jį, kalbėjosi tyliai ir tiktai retkarčiais išsiblaškę dirsčiojo į K., kaip žmonės, įsigilinę į savo pokalbį. Tačiau K. vis dėlto slėgė jų žvilgsniai, ir jis skubiai nuėjo pasieniu į savo kambarį.

PENKTAS SKYRIUS

Plakikas

Kai vieną iš artimiausių vakarų K. ėjo koridoriumi, jungiančiu jo kabinetą su paradiniais laiptais,— tądien jis išėjo namo beveik pats paskutinis, tiktai ekspedicijoje mažame elektrinės lempos šviesos rate dar dirbo du pasiuntiniai,— už vienų durų, kur jis visuomet manė esant seno šlamšto sandėlį, nors pats niekada tenai ir nebuvo užsukęs, išgirdo dejones. K. sustojo nustebęs ir gerai pasiklausė, ar

neklysta; valandžiukę buvo tylu, o paskui vėl pasigirdo dejonės. Iš pradžių K. buvo bešaukiąs vieną iš pasiuntinių, juk galėjo prireikti liudininkų, bet paskui jį apėmė toks nesutramdomas smalsumas, kad jis tiesiog plėšte atplėšė duris. Jo spėjimas pasitvirtino, tai tikrai buvo šlamšto sandėlis. Tiesiai už slenksčio mėtėsi nereikalingi seni spaudiniai, išvartytos tuščios molinės rašalinės. Tačiau sandėlio viduryje, susirietę po žemomis lubomis, stovėjo trys vyriškiai. Juos švietė žvakė, pritvirtinta prie lentynos.

— Ką tamstos čia veikiate? — paklausė K., springdamas žodžiais iš susijaudinimo, bet negarsiai.

Vienas vyriškis, aiškiai kitų dviejų viršininkas, pirmiausia patraukęs K. žvilgsnį, vilkėjo kažkokiu tamsiu odiniu drabužiu su gilia iškirpte ant nuogo kaklo ir krūtinės, rankos iki pat pečių irgi buvo nuogos. Vyriškis nieko neatsakė. Užtat kiti du ėmė šaukti:

— Pone! Mes būsime nuplakti, nes tu pasiskundei tardytojui!

Tik dabar K. pamatė, kad ten tikrai abu sargybiniai — Francas ir Vilemas — ir kad trečiasis vyriškis jau laiko rankoje rykštę, pasiruošęs juos plakti.

— Na,— tarė K., įdėmiai žiūrėdamas į juos,— aš visai nesiskundžiau, tiktai papasakojau, kas įvyko mano kambaryje. O tamstos juk elgėtės tikrai ne kažin kaip.

— Pone,— pasakė Vilemas, o Francas tuo metu užlindo jam už nugaros, matyt, bandydamas pasislėpti nuo trečiojo,— jeigu tamsta žinotum, kaip mažai mums moka už darbą, tai tikrai geriau apie mus galvotum. Aš turiu išmaitinti šeimyną, o Francas ruošiasi vesti, abu mudu kaip įmanydami stengiamės praturtėti, o darbas, net ir sunkiausias, turto neatneša. Aš susiviliojau tamstos brangiais baltiniais, sargybiniams, aišku, draudžiama taip daryti, tai buvo nusižengimas, bet tokia jau tradicija: baltiniai atitenka sargybiniams; patikėk tamsta, visuomet taip būdavo. Galų gale tai visai suprantama. Ką gi reiškia visi tie dalykai žmogui, kurį ištiko tokia nelaimė, kad jis buvo suimtas? Tačiau jeigu kaltinamasis iškelia tai viešumon, sargybiniai turi būti nubausti.

— Aš visai nežinojau to, ką tamsta čia man papasakojai, be to, jokiu būdu nereikalavau tamstų nubausti, man rūpėjo pats principas.

— Francai,— kreipėsi Vilemas į antrąjį sargybinį,— ar aš tau nesakiau, kad šis ponas nereikalavo mūsų nubausti? Dabar pats girdi — jis nė nežinojo, kad mes būsime nubausti.

— Nesiduok sugraudinamas tokių kalbų,— tarė K. trečiasis vyriškis.— Bausmė ir teisinga, ir neišvengiama.

— Neklausyk jo...— pasakė Vilemas, bet čia pat nutilo ir greitai pakėlė prie burnos ranką, per kurią gavo rykšte.— Mus baudžia tik todėl, kad tu mus įskundei. Šiaip mums nieko nebūtų buvę, net jeigu ir būtų paaiškėję, ką mes padarėme. Argi tai teisingumas? Abu mes, o ypač aš, jau seniai tarnaujame teismui ir buvome laikomi labai gerais sargybiniais,— juk tu ir pats turi pripažinti, kad mudu, žiūrint teismo akimis, gerai atlikome savo pareigą,— mes galėjome padaryti karjerą ir greitai būtumėm tapę plakikais, kaip ir jisai, jam tiesiog pasisekė, kad jo niekas neįskundė, nes tokių skundų iš tikrųjų pasitaiko labai retai. O dabar, pone, viskas žuvo, mūsų karjera baigta, mes turėsim dirbti daug prastesnius darbus, o ne sargybą eiti, be to, dar būsim baisiai skaudžiai išplakti.

— Argi rykštė gali būti tokia skaudi? — paklausė K., pačiupinėdamas vytelę, kuria plakikas mojavo jam prieš akis.

— Juk turėsime nuogai nusirengti,— tarė Vilemas.

— Ak, šit kaip! — pasakė K. ir įdėmiai pažvelgė į plakiką, šis buvo rudai įdegęs kaip jūreivis, jo veidas buvo žiaurus ir žvalus.

— Ar niekaip negalima išgelbėti jų nuo plakimo? — paklausė jį K.

— Ne,— atsakė plakikas ir šypsodamasis papurtė galvą.— Nusirenkite! — įsakė jis sargybiniams.

O paskui, atsigręžęs į K., plakikas tarė:

— Netikėk visais tais jų plepalais, iš baimės būti nuplaktiems jiems jau protas suminkštėjo. Pavyzdžiui, tai, ką šitas,— jis parodė į Vilemą,— pasakojo apie savo galimą karjerą, yra tiesiog juokinga. Tu tik pažiūrėk, koks jis riebus,— pirmų kirčių jis nė nepajus per lašinius. O žinai, kodėl jis taip nutuko? Jis įprato suvalgyti visų suimtųjų pusryčius. Tikriausiai suvalgė ir tavo pusryčius? Na, žinoma, taip ir sakiau! O žmogus, užsiauginęs tokį pilvą, niekada negalės būti plakikas, tai visiškai neįmanoma.

— Juk yra ir tokių plakikų,— pareiškė Vilemas, juosdamasis kelnių diržą.

— Ne,— atsakė plakikas ir taip sušėrė Vilemui rykšte per sprandą, kad šis net krūptelėjo.— Tau buvo liepta ne klausytis, o rengtis.

— Aš tau gerai atsilyginsiu, jeigu juos paleisi,— tarė K. ir, nežiūrėdamas į plakiką,— tokius reikalus visada geriausiai sekasi tvarkyti, kai abu stovi nuleidę akis,— išsitraukė piniginę.

— Tikriausiai nori dar ir mane įskųsti,— atsakė plakikas,— nori, kad ir aš būčiau nuplaktas. Ne, ne!

— Būk protingas,— pasakė K.,— jeigu būčiau norėjęs, kad anuodu nubaustų, tai dabar nemėginčiau jų išpirkti. Galėčiau paprasčiausiai užtrenkti šitas duris, nieko daugiau negirdėti ir nematyti ir kuo ramiausiai eiti namo. Bet aš to nedarau, priešingai, rimtai stengiuosi juos išvaduoti. Jeigu man būtų nors į galvą atėję, kad jie bus ar net gali būti nubausti, tai niekuomet nebūčiau paminėjęs jų vardų. Aš visai nelaikau jų kaltais, kalta yra pati organizacija, kalti aukštieji valdininkai.

— Teisybė! — sušuko abu sargybiniai ir tuoj pat gavo rykšte per nuogas nugaras.

— Jeigu tu čia plaktum kokį aukštą teisėją,— kalbėjo toliau K. ir, tardamas tuos žodžius, sugriebė jau vėl aukštyn pakilusią rykštę,— tai aš tau tikrai netrukdyčiau, priešingai, net duočiau tau pinigų, kad labiau pasistengtum geram tikslui.

— Tai, ką tu šneki, skamba įtikinamai,— atsakė plakikas,— bet aš nepaperkamas. Esu pasamdytas plakti, todėl ir plaku.

Sargybinis Francas, kuris iki šiol laikėsi gana santūriai, matyt, tikėdamasis, kad K. įsikišimas bus sėkmingas, dabar vienomis kelnėmis priėjo prie durų, įsikibo K. į ranką ir puolė ant kelių, šnibždėdamas:

— Jeigu negali išprašyti pasigailėjimo mudviem abiem, tai pamėgink bent mane vieną išgelbėti. Vilemas vyresnis už mane, jis visais atžvilgiais ne toks jautrus, be to, prieš porą metų jis jau buvo nesmarkiai nuplaktas, o mano garbė dar nenuplėšta, galų gale Vilemas ir paskatino mane taip elgtis, jis išmokė mane visko — ir gerų, ir blogų dalykų. Apačioje prie banko stovi mano vargšė sužadėtinė, ji laukia, kuo viskas pasibaigs, man taip gėda!

Jis nusišluostė į K. švarką ašaromis pasruvusį savo veidą.

— Viskas, daugiau nebelauksiu,— tarė plakikas, pagriebė rykštę abiem rankom ir ėmė kapoti Francą, o Vilemas tupėjo susirietęs kamputyje ir dirsčiojo slapčiomis, nedrįsdamas nė galvos pajudinti.

Iš Franco burnos išsiveržė klyksmas, tolydinis ir nenutylantis, atrodė, kad tai ne žmogaus balsas, o kokio nors kamuojamo instrumento garsas, visas koridorius aidėjo nuo jo, visame name jis turėjo būti girdimas.

— Nerėk! — sušuko K. nesusivaldęs ir, įsmeigęs akis į tą pusę, iš kurios galėjo ateiti pasiuntiniai, kumštelėjo Francą — nelabai stip-

riai, bet vis dėlto taip, kad Francas it negyvas pagriuvo ant grindų ir ėmė konvulsyviai graibyti rankomis žemę; bet nuo kirčių jam nepavyko išsisukti, rykštė pasiekė jį ir ant grindų, Francas raitėsi po kirčiais, o rykštės galiukas vis čaižė ir čaižė jo kūną. O tolumoje jau pasirodė vienas pasiuntinys, už kokių poros žingsnių paskui jį ir kitas. K. greitai užtrenkė duris, žengė prie lango į kiemo pusę ir atidarė jį. Klyksmas visai nutilo. Nenorėdamas prisileisti arti pasiuntinių, K. sušuko:

— Čia aš!

— Labas vakaras, ponas prokuriste! — pasigirdo atsakymas.— Ar kas atsitiko?

— Ne, ne,— atsiliepė K.— Tiktai šuo kaukia kieme.

Pasiuntiniai vis dar stovėjo netoliese, todėl jis pridūrė:

— Galit grįžti prie savo darbo.

Kad nereikėtų leistis į pokalbį su pasiuntiniais, K. iškišo galvą pro langą. Po valandėlės, kai jis vėl pažvelgė į koridorių, jų jau nebuvo. Tačiau K. liko stovėti prie lango, į sandėlį jis nedrįso eiti, o namo traukti irgi nenorėjo. Kiemas, į kurį K. žvelgė iš viršaus, buvo mažutis, keturkampis, aplink jį visur matėsi tarnybinės patalpos, dabar visi langai jau buvo tamsūs, tik pačiuose viršutiniuose žybsėjo mėnulio atšvaitai. K. įtemptai brovėsi žvilgsniu į vieno kiemo kampo tamsą, kur į krūvą buvo suversti keli karučiai. Jį kamavo mintis, kad nepavyko sutrukdyti plakimo, bet ne jis dėl to buvo kaltas: jeigu Francas nebūtų pradėjęs klykti — žinoma, jam tikriausiai labai skaudėjo, bet lemiamą akimirką žmogus turi susitvardyti,— jeigu jis nebūtų pradėjęs klykti, tai K. tikriausiai būtų sugalvojęs, kaip plakiką perkalbėti. Jeigu visi žemesnieji teismo tarnautojai niekšai, tai kodėl turi būti išimtis plakikas, žmogus, vykdantis nežmoniškiausias pareigas; be to, K. aiškiai matė, kaip sublizgo plakiko akys, išvydusios banknotus, jis tikriausiai tik todėl ir ėmė rimtai plakti, kad norėjo gauti truputėlį didesnį kyšį. O K. nebūtų pašykštėjęs, jam tikrai rūpėjo išvaduoti sargybinius; jeigu jau pradėjo kovoti su šito teismo pagedimu, tai, savaime aišku, turėjo įsikišti ir į šitą reikalą. Tačiau tą akimirką, kai Francas pradėjo klykti, viskas, žinoma, nuėjo perniek. Juk K. negalėjo leisti, kad pasiuntiniai, o gal ir dar kokie kiti žmonės ateitų ir užtiktų jį besikalbantį su šita draugija sandėlyje. Tokio pasiaukojimo tikrai niekas neturėjo teisės reikalauti iš K. Jeigu jis būtų ketinęs šitaip aukotis, tai būtų buvę beveik paprasčiau nusirengti ir pasisiūlyti plakikui pakeisti sargybinius. Beje, plakikas

tikriausiai nebūtų sutikęs su šiuo pasiūlymu, nes, nieko iš to nelaimėdamas, būtų sunkiai nusižengęs savo pareigai, ir net, ko gero, dvigubai nusižengęs, nes K. tikriausiai buvo neliečiamas visiems teismo tarnautojams, kol jo byla buvo nebaigta. Žinoma, šiuo klausimu galėjo būti ir kokių ypatingų nurodymų. Šiaip ar taip, K. negalėjo padaryti nieko daugiau kaip tik užtrenkti duris, nors tuo pavojus, tykantis K., ir dabar nebuvo visiškai pašalintas. O kad jis galų gale dar ir pastūmė Francą, tai buvo tikrai apgailėtinas dalykas, pateisinamas nebent jo susijaudinimu.

Tolumoje jis išgirdo pasiuntinių žingsnius; kad nepatrauktų jų dėmesio, K. užvėrė langą ir nuėjo paradinių laiptų link. Prie sandėlio durų stabtelėjo ir pasiklausė. Viduje buvo visai tylu. Plakikas galėjo ir mirtinai užkapoti sargybinius, juk šie buvo visiškai atiduoti jo valdžiai. K. jau buvo bečiumpąs už rankenos, bet vėl atitraukė ranką. Padėti jau niekam nebegalėjo, o pasiuntiniai netrukus turėjo ateiti; bet jis prisiekė pats sau dar ištraukti visą tą istoriją į dienos šviesą ir, kiek jo jėgos leis, nubausti tikruosius kaltininkus — aukštuosius valdininkus, iš kurių nė vienas dar neišdrįso jam pasirodyti. Leisdamasis išoriniais banko laiptais, atidžiai apžiūrėjo visus praeivius, tačiau, kiek tik akys siekė, niekur nebuvo matyti jokios merginos, kuri būtų ko nors laukusi. Franco žodžiai, kad jo laukianti sužadėtinė, pasirodė esą melas, nors ir atleistinas, nes jo tikslas — sužadinti didesnę užuojautą.

Ir kitą dieną sargybiniai vis dar neišėjo K. iš galvos; jis dirbo išsiblaškęs ir, norėdamas sutvarkyti visus reikalus, turėjo pasilikti banke dar ilgiau nei vakar. Susiruošęs namo, vėl ėjo pro sandėlį ir tarsi iš įpratimo atidarė duris. Tikėjosi, kad viduje bus tamsu, tačiau tai, ką išvydo, visai išmušė jį iš vėžių. Viskas buvo lygiai taip pat kaip ir vakar, kai jis atidarė duris. Seni spaudiniai ir rašalinės prie pat slenksčio, plakikas su rykšte, vis dar nuogi sargybiniai, žvakė ant lentynos. O sargybiniai vėl ėmė dejuoti ir šaukti:

— Pone!

K. tuoj pat užtrenkė duris ir net padaužė jas kumščiu, lyg nuo to jos tvirčiau užsidarytų. Kone verkdamas jis nubėgo pas pasiuntinius, kurie, ramiai triūsę prie rotatorių, dabar nustebo ir liovėsi dirbę.

— Išmeskit galų gale tą šlamštą iš sandėlio! — sušuko K.— Juk baigiame paskęsti šiukšlėse!

Pasiuntiniai pažadėjo rytoj tai padaryti, ir K. linktelėjo galva: tokį vėlų vakarą negalėjo priversti jų tuoj pat imtis darbo, kaip iš

pradžių ketino. K. prisėdo, kad pasiuntiniai bent valandėlę pabūtų šalia, sujaukė kelias raštų kopijas, tikėdamasis padaryti įspūdį, kad tikrina jas, o paskui, supratęs, kad pasiuntiniai neišdrįs išeiti kartu su juo, pavargusiu žingsniu ir tuščia galva nutraukė namo.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Dėdė. Lenė

Vieną popietę — K. buvo kaip tik labai užsiėmęs prieš išsiunčiant paštą — tarp dviejų kurjerių, atnešusių kažkokius raštus, į kabinetą prasispraudė K. dėdė Karlas, smulkus dvarininkėlis iš provincijos. Jį išvydęs, K. nusigando, bet ne taip kaip tada, kai dar gerokai anksčiau kartą pagalvojo, kad jis gali atvykti. Dėdė turėjo atvažiuoti, jau kokį mėnesį K. tuo neabejojo. Jis iš anksto vaizdavosi, kaip dėdė, truputėlį pakumpęs, spausdamas kairėje rankoje apmaigytą panamą, jau iš tolo tiesia jam dešinę, baisiausiai skubiai kiša ją per rašomąjį stalą, išvartydamas viską, kas tik pasitaiko kelyje. Dėdė amžinai skubėdavo, nes buvo įsikalęs nelemtą mintį, jog privaląs per vienos dienos viešnagę sostinėje sutvarkyti visus reikalus, kuriuos būdavo numatęs, be to, neturįs teisės praleisti nė vieno atsitiktinai pasitaikančio įdomesnio pokalbio, sandėrio ar smagesnės pramogos. O K., kuris jautė ypatingą pareigą rūpintis dėde, nes šis kadaise buvo jo globėjas, turėjo jam kiek galėdamas padėti ir net priimti jį pernakvoti savo kambaryje. „Vaiduoklis iš provincijos", — sakydavo jis apie dėdę.

Vos tik pasisveikinęs,— atsisėsti į fotelį, kurį K. pasiūlė, jis neturėjo laiko,— dėdė pareiškė K. norįs trumpai pasikalbėti su juo prie keturių akių.

— Būtinai reikia,— tarė jis, sunkiai rydamas seiles,— būtinai reikia, kitaip negalėsiu nurimti.

K. tuoj pat išsiuntė kurjerius, paliepęs jiems nieko neįleisti.

— Ką aš girdžiu, Jozefai? — sušuko dėdė, vos juodu pasiliko vieni, paskui klestelėjo ant stalo ir, nieko nežiūrėdamas, pasikišo po savimi krūvą visokių popierių, kad būtų patogiau sėdėti.

K. tylėjo, jis žinojo, kas dabar bus, tačiau, staiga atsipalaidavęs nuo įtempto darbo, iš pradžių dar mėgavosi maloniu nuovargiu ir

žvelgė pro langą į kitą gatvės pusę, nors iš jo kėdės buvo matyti tik mažas trikampis plotelis, lopinėlis tuščios namo sienos tarp dviejų parduotuvių vitrinų.

— Tu žiūri pro langą! — sušuko dėdė, iškėlęs rankas.— Vardan dangaus, Jozefai, atsakyk man! Ar tai tiesa, ar tai gali būti tiesa?

— Mielas dėde,— atsakė K., vaduodamasis iš savo išsiblaškymo,— aš juk visai nežinau, ko tu iš manęs nori.

— Jozefai,— perspėjo dėdė,— kiek tik prisimenu, tu visada sakydavai teisybę. Nejau šitie tavo žodžiai būtų blogas ženklas?

— Nujaučiu, ko tu iš manęs nori,— klusniai atsakė K.— Tikriausiai tu girdėjai apie mano procesą.

— Taigi,— tarė dėdė, iš lėto linktelėdamas galvą,— aš girdėjau apie tavo procesą.

— O iš ko? — paklausė K.

— Erna man parašė,— pasakė dėdė.— Nors ji ir nesusitinka su tavimi, nors tu, deja, beveik visai ja nesirūpini, vis dėlto ji sužinojo. Šiandien gavau jos laišką ir, žinoma, tuoj pat atvažiavau. Jokių kitų reikalų neturiu, bet atrodo, kad ir tas vienas reikalas yra pakankamai svarbus. Jei nori, paskaitysiu tą laiško vietą, kur kalbama apie tave.— Dėdė išsitraukė laišką iš piniginės.— Štai ji. Erna rašo: „Jozefo jau senokai nemačiau, praeitą savaitę buvau kartą nuėjusi į banką, bet Jozefas buvo toks užsiėmęs, kad manęs pas jį neįleido; išlaukiau beveik valandą, o paskui man teko eiti namo, nes turėjau muzikos pamoką. Labai norėjau su juo pasikalbėti, gal kada ir pavyks. Vardadienio proga jis atsiuntė man didžiulę dėžę šokolado, labai džiaugiausi, kad mane prisiminė. Visai buvau užmiršusi Tamstai apie tai parašyti, tik dabar, kai Tamsta mane paklausei, vėl prisiminiau. Žinai Tamsta, šokoladas pensionate labai greitai ištirpsta, nespėji nė pagalvoti, kad gavai dovanų šokolado, o jo jau nebėra. Beje, apie Jozefą noriu Tamstai dar šį tą papasakoti. Kaip minėjau, banke manęs pas jį neįleido, nes jis tuo metu kalbėjosi su kažkokiu ponu. Kurį laiką ramiai palaukusi, paklausiau vieną kurjerį, ar tas pokalbis dar ilgai užtruks. Šis atsakė, kad pokalbis tikriausiai užtruksiąs ilgai, nes jis, matyt, susijęs su procesu, iškeltu ponui prokuristui. Aš paklausiau, kas tai per procesas, ar tik jis neklystąs, bet kurjeris atsakė, kad neklystąs, tai iš tikrųjų esąs procesas, ir net labai sunkus, bet daugiau jis nieko nežinąs. Jis pats, girdi, labai norėtų padėti ponui prokuristui, nes šis esąs geras ir teisingas žmogus, tačiau net nežinąs, nuo ko pradėti, tad jam belieką trokšti, kad įtakingi žmonės užtartų poną

prokuristą. Aišku, kad taip ir būsią, galų gale viskas gerai pasibaigsią, bet šiuo metu, kaip jis galįs spręsti iš pono prokuristo nuotaikos, nesą visai nieko gero. Aš, žinoma, neteikiau per daug reikšmės toms šnekoms, mėginau nuraminti naivų kurjerį, uždraudžiau kitiems apie tai pasakoti ir manau, kad visa tai tiktai plepalai. Vis dėlto gal būtų gerai, kad Tu, brangus tėveli, atvykęs į sostinę, išsiaiškintum šitą reikalą, Tau nebus sunku sužinoti visas smulkmenas ir, jeigu tikrai reikėtų, padėti Jozefui. Juk Tu turi tiek daug įtakingų pažįstamų. O jeigu to nereikėtų,— tikriausiai, kad taip ir bus,— tai bent jau Tavo duktė gautų progą greitai apkabinti Tave, ir tas ją labai pradžiugintų". Gera duktė,— pridūrė dėdė, baigęs skaityti laišką, ir nusibraukė ašarą.

K. linktelėjo; per daugybę reikalų, užgriuvusių jį pastaruoju metu, jis visai užmiršo Erną, užmiršo net jos gimtadienį, ir visą tą istoriją su šokoladu mergina tikriausiai sugalvojo tik tam, kad dėdė ir teta ant jo nesupyktų. Tai buvo labai jaudinantis žingsnis, ir bilietai į teatrą, kuriuos K. nusprendė nuo šiol pastoviai jai siuntinėti, tikrai buvo per menkas atpildas, tačiau šiuo metu K. jautėsi tiesiog neturįs jėgų aplankyti Erną pensionate ir šnekėtis su ta maža aštuoniolikamete gimnaziste.

— O ką tu dabar pasakysi? — paklausė dėdė, per tą laišką visai užmiršęs savo skubėjimą ir susijaudinimą ir, ko gero, ketindamas skaityti laišką dar kartą.

— Taip, dėde,— tarė K.,— tai teisybė.

— Teisybė? — sušuko dėdė.— Kas teisybė? Kaip tai gali būti teisybė? Kas čia per procesas? Ar tik ne baudžiamasis?

— Baudžiamasis,— atsakė K.

— O tu, turėdamas ant sprando baudžiamąjį procesą, kuo ramiausiai sėdi čionai? — dar garsiau ėmė šaukti dėdė.

— Juo aš ramesnis, juo geriau pasibaigs tas procesas,— atsakė K. pavargusiu balsu.— Nieko nebijok.

— Tokiom šnekom tu manęs nenuraminsi! — sušuko dėdė.— Jozefai, brangusis Jozefai, pagalvok apie save, apie savo gimines, apie mūsų gerą vardą! Iki šiol tu buvai mūsų pasididžiavimas, negali būti, kad taptum mūsų gėda. Tavo elgesys,— jis pažvelgė į K., pakreipęs į šoną galvą,— man nepatinka, taip nesielgia nė vienas neteisingai apkaltintas žmogus, turintis nors truputėlį jėgų. Greičiau sakyk, kas čia per procesas, gal aš galėsiu tau padėti! Tai, be abejo, susiję su banku?

— Ne,— atsakė K. ir atsistojo,— bet tu per garsiai kalbi, brangusis dėde, kurjeris tikriausiai klausosi už durų. Man tai nemalonu. Geriau eikim iš čia. Lauke aš pasistengsiu kiek galėdamas atsakyti į visus tavo klausimus. Puikiai suprantu, kad esu atsakingas šeimai.

— Teisybė! — suriko dėdė.— Tikra teisybė! Tik tu paskubėk, Jozefai, paskubėk!

— Aš dar turiu duoti keletą pavedimų,— pasakė K. ir išsikvietė telefonu savo pavaduotoją, kuris tuojau pat įėjo į kabinetą. Susijaudinęs dėdė parodė pavaduotojui rankos mostu, jog jį kviečia K., nors dėl to ir taip nebuvo jokių abejonių. Stovėdamas prie rašomojo stalo ir sklaidydamas kažkokius raštus, K. tyliai paaiškino jaunajam vyrui, ką šiandien dar reikės padaryti, kol jo nebus banke, o šis išklausė jį santūriai, bet įdėmiai. Dėdė trukdė jiems, stovėjo šalia išpūtęs akis ir nervingai kramtėsi lūpas; nors jis nesikišo į šneką, bet jau pati jo povyza trukdė jiems kalbėtis. O paskui dėdė ėmė vaikščioti po kabinetą, retkarčiais stabteldamas prie lango ar kokio paveikslo ir garsiai šūkčiodamas: „Niekaip negaliu suprasti!" arba: „Sakykit, sakykit, kas gi dabar bus!" Jaunasis pavaduotojas apsimetė nieko nepastebįs, ramiai išklausė iki galo K. nurodymus, kai ką užsirašė ir išėjo, nusilenkdamas K. ir dėdei, nors šis tuo momentu stovėjo atsukęs jam nugarą, žvelgė pro langą ir, išskėtęs rankas, glamžė pirštais užuolaidas. Vos durys užsidarė, dėdė suriko:

— Pagaliau tas pajacas išsinešdino, dabar jau ir mudu galim eiti. Pagaliau!

Deja, niekaip nepavyko priversti dėdės neklausinėti apie procesą hole, kuriame stovėjo būreliai valdininkų bei kurjerių ir per kurį kaip tik tuo metu ėjo direktoriaus pavaduotojas.

— Taigi, Jozefai,— prabilo dėdė, rankos kilstelėjimu atsakydamas į stovinčiųjų hole sveikinimąsi,— dabar atvirai pasakyk man, kas tai per procesas.

K. atsakė keliomis nereikšmingomis frazėmis, negarsiai nusijuokė ir tik laiptuose paaiškino dėdei, kad nenorėjo atvirai kalbėti prie žmonių.

— Teisybė,— tarė dėdė,— bet dabar kalbėk.

Jis klausėsi palenkęs galvą, tankiai, skubiai traukdamas cigarą.

— Visų pirma, dėde,— prabilo K.,— tai ne toks procesas, kuris nagrinėjamas paprastame teisme.

— Blogai,— pasakė dėdė.

— Ką? — paklausė K. ir pažvelgė į dėdę.

— Aš pasakiau, kad tas blogai,— pakartojo dėdė.

Jie stovėjo ant išorinių laiptų, kurie leidosi į gatvę; kadangi atrodė, jog portjė jųdviejų klausosi, tai K. tempte nutempė dėdę žemyn, ir jie įsimaišė į praeivių srautą. Dėdė įsikibo K. į parankę ir jau nebeklausinėjo prisispyręs apie procesą, valandėlę juodu net ėjo tylėdami.

— Bet kaipgi tai atsitiko? — pagaliau paklausė dėdė, taip staigiai sustodamas, kad iš paskos ėję žmonės išsigandę atšoko į šalis.— Juk tokie dalykai ūmai neatsitinka, jie bręsta palengva, turėjo būti kokių požymių, kodėl man nieko neparašei? Tu žinai, kad aš pasiruošęs tau viską padaryti, juk tam tikra prasme ir šiandien dar tebesu tavo globėjas ir iki šiol tuo didžiavausi. Be abejo, aš tau ir dabar padėsiu, tik bus labai sunku, kai procesas jau prasidėjęs. Šiaip ar taip, geriausia tau dabar bus pasiprašyti trumpų atostogų ir atvažiuoti pas mus į kaimą. Tu ir sulysęs gerokai, tik dabar pastebėjau. O kaime greit sustiprėsi, tai tau pravers, juk tavęs, žinoma, laukia tikrai nemaži sunkumai. Be to, išvažiavęs į kaimą, tu lyg ir nutolsi nuo teismo. Čionai jie turi visokiausių prievartos priemonių, kurias, be abejo, automatiškai vartos ir tau; o į kaimą jie pirmiausia turės komandiruoti savo specialius organus arba mėgins paveikti tave laiškais, telegramomis ir telefono skambučiais. O tai, žinoma, sumažins jų įtaką. Jei ir neišsivaduosi nuo jų, tai bent galėsi atsikvėpti.

— Bet jie gali uždrausti man išvažiuoti,— atsakė K., kurį dėdės minčių tėkmė truputėlį įsuko į savo verpetą.

— Nemanau, kad jie taip darytų,— atsakė susimąstęs dėdė.— Tiek daug savo valdžios tau jie nepraras, tau išvažiavus.

— Aš maniau,— tarė K., imdamas dėdę už parankės, kad šis nuolatos nestabčiotų,— aš maniau, kad tu tai istorijai teiksi dar mažiau reikšmės negu aš. O dabar pasirodė, kad tu dėl jos labai susirūpinai.

— Jozefai! — sušuko dėdė, bandydamas ištrūkti ir vėl sustoti, bet K. jo nepaleido.— Tu pasikeitei, juk anksčiau buvai toks sumatus, nejaugi dabar praradai šį sugebėjimą? Nejaugi nori pralaimėti procesą? Ar žinai, ką tai reiškia? Tai reiškia, kad būsi tiesiog sunaikintas. O kartu su tavimi bus sunaikinta ar bent jau baisiai pažeminta visa tavo giminė. Atsipeikėk, Jozefai! Tavo abejingumas mane varo iš proto! Kai pažiūri į tave, beveik gali patikėti priežodžiu: „Ką šitoks procesas užgriuvo, tas pražuvo“.

— Mielas dėde,— tarė K.,— jaudintis tuščias daiktas tiek tau, tiek

man. Jaudindamasis proceso nelaimėsi, pasikliauk truputėlį ir mano praktine patirtimi, kaip aš visada klioviausi ir kliaujuosi tavąja, nors šį kartą tu mane ir gerokai nustebinai. Kadangi tu sakai, kad dėl to proceso gali nukentėti ir visa šeima,— tiesa, šito aš niekaip negaliu suprasti, bet tas nesvarbu,— tai aš, žinoma, sutinku visados klausyti tavęs. Tiktai išvykos į kaimą nelaikau naudinga, net ta prasme, kurią tu turi galvoje, nes tai reikštų, kad aš bėgu ir tuo prisipažįstu kaltas. Be to, nors čia esu labiau persekiojamas, vis dėlto galiu daugiau atsidėti savo bylai.

— Teisybė,— pasakė dėdė tokiu tonu, lyg pagaliau juodu būtų pradėję sutarti,— aš tik todėl tau pasiūliau išvažiuoti, kad bijojau, jog, pasilikęs čionai, tu gali savo abejingumu labai pakenkti bylai. Todėl ir nusprendžiau, kad bus geriau, jeigu aš vietoj tavęs pasidarbuosiu tavo labui. Bet jeigu tu pasiryžęs pats visomis jėgomis šito imtis, tai, aišku, bus visų geriausia.

— Na ką gi, šiuo klausimu mes lyg ir sutarėme,— tarė K.— O ką tu man pasiūlysi pirmiausia padaryti?

— Visų pirma man, žinoma, dar reikia viską apgalvoti,— atsakė dėdė.— Nepamiršk, kad aš jau dvidešimt metų gyvenu kaime, beveik niekur neišvažiuodamas, o nuojauta, kaip elgtis tokiais atvejais, ilgainiui susilpnėja. Ryšiai su įvairiais svarbiais asmenimis, kurie šiais klausimais, ko gero, geriau susigaudo, savaime pasidarė ne tokie tvirti. Kaime aš truputį vienišas, juk tu žinai. Pats žmogus tai pastebi tik tokiais atvejais kaip šis. Be to, tavo byla iš dalies man netikėta, nors aš, gavęs Ernos laišką, kažkodėl tai ir nujaučiau, o šiandien, vos išvydęs tave, beveik galutinai įsitikinau. Bet visa tai — niekai, dabar svarbiausia negaišti veltui laiko.

Nė nepabaigęs savo kalbos, dėdė pasistiebė ant pirštų galų ir ėmė moti pro šalį važiuojančiam automobiliui, o paskui, šūktelėjęs vairuotojui adresą, įsitempė K. paskui save į mašiną.

— Dabar važiuosim pas advokatą Huldą,— tarė dėdė.— Jis buvo mano klasės draugas. Tu tikriausiai irgi esi girdėjęs tą pavardę? Ne? Keista. Juk jis gana garsus gynėjas ir vargšų advokatas. O aš ypač pasitikiu juo kaip žmogum.

— Sutinku su viskuo, kad ir ką tu nuspręstum daryti,— atsakė K., nors jam ir darėsi nejauku, kad dėdė taip skubiai ir energingai ėmėsi tvarkyti šitą reikalą. Nelabai smagu buvo važiuoti pas vargšų advokatą, žinant, kad esi kaltinamasis.— Aš nė nežinojau,— pridūrė jis,— kad galima pasisamdyti advokatą ir tokiai bylai.

— O kaipgi! — sušuko dėdė.— Juk tai savaime suprantama. Kodėl turėtų būti negalima? Bet dabar papasakok man viską, kas iki šiol nutiko, aš turiu žinoti visas tos istorijos smulkmenas.

K. iš karto pradėjo pasakoti, nieko neslėpdamas, visiškas atvirumas buvo vienintelis protestas, kurį jis galėjo parodyti dėdei, pareiškusiam, kad šis procesas yra didelė gėda. Panelės Biurstner pavardę paminėjo tik vieną kartą, probėgšmais, bet tai nė kiek nesumažino jo atvirumo, nes panelė Biurstner visai nebuvo susijusi su procesu. Pasakodamas jis žiūrėjo pro langą, pastebėjo, kad jie artėja kaip tik prie to priemiesčio, kuriame buvo teismo kanceliarijos, ir atkreipė į tai dėdės dėmesį, bet šiam toks sutapimas visai neatrodė nepaprastas. Mašina sustojo prie tamsaus namo. Dėdė iškart paskambino į vienas pirmojo aukšto duris; kol juodu laukė, dėdė šypsodamasis parodė savo didelius dantis ir sušnibždėjo:

— Aštunta valanda, neįprastas laikas klientams. Bet Huldas nesupyks ant manęs.

Durų langelyje pasirodė dvi juodos akys, jos valandėlę žvelgė į abu svečius, o paskui vėl išnyko; bet durys neatsidarė. Dėdė ir K. patikino kits kitą, kad abu matė tas dvi akis.

— Matyt, nauja kambarinė bijo svetimų žmonių,— tarė dėdė ir dar kartą pasibeldė.

Akys vėl pasirodė, dabar jas galėjai palaikyti beveik liūdnomis, bet galimas daiktas, kad tai buvo tiktai apgaulė, sukelta atviros dujų liepsnelės virš jų galvų, kuri degė, garsiai šnypšdama, bet menkai tešvietė.

— Atidarykit! — sušuko dėdė ir sudavė kumščiu į duris.— Mes — pono advokato draugai!

— Ponas advokatas serga,— sušnibždėjo kažkas už jų nugarų.

Kitame koridoriuko gale viename tarpduryje stovėjo kažkoks vyriškis su chalatu, jis visiškai tyliu balsu ir pranešė šią žinią.

Dėdė jau buvo įtūžęs nuo ilgo laukimo, jis staiga apsigręžė ir kone grasindamas, lyg tas žmogus ir būtų pati įsikūnijusi liga, žengė prie jo, šaukdamas:

— Serga? Tamsta sakai, kad jis serga?

— Durys jau atidarytos,— pasakė vyriškis, mostelėjo ranka advokato durų link, susigriebė chalato skvernus ir dingo.

Durys jau tikrai buvo atvertos, jauna mergina su ilga balta prijuoste — K. atpažino tas pačias tamsias, truputėlį išsprogusias akis — stovėjo prieškambaryje, laikydama rankoje žvakę.

— Kitą kartą prašom greičiau atidaryti! — tarė dėdė, užuot pasisveikinęs, o mergina mandagiai tūptelėjo.— Eime, Jozefai,— kreipėsi jis į K., lėtai slenkantį pro merginą.

— Ponas advokatas serga,— tarė mergina, kai dėdė, nė nestabtelėjęs, pasuko prie vienų durų.

K. vis dar su nuostaba žvelgė į merginą, kuri dabar nusigręžė uždaryti laukujų durų; jos veidas buvo apskritas kaip lėlės — ne tik išblyškę skruostai ir smakras, bet net smilkiniai ir kakta buvo apvalūs.

— Jozefai! — vėl pašaukė dėdė, o paskui paklausė merginą: — Ar vėl širdis?

— Atrodo, kad taip,— atsakė mergina, jau spėjusi nueiti į priekį su žvake ir atidaryti kambario duris.

Viename kampe, kurio žvakės šviesa dar nebuvo pasiekusi, nuo pagalvės pakilo veidas su ilga barzda.

— Kas ten atėjo, Lene? — paklausė advokatas, nes, žvakės apakintas, negalėjo įžiūrėti svečių.

— Albertas, tavo senas bičiulis! — atsiliepė dėdė.

— Ak, Albertas,— pasakė advokatas ir vėl nugriuvo ant pagalvių, tarsi parodydamas, kad prieš šituos svečius jam nereikia apsimetinėti.

— Ar tau tikrai labai blogai? — paklausė dėdė, sėsdamasis ant lovos krašto.— Negali būti. Tai tiesiog paprastas širdies priepuolis, jis praeis, kaip praėjo ir visi kiti.

— Galbūt,— tyliai atsakė advokatas,— bet jaučiuosi blogiau nei kada nors anksčiau. Sunku kvėpuoti, visai negaliu užmigti, mano jėgos kasdien senka.

— Šit kaip,— tarė dėdė, didele ranka stipriai spausdamas skrybėlę prie kelio.— Prastos naujienos. Beje, ar tave gerai slaugo? Čia taip liūdna, taip tamsu. Daug vandens nutekėjo nuo to laiko, kai paskutinį kartą pas tave buvau, bet tąkart man viskas atrodė daug smagiau. Ir tavo mažoji panelė ne per linksmiausia. O gal ji apsimetinėja?

Mergina, laikydama rankoje žvakę, vis dar stovėjo netoli durų; kiek buvo galima spręsti iš jos klaidžiojančio žvilgsnio, ji daugiau dairėsi į K. negu į dėdę, net ir dabar, kai šis prabilo apie ją. K. stovėjo pasirėmęs į krėslą, kurį buvo pristūmęs arčiau merginos.

— Tokiam sunkiam ligoniui kaip man,— tarė advokatas,— reikalinga ramybė. Man čia visai neliūdna.— Kiek patylėjęs, pridūrė: — O Lenė mane gerai slaugo, ji — šauni mergaitė.

Bet dėdės tie žodžiai nepajėgė įtikinti, slaugė jam aiškiai nepatiko, ir nors jis nieko neatsakė ligoniui, vis tiek įtariai sekė žvilgsniu merginą, kuri dabar priėjo prie lovos, pastatė žvakę ant naktinio stalelio, pasilenkė virš ligonio ir, taisydama pagalves, ėmė šnibždėtis su juo. Dėdė, beveik užmiršęs, kad prie ligonio reikia elgtis atsargiai, atsistojo, ėmė vaikštinėti už slaugės nugaros, ir K. visai nebūtų nustebęs, jeigu dėdė būtų pačiupęs ją iš užpakalio už sijono ir nutempęs nuo lovos. Pats K. žvelgė į viską ramiai, jam net patiko, kad advokatas serga: jis pats negalėjo pasipriešinti, kai dėdė su tokiu įkarščiu ėmėsi tvarkyti jo bylos reikalus, todėl dabar džiaugėsi, kad advokato liga tą įkarštį savaime truputėlį atšaldė. Tuo tarpu dėdė, gal vien tam, kad įžeistų slaugę, pasakė:

— Prašom palikti mus valandėlę vienus, panele, man reikia aptarti su draugu kai kuriuos asmeniškus reikalus.

Slaugė, kuri vis dar žemai linksojo virš ligonio ir tuo metu kaip tik lygino paklodę pasienyje, tiktai pasuko galvą ir, kaip visiška priešybė springstančiam iš įtūžio, o paskui vėl pratrūkstančiam žodžių srautu dėdei, labai ramiai tarė:

— Juk tamsta matai, kad ponas smarkiai serga ir negali aptarinėti jokių reikalų.

Tikriausiai ji vien iš inercijos pakartojo dėdės žodžius, tačiau ir bešališkas stebėtojas galėjo suprasti tai kaip pasityčiojimą, o jau dėdė, aišku, net šoktelėjo it įgeltas.

— Ak prakeiktoji! — sušuko jis, bet jo balsas gargaliavo iš susijaudinimo, ir tuos žodžius nelabai buvo galima suprasti, o K., nors ir buvo kažko panašaus tikėjęsis, nusigando, puolė prie dėdės, aiškiai pasiryžęs abiem rankom užčiaupti jam burną.

Laimė, tuo metu už merginos nugaros kilstelėjo lovoje ligonis, dėdė susiraukė, lyg rydamas kokią šlykštynę, bet prabilo jau ramiau:

— Mes juk irgi dar neišsikraustėme iš proto; jeigu tai, ko aš prašau, būtų neįmanoma, tai ir neprašyčiau. O dabar malonėk tamsta išeiti!

Slaugė tiesi stovėjo prie lovos, atsigręžusi į dėdę; K. pasirodė, kad ji viena ranka glosto advokato pirštus.

— Tu gali viską šnekėti prie Lenės,— tarė ligonis, jo balse aiškiai suskambėjo įsakmus prašymas.

— Kalbėsimės ne apie mane,— pasakė dėdė.— Tai ne mano paslaptis.

Ir jis nusigręžė, tarsi rodydamas, kad nesileisiąs į jokias derybas ir tik duodąs advokatui truputėlį laiko apsigalvoti.

— O apie ką gi? — paklausė advokatas silpstančiu balsu ir vėl atsigulė.

— Apie mano sūnėną,— tarė dėdė.— Aš jį atsivedžiau čionai.

Ir jis pristatė:

— Prokuristas Jozefas K.

— O! — daug gyviau šūktelėjo ligonis ir ištiesė K. ranką.— Prašom atleisti, aš tamstos visai nepastebėjau. Išeik, Lene,— kreipėsi jis į slaugę, kuri dabar jau visai nesipriešino, ir padavė jai ranką, lyg atsisveikintų ilgam laikui.

— Tai tu,— kreipėsi jis pagaliau į dėdę, kuris, jau visai atlyžęs, priėjo artyn,— atėjai ne ligonio aplankyti, o su reikalu.

Atrodė, lyg mintis, kad dėdė atėjo aplankyti ligonio, ligi šiol būtų slėgusi advokatą — toks pažvalėjęs jis buvo dabar, visą laiką gulėjo pasirėmęs alkūne, nors tikriausiai tai ir buvo gana sunku, ir nuolat pešiojo vidurinę savo barzdos sruogą.

— Tu iškart pasidarei daug sveikesnis,— tarė dėdė,— kai tik išėjo ta ragana.— Jis pritilo, sušnabždėjo: — Kertu lažybų, kad ji klausosi! — ir puolė prie durų.

Tačiau už durų nieko nebuvo, ir dėdė sugrįžo, ne nusivylęs, o gerokai supykęs, nes tai, kad slaugė nesiklausė už durų, jam atrodė dar didesnis nusikaltimas.

— Tu be reikalo apie ją taip blogai manai,— pasakė advokatas, nemėgindamas smarkiau ginti slaugės; gal jis tuo norėjo parodyti, kad ji visai nereikalinga gynimo. Paskui jau daug draugiškesniu tonu kalbėjo toliau: — O dėl gerbiamo tavo sūnėno reikalo, tai aš, žinoma, būčiau laimingas, jei man užtektų jėgų šitai nepaprastai sunkiai užduočiai; bet labai bijau, kad jų neužteks; na, šiaip ar taip, reikia pamėginti, jei aš vienas nesusidorosiu, bus galima dar ką nors pasitelkti. Atvirai kalbant, man per daug įdomi ši byla, kad galėčiau jos visiškai atsisakyti. Jeigu mano širdis neišlaikys, tai bent jau turės tikrai garbingą progą visai sustoti.

K., rodės, nesuprato nė vieno žodžio iš visos tos kalbos, jis pažvelgė į dėdę, tikėdamasis kokio paaiškinimo, tačiau šis, laikydamas rankoje žvakę, sėdėjo ant naktinio staliuko, nuo kurio jau spėjo nusiristi ant kilimo buteliukas vaistų, linksėjo po kiekvieno advokato žodžio, su viskuo sutiko ir retkarčiais žvilgčiojo į K., ragindamas ir jį viskam pritarti. Gal dėdė jau anksčiau buvo pasakojęs advokatui apie

procesą? Bet tai buvo neįmanoma, visa tai, kas iki šiol vyko, tiesiog tam prieštaravo. Todėl K. prabilo:

— Aš nesuprantu...

— Tai gal aš tamstos nesupratau? — paklausė advokatas, toks pat nustebęs ir sumišęs kaip ir K.— Gal aš pasiskubinau? Apie ką gi tamsta norėjai su manimi pasitarti? Aš maniau, kad apie tamstos procesą?

— Žinoma,— atsakė dėdė ir paklausė K.: — Ko gi tu nori?

— Bet iš kurgi tamsta žinai apie mane ir mano procesą? — paklausė K.

— Ak, štai kas! — nusišypsojo advokatas.— Juk aš esu advokatas, bendrauju su teismo sluoksniais, kur dažnai pašnekama apie visokius procesus, ir patys įdomiausi, aišku, įstringa į galvą — juo labiau, jei kalbama apie tavo draugo sūnėną. Kas čia nuostabaus?

— Ko gi tu nori? — pakartojo savo klausimą dėdė.— Ko tu toks sunerimęs?

— Tamsta bendrauji su šito teismo sluoksniais? — paklausė K.

— Taip,— atsakė advokatas.

— Tu klausinėji lyg mažas vaikas,— įsiterpė dėdė.

— Su kuo gi turėčiau bendrauti, jeigu ne su savo profesijos žmonėmis? — pridūrė advokatas.

Tie žodžiai buvo tokie įtikinami, kad K. nieko nė nebeatsakė. „Juk tamsta dirbi tame teisme, kuris įsikūręs Teisingumo rūmuose, o ne tame, kur palėpėje",— norėjo jis pasakyti, bet neįstengė garsiai ištarti.

— Turėtum tamsta suprasti,— kalbėjo advokatas, lyg visai tarp kitko aiškindamas ir taip jau visiems suprantamą dalyką,— turėtum suprasti, kad toks bendravimas yra didžiai naudingas ir mano klientams, ir daugeliu atžvilgių, nors apie tai nelabai galima kalbėti. Žinoma, dabar šį bendravimą sunkina mano liga, bet mane vis tiek aplanko geri bičiuliai, dirbantys teisme, tad aš vis dėlto šį tą sužinau. Sužinau gal net daugiau už kai kuriuos kitus, kurie sveikut sveikutėliai kiaurą dieną praleidžia teisme. Pavyzdžiui, ir dabar pas mane vieši brangus svečias.

Ir advokatas parodė ranka į tamsų kambario kampą.

— Kurgi jis? — iš nustebimo kone stačiokiškai paklausė K.

Jis nedrąsiai apsižvalgė; mažutės žvakės šviesa toli gražu nesiekė priešinės kambario sienos. Tačiau tamsiame kampe tikrai kažkas sujudėjo. Dėdė iškėlė žvakę, ir jos šviesoje pasirodė, kad ten prie

mažo stalelio sėdi pagyvenęs vyriškis. Jis, ko gero, net nekvėpavo — kaip kitaip buvo galima paaiškinti, kad niekas jo anksčiau nepastebėjo. Dabar jis iš lėto atsistojo, aiškiai nepatenkintas, kad advokatas atkreipė į jį visų dėmesį. Atrodė, lyg jis, mojuodamas rankomis it trumpais sparnais, kratosi supažindinimo ir sveikinimosi, lyg jokiu būdu nenori trukdyti kitiems ir prašyte prašo leisti jam vėl išnykti tamsoje ir užmiršti, kad jis čionai sėdi. Bet dabar su tuo nebebuvo galima sutikti.

— Tamstos atėjote visai netikėtai,— paaiškino advokatas, rankos mostu ragindamas vyriškį prieiti arčiau, ir šis iš lėto, nedrąsiai dairydamasis, bet vis dėlto gana oriai žengė į priekį.— Ponas kanceliarijų direktorius,— beje, labai atsiprašau, kad tamstų dar nesupažindinau — čia mano draugas Albertas K., čia jo sūnėnas, prokuristas Jozefas K., o čia ponas kanceliarijų direktorius,— taigi ponas kanceliarijų direktorius buvo toks malonus, kad atėjo manęs aplankyti. Ką reiškia toks vizitas, gali įvertinti tik tas, kas yra susidūręs su teismu ir žino, kiek daug darbo turi ponas kanceliarijų direktorius. Bet jis vis dėlto atėjo, mes ramiai kalbėjomės, kiek leido mano sveikata, tiesa, mes nebuvome liepę Lenei neįleisti svečių, nes jų nesitikėjome, tačiau norėjome pabūti vieni, o paskui pasigirdo tavo, Albertai, smūgiai kumščiu į duris, ponas kanceliarijų direktorius pasitraukė su visu krėslu ir stalu į kampą, bet dabar atrodo, kad mums, ko gero, jei tik tamstos to pageidaujate, reikia aptarti bendrą reikalą, tad galime visi kuo gražiausiai sueiti į vieną krūvą. Ponas direktoriau,— užbaigė jis, palenkdamas galvą ir nuolankiai šypsodamasis, ir parodė ranka į fotelį netoli lovos.

— Deja, aš galėsiu pabūti tiktai kelias minutes,— maloniai atsakė kanceliarijų direktorius, patogiai atsisėdo fotelyje ir pažvelgė į laikrodį,— darbai laukia. Tačiau mielu noru pasinaudosiu proga susipažinti su savo draugo draugu.

Jis linktelėjo dėdei, kurį, atrodė, labai nudžiugino ši nauja pažintis, tačiau dėdė iš prigimties nemokėjo reikšti nuolankumo, todėl, kanceliarijų direktoriui baigus kalbėti, tik sumišo ir labai garsiai nusijuokė. Šlykštus vaizdas! K. galėjo viską ramiai stebėti, nes į jį niekas nekreipė dėmesio, kanceliarijų direktorius, ištrauktas į šviesą, matyt, iš įpratimo ėmė vadovauti pokalbiui, advokatas, kuris pirma tikriausiai tik todėl apsimetė ligoniu, kad išprašytų naujai atėjusius svečius, įdėmiai klausėsi, prisidėjęs ranką prie ausies, dėdė, perėmęs apšvietėjo pareigas,— jis balansavo žvake ant kelio, ir advo-

katas susirūpinęs vis žvilgčiojo į jį,— greitai išsivadavo iš savo sumišimo ir dabar visą laiką švytėjo iš susižavėjimo tiek kanceliarijų direktoriaus kalbos maniera, tiek švelniais, banguojančiais rankų judesiais, kurie lydėjo jo žodžius. Į K., kuris stovėjo pasirėmęs į lovūgalį, kanceliarijų direktorius, ko gero, tyčia nekreipė nė mažiausio dėmesio; matyt, visi senesnieji pokalbio dalyviai laikė jį vien tik klausytoju. Beje, K. beveik nesuprato, apie ką jie šneka, jis čia galvojo apie slaugę ir apie tai, kaip negražiai su ja elgėsi dėdė, čia vėl svarstė, ar tik jis kada nors jau nebus matęs kanceliarijų direktoriaus — galbūt net ir tarp susirinkusių salėje per pirmąją kvotą. Jeigu ir apsiriko, tai, šiaip ar taip, kanceliarijų direktorius būtų puikiausiai pritapęs prie pirmoje eilėje stovėjusių susirinkimo dalyvių, prie visų tų senų ponų skystomis barzdomis.

Staiga prieškambaryje kažkas tarkštelėjo, tarsi ten būtų sudužęs koks porcelianinis daiktas, ir visi sukluso.

— Pažiūrėsiu, kas ten atsitiko,— tarė K. ir lėtai nuėjo durų link, lyg duodamas visiems kitiems paskutinę progą jį sutūrėti.

Vos K. įžengė į prieškambarį ir pabandė susigaudyti tamsoje, jo pirštus, dar tebelaikančius durų rankeną, palietė mažutė ranka, daug mažesnė už K. ranką, ir tyliai uždarė duris. Prieškambaryje jo laukė slaugė.

— Nieko neatsitiko,— sušnibždėjo ji.— Aš tiktai sviedžiau į sieną lėkštę, kad tamsta ateitum.

K. atsakė sumišęs:

— Aš irgi apie tamstą galvojau.

— Juo geriau,— tarė slaugė.— Eime.

Žengę keletą žingsnių, juodu priėjo matinio stiklo duris, kurias slaugė atidarė prieš K.

— Nagi, prašom,— tarė ji.

Tai, be abejo, buvo advokato darbo kabinetas; kiek galėjai įžiūrėti mėnesienoje, šviečiančioje tiktai mažučius keturkampius grindų lopelius ties kiekvienu iš trijų langų, kambarys buvo apstatytas sunkiais senais baldais.

— Čionai,— parodė slaugė ranka į tamsų suolą su drožinėtu atlošu.

Prieš sėsdamasis, K. apsidairė po kabinetą; tai buvo aukštas, erdvus kambarys, vargšų advokato klientai turėjo jaustis čionai visai menkučiai. K. įsivaizdavo, kaip lankytojai mažučiais žingsneliais tipena prie milžiniško rašomojo stalo. Bet paskui visa tai užmiršo ir matė

tik slaugę, sėdinčią šalimais ir beveik prispaudusią jį prie šoninės atramos.

— Aš maniau,— pasakė ji,— kad tamsta pats ateisi pas mane, nelaukdamas, kol pašauksiu. Keistas daiktas. Iš pradžių tamsta, vos atėjęs, be perstogės žiūri į mane, o paskui verti mane laukti. Beje, vadink mane Lene,— pridūrė ji paskubomis ir be jokio ryšio, lyg reikėtų tausoti kiekvieną šito pokalbio akimirką.

— Mielai,— atsakė K.— O dėl keistumo, Lene, tai jį nesunku paaiškinti. Viena, turėjau klausytis tų senų ponų plepalų ir negalėjau nei iš šio, nei iš to imti ir pabėgti, antra, nesu įžūlus, veikiau jau nedrąsus; galų gale, Lene, ir tamsta tikrai neatrodei tokia, kurios širdį būtų galima akimirksniu laimėti.

— Ne, taip nėra,— tarė Lenė, padėjo ranką ant atlošo ir pažvelgė į K.— Tik aš tamstai nepatikau, tikriausiai ir dabar nepatinku.

— Maža pasakyti, kad tamsta man patinki,— pamėgino išsisukti K.

— O! — sušuko ji šypsodamasi.

Paskutiniai K. žodžiai bei šitas šūktelėjimas suteikė jai tam tikrą pranašumą. Todėl K. valandžiukę patylėjo. Buvo jau pripratęs prie tamsos kambaryje, tad galėjo įžiūrėti atskiras apstatymo detales. Ypač krito į akis didelis paveikslas, kabantis dešinėje durų, ir K. pasilenkė į priekį, kad galėtų jį geriau apžiūrėti. Jame buvo pavaizduotas vyriškis su teisėjo mantija; jis sėdėjo ant aukšto kaip sostas krėslo, kurio paauksuotos vietos labai ryškiai žvilgėjo paveiksle. Neįprasta buvo tai, kad tas teisėjas sėdėjo ne ramiai ir oriai, bet kairiąja ranka tvirtai rėmėsi į krėslo atlošą ir šoninę atramą, o dešiniąją laikė atkišęs į priekį, ir tik delnu spaudė atramą, tarsi būtų ketinęs tuoj pat energingai, o gal net su pasipiktinimu pašokti ir tarti kažkokius lemiamus žodžius, galbūt net paskelbti nuosprendį. Kaltinamąjį, matyt, reikėjo įsivaizduoti stovintį prie laiptų, kurių viršutinės, geltonu kilimu uždengtos pakopos dar buvo matyti paveiksle.

— Gal čia ir yra mano teisėjas,— tarė K., pirštu rodydamas į portretą.

— Aš jį pažįstu,— atsakė Lenė, irgi pažvelgusi į paveikslą,— jis dažnokai čia ateina. Portretas nutapytas jaunystėje, bet jis niekuomet nebuvo net panašus į tą atvaizdą, nes yra visai mažutis. Jis tiktai paliepė dailininkui nutapyti jį daug didesnio ūgio, nes, kaip ir visi čionai, yra nepaprastas garbėtroška. Beje, aš irgi esu garbėtroška, todėl man labai nesmagu, kad visai tamstai nepatinku.

Atsakydamas į tuos žodžius, K. tiktai apglėbė ir prisitraukė Lenę. Mergina tyliai priglaudė galvą jam prie peties. Paskui K. dar paklausė:

— Koks jo rangas?

— Tardytojas,— atsakė Lenė, pačiupo K. ranką, kuria šis laikė ją apglėbęs, ir ėmė žaisti jo pirštais.

— Ir vėl tiktai tardytojas,— nusivylęs pasakė K.— Aukštieji valdininkai slepiasi. Bet juk šitas sėdi soste.

— Tai grynas prasimanymas,— tarė Lenė, veidu pasilenkusi prie K. rankos.— Iš tikrųjų jis sėdi virtuvės krėsle, ant kurio užmesta sulankstyta sena gūnia. Bet nejaugi tamsta apie nieką kita galvoti negali kaip tik apie procesą? — pridūrė ji iš lėto.

— Ne, visai ne,— atsakė K.,— tikriausiai net per mažai apie jį galvoju.

— Ne čia tamstos klaida,— pasakė Lenė.— Aš girdėjau, kad tamsta per daug užsispyręs.

— Kas tamstai taip sakė? — paklausė K., jausdamas jos kūną prie savo krūtinės ir žvelgdamas į jos tankius, tamsius, tvirtai sumegztus plaukus.

— Šito man nevalia pasakyti,— atsakė Lenė.— Prašom neklausinėti pavardžių, geriau stenkis tamsta atitaisyti savo klaidą, nebūk toks užsispyręs, juk nuo šito teismo neįmanoma apsiginti, reikia prisipažinti kaltam. Prisipažink tamsta, kai tik pasitaikys proga. Tik tuomet galėsi išsisukti nuo bausmės, tiktai tuomet. Net ir tai būtų neįmanoma be pašalinės pagalbos, bet dėl to tamsta gali būti ramus, aš pati tamstai padėsiu.

— Tamsta daug žinai apie teismą ir apie visas tas apgavystes, kurios čia reikalingos,— tarė K. ir pasisodino merginą ant kelių, nes ji pernelyg prie jo glaudėsi.

— Dabar jau gerai,— pasakė Lenė, patogiai atsisėsdama jam ant kelių, perbraukė ranka sijoną ir timptelėjo palaidinukę. Paskui apglėbė abiem rankom K. kaklą, atsilošė ir ilgai žiūrėjo į jį.

— O jeigu neprisipažinsiu, tai tamsta man negalėsi padėti? — dėl viso ko paklausė K.

Aš verbuoju sau į pagalbą moteris, pagalvojo jis mažne nustebęs, iš pradžių panelę Biurstner, paskui teismo kurjerio žmoną, o galų gale — šitą jaunutę slaugę, kurią, rodos, kažkodėl labai traukia prie manęs. Kaip ramiai ji sėdi man ant kelių, lyg čia būtų pati geriausia jai vieta!

— Ne,— atsakė Lenė, iš lėto purtydama galvą,— tada aš tamstai negalėsiu padėti. Bet juk tamsta nė nenori, kad padėčiau, tamstai tas visai nerūpi, tamsta užsispyręs, ir tamstos neperkalbėsi. O tamsta turi mylimąją? — paklausė ji po valandėlės.

— Ne,— atsakė K.

— Kur neturėsi,— tarė ji.

— Taip, turiu,— nusileido K.— Tik pamanyk tamsta, išsižadėjau jos, nors visą laiką nešiojuosi jos fotografiją.

Lenės prašomas, jis parodė Elzos fotografiją, mergina, susirietusi K. ant kelių, ėmė atidžiai ją žiūrinėti. Tai buvo momentinė nuotrauka. Elza buvo nufotografuota kaip tik tą akimirką, kai baigė sūkuringą šokį, kurį dažnai šokdavo vyno restoranėlyje, sijono klostės dar sukosi ore aplink ją, ji juokėsi, rankomis įsirėmusi į tvirtas šlaunis, ir, įtempusi kaklą, žvelgė kažkur į šoną; kam buvo skirta jos šypsena, iš nuotraukos negalėjai suprasti.

— Ji labai susiveržusi korsetą,— tarė Lenė, rodydama tą vietą, kurioje, jos nuomone, tai buvo matyti.— Man ji nepatinka, ji netašyta ir šiurkšti. Galimas daiktas, kad tamstai ji švelni ir maloni; šito galima tikėtis, sprendžiant iš nuotraukos. Tokios aukštos, tvirtos merginos dažnai nieko daugiau ir nemoka, kaip tik būti švelnios ir malonios. Bet ar ji galėtų pasiaukoti už tamstą?

— Ne,— atsakė K.,— ji nėra nei švelni, nei maloni ir negalėtų už mane pasiaukoti. Beje, iki šiol aš iš jos nereikalavau nei vieno, nei antro. Net tos nuotraukos niekada taip įdėmiai neapžiūrinėjau kaip tamsta.

— Vadinasi, ji tamstai ne taip jau labai ir rūpi,— pasakė Lenė.— Vadinasi, ji visai ne tamstos mylimoji.

— Vis dėlto ji mano mylimoji,— tarė K.— Aš neatsiimu savo žodžių.

— Na, šiuo metu ji gal ir yra tamstos mylimoji,— nusileido Lenė.— Bet tamsta nelabai sielotumeisi, jei netektum jos arba išmainytum į kokią kitą, pavyzdžiui, į mane.

— Žinoma,— šyptelėjo K.,— tai visai įmanomas dalykas, tačiau ji turi didelį pranašumą prieš tamstą: ji nieko nežino apie mano procesą, o jei ir žinotų ką nors, tai visai apie tai negalvotų. Ji nemėgintų įkalbinėti manęs, kad nusileisčiau.

— Tai visai ne pranašumas,— pasakė Lenė.— Jeigu ji niekuo daugiau nėra pranašesnė už mane, tai aš nenuleisiu rankų. O ar ji turi kokių nors fizinių ydų?

— Fizinių ydų? — paklausė K.

— Taip,— atsakė Lenė,— aš, pavyzdžiui, turiu tokią mažytę ydą. Štai, žvilgtelėkite.

Ji išskėtė dešinės rankos didįjį ir bevardį pirštą: jungiamoji odelė beveik siekė viršutinius trumpų pirštų narelius. Tamsoje K. ne iškart pastebėjo, ką Lenė nori jam parodyti, todėl mergina paėmė K. ranką ir prinešė ją prie savosios, kad tas galėtų pačiupinėti.

— Koks gamtos žaismas! — tarė K., o paskui, apžiūrėjęs visą ranką, pridūrė: — Kokia žavinga letenėlė!

Trupučiuką didžiuodamasi, Lenė žiūrėjo, kaip K., negalėdamas atsistebėti, tai išskečia, tai vėl suglaudžia du jos pirštus. Paskui jis greit pabučiavo juos ir paleido Lenės ranką.

— O! — šūktelėjo ji tuoj pat.— Tamsta mane pabučiavai!

Pravėrusi lūpas, ji skubiai atsiklaupė jam ant kelių. K. beveik priblokštas pažvelgė į Lenę, dabar, kai ji buvo visai arti, pajuto nuo jos dvelkiantį aitroką ir erzinantį, nelyginant pipirų, kvapą. Lenė priglaudė prie savęs jo galvą, pasilenkė virš jos ir ėmė kandžioti ir bučiuoti jo kaklą, paskui net ir plaukus.

— Tamsta išmainei ją į mane! — šūkčiojo ji.— Matai, matai tamsta, dabar jau išmainei ją į mane!

Tuo metu jos kelis nusprūdo, šūktelėjusi ji vos nenusirito ant kilimo, K. apglėbė ją, norėdamas suturėti, ir Lenė nusitempė jį su savim ant grindų.

— Dabar tu esi mano,— tarė ji.

— Štai šių namų raktas, ateik kada tiktai panorėsi,— tokie buvo jos paskutiniai žodžiai, ir, K. žengiant pro duris, jo nugarą palietė skubus bučinys.

Kai K. išėjo pro vartus, lauke dulkė lietus; jis buvo bežengiąs į vidurį gatvės, tikėdamasis dar kartą pamatyti Lenę lange, tačiau iš automobilio, kuris laukė prie namų ir kurio K. per išsiblaškymą visai nepastebėjo, iššoko dėdė, sugriebė jį už pečių ir prispaudė prie vartų, lyg norėdamas jį ten prikalti.

— Vaikine! — sušuko jis.— Kaip galėjai taip padaryti? Tu baisiausiai pakenkei savo reikalui, kuris jau buvo įėjęs į geras vėžes. Įlendi kažkur su kažkokia nevalyva mergiūkšte, kuri, be to, aiškiai yra advokato meilužė, ir nesirodai kelias valandas! Net neieškai jokio preteksto, nieko neslepi, ne, tu visai atvirai išleki pas ją ir pasilieki su ja. O tuo tarpu mes visi sėdim — tavo dėdė, kuris vargsta dėl tavęs,

advokatas, kurį reikia palenkti į tavo pusę, ir visų pirma — kanceliarijų direktorius, tas didelis ponas, kuris šioje stadijoje tiesiog savo rankose laiko tavo bylą. Norim pasitarti, kaip tau padėti, man reikia atsargiai prikalbinti advokatą, šiam — kanceliarijų direktorių, o tu bent turėjai pasėdėti su mumis ir paremti mane. Bet ne, ėmei ir išlėkei. Galų gale nieko nebeįmanoma nuslėpti; be abejo, tie ponai mandagūs ir moka padoriai elgtis, jie apie tai nekalba, jie užjaučia mane, bet pagaliau ir jie jau nepajėgia susitvardyti, tad, negalėdami kalbėtis apie reikalus, visai nutyla. Kelias minutes sėdime tylėdami ir klausydamiesi — gal tu vis dėlto sugrįši. Veltui. Pagaliau kanceliarijų direktorius, kuris išbuvo daug ilgiau, negu iš pradžių ketino, atsistoja, atsisveikina, aiškiai gailisi manęs, bet niekuo negali man padėti, rodo tiesiog nesuprantamą prielankumą ir dar kurį laiką palūkuriuoja prie durų, o paskui išeina. Aš, žinoma, apsidžiaugiau, kad jis išėjo, juk man stačiai kvapo trūko. Sergantį advokatą visa tai, žinoma, dar labiau paveikė, tas geras vyras negalėjo žodžio ištarti, kai aš su juo atsisveikinau. Ko gero, tu būsi kaltas dėl to, kad jam pasidarys visai blogai, ir pagreitinsi mirtį žmogui, nuo kurio dabar priklausai. O mane, savo tikrą dėdę, verti valandų valandas laukti lietuje — tik pažiūrėk, koks aš permirkęs,— ir kamuotis iš susirūpinimo.

SEPTINTAS SKYRIUS

Advokatas. Fabrikantas. Dailininkas

Vieną žiemos rytą — lauke buvo prieblanda ir snigo — K. sėdėjo savo kabinete be galo pavargęs, nors metas dar buvo ankstus. Norėdamas apsisaugoti bent nuo žemesniųjų valdininkų, jis paliepė kurjeriui nieko neįleisti, paaiškinęs, kad turįs atlikti labai svarbų darbą. Tačiau, užuot dirbęs, malėsi krėsle, lėtai stumdė daiktus ant stalo, o paskui, pats to nejausdamas, nuleido ištiestą ranką ant stalo ir sėdėjo sustingęs, panarinęs galvą.

Jis jau nebegalėjo išsivaduoti nuo minčių apie procesą. Daug kartų svarstė, ar nereikėtų parašyti pasiaiškinimo ir įteikti jo teismui. Tame rašte K. norėjo išdėstyti trumpą autobiografiją ir ties kiekvienu bent kiek reikšmingesniu gyvenimo įvykiu paaiškinti, kodėl jis taip elgėsi, ar tas elgesys dabar jam atrodo nusikalstamas, ar tei-

singas, ir kuo jis tokį savo sprendimą gali pagrįsti. Toks pasiaiškinimas buvo neabejotinai pranašesnis už gynybą, kuriai vadovauja vien advokatas, o dar ne visai patikimas. Juk K. nė nežinojo, ką darė advokatas; šiaip ar taip, daug jis negalėjo nuveikti, jau visą mėnesį net nebuvo pasikvietęs K. pas save, o ir per visus ankstesnius pokalbius K. nesusidarė įspūdžio, kad tas žmogus galėtų daug laimėti jo byloje. Visų pirma advokatas jo beveik nieko neklausinėjo. O juk klausimų buvo tiek daug. Klausimai buvo svarbiausias dalykas. K. atrodė, kad jis pats galėtų iškelti visus šiuo atveju reikalingus klausimus. O advokatas, užuot klausinėjęs, pats imdavo ką nors pasakoti arba sėdėdavo tylėdamas, truputėlį palinkęs į priekį virš rašomojo stalo,— matyt, dėl to, kad neprigirdėjo,— pešiodavo vidurinę savo barzdos sruogą ir žiūrėdavo, įbedęs akis į kilimą — gal net į tą pačią vietą, kurioje K. anąkart gulėjo su Lene. Kartkartėmis jis duodavo K. vieną kitą tuščią pamokymą, kaip mokomi maži vaikai. Iš tų pamokymų nebuvo jokios naudos, kaip ir iš nuobodžių šnekų, už kurias K. atsiskaitydamas neketino mokėti nė helerio. Kai advokatui atrodydavo, jog K. jau pakankamai pažemintas, jis paprastai mėgindavo vėl įkvėpti K. truputėlį drąsos. Paskui advokatas pasakodavosi visiškai arba bent iš dalies laimėjęs daugybę panašių procesų. Procesų, kurie iš tikrųjų gal ir nebuvę tokie sudėtingi kaip šis, bet iš pažiūros atrodę dar labiau beviltiški. Tų procesų sąrašą jis turįs štai čia, stalčiuje,— advokatas stukteldavo į kažkurį rašomojo stalo stalčių,— tačiau, deja, negalįs parodyti tų popierių, nes tai esanti tarnybinė paslaptis. Vis dėlto didžiulė patirtis, kurią jis per visus tuos procesus įgijęs, be abejo, būsianti K. naudinga. Jis, žinoma, išsyk ėmęsis darbo, ir pirmutinis prašymas teismui esąs jau beveik baigtas. Tas raštas esąs labai svarbus, nes pirmas įspūdis, kurį palieką gynėjas, dažnai nulemiąs visą bylos nagrinėjimo eigą. Deja, reikią atkreipti K. dėmesį į tai, kad kartais pasitaiką, jog pirmųjų advokato prašymų teisme iš viso niekas neskaitąs. Valdininkai juos tiesiog įsegą į bylą ir pareiškią, kad kol kas apklausinėti ir stebėti kaltinamąjį esą daug svarbiau už visus popierius. Jeigu prašytojas labai įkyrus, tai jam dar pasakoma, kad, prieš priimant sprendimą, kai visa medžiaga jau būsianti surinkta, dar kartą būsią išnagrinėti ir visi dokumentai, taigi ir šis pirmasis advokato prašymas. Deja, ir tai dažniausiai būną neteisybė, paprastai pirmasis prašymas kur nors nukišamas arba apskritai dingstąs; net jeigu jis ir būnąs išsaugotas iki pat pabaigos, tai vis tiek — beje, apie tai advokatas žinąs tik iš gandų — jo dažniausiai niekas neskaitąs.

Visa tai esą labai apgailėtina, tačiau pateisinama. Juk K. neturįs išleisti iš akių, kad procesas nesąs viešas, jis, tiesa, galįs būti viešas, jeigu teismas manąs, jog to reikia, tačiau įstatymas nereikalaująs viešumos. Todėl ir visi teismo dokumentai, visų pirma kaltinamoji išvada, esą neprieinami kaltinamajam ir jo gynėjams, taigi esą apskritai nežinoma arba žinoma tik apgraibomis, ko turį būti siekiama pirmuoju prašymu, tad jame tik atsitiktinai galį būti parašyta kas nors, kas galėtų turėti reikšmės bylai. Tikrai tikslingi ir įtikinami prašymai galį būti paruošti tik vėliau, kai per kaltinamojo apklausas pradedą labiau aiškėti atskiri kaltinimo punktai ir jų motyvavimas ar bent lengviau darąsi juos atspėti. Turint galvoje tokią situaciją, gynėjų padėtis, žinoma, esanti labai nepatogi ir sunki. Bet ir tai esą padaryta tyčia. Mat pagal įstatymą gynyba esanti ne leistina, o tik pakenčiama, ginčijamasi net ir dėl to, ar šitą įstatymo vietą galima interpretuoti kaip gynybos pakentimą. Todėl, griežtai imant, apskritai nesą teismo pripažintų advokatų, ir visi, kurie pasisaką šiame teisme kaip gynėjai, esą tik šunadvokačiai. Be abejo, tai labai žeminą visą advokatų luomą. Jeigu K. kada nors dar užeisiąs į teismo kanceliariją, tai, norėdamas susipažinti ir su ta dalyko puse, galįs apžiūrėti advokatų kambarį. Tikriausiai jį išgąsdinsianti tame kambaryje susirinkusi draugija. Jau pati jiems paskirta ankšta ir žema kamarėlė rodanti, su kokia panieka teismas žiūrįs į tuos žmones. Šviesa krintanti į tą kamarėlę tik pro mažutį stogo langelį, esantį taip aukštai, kad jeigu sumanysi pažvelgti į lauką, tau iškart padvelks į nosį dūmai iš visai šalia esančio kamino, o veidas apsineš suodžiais; negana to, iš pradžių dar turėsi susirasti kolegą, kuris sutiktų palaikyti tave ant pečių. O tos kamarėlės grindyse — tai dar vienas pavyzdys, kokia ten tvarka,— jau daugiau kaip metus žiojėjanti skylė, tiesa, ne tokia, kad žmogus įkristų, bet pakankamai didelė, kad galėtum įkišti koją. Advokatų kambarys esąs antrame palėpės aukšte; taigi, jeigu kas nors įkišąs skylėn koją, tai ši išlendanti į pirmąjį aukštą, tiesiai į koridorių, kuriame laukią klientai. Nebūsią perdėta pasakius, kad advokatai tokią padėtį vadiną tiesiog begėdiška. Skundai vadovybei neduodą jokios naudos, užtat advokatams esą griežtai uždrausta ką nors keisti tame kambaryje savo pačių lėšomis. Bet ir toks elgesys su advokatais esąs savaip pagrįstas. Stengiamasi kiek galima suvaržyti gynybą, viskas turį priklausyti nuo paties kaltinamojo. Iš esmės imant, tai visai neblogas požiūris, tačiau nesą didesnės klaidos kaip iš viso to padaryti išvadą, kad šiame teisme advokatai kaltinamajam nereikalingi. Priešin-

gai, jokiame kitame teisme jie nesą tokie reikalingi kaip šiame. Mat, apskritai imant, procesas vykstąs slapta ne tik nuo visuomenės, bet ir nuo kaltinamojo. Žinoma, tiek, kiek tai esą įmanoma, tačiau įmanoma labai daug. Mat ir kaltinamasis negalįs prieiti prie teismo dokumentų, o spręsti iš pačių kvotų apie raštus, kuriais jos pagrįstos, esą labai sunku, ypač kaltinamajam, kuris, šiaip ar taip, yra pasimetęs ir turi visokiausių rūpesčių, blaškančių jo dėmesį. Štai čia, girdi, ir imasi darbo gynyba. Apskritai gynėjams neleidžiama dalyvauti kvotose, todėl jie turį tuoj po kvotos,— jeigu pavykstą, tai tiesiog prie tardytojo kabineto durų,— išklausinėti kaltinamąjį apie kvotą ir iš šitų dažnai labai neaiškių pasakojimų atsirinkti tai, kas gali praversti gynybai. Tačiau tai ne pats svarbiausias dalykas, šitaip nedaug tesužinosi, nors, žinoma, apsukrus žmogus ir čia sužinąs daugiau už kitus. Svarbiausias dalykas vis dėlto esą asmeninės advokato pažintys, jos lemiančios gynybos vertę. Juk K. jau pats patyręs, kad žemutinės teismo organizacijos grandys ne visai tobulos, kad jose pasitaiką nepareigingų ir paperkamų valdininkų, dėl kurių, taip sakant, atsirandą spragų aklinai uždarame teismo aparate. Štai pro tas spragas ir skverbiąsi dauguma advokatų, čia vykstą papirkinėjimai ir pasiklausymai, pasitaikydavę — bent jau ankstesniais laikais — net dokumentų vagysčių. Negalima paneigti, kad tokiais metodais iš pradžių pavykstą pasiekti net ir nuostabiai gerų rezultatų kaltinamojo naudai, tuo smulkūs advokatėliai ir giriąsi bei vilioją naujus klientus, tačiau tolesnei proceso eigai tai neduodą visai nieko, bent jau nieko gero. O tikrą vertę turinčios tik garbingos asmeninės pažintys, žinoma, su aukštesniaisiais valdininkais,— čia, aišku, turimi galvoje tik žemutinės kategorijos aukštesnieji valdininkai. Tik šitaip esą galima — iš pradžių gal ir vos pastebimai, bet vėliau vis aiškiau — paveikti tolesnę proceso eigą. Žinoma, tai galį tik keli advokatai, ir šiuo požiūriu K. nepaprastai gerai pasirinkęs. Tik vienas ar du kiti advokatai galį pasigirti tokiomis pažintimis kaip daktaras Huldas. Šitie, žinoma, nekreipią dėmesio į visą tą draugiją, tupinčią advokatų kambaryje, ir neturį su ja nieko bendra. Užtat juo artimesni ryšiai sieją juos su teismo valdininkais. Daktarui Huldui ne visuomet net reikią eiti į teismą, laukti tardytojų prieškambaryje, tikintis, kad jie atsitiktinai pasirodys, ir — destis kokia tų ponų nuotaika — pasiekti tik tariamų laimėjimų ar net ir tokių nepasiekti. Visai ne, juk K. savo akimis matęs, kad valdininkai — ir net labai aukšti — ateiną patys, mielai — visai atvirai ar bent jau taip, kad nesunku atspėti,— suteikią reikalingos informaci-

jos, aptarią tolesnę proceso eigą, o kai kuriais atvejais netgi duodąsi perkalbami ir mielai perimą kitą požiūrį. Tiesa, kaip tik šiais pastaraisiais atvejais esą nelabai galima jais pasitikėti, nes jie, nors ir visai aiškiai pasisakę už gynybai naudingą planą, galį, ko gero, nueiti tiesiai į kanceliariją ir išleisti tokį teismo potvarkį kitai dienai, kuris tiesiog priešingas ir dažnai daug rūstesnis kaltinamajam nei jų ankstesnis planas, kurio, kaip jie tvirtino, buvo visai atsisakę. Žinoma, nuo to nesą įmanoma apsisaugoti, nes tai, ką jie pasakę prie keturių akių, ir tesą pasakyta prie keturių akių ir neduodą teisės reikšti jokių viešų pretenzijų, net jeigu gynybai ir nereikėtų stengtis išlaikyti tų ponų malonę. Antra vertus, aišku, teisybė ir tai, kad tie ponai palaiką ryšį su gynyba — žinoma, tik su savo darbą išmanančia gynyba — ne vien tik iš žmonių meilės ar draugiškumo; priešingai, tam tikra prasme jie esą priklausomi nuo advokatų. Štai čia ir išryškėją, kokių spragų turinti teismo organizacija, iš pat pradžios reikalaujanti visiško slaptumo. Valdininkams stingą ryšių su visuomene, įprastiems, vidutinio sudėtingumo procesams jie esą gerai pasiruošę, toks procesas tarsi pats savaime riedąs savo keliu ir tik retkarčiais reikią jį stumtelėti, tačiau susidūrę su visai paprastu arba ypač sudėtingu procesu jie dažnai nežiną, ką daryti, nes, nuolatos, dieną ir naktį būdami įsprausti į savo įstatymo rėmus, negalį aiškiai suvokti žmonių santykių, o tokiais atvejais tai jiems labai atsiliepią. Tuomet jie ateiną klausti patarimo pas advokatą, o iš paskos kurjeris nešąs dokumentus, kurie šiaip esą labai slapti. Štai ten, prie to lango, girdi, buvę galima pamatyti ne vieną iš tų ponų, kuriuos čia mažiausiai galima tikėtis sutikti; jie kone beviltiškai žvelgdavę į gatvę, o advokatas, sėdėdamas už stalo, studijuodavęs dokumentus, kad galėtų jiems duoti gerą patarimą. Beje, kaip tik tokiais atvejais esą galima pamatyti, kaip nepaprastai rimtai tie ponai žiūrį į savo darbą ir kaip jie baisiai nusimeną, jei susiduria su kliūtimis, kurių negalį įveikti dėl savo prigimties. Jų padėtis ir šiaip jau nesanti lengva, būtų neteisinga manyti, kad jų padėtis lengva. Teismo tarnautojų hierarchija ir rangų pakopos esančios begalinės, jų negalįs aprėpti net žmogus, gerai nusimanantis apie teismą. O teismo procesai apskritai esą slepiami ir nuo žemesniųjų valdininkų, todėl jie beveik niekuomet negalį toliau sekti tų reikalų, kuriuos jiems tenką tvarkyti, vadinasi, byla atsirandanti jų akiratyje jiems dažnai nė nežinant, iš kur ji atkeliauja, ir vėl išnykstanti iš jų akiračio jiems nežinant, kur ji toliau nueina. Taigi tie valdininkai negalį pasisemti patirties, studijuodami atskiras proceso sta-

dijas, galutinius nuosprendžius ir jų motyvavimą. Jie turį teisę nagrinėti tik tą proceso dalį, kurią įstatymas yra numatęs jiems, o apie tai, kas vykstą toliau, vadinasi, apie savo pačių darbo rezultatus, jie dažniausiai žiną mažiau už gynėją, kuris paprastai palaikąs ryšį su kaltinamuoju iki pat proceso pabaigos. Vadinasi, ir šiuo atžvilgiu jie galį sužinoti iš advokato šį tą naudinga. Ar K., turėdamas visa tai galvoje, dar galįs stebėtis, kad valdininkai esą susierzinę ir kad dėl to susierzinimo jie kartais užgauliai — kiekvienas esąs tai patyręs — elgiąsi su klientais. Visi valdininkai esą susierzinę, net jeigu jie ir atrodą visai ramūs. Be abejo, smulkieji advokatėliai nuo to ypač kenčią. Pavyzdžiui, žmonės pasakoją tokią istoriją, kuri esanti labai panaši į tiesą. Senas valdininkas, geras ir tykus žmogus, visą dieną ir visą naktį be atokvėpio studijavo sudėtingą bylą, kurią ypač supainiojo advokato prašymai,— tie valdininkai esą iš tikrųjų tokie stropūs kaip niekas kitas. Taigi paryčiui, po dvidešimt keturių valandų tikriausiai nelabai vaisingo darbo, jis nuėjo prie durų, pasislėpė už jų ir ėmė mėtyti nuo laiptų kiekvieną advokatą, mėginantį įžengti vidun. Advokatai susirinko apačioje, laiptų aikštelėje, ir ėmė tartis, ką daryti; vienas dalykas, jie neturėjo teisės reikalauti, kad būtų įleisti, tad negalėjo imtis jokių juridinių priemonių prieš tą valdininką, be to, kaip jau minėta, jie turėjo saugotis, kad nenuteiktų valdininkų prieš save. Antra vertus, kiekviena diena, kurią jie praleidžia ne teisme, yra praleista veltui, vadinasi, jiems labai rūpėjo įsibrauti į vidų. Galų gale jie susitarė nukamuoti senąjį valdininką. Vienas po kito advokatai buvo siunčiami į viršų, jie užbėgdavo laiptais ir iš visų jėgų, nors, žinoma, tik pasyviai, priešindavosi, kol juos numesdavo žemyn, o apačioje juos sugaudavo kolegos. Tai truko kokią valandą, o paskui senasis valdininkas, jau nusidirbęs per naktį, iš tikrųjų pavargo ir sugrįžo į savo kabinetą. Susirinkusieji apačioje iš pradžių negalėjo tuo patikėti ir pirmiausia nusiuntė vieną pažiūrėti, ar tikrai nieko nebėra už durų. Tik po to jie visi suėjo į vidų ir tikriausiai nedrįso nė sumurmėti. Mat advokatai — net ir pats menkiausias iš jų pajėgiąs bent iš dalies suvokti esamą padėtį — niekada anaiptol nemėginą siūlyti kokių patobulinimų teismo aparatui, tuo tarpu — ir tai esą labai reikšmingas faktas — kone kiekvienas kaltinamasis, net pats naiviausias žmogus, vos pirmą kartą susidūręs su procesu, pradedąs galvoti apie pasiūlymus, kaip ką nors pagerinti, ir dažnai šitaip veltui eikvojąs laiką ir jėgas, kurias galėtų žymiai naudingiau pavartoti kitoje sferoje. Vienintelis teisingas dalykas — susitaikyti su esama

padėtimi. Net jei ir būtų įmanoma pagerinti kai kurias smulkmenas,— tačiau ir tai esą tik beprotiški prietarai,— tai geriausiu atveju laimėtum ką nors būsimoms byloms, bet sau pačiam baisiausiai pakenktum, patraukdamas ypatingą amžinai kerštingų valdininkų dėmesį. Svarbiausia — nepatrauk dėmesio! Elkis ramiai, nors ir kaip pačiam to nesinorėtų! Stenkis suprasti, kad šitas didžiulis teismo organizmas visą laiką tarsi laikąs pusiausvyrą ir kad tu, bandydamas savarankiškai ką nors pakeisti toje vietoje, kurioje esi, tik nukirsi šaką, ant kurios sėdi, ir susikulsi, o didysis organizmas pats kompensuos šį mažutį sutrikimą kitoje vietoje,— juk ten viskas tarpusavyje susiję,— jeigu tik jis, kas esą labai įtikėtina, nepasidarys dar uždaresnis, dar atidesnis, dar griežtesnis, dar piktesnis. Verčiau leisk dirbti advokatui ir netrukdyk jam. Juk iš priekaištų nesą daug naudos, ypač tuomet, kai niekaip nesiseką išaiškinti žmogui, už ką jam priekaištaujama, bet advokatas vis tiek turįs pasakyti, kad K. labai pakenkęs savo bylai, taip negražiai pasielgdamas su kanceliarijų direktorium. Tą įtakingą žmogų jau beveik esą galima išbraukti iš sąrašo žmonių, kuriuos būtų įmanu šiek tiek palenkti į K. pusę. Net ir atsitiktinai užsiminus apie šį procesą, direktorius pabrėžtinai apsimetąs, kad nieko negirdi. Kai kuriais atžvilgiais tie valdininkai esą kaip vaikai. Koks nors menkniekis — deja, K. elgesio menkniekiu nepavadinsi — dažnai galįs juos taip įžeisti, kad jie nustoją kalbėtis net su gerais draugais, nusisuką juos susitikę, ir visaip stengiąsi jiems pakenkti. O paskui, vieną gražią dieną, visai netikėtai, be jokios ypatingos priežasties, atlyžtą ir duodąsi prajuokinami kokiu menku pokštu, kurį tik todėl išdrįsti pasakyti, kad atrodo, jog jau nebėra jokios vilties. Su jais bendrauti esą ir sunku, ir lengva, jokių taisyklių čia beveik nesą. Kartais, girdi, ir pats stebiesi, kaip vieno žmogaus gyvenimo užtenką tam, kad galėtum suvokti tokią galybę visokių dalykų ir bent iš dalies sėkmingai dirbti. Be abejo, kaip ir visiems, pasitaiką ir liūdnų valandų, kai pradedi galvoti, kad visai nieko nesi nuveikęs, imą atrodyti, kad tik tie procesai baigėsi gerai, kuriems iš pat pradžių buvę lemta taip baigtis, ir kad tai būtų įvykę ir be niekieno pagalbos, o visus kitus procesus pralaimėjai, nors ir kaip lakstei, nors ir kaip plūkeisi, nors ir kiek turėjai mažyčių tariamų sėkmių, dėl kurių taip džiaugeisi. Tada, be abejo, atrodą, kad jau niekuo negali būti tikras ir paklaustas neišdrįstum paneigti, jog kaip tik tu savo įsikišimu sugadinai tuos procesus, kurie šiaip jau turėjo pasibaigti gerai. Ir tai, žinoma, reiškią savotišką pasitikėjimą savimi, tačiau tai esąs vienintelis dalykas, kuris

tau lieką̃s. Tokios skausmingos abejonės — žinoma, tai esą tik abejonės, nieko daugiau,— advokatams pasitaikančios ypač dažnai tuomet, kai procesas, kurį jie tvarkė gana ilgai ir visai patenkinamai, staiga išslystąs jiems iš rankų. Tai, be abejo, nemaloniausias dalykas, koks tik galįs atsitikti advokatui. Žinoma, iš proceso jį pašalinąs ne kaltinamasis, šito tai jau niekada nebūną, kaltinamasis, kartą pasirinkęs kurį advokatą, turįs naudotis jo paslaugomis, kad ir kas atsitiktų. Kaipgi jis, pradėjęs naudotis svetima pagalba, galėtų apskritai vienas išsilaikyti? Taigi tokių dalykų nepasitaiką, tačiau kartais atsitinką, kad procesas pasuką̃s tokia linkme, jog advokatas nebeturįs teisės jo sekti. Ir procesą, ir kaltinamąjį, ir viską tiesiog atimą iš advokato; tada jau nė patys geriausi ryšiai su valdininkais nebegalį padėti, nes tie ir patys nieko nežiną. Mat procesas pasiekiąs tokią stadiją, kai kaltinamajam jau nebegalinti būti teikiama jokia pašalinė pagalba, kai bylą nagrinėją nebepasiekiami teismai, kai ir prie kaltinamojo advokatas jau nebegalįs prieiti. Tuomet vieną dieną pareini namo ir randi ant savo stalo visą tą šūsnį prašymų, kuriuos ruošei su didžiausiu stropumu, puoselėdamas kuo gražiausias viltis apie šios bylos baigtį; visi tie dokumentai tau sugrąžinami, nes jų esą nevalia perduoti į naująją proceso stadiją, jie pasidarą beverčiais popiergaliais. Tačiau tai visai nereiškią, kad procesas jau pralaimėtas, bent jau nesą jokio rimto pagrindo šitaip manyti, tik advokatas nieko nebežinąs apie šią bylą ir nieko nebegalįs sužinoti. Laimė, kad tokie procesai esą tiktai išimtis, ir net jeigu K. procesas būtų vienas iš tokių, tai, šiaip ar taip, jam esą dar labai toli iki šitos stadijos. O šiuo metu esą dar daug progų padirbėti advokatui, ir K. galįs neabejoti, kad jos būsiančios išnaudotos. Prašymas, kaip jau advokatas minėjęs, dar neįteiktas, tačiau tai ir nesą labai skubu, daug svarbesni pirmieji pokalbiai su galingaisiais valdininkais, o šie pokalbiai jau įvykę. Reikią atvirai prisipažinti, kad rezultatai buvę nevienodi. Kol kas būsią daug geriau nepasakoti visų smulkmenų, kurios galinčios tik blogai paveikti K., suteikti jam per daug vilties arba įvaryti per daug baimės, kol kas užteksią pasakyti, kad kai kurie valdininkai pasirodė esą labai palankūs ir pasiruošę pagelbėti, o kiti šnekėję ne taip palankiai, tačiau jokiu būdu neatsisakę padėti. Taigi apskritai rezultatai esą labai džiuginantys, tik nereikią daryti iš to kokių ypatingų išvadų, nes visi parengiamieji pokalbiai prasidedą šitaip ir tik tolesnė proceso eiga parodanti, ko tie pokalbiai buvę verti. Šiaip ar taip, dar niekas nesą prarasta, o jeigu pavyktų galų gale vis dėlto palenkti į K. pusę kance-

liarijų direktorių,— šia linkme jau esą šis tas padaryta,— tai visas šitas reikalas būtų, pasak chirurgų, sterili žaizda ir būtų galima ramiai laukti, kas bus toliau.

Tokioms ir panašioms advokato kalboms nebuvo galo. Jis kartodavo jas per kiekvieną vizitą. Kiekvieną kartą, pasak jo, būdavo pasiekta tam tikra pažanga, tačiau jis niekada negalėdavo pasakyti kokia. Advokatas vis ruošė pirmąjį prašymą, bet tasai vis dar nebuvo baigtas, o per kitą pokalbį paaiškėdavo, kad dėl to reikią tiktai džiaugtis, nes pastarasis laikas buvęs labai nepalankus prašymams įteikti, o to nebuvę įmanoma numatyti. Jeigu K., visiškai nukamuotas kalbų, tarsteldavo, kad procesas, net ir atsižvelgiant į visus sunkumus, vis dėlto pernelyg lėtai judąs į priekį, tai advokatas atkirsdavo, kad jis judąs visai ne lėtai, bet, žinoma, būtų pažengęs jau gerokai toliau, jei K. būtų laiku kreipęsis į advokatą. Tačiau jis, deja, to nepadaręs, ir dėl šio aplaidumo būsią dar ir daugiau bėdų, beje, susijusių ne vien su proceso trukme.

Vienintelis malonus atokvėpis per tuos vizitus būdavo Lenė, kuri visada mokėdavo taip susitvarkyti, kad atnešdavo advokatui arbatos, kai pas jį sėdėdavo K. Paskui, tarsi žiūrėdama, kaip advokatas godžiai palinksta prie puodelio, įsipila arbatos ir ima gerti, Lenė atsistodavo K. už nugaros ir slapčiomis leisdavo jam paspausti jai ranką. Kambaryje būdavo labai tylu. Advokatas gerdavo arbatą. K. spausdavo Lenei ranką, o ši retkarčiais net išdrįsdavo švelniai paglostyti jam galvą.

— Tu dar čia? — klausdavo advokatas, išgėręs arbatą.

— Aš norėjau nukraustyti indus,— atsakydavo Lenė, K. dar kartą spusteldavo jai ranką, advokatas nusišluostydavo lūpas ir pradėdavo iš naujo įkalbinėti K.

Ko siekė advokatas? Paguosti jį ar įvaryti į neviltį? K. šito nežinojo, tačiau buvo įsitikinęs, kad jo gynyba pateko į nepatikimas rankas. Gal visa tai, ką pasakojo advokatas, ir buvo teisybė, nors buvo aišku kaip dieną, kad jis visaip stengiasi pabrėžti savo paties svarbą ir, ko gero, dar niekada nedalyvavo tokiame dideliame procese, koks, jo nuomone, buvo K. procesas. Tačiau įtarimą kėlė tai, kad advokatas nuolat kalbėjo apie asmenines pažintis su valdininkais. Argi tos pažintys turėjo būti panaudotos vien K. labui? Advokatas niekuomet neužmiršdavo pabrėžti, kad kalbama tik apie žemesniuosius valdininkus, taigi apie valdininkus, kurių padėtis labai kukli ir kurių tolesnei karjerai tikriausiai gali turėti reikšmės tam tikri pro-

cesų posūkiai. O gal jie kaip tik naudojosi advokatu, siekdami tokių kaltinamajam, žinoma, visada nepalankių posūkių? Galbūt jie taip elgėsi ir ne per kiekvieną procesą, tai būtų buvę tiesiog neįtikėtina; aišku, pasitaikydavo ir tokių procesų, per kuriuos jie, atsidėkodami už paslaugas, leisdavo ir advokatui šį tą laimėti, juk jiems turėjo rūpėti, kad advokato reputacija nenukentėtų. Bet jeigu iš tikrųjų taip yra, tai kaip jie elgsis per K. procesą, kuris, kaip aiškino advokatas, esąs labai sunkus, vadinasi, ir svarbus, iš pat pradžių sukėlęs didelį teismo susidomėjimą? Nesunku buvo atspėti, ką jie darys. Tam tikrų požymių jau buvo matyti iš to fakto, kad prašymas vis dar neįteiktas, nors procesas truko jau kelis mėnesius, ir kad viskas, kaip aiškino advokatas, dar buvo tiktai pradinėje stadijoje; tai, žinoma, buvo labai parankus būdas susilpninti kaltinamojo budrumą, padaryti jį bejėgį, o paskui netikėtai užklupti ir paskelbti jam nuosprendį ar bent jau pranešti, kad tardymas užbaigtas jam nepalankiai ir jo rezultatai perduoti aukštesnėms instancijoms.

Būtinai reikėjo, kad K. pats įsikištų. Kaip tik tokiais momentais, kai jį, kaip ir šį žiemos rytą, apimdavo nepaprastas nuovargis, kai mintys visai nevaldomos sukdavosi jo galvoje, toks jo įsitikinimas būdavo tiesiog nepalaužiamas. Panieka, kurią jis pirma jautė procesui, išnyko. Jeigu būtų vienas gyvenęs pasaulyje, tai būtų be didelio vargo galėjęs nekreipti dėmesio į tą procesą, nors, žinoma, buvo visai tikras, kad tada nė to proceso nebūtų buvę. Tačiau dabar dėdė jau suspėjo nutempti jį pas advokatą, reikėjo atsižvelgti į giminaičius; jo padėtis banke nebebuvo visai nepriklausoma nuo proceso eigos, jis pats per neatsargumą beveik su pasitenkinimu užsiminė apie savo bylą pažįstamiems, o kiti iš kažkur patys apie ją sužinojo, santykiai su panele Biurstner, atrodė, irgi svyravo pagal tai, kaip K. sekėsi procese,— žodžiu, jis jau nebegalėjo rinktis, ar priimti procesą, ar nekreipti į jį dėmesio, jis buvo pačiame jo sūkuryje ir turėjo gintis. Blogai bus, jeigu pavargs.

Žinoma, per daug rūpintis kol kas nebuvo pagrindo. Jis sugebėjo per palyginti trumpą laiką išsitarnauti banke iki tokio aukšto posto ir pajėgė išsilaikyti tame poste, nusipelnydamas visų pripažinimą, tad dabar reikėjo tiktai pritaikyti procesui visus tuos sugebėjimus, kurių dėka viską pasiekė, ir nebuvo jokios abejonės, kad byla turės pasibaigti gerai. Visų pirma, norint ką nors pasiekti, reikėjo iš pat pradžių atsisakyti bet kokios minties apie galimą kaltę. Kaltės nebuvo. Procesas — ne kas kita kaip stambus komercinis sandėris,

panašus į daugybę kitų sandėrių, kuriuos K. yra sudaręs bankui palankiomis sąlygomis,— sandėris, kuriame, kaip ir paprastai, tyko visokie pavojai, ir tuos pavojus reikia įveikti. Žinoma, siekiant šito tikslo, nevalia žaisti mintimis apie kokią nors kaltę, visas mintis reikia sutelkti tik į tai, kas pačiam K. gali būti naudinga. Šiuo požiūriu buvo tiesiog būtina kuo greičiau, užvis geriausia — šįvakar, atsisakyti advokato tarpininkavimo. Sprendžiant iš jo pasakojimų, tai buvo negirdėtas, galbūt net ir labai įžeidžiantis dalykas, tačiau K. negalėjo pakęsti, kad jo pastangoms procese iškiltų kliūčių, kurias, ko gero, bus pastatęs jo paties advokatas. Kai tik advokato bus atsikratyta, reikės nieko nelaukiant įteikti prašymą, o paskui tikriausiai teks kasdien reikalauti, kad tas prašymas būtų apsvarstytas. Šiam tikslui, žinoma, neužteks, kaip visiems kitiems, sėdėti koridoriuje, pasidėjus po suolu skrybėlę. Arba pats K., arba moterys, arba kokie kiti jo nusiųsti žmonės turės kas dieną neduoti ramybės teismo valdininkams ir priversti juos, užuot spoksojus pro grotas į koridorių, atsisėsti prie stalo ir apsvarstyti K. prašymą. Reikės stengtis iš visų jėgų, be jokio atokvėpio, reikės viską gerai suorganizuoti ir nuolat tikrinti, kaip viskas vyksta; tegu teismas pamato, kad šį kartą susidūrė su kaltinamuoju, sugebančiu apginti savo teises.

Tačiau, nors K. ir buvo įsitikinęs, kad pajėgs visa tai padaryti, parašyti prašymą vis dėlto buvo nepaprastai sunku. Anksčiau, dar prieš kokią savaitę, pagalvojęs, kad kada nors gali būti priverstas parašyti tokį raštą, jis negalėdavo atsikratyti gėdos jausmo; o kad tai dar gali būti ir sunku, visai nė nepagalvodavo. Dabar K. prisiminė, kad vieną rytą, kaip tik tuo metu, kai tiesiog buvo užverstas darbu, staiga pastūmė viską į šalį, pasiėmė bloknotą ir nusprendė bendrais bruožais pasižymėti, ką reikėtų rašyti tokiame prašyme: galbūt tuos užrašus vėliau teks atiduoti nerangiam advokatui. Kaip tik tą akimirką atsidarė direkcijos kambario durys ir į kabinetą, garsiai kvatodamas, įėjo direktoriaus pavaduotojas. K. tąkart buvo labai nesmagu, nors direktoriaus pavaduotojas, žinoma, juokėsi ne iš prašymo, apie kurį jis ničnieko nežinojo, o iš vieno biržos anekdoto, kurį buvo ką tik išgirdęs. Kad tas anekdotas būtų suprantamas, reikėjo šį tą nupiešti, ir direktoriaus pavaduotojas, pasilenkęs virš K. stalo, paėmė šiam iš rankos pieštuką ir nupiešė tą daiktą tame pačiame bloknote, kuris buvo skirtas prašymui.

Šiandien K. jau negalvojo apie gėdą, prašymą būtinai reikėjo parašyti. Jeigu K. negalės jam surasti laiko tarnyboje,— greičiausiai

taip ir bus,— tai reikės rašyti namie naktimis. O jeigu ir naktų neužteks, reikės pasiimti atostogų. Tik negalima sustoti pusiaukelėje, tai buvo pats beprasmiškiausias dalykas ne tik komercijoje, bet ir visur kur. Tiesa, prašymas reikalavo veik begalinio darbo. Nereikėjo būti labai neryžtingam, kad imtum galvoti, jog to prašymo neįmanoma parašyti. Ne dėl tingėjimo ar suktumo, kurie galėjo tik advokatui sukliudyti šį darbą, o dėl to, kad, nežinant, kuo esi kaltinamas ir kuo tas kaltinimas dar gali būti papildytas, reikėjo prisiminti, aprašyti ir iš visų pusių išanalizuoti visą gyvenimą su visais, net pačiais menkiausiais poelgiais ir įvykiais. Be viso kito, koks nykus šis darbas! Galbūt kada nors, išėjus į pensiją, jis ir galėjo duoti peno suvaikėjusiam protui ir padėti jam prastumti ilgas senatvės dienas. Bet dabar, kai K. turėjo visas savo mintis sutelkti į darbą, kai kiekviena valanda prabėgdavo bematant, nes jis dar kilo karjeros laiptais aukštyn ir jau darėsi pavojingas direktoriaus pavaduotojui, kai jis, dar jaunas vyras, norėjo maloniai praleisti trumpučius vakarus ir naktis,— dabar turėjo sėsti prie šito prašymo! Mintyse vėl ėmė gailėtis savęs. Beveik nejučiomis, vien norėdamas padaryti galą visiems tiems mąstymams, ėmė pirštais ieškoti mygtuko, kurį spustelėjus prieškambaryje suskambėdavo elektrinis skambutis. Spausdamas mygtuką, dirstelėjo į laikrodį. Buvo vienuolikta valanda; dvi valandas, daugybę brangaus laiko jis prasvajojo ir dabar, žinoma, jautėsi dar labiau išsekęs nei pirma. Šiaip ar taip, tas laikas praėjo ne veltui, jis priėmė sprendimą, kuris galėjo būti naudingas. Kartu su visokiausiais laiškais kurjeriai atnešė ir vizitines korteles dviejų ponų, kurie jau senokai laukė, kol K. juos priims. Kaip tyčia, tai buvo labai svarbūs banko klientai, kurių jokiu būdu negalėjai versti laukti. Kodėl jie atėjo tokiu netikusiu metu ir kodėl,— atrodė, lyg tie ponai savo ruožtu būtų klausę anapus uždarų durų,— kodėl darbštusis K. eikvojo savo asmeniniams reikalams patį geriausią darbo laiką? Pavargęs nuo to, kas buvo, ir pavargęs laukti to, kas dar bus, K. atsistojo pasitikti pirmojo kliento.

Tai buvo mažas žvalus žmogelis, fabrikantas, geras K. pažįstamas. Jis atsiprašė, kad sutrukdė svarbų K. darbą, o K. savo ruožtu atsiprašė, kad taip ilgai privertė laukti fabrikantą. Bet ir atsiprašė K. taip mechaniškai ir beveik nenatūraliu tonu, kad fabrikantas būtų turėjęs tai pastebėti, jeigu nebūtų buvęs taip smarkiai užsiėmęs savo reikalais. Tačiau, užuot atkreipęs į tai dėmesį, fabrikantas kuo skubiausiai puolė traukti iš visų kišenių sąskaitas ir lenteles, išskleidė jas prieš K., ėmė aiškinti atskiras vietas, ištaisė nežymią apskaičiavimų

klaidą, kurią pastebėjo net paviršutiniškai apžvelgdamas popierius, priminė K. panašų sandėrį, kurį šis buvo sudaręs su juo maždaug prieš metus, tarp kitko pridūrė, kad šįkart šio sandėrio siekiąs kitas bankas, beje, pasiryžęs padaryti nemažą nuolaidą, o paskui nutilo, laukdamas, ką atsakys K. Šis iš pradžių tikrai įdėmiai klausėsi fabrikanto kalbos, mintys apie svarbų sandėrį palengva užvaldė ir jį, bet, deja, neilgam; greitai jis liovėsi klausęsis, dar valandėlę linkčiojo galva, išgirdęs garsesnius fabrikanto šūkčiojimus, bet paskui ir to nebedarė, tik žiūrėjo į pliką, ties popieriais palinkusią galvą ir klausė pats save, kada gi fabrikantas galų gale pastebės, kad visos jo šnekos yra veltui. Kai šis pagaliau nutilo, K. iš pradžių tikrai pamanė, kad fabrikantas padarė pauzę, duodamas jam progą prisipažinti, jog nepajėgiąs klausytis. Tačiau su apgailestavimu išvydo į save įbestą visus prieštaravimus atremti pasiruošusio fabrikanto žvilgsnį ir suprato, kad šį dalykinį pokalbį teks pratęsti. Taigi, lyg išgirdęs įsakymą, K. palenkė galvą ir ėmė vedžioti pieštuku po popierius, kartkartėmis stabtelėdamas ir įsmeigdamas akis į kokį skaičių. Fabrikantas laukė pastabų, galbūt tie skaičiai tikrai nebuvo visiškai tikslūs, galbūt jie nebuvo net svarbiausias dalykas, šiaip ar taip, fabrikantas uždengė popierius delnu ir, prisislinkęs prie pat K., pradėjo iš naujo bendrais bruožais aiškinti sandėrio esmę.

— Tai sunkus reikalas,— tarė K. perkreipęs lūpas ir, kadangi popieriai, vienintelis daiktas, kurio jis galėjo laikytis, buvo uždengti, bejėgiškai susmuko ant šoninės krėslo atramos.

Jis tik vos vos kilstelėjo akis, kai prasivėrė direkcijos kambario durys ir ant slenksčio, lyg už kokio gazinio šydo, sudūlavo direktoriaus pavaduotojo figūra. K. toliau apie tai nebegalvojo, tik stebėjo, kaip į tai reaguos fabrikantas, ir buvo visai patenkintas, nes fabrikantas tuoj pat pašoko nuo krėslo ir nuskubėjo prie direktoriaus pavaduotojo. K. troško, kad jis lėktų dar dešimt kartų greičiau, nes bijojo, kad direktoriaus pavaduotojas gali vėl išnykti. Tačiau ta baimė buvo tuščia, abu ponai susitiko, padavė kits kitam ranką ir drauge priėjo prie K. rašomojo stalo. Fabrikantas pasiskundė, kad prokuristą menkai tesudominęs šitas sandėris, ir parodė pirštu į K., kuris, pajutęs ant savęs direktoriaus pavaduotojo žvilgsnį, vėl pasilenkė ties popieriais. Paskui, kai anuodu pasirėmė rankomis į rašomąjį stalą ir fabrikantas ėmė stengtis palenkti į savo pusę direktoriaus pavaduotoją, K. pasivaideno, kad tie du vyrai, atrodę jam nepaprastai dideli, sprendžia virš jo galvos jo paties likimą. Lėtai ir atsargiai užvertęs akis,

K. mėgino suprasti, kas vyksta ten, viršuje, paskui nežiūrėdamas paėmė nuo stalo vieną popierių, pasidėjo ant delno ir, pamažėle stodamasis, pakėlė lapą besikalbantiems vyriškiams prie akių. Tuo metu jis apie nieką konkrečiai negalvojo, viską darė tik vedamas jausmo, kad štai šitaip turėtų elgtis, kai kada nors bus baigęs savo didįjį prašymą, kuris turės jį galutinai išteisinti. Direktoriaus pavaduotojas, labai įdėmiai dalyvavęs pokalbyje, tik dirstelėjo į popierių, net neperskaitė, kas ten parašyta, nes tai, kas prokuristui atrodė svarbu, jam buvo visai nesvarbu, paėmė lapą iš K. rankos ir pasakė:

— Ačiū, aš jau viską žinau,— ir ramiai padėjo jį vėl ant stalo.

K. su kartėliu pažvelgė į jį iš šono. Tačiau direktoriaus pavaduotojas visai to nepastebėjo, o jeigu ir pastebėjo, tai nuo to tik pralinksmėjo, keliskart nusikvatojo, sykį šmaikščia pastaba aiškiai sutrikdė fabrikantą, bet tuoj pat išgelbėjo padėtį, atkirsdamas pats sau, o galų gale pakvietė jį į savo kabinetą, kur jie galėsią užbaigti šį reikalą.

— Tai labai svarbus dalykas,— tarė direktoriaus pavaduotojas fabrikantui.— Puikiai suprantu. O ponas prokuristas,— jis ir dabar kreipėsi vien į fabrikantą,— tikriausiai bus patenkintas, jei mes išvaduosime jį nuo šito darbo. Šį reikalą reikia apsvarstyti ramiai. O jis šiandien atrodo labai apkrautas darbu, be to, prieškambary jo jau visą valandą laukia keli klientai.

K. dar užteko šalto kraujo nusigręžti nuo direktoriaus pavaduotojo, jis maloniai, tačiau prisiverstinai nusišypsojo vien fabrikantui; šiaip jau jis nesikišo į pokalbį, stovėjo palinkęs į priekį, abiem rankom atsirėmęs į rašomąjį stalą it pardavėjas į prekystalį, ir žiūrėjo, kaip abu vyriškiai, toliau šnekėdamiesi, susirinko nuo stalo popierius ir dingo už direkcijos kambario durų. Tarpdury fabrikantas dar kartą atsigręžė, pasakė kol kas neatsisveikinąs ir, žinoma, painformuosiąs poną prokuristą apie derybų rezultatus, be to, norįs pasakyti jam dar vieną dalykėlį.

Pagaliau K. pasiliko vienas. Jis nė nemanė įsileisti kokį kitą klientą ir tik neaiškiai suvokė, kaip smagu, kad laukiantys už durų yra įsitikinę, jog jis dar kalbasi su fabrikantu, ir todėl niekas, net kurjeris, nedrįsta pas jį užeiti. K. nuėjo prie lango, atsisėdo ant palangės, įsikibo viena ranka į rankenėlę ir ėmė žiūrėti į aikštę. Vis dar snigo, nė kiek nebuvo prašvitę.

Ilgai jis taip sėdėjo, nesuprasdamas, ko, tiesą sakant, yra toks susirūpinęs, ir tik kartkartėmis baugščiai dirsčiodamas per petį į prieškambario pusę, kur, kaip jam rodėsi, buvo girdėti kažkoks šnaresys.

Kadangi durų niekas nepravėrė, K. apsiramino, nuėjo prie prausyklės, nusiprausė šaltu vandeniu ir truputėlį prablaivėjusia galva sugrįžo į tą pačią vietą prie lango. Pasiryžimas pačiam imtis gynybos dabar jam atrodė daug reikšmingesnis dalykas, negu jis buvo manęs pirma. Juk tol, kol gynybą jis buvo užvertęs ant advokato pečių, procesas jį patį iš esmės menkai tebuvo palietęs, K. stebėjo jį iš tolo ir buvo tiesiogiai beveik nepasiekiamas, galėjo kada tik panorėjęs išsiaiškinti, kaip klostosi jo byla, tačiau panorėjęs galėjo ir bet kada pasitraukti į šalį. O dabar, pats ėmęsis ginti save, K. turėjo — bent jau tuo tarpu — visiškai atsidėti teismo reikalams; žinoma, vėliau tai tikriausiai pasibaigs visišku ir galutiniu išsilaisvinimu, tačiau kol tai bus pasiekta, K. teks leistis į daug didesnį pavojų nei iki šiol. Jeigu jis dar tuo abejojo, tai šiandieninis susitikimas su direktoriaus pavaduotoju ir fabrikantu turėjo pakankamai aiškiai įrodyti, kad jis klysta. Koks sutrikęs ką tik sėdėjo, ir vien todėl, kad pasiryžo pats imtis gynybos! O kas bus vėliau? Kokios dienos jo laukia! Ar atras jis kelią, kuris per visas kliūtis nuvestų į laimingą pabaigą? Ar kruopšti gynyba,— o kitokia neturėjo jokios prasmės,— ar kruopšti gynyba nereiškė, kad K. turės kiek tik įmanoma atitrūkti nuo visų kitų reikalų? Ar jis ištvers? Ir kaip jam seksis tuo rūpintis, dirbant banke? Juk svarbu ne tik prašymas, kuriam galbūt ir užtektų atostogų, nors jų reikalauti kaip tik dabar buvo labai rizikinga. Svarbu visas procesas, kurio pabaigos nematyti. Kokios didžiulės kliūtys staiga iškilo K. karjeros kelyje!

Ir dabar turi dirbti banke? Jis pažvelgė į savo rašomąjį stalą. Argi dabar gali priiminėti klientus ir tartis su jais? Dabar, kai jo procesas rieda vis tolyn ir tolyn, kai ten, viršuje, palėpėje, teismo valdininkai sėdi palinkę ties šito proceso dokumentais, jis turi tvarkyti banko reikalus? Argi tai nepanašu į kankinimą, kuris yra susijęs su procesu ir teismo aprobuotas? Argi kas nors, vertindamas jo darbą banke, atsižvelgs į tą ypatingą padėtį? Niekas ir niekados. Be abejo, jo procesas nėra visiška paslaptis, nors ir sunku suprasti, kas ir ką apie jį žino. Bet direktoriaus pavaduotojo tie gandai turbūt dar nepasiekė, šiaip jau aiškiai pastebėtum, kaip jis, pamiršęs bet kokį kolegiškumą ir žmoniškumą, naudojasi tais gandais, mėgindamas pakenkti K. O direktorius? Direktorius, žinoma, palankus K. ir, vos išgirdęs apie procesą, tikriausiai norėtų suteikti K. šiokių tokių lengvatų, kiek tai nuo jo priklausytų; tačiau, aišku, jam tai nepasisektų, nes dabar, kai atsvara, kurią direktoriui iki šiol sudarė K., pradėjo silpnėti, jis

darosi vis labiau priklausomas nuo savo pavaduotojo, kuris, beje, stengdamasis padidinti savo valdžią, naudojasi ir tuo, kad direktorius yra ligotas. Tai ko gi gali tikėtis K.? Galbūt tokie apmąstymai ir silpnino jo atsparumą, tačiau, antra vertus, nieku gyvu negalima buvo apgaudinėti savęs, reikėjo stengtis viską suvokti taip aiškiai, kaip tik tai šiuo metu įmanoma.

Be jokios priežasties, vien tam, kad dar nereikėtų sugrįžti prie rašomojo stalo, K. atvėrė langą. Atidaryti jį buvo sunku, ir K. turėjo abiem rankom pasukti rankeną. O paskui per visą lango plotį ir aukštį ėmė veržtis į kambarį su dūmais sumišęs rūkas, pakvipo vos užuodžiamais degėsiais. Vėjas įbloškė į vidų ir kelias snaiges.

— Šlykštus ruduo,— pasakė už K. nugaros fabrikantas, kuris, grįždamas iš direktoriaus pavaduotojo, nepastebėtas įėjo į kambarį.

K. linktelėjo ir sunerimęs pažvelgė į fabrikanto portfelį, iš kurio šis tikriausiai tuoj išsitrauks popierius ir ims aiškinti, kuo baigėsi derybos su direktoriaus pavaduotoju. Tačiau fabrikantas tik nusekė akimis paskui K. žvilgsnį, patapšnojo per portfelį, bet neatsegė jo, o tik tarė:

— Tamstai tikriausiai įdomu, kuo viskas pasibaigė. Sandėris jau beveik mano portfelyje. Puikus žmogus tas jūsų direktoriaus pavaduotojas, bet labai pavojingas.

Jis nusijuokė, pakratė K. ranką, mėgindamas ir šį prajuokinti. Tačiau dabar K. jau pasirodė įtartina, kad fabrikantas nenori rodyti jam popierių, be to, ir jo žodžiai visai nekėlė juoko.

— Ponas prokuriste,— tarė fabrikantas,— tamstą tikriausiai kamuoja tas oras? Tamsta šiandien atrodai toks prislėgtas.

— Taip,— atsakė K., paliesdamas ranka smilkinį.— Galvą skauda, šeimyniniai rūpesčiai slegia.

— Teisybė,— tarė fabrikantas; jis buvo labai judrus žmogus ir nė vieno pašnekovo negalėdavo ramiai išklausyti.— Kiekvienas turi nešti savo kryžių.

K. nejučiomis žingtelėjo žingsnį durų link, lyg ketindamas išlydėti fabrikantą, tačiau šis pridūrė:

— Norėčiau tamstai dar šį tą pasakyti, ponas prokuriste. Labai bijau, kad kaip tik šiandien tamstą per daug varginu, tačiau pastaruoju metu jau dukart buvau pas tamstą ir vis pamiršdavau tai pasakyti. Jeigu ir toliau atidėliosiu, ta žinia gali visai netekti prasmės. O būtų gaila, nes iš esmės ji, ko gero, galėtų tamstai būti naudinga.

K. nespėjo nieko atsakyti, nes fabrikantas priėjo prie pat jo, švelniai pabarbeno krumpliu jam į krūtinę ir tyliai paklausė:

— Juk tamstai iškeltas procesas, ar ne?

K. žengė atatupstas ir tuoj pat sušuko:

— Tamstai tą pasakė direktoriaus pavaduotojas!

— O ne! — atsakė fabrikantas.— Iš kur direktoriaus pavaduotojas gali žinoti?

— O iš kur tamsta žinai? — paklausė K., jau spėjęs susitvardyti.

— Retkarčiais aš šį bei tą sužinau apie teismą,— atsakė fabrikantas.— Kaip tik apie tai ir noriu tamstai papasakoti.

— Kiek daug žmonių susiję su teismu! — tarė K., nuleidęs galvą, ir nusivedė fabrikantą prie rašomojo stalo.

Juodu susėdo taip pat kaip anksčiau, ir fabrikantas prabilo:

— Deja, aš nedaug ką tegalėsiu tamstai papasakoti. Bet kai toks reikalas, nedera niekinti net menkiausio dalyko. Be to, man labai norisi bent kiek tamstai padėti, net jeigu ta mano pagalba ir būtų visai kukli. Juk iki šiol mes buvome geri partneriai, ar ne? Taigi.

K. norėjo atsiprašyti už savo elgesį per šiandieninį pokalbį, tačiau fabrikantas nesileido pertraukiamas, geriau pasikišo portfelį po pažastimi, šitaip parodydamas, kad skuba, ir kalbėjo toliau:

— Apie tamstos procesą sužinojau iš tokio Titorelio. Tai dailininkas, Titorelis — tik jo pseudonimas, o kokia jo tikroji pavardė, nė pats nežinau. Jau daug metų jis retkarčiais užsuka į mano kontorą ir atneša nedidelių paveikslėlių, už kuriuos aš jam kiekvieną kartą duodu savotišką išmaldą, mat jis beveik elgeta. Beje, tie jo paveikslai visai gražūs, na, peizažai ir taip toliau. Šita prekyba — mudu jau abu buvom prie jos pripratę — kurį laiką vyko visai gražiai. Tačiau jis vis dėlto pradėjo per dažnai lankytis, aš ėmiau jam priekaištauti, mudu įsikalbėjome, man buvo įdomu, kaip jis gali pragyventi vien iš tapybos, ir labai nustebau sužinojęs, kad pagrindinis jo pajamų šaltinis yra portretai. Jis pasisakė dirbąs teismui. „Kokiam teismui?“ — pasiteiravau. Tuomet jis papasakojo man apie teismą. Tamsta turbūt geriausiai gali įsivaizduoti, kaip mane nustebino tas jo pasakojimas. Nuo to laiko aš išgirstu kokių nors naujienų apie teismą per kiekvieną jo apsilankymą ir šitaip palengva pradedu suvokti, kas tai yra. Tiesa, tas Titorelis labai plepus, ir aš dažnai turiu jo kratytis; ne dėl to, kad jis, be abejo, kartais ir pameluoja; visų pirma todėl, kad toks žmogus kaip aš yra paskendęs savuose komerciniuose rūpesčiuose ir neturi kada sukti sau galvos dėl svetimų bėdų. Tačiau

tai tik tarp kitko. Žodžiu, pagalvojau, kad Titorelis galėtų būti tamstai naudingas, jis pažįsta daug teisėjų ir, nors pats vargu ar yra labai įtakingas, vis dėlto gali tamstai patarti, kaip prieiti prie visokių įtakingų žmonių. Tegul tie patarimai patys savaime ir nėra labai svarbūs, tačiau tamstai, mano nuomone, labai pravers. Juk tamsta esi beveik advokatas. Aš visuomet sakau: „Prokuristas K. yra beveik advokatas". Žinoma, aš visai nesirūpinu tamstos procesu. Bet gal tamsta vis dėlto nueitum pas tą Titorelį? Gavęs mano rekomendaciją, jis, be abejo, padarys viską, ką tik galės. Aš tikrai manau, kad tamstai reikėtų nueiti. Žinoma, nebūtinai šiandien — galima ir kitą sykį, kai pasitaikys proga. Beje, noriu pridurti, kad, duodamas tamstai šį patarimą, aš anaiptol neverčiu tamstos iš tikrųjų eiti pas Titorelį. Ne, ne, jei tamsta manai, kad gali apsieiti be Titorelio, tai, aišku, bus geriau su juo neprasidėti. Galbūt jau tamsta turi kokį visai konkretų planą, ir Titorelis galėtų viską net pagadinti. Tada, be abejo, jokiu būdu neik pas jį! Be to, žinoma, reikia gerokai prisiversti, kad galėtum paprašyti patarimo šitokį tipą. Žodžiu, daryk tamsta kaip nori. Štai mano rekomendacinis laiškas ir štai Titorelio adresas.

K. nusivylęs paėmė laišką ir įsidėjo į kišenę. Net pačiu geriausiu atveju ši rekomendacija anaiptol nebuvo tiek naudinga, kiek žalinga buvo tai, kad fabrikantas žino apie jo procesą ir kad dailininkas visiems pasakoja tą žinią. K. vos vos prisivertė keliais žodžiais padėkoti fabrikantui, jau žengiančiam durų link.

— Aš nueisiu,— tarė K., atsisveikindamas prie durų su fabrikantu.— Arba parašysiu laišką ir paprašysiu jį užeiti pas mane į banką, nes šiuo metu esu labai užsiėmęs.

— Ar aš nesakiau,— atsakė fabrikantas,— kad tamsta mokėsi pasirinkti patį geriausią variantą. Beje, manyčiau, kad tokių žmonių kaip tas Titorelis, nereikėtų kviestis į banką ir kalbėtis čia su jais apie procesą. Be to, ne visada verta siuntinėti tokiems žmonėms laiškus. Bet tamsta, be abejo, viską jau apsvarstei ir žinai, ką daryti.

K. linktelėjo ir palydėjo fabrikantą per visą prieškambarį. Nors iš paviršiaus ir atrodė ramus, jis labai nusigando dėl savęs. Tiesa, jis pasakė parašysiąs laišką Titoreliui tik norėdamas parodyti fabrikantui, kad yra dėkingas už rekomendaciją ir iškart svarsto, kaip galėtų susitikti su tuo dailininku, tačiau ir iš tikrųjų būtų nieko nelaukdamas parašęs laišką, jei būtų manęs, kad Titorelio parama gali būti naudinga. O koks pavojus galėtų iš to kilti, suprato tik iš fabrikanto žodžių. Argi jis iš tikrųjų jau nelabai begali pasikliauti savo protu? Jeigu įmano-

mas dalykas, kad jis gali laišku pasikviesti į banką abejotinos reputacijos žmogų ir prašyti jį patarimo, kaip elgtis procese, kai direktoriaus pavaduotojas sėdi visai čia pat, už durų, tai gali būti,— ir tas visai tikėtina,— kad jis nepastebės kitų pavojų ir stačia galva įlįs į juos. Juk ne visuomet šalia bus žmogus, galįs jį perspėti. Ir kaip tik dabar, kai K. reikėjo sutelkti visas jėgas, jį apniko tokios iki šiol visai nepatirtos abejonės dėl savo budrumo! Nejaugi sunkumai, su kuriais jis susidūrė savo tarnyboje banke, užgrius jį ir proceso reikaluose? Dabar K., beje, jau visai nepajėgė suprasti, kaip galėjo atsitikti, kad jis ketino parašyti Titoreliui laišką ir pasikviesti jį į banką.

K. vis dar kraipė dėl šito galvą, kai kurjeris priėjęs atkreipė jo dėmesį į tris vyriškius, sėdinčius prieškambaryje ant suolo. Jie jau seniai laukė, kada bus įleisti pas K. Dabar, kai kurjeris kalbėjosi su prokuristu, vyriškiai atsistojo, ir kiekvienas ėmė tykoti patogios progos pirmiau už kitus prasiveržti prie K. Kadangi bankas taip su jais nesiskaitė, versdamas juos gaišti laiką laukiamajame, tai ir jie ryžosi su niekuo nesiskaityti.

— Ponas prokuriste! — iškart kreipėsi vienas.

Tačiau K. jau buvo liepęs kurjeriui atnešti jo žieminį apsiaustą ir, kol šis padėjo jam apsivilkti, pasakė visiems trims:

— Atleiskite, ponai, šiuo metu aš, deja, visai neturiu laiko ir negaliu tamstų priimti. Labai prašau man atleisti, bet man reikia sutvarkyti vieną skubų tarnybinį reikalą ir turiu tučtuojau išeiti. Juk tamstos patys matėte, kaip ilgai mane ką tik sugaišino. Gal malonėtumėte ateiti rytoj ar kurią kitą dieną? O gal būtų galima tamstų reikalus aptarti telefonu? Arba, jeigu tamstos pageidaujate, galite man dabar trumpai pasakyti, kokį turite į mane reikalą, o aš tamstoms paskui išsamiai atsakysiu raštu. Be abejo, būtų geriausia, jeigu artimiausiu metu užeitumėt.

Šitie K. pasiūlymai taip nustebino tuos ponus, kaip pasirodė, visai veltui gaišusius laiką laukiamajame, kad jie tik tylėdami susižvalgė.

— Tai susitarėme? — paklausė K., pasisukdamas į kurjerį, atnešusį jam skrybėlę.

Pro atviras K. kabineto duris buvo matyti, kad lauke dabar dar smarkiau ėmė snigti. Todėl K. pasistatė apsiausto apykaklę ir susisegė ją po pat kaklu.

Kaip tik tuo metu iš gretimo kambario išėjo direktoriaus pava-

duotojas, jis šypsodamasis pažvelgė, kaip K., apsirengęs žieminiu apsiaustu, kalbasi su klientais, ir paklausė:

— Tamsta išeini, ponas prokuriste?

— Taip,— atsakė K. ir išsitiesė,— turiu sutvarkyti vieną tarnybinį reikalą.

Bet direktoriaus pavaduotojas jau nusisuko į tuos tris klientus.

— O kaip bus su šitais ponais? — paklausė jis.— Man atrodo, kad jie seniai laukia.

— Mes jau susitarėme,— atsakė K.

Tačiau dabar visi trys klientai jau nesileido nutildomi, jie apsupo K. ir ėmė aiškinti, kad nebūtų laukę čionai valandų valandas, jeigu jų reikalai būtų nesvarbūs ir jei tų reikalų nereikėtų tuoj pat ir išsamiai aptarti prie keturių akių. Direktoriaus pavaduotojas valandžiukę klausėsi jų tylėdamas, žiūrėjo į K.,— šis laikė rankoje skrybėlę ir valė nuo jos prilipusias dulkeles,— o paskui tarė:

— Yra labai paprasta išeitis, gerbiamieji. Jei neprieštarausite, aš mielai pavaduosiu poną prokuristą šiose derybose. Be abejo, tamstų reikalus reikia tučtuojau aptarti. Mes, kaip ir tamstos, esame komersantai ir mokame branginti komersantų laiką. Malonėkite užeiti! — Ir jis atvėrė duris į savo kabineto prieškambarį.

Kaip puikiai direktoriaus pavaduotojas mokėjo pasisavinti tai, ko K. dabar norom nenorom turėjo atsisakyti! Bet ar K. neaukojo daugiau, negu buvo būtina? Kol jis su neaiškia ir, kaip pats turėjo prisipažinti, visai menka viltimi skubėjo pas kažkokį nepažįstamą dailininką, čia, banke, jo reputacijai buvo daroma neatitaisoma žala. Tikriausiai būtų buvę daug geriau nusivilkti apsiaustą ir susigrąžinti bent tuos du klientus, kurie vis tiek dar turėjo palaukti prieškambaryje. Gal K. ir būtų pamėginęs taip padaryti, jei savo kabinete nebūtų išvydęs direktoriaus pavaduotojo, kuris rausėsi knygų lentynoje lyg savo paties namuose. Kai K. susijaudinęs priėjo prie durų, tasai šūktelėjo:

— A, tamsta dar neišėjai! — Jis atsigręžė į K.— tiesių raukšlių išvagotas jo veidas atrodė ne senas, o greičiau valdingas,— paskui tuoj pat ėmė raustis toliau.— Aš ieškau vienos sutarties nuorašo,— pridūrė jis.— Firmos atstovas tvirtina, kad tas nuorašas turįs būti pas tamstą. Gal padėtum man jį surasti?

K. žingtelėjo artyn, tačiau direktoriaus pavaduotojas pasakė:

— Ačiū, jau radau,— ir, pasiėmęs didelę šūsnį popierių, tarp kurių

buvo ne tik anos sutarties nuorašas, bet, žinoma, ir daug kitų dokumentų, grįžo į savo kabinetą.

„Dabar aš nepajėgiu su juo galynėtis,— tarė pats sau K.,— tačiau kai visi mano asmeniniai sunkumai galų gale bus išspręsti, tai jam atsimokėsiu pirmutiniam, ir ne bet kaip". Ši mintis truputėlį nuramino K., ir jis paliepė kurjeriui, jau seniai laikančiam pravertas koridoriaus duris, pirma proga pranešti direktoriui, jog jis išėjęs tarnybos reikalu, ir beveik džiaugdamasis, kad galės bent kiek laiko paskirti vien savo procesui, išėjo iš banko.

K. iškart nuvažiavo pas dailininką, gyvenantį priemiestyje, visai priešingame tam, kuriame buvo teismo kanceliarijos. Tai buvo dar skurdesnis rajonas, namai dar niūresni, gatvės pilnos visokių šiukšlių, lėtai plaukiojančių ištirpusio sniego klanuose. Prie namo, kuriame gyveno dailininkas, tik viena plačių vartų pusė buvo atverta, o po antrąja puse pamatuose buvo išmušta spraga, pro kurią kaip tik tuo metu, kai K. priėjo, išsiliejo kažkoks šlykštus, gelsvas, garuojantis skystis; o kelios žiurkės, gelbėdamosi nuo to srauto, paspruko į šalimais esantį kanalą. Laiptų apačioje ant žemės kniūpsčias gulėjo ir verkė vaikas, bet jo verksmo beveik nebuvo girdėti, nes viską stelbė triukšmas, sklindantis iš skardininko dirbtuvės kitoje tarpuvartės pusėje. Dirbtuvės durys buvo atviros, trys pameistriai stovėjo pusračiu prie kažkokio dirbinio ir daužė jį kūjais. Blyškus šviesos atšvaitas, krintantis nuo didelio cinkuotos skardos lakšto, kabančio ant sienos, skverbėsi pro tarpą tarp dviejų pameistrių, šviesdamas jų veidus ir prijuostes. K. tiktai probėgšmais dirstelėjo į tą pusę, jis norėjo kuo greičiau išeiti iš čia, ketino tik keliais žodžiais persimesti su dailininku ir tuoj pat grįžti į banką. Jeigu jis čia nors šį tą laimės, tas tikriausiai gerai atsilieps ir jo šios dienos darbui banke. Ketvirtajame aukšte K. turėjo sulėtinti žingsnį, laiptų pakopos, kaip ir atskiri namo aukštai, buvo nepaprastai aukštos, o dailininkas, rodos, gyveno pačioje palėpėje. Be to, jam ėmė stigti oro, laiptinės čionai nebuvo, siauručiai laipteliai spraudėsi tarp mūro sienų, kuriose tik kur ne kur pačiame viršuje buvo prakirsti mažučiai langeliai. Tuo metu, kai K. stabtelėjo atsikvėpti, iš vieno buto išbėgo kelios mažos mergaitės ir juokdamosi nulėkė laiptais aukštyn. K. lėtai nusekė joms įkandin, pasivijo vieną mergaitę, kuri suklupusi atsiliko nuo savo draugių, ir paklausė ją, kopdamas šalimais:

— Ar čia gyvena dailininkas Titorelis?

Mergaitė, gal kokių trylikos metų, truputį kuprota, atsakydama

bakstelėjo alkūne K. į pašonę ir paskersavo į jį. Nors tokia jaunutė ir luoša, mergaitė buvo jau visiškai ištvirkusi. Ji net nenusišypsojo, tik pažvelgė į K. rimtu, skvarbiu ir provokuojamu žvilgsniu. K. apsimetė nepastebėjęs tokio jos elgesio ir paklausė:

— Ar pažįsti dailininką Titorelį?

Mergaitė linktelėjo ir savo ruožtu paklausė:

— O kam jis tamstai reikalingas?

K. nusprendė, kad bus pravartu greitosiomis dar šį tą sužinoti apie Titorelį.

— Noriu, kad jis nutapytų mano portretą,— atsakė jis.

— Portretą? — paklausė mergaitė, labai smarkiai išsižiojo, kepštelėjo K., lyg šis būtų pasakęs kažką labai netikėto ar nepadoraus, abiem rankom kilstelėjo savo ir šiaip labai trumpą sijonuką ir kiek įkabindama nulėkė paskui kitas mergaites, kurių balsai jau neaiškiai girdėjosi kažkur viršuje.

Tačiau už pirmo laiptų posūkio K. vėl pamatė visas mergaites. Matyt, kupriukė jau spėjo papasakoti joms apie K. ketinimus, ir šios dabar jo lūkuriavo. Sustojusios iš abiejų laiptų pusių, jos spaudėsi prie sienų, kad K. galėtų nekliudomas praeiti, ir lygino rankomis savo prijuostes. Iš jų veidų, iš to, kaip jos stovėjo išsirikiavusios pasieniuose, galėjai pastebėti savotišką vaikiškumo ir ištvirkimo mišinį. Mergaitės kikendamos vėl susiglaudė už K. nugaros, o pačiame viršuje stovėjo kupriukė, kuri dabar ėmė vadovauti kopimui. Tik jos dėka K. iškart surado kelią. Jis buvo ketinęs visą laiką tiesiai lipti į viršų, tačiau kupriukė parodė, kad pas Titorelį veda laiptų atšaka. Tie laiptukai buvo dar siauresni, labai ilgi, visai tiesūs, juos galėjai apžvelgti iki pat viršaus, kur jie baigėsi tiesiai prie Titorelio durų. Virš tų durų stoge buvo iškirstas nuožulnus langelis, tad jos, palyginti su laiptais, buvo gana ryškiai apšviestos; durys buvo sukaltos iš nedažytų lentų, o ant jų plačiais teptuko mostais raudonais dažais išvedžiota Titorelio pavardė. K. su visa savo palyda nespėjo užkopti nė iki pusės laiptelių, kai viršuje, matyt, išgirdęs daugybės kojų trepsėjimą, kažkoks vyriškis, vilkintis, atrodė, vienais naktiniais marškiniais, trupučiuką pravėrė duris ir pasirodė plyšyje.

— O! — šūktelėjo jis, pamatęs artėjančią minią ir pranyko už durų.

Kupriukė iš džiaugsmo suplojo rankomis, o kitos mergaitės ėmė kumščioti K. į nugarą, kad šis greičiau koptų.

Jie dar nespėjo užlipti į viršų, o dailininkas plačiai atlapojo du-

ris ir, žemai nusilenkęs, pakvietė K. užeiti. Tačiau mergaites jis nuvijo šalin, nė vienos neįsileido į vidų, nors ir kaip šios prašėsi, nors ir kaip mėgino, negavusios leidimo, įsibrauti vidun prieš šeimininko valią. Tik kupriukei pavyko šmurkštelėti pro ištiestą dailininko ranką, bet šis ją pasivijo, pačiupo už sijono, apsuko kartą aplink save ir pastatė už durų šalia kitų mergaičių, kurios vis dėlto neišdrįso peržengti slenksčio, nors Titorelis ir buvo trumpam pasitraukęs iš savo posto. K. nežinojo nė ką galvoti apie tai, ką čia matė, jam atrodė, kad abi pusės kuo gražiausiai sutaria tarpusavy. Mergaitės tarpduryje tiesė kaklus viena per kitą, šūkčiojo dailininkui visokius šmaikščius žodelius, kurių K. nesuprato, dailininkas irgi juokėsi, kai kupriukė kone skriste skrido jo rankose. Paskui dailininkas uždarė duris, dar kartą nusilenkė K., padavė jam ranką ir prisistatė:

— Tapytojas Titorelis.

K. mostelėjo link durų, už kurių šnabždėjosi mergaitės, ir tarė:

— Atrodo, kad tamstą šiuose namuose visi labai myli.

— Ak, tos šelmės! — pasakė dailininkas, veltui mėgindamas užsisegti po kaklu naktinius marškinius.

Jis buvo basas ir apsimovęs tik plačias gelsvas drobines kelnes, sujuostas diržu, kurio ilgas galas maskatavo nutįsęs.

— Gyva bėda man su tomis šelmėmis,— toliau kalbėjo dailininkas ir, nustojęs segiotis marškinius, nes ir paskutinė saga ką tik ištrūko, atnešė krėslą ir paragino K. atsisėsti.

— Kartą nutapiau vienos iš jų portretą — jos šiandien čionai nebuvo,— ir nuo to laiko visos ėmė mane persekioti. Kai aš pats būnu namie, jos užeina tiktai man leidus, bet jeigu tik kur išeinu, tai būtinai nors viena tupi čionai. Jos pasidirbdino raktą nuo mano durų ir perduoda viena kitai. Sunku net įsivaizduoti, kas tai per vargas. Pavyzdžiui, pareinu namo ir parsivedu damą, kurios portretą ruošiuosi tapyti, atsirakinu duris savo raktu ir randu, sakysim, kupriukę, sėdinčią štai ten prie staliuko ir teptuku raudonai besidažančią lūpas, tuo tarpu jos mažesnieji broliukai ir sesutės, kuriuos ji turi prižiūrėti, bėgioja po kambarį ir teršia visus kampus. Arba pareinu vėlai naktį namo,— kaip tik vakar taip atsitiko, tad atleiskite už mano išvaizdą ir už netvarką kambaryje,— taigi pareinu vėlai naktį namo ir taisausi gultis, tik staiga kažkas įgnybia man į koją, pasižiūriu po lova ir ištraukiu vieną iš tų padaužų. Nežinau, ko jos pas mane taip veržiasi, tamsta, žinoma, ką tik pats matei, kad aš jų nemėginu pri-

sivilioti. Aišku, jos man ir dirbti trukdo. Jeigu šitos dirbtuvės nebūčiau gavęs nemokamai, seniai būčiau išsikėlęs kur nors kitur.

Kaip tik tuo metu už durų pasigirdo tykus ir baugštus balselis:

— Titoreli, ar mums jau galima įeiti?

— Ne,— atsakė dailininkas.

— Ir man vienai negalima? — vėl paklausė tas pats balselis.

— Negalima! — atkirto dailininkas ir nuėjęs užrakino duris iš vidaus.

K. tuo tarpu apsidairė po kambarį. Jam pačiam niekada nebūtų atėję į galvą pavadinti šią skurdžią mažutę palėpę dirbtuve. Daugiau kaip dviejų didelių žingsnių nereikėjo, norint išmatuoti ją skersai ir išilgai. Ir grindys, ir sienos, ir lubos buvo medinės, tarp lentų matėsi siauručiai plyšeliai. Prie sienos priešais K. stovėjo lova, apversta margaspalve patalyne. Kambario viduryje ant molberto kabėjo paveikslas, uždengtas marškiniais, kurių rankovės karojo iki žemės. Už K. nugaros buvo langas, pro kurį rūke galėjai pamatyti tiktai apsnigtą gretimo namo stogą.

Išgirdęs brakštelint duryse raktą, K. prisiminė, kad ketino netrukus išeiti. Todėl išsitraukė iš kišenės fabrikanto laišką, padavė jį dailininkui ir tarė:

— Sužinojau apie tamstą iš šito pono, tamstos pažįstamo. Jis man ir patarė ateiti pas tamstą.

Dailininkas greitosiomis perbėgo akimis laišką ir numetė jį ant lovos. Jeigu fabrikantas nebūtų kuo aiškiausiai kalbėjęs apie Titorelį kaip apie savo pažįstamą, kaip apie vargšą žmogelį, gyvenantį iš jo išmaldos, tai iš tikrųjų būtų buvę galima pamanyti, kad Titorelis fabrikanto nepažįsta ar bent jau negali jo prisiminti. Juo labiau kad dailininkas paklausė:

— Ar tamsta norėtumei pirkti paveikslą, ar užsisakyti portretą?

K. nustebęs pažvelgė į dailininką. Kas gi buvo parašyta tame laiške? K. laikė savaime suprantamu dalyku, jog fabrikantas laiške pranešė dailininkui, kad K. nenori nieko daugiau kaip tik pasiteirauti apie savo procesą. Be reikalo jis taip neapgalvotai paskubėjo čionai lėkti! Tačiau dabar reikėjo kažką atsakyti dailininkui, todėl K., žiūrėdamas į molbertą, tarė:

— Tamsta kaip tik tapai paveikslą?

— Taip,— atsakė dailininkas ir numetė ant molberto kabėjusius marškinius paskui laišką ant lovos.— Tai portretas. Pavykęs kūrinys, tik dar ne visai užbaigtas.

Lemtis buvo maloninga K., pati duodama jam progą prabilti apie teismą, nes tas paveikslas aiškiai buvo kažkokio teisėjo portretas. Beje, jis buvo nepaprastai panašus į paveikslą, kabantį advokato kabinete. Tiesa, čia buvo pavaizduotas visai kitas teisėjas, storas vyriškis juoda, tankia, iki pusės žandų siekiančia barzda, be to, anas paveikslas buvo nutapytas aliejiniais dažais, o šis tik neryškia ir blankia pastele. Tačiau visa kita buvo labai panašu, nes ir čia teisėjas, spausdamas rankomis šonines atramas, grėsmingai stojosi nuo savo sosto. „Juk čia teisėjas",— vos nepasakė K., bet kol kas susilaikė ir priėjo prie paveikslo, lyg norėdamas geriau apžiūrėti atskiras detales. Jis negalėjo suprasti, ką reiškia toji didelė figūra, pavaizduota sosto atkaltės vidury, ir paklausė apie ją dailininką. Šis atsakė, kad ją dar reikią užbaigti, atsinešė nuo staliuko pastelinį pieštuką ir trupučiuką paryškino kontūrus, bet nuo to figūra nepasidarė K. suprantamesnė.

— Tai Teisingumo deivė,— galų gale paaiškino dailininkas.

— Dabar jau matau,— pasakė K.,— štai raištis ant akių, o štai čia — svarstyklės. Bet juk prie jos kulnų pritvirtinti sparneliai, ir ji, rodos, bėga?

— Taip,— atsakė dailininkas.— Man ją tokią užsakė nutapyti, tiesą sakant, tai — ir Teisingumo, ir Pergalės deivė viename asmeny.

— Nelabai vykęs derinys,— šyptelėjo K.— Teisingumo deivė turi ramiai stovėti, kitaip svarstyklės ims siūbuoti ir teisingas nuosprendis bus neįmanomas.

— Darau taip, kaip reikalauja užsakovas,— tarė dailininkas.

— Žinoma, žinoma,— pasakė K., nenorėjęs nieko įžeisti šia savo pastaba.— Tikriausiai tamsta nutapei tokią figūrą, kokia iš tikrųjų pavaizduota sosto atkaltėje?

— Ne,— atsakė dailininkas.— Aš nesu matęs nei tos figūros, nei to sosto, visa tai — gryna išmonė, tačiau man buvo pasakyta, ką turiu nutapyti.

— Ką tamsta sakai? — paklausė K., tyčia apsimesdamas ne visiškai suprantąs dailininką.— Juk tai yra teisėjas, sėdintis savo krėsle?

— Taip,— atsiliepė dailininkas.— Bet tai nėra aukšto rango teisėjas, jis niekada nėra sėdėjęs tokiame soste.

— Bet vis tiek liepė nutapyti save tokia iškilminga poza? Juk jis sėdi lyg teismo pirmininkas.

— Taip, tie ponai yra baisūs garbėtroškos,— tarė dailininkas.— Tačiau jie turi aukštesnės valdžios leidimą užsisakinėti tokius portretus. Kiekvienam yra tiksliai nurodyta, kokia poza jis turi būti ta-

pomas. Gaila, kad kaip tik šiame paveiksle sunku įžiūrėti drabužių ir krėslo detales, pasteliniai dažai nelabai tinka tokiems portretams.

— Taip,— atsiliepė K.,— keista, kad jis pieštas pasteliniais dažais.

— Taip pageidavo teisėjas,— pasakė dailininkas.— Portretas skirtas damai.

Atrodė, kad, žiūrint į paveikslą, Titorelį apėmė noras dirbti; jis pasiraitojo rankoves, pasiėmė į saują kelis pieštukus, ir K. ėmė žiūrėti, kaip po virpančiais pieštukų smaigaliais apie teisėjo galvą atsirado rausvas šešėlis, nuo kurio link paveikslo kraštų nusitiesė spinduliai. Palengva tas šešėlių žaismas pavirto tarsi kokiu galvos papuošalu ar aukštu žymeniu. Tačiau aplink Teisingumo deivės figūrą liko šviesu, tik truputį patamsinta, ir nuo to šviesumo figūra, regis, dar labiau išryškėjo, ji jau nebebuvo panaši nei į Teisingumo, nei į Pergalės deivę, dabar ji atrodė visai kaip Medžioklės deivė. Dailininko darbas sudomino K. labiau, nei jam pačiam norėjosi, bet galų gale jis ėmė priekaištauti sau, kad taip ilgai sėdi čionai ir dar visai nieko nenuveikė savo reikalais.

— Kaip to teisėjo pavardė? — paklausė jis staiga.

— Neturiu teisės pasakyti,— atsakė dailininkas, jis žemai linksojo prie paveikslo ir aiškiai nepaisė svečio, kurį iš pradžių taip pagarbiai sutiko.

K. nusprendė, kad tai dailininko kaprizas, ir ėmė pykti, kad dėl to gaišta daug laiko.

— Tamsta turbūt esi teismo patikėtinis? — paklausė jis.

Dailininkas tučtuojau padėjo pieštukus į šalį, atsitiesė, pasitrynė rankas ir šypsodamasis pažvelgė į K.

— Na, gerai, drožk tamsta visą teisybę! — tarė jis.— Tamsta nori šį tą sužinoti apie teismą, taip ir parašyta rekomendaciniame laiške, ir apie mano paveikslus ėmei iš pradžių kalbėti todėl, kad norėjai mane palenkti į savo pusę. Bet aš nepykstu, juk tamsta negalėjai žinoti, kad aš to nemėgstu. Nereikia, nereikia! — griežtai nukirto jis, pastebėjęs, kad K. nori prieštarauti, ir čia pat pridūrė: — Beje, tamsta nė kiek neklysti, aš tikrai esu teismo patikėtinis.

Dailininkas nutilo, lyg norėdamas duoti K. laiko apsiprasti su šiuo faktu. Už durų dabar vėl pasigirdo mergaičių balsai. Tikriausiai jos buvo susispietusios prie rakto skylutės, o gal į kambarį buvo galima dirstelėti ir pro plyšius. K. nebandė atsiprašinėti, būgštaudamas, kad dailininkas gali per daug nukrypti į šalį; antra vertus, jis nenorėjo,

kad Titorelis imtų per daug pūstis ir dėl to pasidarytų nepasiekiamas, todėl paklausė:

— Ar tai oficialiai pripažintos pareigos?

— Ne,— trumpai atsakė dailininkas, lyg tas klausimas būtų privertęs jį užsičiaupti.

Tačiau K. nenorėjo, kad Titorelis nutiltų, tad tarė:

— Na, tokie neoficialūs tarnautojai kartais būna įtakingesni už oficialiuosius.

— Kaip tik taip ir yra mano atveju,— atsakė dailininkas, suraukęs kaktą ir linkteldamas.— Vakar kalbėjausi su fabrikantu apie tamstos bylą, jis paklausė mane, ar negalėčiau tamstai padėti, aš atsakiau: „Tegul tas žmogus užsuka kada pas mane", ir dabar džiaugiuosi, kad tamsta taip greitai pasirodei. Atrodo, kad tas reikalas tamstai labai rūpi. Žinoma, visai tuo nesistebiu. Gal pirmiausia nusivilktumei apsiaustą?

Nors K. ir buvo ketinęs kuo greičiau iš čia išeiti, šis dailininko pasiūlymas jį labai pradžiugino. Oras kambaryje palengva darėsi vis tvankesnis, K. jau ne kartą nustebęs dirsčiojo į mažutę, aiškiai nekūrentą geležinę krosnelę kampe, negalėdamas suprasti, nuo ko čia galėtų būti taip karšta. Kol K. vilkosi žieminį apsiaustą ir dar sagstėsi švarką, dailininkas atsiprašydamas tarė:

— Man reikalinga šiluma. Juk čia labai jauku, ar ne? Šiuo požiūriu kambarys yra labai patogioje vietoje.

K. nieko neatsakė, tačiau iš tikrųjų nemalonu jam darėsi ne tiek nuo šilumos, kiek nuo slogaus oro; buvo beveik neįmanoma kvėpuoti, matyt, kambarys jau seniai buvo nevėdintas. Dar nemaloniau K. pasidarė tada, kai dailininkas paprašė jį sėstis ant lovos, o pats klestelėjo ant vienintelės kėdės visame kambaryje šalia molberto. Be to, atrodė, kad dailininkas negali suprasti, kodėl K. atsisėdo tik ant paties lovos kraštelio, jis net paprašė K. patogiau įsitaisyti, o kai šis vis dar delsė, pats priėjo ir pasodino svečią, įsprausdamas jį tarp antklodžių ir pagalvių. Paskui Titorelis vėl atsisėdo ant kėdės ir galų gale pateikė pirmą dalykišką klausimą, kurį išgirdęs K. pamiršo visus nepatogumus.

— Ar tamsta nekaltas? — paklausė dailininkas.

— Taip,— atsakė K.

Jam buvo tiesiog smagu atsakyti į šį klausimą, ypač todėl, kad klausėjas buvo privatus asmuo, tad atsakymas buvo visai neįpareigo-

jantis. Dar niekas nebuvo K. taip stačiai klausęs. Norėdamas pasimėgauti savo džiaugsmu, jis dar pridūrė:

— Esu visiškai nekaltas.

— Aha,— tarė dailininkas, nuleido galvą ir, rodos, susimąstė. Staiga vėl pakėlė galvą ir pasakė: — Jeigu tamsta nekaltas, tai reikalas labai paprastas.

K. žvilgsnis apsiblausė, šitas tariamasis teismo patikėtinis šnekėjo kaip nieko neišmanantis kūdikis.

— Kad ir nekaltas, reikalas nuo to nepasidaro paprastesnis,— tarė K. Jis negalėjo susilaikyti nešyptelėjęs ir lėtai papurtė galvą.— Čia svarbu daugybė smulkių detalių, tarp kurių klaidžioja teismas. Bet galų gale kur nors, tokioje vietoje, kur iš pradžių visai nieko nebuvo, jis suranda didelę kaltę.

— Taip, taip, žinoma,— tarė dailininkas, lyg K. būtų be reikalo pertraukęs jo mintis.— Bet juk tamsta nekaltas?

— Žinoma,— atsakė K.

— Tai visų svarbiausia,— pareiškė dailininkas.

Jokių prieštaravimų jis nesiklausė, ir tik vienas dalykas buvo neaiškus: ar jis taip kategoriškai kalba iš įsitikinimo, ar iš abejingumo. K. nusprendė pirmiausia tai ir išsiaiškinti, todėl pasakė:

— Be abejo, tamsta pažįsti teismą daug geriau už mane, juk aš apie jį žinau tik tiek, kiek man pasakojo visokiausi žmonės. Bet visi jie man aiškino, kad lengvabūdiškų kaltinimų nebūna, kad teismas, ką nors apkaltindamas, yra įsitikinęs kaltinamojo kalte ir kad tą įsitikinimą yra labai sunku pakeisti.

— Sunku? — paklausė dailininkas, iškeldamas ranką.— Šito teismo įsitikinimo niekada neįmanoma pakeisti. Jeigu aš nupieščiau čionai, drobėje, visus teisėjus šalia kits kito ir tamsta mėgintum apsiginti prieš tuos portretus, tai daugiau laimėtum nei prieš tikrąjį teismą.

„Teisybė",— pasakė pats sau K., užmiršdamas, kad norėjo tiktai išsiaiškinti dailininko nuomonę.

Už durų kažkuri mergaitė vėl paklausė:

— Kada jis pagaliau išeis, Titoreli?

— Nutilkit! — suriko dailininkas durų pusėn.— Argi nematot, kad aš turiu pasikalbėti su ponu?

Tačiau mergaitė neatlyžo ir vėl paklausė:

— Tu tapysi jo portretą? — O kai dailininkas nieko neatsakė, pridūrė: — Būk geras, netapyk jo portreto, juk jis toks bjaurus!

Pasigirdo neaiškūs pritarimo šūksniai. Dailininkas prišoko prie

durų, truputėlį pravėrė jas — pasirodė maldaujamai sudėtos ir ištiestos į priekį mergaičių rankos — ir tarė:

— Jeigu nenutilsit, visas nugrūsiu žemyn. Sėskitės čionai ant laiptukų ir tylėkit.

Matyt, jos ne iškart pakluso, nes dailininkas turėjo sukomanduoti.

— Tūpkit ant laiptų!

Tik tada mergaitės nutilo.

— Atleisk tamsta,— tarė dailininkas, sugrįžęs pas K.

Šis nebuvo net atsigręžęs į duris, palikdamas dailininkui pačiam nuspręsti, kada ir kaip ginti savo svečią. Jis beveik nė nekrustelėjo net ir tada, kai dailininkas pasilenkė prie jo ir, kad niekas neišgirstų už durų, sušnibždėjo jam į ausį:

— Ir tos mergaitės susijusios su teismu.

— Kaip? — paklausė K., atmetęs galvą į šoną ir pažvelgęs į dailininką.

Tačiau šis vėl atsisėdo į krėslą ir tarė pusiau juokais, pusiau rimtai:

— Juk viskas susiję su teismu.

— To aš dar nepastebėjau,— trumpai tarstelėjo K., bet po šito abstraktaus teiginio jam jau nekėlė nerimo Titorelio žodžiai apie mergaites.

Vis dėlto K. dar valandėlę žiūrėjo į duris, už kurių, dabar jau visai nutilusios, ant laiptų sėdėjo mergaitės. Tik viena įkišo šiaudą į plyšį tarp lentų ir lėtai vedžiojo juo aukštyn ir žemyn.

— Matyt, tamsta dar nelabai įsivaizduoji, kas yra teismas,— tarė dailininkas; jis plačiai išskėtė kojas ir ėmė pirštų galais plekšnoti į grindis.— Bet kadangi tamsta nekaltas, tai tų žinių nė nereikės. Aš vienas padėsiu tamstai išsipainioti.

— Kaipgi tamsta tai padarysi? — paklausė K.— Juk ką tik sakei, kad įrodymai neturi teismui jokios įtakos.

— Neturi įtakos tik tie įrodymai, kurie oficialiai pateikiami teismui,— atsakė dailininkas, pakeldamas smilių, tarsi K. būtų nepastebėjęs subtilaus skirtumo.— Visai kas kita yra tuomet, kai šia kryptimi kas nors daroma už teismo ribų, pavyzdžiui, pasitarimų kambariuose, koridoriuose arba net ir čionai, mano dirbtuvėje.

Tai, ką dailininkas dabar kalbėjo, K. jau neatrodė neįtikėtina, negana to, jo aiškinimas visai sutapo su tuo, ką K. buvo girdėjęs iš kitų žmonių. Tai net teikė didelių vilčių. Jeigu teisėjus iš tikrųjų buvo galima taip smarkiai paveikti per asmenines pažintis, kaip apie tai pasakojo advokatas, tai dailininko pažintys su tuščiagarbiais teisė-

jais buvo ypač svarbios, jų reikšmės jokiu būdu nebuvo galima menkinti. Tokiu atveju dailininkas labai gerai pritaptų prie to pagalbininkų būrelio, kurį K. pamažėle telkė aplink save. Kartą banke buvo išgirtas jo, kaip organizatoriaus, talentas; dabar, kai jis turėjo pasikliauti vien savo jėgomis, pasitaikė gera proga išmėginti šiuos sugebėjimus. Dailininkas kurį laiką stebėjo, kokį įspūdį padarė K. jo žodžiai, o paskui, truputėlį nuogąstaudamas, tarė:

— Ar tamstai neatrodo, kad aš kalbu kaip juristas? Man atsiliepia nuolatinis bendravimas su teismo valdininkais. Be abejo, iš to aš turiu daug naudos, bet dėl to žūsta gerokai meninio polėkio.

— O kaip tamsta pirmą kartą susidūrei su teisėjais? — paklausė K., jis norėjo, prieš pradėdamas naudotis dailininko paslaugomis, pirma įgyti pastarojo pasitikėjimą.

— Labai paprastai,— atsakė dailininkas,— tuos ryšius aš paveldėjau. Jau mano tėvas buvo teismo dailininkas. Šis postas paveldimas iš kartos į kartą. Nauji žmonės tam darbui neimami. Mat įvairių rangų valdininkų portretams yra nustatyta tokia galybė visokiausių sudėtingų ir, visų pirma, slaptų taisyklių, kad jų apskritai niekas nežino, tik tam tikros šeimos. Pavyzdžiui, ten, aname stalčiuje, guli mano tėvo užrašai, kurių aš niekam nerodau. Ir tik tas, kas yra juos skaitęs, gali tapyti teisėjų portretus. Galų gale, net jei pamesčiau tuos užrašus, vis tiek dar žinočiau tiek taisyklių, kurias moku mintinai ir nešiojuosi galvoje, kad niekas negalėtų ginčyti mano vietos. Juk kiekvienas teisėjas nori, kad jo portretas būtų nutapytas taip pat, kaip buvo tapomi senųjų didžiųjų teisėjų portretai, o tai moku tiktai aš vienas.

— Šito tamstai galima pavydėti,— tarė K., prisiminęs savo padėtį banke.— Vadinasi, tamstos postas nepajudinamas?

— Taip, nepajudinamas,— atsakė dailininkas ir išdidžiai išsitiesė.— Todėl aš retkarčiais ir išdrįstu padėti kokiam nors vargšui, kuriam iškeltas procesas.

— O kaip tamsta jam padedi? — paklausė K., lyg ne jį, o kažką kitą dailininkas būtų ką tik pavadinęs vargšu.

Tačiau dailininkas nekreipė į tai dėmesio. Jis atsakė:

— Pavyzdžiui, tamstos atveju, kadangi esi visai nekaltas, aš padarysiu taip.

K. jau pradėjo įkyrėti, kad dailininkas vis kalba apie jo nekaltumą. Kartais jam rodėsi, kad, šitaip kalbėdamas, dailininkas nori pabrėžti, jog gera proceso pabaiga yra jo pagalbos sąlyga; tada, ži-

noma, toji pagalba netenka jokios prasmės. Nepaisydamas šitų abejonių, K. vis dėlto susivaldė ir nebandė pertraukti dailininko. Jis buvo pasiryžęs neatsisakyti Titorelio paramos, ši parama jam atrodė ne mažiau įtikima nei advokato pagalba, ir K. buvo labiau linkęs naudotis pirmąja nei antrąja, nes dailininkas pasiūlė ją daug paprasčiau ir atviriau.

Titorelis prisitraukė kėdę arčiau lovos ir, nuleidęs balsą, kalbėjo toliau:

— Užmiršau tamstą visų pirma paklausti, kaip norėtumei išsivaduoti nuo teismo. Yra trys išsivadavimo būdai: tikras išteisinimas, tariamas išteisinimas ir vilkinimas. Be abejo, geriausias dalykas būtų tikras išteisinimas, tačiau aš visai nieko negaliu padaryti, kad būtų priimtas toks sprendimas. Mano nuomone, iš viso nėra žmogaus, kuris savo įtaka galėtų pasiekti visišką išteisinimą. Ko gero, čia viską lemia tik paties kaltinamojo nekaltumas. Kadangi tamsta esi nekaltas, tai iš tikrųjų galėtum pasikliauti vien savo nekaltumu. Bet tuomet tamstai nereikėtų nei mano, nei kieno kito pagalbos.

Šitas nuoseklus dėstymas iš pradžių apstulbino K., bet paskui jis pasakė taip pat tyliai kaip ir dailininkas:

— Man atrodo, kad tamsta pats sau prieštarauji.

— Kodėl gi? — kantriai paklausė dailininkas ir atsilošė šypsodamasis.

Ta šypsena leido K. pajusti, lyg jis dabar būtų pradėjęs ieškoti prieštaravimų ne dailininko žodžiuose, o pačiame teismo procese. Tačiau jis nesustojo ir atsakė:

— Pirma tamsta sakei, kad įrodymai neturi teismui jokios įtakos, paskui apribojai šį teiginį tik oficialiuoju teismu, o dabar net tvirtini, kad prieš teismą nekaltam nereikia jokios pagalbos. Tai jau prieštaravimas. Be to, pirma sakei, kad teisėjus galima paveikti asmeniškai, o dabar teigi, kad tikrojo išteisinimo, kaip tamsta jį vadini, negalima pasiekti jokiomis asmeninėmis pažintimis. Tai antras prieštaravimas.

— Tuos prieštaravimus nesunku paaiškinti,— tarė dailininkas.— Mes kalbame apie du skirtingus dalykus: apie tai, kas parašyta įstatyme, ir apie tai, ką aš žinau iš savo patirties, ir painioti šitų dviejų dalykų nereikia. Visų pirma, įstatyme — nors aš jo, beje, nesu skaitęs,— be abejo, parašyta, kad nekaltas turi būti išteisintas. Antra, ten neparašyta, kad teisėjus galima paveikti. O mano patirtis yra tiesiog priešinga. Aš nesu girdėjęs nė apie vieną tikrą išteisinimą, bet ne kartą

girdėjau apie pažinčių įtaką. Žinoma, galimas daiktas, kad visais man žinomais atvejais kaltinamieji nebuvo nekalti. Bet juk tai neįtikėtina! Nė vieno nekalto tokioje galybėje bylų! Dar vaikas būdamas, atidžiai klausydavausi, kaip tėvas pasakodavo namie apie procesus; ir teisėjai, ateidavę į jo dirbtuvę, pasakodavo apie teismą,— mūsų aplinkoje apskritai apie nieką daugiau ir nekalbama; vos tik pasitaikydavo proga pačiam nueiti į teismą, aš ją visada išnaudodavau, esu girdėjęs nesuskaičiuojamą daugybę procesų pačiose svarbiausiose stadijose, kiek buvo įmanoma, sekiau jų eigą, tačiau turiu pripažinti, kad nesu regėjęs nė vieno tikro išteisinimo.

— Vadinasi, nė vieno išteisinimo,— tarė K., lyg kalbėdamasis pats su savimi ir su savo viltimis.— Tai tik patvirtina mano nuomonę, kurią jau spėjau susidaryti apie teismą. Vadinasi, jis ir šiuo požiūriu yra beprasmiškas. Vienas vienintelis budelis galėtų puikiausiai jį pavaduoti.

— Negalima taip apibendrinti,— pasakė nepatenkintas dailininkas.— Aš juk kalbėjau tik apie tai, ką pats patyriau.

— Juk to ir užtenka,— tarė K.— O gal tamsta girdėjai apie išteisinimus ankstesniais laikais?

— Girdėjau,— atsakė dailininkas,— kad lyg ir buvę išteisinimų. Tačiau tai sunku patikrinti. Galutiniai teismo sprendimai neskelbiami, jie neprieinami net teisėjams, todėl apie senesniąsias bylas išliko tiktai legendos. Daugumoje jų, teisybė, pasakojama apie tikrus išteisinimus, jomis galima tikėti, bet įrodyti, kad tai tiesa, neįmanoma. Vis dėlto nereikia jų ir visai nepaisyti, jose, be abejo, yra dalelė tiesos, be to, jos labai gražios, aš pats esu nutapęs kelis paveikslus tų legendų siužetais.

— Legendos nepakeis mano nuomonės,— pareiškė K.— Juk ir prieš teismą negalima pasiremti tomis legendomis?

Dailininkas nusijuokė.

— Ne, ne, negalima,— atsakė jis.

— Tai neverta apie jas nė kalbėti,— tarė K., norėdamas visų pirma išklausyti visus dailininko samprotavimus, nors jie ir atrodė neįtikimi ir prieštaravo kitų žmonių pasakojimams. Dabar jis neturėjo laiko aiškintis, ar tai, ką dailininkas pasakojo, yra teisybė, o juo labiau — mėginti jam prieštarauti, tad nusprendė, kad bus labai gerai, jeigu pavyks gauti iš dailininko nors kokią paramą, net jeigu ta parama ir nebus lemiama. Todėl pridūrė: — Taigi nekalbėkim apie tikrąjį išteisinimą. Tačiau tamsta minėjai dar dvi kitas galimas išeitis.

— Tariamą išteisinimą ir vilkinimą. Tik apie jas ir gali būti kalba,— atsakė dailininkas.— Bet gal, prieš pradedant apie tai šnekėti, tamsta nusivilksi švarką? Juk turbūt karšta?

— Tikrai,— atsiliepė K. Iki šiol jis tik klausėsi dailininko samprotavimų, bet dabar, kai šis priminė apie karštį, jam kaktą išpylė prakaitas.— Karštis beveik nepakenčiamas.

Dailininkas linktelėjo, lyg puikiausiai suprasdamas, kaip nemalonu jo svečiui.

— Ar nebūtų galima atidaryti langą? — paklausė K.

— Ne,— atsakė dailininkas.— Stiklas įstatytas tiesiai į sieną, lango neįmanoma atidaryti.

Dabar K. suvokė, jog visą laiką tikėjosi, kad dailininkas arba jis pats staiga nueis ir atvers langą. Jis buvo pasiruošęs pražiota burna ryti net rūko kamuolius. Nuo jausmo, kad visai nėra kuo kvėpuoti, jam ėmė suktis galva. Paplekšnojęs delnu per patalus šalia savęs, jis silpnu balsu tarė:

— Juk tai nepatogu ir nesveika.

— Visai ne! — ėmė ginti savo langą dailininkas.— Nors tas langas yra ir viengubas, bet dėl to, kad jo negalima atidaryti, šilumą jis laiko geriau už dvigubus langus. O jeigu noriu išvėdinti kambarį,— tas ne taip jau būtina, nes oras įeina vidun pro visus plyšius,— tai galiu atidaryti duris, net ir abejas.

Truputį nurimęs po tokio paaiškinimo, K. apsidairė — kurgi antros durys? Dailininkas tai pastebėjo ir tarė:

— Jos yra tamstai už nugaros, turėjau užstatyti jas lova.

Tik dabar K. pamatė mažas dureles sienoje.

— Matai tamsta, ši patalpa per maža dirbtuvei,— pasakė dailininkas, lyg norėdamas užbėgti už akių K. priekaištams.— Turėjau įsikurti joje taip, kaip išėjo. Lova užstoja duris, ir tas, aišku, labai nepatogu. Pavyzdžiui, teisėjas, kurio portretą dabar tapau, visuomet ateina pro šitas duris už lovos. Aš jam daviau raktą nuo tų durų, kad jis galėtų palaukti manęs čionai, dirbtuvėje, jeigu manęs nerastų namie. O jis dažniausiai ateina anksti rytą, kai aš dar miegu. Žinoma, kad ir kaip kietai miegočiau, vis tiek visada pabundu, kai šalia lovos atsiveria durys. Tamsta visai nustotum gerbęs teisėjus, jeigu išgirstum, kokiais keiksmais aš sutinku šitą poną, kai anksti rytą jis lipa per mano lovą. Aišku, galėčiau atimti iš jo raktą, bet būtų tik dar blogiau. Čionai visai nesunku kiekvienas duris išversti iš vyrių.

Kol dailininkas visa tai pasakojo, K. svarstė, ar nusivilkti švarką,

ar ne, bet galų gale suprato, kad nenusivilkęs ilgiau čionai neištvers, tad nusivilko švarką, tačiau pasidėjo jį ant kelių, kad galėtų tuoj pat vėl apsivilkti, kai pasibaigs pokalbis. Vos jis nusivilko švarką, viena mergaitė sušuko:

— Jis jau nusivilko švarką!

Buvo girdėti, kaip visos ėmė grūstis prie plyšių, kad pamatytų šitą spektaklį.

— Mergaitės mano,— tarė dailininkas,— kad aš ruošiuosi tapyti tamstos portretą ir kad tamsta dėl to nusirengi.

— Šit kaip! — tarė K., bet dėl to nelabai pralinksmėjo, nes jautėsi nedaug geriau nei anksčiau, nors dabar sėdėjo vienmarškinis. Jis paklausė kone niūriai: — Kaip tamsta ten vadinai kitas dvi išeitis?

Jis vėl buvo spėjęs užmiršti tuos du terminus.

— Tariamas išteisinimas ir vilkinimas,— atsakė dailininkas.— Nuo tamstos priklausys, ką pasirinksi. Ir vienas, ir antras yra įmanomas su mano pagalba, nors, be abejo, man reikės dėl to pavargti; skirtumas tik tas, kad tariamam išteisinimui reikia trumpą laiką atiduoti visas jėgas, o vilkinimui jėgų reikia daug mažiau, tačiau dirbti tenka ilgą laiką. Taigi pirmiausia pakalbėkime apie tariamą išteisinimą. Jeigu tamsta panorėsi, tai aš popieriaus lape parašysiu liudijimą, kad esi nekaltas. Tokio liudijimo tekstą esu paveldėjęs iš tėvo, ir jo negalima pakeisti. Paskui, pasiėmęs tą raštą, apeisiu visus pažįstamus teisėjus. Pradėsiu, pavyzdžiui, nuo to, kad šįvakar, seanso metu, pakišiu tą dokumentą teisėjui, kurio portretą dabar tapau. Padėsiu prieš jį liudijimą, pareikšiu jam, kad tamsta esi nekaltas, ir laiduosiu už tamstos nekaltumą. Tačiau tai ne tik formalus, bet ir tikras, įpareigojantis laidavimas.

Dailininkas pažvelgė į K. lyg priekaištaudamas, kam šis nori užkrauti jam tokio laidavimo naštą.

— Tai būtų labai malonu,— pasakė K.— Bet nejaugi teisėjas patikėtų tamsta ir vis tiek manęs visiškai neišteisintų?

— Taip, juk aš tamstai jau sakiau,— tarė dailininkas.— Beje, nebūtinai kiekvienas turi manim patikėti, kuris nors teisėjas gali, pavyzdžiui, pareikalauti, kad tamstą ir patį pas jį atvesčiau. Tuomet tamsta turėtum nueiti kartu su manim. Žinoma, tokiu atveju mes jau būtume beveik laimėję, juo labiau kad aš tamstą, aišku, iš anksto informuočiau, kaip su tuo teisėju reikia elgtis. Blogiau bus su tais teisėjais, kurie — pasitaikys ir tokių — iš karto atsisakys manim pati-

kėti. Žinoma, aš vis tiek mėginsiu kaip nors juos palenkti, tačiau greičiausiai mums teks atsisakyti jų paramos; bet tai nieko baisaus, pavieniai teisėjai čia nieko negali nulemti. Kai surinksiu po tuo liudijimu pakankamą skaičių teisėjų parašų, nunešiu jį tam teisėjui, kuris kaip tik veda tamstos bylą. Gali būti, kad po tuo dokumentu jau bus ir jo paties parašas, tokiu atveju viskas vyks truputėlį sparčiau nei paprastai. Bet apskritai tuomet jau iš viso lieka nedaug kliūčių, kaltinamajam tai pats saugiausias laikas. Nors keistai atrodo, tačiau taip jau yra, kad žmogus tuo metu yra saugesnis negu po išteisinamojo nuosprendžio. Tuo metu jam niekuo nereikia rūpintis. Su tuo liudijimu teisėjas gauna daugelio teisėjų laidavimą, gali kuo ramiausiai tamstą išteisinti ir, norėdamas padaryti paslaugą man bei kitiems savo pažįstamiems, be abejo, taip ir padarys; žinoma, prieš tai jis turės sutvarkyti kai kuriuos formalumus. O tamsta išeisi iš teismo ir būsi laisvas.

— Vadinasi, tada aš būsiu laisvas? — nedrąsiai paklausė K.

— Taip,— atsakė dailininkas,— tačiau tik tariamai arba, tikriau pasakius, laikinai laisvas. Mat žemesnieji teisėjai, prie kurių priklauso visi mano pažįstami, neturi teisės galutinai išteisinti, šią teisę turi tik pats aukščiausias teismas, nei tamstai, nei man, nei mums visiems visiškai nepasiekiamas. Kas ten dedasi, mes nežinome, ir, beje, nė nenorime žinoti. Taigi mūsų teisėjai neturi didžiosios teisės atleisti nuo kaltinimo, jie gali tik atpalaiduoti nuo kaltinimo. Vadinasi, jeigu tamsta šitaip išteisinamas, tai šią akimirką tamsta atleidžiamas nuo kaltinimo, tačiau jis ir toliau kybo tamstai virš galvos ir, atėjus įsakymui iš aukštesnės instancijos, gali tuoj pat vėl tamstą užgriūti. Kadangi mano ryšiai su teismu yra labai geri, tai aš galiu paaiškinti, kuo skirtumas tarp tikro ir tariamo išteisinimo grynai išoriškai reiškiasi instrukcijoje teismo kanceliarijoms. Kai kaltinamasis tikrai išteisinamas, visi proceso dokumentai pašalinami, jie visiems laikams išnyksta nuo valdininkų stalų, sunaikinamas ne tik kaltinimas, bet ir visa kita proceso medžiaga, net išteisinamasis nuosprendis. Viskas sunaikinama. Visai kas kita tariamas išteisinimas. Dokumentacija pasikeičia tik tiek, kad ji papildoma nekaltumo liudijimu bei išteisinamuoju nuosprendžiu ir išteisinamojo nuosprendžio pagrindimu. Tačiau apskritai ji ir toliau lieka teisme; kaip reikalauja nenutrūkstama teismo kanceliarijų veikla, ji siunčiama aukštesniems teismams, paskui vėl grįžta į žemesniuosius ir taip su didesniais ar mažesniais svyravimais, su didesniais ar mažesniais stabtelėjimais vis keliauja ir keliauja aukštyn ir žemyn. Tų kelių neįmanoma apskaičiuoti. Žiūrint

iš šalies, kartais gali pasirodyti, kad viskas jau seniai užmiršta, kad dokumentai dingo ir kad išteisinimas yra visiškas. Tačiau žmogus, nusimanantis apie teismą, tuo nepatikės. Nė vienas dokumentas nedingsta, teismas nieko nepamiršta. Vieną gražią dieną, kai niekas šito nebesitiki, koks nors teisėjas paima bylos aplanką į rankas, pamato, kad šioje byloje kaltinimas dar tebegalioja, ir įsako tučtuojau suimti kaltinamąjį. Šiuo atveju aš darau prielaidą, kad nuo tariamo išteisinimo iki naujo arešto praeis daug laiko; taip tikrai gali būti, aš žinau kelis tokius atvejus, tačiau lygiai taip pat įmanoma, kad išteisintasis pareis iš teismo į namus ir jau ras žmones, įgaliotus jį iš naujo suimti. Tada, žinoma, laisvas gyvenimas pasibaigia.

— Ir procesas prasideda iš naujo? — beveik negalėdamas patikėti, paklausė K.

— Žinoma,— atsakė dailininkas,— procesas prasideda iš naujo, tačiau ir vėl galima, kaip ir pirmą kartą, išsirūpinti tariamą išteisinimą. Reikia vėl sukaupti visas jėgas ir nepasiduoti.

Pastaruosius žodžius dailininkas turbūt pasakė tik todėl, kad pamatė, kaip jo pasakojimas prislėgė K.

— Bet tikriausiai,— tarė K., lyg norėdamas užbėgti už akių visiems dailininko komentarams,— tikriausiai antrąjį išteisinimą yra sunkiau pasiekti nei pirmąjį?

— Šiuo atžvilgiu,— atsakė dailininkas,— nieko konkretaus negalima pasakyti. Tikriausiai tamsta turi galvoje tai, kad antrasis areštas teisėjus nuteikia prieš kaltinamąjį? Čia tai jau netiesa. Juk teisėjai, išteisindami tamstą, patys numatė, kad toks areštas yra galimas. Taigi šita aplinkybė beveik neturi reikšmės. Tačiau, žinoma, dėl daugybės kitų priežasčių gali pasikeisti teisėjų nuotaika ir jų juridinis požiūris į bylą, tad, stengdamasis išsirūpinti antrąjį išteisinimą, turi prisiderinti prie pasikeitusių aplinkybių ir iš esmės veikti taip pat energingai kaip ir pirmąjį kartą.

— Tačiau juk ir tas antrasis išteisinimas nėra galutinis,— tarė K. ir nepatenkintas papurtė galvą.

— Žinoma,— atsakė dailininkas.— Po antrojo išteisinimo būna trečiasis areštas, po trečiojo išteisinimo — ketvirtasis areštas ir taip toliau. Tai glūdi jau pačioje tariamo išteisinimo sąvokoje.

K. tylėjo.

— Atrodo, kad tariamas išteisinimas tamstai nelabai priimtinas,— vėl prašneko dailininkas.— Galbūt vilkinimas bus parankesnis? Ar paaiškinti jo esmę?

K. linktelėjo. Dailininkas sėdėjo plačiai išsidrėbęs krėsle, naktiniai marškiniai buvo atsagstyti iki pat apačios, jis įkišo vieną ranką į užantį ir ėmė glostytis krūtinę ir šonus.

— Vilkinimo esmė,— prabilo dailininkas ir nutilo, žiūrėdamas priešais save ir lyg ieškodamas kuo tikslesnio žodžio,— vilkinimo esmė yra ta, kad procesas visą laiką dirbtinai laikomas pačioje pirminėje stadijoje. Norint tai pasiekti, reikia, kad kaltinamasis ir jo padėjėjas — visų pirma, aišku, padėjėjas — nuolatos palaikytų nenutrūkstamą kontaktą su teismu. Kartoju, čia nereikia įdėti tiek daug jėgų kaip siekiant tariamo išteisinimo, tačiau reikalingas daug didesnis atidumas. Negalima išleisti proceso iš akių, reikia ne tik reguliariai lankytis pas atitinkamą teisėją, bet ir kiekviena kita proga su juo susitikinėti ir stengtis visokiausiais būdais išlaikyti jo palankumą; jeigu to teisėjo pats nepažįsti, reikia rūpintis, kad jį paveiktų pažįstami teisėjai, tačiau tai visai nereiškia, kad galima atsisakyti mėginimų užmegzti tiesioginį kontaktą. Jeigu nieko nepražiopsosi, tai gali pakankamai tvirtai tikėtis, kad procesas visą laiką liks pirminėje stadijoje. Žinoma, procesas nenutraukiamas, tačiau kaltinamajam beveik taip pat negresia nuosprendis kaip ir laisvam. Palyginti su tariamu išteisinimu, vilkinimas yra tuo geresnis, kad kaltinamojo ateitis yra aiškesnė, jam nėra baimės būti staiga suimtam, jam nereikia būgštauti, kad kaip tik tuo metu, kai kitos aplinkybės tam nepalankios, reikės sukaupti visas jėgas ir jaudintis, siekiant tariamo išteisinimo. Be abejo, vilkinimas turi kaltinamajam ir neigiamų savybių, į kurias negalima neatsižvelgti. Turiu galvoje ne tai, kad šiuo atveju kaltinamasis niekada nėra laisvas — juk tikrąja prasme jis nėra laisvas ir po tariamo išteisinimo. Blogybė čia kita. Procesas negali sustoti, jeigu tam nėra bent jau tariamų priežasčių. Taigi išoriškai visą laiką turi kas nors vykti. Vadinasi, retkarčiais turi būti duodami visokie nurodymai, kaltinamasis turi būti kvočiamas, turi būti atliekami tyrimai ir taip toliau. Žodžiu, procesas turi visą laiką suktis tame mažučiame ratelyje, į kurį jis yra dirbtinai uždarytas. Žinoma, dėl to kaltinamajam atsiranda visokių nemalonumų, kurių, antra vertus, nereikia vaizduotis per daug baisiai. Juk viskas daroma tik dėl akių, vadinasi, kvotos vyksta labai trumpai, o jeigu tu neturi laiko ar noro, gali atsiprašyti ir nenueiti, su kai kuriais teisėjais kartais galima drauge sudaryti tvarkaraštį ilgam laikui, iš esmės svarbu tik tai, kad tu, šiaip ar taip, būdamas kaltinamasis, turi retkarčiais lankytis pas savo teisėją.

Jau sulig paskutiniais žodžiais K. užsimetė švarką ant rankos ir atsistojo.

— Jis jau stojasi! — tuoj pat pasigirdo šūksniai už durų.

— Tamsta ruošiesi išeiti? — paklausė dailininkas, irgi atsistojęs.— Tikriausiai negali ištverti to oro kambaryje. Man labai nesmagu. Aš dar norėjau tamstai šį tą pasakyti. Turėjau kalbėti labai glaustai. Tačiau tikiuosi, kad šnekėjau suprantamai.

— O taip! — tarė K. Jis taip įtemptai vertė save klausytis, kad net galva įskaudo.

Nepaisydamas šito patikinimo, dailininkas dar kartą viską apibendrino, lyg norėdamas paguosti išeinantį K.:

— Abiem metodams bendra yra tai, kad jie neleidžia nuteisti kaltinamojo.

— Bet juk jie neleidžia ir tikrai išteisinti,— tyliai atsakė K., lyg gėdydamasis, kad suprato šitą tiesą.

— Tamsta suvokei dalyko esmę! — skubiai tarė dailininkas.

K. padėjo ranką ant apsiausto, bet negalėjo pasiryžti net švarko apsivilkti. Mieliausiai už viską pasaulyje jis būtų čiupęs savo daiktus į glėbį ir išbėgęs į tyrą orą. Net mergaitės negalėjo paskatinti jo apsivilkti, nors jos, aplenkdamos įvykius, jau šaukė viena kitai, kad K. pradėjęs rengtis. Dailininkui, matyt, rūpėjo išsiaiškinti, su kokia nuotaika K. išeina, todėl jis tarė:

— Tikriausiai tamsta dar neapsisprendei, kurį iš mano pasiūlymų reikėtų pasirinkti. Ir gerai darai. Aš būčiau net pats tamstai pataręs neskubėti. Visi pranašumai ir trūkumai čia labai subtilūs, vos pastebimi. Viską reikia gerai pasverti. Tačiau, žinoma, negalima ir ilgai delsti.

— Aš greitai vėl pas tamstą užeisiu,— tarė K. ir, staiga pasiryžęs, apsivilko švarką, užsimetė ant pečių apsiaustą ir nuskubėjo prie durų, už kurių mergaitės ėmė baisiai triukšmauti. K. pasirodė, kad jis mato jas net pro uždarytas duris.

— Tamsta turi ištesėti savo žodį,— pasakė dailininkas, jo nelydėdamas.— Jei ne, aš pats ateisiu į banką pasiteirauti, ką tamsta nusprendei.

— Atrakink tamsta galų gale duris! — šūktelėjo K. ir patraukė rankeną, į kurią, kaip jis jautė, mergaitės anapus durų irgi buvo įsikibusios.

— Nejau tamsta nori, kad mergaitės vėl tamstą apspistų? — paklausė dailininkas.— Geriau pasinaudok šituo išėjimu.

Jis mostelėjo ranka link durų už lovos. K. iškart sutiko ir puolė atgal prie lovos. Tačiau dailininkas, užuot atidaręs duris, palindo po lova ir prašneko iš ten:

— Luktelk tamsta dar trupučiuką. Gal užmestumei akį į paveikslą, kurį galėčiau tamstai parduoti?

K. nenorėjo pasirodyti nemandagus: juk dailininkas iš tikrųjų užjautė jį, pažadėjo ir toliau padėti, be to, dėl K. užmaršumo dar visai nebuvo kalbėta apie atsilyginimą už pagalbą, todėl K. dabar negalėjo atsisakyti ir laukė, kol jam parodys paveikslą, nors tiesiog drebėjo iš nekantrumo kuo greičiau ištrūkti iš dirbtuvės. Dailininkas ištraukė iš palovio šūsnį neįrėmintų paveikslų, tokių apdulkėjusių, kad, jam pamėginus nupūsti nuo viršutinio dulkes, šios dar ilgai mirguliavo K. prieš akis ir gniaužė jam kvapą.

— Lygumų peizažas,— tarė dailininkas, paduodamas K. paveikslą.

Ant drobės buvo nutapyti du skurdūs medeliai, toli nuo kits kito stovintys tamsioje žolėje. Tolumoje visomis spalvomis spindėjo saulėlydis.

— Gerai,— pasakė K.,— aš pirksiu šitą.

K. netyčia atsakė taip lakoniškai, todėl net apsidžiaugė, kai dailininkas, nė kiek neįsižeidęs, pakėlė nuo žemės dar vieną paveikslą.

— O čia — pirmojo priešingybė,— tarė dailininkas.

Gal antrasis paveikslas ir buvo sumanytas kaip pirmojo priešingybė, tačiau tarp jų nebuvo galima įžiūrėti nė menkiausio skirtumo: tie patys medeliai, ta pati žolė, tas pats saulėlydis. Tačiau K. tai mažai terūpėjo.

— Gražūs peizažai,— pasakė jis.— Perku juos abu ir pasikabinsiu savo kabinete.

— Atrodo, kad šitas motyvas tamstai patinka,— tarė dailininkas, traukdamas trečią drobę.— Kaip tik turiu dar vieną panašų paveikslą.

Tačiau ir šiame paveiksle buvo atvaizduotas ne panašus, bet lygiai toks pat lygumų peizažas. Dailininkas sumaniai pasinaudojo proga parduoti senus paveikslus.

— Paimsiu ir šį,— tarė K.— Kiek kainuoja visi trys peizažai?

— Pasikalbėsim apie tai kitą kartą,— atsakė dailininkas.— Dabar tamsta skubi, o ryšys tarp mudviejų juk nenutrūks. Beje, labai džiaugiuosi, kad tamstai patinka šitie paveikslai, atiduosiu tamstai visas drobes, kurios guli čionai palovy. Ten vien lygumų peizažai,

jau daug esu jų nutapęs. Kai kurie žmonės nemėgsta tokių paveikslų, nes jie per daug niūrūs, o kitiems — tamsta irgi priklausai prie pastarųjų — kaip tik patinka niūrios drobės.

Tačiau K. dabar visai nebuvo linkęs klausytis šito elgetaujančio dailininko profesinių samprotavimų.

— Supakuok tamsta visus paveikslus! — sušuko jis, pertraukdamas dailininką.— Rytoj atsiųsiu kurjerį jų paimti.

— Nereikia,— tarė dailininkas.— Tikiuosi, kad rasiu nešiką, kuris tamstą tuoj pat palydės.

Galų gale jis pasilenkė virš lovos ir atvėrė duris.

— Lipk tamsta drąsiai ant lovos,— pasakė dailininkas.— Taip daro visi, kas pro čia ateina.

K. ir neraginamas nebūtų labai varžęsis, jis jau net buvo pastatęs vieną koją tiesiai ant patalų, tačiau, pažvelgęs pro atviras duris, vėl ją nuleido ant žemės.

— Kas ten? — paklausė jis dailininką.

— O ko tamsta taip nustebai? — savo ruožtu paklausė šis, irgi nustebęs.— Tai teismo kanceliarijos. Argi tamsta nežinojai, kad čia teismo kanceliarijos? Juk teismo kanceliarijos yra beveik kiekvienoje palėpėje, tai kodėl čia jų neturėtų būti? Tiesą sakant, ir mano dirbtuvė priklauso teismo kanceliarijoms, bet teismas leido man ja naudotis.

K. nusigando ne tiek dėl to, kad ir čia išvydo teismo kanceliarijas, daug labiau jį suėmė baimė dėl savęs, dėl savo nenusimanymo apie teismą. Jam atrodė, kad pagrindinė kaltinamojo elgesio taisyklė yra reikalavimas būti viskam pasiruošusiam, niekada nesiduoti užklumpamam iš netyčių, nespoksoti kaip niekur nieko į dešinę, kai kairėje stovi teisėjas. Bet kaip tik šiai taisyklei jis nuolatos nusižengdavo. Prieš jį traukėsi ilgas koridorius, iš kurio tvoskė toks oras, kad, palyginti su juo, dirbtuvės oras atrodė kone gaivus. Abipus koridoriaus stovėjo suolai, lygiai tokie pat kaip ir laukiamajame tos kanceliarijos, kuri tvarkė K. bylą. Atrodė, kad visos kanceliarijos įrengiamos pagal griežtą instrukciją. Šiuo metu klientų čia buvo nedaug. Vienas vyriškis pusiaugula sėdėjo kiek tolėliau, užsikniaubęs ant suolo, ir atrodė miegąs; kitas stovėjo prietemoje pačiame koridoriaus gale. K. perlipo per lovą, o dailininkas, nešinas paveikslais, nusekė įkandin. Netrukus jie sutiko teismo kurjerį — K. dabar jau iškart pažindavo teismo kurjerius iš auksinės sagos, kurią šie būdavo įsisiuvę savo civiliniuose kostiumuose tarp kitų paprastų sagų,— ir dailininkas paliepė jam palydėti K. Šis ėjo baisiai svirduliuodamas,

prisidengęs nosine burną. Kai jie buvo jau prie pat išėjimo, jiems priešais pasipylė mergaitės, kurių K. vis dėlto neišvengė. Matyt, jos pamatė, kad buvo atidarytos antrosios dirbtuvės durys ir apibėgo aplinkui, norėdamos patekti į vidų pro šitą pusę.

— Negaliu tamstos toliau lydėti! — kvatodamas sušuko dailininkas, mergaičių apspistas.— Iki pasimatymo! Nesvarstyk tamsta per ilgai!

K. net neatsigręžė. Išėjęs į gatvelę, jis sustabdė pirmą pasitaikiusią vežiko karietą. Jam labai norėjosi atsikratyti teismo kurjerio, kurio auksinė saga visą laiką badė jam akis, nors, ko gero, niekas daugiau jos visai nepastebėjo. Iš didelio paslaugumo kurjeris jau buvo besėdąs šalia vežiko ant pasostės, tačiau K. jį nuginė žemėn. Kai K. atvažiavo prie banko, buvo jau seniai po vidurdienio. Jis mielai būtų palikęs paveikslus karietoje, tačiau pabijojo, kad kada nors dailininkas gali pareikalauti juos parodyti. Todėl paliepė nunešti drobes į savo kabinetą ir užrakino jas pačiame apatiniame rašomojo stalo stalčiuje, kad bent pirmosiomis dienomis jos nekristų į akis direktoriaus pavaduotojui.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Pirklys Blokas. K. atsisako advokato

Galų gale K. vis dėlto pasiryžo atsisakyti advokato tarpininkavimo. Tiesa, jis negalėjo atsikratyti abejonių, ar protingai elgiasi, tačiau vis dėlto daug stipresnis buvo įsitikinimas, jog tai padaryti būtina. Šis pasiryžimas tą dieną, kai K. nusprendė eiti pas advokatą, kainavo jam daug jėgų, jis dirbo itin lėtai, turėjo ilgai pasilikti banke, ir buvo jau po dešimtos, kai pagaliau atsidūrė prie advokato durų. Prieš skambindamas dar pagalvojo, ar nebūtų geriau atsisakyti advokato paslaugų telefonu arba laišku, nes asmeninis pokalbis, be abejo, turėjo būti labai nemalonus. Vis dėlto K. nebuvo linkęs jo atsižadėti; atsisakius advokato paslaugų kokiu nors kitu būdu, šis galėtų patylėti arba išsisukti tuščiais žodžiais, ir K., jeigu tik Lenei nepavyktų ko nors išsiaiškinti, niekada nesužinotų, kaip advokatas sutiko žinią apie jo paslaugų atsisakymą ir ką jisai mano — o jo nuomonė buvo gana svarbi — apie tas pasekmes, kurių šis atsisakymas gali

turėti K. O jeigu advokatas sėdės priešais K. ir žinia apie K. atsisakymą užklups jį netikėtai, tai net ir tuomet, jei iš advokato nedaug pavyktų išpešti, K. galės nesunkiai išskaityti iš jo veido ir elgesio viską, ko tik jam reikės. Galėjo būti ir taip, kad K. įsitikins, jog būtų geriau palikti advokatą rūpintis jo gynyba, ir atšauks savo atsisakymą.

Kaip visuomet, po pirmojo skambučio prie advokato durų niekas neatsiliepė. „Lenė galėtų truputį vikriau suktis",— pagalvojo K. Bet gerai buvo nors tas, kad šį kartą, priešingai negu paprastai, nesikišo kiti gyventojai: nei tas vyriškis su chalatu, nei dar kas nors kitas netrukdė K. Spausdamas antrą kartą skambučio mygtuką, K. grįžtelėjo į kito buto duris, bet šį kartą ir jos buvo uždarytos. Pagaliau advokato durų langelyje pasirodė pora akių, tačiau tai buvo ne Lenės akys. Kažkas atrakino duris, bet dar tebelaikė jas užrėmęs iš vidaus, sušuko buto gilumon: „Tai jis!" — ir tik tada atidarė. K. užgulė duris, nes jau girdėjo, kaip jam už nugaros kitame bute kažkas skubiai suka raktą spynoje. Todėl, kai durys prieš jį pagaliau atsidarė, jis beveik griūte įgriuvo į prieškambarį ir dar suspėjo pamatyti, kaip kambarius jungiančiu koridoriumi nubėgo vienmarškinė Lenė, kuriai, matyt, ir šūktelėjo vyriškis, atidaręs duris. K. pažiūrėjo Lenei įkandin, paskui atsisuko į tą vyriškį. Tai buvo mažutis, liesas, barzdotas žmogelis, rankoje jis laikė žvakę.

— Tamsta čia tarnauji? — paklausė K.

— Ne,— atsakė šis.— Aš čia pašalietis, advokatas yra tiktai mano patikėtinis, atėjau pasitarti su juo vienu teisiniu reikalu.

— Be švarko? — paklausė K., rankos mostu parodydamas, kad žmogelio apranga netvarkinga.

— Ak, atleisk tamsta! — sušuko vyriškis, žvakės šviesoje apžiūrinėdamas pats save, lyg tik dabar būtų pamatęs, kad stovi be švarko.

— Lenė — tamstos meilužė? — griežtai paklausė K. Jis stovėjo trupučiuką prasižergęs, rankas, kuriose laikė skrybėlę, susidėjęs ant nugaros. Jau vien dėl to, kad vilkėjo šiltą apsiaustą, jautėsi daug pranašesnis už šitą liesą žmogelį.

— Viešpatie! — sušuko tas nusigandęs, užsidengdamas viena ranka veidą.— Ne, ne, kas tamstai į galvą atėjo?

— Panašu, kad tamsta sakai teisybę,— šypsodamasis tarė K.— Vis dėlto... Eime!

Jis mostelėjo skrybėle, liepdamas žmogeliui eiti pirma.

— Kuo gi tamsta vardu? — paklausė K. eidamas.

-- Blokas, pirklys Blokas,— atsakė žmogelis ir prisistatydamas atsisuko į K., tačiau šis neleido jam sustoti.

— Ar tai tamstos tikroji pavardė? — paklausė jis.

— Žinoma,— atsakė tas.— Kodėl tamsta abejoji?

— Pagalvojau, kad tamsta gali būti suinteresuotas nuslėpti savo pavardę,— atsakė K.

Jis jautėsi taip laisvai, kaip paprastai esti tik svečioje šalyje, kai šnekiesi su daug žemesniais už save, visai nekalbi apie tai, kas rūpi tau pačiam, tik abejingai klausinėji juos apie jų reikalus ir šitaip išaukštini juos iki savęs, tačiau bet kada gali vėl parodyti jiems jų vietą. Prie advokato kabineto durų K. stabtelėjo, atidarė jas ir šūktelėjo pirkliui, kuris klusniai žingsniavo toliau:

— Neskubėk tamsta! Pašviesk čionai!

K. pagalvojo, kad Lenė galėjo pasislėpti kabinete, ir privertė pirklį apieškoti visus kampus, tačiau kambary nieko nebuvo. Priešais teisėjo paveikslą K. paėmė pirklį už petnešų ant nugaros:

— Ar žinai tamsta, kas čia toks? — paklausė jis, rodydamas pirštu aukštyn.

Pirklys pakėlė žvakę, pažvelgė markstydamasis į viršų ir tarė:

— Teisėjas.

— Ar tai aukštas teisėjas? — vėl paklausė K., atsistodamas šalia pirklio, kad galėtų matyti, kokį įspūdį šiam daro portretas.

Pirklys susižavėjęs žvelgė aukštyn.

— Taip, tai aukštas teisėjas,— atsakė jis.

— Nedaug tamsta išmanai,— tarė K.— Jis pats žemiausias iš visų žemesniųjų tardytojų.

— Dabar prisimenu,— pasakė pirklys.— Aš irgi kartą tai esu girdėjęs.

— Žinoma! — sušuko K.— Visai užmiršau, žinoma, kad tamsta turėjai tai girdėti!

— Bet kodėl gi, kodėl? — paklausė pirklys ir, K. kumščiuojamas, žengė durų link.

Koridoriuje K. pasakė:

— Juk tamsta žinai, kur pasislėpė Lenė?

— Pasislėpė? — paklausė pirklys.— Visai ne, dabar turbūt virtuvėje verda advokatui sriubą.

— Tai kodėl man iškart nepasakei?

— Aš juk norėjau tamstą ten nuvesti, bet tamsta man liepei su-

grįžti,— atsakė Blokas, lyg sutrikęs nuo vienas kitam prieštaraujančių įsakymų.

— Matyt, tamsta tariesi esąs labai gudrus,— tarė K.— Na, vesk, tamsta!

Virtuvėje K. dar nė karto nebuvo buvęs, ji pasirodė esanti nuostabiai didelė ir prabangiai įrengta. Jau vien viryklė buvo triskart didesnė už paprastą, tačiau detalių nebuvo galima įžiūrėti, nes šiuo metu virtuvę švietė tik maža lemputė, kybanti viršum durų. Lenė, kaip visada su balta prijuoste, stovėjo prie viryklės ir leido kiaušinius į puodą, stovintį ant spiritinės viryklėlės.

— Labas vakaras, Jozefai! — tarė Lenė, skersa akimi žvilgtelėjusi į K.

— Labas vakaras,— atsakė K. ir mostelėjo ranka link nuošaliai stovinčio krėslo, liepdamas pirkliui sėstis ant jo; šis atsisėdo. O K. priėjo iš užpakalio prie pat Lenės, pasilenkė jai per petį ir paklausė:

— Kas čia toks?

Viena ranka maišydama sriubą, Lenė apkabino antrąja K., prisitraukė jį į priekį prie savęs ir atsakė:

— Tai pasigailėjimo vertas žmogelis, vargšas pirklys, toks Blokas. Tu tik pažiūrėk į jį.

Abu atsigręžė. Pirklys sėdėjo ant krėslo, kurį jam buvo parodęs K.; jis užpūtė žvakę, nes dabar jos nebereikėjo, ir spaudė pirštais dagtį, kad nustotų rūkęs.

— Tu buvai vienmarškinė,— pasakė K. ir, suėmęs rankomis Lenės galvą, vėl atgręžė ją į viryklę.

Lenė tylėjo.

— Jis tavo meilužis? — paklausė K.

Lenė norėjo pamaišyti sriubą, tačiau K. pačiupo ją už abiejų rankų ir šūktelėjo:

— Atsakyk!

— Eime į kabinetą, aš tau viską paaiškinsiu,— tarė Lenė.

— Ne,— atsakė K.,— noriu, kad tu čionai man viską paaiškintum.— Ji pakibo jam ant kaklo, norėdama jį pabučiuoti, tačiau K. atstūmė ją ir tarė: — Nenoriu, kad dabar mane bučiuotum.

— Jozefai,— tarė Lenė, maldaujamai ir vis dėlto atvirai žvelgdama K. į akis.— Nejaugi tu imsi manęs pavyduliauti ponui Blokui? Rudi,— pridūrė ji, kreipdamasi į pirklį,— padėk gi man, juk matai, kad mane įtarinėja, mesk tą žvakę.

Buvo galima pagalvoti, kad Blokas visai jų nesiklauso, tačiau pasirodė, kad jis viską girdėjo.

— Visai nesuprantu, kodėl tamsta turėtum pavyduliauti,— tarė jis ne per sąmojingiausiai.

— Ir aš nesuprantu,— atsakė K., su šypsena žvelgdamas į pirklį.

Lenė nusikvatojo, pasinaudojo tuo, kad K. nusigręžė, įsikibo jam į parankę ir sušnibždėjo:

— Palik jį, juk matai, koks tai žmogus. Aš jį trupučiuką paglobojau, nes jis yra svarbus advokato klientas, tik todėl. O tu? Ar tu dar šįvakar nori pasikalbėti su advokatu? Šiandien jis labai serga, bet jeigu nori, aš jam apie tave pranešiu. O naktį pasiliksi pas mane, būtinai. Ir taip jau seniai nebuvai pas mus, net advokatas pasigedo. Neužleisk savo proceso! Ir aš turiu tau papasakoti daugybę dalykų, kuriuos man pavyko sužinoti. Na, pirmiausia nusivilk apsiaustą!

Lenė padėjo K. nusivilkti, nuėmė jam skrybėlę, tekina nunešė tuos daiktus pakabinti į prieškambarį, vėl tekina sugrįžo į virtuvę ir pažiūrėjo į sriubą.

— Ar man pirma pranešti apie tave, ar nunešti jam sriubos?

— Pirma pranešk apie mane,— tarė K.

Jis buvo susierzinęs, mat iš pradžių buvo ketinęs išsamiai aptarti su Lene savo reikalus, ypač tai, ar gerai daro, atsisakydamas advokato paslaugų, bet kadangi čionai sėdėjo pirklys, tai jam praėjo noras apie tai kalbėti. Bet dabar jo reikalas pasirodė per daug svarbus, kad dėl to pirkliūkščio turėtų taip iš esmės viską keisti, todėl pasišaukė atgal Lenę, jau išėjusią į koridorių.

— Nunešk jam pirma sriubos,— tarė K.— Tegu jis pasistiprina prieš pokalbį su manim, jam tai pravers.

— Tamsta irgi advokato klientas,— tarsi konstatuodamas faktą, tyliai pasakė pirklys iš savo kampo.

Tačiau tie jo žodžiai buvo sutikti labai nepalankiai.

— O kas tamstai darbo? — paklausė K.

— Patylėk,— tarė ir Lenė, o paskui kreipėsi į K.: — Vadinasi, pirma nunešiu jam sriubos,— ir supylė sriubą į puodelį.— Tiktai bijau, kad tada jis iškart užmigs, pavalgęs jis visada greit užminga.

— Tai, ką aš jam pasakysiu, išvaikys jam visus miegus,— tarė K., visą laiką stengdamasis pabrėžti, kad ketina kalbėtis su advokatu apie labai svarbų reikalą, jis norėjo, kad Lenė paklaustų, apie ką jis žada šnekėtis, ir tik tada paprašyti jos patarimo. Tačiau Lenė tiktai

tiksliai vykdė jo įsakymus. Eidama su puodeliu pro šalį, ji tyčia švelniai kumštelėjo K. ir sušnibždėjo:

— Kai tik jis suvalgys sriubą, iškart pranešiu apie tave, kad tu kuo greičiau pas mane sugrįžtum.

— Eik,— atsakė K.— Eik jau, eik.

— Nebūk toks rūstus,— paprašė ji, tarpduryje dar kartą atsigręžusi su puodeliu į K.

K. pažvelgė jai įkandin; dabar jis jau galutinai nusprendė atsisakyti advokato. Gal net ir geriau, kad negalėjo pirma pasišnekėti apie tai su Lene; ši tikriausiai per mažai viską išmanė, greičiausiai būtų puolusi atkalbinėti K., galbūt net iš tikrųjų šį kartą būtų įtikinusi jį neatsisakyti advokato paslaugų, ir jis vėl būtų paskendęs abejonėse ir nerime, o galų gale vis tiek būtų po kurio laiko įvykdęs savo sprendimą, nes šis buvo pernelyg svarbus. Juo anksčiau jis tą sprendimą įvykdys, juo mažiau turės žalos. Beje, gal ir pirklys gali apie tai šį tą pasakyti.

K. atsigręžė, o pirklys, vos tai pastebėjęs, tuoj pat buvo besistojąs.

— Sėdėk, sėdėk tamsta,— tarė K. ir prisitraukė kėslą šalia jo.— Ar tamsta jau senas advokato klientas?

— Taip,— atsakė pirklys,— labai senas klientas.

— Kiek metų jis tvarko tamstos reikalus? — paklausė K.

— Nežinau, kokia prasme tamsta klausi,— tarė pirklys.— Prekybos operacijose — aš prekiauju javais — advokatas tvarko mano reikalus nuo to laiko, kai perėmiau firmą, taigi maždaug dvidešimt metų, o mano asmeniniame procese, kurį tamsta turbūt turi omeny, jis irgi nuo pat pradžios, tai yra jau daugiau nei penkerius metus, man atstovauja. Taip, taip, gerokai daugiau nei penkerius metus,— pridūrė jis, išsitraukdamas aptrintą piniginę.— Aš čia viską turiu susirašęs; jei tamsta pageidauji, galiu pasakyti tikslias datas. Sunku viską atsiminti. Mano procesas tikriausiai trunka jau daug ilgiau, jis prasidėjo tuojau po žmonos mirties, vadinasi, daugiau nei prieš pusšeštų metų.

K. pasislinko arčiau.

— Tai advokatas tvarko ir paprastus teisinius reikalus? — paklausė jis. Toks teismų ir teisės mokslų ryšys, rodos, jį nepaprastai nuramino.

— Žinoma,— atsakė pirklys ir sušnibždėjo K. į ausį: — Žmonės net kalba, kad paprastas bylas jis tvarko geriau nei tas kitas.

Bet paskui Blokas, rodos, pasigailėjo tai pasakęs, nes uždėjo ranką K. ant peties ir paprašė:

— Būk tamsta malonus, neišduok manęs.

Norėdamas jį nuraminti, K. paplekšnojo jam per kelį ir tarė:

— Ne, ne, aš juk ne išdavikas.

— Matai tamsta, jis labai kerštingas,— pasakė pirklys.

— Tokiam ištikimam klientui jis, be abejo, nieko nedarys,— atsakė K.

— Gali ir padaryti,— tarė pirklys.— Kai jis susijaudina, tai nieko nepaiso. Beje, aš jam nesu labai ištikimas.

— Kaipgi? — paklausė K.

— Nežinau, ar galiu tamstai viską pasakoti,— suabejojo pirklys.

— Manau, kad gali,— atsakė K.

— Na, gerai,— tarė pirklys.— Aš tamstai šį tą papasakosiu, bet ir tamsta turėsi patikėti man kokią paslaptį, kad abu galėtumėm laikytis išvien prieš advokatą.

— Tamsta labai atsargus,— pasakė K.,— bet aš pasakysiu paslaptį, kuri tamstą visiškai nuramins. Kuo gi reiškiasi tamstos neištikimybė advokatui?

— Matai tamsta,— prabilo iš lėto pirklys tokiu tonu, lyg prisipažintų darąs kažką negarbinga,— be jo turiu ir daugiau advokatų.

— Bet juk tai nieko blogo,— trupučiuką nusivylęs, pasakė K.

— Kur čia nieko! — tarė pirklys, kuris vis dar sunkiai alsavo po savo prisipažinimo, bet dabar, po paskutiniųjų K. žodžių, truputėlį aprimo.— Tai draudžiama. Ir visų griežčiausiai yra draudžiama be vadinamojo oficialaus advokato samdytis ir šunadvokačius. O aš kaip tik taip ir padariau. Be šito aš turiu dar penkis šunadvokačius.

— Penkis? — sušuko K., jį nustebino toks skaičius.— Penkis advokatus be šito?

Pirklys linktelėjo.

— Šiuo metu kaip tik vedu derybas dar ir su šeštuoju.

— Bet kam tamstai reikia tiek daug advokatų? — paklausė K.

— Man jie visi reikalingi,— atsakė pirklys.

— Gal galėtum tamsta man tai plačiau paaiškinti? — paprašė K.

— Mielai,— sutiko pirklys.— Visų pirma aš, žinoma, nenoriu pralaimėti proceso, tai juk savaime suprantama. Vadinasi, negaliu išleisti iš akių nieko, kas man gali būti naudinga; net jeigu kuriuo nors konkrečiu atveju viltis gauti naudos yra visai menka, vis tiek neturiu teisės praleisti progos. Todėl paaukojau procesui viską, ką tik turėjau. Pavyzdžiui, išėmiau iš apyvartos visą savo kapitalą. Anksčiau mano prekybinės firmos kontora užėmė beveik visą namo aukštą, o šian-

dien užtenka mažučio kambarėlio iš kiemo pusės, kur dirbu su vienu mokiniu. Tokio prekybos sumažėjimo priežastis yra, žinoma, ne vien tai, kad aš išėmiau kapitalą; dar labiau ji sumažėjo dėl to, kad skiriu jai daug mažiau jėgų. Jeigu nori ką nors padaryti savo proceso labui, kitais reikalais nelabai gali rūpintis.

— Vadinasi, tamsta ir pats bandai tvarkyti savo reikalus teisme? — paklausė K.— Kaip tik apie tai norėčiau šį tą sužinoti.

— Apie tai nedaug ką galiu papasakoti,— atsakė pirklys.— Iš pradžių iš tikrųjų bandžiau, bet greitai atsisakiau tų mėginimų. Tai kainuoja per daug jėgų ir duoda mažai naudos. Veikti ten pačiam ir vesti derybas bent man pasirodė visai neįmanoma. Jau vien tam, kad galėtum sėdėti ir laukti tenai, reikia daug pastangų. Juk tamsta ir pats žinai, koks slogus oras tose kanceliarijose.

— Iš kur tamsta žinai, kad aš ten esu buvęs? — paklausė K.

— Aš kaip tik sėdėjau laukiamajame, kai tamsta ėjai pro šalį.

— Tai bent sutapimas! — sušuko K. apstulbęs ir visai pamiršęs, koks juokingas pirma jam atrodė pirklys.— Vadinasi, tamsta mane matei! Tamsta buvai laukiamajame, kai aš ėjau pro šalį. Taip, aš tikrai kartą ėjau tuo koridorium.

— Tas sutapimas ne toks jau didelis,— tarė pirklys.— Juk aš ten būnu beveik kasdien.

— Dabar tikriausiai ir man reikės dažniau ten lankytis,— pasakė K.— Tiktai turbūt manęs ten jau nesutiks taip pagarbiai kaip anąkart. Visi atsistojo. Turbūt pamanė, kad aš teisėjas.

— Ne,— atsakė pirklys.— Tąkart mes sveikinomės su teismo kurjeriu. Mes žinojome, kad tamsta kaltinamasis. Tokios žinios plinta labai sparčiai.

— Vadinasi, tamsta tai žinojai! — tarė K.— Tuomet tamstai, ko gero, atrodė, kad aš labai pasipūtęs. Ar žmonės paskui taip nešnekėjo?

— Ne,— atsakė pirklys,— priešingai. Bet tai grynos kvailystės.

— Kokios kvailystės? — susidomėjo K.

— Kam tamsta klausinėji? — piktokai atsakė pirklys.— Juk tamsta, atrodo, nepažįsti tų žmonių ir tikriausiai nepajėgsi visko gerai suprasti. Turėk galvoj tamsta, kad ten nuolat kalbama apie tokius dalykus, kurių protas tiesiog nepajėgia aprėpti; visi ten labai pavargę ir išsiblaškę, užtat daug kas vadovaujasi prietarais. Aš šneku apie kitus, bet ir pats nesu geresnis. Tokių prietarų pavyzdys gali būti tai, jog ne vienas tariasi gebąs išskaityti iš kaltinamojo veido, ypač

iš lūpų linijos, kuo baigsis jo procesas. Taigi tie žmonės tvirtino, kad tamsta, sprendžiant iš lūpų, būsi neabejotinai greitai pasmerktas. Kartoju, tai tik juokingi prietarai, ir dauguma tikrų faktų juos visiškai paneigia, tačiau kai gyveni tarp tų žmonių, sunku atsispirti jų įtakai. Tik pagalvok tamsta, kokį stiprų poveikį gali turėti tie prietarai! Ar pameni tamsta, kaip užkalbinai ten vieną žmogų? Bet jis atsakydamas beveik negalėjo nė žodžio ištarti. Žinoma, ten galima sutrikti dėl daugybės priežasčių, bet viena iš jų buvo tamstos lūpos. Paskui jis pasakojo, kad jam atrodę, jog tamstos lūpose jis išvydęs ir savo paties pasmerkimo ženklą.

— Mano lūpose? — paklausė K., išsitraukė kišeninį veidrodėlį ir ėmė apžiūrinėti save.— Nematau nieko ypatinga savo lūpose. O tamsta?

— Aš irgi nieko nematau,— atsakė pirklys.— Visiškai nieko.

— Kokie prietaringi tie žmonės! — sušuko K.

— Ar aš nesakiau? — atsakė pirklys.

— Argi jie taip dažnai susitikinėja ir keičiasi nuomonėmis? — paklausė K.— Aš pats iki šiol laikiausi visai nuošaly.

— Apskritai jie visai nesusitikinėja,— pasakė pirklys.— Tai būtų neįmanoma, juk jų tiek daug. Be to, nedaug tėra ir bendrų interesų. Jeigu retkarčiais kokia grupelė ir pradeda tikėti, kad turi kokių nors bendrų interesų, tai greit paaiškėja, kad tas tikėjimas klaida. Kartu su kitais tame teisme nieko nelaimėsi. Kiekviena byla nagrinėjama atskirai, juk tai pats kruopščiausias teismas. Vadinasi, kartu su kitais čia nieko nelaimėsi, tik pavienis žmogus retkarčiais slapta ką nors pasiekia; tik tuomet, kai tai jau pasiekta, sužino ir kiti; bet niekas nežino, kaip tai įvyksta. Taigi kaltinamieji visai nebendrauja, tiesa, retkarčiais jie susitinka laukiamajame, bet ten mažai apie ką kalba. Visi tie prietarai egzistuoja jau nuo senų senovės ir tiesiog patys savaime plinta.

— Aš mačiau tuos ponus laukiamajame,— tarė K.— Tačiau jų laukimas man pasirodė beprasmiškas.

— Laukimas nėra beprasmiškas,— atsakė pirklys,— beprasmiški tėra vien bandymai pačiam įsikišti. Jau sakiau, kad be šito aš dar turiu penkis advokatus. Atrodo,— aš ir pats iš pradžių taip maniau,— kad dabar jau galėčiau palikti jiems vieniems rūpintis byla. Tačiau tokia nuomonė būtų visiškai klaidinga. Penketui aš nė tiek negaliu palikti tvarkyti bylą kaip vienam. Turbūt tamstai tas nesuprantama?

— Taip,— pasakė K. ir raminamai padėjo ranką ant pirklio

rankos, norėdamas pristabdyti jo labai greitą kalbą.— Tik prašyčiau tamstą kalbėti truputėlį lėčiau, juk visi tie dalykai mań labai svarbūs, o aš nespėju sekti tamstos žodžių.

— Gerai, kad tamsta man tai priminei,— tarė pirklys.— Juk tamsta dar visai naujokas, žengi tik pirmuosius žingsnius. Tamstos procesas trunka tiktai pusę metų, ar ne? Taip, taip, girdėjau. Toks jaunutis procesas! O aš visus tuos dalykus permąsčiau jau begalę kartų, man jie pasidarė natūraliausi pasaulyje!

— Turbūt tamsta džiaugiesi, kad tamstos procesas jau taip toli pažengęs į priekį? — paklausė K., nes nenorėjo tiesiai klausti, kaip klostosi pirklio reikalai. Tačiau ir tiesaus atsakymo negavo.

— Taip, aš jau penkerius metus velku šitą procesą,— atsakė pirklys ir nuleido galvą.— Tai nemažas laimėjimas.

Paskui valandžiukę patylėjo. K. pasiklausė, ar Lenė dar negrįžta. Žinia, jis norėjo, kad ji dar negrįžtų, nes turėjo dar daug ko paklausti ir nenorėjo, kad Lenė pamatytų jį taip konfidencialiai šnekučiuojantis su pirkliu, bet, antra vertus, jam labai nepatiko, kad ji taip ilgai, daug ilgiau, nei truktų paduoti sriubos, sėdėjo pas advokatą, nors K. laukė jos virtuvėje.

— Dar gerai prisimenu tuos laikus,— vėl prabilo pirklys, ir K. iškart sukluso,— kai mano procesas buvo toks pat jaunas kaip dabar tamstos. Tuo metu turėjau tik šį vieną advokatą, bet nelabai buvau juo patenkintas.

Aš čia tuojau viską išsiaiškinsiu, pagalvojo K., energingai linkčiodamas galva, lyg šitaip galėtų paraginti pirklį pasakyti viską, ką norėjo sužinoti.

— Mano procesas,— toliau kalbėjo pirklys,— nejudėjo į priekį, tiesa, vykdavo kvotos, ir aš visada į jas ateidavau, rinkau medžiagą, pateikiau teismui visas savo buhalterijos knygas, nors vėliau sužinojau, kad to visai nereikėjo, nuolat bėgiojau pas advokatą, šis įteikinėjo teismui visokiausius prašymus...

— Visokiausius prašymus? — paklausė K.

— Žinoma,— atsakė pirklys.

— Man tai labai svarbu,— pasakė K.— Mano byloje jis vis dar rašo pirmą prašymą. Iki šiol jis nieko nepadarė. Dabar matau, kad jis begėdiškai užleido mano reikalus.

— Gali būti visokiausių pateisinamų priežasčių, kodėl prašymas dar neparuoštas,— tarė pirklys.— Beje, vėliau paaiškėjo, kad iš visų tų mano byloje paduotų prašymų nebuvo jokios naudos. Vieną iš jų

net pats skaičiau, vienas teismo valdininkas malonėjo man jį parodyti. Tas prašymas buvo, tiesa, labai mokslingas, tačiau iš tikrųjų visai be turinio. Visų pirma — daugybė lotyniškų žodžių, kurių aš nesuprantu, paskui — keli puslapiai abstraktaus kreipimosi į teismą, dar toliau — komplimentai pavieniams valdininkams, kurie, tiesa, nebuvo įvardyti, bet juos pažįstantis žmogus iškart galėjo atspėti, apie ką kalbama, paskui — advokato pagyros sau pačiam ir tiesiog šuniškas žeminimasis prieš teismą, o galų gale — analizė senesnių laikų bylų, tariamai panašių į maniškę. Beje, kiek galėjau suprasti, ta analizė buvo atlikta labai kruopščiai. Visu tuo, ką čia pasakiau, visai nenoriu menkinti advokato darbo, be to, ir tas prašymas, kurį skaičiau, buvo tik vienas iš daugelio, tačiau, šiaip ar taip, tuo metu negalėjau pastebėti jokios pažangos savo procese. Apie tai dabar ir noriu papasakoti.

— Kokią gi pažangą tamsta norėjai pastebėti? — paklausė K.

— Tamstos klausimas visai protingas,— šyptelėjo pirklys.— Tokiose bylose pažanga retai kada būna matoma. Tačiau tuomet aš dar to nežinojau. Esu pirklys, o tuomet buvau net tikresnis pirklys nei šiandien, tad norėjau pamatyti apčiuopiamą pažangą: procesas turėjo krypti į pabaigą, ar bent jau kaip reikiant varytis į priekį. O vietoj to vykdavo tiktai kvotos, kurių turinys dažniausiai būdavo visai tas pats; visus atsakymus aš jau mokėjau atmintinai kaip litaniją; kelis kartus per savaitę teismo kurjeris ateidavo į mano kontorą, į namus ar dar kur nors, kur galėdavo mane surasti. Tai, žinoma, buvo labai nepatogu (šiandien bent jau šiuo požiūriu yra daug geriau, telefono skambutis daug mažiau trukdo), tarp mano biznio draugų, o ypač tarp giminaičių, jau ėmė sklisti gandai apie procesą, žodžiu, nemalonumai griuvo ant manęs iš visų pusių, tačiau nebuvo nė mažiausio ženklo, kad artimiausiu metu galėtų įvykti nors pirmasis bylos nagrinėjimas. Tada nuėjau ir pasiskundžiau advokatui. Jis, tiesa, ėmėsi man viską nuodugniai aiškinti, tačiau kategoriškai atsisakė padaryti taip, kaip aš siūliau; girdi, nė vienas žmogus negalįs pagreitinti bylos nagrinėjimo, o reikalauti to paduodant prašymą, kaip aš norėjau, esą tiesiog negirdėtas dalykas, tai, girdi, tik pražudytų ir mane, ir advokatą. Aš pagalvojau: tai, ko nenori ar negali padaryti šitas advokatas, norės ir galės kitas. Tad ėmiau dairytis kitų advokatų. Pasakysiu iš karto: nė vienas iš jų nesutiko ko nors reikalauti ir nepasiekė, kad būtų paskirtas bylos nagrinėjimo terminas, tai iš tikrųjų yra neįmanoma, ir tuo atžvilgiu šis advokatas manęs neapgavo; beje, čia dar reikia

padaryti vieną išlygą, apie kurią pakalbėsiu vėliau; bet apskritai nė kiek nesigailiu, kad kreipiausi į kitus advokatus. Tamsta tikriausiai jau girdėjai iš daktaro Huldo šį bei tą apie šunadvokačius, turbūt jis juos pavaizdavo kaip tikrus menkystas, tokie jie ir yra. Tiesa, kalbėdamas apie tuos šunadvokačius ir lygindamas juos su savimi ir savo kolegomis, jis visuomet daro mažutę klaidą, į kurią aš, visai tarp kitko, norėčiau atkreipti tamstos dėmesį. Tokiais atvejais savo aplinkos advokatus jis pabrėžtinai vadina „didžiaisiais advokatais". Tai netiesa; žinoma, kiekvienas, kada tik panorėjęs, gali vadinti save didžiu, tačiau šiuo atveju viską lemia tiktai teismo terminologija. O pagal ją be šunadvokačių dar yra mažieji ir didieji advokatai. Taigi šis advokatas ir jo kolegos tėra tik mažieji advokatai, o didieji advokatai, apie kuriuos esu tik girdėjęs, bet niekada nesu jų matęs, savo rangu yra nepalyginti aukštesni už mažuosius advokatus, kur kas aukštesni nei šie už tuos visų niekinamus šunadvokačius.

— Didieji advokatai? — paklausė K.— O kas jie tokie? Kaip prie jų prieiti?

— Vadinasi, tamsta dar nieko apie juos nesi girdėjęs? — tarė pirklys.— Vargu ar yra nors vienas kaltinamasis, kuris, išgirdęs, kad jų esama, kurį laiką apie juos nesvajotų. Geriau nepasiduok tamsta tokiai pagundai. Aš nežinau, kas yra didieji advokatai, o prieiti prie jų tikriausiai iš viso neįmanoma. Nežinau nė vieno atvejo, kada būtų galima tvirtai pasakyti, kad jie dalyvavo byloje. Kai ką jie imasi ginti, bet savo pastangomis šito negalima pasiekti, jie gina tik tuos, kuriuos nori ginti. Atrodo, kad byla, kurios jie imasi, jau turi būti perėjusi per žemesnįjį teismą. Apskritai geriau apie juos negalvoti, nes priešingu atveju pokalbiai su kitais advokatais, jų patarimai ir pagalba atrodo tokie šlykštūs ir beprasmiški,— aš ir pats tai patyriau,— kad norisi viską mesti, atsigulti namie į lovą ir nieko daugiau negirdėti. O tai, žinoma, būtų pats kvailiausias dalykas; be to, ir lovoje neilgai turėtum ramybę.

— Tai tamsta tąsyk negalvojai apie didžiuosius advokatus? — paklausė K.

— Galvojau, bet neilgai,— vėl šyptelėjo pirklys.— Deja, neįmanoma visai jų užmiršti, ypač naktys yra palankios tokioms mintims. Tačiau tuomet aš troškau greitų rezultatų, todėl kreipiausi į šunadvokačius.

— Kaip jaukiai judu čia šnekučiuojatės! — šūktelėjo Lenė, sugrįžusi su puodeliu ir sustojusi tarpduryje.

Juodu iš tikrųjų sėdėjo labai susiglaudę ir, vos krustelėję, būtų susidūrę kaktomis, nes pirklys, būdamas ir šiaip mažo ūgio, sėdėjo dar ir susikūprinęs, tad K. turėjo irgi žemai pasilenkti, kad viską gerai girdėtų.

— Luktelk valandžiukę! — sušuko K., tildydamas Lenę ir nekantriai trūktelėjo ranką, kuri vis dar gulėjo ant pirklio rankos.

— Jis prašė mane papasakoti apie savo procesą,— pasakė pirklys Lenei.

— Pasakok, pasakok,— atsakė ši.

Ji kalbėjosi su pirkliu meiliai, tačiau ir iš aukšto, K. tai nepatiko. Kaip jis ką tik įsitikino, šitas žmogus buvo vis dėlto gana solidus, šiaip ar taip, turėjo nemažą patirtį ir mokėjo ją perduoti kitiems. Lenė tikriausiai nesugebėjo jo kaip reikiant įvertinti. K. susierzinęs žiūrėjo, kaip ji dabar atėmė iš pirklio žvakę, kurią šis iki šiol tebelaikė, nušluostė prijuoste jo ranką, o paskui, atsitūpusi šalimais, ėmė krapštyti vašką, nuvarvėjusį nuo žvakės pirkliui ant kelnių.

— Tamsta ketinai papasakoti man apie šunadvokačius,— tarė K. ir, nieko nesakydamas, nustūmė šalin Lenės ranką.

— Ko tu iš manęs nori? — paklausė Lenė, neskaudžiai kepštelėjo K. ir ėmė toliau krapštinėti vašką.

— Taip, taip, apie šunadvokačius,— tarė pirklys, trindamasis ranka kaktą, lyg būtų svarstęs, nuo ko čia pradėjus.

Mėgindamas jam padėti, K. pasakė:

— Tamsta norėjai kuo greičiau pamatyti apčiuopiamus rezultatus, todėl kreipeisi į šunadvokačius.

— Teisybė,— atsakė pirklys, bet ir vėl nutilo.

„Tikriausiai jis nenori apie tai šnekėti prie Lenės",— pagalvojo K. Nors ir nekantravo tuoj pat išgirsti pasakojimo pabaigą, tačiau susitvardė ir daugiau nebesispyrė.

— Ar tu pranešei apie mane? — paklausė jis Lenę.

— Žinoma,— atsakė ši.— Jis tavęs laukia. Palik kol kas Bloką, su Bloku galėsi ir paskui pasišnekėti, juk jis pasiliks čionai.

K. vis dar delsė.

— Tamsta pasiliksi čia? — paklausė jis pirklį, norėdamas išgirsti atsakymą iš jo paties lūpų, nepatenkintas, kad Lenė taip kalba apie pirklį, lyg jo čia nė nebūtų, visą laiką šiandien slaptai pykdamas ant Lenės. Bet ir šį kartą atsakė Lenė:

— Jis dažnai čia nakvoja.

— Čia nakvoja? — sušuko K.

Jis manė, kad pirklys tik palauks virtuvėje, kol jis greitomis pasikalbės su advokatu, o paskui juodu išeis kartu ir galės apie viską nuodugniai ir netrukdomai pasikalbėti.

— Taip,— atsakė Lenė.— Ne kiekvienas įleidžiamas pas advokatą bet kuriuo metu, kaip tu, Jozefai. Atrodo, kad tu visai nesistebi, jog advokatas net sirgdamas priima tave vienuoliktą valandą vakaro. Laikai visai natūraliu dalyku tai, ką tavo naudai padaro draugai. Ką gi, tavo draugai mielu noru tau padeda. Bent jau aš. Aš nenoriu ir neprašau jokios kitos padėkos, tiktai tu mylėk mane.

„Mylėti tave? — pagalvojo K. pirmą akimirką, ir tik paskui jam atėjo į galvą: — Tiesa, juk aš ją myliu". Vis dėlto, nekreipdamas dėmesio į visa kita, jis pasakė:

— Jis priima mane todėl, kad esu jo klientas. Jeigu jau ir tam reikėtų svetimos pagalbos, tai žmogus turėtum tiesiog kiekviename žingsnyje vien maldauti ir dėkoti.

— Koks jis šiandien negeras, ar ne? — paklausė Lenė pirklį.

„Dabar ji apie mane šneka taip, lyg manęs čia nebūtų",— pagalvojo K. ir beveik supyko ant pirklio, kai šis, taip pat nemandagiai kaip ir Lenė, atsakė:

— Advokatas priima jį ir dėl kitų priežasčių. Mat jo byla įdomesnė už manąją. Be to, jo procesas neseniai prasidėjęs, tad tikriausiai dar nelabai supainiotas, užtat advokatui ir patinka juo užsiiminėti. Vėliau viskas bus kitaip.

— Taigi, taigi,— tarė Lenė ir juokdamasi pažvelgė į pirklį.— Plepėk sau! Žinai,— kreipėsi ji į K.,— netikėk tu jo šnekomis. Jis labai mielas, bet labai plepus. Gal dėl to advokatas ir negali jo pakęsti. Šiaip ar taip, advokatas jį priima tik tada, kai būna gerai nusiteikęs. Aš visaip mėginau palenkti advokatą į Bloko pusę, bet tai neįmanoma. Tu tik pamanyk: pasitaiko ir taip, kad aš pranešu apie Bloką, o advokatas priima jį tik po dviejų dienų! Ir jei tuo laiku, kai Blokas yra kviečiamas, jo nebūna čionai, tai viskas nueina niekais ir jis turi iš naujo prašytis priimamas. Todėl aš ir leidau Blokui nakvoti čionai, nes yra buvę, kad advokatas paskambina ir liepia pašaukti jį net naktį. Dabar Blokas ir naktį būna pasiruošęs. Tiesa, pastaruoju metu pasitaiko, kad advokatas, sužinojęs, jog Blokas yra čionai, atšaukia savo įsakymą ir jo neįsileidžia.

K. klausiamai pažvelgė į pirklį. Šis linktelėjo ir taip pat atvirai, kaip pirma kalbėjosi su K., gal sutrikęs iš gėdos atsakė:

— Taip, taip, vėliau pasidarai labai priklausomas nuo advokato.

— Juk jis tik dėl akių dejuoja,— tarė Lenė.— O man jau ne kartą prisipažino, kad jam labai patinka čia nakvoti.— Lenė nuėjo prie mažų durelių ir stumtelėjusi atvėrė jas.— Gal nori pamatyti jo miegamąjį? — paklausė.

K. priėjo ir nuo slenksčio pažvelgė į žemutį belangį kambarėlį, kuriame tilpo vien siaurutė lova. Į tą lovą buvo galima įlipti tik per kojūgalį. Prie galvūgalio sienoje buvo niša, kurioje, nepaprastai tvarkingai išdėlioti, stovėjo žvakė, rašalinė, plunksnakotis ir šūsnelė popierių — matyt, proceso dokumentai.

— Tamsta miegi tarnaitės kambarėly? — paklausė K., atsigręžęs į pirklį.

— Lenė man jį užleido,— atsakė šis.— Tai labai patogu.

K. ilgai žiūrėjo į jį; ko gero, pirmasis įspūdis apie tą žmogelį vis dėlto buvo teisingas: jis turėjo nemažą patirtį, nes jo procesas prasidėjo jau seniai, tačiau už tą patirtį jam teko brangiai sumokėti. Staiga K. pajuto, kad nebegali pakęsti pirklio.

— Paguldyk tu jį galų gale! — sušuko jis Lenei, bet ši, rodos, visai jo nesuprato. O pats nusprendė tuoj pat nueiti pas advokatą ir, atsisakydamas jo paslaugų, nusikratyti ne tik advokato, bet ir Lenės bei pirklio. Tačiau, dar nespėjus jam prieiti prie durų, pirklys tyliai pašaukė:

— Ponas prokuriste! — K. įtūžęs atsigręžė.— Tamsta pamiršai savo pažadą,— tarė pirklys ir iš savo vietos maldaujamai palinko K. pusėn.— Juk žadėjai pasakyti man kažkokią paslaptį.

— Tikrai! — atsakė K., žvilgtelėdamas į Lenę, kuri atidžiai jį stebėjo.— Tai klausyk tamsta. Beje, tai jau beveik ne paslaptis. Aš dabar nueisiu pas advokatą ir atsisakysiu jo paslaugų!

— Jis atsisako advokato! — suriko pirklys, pašoko nuo krėslo ir, iškėlęs rankas, ėmė lakstyti po virtuvę, vis šūkčiodamas: — Jis atsisako advokato!

Lenė norėjo iškart pulti prie K., tačiau pirklys užtvėrė jai kelią, ir Lenė smarkiai sudavė jam kumščiais. Vis dar sugniaužusi kumščius, ji leidosi įkandin K., tačiau šis buvo gerokai išsiveržęs į priekį. K. jau žengė į advokato kambarį, kai Lenė jį pasivijo. Jis beveik spėjo uždaryti paskui save duris, tačiau Lenė, įkišusi koją tarp durų, pačiupo jį už rankovės ir ėmė traukti atgal į koridorių. Bet K. taip smarkiai suspaudė jai riešą, kad ji sudejavusi turėjo jį paleisti. Mergina neišdrįso iškart įeiti į kambarį, o paskui K. užrakino duris iš vidaus.

— Aš jau labai seniai tamstos laukiu,— tarė advokatas, gulėdamas lovoje; jis padėjo ant naktinio staliuko kažkokį raštą, kurį ką tik skaitė žvakės šviesoje, užsidėjo akinius ir įdėmiai pažvelgė pro juos į K.

Užuot atsiprašęs, K. tarė:

— Aš tuojau išeisiu.

Kadangi tai nebuvo atsiprašymas, advokatas šiuos žodžius nuleido negirdom ir pasakė:

— Kitą kartą aš nepriimsiu tamstos tokią vėlyvą valandą.

— Tai visai atitinka mano norus,— atsakė K.

Advokatas klausiamai pažvelgė į jį.

— Sėsk tamsta,— tarė jis.

— Jeigu tamsta pageidauji,— atsakė K., prisitraukė krėslą prie naktinio stalelio ir atsisėdo.

— Man pasirodė, kad tamsta užrakinai duris,— pasakė advokatas.

— Taip,— atsakė K.— Dėl Lenės.

Jis visai nebuvo nusiteikęs gailėtis kitų. Tačiau advokatas paklausė:

— Ar ji vėl kibo prie tamstos?

— Kibo? — paklausė K.

— Taip,— atsakė advokatas juokdamasis; jis užsikosėjo, o kai kosulys praėjo, vėl ėmė juoktis.— Juk tamsta turbūt pastebėjai, kokia ji įkyri? — paklausė advokatas, plekšnodamas K. per ranką, kurią šis per išsiblaškymą buvo atrėmęs į naktinį staliuką, o dabar skubiai atitraukė.

— Atrodo, kad tamsta nekreipi į tai per daug dėmesio,— vėl prašneko advokatas, nes K. vis dar tylėjo.— Juo geriau. Priešingu atveju turėčiau atsiprašyti. Mat Lenė turi vieną keistenybę, kurią aš jai, be abejo, seniai atleidau; nė nekalbėčiau apie tai, jeigu tamsta nebūtum ką tik užrakinęs durų. Jos keistenybė,— žinoma, tamstai mažiausiai reikėtų tai aiškinti, tačiau tamsta atrodai labai apstulbęs, todėl aš ir pasakoju,— taigi Lenės keistenybė yra ta, kad dauguma kaltinamųjų atrodo jai gražūs. Ji prie visų prisiriša, visus įsimyli; beje, regis, ir ją visi myli. Norėdama mane palinksminti, ji, gavusi leidimą, kartais pasakoja man apie tai. Aš tuo visai nesistebiu, o tamstą tai, regis, labai stebina. Jeigu sugebi įžiūrėti, kaltinamieji tikrai atrodo gražūs. Tiesa, tai keistas, tam tikra prasme ypatingas gamtos reiškinys. Žinoma, pats apkaltinimas dar nesukelia kokios ryškios,

aiškiai apibrėžiamos išorinės permainos. Juk mes čia susiduriame ne su paprasto teismo bylomis, dauguma kaltinamųjų ir toliau gyvena įprastą gyvenimą, tad procesas jiems netrukdo,— žinoma, jeigu jie turi gerą advokatą, kuris rūpinasi jų reikalais. Ir vis dėlto žmonės, turintys šios rūšies patirtį, sugeba pažinti kiekvieną kaltinamąjį net pačioje didžiausioje minioje. Iš ko? — paklausi tamsta. Mano atsakymas tamstos nepatenkins. Matai tamsta, kaltinamieji yra iš tikrųjų patys gražiausi. Ir gražina juos ne kaltė, nes ne visi — bent jau aš, kaip advokatas, turiu taip manyti — yra kalti, ir ne būsima bausmė jau dabar prideda jiems grožio — juk ne visi bus nubausti; matyt, to grožio paslaptis glūdi pačiame jiems iškeltame procese, kuris kažkaip atsispindi jų išvaizdoje. Žinoma, tarp gražių žmonių pasitaiko ir itin gražių. Tačiau gražūs yra visi, net ir toks niekingas kirminas kaip Blokas.

Kai advokatas baigė kalbėti, K. jau buvo visiškai apsisprendęs; sulig paskutiniais advokato žodžiais jis net demonstratyviai linktelėjo galva, tarsi dar kartą pats sau patvirtindamas anksčiau susidarytą nuomonę, kad advokatas visuomet — taigi ir šįkart — bando užliūliuoti jį abstrakčiomis šnekomis, neturinčiomis nieko bendra su byla, ir šitaip nukreipti jo dėmesį nuo pagrindinio klausimo: ką jis iš tikrųjų padarė K. labui? Advokatas, matyt, pastebėjo, kad šį kartą K. priešinasi jam labiau negu visada, tad nutilo, leisdamas K. pačiam prabilti, o kadangi K. vis tylėjo, advokatas paklausė:

— Ar tamsta šiandien atėjai su kokiu nors konkrečiu reikalu?

— Taip,— atsakė K., ranka pridengdamas žvakę, kad galėtų geriau įžiūrėti advokatą.— Aš atėjau pasakyti, kad nuo šios dienos atsisakau tamstos tarpininkavimo mano byloje.

— Ar aš tamstą gerai suprantu? — paklausė advokatas, pusiau atsisėdęs lovoje ir viena ranka pasirėmęs į pagalvę.

— Manau, kad gerai,— atsakė K., sėdėdamas visiškai tiesiai, įsitempęs, lyg tykodamas.

— Na ką gi, galime aptarti ir šį planą,— tarė advokatas patylėjęs.

— Tai jau nebe planas,— atsakė K.

— Galbūt,— pasakė advokatas.— Bet per daug neskubėkim. Jis pasakė „neskubėkim“, lyg nebūtų ketinęs paleisti K. iš savo rankų, ir dabar, negalėdamas būti jo gynėju, norėtų likti bent patarėju.

— Aš ir neskubu,— tarė K., iš lėto pakilo ir atsistojo už savo

krėslo,— aš viską gerai apgalvojau. Gal net per ilgai delsiau. Tačiau šis sprendimas yra galutinis.

— Tada leisk tamsta pasakyti man keletą žodžių,— tarė advokatas, nusimesdamas patalus ir atsisėsdamas ant lovos krašto.

Nuogos, baltais gyvaplaukiais apžėlusios jo kojos drebėjo nuo šalčio. Jis paprašė K. paduoti jam nuo sofos apklotą.

K. atnešė apklotą ir tarė:

— Be reikalo tamsta rizikuoji peršalti.

— Visai ne be reikalo,— atsakė advokatas, užsisupdamas patalus, o kojas susivyniodamas į apklotą.— Tamstos dėdė mano draugas, ir tamsta pats per tą laiką man suspėjai patikti. Atvirai sakau. To man nėra reikalo gėdytis.

Šitie jausmingi seno žmogaus žodžiai buvo K. labai nemalonūs, nes vertė jį plačiau aiškintis, o šito jis labai norėjo išvengti, be to, kaip K. atvirai prisipažino, tie žodžiai truputėlį išmušė jį iš vėžių, nors jokiu būdu negalėjo paskatinti jo atšaukti savo sprendimo.

— Dėkoju už tamstos prielankumą,— pasakė K.,— aš suprantu, kad tamsta padarei mano labui viską, ką galėjai ir ką manei būsiant man naudinga. Tačiau pastaruoju metu įsitikinau, kad to nepakanka. Be abejo, niekada nebandysiu įtikinti savo nuomonės teisingumu tamstą, daug vyresnį ir kur kas labiau už mane patyrusį žmogų; atleisk man tamsta, jei kada netyčia mėginau tai padaryti, bet dalykas, kaip tamsta ir pats sakei, yra labai svarbus, ir, mano išmanymu, proceso reikia imtis daug energingiau, negu iki šiol buvo daroma.

— Suprantu tamstą,— tarė advokatas.— Tamsta labai nekantrus.

— Aš visai nesu nekantrus,— atkirto K. susierzinęs ir nebe taip rūpestingai rinkdamasis žodžius.— Tikriausiai tamsta pastebėjai, kad tada, per pirmąjį mano vizitą, kai buvau atėjęs kartu su dėde, man nelabai rūpėjo šitas procesas, aš net jį visai užmiršdavau, jeigu man kas nors tiesiog prievarta jo neprimindavo. Tačiau dėdė reikalavo, kad pavesčiau tamstai tvarkyti savo reikalus, ir aš tai padariau dėl jo. Buvo galima tikėtis, kad dabar procesas mane slėgs dar mažiau nei iki tol, juk advokatui dėl to ir pavedama tvarkyti reikalus, kad būtų galima nusimesti nuo pečių dalį proceso naštos. Bet atsitiko priešingai. Niekada anksčiau aš neturėjau dėl to proceso tiek rūpesčių kaip nuo to laiko, kai tamsta tapai mano gynėju. Kol buvau vienas, aš nieko nedariau savo bylos labui, bet jos nelabai nė jutau, tuo tarpu dabar turėjau advokatą, viskas buvo sutvarkyta taip, kad

kažkas pajudėtų iš vietos, aš be perstojo ir vis nekantriau laukiau, kada tamsta įsikiši, bet nieko neįvyko. Žinoma, gavau iš tamstos visokiausių žinių apie teismą, kurių man galbūt niekas daugiau nebūtų davęs. Tačiau dabar jau negaliu tuo tenkintis, kai procesas tiesiog bando užpulti mane iš pasalų.

K. pastūmė kėdę ir dabar stovėjo išsitiesęs, susikišęs rankas į švarko kišenes.

— Nuo tam tikro savo praktikos momento,— tyliai ir ramiai pasakė advokatas,— nebesusiduri su kokiais ypatingai naujais dalykais. Kiek klientų šioje proceso stadijoje stovėjo kaip tamsta prieš mane ir kalbėjo man tą patį!

— Vadinasi,— pasakė K.,— visi panašūs klientai buvo tokie pat teisūs kaip ir aš. Tai nepaneigia mano žodžių.

— Aš ir nebandau paneigti tamstos žodžių,— tarė advokatas.— Norėčiau tiktai pridurti, kad tikėjausi iš tamstos daugiau įžvalgumo negu iš kitų, juoba kad tamstai daugiau pasakojau apie teismą ir savo darbą negu kitiems klientams. O dabar štai matau, kad tamsta vis tiek per mažai manim pasitiki. Sunku man su tamsta.

Kaip advokatas nusižemino prieš K.! Jis visai užmiršo savo luomo garbę, kuri, be abejo, kaip tik šioje vietoje yra opiausia. Kodėl gi jis taip elgėsi? Juk iš pažiūros jis buvo labai užsiėmęs advokatas ir turtingas žmogus, tad iš principo negalėjo labai sielvartauti nei dėl to, kad nebus progos uždirbti, nei dėl to, kad neteks vieno kliento. Be to, jis buvo ligotas ir turėjo pats rūpintis, kad nereikėtų tiek daug dirbti. Ir vis dėlto jis taip nenorėjo paleisti iš rankų K.! Kodėl gi? Ar dėl bičiuliškų jausmų dėdei, ar dėl to, kad iš tikrųjų laikė K. procesą nepaprastai svarbiu ir tikėjosi pasižymėti arba apgindamas K., arba — o šitos galimybės niekada nebuvo galima atmesti! — pasitarnaudamas savo draugams teisme? Iš advokato išvaizdos K. negalėjo nieko spręsti, nors ir stebėjo jį tiesiog įžūliai. Beveik galėjai pamanyti, kad advokatas, tyčia nutaisęs abejingą miną, laukia, kokį įspūdį padarys jo žodžiai. Tačiau K. tylėjimą jis, matyt, palaikė palankiu ženklu, nes vėl prašneko:

— Tikriausiai tamsta pastebėjai, kad aš, net ir turėdamas didžiulę kanceliariją, nelaikau nė vieno pagalbininko. Anksčiau viskas buvo kitaip, buvo laikai, kai pas mane dirbo keli jauni teisininkai, o dabar aš dirbu vienas. Iš dalies tai susiję su mano praktikos pobūdžio pasikeitimu,— aš vis labiau apsiriboju tik tokiomis bylomis kaip tamstos,— o iš dalies su tuo, kad vis labiau į tokias bylas įsigilinu.

Pamačiau, kad to darbo niekam negaliu patikėti, nenusikalsdamas savo klientams ir tai užduočiai, kurios ėmiausi. Tačiau šis pasiryžimas viską daryti pačiam turėjo ir natūralių padarinių: turėjau atsisakyti beveik visų prašymų ginti bylas ir imtis tik tokių, kurios man buvo ypač mielos,— galų gale net ir čia pat, pašonėje, yra pakankamai vargo pelių, griebiančių kiekvieną kąsnelį, kurį aš joms numetu. Be to, pervargau ir susirgau. Tačiau vis dėlto nesigailiu taip nusprendęs: galbūt man reikėjo atsisakyti daugiau bylų, tačiau paaiškėjo, kad buvo būtina visiškai atsidėti tiems procesams, kurių ėmiausi, ir šį atsidėjimą apvainikavo pasiekti laimėjimai. Kartą viename dokumente radau labai gražiai apibūdintą skirtumą tarp gynybos paprastose bylose ir tokiose kaip tamstos. Ten buvo parašyta: paprastose bylose advokatas veda savo klientą už siūlo iki nuosprendžio, o šitose iškart užsikelia klientą sau ant kupros ir neša jį, nenuleisdamas ant žemės, ne tik iki nuosprendžio, bet dar ir po jo. Taip iš tikrųjų yra. Tačiau aš truputėlį pamelavau tamstai, sakydamas, kad niekada nesigailiu ėmęsis šito didžiulio darbo. Jeigu mano darbo klientas visiškai nevertina, kaip, pavyzdžiui, tamsta, tada, tiktai tada aš beveik pradedu gailėtis.

Šitos šnekos K. labiau suerzino, negu įtikino. Jam atrodė, kad advokato intonacijoje jau girdėti tai, kas jo lauktų, jei nusileistų: vėl prasidėtų tie patys pažadai, kalbos apie tai, kad pirmasis prašymas baigiamas ruošti, kad teismo valdininkų nuotaika pagerėjo, bet kartu vėl būtų primenami tie didžiuliai sunkumai, su kuriais savo darbe susiduriąs advokatas,— žodžiu, vėl imtų kartotis visi tie atsipykę ligi gyvo kaulo metodai, kurių tikslas — sugundyti K. kažkokiomis neaiškiomis viltimis ir nukamuoti jį kažkokiais neaiškiais grasinimais. Šitam reikėjo padaryti galą, todėl jis paklausė:

— O kokių žygių tamsta imtumeis, jei pasiliktum mano gynėju?

Advokatas iškentė net ir tą užgaulų klausimą ir atsakė:

— Toliau tęsčiau tai, ką jau pradėjau daryti tamstos labui.

— Taip aš ir maniau,— tarė K.— Neverta apie tai daugiau nė šnekėti.

— Ir vis dėlto aš padarysiu dar vieną bandymą,— pasakė advokatas, lyg tai, kas jaudino K., būtų atsitikę ne K., o jam pačiam.— Mat įtariu, jog ne tik tamstos nesugebėjimas teisingai įvertinti mano juridinę pagalbą, bet ir visa tamstos laikysena kyla iš to, kad su tamsta per daug gerai, teisingiau pasakius, atsainiai, tariamai atsainiai elgiamasi, nors tamsta ir esi kaltinamasis. Beje, ir toks elgesys yra pa-

grįstas: dažnai geriau būti surakintam grandinėmis negu gyventi laisvėje. Vis dėlto norėčiau parodyti tamstai, koks būna elgesys su kitais kaltinamaisiais. Tuoj pat liepsiu pašaukti Bloką, o tamsta atrakink duris ir sėskis štai čia, šalia naktinio staliuko!

— Mielai! — tarė K. ir padarė, kaip liepė advokatas; jis visada buvo pasiruošęs mokytis. Tačiau, norėdamas dėl viso pikto apsidrausti, dar paklausė: — Bet tamsta nepamiršai, kad aš atsisakau tamstos tarpininkavimo?

— Ne,— atsakė advokatas.— Bet šiandien tamsta dar gali atšaukti savo sprendimą.

Jis vėl atsigulė į lovą, užsitraukė iki smakro patalus, nusisuko į sieną ir paskambino.

Vos suskambėjus varpeliui, į kambarį įėjo Lenė; skubiai žvalgydamasi į visas puses, ji bandė susigaudyti, kas čia įvyko; pamačiusi, kad K. ramiai sėdi šalia advokato lovos, ji, atrodė, truputį nusiramino. Šyptelėjusi linktelėjo galva K., kuris nejudėdamas žvelgė į ją.

— Atvesk Bloką,— pasakė advokatas.

Bet Lenė, užuot nuėjusi jo atvesti, tik žengė prie durų ir sušuko:

— Blokai! Pas advokatą!

O paskui, galbūt todėl, kad advokatas vis dar gulėjo nusisukęs į sieną ir į nieką nekreipė dėmesio, ji šmurkštelėjo už K. krėslo. Nuo to laiko ji nedavė K. ramybės: tai lenkėsi prie jo per krėslo atkaltę, tai — tiesa, labai švelniai ir atsargiai — glostė jam plaukus ar braukė ranka per skruostą. Galų gale K. pamėgino nuraminti Lenę ir sugriebė ją už rankos; kiek pasispyriojusi, ji paliko ranką jo delne.

Blokas atėjo vos pašauktas, tačiau sustojo tarpduryje, lyg dvejodamas, ar jam galima įžengti į kambarį. Jis kilstelėjo antakius ir palenkė galvą, lyg klausydamas, ar bus pakartotas įsakymas eiti pas advokatą. K. būtų galėjęs paraginti jį žengti vidun, tačiau nusprendė galutinai nutraukti visus ryšius ne tik su advokatu, bet ir su viskuo, kas dėjosi šiame bute, todėl sėdėjo nejudėdamas. Ir Lenė tylėjo. Blokas pastebėjo, kad niekas jo bent neveja lauk, ir suklususiu veidu įžengė pirštų galais į vidų, konvulsyviai susinėręs ant nugaros rankas. Kad galėtų prireikus atsitraukti, duris paliko atviras. Į K. nė nežvilgtelėjo, visą laiką žiūrėjo išpūtęs akis į kalną patalų, po kuriuo visai nesimatė advokato, nes šis buvo prisispaudęs prie pat sienos. Bet staiga pasigirdo advokato balsas.

— Ar Blokas čionai? — paklausė jis.

Blokas jau buvo gerokai nutolęs nuo durų, bet dabar, nuskam-

bėjus tam klausimui, atrodė, lyg kas būtų smogęs iš pradžių jam į krūtinę, o paskui — į nugarą; jis susvirduliavo, susilenkė ir pasakė:

— Tamstos paslaugoms!

— Ko tau reikia? — paklausė advokatas.— Tu ateini ne laiku.

— Argi aš nebuvau kviestas? — paklausė Blokas greičiau pats save, o ne advokatą, ištiesęs, lyg gindamasis, rankas ir pasiruošęs sprukti.

— Tu buvai kviestas,— atsakė advokatas,— bet vis tiek ateini ne laiku.— O patylėjęs pridūrė: — Tu visada ateini ne laiku.

Vos advokatas prabilo, Blokas nusuko akis nuo lovos ir, įtemptai klausydamasis, spoksojo kažkur į kampą, lyg kalbančiojo vaizdas būtų pernelyg akinantis ir Blokas negalėtų jo pakelti. Tačiau ir klausytis buvo sunku, nes advokatas šnekėjo į sieną, be to, labai tyliai ir greitai.

— Ar tamsta nori, kad išeičiau? — paklausė Blokas.

— Pasilik, jeigu jau atėjai! — tarė advokatas.

Buvo galima pamanyti, kad advokatas ne patenkino Bloko norą, o pagrasino, pavyzdžiui, išpersiąs jam kailį, nes Blokas dabar iš tikrųjų pradėjo drebėti.

— Vakar,— prabilo advokatas,— aš buvau pas trečiąjį teisėją, savo bičiulį, ir pamažėle užvedžiau kalbą apie tave. Ar nori sužinoti, ką jis pasakė?

— O, melste meldžiu! — sušuko Blokas.

Kadangi advokatas atsakė ne iš karto, Blokas dar sykį pakartojo savo prašymą, o paskui pasilenkė, lyg ketindamas atsiklaupti. Tačiau K. jį užsipuolė.

— Ką darai? — sušuko jis.

Lenė mėgino sukliudyti jam šūktelti, todėl K. pačiupo ją ir už antros rankos. Anaiptol ne iš meilės jis laikė jos rankas, ir Lenė visą laiką dūsavo ir stengėsi ištrūkti. O už tą K. šūktelėjimą buvo nubaustas Blokas, nes advokatas jį paklausė:

— Kas tavo advokatas?

— Tamsta! — atsakė Blokas.

— O dar kas? — paklausė advokatas.

— Daugiau niekas,— patikino Blokas.

— Tai ir neklausyk daugiau niekieno! — paliepė advokatas.

Blokas visiškai su tuo sutiko, jis piktai nužvelgė K. ir energingai papurtė galvą. Jeigu tuos gestus kas nors būtų išvertęs žodžiais, tai

būtų buvę patys bjauriausi keiksmai. Ir su šituo žmogum K. norėjo draugiškai pasikalbėti apie savo bylą!

— Aš daugiau tau netrukdysiu,— tarė K., atsilošdamas krėsle.— Klaupkis, šliaužiok visomis keturiomis, daryk ką nori. Tu man daugiau nerūpi.

Tačiau Blokas, matyt, dar turėjo šiokią tokią savigarbą, bent jau prieš K., nes, mosuodamas kumščiais, žengė jo link ir ėmė šaukti taip garsiai, kaip tik drįso girdint advokatui:

— Tamsta neturi teisės taip su manim kalbėtis, tai neleistina! Kam tamsta mane įžeidinėji? Ir dar čia, girdint ponui advokatui, kuris mus abu, ir tamstą, ir mane, pakenčia tik iš gailestingumo? Tamsta nė kiek ne geresnis už mane, tamsta — irgi kaltinamasis, tamstai taip pat iškeltas procesas. O jeigu tamsta vis dėlto dar esi ponas, tai aš esu irgi lygiai toks pat ponas, gal net didesnis. Todėl reikalauju, kad su manim visi ir elgtųsi kaip su ponu. Ypač tamsta! O jeigu tamsta manai esąs pranašesnis už mane, nes gali sėdėti čionai ir ramiai klausytis, kai aš, pasak tamstos, šliaužioju visomis keturiomis, tai norėčiau priminti seną teismo patarlę: įtariamajam geriau judėti negu sėdėti ramiai, nes tas, kas ramiai sėdi, visada, pats to nežinodamas, gali atsidurti ant svarstyklių lėkštės su visomis savo nuodėmėmis.

K. nieko neatsakė, tik žiūrėjo įsmeigęs akis į besiblaškantį žmogelį, negalėdamas juo atsistebėti. Kaip smarkiai jis pasikeitė vien per paskutinę valandą! O gal viskuo kaltas procesas, kuris blaško Bloką į visas puses, neleisdamas jam įžvelgti, kas jo priešas, o kas — draugas? Nejaugi Blokas nemato, kad advokatas tyčia žemina jį ir šį kartą nieko daugiau nenori kaip tik pasipuikuoti savo galia prieš K. ir galbūt šitaip priversti ir šį paklusti? O jeigu Blokas nesugeba šito suprasti ar taip bijo advokato, kad iš to supratimo jam nėra jokios naudos, tai kaip jis gali būti toks drąsus ir gudrus, kad ryžtųsi apgaudinėti advokatą ir nuslėpti nuo jo, jog turi nusisamdęs dar kelis kitus advokatus? Ir kaip jis išdrįso užpulti K., žinodamas, kad šis tuoj pat gali išduoti jo paslaptį? Tačiau Blokas išdrįso padaryti dar daugiau: nuėjo prie advokato lovos ir ėmė skųsti jam K.

— Ponas advokate,— tarė jis,— ar tamsta girdėjai, kaip šitas žmogus kalbasi su manim? Juk jo proceso valandas dar galima ant pirštų suskaičiuoti, o jis jau nori mokyti mane, žmogų, penkerius metus nešantį proceso naštą. Jis netgi plūsta mane. Nieko neišmano ir plūsta mane, nors aš, kiek leido mano menkos jėgos, labai kruopš-

čiai esu išstudijavęs, ko reikalauja padorumas, pareiga ir teismo praktika.

— Nieko nepaisyk,— atsakė advokatas,— daryk taip, kaip tau atrodo tinkama.

— Žinoma,— pasakė Blokas, lyg mėgindamas pats save padrąsinti, ir, trumpai dirstelėjęs į šoną, atsiklaupė prie pat lovos.— Aš jau klūpau, mano advokate!

Tačiau advokatas tylėjo. Blokas viena ranka atsargiai paglostė patalus. Stojusioje tyloje Lenė, stengdamasi ištrūkti iš K. rankų, pasakė:

— Paleisk. Man skauda. Aš einu pas Bloką.

Ji nuėjo ir atsisėdo ant lovos kraštelio. Blokas tuo labai apsidžiaugė, energingais, bet tyliais gestais iškart ėmė ją prašyti užtarti jį prieš advokatą. Matyt, jam baisiai rūpėjo gauti žinių iš advokato — galimas daiktas tik tam, kad jomis galėtų pasinaudoti kiti advokatai. Lenė, matyt, labai gerai išmanė, kaip galima palenkti advokatą: ji parodė į pastarojo ranką ir, lyg bučiuodama, atkišo lūpas į priekį. Blokas tuojau pabučiavo advokato ranką, o paskui, paragintas Lenės, padarė tai dar du kartus. Tačiau advokatas tylėjo. Tuomet Lenė pasilenkė per lovą prie advokato — tuo metu aiškiai pasirodė, kaip dailiai nuaugęs jos kūnas — ir, beveik prisiglaudusi skruostu prie jo veido, paglostė ilgus žilus plaukus. Advokatas galų gale buvo priverstas prabilti.

— Aš svarstau, ar pasakoti, ar ne,— tarė jis.

Buvo matyti, kad jis truputėlį pasuko galvą,— gal tam, kad geriau jaustų Lenės rankos prisilietimą. Blokas klausėsi nuleidęs galvą, lyg tai būtų nusižengimas kokiam nors įstatymui.

— Kodėl tu svarstai? — paklausė Lenė.

K. atrodė, kad jis girdi atmintinai išmoktą pokalbį, kuris jau daug sykių kartojosi, dar daug sykių kartosis ir tik Blokui neprarado naujumo.

— Kaip jis šiandien elgėsi? — paklausė advokatas, užuot atsakęs Lenei.

Prieš prabildama Lenė pažvelgė į Bloką ir valandžiukę žiūrėjo, kaip šis tiesia į ją rankas ir maldaujamai trinasi jas. Galų gale ji rimtai linktelėjo, nusisuko į advokatą ir tarė:

— Jis buvo ramus ir darbštus.

Senas pirklys, vyras su ilga barzda, meldė užtarimo jaunutę merginą. Gal jis tuo metu ir turėjo kokių slaptų tikslų, tačiau pa-

šalinio žmogaus akyse niekas negalėjo pateisinti tokio elgesio. K. nepajėgė suprasti, kaip advokatas galėjo pagalvoti, kad šituo spektakliu pavyks prisivilioti K. Jeigu K. nebūtų ką tik atsisakęs jo paslaugų, tai pats advokatas šita scena būtų privertęs jį taip padaryti. Ta scena beveik žemino net žiūrovą. Tai šit koks advokato metodas, kurį K., laimė, neilgai teko justi savo kailiu: galų gale klientas visiškai užmiršta visą pasaulį ir viliasi šitais klystkeliais pasiekti proceso pabaigą. Juk tai jau ne klientas, o tiesiog advokato šuva! Jeigu advokatas būtų paliepęs Blokui lįsti po lova it šuns būdon ir imti ten loti, Blokas būtų tučtuojau tai padaręs su didžiausiu malonumu. K., lyg jam būtų pavesta gerai įsidėmėti viską, kas čia bus kalbama, o paskui apskųsti ir parašyti raportą aukštesnei instancijai, atidžiai ir išdidžiai klausėsi, kas dedasi kambaryje.

— Ką jis veikė visą dieną? — paklausė advokatas.

— Kad netrukdytų man dirbti,— atsakė Lenė,— buvau užrakinusi jį tarnaitės kambarėlyje, kuriame jis paprastai visada sėdi. Per langelį sienoje retkarčiais pasižiūrėdavau, ką jis ten veikia. Jis visą laiką klūpėjo ant lovos ir skaitė, pasidėjęs ant palangės raštus, kuriuos tu jam buvai davęs. Man tai padarė gerą įspūdį; mat tas langas žiūri tiktai į tarpelį tarp dviejų namų, pro jį beveik neįsiskverbia šviesa. Tai, kad Blokas vis dėlto skaitė, mano nuomone, rodo, koks jis paklusnus.

— Malonu girdėti,— tarė advokatas.— Bet ar jis suprato, ką skaitė?

Per tą pokalbį Blokas be atvangos krutino lūpas, matyt, kurdamas atsakymus, kuriuos norėjo išgirsti iš Lenės.

— Žinoma,— atsakė Lenė,— negaliu tvirtai atsakyti į šį klausimą. Šiaip ar taip, mačiau, kad jis skaito labai atidžiai. Visą dieną jis skaitė vis tą patį puslapį ir skaitydamas vedžiojo pirštu per eilutes. Kada tik pažvelgdavau į jo kambarėlį, jis visą laiką dūsavo, lyg jam būtų buvę labai sunku skaityti. Turbūt tie raštai, kuriuos jam davei, sunkiai suprantami.

— Taip,— atsakė advokatas,— jie tikrai sunkiai suprantami. Aš nė netikiu, kad jis ką nors suprato. Iš tų raštų jis tik turėjo susidaryti vaizdą, koks sunkus yra mūšis, kuriame aš grumiuosi, gindamas jį. Ir dėl ko aš grumiuosi? Tiesiog juokinga pasakyti — dėl Bloko! Jis turi išmokti ir tai įvertinti. Ar studijavo be pertraukų?

— Veik be pertraukų,— atsakė Lenė.— Tik kartą paprašė atsi-

gerti. Tada padaviau jam stiklinę vandens pro langelį. O paskui, aštuntą valandą, jį išleidau ir daviau šio to užvalgyti.

Blokas šnairomis dirstelėjo į K., lyg čia būtų pasakojami kažin kokie jo žygdarbiai, kurie ir šiam turėtų padaryti įspūdį. Atrodė, kad jis atgavo viltį, nes jo judesiai pasidarė laisvesni, klūpodamas jis ėmė sukiotis į visas puses. Juo labiau krito į akis, kaip jis sustingo, kai advokatas vėl prabilo.

— Tu giri jį,— tarė advokatas.— Bet kaip tik dėl to man sunku šnekėti. Mat teisėjas nepalankiai atsiliepė ir apie patį Bloką, ir apie jo procesą.

— Nepalankiai? — paklausė Lenė.— Kaip tai galėjo atsitikti?

Blokas taip įtemptai pažiūrėjo į Lenę, lyg ši galėtų pakreipti jo naudai tuos seniai teisėjo ištartus žodžius.

— Nepalankiai,— pakartojo advokatas.— Jis net nemaloniai nustebo, kai pradėjau kalbą apie Bloką. „Nešnekėk man tamsta apie Bloką",— pasakė jis. „Jis — mano klientas",— atsakiau. „Tamsta duodiesi išnaudojamas",— tarė teisėjas. „Aš nemanau, kad jo byla jau pralaimėta",— pasakiau. „Tamsta duodiesi išnaudojamas",— pakartojo jis. „Nemanau,— atsakiau,— Blokas labai rūpinasi savo procesu, visą laiką seka savo bylos eigą. Jis beveik gyvena pas mane, kad visada galėtų sužinoti naujienas. Toks rūpestingumas nedažnai pasitaiko. Be abejo, iš pažiūros jis labai nemalonus, šlykščiai elgiasi ir amžinai nešvarus, tačiau dėl proceso jam nieko neprikiši". Aš pasakiau „neprikiši", tyčia perdėdamas. Tuomet teisėjas atsakė: „Blokas tiesiog gudrus. Jis sukaupė didelę patirtį ir moka vilkinti savo procesą. Tačiau jo neišmanymas dar didesnis už jo gudrumą. Įdomu, ką jis pasakytų sužinojęs, kad jo procesas dar nė neprasidėjo, kad dar net nesuskambėjo skambutis, kuriuo procesas prasideda". Ramiau, Blokai,— pridūrė advokatas, nes tuo metu Blokas ėmė svyruodamas stotis, matyt, ketindamas prašyti paaiškinimo.

Dabar advokatas pirmą sykį išsamiau ėmė viską aiškinti pačiam Blokui. Pavargusiomis akimis jis pažvelgė lyg kažkur į tolį, lyg į Bloką, kuris nuo to žvilgsnio vėl iš lėto suklupo ant kelių.

— Šitie teisėjo žodžiai neturi tau jokios reikšmės,— pasakė advokatas.— Nekrūpčiok taip nuo kiekvieno žodžio. Jeigu taip ir toliau bus, daugiau visai nieko nepasakysiu. Nespėji nė burnos praverti, o tu jau taip įsmeigi akis, lyg klausytumeis galutinio nuosprendžio. Turėk gėdos taip daryti mano kliento akivaizdoje! Taip tu menkini ir jo pasitikėjimą manim. Ko gi tu nori? Tu dar tebesi gyvas, dar te-

besi mano globoje. Beprasmiška baimė! Kažkur perskaitei, kad pasitaiko atvejų, kai galutinis nuosprendis gali būti paskelbtas bet kuriuo metu ir bet kieno lūpomis. Žinoma, tai tiesa, nors ir su daugybe išlygų, bet taip pat tiesa ir tai, kad man šlykšti tavo baimė ir kad aš laikau ją nepakankamo pasitikėjimo ženklu. Ką gi aš tau tokio pasakiau? Papasakojau vieno teisėjo žodžius. Juk žinai, kad apie procesą susikaupia tiek visokiausių nuomonių, jog neįmanoma susigaudyti. Pavyzdžiui, šitas teisėjas proceso pradžia laiko kitą momentą negu aš. Tai tik nuomonių skirtumas, nieko daugiau. Pagal seną paprotį tam tikroje proceso stadijoje suskambinama skambučiu. Šito teisėjo nuomone, tada ir prasideda procesas. Aš tau dabar negaliu išdėstyti visų argumentų, prieštaraujančių šitai nuomonei, tu šito nė nesuprastum, užteks, jei pasakysiu, jog tokių argumentų yra labai daug.

Blokas sumišęs braukė pirštais kailį, patiestą šalia lovos; išgirdęs, ką sakė teisėjas, jis nusigando ir laikinai užmiršo savo nuolankumą prieš advokatą, galvojo tiktai apie save ir iš visų pusių svarstė teisėjo žodžius.

— Blokai,— perspėjamai šūktelėjo Lenė ir kilstelėjo jį už apykaklės,— duok ramybę kailiui ir klausykis, ką tau sako advokatas.

Šis skyrius liko neužbaigtas

DEVINTAS SKYRIUS

Katedroje

K. buvo pavesta parodyti kai kuriuos meno paminklus labai svarbiam banko partneriui iš Italijos, pirmą kartą viešinčiam šiame mieste. Tai buvo užduotis, kurią K. kitu metu, be abejo, būtų palaikęs didele garbe, tačiau dabar, kai jam tik didžiausiomis pastangomis sekėsi gelbėti savo reputaciją banke, jis sutiko nenoromis. Kiekviena valanda, praleista ne kabinete, kėlė jam rūpestį; tiesa, jis dabar toli gražu ne taip produktyviai išnaudodavo darbo laiką kaip anksčiau, kartais valandų valandas prasėdėdavo visokiausiais būdais apsimetinėdamas, kad dirba, užtat juo labiau imdavo nerimauti, kai turėdavo kur nors išeiti iš banko. Tada jis įsivaizduodavo, kaip direktoriaus pavaduotojas, kuris visą laiką tykojo, kaip čia pakenkus K., kartkar-

tėmis ateina į jo kabinetą, atsisėda prie jo stalo, žiūrinėja jo raštus, priima ir paveržia iš jo klientus, su kuriais jis per ilgus metus buvo beveik susidraugavęs, o gal net pastebi klaidas, kurios dabar iš visų pusių nuolat grėsė K., kai jis dirbo, ir kurių nebeįmanoma buvo išvengti. Todėl tuomet, kai K. gaudavo net ir labai garbingą užduotį kur nors nueiti banko reikalais ar net atlikti netolimą kelionę,— pastaruoju metu tokių užduočių visai atsitiktinai pasitaikė gana dažnai,— visada jam kildavo įtarimas, kad šitaip norima valandžiukei išsiųsti jį iš kabineto ir patikrinti jo darbą ar bent manoma, jog be jo banke galima nesunkiai išsiversti. Daugumos šitų užduočių K. būtų galėjęs atsisakyti, tačiau nedrįso: juk jeigu jo būgštavimai nors truputį pagrįsti, tai tokios užduoties atsisakymas reikštų, kad jis prisipažįsta bijąs. Dėl to K. apsimestinai abejingai imdavosi tokių užduočių, o kartą, kai reikėjo išvykti į varginančią dviejų dienų kelionę, net nuslėpė, jog yra gerokai persišaldęs, norėdamas išvengti pavojaus, kad jo neatkalbinėtų nuo tos kelionės, nes oras tuo metu buvo stojęs lietingas ir rudeniškas. Sugrįžęs su plyštančia iš skausmo galva, K. sužinojo, kad jam pavesta kitą dieną lydėti tą banko partnerį iš Italijos. Pagunda atsisakyti bent šį vienintelį kartą buvo labai didelė, juoba kad ta jam paskirta užduotis nebuvo tiesiogiai susijusi su jo tarnyba, nors, kita vertus, atlikti banko svečiui šią svetingumo pareigą buvo, be abejo, labai svarbu — tiesa, visiems, tačiau ne K., kuris puikiai suprato, kad gali išsilaikyti tarnyboje tik geru darbu ir kad tuo atveju, jeigu jam tai nepavyktų, nebūtų jokios naudos net iš to, kad jis netikėtai sugebėtų tiesiog sužavėti italą; K. nenorėjo nė vienos dienos atitrūkti nuo darbo sferos, nes baimė, kad jam daugiau nebeleis sugrįžti, buvo nepaprastai didelė; jis puikiai suprato, jog ta baimė yra perdėta, bet vis dėlto ji slėgė jį. Beje, šį kartą buvo beveik neįmanoma sugalvoti gero preteksto atsisakyti užduoties: italų kalbą K. mokėjo, tiesa, ne per geriausiai, tačiau vis dėlto pakankamai; bet svarbiausia buvo tai, jog K. dar iš seniau šiek tiek nusimanė apie meno istoriją, o banke apie tai buvo susidariusi labai perdėta nuomonė dėl to, kad K. kurį laiką — beje, irgi tik tarnybiniais sumetimais — buvo miesto meno paminklų apsaugos draugijos narys. O apie italą sklido gandai, kad jis domisi menu, tad K. paskyrimas jo palydovu buvo savaime suprantamas.

Buvo labai lietingas ir vėjuotas rytas, kai K., suirzęs, kad jo laukia tokia diena, jau septintą valandą atėjo į banką, norėdamas sutvarkyti nors kelis reikalus, kol tas svečias iš Italijos atitrauks jį nuo

visų darbų. K. buvo labai pavargęs, nes pusę nakties išsėdėjo prie italų kalbos gramatikos, stengdamasis bent truputėlį pasiruošti; langas, prie kurio jis pastaruoju metu pernelyg dažnai sėdėdavo, viliojo K. labiau nei rašomasis stalas, tačiau jis atsispyrė pagundai ir ėmėsi darbo. Deja, kaip tik tuo metu į kabinetą įžengė kurjeris ir pasakė, kad ponas direktorius atsiuntęs jį pažiūrėti, ar ponas prokuristas jau banke; jeigu jis atėjęs, tai gal būtų toks malonus ir užsuktų į priimamąjį, nes svečias iš Italijos jau atvykęs.

— Einu,— tarė K., įsikišo į kišenę mažutį žodynėlį, pasibruko po pažastim albumą su miesto įžymybėmis, kurį ketino padovanoti svečiui, ir per direktoriaus pavaduotojo kabinetą nuėjo į direktoriaus priimamąjį. Jis labai apsidžiaugė, kad taip anksti atėjo į darbą ir iškart galėjo prisistatyti direktoriui, nors to tikriausiai niekas rimtai nesitikėjo. Direktoriaus pavaduotojo kabinetas, be abejo, buvo dar tuščias it gilų vidurnaktį, galbūt kurjeriui buvo liepta ir jį pakviesti į priimamąjį, tačiau pavaduotojo nebuvo banke. Kai K. įžengė į direktoriaus kabinetą, abu ponai pakilo iš gilių fotelių. Direktorius maloniai nusišypsojo, matyt, labai apsidžiaugęs, kad K. atėjo, jis tuoj pat pristatė savo prokuristą svečiui, italas energingai pakratė K. ranką ir šypsodamasis kažką pavadino ankstyvu paukščiu. K. ne visai suprato, kam tie žodžiai buvo taikomi, be to, tai buvo keistas posakis, kurio prasmę K. tik po valandėlės atspėjo. Jis atsakė keliais sklandžiais sakiniais, kuriuos italas išklausė vėl šypsodamasis, sykiu kelis kartus nervingai persibraukdamas ranka per pilkšvai melsvus tankius ūsus. Ūsai buvo aiškiai iškvėpinti, beveik ėmė pagunda prieiti arčiau ir pauostyti juos. Kai visi trys susėdo ir prasidėjo neskubus įžanginis pokalbis, K. labai nemaloniai nustebo pamatęs, kad supranta tik atskiras italo frazes. Kada šis kalbėdavo visai ramiai, K. beveik viską suprasdavo, tačiau tai buvo tik retos išimtys, nes dažniausiai žodžiai birte biro italui iš burnos, ir šis vis purtė galvą, lyg jausdamas dėl to didžiulį pasitenkinimą. Negana to, įsivažiavęs italas imdavo šnekėti kažkokia tarme, kuri K. buvo visai nepanaši į italų kalbą, nors direktorius ne tik ją suprato, bet ir pats ja mokėjo kalbėti; beje, K. galėjo tai numatyti, juk svečias buvo kilęs iš Pietų Italijos, kurioje ir direktorius gyveno kelerius metus. Šiaip ar taip, K. sumetė, kad nelabai galės susikalbėti su italu, nes ir tuomet, kai svečias prabilo prancūziškai, jį sunku buvo suprasti, be to, ūsai visai dengė lūpas, iš kurių judesių K. gal būtų įstengęs suvokti svečio žodžius. K. pagalvojo, kad turės daug bėdos, o kol kas nustojo ban-

dęs suprasti italą,—tai būtų buvusios nereikalingos pastangos, kol šalia buvo direktorius, taip puikiai suprantantis svečią,— ir pasitenkino tuo, kad sugižęs žiūrėjo, kaip italas giliai, bet vis dėlto grakščiai sėdi fotelyje, kaip jis vis tampo savo glotniai prigulusį trumpą švarkelį, kaip kartą, iškėlęs rankas ir laisvai judindamas iš riešų plaštakas, mėgino pavaizduoti kažką, ko K. niekaip negalėjo suvokti, nors visas palinko į priekį, nenuleisdamas akių nuo svečio rankų. Galų gale K., kuris tik mechaniškai sekė žvilgsniais tai vieną, tai kitą pašnekovą, vėl pajuto pirmykštį nuovargį ir vieną akimirką nusigando, laimė, dar laiku susigriebęs, kad per išsiblaškymą vos neatsistojo, nenusisuko ir neišėjo iš kabineto. Pagaliau italas dirstelėjo į laikrodį ir pašoko. Atsisveikinęs su direktoriumi, jis priėjo prie K. ir prisikišo taip arti, jog šis turėjo stumtelėti atgal savo fotelį, kad galėtų kiek krustelėti. Direktorius, aiškiai perskaitęs iš K. akių, kaip pasimetęs šis klausėsi svečio italų kalbos, įsiterpė į pokalbį taip subtiliai ir išmintingai, kad atrodė, jog tik duoda vieną kitą patarimą, nors iš tikrųjų labai glaustai atpasakojo K. viską, ką šnekėjo nuolat jį pertraukinėjantis italas. Iš direktoriaus K. sužinojo, kad italui pirmiausia reikią sutvarkyti kai kuriuos reikalus, kad jis, deja, apskritai turįs mažai laiko, kad nieku gyvu neketinąs paskubom apibėgti visų miesto įžymybių, o pasiryžęs — žinoma, jeigu tik K. neprieštarauja, galų gale jis ir turįs viską nuspręsti,— geriau nuodugniai apžiūrėti vien katedrą. Jis nepaprastai džiaugiąsis, kad galėsiąs apžiūrėti šį paminklą lydimas tokio mokyto ir simpatiško žmogaus,— tai buvo skirta K., kuris nieko daugiau neveikė, tik stengėsi negirdėti italo žodžių ir paskubom gaudyti, ką šneka direktorius,— ir paprašė K., jeigu šiam būsią patogu, ateiti į katedrą po dviejų valandų, taigi maždaug dešimtą. Jis pats tikisis tuo laiku jau tikrai būti tenai. K. atsakė keliomis tokiais atvejais įprastomis frazėmis, italas paspaudė ranką iš pradžių direktoriui, paskui K., o paskui — vėl direktoriui ir, abiejų lydimas, tik pasigręžęs į juos, bet vis dar nenustodamas šnekėti, žengė į duris. K. dar valandžiukę pabuvo su direktorium, kuris šiandien atrodė itin ligotas. Direktorius manė turįs kaip nors atsiprašyti K. ir pasakė — juodu stovėjo priešais kits kitą — iš pradžių ketinęs pats eiti su italu, bet paskui — jis nenurodė kokios nors konkrečios priežasties — nusprendęs geriau pasiųsti K. Tegul K. nenusigąstąs, jeigu ne iš karto suprasiąs italą, suprasti jį išmoksiąs labai greitai, o jeigu K. ir daug ko išvis nesuprastų, tai irgi nieko baisaus, nes italui ne taip jau svarbu būti suprastam. O apskritai K. nuostabiai gerai

mokąs italų kalbą ir, žinoma, puikiai atliksiąs savo užduotį. Sulig tais žodžiais direktorius paleido K. Dar likusį laisvą laiką šis išsirašinėjo iš žodyno retesnius žodžius, kurių jam galėjo prireikti rodant svečiui katedrą. Tai labai nemalonus darbas, o čia dar kurjeriai neša korespondenciją, su visokiais reikalais į kabinetą eina banko tarnautojai ir, išvydę, kad K. užsiėmęs, sustoja prie durų, bet neišeina, kol K. jų neišklauso, direktoriaus pavaduotojas nepraleidžia progos patrukdyti, nuolat įeina, paima jam iš rankos žodyną ir visai be jokio reikalo pasklaido, net klientai, prasivėrus durims, išnyra iš prieškambario prieblandos ir nedrąsiai linkčioja — jie nori patraukti dėmesį, bet nėra tikri, kad prokuristas juos mato,— visa tai sukosi aplink K., lyg apie kokį centrą, o jis pats tuo tarpu rinko žodžius, kurių jam reikėjo, ieškojo jų žodyne, paskui išsirašinėjo, mokėsi jų tarimo ir galų gale mėgino išmokti atmintinai. Bet atrodė, kad anksčiau tokia gera atmintis dabar jį paliko, ir kartais jis taip įniršdavo ant italo, dėl kurio turėjo tiek daug vargti, kad pakišdavo žodyną po popierių krūva, tvirtai pasiryžęs daugiau nesiruošti, bet paskui vis tiek suprasdavo, kad negalės tylėdamas apžiūrinėti su italu katedros meno kūrinių, ir, dar labiau įširdęs, vėl išsitraukdavo žodyną.

Pusę dešimtos, kaip tik tada, kai K. jau buvo beišeinąs, suskambėjo telefonas: Lenė palinkėjo jam labo ryto ir paklausė, kaip jis jaučiasi. K. skubom padėkojo ir pasakė, kad dabar negalįs leistis į ilgesnį pokalbį, nes turįs eiti į katedrą.

— Į katedrą? — paklausė Lenė.

— Taip, į katedrą.

— O kodėl į katedrą? — vėl paklausė Lenė.

K. pamėgino trumpai paaiškinti, bet vos jis prašneko, Lenė staiga pasakė:

— Jie tave persekioja.

K. nepakentė neprašytos ir nelauktos užuojautos, tad dviem žodžiais atsisveikino, tačiau, kabindamas telefono ragelį, dar pasakė lyg sau pačiam, lyg tai tolimai merginai, kuri jau negalėjo jo išgirsti:

— Taip, jie mane persekioja.

Buvo jau vėlu, galėjo atsitikti, kad jis nesuspės laiku nueiti. K. važiavo automobiliu, paskutinę akimirką dar prisiminė albumą, kurio anksčiau nerado progos įteikti, tad dabar pasiėmė su savimi. Laikė albumą ant kelių ir važiuodamas neramiai barbeno į jį pirštais. Lietus aprimo, bet buvo drėgna, šalta ir tamsu, katedroje nedaug ką tebus galima įžiūrėti, užtat, ilgai pastovėjęs ten ant šaltų akmeninių

grindų, K. dar labiau persišaldys. Katedros aikštė buvo visai tuščia, jis prisiminė, jog dar vaikystėje jam krito į akis, kad aplink šitą mažutę aikštę susispietusiuose namuose visada būdavo užtrauktos beveik visos užuolaidos. Tokiu oru kaip šiandien, tai, žinoma, geriau pritiko negu kitomis dienomis. Ir pati katedra atrodė tuščia, aišku, kad niekam negalėjo šauti į galvą eiti į ją tokiu metu. K. apibėgo abi šonines navas, bet pamatė tik seną moteriškę, kuri, užsisupusi šiltą skepetą, klūpojo prieš Marijos paveikslą, įsmeigusi į jį akis. Iš tolo dar išvydo šlubą bažnyčios tarną, kuris išnyko už durų sienoje. K. atėjo laiku, jam žengiant į vidų kaip tik išmušė dešimtą, tačiau italo dar nebuvo. K. sugrįžo prie didžiųjų durų, valandėlę pastovėjo dvejodamas, o paskui apėjo per lietų aplink katedrą, pagalvojęs, kad italas galbūt laukia prie kurių nors šoninių durų. Svečio niekur nebuvo matyti. Nejau direktorius būtų neteisingai supratęs paskirtą valandą? O kas gi galėjo teisingai suprasti tą italą? Kad ir kaip ten būtų, K. vis dėlto turėjo palaukti bent pusvalandį. Jautėsi pavargęs ir norėjo atsisėsti, tad vėl įėjo į katedrą, pamatė ant vieno laiptelio mažutę skiautelę kilimo, pasitraukė ją koja prie suolo, stovinčio netoliese, tvirčiau susibruko apsiaustą, pasistatė apykaklę ir atsisėdo. Mėgindamas prasiblaškyti, atsivertė albumą, truputėlį pasklaidė jį, bet tuoj turėjo liautis, nes staiga taip sutemo, kad, pakėlęs nuo albumo akis, vos vos galėjo įžvelgti atskiras detales čia pat esančioje šoninėje navoje.

Tolumoje ant didžiojo altoriaus švytėjo aukštas degančių žvakių trikampis. K. nebūtų galėjęs tvirtai pasakyti, ar anksčiau jis jau matė tas žvakes. Gal jas tik dabar uždegė? Bažnyčios tarnai yra iš profesijos slapukai, jų niekada negali pastebėti. Netyčia atsigręžęs, K. pamatė, kad netoli jo taip pat dega aukšta stora žvakė, pritvirtinta prie kolonos. Nors tai ir buvo labai gražu, tačiau apšviesti paveikslams, kurių dauguma kybojo šoninių altorių tamsoje, anaiptol neužteko, nuo to tik dar tamsiau darėsi. Neateidamas į katedrą, italas pasielgė protingai, nors ir nemandagiai, nes vis tiek nieko nebūtų pamatęs ir būtų turėjęs tik colis po colio apsišviesti vieną kitą paveikslą K. kišeniniu žibintuvėliu. Norėdamas pasižiūrėti, kokia iš to gali būti nauda, K. nuėjo prie netoliese esančios šoninės koplyčios, užlipo pora laiptelių iki žemų marmurinių grotelių ir, pasilenkęs virš jų, pašvietė žibintuvėliu į altoriaus paveikslą. Jam trukdė mirguliuojanti amžinoji lempelė, kybanti prieš altorių. Pirmas dalykas, kurį K. iš dalies pamatė, o iš dalies tik atspėjo, buvo didžiulis šarvuotas riteris,

atvaizduotas pačiame paveikslo pakraštyje. Riteris rymojo ant savo kalavijo, kurį buvo įsmeigęs prieš save į pliką žemę — tik kur ne kur matėsi reti žolės kuokšteliai. Atrodė, kad riteris atidžiai stebi kažkokią sceną, vykstančią prieš jo akis. Buvo keista, kad jis taip stovi ir nejuda iš vietos. Galbūt jis buvo pastatytas į sargybą. K., jau seniai nematęs paveikslų, ilgokai apžiūrinėjo riterį, nors visą laiką turėjo markstytis, nes negalėjo pakęsti žalsvos žibintuvėlio šviesos. Paskui, apmetęs spinduliu visą kitą paveikslo dalį, K. pamatė, kad jame atvaizduotas Kristaus guldymas į kapą; tai buvo įprastos kompozicijos ir, beje, gana nesenas paveikslas. K. įsikišo žibintuvėlį į kišenę ir sugrįžo į savo vietą.

Dabar jau tikriausiai nebuvo prasmės laukti italo, tačiau lauke pylė kaip iš kibiro, o kadangi bažnyčioje nebuvo taip šalta, kaip K. iš pradžių manė, tai jis nusprendė kol kas pasilikti čionai. Visai netoli jo buvo didžiulė sakykla, ant jos mažo apvalaus stogelio buvo pritvirtinti du pasvirę auksiniai kryžiai, kurių viršūnės kryžiavosi tarpusavy. Išorinę baliustrados pusę ir perėjimą prie sakyklą laikančios kolonos sudarė žalia lapija, į kurią tiesė rankas čia judantys, čia sėdintys ar gulintys angeliukai. K. priėjo prie sakyklos ir apžiūrėjo ją iš visų pusių; akmuo buvo nepaprastai kruopščiai išskobtas, didelė tamsa tarp lapų ir už jų atrodė lyg pagauta ir uždaryta. K. palietė ranka vieną tokį tarpą ir ėmė atsargiai čiupinėti akmenį. Iki šiol jis visai nežinojo, kad katedroje yra šita sakykla. Staiga už artimiausių suolų eilės K. atsitiktinai pamatė bažnyčios tarną, kuris stovėjo ten su palaidu, klostėtu ir juodu rūbu, laikė kairėje rankoje uostomojo tabako dėžutę ir iš tolo stebėjo jį. „Ko gi nori šitas žmogus? — pagalvojo K.— Gal aš jam atrodau įtartinas? O gal jis laukia arbatpinigių?“ Tačiau dabar, pamatęs, jog K. jį pastebėjo, tarnas mostelėjo dešine ranka,— dviem pirštais jis dar tebelaikė šniūkį tabako,— neaiškiai rodydamas į kažkurią pusę. Jo elgesys buvo beveik nesuprantamas, K. dar truputį luktelėjo, tačiau tarnas vis rodė į kažką ranka ir, patvirtindamas savo kvietimą, netgi linksėjo galva.

— Ko gi jis iš manęs nori? — tyliai paklausė K., nedrįsdamas šūktelti; bet paskui išsitraukė piniginę ir ėmė spraustis tarp suolų prie to žmogaus. Tačiau šis tuojau neigiamai pamosavo ranka, gūžtelėjo pečiais ir nušlubčiojo tolyn. Lygiai taip skubiai šlubčiodamas, K. vaikystėje mėgdžiodavo jojimą ant arklio. „Suvaikėjęs senis,— pagalvojo K.— Proto jam užtenka tik patarnauti bažnyčioje. Žiūrėk, kaip jis stabteli, kai tik aš sustoju, kaip jis žiūri, ar eisiu toliau!“ Jis

šypsodamasis nusekė paskui senį per visą šoninę navą beveik iki pat didžiojo altoriaus; senis vis rodė į kažką ranka, tačiau K. tyčia nesidairė, nes tų ženklų tikslas aiškiai buvo tik vienas — sulaikyti K., kad nebesektų paskui jį. Galų gale K. tikrai pametė senį, nenorėdamas jo per daug gąsdinti; taip pat nenorėjo nubaidyti to vaiduoklio, jeigu vis dėlto dar ateitų italas.

Sugrįžęs į centrinę navą ir ieškodamas vietos, kurioje buvo palikęs albumą, prie vienos kolonos šalia presbiterijos suolų K. pastebėjo mažą atsarginę sakyklą, visai paprastą, iš pilko blyškaus akmens. Sakykla buvo tokia mažutė, kad iš tolo atrodė tik kaip tuščia niša, į kurią turėjo būti pastatyta kokio šventojo statula. Pamokslininkas joje tikrai negalėjo nė per žingsnį atsitraukti nuo baliustrados. Be to, akmeninis sakyklos skliautas prasidėjo nepaprastai žemai ir buvo taip nuožulniai išlenktas į viršų, tiesa, be jokių papuošalų, kad vidutinio ūgio vyras nebūtų galėjęs ten išsitiesti ir būtų turėjęs visą laiką stovėti persisvėręs per baliustradą. Atrodė, jog viskas tyčia padaryta tam, kad pamokslininkui būtų kuo sunkiau, ir negalėjai suprasti, kam reikalinga šita sakykla, kai čia pat buvo antra — didelė ir taip meniškai išpuošta.

K., žinoma, nė nebūtų pastebėjęs šitos sakyklos, jeigu viršuj nebūtų žibėjusi lempa, kuri paprastai pakabinama prieš pat pamokslą. Nejaugi dabar bus sakomas pamokslas? Tuščioje bažnyčioje? K. pažvelgė į laiptelius, kurie palei pat koloną kilo į sakyklą ir buvo tokie siauručiai, kad atrodė skirti ne žmonėms laipioti, o tik kolonai papuošti. Tačiau apačioje po sakykla, K. net nusišypsojo iš nuostabos, tikrai stovėjo kunigas, padėjęs ranką ant turėklų, tarsi tuoj lips aukštyn, ir žiūrėjo į K. Paskui linktelėjo galva, o K. persižegnojo ir nusilenkė,— beje, jau pirma jam reikėjo tai padaryti. Kunigas ryžtingai pasisuko ir mažais sparčiais žingsneliais ėmė kopti į sakyklą. Nejaugi jis iš tikrųjų sakys pamokslą? Gal bažnyčios tarnas vis dėlto nebuvo toks pamišęs ir norėjo atvesti K. arčiau pamokslininko, nors tuščioje bažnyčioje to daryti visai nereikėjo? Beje, juk kažkur priešais Marijos paveikslą klūpojo sena močiutė, kuri irgi turėjo ateiti. O jeigu iš tikrųjų dabar bus pamokslas, tai kodėl prieš tai negroja vargonai? Tačiau vargonai tylėjo ir tik vos vos švytėjo iš tamsos viršuje.

K. ėmė svarstyti, ar tik nereikėtų jam kuo greičiau pasišalinti, juk jeigu dabar to nepadarys, tai, be abejo, negalės išeiti per pamokslą, turės pasilikti ligi galo, vadinasi, praras labai daug darbo laiko,

nes italo laukti seniai neprivalėjo — pažvelgęs į laikrodį pamatė, kad jau vienuolika. Bet nejaugi dabar iš tikrųjų gali būti pamokslas? Ar gali K. vienas atstoti visą parapiją? O jeigu jis būtų tik svečias, užėjęs pasižiūrėti bažnyčios? Iš esmės jis ir yra toks svečias. Nesąmonė manyti, kad dabar, vienuoliktą valandą, darbo dieną, kai lauke toks šuniškas oras, bus sakomas pamokslas. Kunigas — nebuvo jokios abejonės, kad tas jaunas vyras lygiu tamsiu veidu yra kunigas,— matyt, lipo į sakyklą tik užgesinti lempos, kurią ten kažkas įžiebė per klaidą.

Tačiau pasirodė, kad ne taip, kunigas net atidžiai pažvelgė į lempą, dar truputį pakėlė jos dagtį, o paskui lėtai atsisuko į baliustradą ir abiem rankom įsikibo į kampuotą jos atbrailą. Valandėlę taip stovėjo ir, nejudindamas galvos, dairėsi aplinkui. K. jau buvo gerokai atsitraukęs atgal, jis stovėjo pasirėmęs alkūnėmis į pirmutinį bažnyčios suolą. Jam pasirodė, kad kažkur, jis nebūtų galėjęs tikrai pasakyti kur, pasikūprinęs ramiai kiūto bažnyčios tarnas, lyg būtų atlikęs savo darbą. Kokia tyla dabar viešpatavo katedroje! Tačiau K. turėjo ją sutrikdyti, jis neketino čia pasilikti; jeigu kunigo pareiga yra sakyti pamokslą nustatytą valandą, neatsižvelgiant į jokias aplinkybes, tai tegu sau ir sako, jis puikiausiai apsieis ir be K. pagalbos, juk K. dalyvavimas, be abejo, neturės jokios įtakos pamokslo poveikiui. Taigi K. iš lėto pajudo, apgraibomis paėjo pirštų galais išilgai suolo, pasiekė platų centrinį taką ir ėmė žingsniuoti juo, niekieno netrukdomas, tik akmeninės grindys skambėjo nuo švelniausio prisilietimo, ir po bažnyčios skliautais dusliai, tačiau nenutrūkstamai ir ritmingai, daugybe balsų kartojosi žingsnių aidas. Taip eidamas pro tuščių suolų eiles, tikriausiai kunigo stebimas, K. jautėsi truputį vienišas, o katedra jam atrodė tokia didelė, kad paprastas žmogus tik vos vos galėjo ištverti tokį didumą. Pasiekęs savo ankstesnę vietą, K. nesustodamas ištiesė ranką ir pasiėmė ten paliktą albumą. Jis buvo jau beveik praėjęs visas suolų eiles ir prisiartinęs prie tuščio ploto, skiriančio suolus nuo durų, kai pirmą sykį išgirdo kunigo balsą. Stiprų, išlavintą balsą. Kaip prisipildė to balso pasiruošusi jį priimti katedra! Tačiau kunigas kreipėsi ne į parapijiečius, dėl to nebuvo jokių abejonių, ir K. negalėjo išsisukti, nes kunigas sušuko:

— Jozefai K.!

K. stabtelėjo ir įbedė akis į grindis. Kol kas jis dar buvo laisvas, dar galėjo eiti tolyn ir išnykti už vienų iš trejų mažų tamsių medinių durelių, kurios buvo visai netoli. Tai būtų reiškę, kad jis ne-

suprato šūktelėjimo arba, nors ir suprato, nesuka sau dėl to galvos. O jeigu atsigręš, tai bus po visam, nes tuo bus prisipažinęs, kad aiškiai viską suprato, kad jis tikrai tas, kurį kunigas šaukė, ir kad pasižada klausyti. Jeigu kunigas būtų dar sykį šūktelėjęs, K., be abejo, būtų tikrai išėjęs, bet kadangi bažnyčioje, kad ir kiek K. lūkuriavo, buvo visai tylu, tai jis vis dėlto pasuko trupučiuką galvą pasižiūrėti, ką dabar daro kunigas. Šis ramiai stovėjo kaip stovėjęs sakykloje, tačiau buvo aiškiai matyti, jog pastebėjo, kad K. pasuko galvą. Jeigu K. dabar visai nebūtų atsigręžęs, tai būtų buvęs tik vaikiškas slapstymasis. Tad K. atsigręžė, ir kunigas pirštu pamojo jam. Kadangi dabar jau nebuvo ko slėptis, K., pagautas smalsumo ir norėdamas kuo greičiau užbaigti šį reikalą, ilgais, plačiais žingsniais tiesiog protekiniais nuskubėjo prie sakyklos. Jis sustojo ties pirmu suolu, tačiau kunigui šis atstumas pasirodė dar per didelis, ir jis, ištiesęs ranką, ryžtingai parodė smiliumi į vietą prie pat sakyklos. K. įvykdė ir šį paliepimą; stovėdamas toje vietoje, jis turėjo gerokai atlošti galvą, kad matytų kunigą.

— Tu esi Jozefas K.,— tarė kunigas, kilsteldamas vieną ranką nuo baliustrados ir kažkaip neaiškiai mostelėdamas.

— Taip,— atsakė K. ir pagalvojo, kaip paprastai jis anksčiau visada tardavo savo vardą, o dabar vardas štai jau kuris laikas yra jam našta, negana to, dabar jo vardą žino net žmonės, su kuriais jis susiduria pirmą kartą. Kaip smagu buvo kitados, kai reikėdavo pirma prisistatyti, kad tave pažintų.

— Tu esi kaltinamasis,— tarė kunigas nepaprastai tyliai.

— Taip,— atsakė K.,— man apie tai pranešta.

— Tai tu esi tas, kurio aš ieškau,— tarė kunigas.— Aš esu kalėjimo kapelionas.

— Šit kaip,— pasakė K.

— Aš liepiau pakviesti tave čionai,— tarė kunigas,— kad galėčiau su tavim pasikalbėti.

— Aš to nežinojau,— tarė K.— Atėjau čia parodyti katedros vienam italui.

— Palik nuošaliai antraeilius dalykus! — pasakė kunigas.— Ką tu ten laikai rankoje? Maldaknygę?

— Ne,— atsakė K.,— tai miesto įžymybių albumas.

— Padėk jį,— paliepė kunigas.

K. taip smarkiai numetė šalin knygą, kad ši atsivertė ir pačiuožė grindimis ant suglamžytų lapų.

— Ar žinai, kad su tavo procesu prasti reikalai? — paklausė kunigas.

— Man irgi taip atrodo,— tarė K.— Aš labai stengiausi, bet iki šiol nieko nelaimėjau. Tiesa, dar nebaigiau rašyti prašymo.

— Kaip manai, kuo tai baigsis? — paklausė kunigas.

— Anksčiau maniau, kad viskas turėtų baigtis gerai,— atsakė K.— Bet dabar ir pats kartais abejoju. Nežinau, kuo tai baigsis. O tu žinai?

— Ne,— atsiliepė kunigas.— Bet bijau, kad prastai. Esi laikomas kaltu. Ko gero, tavo procesas pasibaigs žemesniajame teisme. Bent jau šiuo metu manoma, kad tavo kaltė įrodyta.

— Bet aš nekaltas,— pasakė K.— Tai klaida. Kaip žmogus apskritai gali būti kaltas? Juk visi mes žmonės, visi kaip vienas.

— Teisybė,— tarė kunigas.— Tačiau taip visados kalba kaltieji.

— Ar ir tu nusistatęs prieš mane? — paklausė K.

— Aš nesu prieš tave nusistatęs,— atsakė kunigas.

— Dėkui tau,— tarė K.— Tačiau visi kiti žmonės, susiję su šituo procesu, yra prieš mane nusistatę. Jie užkrečia tuo nusistatymu ir pašaliečius. Mano padėtis darosi vis sunkesnė.

— Tu neteisingai vertini faktus,— pasakė kunigas.— Nuosprendis ateina ne staiga, procesas palaipsniui pereina į nuosprendį.

— Štai kaip! — tarė K. ir nuleido galvą.

— Ko tu artimiausiu metu ketini imtis savo byloje? — paklausė kunigas.

— Pamėginsiu dar ieškoti pagalbos,— atsakė K. ir pakėlė galvą pasižiūrėti, ką apie tai mano kunigas.— Turiu dar šiokių tokių iki šiol neišnaudotų galimybių.

— Tu pernelyg ieškai svetimos pagalbos,— nepritariamai pasakė kunigas.— Ypač moterų. Argi nematai, kad tai netikra pagalba?

— Kai kada, galbūt net ir daugeliu atvejų tikriausiai tavo teisybė,— atsakė K.— Tačiau ne visada. Moterų galia didžiulė. Jeigu galėčiau prikalbinti keletą pažįstamų moterų išvien imtis darbo mano naudai, turėčiau laimėti. Ypač šiame teisme, kuris susideda beveik iš vienų bobišių. Tik parodyk kuriam nors tardytojui bent iš tolo moterį, ir jis peršoks per savo stalą ir kaltinamąjį, kad tik spėtų ją pasivyti.

Kunigas palenkė galvą prie baliustrados, atrodė, kad tik dabar žemas sakyklos skliautas ėmė jį slėgti. Koks ten bjaurus oras lauke? Ten buvo jau ne apniukusi diena, o vėli naktis. Net tose vietose, kur

didžiuliuose languose buvo vitražai, juodoje sienoje nesimatė nė mažiausios prošvaistės. Ir kaip tik dabar bažnyčios tarnas ėmė vieną po kitos gesinti žvakes prie didžiojo altoriaus.

— Ar tu pyksti ant manęs? — paklausė K. kunigą.— Ko gero, tu nė pats nežinai, kokiam teismui tarnauji.

Kunigas neatsakė.

— Aš šneku tik tai, ką pats patyriau,— tarė K.

Viršuje vis dar buvo tylu.

— Nenorėjau tavęs įžeisti,— pasakė K.

Staiga kunigas užriko ant jo:

— Nejaugi nematai, kas dedasi už poros žingsnių?

Tai buvo piktas riktelėjimas, tačiau drauge jis nuskambėjo ir kaip balsas išsigandusio žmogaus, matančio, kaip kitas griūva, ir rėkiančio nejučiomis, per neatsargumą.

Abudu ilgai tylėjo. Tamsoje, kuri tvyrojo apačioje, kunigas, aišku, negalėjo aiškiai įžiūrėti K., o šis gerai matė kunigą, apšviestą mažos lempelės. Kodėl kunigas nelipa žemyn? Juk pamokslo jis nesakė, o tik pranešė kai ką, kas, rimčiau įsigilinus, galėjo K. daugiau pakenkti negu padėti. Tačiau K. atrodė, kad kunigo norai, be abejo, geri; visai įmanoma, kad K., jeigu tik kunigas nuliptų žemyn, galėtų su juo susitarti, visai įmanoma, kad kunigas galėtų duoti K. svarbų ir priimtiną patarimą, pavyzdžiui, paaiškinti — tegul ir ne tai, kaip paveikti procesą, o tai, kaip iš jo ištrūkti, kaip jį apeiti, kaip gyventi už proceso ribų. Juk ši galimybė turi būti, pastaruoju metu K. dažnai apie ją pagalvodavo. O jeigu kunigas žino šią galimybę, tai gal paprašytas ir papasakotų apie ją, nors pats priklauso teismui, nors, būdamas tokios romios prigimties, ir aprėkė K., kai šis užsipuolė teismą.

— Gal nuliptum žemyn? — paklausė K.— Juk pamokslo tau nereikia sakyti. Nusileisk pas mane.

— Dabar jau galiu ateiti,— tarė kunigas, tikriausiai gailėdamasis, kad aprėkė K. Kabindamas nuo kablio lempelę, jis pridūrė: — Iš pradžių turėjau pasikalbėti su tavim iš toliau. Mat aš labai greitai pasiduodu svetimai įtakai ir pamirštu savo pareigą.

K. laukė jo apačioje, prie laiptelių. Lipdamas žemyn, kunigas jau nuo viršutinės pakopos ištiesė jam ranką.

— Ar gali man skirti šiek tiek laiko? — paklausė K.

— Kiek tik tau reikia,— atsakė kunigas ir padavė K. nešti lempą.

Ir iš arti kunigo išvaizda neprarado tam tikro iškilmingumo.

— Tu labai malonus man,— tarė K., juodu vaikštinėjo tamsia šonine nava.— Tu — išimtis iš visų teismo valdininkų. Tavimi aš pasitikiu labiau negu bet kuriuo iš jų, nors pažįstu jau daugelį. Su tavim galiu atvirai šnekėtis.

— Tu klysti,— atsakė kunigas.

— Kokia gi mano klaida? — paklausė K.

— Tu klaidingai vertini teismą,— tarė kunigas.— Įstatymo Įžangoje apie tą klaidą šitaip rašoma. Prie Įstatymo vartų stovi durininkas. Ir ateina pas šį durininką sodietis ir prašosi įleidžiamas į Įstatymą. Tačiau durininkas sako dabar negalįs jo įleisti. Sodietis pagalvoja ir klausia, ar galės kada vėliau įeiti. „Galbūt,— atsako durininkas,— tiktai ne dabar". Kadangi Įstatymo vartai yra atviri kaip visada, o durininkas stovi šalia jų, sodietis pasilenkia dirstelėti pro vartus į vidų. Tai pastebėjęs, durininkas nusijuokia ir sako: „Jeigu taip nekantrauji, pamėgink įeiti vidun, neklausydamas mano draudimo. Tačiau įsidėmėk: aš esu galingas. O juk aš — tik pats žemiausias durininkas. Ten prieš kiekvieną menę stovi durininkai, vienas galingesnis už kitą. Net aš nedrįstu pažvelgti jau į trečią iš jų". Tokių sunkumų sodietis nesitikėjo, juk Įstatymas turi būti prieinamas kiekvienam ir bet kuriuo metu, galvoja jis, tačiau dabar, atidžiau apžiūrėjęs kailiniuotą durininką, išvydęs jo didelę smailią nosį, jo ilgą retą juodą totorišką barzdą, vis dėlto nusprendžia geriau palaukti, kol gaus leidimą įeiti. Durininkas duoda jam suolelį ir leidžia atsisėsti šalia vartų. Taip sodietis ir sėdi ten dienų dienas, metų metus. Daugel kartų bando gauti leidimą įeiti ir kamuoja durininką savo prašymais. Durininkas dažnai tardo jį, klausinėja apie tėviškę ir daugybę kitų dalykų, tačiau tai tik iš aukšto, visai prabėgomis mesti klausimai, kaip visada klausinėja dideli ponai, o galiausiai vis pakartoja kol kas negalįs sodiečio įleisti. O šis, leisdamasis į kelionę, buvo pasiėmęs aibes visokio turto, tad dabar, norėdamas papirkti durininką, atiduoda jam viską, net pačius brangiausius daiktus. Durininkas, tiesa, viską priima, tačiau visada sako: „Imu tik todėl, kad nepamanytum, jog ko nors nepadarei". Per tuos daugelį metų sodietis beveik be perstogės stebi durininką. Jis užmiršta kitus durininkus, jam atrodo, kad šitas pirmasis yra vienintelė kliūtis kelyje į Įstatymą. Pirmaisiais metais sodietis garsiai keikia šį nelemtą sutapimą, o vėliau, kai pasensta, tik murma sau panosėje. Jis visai suvaikėja, o kadangi, ilgus metus tyrinėdamas durininką, išmoko pastebėti net blusas ant sargo kailinių apykaklės, tai ir jas prašo padėti jam perkalbėti duri-

ninką. Galų gale sodiečio akys apsiblausia, ir jis nė pats nežino, ar iš tikrųjų sutemo, ar tik akys jį klaidina. Tačiau dabar, tamsoje, jis aiškiai mato spindesį, nepaliaujamai trykštantį pro Įstatymo vartus. Po to jis nebeilgai tegyvena. Prieš mirtį per visą tą laiką sukaupta patirtis pavirsta jo galvoje vienu vieninteliu klausimu, kurio jis iki šiol dar nebuvo davęs durininkui. Jis pamoja šiam, nes stingstantis jo kūnas jau nepajėgia pasikelti. Durininkas turi žemai pasilenkti, nes ūgių skirtumas labai pasikeitė sodiečio nenaudai. „Na, ką gi tu dar nori sužinoti? — klausia durininkas.— Tu nepasotinamas". „Juk visi veržiasi į Įstatymą,— sako sodietis.— Tai kodėl per tokią daugybę metų niekas neatėjo paprašyti įleidžiamas?" Durininkas mato, kad sodietis jau vos gyvas, ir rėkia, kad pasiektų jo silpstančią klausą: „Niekas daugiau negalėjo būti pro čia įleistas, nes šie vartai tau vienam buvo skirti. Dabar nueisiu ir juos užrakinsiu".

— Vadinasi, durininkas apgavo tą žmogų,— iškart pasakė K., labai susidomėjęs šia istorija.

— Neskubėk,— atsakė kunigas.— Nepriimk aklai svetimos nuomonės. Aš tau papasakojau istoriją žodis žodin, taip, kaip ji užrašyta Įstatymo Įžangoje. Apie apgavystę ten nieko nekalbama.

— Betgi tas aišku,— tarė K.,— ir tavo pirmoji interpretacija buvo visai teisinga. Durininkas tik tada pranešė sodiečiui išganingąją žinią, kai šiam jau nebegalėjo būti iš jos jokios naudos.

— Anksčiau sodietis to neklausė,— atsakė kunigas.— Atmink, kad tai buvo tik paprastas durininkas ir kaip toks atliko savo pareigą.

— Kodėl manai, kad jis atliko savo pareigą? — paklausė K.— Juk jis jos neatliko. Galbūt jo pareiga buvo nuginti šalin visus pašaliečius, tačiau žmogų, kuriam tie vartai buvo skirti, jis turėjo įleisti.

— Tu per mažai gerbi Įstatymą ir iškraipai istoriją,— tarė kunigas.— Apie įleidimą į Įstatymą šioje istorijoje yra du svarbūs durininko paaiškinimai — vienas pradžioje, o kitas pabaigoje. Vienoje vietoje pasakyta, kad durininkas kol kas negali įleisti sodiečio, o kitoje — kad tie vartai buvo skirti vien jam. Jeigu šie du paaiškinimai prieštarautų kits kitam, tai būtų tavo tiesa, ir durininkas būtų apgavęs sodietį. Tačiau čia nėra jokio prieštaravimo. Priešingai, iš pirmojo paaiškinimo jau kone išplaukia antrasis. Beveik būtų galima pasakyti, jog durininkas nusižengė savo pareigai, suteikdamas sodiečiui viltį, pažadėdamas, kad galbūt galėsiąs įleisti jį vėliau. Tuo metu, regis, jo pareiga buvo tik neįleisti sodiečio, ir daugelis Įstatymo aiškintojų iš tikrųjų stebisi, kad durininkas apskritai padarė šitą užuo-

miną, nes atrodo, kad jis mėgsta tikslumą ir griežtai eina savo pareigas. Daug metų jis nesitraukia iš posto ir tik pačioje pabaigoje užrakina vartus, jis labai aiškiai supranta, kokios svarbios jo pareigos, nes sako: „Aš esu galingas", jis gerbia vyresniuosius, nes sako: „Aš esu tik žemiausias durininkas", jis ne plepys, nes per tiek metų, kaip rašoma, „tik prabėgomis" duoda klausimus, jis nepaperkamas, nes gavęs dovaną sako: „Imu tik todėl, kad nepamanytum, jog ko nors nepadarei", o kai iškyla pareigos klausimas, jo negalima nei sugraudinti, nei įprašyti, nes rašoma, kad sodietis „kamuoja durininką savo prašymais", galų gale ir jo išorė — didelė smaili nosis ir ilga reta juoda totoriška barzda — irgi liudija pedantišką charakterį. Ar galima rasti pareigingesnį durininką? Be to, durininko charakteryje galima pastebėti ir kitų bruožų, kurie yra labai palankūs prašančiajam įleisti ir kurie, šiaip ar taip, paaiškina, kodėl durininkas, užsimindamas, kad ateityje gali įleisti sodietį, nusižengia savo pareigai. Mat negalima paneigti, kad jis yra naivokas ir dėl to trupučiuką pasipūtęs. Net jeigu to durininko žodžiai apie jo paties ir kitų durininkų galią ir apie tai, kad jis net nedrįsta pažvelgti į tuos kitus,— taigi net jeigu tie žodžiai iš esmės ir būtų teisingi, tai vis dėlto jo kalbos maniera, tai, kaip jis tuos žodžius sako, rodo, kad jo suvokimą temdo naivumas ir pasipūtimas. Aiškintojai apie tai šitaip kalba: „Teisingas kokio nors dalyko suvokimas ir nesugebėjimas to paties dalyko suprasti ne visai eliminuoja kits kitą". Bet, šiaip ar taip, reikia pripažinti, kad tas naivumas ir pasipūtimas, nors ir kaip nežymiai reiškiasi, vis dėlto silpnina vartų apsaugą, tai yra durininko charakterio spragos. Be to, atrodo, kad durininkas iš prigimties yra malonus žmogus, jis toli gražu ne visada elgiasi kaip oficialus asmuo. Jau pirmosiomis akimirkomis jis juokauja, siūlydamas sodiečiui eiti vidun, nors tas ir griežtai uždrausta, paskui nenuvaro sodiečio šalin ir net, kaip rašoma, duoda jam suolelį ir leidžia atsisėsti šalia vartų. Kantrybė, su kuria durininkas visus tuos metus klausosi sodiečio prašymų, tie trumpi klausinėjimai, tas dovanų priėmimas, tas kilnumas, su kuriuo jis leidžia šalia sėdinčiam sodiečiui keikti nelemtąjį sutapimą, kad būtent tas durininkas pastatytas prie šitų vartų,— iš viso to galima spręsti, kad durininkas šiek tiek užjaučia sodietį. Ne kiekvienas durininkas būtų taip elgęsis. Galų gale jis, pakviestas mostu, net žemai pasilenkia prie sodiečio, leisdamas pastarajam duoti paskutinį klausimą. Tik vos jaučiamas nekantravimas — juk durininkas žino, kad

viskas baigta,— suskamba jo žodžiuose: „Tu nepasotinamas". Kai kas, aiškindamas tai, žengia dar vieną žingsnį šia kryptimi ir teigia, kad žodžiai „Tu nepasotinamas" reiškią savotišką draugišką susižavėjimą, kuris, tiesa, sumišęs ir su šiokia tokia panieka. Šiaip ar taip, durininko figūra ne tokia, kaip tu manai.

— Tu geriau ir seniau už mane žinai šitą istoriją,— tarė K.

Juodu valandėlę patylėjo. Paskui K. paklausė:

— Tai tu manai, kad sodietis nebuvo apgautas?

— Suprask mane teisingai,— atsakė kunigas.— Aš tau tik pasakoju įvairias nuomones apie šią istoriją. Nekreipk į tas nuomones per daug dėmesio. Raštas niekada nesikeičia, o įvairios nuomonės dažnai tėra tik nesugebėjimo jį suprasti išraiška. Pavyzdžiui, net esama nuomonės, kad kaip tik durininkas buvo apgautas.

— Tai reikšminga nuomonė,— tarė K.— O kuo ji grindžiama?

— Ji grindžiama durininko naivumu,— paaiškino kunigas.— Tvirtinama, kad jis nežinąs, kaip atrodo Įstatymo vidus, o žinąs tiktai taką, kuriuo visą laiką turįs vaikščioti prieš vartus. Manoma, kad jis Įstatymo vidų vaizduojasi vaikiškai, ir spėjama, kad jis pats bijo to, kuo gąsdina sodietį. Jis, girdi, bijąs net labiau už sodietį, nes šis nieko daugiau nenori, kaip tik įeiti į vidų,— net ir tada, kai išgirsta apie viduje esančius baisius durininkus,— o durininkas į vidų eiti nenori, bent jau apie tai nieko nepasakyta. Tiesa, kiti tvirtina, kad durininkas turįs būti buvęs viduje, nes juk kažkada buvęs priimtas Įstatymo tarnybon, o tai galėję įvykti tiktai viduje. Bet čia galima atsakyti, kad jis galėjo būti paskirtas į durininko tarnybą vien kam nors šūktelėjus iš vidaus ir kad jis nė negalėjo toli įeiti į vidų, nes nedrįsta pažvelgti jau į trečiąjį durininką. Be to, istorijoje neparašyta, kad jis būtų ką nors pasakojęs apie Įstatymo vidų, išskyrus tą pastabą apie durininkus. Tai galėjo jam būti uždrausta, tačiau ir apie draudimą jis nieko nepasakoja. Iš viso to daroma išvada, kad apie tai, kaip atrodo ir ką reiškia Įstatymo vidus, durininkas nieko nežino ir viską klaidingai vertina. Tačiau iš to išeina, kad jis klaidingai galvoja ir apie sodietį, nes yra menkesnis už jį ir to nesuvokia. Kad durininkas elgiasi su sodiečiu kaip su menkesniu už save, matyti iš daugelio detalių, kurias tu dar turėtum prisiminti. Tačiau, pasak šios nuomonės, lygiai taip pat aišku, kad iš tikrųjų durininkas yra menkesnis už sodietį. Visų pirma, laisvas yra pranašesnis už pririštą. O sodietis iš tikrųjų yra laisvas, jis gali eiti kur tiktai nori, jam uždrausta įžengti tik į Įstatymą, bet ir šį

draudimą jam pasakė tik vienas žmogus — durininkas. Jeigu sodietis atsisėda ant suolelio šalia vartų ir praleidžia ten visą gyvenimą, tai jis daro taip laisva valia, istorijoje neužsimenama apie kokią nors prievartą. Tuo tarpu durininkas yra pririštas prie savo posto, jis negali pasitraukti nuo vartų, iš visko sprendžiant, negali ir į vidų įeiti, net jeigu pats to norėtų. Be to, nors durininkas tarnauja Įstatymui, tačiau jam pavesti tik šitie vartai, taigi ir sodietis, kuriam vienam šis įėjimas yra skirtas. Ir dėl tos priežasties sodietis yra už jį pranašesnis. Galima spėti, kad durininkas daug metų, kone visą savo brandų gyvenimą praleido lyg ir tuščiai tarnaudamas, nes sakoma, kad ateina sodietis, taigi subrendęs vyras, vadinasi, durininkas turėjo ilgai laukti, kol galės atlikti jam pavestą darbą — laukti tiek, kiek panorės sodietis, kuris juk atėjo savo noru. Tačiau ir tarnybos pabaigą lemia sodiečio gyvenimo pabaiga, vadinasi, šis visą laiką yra pranašesnis už durininką. O istorijoje nuolat pabrėžiama, kad durininkas, rodos, viso to nežino. Tačiau tai nelaikoma nepaprastu dalyku, nes, pasak šios nuomonės, durininko pažiūra į savo tarnybą dar daug klaidingesnė. Mat pabaigoje jis kalba apie vartus, sakydamas: „Nueisiu ir juos užrakinsiu",— tačiau pradžioje rašoma, kad Įstatymo vartai atviri kaip visada, bet jeigu jie yra atviri visada, taigi nepriklausomai nuo to, kiek gyvens tas sodietis, kuriam jie yra skirti, tai ir durininkas negali jų užrakinti. Nuomonės skiriasi tik dėl to, ar durininkas, pranešdamas, kad užrakinsiąs vartus, nori tik duoti sodiečiui kokį nors atsakymą, ar pabrėžti savo tarnybinę pareigą, ar šitaip priversti sodietį net paskutinę akimirką graužtis ir liūdėti. Tačiau daugelis mano, kad vartų jis negalės uždaryti. Net tvirtinama, kad sodietis — bent jau pabaigoje — ir savo žiniomis yra pranašesnis už durininką, nes mato spindesį, trykštantį pro Įstatymo vartus, o durininkas, kaip toks, matyt, stovi nugara į vartus ir nė žodžiu neparodo, kad būtų pastebėjęs kokį pasikeitimą.

— Visa tai gerai pagrįsta,— tarė K., pusbalsiu pakartodamas pats sau dar kai kurias kunigo paaiškinimų vietas.— Visa tai gerai pagrįsta, dabar aš irgi tikiu, kad durininkas buvo apgautas. Tačiau dėl to aš neatsisakau savo ankstesnės nuomonės, nes abu šie teiginiai iš dalies sutampa. Visai nesvarbu, ar durininkas viską aiškiai supranta, ar jis yra apgautas. Aš sakiau, kad sodietis apgautas. Jeigu durininkas viską aiškiai suvoktų, tai tuo dar būtų galima abejoti, bet jeigu jis yra apgautas, tai jo apsigavimas būtinai turi persiduoti sodiečiui. Šiuo atveju durininkas, tiesa, ne apgavikas, tačiau toks naivus, kad turėtų būti tuoj pat išguitas iš tarnybos. Turėk galvoje, kad tas durininko

apsigavimas jam pačiam nė kiek nekenkia, o sodiečiui daro baisią žalą.

— Tu čia susiduri su visai priešinga nuomone,— pasakė kunigas.— Mat kai kas tvirtina, kad ši istorija niekam neduodanti teisės vertinti durininko. Kad ir koks jis mums atrodytų, vis dėlto jis yra Įstatymo tarnas, vadinasi, priklauso Įstatymui, taigi žmonės neturi teisės apie jį spręsti. Tokiu atveju negalima nė manyti, kad durininkas yra menkesnis už sodietį. Būti pririštam bent jau tarnybos prie Įstatymo vartų yra nepalyginti daugiau negu laisvam gyventi pasaulyje. Sodietis tik ateina prie Įstatymo, o durininkas jau yra tenai. Įstatymas paskyrė jį į tarnybą, tad abejoti dėl jo reikšmingumo reikštų abejoti Įstatymu.

— Su šia nuomone aš nesutinku,— tarė K., purtydamas galvą.— Jeigu jai pritarsi, tai viską, ką durininkas sako, turėsi laikyti tiesa. O juk tu pats nuodugniai įrodei, kad tai neįmanoma.

— Ne,— atsakė kunigas.— Nereikia visko laikyti tiesa, reikia tik viską laikyti būtinybe.

— Liūdna nuomonė,— pasakė K.— Melas paverčiamas pasaulio tvarkos principu.

K. pasakė tai užbaigdamas ginčą, tačiau tai nebuvo jo galutinė nuomonė. Jis buvo per daug pavargęs, kad galėtų aprėpti visas iš tos istorijos išplaukiančias išvadas, ji vertė daryti jį neįprastus minties vingius; tai buvo nerealūs dalykai, apie kuriuos geriau galėjo samprotauti būrelis teismo valdininkų negu jis. Paprasta istorija prarado savo formą, K. norėjo atsikratyti ja, o kunigas, kuris dabar parodė didelį taktą, suprato tai ir tylomis išklausė paskutinę K. pastabą, nors ši, be abejo, nesutapo su jo paties nuomone.

Valandėlę juodu tylėdami žingsniavo toliau, K. visą laiką ėjo šalimais kunigo, visai nesusigaudydamas, kur dabar pateko. Lempa jo rankoje buvo seniai užgesusi. Kartą tiesiai priešais jį blykstelėjo sidabrinė kažkokio šventojo statula ir išsyk išnyko tamsoje. Kad nebūtų visą laiką toks priklausomas nuo kunigo, K. paklausė:

— Juk mes dabar esame netoli didžiųjų durų?

— Ne,— atsakė kunigas.— Mes toli nuo jų. Argi tu jau nori išeiti?

K., nors šiuo metu visai apie tai negalvojo, tuoj pat tarė:

— Žinoma, aš turiu išeiti. Esu banko prokuristas, manęs jau laukia, atėjau čionai tik parodyti katedros vienam svečiui iš užsienio.

— Ką gi,— pasakė kunigas, paduodamas K. ranką,— tai eik.

— Bet aš vienas nerasiu kelio tamsoje,— tarė K.

— Eik į kairę iki sienos,— paaiškino kunigas,— o paskui vis laikykis pasienio ir prieisi duris.

Kunigas jau nutolo keletą žingsnių, bet K. labai garsiai sušuko:

— Prašom dar palaukti!

— Laukiu,— atsakė kunigas.

— Ar tu iš manęs daugiau nieko nenori? — paklausė K.

— Ne,— atsiliepė kunigas.

— Pirma buvai man toks malonus,— tarė K.,— ir viską man išaiškinai, o dabar išleidi mane, lyg aš tau visai nerūpėčiau.

— Bet juk tau reikia eiti,— atsakė kunigas.

— Taigi kad reikia,— pasakė K.— Suprask mano padėtį.

— Pirmiau tu suprask, kas aš esu,— tarė kunigas.

— Tu esi kalėjimo kapelionas,— atsakė K., priėjęs arčiau kunigo, jam visai nereikėjo tučtuojau grįžti į banką, kaip ką tik aiškino, jis ramiai galėjo dar pabūti čionai.

— Vadinasi, aš priklausau teismui,— tarė kunigas.— Kodėl turėčiau ko nors iš tavęs norėti? Teismas nieko iš tavęs nenori. Jis priima tave, kai ateini, ir išleidžia tave, kai išeini.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Pabaiga

Trisdešimt pirmosios K. gimimo dienos išvakarėse — buvo maždaug devinta valanda vakaro, gatvėse jau stojo tyla — į jo butą atėjo du ponai. Su surdutais, išblyškę, įsiganę, su cilindrais, tartum priaugusiais prie galvos. Iš mandagumo truputį pasilankstė prie buto durų, siūlydami kits kitam įžengti pirmam, paskui dar ilgiau kartojo šį ritualą prie K. kambario durų. Nors ir negavęs iš anksto pranešimo apie vizitą, K., irgi juodai apsirengęs, sėdėjo krėsle netoli durų, lyg laukdamas svečių, ir iš lėto movėsi naujas pirštines, tempte aptempiančias pirštus. Jis iš karto atsistojo ir smalsiai pažvelgė į atėjusius.

— Vadinasi, tamstos atsiųsti pas mane? — paklausė K.

Abu ponai linktelėjo ir, laikydami rankose cilindrus, parodė jais į kits kitą. K. pats sau prisipažino, kad laukė ne tokių svečių. Jis priėjo prie lango ir dar kartą pažvelgė į tamsią gatvę. Kitoje gatvės pusėje beveik visi langai irgi jau buvo tamsūs, o daugelis ir užtraukti užuolaidomis. Viename apšviestame lange, tame pačiame aukšte kaip

ir K. butas, už grotelių žaidė vaikai ir, dar nemokėdami pajudėti iš vietos, tiesė į kits kitą rankas.

„Pas mane siunčia senus, niekam tikusius aktorius,— pats sau tarė K. ir atsigręžė, norėdamas dar kartą tuo įsitikinti.— Pigiai jie nori užbaigti istoriją su manimi". Staiga pasisukęs į ateivius, K. paklausė:

— Kokiame teatre tamstos vaidinate?

— Teatre? — paklausė vienas ponas kitą, lyg prašydamas jį patarimo, ir jo lūpų kampučiai krustelėjo.

Antrasis ėmė vaipytis it nebylys, kovojantis su savo neklusniu organizmu. „Jie neketina atsakinėti į klausimus",— pats sau tarė K. ir nuėjo pasiimti skrybėlės.

Jau ant laiptų abu ponai norėjo paimti K. už parankių, tačiau šis pasakė:

— Tiktai gatvėje, aš ne ligonis.

Tačiau prie pat vartų jie taip įsikibo į K., kaip šis dar niekada ir su niekuo nebuvo ėjęs. Juodu prisispaudė pečiais prie K. pečių, bet nesulenkė rankų, o apsivijo jomis per visą ilgį apie K. rankas, įgudusiu, ištreniruotu ir nepaprastai tvirtu judesiu suspausdami jo riešus. K. žengė tarp jų nepaprastai išsitempęs, dabar visi trys buvo taip suaugę, kad, sudaužius vieną iš jų, būtų buvę sudaužyti ir visi. Tai buvo toks junginys, koks įmanomas beveik vien negyvų daiktų pasaulyje.

Einant pro žibintus, K., nors tas ir buvo labai sunku taip suspaustam, mėgino geriau apžiūrėti palydovus, negu tai buvo įmanoma jo kambario prieblandoje. „Tikriausiai jie tenorai",— pagalvojo jis, įžiūrėjęs jų mėsingas pasmakres. Jam buvo šleikštūs šitie nepaprastai švarūs veidai. Atrodė, lyg savo akimis matytum ranką, kuri iškrapštė akių kampučius, nubraukė panosę ir išskutinėjo raukšleles ant smakro.

Tai pastebėjęs, K. sustojo, todėl turėjo sustoti ir anuodu; jie buvo ką tik priėję erdvią, tuščią, medžių ir krūmų prisodintą aikštę.

— Kodėl kaip tik tamstos buvote pasiųsti pas mane! — ne tiek paklausė, kiek sušuko K.

Abu ponai, matyt, nežinojo ką atsakyti, jie laukė, nukorę laisvąsias rankas kaip sanitarai, kai ligonis nori atsikvėpti.

— Toliau neisiu,— pareiškė K., norėdamas juos išbandyti.

Į tai ponams nereikėjo nieko atsakyti, užteko ir to, kad jie, neatleisdami savo gniaužtų, pamėgino išjudinti K. iš vietos; tačiau šis pasipriešino. „Man jau nebedaug tereikės jėgų, galiu jas dabar sunaudoti,— pagalvojo jis, prisiminęs muses, kurios, nusitraukydamos kojy-

tes, mėgina atsiplėšti nuo musgaudžio.— Tie ponai dar pasiplūks su manim“.

Staiga iš gatvelės, einančios šiek tiek žemiau, siaurais laiptukais į aikštę užkopė panelė Biurstner. K. nebuvo tikras, kad ten ji, bet panašumas buvo didelis. Tačiau K. nė nerūpėjo, ar ten tikrai panelė Biurstner, jis tik iš karto suvokė, kad priešintis beprasmiška. Nebus jokio didvyriškumo, jei dabar ims priešintis, jei pridarys vargo tiems ponams, gindamasis pamėgins dar pasidžiaugti paskutiniais gyvenimo atšvaitais. K. pajudėjo iš vietos, ir džiaugsmas, kurį jis tuo padarė abiem ponams, trupučiuką persidavė ir jam pačiam. Juodu dabar neprieštaravo, kad K. pasirenka, kuria kryptimi eiti, o šis vis laikėsi to paties kelio, kuriuo prieš juos žengė panelė Biurstner: ne dėl to, kad būtų norėjęs ją pavyti, ne dėl to, kad būtų norėjęs ją kuo ilgiau matyti, o tik tam, kad neužmirštų įspėjimo, kurį jam ta panelė reiškė. „Vienintelis dalykas, kurį aš dabar dar galiu padaryti,— tarė jis pats sau, o jo paties ir abiejų palydovų žingsnių ritmas patvirtino šitą mintį,— vienintelis dalykas, kurį dabar dar galiu padaryti, yra iki pat pabaigos išlaikyti ramų ir blaivų protą. Visada norėjau dvidešimčia rankų čiupti pasaulį, ir mano tikslas nebuvo pagirtinas. Tai buvo klaida. Nejaugi ir dabar parodysiu, kad nė procesas, trukęs ištisus metus, nieko manęs neišmokė? Nejau taip ir numirsiu kaip nenuovokus užsispyrėlis? Nejau leisiu, kad po mirties apie mane kalbėtų, jog proceso pradžioje norėjau jį kuo greičiau užbaigti, o dabar, pabaigoje, noriu jį vėl pradėti? Nenoriu, kad apie mane taip kalbėtų. Esu dėkingas už tai, kad į šitą kelionę manęs palydėti paskirti šie du pusnebyliai ir nieko nesuprantantys ponai ir kad leista man pačiam pasakyti sau viską, ko reikia“.

Tuo tarpu panelė jau pasuko į šoninę gatvę, bet K. ji jau nebebuvo reikalinga, ir jis pasidavė savo palydovų valiai. Dabar jie visi trys sutartinai žengė per tiltuką, apšviestą mėnesienos, ponai noriai kartojo net menkiausią K. judesį, ir kai jis trupučiuką pasisuko turėklų link, jie irgi grįžtelėjo veidu į juos. Mėnulio šviesoje žibantis ir mirguliuojantis vanduo iš abiejų pusių sruvo pro mažutę salelę, ant kurios, tartum grūste susigrūdę, žaliavo medžiai ir krūmai. Po jais žvyruoti takeliai, dabar neįžiūrimi, vedė prie patogių suoliukų, ant kurių K. tysojo ne vieną vasarą.

— Aš juk visai nenorėjau sustoti,— tarė K. savo palydovams, sugėdintas jų paslaugumo.

Atrodė, kad juodu susižvalgė už K. nugaros, švelniai priekaiš-

taudami kits kitam, kad be reikalo sustojo, paskui visi trys vėl patraukė toliau.

Jie perėjo kelias į kalną kylančias gatveles, kuriose kur ne kur, tai tolumoje, tai visai arti, stovėjo arba vaikščiojo policininkai. Vienas iš jų, vešliais ūsais, uždėjęs ranką ant kardo rankenos, lyg tyčia priėjo prie pat šitos gana įtartinos grupelės. Palydovai stabtelėjo, policininkas, rodės, jau buvo besižiojąs, tačiau K. iš visų jėgų timptelėjo abu ponus į priekį. Jis ne sykį atsargiai atsigręžė pažiūrėti, ar policininkas neseka iš paskos; kai jie pasuko už kampo ir dingo policininkui iš akių, K. pasileido tekinas, o palydovai, nors ir baisiai dusdami, turėjo skubėti kartu su juo.

Taip jie greitai išėjo iš miesto, už kurio šiame pakraštyje beveik išsyk traukėsi laukai. Netoli vieno dar visai miestiško namo buvo mažutė, apleista ir tuščia akmenų skaldykla. Čia abu ponai sustojo: gal dėl to, kad tą vietą iš pat pradžių buvo numatę, o gal ir dėl to, kad buvo labai pavargę ir nepajėgė toliau bėgti. Dabar juodu paleido K., kuris laukė tylėdamas, ir, nusiėmę cilindrus ir nosinėmis šluostydamiesi nuo kaktų prakaitą, ėmė žvalgytis po skaldyklą. Viską gaubė mėnesiena, tokia natūrali ir rami, kokia nebūna jokia kita šviesa.

Palydovai pasikeitė keliais mandagiais žodžiais, tardamiesi, katram dabar reikėtų atlikti tolesnę uždavinio dalį,— matyt, ponams pareigos nebuvo griežtai paskirstytos,— paskui vienas iš jų priėjo prie K. ir nuvilko jam švarką, liemenę, galų gale — net marškinius. K. nejučiom krūptelėjo nuo vėsumos, o palydovas ramindamas švelniai pliaukštelėjo ranka jam per nugarą. Paskui jis rūpestingai sudėjo drabužius, lyg tvarkydamas daiktus, kurių kad ir ne tuoj pat, bet vis dėlto dar reikės. Kad K. nereikėtų nejudant stovėti gana vėsiame nakties ore, palydovas paėmė jį už parankės ir leidosi su juo vaikštinėti, kol antrasis ponas ieškojo tinkamos vietos skaldykloje. Radęs ją, jis pamojo ranka, ir pirmasis ponas nuvedė tenai K. Ta vieta buvo pačiame skaldyklos pakraštyje, ten gulėjo atskeltas akmuo. Palydovai pasodino K. ant žemės, atrėmė jį į akmenį ir atlošė ant akmens jo galvą. Nepaisant visų jų pastangų ir nepaisant viso paslaugumo, kurį K. stengėsi jiems parodyti, jo padėtis vis tiek visą laiką atrodė labai nenatūrali ir neįtikima. Todėl vienas ponas paprašė kitą, kad šis leistų jam vienam pamėginti K. paguldyti, bet ir tai nieko nepadėjo. Galų gale juodu paliko K. gulėti tokioje padėtyje, kuri nebuvo net pati geriausia iš visų išmėgintųjų. Paskui vienas palydovas atsisagstė surdutą ir iš makš-

tų, kybančių ant diržo, kuriuo tas vyriškis buvo susijuosęs virš liemenės, išsitraukė ilgą, ploną, dviašmenį mėsininko peilį, iškėlė jį ir pažiūrėjo prieš šviesą, ar aštrus. Vėl prasidėjo ta pati šlykšti mandagumo ceremonija: vienas padavė virš K. galvos peilį kitam, o šis, vėl virš K. galvos, grąžino jį pirmajam. Dabar K. aiškiai suprato, kad jo pareiga pačiupti virš jo galvos iš rankų į rankas keliaujantį peilį ir susivaryti jį sau. Tačiau K. to nepadarė, tik pasuko kol kas dar laisvą kaklą ir apsidairė. Iki galo jis neįstengė atlikti savo pareigos, neįstengė išvaduoti teismo organų nuo paskutinio darbo, tačiau už šią paskutinę kliaudą atsakingas buvo tas, kas nesuteikė K. tam reikalingų jėgų. K. žvilgsnis užkliuvo už namo, kuris stovėjo šalia skaldyklos, už viršutinio jo aukšto. It šviesos blyksnis ten atsivėrė abi vieno lango pusės, kažkoks žmogus, silpnas ir liesas aukštai ir toli, staiga smarkiai pasilenkė į priekį ir dar ištiesė rankas. Kas jis toks? Draugas? Geras žmogus? Ar jis užuojautos pagautas? Ar nori padėti? Ar jis vienas? Ar ten visi? Ar dar galima kaip nors padėti? Ar dar yra kokių užmirštų argumentų? Žinoma, kad yra. Logika, tiesa, nesugriaunama, tačiau ir ji negali įveikti žmogaus, trokštančio gyventi. Kur teisėjas, kurio jis nė karto nematė? Kur aukštasis teismas, kurio jis niekada nepasiekė? K. iškėlė rankas ir išskėtė visus pirštus.

Tačiau vieno pono rankos jau suspaudė jam gerklę, o antrasis giliai suvarė peilį į širdį ir du kartus jį pasuko. Gęstančiomis akimis K. dar matė, kaip abu ponai, pasilenkę jam prie pat veido, susiglaudę skruostais, stebi atomazgą.

— Kaip šuva,— tarė K., lyg ši gėda turėtų jį pergyventi.

PILIS

Romanas

Franz Kafka DAS SCHLOSS
Fischer Taschenbuch Verlag
Frankfurt am Main 1976

Iš vokiečių kalbos vertė
ANTANAS GAILIUS

PIRMAS SKYRIUS

K. atvyko vėlai vakare. Kaimas glūdėjo giliai po sniegu. Pilies kalno nebuvo matyti. Rūkas ir tamsa gaubė jį, net menkiausias šviesos spindulėlis nerodė ten esant didelę pilį. K. ilgai stovėjo ant medinio tiltuko, vedančio nuo vieškelio į kaimą, ir žvelgė aukštyn į tariamą tuštumą.

Paskui leidosi ieškoti nakvynės; užeigos namuose žmonės dar nemiegojo, šeimininkas, teisybė, neturėjo išnuomojamo kambario, tačiau, vėlyvo svečio nustebintas ir išmuštas iš vėžių, pareiškė leisiąs K. permiegoti ant šiaudų čiužinio užeigos salėje. K. sutiko. Keli ūkininkai dar tebegėrė alų, tačiau jis su niekuo nenorėjo šnekėtis, pats atsinešė nuo aukšto čiužinį ir atsigulė netoli krosnies. Buvo šilta, ūkininkai netriukšmavo, valandžiukę K. dar stebėjo juos pavargusiom akim, paskui užmigo.

Bet netrukus buvo pažadintas. Kažkoks jaunuolis, miestiškai apsidaręs, su aktoriaus veidu, siaurų akių, vešlių antakių, drauge su šeimininku stovėjo greta jo. Ūkininkai irgi dar tebebuvo čia pat, vienas kitas net krėslą apgręžęs, kad geriau viską girdėtų ir matytų. Jaunuolis labai mandagiai atsiprašė pažadinęs K., prisistatė esąs pilies kašteliono sūnus, o paskui tarė:

— Šis kaimas — pilies nuosavybė, kas čia gyvena ar nakvoja, gyvena ar nakvoja lyg ir pilyje. Ir niekam nevalia to daryti be grafo leidimo. O tamsta tokio leidimo neturi ar bent neparodei.

K. pasikėlė pusiausėda, ranka susiglostė plaukus, pažvelgė iš apačios į aplinkinius ir pasakė:

— Į kokį kaimą aš būsiu užklydęs? Argi čia esama pilies?

— Žinoma,— iš reto atsakė jaunuolis, o vienas kitas ūkininkas pakraipė galvą dėl tokių K. žodžių.— Pono grafo Vestvesto pilis.

— Ir nakvynei reikalingas leidimas? — paklausė K., lyg norėdamas įsitikinti, kad nebus vien sapne girdėjęs ką tik pranešto dalyko.

— Leidimas reikalingas,— pasigirdo atsakymas, o paskui jaunuolis, aiškiai šaipydamasis iš K., atkišo ranką ir kreipėsi į šeimininką ir užeigos svečius: — O gal kartais leidimas nereikalingas?

— Tada, vadinasi, teks eiti ir paprašyti leidimo,— žiovaudamas pasakė K. ir nusimetė antklodę, lyg rengdamasis keltis.

— Kieno gi? — paklausė jaunuolis.

— Pono grafo Vestvęsto,— atsakė K.,— kas gi daugiau man belieka?

— Dabar, vidurnaktį, prašyti pono grafo leidimo? — sušuko jaunuolis, žingteldamas atatupstas.

— Ar tai neįmanoma? — abejingai paklausė K.— Tai kam tada tamsta mane žadinai?

Dabar jaunuolio kantrybė trūko.

— Tai valkata! — suriko jis.— Reikalauju gerbti grafo tarnautoją. Pažadinau tamstą, nes turiu tamstai pranešti, kad privalai tučtuojau palikti grafo valdas.

— Užteks tų pokštų,— pabrėžtinai tyliai pasakė K. guldamasis ir užsitraukdamas antklodę.— Tamsta, jaunuoli, gana įžūlus ir man rytoj dar teks pasikalbėti apie paties elgesį. Šeimininkai ir anie va ponai paliudys, jeigu tik man apskritai prireiks liudininkų. O šiaip tebus tamstai pasakyta, kad esu grafo pašauktas matininkas. Mano parankiniai su instrumentais atvažiuos rytoj vežimu. O aš nepanorau atsisakyti žygio per sniegą, bet, deja, kelissyk išklydau iš kelio ir todėl taip sugaišau. Ir be tamstos pamokymų pats žinojau, kad dabar jau per vėlu prisistatyti pilin. Todėl ir pasitenkinau šitokia nakvyne, kurią tamsta — itin švelniai kalbant — nemandagiai sutrukdei. Štai ir visi mano paaiškinimai. Labanakt, ponai.

Ir K. nusigręžė į krosnį.

— Matininkas? — išgirdo jis dvejonių kupiną klausimą už nugaros, o paskui stojo visuotinė tyla.

Tačiau jaunuolis greit susiorientavo ir balsu, kuris buvo ir pakankamai prislopintas, kad galėtų reikšti atodairą į miegantį K., ir pakankamai garsus, kad K. jį galėtų suprasti, tarė šeimininkui:

— Pasiteirausiu telefonu.

Kaip, nejaugi šiuose kaimo užeigos namuose net telefono esama? Puikiai įsitaisę. Šiuo atveju K. nustebo, o apskritai, beje, to ir buvo tikėjęsis. Pasirodė, kad telefonas įtaisytas bemaž viršum jo galvos,

per mieguistumą jis to visai nepastebėjo. Užsimanęs dabar skambinti, jaunuolis, kad ir kaip norėdamas, negalėjo nesutrikdyti K. miego, dabar tebuvo svarbu, ar K. reikėtų leisti jam skambinti, ir K. nusprendė leisti. Bet tuomet, žinoma, nebuvo prasmės apsimetinėti miegančiam, tad jis vėlei atsivertė aukštielninkas. Matė, kaip ūkininkai, nedrąsiai susibūrę krūvon, kažką tariasi, matininko atvykimas buvo nemenkas įvykis. Virtuvės durys atsivėrė, visą jų plotį užėmė stuomeninga šeimininkės figūra, šeimininkas pirštų galais prisiartino prie jos visko apsakyti. O tada prasidėjo pašnekesys telefonu. Kaštelionas miegojo, bet atsiliepė kašteliono padėjėjas, vienas iš kašteliono padėjėjų, kažkoks ponas Fricas. Jaunuolis, pasivadinęs Švarceriu, papasakojo radęs K., ketvirton dešimtin įžengusį vyriškį, smarkiai nuskarusį, ramiai miegantį ant šiaudų maišo, su mažute kuprinaite vietoj pagalvės, su gumbuota lazda po ranka. Taigi šis jam, žinoma, pasirodęs įtartinas, o kad šeimininkas aiškiai numojęs ranka į savo pareigas, tai jo, Švarcerio, pareiga buvusi viską išsiaiškinti. Pažadinimą, apklausą, pareigos diktuojamą grasinimą išvyti iš grafo valdų K. sutikęs didžiai nemaloningai, galbūt, kaip galų gale paaiškėję, tam ir būta pagrindo, mat jis sakąsis, kad esąs pono grafo pašauktas matininkas. Žinoma, bent jau formali pareiga esanti patikrinti šį tvirtinimą, todėl Švarceris ir prašąs poną Fricą pasiteirauti centrinėje kanceliarijoje, ar tokio matininko iš tikrųjų laukiama, ir atsakymą išsyk pranešti telefonu.

Tada stojo tyla, Fricas teiravosi kanceliarijoj, o čia buvo laukiama atsakymo. K. liko gulėti kaip gulėjęs, net negrįžtelėjo, iš pažiūros visai nesmalsavo, žvelgė tiesiai priešais save. Švarcerio pasakojimas, kuriame piktumas buvo sumišęs su atsargumu, leido jam susidaryti vaizdą apie tam tikrą diplomatinį pasirengimą, būdingą pilyje net tokiems menkiems žmogeliams kaip Švarceris. Uolumo jiems ten irgi nestigo; centrinė kanceliarija budėjo ir naktį. Ir, matyt, labai greitai davė atsakymą, nes Fricas štai jau ir paskambino. Pranešimas, tiesa, atrodė labai trumpas, nes įniršęs Švarceris tučtuojau sviedė ragelį.

— Ar aš nesakiau! — suriko jis.— Joks jis matininkas, paprastas melagis ir valkata, gal net blogiau.

Valandėlę K. manė, kad visi — Švarceris, kaimiečiai, šeimininkas su šeimininke — užgrius jį. Mėgindamas išsisukti bent nuo pirmojo puolimo, jis visas palindo po antklode. Bet čia vėl suskambėjo telefonas — šįsyk, rodės, net itin garsiai. Nors ir neįtikėtina buvo, kad

vėl būtų kalbama apie K., visi stabtelėjo, o Švarceris grįžo prie aparato. Išklausęs ten ilgoką pranešimą, jis paskui tyliai tarė:

— Vadinasi, klaida? Man labai nemalonu. Pats biuro viršininkas skambino? Keista, keista. Kaipgi man viską paaiškinti ponui matininkui?

K. sukluso. Vadinasi, pilis jį pakėlė į matininkus. Ši žinia, visų pirma, buvo jam nepalanki, nes rodė, kad pilyje apie jį žinoma visa, ko reikia, kad jėgų santykis ten pasvertas ir iššūkis su šypsena priimtas. Tačiau, kita vertus, ir palanki, nes, K. nuomone, tai buvo įrodymas, kad jis per menkai tevertinamas ir turės didesnę laisvę, negu galėjo iš pradžių tikėtis. Ir jeigu kas nors mano, kad tokiu, be abejo, dvasinį pranašumą reiškiančiu jo matininkystės pripažinimu pavyks visą laiką jį bauginti, tai tas smarkiai klysta; jį tik lengvas šiurpas nukrėtė, štai ir viskas.

Droviai artyn bežengiantį Švarcerį K. mostu nuginė šalin; kad ir labai prašomas, atsisakė persikraustyti į šeimininko kambarį, priėmė iš šeimininko tik taurelę prieš miegą, iš šeimininkės — praustuvą ir muilą su rankšluosčiu; jam nė neteko reikalauti, kad salė būtų patuštinta, nes visi, gręžiodami šalin veidus, kad jis rytoj kartais jų neatpažintų, veržėsi pro duris laukan. Lempa buvo užgesinta, jam pagaliau duota ramybė. Ir jis kietai miegojo ligi pat ryto, tik vieną ar du kartus vos vos tesutrikdytas pro šalį šmėstelėjusių žiurkių.

Po pusryčių, už kuriuos, pasak šeimininko, kaip ir už visą K. išlaikymą, turėjo mokėti pilis, jis buvo išsyk beeinąs į kaimą. Bet kad šeimininkas, su kuriuo K., atsimindamas vakarykštį jo elgesį, ligi šiol tebuvo persimetęs vos keliais būtiniausiais žodžiais, visąlaik sukinėjosi aplinkui su nebyliu prašymu akyse, K. jo pasigailėjo ir pakvietė valandžiukę prisėsti šalia.

— Aš dar nepažįstu grafo,— tarė K.— Girdėjau, kad už gerą darbą jis gerai moka. Ar teisybė? Jeigu jau, kaip kad aš, taip toli nuklysti nuo žmonos ir vaikų, tai norisi šį bei tą ir parsinešti namo.

— Šiuo požiūriu ponui nėra ko rūpintis, nesu girdėjęs, kad kas skųstųsi blogu atlyginimu.

— Ką gi,— tarė K.,— aš nesu iš drovių̨jų, net ir grafui galiu pasakyti, ką manau, bet taikiai su ponais susitarti, žinia, kur kas geriau.

Šeimininkas gunksojo priešais K. ant palangės kraščiuko, nedrįsdamas patogiau atsisėsti, ir nenuleido nuo K. didelių rudų baikščių akių. Iš pradžių pats gretinosi prie K., o dabar, rodės, visų labiausiai

troško pasprukti. Gal bijojo, kad K. nepradėtų klausinėti apie grafą? Gal bijojo, kad „ponas“, kokiu jis laikė K., yra nepatikimas? Reikėjo nusukti jo mintis kiton pusėn. K. pažvelgė į laikrodį ir pasakė:

— Netrukus atvyks mano parankiniai, ar galėsi juos čia priglausti?

— Žinoma, pone,— atsakė šeimininkas,— bet ar jie gyvens ne pilyje su tavim?

Negi jis taip lengvai ir mielai atsisako lankytojų, o ypač K., kurį štai tiesiog primygtinai siunčia pilin?

— Tai dar nežinia,— atsakė K.,— pirma turiu išsiaiškinti, koks darbas man numatytas. Jeigu, pavyzdžiui, turėčiau dirbti čia, apačioje, tai protingiau būtų čia, apačioje, ir gyventi. Be to, numanau, kad gyvenimas viršuj, pilyje, nelabai man ir malonus būtų. Mėgstu visados būti laisvas.

— Tu dar nežinai, kas yra pilis,— tyliai tarė šeimininkas.

— Teisybė,— atsakė K.,— iš anksto negali spręsti. Kol kas juk apie pilį žinau tik tiek, kad ten moka išsirinkti tinkamą matininką. Gal esama ir kitų pranašumų.

Ir jis pakilo, norėdamas išvaduoti šeimininką, nesmagiai dėl jo pasijutusį ir neramiai kramtantį lūpas. Nelengva buvo pelnyti šito žmogaus pasitikėjimą.

Einant šalin, K. krito į akis ant sienos kabantis tamsus portretas tamsiuose rėmuose. Jau iš savojo guolio buvo jį pastebėjęs, bet iš tolo neįžvelgė smulkmenų ir manė, kad pats paveikslas iš rėmų išimtas ir matyti tik juodas užnugario įdėklas. Tačiau, kaip dabar pasirodė, tai vis dėlto buvo paveikslas, maždaug penkiasdešimtmečio vyro portretas ligi juosmens. Galvą vyriškis laikė taip žemai nusvarinęs ant krūtinės, kad akių beveik nebuvo matyti, o labiausiai ją, rodės, svarino aukšta, sunki kakta ir mėsinga, žemyn nukumpusi nosis. Barzda, dėl galvos padėties prispausta pasmakrėje, žemiau stirksojo atsikišusi. Kairė ranka su išskėstais pirštais buvo panirusi vešliuose plaukuose, bet pakelti galvos jau nebeįstengė.

— Kas čia toks? — paklausė K.— Grafas?

Jis stovėjo priešais portretą ir net neatsigręžė į šeimininką.

— Ne,— atsakė šeimininkas,— kaštelionas.

— Gražų kaštelioną turi pilis, nieko neprikiši,— tarė K.,— gaila tik, kad jo sūnus toks nevykęs.

— Ne,— pasakė šeimininkas, pasitempė K. žemyn prie savęs

ir sušnibždėjo jam į ausį: — Švarceris vakar pasigyrė, jo tėvas tik kašteliono padėjėjas, ir dar vienas iš paskutiniųjų.

Tą akimirką šeimininkas atrodė K. kaip mažas vaikas.

— Tai sukčius! — juokdamasis pasakė K., tačiau šeimininkas nenusijuokė drauge, tiktai pasakė:

— Jo tėvas irgi galingas.

— Eik jau! — tarė K.— Tu visus laikai galingais. Gal ir mane kartais?

— Tavęs,— droviai, bet rimtai atsakė šeimininkas,— aš nelaikau galingu.

— Vadinasi, turi gana gerą akį,— tarė K.,— mat aš, tarp mudviejų kalbant, iš tiesų nesu galingas. Ir dėl to, ko gero, ne mažiau už tave gerbiu galinguosius, tik nesu toks atviras kaip tu ir ne visada tai pripažįstu.

Ir K., norėdamas paguosti ir truputėlį pamaloninti šeimininką, švelniai paplekšnojo jam per skruostą. Dabar šis vis dėlto šyptelėjo. Tai buvo dar tikrai kone vaikas, putnaus veido, vos vos teprasikalusia barzda. Kaipgi jis susidėjo su savo apkūnia, senyva pačia, kuri, atkišusi alkūnes toli į šalis, pro mažutį langelį buvo matyti betriūsianti gretimoje virtuvėje? Bet K. jau nebenorėjo daugiau varginti šeimininko, kad nenugintų nuo jo veido šiaip ne taip išviliotos šypsenos. Tad tiktai mostelėjo jam ranka, kad atidarytų duris, ir išėjo laukan, į gražų žiemos rytmetį.

Dabar vaiskiame ore jau aiškiai išvydo pilies apybraižas, dar labiau išryškintas visas formas atkartojančio, viską plonu sluoksniu dengiančio sniego. Beje, viršuje, ant kalno, sniego rodėsi kur kas mažiau nei čia, kaime, kur K. nė kiek ne lengviau kasėsi į priekį nei vakar vieškelyje. Čia sniegas siekė ligi trobelių langų, o vos vos aukštėliau slūgsojo ant žemų stogų, bet kalno viršūnėje visi siluetai kilo aukštyn lengvai ir nevaržomai, bent jau iš čia taip atrodė.

Apskritai pilis, išvysta čia iš tolo, atitiko K. lūkesčius. Tai buvo ne sena riterių tvirtovė ir ne koks naujoviškas prabangos statinys, o nemenka gyvenvietė, susidedanti iš kelių dviaukščių ir daugybės greta kits kito susispietusių žemų pastatų; nežinodamas, kad tai pilis, būtum galėjęs palaikyti ją miesteliu. K. išvydo tik vieną bokštą, ir negalėjo suprasti, ar tai gyvenamojo namo, ar bažnyčios dalis. Aplink bokštą skraidė varnų pulkai.

K. ėjo toliau, įsmeigęs akis į pilį, niekuo daugiau nesirūpindamas. Tačiau prisiartinus pilis jį nuvylė, tai vis dėlto buvo tik gana

skurdus miesteliukas, pristatytas kaimiškų namų, ypatingų nebent tuo, kad visi buvo mūriniai; bet dažai jau buvo seniai nusilaupę, o plytos atrodė pradėjusios trupėti. Vieną akimirką K. prisiminė savo gimtąjį miestelį: tasai nėmaž nebuvo prastesnis už šitą tariamą pilį. Jeigu K. būtų rūpėję tik pasižvalgyti, tai būtų buvę gaila tokio ilgo kelio, jis būtų daug protingiau padaręs, leisdamasis aplankyti savo senosios gimtinės, kur jau taip seniai neviešėjo. Mintyse ėmė lyginti gimtojo miestelio bažnyčios bokštą su šituo bokštu ant kalno. Anas bokštas, iš sykio, be dvejonių, ryžtingai smailėjantis į aukštį, plačiastogis, užviršuotas raudonomis čerpėmis, žemiškas statinys — ką gi daugiau mes įstengiame pastatyti? — tačiau aukštesnės paskirties nei žema namų kupeta ir aiškesnių apybraižų nei blandi kasdienybė. O šitas štai bokštas ant kalno — vienintelis matomas,— kaip dabar paaiškėjo, gyvenamojo namo, galbūt pagrindinės pilies, bokštas, buvo nuobodus apskritas statinys, iš dalies maloningai pridengtas vijoklių, su mažučiais langeliais, dabar sužibusiais įsaulyje,— kažkodėl tai atrodė beprotiška,— lyg ir su kokia atbraila viršuje, kurios mūriniai dantys brėžė žydrame danguje netvirtą, nelygią, laužytą, lyg baugščios ar nerūpestingos vaiko rankos išvedžiotą liniją. Atrodė, tarytum koks paniurėlis gyventojas, visai pagrįstai turėjęs laikyti save užrakintą tolimiausiame namų kambaryje, būtų pralaužęs stogą ir atsikėlęs pasirodyti pasauliui.

Ir vėl K. sustojo, lyg stovėdamas turėtų daugiau jėgų svarstyti. Tačiau tuoj buvo sutrukdytas. Anapus kaimo bažnyčios, prie kurios jis stabtelėjo,— tiesą sakant, tai buvo tik koplyčia, praplatinta lyg daržinė, kad sutilptų parapijonys,— buvo mokykla. Tas žemas, ilgas pastatas, keistas laikinumo ir žilos senovės bruožų derinys, dunksojo pinučiais aptvertame sode, dabar pavirtusiame ištisa sniego plyne. Iš mokyklos kaip tik ėjo vaikai su mokytoju. Tiršta kupeta apgulę mokytoją, visi nenuleido nuo jo akių, plepėjo be paliovos iš visų pusių. K. visai neįstengė suprasti greitos jų šnekos. Mokytojas, jaunas vyriškis, žemas, siaurų pečių, labai tiesus, bet dėl to nė kiek nejuokingas, jau iš tolo pamatė K.; šis, beje, be vaikų grupelės, buvo vienintelis žmogus aplinkumoje. K., kaip prašalaitis, pasisveikino pirmas, juoba kad prieš jį buvo toks valdingas mažas žmogus.

— Labą dieną, ponas mokytojau,— pasakė jis.

Akimoju vaikai nutilo, ir šita ūmi tyla prieš jo atsakymą mokytojui, matyt, labai patiko.

— Tamsta apžiūrinėji pilį? — paklausė mokytojas švelnesniu bal-

su, negu K. tikėjosi, tačiau tokiu tonu, lyg nepritartų tam, ką K. daro.

— Taip,— atsakė K.,— esu prašalaitis šiose vietose, tik vakar vakare čia atsiradau.

— Tamstai pilis nepatinka? — skubiai paklausė mokytojas.

— Kaip? — truputėlį priblokštas pasitikrino K. ir pakartojo mokytojo klausimą nuosaikesne forma: — Ar man patinka pilis? Kodėl tamsta manai, kad man ji nepatinka?

— Nė vienam prašalaičiui ji nepatinka,— atsakė mokytojas.

Kad nelepteltų ko nereikia, K. pakeitė pokalbio temą ir paklausė:

— Tamsta tikriausiai pažįsti grafą?

— Ne,— atsakė mokytojas ir jau buvo benusigręžiąs.

Tačiau K. neatlyžo ir vėlei paklausė:

— Negali būti! Tamsta nepažįsti grafo?

— Kaipgi galėčiau jį pažinti? — tyliai pasakė mokytojas, o garsiai pridūrė prancūzų kalba: — Nepamiršk, tamsta, kad viską girdi nekalti vaikai.

Dabar K. nusprendė turįs teisę pasiteirauti:

— Ar negalėčiau kada nors pas tamstą, ponas mokytojau, užsukti? Gyvensiu čia ilgėliau, o jau dabar jaučiuosi truputį vienišas; prie kaimiečių nepritampu, o pily man, matyt, irgi ne vieta.

— Tarp kaimiečių ir pilies nėra didelio skirtumo,— tarė mokytojas.

— Galimas daiktas,— pasakė K.,— bet man nuo to nė kiek ne geriau. Ar galėčiau kada užsukti?

— Aš gyvenu Gulbių gatvėj pas mėsininką.

Tatai, žinia, buvo veikiau adreso pranešimas nei kvietimas, bet K. vis dėlto tarė:

— Gerai, aš užeisiu.

Mokytojas linktelėjo ir leidosi tolyn, lydimas išsyk vėl paleidusios gerkles vaikų kupetos. Netrukus jie pradingo staigiai žemyn nuvingiavusioje gatvelėje.

O K. jautėsi sutrikęs, pokalbis jį suerzino. Pirmą sykį nuo pat atvykimo pasijuto iš tikrųjų pavargęs. Iš pradžių rodėsi, kad tolimas kelias ligi šičia visai jo nenualsino, kaip ramiai jis žingsnis po žingsnio keliavo dienų dienas! O dabar štai, beje, visai ne laiku, pradėjo reikštis pernelyg didelių pastangų padariniai. Jis tiesiog negalėjo atsispirti pagundai ieškoti naujų pažinčių, tačiau kiekviena nauja

pažintis didino nuovargį. Jeigu jam su šiandienine savijauta pavyks prisiversti ir pratęsti pasivaikščiojimą bent ligi pilies vartų, bus daugiau negu gana.

Taigi jis vėlei leidosi pirmyn, bet kelias buvo tolimas. Mat gatvė, didžioji kaimo gatvė, nevedė į pilies kalną, ji vedė tik pačion kalno papėdėn, o paskui lyg tyčia suko į šoną, nei toldama nuo pilies, nei prie jos artėdama. K. vis laukė, kad gatvė štai pagaliau turi pasigręžti pilies pusėn, ir tiktai to laukdamas ėjo tolyn; greičiausiai dėl nuovargio nesiryžo tos gatvės palikti ir stebėjosi, kad kaimas toks ilgas, kad jam nėra galo, vis nauji mažučiai nameliai ir apgurgėję langai, ir sniegas, ir nė gyvos dvasios aplinkui; pagaliau tiesiog išsiveržė iš tos jį prirakinusios gatvės, jį priglaudė siauras skersgatvis, dar gilesnės pusnys; kilnoti klimpstančias kojas pasidarė tikrai sunkus darbas. K. išmušė prakaitas, staiga jis sustojo, nebeįstengdamas daugiau nė žingsnio žengti.

Bet juk jis nebuvo vienišas, dešinėje ir kairėje stovėjo kaimiečių trobelės. Suspaudęs gniūžtę, K. sviedė ją į vieną langą. Išsyk atsivėrė durys — pirmos atsivėrusios durys išilgai viso kelio per kaimą — ir pasirodė jose malonus ir paliegęs, pakreipęs į šalį galvą, senas kaimietis rudais kailinukais.

— Gal galėčiau valandžiukę užsukti pas tamstą? — tarė K.— Aš labai pavargau.

Nė nesiklausydamas, ką sako senis, jis su dėkingumu priėmė atkištą lentą, išsyk padėjusią jam išsikepurnėti iš pusnies, ir keliais žingsniais atsidūrė troboje.

Didžiulė troba, paskendusi prieblandoje. Iš lauko įėjęs, iš pradžių visai nieko negalėjai įžiūrėti. K. vos neatsitrenkė į skalbinių geldą, moters ranka jį sutūrėjo. Iš vieno kampo sklido daugybės vaikų riksmas. Iš kito kampo vertėsi dūmai,— ten buvo nebe prieblanda, o visiška tamsa. Dabar K. stovėjo lyg debesyse.

— Juk jis girtas,— pasakė kažkas.

— Kas tamsta per vienas? — šūktelėjo valdingas balsas, paskui, matyt, pasigręždamas senio pusėn.— Kam jį įsileidai? Argi galima įsileisti kiekvieną gatvės valkatą?

— Esu grafo matininkas,— pasakė K., šitaip mėgindamas pasiteisinti vis dar nematomiems trobos gyventojams.

— Ak, čia juk matininkas,— tarė moteriškas balsas, ir dabar jau stojo visiška tyla.

— Tamstos mane pažįstat? — paklausė K.

— Žinoma,— dar tarstelėjo tas pats balsas.

Atrodė, kad ta aplinkybė, jog K. čia pažįstamas, nėra jam palanki.

Pagaliau dūmai truputėlį išsisklaidė, ir K. galėjo pamažu susiorientuoti. Panašu buvo, kad čia atėjusi didžiojo skalbimo diena. Netoli durų buvo skalbiami skalbiniai. Tačiau dūmai pirma vertėsi iš kito kampo, kur rėčkoje, tokioje didžiulėje, kokios K. dar niekados nebuvo regėjęs,— ji prilygo maždaug dviem lovoms,— garuojančiam vandeny maudėsi du vyrai. Tačiau dar nuostabesnė, nors ir negalėjai aiškiai pasakyti, kuo ji nuostabi, buvo dešinioji kertė. Ten pro didžiulę angą, vienintelę galinėje trobos sienoje, matyt, iš kiemo krito blausi sniego šviesa, ir dėl to suknelė moters, pačioje kertės gilumoje alsiai pusiaugula sėdinčios aukštame krėsle su ranktūriais, švytėjo lyg šilkinė. Ji maitino krūtimi kūdikį. Aplink ją žaidė keli vaikai, nesunku buvo įžvelgti, kad tai kaimiečių vaikai, tačiau moteris rodėsi ne jų luomo, nors liga ir nuovargis, žinia, ir kaimiečius sutaurina.

— Sėsk tamsta,— tarė vienas vyriškis, vešliabarzdis ir dar su ilgais nukarusiais ūsais, visąlaik šnopuojantis pravira burna; juokingai mostelėjęs ranka per rėčkos kraštą ir šilto vandens purslais aptaškęs visą K. veidą, vyriškis parodė į skrynią. Ant skrynios, tykiai sau snūduriuodamas, jau sėdėjo K. įsileidęs senis. K. buvo dėkingas, kad pagaliau gavo atsisėsti. Dabar jau niekas nebekreipė į jį dėmesio. Moteris prie skalbinių geldos, šviesiaplaukė, trykštanti jaunyste, tyliai niūniavo betriūsdama, vyrai pūškenosi ir sukiojosi rėčkoje, vaikai mėgino līsti artyn, bet vis buvo nugenami šalin smarkių vandens purslų, neaplenkiančių ir paties K., moteris krėsle gulėjo lyg mirusi, įsmeigusi akis kažin kur į viršų, nežiūrėdama net į kūdikį prie savo krūties.

K. gana ilgai žvelgė į ją, į tą nekintamai gražų ir liūdną paveikslą, bet paskui, matyt, užmigo, nes vėliau, kai krūptelėjęs pakirdo, pašauktas garsiu balsu, jo galva gulėjo ant šalimais sėdinčio senio peties. Vyrai buvo jau išsimaudę — dabar ten, prižiūrimi šviesiaplaukės moters, pliuškenosi vaikai — ir apsirengę stovėjo priešais K. Pasirodė, kad rėksmingasis vešliabarzdis yra menkesnysis iš jų. Mat antrasis, ne aukštesnis už vešliabarzdį ir kur kas menkesne barzda, buvo tylus, lėtai mąstantis plataus stuomens ir plataus veido vyras; galvą jis laikė nulenktą.

— Ponas matininke,— tarė jis,— čia tamstai nevalia pasilikti. Atleisk tamsta, kad esu toks nemandagus.

— Aš nė nekėtinau pasilikti,— tarė K.— Norėjau tik trupučiuką atsipūsti. Atsipūčiau ir einu.

— Tamsta tikriausiai stebiesi, kad mes tokie nesvetingi,— pasakė vyras,— bet pas mus nėra svetingumo papročio, svečiai mums nereikalingi.

Snustelėjusį ir šiek tiek atsigavusį, pasidariusį šiek tiek atidesnį negu pirma, K. tokie atviri žodžiai nudžiugino. Jo judesiai tapo laisvesni, jis bakstelėjo lazda vienon, kiton vieton, prisiartino prie moteriškės krėsle, matė, beje, esąs ir ūgio didžiausio iš visų kambaryje.

— Žinoma,— tarė jis,— kam jums svečiai. Tačiau retsykiais čia vieno, čia kito, žiūrėk, ir prireikia, sakysim, manęs, matininko.

— Aš to nežinau,— iš lėto atsakė vyras,— jei tamsta buvai pašauktas, matyt, esi reikalingas, gal tai ir išimtis, bet mes, menki žmogeliai, laikomės taisyklės, prašom nesupykti ant mūsų.

— Ką jau ten, ką jau ten,— tarė K.— Turiu tik dėkoti tamstai — ir tamstai, ir visiems kitiems šių namų gyventojams.

Ir K., niekam to nesitikėjus, tiesiog vienu šuoliu apsigręžęs atsidūrė prieš moteriškę. Ši pažvelgė į K. nuilsusiomis žydromis akimis, permatoma šilko skarelė buvo užsismaukusi jai ligi pusiau kaktos, kūdikis miegojo prie jos krūties.

— Kas tu? — paklausė K.

O moteriškė su panieka — taip ir liko neaišku, ar ji bjaurisi K., ar savo pačios žodžiais — atsakė:

— Mergina iš pilies.

Visa tai truko tik vieną akimirką, vyrai čia pat pastvėrė K., vienas iš dešinės, kitas iš kairės, ir lyg nebūtų jokio kito būdo susitarti, tylėdami, tačiau iš visų jėgų nutempė jį prie durų. Seniui ta scena kažkodėl labai patiko, jis net ėmė katučių ploti. Skalbėja, prižiūrinti staiga pradėjusius pašėlusiai lalėti vaikus, irgi nusikvatojo.

O K. netrukus jau buvo skersgatvy; vyrai sergėjo jį, stovėdami tarpduryje. Ir vėlei snigo; vis dėlto atrodė truputį prašvitę. Vešliabarzdis nekantraudamas riktelėjo:

— Kur ketini tamsta eiti? Šitas kelias į pilį, o šitas — į kaimą.

Jam K. nieko neatsakė, tačiau antrajam, kuris, tiesa, buvo pranašesnis, bet rodėsi sukalbamesnis, tarė:

— Kas esi tamsta? Kam turiu būti dėkingas už prieglobstį?

— Esu odminys Lazemanas,— pasigirdo atsakymas,— bet dėkoti tamstai niekam nereikia.

— Gerai,— tarė K.,— galbūt dar kada susitiksim.

— Nemanau,— pasakė vyras.

Tą akimirką vešliabarzdis, kilstelėjęs ranką, suriko:

— Sveikas, Artūrai, sveikas, Jeremijau!

K. apsigręžė; vadinasi, šiame kaime žmonės vis dėlto rodosi gatvėje! Nuo pilies pusės žengė du jauni vidutinio ūgio vyrukai, abu labai liekni, lyg gyte apgijusiais drabužiais, ir iš veido labai vienas į kitą panašūs. Veidai buvo tamsiai rudos spalvos, tačiau itin juodas smailias barzdeles vis tiek galėjai aiškiai įžvelgti. Nors ir tokiu keliu, juodu ėjo nuostabiai sparčiai, lieknos kojos ritmingai kilnojosi.

— Ko taip skubate? — riktelėjo vešliabarzdis.

Vyrukai ėjo nestabčiodami ir taip sparčiai, kad su jais tik riksmu galėjai susikalbėti.

— Su reikalais! — šūktelėjo juodu ir nusijuokė.

— O kur?

— Į užeigą.

— Ir aš ten einu! — ūmai garsiau už kitus sušuko K., labai trokšdamas, kad anuodu jį vestųsi drauge; pažintis su tais vyrukais, jam, tiesa, kažko gero nežadėjo, tačiau tai tikrai buvo geri, žvaliai nuteikiantys bendrakeleiviai. Vyrukai išgirdo K. šūksnį, tačiau tiktai linktelėjo ir beregint nutolo.

K. vis dar tebestovėjo sniege, nejausdamas jokio noro traukti kojos iš pusnies ir kiek toliau ją vėlei kišti į sniegą; odminys su savo draugu, patenkinti, kad pavyko galutinai išgrūsti K. gatvėn, iš lėto, vis dar žvilgčiodami į K., pro vos vos tepravertas duris pasitraukė į vidų, ir K. liko vienas sniegų apsupty. „Jeigu čia būčiau pakliuvęs atsitiktinai, o ne tyčia,— toptelėjo jam galvon,— jau būtų proga mažumą nusiminti".

Staiga jam po kairei prasidarė mažas trobos langelis; uždarytas jis atrodė tamsiai mėlynas, galbūt nuo sniego atošvaisčių, ir buvo toks mažutėlis, kad, jam dabar prasivėrus, galėjai išvysti ne visą laukan žvelgiančiojo veidą, bet tik akis — senas, rudas akis.

— Anava kur jis stovi,— išgirdo K. drebantį moters balsą.

— Tai matininkas,— atsiliepė vyriškio balsas.

Paskui vyriškis priėjo prie lango ir paklausė tegul ir ne priešišku, bet vis dėlto tokiu balsu, lyg jam rūpėtų, kad gatvėje prie jo namų būtų tvarka:

— Ko tamsta lauki?

— Pakeleivingų rogių,— atsakė K.

— Čia nesulauksi rogių,— tarė vyriškis.— Čia niekas nevažinėja.

— Bet juk ši gatvė veda į pilį,— pamėgino ginčytis K.

— Vis tiek, vis tiek,— kone primygtinai tarė vyriškis,— čia niekas nevažinėja.

Tada abudu nutilo. Tačiau vyriškis, matyt, kažką vis dar svarstė, nes langą, pro kurį veržėsi dūmai, tebelaikė pravėręs.

— Prastas kelias,— pasakė K., mėgindamas jam padėti.

Bet vyriškis tiktai tarstelėjo:

— Teisybė.

Tačiau po valandėlės vis dėlto pridūrė:

— Jei nori, nuvešiu tamstą savo rogėmis.

— Prašau labai, nuvežk tamsta,— apsidžiaugė K.— O kiek už tai paprašysi?

— Nieko,— atsakė vyriškis.

K. labai nustebo.

— Juk tamsta esi matininkas,— paaiškino vyriškis,— ir priklausai piliai. O kur tamsta ketini važiuoti?

— Į pilį,— skubiai pasakė K.

— Tada nevešiu,— išsyk atsiliepė vyriškis.

— Juk aš priklausau piliai,— tarė K., pakartodamas paties vyriškio žodžius.

— Galbūt,— atžariai atsakė vyriškis.

— Tada nuvežk mane tamsta užeigon,— tarė K.

— Gerai,— atsiliepė vyriškis,— tuoj išvažiuoju su rogėmis.

Visas vyriškio elgesys, rodės, liudijo ne kokį ypatingą prielankumą, o veikiau tam tikrą labai savanaudišką, baikštų, kone pedantišką troškimą išgabenti K. kuo toliau nuo savo namų priedurio.

Kiemo vartai atsidarė, pasirodė suvargusio arkliuko tempiamos nedidelės rogės lengviems kroviniams vežioti, visai plokščios, be jokios sėdynės, o įkandin išniro ir vyriškis, sukumpęs, suvargęs, raišas, sulysusio, raudono, slogos užgulto veido, kuris rodėsi juo smulkesnis dėl to, kad visa galva buvo smarkiai apmuturiuota vilnoniu šaliku. Vyriškis aiškiai sirgo ir tik todėl išėjo laukan, kad reikėjo kaip nors išgabenti K. Šis pamėgino apie tai užsiminti, bet vyriškis numojo ranka. K. tik tiek sužinojo, kad tai vežėjas Gerštekeris, o šitas nepatogias roges jis paėmęs todėl, kad jos buvusios kaip tik parengtos; kitoms ištraukti būtų reikėję per daug laiko sugaišti.

— Sėskis tamsta,— tarė vyriškis, botagu mosteldamas rogių paskuigalio linkui.

— Sėsiuos šalia tamstos,— pasakė K.

— Aš eisiu pėsčias,— tarė Gerštekeris.

— Bet kodėl gi? — paklausė K.

— Aš eisiu pėsčias,— pakartojo Gerštekeris ir taip smarkiai užsikosėjo, kad turėjo kojomis įsispirti į sniegą, o rankomis įsikibti rogių krašto.

K. daugiau nieko nebesakė, atsisėdo rogių paskuigalin, kosulio priepuolis pamažėle praėjo, ir jie leidosi į kelią.

Pilis kalno viršūnėje, jau keistai sutemų apgaubta, vėlei tolo, nors K. buvo svajojęs dar šiandien ją pasiekti. Tačiau, lyg dar būtų buvę nuspręsta laikinai atsisveikinant duoti jam ženklą, tenai, džiugiai nubanguodamas, sugaudė varpas — varpas, bent akimirką suvirpinęs širdį, lyg jai grėstų — mat tas gaudesys buvo drauge ir skaudus — išsipildymas to, ko ji neryžtingai ilgėjosi. Bet netrukus didysis varpas nutilo, o suskambo silpnas, monotoniškas varpelis, galbūt dar ant kalno, o gal jau ir kaime. Tas tilindžiavimas, teisybė, labiau derėjo prie lėtos jų kelionės ir apgailėtino, bet nepermaldaujamo vežėjo.

— Klausyk,— sušuko staiga K., mat jie buvo jau prie bažnyčios, ligi užeigos liko nebetolimas kelias, ir K. galėjo šiek tiek surizikuoti,— niekaip negaliu atsistebėti, kad tu drįsti savo atsakomybe mane vežioti, argi tau galima?

Gerštekeris nekreipė dėmesio į jo žodžius ir ramiai sau žingsniavo greta arkliuko.

— Ei! — suriko K., subraukė nuo rogių gniūžtę sniego ir sviedė ją Gerštekeriui tiesiai į ausį.

Dabar šis sustojo ir atsigręžė; tačiau K., išvydęs jį dabar iš taip arti,— mat rogės dar šiek tiek pasislinko į priekį,— išvydęs tą sukumpusią, sakytumei sumaitotą povyzą, tą raudoną, nuvargusį, sulysusį veidą su kažkodėl skirtingais skruostais, vienu lygiu, o kitu — įdubusiu, tą pražiotą, suklususią burną, kurioje tebuvo vos keli pavieniui stirksantys dantys,— išvydęs visa tai, K. turėjo pirma iš piktumo pasakytus žodžius pakartoti jau su užuojauta, tad pasiteiravo, ar Gerštekeris nebūsiąs nubaustas už tai, kad pavėžino K.

— Ko tu nori? — nieko nesuprasdamas paklausė Gerštekeris, tačiau, nė nelaukdamas atsakymo, suragino arkliuką, ir jie nuvažiavo tolyn.

ANTRAS SKYRIUS

Kai jie — K. suprato tai iš vieno gatvės vingio — beveik pasiekė užeigą, jo didžiai nuostabai buvo jau visai tamsu. Argi jis būtų taip ilgai pravaikščiojęs? Paties K. apskaičiavimu, tik vieną ar dvi valandas, o išėjo rytą ir valgyti nebuvo užsinorėjęs, ir dar juk ką tik aplinkui tvyrojo vienoda dienos šviesa, tik dabar stojo tamsybės. „Trumpos dienos, trumpos dienos",— tarė jis pats sau ir žengė užeigos link.

Užeigos laiptukų viršuje dideliam K. džiaugsmui stovėjo ir iškeltu žibintu švietė jam kelią šeimininkas. Prabėgomis prisiminęs vežėją, K. stabtelėjo, kažkur tamsoje pasigirdo kosulys, ten vežėjas ir buvo. Ką gi, juk neilgai trukus vėl jį sutiks. Tik užkopęs viršun pas nuolankiai sveikinantį šeimininką, K. pastebėjo po vyrą abipus durų. Paėmęs žiburį šeimininkui iš rankos, jis apšvietė juodu; tai buvo tie patys vyrai, kuriuos jis pirmai sutiko ir kurie atsišaukė, pavadinti Artūru ir Jeremiju. Dabar jie atidavė pagarbą. Prisiminęs savo tarnybą kariuomenėje, tuos laimingus laikus, K. nusijuokė.

— Kas jūs? — paklausė jis, perbėgdamas akimis nuo vieno prie kito.

— Tamstos parankiniai,— atsakė tuodu.

— Tai parankiniai,— tyliu balsu pritarė ir šeimininkas.

— Negali būti! — tarė K.— Jūs — mano senieji parankiniai, kuriems aš liepiau atkeliauti man įkandin, kurių aš čia laukiu?

Tuodu patvirtino.

— Gerai,— pasakė K. po valandėlės,— gerai, kad atkakote. Beje,— pridūrė jis, dar valandėlę patylėjęs,— judu labai pavėlavote, labai jau aplaidūs esat.

— Kelias buvo tolimas,— atsakė vienas.

— Kelias tolimas,— pakartojo K.,— bet juk aš sutikau judu einančius iš pilies.

— Taip,— atsakė anuodu, nieko daugiau neaiškindami.

— O kur jūsų instrumentai? — paklausė K.

— Mes jų neturim,— atsakė anuodu.

— Instrumentai, kuriuos judviem buvau patikėjęs,— tarė K.

— Mes jų neturim,— pakartojo anuodu.

— Ak, kas judu per žmonės! — pasakė K.— Ar bent nutuokiat ką nors apie žemės matavimus?

— Ne,— atsakė anuodu.

— Bet jeigu esat mano senieji parankiniai, tai turit nutuokti,— tarė K., stumdamas juodu pirma savęs vidun.

Paskui jie trise bemaž nekalbėdami sėdėjo ir gėrė alų prie mažo staliuko užeigos salėje, K. viduryje, parankiniai jam iš dešinės ir kairės. Šiaip tiktai vienas stalas buvo apsėstas kaimiečių, panašiai kaip ir praėjusį vakarą.

— Sunku su judviem,— tarė K., jau kelintąsyk lygindamas jųdviejų veidus,— kaipgi man judu atskirti? Juk skiriatės tik vardais, o šiaip esat panašūs vienas į kitą kaip...— Jis stabtelėjo, paskui nejučiomis pridūrė: — Šiaip esat panašūs vienas į kitą kaip žalčiai.

Anuodu nusijuokė.

— Šiaip mudu visi skiria,— pasakė jie lyg teisindamiesi.

— Tikiu,— tarė K.,— juk ir pats buvau liudininkas, bet dabar žiūriu vien savo akimis, o jomis negaliu judviejų atskirti. Todėl elgsiuosi su judviem kaip su vienu žmogum ir abu vadinsiu Artūru, juk taip vienas iš judviejų ir vadinasi. Ar tik ne tu? — paklausė K. vieną.

— Ne,— atsakė tas,— aš vadinuosi Jeremijas.

— Juk tai visai nesvarbu,— pasakė K.— Aš judu abu vadinsiu Artūru. Kai siųsiu kur nors Artūrą, eikit abu, kai liepsiu Artūrui ką nors padaryti, darykit abu, man dėl to, žinia, bus didelis nuostolis, nes negalėsiu judviejų panaudoti skirtingiems darbams, bet užtat ir nauda, nes už viską, kas bus judviem pavesta, atsakysit drauge. Man nerūpi, kaip judu dalinsitės darbą, tik neleisiu judviem versti bėdos kits kitam, man judu — vienas žmogus.

Anuodu valandžiukę pagalvojo ir tarė:

— Mums tai būtų labai nemalonu.

— Kur nebus,— atsakė K.,— žinoma, kad judviem turi būti nemalonu, bet taip jau bus.

Jau kuris laikas K. matė, kad vienas kaimietis slankioja aplink jų stalą; pagaliau šis ryžosi, priėjo prie vieno parankinio ir buvo kažką bešnibždąs jam į ausį.

— Atleisk tamsta,— tarė K., trenkdamas ranka per stalą ir stodamasis,— čia mano parankiniai, ir mes dabar tariamės. Niekam nevalia mūsų trukdyti.

— O, prašom, prašom,— baikščiai pasakė kaimietis, atatupsta traukdamasis prie savo draugų.

— Štai ką visų pirma įsidėmėkit,— tarė K., jau vėlei atsisėdęs.— Be mano leidimo judviem su niekuo nevalia kalbėtis. Aš čia prašalaitis, o jeigu judu esat mano senieji parankiniai, vadinasi — irgi pra-

šalaičiai. Mes, trys prašalaičiai, turim tad laikytis drauge, duokit man rankas.

Pernelyg jau paslaugiai anuodu atkišo delnus.

— Nekaišiokit letenų,— paliepė K.— Bet mano įsakymas tebegalioja. Dabar eisiu miegoti ir judviem patariu eiti. Ir taip šiandien jau dykai praleidom visą darbo dieną, rytoj turim labai anksti kibti į darbą. Privalote surasti man roges kelionei į pilį ir šeštą valandą stovėti su jomis čia, prie užeigos.

— Gerai,— tarė vienas.

Bet kitas įsiterpė:

— Sakai „gerai", nors žinai, kad tai neįmanoma.

— Tyliau,— tarė K.,— ar tik judu nepradedat skirtis vienas nuo kito.

Bet dabar jau pirmasis irgi pasakė:

— Jis tiesą sako, tai neįmanoma, be leidimo jokiam prašalaičiui nevalia į pilį.

— O kieno reikia prašyti leidimo?

— Nežinau, gal kašteliono.

— Tada paprašysim jo leidimo telefonu, tučtuojau skambinkit abu kaštelionui!

Abu nuskubėjo prie aparato, pasiprašė sujungiami — kaip juodu ten stumdėsi! Iš pažiūros buvo juokingai klusnūs — ir pasiteiravo, ar K. rytoj galįs su jais atvykti į pilį. „Ne!", nuaidėjusį atsako vietoj, K. išgirdo net prie savo stalo. Tačiau atsakymas buvo išsamesnis, jis taip skambėjo: „Nei rytoj, nei kada kitą dieną".

— Aš pats paskambinsiu,— tarė K. stodamasis.

Ligi šiol, išskyrus aną kaimietį, į K. ir jo parankinius mažai kas tekreipė dėmesį, bet paskutiniai jo žodžiai sužadino visuotinį smalsumą. Visi pakilo drauge su K. ir susispietė glaustu pusračiu aplink aparatą, nors šeimininkas ir mėgino nustumti juos atgalios. Daugumas laikėsi nuomonės, kad K. išvis nesulauksiąs atsakymo. K. turėjo net pareikalauti, kad kaimiečiai nurimtų, jų nuomonė jam, girdi, visai nerūpinti.

Iš ragelio sklido dūzgesys, kokio šiaip K. skambindamas telefonu niekados nebuvo girdėjęs. Atrodė, lyg iš nesuskaitomų vaikų balsų dūzgesio — bet ir tai buvo ne dūzgesys, o tolimų, be galo tolimų balsų giesmė — lyg iš šito dūzgesio kažkokiu stačiai neįmanomu būdu rastųsi vienas vienintelis aukštas, bet stiprus balsas, kuris taip smelkė ausį, lyg būtų stengęsis įsiskverbti giliau negu vien į paprastą skurdžią

klausą. K. klausėsi, nepradėdamas kalbėti,— pasirėmė kaire alkūne į telefono pultą ir klausėsi.

Ar ilgai — jis ir pats nežinojo; tol, kol šeimininkas timptelėjo jį už švarko ir pranešė, kad pas K. atėjęs pasiuntinys.

— Šalin! — suriko K. nebesivaldydamas, gal net į ragelį, nes dabar kitame gale kažkas atsiliepė.

Prasidėjo toks pašnekesys:

— Čia Oskaras, o kas ten? — sušuko griežtas, puikybės kupinas balsas su nedidele, kaip K. pasirodė, tarties yda, iš paskutiniųjų mėginama pridengti dar didesniu griežtumu.

K. delsė pasisakyti, kas esąs, prieš telefoną jis buvo bejėgis, pašnekovas galėjo jį perkūnais apsvaidyti, galėjo ir ragelį padėti, ir tada K. būtų pats sau užsidaręs galbūt gana svarbų kelią. Dėl tokio delsimo vyriškis kitame laido gale pradėjo nekantrauti.

— Kas ten? — pakartojo jis tą patį klausimą, paskui pridūrė: — Labai malonu būtų, jeigu ten taip dažnai neskambintumėt, tik prieš akimirką buvo juk skambinta.

Nekreipdamas dėmesio į šituos žodžius, K. ūmai pasiryžo ir prisistatė:

— Čia pono matininko parankinis.

— Koks parankinis? Koks ponas? Koks matininkas?

K. toptelėjo galvon vakarykštis pokalbis telefonu.

— Pasiklauskite Fricą,— tarė jis trumpai.

Ir pats nustebo, kad tie žodžiai padarė poveikį. Bet dar labiau už tų žodžių poveikį jį nustebino kitame laido gale esančių tarnybų darna. Pasigirdo atsakymas:

— Jau žinau. Amžinasis matininkas. Taip, taip. Ir kas toliau? Koks parankinis?

— Jozefas,— atsakė K.

Jį truputėlį trukdė už nugaros pasigirdęs kaimiečių murmesys; matyt, jiems nepatiko, kad K. pasisakė ne savo vardą. Tačiau jis neturėjo laiko prasidėti su kaimiečiais, nes pašnekesys jam labai rūpėjo.

— Jozefas? — pasitikrino pašnekovas.— Juk parankinių vardai...— Valandėlę buvo tylu, matyt, pašnekovas dar kieno kito teiravosi, kuo vardu parankiniai.— Parankinių vardai — Artūras ir Jeremijas.

— Tai naujieji parankiniai,— tarė K.

— Ne, senieji.

— Tai naujieji, o aš esu senasis, šiandien atėjęs įkandin pono matininko.

— Ne! — jau riktelėjo pašnekovas.

— Tai kas tuomet aš? — ramiai, kaip ir ligi šiol, paklausė K.

Ir po valandėlės atsiliepė tas pats balsas su ta pačia tarties yda — ir vis dėlto tai jau buvo kitas, žemesnis, labiau pagarbos vertas balsas:

— Tu — senasis parankinis.

Užsiklausęs balso skambesio, K. vos nepraleido pro ausis klausimo:

— Ko tu nori?

Visų mieliausiai dabar jis būtų padėjęs ragelį. Iš to pašnekesio jis daugiau nieko nebesitikėjo. Tik prisivertęs dar skubiai paklausė:

— Kada mano ponui bus leista atvykti į pilį?

— Niekados,— pasigirdo atsakymas.

— Gerai,— tarė K. ir pakabino ragelį.

Kaimiečiai jam už nugaros buvo visai prisigrūdę artyn. Parankiniai, be perstogės šnairuodami į K., mėgino atstumti juos atgalios. Tačiau tai buvo lyg koks žaidimas, be to, kaimiečiai, patenkinti pašnekesio pabaiga, pamažu patys pradėjo trauktis. Ūmai jų grupelę iš užpakalio, sparčiu žingsniu žengdamas, perskyrė kažkoks vyras; jis nusilenkė K. ir padavė laišką. Laikydamas laišką rankoje, K. žiūrėjo į vyrą,— tai šią akimirką jam atrodė svarbiau. Vyras buvo labai panašus į parankinius, toks pat lieknas, taip pat apsidaręs gyte apgijusiais drabužiais, toks pat lankstus ir vikrus kaip anuodu, bet vis dėlto visai kitoks. Kad taip jį būtų gavęs K. į parankinius! Truputėlį tas vyras panėšėjo į moterį su kūdikiu, matytą pas odminį. Vilkėjo mažne baltai, drabužis, žinia, buvo ne šilkinis, bet paprastas žiemos apdaras, tačiau toks švelnus ir iškilmingas lyg šilko rūbas. Veidas šviesus ir atviras, akys didžiulės. Šypsena nepaprastai drąsinama; jis persibraukė ranka sau per veidą, lyg norėdamas nuginti šalin tą šypseną, bet jam tai nepavyko.

— Kas tu? — paklausė K.

— Vadinuosi Barnabas,— atsakė vyras.— Esu pasiuntinys.

Kalbėdamos jo lūpos vėrėsi ir čiaupėsi vyriškai, bet vis tiek meiliai.

— Ar tau čia patinka? — paklausė K. ir parodė į kaimiečius, kurių dėmesį jis vis dar tebetraukė ir kurie tiesiog kančios perkreiptais veidais,— atrodė, lyg jų pakaušiai būtų buvę suploti smūgiu iš viršaus, o veido bruožai susiklostę iš skausmo po to smūgio,— mėsingomis lūpomis, pražiotom burnom žiūrėjo, bet, kita vertus, ir nežiūrėjo į jį, mat retsykiais jų žvilgsniai nukrypdavo kur nors į šalį ir,

nespėję sugrįžti, prilipdavo prie kokio nereikšmingo daikto; paskui K. parodė į parankinius, kurie, apsikabinę, susiglaudę skruostais, stovėjo ir šypsojosi, ir nežinia buvo, ar juodu šypsosi nuolankiai, ar pašaipiai; taigi K. parodė Barnabui į juos visus, lyg pristatydamas ypatingų aplinkybių primestą savo palydą ir reikšdamas viltį,— šis konfidencialumas K. kaip tik ir rūpėjo,— kad Barnabas visados gebės įžvelgti skirtumą tarp jo ir anų. Tačiau Barnabas — tiesa, buvo aiškiai matyti, kad be piktos valios — visai nė neišgirdo klausimo, praleido jį pro ausis, kaip gerai išauklėtas tarnas praleidžia tariamai jam skirtus pono žodžius; reaguodamas į klausimą, jis tik apmetė visus akimis, rankos kilstelėjimu pasisveikino su pažįstamais kaimiečiais ir persimetė keliais žodžiais su parankiniais,— laisvai ir oriai, nepritapdamas prie jų. K.— atstumtas, bet ne sugėdintas — prisiminė laišką savo rankoje ir atplėšė jį. Laiške buvo rašoma: „Didžiai gerbiamas pone! Kaip Tamstai žinoma, esi priimtas valdovo tarnybon. Tiesioginis Tamstos viršininkas yra kaimo bendruomenės seniūnas, kuris Tamstai smulkiai nupasakos, ką privalėsi dirbti ir kokios bus atlyginimo sąlygos. Jam Tamsta turėsi ir apyskaitą duoti. Tačiau aš taip pat nepaleisiu Tamstos iš akių. Barnabas, šio laiško įteikėjas, kartkartėmis užsuks sužinoti Tamstos pageidavimų ir perduos juos man. Visados esu pasirengęs, kiek tik įmanoma, Tamstai padėti. Man rūpi, kad darbininkai būtų patenkinti“. Parašo negalėjai įskaityti, bet mašinėle šalia buvo atspausdinta: X kanceliarijos vedėjas.

— Palauk! — paliepė K. jau besilenkiančiam Barnabui, o tada šūktelėjo šeimininkui, kad jam parodytų kambarį, girdi, norįs valandžiukę pasilikti vienas su laišku. Čia K. dar prisiminė, kad Barnabas, nors labai jam simpatiškas, vis dėlto tėra paprastas pasiuntinys, tad liepė pavaišinti jį alum. Pasižiūrėjo dar, kaip Barnabas priims alų, šis priėmė jį aiškiai patenkintas ir išsyk pradėjo gerti. Tada K. nuėjo įkandin šeimininko. Menkoje užeigoje nebuvo įstengta skirti K. ką nors daugiau nei mažutį palėpės kambarėlį, ir net tas pridarė keblumų, nes teko kitur įkurdinti ligi tol ten miegojusias dvi mergas. Tiesą sakant, tiek ir tebuvo padaryta, kad mergos išsikėlė, šiaip kambarys liko koks buvęs, vienintelėj lovoj — jokios patalynės, tik pora pagalvėlių ir arklių gūnia, viskas dar sujaukta po praeitos nakties. Sienoje — keli šventųjų paveikslai ir kareivių fotografijos. Nebuvo net vėdinta, matyt, tikintis, kad naujasis svečias ilgai neužsibus, ir visai nesistengiant jo sulaikyti. Tačiau K. buvo linkęs su viskuo susitai-

kyti, susisupo į gūnią, atsisėdo prie stalo ir, užsižiebęs žvakę, įniko dar kartą skaityti laišką.

Laiškas nebuvo vientisas, galėjai aptikti vietų, kur su juo kalbama kaip su laisvu žmogum, pripažįstama jo savarankiška valia, toks buvo kreipinys, tokia buvo vieta, kur užsiminta apie jo pageidavimus. Tačiau, antra vertus, buvo ir tokių vietų, kur K. atvirai ar užmaskuota forma buvo traktuojamas kaip menkas, iš ano vedėjo aukštybių vos pastebimas darbininkas, vedėjas turįs stengtis „nepaleisti jo iš akių“, tiesioginis K. viršininkas esąs tik kaimo seniūnas, kuriam jis privaląs net apyskaitą duoti, o vienintelis K. kolega esąs nebent kaimo policininkas. Prieštaravimai buvo neabejotini ir tokie akivaizdūs, kad negalėjo būti atsiradę netyčia. Žinant, iš kokių žinybų laiškas atėjęs, K. mažne nė nešmėstelėjo mintis, kad čia būta neryžtingumo. Jis čia greičiau įžvelgė pateiktą galimybę rinktis, jam buvo palikta apsispręsti, kaip elgtis su laiško nurodymais: ar tapti kaimo darbininku, turinčiu, žinia, garbingą, bet tik tariamą ryšį su pilimi, ar tariamu kaimo darbininku, kuris visus savo darbo santykius tvarkytų vadovaudamasis tiktai Barnabo atnešamais nurodymais. K. pasirinko nedvejodamas, nebūtų dvejojęs netgi tada, jeigu nebūtų turėjęs tos patirties, kurią čia jau spėjo sukaupti. Tiktai kaip kaimo darbininkas, kuo toliau pasitraukęs nuo pilies ponų, jis gali ko nors pasiekti pilyje, kaimo žmonės, dabar dar žvelgią į jį su tokiu nepasitikėjimu, pasidarytų šnekesni, jeigu jis taptų tegu ir ne jų draugu, tai bent bendrapiliečiu, o kai jis jau sykį pasidarys nebeatskiriamas nuo Gerštekerio ar Lazemano,— ir tai turi įvykti labai greitai, nuo to viskas ir priklauso,— tuomet jam, be abejo, išsyk atsivers visi keliai, kurie liktų ne tik užkirsti, bet tiesiog nematomi tuo atveju, jeigu viskas priklausytų tiktai nuo kalno ponų ir jų malonės. Teisybė, čia būta ir pavojaus, ir tas pavojus pakankamai pabrėžtas laiške, kone su džiaugsmu jame parodyta, kad jis neišvengiamas. Tai buvo darbininko padėtis. Tarnyba, viršininkas, dirbti, atlyginimo sąlygos, apyskaita, darbininkas — tokių žodžių laiške knibždėte knibždėjo, ir net ten, kur kalbama apie kitus, labiau asmeniškus dalykus, kalbama tuo pačiu aspektu. Jeigu K. nori tapti darbininku, tai gali juo tapti, bet tada jau su visu kraupiu rimtumu, be jokios kitos perspektyvos. K. žinojo, kad čia negrasinama tikru smurtu, to jis visų mažiausiai bijojo; užtat po teisybei bijojo ryžtą pakertančios aplinkos prievartos, pripratimo prie nusivylimų, nepastebimų kiekvienos akimirkos įtakų prievartos, bet su šituo pavojum privalėjo stoti į kovą. Laiške juk

nenutylėta, kad K., jeigu tektų susiremti kovoj, pakankamai įžūlus pirmas pradėti; pasakyta labai subtiliai, ir tik nerami sąžinė — nerami, bet ne nešvari — gali pastebėti tuos tris žodžius „kaip Tamstai žinoma", įterptus kalbant apie jo priėmimą į tarnybą. K. pasisiūlė ir nuo to laiko, kaip buvo parašyta laiške, žinojo, kad yra priimtas.

Nuėmęs nuo sienos vieną paveikslą, K. pakabino laišką ant vinies. Šiame kambary jis gyvens, čia laiškas ir turės kabėti.

Tada nusileido užeigos salėn. Barnabas sėdėjo prie vieno staliuko su parankiniais.

— Ak, čia tu,— tarė K. be jokios dingsties vien todėl, kad jam smagu buvo matyti Barnabą.

Tas iškart pašoko. Vos K. įžengus vidun, kaimiečiai sukilo ir ėmė artintis prie jo, jie buvo jau įsitaisę įprotį visąlaik paskui K. sekioti.

— Ko jūs amžinai iš manęs norit? — sušuko K.

Kaimiečiai, visai nesupykę, iš lėto apsigręžė ir grįžo į savo vietas. Vienas iš jų, su neperprantama šypsena, persidavusia dar keliems kitiems, traukdamasis atsainiai paaiškino:

— Vis išgirsti kokią naujieną.

Ir apsilaižė lūpas, lyg ta naujiena būtų valgoma.

K. netarstelėjo nė vieno atlaidaus žodžio, nebus pro šalį, jeigu kaimiečiai ims jį truputėlį gerbti; tačiau, vos atsisėdęs šalia Barnabo, jis pakaušiu pajuto vieno kaimiečio alsavimą; šis, kaip pats sakėsi, atėjo pasiimti druskinės, bet K. pasipiktinęs treptelėjo, ir kaimietis, taip ir negavęs druskinės, nėrė šalin. Tikrai nesunku buvo K. priremti, tereikėjo, pavyzdžiui, tiktai sukurstyti prieš jį kaimiečius, jų užsispyrėliškas smalsumas jam rodėsi piktesnis už kitų uždarumą, be to, tai irgi buvo uždarumas, juk jeigu K. būtų atsisėdęs prie jų stalo, jie, be abejo, nebūtų ten likę sėdėti. Tik dėl to, kad šalia buvo Barnabas, jis susitvardė ir nepakėlė triukšmo. Bet vis dėlto dar grėsmingai atsigręžė į kaimiečius; tie irgi buvo į jį pasisukę. Bet kai pamatė juos šitaip sėdinčius, kiekvieną savo vietoje, niekuo tarpusavy regimai nesusijusius, siejamus tarpusavy tiktai to, kad visi stebeilijo į jį, K. pasirodė, kad galbūt jie visai ne iš piktumo jį persekioja; galbūt jie tikrai ko nors iš jo nori ir tik nemoka pasakyti, o jei priežastis ir kitokia, tai galbūt kaltas tik vaikiškumas, kuris čia, regis, visiems būdingas; argi ne vaikiškas ir šeimininkas, kuris, susirengęs nešti kažkuriam svečiui alaus, dabar štai sustojo, laikydamas bokalą abiem

rankom, užsižiūrėjo į K. ir net neišgirdo, kaip jam šūktelėjo šeimininkė, iškišusi galvą pro virtuvės langelį?

K. aprimęs pasigręžė į Barnabą, parankinius jis mielu noru būtų kur nors išsiuntęs, bet negalėjo sugalvoti jokios dingsties. Beje, tuodu tylėdami žiūrėjo į savo bokalus.

— Laišką aš perskaičiau,— prabilo K.— Ar žinai, kas jame parašyta?

— Ne,— atsakė Barnabas, jo žvilgsnis rodėsi iškalbingesnis už žodžius.

Barnabo artumas tebebuvo K. malonus, bet galbūt K. ir čia klydo, gal ir Barnabo gerumas buvo toks pat tariamas kaip kaimiečių piktumas.

— Laiške ir apie tave kalbama, tu turėsi retkarčiais nešioti žinias tarp manęs ir vedėjo, dėl to ir pamaniau, kad žinai, kas laiške parašyta.

— Man buvo pavesta,— atsakė Barnabas,— tiktai perduoti laišką, palaukti, kol jis bus perskaitytas, ir jeigu tau pasirodys reikalinga, nunešti atgal žodinį arba raštišką atsakymą.

— Gerai,— tarė K.,— rašto nereikia, perduok ponui vedėjui — kuo gi jis vardu? Parašo negalėjau įskaityti.

— Klamas,— pasakė Barnabas.

— Taigi perduok ponui Klamui, kad aš dėkoju už priėmimą ir už jo ypatingą prielankumą, kurį aš, dar visai niekuo čia nepasižymėjęs, didžiai branginu. Nenukrypdamas laikysiuosi jo nurodymų. Ypatingų pageidavimų šiandien neturiu.

Barnabas, itin atidžiai klausęsis, paprašė, kad K. leistų jam pakartoti, kas pavesta. K. leido, Barnabas pakartojo viską žodis žodin. Tada jis pakilo, ruošdamasis atsisveikinti.

Visą tą laiką K. tyrinėjo Barnabo veidą, dabar jau paskutinį kartą jį nužvelgė. Barnabas buvo maždaug vieno ūgio su K., ir vis dėlto atrodė, kad, žiūrėdamas į K., jis turi nuleisti žvilgsnį, tačiau darė tai Barnabas kone nuolankiai, buvo tiesiog neįmanoma, kad šitas vyras ką nors sugėdintų. Tiesa, jis buvo tik pasiuntinys, nežinojo, kas parašyta laiškuose, įduodamuose jam pristatyti, tačiau ir jo žvilgsnis, jo šypsena, jo eigastis rodėsi esą taip pat pasiuntinystė, nors pats Barnabas apie ją gal ir nieko nenutuokė. Ir K. padavė Barnabui ranką, o šis dėl to aiškiai nustebo, nes ketino tik nusilenkti.

Vos Barnabui išėjus,— prieš verdamas duris, šis dar valandžiu-

kę stabtelėjo, atsirėmė petimi į duris ir apmetė salę žvilgsniu, kuris jau į nieką nebuvo tiesiogiai nukreiptas,— K. tarė parankiniams:

— Atsinešiu iš kambario savo užrašus, tada aptarsim artimiausius darbus.

Tie buvo beeiną drauge.

— Likit čia! — paliepė K.

Tie vis tiek taikėsi eiti drauge. K. turėjo dar griežčiau pakartoti įsakymą. Priemenėje Barnabo nebuvo. Bet juk jis ką tik išėjo. Tačiau ir užeigos kieme — ten vėlei snigo — K. jo nepamatė. Pašaukė:

— Barnabai!

Jokio atsako. Negi jis dar tebebūtų užeigoj? Kitos galimybės, rodės, nebuvo. Vis dėlto K. dar sykį iš visų jėgų pašaukė jį vardu. Vardas griaustiniu sudrebino naktį. Ir iš tolumų vis dėlto pasigirdo silpnutis atsakas — taip toli jau buvo Barnabas. K. šūksniu paprašė jį grįžti ir pats žengė jam priešpriešiais; ten, kur juodu susitiko, iš užeigos jų jau niekas negalėjo pamatyti.

— Barnabai,— tarė K., neįstengdamas suvaldyti drebulio savo balse,— norėjau tau dar kai ką pasakyti. Ir pastebėjau, kad vis dėlto blogai sutvarkyta, jei aš, ko nors man prireikus iš pilies, būsiu priklausomas nuo tavo atsitiktinių apsilankymų. Jeigu dabar atsitiktinai nebūčiau tavęs prisišaukęs — juk tu skriste skrendi, maniau, kad dar tebesi užeigoj,— kas žino, kiek būčiau turėjęs laukti, kada vėl pasirodysi.

— Juk tu gali,— pasakė Barnabas,— paprašyti vedėją, kad aš visada lankyčiausi tam tikru, tavo nurodytu laiku.

— Ir to nepakaktų,— tarė K. — Galbūt aš ištisus metus nieko neturėsiu pranešti, o kaip tik tau išėjus, po penkiolikos minučių atsiras neatidėliotinas reikalas.

— Tai gal aš turiu,— tarė Barnabas,— pranešti vedėjui, kad tarp jo ir tavęs turi būti užmegztas kitoks ryšys, ne per mane?

— Ne, ne,— tarė K.,— anaiptol ne, aš tik šiaip apie tai užsiminiau, juk šįsyk, laimė, dar spėjau tave prisišaukti.

— Gal grįšim užeigon,— pasakė Barnabas,— kad galėtum man ten perduoti naująjį pavedimą?

Ir žengė žingsnį užeigos pusėn.

— Barnabai,— tarė K.,— nėra reikalo grįžti, aš paėjėsiu galiuką su tavimi.

— Kodėl tu nenori eiti į užeigą? — paklausė Barnabas.

— Žmonės man ten trukdo,— atsakė K.— Juk pats matei, kokie įkyrūs kaimiečiai.

— Mudu galim nueiti į tavo kambarį,— tarė Barnabas.

— Tai mergų kambarys,— pasakė K.,— nešvarus ir troškus; kad nereikėtų ten pasilikti, aš ir nusprendžiau su tavim paėjėti; turi tik,— pridūrė K., norėdamas galutinai perkalbėti dvejojantį Barnabą,— leisti man į tave įsikabinti, tavo žingsnis tvirtesnis.

Ir K. įsitvėrė Barnabui į parankę. Buvo visai tamsu, Barnabo veido K. negalėjo įžiūrėti, pasiuntinio figūra tik vos vos dūlavo, jo ranką K. jau prieš valandžiukę buvo čiuopte apčiuopęs.

Barnabas nusileido, juodu ėmė tolti nuo užeigos. K., tiesa, juto, kad net labai stengdamasis nepajėgia žengti su Barnabu į koją, kad trukdo Barnabui laisvai judėti ir kad normaliomis sąlygomis vien dėl tokio papildomo kliuvinio viskas turėtų sužlugti, juoba tokiose šalutinėse gatvelėse kaip ta, kur K. priešpiečiais buvo įklimpęs į pusnį ir iš kur jis galėtų ištrūkti tik Barnabo glėbyje nešamas. Tačiau dabar K. ginė tą rūpestį šalin nuo savęs, guosdamasis dar ir tuo, kad Barnabas tyli; jeigu jie eina tylėdami, vadinasi, ir Barnabas laikosi drauge su juo tik todėl, kad reikia žengti į priekį.

Juodu ėjo, bet K. nežinojo kur; jis nieko neįstengė įžiūrėti. Nežinojo net, ar jau praėję bažnyčią. Eiti buvo taip sunku, kad jis nebeįstengė sugaudyti savo minčių. Užuot krypusios į tikslą, jos kažin kur klydinėjo. Prieš akis vis iškildavo gimtinė, jos prisiminimai visai K. užvaldė. Ir ten centrinėje aikštėje stovėjo bažnyčia, iš dalies supama senų kapinių, o šias supo aukšta mūrinė tvora. Tik nedaugelis berniukų buvo ant jos užlipę, K. irgi tai dar nebuvo pavykę. Ne smalsumas juos ginė, kapinės jiems nebebuvo paslaptis. Pro siaurus pinučių vartelius jie ne kartą ten buvo įžengę, jiems magėjo tiktai įveikti tą lygią ir aukštą tvorą. Vieną priešpietę — tyki, tuščia aikštė buvo užlieta šviesos, kada ją anksčiau ar vėliau K. dar tokią matė? — jam tatai pavyko netikėtai lengvai; vienoje vietoje, nuo kurios jau daug sykių turėjo trauktis, jis pirmu mėginimu užkopė ant tvoros su mažute vėliavėle dantyse. Iš po kojų dar tebežiro akmenukai, o jis buvo jau viršuje. Įsmeigė vėliavėlę, vėjas išskleidė audinį, jis pažiūrėjo žemyn, apsidairė aplinkui, dirstelėjo ir per petį, į žemėn smengančius kryžius; šioje vietoje ir šią akimirką nebuvo už jį didesnio. Paskui pro šalį atsitiktinai ėjęs mokytojas piktu žvilgsniu nuginė K. žemėn. Šokdamas K. užsigavo kelį, vargais negalais parsirado namo, tačiau ant tvoros vis dėlto buvo užlipęs. Pergalės jausmas tuomet jam rodėsi

duosiąs atsparą ilgam gyvenimui, matyt, ši mintis nebuvo visai paika, nes štai dabar, po daugelio metų, žengiant už parankės su Barnabu per pūgą ir naktį, tas jausmas jam suteikė paspirtį.

K. dar tvirčiau įsikibo, Barnabas jį kone tempte tempė, abu, kaip ir ligi šiol, tylėjo. Apie kelią K. tiek težinojo, kad, sprendžiant iš gatvės būklės, jie dar niekur nebuvo pasukę į šalutinį skersgatvį. Jis prisiekė sau neduosiąs, kad kelio sunkumai ar juoba rūpestis, kaip reikės grįžti, sukliudytų jam žengti į priekį. Juk turi užtekti jėgų leistis galų pagalėj nors vilkte velkamam. Ir negi kelias gali būti begalinis? Dieną pilis dunksojo prieš jį kaip lengvai pasiekiamas tikslas, o pasiuntinys, be abejo, žinojo trumpiausią kelią.

Staiga Barnabas sustojo. Kur jie atsidūrė? Ar toliau neįmanoma eiti? Ar Barnabas dabar atsisveikins? Jam tas nepasiseks. K. taip tvirtai laikė Barnabo ranką, kad jam net pačiam mažne skaudėjo. Negi būtų nutikęs neįtikėtinas dalykas ir juodu jau stovi pilyje arba prie jos vartų? Bet juk juodu, kiek K. spėjo pajusti, visai nė nekopė į kalną. O gal Barnabas jį vedė taip nepastebimai aukštyn kylančiu keliu?

— Kur mes? — paklausė K. patyliukais veikiau save, nei Barnabą.

— Namie,— atsakė Barnabas taip pat tyliai.

— Namie?

— Bet dabar, pone, būk atidus, kad nepaslystum. Kelias eina žemyn.

— Žemyn?

— Liko tik keli žingsniai,— pridūrė Barnabas ir čia pat pasibeldė į vienas duris.

Jas atidarė mergina; juodu stovėjo ant didelės trobos slenksčio, mažne tamsoje, nes tik kairėje, viršum gilumoj stovinčio stalo kybojo mažulytė alyvos lempelė.

— Ką tu čia parsivedi, Barnabai? — paklausė mergina.

— Matininką,— atsakė tas.

— Matininką,— garsiau pakartojo mergina, pasisukusi stalo pusėn.

Tuomet iš užstalės pakilo senyvų žmonių pora, vyras ir moteris, ir dar viena mergina. Visi ėmė sveikintis su K. Barnabas juos svečiui pristatė, tai buvo jo tėvai ir seserys — Olga ir Amalija. K. jų beveik neįžiūrėjo, kažkas nuvilko jam šlapią apsiaustą, padžiovė jį prie krosnies. K. nesipriešino.

Vadinasi, ne juodu abu, o tik Barnabas namie. Bet kodėl gi jie čia atėjo? K. pasivedė Barnabą į šalį ir paklausė:

— Kodėl gi tu parėjai namo? O gal jūs gyvenat jau pilies teritorijoj?

— Pilies teritorijoj? — pakartojo Barnabas, lyg nesupratęs K. klausimo

— Barnabai,— tarė K.,— juk tu ketinai iš užeigos eiti į pilį.

— Ne, pone,— atsakė Barnabas,— aš ketinau eiti namo; į pilį eisiu tik rytą, ten aš niekados nenakvoju.

— Šit kaip,— tarė K.,— tu ketinai eiti ne pilin, o tik čia.— Ir Barnabo šypsena jam dabar rodėsi blankesnė, ir pats Barnabas nebe toks išvaizdus.— Kodėl gi man to nesakei?

— Tu manęs neklausei, pone,— atsakė Barnabas.— Norėjai duoti man tiktai naują pavedimą, bet ne užeigoje ir ne savo kambary, tada aš ir pamaniau, kad galėtum man pavedimą nekliudomas duoti čia, mano tėvų namuose. Tik paliepk, ir išsyk visi pasitrauks; be to, jeigu tau pas mus labiau patinka, galėtum čionai ir pernakvoti. Argi aš negerai padariau?

K. neįstengė nieko atsakyti. Vadinasi, čia būta nesusipratimo, niekingo, šlykštaus nesusipratimo, o K. visa galva į jį pasinėrė. Davėsi apžavimas gyte apgijusio, šilku žibančio Barnabo švarko, kurį šis dabar atsisagstė ir po kuriuo pasirodė šiurkštūs, nuo murzų papilkėję, daugely vietų sulopyti marškiniai, aptempę plačią, kampuotą paprasto berno krūtinę. Ir viskas aplinkui ne tik atitiko, bet dar ir pranoko tą įspūdį,— ir senas, podagros kamuojamas tėvas, daugiau grabinėjančių rankų, negu vos vos tepaslenkančių, sustirusių kojų pastangom šliaužiąs į priekį, ir ant krūtinės sukryžiavusi rankas motina, dėl savo apkūnumo irgi teįstengianti tik mažučiais žingsneliais žengti. Abu, ir tėvas, ir motina, vos K. įėjus, pajudėjo pirmyn iš savojo kampo, bet dar toli gražu nebuvo K. pasiekę. Seserys, šviesiaplaukės, panašios viena į kitą ir į Barnabą, tik atšiauresnių nei Barnabas bruožų, aukštos, tvirtos mergos, apstojo atvykėlius ir laukė, kol K. pasisveikindamas tarstels joms kokį žodį. Tačiau jis neįstengė nieko pasakyti; jis buvo manęs, kad, čia, kaime, visi jam yra reikšmingi, taip tikriausiai ir buvo, tačiau kaip tik šitie žmonės jam nė trupučio nerūpėjo. Jeigu būtų pajėgęs vienas įveikti kelią ligi užeigos, išsyk būtų išėjęs. Galimybė rytą su Barnabu leistis į pilį visai jo neviliojo. Dabar, naktį, niekieno nepastebimas, jis būtų norėjęs prasiskverbti pilin, jeigu Barnabas būtų jį nuvedęs,— tačiau tik toks Barnabas, koks jam ligi šiol

buvo pasirodęs, vyras artimesnis jam už visus ligi šiol čionai sutiktus ir, kaip K. manė, kur kas labiau, nei galėjai spręsti iš jo regimų pareigų, susijęs su pilimis. Tačiau su šitos šeimos sūnumi, visiškai pritapusiu prie jos ir dabar jau sėdinčiu su ja prie stalo, su žmogum, kuriam, įsidėmėtinas dalykas, pilyje nevalia net nakvoti, dienos aky eiti susikibus už parankių į pilį buvo neįmanoma, tai būtų buvęs tiesiog juokingai beviltiškas mėginimas.

K. atsisėdo ant suolo palangėje, pasiryžęs ten ir naktį praleisti ir nepriimti jokių šitos šeimos patarnavimų. Kaimo gyventojai, vejantys jį šalin arba jo prisibijantys, rodėsi jam ne tokie pavojingi, mat iš esmės jie vertė jį kliautis pačiu savimi, padėjo jam išlaikyti sutelktas jėgas; o tokie tariami padėjėjai, kurie, bent kiek užsimaskavę, vedėsi jį ne pilin, bet į savo šeimas, norom nenorom blaškė jo dėmesį, padėjo jo jėgas griauti. Nekreipdamas dėmesio į šūksnį, kviečiantį drauge sėsti prie šeimos stalo, K. liko sėdėti nuleista galva ant savojo suolo.

Bet čia Olga, meilesnioji iš seserų, truputėlį net mergaitiško drovumo parodžiusi, pakilo, priėjo prie K. ir paprašė jį prie stalo. Duonos ir lašinių ten, girdi, jau padėta, o alaus ji tuojau parnešianti.

— Iš kur? — pasiteiravo K.

— Iš užeigos,— atsakė mergina.

K. labai apsidžiaugė. Paprašė Olgą nenešti alaus, tiktai palydėti jį užeigon, girdi, jo tenai dar laukiąs svarbus darbas. Tačiau paaiškėjo, kad ji susiruošusi ne taip toli, ne jo užeigon, o kiton, daug arčiau esančion, „Ponų smuklėn". Vis dėlto K. pasiprašė leidžiamas ją palydėti, galbūt, pamanė jis, ten atsirastų kokia vietelė pernakvoti; kad ir kokia ji būtų, K. buvo linkęs atsižadėti dėl jos paties geriausio patalo šiuose namuose. Olga ne iškart atsakė, pirma dar dirstelėjo stalo pusėn. Jos brolis pakilo tenai, paslaugiai linktelėjo ir tarė:

— Jeigu ponas pageidauja.

Šis pritarimas vos nepaskatino K. atsiimti savo prašymą, juk Barnabas galėjo pritarti tik tam, kas niekam neverta.

Tačiau paskui, pradėjus svarstyti klausimą, ar K. būsiąs užeigon įsileistas, ir visiems tuo abejojant, jis vis dėlto primygtinai pareiškė eisiąs drauge, tiktai, tiesa, visai nepasistengė pasukti galvos, kaip čia protingai tokį prašymą pagrindus: šita šeima turi jį priimti tokį, koks jis yra, K., gali sakyti, visai jos nesigėdijo. Tiktai Amalija jį trupučiuką trikdė savo rimtu, tiesmuku, nejudriu, galbūt net šiek tiek buku žvilgsniu.

Trumpame kelyje ligi užeigos — K. įsikibo Olgai į parankę ir buvo jos beveik taip pat tempiamas kaip pirma josios brolio, čia jis nieko neįstengė paveikti — jis patyrė, kad šita užeiga, tiesą kalbant, skirta tiktai ponams iš pilies, kurie, turėdami reikalų kaime, joje valgo, o kartais netgi nakvoja. Olga kalbėjosi su K. pusbalsiu, lyg su artimu žmogum, gera buvo su ja eiti, beveik taip pat kaip su broliu, K. ginė šalin šitą malonų jausmą, bet jis nepasidavė.

Iš pažiūros užeiga buvo panaši į tą, kurioje K. gyveno. Kaime, ko gero, išvis nebuvo didelių išorinių skirtumų, bet mažus vis dėlto iškart galėjai pastebėti, laiptukai buvo su turėklais, viršum durų pritvirtintas dailus žibintas. Įžengus vidun, virš galvų jiedviem suplazdėjo kažkoks audeklas, tai buvo grafo spalvų vėliava. Priemenėje juodu išsyk susitiko šeimininką, matyt, išėjusį apsižiūrėti, ar visur tvarka; eidamas pro šalį, šis primerktomis akimis, gal įdėmiomis, gal mieguistomis, nužvelgė K. ir pasakė:

— Ponui matininkui valia eiti tiktai ligi bendrosios salės.

— Žinoma,— atsakė Olga, išsyk stodama už K.,— jis tik mane palydėjo.

Tačiau K., visai nerodydamas dėkingumo, atsitraukė nuo Olgos ir pasivedėjo šeimininką į šalį. Olga tuo tarpu kantriai laukė priemenės gale.

— Labai norėčiau čia pernakvoti,— pasakė K.

— Apgailestauju, bet tai neįmanoma,— atsakė šeimininkas.— Tamsta, matyt, to nežinai. Užeiga skirta išimtinai tik ponams iš pilies.

— Instrukcija gal ir tokia,— tarė K.,— bet duoti man kokį kamputį pamiegoti tikrai juk įmanoma.

— Labai norėčiau tamstai pagelbėti,— pasakė šeimininkas.— Tačiau, net neminint itin griežtų instrukcijų, apie kurias tamsta kalbi kaip tikras prašalaitis, tamstos prašymas neįvykdomas dar ir todėl, kad ponai be galo jautrūs; esu įsitikinęs, kad jie, bent jeigu nepasiruošę, neištveria prašalaičio vaizdo; kad jeigu leisčiau čia tamstai nakvoti ir tamsta atsitiktinai būtum aptiktas,— o atsitiktinumai visada palankesni ponams,— tai ne tik pats pražūčiau, bet ir tamstą pražudyčiau. Juokingai skamba, bet tai tiesa.

Tasai aukštas, ligi paskutinės sagos užsisagstęs ponas, kuris, sukryžiavęs kojas, viena ranka įsirėmęs į sieną, kita — sau į šoną, truputėlį pasilenkęs prie K., bičiuliškai su juo kalbėjosi, regėjosi mažne

jau nebesąs iš kaimo, nors jo tamsūs drabužiai ir atrodė kaip tik kaimiškai šventiški.

— Visai tikiu tamsta,— tarė K.,— ir instrukcijų reikšmingumo anaiptol nemenkinu, nors ir nevykusiai pirma pakalbėjau. Tik į vieną dalyką norėčiau dar atkreipti tamstos dėmesį: pilyje aš turiu vertingų pažinčių ir įsigysiu dar vertingesnių, jos apsaugos tamstą nuo visokių pavojų, galinčių kilti dėl to, kad čia pernakvosiu, o drauge ir tebus tamstai laidas, kad aš gebu tinkamai atsilyginti už nedidelę paslaugą.

— Žinau,— tarė šeimininkas ir dar sykį pakartojo: — Aš tai žinau.

Dabar K. būtų galėjęs ryžtingiau pareikšti savo pageidavimą, bet kaip tik šis šeimininko atsakymas išblaškė jo mintis, tad jis tik paklausė:

— Ar šiandien daug ponų iš pilies čia nakvoja?

— Šiuo požiūriu padėtis šiandien gana palanki,— lyg viliodamas tarė šeimininkas.— Pasilikęs tik vienas ponas.

K. vis dar neįstengė spustelti, be to, jis tikėjosi esąs mažne priimtas; taigi dar tik pasiteiravo, kuo tas ponas vardu.

— Klamas,— atsainiai tarė šeimininkas, jau gręždamasis į savo pačią, kuri pasirodė, šlamėdama keistai nutriušusia, iš mados išėjusia, raukiniais ir klostėm pernelyg išpuošta, tačiau prabangia miestiška suknele.

Ji atėjo pašaukti šeimininko, ponas vedėjas kažko pageidaująs. Prieš pradingdamas, šeimininkas dar kreipėsi į K., girdi, nebe jis, o pats K. tegu sprendžiąs dėl nakvynės. Tačiau K. nieko neįstengė atsakyti, jį ypač pribloškė ta aplinkybė, kad kaip tik jo viršininkas čia pasilikęs. Nė pats iki galo nesuprasdamas kodėl, Klamo atžvilgiu K. jautėsi ne toks laisvas kaip apskritai pilies atžvilgiu; būti čia Klamo užkluptam jam, aišku, būtų ne siaubas, kaip kalbėjo šeimininkas, bet vis dėlto negražus nemalonumas, panašus į tą, kai tu, sakysim, lengvabūdiškai užgauni žmogų, kuriam privalai būti dėkingas; o drauge K. buvo ir labai slogu matyti, kad šitokiomis dvejonėmis veikiausiai jau reiškiasi valdinio, darbininko būklės padariniai, kurių jis taip bijojosi, ir kad jis nepajėgia tų padarinių įveikti net čia, kur jie tiesiog akivaizdūs. Tad K. stovėjo ir tylėjo, kramtydamasis lūpas. Šeimininkas, prieš nerdamas į kažkurias duris, dar sykį pasižiūrėjo į K. O šis žvelgė jam įkandin ir nesitraukė iš vietos, kol Olga priėjusi nusitempė jį.

— Ko tu norėjai iš šeimininko? — paklausė Olga.
— Norėjau čia pernakvoti,— atsakė K.
— Juk tu pas mus nakvosi,— nustebusi tarė Olga.
— Taip, žinoma,— pasakė K., palikdamas pačiai merginai aiškintis, ką tie žodžiai galėtų reikšti.

TREČIAS SKYRIUS

Bendrojoje salėje, didelėje, per vidurį visiškai tuščioje patalpoje, pasieniais ant statinių ir prie statinių sėdėjo keli kaimiečiai, tačiau jie atrodė kitaip nei K. užeigos lankytojai. Vilkėjo švaresniais ir vienodesniais pilkai gelsvo šiurkštaus audinio drabužiais, švarkai buvo pūstom rankovėm, kelnės aptempusios kojas. Tai buvo žemi, iš pirmo žvilgsnio vienas į kitą panašūs vyrai, plokščiais, prakauliais ir vis dėlto apskritaskruosčiais veidais. Visi sėdėjo ramiai ir nejudėdami, vien žvilgsniais, bet ir tai neskubom ir abejingai, nulydėjo vidun įžengusius Olgą ir K. Bet jų buvo tiek daug ir salėje buvo taip tylu, kad kaimiečiai vis dėlto padarė K. šiokį tokį įspūdį. Jis vėl įsikibo Olgai į parankę, kad kaimiečiai suprastų, ko jis čia atėjęs. Viename kampe pakilo kažkoks vyras, Olgos pažįstamas, ir jau buvo bežengiąs prie jųdviejų, tačiau K., tebelaikydamas merginą už parankės, pasuko ją kiton pusėn. Niekas, be Olgos, negalėjo to pastebėti, o ši nesipriešino, tik dirstelėjo į K. iš šalies ir nusišypsojo.

Alų pilstė jauna mergina, vardu Fryda. Neišvaizdi, smulkutė, šviesiaplaukė mergina liūdnomis akimis ir sulysusiais skruostais, bet K. nustebino jos žvilgsnis, ypatingo pranašumo kupinas žvilgsnis. Kai tas žvilgsnis nukrypo į K., jam pasirodė, lyg tas žvilgsnis jau būtų sutvarkęs visus su juo susijusius reikalus, kurių esant nė pats K. visai nežinojo ir kuriuos esant tas žvilgsnis jį visiškai įtikino. Nenuleisdamas akių, K. žiūrėjo iš šono į Frydą ir tada, kai ši jau pradėjo kalbėtis su Olga. Neatrodė, kad Olga su Fryda būtų bičiulės, jiedvi persimetė tik keliais šaltais žodžiais. K. panoro jodviem padėti, tad visai netikėtai paklausė:

— Ar tamsta pažįsti Klamą?

Olga susijuokė.

— Ko tu juokiesi? — nepatenkintas paklausė K.

— Aš juk nesijuokiu,— atsakė mergina, bet vis tiek vėl nusijuokė.

— Olga dar labai vaikiška mergaitė,— tarė K., smarkiai lenkdamasis per rašomąjį stalą ir taip mėgindamas dar kartą tiesiai į save patraukti Frydos žvilgsnį.

Tačiau mergina laikė akis nuleistas ir tyliai paklausė:

— Gal tamsta nori pamatyti poną Klamą?

K. to paprašė.

Fryda parodė į duris čia pat po kairei.

— Čia yra maža akutė, pro ją gali tamsta pasižiūrėti.

— O šitie žmonės? — paklausė K.

Ji atvėpė apatinę lūpą ir neapsakomai minkšta ranka nutempė K. prie durų. Pro mažąją akutę, matyt, išgręžtą stebėjimui, jis galėjo apžvelgti bemaž visą gretimą kambarį.

Kambario viduryje prie rašomojo stalo patogiam apskritam fotely, ryškiai apšviestas priešais nukarusios elektros lemputės, sėdėjo ponas Klamas. Vidutinio ūgio, apkūnus, nerangus ponas. Veidas dar glotnus, bet skruostai nuo senatvės svorio jau vis dėlto šiek tiek nukarę žemyn. Ilgi juodi ūsai nutįsę į šalis. Persikreipęs, šviesą atspindintis pensnė dengė akis. Jeigu Klamas būtų tiesiai sėdėjęs prie stalo, K. būtų įžvelgęs tiktai jo profilį; bet kadangi Klamas buvo smarkiai pasigręžęs į K., tai šis dabar žvelgė jam tiesiai į veidą. Kairė Klamo alkūnė rėmėsi į stalą, dešinė ranka, laikanti „Virdžinijos“ cigarą, gulėjo ant kelio. Ant stalo stovėjo alaus bokalas; kadangi stalo apvadas buvo aukštas, K. negalėjo gerai įžiūrėti, ar ten dar guli kokių raštų, bet jam regėjosi, kad stalas tuščias. Norėdamas pasitikrinti, K. paprašė Frydą irgi dirstelti pro akutę ir pasakyti, kaip jai atrodą. Tačiau mergina neseniai buvo užsukusi į tą kambarį, tad galėjo išsyk K. patvirtinti, kad jokių raštų ten nesama. K. paklausė Frydą, ar dabar jau turįs pasitraukti, bet ši atsakė, kad galįs žiūrėti kiek tik norįs. Dabar K. buvo vienas su Fryda; Olga, kaip jis prabėgomis pastebėjo, vis dėlto rado kelią pas savo pažįstamą, sėdėjo aukštai ant statinės ir tabalavo kojomis.

— Fryda,— pašnibždomis pašaukė K.,— tamsta labai gerai pažįsti poną Klamą!

— O, taip,— tarė ji,— labai gerai.

Ji rymojo greta K. ir, kaip K. tik dabar pastebėjo, žaismingai tvarkėsi savo lengvą, šviesiai rusvą palaidinukę su gilia iškirpte, kuri lyg svetima karojo ant jos menko kūno.

Paskui Fryda paklausė:

— Ar pameni tamsta, kaip juokėsi Olga?

— Taip, tikra nedorėlė,— tarė K.

— Ką gi,— taikiai pasakė Fryda,— ji turėjo pagrindą juoktis. Tamsta klausei, ar aš pažįstu Klamą, o aš juk esu,— čia ji nejučiomis truputėlį atsitiesė, ir vėl į K. įsmigo toks pat pergalingas, su tuo, kas čia buvo kalbama, visai nesusijęs žvilgsnis,— aš juk esu jo mylimoji.

— Klamo mylimoji,— tarė K.

Ji linktelėjo.

— Tuomet tamsta,— tarė K. šypsodamasis, kad jųdviejų pašnekesys nepasidarytų pernelyg rimtas,— esi man labai garbi persona.

— Ne tik tamstai,— maloniai pasakė Fryda, bet neatsakė šypsniu į jo šypsnį.

K. žinojo vaistą nuo merginos puikybės ir griebėsi jo.

— Ar tamsta jau esi buvusi pilyje? — paklausė jis.

Tačiau gudrybė nepadėjo, nes mergina atsakė:

— Ne, bet ar negana, kad esu čia, bare?

Jos garbėtroška, matyt, buvo tiesiog pašėlusi, ir atrodė, kad kaip tik K. turįs ją pasotinti.

— Žinia,— tarė K.,— čia, bare, tamsta juk išmanai šeimininko darbą.

— Teisybė,— tarė Fryda,— o pradėjau nuo tvartų mergos „Tilto“ užeigoje.

— Su tokiom gležnom rankutėm? — lyg klausdamas, lyg teigdamas tarė K. ir nė pats nesuprato, ar tik pataikauja, ar iš tikrųjų yra merginos apkerėtas.

Jos rankos, tiesa, buvo smulkios ir gležnos; tačiau būtum galėjęs jas pavadinti ir silpnomis ir neįspūdingomis.

— Anuomet niekas to nepaisė,— pasakė Fryda.— Ir net dabar...

K. klausiamai pažvelgė į ją. Ji papurtė galvą, nebenorėdama toliau kalbėti.

— Tamsta, žinoma,— tarė K.,— turi savų paslapčių ir nešnekėsi apie jas žmogui, su kuriuo susipažinai vos prieš pusvalandį ir kuris dar neturėjo progos pasipasakoti tamstai, kas jis, tiesą sakant, per vienas.

Tai buvo, kaip paaiškėjo, visai nevykusi pastaba, atrodė, lyg ji būtų pažadinusi Frydą iš jam prielankaus snaudulio. Iš odinės piniginės, kabančios prie diržo, mergina išsitraukė pagaliuką, užkišo juo akutę, o paskui, aiškiai stengdamasi, kad K. nepastebėtų jos pasikeitusios nuotaikos, tarė:

— Apie tamstą aš juk viską žinau, tamsta esi matininkas.

Tada, eidama savo vieton už baro, pridūrė:

— Bet dabar manęs jau darbas laukia.

Čia vienas, čia kitas svečias stojosi su tuščiu bokalu, prašydamas, kad Fryda pripiltų. Norėdamas dar kartą nepastebimai su ja šnektelėti, K. pasiėmė nuo stovo tuščią bokalą ir priėjo artyn.

— Tik porą žodelių dar, panele Fryda,— tarė jis.— Nepaprastas ir didžiulių pastangų reikalingas yra dalykas iškilti nuo tvartų mergos iki baro panelės, bet ar čia jau pasiektas tokiam žmogui galutinis tikslas? Kvailas klausimas. Tamstos akyse, tik nesijuok iš manęs, panele Fryda, regiu ne tiek praeities, kiek ateities kovas. Tačiau pasaulis smarkiai priešinasi, tas priešinimasis didėja tikslams didėjant, ir visai ne gėda ieškoti net menko, neįtakingo, tačiau tokio pat kovingo žmogaus paramos. Gal galėtume kada pasikalbėti ramiai, kai į mudu nesmigs tokia daugybė akių?

— Nesuprantu, ko tamsta nori,— atsakė Fryda, ir jos balse šį kartą, kaip rodėsi, prieš jos pačios valią suskambo ne viso gyvenimo pergalės, bet begaliniai nusivylimai.— Negi tamsta nori mane paveržti iš Klamo? Dangau mieliausias! — šūktelėjo ji, suplodama rankomis.

— Tamsta mane kiaurai peržvelgei,— tarė K., tarytum nukamuotas tokio didelio nepasitikėjimo,— kaip tik tai ir buvo mano slapčiausias ketinimas. Tamsta turėtum palikti Klamą ir tapti mano mylimąja. O dabar juk jau galiu eiti savo keliais. Olga! — šūktelėjo jis dar.— Einam namo.

Olga klusniai nučiuožė nuo statinės, bet ne išsyk ištrūko iš ją apspitusių bičiulių rato. Ir čia Fryda, grėsmingai pažvelgusi į K., tyliai paklausė:

— Kada galėčiau su tamsta pasikalbėti?

— Ar galėsiu čia pernakvoti? — paklausė K.

— Taip,— tarė Fryda.

— Ar galiu jau dabar pasilikti?

— Eik tamsta su Olga, o aš išvaikysiu tuos žmones. Tada po valandžiukės galėsi sugrįžti.

— Gerai,— tarė K. ir ėmė nekantraudamas laukti Olgos.

Tačiau kaimiečiai jos nepaleido; prasimanę šokį, kurio centre Olga dabar atsidūrė, jie leidosi rateliu apie merginą, ir kartkartėmis, visiems sutartinai riktelėjus, kuris nors vis žengdavo prie jos, tvirtai apglėbdavo ją viena ranka per klubus ir smarkiai kelis sykius apsukdavo; ratelis darėsi vis greitesnis, godūs, gerkliniai riksmai pa-

mažėle kone visai susiliejo į vieną riksmą. Olga, kuri anksčiau juokdamasi būtų galėjus ištrūkti iš rato, dabar tiktai svirduliavo palaidais plaukais nuo vieno prie kito.

— Štai kokie žmonės man siunčiami,— tarė Fryda, iš pykčio kramtydamasi plonas lūpas.

— Kas jie? — paklausė K.

— Klamo tarnai,— atsakė Fryda.— Amžinai jis atsiveda šituos žmones, nors jie mane stačiai mirtinai kamuoja. Jau mažne nė nežinau, ką šiandien tamstai, ponas matininke, prišnekėjau: jei ką pikta pasakiau, prašom atleisti, tie žmonės dėl visko kalti, nėra nieko pasauly, ką aš labiau niekinčiau, kuo aš labiau šlykštėčiausi, bet vis tiek turiu pilstyti jiems alų į bokalus. Kiek sykių jau prašiau Klamą, kad paliktų juos namie; jeigu jau turiu kęsti kitų ponų tarnus, tai nors jis galėtų mane patausoti, bet visi prašymai veltui, likus valandai iki jam atvykstant jie jau suplūsta čionai lyg galvijai į kūtę. Bet dabar jie tikrai turės drožti kūtėn, ten jiems vieta. Jeigu tamstos čionai nebūtų, atplėščiau štai šitas duris, ir Klamas pats turėtų juos išvaryti.

— Argi jis negirdi? — paklausė K.

— Ne,— atsakė Fryda.— Jis miega.

— Kaip? — sušuko K.— Miega? Juk ką tik, kai žiūrėjau į kambarį, jis nemiegojo ir sėdėjo prie stalo.

— Taip jis ir dabar tebesėdi,— tarė Fryda.— Ir pirma, kai tamsta jį matei, jis jau miegojo. Kitaip argi būčiau leidusi tamstai žiūrėti? Tokia jo miego poza, ponai labai dažnai miega, mažne sunku net įsivaizduoti. Beje, jeigu jis tiek nemiegotų, kaipgi galėtų pakęsti tuos žmones? Bet dabar jau pati turėsiu juos išvaryti.

Pastvėrusi iš kampo botagą, Fryda vienu aukštu, nelabai tvirtu šuoliu, maždaug taip, kaip strikinėja ėriukas, puolė prie šokėjų. Iš pradžių visi atsisuko į ją, lyg pamanę, kad bus atsiradusi nauja šokėja, valandėlę ir iš tikrųjų atrodė, kad Fryda tuoj numes botagą šalin, bet paskui ji vėl jį pakėlė.

— Klamo vardu,— suriko ji,— kūtėn! Visi kūtėn!

Dabar kaimiečiai pamatė, kad jau ne juokai; pagauti K. nesuvokiamos baimės, visi ėmė spiestis salės gilumoje; pirmiesiems stumtelėjus, ten atsidarė durys, nakties oras dvelktelėjo į vidų, visi pradingo su Fryda, matyt, nuginusia juos per kiemą į kūtę.

Bet K., ūmai stojus tylai, išgirdo žingsnius priemenėje. Geisdamas bent šiek tiek apsidrausti, šoko už baro, po kuriuo buvo vienintelė vieta pasislėpti. Tiesa, jam nebuvo uždrausta įžengti į bendrąją salę,

tačiau kadangi norėjo čia nakvoti, tai turėjo rūpintis, kad dabar jau niekas jo nepamatytų. Todėl durims iš tikrųjų atsivėrus šmurkštelėjo po stalu. Žinia, pavojinga buvo ir tai, kad jis gali būti ten aptiktas, šiaip ar taip, neįtikimai būtų skambėjęs tuomet aiškinimasis, neva jis pasislėpęs nuo pašėlusių kaimiečių. Vidun įžengė šeimininkas.

— Fryda! — pašaukė jis ir kelis sykius perėjo salę pirmyn ir atgal.

Laimė, Fryda netrukus grįžo ir neužsiminė apie K., tik nusiskundė kaimiečiais, o paskui, ieškodama K., nuėjo už baro. Ten K. galėjo paliesti jos koją ir nuo tos akimirkos pasijuto visai saugus. Kadangi Fryda apie K. neužsiminė, galų gale turėjo užsiminti pats šeimininkas.

— O kur matininkas? — paklausė jis.

Šeimininkas apskritai buvo mandagus vyras, gražiai išauklėtas,— jam teko nuolatos ir palyginti laisvai bendrauti su kur kas aukštesniais už save,— tačiau su Fryda kalbėjosi itin pagarbiai, ir tai pirmiausia todėl krito į akis, kad jis vis tiek buvo darbdavys, o jo pašnekovė — samdyta tarnautoja, beje, dar ir gana įžūli tarnautoja.

— Matininką aš visai pamiršau,— tarė Fryda, savo maža kojyte mygdama K. krūtinę.— Turbūt jis seniai išėjęs.

— Bet aš jo nemačiau,— atsakė šeimininkas,— o beveik visą laiką buvau priemenėje.

— Bet čia jo nėra,— šaltai tarė Fryda.

— Gal jis kur pasislėpė,— pasakė šeimininkas,— jis gali visko prikrėsti, bent man toks įspūdis susidarė.

— Toks patrakęs jis tikriausiai nebus,— tarė Fryda, dar stipriau primygdama K. kojyte.

Visą jos esybę buvo perėmęs kažkoks ligi tol K. visai nepastebėtas linksmumas, laisvumas, kuris dabar tiesiog neįtikėtinai prasiveržė, kai ji, staiga nusijuokusi ir tarusi: „Gal jis čia po stalu pasislėpė?“ — pasilenkė prie K., skubiai jį pabučiavo ir, vėlei pašokusi, liūdnai pasakė:

— Ne, jo čia nėra.

Bet ir šeimininkas nustebino K., dabar tardamas:

— Man labai nemalonu, kad nesu visai tikras, jog matininkas išėjęs. Ir ne vien dėl pono Klamo, bet ir dėl instrukcijų. O instrukcijos tamstai, panele Fryda, galioja taip pat kaip ir man. Už šitą salę atsakai tamsta, likusią namų dalį aš dar pats patikrinsiu. Labos nakties! Gero poilsio!

Jis dar negalėjo būti nė iš salės išėjęs, o Fryda jau užgesino elektrą ir atsidūrė po stalu pas K.

— Mylimasis! Mano saldus mylimasis! — sukuždėjo ji, bet nė neprisilietė K., gulėjo išskėstomis rankomis aukštielninka, lyg netekusi jėgų iš meilės, laikas josios laimingai meilei, matyt, rodėsi begalinis, ji veikiau aimanavo, nei dainavo kažkokią dainelę. Bet paskui, kadangi K. susimąstęs tebetylėjo, ji išsigando ir ėmė lyg vaikas timpčioti jį:

— Eikš, juk čia žemai tiesiog uždusti galima.

Juodu apglėbė kits kitą, smulkus merginos kūnas degte degė K. rankose, pagauti kažkokio proto aptemimo, iš kurio K. visąlaik tuščiai mėgino išsivaduoti, juodu pasirito kelis žingsnius tolyn, dusliai atsidaužė į Klamo duris ir liko taip begulį alaus balutėse ir šiaip visokiam purve, kuriuo buvo apėjusios grindys. Ten prabėgo ištisos valandos, valandos bendro alsavimo, bendro širdies plakimo, valandos, kai K. visąlaik jautėsi taip, lyg būtų pasiklydęs arba atsidūręs tokiam tolimam svetimam krašte, kur net ore nėra nė kruopelės gimtinės oro, kur nuo svetimumo tariesi uždusiąs ir kur, pašėlusių to krašto vilionių traukiamas, vis tiek nieko nebegali padaryti, tik eini dar toliau, dar toliau klysti. Todėl K. bent iš pradžių visai ne siaubas, o paguoda ir atsipeikėjimas buvo, kai iš Klamo kambario žemas, įsakmiai abejingas balsas pašaukė Frydą.

— Fryda,— tarė K. Frydai į ausį, perduodamas šūksnį.

Dėl stačiai įgimto paklusnumo Fryda buvo bešokanti, bet paskui susigaudė, kur esanti, pasirąžė, patyliukais nusijuokė ir pasakė:

— Gal vis dėlto neisiu, niekad pas jį nebeisiu.

K. buvo beimąs ginčytis, buvo beraginąs ją eiti pas Klamą, net pradėjo rankioti josios palaidinukės draiskanas, bet neįstengė nė žodžio pratarti, pernelyg didi laimė jam buvo laikyti Frydą glėby, o sykiu ir pernelyg baugi baimė, nes jam regėjosi, kad, Frydos paliktas, jis nebetektų visko, ką tik turėjo. O Fryda, lyg sustiprinta K. pritarimo, sugniaužė kumštį, pabeldė į duris ir sušuko:

— Aš su matininku! Aš su matininku!

Klamas dabar, žinia, nutilo. Tačiau K. pakilo, atsiklaupė šalia Frydos ir apsižvalgė blausioje apyaušrio šviesoje. Kas gi nutiko? Kur dingo jo viltys? Ko gi jis gali dabar tikėtis iš Frydos, kai visos paslaptys atskleistos? Užuot atsargiai žengęs į priekį, kaip ir dera, turint prieš save tokį didį priešą ir tikslą, jis kiaurą naktį prasivoliojo čia alaus balose, kurių kvapas dabar stačiai į galvą mušė.

— Ką tu padarei? — sumurmėjo jis lyg pats sau.— Mudu abu pražuvę.

— Ne,— tarė Fryda,— tik aš pražuvusi, bet užtat laimėjau tave. Nurimk. Verčiau pažvelk, kaip tuodu juokiasi.

— Kas? — paklausė K. atsigręždamas.

Ant baro sėdėjo abu parankiniai, truputėlį mieguįsti, bet smagūs,— tokį smagumą teikia uoliai atlikta pareiga.

— Ko judviem čia reikia? — suriko K., lyg juodu būtų dėl visko kalti.

Jis apsidairė, ieškodamas akimis Frydos vakar turėto botago.

— Juk mudu privalėjom tavęs ieškoti,— atsakė parankiniai,— nes tu nesugrįžai pas mudu į užeigos salę; leidomės tada ieškoti pas Barnabą, ir pagaliau suradom tave čionai. Sėdim čia kiaurą naktį. Tarnyba nėra lengva.

— Man judviejų reikia dieną, ne naktį,— tarė K.— Dinkit iš čia.

— Dabar juk diena,— atsakė tuodu nė nekrusteldami.

Tikrai buvo diena, durys iš kiemo pusės atsidarė, kaimiečiai su Olga, kurią K. buvo visai pamiršęs, suplūdo vidun. Olga buvo guvi kaip ir iš vakaro, nors jos drabužiai ir plaukai atrodė baisiai sutaršyti; jos akys jau tarpdury ėmė ieškoti K.

— Kodėl nėjai su manim namo? — kone su ašaròmis paklausė ji.— Dėl tokios bobšės! — dar pridūrė, kelis sykius tuos žodžius pakartodama.

Fryda, valandžiukę pradingusi, atėjo nešina mažu skalbinių ryšulėliu. Nuliūdusi Olga pasitraukė į šalį.

— Dabar galim eiti,— tarė Fryda; buvo savaime suprantama, kad ji įsitikinusi, jog jiems privalu eiti į „Tilto“ užeigą.

K. su Fryda, jiedviem įkandin parankiniai — tokia buvo tad eisena. Kaimiečiai žvelgė į Frydą su didžia panieka; tai buvo savaime suprantama, juk ligi šiolei Fryda griežtai juos tramdė; vienas net pasiėmė lazdą ir atsistojo tokia poza, lyg ketintų jos nepraleisti, kol ji per tą lazdą neperšoks; bet vieno Frydos žvilgsnio užteko nuginti jam šalin. Lauke, sniegynuos, K. truputėlį lengviau atsikvėpė. Džiaugsmas ištrūkus į laisvę buvo toks didis, kad dėl jo šįsyk net kelio sunkumai pasidarė pakeliami; jeigu K. būtų buvęs vienas, jam būtų ėjęsi dar geriau. Užeigoje jis išsyk nuėjo į savo kambarį ir atsigulė lovon, Fryda įsitaisė guolį šalia ant grindų. Parankiniai iš pradžių įsibrovė drauge, buvo išvyti, bet ir vėl įsmuko pro langą. K. buvo per daug nuvargęs vėlei juos vyti laukan. Šeimininkė pati atėjo viršun pasis-

veikinti su Fryda, ir ši vadino ją „motušėle"; prasidėjo nesuprantamai širdingas sveikinimasis, bučiavimasis, ilgas glėbesčiavimasis. Ramybės kambarėlyje išvis mažai tebuvo, dažnai ir mergos vyriškais auliniais batais atbildėdavo ko nors pasidėti arba pasiimti. Jeigu joms prireikdavo ko nors iš visokių daiktų kimšte prikimštos lovos, jos, nieko nepaisydamos, traukiojo juos iš po K. Su Fryda jos sveikinosi kaip su saviške. Nekreipdamas dėmesio į tokį šurmulį, K. pragulėjo lovoje kiaurą dieną ir kiaurą naktį. Mažais patarnavimais rūpinosi Fryda. Kai jis kitą rytą labai žvalus pagaliau atsikėlė, buvo prasidėjusi jau ketvirtoji jo viešėjimo kaime diena.

KETVIRTAS SKYRIUS

Jis būtų labai norėjęs nuoširdžiai pasišnekėti su Fryda, tačiau parankiniai, su kuriais, beje, Fryda retsykiais išdykavo ir kvatojosi, trukdė jam vien savo įkyriu buvimu. Tiesa, užgaidų jie nerodė, įsitaisė kertėje ant grindų, pasitiesę du senus sijonus. Iš parankinių šnekų su Fryda galėjai suprasti, kad juodu garbės reikalu laiko netrukdyti pono matininko ir užimti kuo mažiau vietos, šiuo tikslu, jie, teisybė, visąlaik kuždėdamiesi ir kikendami, mėgino ir šį, ir tą, kryžiavo rankas ir kojas, tūpėsi drauge į krūvą, prieblandoje jų kampe buvo matyti tik didžiulis gniutulas. Tačiau K., deja, iš patyrimo dienos šviesoje žinojo, kad tai labai atidūs stebėtojai, visą laiką įsmeigę į jį akis, kad ir tada, kai, sakysim, neva vaikiškai žaisdami naudojo rankas žiūronų vietoje ir panašiai paikiojo arba vien šnairavo K. pusėn, o iš tikrųjų rodėsi įnikę tvarkytis savo barzdas, kurios jiedviem labai rūpėjo ir kurių ilgį ir vešlumą juodu daug sykių tarpusavy lygino, vis prašydami Frydą įvertinti.

Dažnai K. iš guolio abejingai žiūrėdavo, kaip siaučia visas tas trejetas.

O kai pasijuto pakankamai sustiprėjęs keltis iš lovos, visi puolė jo aptarnauti. Nebuvo dar tiek sustiprėjęs, kad galėtų apsiginti nuo tų patarnavimų, matė, kad šitaip darosi nuo jų lyg ir priklausomas ir kad tai gali blogai baigtis, tačiau priešintis neįstengė. Be to, ir nebuvo labai nemalonu gerti prie stalo Frydos atneštą gerą kavą, šildytis prie Frydos iškūrentos krosnies, vaikyti laiptais aukštyn ir žemyn labai jau uolius ir nevikrius parankinius, kad atneštų jam vandens nusi-

prausti, muilą, šukas ir veidrodį, o galų pagalėj, kai K. patyliukais užsiminė to pageidaująs,— ir romo taurelę.

Kurį laiką šitaip įsakinėjęs ir vis aptarnautas, paskui, veikiau malonios nuotaikos pagautas negu iš tikrųjų tikėdamasis sėkmės, K. tarė:

— Dabar judu eikit sau, man kol kas daugiau nieko nereikia, noriu vienas pasišnekėti su panele Fryda.

O nepamatęs jų veiduose aiškios prieštaros ir norėdamas jiems šiek tiek kompensuoti skriaudą, pridūrė:

— Paskui visi trys eisim pas bendruomenės seniūną, palaukit manęs apačioje, salėje.

Parankiniai, kad ir keista buvo, pakluso, tiktai prieš išeidami pasakė:

— Mudu galėtume ir čia palaukti.

O K. tarė:

— Žinau, bet nenoriu.

Pikta, bet tam tikra prasme ir malonu buvo K., kai Fryda, parankiniams išėjus, išsyk atsisėdo jam ant kelių ir pasakė:

— Kuo tau, mielasis, neįtiko parankiniai? Nuo jų mudviem nieko nereikia slėpti. Jie ištikimi.

— Ak, ištikimi,— tarė K.,— jie visąlaik manęs tykų, tai beprasmiška, tačiau koktu.

— Man regis, kad suprantu tave,— tarė ji, pakibo jam ant kaklo ir buvo dar kažką besakanti, bet neįstengė daugiau nė žodžio pratarti; o kadangi krėslas stovėjo prie pat lovos, juodu persisvėrė ton pusėn ir nuvirto į patalą.

Ten ir gulėjo, tiktai be tokio atsidavimo kaip aną kartą, naktį. Ji ieškojo kažko, ir jis ieškojo kažko, abu jie ieškojo nirtulingai, vaipydamiesi, galvomis gręždamiesi kits kitam į krūtinę, o jųdviejų glamonės ir piestu stojantys kūnai neleido jiedviem užsimiršti, tik vis priminė pareigą ieškoti; kaip šunys desperatiškai rausiasi į žemę, taip juodu rausėsi į kits kito kūną; ir bejėgiškai, nusivylę, geisdami pastverti dar paskutinę laimės kruopelę, plačiais liežuviais kartkartėm braukė kits kitam per veidą. Tik nuvargę nurimo ir pajuto dėkingumą vienas kitam. O paskui dar ir mergos atėjo.

— Pažiūrėk, kaip tuodu guli,— tarė viena ir pasigailėjusi užmetė ant jų skepetą.

Kai K. vėliau išsivadavo iš skepetos ir apsidairė, parankiniai — dėl to jis nė kiek nenustebo — vėlei buvo savo kertėje, juodu, pirštu

parodę į K., paragino kits kitą laikytis rimties ir atidavė pagarbą; negana to, prie pat lovos dar sėdėjo ir mezgė kojinę šeimininkė; tas smulkus darbas nelabai derėjo jos milžiniškai, kambarį kone užtemdžiusiai figūrai.

— Jau seniai aš čia laukiu,— tarė ji, pakeldama savo platų, senatvės raukšlių gausiai išvagotą, tačiau didžia dalimi vis dėlto dar glotnų, kitados gal net gražų veidą.

Tie žodžiai nuskambėjo lyg priekaištas, tik jis visai čia nepritiko, juk K. nebuvo prašęs ją ateiti. Tad jis tik galvos linktelėjimu patvirtino išgirdęs ir atsisėdo. Ir Fryda pakilo, bet paliko K. ir atsirėmė į šeimininkės krėslą.

— Ar negalima būtų, ponia šeimininke,— išsiblaškęs prabilo K.,— atidėti to, ką tamsta nori man pasakyti, iki aš grįšiu iš bendruomenės seniūno? Ten manęs laukia svarbus pašnekesys.

— Šitas, ponas matininke, yra svarbesnis, patikėk tamsta,— tarė šeimininkė.— Ten greičiausiai bus kalbama tik apie darbą, o čia reikia pasikalbėti apie žmogų, apie Frydą, mano mielą mergelę.

— Šit kaip,— pasakė K.,— tada nėra abejonės; tik nesuprantu, kodėl tasai reikalas nepaliekamas mudviem patiem.

— Iš meilės, iš susirūpinimo,— atsakė šeimininkė, prisitraukdama Frydos galvą, kuri, merginai stovint, siekė tiktai sėdinčios šeimininkės petį.

— Kadangi Fryda tamsta šitaip pasitiki,— tarė K.,— tai ir aš privalau pasitikėti. O kadangi Fryda visai neseniai mano parankinius pavadino ištikimais, vadinasi, mes čia visi bičiuliai. Taigi galiu tamstai, ponia šeimininke, pasakyti, kad manau, jog bus geriausia, jei mudu su Fryda susituoksim. Ir, beje, kuo greičiausiai. Deja, deja, šituo negalėsiu atitaisyti Frydai tos skriaudos, kurią ji per mane patyrė, prarasdama tarnybą „Ponų smuklėje" ir Klamo draugystę.

Fryda pakėlė galvą, jos akyse žibėjo ašaros, visai ne pergalingai jos dabar žvelgė:

— Kodėl aš? Kodėl gi aš buvau tam parinkta?

— Kaip? — vienu balsu paklausė K. su šeimininke.

— Vargšui vaikeliui galva maišosi,— tarė šeimininkė,— galva maišosi, nes krūvon susidėjo pernelyg didi laimė ir pernelyg baisi nelaimė.

O Fryda, lyg patvirtindama šituos žodžius, puolė prie K., it patrakusi ėmė jį bučiuoti, tarytum kambaryje nieko daugiau nebūtų, o paskui raudodama, vis dar jį glėbesčiuodama, parpuolė prieš K.

ant kelių. Abiem rankom glostydamas Frydos plaukus, K. paklausė šeimininkę:

— Tamsta, regis, manai, kad aš teisingai elgiuosi?

— Tamsta garbingas žmogus,— atsakė šeimininkė irgi su ašaromis balse; ji atrodė trupučiuką subliuškus ir sunkiai alsavo; vis dėlto jai dar užteko jėgų pridurti: — Dabar tik reikės apgalvoti tam tikras garantijas, kurias tamsta privalai duoti Frydai, nes tamsta, kad ir kaip labai aš tamstą gerbiu, vis dėlto esi prašalaitis, nieko negali pasišaukti į liudininkus, tamstos namų padėtis čia niekam nežinoma. Taigi, mielasis pone matininke, turi pripažinti, kad garantijos reikalingos, juk pats pabrėžei, kiek daug Fryda ir šiaip jau praranda, susirišusi su tamsta.

— Žinia, garantijos, aišku,— tarė K.,— jas turbūt bus geriausia duoti pas notarą, nors gal ir kitos grafo žinybos čia dar įsikiš. Beje, aš irgi turiu prieš vestuves dar sutvarkyti vieną reikalą. Privalau pasikalbėti su Klamu.

— Tai neįmanoma,— tarė Fryda, truputėlį pasikeldama ir prisispausdama prie K.,— kas per mintis!

— Tai būtina,— atsakė K. — Jei man neįmanoma to pasiekti, turėsi tu imtis.

— Aš negaliu, K., aš negaliu,— tarė Fryda.— Niekados Klamas nesikalbės su tavim. Kaip tu gali net pagalvoti, kad Klamas su tavim kalbėsis!

— O su tavim kalbėtųsi? — paklausė K.

— Irgi ne,— atsakė Fryda,— nei su tavim, nei su manim, tai visiškai neįmanoma.— Skėstelėjusi rankomis, ji pasigręžė į šeimininkę.— Ponia šeimininke, tik pažvelk tamsta, ko jis reikalauja.

— Keistas tamsta žmogus, pone matininke,— tarė šeimininkė; dabar, tiesiau atsisėdusi, ji atrodė tiesiog baugiai: kojos išskėstos, milžiniški keliai išsišovę po plonu sijonu.— Tamsta reikalauji neįmanomų dalykų.

— Kodėl tai neįmanoma? — paklausė K.

— Paaiškinsiu tamstai,— tarė šeimininkė tokiu balsu, lyg tas paaiškinimas būtų, sakysim, ne paskutinė paslauga, o pirmoji jos paskirta bausmė,— mielai paaiškinsiu tamstai. Aš, tiesa, nepriklausau piliai ir esu tik moteriškė, ir tik šeimininkė šioje paskutinės rūšies užeigoje,— ji ne visai paskutinės rūšies, bet beveik,— taigi galimas daiktas, kad tamsta neteiksi per daug reikšmės mano aiškinimams, tačiau aš nugyvenau gyvenimą atviromis akimis ir mačiau daugybę

žmonių, ir viena nešiau visą ūkio naštą, nes mano pats, teisybė, geras vaikinas, tačiau užeigos šeimininko iš jo nėra, jis niekados nesupras, kas per daiktas atsakomybė. Tamsta, sakysim, juk tik jo aplaidumui turi būti dėkingas,— aš tą vakarą tiesiog alpau iš nuovargio,— kad esi šitam kaime, kad ramus ir patenkintas sėdi sau ant lovos.

— Ką sakai tamsta? — paklausė K., nubudęs iš savotiško išsiblaškymo, labiau susidomėjęs nei pasipiktinęs.

— Tik jo aplaidumui turi būti tamsta dėkingas! — dar kartą suriko šeimininkė, baksteldama smilium į K.

Fryda pamėgino ją apmaldyti.

— Ko tu iš manęs nori? — tarė šeimininkė, skubiai pasigręždama visu kūnu.— Ponas matininkas mane klausė, ir aš privalau atsakyti. Kaipgi kitaip jis supras tai, kas mums savaime suprantama,— kad ponas Klamas niekados su juo nesikalbės, ką aš čia šneku „nesikalbės", kad ponas Klamas niekados net negali su juo kalbėtis. Paklausyk tamsta, ponas matininke! Ponas Klamas yra ponas iš pilies, o tai jau savaime, nė nekalbant šiaip apie Klamo padėtį, yra labai aukštas rangas. O kas gi esi tamsta, kad tamstos sutikimo tuoktis mes čia taip nuolankiai prašinėjame? Tamsta ne iš pilies, tamsta ne iš kaimo, tamsta esi niekas. Deja, tamsta vis dėlto esi kai kas,— prašalaitis, žmogus, niekam nereikalingas ir visiems stovįs skersai kelio, žmogus, dėl kurio amžinai vien nemalonumai, dėl kurio tenka iškraustyti mergas, žmogus, kurio ketinimai nežinomi, žmogus, kuris suviliojo mūsų numylėtinę mažytę Frydą ir kuriam ją, deja, tenka duoti į pačias. Dėl visų tų dalykų aš juk tamstai iš esmės nepriekaištauju. Tamsta esi, kas esi; pernelyg daug savo gyvenime esu jau mačiusi, kad neįstengčiau ir šito reginio pakelti. Bet dabar įsivaizduok tamsta, ko iš tikrųjų reikalauji? Kad toks žmogus kaip Klamas su tamsta kalbėtųsi! Sopančia širdimi girdėjau, kad Fryda leido tamstai pasižiūrėti pro akutę, jau tuomet, kai ji šitaip padarė, tamsta buvai ją suviliojęs. Sakyk tamsta, kaipgi apskritai ištvėrei pakėlęs į Klamą akis? Gali ir neatsakyti tamsta, žinau, kad puikiausiai ištvėrei. Tamsta juk visai nė nepajėgi iš tikrųjų pamatyti Klamo, ir čia ne mano puikybė, nes ir aš pati to nepajėgiu. Kad Klamas su tamsta kalbėtųsi! Juk jis nesikalba net su kaimo gyventojais, dar nė karto nėra kalbėjęsis su kokiu kaimo žmogum. Juk didi garbė Frydai buvo, garbė, kuria aš didžiuosiuosi ligi savo dienų galo, kad jis bent retsykiais šūkteldavo Frydą vardu, kad ji galėjo jam kiek norėjo kalbėti ir gavo leidimą įsitaisyti akutę, bet kalbėtis jis ir su ja nesikalbėjo. Bet ir tam, kad jis kartais

šaukdavo Frydą, visai nebūtina teikti tos reikšmės, kuri mums labiausiai patiktų, jis tiesiog šūkteldavo vardą „Fryda“ — kam žinomi jo ketinimai? — kad Fryda, žinoma, skubiausiai nueidavo, tai buvo jos reikalas, o kad ji buvo nekliudomai pas jį įleidžiama, buvo Klamo malonė, bet negalima tvirtinti, kad jis būtų ją stačiai šaukęs. Tiesa, dabar jau ir tai, kas buvo, amžiams pradingę. Gal Klamas dar šauks vardą „Fryda“, tas visai įmanoma, tačiau mergina, su tamsta prasidėjusi, tikrai nebebus pas jį įleista. Ir tik vieno, tik vieno dalyko vargšė mano galva negali suprasti — kad mergina, apie kurią buvo sakoma, kad ji Klamo mylimoji,— beje, man tas pasakymas regisi labai jau perdėtas,— leido tamstai net prisiliesti prie savęs.

— Žinoma, kad tai keista,— tarė K., pasiimdamas ant kelių Frydą, kuri, nors ir nuleidusi galvą, nė trupučio nesipriešino,— tačiau, mano galva, tai tik įrodymas, kad ir apskritai ne viskas yra taip, kaip tamsta manai. Sakysim, tamsta visai teisingai teigi, kad prieš Klamą aš niekas; ir jei aš dabar veržiuosi pasikalbėti su Klamu, ir net po tamstos aiškinimų tos minties neatsisakau, tai tas dar nereiškia, kad pajėgčiau ištverti priešais Klamą, kai tarp mūsų nebebūtų durų, ir kad išsyk nepabėgčiau iš kambario vos jam įžengus vidun. Tačiau toks, tegu ir pagrįstas būgštavimas neturi sulaikyti manęs imti ir pamėginti. Ir jeigu man pasisektų jam atsispirti, tai visai nėra būtina, kad jis su manim kalbėtųsi, man užteks vien pamatyti, kokį įspūdį jam padarys mano žodžiai, o jeigu jie ir jokio įspūdžio jam nepadarytų arba jis manęs visai nė nesiklausytų, tai aš vis dėlto bent tiek laimėsiu, kad būsiu laisvai pakalbėjęs galingo vyro akivaizdoje. O tamsta, ponia šeimininke, taip puikiai pažįstanti gyvenimą ir žmones, ir Fryda, dar vakar buvusi Klamo mylimoji,— nematau pagrindo atsisakyti šio žodžio,— be abejo, nesunkiai galite sudaryti man progą pasišnekėti su Klamu; net jeigu niekaip kitaip neįmanoma, tai bent „Ponų smuklėje“, gal jis ir šiandien dar ten.

— Tai neįmanoma,— tarė šeimininkė,— ir matau, kad tamsta tiesiog nesugebi to suprasti. Bet sakyk vis dėlto tamsta, apie ką nori su Klamu šnekėtis?

— Žinoma, apie Frydą,— atsakė K.

— Apie Frydą? — tarsi nieko nesuprasdama paklausė šeimininkė ir pasisuko į Frydą.— Ar girdi, Fryda, apie tave jis, jis ketina su Klamu, su Klamu kalbėtis.

— Ak,— tarė K.,— tamsta, ponia šeimininke, esi tokia protinga, garbi moteris, o gąsčiojies kiekvieno menkniekio. Na ir kas, aš noriu

su juo pasikalbėti apie Frydą, juk tai ne taip jau kraupu, veikiau savaime suprantama. Mat tamsta, be abejo, klysti ir manydama, kad nuo tos akimirkos, kai aš pasirodžiau, Fryda pasidarė Klamui visai bereikšmė. Taip manydama, tamsta jį per menkai vertini. Puikiai jaučiu — įžūliai elgiuosi, kad šiuo klausimu mėginu pamokyti tamstą, bet tiesiog privalau mokyti. Dėl manęs Klamo ryšys su Fryda niekaip negali pasikeisti. Arba jokio esminio ryšio nebuvo,— taip, tiesą kalbant, tvirtina tie, kas nepripažįsta Frydai garbingo mylimosios vardo,— ką gi, tada jo ir šiandien nėra; o jeigu jo būta, tai kaip tuomet aš, pasak tamstos, gyvas niekas Klamo akyse,— kaipgi tuomet aš galėjau tą ryšį sutrikdyti? Tokiais dalykais lengva patikėti pirmą išgąsčio akimirką, bet, nors truputėlį pamąsčius, viską tenka koreguoti. Beje, leiskim ir pačiai Frydai pasakyti savo nuomonę.

Žvilgsniu klaidžiodama kažkur tolumoje, skruostu prisiglaudusi K. prie krūtinės, Fryda tarė:

— Žinoma, viskas ir yra taip, kaip sako motušėlė: Klamas apie mane nieko daugiau nė girdėti nenori. Tačiau, žinia, ne dėl to, kad atsiradai tu, mylimasis, tokie dalykai visai nebūtų galėję jo paveikti. Užtat, man regisi, kaip tik jo dėka mudu ten ir susitikome po stalu; palaiminta, ne prakeikta tebus toji valanda.

— Jeigu taip,— tarė K. iš lėto, nes Frydos žodžiai buvo jam saldūs, kelias sekundes jis net užsimerkė, kad tie žodžiai visą jį persmelktų,— jeigu taip, tai dar mažiau tėra pagrindo bijotis pokalbio su Klamu.

— Kurgi ne,— tarė šeimininkė, iš aukštybių žvelgdama į K.— Tamsta man kartais panašus į mano vyrą, esi toks pat užsispyręs ir vaikiškas kaip ir jisai. Tamsta tik kelias dienas prabuvai šiame kaime, o jau tariesi viską geriau išmanąs už vietos žmones, geriau už mane, seną moteriškę, ir už Frydą, tiek visko mačiusią ir girdėjusią „Ponų smuklėje“. Neneigiu, kad įmanoma kartais šį tą pasiekti ir nusižengiant instrukcijoms ir seniems papročiams; pati nesu nieko panašaus patyrusi, bet, sako, esama tokių pavyzdžių, ir tebūnie; tačiau to tikrai nepasieksi taip, kaip tamsta sieki, visąlaik sakydamas tik „ne“ ir „ne“, kliaudamasis vien savo galva ir neklausydamas nuoširdžių patarimų. Nejau manai, kad aš taip dėl tamstos sielojuosi? Ar rūpinausi tamsta, kol tamsta buvai vienas? O juk ne pro šalį būtų buvę, kai ko būtų buvę galima ir išvengti. Anąsyk tik tiek pasakiau vyrui apie tamstą: „Neprasidėk su juo“. Ir aš šiandien neprasidėčiau, jeigu dabar jau ir Fryda nebūtų įtraukta į tamstos lemtį. Jai turi tamsta dėkoti —

ar tamstai patinka, ar ne — už mano rūpestį, netgi už mano dėmesį tamstai. Ir nevalia tamstai manęs taip paprastai atstumti, nes man, vienintelei, su motinišku rūpesčiu globojančiai mažytę Frydą, tamsta turėsi kuo griežčiausiai už viską atsakyti. Gal ir Frydos teisybė, gal viskas nutiko Klamo valia; bet Klamas man dabar visai ne galvoj; niekados su juo nesikalbėsiu, jis man visiškai nepasiekiamas; o tamsta štai sėdi šičia, laikai mano Frydą ir esi — kodėl turėčiau slėpti? — esi mano laikomas. Taip, mano laikomas, nes štai imsiu ir išvysiu tamstą iš namų, ir pamėgink tuomet, vaikine, susirasti kokią priebėgą kaime, tegu nors šuns būdą.

— Ačiū,— tarė K.,— tai atvira šneka, ir aš visiškai tikiu tamsta. Vadinasi, štai kokia netikra mano, o drauge — ir Frydos padėtis.

— Ne! — riktelėjo įniršusi šeimininkė.— Šiuo požiūriu Frydos padėtis nė kiek nesusijusi su tamstos. Fryda — saviškė mano namuose, ir niekam nevalia jos padėties čia vadinti netvirta.

— Gerai jau, gerai,— tarė K.,— ir dėl to su tamsta nesiginčysiu, ypač kad Fryda dėl man nežinomų priežasčių, matyt, pernelyg tamstos bijosi, todėl ir nesikiša. Taigi kol kas kalbėkim tik apie mane. Mano padėtis didžiai netvirta, tamsta to neneigi, veikiau net stengiesi tai įrodyti. Kaip ir visi kiti tamstos teiginiai, taip ir šis teisingas tiktai didžiąja dalim, bet ne visiškai. Aš, sakysim, žinau net visai gerą nakvynę, kur būsiu priimtas.

— Kur gi? Kur gi? — taip sutartinai ir taip smalsiai sušuko Fryda su šeimininke, lyg jodviem abiem dėl tų pačių priežasčių būtų tatai rūpėję.

— Pas Barnabą,— atsakė K.

— Sukčiai! — suriko šeimininkė.— Klastūnai ir sukčiai! Pas Barnabą! Ar girdit,— ir ji pasisuko į kertę, tačiau parankiniai jau seniai buvo iš jos išlindę ir, susikibę už parankių, stovėjo šeimininkei už nugaros, o ši dabar, lyg trokštų ko nors įsitverti, pačiupo vieno iš jų ranką,— ar girdit, kur trinasi ponas, Barnabo šeimoj! Žinia, ten jis gaus nakvynę, ak, kad jis būtų ją ten gavęs, o ne „Ponų smuklėj". Bet kurgi judu buvot?

— Ponia šeimininke,— tarė K., parankiniams nespėjus atsiliepti,— tai mano parankiniai, o tamsta su jais elgiesi taip, lyg juodu būtų tamstos parankiniai, o mano sargybiniai. Visais kitais klausimais esu pasirengęs bent jau ginčytis dėl tamstos nuomonės, bet dėl savo parankinių — ne, čia reikalas juk visai aiškus! Todėl prašau tamstą ne-

kalbinti mano parankinių, o jeigu šito mano prašymo būtų negana, draudžiu savo parankiniams tamstai atsakinėti.

— Vadinasi, man nevalia judviejų kalbinti,— tarė šeimininkė, ir visi trys nusijuokė — šeimininkė pašaipiai, bet daug švelniau, negu K. buvo tikėjęsis, o parankiniai, kaip visada, daugiareikšmiu ir nieko nereiškiančiu savo juoku, atmetančiu visokią atsakomybę.

— Tik nesupyk,— tarė Fryda,— turi suprasti mūsų susijaudinimą. Galima juk sakyti, tik Barnabui mudu privalom būti dėkingi, kad dabar turime vienas kitą. Kai pirmąsyk pamačiau tave bendrojoje salėje — tu įžengei vidun įsikibęs Olgai į parankę — aš jau, teisybė, šį tą apie tave žinojau, bet apskritai tu man visai nerūpėjai. Ir ne tik tu man nerūpėjai, beveik niekas, beveik niekas man nerūpėjo. Juk man jau ir tada daug kas nepatiko, kai kas mane pykino, bet kas gi tai buvo per nepasitenkinimas, kas per piktumas! Sakysim, įžeis mane koks užeigos lankytojas, juk jie amžinai prie manęs kibo,— matei tuos vyrukus, bet ateidavo dar daug blogesnių, Klamo tarnai nebuvo visų blogiausi,— taigi įžeis mane kuris, bet ką man tas reiškė? Man atrodė, lyg tai būtų prieš daugybę metų nutikę arba visai ne man nutikę, arba lyg aš tai būčiau girdėjus tik pasakojant, arba lyg jau ir pati būčiau pamiršusi. Bet negaliu to apsakyti, net nebegaliu to įsivaizduoti, taip viskas pasikeitė nuo tos akimirkos, kai Klamas mane paliko.

Ir, nebaigusi pasakoti, susinėrusi skreite rankas, Fryda liūdnai nuleido galvą.

— Matai, ponas matininke,— sušuko šeimininkė, lyg ne ji pati kalbėtų, o tik Frydai būtų paskolinusi savo balsą; ji net pasislinko arčiau, sėdėjo dabar visai šalia Frydos,— matai, ką pridarei tamsta, tegu ir tamstos parankiniai, kurių man juk nevalia kalbinti, pasižiūri ir pasimoko! Tamsta išplėšei Frydą iš visų laimingiausios būklės, kokia tik jai kada nors buvo tekusi, ir tamstai tas pavyko visų pirma todėl, kad Fryda, pagauta vaikiškai perdėtos užuojautos, negalėjo ištverti matydama, kaip tamsta vaikštai už parankės su Olga ir užtai atrodai pakliuvęs į Barnabo šeimos rankas. Ji išgelbėjo tamstą ir pati pasiaukojo. O dabar, kai tatai jau įvykę, kai Fryda viską, ką tik turėjo, iškeitė į laimę sėdėti tamstai ant kelių,— dabar ateini tamsta ir trenki lyg didžiausią kozirį, girdi, kažkada galėjai gauti nakvynę pas Barnabą. Šitaip tikriausiai mėgini tamsta įrodyti, kad esi nuo manęs nepriklausomas. Žinoma, jeigu tamsta būtumei pernakvojęs pas Barnabą, tai būtum nuo manęs toks nepriklausomas, kad akimoju, ir kuo skubiausiai, turėtumei nešdintis iš mano namų.

— Barnabo šeimynos nusidėjimai man nežinomi,— tarė K., atsargiai pakėlęs ir iš lėto pasodinęs ant lovos tarytum apmirusią Frydą, o pats atsistojęs,— gal čia tamsta ir teisi, tačiau aš buvau tikrai teisus, kai prašiau tamstą palikti mudviem su Fryda vieniem tvarkyti savo reikalus. Tamsta pirma šnekėjai kažką apie meilę ir rūpestį, bet aš jų paskui ne kažin kiek tepajutau, užtat nestigo pykčio, patyčių ir kalbų apie išvarymą iš namų. Jeigu tamsta siekei atplėšti Frydą nuo manęs arba mane nuo Frydos, tai viskas buvo gudriai sumanyta; bet manau, kad tamstai tas vis dėlto nepasiseks, o jeigu pasisektų, tai tamsta — tebus leista ir man vieną sykį miglotai pagrūmoti — dar karčiai pasigailėsi. Jei kalbėsime apie tamstos man suteiktą būstą — tamsta, be abejo, turi galvoje tik šitą šlykščią lindynę, ką gi daugiau? — tai dar anaiptol nežinia, ar davei jį man savo valia, veikiau panašu, kad dėl jo esama grafo žinybų nurodymo. Dabar joms pranešiu, kad man čia atsakyta pastogė, ir jeigu tuomet būtų man skirtas kitas butas, tamsta tikriausiai lengviau atsikvėpsi, o aš tai jau tiesiog atsidusiu. Dabar einu šituo ir kitais reikalais pas bendruomenės seniūną; malonėk tamsta bent Fryda šiek tiek pasirūpinti, nes vadinamosios motiniškos tamstos kalbos ją jau pakankamai nukamavo.

Tada K. pasigręžė į savo parankinius.

— Eime! — tarė, pasiėmęs nuo kablio Klamo laišką, ir buvo jau beišeinąs.

Šeimininkė tylomis žiūrėjo į jį ir tik tada, kai jis uždėjo plaštaką ant durų rankenos, tarė:

— Ponas matininke, dar šį tą noriu tamstai pasakyti išeinančiam, mat kad ir kokias šnekas tamsta čia varinėtumei, kad ir kaip mėgintumei įžeisti mane, seną moteriškę, vis dėlto esi tamsta būsimasis Frydos vyras. Tik todėl ir sakau tamstai, kad tamsta šiurpiai nenusituoki, kaip šiose vietose viskas sutvarkyta, tiesiog galvoje spengia tamstos besiklausant ir mintyse lyginant tai, ką tamsta kalbi ir manai, su tikrąja padėtimi. Vienu sykiu to nepašalinsi, gal to ir apskritai nepavyks pašalinti; tačiau daug ką galima pataisyti, jeigu tik tamsta nors truputėlį patikėsi manim ir visąlaik turėsi galvoj, kad nenusituoki. Tuomet, sakysim, iškart pasidarysi man teisingesnis ir bent numanyti pradėsi, koks šiurpas mane apėmė,— to šiurpo padariniai dar ligi šiol nepraėję,— kai sužinojau, kad mano mylimiausioji mažylė sakytumei paliko erelį ir susidėjo su gluodenu, nors tikrasis santykis juk dar kur kas prastesnis, ir aš visąlaik turiu stengtis jį pamiršti, kitaip nepajėgčiau tamstai ramiai nė žodelio pratarti. Ak, štai tamsta ir vėl

supykai. Ne, dar neišeik tamsta, nors šito prašymo dar paklausyk: kad ir kur tamsta nueitum, visados atsimink, kad nusituoki čia mažiau už visus, ir būk atsargus; čia, pas mus, kur Fryda vien savo buvimu sergsti tamstą nuo bėdos, gali sau tamsta plepėti, kiek širdis geidžia, gali čia, sakysim, paskui mums parodyti, kaip ketini kalbėtis su Klamu; tik jau iš tikrųjų, tik jau iš tikrųjų melste meldžiu tamstą to nedaryti!

Šeimininkė atsistojo, truputėlį svyruodama iš susijaudinimo, priėjo prie K., paėmė jį už rankos ir maldaujamai pažvelgė į jį.

— Ponia šeimininke,— tarė K.,— nesuprantu, kodėl tamsta taip žeminies, taip maldauji mane dėl tokio reikalo. Jeigu, kaip tamsta sakai, man neįmanoma pasikalbėti su Klamu, tai aš to ir nepasieksiu, ar tamsta mane maldausi, ar ne. O jeigu tai vis dėlto būtų įmanoma, kodėl gi man tada nepasikalbėti, juoba kad, atkritus tamstos pagrindiniam argumentui, ir visi kiti tamstos būgštavimai darosi labai abejotini. Tiesa, nusituokti aš nenusituokiu, šitos tiesos, šiaip ar taip, nenuneigsi, ir dėl to man labai liūdna; bet čia esama ir pranašumo, nes tas, kas nenusituokia, daugiau ir išdrįsta, todėl aš, kol pristigsiu jėgų, esu linkęs su mielu noru dar valandžiukę kęsti šį nenusituokimą ir jo, be abejo, prastus padarinius. Tačiau tie padariniai juk daugiausia užgrius tik mane, tad aš visų pirma ir nesuprantu, kodėl tamsta maldauji. Juk tamsta, žinoma, visados pasirūpinsi Fryda, o jeigu aš visai pradingčiau iš Frydos akiračio, tamstai tas būtų tikra laimė. Ko gi tad tamsta bijaisi? Argi gali būti, kad tamsta bijotumeisi,— tam, kas nenusituokia, viskas atrodo įmanoma,— čia K. jau pravėrė duris,— argi gali būti, kad tamsta bijotumeisi dėl Klamo?

Lydimas parankinių, K. nuskubėjo laiptais žemyn, o šeimininkė tylėdama nulydėjo jį akimis.

PENKTAS SKYRIUS

K. net pats stebėjosi, kad pašnekesys su seniūnu nekelia jam didelio rūpesčio. Mėgino aiškintis tatai savo ligšioline patirtimi, rodančia, kad tarnybinis bendravimas su grafo žinybomis jam buvo visai paprastas. Taip buvo todėl, kad, visų pirma, matyt, kartą visam laikui buvo nutarta, sprendžiant jo reikalus, laikytis tam tikro, iš paviršiaus labai jam palankaus principo, kita vertus, viską galėjai grįsti ir stačiai pasigėrėtinu tarnybų darnumu, kurį kaip tik ten, kur jo neva iš

viso nebuvo, nujautei esant itin tobulą. Retsykiais, galvodamas apie tuos dalykus, K. buvo linkęs laikyti savo padėtį patenkinama, nors po tokių pasitenkinimo priepuolių visuomet sau kuo skubiausiai pasakydavo, kad kaip tik čia ir slypi pavojus.

Tiesioginiai ryšiai su žinybomis juk nebuvo pernelyg sunkūs, nes žinybos, kad ir kaip puikiai buvo suorganizuotos, visados tik tolimų, neregimų ponų vardu gynė tolimus, neregimus interesus, o K. kovojo už gyvybiškai artimą reikalą, pats už save, ir bent pačiu pirmuoju metu — savo valia, nes juk pats puolė; ir ne tik pats už save kovojo, jo pusėje, matyt, būta dar ir kitų, jam nežinomų jėgų, kurias veikiant jis galėjo patikėti matydamas, kokių priemonių griebiasi žinybos. Bet žinybos, nereikšmingais klausimais — o kitokių juk dar nė nebuvo — labai jam nuolaidžiaudamos, tuo pat metu neleido jam patirti mažučių lengvų pergalių, o drauge nei jų teikiamo pasitenkinimo, nei iš to kylančio pasitikėjimo, reikalingo tolesnėms, didesnėms kovoms. Vietoj to žinybos leido K., tiesa, tik kaimo ribose, prasmukti visur, kur tik jis norėjo, tuo jį paikindamos ir silpnindamos; kovos čia žinybos apskritai vengė, stengėsi perkelti ją į netarnybinį, visai neapžvelgiamą, drumstą, keistą gyvenimą. Todėl tad, jeigu tik K. nebūtų visąlaik saugojęsis, galėjo ir taip atsitikti, kad jis vieną gražią dieną, nepaisant viso žinybų paslaugumo, atlikęs net visus iki vieno tokius perdėtai lengvus tarnybinius įpareigojimus, suklaidintas jam rodomo tariamo prielankumo, pasirodys taip neatsargiai gyvenęs likusį savo gyvenimą, kad čia ir bus sugniuždytas, o tada žinybos, vis dar švelnios ir malonios, sakytumei prieš savo pačių valią, vien gindamos kažkokią jam visai nežinomą viešąją tvarką, turės įsikišti ir pašalinti jį iš kelio. O kas gi, tiesą sakant, buvo čia tasai likęs gyvenimas? Dar niekur K. nebuvo matęs, kad tarnyba ir gyvenimas būtų taip susipynę kaip čia — taip susipynę, kad kartais galėjai pamanyti, jog tarnyba ir gyvenimas čia vietomis apsikeitę. Ką gi jam reiškė, sakysim, ligi šiol tiktai formali Klamo valdžia tarnyboje, palyginti su ta valdžia, kurią Klamas iš tikrųjų turėjo jo miegamajame? Todėl tad čionai šiek tiek lengvabūdiškas elgesys, tam tikras atsipalaidavimas buvo leistinas tik tiesiogiai bendraujant su žinybomis, o šiaip visą laiką turėjai būti be galo atsargus, prieš žengdamas žingsnį apsidairyti į visas puses.

Tokia K. nuomonė apie šių vietų žinybas pas seniūną iš pradžių visiškai pasitvirtino. Seniūnas, malonus, apkūnus, švariai nusisku-

tęs vyras, kaip tik sirgo, buvo suremtas sunkaus podagros priepuolio, tad priėmė K. gulėdamas lovoje.

— Štai koks, vadinasi, tas mūsų ponas matininkas,— tarė jis, pamėgino sveikindamasis kilstelėti, bet neįstengė ir, atsiprašomu mostu parodęs į savo kojas, vėlei nuvirto į priegalvius.

Kambario prieblandoje — mat mažučiai langeliai dar buvo uždangstyti užuolaidomis — tyki, beveik į šešėlį panaši moteriškė atnešė K. krėslą ir pastatė jį prie ligonio patalo.

— Prašom sėstis, prašom sėstis, ponas matininke,— pasakė seniūnas.— Ir prašom dėstyti savo pageidavimus.

K. balsiai perskaitė Klamo laišką, papildydamas jį viena kita savo pastaba. Ir vėlei jį apėmė jausmas, kad turėti reikalų su žinybomis yra be galo lengva. Jos kėlė stačiai visokią naštą, viską galėjai joms užkrauti, o pats likai nepalytėtas ir laisvas. Seniūnas, lyg savo ruožtu irgi tą patį pajutęs, nesmagiai pasimuistė guolyje. Galų gale pasakė:

— Kaip tamsta turbūt pastebėjai, ponas matininke, man šis reikalas buvo žinomas. Pats ligi šiol jokių žygių nesiėmiau pirmiausia dėl savo ligos, o paskui ir dėl to, kad tamsta taip ilgai nesirodei, buvau jau bemanąs, kad tamsta būsi to reikalo atsisakęs. Bet dabar, kai tamsta buvai toks malonus, jog pats mane aplankei, žinia, privalau pasakyti tamstai visą nemalonią teisybę. Tamsta, kaip sakaisi, esi priimtas matininku; bet mums, deja, matininkas nereikalingas. Jam čia nebūtų nė menkiausio darbelio. Mažų mūsų ūkelių ežios sužymėtos, viskas tvarkingai surašyta. Savininkai beveik nesikeičia, o smulkius vaidus dėl ežių patys išsisprendžiame. Tai kam gi mums matininkas?

Nors K., tiesa, niekados apie tai nemąstė, širdies gilumoje buvo įsitikinęs, kad maždaug tokios žinios jis ir tikėjosi. Kaip tik todėl galėjo išsyk atsakyti:

— Man tai didelis netikėtumas. Atseit visi mano planai eina perniek? Galiu vien tikėtis, jog čia nesusipratimas.

— Deja, ne,— tarė seniūnas,— viskas taip, kaip aš sakau.

— Bet argi tai galimas daiktas! — sušuko K.— Juk aš ne tam leidausi į šią begalinę kelionę, kad dabar būčiau išsiųstas atgalios!

— Čia jau kitas klausimas,— tarė seniūnas,— ir ne man jį spręsti. Tačiau, žinia, galiu tamstai paaiškinti, kaip galėjo įvykti tasai nesusipratimas. Tokioje didžiulėje žinyboje kaip kad grafo gali retsykiais pasitaikyti, kad vienas skyrius duoda vieną nurodymą, kitas — kitą, vienas apie kitą nieko nežino, aukščiau esanti kontrolė, teisybė,

labai griežta, tačiau vien dėl savo prigimties vėluojanti, taip tad ir gali kilti nedidelė painiava. Tiesa, visuomet tik dėl menkučių smulkmenų, kaip, sakysim, ir tamstos atveju. Niekad nesu girdėjęs, kad būtų padaryta klaida svarbiu klausimu, bet ir smulkmenos dažnai būna gana nemalonios. O jeigu grįšim prie tamstos atvejo, tai, neturėdamas jokių tarnybinių paslapčių,— tam aš per menkas valdininkas, esu ūkininkas, toks jau ir liksiu,— atvirai išdėstysiu tamstai, kaip viskas nutiko. Seniai seniai, anuomet aš dar tik keli mėnesiai buvau seniūnu, atėjo įsakas, jau net nebeatmenu iš kurio skyriaus; tame įsake kalno ponams būdingu tonu buvo pranešta, jog turįs būti nusamdytas matininkas, o bendruomenei pavesta parengti visus jo darbui reikalingus užrašus ir planus. Tasai įsakas tikrai negalėjo tamstos liesti, nes viskas nutiko jau prieš daugelį metų, ir nebūčiau jo dabar nė prisiminęs, jeigu nesirgčiau ir neturėčiau patale pakankamai laiko pamąstyti apie pačius juokingiausius dalykus. Mice,— tarė jis, staiga pertraukdamas savo pasakojimą ir kreipdamasis į žmoną, kuri, nežinia ką veikdama, vis dar šmižinėjo po kambarį,— būk gera, paieškok spintoje, gal rasi tą įsaką. Mat jis,— paaiškino seniūnas K.,— iš mano pirmųjų laikų, kai dar viską saugojau.

Moteris išsyk atidarė spintą, K. su seniūnu sužiuro į ją. Spinta buvo kimšte prikimšta popierių. Pravėrus duris, laukan išvirto du dideli dokumentų ryšuliai, suveržti virvele apsukui, kaip paprastai rišamos malkos; moteris išsigandus atšoko į šalį.

— Apačioj, apačioj turėtų būti,— diriguodamas iš patalo, tarė seniūnas.

Moteris, abiem rankom griebdama dokumentus, klusniai ėmė viską versti iš spintos, norėdama prieiti prie apatinių popierių. Raštais jau pusė kambario buvo nuklota.

— Daug darbo nuveikta,— linktelėjęs tarė seniūnas,— ir čia tik mažoji dalis. Pagrindinę krūvą sukroviau daržinėje, o didžioji dalis, teisybė, pražuvo. Kas gali viską išsaugoti! Bet daržinėje dar labai daug. Ar pavyks surasti įsaką? — kreipėsi jis vėl į žmoną.— Ieškok dokumento, kuriame mėlynai pabrauktas žodis „matininkas“.

— Čia tamsu,— atsakė žmona,— atsinešiu žvakę.

Ir, žengdama per popierius, išėjo iš kambario.

— Žmona man didžiulė parama,— tarė seniūnas.— Šitas valdiškas darbas toks sunkus, o turiu jį dirbti priešokiais. Tiesa, rašto darbams turiu dar vieną pagalbininką, mokytoją, bet vis tiek neįmanoma susidoroti, visados lieka daug nesutvarkytų reikalų, jie sukaupti

štai šioje dėžėje,— čia seniūnas parodė į kitą spintą.— O dabar, kai dar susirgau, jau ir visai nėra išsigelbėjimo,— tarė jis ir nuvargęs, bet išdidus atvirto aukštielninkas.

— Gal aš galėčiau,— prabilo K., kai žmona grįžo su žvake ir, atsiklaupusi prie spintos, įniko ieškoti įsako,— pagelbėti tamstos žmonai?

Seniūnas juokdamasis pakratė galvą:

— Kaip jau sakiau, neturiu nuo tamstos jokių tarnybinių paslapčių, bet jau per toli nueičiau, jei leisčiau tamstai pačiam raustis dokumentuose.

Kambary dabar stojo tyla, buvo girdėti tik popierių šnaresys, seniūnas galbūt net valandžiukę užsnūdo. Išgirdęs tylų beldimą į duris, K. atsigręžė. Ten, žinoma, buvo jo parankiniai. Šiaip ar taip, jau buvo pavykę juos truputėlį išauklėti, jie nepuolė iš sykio į kambarį, iš pradžių tiktai sušnibždėjo pro durų plyšį:

— Lauke mudviem per šalta.

— Kas ten? — krūptelėjęs paklausė seniūnas.

— Tik mano parankiniai,— atsakė K.,— nė nežinau, kur jiems liepti palaukti, lauke per šalta, o čia jie tiktai kliudys.

— Man jie netrukdo,— maloniai tarė seniūnas.— Tegu eina vidun. Beje, aš juos pažįstu. Seni pažįstami.

— Bet man jie kliudo,— atvirai prisipažino K., perbėgo akimis nuo parankinių prie seniūno, vėl grįžo prie parankinių ir įsitikino, jog visi trys šypsosi taip vienodai, kad nė neatskirsi.— Bet jau kad esate čia,— pridūrė dvejodamas,— tai pasilikit ir padėkit poniai seniūnienei ieškoti dokumento, kuriame mėlynai pabrauktas žodis „matininkas“.

Seniūnas neprieštaravo. Tai, ką pirma draudė matininkui, dabar jisai leido parankiniams, ir tie išsyk puolė prie raštų, bet tik daugiau rausėsi krūvoje, negu ieškojo, ir kol vienas vargais negalais mėgindavo perskaityti dokumentą, kitas jau, žiūrėk, išplėšia jį iš rankos. Moteriškė tuo tarpu klūpojo prie tuščios spintos, ji, rodės, nebeieškojo, šiaip ar taip, žvakė stovėjo nuo jos labai toli.

— Parankiniai,— tarė seniūnas, šypsodamasis iš pasitenkinimo savimi, tarytum viskas čia vyktų jo nurodymu, bet niekas to nė nenumanytų,— kaip tamsta sakai, tamstai kliudo, bet juk čia tamstos paties parankiniai.

— Ne,— šaltai atsakė K.,— jie tik čia prie manęs prisiplakė.

— Na jau, prisiplakė,— tarė seniūnas,— turbūt tamsta norėjai pasakyti, kad jie čia tamstai buvo priskirti.

— Gerai, sakysim, priskirti,— tarė K.— Bet būtų tas pat, jeigu jie būtų iš dangaus nukritę — toks neapgalvotas šis priskyrimas.

— Neapgalvotų dalykų čia nebūna,— pasakė seniūnas ir net atsisėdo, užmiršdamas skaudamą koją.

— Nebūna? — paklausė K.— O kaipgi tada su mano pakvietimu?

— Ir tamstos pakvietimas buvo rimtai apsvarstytas,— tarė seniūnas,— tik pašalinės aplinkybės įsikišusios viską sujaukė, galėsiu tamstai net dokumentais tatai įrodyti.

— Juk dokumento neįmanoma rasti,— tarė K.

— Neįmanoma rasti? — sušuko seniūnas.— Mice, būk gera, pasiskubink truputį! O kol kas galiu tamstai ir be dokumentų papasakoti istorijos pradžią. Į tą įsaką, kurį tamstai pirma minėjau, mes padėkoję atsakėme, kad matininkas mums nereikalingas. Tačiau atrodo, kad šis atsakymas bus sugrįžęs ne į ankstesnį skyrių, pavadinkim jį A, bet per klaidą patekęs kitam skyriui B. Taigi A skyrius atsakymo nesulaukė, bet, deja, ir B skyrius gavo ne visą mūsų atsakymą; gal mūsų laiškas pas mus pasiliko, gal kur kelyje pasimetė, tik jau ne pačiam skyriuj, dėl to galiu galvą guldyti,— šiaip ar taip, ir B skyrių pasiekė tik dokumento vokas su lydraščiu, kuriame tiek tebuvo pažymėta, kad įdėtajame, deja, iš tikrųjų nebesamame dokumente kalbama apie matininko pakvietimą. A skyrius tuo tarpu laukė atsakymo, ten šis reikalas, žinoma, buvo užregistruotas, tačiau, kaip dėl suprantamų priežasčių dažnokai nutinka ir kaip, viską rūpestingai tvarkant, gali nutikti, referentas kliovėsi, kad mes atsakysim, o jis tada pakvies matininką arba tęs susirašinėjimą šiuo klausimu su mumis toliau. Dėl to jis nė netikrino registracijos, ir jo skyriuje viskas nuėjo į užmirštį. Tačiau B skyriuje dokumento vokas pateko stropumu garsėjančiam referentui, italui, pavarde Sordinis; net man, saviškiui, nesuvokiama, kodėl tokių gabumų žmogus laikomas beveik nereikšmingam poste. Tasai Sordinis, žinoma, grąžino mums tuščią dokumento voką, prašydamas papildomos informacijos. Tačiau dabar nuo ano pirmojo A skyriaus rašto buvo praėję jau daug mėnesių, jeigu ne metų; ir tai visai suprantama, mat jeigu, kaip ir privalu, laiškas eina tinkamu keliu, savo skyrių jis pasiekia vėliausiai per dieną, ir reikalas dar tą pačią dieną išsprendžiamas; bet jeigu jis sykį pasiklysta,— o klaidingo kelio, kai tokia puiki yra organizacija, jis turi tiesiog nepaprastai uoliai ieškoti, kitaip niekad neras,— tuomet,

žinoma, tuomet viskas trunka labai ilgai. Tad mes, gavę Sordinio laiškutį, tik labai miglotai teįstengėm prisiminti, koks čia per reikalas, tuo metu darbavomės tiktai dviese, tik mudu su Mice, mokytojas anuomet man dar nebuvo priskirtas, kopijas laikėme tik tuomet, kai reikalas buvo itin svarbus, žodžiu, galėjom tik labai miglotai atsakyti, kad apie tokį pakvietimą nieko nežinome ir kad matininkas mums nėra reikalingas. Tačiau,— stabtelėjo čia seniūnas, lyg, taip smulkiai pasakodamas, būtų jau pernelyg įsivažiavęs, ar bent būtų įmanomas daiktas, kad pernelyg įsivažiavo,— ar tamstai istorija dar nepabodo?

— Ne,— atsakė K.,— man ji įdomi.

O seniūnas:

— Ne dėl įdomumo tamstai ją pasakoju.

— Man ji todėl įdomi,— tarė K.,— kad joje atsiskleidžia juokinga painiava, tam tikrom aplinkybėm lemianti žmogaus gyvenimą.

— Tamstai čia dar niekas neatsiskleidė,— rimtai tarė seniūnas,— ir aš galiu toliau tamstai pasakoti. Sordinio mūsų atsakymas, be abejo, nepatenkino. Negaliu atsižavėti tuo žmogum, nors man — gyva kančia. Mat jis nė vienu nepasitiki, ir jei net, sakysim, jam buvo begalinė daugybė progų įsitikinti, kad koks nors žmogus yra patikimas, kitą kartą jis tuo žmogum vis tiek nepasitiki, lyg visai jo nepažinotų arba, tikriau sakant, lyg žinotų, kad tas žmogus yra sukčius. Manau, kad jis gerai daro, valdininkas taip ir privalo elgtis; deja, dėl savo būdo pats to principo negaliu laikytis. Juk ir tamsta matai, kaip atvirai viską tamstai, prašalaičiui, dėstau, kitaip tiesiog negaliu. Tuo tarpu Sordiniui, gavusiam mūsų atsakymą, iškart kilo įtarimas. Prasidėjo ilgas susirašinėjimas. Sordinis paklausė, kodėl man staiga šovė į galvą, kad matininko nereikia kviesti; aš, remdamasis puikia Micės atmintim, atsakiau, kad pirmąjį pasiūlymą juk buvo pateikusios žinybos (kad jis buvo atėjęs iš kito skyriaus, mes, žinoma, seniai buvom užmiršę); tada Sordinis: kodėl aš tik dabar užsimenąs apie aną žinybų raštą; aš, savo ruožtu: kad aš tik dabar jį prisiminęs; Sordinis: tai esą labai keista; aš: tai visai nekeista, juk šis reikalas jau toks senas; Sordinis: ir vis dėlto keista, nes rašto, kurį aš prisiminęs, visai nesą; aš: be abejo, nesą, nes visas dokumentas pradingęs; Sordinis: tačiau anas pirmasis raštas turįs būti įtrauktas į registracijos knygą, o joje tokio įrašo nesą. Čia aš sutrikau, nes negalėjau nei tvirtinti, nei pamanyti, kad Sordinio skyriuje būtų nutikusi klaida. Galbūt tamsta, ponas matininke, mintyse priekaištauji Sordiniui, girdi, jis, atsižvelgdamas į mano tvirtinimą, privalėjęs bent

pasiteirauti apie šį reikalą kituose skyriuose. Bet kaip tik tai būtų buvę neteisinga, nenoriu, kad to žmogaus vardas net tamstos mintyse būtų nors kiek suterštas. Žinybų darbo principas yra tas, kad į klaidos galimybę apskritai neatsižvelgiama. Tą principą pateisina puiki visų dalykų organizacija, jis yra būtinas, jei nori, kad reikalai būtų tvarkomi šitaip skubiai. Taigi Sordinis net neturėjo teisės teirautis kitų skyrių, beje, kiti skyriai nebūtų jam nė atsakę, nes iškart būtų pastebėję, kad čia tiriama, ar negalėjo įvykti klaida.

— Ponas seniūne,— tarė K.,— leisk tamstą pertraukti klausimu. Argi tamsta pirma neminėjai, kad esama kontrolės žinybų? Pasak tamstos pasakojimo, visas ūkis taip sutvarkytas, kad vien pagalvojus, jog kontrolės gali nebūti, žmogui širdis supyksta.

— Tamsta esi griežtas,— atsakė seniūnas.— Bet nors būtum dar tūkstanteriopai griežtesnis, tatai būtų niekis, palyginti su tuo griežtumu, kurį žinybos taiko pačioms sau. Tik visiškas pašalaitis gali šitaip paklausti. Ar esama kontrolės žinybų? Vien kontrolės žinybų ir tesama. Tiesa, jos nėra skirtos ieškoti klaidų tiesmuka prasme, nes klaidų juk nebūna, ir net jeigu kartą klaida pasitaiko, kaip, sakysim, tamstos atveju, kas gi išdrįs pasakyti, kad tai neabejotina klaida?

— Man tai visiška naujiena,— sušuko K.

— O man — tikra seniena,— atsakė seniūnas.— Mano nuomonė beveik tokia pat kaip tamstos, esu įsitikinęs, kad čia įvyko klaida; Sordinis taip dėl jos susikrimto, kad sunkiai susirgo, o pirmoji kontrolės instancija, kuriai mes turim dėkoti už tai, kad atskleidė klaidos šaltinį, irgi įžvelgia čia klaidą. Bet kas išdrįs tvirtinti, kad taip nuspręs ir antroji kontrolės instancija, o paskui trečioji ir kitos?

— Gal ir taip,— tarė K.,— į tokius svarstymus aš geriau nesikišiu, be to, juk tik dabar pirmąsyk išgirdau apie šitas kontrolės instancijas ir kol kas, aišku, negaliu jų suprasti. Bet man regis, kad čia reikia skirti du dalykus: pirma, tai, kas vyksta tarnybų viduje ir tarnybiniu požiūriu gali būti ir vienaip, ir antraip vertinama, ir antra, mano tikrąjį asmenį, mane, esantį už tarnybų ribų: juk yra iškilusi grėsmė, kad tarnybos gali padaryti man žalą, kuri būtų tokia beprasmiška, kad vis dar negaliu patikėti, jog pavojus iš tiesų didelis. Pirmuoju atveju tikriausiai teisybė yra tai, ką tamsta, ponas seniūne, su tokiu stulbinamu, nepaprastu nusimanymu šičia pasakoji, tiktai aš dar norėčiau ir apie save bent žodį išgirsti.

— Prie to ir artėju,— atsakė seniūnas,— tačiau tamsta negalėsi to suprasti, jeigu aš pirma dar šio to neišdėstysiu. Jau ir apie kontro-

lės instancijas dabar per anksti užsiminiau. Taigi grįžtu prie nesutarimų su Sordiniu. Kaip minėjau, mano galimybės gintis pamažėle išseko. Bet jeigu Sordinis pajunta turįs rankose bent menkiausią pranašumą prieš ką nors, jis jau nugalėjęs, nes tada jo dėmesys, energija, atida dar labiau padidėja; užpultajam tada tikras siaubas, o užpultojo priešams — tiesiog gyvas džiaugsmas tatai matyti. Tik todėl, kad kitais atvejais esu patyręs ir pastarąjį jausmą, galiu apie jį taip pasakoti, kaip dabar tamstai pasakoju. Dar nė karto man nepavyko savo akimis jo išvysti, jis negali nusileisti į kaimą, nes yra per daug apsikrovęs darbu, apie jo kabinetą esu girdėjęs pasakojant, kad tame kambary visas sienas dengia kolonos didžiulių, vienas ant kito sudėtų dokumentų segtuvų, ir tai tik tie dokumentai, su kuriais Sordinis šiuo metu kaip tik dirbąs, o kadangi dokumentai iš segtuvų nuolatos išimami ir vėlei į juos dedami ir visa tai daroma be galo skubiai, tai tosios kolonos be paliovos virstančios, ir kaip tik tas nuolatinis ir dažnas bildesys esąs pats būdingiausias Sordinio kabineto bruožas. Žodžiu, Sordinis yra tikras darbininkas, ir smulkiausią atvejį jis nagrinėja taip pat atidžiai kaip ir visų reikšmingiausią.

— Tamsta, ponas seniūne,— tarė K.,— vis kalbi apie mano atvejį kaip apie vieną iš smulkiausių, bet juk jis jau daugeliui valdininkų davė gražaus darbo ir jeigu iš pradžių gal ir buvo visai smulkus, tai dabar panašių į poną Sordinį uolių valdininkų dėka jau tapo labai reikšmingas. Deja, ir visai prieš mano valią, nes mano didžiausias troškimas — ne matyti, kaip randasi ir griūva aukštos mane liečiančių dokumentų kolonos, o ramiai sau darbuotis kaip menkam matininkui prie mažučio braižymo stalo.

— Ne,— tarė seniūnas,— tai nėra reikšmingas atvejis. Šiuo atžvilgiu tamstai visai nėra pagrindo skųstis, tamstos atvejis ir tarp smulkiųjų vienas iš pačių smulkiausių. Darbo apimtis nelemia reikalo svarbumo, tamstai dar toli šaukia, iki suprasi žinybas, jeigu šitaip manai. Bet net jeigu darbo apimtis ir turėtų reikšmės, tamstos atvejis vis tiek būtų vienas iš menkesniųjų, paprasti atvejai, taigi tokie, kuriuose nepasitaiko vadinamųjų klaidų, reikalauja dar daug daugiau, tik, žinia, vaisingesnio darbo. Beje, tamsta dar nieko nė nežinai apie darbą, kurio tamstos atvejis pareikalavo, apie tai aš kaip tik ir ketinu papasakoti. Taigi manęs Sordinis iš pradžių nelietė, užtat jo valdininkai pradėjo lankytis, „Ponų smuklėje" kasdien vyko protokoluojamos garbingų bendruomenės narių apklausos. Daugumas palaikė mano pusę, tik keli sutriko; žemės matavimo klausimas

ūkininkui labai svarbus, jie pradėjo įtarinėti čia būsiant kokį slaptą susitarimą, kokią neteisybę, be to, dar ir vadą sau susirado, ir Sordiniui iš jų parodymų turėjo subręsti įsitikinimas, kad ne visi nariai būtų prieštaravę dėl matininko pakvietimo, jeigu aš tą klausimą būčiau pateikęs bendruomenės tarybai. Šitaip savaime suprantamas dalykas,— kad matininkas nereikalingas,— šiaip ar taip, buvo paverstas bent jau abejotinu. Ypač čia pasižymėjo toks Brunsvikas,— tamsta jo turbūt nepažįsti,— gal jis ir neblogas, bet kvailas ir fantazijų prisigaudęs, tai Lazemano svainis.

— Odminio? — paklausė K. ir papasakojo apie vešliabarzdį, matytą Lazemano namuose.

— Taip, tai jis,— varė seniūnas.

— Aš ir jo žmoną pažįstu,— truputėlį rizikuodamas apsirikti, pasakė K.

— Galimas daiktas,— tarė seniūnas ir išsyk nutilo.

— Ji graži,— tarė K.,— tik trupučiuką išblyškusi ir paliegusi. Turbūt ji iš pilies? — pridūrė jis, lyg klausdamas, lyg teigdamas.

Seniūnas pasižiūrėjo į laikrodį, įsipylė vaistų į šaukštą ir paskubom juos prarijo.

— Pilyje tamsta turbūt vien kanceliarijas ir težinai? — šiurkščiai paklausė K.

— Taip,— atsakė seniūnas su ironiška, bet sykiu ir dėkinga šypsena.— Jos ir yra svarbiausios. O dar dėl Brunsviko: jei galėtume pašalinti jį iš bendruomenės, mažne visi apsidžiaugtumėm, ir pats Lazemanas nė kiek ne mažiau. Bet anuomet Brunsvikas buvo įsigijęs tam tikrą įtaką, jis, tiesa, ne kalbėtojas, užtat rėksnys, o kai kam to ir užtenka. Taigi man teko pateikti visą reikalą svarstyti bendruomenės tarybai, ir tai, beje, iš pradžių buvo vienintelė Brunsviko pergalė, nes didžioji bendruomenės tarybos narių dauguma, aišku, nė girdėti apie matininką nieko nenorėjo. Ir nuo tos dienos dabar jau ne vieni metai praėję, bet visą tą laiką istorija nenurimo, iš dalies dėl Sordinio uolumo, nes šis kruopščiausiais tyrimais aiškinosi ir daugumos, ir opozicijos motyvus, o iš dalies ir dėl Brunsviko kvailumo ir garbėtroškos. O pastarasis turi visokių asmeninių ryšių su žinybomis ir vis, žiūrėk, pakurstydavo jas naujomis savo fantazijos išmonėmis. Sordinis, tiesa, nesidavė Brunsviko suklaidinamas, kaipgi Brunsvikas įstengtų suklaidinti Sordinį? Bet kaip tik tam, kad nesiduotum suklaidinamas, buvo reikalingi nauji tyrimai, o šiems dar nepasibaigus Brunsvikas vėl ką nors nauja išgalvodavo, juk jis labai pas-

lankus, tai vienas iš jo kvailumo požymių. O dabar turiu paminėti vieną ypatingą mūsų žinybų aparato savybę. Būdamas itin darnus, jis drauge ir be galo jautrus. Jeigu koks reikalas labai ilgai svarstomas, gali atsitikti, kad, svarstymams dar tebevykstant, staiga kurioje nors nenumatytoje ir vėliau nebenustatomoje instancijoje žaibiškai gimsta nutarimas, kuris visą reikalą, dažniausiai, tiesa, labai pagrįstai, bet vis dėlto savarankiškai užbaigia. Atrodo, tarytum žinybų aparatas, metų metus dirginamas to paties, nors gal ir menko reikalo, nebebūtų pajėgęs ištverti įtampos ir pats savaime, be valdininkų įsikišimo, būtų priėmęs sprendimą. Žinoma, jokio stebuklo čia neįvyksta, aišku, kad kuris nors valdininkas parašo nutarimą arba padaro žodinį sprendimą, tačiau, bent jau mūsų, kaimo bendruomenės, ir net aukštesnių tarnybų akimis žiūrint, neįmanoma nustatyti, kuris valdininkas šitaip nusprendė ir kuo jo sprendimas pagrįstas. Tik kontrolės instancijos tatai daug vėliau nustato; bet mes to nebesužinome, beje, tuomet tai jau vargu bau kam ir bebūtų įdomu. Tai va, šitie sprendimai, kaip minėjau, dažniausiai būna tiesiog nepriekaištingi, ir bėda dėl jų tik ta, kad mes, kaip paprastai kad esti, per vėlai apie juos sužinom ir todėl dar vis karštai ginčijamės dėl seniai jau nuspręsto reikalo. Nežinau, ar tamstos atveju buvo priimtas toks sprendimas,— esama požymių, kad taip, bet esama ir požymių, kad ne,— tačiau jeigu taip būtų nutikę, tai tamstai būtų buvęs išsiųstas kvietimas, tamsta būtumei sukoręs ilgiausią kelią ligi šičia, daug laiko tam būtų sugaišta, o Sordinis dar vis iš paskutinio būtų plušėjęs prie tos pačios istorijos, Brunsvikas tebebūtų rezgęs intrigas, o aš ir toliau būčiau buvęs jų abiejų kamuojamas. Apie šią galimybę aš tiktai užsimenu, o iš tikrųjų štai kas man žinoma: viena kontrolės instancija per tą laiką pastebėjo, kad iš A skyriaus prieš daugelį metų išsiųstas bendruomenei laiškas, kuriame teirautasi apie matininką, o atsakymas į tą raštą ligi šiol negautas. Vėl buvo kreiptasi į mane, ir dabar, žinia, visa istorija išaiškėjo, A skyrius pasitenkino mano atsakymu, kad matininkas nereikalingas, o Sordinis turėjo prisipažinti pasirodęs šiuo klausimu nekompetentingas ir, tiesa, ne dėl savo kaltės, įdėjęs daugybę niekam nereikalingo, nervus alinančio triūso. Jeigu tik iš visų pusių, kaip visuomet, nebūtų griuvę nauji darbai ir jeigu tamstos atvejis nebūtų buvęs tik labai smulkus,— beveik galima pasakyti, kad jis iš smulkių smulkiausias,— tai mes visi tikriausiai būtume lengviau atsidusę, manau, net ir pats Sordinis. Tik Brunsvikas tūžo, bet tai buvo stačiai juokinga. O da-

bar, ponas matininke, įsivaizduok tamsta mano nusivylimą, kada, taip laimingai užbaigus visą tą reikalą,— o nuo to meto jau irgi nemažai laiko praėjo,— staiga išdygsti tamsta ir darosi panašu, kad visa istorija vėl prasidės iš pradžių. Turbūt supranti tamsta, jog aš, kiek nuo manęs priklausys, kuo ryžtingiausiai stengsiuosi, kad šito nieku gyvu nenutiktų?

— Žinoma,— atsakė K.,— bet dar aiškiau suprantu, kad tai tiesiog kraupus pasityčiojimas iš manęs, gal net ir iš įstatymo. Ką gi, aš mokėsiu apginti savo interesus.

— Kaipgi ketini tamsta tai daryti? — paklausė seniūnas.

— Tai paslaptis, negaliu pasakyti,— tarė K.

— Nenoriu tamstai pirštis,— pasakė seniūnas,— tik siūlau turėti galvoje, kad esu tamstai — nesakau, kad bičiulis, juk mes visai nepažįstami,— bet lyg koks partneris. Tik vieno dalyko neleisiu: kad tamsta būtumei priimtas matininku; o šiaip gali tamsta drąsiai kreiptis į mane visais reikalais, padėsiu kiek išgalėsiu, nors, žinia, mano valdžia nedidelė.

— Tamsta vis kalbi,— tarė K.,— kad aš turėčiau būti priimtas matininku, o juk aš jau esu priimtas. Štai Klamo laiškas.

— Klamo laiškas,— pasakė seniūnas.— Jis brangus ir vertas pagarbos dėl Klamo parašo, kuris, regis, nesuklastotas, o šiaip... bet nedrįstu vienas čia visko spręsti. Mice,— sušuko jis, paskui pridūrė: — Bet ką gi jūs tenai darote?

Parankiniai su Mice, į kuriuos K. ir seniūnas taip ilgai nekreipė dėmesio, matyt, nesurado ieškotojo dokumento, o paskui mėgino viską sukimšti atgal į spintą, tačiau dėl netvarkingos dokumentų gausybės jiems tatai niekaip nesisekė. Tada tikriausiai parankiniams šovė į galvą mintis, dabar jų pradėta realizuoti. Spintą jie paguldė ant žemės, sugrūdo į ją visus dokumentus, ir, susėdę su Mice ant spintos durelių, mėgino dabar jas iš lėto užspausti.

— Rašto, vadinasi, nepavyko rasti,— tarė seniūnas.— Gaila, bet istoriją tamsta juk jau žinai, tiesą sakant, tas raštas mums ir nereikalingas, beje, jis dar, be abejo, atsiras, greičiausiai jis pas mokytoją, pas jį dar labai daug dokumentų. Bet dabar, Mice, eikš pas mane, atsinešk žvakę ir paskaityk man šį laišką.

Micė atėjo ir dabar, atsisėdusi ant lovos krašto ir prisiglaudusi prie ją apkabinusio stipraus, gyvybės kupino vyro, atrodė tik dar pilkesnė, dar neišvaizdesnė. Žvakės šviesoje į akis krito vien jos smulkus, aiškių, griežtų, senatviško sunykimo vos vos tesušvelnintų bruožų veidas.

Tik pažvelgusi į laišką, ji pamaldžiai susinėrė rankas.

— Iš Klamo,— pasakė.

Paskui juodu, trupučiuką pasišnibždėdami, įniko drauge skaityti laišką, o galų gale, kaip tik tuo metu, kai parankiniai, pagaliau užspaudę spintos duris, sušuko „Valio!" ir Micė pažvelgė į juodu su tylia padėka akyse, seniūnas pasakė:

— Micė visiškai tos pačios nuomonės kaip ir aš, tad dabar jau išdrįsiu tamstai ją pasakyti. Šitas laiškas apskritai ne tarnybinis raštas, o privatus laiškas. Jau vien iš kreipinio „Didžiai gerbiamas pone!" tas aiškiai matyti. Be to, jame nė vienu žodžiu nepasakyta, kad tamsta esi priimtas matininku, veikiau čia šnekama tik abstrakčiai apie valdovo tarnybą, bet ir tas griežtai netvirtinama, tamsta esi priimtas tiktai „kaip tamstai žinoma", kitaip tariant, įrodyti, kad esi priimtas, yra tamstos paties pareiga. Galų gale, tarnybiniu požiūriu tamstai liepiama kreiptis išimtinai į mane, seniūną, kaip į tamstos tiesioginį viršininką, kuris turįs tamstai viską smulkiai nupasakoti, ką aš jau didžiąja dalimi ir padariau. Žmogui, mokančiam skaityti tarnybinius raštus ir dėl to geriau perprantančiam ir netarnybinius laiškus, tatai aiškiau negu aišku. Nesistebiu, kad tamsta, visiškas prašalaitis, šito nesupranti. Apskritai šitas laiškas nieko daugiau nereiškia, tik tiek, kad tuo atveju, jeigu tamsta būsi priimtas valdovo tarnybon, Klamas ketina pats tamsta rūpintis.

— Tamsta, ponas seniūne,— tarė K.,— taip puikiai aiškini šį laišką, kad galų gale iš jo belieka vien parašas tuščiam lakšte. Negi tamsta nejauti, kad šitaip menkini neva labai tamstos gerbiamą Klamo vardą?

— Tai nesusipratimas,— atsakė seniūnas.— Aš neneigiu šito laiško reikšmės, savo aiškinimu anaiptol jo nemenkinu, veikiau net priešingai. Privatus Klamo laiškas, žinoma, daug reikšmingesnis už tarnybinį raštą; bet kaip tik tos reikšmės, kurią jam tamsta teiki, jis neturi.

— Ar tamsta pažįsti Švarcerį? — paklausė K.

— Ne,— atsakė seniūnas,— o tu, Mice? Irgi ne. Ne, mudu jo nepažįstam.

— Keista,— tarė K.,— jis kašteliono padėjėjo sūnus.

— Mielas ponas matininke,— tarė seniūnas,— kurgi man pažinti visus visų kašteliono padėjėjų sūnus?

— Gerai,— tarė K.,— tai tamsta, vadinasi, turėsi patikėti mano žodžiu, kad jis — kašteliono sūnus. Su tuo Švarceriu jau savo atvy-

kimo dieną patyriau nemalonų incidentą. Tada jis telefonu pasiteiravo kašteliono padėjėją, vardu Fricą, ir gavo atsakymą, kad aš priimtas matininku. Kaipgi tamsta, ponas seniūne, tai paaiškinsi?

— Labai paprastai,— atsakė seniūnas.— Tamsta tiesiog dar nė sykio nesi turėjęs sąlyčio su mūsų žinybomis. Tasai sąlytis tėra vien regimybė, o tamsta, nežinodamas padėties, laikai jį tikru. O dėl telefono, tai žiūrėk tamsta: štai aš jau tikrai pakankamai daug reikalų turiu su žinybomis, bet nelaikau telefono. Užeigose ir panašiose vietose jis gal ir gali būti naudingas, maždaug kaip muzikos automatas, daugiau jis nieko ir nevertas. Ar tamsta čia jau bent kartą mėginai skambinti telefonu? Mėginai? Na, tuomet gal geriau suprasi, ką turiu galvoje. Pilyje, girdėjau, telefonas veikiąs kuo puikiausiai; ten, kaip man pasakojo, be paliovos skambinama telefonu, ir darbas dėl to, žinoma, labai paspartėja. Tą nepaliaujamą skambinimą mes čia savo aparatuose girdime kaip šniokštimą ir giedojimą, tamsta tikriausiai irgi girdėjai. Tai va, tas šniokštimas ir tas giedojimas yra vienintelis tikras ir pasitikėjimo vertas dalykas, perteikiamas mums čionykščių aparatų, o visa kita — gryna apgaulė. Su pilimi nėra tikro telefono ryšio, nėra centrinės stoties, kuri mus sujungtų su kuo reikia; kai iš čia kas nors skambina į pilį, tenai pradeda skambėti visi žemesniųjų skyrių aparatai arba, tikriau sakant, pradėtų skambėti visi aparatai, jeigu tik, kaip man tikrai žinoma, beveik visų aparatų skambučiai nebūtų išjungti. Bet kartais kokiam nusiplūkusiam valdininkui, ypač vakare arba naktį, užeina noras trupučiuką prasiblaškyti, ir jis įsijungia skambutį; tada mes sulaukiam atsakymo, tiesa, tokio atsakymo, kuris tėra tiktai pokštas. Ir tai visai suprantama. Kas gi gali reikalauti, kad jam būtų leidžiama savo asmeniniu menku reikalėliu brautis skambučiu į be galo svarbius ir pašėlusiu greičiu dirbamus darbus? Lygiai taip pat negaliu suvokti, kaip net prašalaitis gali pamanyti, kad, sakysim, paskambinus Sordiniui, iš tikrųjų Sordinis ir atsilieps. Veikiau jau ten bus turbūt koks menkas visai kito skyriaus registratorius. Žinia, ir atvirkščiai — itin retą valandą gali nutikti ir taip, kad, paskambinus menkam registratoriui, atsilieps pats Sordinis. Tuomet, aišku, verčiau išsyk dumti nuo aparato, nė pirmojo žodžio neišgirdus.

— Apie tai aš, tiesą sakant, nebuvau pagalvojęs,— tarė K.,— šitų smulkmenų juk negalėjau žinoti; bet labai tais pokalbiais telefonu nesikliovinau ir visados buvau įsitikinęs, kad tikrai reikšminga tik tai, ką sužinai ar pasieki pačioje pilyje.

— Ne,— tarė seniūnas, nusitverdamas vieno žodžio,— tie pokal-

biai telefonu tikrai reikšmingi, kaip galėtų būti kitaip? Kaipgi pilies valdininko pranešta žinia galėtų būti nereikšminga? Juk jau sakiau tamstai, kai kalbėjom apie Klamo laišką: visi tie pranešimai neturi tarnybinės reikšmės; jei tamsta mėgini teikti jiems tarnybinę reikšmę, tai klysti; tačiau jų privati reikšmė — kaip prielankumo ar priešiškumo ženklas — yra didžiulė, dažniausiai didesnė už visokią tarnybinę reikšmę.

— Gerai,— tarė K.,— tarkim, kad taip ir yra; tuomet aš turėčiau pilyje turėti visą kupetą gerų bičiulių; griežtai žiūrint, jau toji prieš daugelį metų anam skyriui toptelėjusi mintis, kad būtų galima imti ir pakviesti matininką, mano atžvilgiu buvo prielankumo aktas, o vėliau tokie aktai rikiavosi vienas paskui kitą, kol aš pagaliau, tiesa, savo pragaiščiai, buvau čionai prisiviliotas; o dabar girdžiu grasinimus mane išvyti.

— Tamstos žodžiuose esama tiesos,— tarė seniūnas,— tamsta teisingai manai, kad pilies pranešimų negalima suprasti pažodžiui. Bet atsargumas juk visur būtinas, ne tik čia,— ir tai juo didesnis, juo gautas pranešimas svarbesnis. Tačiau to, ką tamsta čia šnekėjai apie prisiviliojimą, visai nesuprantu. Jeigu tamsta būtum atidžiau klausęsis, ką aš kalbėjau, tai juk turėtum suvokti, jog tamstos pakvietimo čionai klausimas pernelyg sudėtingas, kad mudu jį čia galėtume išspręsti per vieną trumputį pašnekesį.

— Vadinasi, baigiant galima tarti,— pasakė K.,— kad viskas labai neaišku ir neišpainiojama, taigi ir išvijimas.

— Ponas matininke, kas gi drįs tamstą išvyti? — tarė seniūnas.— Kaip tik ligšiolinis neaiškumas ir yra tamstai garantija, kad su tamsta kuo mandagiausiai elgsis, tik tamsta, jeigu neklystu, esi pernelyg jautrus. Niekas tamstos čia nelaiko, bet juk tai nereiškia, kad esi vejamas.

— O, ponas seniūne,— tarė K.,— dabar jau tamstai viskas regisi pernelyg aišku. Pamėginsiu kai ką išvardyti tamstai, kas čia mane laiko: aukos, kurias turėjau sudėti, išeidamas iš namų, ilga sunki kelionė, pagrįstos viltys, kurias siejau su mintimi, kad čia būsiu priimtas, visiškas mano neturtas, neturėjimas galimybės dabar namie vėlei rasti lygiavertį darbą, o galų pagalėj — ir tai ne menkiausias dalykas — mano sužadėtinė, šio kaimo gyventoja.

— Ak, Fryda,— visai nenustebęs tarė seniūnas.— Žinau. Bet Fryda visur paskui tamstą eis. O visus kitus reikalus, žinia, reikia dar apsvarstyti, aš informuosiu apie juos pilį. Jeigu ateitų koks nu-

tarimas arba jeigu pirma reikėtų tamstą dar kartą apklausti, aš tamstą pasikviesiu. Sutinki?

— Ne, tikrai ne,— tarė K.,— ne malonių iš pilies laukiu, tik to, kas man teisėtai priklauso.

— Mice,— tarė seniūnas žmonai, kuri vis dar sėdėjo prisiglaudusi prie jo ir užsisvajojusi žaidė Klamo laišku, net pasidarė iš jo laivelį; dabar K. išsigandęs atėmė iš jos dokumentą,— Mice, koja vėl labai įsiskaudėjo, teks pakeisti prievilgą.

K. atsistojo.

— Tuomet aš atsisveikinsiu,— pasakė.

— Gerai,— tarė Micė, jau ruošdama kažkokį tepalą.— Be to, ir skersvėjis labai smarkus.

K. atsigręžė; parankiniai, kaip visada nederamai uolūs, po paskutinių K. žodžių išsyk buvo atvėrę abi durų puses. Šaltis veržte veržėsi į ligonio kambarį, tad K. paskubomis tegalėjo nusilenkti seniūnui. Paskui tekinas išbėgo iš kambario, išsitempdamas parankinius, ir skubiai uždarė duris.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Prie užeigos jo laukė šeimininkas. Neužkalbintas jis nebūtų išdrįsęs prašnekti, tad K. paklausė, ko jis norįs.

— Ar jau turi naują būstą? — paklausė šeimininkas, nudelbęs žemėn akis.

— Žmona tau liepė paklausti,— tarė K.— Matyt, esi nuo jos labai priklausomas?

— Ne,— atsakė šeimininkas,— ne jos lieptas klausiu. Bet ji per tave labai susijaudinusi ir susikrimtusi, nieko negali dirbti, guli lovoje ir vis dūsauja, vis aimanuoja.

— Gal man nueiti pas ją? — paklausė K.

— Melste meldžiu,— tarė šeimininkas.— Buvau tave bešaukiąs iš seniūno, pasiklausiau ten prie durų, bet judu šnekėjotės, nenorėjau trukdyti, be to, ir žmona man rūpėjo, parbėgau namo, tačiau ji manęs neįsileido, tad man nieko daugiau ir neliko, tik tavęs laukti.

— Tai eime kuo greičiausiai,— tarė K.,— aš ją kaipmat nuraminsiu.

— Kad tik pasisektų,— tarė šeimininkas.

Juodu perėjo šviesią virtuvę, kur trys ar keturios mergos, visos toli viena nuo kitos, užkluptos kiekviena prie savo darbo, K. pasirodžius tiesiog stingte sustingo. Jau virtuvėje buvo girdėti šeimininkės atodūsiai. Ji gulėjo plona lentų siena nuo virtuvės atskirtame belangiame užkaboryje. Ten tilpo tik didelė dvigulė lova ir spinta. Lova buvo taip pastatyta, kad iš jos galėjai apžvelgti visą virtuvę ir matyti, kaip vyksta darbas. Tuo tarpu iš virtuvės beveik visai negalėjai įžiūrėti, kas dedasi užkabory. Ten buvo tamsu, vos vos dūlavo vien baltos ir raudonos spalvos patalynė. Tik įžengęs vidun, kai akys apsiprasdavo, galėjai įžiūrėti atskirus daiktus.

— Pagaliau atėjai tamsta,— silpnu balsu tarė šeimininkė.

Ji gulėjo išsitiesusi aukštielninka, matyt, vos beįstengdama alsuoti, pūkinius patalus nusimetusi šalin. Lovoje ji rodėsi kur kas jaunesnė nei apsirengusi, tačiau dėl naktinio gaubtuvėlio iš plonų nėrinių, kurį buvo užsidėjusi,— per mažo, vos besilaikančio ant šukuosenos,— aiškiai matėsi, koks subliuškęs jos veidas, stačiai graudu buvo žiūrėti.

— Kaipgi būčiau galėjęs ateiti? — švelniai paklausė K.— Juk tamsta neliepei manęs pašaukti.

— Nereikėjo tamstai versti manęs taip ilgai laukti,— kaprizingai kaip tikra ligonė pasakė šeimininkė.— Sėskis tamsta,— tarė ji, rodydama į lovos kraštą,— o jūs visi kiti eikit lauk!

Be parankinių, dabar jau ir mergos buvo susigrūdusios užkaborin.

— Aš irgi einu sau, Gardena,— tarė šeimininkas.

K. pirmąsyk išgirdo moteriškės vardą.

— Žinoma,— atsakė ji iš lėto ir, tarytum jos mintys klaidžiotų kažin kur kitur, išsiblaškiusi pridūrė: — Kodėl jau kaip tik tu turėtum pasilikti?

Tačiau kai visi pasitraukė virtuvėn,— šį kartą ir parankiniai išsyk pakluso, tiesa, jie buvo pradėję kirkinti kažkurią mergą,— Gardena pasirodė besanti pakankamai budri suvokti, kad virtuvėje girdėti viskas, kas čia kalbama, mat užkaboris buvo be durų; tad ji liepė visiems dingti ir iš virtuvės. Taip tučtuojau ir įvyko.

— Malonėk tamsta, ponas matininke,— prabilo tada Gardena,— paduoti man skarą iš spintos, ji kabo išsyk už durų, noriu ja prisiklóti, šitų patalų negaliu pakęsti, man taip sunku kvėpuoti.

K. padavė jai skarą, ir ji pasakė:

— Matai tamsta, kokia graži skara, argi ne?

K. rodėsi, kad tai paprasta vilnonė skara, vien iš paslaugumo jis dar kartą ją pačiupinėjo, bet nieko neatsakė.

— Taip, graži skara,— tarė Gardena susisupdama.

Dabar ji gulėjo nurimusi; visos negalios rodėsi praėjusios, ji net prisiminė, kad nuo gulėjimo jos plaukai susitaršę, tad valandžiukę atsisėdo ir šiek tiek pasitaisė šukuoseną aplink gaubtuvėlį. Plaukai buvo vešlūs.

Pradėjęs nekantrauti, K. tarė:

— Tamsta, ponia šeimininke, liepei paklausti mane, ar aš jau turiu naują būstą.

— Liepiau tamstą paklausti? — tarė šeimininkė.— Ne, tamsta klysti.

— Tamstos vyras mane ką tik klausė.

— Tikiu,— atsakė šeimininkė,— jis man tikras kryžius. Kai nenorėjau, kad tamsta čia būtum, jis tamstą laikė, o dabar, kai esu tiesiog laiminga, kad tamsta čia gyveni, jis gena tamstą laukan. Taip jis visados daro.

— Vadinas,— tarė K.,— tamsta taip greit pakeitei nuomonę apie mane? Per vieną ar dvi valandas?

— Nuomonės aš nepakeičiau,— vėl silpnesniu balsu tarė šeimininkė,— duok ranką, tamsta. Štai taip. O dabar pažadėk tamsta būti man visai atviras, aš irgi būsiu tamstai visai atvira.

— Gerai,— pasakė K.,— o kuris pradėsim?

— Aš,— atsakė šeimininkė.

Atrodė veikiau, kad ji ne K. nuolaidą daro, bet pati trokšte trokšta pirmoji prabilti. Išsitraukusi iš po pagalvės nuotrauką, šeimininkė padavė ją K.

— Pažvelk tamsta į šitą fotografiją,— tarė maldaujamu balsu.

Kad geriau būtų matyti, K. žengė žingsnį virtuvėn, bet ir ten nuotraukoje sunkiai begalėjai ką nors įžiūrėti, nes ji buvo nuo senumo išblukusi, keliose vietose perlūžusi, sumaigyta ir dėmėta.

— Nelabai kaip išsilaikiusi,— tarė K.

— Deja, deja,— pasakė šeimininkė,— kai metų metus ištisai su savim nešiojiesi nuotrauką, ji ir pasidaro tokia. Bet nėra abejonės, jeigu tamsta atidžiai įsižiūrėsi, viską pamatysi. Beje, galiu tamstai padėti, pasakok tamsta, ką ten matai, man labai smagu klausytis, kai kas nors kalba apie tą nuotrauką. Taigi ką?

— Jaunuolį,— pasakė K.

— Taip,— tarė šeimininkė.— O ką jis daro?

— Jei neklystu, guli ant lentos, rąžosi ir žiovauja,— atsakė K.
Šeimininkė nusijuokė.

— Visai ne,— tarė ji.

— Bet juk štai čia lenta, o čia jisai guli,— spyrėsi K.

— Pasižiūrėk tamsta atidžiau,— pyktelėjusi tarė šeimininkė.— Argi jis iš tikrųjų guli?

— Ne,— dabar jau pasakė K.,— jis ne guli, bet skrieja, o dabar jau matau, kad ten ir visai ne lenta, bet greičiausiai virvelė, jaunuolis šokinėja į aukštį.

— Na mat,— nudžiugusi tarė šeimininkė,— jis šokinėja, taip mankštinasi valdžios pasiuntiniai. Juk žinojau, kad tamsta įžiūrėsi. Ar tamsta ir jo veidą matai?

— Veidą menkai teįžvelgiu,— tarė K.,— matyt, jis labai stengiasi, burna pravira, akys primerktos, plaukai išsidraikę.

— Puiku,— pritariamai linktelėjo šeimininkė.— Daugiau žmogus, savo akimis jo nematęs, ir negali įžiūrėti. Tačiau tai buvo dailus jaunuolis; mačiau jį prabėgomis tik vieną kartą ir niekados jo nepamiršiu.

— O kas gi jis toks buvo? — paklausė K.

— Jis buvo,— tarė šeimininkė,— pasiuntinys, per kurį Klamas mane pirmą sykį pasišaukė.

K. negalėjo atidžiai klausytis, jo dėmesį atitraukė stiklo blerbėjimas. Jis tuoj suprato, iš kur tas trukdymas. Parankiniai stovėjo kieme, šokinėjo sniege nuo kojos ant kojos ir dėjosi stačiai laimingi, kad vėl mato K.; iš džiaugsmo jie rodė jį vienas kitam ir be paliovos barbeno į virtuvės langą. Išvydę grėsmingą K. mostą, iškart liovėsi, puolė stumti vienas kitą tolyn, tačiau, žiūrėk, vienas nuo antro čia pat pasprunka, ir vėl abu jau prie lango. K. nuskubėjo užkaborin, kur parankiniai iš lauko negalėjo jo matyti ir kur jam nereikėjo jų matyti. Tačiau tylus, sakytumei maldaujamas stiklo blerbesys ir ten jį dar ilgai persekiojo.

— Ir vėl parankiniai,— atsiprašydamas pasakė jis šeimininkei ir mostelėjo ranka kiemo pusėn.

Tačiau šeimininkė nekreipė į jį dėmesio, nuotrauką ji buvo jau atėmusi iš jo, pati apžiūrėjusi, išlyginusi ir vėlei pasikišusi po pagalve. Jos judesiai pasidarė lėtesni, bet ne iš nuovargio, o nuo atsiminimų naštos. Šeimininkė ketino šį tą papasakoti K. ir per tuos atsiminimus jį patį užmiršo. Žaidė savo skaros kutais. Tik po valandėlės pakėlė akis, persibraukė per jas ranka ir tarė:

— Ir šita skara iš Klamo. Ir gaubtuvėlis. Nuotrauka, skara ir

gaubtuvėlis — štai trys mano atminimai apie jį. Nesu tokia jauna kaip Fryda ir nesu nei tokia garbėtroška, nei tokia jautriasielė, mat ji labai jautriasielė; žodžiu, moku susitaikinti su gyvenimu, tačiau turiu tamstai prisipažinti, kad be tų trijų daiktų nebūčiau čia taip ilgai ištvėrusi, ko gero, nė dienos nebūčiau čia ištvėrusi. Gal tie trys atminimai ir atrodo tamstai menki, bet va: Fryda, taip ilgai bendravusi su Klamu, išvis neturi jokio atminimo, aš klausiau ją, ji pernelyg didelė svajoklė ir vis kažkuo nepatenkinta; o aš, tik tris kartus buvusi pas Klamą — daugiau jis nebeliepė manęs pašaukti, nežinau kodėl,— vis dėlto, lyg nujausdama, kad mano laikas bus toks trumpas, parsinešiau tuos daiktus atminimui. Žinia, tuo privalai pasirūpinti, Klamas pats nieko nedovanoja, bet pamačius ten ką nors tinkama gulint galima išprašyti.

Nors ir labai tos istorijos buvo su K. susijusios, jam pasidarė nesmagu.

— Kiek laiko nuo tada jau praėję? — paklausė jis.

— Daugiau nei dvidešimt metų,— atsakė šeimininkė.— Gerokai daugiau nei dvidešimt metų.

— Šitiek laiko tveria ištikimybė Klamui,— tarė K.— Bet ar tamsta, ponia šeimininke, supranti, kad mane nuo tokių istorijų baisus rūpestis ima, kai pagalvoju apie būsimą šeimyninį gyvenimą?

Šeimininkei nepatiko, kad K. kišasi į šneką su savo reikalais, ir supykusi pažvelgė į jį iš šalies.

— Kam gi taip pykti, ponia šeimininke,— tarė K.,— juk aš nepasakiau nė vieno blogo žodžio apie Klamą, tačiau įvykiai taip jau susiklostė, kad aš vis dėlto esu tam tikra prasme su Klamu susijęs; šito net didžiausias Klamo gerbėjas nenuneigs. Taigi. Dėl to, paminėjus Klamą, visados esu priverstas pagalvoti ir apie save, nieko nepadarysi. Beje, ponia šeimininke,— čia K. pastvėrė jos dvejojančią ranką,— prisimink tamsta, koks nevykęs išėjo mudviejų praeitas pokalbis, ir turėk galvoje, kad šįsyk turim taikiai išsiskirti.

— Tamstos teisybė,— tarė šeimininkė, nulenkdama galvą,— bet ir tamsta mane patausok. Nesu už kitus jautresnė, net priešingai, kiekvienas turi savo skaudžių vietų, o aš — tik tą vieną.

— Deja, tai sykiu ir mano skaudžioji vieta,— atsakė K.,— bet aš, žinoma, valdysiuos; o dabar paaiškink man tamsta, kaip man savo šeimoje ištverti tokią šiurpią ištikimybę Klamui,— aišku, jeigu tarsim, kad Fryda šiuo požiūriu bus į tamstą panaši?

— Šiurpią ištikimybę? — širsdama pakartojo šeimininkė.— Bet

argi tai ištikimybė? Aš ištikima savo vyrui, bet Klamui? Klamas sykį padarė mane savo mylimąja, negi aš kada galiu netekti šio titulo? Kaip tamstai tą ištverti su Fryda? Ak ponas matininke, kas gi jau tamsta esi per vienas, kad drįsti šitaip klausti?

— Ponia šeimininke,— perspėjamu tonu tarė K.

— Suprantu,— nusileido šeimininkė,— bet mano vyras tokių klausimų nekėlė. Nežinau, kurią iš mudviejų reikėtų vadinti nelaiminga — ar mane anuomet, ar dabar Frydą. Ar Frydą, įžūliai palikusią Klamą, ar mane, daugiau niekados nebepašauktą. Ko gero, vis dėlto tikrai nelaiminga bus Fryda, nors ji, regis, iki galo to dar nesupranta. Tačiau manoji nelaimė anuomet buvo užvaldžiusi visas mano mintis, vis klausiau ir klausiau save, po teisybei dar ir šiandien klausiu: kodėl taip atsitiko? Tris kartus Klamas liepė mane pašaukti, o ketvirtąjį — ne, ir ketvirtojo karto jau niekados nebebuvo! Kas gi man anuomet labiau rūpėjo? Apie ką gi daugiau turėjau kalbėtis su savo vyru, už kurio tada netrukus ištekėjau? Dienomis mums nebūdavo laiko, šitą užeigą mudu perėmėm baisiausiai apleistą ir turėjome ją atgaudinti, užtat naktimis? Metų metus mūsų naktiniai pašnekesiai buvo vien apie Klamą ir apie tai, kodėl jo nusistatymas taip pasikeitė. O jeigu mano vyras per tas kalbas užmigdavo, aš jį pasižadindavau, ir mudu toliau kalbėdavomės.

— Dabar,— tarė K.,— jeigu tik tamsta leisi, aš pateiksiu labai šiurkštų klausimą.

Šeimininkė tylėjo.

— Vadinasi,— tarė K.,— man nevalia klausti. Ir to man gana.

— Žinia,— atsakė šeimininkė,— tamstai ir to gana, kaip tik to tamstai ir gana. Tamsta viską klaidingai aiškinies, net tylėjimą. Kitaip tamsta tiesiog nemoki. Leidžiu tamstai klausti.

— Jeigu aš visąlaik klystu,— pasakė K.,— tai gal klaidingai suprantu ir savo klausimą, gal jis visai nėra toks šiurkštus. Norėjau tik pasiteirauti, kaip tamsta susipažinai su savo vyru ir kaip ši užeiga tamstai atiteko?

Šeimininkė suraukė kaktą, bet prabilo abejingu balsu:

— Istorija visai paprasta. Mano tėvas buvo kalvis, o Hansas, mano dabartinis vyras, tarnavo arklininku pas turtingą ūkininką ir dažnokai pas mano tėvą užsukdavo. Paskutinis susitikimas su Klamu buvo įvykęs visai neseniai, aš jaučiausi labai nelaiminga, nors, tiesą sakant, man visai nevalia buvo krimstis, juk viskas susiklostė korektiškai, o kad man nebevalia buvo eiti pas Klamą, tai šitaip pats Klamas

nusprendė, vadinasi, ir tai buvo korektiška; tik priežastys buvo neaiškios, į jas man nevalia buvo gilintis, tačiau ir krimstis man buvo nevalia. Bet aš vis dėlto krimtausi, negalėjau nusitverti jokio darbo ir kiauras dienas prasėdėdavau darželyje. Ten Hansas mane matydavo, kartais prisėsdavo šalia, aš jam nesiskundžiau, bet jis žinojo, kas nutiko, o kadangi buvo geras vaikinas, tai, būdavo, kartais ir paverkia drauge su manim. Ir šit kartą tuometinis užeigos savininkas — jo žmona kaip tik buvo pasimirusi, tad jis turėjo mesti savo amatą, be to, ir pats buvo jau senas,— eidamas pro mūsų darželį, pamatė mudu, sustojo ir trumpai drūtai pasiūlė mudviem išsinuomoti užeigą, paskui dar pridūrė, kad pasitikįs mudviem, tad neprašąs jokio užstato ir išnuomosiąs visai pigiai. Nenorėjau būti tėvui našta, visa kita man nė kiek nerūpėjo, tad, pagalvojusi apie užeigą ir naują darbą, kuris galbūt leis šiek tiek užsimiršti, atidaviau Hansui ranką. Štai ir visa istorija.

Valandžiukę buvo tylu, paskui K. pasakė:

— Užeigos savininkas pasielgė gražiai, bet neatsargiai. O gal jis turėjo pagrindą pasitikėti judviem?

— Hansą jis gerai pažinojo,— tarė šeimininkė,— buvo Hanso dėdė.

— Tada kas kita,— tarė K.— Matyt, Hanso šeimai labai magėjo susigiminiuoti su tamsta?

— Galimas daiktas,— atsakė šeimininkė,— nežinau, man tas nerūpėjo.

— Bet greičiausiai šitaip ir buvo,— pasakė K.,— jeigu Hanso šeima ryžosi sudėti tokias aukas ir be jokių garantijų atiduoti užeigą stačiai į tamstos rankas.

— Kaip vėliau pasirodė, tas žingsnis nebuvo neatsargus,— tarė šeimininkė.— Aš visa pasinėriau į darbus, juk buvau stipri, kalvio duktė, man nereikėjo nei mergų, nei bernų; visur sukausi — ir užeigoj, ir virtuvėj, ir tvartuos, ir kieme, o virėja buvau tokia gera, kad net iš „Ponų smuklės" svečių prisiviliodavau. Tamsta dar nė sykio nebuvai užeigoje per pietus, dar nematei, kokie čia svečiai pas mus per pietus lankosi, anuomet jų būdavo dar daugiau, nuo to laiko daugelis išsilakstė. O viskas baigėsi tuo, kad mudu ne tik įstengėm tvarkingai mokėti nuomą, bet po kelerių metų ir nusipirkom viską, ir šiandien esam beveik be skolų. Kita vertus, susiklostė ir taip, kad aš per tuos darbus visai nusigalavau, susigadinau širdį ir šit pasidariau sena moteriškė. Tamsta turbūt manai, kad aš daug vyresnė už Hansą, o

iš tikrųjų jis už mane tik dvejais ar trejais metais jaunesnis ir, beje, niekados nepasens, nes nuo jo darbo — prisikimšti pypkę, pasiklausyti, ką svečiai kalba, paskui iškratyti pypkę ir kokį sykį paduoti bokalą alaus — nuo tokio darbo niekas nesensta.

— Tamstos nuveikti darbai tiesiog nuostabą kelia,— tarė K.,— dėl to nėra jokios abejonės, bet mes juk kalbėjome apie laikus iki tamstos vestuvių, ir anuomet vis dėlto būtų buvę keista, jeigu Hanso šeima būtų buvusi prispirta duoti sutikimą vestuvėms, daryti finansines nuolaidas ar bent leistis į tokią didelę riziką, kokia yra užeigos perdavimas, negalėdama kliautis niekuo daugiau, tik tamstos pajėgumu, kuris dar juk visai nebuvo žinomas, ir Hanso pajėgumu, kuris, kaip visi jau turėjo būti patyrę, buvo nieko nevertas.

— Taigi, taigi,— alsiu balsu tarė šeimininkė,— aš juk suprantu, kur tamsta suki ir kaip smarkiai tamsta klysti. Klamo visoje toje istorijoje nė kvapo nebuvo. Kodėl gi jis būtų turėjęs manimi rūpintis arba, tikriau sakant, kaipgi jis apskritai būtų galėjęs manimi pasirūpinti? Tai, kad jis daugiau nebeliepė manęs pašaukti, buvo juk ženklas, kad jis mane pamiršo. Kai jis nebeliepia pašaukti, tai visiškai pamiršta. Nenorėjau apie tai prie Frydos kalbėti. Tačiau tai ne vien pamiršimas, o kažkas daugiau. Juk su žmogum, kurį esi pamiršęs, vėlei gali susipažinti. Klamui tatai neįmanoma. Tą, kurios Klamas nebeliepia pašaukti, jis visiškai pamiršta ne vien buvus praeityje, bet ir stačiai visam būsimam laikui. Jei labai stengčiausi, aš juk galėčiau įsijausti į tamstos mintis, į tas šičia visai beprasmiškas, nors svečiuose kraštuose, iš kurių tamsta atėjęs, gal ir teisingas mintis. Gal tamstai toptelės netgi tokia nesąmonė, jog Klamas kaip tik todėl atidavė mane Hansui į žmonas, kad man nebūtų didelių kliūčių nueiti pas jį, jeigu jis ateityje vėlei mane pašauktų. Didesnės nesąmonės jau nė negali būti. Parodyk tamsta vyrą, kuris galėtų sutrukdyti man tekinai pas Klamą nubėgti, jeigu tik šis duotų ženklą! Kvailystė, gryna kvailystė; pradėjęs žaisti tokiomis kvailomis mintimis, tamsta tik pats sau sujauksi protą.

— Ne,— tarė K.,— nejaukim sau proto, savo mintimis aš dar anaiptol nebuvau taip toli nukeliavęs, kaip tamsta manai, nors, teisybę pasakius, ir sukau į tą pusę. Kol kas aš stebėjausi tik tuo, kad giminaičiai tiek daug iš šitos santuokos vylėsi ir kad tos viltys iš tikrųjų pasiteisino, tiesa, tamstos širdies, tamstos sveikatos kaina. Mintis, kad visi tie faktai susiję su Klamu, man, žinoma, piršosi, tačiau ne tokia ar dar ne tokia šiurkščia prasme, kaip tamsta šičia užsiminei —

ir užsiminei greičiausiai vien tam, kad dar sykį gautum progą mane užsipulti, juk tamstai tatai — visų smagiausias dalykas. Smaginkis tamsta sau į sveikatą! O mano mintis buvo štai kokia: pirmiausia, Klamas buvo neabejotinas akstinas tamstai ištekėti. Jeigu ne Klamas, tamsta nebūtumei krimtusis, nebūtum dyka sėdinėjus daržely, jeigu ne Klamas, Hansas ten nebūtų tamstos matęs, jei tamsta nebūtumei sielojusis, drovusis Hansas niekad nebūtų išdrįsęs tamstos užkalbinti, jei ne Klamas, judu su Hansu niekados nebūtumėt drauge ašarų lieję, jeigu ne Klamas, senasis gerasis dėdė, ankstesnysis užeigos savininkas, niekados nebūtų pamatęs judviejų gražiai ten besėdinčių, jeigu ne Klamas, tamsta nebūtum abejingai žvelgus į gyvenimą, taigi nebūtum ir už Hanso ėjus. Na, man regis, Klamo čia jau visur pakankamai esama. Bet galima dar ir toliau samprotauti. Jeigu tamsta nebūtumei ieškojus užsimiršimo, tikrai nebūtumei dirbusi visai savęs netausodama, ir užeiga nebūtų taip suklestėjusi. Taigi ir čia Klamas. Tačiau Klamas, šalia viso to, yra ir tamstos ligos priežastis, nes tamstos širdis jau prieš vestuves buvo nualsinta nelaimingos aistros. Taigi lieka tik klausimas, kuo šitos vestuvės taip gundė Hanso giminaičius. Tamsta pati kartą sakei, kad Klamo mylimoji — tai niekad neprarandamas aukštas titulas; gal kaip tik tas titulas juos ir gundė. Be to, kaip man regisi,— dar ir viltis, kad geroji žvaigždė, nuvedusi tamstą pas Klamą,— tuo atveju, jeigu tai buvo gera žvaigždė, kaip tamsta pati tvirtini,— kad šita geroji žvaigždė priklauso tamstai, taigi turi su tamsta ir likti, kad ji nepaliks tamstos taip greitai ir taip staiga, kaip Klamas paliko.

— Ar tamsta rimtai taip sakai? — paklausė šeimininkė.

— Rimtai,— skubiai tarė K.,— tik manau, kad Hanso giminaičių viltys nebuvo nei visai pagrįstos, nei visai nepagrįstos, be to, tariuosi supratęs ir tai, kokią klaidą jie padarė. Juk iš pažiūros, regis, viskas pavyko, Hansas viskuo aprūpintas, turi išvaizdžią žmoną, yra visų gerbiamas, ūkis nepraskolintas. Tačiau iš tiesų vis dėlto ne viskas pavyko, su kokia paprasta mergina, patyrusia su juo savo pirmąją didžią meilę, Hansas, be abejo, būtų tapęs kur kas laimingesnis; jeigu jis, kaip tamsta priekaištauji, dabar retsykiais stovi užeigos salėje kaip pasiklydėlis, tai tik todėl, kad tikrai jaučiasi lyg pasiklydęs — žinoma, jis anaiptol dėl to nėra nelaimingas, tiek aš jį jau pažįstu,— bet lygiai toks pat tikras dalykas, kad su kita moterimi šitas dailus, nuovokus jaunuolis būtų buvęs laimingesnis, turiu galvoje — ir savarankiškesnis, darbštesnis, vyriškesnis. O ir tamsta pati tikrai nesi

laiminga, be tų trijų atminimų, kaip tamsta pati sakei, nenorėtum ilgiau nė gyventi, be to, tamstos ir širdis nesveika. Vadinasi, giminaičių viltys buvo nepagrįstos? Aš taip nemanau. Maloningoji žvaigždė švietė virš tamstos, tik nebuvo mokėta parsigabenti jos žemėn.

— Ir kas gi reikėjo dar padaryti? — paklausė šeimininkė.

Dabar ji išsitiesusi gulėjo aukštielninka ir žvelgė į lubas.

— Klamą paklausti,— atsakė K.

— Vadinas, ir vėl grįžom prie tamstos,— tarė šeimininkė.

— Arba prie tamstos,— tarė K.— Juk mudviejų reikalai susiję tarpusavy.

— Ko gi galų gale tamsta nori iš Klamo? — paklausė šeimininkė. Ji atsisėdo, pasipurino pagalves, kad galėtų į jas atsiremti sėdėdama, ir pažvelgė K. tiesiai į akis.— Atvirai papasakojau tamstai savo istoriją, iš kurios tamsta galėjai šio to pasimokyti. Pasakyk man dabar tamsta taip pat atvirai, ko gi rengiesi Klamą paklausti? Tik vargais negalais prikalbinau Frydą eiti į savo kambarį ir ten pasilikti; būgštavau, kad jos akivaizdoje tamsta nekalbėsi pakankamai atvirai.

— Man nėra ko slėpti,— atsakė K.— Bet pirma noriu atkreipti tamstos dėmesį į vieną dalyką. Sakei tamsta, kad Klamas išsyk užmiršta. Man tai, visų pirma, atrodo labai neįtikima, be to, ir neįrodoma, matyt, čia ne kas kita kaip legenda, išgalvota tų ne kažin kokio proto mergelių, kurios kaip tik pačios patyrė Klamo malonę. Stebiuosi, kad tamsta tiki tokia lėkšta išmone.

— Tai ne legenda,— tarė šeimininkė,— veikiau visuotinė patirtis.

— Vadinasi, ją galima išmone ir paneigti,— tarė K.— Be to, tamstos atvejis dar vienu atžvilgiu skiriasi nuo Frydos. Galima sakyti, jog iš viso nebuvo taip, kad Klamas Frydos nebūtų šaukęs, veikiau jisai šaukė, bet ji nepaklausė. Galimas netgi daiktas, kad jis ir dabar jos tebelaukia.

Šeimininkė tylėjo ir varstė K. tiriamu žvilgsniu. Paskui ji pasakė:

— Esu pasiryžusi ramiai išklausyti viską, ką tamsta šneki. Netausok manęs tamsta, verčiau viską atvirai klok. Tik vieno dalyko noriu paprašyti. Neminėk tamsta Klamo vardo. Vadink jį „jis“ ar dar kaip nors, tik ne vardu.

— Mielai,— atsakė K.,— tačiau sunku pasakyti, ko aš iš jo noriu. Pirmiausiai noriu iš arti jį pamatyti, paskui — išgirsti jo balsą, paskui — sužinoti, ką jis mano apie mūsų vedybas. Nuo pašnekesio eigos priklausys, ko aš jį galbūt dar paprašysiu. Ir apie šį, ir apie tą

gali užeiti kalba, bet man vis dėlto svarbiausia pabūti jo akyse. Mat dar nesu tiesiogiai kalbėjęsis nė su vienu valdininku. Atrodo, kad tai sunkiau pasiekiama, negu aš tikėjausi. Tačiau dabar mano pareiga pasišnekėti su juo kaip su privačiu asmeniu, o tai, mano nuomone, daug lengviau išsikovoti. Kaip į valdininką galiu į jį kreiptis tiktai gal ir neprieinamame jo kabinete, pilyje arba — ir tai jau abejotina — „Ponų smuklėje". O kaip į privatų asmenį — visur, ir namuose, ir gatvėje, kur tik man pasiseks jį sutikti. Nė kiek nesipriešinsiu, jeigu tokiu atveju pasirodys, kad prieš mane stovi sykiu ir valdininkas, tačiau tai nėra mano pirmasis tikslas.

— Gerai,— tarė šeimininkė ir įsikniaubė veidu į pagalves, lyg kalbėtų kažką nešvankaus.— Jeigu per savo pažintis man pavyktų pasiekti, kad tamstos prašymas pasikalbėti būtų perduotas Klamui,— ar pažadi tamsta savo galva nedaryti jokių žygių, iki ateis atsakymas iš pilies?

— Šito negaliu pažadėti,— atsakė K.,— nors man ir labai norėtųsi patenkinti tamstos prašymą ar veikiau užgaidą. Mat reikalas skubus, ypač dabar, kai taip nepalankiai baigėsi mano pokalbis su seniūnu.

— Šitas argumentas atkrinta,— tarė šeimininkė,— seniūnas — visai nereikšmingas asmuo. Argi tamsta pats to nepastebėjai? Nė dienos jis neliktų savo poste, jeigu ne jo žmona, kuri viską rikiuoja?

— Micė? — paklausė K.

Šeimininkė linktelėjo.

— Ji ten irgi buvo,— tarė K.

— Ar ji ką nors pasakė? — paklausė šeimininkė.

— Ne,— atsakė K.,— bet man ir neatrodė, kad ji ką galėtų pasakyti.

— Taigi,— tarė šeimininkė,— štai kaip iškreiptai tamsta čia viską matai. Šiaip ar taip, tai, ką nurodė seniūnas, neturi jokios reikšmės, o su jo žmona aš pirma proga pasišnekėsiu. Ir jeigu dabar dar pažadėsiu tamstai, kad Klamo atsakymas ateis vėliausiai po savaitės, tai tamstai turbūt nebebus pagrindo man nenusileisti.

— Visa tai neesminiai dalykai,— tarė K.— Esu tvirtai apsisprendęs, net ir tuo atveju, jei gaučiau neigiamą atsakymą, vis tiek mėginčiau padaryti, ką sumaniau. Bet jeigu jau esu taip pasiryžęs, tai negaliu juk iš anksto prašytis priimamas pasikalbėti. Tai, kas be išankstinio prašymo būtų gal įžūlus, tačiau visai nepiktavališkas mėgi-

nimas, gavus neigiamą atsakymą pavirstų atviru priešgyniavimu. O tai, žinia, būtų kur kas blogiau.

— Blogiau? — paklausė šeimininkė.— Bet kuriuo atveju čia priešgyniavimas. O dabar daryk tamsta, kaip pats išmanai. Paduok man sijoną.

Visai nesidrovėdama K., ji apsisegė sijoną ir nuskubėjo virtuvėn. Jau gerą valandėlę užeigos salėje girdėjosi šurmulys, net beldimas į virtuvės langelį. Parankiniai jį vieną kartą net pravėrė ir šūktelėjo, girdi, jie išalkę. Tada langelyje pasirodė ir kiti veidai. Pasigirdo net daina, tyli, bet daugiabalsė.

Žinia, K. pokalbis su šeimininke užvilkino pietus, jie buvo dar negatavi, o svečiai — jau susirinkę. Vis dėlto niekas neišdrįso sulaužyti šeimininkės draudimo ir įžengti virtuvėn. Bet dabar, stebėtojams prie langelio pranešus, kad šeimininkė jau ateinanti, mergos iškart nuskubėjo virtuvėn, o K. bežengiant į užeigos salę, stebėtinai gausus lankytojų pulkas, daugiau nei dvidešimt žmonių, vyrų ir moterų, vilkinčių pagal provincijos madą, bet ne kaimiečių drabužiais, nuo langelio, kur pirma visi buvo susispietę, plūstelėjo prie stalų, skubėdami užsiimti vietas. Tik viename kampe prie mažo staliuko jau sėdėjo šeimyna su keliais vaikais: vyras, malonus, žydraakis ponas susitaršiusiais plaukais ir barzda, stovėjo pasilenkęs prie vaikų ir mosavo peiliu į taktą jų dainai, vis mėgindamas ją pritildyti; gal jis norėjo, kad dainuodami vaikai pamirštų alkį. Šeimininkė, abejingu balsu tarstelėjusi keletą žodžių, atsiprašė svečių; niekas jai nepriekaištavo. Ji pasidairė šeimininko, bet šis, greičiausiai pamatęs, kad padėtis darosi kebli, jau seniai buvo paspukęs. Tada šeimininkė iš lėto nuėjo virtuvėn; į K., skubantį savo kambarin pas Frydą, ji nė nebepažvelgė.

SEPTINTAS SKYRIUS

Viršuje K. rado mokytoją. Kambarys buvo tiesiog nebeatpažįstamas, net gražus pažiūrėti, taip uoliai buvo pasidarbavusi Fryda. Gerai išvėdintas, krosnis smagiai iškūrent[illegible]indys išplautos, lova paklota, mergų turtas, visas tas nekenčiamas šlamštas drauge su paveikslais pradingęs, stalas, kurio viršus, apgurgėjęs purvais, anksčiau, kad ir kur pasisukdavai, stačiai badė akis, buvo užtiestas balta nertine staltiese. Dabar jau galėjai ir svečią priim[illegible] nedidelė bėda buvo, kad

prie krosnies džiūvo pakabinti K. baltiniai, kuriuos Fryda rytą, matyt, spėjo išskalbti. Mokytojas su Fryda, sėdėję prie stalo, K. įžengus vidun, atsistojo. Fryda sveikindamasi pabučiavo K., mokytojas nežymiai nusilenkė. K., išsiblaškęs ir dar neatgavęs ramybės po pašnekesio su šeimininke, pradėjo atsiprašinėti, kad ligi šiol negalėjęs mokytojo aplankyti; atrodė, lyg jis manytų, kad mokytojas, nesulaukdamas K. ateinant, dabar pats pas jį užsuko. Bet mokytojas, kaip ir anksčiau santūrus, regis, tik dabar palengva prisiminė kažkada lyg ir susitaręs su K. dėl vizito.

— Taigi tamsta, ponas matininke,— tarė jis iš reto,— esi tasai prašalaitis, su kuriuo aš prieš kelias dienas kalbėjausi bažnyčios aikštėje.

— Taip,— trumpai atsakė K.; čia, savo kambaryje, jis visai neprivalėjo kęsti to, ką andai ištvėrė, jausdamasis vienas kaip pirštas. Jis pasisuko į Frydą ir ėmė tartis su ja dėl vizito, kurį tučtuojau privaląs padaryti ir kuriam turįs kuo geriau apsirengti. Nieko daugiau neklausinėdama, Fryda išsyk pasišaukė parankinius, apžiūrinėjančius naująją staltiesę, ir paliepė jiems rūpestingai išvalyti kieme K. drabužius ir nušveisti batus, kuriuos K. išsyk pradėjo autis. Pati Fryda stvėrė nuo virvės marškinius ir laiptais nubėgo jų lyginti į virtuvę.

Dabar K. liko vienas su mokytoju, kuris vėl tylėdamas atsisėdo prie stalo; K. paprašė jį dar trupučiuką palaukti, nusivilko marškinius ir ėmė praustis prie prausyklės. Tik dabar, atgręžęs mokytojui nugarą, pasiteiravo, ko šis atėjęs.

— Atėjau pono bendruomenės seniūno pavestas,— tarė mokytojas.

K. pareiškė sutinkąs išklausyti tą pavedimą. Bet kadangi per vandens pliuškenimą K. žodžius sunku buvo suprasti, mokytojui teko prieiti arčiau ir atsišlieti šalia K. į sieną. K. atsiprašė, kad prausiąsis ir negalįs ramiai klausytis; girdi, numatytasis vizitas esąs labai skubus. Mokytojas nuleido jo žodžius negirdomis ir pasakė:

— Tamsta buvai nemandagus su ponu bendruomenės seniūnu, su tokiu senu, nusipelniusiu, patyrusiu, gerbtinu žmogum.

— Nesakyčiau, kad buvau su juo nemandagus,— šluostydamasis tarė K.,— bet teisybė, kad turėjau ir didesnių rūpesčių nei dailios manieros, juk buvo kalbama apie mano egzistenciją, o jai kelia grėsmę gėdinga žinybų tvarka, kurios smulkmenų nėra reikalo tams-

tai pasakoti, nes tamsta ir pats esi veiklus tų tarnybų narys. Ar bendruomenės seniūnas manimi skundėsi?

— Kam gi jis galėtų pasiskųsti? — tarė mokytojas.— O net jei ir turėtų kam, negi skųsis? Aš tiktai surašiau, jo diktuojamas, trumpą protokolą apie jūsų pokalbį ir iš jo pakankamai patyriau, koks maloningas yra ponas seniūnas ir kokie buvo tamstos atsakymai.

Ieškodamas šukų, kurias Fryda, matyt, betvarkydama buvo kažkur nudėjusi, K. tarė:

— Kaip? Protokolą? Man nedalyvaujant, po visam jį surašė žmogus, nė negirdėjęs pokalbio? Nieko sau. Ir kam gi tas protokolas? Argi tai buvo tarnybinis aktas?

— Ne,— atsakė mokytojas,— aktas buvo pusiau tarnybinis, bet ir protokolas tik pusiau tarnybinis; surašytas jis buvo tik todėl, kad pas mus visur privaloma griežta tvarka. Šiaip ar taip, dabar jis egzistuoja ir visai nedaro tamstai garbės.

K., pagaliau suradęs lovon nuslydusias šukas, ramiai tarė:

— Tegu sau egzistuoja. Ar tamsta tik to atėjai man pranešti?

— Ne,— atsakė mokytojas,— bet nesu automatas ir turėjau pareikšti tamstai savo nuomonę. O mano pavedimas — tik dar vienas pono seniūno maloningumo įrodymas; pabrėžiu, kad man toks maloningumas nesuprantamas ir kad šį pavedimą vykdau tik pareigų verčiamas ir gerbdamas poną seniūną.

Dabar K., nusiprausęs ir susišukavęs, sėdėjo prie stalo, laukdamas marškinių ir drabužių; nelabai jam knietėjo sužinoti, kokią naujieną atnešė mokytojas; be to, tebeatminė, kokios menkos nuomonės apie seniūną buvo šeimininkė.

— Pietų metas turbūt jau praėjęs,— paklausė jis, paskendęs mintyse apie jo laukiantį kelią, bet paskui susizgribo ir tarė:

— Tamsta sakeisi turįs man kažkokių žinių iš seniūno.

— Taigi,— tarė mokytojas ir gūžtelėjo pečiais, lyg kratydamas nuo savęs visokią atsakomybę.— Ponas seniūnas nuogąstauja, kad tamsta, ko gero, sava galva imsies nepasvertų žygių, jeigu tamstos reikalas bus pernelyg ilgai sprendžiamas. Aš savo ruožtu niekaip nesuprantu, kodėl jam reikėtų nuogąstauti; mano nuomone, geriausia būtų tamstai leisti daryti ką tinkamam. Mes tamstai — ne angelai sargai, nesam įpareigoti visur lakstyti tamstai iš paskos. Na, tiek jau to. Ponas seniūnas yra kitokios nuomonės. Sprendimo jis, žinia, negali paspartinti, nes tai jau grafo žinybų reikalas. Tačiau jis linkęs, kiek leidžia jo įgaliojimai, priimti laikiną, stačiai kilniadvasį spren-

dimą, tik nuo tamstos dabar priklausys, ar pasinaudosi šita proga: jis laikinai siūlo tamstai mokyklos sargo vietą.

Į tai, kas pasiūlyta, K. iš pradžių beveik neatkreipė dėmesio, tačiau pats faktas, kad jam šis tas siūloma, jam pasirodė ne visai bereikšmis. Tai buvo ženklas, kad, seniūno nuomone, jis gindamasis gali pridaryti tokių dalykų, jog net pačiai bendruomenei verta bent šiek tiek pasistengti nuo jų apsisaugoti. Ir kokiu svarbiu šis reikalas laikomas! Juk mokytojas ilgokai čia laukė, o prieš tai rašė protokolą, ir seniūnas turėjo jį čionai tiesiog tekiną vyti. Mokytojas, pamatęs, kad K. vis dėlto jo žinia privertė susimąstyti, vėlei prašneko:

— Aš priešinausi. Priminiau, kad ligi šiol sargas nebuvęs reikalingas; zakristijono žmona retkarčiais mokyklą iškuopia, o panelė Giza, mokytoja, prižiūri. Mane ir vaikai pakankamai prikamuoja, kam gi man dar turėti bėdos su sargu. Ponas seniūnas atitarė, kad mokykloje vis dėlto esą labai nešvaru. Aš, nenukrypdamas nuo tiesos, atsakiau, kad ten ne taip ir blogai. Ir pridūriau, kad abejoju, ar būsią geriau, jeigu mes tą žmogų priimsim sargu. Žinoma, ne. Nekalbant jau apie tai, kad jis nieko nenutuokia apie šį darbą, mokykloje tėra dvi didelės klasės, jokių papildomų patalpų mes neturim, tad sargas su savo šeima turės gyventi, miegoti ir net valgį virtis vienoje klasėje, ir nuo to švara, žinoma, nepagerės. Tačiau ponas seniūnas tada pareiškė, kad ši vieta tamstai [illegible] tikras išsigelbėjimas iš bėdos, todėl, girdi, tamsta iš visų jėgų stengsiesi gerai savo pareigas eiti; be to, pridūrė ponas seniūnas, drauge su tamsta mums į talką ateisią dar tamstos žmona ir tamstos parankiniai, tad būsią galima ne tik pačią mokyklą, bet ir mokyklos sodą užlaikyti stačiai pavyzdingą. Visus tuos argumentus aš lengvai atrėmiau. Galų gale ponas seniūnas jau nebeįstengė sugalvoti jokių tamstai palankių motyvų, tad nusijuokęs pasakė, girdi, tamsta esąs matininkas, vadinasi, mokėsiąs itin dailiai ir tiesiai sukasti mokyklos sodo lysves. Ką gi, pokštų niekaip neatremsi, tad aš ir atėjau su pavedimu pas tamstą.

— Tamsta, ponas mokytojau, be reikalo rūpiniesi,— tarė K.— Nė nemanau priimti tos vietos.

— Puiku,— atsakė mokytojas,— puiku, tamsta atsisakai be jokių išlygų.

Ir, pasiėmęs skrybėlę, nusilenkė ir išėjo.

Netrukus visai sutrikusiu veidu į viršų atėjo Fryda: marškinius ji parsinešė nelygintus, į klausimus neatsakinėjo; norėdamas ją prablaškyti, K. papasakojo apie mokytoją ir jo pasiūlymą; vos tai išgirdusi,

Fryda numetė marškinius ant lovos ir vėlei puolė pro duris. Po valandėlės sugrįžo, bet drauge parsivedė ir mokytoją, kuris atrodė labai nepatenkintas ir net nepasisveikino. Fryda paprašė jį turėti truputėlį kantrybės,— matyt, vesdamasi viršun, jau kelis kartus jį buvo to prašiusi,— pro šonines dureles, kurių K. nė nebuvo pastebėjęs, nusitempė K. gretimon palėpėn ir ten pagaliau, susijaudinusi, vos beatgaudama kvapą, papasakojo, kas jai nutiko. Šeimininkė, pasipiktinusi dėl to, kad turėjusi taip žemintis, taip viską K. išsipasakoti ir, kas dar blogiau, net nusileisti K. dėl pokalbio su Klamu, o vis tiek nieko nepasiekusi, tik buvusi, kaip pati sakė, šaltai ir, be to, nenuoširdžiai atstumta, dabar esanti pasiryžusi nebelaikyti jo savo namuose; jeigu jis turįs pažinčių pilyje, tegu, girdi, skubiai pasinaudojąs jomis, nes jau šiandien, ir tučtuojau, privaląs jos namus palikti, o ji nebent tik gavusi tiesioginį žinybų įsakymą vėl jį priimsianti; bet ji, girdi, tikintis, kad šito nebūsią, nes ir pati turinti pažinčių pilyje ir mokėsianti duoti joms eigą. Beje, juk užeigon jis patekęs tik per šeimininko aplaidumą ir jam visai ne bėda, nes dar šįryt gyręsis, kad turįs visados prirengtą nakvynę. Fryda, žinoma, turinti pasilikti; jeigu Fryda, girdi, išeitų drauge su K., ji, šeimininkė, baisiausiai susikrimstų, jau vien nuo tokios minties toji vargšelė, širdies negalios kamuojama moteriškė, susmukusi virtuvėje greta viryklės. Bet kaipgi ji galinti elgtis kitaip dabar, kada bent jos akyse reikią saugoti nesuterštą Klamo atminimą! Štai kokia šeimininkės nuomonė. Žinia, Fryda eisianti paskui K., kur tik šis panorėsiąs, per sniegą ir ledą, apie tai, girdi, neverta daugiau nė šnekėti, tačiau jųdviejų padėtis, šiaip ar taip, esanti labai bloga, todėl ji su tokiu džiaugsmu ir pritarianti seniūno pasiūlymui, gal ši vieta K. ir nėra derama, bet juk ji, kaip ypatingai pabrėžiama, esanti laikina, šitaip juodu laimėsią laiko ir nesunkiai rasią kitą galimybę net ir tuo atveju, jeigu galutinis sprendimas būsiąs jam nepalankus.

— Blogiausiu atveju,— baigdama suriko Fryda, pakibusi K. ant kaklo,— mudu iškeliausim iš čia, kas gi mudu laiko šiame kaime? Bet laikinai, mylimasis, mudu priimsim pasiūlymą, ar ne? Aš susigrąžinau mokytoją, tu jam gali daugiau nė žodžio netarti, tik pasakysi „Sutinku“, ir mudu persikraustysim mokyklon.

— Negerai,— tarė K., rimtai apie tai nė negalvodamas, mat būstas jam menkai terūpėjo, be to, vienais apatiniais jam čia, palėpėje, darėsi labai šalta, nes iš dviejų pusių, kur nebuvo nei sienos, nei lango, traukė geliamas, ledinis skersvėjis,— ką tik tu taip gra-

žiai sutvarkei kambarį, o jau turime kitur keltis! Nenorėčiau, labai nenorėčiau imti tos vietos, nemalonu jau ir tai, kad štai dabar turiu žemintis prieš tą mažutį mokytoją, o juk jis dar bus ir mano viršininkas. Kad galėtumėm dar bent valandžiukę čia pasilikti, gal jau šią popietę mano padėtis pasikeis. Jeigu bent tu čia pasiliktum, galėtumėm palūkėti, o mokytojui duoti tik miglotą atsakymą. Aš pats visados rasiu nakvynę, jei reikės, iš tikrųjų pas Bar...

Fryda ranka užčiaupė jam burną.

— Tik jau ne,— tarė ji baugščiai,— meldžiu tave, nekalbėk daugiau taip. Šiaip visados tau nusileisiu. Jei nori, liksiu čia viena, nors man ir labai liūdna būtų. Jei nori, atsisakykim pasiūlymo, nors tai, mano nuomone, būtų neprotinga. Žiūrėk, jeigu tu rastum kitą galimybę, gal net šią popietę, ką gi, tada mudu, savaime suprantama, išsyk atsisakysim vietos mokykloje, niekas mums nesukliudys. O dėl žeminimosi prieš mokytoją, tai jau leisk man pasirūpinti, kad jo nepatirtum, aš pati su juo kalbėsiuos, tau tereikės tylomis šalia pastovėti, o vėliau irgi bus tas pat, jei nenorėsi, galėsi niekados su juo nesikalbėti, aš viena iš tikrųjų būsiu jo valdinė,— bet ir aš nebūsiu, juk man žinomos jo silpnybės. Taigi, priimdami tą vietą, mudu nieko neprarasim, bet daug neteksim jos atsisakę: visų pirma, tu iš tikrųjų net sau vienam, jeigu dar šiandien iš pilies nieko nelaimėsi, visame kaime nerasi nakvynės — tokios nakvynės, kurios man, tavo būsimai žmonai, nereikėtų gėdytis. O jeigu negausi nakvynės, negi gali reikalauti, kad aš miegočiau čia, šiltam kambary, žinodama, jog tu kažkur klaidžioji lauke, išgintas į naktį ir šaltį?

K. visą tą laiką, susikryžiavęs rankas ant krūtinės, delnais daužė sau per nugarą, norėdamas truputį apšilti; o dabar pasakė:

— Tada mudviem nieko daugiau nelieka, turim sutikti. Eime!

Kambaryje jis iškart puolė prie krosnies; į mokytoją visai nekreipė dėmesio; šis, sėdėdamas prie stalo, išsitraukė laikrodį ir tarė:

— Jau vėlu.

— Užtat mudu dabar galutinai sutarėm, ponas mokytojau,— pasakė Fryda.— Mudu imam tą vietą.

— Gerai,— tarė mokytojas,— tačiau vieta siūloma ponui matininkui. Jis pats ir turi tarti žodį.

Fryda atskubėjo K. į pagalbą.

— Žinoma,— tarė ji,— jis tą vietą ima, ar ne, K.?

Dabar K. užteko vien tarstelti „taip“ — ir tai net ne mokytojui, bet Frydai.

— Jei taip,— tarė mokytojas,— tai man belieka išaiškinti tamstos būsimas pareigas, kad šiuo požiūriu tarp mūsų nekiltų jokių nesusipratimų; tamsta, ponas matininke, privalai kasdien kuopti ir kūrenti abi klases, pats atlikti smulkesnį pastato ir mokymo bei sporto įrenginių remontą, žiūrėti, kad kelias per sodą nebūtų užpustytas, vykdyti mano ir panelės mokytojos pavedimus, o šiltesniuoju metų laiku nudirbti ir visus sodo darbus. Už tai tamstai duodama teisė pasirinktinai gyventi vienoje klasėje; tačiau, žinoma, jeigu ne abiejose klasėse vyks pamokos ir tamsta gyvensi kaip tik toje, kurioje pamokos vyks, turėsi persikelti į antrąją. Valgio virtis mokykloje tamstai neleidžiama, užtat tamsta su visais saviškiais būsi bendruomenės kaštais maitinamas šioje užeigoje. Kad tamsta privalai elgtis, kaip dera mokykloje, ir kad ypač vaikai, juo labiau per pamokas, neturi būti tamstos namų gyvenimo nepageidaujamų scenų liudininkai, užsimenu tik prabėgomis, nes tamsta esi mokytas žmogus ir pats turi tai žinoti. Čia dar pridursiu, jog mes esame priversti reikalauti, kad tamsta kuo greičiau įteisintum savo ryšį su panele Fryda. Visi šie klausimai ir dar keletas smulkmenų bus įtraukti į darbo sutartį, kurią tamsta, įsikėlęs mokyklon, išsyk turėsi pasirašyti.

K. visa tai pasirodė nesvarbu, lyg visai jo neliestų ar bent nesaistytų; tik mokytojo puikavimasis suerzino jį, ir jis atsainiai tarė:

— Ką gi, įprasti įsipareigojimai.

Norėdama bent šiek tiek tuos žodžius užtušuoti, Fryda pasiteiravo apie atlyginimą.

— Ar atlyginimas bus mokamas,— tarė mokytojas,— bus nuspręsta tik po bandomosios vieno mėnesio tarnybos.

— Ši sąlyga mums labai jau rūsti,— tarė Fryda.— Juk mudviem reikės tuoktis neturint beveik jokių lėšų, namų ūkį turėsim kurti iš nieko. Gal vis dėlto mes, ponas mokytojau, galėtume paduoti pareiškimą ir paprašyti bendruomenę iškart išmokėti nedidelį atlyginimą? Ar tamsta mums patartum taip daryti?

— Ne,— atsakė mokytojas, savo žodžius visąlaik skirdamas K.— Toks pareiškimas tik tuomet būtų patenkintas, jeigu aš pritarčiau, o aš to nedaryčiau. Juk šios vietos suteikimas tėra tik jums parodyta malonė, o malonėmis nevalia piktnaudžiauti, jeigu suvoki savo viešąją atsakomybę.

Dabar jau K. mažne prieš savo valią vis dėlto įsikišo į pokalbį:

— Dėl malonės, ponas mokytojau,— tarė jis,— tai tamsta, man regis, klysti. Malonę čia veikiau jau aš darau.

— Ne,— tarė mokytojas šypsodamasis, nes jam vis dėlto pasisekė prakalbinti K.— Šiuo klausimu aš gerai informuotas. Mokyklos sargas mums maždaug tiek pat tėra reikalingas, kaip ir matininkas. Ar sargas, ar matininkas — ta pati našta mums ant sprando. Turėsiu dar nemažai pasukti galvą, kaip įrodyti bendruomenei, kad tos išlaidos pagrįstos. Geriausia ir natūraliausia išeitis būtų tiesiog numesti reikalavimą ant stalo ir nė nemėginti jo grįsti.

— Juk aš taip ir sakau,— tarė K.— Tamsta turi mane priimti prieš savo valią. Turi tamsta mane priimti, nors dėl to teks dar gerokai pasukti galvą. Bet jeigu kas nors yra priverstas priimti kitą, ir tasai kitas duodasi priimamas, tai pastarasis ir daro malonę.

— Keista,— tarė mokytojas,— kas gi galėtų mus priversti tamstą priimti? Mus verčia tiktai gera, pernelyg gera pono seniūno širdis. Tamsta, ponas matininke, turėsi, kaip aiškiai matau, dar ne vienos fantazijos atsisakyti, kol tapsi pakenčiamu mokyklos sargu. O ir ateityje galbūt skirti tamstai atlyginimą tokios šnekos nelabai tenuteikia. Be to, deja, matau, kad ir tamstos elgesys pridarys man dar nemažai rūpesčių; juk tamsta visą tą laiką deriesi su manimi — žiūriu vis, ir mažne negaliu savo akimis patikėti — vienmarškinis, vienomis apatinėmis.

— Tikrai,— juokdamasis sušuko K. ir suplojo rankomis,— vis tie baisingi parankiniai! Kurgi jie taip užtruko?

Fryda puolė prie durų; mokytojas, pamatęs, kad dabar su K. jam jau nepavyks daugiau pasikalbėti, paklausė Frydą, kada jie ketiną persikraustyti mokyklon.

— Šiandien,— atsakė Fryda.

— Tai aš rytoj ateisiu patikrinti,— tarė mokytojas, atsisveikino rankos kilstelėjimu, buvo jau bežengiąs pro Frydos atvertas duris, tačiau susidūrė su mergomis, kurios, nešinos daiktais, skubėjo vėlei įsikurti savo kambaryje. Jos niekam nebūtų pasitraukusios iš kelio, tad mokytojui teko spraustis pro jų tarpą, o Fryda nusekė jam įkandin.

— Bet kad jūs ir skubinatės,— tarė K., šįsyk labai jomis patenkintas,— mes dar čia, o jūs jau veržiatės į vidų?

Nieko neatsakydamos, jos tik sumišusios maigė rankose savo ryšelius, iš kurių K. matė nukarusius gerai jam pažįstamus nešvarius skarmalus.

— Savo drapanų jūs turbūt dar nė sykio neskalbėt,— visai nepiktai, veikiau net kone prielankiai tarė K.

Mergos tai pastebėjo, sutartinai pražiojo savo atšiaurias burnas, parodė gražius, tvirtus lyg gyvulių dantis ir be garso išsiviepė.

— Nagi, eikit vidun,— tarė K.,— kurkitės, juk čia jūsų kambarys.

Bet mergos vis dar delsė — matyt, kambarys joms atrodė pernelyg smarkiai pasikeitęs,— tad K. paėmė vieną už parankės ir pamėgino pavėdėti toliau. Tačiau tuoj pat paleido, nes mergos, trumpai susižvalgiusios tarpusavy, įsmeigė į jį be galo nustebusius žvilgsnius ir jau nebenuleido nuo jo akių.

— Dabar jau gal būsit atsižiūrėjusios į mane,— tarė K., gindamas šalin kažkokį nemalonų jausmą, stvėrė drabužius ir batus, kuriuos, lydima nedrąsiai žengiančių parankinių, buvo atnešusi Fryda, ir ėmė rengtis.

Visą laiką — dabar štai ir vėl — jis negalėjo suprasti, kodėl Fryda su parankiniais tokia kantri. Juk jie turėjo valyti kieme drabužius, bet jinai, ilgokai ieškojusi, atrado juos ramiai sau bepietaujančius apačioje, o nevalytus ir bet kaip suglemžtus drabužius jie laikė ant kelių, tad Fryda paskui pati gavo valyti; ir vis dėlto, nors ir mokėjo mitriai sutvarkyti prasčiokus smuklėje, parankinių ji visai nė neplūdo, jiems girdint pasakojo apie jų didį aplaidumą lyg apie kokią mažutę išdaigą, o vienam dar, lyg gerindamasi, net švelniai paplekšnojo per skruostą. K. nusprendė artimiausiu metu ją už tai subarti. Bet dabar reikėjo skubiai leistis į kelią.

— Parankiniai liks čia ir padės tau persikraustyti,— tarė K.

Tie, žinia, šoko priešintis; sotiems, smagiai nusiteikusiems, jiems būtų labai patikę truputėlį pasivaikštinėti. Pakluso jie tik tada, kai Fryda pasakė:

— Žinoma, judu čia pasiliksite.

— Ar žinai, kur einu? — paklausė K.

— Žinau,— atsakė Fryda.

— Vadinasi, nebemėgini manęs sulaikyti? — paklausė K.

— Dar tiek kliūčių tu sutiksi,— atsakė ji.— Ką čia galėtų reikšti mano žodis.

Ji pabučiavo K. atsisveikindama, įdavė jam — mat pietų jis nebuvo valgęs — ryšulėlį su duona ir dešra, kurį buvo parnešusi jam iš apačios, priminė dar, kad jis turįs grįžti jau nebe čionai, o tiesiai į mokyklą, ir, uždėjusi ant peties ranką, išlydėjo jį pro duris.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Iš pradžių K. apsidžiaugė, kad ištrūko iš mergų ir parankinių kamšaties šiltam kambary. Buvo trupučiuką pašalę, sniegas sukietėjęs, eiti pasidarė lengviau. Tačiau pradėjo temti, tad jis paspartino žingsnį.

Pilis, kurios apybraižos jau buvo pradėjusios lietis į krūvą, dunksojo tyli kaip visados, K. dar nė sykio nematė tenai nė menkiausio gyvybės ženklo, gal iš taip toli ir nebuvo galima nieko įžiūrėti, bet akys vis tiek nenustygo, nepakęsdamos šitos ramybės. Kartais, bežiūrint į pilį, K. regėdavosi, lyg jis matytų ten žmogų, ramiai sau sėdintį ir žvelgiantį tiesiai prieš save, ir ne mintyse, sakysim, paskendusį ir per tai nuo visko atsitvėrusį, bet laisvą ir nerūpestingą, tartum jis sėdėtų vienas ir niekam nematomas, o juk jis turėjo pajusti, kad yra stebimas, tik tai nė truputėlio netrikdė jo rimties, ir iš tikrųjų — nė nežinojai, ar čia priežastis, ar padarinys — stebėtojo žvilgsnis neįstengė ties tuo reginiu apsistoti ir tuoj slydo šalin. Toks įspūdis šiandien buvo itin gyvas dėl ankstyvų sutemų; juo ilgiau K. žiūrėjo, juo labiau viskas grimzdo į prieblandą.

Kaip tik tuo metu, kai K. priėjo dar neapšviestą „Ponų smuklę", antrame aukšte prasivėrė langas, jaunas, apkūnus, švariai nusiskutęs ponas trumpais kailinukais užsikniaubė ant palangės ir ten rymojo. Į K. pasveikinimą jis, rodėsi, nė menkiausiu galvos linktelėjimu neatsakė. Nei priemenėje, nei bendrojoje salėje K. nesutiko nė gyvos dvasios, užsistovėjusio alaus dvokas buvo dar smarkesnis nei praėjusį kartą, „Tilto" užeigoje tokių dalykų vis dėlto niekad nebūdavo. K. išsyk žengė prie durų, pro kurias anąsyk stebėjo Klamą, atsargiai spustelėjo rankeną, bet durys buvo užrakintos; tada K. pamėgino užčiuopti tą vietą, kur buvo akutė, bet kaištis, matyt, buvo taip gerai pritrintas, kad apgraibomis K. nepavyko jo rasti, todėl jis užsidegė degtuką. Bet čia jį išgąsdino šūksnis. Kampe tarp durų ir servanto, netoli krosnies, susigaužusi tupėjo jaunutė mergina ir žvelgė į jį nuo degtuko žybsnio vos vos prasivėrusiomis mieguistomis akimis. Matyt, čia buvo Frydos įpėdinė. Ji vikriai susigriebė, įžiebė elektrą, jos veido išraiška tebebuvo pikta, bet ji pažino K.

— Ak, ponas matininkas,— šypsodamasi tarė mergina, padavė jam ranką ir prisistatė: — Aš esu Pepė.

Ji buvo mažutė, rausvutė, sveika, vešlūs šviesiai rausvi plaukai buvo supinti į storą kasą, bet garbanėlės dar vijosi ir aplink veidą; vilkėjo ji ne itin pritinkančią, lygią ir tiesią suknelę iš pilkšvos bliz-

gančios medžiagos, suknelės apačia buvo lyg neįgudusios vaiko rankos sutraukta judesius varžančiu šilko kaspinu su kilpute. Ji pasiteiravo apie Frydą, girdi, ar ši neketinanti greitai sugrįžti. Klausimas nuskambėjo kone piktokai.

— Frydai išėjus,— tarė paskui mergina,— aš kuo skubiausiai buvau čionai pašaukta, nes juk ne kiekvieną gali čia pastatyti, ligi šiol buvau kambarinė, bet nemanau, kad man būtų geras šitas mainas. Čia daug darbo vakarais ir naktimis, aš labai pavargstu, kažin ar ištversiu, visai nė nesistebiu, kad Fryda atsisakė tos vietos.

— Frydai čia labai patiko,— tarė K., norėdamas galų gale atkreipti Pepės dėmesį į skirtumą tarp jos ir Frydos, kurio mergina nepaisė.

— Netikėk tamsta ja,— tarė Pepė.— Fryda kaip niekas kitas moka valdytis. Ko ji nenorės pasisakyti, to ir nepasisakys, o tu nė nenumanysi, kad ji turėtų ką pasisakyti. Juk tarnauju čia su ja jau ne pirmus metus, mudvi visados miegojom vienam patale, bet artima jos drauge netapau, šiandien ji, be abejo, manęs nė nebeprisimena. Vienintelė jos bičiulė veikiausiai bus „Tilto" užeigos šeimininkė, o tai jau irgi šį bei tą reiškia.

— Fryda mano sužadėtinė,— tarė K., prabėgomis žvalgydamasis, kur galėtų būti durų akutė.

— Žinau,— tarė Pepė,— užtat juk ir pasakoju. Šiaip tamstai tas būtų visai nesvarbu.

— Suprantu,— tarė K.,— tamsta manai, kad aš galiu didžiuotis, laimėjęs tokios uždaros merginos širdį?

— Taip,— patenkinta nusijuokė Pepė, lyg jai būtų pavykę dėl Frydos sudaryti su K. slaptą suokalbį.

Tačiau, tikrai sakant, ne Pepės žodžiai traukė K. dėmesį ir trukdė jam ieškoti, bet pati mergina, pats jos buvimas šioje vietoje. Tiesa, ji buvo už Frydą kur kas jaunesnė, beveik dar kūdikis, o jos suknelė — juokinga, matyt, toks apdaras jos vaizduotėje atitiko pernelyg išpūstą baro merginos reikšmę. Ir šitoks vaizdavimasis buvo net saviškai teisingas, nes vieta, kuriai ji dar visai netiko, buvo jai, matyt, tekusi nelauktai ir nepelnytai, ir tik laikinai, net odinė piniginė, kurią Fryda visados nešiojosi prie diržo, nebuvo jai patikėta. O tariamas Pepės nepasitenkinimas šita vieta buvo, aišku, iš puikybės. Ir vis dėlto, nors nenuovoki kaip kūdikis, ji irgi tikriausiai buvo susijusi su pilim; juk ligi šiol, jei tik nemelavo, buvo kambarinė; nieko nenutuokdama apie savo lobį, ji stūmė čia snaudulingas dienas, tačiau, vien apkabinęs

tą smulkų, putnų, šiek tiek gunktelėjusį kūną, galėjai, žinia, ne atimti iš jos tą lobį, bet vis dėlto prisiliesti prie jo ir įgauti drąsos prieš sunkią kelionę. Tai gal tuomet ir su Fryda buvo tas pat? O ne, su Fryda buvo kas kita. Vien prisiminus Frydos žvilgsnį, tai darėsi aišku. Niekados K. nebūtų net palytėjęs Pepės. Bet dabar vis dėlto turėjo valandžiukę primerkti akis, taip godžiai jos smigo į merginą.

— Juk šviesa nebūtinai turi degti,— pasakė Pepė, vėl išjungdama elektrą,— įžiebiau ją tik todėl, kad tamsta mane taip išgąsdinai. Ko gi tamsta čia ieškai? Gal Fryda ką pamiršo?

— Taip,— tarė K., mosteldamas durų pusėn,— štai šitam kambary. Staltiesę, baltą, nertinę.

— Žinau, savo staltiesę,— tarė Pepė,— atsimenu, gražus rankdarbis, aš jai dar padėjau nerti, bet šitam kambary jos tikriausiai nėra.

— Fryda spėja, kad čia. Kas gi čia gyvena? — paklausė K.

— Niekas,— atsakė Pepė,— tai ponų kambarys, čia ponai geria ir valgo, tai yra, kambarys tam skirtas, bet daugumas pasilieka viršuj, savo kambariuose.

— Kad žinočiau, jog dabar ten nieko nėra,— tarė K.,— labai norėčiau tenai įeiti ir paieškoti staltiesės. Bet kad nežinia: Klamas, sakysim, dažnai mėgsta ten sėdėti.

— Klamo ten dabar tikrai nėra,— tarė Pepė,— juk jis tuoj išvažiuoja, rogės jau laukia kieme.

Išsyk, nė vienu žodžiu neaiškindamas savo elgesio, K. išėjo iš bendrosios salės, priemenėje pasuko ne prie laukujų durų, bet namo vidun, ir po kelių žingsnių atsidūrė kieme. Kaip tyku ir gražu buvo čia! Keturkampis kiemas, iš trijų pusių supamas namo, o nuo gatvės — šalutinės, K. dar nematytos gatvelės — aukštos balto mūro sienos su dideliais, sunkiais, dabar atkeltais vartais. Čia, iš kiemo pusės, namas atrodė aukštesnis negu iš priekio, bent jau antrasis aukštas čia buvo kaip reikiant išryškintas ir gerokai įspūdingesnis, nes jį dengė aklina medinė galerija, kurioje vien akių aukštyje buvo paliktas siauras plyšys. Priešais K., žiūrint įstrižai kiemo, dar centrinėje pastato dalyje, bet jau tame kampe, kur prie jos šliejosi priešais stovįs šoninis fligelis, buvo įėjimas į užeigą — atviras, visai be durų. Ten stovėjo tamsios, uždaros, dviem arkliais pakinkytos rogės. Be vežėjo, kurį K. prieblandoje per tokį atstumą greičiau nujautė, negu įžiūrėjo, nieko daugiau nebuvo matyti.

Susibrukęs rankas į kišenes, atsargiai žvalgydamasis, glausdamasis prie sienos, K. apėjo kiemą iš dviejų šonų ir atsidūrė prie ro-

gių. Vežėjas, vienas iš tų kaimiečių, kurie anąsyk sėdėjo smuklėje, nugrimzdęs į kailinius abejingai žiūrėjo, kaip K. artinasi,— maždaug taip, kaip akimis lydima savo keliu traukianti katė. Net tada, kai K. jau buvo prie pat jo, kai pasisveikino, kai net arkliai truputėlį sunerimo, išvydę iš tamsos išnyrantį žmogų, vežėjas liko sėdėti kaip ir anksčiau, į nieką nekreipdamas dėmesio. K. tatai buvo labai paranku. Atsirėmęs į sieną, jis išsitraukė savo valgį, su dėkingumu prisiminė Frydą, taip gerai jį suruošusią į kelią, ir valgydamas ėmė žvilgčioti į namo vidų. Stačiu kampu sukdamiesi, žemyn leidosi laiptai, apačioje jie dūrėsi į žemą, bet iš pažiūros labai ilgą koridorių; visur švaru, baltai išdažyta, visos linijos ryškios ir tiesios.

Laukti teko ilgiau, negu K. buvo manęs. Jau seniai jisai baigė valgyti, darėsi šalta, sutemos pavirto jau ir tikra tamsa, o Klamas vis nesirodė.

— Gali dar labai ilgai trukti,— tarė staiga kimus balsas taip arti K., kad šis krūptelėjo.

Tuos žodžius ištarė vežėjas, kuris, lyg atsibudęs, dabar rąžėsi ir balsiai žiovavo.

— Kas gi gali ilgai trukti? — paklausė K., visai patenkintas, kad vežėjas jį užkliudė, nes nuolatinė tyla ir įtampa jau buvo pradėjusios jį slėgti.

— Kol tamsta nueisi,— atsakė vežėjas.

K. nesuprato, ką vežėjas turi galvoje, bet neklausinėjo, manydamas, kad šitaip geriausiai pavyks prašnekinti pasipūtėlį. Neatsakymas čia, tamsoje, buvo beveik panašus į iššūkį. Ir vežėjas tikrai po valandžiukės paklausė:

— Gal tamsta konjako nori?

— Noriu,— tarė K. negalvodamas, susigundęs pasiūlymu, nes jį varstė šiurpulys.

— Tai atsidaryk tamsta roges,— tarė vežėjas,— šoninėje kišenėje keli buteliai, pasiimk vieną, atsigerk, o paskui man duosi. Man su tais kailiniais labai jau sunku ropštis iš rogių.

K. suirzo, kad turės dabar aptarnauti vežėją, tačiau, sykį prasidėjęs, nusileido, nors ir grėsė pavojus, kad prie rogių jį gali užklupti, sakysim, Klamas. Atidarė plačias duris ir būtų išsyk galėjęs pasiimti butelį iš kišenės, įtaisytos vidinėje durų pusėje, bet dabar, kai durys jau buvo atviros, rogių vidus jį taip traukė, kad jis neatsispyrė nors valandžiukę ten pasėdėti. Šmurkštelėjo vidun. Rogėse buvo nepaprastai šilta, ir toji šiluma neišgaravo, nors durys, kurių K. nedrįso užsi-

daryti, buvo plačiai atlapotos. Net nežinojai, ar tikrai sėdi ant sėdynės; visas tiesiog skendėjai apklotuose, pagalvėse, kailiuose; galėjai sukiotis ir vartytis į visas puses, o vis tiek nirai į minkštą šilumą. Išskėtęs rankas, atlošęs galvą į visados pasirengusias priglobti pagalves, K. žvelgė iš rogių į tamsią užeigą. Kodėl viskas taip ilgai trunka, kodėl Klamas nenusileidžia? Po ilgo stypsojimo sniege lyg apkvaitęs nuo šilumos, K. troško, kad Klamas pagaliau ateitų. Mintis, kad geriau būtų, jei Klamas nepamatytų jo šitokioje padėtyje, tik miglotai šmėstelėjo jo sąmonėje kaip nežymus kliuvinys, į tokį apdujimą dar labiau gramzdino vežėjo elgesys: juk šis turėjo žinoti, kad K. sėdi rogėse, o betgi leido jam ten sėdėti, net konjako nereikalavo. Tai buvo graži paslauga, bet K. juk irgi ketino jam pasitarnauti. Nerangiai, nekeisdamas kūno padėties, jis siektelėjo ranka šoninės kišenės, bet ne tos, kuri buvo per toli, atlapotose duryse, o antrosios, uždarytose duryse, jam už nugaros; et, nėra skirtumo, ir čia buteliai. Išsitraukė vieną, atsuko kamštį, pauostė ir nejučiom net nusišypsojo, toks saldus, toks meilus buvo tas kvapas, sakytumei būtum išgirdęs pagyrimą ir gerą žodį iš labai mylimo žmogaus, ir net gerai nežinotum, apie ką jisai kalba, net ir nenorėtum sužinoti, tik džiaugtumeisi girdėdamas, kad kaip tik šitas žmogus taip šneka.

— Negi čia būtų konjakas? — dvejodamas paklausė K. pats save ir, nesitverdamas smalsumu, nugėrė gurkšnį.

Tikrai, nors ir keista atrodė, ten vis dėlto buvo konjakas, jis degino gerklę ir šildė kūną. Kaip viskas pasikeitė begeriant,— tatai, kas buvo bemaž vien saldaus kvapo gūsis, ūmai pavirto į tikrą vežėjų gėralą!

— Argi tai galimas daiktas? — lyg priekaištaudamas pats sau balsu paklausė K. ir vėl pakėlė butelį prie burnos.

Bet ūmai — K. kaip tik siurbtelėjo didelį gurkšnį — namai nušvito, elektra įsižiebė ir vidiniuos laiptuos, ir koridoriuj, ir priemenėj, ir lauke viršum įėjimo. Laiptuos pasigirdo žingsniai, butelis iškrito K. iš rankos, konjakas ėmė lietis ant kažkokio kailio, K. šoko iš rogių, vos vos dar suspėjo su baisiausiu griaudesiu užtrenkti duris, ir netrukus iš užeigos lėtu žingsniu išėjo kažkoks ponas. Vienintelė paguoda buvo, kad ten ne Klamas, bet gal kaip tik dėl to ir reikėjo gailestauti? Tai buvo tas pats ponas, kurį K. jau pirma matė antrojo aukšto lange. Jaunas ponas, labai sveikos išvaizdos, vienas pienas ir kraujas, bet labai rimtas. Ir K. niauriai dėbtelėjo į poną, bet skyrė tą niaurumą veikiau pats sau. Verčiau jis būtų pasiuntęs čionai pa-

rankinius; taip elgtis, kaip jis čia pasielgė, ir jie būtų mokėję. Priešais stovįs ponas vis dar tylėjo, lyg itin plačioje jo krūtinėje būtų stigę kvapo pasakyti tam, ką reikėjo.

— Šiurpu,— pagaliau tarė ponas, trupučiuką atsismaukdamas nuo kaktos skrybėlę.

Kaip čia yra? Juk ponas veikiausiai nė nežino, kad K. buvo įsilindęs į roges, o jam jau kažkas atrodo šiurpu? Gal tas, kad K. prasismelkė į kiemą?

— Kaipgi tamsta čia atsidūrei? — tarė ponas jau tylesniu balsu, jau atsikvėpdamas, susitaikydamas su tuo, ko jau nebegalima pakeisti.

Kas per klausimai! Kas per atsakymai! Negi K. dabar pats turėjo pirštu prikišamai patvirtinti ponui, kad jo taip viltingai pradėtas žygis nuėjo perniek? Užuot atsiliepęs, K. pasigręžė rogių pusėn, atvėrė duris ir pasiėmė ten pamirštą savo kepurę. Nemalonu jam buvo žiūrėti, kaip konjakas laša ant pakojos.

Tada jis vėl atsisuko į poną; dabar jau nebebijojo išsiduoti, kad buvo į roges įsilipęs; ne tai ir buvo visų blogiausia; K. nusprendė, jei bus paklaustas,— beje, tik tada — pasakyti, kad pats vežėjas paragino jį bent jau atidaryti duris. Tikroji blogybė buvo juk ta, kad ponas jį netikėtai užklupo, kad nebeužteko laiko nuo jo pasislėpti ir tada sau ramiai palaukti Klamo arba kad jam pristigo savitvardos pasilikti rogėse, lindėti kailiuose ir tenai sulaukti Klamo ar bent pratūnoti rogėse tol, kol tasai ponas būtų netoliese sukiojęsis. Tiesa, jis negalėjo žinoti, ar vis dėlto ne pats Klamas tenai ateina, o šiuo atveju, žinoma, daug geriau būtų buvę pasitikti jį šalia rogių. Taip, čia būtų buvę galima dar ir šį, ir tą pamąstyti, o dabar — svarstymai nebeteko prasmės, nes viskas buvo baigta.

— Eikš tamsta su manim,— tarė ponas, tiesą sakant, lyg ir neįsakmiai, bet įsakmūs buvo ne žodžiai, o trumpas, pabrėžtinai abejingas rankos mostelėjimas.

— Aš čia kai ko laukiu,— tarė K., jau nebesivildamas sėkmės, veikiau tik iš principo.

— Eikš tamsta,— nė kiek nesutrikęs pakartojo ponas, lyg norėdamas parodyti niekados neabejojęs, kad K. čia kai ko laukia.

— Bet tada nesutiksiu to, kurio laukiu,— krūptelėjęs visu kūnu pasakė K.

Net ir po visko, kas buvo nutikę, jam vis tiek regėjosi, tarytum tai, ką jis ligi šiol pasiekė, vis dėlto yra lyg ir koks laimikis, kurį jis,

tiesa, tik tariamai pastvėrė, bet kurio visai neprivalo atiduoti pirmam pareikalavusiam.

— Ar tamsta lauksi, ar išeisi, vis tiek jo nesusitiksi,— tarė ponas, be užuolankų pareikšdamas savo nuomonę, tačiau įtartinai pasiduodamas K. minčių tėkmei.

— Tada verčiau nesusitiksiu belaukdamas,— spyrėsi K.; jis tikrai nesitrauks iš čia vien išgirdęs šito jauno pono žodžius.

Tada ponas, atmetęs galvą, pranašia mina valandėlę užmerkė akis, lyg stengdamasis iš K. nenuovokumo sugrįžti į savo paties protą, apsilaižė liežuvio galiuku praviras lūpas ir pasakė vežėjui:

— Iškinkyk tamsta arklius.

Vežėjas, nuolankiai paklusęs ponui, tačiau iš šalies piktai skersakiuodamas į K., dabar vis dėlto turėjo su visais kailiniais ropštis žemėn; labai iš lėto, lyg ne naujo įsakymo laukdamas, o tik vildamasis, kad K. pakeis savo nusistatymą, jis pradėjo atbulomis stumti arklius su rogėmis prie šoninio fligelio, kuriame už didžiulių durų, matyt, buvo arklidės ir vežiminė. K. pasijuto likęs visai vienas; vienoje pusėje nuo jo tolo rogės, kitoje, tuo pačiu keliu, kuriuo K. buvo atėjęs,— jaunasis ponas, abu, tiesa, be galo lėtai, lyg norėdami parodyti K., kad jis gali dar sugrąžinti juos atgalios.

Gal jis ir turėjo tokią galią, bet iš to jam nebūtų buvę jokios naudos; sugrąžindamas roges atgalios, jis būtų pats save iš čia išvijęs. Tad liko stovėti tylėdamas lyg nugalėtojas dvikovos vietoje, tačiau ši pergalė neteikė jam džiaugsmo. Pakaitomis žvelgė jisai čia į nueinantį poną, čia į vežėją. Ponas pasiekė duris, pro kurias K. pirma pateko į kiemą, tada dar sykį atsigręžė, K. tarėsi matąs, kaip jis purto galvą dėl tokio užsispyrimo, o paskui ponas ryžtingu, trumpu, paskutiniu judesiu visai nusisuko, žengė priemenėn ir ten iškart pradingo. Vežėjas ilgiau užtruko kieme, jam teko gerokai pasidarbuoti su rogėmis, jis turėjo atsidaryti sunkias arklidžių duris, atbulomis nustumti roges į vietą, iškinkyti arklius, nuvesti juos prie ėdžių; visa tai vežėjas darė rimtai, didžiai susitelkęs, nesitikėdamas, kad greit gali tekti važiuoti; šitas tylus triūsas, nesižvalgant į K., pastarajam atrodė kur kas rūstesnis priekaištas nei pono elgesys. O paskui, kai vežėjas, baigęs darbą arklidėse, savo lėtu, siūbuojančiu žingsniu nuėjo įstrižai kiemo, užkėlė didžiuosius vartus ir vėl grįžo, visai lėtai, įbedęs akis tiktai į savo paties pėdsakus sniege, kai paskui užsidarė arklidėse, kai elektra visur irgi užgeso — kam gi ji būtų turėjusi šviesti? — ir tik viršuje, medinėje galerijoje, pasi-

liko šviesus plyšys, kartkartėmis pritraukiąs klajojantį žvilgsnį,— tuomet K. pasirodė, lyg dabar jau su juo nutraukti visi ryšiai, lyg jis dabar, tiesa, laisvesnis negu kada nors ir gali laukti čia, šiaip jam draudžiamoje vietoje, kiek tik nori, lyg tą laisvę jis pasiekė per tokią kovą, kokią kitas kas kažin ar būtų ištvėręs, lyg niekam dabar jau nevalia jo liesti, išvyti ar net užkalbinti, tačiau — šis įsitikinimas buvo bent jau toks pat tvirtas — sykiu lyg ir nebūtų beprasmiškesnio, beviltiškesnio dalyko už šitą laisvę, šitą laukimą, šitą neliečiamumą.

DEVINTAS SKYRIUS

Tad jis atitoko ir žengė atgal į vidų, šįsyk ne pasieniais, o tiesiai per pusnis, priemenėje sutiko šeimininką, tylomis su juo pasisveikinusį ir mostu parodžiusį į bendrosios salės duris, pasuko ton pusėn, nes buvo sušalęs ir geidė išvysti žmones, tačiau labai nusivylė, prie mažo staliuko, tam tyčia, matyt, atgabento, nes šiaip čia visi tenkinosi statinėmis, pamatęs besėdintį jaunąjį poną, o priešais jį stovinčią — stačiai slogus reginys — „Tilto" užeigos šeimininkę. Pepė, išdidi, atkraginusi galvą, visąlaik su ta pačia šypsena, nenuginčijamai rodančia, kokia garbė jai patikėta, sulig kiekvienu krustelėjimu maskatuodama savo kasa, šmurkščiojo pirmyn ir atgal, atnešė alaus, paskui plunksną ir rašalinę, mat ponas buvo pasiskleidęs kažkokius popierius, lygino duomenis, ieškodamas jų čia viename, čia antrame, net kitam stalo gale gulinčiame lakšte, ir rengėsi kažką rašyti. Šeimininkė iš savo aukštybių tylomis, truputėlį papūtusi lūpas, lyg ilsėdamasi žvelgė į poną ir popierius, tarytum jau būtų pasakiusi viską, kas reikia, ir jos kalba būtų buvusi maloniai išklausyta.

— Ponas matininkas, pagaliau,— tarė ponas, K. įžengus vidun; valandžiukę kilstelėjęs į K. akis, jis vėl įsikniaubė į savo raštus.

Ir šeimininkė tik prabėgomis nukreipė į K. abejingą, visai nenustebusį žvilgsnį. O Pepė, rodėsi, išvis pastebėjo K. tik tuomet, kai šis, priėjęs prie baro, užsisakė konjako.

Ranka užsispaudęs akis, į nieką nekreipdamas dėmesio, K. ten ir rymojo. Paskui siurbtelėjo konjako ir čia pat jį pastūmė, nes konjakas buvo stačiai nepageriamas.

Visi ponai jį geria,— tiek tepasakė Pepė, išpylė likučius, išplovė taurelę ir padėjo ją lentynon.

— Ponai ir geresnio turi,— tarė K.

— Galbūt,— pasakė Pepė,— bet aš neturiu.

Tais žodžiais ji užbaigė kalbą su K. ir dabar vėl nuėjo patarnauti ponui, tačiau šiam nieko nereikėjo, tad ji tik vaikštinėjo pusračiu jam už nugaros, pagarbiai taikydamasi per jo petį užmesti akį į popierius; tačiau tai tebuvo vien tuščias smalsumas ir puikybė, kurią, suraukusi antakius, aiškiai smerkė ir šeimininkė.

Bet staiga šeimininkė visa sukluso ir, tiesiog pastačiusi ausis, įsistebeilijo kažkur į tuštumą. K. atsigręžė, jis visai nieko ypatinga nebuvo išgirdęs, kiti, rodėsi, irgi nieko negirdėjo, tačiau šeimininkė pirštų galais, didžiuliais žingsniais puolė prie gilumoje esančių durų, vedančių į kiemą, pažvelgė pro rakto skylutę, tada išpūstomis akimis, sukaitusiu veidu atsigręžė į kitus, pasimojo juos pirštu, ir dabar jau visi pakaitomis ėmė pro skylutę žiūrėti, šeimininkė, tiesa, visų daugiausiai, bet ir Pepė nebuvo pamiršta, ponas laikėsi palyginti santūriausiai. Netrukus Pepė su ponu grįžo į savo vietas, tik šeimininkė vis dar įtemptai tebežiūrėjo, žemai pasilenkusi, kone klūpėdama, mažne regėjosi, lyg dabar ji tik maldautų rakto skylutę, kad ši leistų išlįsti laukan, nes pamatyti turbūt jau nieko nebuvo įmanoma. Kai šeimininkė pagaliau atsitiesė, persibraukė rankomis per veidą, pasitvarkė plaukus, giliai atsikvėpė, ir su pasidygėjimu nutaisė tokią miną, neva jos akys turėtų dabar iš naujo pratintis prie šitos salės ir joje esančių žmonių, K., norėdamas ne gauti jau žinomo dalyko patvirtinimą, o užbėgti už akių antpuoliui, kurio jis dabar, būdamas toks sudirgęs, mažne bijojo, pasakė:

— Vadinasi, Klamas jau išvažiavo?

Šeimininkė tylėdama praėjo pro jį, bet ponas atsiliepė nuo savo stalelio:

— Taip, žinoma. Juk tamsta pasitraukei iš savojo sargybos posto, taigi jis galėjo išvažiuoti. Nuostabu tik, koks ponas Klamas jautrus. Ar tamsta, ponia šeimininke, matei, kaip neramiai ponas Klamas dairėsi aplink?

Šeimininkė to, rodėsi, nebuvo pastebėjusi, ir ponas vėlei prašneko:

— Na, laimė, kad jau nieko nebebuvo matyti, vežėjas šluota užlygino net pėdas sniege.

— Ponia šeimininkė nieko nepastebėjo,— pasakė K., bet pasakė ne ko nors vildamasis, o supykdytas pono žodžių, nuskambėjusių taip kategoriškai ir neatšaukiamai.

— Gal aš tuo metu kaip tyčia nebuvau prie skylutės,— tarė šei-

mininkė, pirmiausiai mėgindama užsistoti poną; bet paskui jai parūpo, kad ir Klamas neliktų nuskriaustas, tad ji pridūrė:— Tiesa, nemanau, kad Klamas būtų toks jautrus. Mes, žinia, būgštaujame dėl Klamo, mėginame jį apsaugoti, o tą savo rūpestį grindžiame spėjimu, kad Klamas esąs be galo jautrus. Ir gerai darome, Klamas, be abejo, irgi to pageidauja. Tačiau mes nežinome, kaip yra iš tikrųjų. Aišku, Klamas niekados nesikalbės su žmogum, su kuriuo nenori kalbėtis, kad ir kaip tas žmogus plūktųsi, kad ir kaip įžūliai brautųsi, bet juk vien to fakto, kad Klamas niekados su juo nesikalbės, niekados neleis jam pasirodyti savo akivaizdoje, visai pakanka, kam gi dar manyti, kad Klamas iš tikrųjų turėtų nepakelti tokio žmogaus reginio? Šiaip ar taip, šito bent niekados nepavyks įrodyti, nes niekados nebus galima patikrinti.

Ponas skubiai sulinksėjo galva.

— Iš esmės ir aš esu tos pačios nuomonės,— tarė jis,— tik aš ją trupučiuką kitaip išdėsčiau. Ir vien tam, kad ji būtų suprantama ponui matininkui. Tačiau tikra tiesa, kad Klamas, išėjęs laukan, keliskart apsižvalgė pusračiu.

— Gal jis manęs ieškojo,— tarė K.

— Galimas daiktas,— tarė ponas,— man tokia mintis neatėjo į galvą.

Visi nusijuokė, Pepė, vargu bau ką nors čia supratusi, kvatojosi garsiausiai.

— Kad jau taip smagu mums visiems čia krūvoj,— pasakė paskui ponas,— tai norėčiau tamstą, ponas matininke, maloniai paprašyti, kad papildytum mano dokumentus kai kuriais duomenimis.

— Kiek daug čia rašoma,— tarė K., iš tolo žvelgdamas į dokumentus.

— Taip, netikęs įprotis,— tarė ponas ir vėl nusijuokė.— Bet tamsta, ko gero, dar nežinai, kas aš esu. Esu Momusas, Klamo kaimo sekretorius.

Po tų žodžių visi salėje pasidarė labai rimti. Nors šeimininkė su Pepe poną, be abejo, pažinojo, jiedvi vis tiek atrodė lyg priblokštos, kai ponas pasisakė savo vardą ir titulą. O šis irgi, lyg nė pats negalėtų ištverti to, ką pasakė, ir mėgintų pasislėpti bent nuo iškilmingumo, ataidinčio įkandin šitų žodžių, įsikniaubė į popierius ir taip įniko rašyti, kad kambaryje daugiau nieko nebuvo girdėti, tik plunksnos krebždesys.

— O kas gi tai: kaimo sekretorius? — po valandžiukės paklausė K.

Momusui dabar, jau prisistačius, matyt, rodėsi, jog nebetinka pačiam ką nors aiškinti, todėl atsiliepė šeimininkė:

— Ponas Momusas yra toks pat Klamo sekretorius kaip ir visi kiti Klamo sekretoriai, tačiau jo tarnybos vieta ir, jeigu tik neklystu, tarnybinė veikla...— Momusas rašydamas energingai papurtė galvą, ir šeimininkė pasitaisė.— ... taigi tik jo tarnybos vieta, ne tarnybinė veikla, išimtinai susijusi su kaimu. Ponas Momusas atlieka už Klamą visus kaime būtinus raštiškus darbus ir pirmas priima visus iš kaimo ateinančius Klamui adresuotus prašymus.

Kai K., dar nelabai susigaudęs, kas jam čia buvo pasakyta, tuščiomis akimis pažvelgė į šeimininkę, ši, lyg ir sumišusi, dar pridūrė:

— Taip jau sutvarkyta, visi pilies ponai turi savus kaimo sekretorius.

Momusas, klausęsis daug atidžiau negu K., papildydamas dar pasakė šeimininkei:

— Daugumas kaimo sekretorių tarnauja tik vienam ponui, o aš — dviem, Klamui ir Valabenei.

— Teisybė,— dabar jau ir pati prisiminusi, tarė šeimininkė ir pasisuko į K.:— Ponas Momusas tarnauja dviem ponams. Klamui ir Valabenei, taigi yra dvigubas kaimo sekretorius.

— Net dvigubas,— tarė K. ir linktelėjo Momusui taip, kaip suaugęs linkteli vaikui, kurį ką tik išgirdo giriant, o Momusas, mažne dvilinkas susirietęs, dabar pažvelgė tiesiai į K. Jeigu čia būta kokios paniekos, tai ji arba liko nepastebėta, arba buvo tiesiog pageidaujama. Kaip tik taip, kad girdėtų K., kuris nebuvo net vertas, kad jam būtų leista nors atsitiktinai pasipainioti Klamui po akių, buvo išsamiai dėstomi nuopelnai žmogaus, priklausančio pačiai artimiausiai Klamo aplinkai, nė kiek neslepiant, kad šitaip mėginama išpešti iš K. pritariamą žodį ir pagyrimą. Tačiau K. nuotaika dabar buvo visai ne ta; jis, visomis jėgomis grūmęsis dėl vieno Klamo žvilgsnio, ne itin vertino kad ir to paties Momuso padėtį, teikiančią jam teisę gyventi Klamo akivaizdoje, jo neėmė nei nuostaba, nei juo labiau pavydas, nes jam siektinas tikslas buvo ne pati Klamo artuma, o tai, kad jis, K., tik jis, o ne kas kitas, savo, o ne kieno kito reikalu gautų prisiartinti prie Klamo,— ir prisiartinti ne tam, kad prie Klamo ir apsistotų, o tam, kad praeitų pro jį — dar toliau, į pilį.

Todėl, pasižiūrėjęs į savo laikrodį, K. pasakė:

— Dabar man jau metas eiti namo.

Situacija iškart pasikeitė Momuso naudai.

— Taip, žinia,— tarė šis,— mokyklos sargo pareigos šaukia. Bet dar valandėlę turėsi tamsta man skirti. Tik keli trumpi klausimai.

— Visai neturiu noro,— tarė K. ir buvo jau bežengiąs pro duris.

Momusas pliaukštelėjo kažkokiu raštu per stalą ir atsistojo:

— Klamo vardu reikalauju, kad tamsta atsakytum į mano klausimus.

— Klamo vardu? — paklausė K.— Argi jam rūpi mano reikalai?

— Apie tai,— tarė Momusas,— ne man, ir juo labiau turbūt ne tamstai spręsti, tad galim ramia širdimi palikti šį klausimą pačiam Klamui. Tačiau aš, naudodamasis Klamo man suteikta padėtimi, reikalauju, kad tamsta pasiliktum ir atsakytum.

— Ponas matininke,— įsikišo šeimininkė,— aš jau saugausi tamstai ką nors patarinėti; juk tamsta negirdėtai šiurkščiai atstūmei visus mano ankstesnius patarimus, kuriuos tamstai daviau su pačiais geriausiais ketinimais, ir čia, pas poną sekretorių, aš atėjau — neturiu ko slėpti — tik pranešti valdžiai apie tamstos elgesį ir užmačias ir pati visam laikui apsisaugoti nuo grėsmės, kad tamsta, sakysim, gali būti vėl pas mane įkurdintas, tokie mat mudviejų santykiai, tikriausiai jų jau niekaip nebepakeisi, tad jeigu dabar ketinu pasakyti savo nuomonę, tai tik ne todėl, kad norėčiau tamstai padėti, o todėl, kad geidžiu nors truputėlį palengvinti ponui sekretoriui tekusią sunkią užduotį derėtis su tokiu žmogum kaip tamsta. Bet vis dėlto tamstai ir pačiam, jei tik panorėsi, kaip tik dėl to, kad kalbu visiškai atvirai — o kitaip su tamsta aš nė negaliu šnekėtis, net ir tai darau prisiversdama,— mano žodžiai gali duoti naudos. Taigi tuo atveju noriu atkreipti tamstos dėmesį, kad vienintelis kelias, vedąs tamstą pas Klamą, eina pro čia, per pono sekretoriaus protokolus. Bet nenoriu ir per daug pasakyti, gal tas kelias ir neveda iki Klamo, gal jis nutrūksta dar gerokai prieš jį, čia jau ponas sekretorius viską savo nuožiūra sprendžia. Šiaip ar taip, tai vienintelis kelias, kuris veda tamstą bent Klamo pusėn. Ir šito kelio tamsta ketini atsisakyti — be jokios kitos priežasties, vien iš užsispyrimo?

— Ak ponia šeimininke,— tarė K.,— tas kelias nėra nei vienintelis, nei už kitus vertesnis. Vadinasi, tamsta, ponas sekretoriau, sprendi, ar tam, ką aš čia pasakyčiau, valia Klamą pasiekti, ar ne?

— Žinoma,— tarė Momusas ir, išdidžiai nuleidęs akis, pasidairė į

dešinę ir į kairę, kur nieko nebuvo matyti.— Kam gi daugiau aš, kaip sekretorius, reikalingas?

— Ponia šeimininke, dabar juk matai tamsta,— tarė K.,— kad aš turiu ieškoti kelio ne pas Klamą, o pirma pas poną sekretorių.

— Šį kelią aš norėjau tamstai atverti,— atsakė šeimininkė.— Argi šįryt nesisiūliau perduoti tamstos prašymą Klamui? Tai ir būčiau padariusi per poną sekretorių. Bet tamsta atsisakei, o dabar šitas kelias vis tiek tamstai tik vienas belikęs. Žinoma, po to, ką tamsta šiandien prikrėtei, po mėginimo užpulti Klamą, sėkmės tikimybė dar sumažėjo. Tačiau šita paskutinė, mažutė, iš akių nykstanti, tiesą sakant, visai nė nesama viltis tamstai juk vienintelė.

— Kaip čia atsitiko, ponia šeimininke,— tarė K.,— kad tamsta iš pradžių karščiausiai atkalbinėjai mane nuo mėginimų prasibrauti pas Klamą, o dabar taip rimtai žiūri į mano prašymą ir, regis, manai, kad, mano planams sužlugus, aš būčiau žuvęs? Jeigu jau tamsta sykį iš visos širdies įtikinėjai mane, kad nereikia veržtis pas Klamą, kaipgi dabar gali neva taip pat nuoširdžiai stumte stumti mane keliu Klamo pusėn, nors tas kelias gal iki pat jo ir nevestų?

— Argi aš tamstą stumiu? — paklausė šeimininkė.— Argi galima tvirtinti, kad aš stumiu tamstą, kada sakau, kad tamstos mėginimai beviltiški? Jeigu tamsta šitaip mėgintum nusimesti atsakomybę ir užkrauti ją man, tatai jau tikrai būtų tiesiog begalinis įžūlumas. Gal tamstai toks noras užėjo dėl to, kad šalia yra ponas sekretorius? Ne, ponas matininke, aš tamstos niekur nestumiu. Tik tiek prisipažinsiu, kad, pirmąsyk tamstą išvydusi, ko gero, susidariau pernelyg gerą nuomonę apie tamstos išgales. Kai tamsta taip greit nugalėjai Frydą, aš išsigandau, nežinojau, ką tamsta dar gali padaryti, norėjau užkirsti kelią tolesnėms nelaimėms ir maniau, kad šito niekaip kitaip neįmanoma bus pasiekti, kaip tik mėginant prašymais ir grasinimais sukrėsti tamstą. Bet dabar jau išmokau ramiau į viską žiūrėti. Daryk tamsta ką tinkamas. Tamstos darbai gal ir paliks gilius pėdsakus kiemo pusnynuos, bet ne daugiau.

— Man regis, kad tamsta ne iki galo išaiškinai prieštaravimą,— tarė K.,— bet man bus gana ir to, kad atkreipiau į jį dėmesį. O dabar, ponas sekretoriau, prašom man pasakyti, ar teisingas yra ponios šeimininkės tvirtinimas, jog protokolas, kurį tamsta apie mane ketini surašyti, galėtų padėti man pasiekti, kad man būtų leista stoti prieš Klamą. Jeigu taip, aš iškart mielai atsakysiu į visus klausimus. Šiam reikalui mielai padarysiu viską.

— Ne,— tarė Momusas,— nėra tokio sąryšio. Man rūpi vien tai, kad Klamui pavaldi kaimo registratūra gautų tikslų šios popietės aprašymą. Tas aprašymas jau gatavas, tamsta tik dėl tvarkos turi užpildyti dvi tris spragas; kito tikslo čia nėra, jo ir negalima pasiekti.

K. tylomis pažvelgė į šeimininkę.

— Ko tamsta žiūri į mane? — paklausė ši.— Argi aš ką kita sakiau? Toks jis visuomet, ponas sekretoriau, toks jau jis visuomet. Iškraipo tai, ką jam sakai, o paskui tvirtina, kad jam buvusi pasakyta neteisybė. Nuo pat pradžių jam sakiau, o dabar jau paskutinį sykį sakau, jog nėra nė menkiausios vilties, kad Klamas jį priimtų; vadinasi, jeigu vilties nėra, tai ir šitas protokolas jos negali suteikti. Argi įmanoma aiškiau pasakyti? Paskui dar sakiau, kad šitas protokolas yra vienintelis tarnybinis ryšys, kurį jis su Klamu gali turėti; ir tai juk pakankamai aišku ir neabejotina. Taigi, jeigu jis manim netiki ir vis tiek visą laiką — nežinau, kam ir kodėl — viliasi, kad pavyks prasiskverbti pas Klamą, tai jam, nenukrypstant nuo jo minčių tėkmės, gali padėti tik tas vienintelis tikras tarnybinis ryšys, kurį jis su Klamu turi, vadinasi, šitas protokolas. Tik tiek aš pasakiau, o tas, kas kitaip tvirtina, piktavališkai kraipo mano žodžius.

— Jeigu taip, ponia šeimininke,— tarė K.,— tai prašom atleisti, nes aš buvau tamstą neteisingai supratęs; mat tariau,— ir, kaip dabar paaiškėjo, klydau,— kad tamstos žodžiai vis dėlto dar palieka man nors menkutę viltį.

— Žinoma,— tarė šeimininkė,— tokia, beje, ir yra mano nuomonė. Tamsta ir vėlei kraipai mano žodžius, tik šįkart į kitą pusę. Tokios vilties, mano nuomone, tamstai esama, ir ji, be abejo, susijusi su šiuo protokolu. Tačiau nėra taip, kad tamsta galėtum stačiai užpulti poną sekretorių, sakydamas: „Ar man bus leista patekti pas Klamą, jeigu atsakysiu į klausimus?“ Kai vaikas taip klausia, tik juokas ima, bet kai šitaip klausia suaugęs žmogus, tai čia jau žinybų įžeidinėjimas, ponas sekretorius savo delikačiu atsakymu tik malonėjo tatai nuslėpti. Tačiau viltis, kurią aš turiu galvoje, kaip tik ir yra ta, kad šituo protokolu tamsta užmegsi, galbūt užmegsi tam tikrą ryšį su Klamu. Ar tai per menka viltis? O jeigu kas imtų ir paklaustų, už kokius nuopelnus esi tamsta vertas būti tokia viltimi apdovanotas,— argi tamsta galėtum nors kuo pasigirti? Žinia, nieko tikresnio apie šią viltį neįmanoma pasakyti, juo labiau ponas sekretorius, eidamas tarnybines pareigas, negalės apie tai nė menkiausiu žodeliu užsiminti. Jam čia, kaip jis pats sako, tik dėl tvarkos rūpi šios popietės aprašy-

mas; daugiau jis nieko neprasitars, net jeigu tamsta, remdamasis ką tik mano pasakytais žodžiais, dabar išsyk jį apie tai paklaustum.

— Ar Klamas,— paklausė K.,— bent skaitys tą protokolą?

— Ne,— atsakė Momusas,— o kam? Klamas juk negali skaityti visų protokolų, jis apskritai jų neskaito. „Traukitės man iš akių su savo protokolais",— šitaip jis dažniausiai kalba.

— Ponas matininke,— tarė šeimininkė,— tamsta baigi mane nugaluoti tokiais klausimais. Negi reikia ar bent pageidautina, kad Klamas perskaitytų šitą protokolą ir žodis žodin patirtų, koks niekingas tamstos gyvenimas? Argi ne verčiau būtų tamstai nuolankiai prašyti, kad šitas protokolas būtų nuo Klamo nuslėptas? Toks prašymas, žinia, būtų tiek pat neprotingas kaip ir pirmasis,— kas gi gali ką nors nuslėpti nuo Klamo? — tačiau bent parodytų tamstos būdą simpatiškesnį. Ir argi to reikia tam, ką tamsta vadini savo viltimi? Argi tamsta ir pats netvirtinai, jog būtum patenkintas vien gavęs progą prašnekti Klamo akivaizdoje, net jeigu Klamas į tamstą nė nepažvelgtų ir tamstos nesiklausytų? Argi tamsta šituo protokolu nebūsi bent to pasiekęs — gal net kur kas daugiau?

— Kur kas daugiau? — paklausė K.— Bet kaipgi?

— Ir kodėl tamsta,— riktelėjo šeimininkė,— lyg vaikas reikalauji, kad viskas tamstai būtų patiekiama gatava ir sukramtyta? Kas gi gali atsakyti į tokį klausimą? Juk girdėjai, kad protokolas pateks į Klamui pavaldžią kaimo registratūrą, daugiau nieko tikro čia ir negalima pasakyti. Bet argi tamsta jau suvoki visą protokolo, pono sekretoriaus, kaimo registratūros reikšmę? Ar žinai, ką reiškia, jeigu tamstą kvočia ponas sekretorius? Galbūt — net greičiausiai — jis ir pats to nežino. Sėdi sau čia ramus ir vykdo savo pareigą — dėl tvarkos, kaip pats sakėsi. Tačiau nepamiršk tamsta, kad jį Klamas paskyrė, kad jis darbuojasi Klamo vardu, kad tam, ką jis daro, Klamas iš anksto pritaria, net jeigu pats reikalas niekados Klamo ir nepasiektų. O kaipgi Klamas galėtų pritarti tam, kas nėra kupina jo dvasios? Nė minties neturiu, šitaip kalbėdama, sakysim, negrabiai gerintis ponui sekretoriui, jis ir pats to neleistų, tačiau šneku čia ne apie jo savarankišką asmenį, o apie tai, kas jis yra, kai turi Klamo pritarimą, kaip šiuo atveju: tuomet jis yra įnagis, ant kurio padėta Klamo ranka, ir vargas tam, kas jo neklausys.

Šeimininkės grasinimai K. nebebaugino, viltys, kuriomis šeimininkė mėgino jį supančioti, K. jau buvo įgrisusios. Klamas buvo toli. Šei-

mininkė sykį lygino Klamą su ereliu, ir tada tai K. pasirodė juokinga, bet dabar jau ne; K. mąstė apie Klamo tolybę, apie jo neprieinamą būstą, apie jo nebylumą, gal nebent protarpiais nutraukiamą jo riksmų, kurių K. dar nė sykio nebuvo girdėjęs, apie žemyn smingantį Klamo žvilgsnį, kurio negalėjai nei įrodyti, nei nuneigti, apie tuos ratus, kuriuos Klamas suko aukštybėse pagal neperprantamus dėsnius, tik akimirkomis tepasirodydamas, ir kurių neįmanoma sutrikdyti iš K. gilumos; visa tai darė Klamą panašų į erelį. Bet visa tai, žinoma, nė kiek nebuvo susiję su tuo protokolu, virš kurio Momusas kaip tik perlaužė sūrų riestainį: sekretorius kramsnojo jį, užsigerdamas alumi ir visus popierius apkrėsdamas druskos kruopelėm ir kmynais.

— Labanakt,— tarė K.,— negaliu pakęsti kvotų.

Ir jau tikrai žengė į duris.

— Vis dėlto jis išeina,— kone išgąstingai pasakė Momusas šeimininkei.

— Neišdrįs,— atsakė ši, o daugiau K. nieko nebeišgirdo, buvo jau priemenėje.

Buvo šalta, pūtė smarkus vėjas. Pro priešines duris išėjo šeimininkas, panašu buvo, kad jis iš ten pro akutę stebėjo priemenę. Šeimininkas turėjo laikyti susiglemžęs švarko skvernus,— juos net čia, priemenėje, draskė vėjas.

— Tamsta jau išeini, ponas matininke? — paklausė jis.

— O tamsta stebiesi? — paklausė K.

— Stebiuosi,— atsakė šeimininkas.— Argi tamsta nebūsi kvočiamas?

— Ne,— tarė K.,— aš nesidaviau kvočiamas.

— O kodėl? — paklausė šeimininkas.

— Nesuprantu,— tarė K.,— kodėl gi turėčiau duotis kvočiamas, kodėl gi turėčiau teikti pramogą valdžiai, tenkinti jos užgaidas. Kitą sykį gal tai ir man pačiam būtų buvę pramoga, gal ir man tokia užgaida būtų užėjusi, bet šiandien — ne.

— Žinia, žinia,— tik iš mandagumo, bet ne iš įsitikinimo linktelėjo šeimininkas.— Dabar jau turiu leisti tarnus į užeigą,— pridūrė.— Jų valanda jau seniai atėjusi. Tik nenorėjau kvotos trukdyti.

— Tokia svarbia tamsta ją laikei? — paklausė K.

— O taip,— atsakė šeimininkas.

— Vadinasi, man nereikėjo atsisakyti? — tarė K.

— Ne,— tarė šeimininkas,— tamstai nereikėjo atsisakyti.

Kadangi K. tylėjo, jis, norėdamas gal paguosti K., o gal tik pats greičiau pasitraukti, pridūrė:

— Na, bet dėl to dar tikriausiai netrenks perkūnas.

— Ne,— tarė K.,— oras visai nepanašus.

Juodu abu nusijuokė ir išsiskyrė.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Išėjęs į vėjo pašėlusiai gairinamus laiptus, K. pažvelgė į tamsą. Baisus, baisus oras. Kažkaip siedamas su tuo oru savo mintis, K. dabar prisiminė, kaip šeimininkė stengėsi, kad jis paklustų protokolui, ir kaip jis vis dėlto atsispyrė. Žinia, tos pastangos nebuvo aiškiai matomos, slapčiomis šeimininkė drauge ir tempė jį šalin nuo protokolo; galų gale jau nebegalėjai pasakyti, ar atsispyrei, ar pasidavei. Tikra intrigantė, veikianti lyg ir beprasmiškai kaip tas vėjas, bet vykdanti tolimus, svetimus pavedimus, kurių negalėjai perprasti.

Vos žengęs keletą žingsnių vieškeliu, tolumoje K. pamatė du siūbuojančius žiburėlius; tasai gyvybės ženklas jį pudžiugino, jis nuskubėjo tų žiburėlių linkui, o šie irgi plaukė jam priešpriešiais. K. nė pats nežinojo, kodėl taip nusivylė pamatęs, kad tai parankiniai. Juk jie, veikiausiai Frydos pasiųsti, ėjo jo pasitikti, o žibintai, gelbstintys jį nuo tamsos, kurioje knibždėte knibždėjo priešiški gaivalai, be abejo, buvo jo nuosavybė, ir vis dėlto jis nusivylė, mat buvo tikėjęsis išvysti svetimus veidus, o ne tuos senus pažįstamus, tapusius jam jau tikra našta. Bet ten buvo ne vien parankiniai, iš patamsio tarp jųdviejų išniro Barnabas.

— Barnabai! — sušuko K., tiesdamas ranką.— Ar tu pas mane ateini?

Susitikimo džiaugsmas iš pradžių visai užgožė prisiminimus apie tą nemalonų jausmą, kurį jam Barnabas kitados buvo sužadinęs.

— Pas tave,— atsakė Barnabas lygiai taip pat maloniai kaip ir aną kartą.— Su Klamo laišku.

— Su Klamo laišku! — tarė K., atlošdamas galvą, ir skubiai stvėrė jį Barnabui iš rankos.— Pašvieskit! — paliepė dar parankiniams, ir tie, prisispaudę prie jo iš dešinės ir kairės, iškėlė žibintus.

Norėdamas perskaityti, K. turėjo sulankstyti didžiulį laiško lakštą į siaurą juostelę, tik taip įstengė apsaugoti jį nuo vėjo. Tada pradėjo skaityti: „Ponui matininkui „Tilto" užeigoje! Aš vertinu tamstos, kaip matininko, ligi šiol nuveiktus darbus. Ir parankinių darbai verti pagyrimo, tamsta moki juos įtraukti į darbą. Būk tamsta ir toliau toks uolus! Sėkmingai užbaik savo darbus. Pertrauka mane karčiai nuviltų. O šiaip gali tamsta būti ramus, atlyginimo klausimas artimiausiu laiku bus išspręstas. Nepaleidžiu tamstos iš akių". K. tik tada pakėlė akis nuo laiško, kai kur kas lėčiau už jį skaitę parankiniai, nudžiuginti gerų naujienų, ėmė mosuoti žibintais ir triskart sušuko „Valio!"

— Nurimkit,— paliepė K. ir kreipėsi į Barnabą:— Tai nesusipratimas.

Barnabas nesuprato, ką jis turi galvoje.

— Tai nesusipratimas,— pakartojo K.

Jį vėlei apėmė popietės nuovargis, kelias iki mokyklos atrodė toks tolimas, Barnabui už nugaros vėlei išniro visa jo šeimyna, parankiniai taip spaudėsi prie K., kad jis turėjo juodu net alkūnėmis atstumti; kaipgi Fryda galėjo išsiųsti juodu jo pasitikti, juk jis buvo liepęs parankiniams pasilikti su ja. Kelią namo jis ir taip būtų radęs, vienas net lengviau nei su ta draugija. Negana to, dar vienas parankinis kaklą buvo apsisukęs skepeta, kurios palaidi galai plazdėjo vėjyje ir kelis kartus jau buvo sušėrę K. per veidą; antrasis, teisybė, kiekvienąsyk tučtuojau nuimdavo skepetą nuo K. veido ilgais, smailiais, amžinai nenustygstančiais pirštais, bet tas nė kiek nepadėjo. Parankiniams šitas žaidimas su skepeta, regėjosi, net patiko, juodu apskritai be galo džiugino vėjas ir nerami naktis.

— Šalin! — suriko K.— Jeigu jau atėjote manęs pasitikti, kodėl gi neatnešėte man lazdos? Kaipgi aš judu dabar parginsiu namo?

Parankiniai užlindo Barnabui už nugaros, bet nebuvo per daug išsigandę, nes vis dėlto sudėjo žibintus savo globėjui ant abiejų pečių, tik šis juos, žinia, iškart nusipurtė.

— Barnabai,— tarė K. didžiai prislėgta širdimi, nes Barnabas jo aiškiai nesuprato, nes ramiu metu Barnabo švarkas gražiai blizgėjo, tačiau jeigu padėtis pasidarydavo sunki, jis ne padėdavo, o tik nebyliai priešindavosi, ir su tuo jo pasipriešinimu negalėjai kovoti, nes Barnabas ir pats buvo bejėgis, jo šypsnys, teisybė, švietė, tačiau tai buvo tokia pat menka paguoda kaip žvaigždė danguje, kai tau čia, apačioj, reikia gintis nuo įsišėlusios pūgos.— Žvelk, ką ponas rašo,—

tarė K., prikišdamas laišką Barnabui prie pat akių.— Ponas neturi tikrų žinių. Aš juk visai nedirbu matininko darbo, o ko verti parankiniai, tu pats matai. O darbo, kurio nedirbu, negaliu nė pertraukti, vadinasi, negaliu pono net karčiai apvilti, tai kaipgi aš pelniau jo gerą įvertinimą? Ir ramus niekados negaliu būti.

— Aš pranešiu,— tarė Barnabas, visą tą laiką nę. laišką skaitęs, o tik sukęs akis šalin; beje, jis nė nebūtų galėjęs laiško perskaityti, nes šis buvo jam prie pat veido.

— Ak,— tarė K.,— tu žadi man, kad praneši, bet ar aš galiu tavim kliautis? Man taip reikia patikimo pasiuntinio, dabar labiau negu kada nors.

K. nekantraudamas kramtėsi lūpas.

— Pone,— tarė Barnabas, taip švelniai palenkdamas kaklą, kad K. mažne vėl suėmė pagunda juo patikėti,— aš tikrai pranešiu; ir tai, ką praeitą kartą man pavedei, tikrai pranešiu.

— Kaip? — suriko K.— Tu dar to nepranešei? Negi rytojaus dieną nebuvai pilyje?

— Ne,— atsakė Barnabas.— Mano tėvelis jau senas, juk pats matei, o kaip tik buvo daug darbo, turėjau jam padėti, bet dabar netrukus kada nors vėl eisiu į pilį.

— Bet ką gi tu darai, žmogau tu nepermanomas! — sušuko K., trenkdamas sau kumščiu į kaktą.— Argi Klamo reikalai nėra pirmesni už visus kitus? Tau patikėtos aukštos pasiuntinio pareigos, o tu jas šitaip gėdingai apleidi? Kam rūpi tavo tėvo darbas? Klamas laukia žinių, o tu, užuot stačia galva lėkęs, verčiau kabini mėšlą iš kūtės.

— Mano tėvas — batsiuvys,— nė kiek neišmuštas iš vėžių, tarė Barnabas.— Brunsvikas jam buvo atnešęs darbo, o aš juk tėvo pameistrys.

— Batsiuvys, Brunsvikas, darbo,— niršiai suriko K., lyg panaikindamas tuos žodžius visiems laikams.— O kam čia prireikė batų amžinai tuščiuos keliuos? Ir kas man rūpi visa ta batsiuvystė; patikėjau tau žinią ne tam, kad tu ją pamirštum ir supainiotum, bekiurksodamas ant batsiuvio kėdutės, o tam, kad iškart ją nuneštum ponui.

Trupučiuką K. apramino dabar toptelėjusi mintis, kad Klamas visą tą laiką greičiausiai buvo ne pilyje, o „Ponų smuklėje“, bet Barnabas, pradėjęs berti pirmąjį K. pranešimą ir šitaip mėgindamas įrodyti, kad viską gerai atsimena, vėl jį suerzino.

— Gana, daugiau nieko nebenoriu girdėti,— tarė K.

— Nepyk ant manęs, pone,— pasakė Barnabas ir, sakytum nesąmoningai būtų norėjęs nubausti K., nusuko nuo jo savo žvilgsnį ir nudelbė akis,— beje, tikriausiai jis buvo tik priblokštas K. riksmo.

— Aš ant tavęs nepykstu,— tarė K., ir dabar jo apmaudas atsigręžė prieš jį patį.— Ant tavęs nepykstu, bet man labai nemalonu, kad svarbiausiems dalykams turiu tik tokį pasiuntinį.

— Matai,— prabilo Barnabas, ir atrodė, lyg jis, gindamas savąją pasiuntinio garbę, kalbėtų daugiau, nei jam leidžiama,— Klamas juk nelaukia žinių, jis net būna nepatenkintas, kai aš ateinu, „Vėlei naujos žinios", pasakė kartą, o dažniausiai, iš tolo pamatęs mane ateinant, jis stojasi, eina į gretimą kabinetą ir manęs nepriima. Visai nė nėra nurodyta, kad aš iškart turiu eiti su kiekviena žinia, jeigu taip būtų nurodyta, aš, žinoma, iškart ir eičiau, bet šiuo klausimu nėra jokio nurodymo, ir jeigu aš niekados nenueičiau, niekas manęs ir neragintų. Kai nešu žinią, darau tatai savo noru.

— Gerai,— tarė K., žiūrėdamas į Barnabą ir uoliai sukdamas akis nuo parankinių, kurie jau senokai smaginosi, pakaitomis lyg iš kokio duburio lėtai išnirdami Barnabui iš už nugaros, o paskui, tarytum, išvydus K., juodu baimė pagautų, vėl vikriai pradingdami su tykiu, iš vėjo išmoktu švilpesiu.— Nežinau, kaip ten yra pas Klamą; abejoju, kad tu galėtum ten viską gerai perprasti, o net jeigu galėtum, mudu ten neįstengtume nieko pataisyti. Tačiau žinią nunešti tu gali, to aš tave ir prašau. Visai trumputę žinią. Ar gali rytoj pat ją nunešti ir rytoj pat parnešti man atsakymą ar bent papasakoti, kaip buvai sutiktas? Ar gali tą padaryti, ar padarysi? Man tai būtų labai vertinga paslauga. Galbūt man dar pasitaikys proga tau atsidėkoti, o gal jau dabar galiu patenkinti kokį tavo pageidavimą?

— Žinoma, aš įvykdysiu pavedimą,— atsakė Barnabas.

— Ir pažadi, kad pasistengsi gerai jį įvykdyti, kad perduosi žinią pačiam Klamui, sulauksi atsakymo iš paties Klamo, ir skubiai, viską skubiai, rytoj, dar iki pietų, ar pažadi?

— Padarysiu, ką galėsiu,— atsakė Barnabas,— bet aš taip visados darau.

— Dėl to dabar nesiginčykim,— tarė K.— Štai pranešimas: Matininkas K. prašo poną vedėją, kad jam būtų pačiam leista su ponu vedėju pasikalbėti; jis iš anksto priima visas sąlygas, kurios galėtų būti siejamos su tokiu leidimu. Prašyti jis priverstas todėl, kad ligi šiol visi tarpininkai pasirodė netikę, kaip įrodymą jis pateikia tą faktą,

kad ligi šiol visiškai nė nedirbo matininko darbo ir, kaip jam pranešė bendruomenės seniūnas, niekados jo negaus dirbti, todėl jam baisiai gėda skaityti paskutinį pono vedėjo laišką, tik asmeninis pokalbis su ponu vedėju čia gali pagelbėti. Matininkas žino, koks didis šis prašymas, todėl jis pasistengs, kad ponui vedėjui šitoks sutrukdymas būtų kuo mažiau juntamas, jis sutinka su bet kokiu laiko apribojimu, taip pat, jeigu tik ponas vedėjas nuspręs, kad tai būtina, pasitenkins ir griežtai nustatytu skaičiumi žodžių, kuriuos jam būtų leidžiama per pašnekesį pasakyti, net ir su dešimtim žodžių jis tikisi išsiversiąs. Su nuolankia pagarba ir didžiausia nekantra jis laukia pono vedėjo sprendimo.

Užsimiršęs, kur esąs, K. kalbėjo taip, tarytum būtų stovėjęs prie Klamo durų ir šnekėjęsis su durininku.

— Išėjo daug ilgiau, nei maniau,— tarė jis paskui,— bet privalai vis dėlto žodžiu viską perduoti, laiško nenoriu rašyti, juk jis tada vėl keliautų begaliniu dokumentų keliu.

Tad K. pasidėjo skiautę popieriaus vienam parankiniui ant nugaros ir, antrajam šviečiant, vien Barnabui ėmė keverzoti pranešimą, bet būtų galėjęs jį rašyti jau ir Barnabo diktuojamas, nes šis, gerai įsidėmėjęs, bėrė dabar viską tiksliai it mokinys, nekreipdamas dėmesio į klaidinamus parankinių pasakinėjimus.

— Tavo atmintis puiki,— tarė K., duodamas popierių Barnabui,— bet dabar būk geras, pasirodyk puikiai ir kitoje srityje. O pageidavimai? Ar tu jų neturi? Atvirai pasakius, mano pavedimo likimas keltų man mažesnį rūpestį, jeigu tu turėtum kokių pageidavimų.

Barnabas valandžiukę patylėjo, tada pasakė:

— Mano seserys siunčia tau linkėjimų.

— Tavo seserys,— tarė K.,— aha, tos aukštos, tvirtos merginos.

— Abi siunčia tau linkėjimų, bet ypač Amalija,— pasakė Barnabas.— Ji šiandien ir šitą laišką tau parnešė iš pilies.

Pirmiausiai nusitvėręs kaip tik tos žinios, K. paklausė:

— Gal ji galėtų ir mano pranešimą nunešti pilin? O gal judu drauge nueitumėt ir kiekvienas skyrium pamėgintumėt laimę?

— Amalijai nevalia įžengti į kanceliarijas,— tarė Barnabas.— Šiaip ji, žinoma, labai mielai to darbo imtųsi.

— Rytoj gal užsuksiu pas jus,— tarė K.— Bet pirma tu atnešk man atsakymą. Lauksiu mokykloje. Perduok ir seserims linkėjimų nuo manęs.

K. pažadas, rodėsi, labai pradžiugino Barnabą, atsisveikindamas jis spustelėjo K. ranką ir dar prabėgomis palietė petį. Lyg dabar ir vėl viskas būtų buvę kaip andai, kai Barnabas, visas švytėdamas, pirmą sykį įžengė į kaimiečių prisikimšusią užeigos salę, K., nors ir šyptelėjęs, šį prisilietimą priėmė kaip apdovanojimą. Pasidaręs atlaidesnis, jis nebekliudė parankiniams kelyje atgalios daryti ką tinkamiems.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Kone į ragą sustiręs K. parsirado namo, visur buvo tamsu, žvakės žibintuose visai sudegusios, bet parankiniai čia jau orientavosi, ir jų vedamas jis apgraibomis nusigavo į klasę.

— Pirmas judviejų pagirtinas darbas,— tarė jis, prisiminęs Klamo laišką.

Fryda, dar visai neprabudusi, sušuko iš vieno kampo:

— Leiskit K. pamiegoti! Nežadinkit jo!

Štai kaip smarkiai K. buvo užvaldęs visas jos mintis, nors ji, snaudulio priveikta, ir neįstengė jo sulaukti.

Dabar buvo įžiebta šviesa; tiesa, lempos dagčio nebuvo galima pakankamai atsukti, nes žibalo buvo visai mažai telikę. Naujajam namų ūkiui dar ir to, ir ano stigo. Krosnis, teisybė, buvo iškūrenta, tačiau didžiulė klasė, naudojama ir kaip gimnastikos salė,— palei sienas stovėjo ir palubyje karojo visokie gimnastikos prietaisai,— jau surijusi visas turėtas malkas ir, kaip visi trys įtikinėjo K., pirma ir maloniai įšilusi, dabar, deja, vėlei buvo išvėsusi. Tiesa, daug malkų buvo sukrauta pašiūrėje, bet ši pašiūrė buvo užrakinta, o raktą turėjo mokytojas, leidęs imti malkas tik krosnims per pamokas kūrenti. Tatai dar būtų buvę galima ištverti, jeigu jie būtų turėję lovas ir galėję į jas sulįsti. Tačiau šiam reikalui klasėje nebuvo nieko daugiau, tik vienas vienintelis šiaudų čiužinys, pagirtinai švariai užtiestas vilnone Frydos skepeta, tačiau be pūkinių patalų, vien su dviem šiurkščiom, pastirusiom, šilumos beveik nelaikančiom antklodėm. Ir net į tą skurdų čiužinį godžiai dairėsi parankiniai,— nors, žinoma, neturėdami vilties, kad gaus kada nors ant jo atsigulti.

Fryda baikščiai pažvelgė į K.; juk ji „Tilto“ užeigoje jau buvo įrodžiusi, kad geba jaukiai sutvarkyti net patį skurdžiausią kambarį, tačiau čia, visai neturėdama lėšų, nieko daugiau neįstengė padaryti.

— Vienintelė mūsų kambario puošmena — gimnastikos prietaisai,— tarė ji, prisiversdama šyptelti pro ašaras.

Tačiau, užsiminusi apie pačius didžiuosius trūkumus, apie nepa-

tenkinamą guolį ir šilumą, ji tvirtai pažadėjo jau kitą dieną prasimanysianti kokią nors išeitį ir paprašė K. tiktai iki tol pakentėti. Nei žodžiu, nei užuomina, nei mina ji neparodė, kad širdyje už ką nors K. karčiai priekaištautų, nors šis, kaip pats dabar sau sakė, juk buvo ją tiesiog ištempęs pirma iš „Ponų smuklės“, o dabar dar iš „Tilto“ užeigos. Todėl tad K. stengėsi apsimesti, kad jam čia viskas esą pakenčiama, ir tai jam nė nebuvo labai sunku, nes mintyse jis vis keliavo drauge su Barnabu, žodis žodin kartodamas pranešimą, bet ne taip, kaip jį persakė Barnabui, o taip, kaip vaizdavosi pranešimą nuskambėsiant Klamo akivaizdoje. O sykiu jis, beje, nuoširdžiai apsidžiaugė, kai Fryda jam ant spiritinės viryklės užkaitė kavos, ir, atsišliejęs į vėstančią krosnį, žiūrėjo, kokiais vikriais, įgudusiais judesiais ji tiesia ant mokytojo stalo nepakeičiamąją baltą staldengtę, deda gėlėtą kavos puodelį, o šalia — duoną ir lašinius, ir net sardinių skardinę. Dabar jau viskas buvo prirengta, Fryda dar irgi nebuvo vakarieniavusi, mat laukė K. Klasėje buvo du krėslai, į juos prie stalo susėdo K. su Fryda, parankiniai įsitaisė ant pakylos prie jų kojų, bet nė valandėlės nenustygo, trukdė jiedviem net valgyti. Nors visko gavo užtektinai ir dar nė nebuvo suvalgę, vis tiek retsykiais vis stojosi pasižiūrėti, ar daug dar ant stalo likę, ar juodu dar gali ko nors tikėtis. K. nekreipė į parankinius dėmesio, tik Frydai nusijuokus pažvelgė į juodu. Įtaikiai prispaudęs delnu jos ranką ant stalo, K. tyliai paklausė, kodėl gi ji esanti tokia atlaidi parankiniams, kodėl net į jų išdaigas palankiai žiūrinti. Juk šitaip niekados nebūsią įmanoma jų nusikratyti, o tam tikrais energingais ir jų elgesį iš tikrųjų atitinkančiais veiksmais gal pavyksią juodu arba sutramdyti, arba, kas labiau tikėtina ir net geriau būtų, taip apkartinti jiedviem tarnybą, kad juodu patys paspruksią. Girdi, juk nepanašu esą, kad gyvenimas čia, mokykloje, būsiąs itin smagus; tiesa, jie čia ilgai juk neužgaišią, tačiau ir visi trūkumai pasidarysią beveik nepastebimi, jeigu tik parankiniai iškeliausią savo keliais ir juodu vieni pasiliksią tokiuose tykiuose namuose. Argi Fryda nematanti, kad parankiniai kasdien darąsi vis įžūlesni, tarytum kaip tik Frydos buvimas čionai ir viltis, kad K. jos akyse negalėsiąs jųdviejų taip prigriebti kaip vienas būdamas, teiktų tiems niekdariams dar daugiau drąsos. Beje, gal net esą ir visai paprastų priemonių, kaip jais išsyk ir be jokių gudravimų nusikratyti, gal net pačiai Frydai tos priemonės žinomos, juk ji taip puikiai nusimananti apie čionykštę padėtį. O ir patiems parankiniams, kaip nors juos išvarydami, juodu su Fryda tikriausiai tik paslaugą padarysią; juk ne kažin kokioje prabangoje parankiniai čia gyveną, o ir jų ligšiolinei tinginystei čia bent iš dalies ateisiąs galas, juk juodu turėsią kibti į darbą, nes Fryda turinti pataausoti save po pas-

kutinėmis dienomis patirtų sukrėtimų, o jis pats, K., būsiąs irgi užsiėmęs — ieškosiąs išeities iš tokios vargingos jųdviejų padėties. Ir vis dėlto, jeigu tik parankiniai pradingsią, jis pajusiąs tokį palengvėjimą, kad nesunkiai galėsiąs greta kitų reikalų nudirbti ir visus mokyklos sargo darbus.

Fryda, atidžiai viską išklausiusi, iš lėto paglostė K. petį ir pasakė esanti tos pačios nuomonės, K., girdi, gal tik per daug dedąsis į širdį parankinių išdaigas, juk tai jauni vaikinai, linksmi ir naivoki, pirmąsyk tarnaują prašalaičiui, ką tik ištrūkę iš griežtos drausmės, reikalaujamos pilyje, todėl visą laiką jie kiek jaudinąsi ir stebįsi, o tokioje būsenoje kaip tik kartais ir prikrečią kvailysčių, ir natūralu esą jomis piktintis, bet protingiau, girdi, būtų iš tų kvailysčių tiesiog pasijuokti. Kartais ji stačiai neįstengianti susiturėti nenusijuokusi. Tačiau ji visiškai pritarianti K., kad geriau būtų parankinius išguiti ir vienudviem pasilikti. Prisislinkusi arčiau prie K., Fryda veidu įsikniaubė jam į petį. Ir čia, taip neaiškiai murmėdama, kad K. net turėjo prie jos pasilenkti, pasisakė, deja, nežinanti jokių priemonių, kaip nusikratyti parankiniais, ir būgštaujanti, kad visi K. pasiūlymai neduosią jokios naudos. Kiek ji žinanti, K. pats parankinių reikalavęs, taigi dabar juos turįs ir privalėsiąs laikyti. Geriausia, girdi, būsią žiūrėti į juos lengvai, kaip į vėjavaikius, taip juos esą lengviausia ištverti.

K. toks atsakymas nepatenkino; pusiau juokais, pusiau rimtai jis pasakė, girdi, atrodą, lyg Fryda su parankiniais būtų sudariusi suokalbį ar bent esanti labai jiems prielanki; žinia, vaikinai dailūs, tačiau nesą tokio žmogaus, kurio, turint bent šiek tiek geros valios, neįmanoma būtų nusikratyti, ir jis tai įrodysiąs Frydai kaip tik su parankiniais.

Fryda pasakė būsianti jam labai dėkinga, jeigu tik pasiseksią. Beje, pridūrė ji, nuo šios valandos ji daugiau iš parankinių nesijuoksianti ir netarsianti jiedviem nė vieno žodelio be reikalo, juk tikrai nesą lengva nuolatos būti dviejų vyriškių stebimai, bet ji, girdi, jau išmokusi žiūrėti į anuodu K. akimis. Dabar ji tikrai truputėlį krūptelėjo, nes parankiniai vėlei pakilo, panorę tiek patikrinti maisto atsargas, tiek pašnipinėti, apie ką juodu vis šnibždasi.

K. pasinaudojo tokia proga atgrasinti Frydą nuo parankinių, prisitraukė ją arčiau savęs, ir juodu susiglaudę baigė vakarieniauti. Dabar jau būtų reikėję gultis, visi buvo labai nuvargę, vienas parankinis net užmigo bevalgydamas, kitam tai atrodė be galo juokinga, jis mėgino kaip nors paakinti ponus pasižiūrėti į kvailą miegančiojo miną, bet nieko jam iš to neišėjo, K. su Fryda lediniais veidais sėdėjo viršuj. Šaltis

darėsi vis sunkiau pakeliamas, tad ir juodu nesiryžo gultis; galų gale K. pareiškė, kad reikią dar pakūrenti, kitaip neįmanoma būsią miegoti. Pasiteiravo, ar kur nesą kirvio, parankiniai žinojo, kur ieškoti, ir atnešė, o tada visi patraukė į malkinę. Netrukus lengvutės durys buvo išlaužtos, parankiniai, stačiai žavėdamiesi, lyg nieko gražesnio nebūtų niekad regėję, vajkydamiesi ir stumdydamiesi, suskato nešti malkas į klasę, greitai ten jų atsirado visa krūva, krosnis buvo užkurta, visi sugulė aplink ją, vieną antklodę susisupti gavo parankiniai, tos jiedviem visai užteko, nes buvo sutarta, kad vienas visą laiką budės ir kurstys ugnį, netrukus palei krosnį pasidarė taip šilta, kad antklodės ir nebereikėjo, lempa buvo užpūsta, ir K. su Fryda, džiaugdamiesi šiluma ir tyla, išsitiesė pamiegoti.

Naktį pažadintas kažkokio krebždesio ir dar pro miegus pirmu netvirtu judesiu siektelėjęs Frydos pusėn, K. pajuto, kad vietoj Frydos šalia jo guli parankinis. Greičiausiai vien dėl to, kad, taip netikėtai pažadintas, jis labai sudirgo, tai buvo jam didžiausias ligi šiol kaime patirtas išgąstis. Kilstelėjo surikęs ir, nė pats nebesižinodamas ką darąs, taip trenkė kumščiu parankiniui, kad šis net pravirko. Viskas, beje, tuoj paaiškėjo. Fryda pabudo nuo to, kad — bent jai taip pasirodė — kažkoks didelis padaras, greičiausiai katė, užšoko jai ant krūtinės ir tučtuojau vėl sau nubėgo. Atsikėlusi ir užsižiebusi žvakę, ji ėmė ieškoti to padaro po visą klasę. Pasinaudojęs proga, vienas parankinis sumanė valandžiukę pasimėgauti šiaudų čiužiniu, ir gavo už tai skaudžiai atkentėti. O Fryda nieko neįstengė surasti, gal jai buvo tik pasivaidenę; ji grįžo pas K., tačiau, lyg būtų pamiršusi vakarinį pokalbį, eidama pro šalį maloniai paglostė susirietusiam ir verkšlenančiam parankiniui galvą. K. nieko jai dėl to nesakė; tik parankiniams liepė liautis kūrenus krosnį, nes, sudegus mažne visoms suvilktoms malkoms, buvo pasidarę jau per karšta.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Rytą visi pakirdo tik tuomet, kai pirmieji mokiniai, atėję į klasę, smalsiai apstojo jų guolį. Tai buvo nemalonu, nes dėl smarkaus karščio, dabar, paryčiais, beje, vėl užleidusio vietą aiškiai juntamai vėsai, visi miegojo išsivilkę iki apatinių, ir kaip tik tą akimirką, kai jie buvo bepradedą rengtis, duryse pasirodė Giza, mokytoja, šviesiaplaukė, aukš-

ta, graži, tik šiek tiek sukaustytų judesių mergina. Ji aiškiai tikėjosi išvysti naująjį sargą, buvo turbūt ir iš mokytojo gavusi nurodymus, kaip su juo elgtis, nes jau nuo durų pasakė:

— Šito tai jau nepakęsiu. Nieko sau tvarkelė. Tamstai leista tik nakvoti klasėje, bet aš neprivalau vesti pamokų tamstos miegamajame. Mokyklos sargo šeimyna, ligi pietų besitvarsanti patale. Fui!

Na, čia būtų galima ir atsikirsti, ypač dėl šeimynos ir patalo, galvojo K., kol juodu su Fryda — parankinių tam darbui neįmanoma buvo pasitelkti, abu, gulėdami ant grindų, tik spoksojo į mokytoją ir mokinius — traukė lygiagretes ir arklį ir dangstė juos antklodėmis, šitaip atsitverdami mažutį kamputį, kuriame galėjo pasislėpti nuo vaikų akių ir bent apsirengti. Ramybės jie, tiesa, nė valandėlės neturėjo, pirmiausia mokytoja pradėjo bartis, kad praustuvėje nesą šviežio vandens; K. kaip tik buvo ketinęs atsinešti praustuvę, kad juodu su Fryda galėtų nusiprausti, dabar, nenorėdamas per daug pykinti mokytojos, atidėjo šį sumanymą vėlesniam laikui, tačiau iš to susilaikymo nedaug tebuvo naudos, nes netrukus kilo baisus skandalas, mat jie per nelaimę buvo pamiršę nukraustyti nuo mokytojos stalo vakarienės likučius; mokytoja nubraukė juos liniuote, viskas nulėkė žemėn; dėl to, kad išsiliejo sardinių aliejus ir kavos tirščiai, kad sudužo kavinukas, mokytojai, aišku, nebuvo ko sukti galvos, sargas juk privalėjo viską tuoj sutvarkyti. Nespėję dar visai apsirengti, K. su Fryda rymojo ant lygiagrečių ir žiūrėjo, kaip naikinamas menkas jųdviejų geras; parankiniai, aiškiai nė neketindami rengtis ir tuo didžiai džiugindami vaikus, žvalgėsi iškišę galvas pro antklodės apačią. Frydai, žinoma, labiausiai skaudėjo širdį dėl kavinuko; tik tuomet, kai K., guosdamas ją, pažadėjo tučtuojau eisiąs pas bendruomenės seniūną ir išreikalausiąs, kad žala būtų atitaisyta, ji tiek susitvardė, kad dar vienmarškinė, vienu apatiniu sijonu, puolė iš aptvaro bent staldengtės pasičiupti, kol ši dar labiau nesupurvinta. Jai tas ir pasisekė, nors mokytoja, mėgindama ją atbaidyti, be paliovos taip trankė liniuote per stalą, kad ir geriausi nervai galėjo neatlaikyti. K. su Fryda apsirengė, o tada gavo ne tik žodžiais ir kumšnojimais raginti rengtis nuo visų tų įvykių tarytum apdujusius parankinius, bet net iš dalies ir patys juos rengti. Kai jau visi buvo susiruošę, K. paskirstė artimiausius darbus: parankiniai turėjo prinešti malkų ir pakurti krosnis, o pirmiausia — kitoje klasėje, kur grėsė dar didesni pavojai: juk ten tikriausiai jau buvo atėjęs mokytojas. Frydai teko plauti grindis, o K. pasišovė parnešti vandens ir šiaip visa kita sutvarkyti; apie pusryčius kol kas nebuvo ko nė galvoti. Tačiau, norėdamas pasitikrinti, kokia

apskritai mokytojos nuotaika, K. pasakė pirma pats vienas išlįsęs iš aptvaro, kiti tegu palaukią, kol jis pašauksiąs: šitos atsargumo priemonės K. griebėsi visų pirma todėl, jog nenorėjo, kad parankinių kvailiojimas pirma laiko dar pablogintų padėtį; be to, jis stengėsi kiek įmanu pataupsoti Frydą, nes ji buvo garbėtroška, o jis ne, ji buvo jautri, o jis ne, jai galvoje buvo vien smulkios dabartinės šlykštynės, o jam — Barnabas ir ateitis. Fryda, beveik nenuleisdama nuo K. akių, tiksliai vykdė visus jo nurodymus. Vos K. pasirodžius, mokytoja, griaudėjant nuo tos akimirkos jau išvis nenutilusiam vaikų kvatojimui, sušuko:

— Na, ar jau išsimiegojai tamsta?

K. nieko neatsakė, juk čia iš tikrųjų visai nė nebuvo klausimas; jis žengė tiesiai prie prausyklės, o tada mokytoja paklausė:

— Ką tamsta padarei mano Murkliukei?

Didelė, sena, įsiganiusi katė gulėjo išsidrėbusi ant stalo, o mokytoja apžiūrinėjo, matyt, truputėlį sužeistą josios leteną. Vadinasi, Fryda vis dėlto teisybę sakė, šita katė, žinia, ant jos neužšoko, nes jau apskritai turbūt neįstengė šokinėti, tačiau per Frydą perlipo, o tada, pajutusi šiaip visados tuščiuose namuose žmones esant, išsigando, puolė slėptis ir per tokią neįprastą skubą tikriausiai ir susižeidė. K. mėgino ramiai viską paaiškinti mokytojai, tačiau šiai terūpėjo vien rezultatas ir ji pareiškė:

— Žinoma, jūs ją sužalojot, štai kaip pradedat savo gyvenimą mokykloje. Tik pažvelk tamsta!

Paliepusi prieiti prie stalo, mokytoja parodė K. katės leteną, o tada, jam nespėjus nė apsižiūrėti, brūkštelėjo nagais jam per plaštakos viršų; nagai, teisybė, buvo jau atbukę, bet mokytoja, šįsyk visai negailėdama katės, taip smarkiai spustelėjo, kad vis tiek pasirodė kruvini rėžiai.

— O dabar eik tamsta dirbti,— nekantriai tarė ji, vėl pasilenkdama prie katės.

Fryda, stovėjusi su parankiniais už lygiagrečių ir viską mačiusi, suriko, išvydusi kraują. K. parodė savo ranką vaikams ir pasakė:

— Pažvelkit, ką man padarė pikta klastūnė katė.

Pasakė šitaip, žinia, ne dėl vaikų, kurių spygavimas ir juokas jau skardėjo visiškai savaime, jam nebereikėjo kokios nors dingsties ar paskatos, jokiais žodžiais jo nebūtum perrėkęs ar paveikęs. Bet kadangi ir mokytoja, išgirdusi šitą įžeidimą, tik dėbtelėjo šnairomis, neatsitraukdama nuo katės, taigi pirmasis įniršis rodėsi išsekęs drauge su kruvinąja bausme, K. pasišaukė Frydą su parankiniais, ir darbas prasidėjo.

Kai K. išnešė laukan nešvaraus vandens kibirą, parnešė šviežio

vandens ir jau ėmėsi šluoti klasę, kokių dvylikos metų berniukas žengė iš savo suolo, palietė K. ranką ir pasakė kažką, ko visai neįmanoma buvo suprasti per baisų šurmulį. Bet čia ūmai šurmulys liovėsi, K. apsigręžė. Nutiko tai, ko jis visą rytą bijojo. Tarpduryje stovėjo mokytojas ir, kad ir mažiukas būdamas, abiem rankom laikė pastvėręs už pakarpos po parankinį; matyt, mokytojas buvo pačiupęs juodu benešančius malkas, nes smarkiu balsu, vis patylėdamas po kiekvieno žodžio, dabar sušuko:

— Kas išdrįso įsilaužti į malkinę? Parodykit man tą niekšą, aš jį į miltus sumalsiu!

Čia Fryda, mėginusi iššveisti grindis mokytojai po kojų, pakilo, pažvelgė į K., lyg semdamasi jėgų, o jos žvilgsnyje ir laikysenoje vėl pasimatė truputėlis jos senojo sumatumo:

— Aš taip padariau, ponas mokytojau. Nebežinojau, kaip išsisukti. Jeigu rytą klasės turi būti iškūrentos, reikėjo atidaryti malkinę; naktį nedrįsau eiti pas tamstą rakto; mano sužadėtinis buvo „Ponų smuklėje“, galėjo atsitikti, kad jis ten ir pernakt pasiliks, taigi turėjau viena nuspręsti. Jeigu blogai padariau, atleisk man tamsta tokią patirties stoką; sužadėtinis jau pakankamai mane barė, kai pamatė, kas atsitikę. Jis net uždraudė man anksti rytą pakurti krosnis, nes manė, kad tamsta, užrakindamas malkinę, būsi norėjęs parodyti, jog krosnių tol nereikia kurti, kol tamsta neateisi. Vadinasi, kad klasės neiškūrentos, yra jo kaltė, o kad malkinėn įsilaužta,— mano.

— Kas išlaužė duris? — paklausė mokytojas parankinius, vis dar tuščiai mėginančius ištrūkti iš jo gniaužtų.

— Ponas,— atsakė abu ir, kad nebekiltų abejonių, parodė į K.

Fryda nusijuokė, ir tas juokas atrodė dar svaresnis įrodymas už jos žodžius; paskui ji tokia mina ėmė gręžti į kibirą skudurą, kuriuo mazgojo grindis, tarytum jos atsakymu visas incidentas būtų pasibaigęs, o parankinių šnekos tebūtų vien pavėluotas pokštas; tiktai kai atsiklaupė, vėl imdamasi darbo, dar pasakė:

— Mūsų parankiniai, kad ir tokio amžiaus, tebėra vaikai, kuriems dar štai šiuose suoluose derėtų sėdėti. Mat pavakare aš viena pati kirviu atplėšiau duris, tas buvo visai lengva, parankinių man nė nereikėjo, jie būtų tik trukdę. Kai paskui, naktį, sužadėtinis grįžęs ėjo pasižiūrėti, kas per žala padaryta, girdi, gal dar galima būsią pataisyti, parankiniai, greičiausiai bijodami vieni čia pasilikti, nurūko jam iš paskos, pamatė mano sužadėtinį betriūsiantį prie išplėštų durų, todėl dabar ir sako — na, kaip vaikai...

Parankiniai, Frydai aiškinant, vis purtė galvas, vis teberodė į K. ir, patylomis grimasuodami, stengėsi palenkti Frydą, kad ši pakeistų savo nuomonę; bet jiems tas nepasisekė, tad jie galų gale pakluso, priėmė Frydos žodžius kaip įsakymą ir, mokytojo dar kartą paklausti, visai nebeatsiliepė.

— Vadinasi,— tarė mokytojas,— judu pamelavot? Ar bent jau lengvabūdiškai apkaltinot mokyklos sargą?

Parankiniai tebetylėjo, bet iš drebėjimo ir baikščių žvilgsnių galėjai spręsti, kad juodu jaučiasi prasikaltę.

— Tada aš judu tučtuojau išpersiu,— tarė mokytojas ir pasiuntė vieną vaiką į gretimą klasę atnešti nendrinės lazdos.

Bet paskui, kai mokytojas jau užsimojo lazda, Fryda sušuko:

— Juk parankiniai teisybę sakė!

Nevilties apimta, ji taip šveitė skudurą į kibirą, kad net vanduo ištiško į šalis, o tada nubėgo ir pasislėpė už lygiagrečių.

— Sukčiai visi ligi vieno,— pasakė mokytoja, ką tik užbaigusi tvarstyti leteną ir pasiėmusi katę skreitan, kuris tam padarui buvo mažne per ankštas.

— Vadinasi, lieka tik ponas sargas,— tarė mokytojas, nubloškdamas šalin parankinius ir pasigręždamas į K., kuris visą laiką klausėsi, pasirėmęs į šluotą.— Tasai ponas sargas, kuris iš bailumo ramia širdimi žiūri, kaip kiti neteisingai kaltinami jo paties šunybėmis.

— Ką gi,— tarė K., aiškiai matydamas, kad Frydos įsikišimas pirmąjį nebevaldomą mokytojo pykčio priepuolį vis dėlto apmalšino,— jeigu parankiniai būtų gavę šiek tiek pylos, man jų nebūtų buvę gaila; dešimt sykių nusipelnę būti išperti ir vis dėlto išsisukę, vieną sykį gali ir nepelnytai lazdos paragauti. O šiaipjau būčiau norėjęs išvengti tiesioginio susikirtimo su tamsta, ponas mokytojau, ko gero, ir tamstai tas būtų patikę. Bet kad dabar šit Fryda manęs dėl parankinių išsižadėjo...— Čia K. stabtelėjo, tylumoje buvo girdėti, kaip Fryda kūkčioja už antklodžių.— Taigi, dabar, žinia, teks pasakyti visą teisybę.

— Koks įžūlumas! — tarė mokytoja.

— Ir aš esu tos pačios nuomonės, panele Giza,— tarė mokytojas.— Tamsta, sarge, dėl tokio bjauraus tarnybinio prasižengimo esi, aišku, čia pat atleidžiamas iš pareigų; apie bausmę, kurią tamsta dar turėsi atlikti, kol kas patylėsiu; bet dabar tučtuojau nešdinkis tamsta iš mokyklos su visa manta. Visi tiesiog lengviau atsipūsim, ir pamokos pagaliau galės prasidėti. Nagi, vikriau!

— Nė iš vietos nepajudėsiu,— atsakė K.— Tamsta esi mano virši-

ninkas, bet šią vietą gavau ne iš tamstos, o iš pono bendruomenės seniūno, vadinasi, tik jo atleidimą aš ir pripažinsiu. O jis man tikriausiai šią vietą davė ne tam, kad sušalčiau čia su saviškiais į ragą, o tam, kaip tamsta pats sakei, kad nežengčiau iš nevilties kokio neapgalvoto žingsnio. Jei dabar tamsta mane taip ūmai atleistumei, tas stačiai prieštarautų jo ketinimams; kol iš jo paties lūpų neišgirsiu, kad taip nėra, tol nepatikėsiu. Beje, ko gero, ir tamstai labai bus naudinga, kad nepaklūstu lengvabūdiškam tamstos sprendimui.

— Vadinasi, tamsta nepaklūsti? — paklausė mokytojas.

K. pakratė galvą.

— Gerai pagalvok tamsta,— tarė mokytojas.— Tamstos sprendimai ne visados būna patys geriausi; prisimink tamsta kad ir vakarykštę popietę, kai nesidavei kvočiamas.

— Kodėl tamsta dabar apie tai prašnekai? — paklausė K.

— Todėl, kad man taip patinka,— atkirto mokytojas.— O dabar paskutinį sykį kartoju: lauk!

Kadangi ir tai nepadėjo, mokytojas nuėjo prie stalo ir ėmė patyliukais tartis su mokytoja, ši užsiminė apie policiją, tačiau mokytojas tą pasiūlymą atmetė, galų gale juodu kažką nusprendė, mokytojas paliepė vaikams eiti į jo klasę, girdi, pamokos jiems būsiančios ten, drauge su kitais mokiniais. Ši permaina visus nudžiugino, kvatodami ir rėkaudami vaikai tuoj išrūko iš klasės, mokytojas su mokytoja išėjo patys paskutiniai. Mokytoja nešėsi dienyną, o ant jo — per savo nutukimą visiškai į nieką nekreipiančią dėmesio katę. Mokytojas buvo benorįs katę čionai palikti, tačiau mokytoja, vos jam pamėginus apie tai prasitarti, kuo ryžtingiausiai pasipriešino, pareikšdama, kad K. esąs be galo žiaurus; tad K., greta visų kitų nemalonumų, dar ir katę užkrovė mokytojui ant sprando. Ši aplinkybė veikiausiai irgi iš dalies lėmė paskutinius žodžius, kuriuos mokytojas iš tarpdurio dar tarė K.:

— Panelė su mokiniais priversta palikti šią klasę, nes tamsta iš užsispyrimo atsisakei man paklusti, o niekas negali reikalauti, kad ji, jauna mergina, vestų pamokas nešvarioje tamstos šeimyninio gyvenimo aplinkoje. Taigi lieki tamsta čia vienas ir gali sau nors visą klasę apkėsti, padorių žiūrovų šlykštėjimasis daugiau tamstai nebetrukdys. Bet duodu žodį, kad taip neilgai truks!

Ir mokytojas trenkė durimis.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Vos tik visi pradingo, K. tarė parankiniams:

— Eikit laukan!

Apstulbinti tokio netikėto įsakymo, tuodu pakluso, tačiau, K. užrakinus duris jiedviem už nugarų, ėmė vėl spraustis vidun, inkšti lauke ir belstis į duris.

— Judu atleisti! — sušuko K.— Niekados nebepriimsiu judviejų tarnybon!

Su tuo juodu, žinia, visiškai nenorėjo taikstytis, vis nesiliovė rankomis ir kojomis trankę durų.

— Leisk mums, pone, grįžti pas tave! — šaukė juodu, lyg K. būtų sausumos plotelis, o juodu jau beskęstą tvane.

Tačiau K. nejuto jokios užuojautos, jis nekantraudamas laukė, kada šis nepakeliamas triukšmas privers įsikišti mokytoją. Ilgai laukti nereikėjo.

— Įsileisk tamsta savo prakeiktus parankinius! — suriko mokytojas.

— Aš juos atleidau! — irgi riksmu atsiliepė K.; nejučiomis jam pavyko ir parodyti mokytojui, koks šurmulys kyla, kai žmogus turi pakankamai jėgų ne tik pareikšti išvejąs ką nors iš tarnybos, bet ir tikrai išvyti. Dabar mokytojas ėmė geruoju įkalbinėti parankinius nurimti; girdi, tegu tik jie tykiai palaukią čionai, galų gale K. vis tiek turėsiąs juodu įsileisti. Paskui mokytojas nuėjo. Gal dabar ir tikrai būtų buvusi tyla, jeigu K. vėlei nebūtų ėmęs šaukti parankiniams, kad juodu esą galutinai atleisti; girdi, tegu jie neturį nė menkiausios vilties, kad būsią vėlei priimti. Tuomet parankiniai vėl pakėlė tokį pat triukšmą kaip ir pirma. Vėlei atėjo mokytojas, tačiau dabar jau su jiedviem nesiderėjo, o išvijo iš mokyklos, greičiausiai pasitelkęs pagalbon jų taip bijomą nendrinę lazdą.

Netrukus juodu pasirodė už gimnastikos klasės langų, ėmė belstis į langus ir rėkauti; tačiau žodžių nebeįmanoma buvo suprasti. Bet ilgai ten juodu ir neužsibuvo, gilios pusnys kliudė šokinėti, o nustygti juodu irgi niekaip neįstengė. Tad nuskubėjo prie pinučių tvoros, juosiančios mokyklos sodą, užšoko ant mūrinio jos pamato — iš tenai, nors, beje, iš didesnio atstumo, galėjo geriau įžiūrėti, kas dedasi klasėje; įsikibę į pinučius, čia bėgiojo šen ir ten, čia, vėl sustoję, tiesė į K. maldaujamai sunertas rankas. Ilgai nesiliovė, nors visos pastangos buvo tuščios; at-

rodė lyg apakę, tikriausiai tą patį išdarinėjo ir tuomet, kai K., nebenorėdamas jų regėti, nuleido langų užuolaidas.

Klasė dabar skendėjo prieblandoje; K. nuėjo prie lygiagrečių pas Frydą. Kai jis įsmeigė į ją akis, ji pakilo, pasitvarkė plaukus, nusišluostė veidą ir tylomis nuėjo virti kavos. Nors ji viską žinojo, K. vis dėlto demonstratyviai pranešė jai atleidęs parankinius. Fryda tik linktelėjo galvą. K. sėdėjo viename suole ir stebėjo jos alsius judesius. Žvalumas ir ryžtas ligi šiol visados darė menką jos kūną gražų; dabar tasai grožis buvo pradingęs. Taip jai atsitiko vos kelias dienas nugyvenus su K. Darbas bare nebuvo lengvas, bet, ko gero, labiau atitiko jos jėgas. O gal tikroji Frydos sunykimo priežastis buvo ta, kad ji nutolo nuo Klamo? Būdama arti Klamo, Fryda tapo pašėlusiai žavi, to žavesio suviliotas K. ją ir griebė glėbin, o dabar šit Fryda vyto jo rankose.

— Fryda,— tarė K.

Ji iškart padėjo į šalį kavos malūnėlį ir atėjusi atsisėdo greta K. į suolą.

— Pyksti ant manęs? — paklausė.

— Ne,— tarė K.,— man regis, kad tu kitaip negali. Gyvenai patenkinta „Ponų smuklėje“. Reikėjo man ten tave ir palikti.

— Taip,— tarė Fryda, liūdnai žvelgdama priešais save,— reikėjo tau mane ten palikti. Aš neverta su tavim gyventi. Išsivadavęs nuo manęs, galbūt viską pasiektum, ko trokšti. Gailėdamasis manęs, tu lankstaisi prieš tironą mokytoją, imiesi šitos apgailėtinos tarnybos, vargsti, ieškodamas progos pasikalbėti su Klamu. Vis dėl manęs, o aš tau prastai atsilyginu.

— Ne,— tarė K. ir guosdamas apglėbė Frydą per pečius.— Visa tai niekai, dėl kurių man širdies neskauda, o pas Klamą patekti juk ne vien dėl tavęs noriu. Ir kiek jau tu mano labui nuveikei! Juk aš čia klaidžiojau visai kaip aklas, kol tave sutikau. Niekas nenorėjo manęs priimti, o tie, kam aš įsipiršdavau, stengėsi manim kuo skubiau nusikratyti. Jeigu kur ir būčiau galėjęs rasti atilsį, tai irgi tik pas tokius žmones, nuo kurių pats tuoj pabėgdavau,— sakysim, kad ir pas tokius kaip Barnabo šeima.

— Tu nuo jų bėgai? Tikrai? Mylimasis! — guviai šūktelėjo Fryda, bet čia pat, išgirdusi netvirtą K. „taip“, vėlei susmuko, alsos apimta. Tačiau ir K. nebeįstengė taip pat ryžtingai kaip ligi šiol toliau aiškinti, kodėl gi, jam susidėjus su Fryda, viskas pasikeitę į gera. Jis lėtai nukėlė ranką Frydai nuo pečių ir valandžiukę sėdėjo tylėdamas, kol

ji galų gale, tarytum K. ranka ją būtų šildžiusi ir be tos šilumos ji negalėtų ištverti, tarė:

— Šito gyvenimo aš nepakelsiu. Jei nori, kad likčiau su tavim, mudu turim važiuoti iš čia — kur nors, Pietų Prancūzijon, Ispanijon.

— Išvažiuoti aš negaliu,— atsakė K.— Atkakau čionai tam, kad pasilikčiau. Čia ir pasiliksiu.— Ir, pats sau prieštaraudamas, tačiau visai nesistengdamas to prieštaravimo aiškinti, lyg pats su savim kalbėdamasis, pridūrė: — Kas gi daugiau galėjo mane atvilioti į šitą nykų kraštą, jei ne troškimas čia pasilikti?

Paskui pasakė:

— Bet ir tu nori čia pasilikti, juk tai tavo kraštas. Tau trūksta tik Klamo, iš nevilties tau ir ateina galvon tokios mintys.

— Man trūksta Klamo? — tarė Fryda.— Juk Klamo čia visur aibės, net per daug Klamo; noriu išvažiuoti, kad ištrūkčiau nuo jo. Ne Klamo man trūksta, o tavęs, dėl tavęs geidžiu išvažiuoti; mat negaliu pasisotinti tavimi čia, kur visi mane stvarsto. Verčiau jau man kas nuplėštų tą dailų kokoną, verčiau mano kūnas būtų varganas, kad tik ramiai galėčiau gyventi šalia tavęs.

K. tuose žodžiuose išgirdo tik vieną užuominą.

— Klamas vis dar palaiko su tavimi ryšį? — paklausė jis išsyk.— Šaukia tave?

— Apie Klamą aš nieko nežinau,— tarė Fryda,— dabar apie kitus šneku, sakysim, apie parankinius.

— Ak, tie parankiniai! — nustebęs tarė K.— Juodu tave persekioja?

— Argi nepastebėjai? — paklausė Fryda.

— Ne,— atsakė K., veltui mėgindamas prisiminti smulkmenas.— Žinia, juodu įkyrūs ir gašlūs bernai, bet nepastebėjau, kad prie tavęs drįstų kibti.

— Nepastebėjai? — paklausė Fryda.— Nepastebėjai, kaip jųdviejų neįmanoma buvo iškrapštyti iš mūsų kambario „Tilto" užeigoje, kaip juodu pavydžiai stebėjo mūsų santykius, kaip vienas iš jų praeitą naktį atsigulė mano vieton ant čiužinio, kaip juodu ką tik skundė tave, trokšdami tave išvaryti, pražudyti ir pasilikti vieni su manim?

K., nieko neatsakydamas, pažvelgė į Frydą. Šitie nusiskundimai parankiniais tikriausiai buvo teisingi, tačiau juos buvo galima aiškinti ir daug paprasčiau, atsižvelgiant į visą juokingą, vaikišką, išdriku-

sią, nevaldomą jųdviejų esybę. Ir argi tokiems kaltinimams neprieštaravo ta aplinkybė, kad juodu visados veržėsi visur eiti drauge su K., o ne liktis su Fryda? K. pamėgino apie tai užsiminti.

— Apsimetinėjimas,— tarė Fryda.— Negi neperpratai? Tai kodėl gi tu juodu išvarei, jeigu ne dėl tos priežasties?

Ir ji žengė prie lango, trupučiuką patraukė užuolaidą į šalį, pažvelgė laukan, o tada pasišaukė K. Parankiniai vis dar stovėjo pasilipę ant tvoros; nors jau aiškiai pavargę, kartkartėmis jie vis dar iš paskutiniųjų maldaujamai tiesė rankas mokyklos pusėn. Kad nereikėtų visąlaik įsikibus laikytis, vienas net buvo švarko nugara pasismeigęs ant tvoros virbo.

— Vargšai! Vargšai! — tarė Fryda.

— Kodėl aš juos išvariau? — sušuko K.— Tiesioginė dingstis buvai tu.

— Aš? — paklausė Fryda, vis dar žvelgdama pro langą laukan.

— Tu pernelyg bičiuliškai elgeisi su jais,— tarė K.,— vis atleidai jiems visas išdaigas, juokeisi iš jų, glostinėjai jiems galvas, nuolat juos užjautei,— šit ir dabar sakai „Vargšai, vargšai“, galų gale atsimink ir paskutinį nutikimą, kai net galėjai paaukoti mane jiedviem nuo lazdos išpirkti.

— Kaip tik todėl,— tarė Fryda,— juk aš apie tai ir kalbu, kaip tik todėl aš taip sielojuosi, kaip tik tai mane stumia nuo tavęs, nors aš nežinau didesnės laimės nei būti su tavimi, visados, be jokios pertraukėlės, be galo, nors aš net naktimis sapnuoju, kad šioje žemėje nėra ramios vietelės mudviejų meilei, nei kaime, nei niekur kitur, ir todėl vaizduojuosi, kad mudu gulim kape, giliam ir aukštam; ten mudu laikom it replėmis suspaudę vienas kitą glėby, mano veidas įsikniaubęs į tave, o tavo — į mane, ir niekas mudviejų daugiau nebematys. O čia — tik pažvelk į parankinius! Ne tavęs jie ilgisi, maldaujamai susidėję rankas, bet manęs.

— Ir ne aš,— tarė K.,— bet tu į juodu žiūri.

— Žinoma, aš,— mažne piktai atsakė Fryda,— juk aš apie tai visą laiką ir kalbu. Kas gi šiaip būtų baisaus, kad parankiniai mane persekioja, net jeigu jie ir Klamo pasiuntiniai.

— Klamo pasiuntiniai,— pakartojo K., nes toks apibūdinimas, nors ir iškart pasirodęs visai teisingas, vis dėlto buvo jam labai netikėtas.

— Žinoma, Klamo pasiuntiniai,— tarė Fryda,— bet kad ir tokie, jie vis tiek netikę berniūkščiai, ir juos privalu rykštėmis auklėti. Ko-

kie šlykštūs, juodaveidžiai berniūkščiai! Ir kaip kokčiai jųdviejų veidai, sakytumei suaugusių žmonių, net beveik studentų veidai, nesiderina su vaikiškai paiku elgesiu! Negi manai, kad aš to nematau? Juk man dėl jų gėda. Bet čia ir visa bėda, kad jie nėra man atkarūs, kad man dėl jų gėda. Visą laiką mane traukia žiūrėti į juodu. Reikėtų jais piktintis, o aš nesusilaikau nenusijuokusi. Reikėtų juodu išperti, o aš nesusilaikau nepaglosčiusi jiems galvų. O naktį, gulėdama šalia tavęs, neįstengiu užmigti ir lyg spirte spiriama suku akis nuo tavęs ir žiūriu, kaip vienas iš jų miega, standžiai susisupęs į antklodę, o antrasis kursto krosnį, atsiklaupęs prie atvirų durelių, ir net taip visa palinkstu į priekį, kad vos vos tavęs nepažadinu. Ir ne katė mane gąsdina — ak, katės man ne naujiena, be to, juk esu ir pripratusi neramiai, nuolatos trukdoma snūduriuoti prie baro,— ne katė mane gąsdina, aš pati visąlaik gąsčiojuos. Ir nereikia net tos siaubūnės katės, aš krūpčioju nuo menkiausio šlamesio. Kartą mane suėmė baimė, kad štai tu pabusi ir viskas bus baigta, o kitą sykį, žiūrėk, pašokusi deguosi žvakę, kad tik tu greičiau pabustum ir mane apgintum.

— Aš viso to nežinojau,— tarė K.,— išvijau juodu, sakytumei, tik nujausdamas tai; bet dabar jų nebėra, dabar galbūt vėlei viskas gerai.

— Taigi, pagaliau jų nebėra,— tarė Fryda, bet jos veidas buvo skausmingai persikreipęs, visai nedžiugus,— tik mudu nežinom, kas jie per vieni. Klamo pasiuntiniai — taip juos vadinu mintyse, juokais, bet galbūt jie ir tikrai Klamo siųsti. Jųdviejų akys, tos naivios ir vis dėlto žiburiuojančios akys, man kažkodėl primena Klamo akis, taip, taip, štai kur visa paslaptis: iš jų akių kartais mane perveria Klamo žvilgsnis. Tad ir neteisybę pirma sakiau, kad man dėl jų gėda. Aš tik norėčiau, kad taip būtų. Žinau, tiesa, kad kitur ir tarp kitų žmonių toks pat elgesys būtų kvailas ir atgrasus, bet jųdviejų — ne. Su pagarba ir susižavėjimu žiūriu aš į jų paikiojimus. Tačiau jeigu juodu yra Klamo pasiuntiniai, kas mudu nuo jų išvaduos; ir ar apskritai būtų gerai, jeigu mudu nuo jų kas nors išvaduotų? Argi tuomet tau nereikėtų kuo skubiausiai juodu parsišaukti ir džiaugtis, jeigu tik dar grįžtų?

— Nori, kad vėlei juodu įsileisčiau? — paklausė K.

— Ne, ne,— tarė Fryda,— šito aš mažiausiai noriu. Galbūt ir visai neištverčiau to reginio, galbūt neįstengčiau nė pažiūrėti, kaip jie šit puola vidun, kaip džiūgauja vėlei mane išvydę, kaip strikinėja lyg vaikai ir lyg vyrai tiesia rankas. Tačiau, kita vertus, kai pagalvoju, kad tu, likdamas jiedviem toks rūstus, galbūt šitaip neprisileidi ar-

tyn paties Klamo, tai trokštu visomis turimomis priemonėmis apsaugoti tave nuo galimų padarinių. Tada noriu, kad juodu susigrąžintum. Tada skubiai šauk juodu atgalios! Į mane nekreipk dėmesio, ką aš čia tereiškiu! Ginsiuosi, kol pajėgsiu; o jeigu pralaimėti tektų, ką gi, ir pralaimėsiu, tačiau žinosiu, kad ir tai nutiko tavo labui.

— Tu tik sustiprinai mano apsisprendimą dėl parankinių,— tarė K.— Kol bus mano valia, niekados jie čia neįkels kojos. Juk tai, kad pavyko juodu išginti laukan, yra įrodymas, kad prireikus juodu galima suvaldyti, o sykiu ir kad juodu nėra esmingai susiję su Klamu. Dar vakar gavau Klamo laišką, iš kurio matyti, kad jis apie parankinius visai neteisingai informuotas, o iš to vėlgi galima daryti išvadą, kad parankiniai Klamui visai nerūpi, kitaip jis, be abejo, galėtų gauti apie juodu kuo tiksliausių žinių. O tai, kad tu jųdviejų asmenyje regi Klamą, visai nieko neįrodo, nes tu dar, deja, neišsivadavusi iš šeimininkės įtakos ir tau visur vaidenasi Klamas. Tu dar tebesi Klamo mylimoji, dar toli gražu nesi mano žmona. Kartais dėl to man darosi visai nyku, tuomet man atrodo, lyg būčiau viską praradęs, tuomet taip jaučiuosi, lyg būčiau ką tik atvykęs į kaimą, bet ne vilčių kupinas, kaip andai iš tikrųjų atėjau, o aiškiai suvokdamas, kad manęs laukia vieni nusivylimai ir kad turėsiu visus juos vieną po kito patirti, ligi dugno išgerti taurę. Bet taip būna tik kartais,— šypsodamasis pridūrė K., pamatęs, kaip Fryda sugniužo nuo tokių žodžių,— ir tai iš esmės yra geras ženklas, rodąs, ką tu man reiški. Ir jeigu tu dabar ragini mane rinktis arba tave, arba parankinius, tai parankiniai čia iškart pralaimėję. Kas per mintis — rinktis arba tave, arba parankinius! Bet dabar jau esu pasiryžęs galutinai juodu išguiti ir iš kalbų, ir iš minčių. Beje, kas žino, ar mudu toks silpnumas ne dėl to apėmė, kad mudu vis dar be pusryčių?

— Galimas daiktas,— alsiai šyptelėjusi, pasakė Fryda ir ėmėsi ruošos.

K. irgi vėlei stvėrėsi šluotos. Po valandžiukės kažkas tyliai pasibeldė į duris.

— Barnabas! — suriko K., šveitė šluotą į šalį ir keliais žingsniais atsidūrė prie durų.

Fryda, to vardo labiau nei ko kito išsigandusi, nulydėjo jį akimis. Virpančiomis rankomis K. ne išsyk pavyko atrakinti seną spyną.

— Rakinu, rakinu,— kartojo jis be paliovos, užuot paklausęs, kas ten, tiesą sakant, beldžiasi.

O paskui gavo išvysti, kaip pro plačiai atlapotas duris vidun įžengė ne Barnabas, o tas pats mažas berniukas, jau pirma mėginęs užkalbinti K. Tačiau K. visai nebuvo linkęs jo prisiminti.

— Ko tau čia reikia? — paklausė jis.— Pamokos vyksta gretimoje klasėje.

— Aš iš ten ir ateinu,— tarė berniukas ir, stovėdamas tiesiai, rankas prisispaudęs prie šonų, ramiai pažvelgė į K. didelėmis rudomis akimis.

— Ir ko tau reikia? Vikriau! — tarė K., truputėlį pasilenkdamas, nes berniukas kalbėjo tyliai.

— Gal aš galiu tau padėti? — paklausė berniukas.

— Jis siūlosi mudviem padėti,— tarė K. Frydai, o paskui vėl kreipėsi į berniuką: — Kuo gi tu vardu?

— Hansas Brunsvikas,— atsakė berniukas,— ketvirtos klasės mokinys, sūnus Oto Brunsviko, batsiuvio, gyvenančio Magdalenos gatvėje.

— Šit kaip, tu esi Brunsvikas,— dabar jau maloniau pasakė K. Paaiškėjo, jog Hansą taip sukrėtė K. rankoje mokytojos įbrėžti kruvini rėžiai, kad jis pasiryžo pagelbėti K. Dabar jis savavališkai, rizikuodamas būti smarkiai nubaustas, lyg dezertyras slapčiomis atslinko iš gretimos klasės. Berniokiška fantazija veikiausiai ir lėmė Hanso žingsnius. Su ta fantazija derinosi ir visų jo veiksmų rimtumas. Tik iš pradžių jis truputėlį drovėjosi, bet netrukus apsiprato su K. ir Fryda, o paskui, gavęs atsigerti karštos, geros kavos, pasidarė guvus ir šnekus, įniko uoliai ir primygtinai klausinėti, lyg norėdamas kuo greičiau sužinoti tai, kas svarbiausia, kad paskui jau galėtų pats viską spręsti už K. ir Frydą. Visa jo esybė buvo kažkokia valdinga; tačiau šis valdingumas buvo taip susimaišęs su vaikiška nekaltybe, kad malonu buvo — pusiau nuoširdžiai, pusiau juokais — jam paklusti. Šiaip ar taip, Hansas dabar sutelkė į save visą K. ir Frydos dėmesį, visi darbai nutrūko, pusryčiai labai ilgai užsitęsė. Nors Hansas sėdėjo suole, K. pakyloje prie mokytojo stalo, o Fryda krėsle šalia jo, atrodė, lyg Hansas čia būtų mokytojas, lyg jis tikrintų ir vertintų atsakymus; vos vos pastebimai šypsanti putli jo burna lyg ir rodė, kad jis puikiausiai supranta, jog čia tik žaidimas, tačiau šiaip jis be galo rimtai gilinosi į viską, tad gal jo lūpose žaidė ir visai ne šypsena, o vien kūdikystės laimė. Tik įtartinai vėlai Hansas prisipažino jau pažįstąs K. nuo to meto, kai šis kartą buvo užsukęs pas Lazemaną. K. dėl to labai apsidžiaugė.

— Tu žaidei tąsyk prie moteriškės kojų? — paklausė jis.

— Taip,— atsakė Hansas,— ten buvo mano mama.

Čia jis jau turėjo papasakoti apie savo motiną, bet prašneko apie ją nenoromis, tik keliskart paragintas; dabar vis dėlto paaiškėjo, kad jis dar vaikas, kurio lūpomis, tiesa, retsykiais, ypač klausinėjant,— gal taip reiškėsi ateities nuojauta, o gal tai tebuvo vien neramiai suklususio pašnekovo juslių apgaulė,— regėjosi bylojąs vos ne energingas, protingas, plataus akiračio vyras, kuris betgi čia pat ir be jokio perėjimo staiga vėl pasirodydavo besąs vien mokinukas, vienų klausimų išvis nesuprantąs, o kitus suprantąs neteisingai, dėl vaikiško neatidumo kalbąs pernelyg tyliai,— nors toji yda ir buvo jam ne kartą priminta,— o galų gale lyg iš užsispyrimo į kai kuriuos primygtinus klausimus išvis neatsakąs ir visai dėl to nesidrovįs, kas suaugusiam žmogui būtų tiesiog neįmanoma. Apskritai radosi įspūdis, tarytum, jo nuomone, tik jam čia leista klausinėti, o kiti savo klausimais pažeidžia kažkokią instrukciją ir veltui gaišina laiką. Tokiais atvejais jis, būdavo, ilgai sėdi tylėdamas, tiesus, nuleidęs galvą, papūtęs apatinę lūpą. Frydai tas taip patiko, kad ji dažnokai duodavo jam tokių klausimų, kurie, kaip ji vylėsi, turėjo jį šitaip nutildyti; kartais jai tas net pasisekdavo, tačiau K. pyko. Sužinoti jiems išvis nedaug tepavyko. Motina buvo pasiligojusi, bet kas tai per liga buvo, taip ir liko neaišku, kūdikis, kurį andai ponia Brunsvik laikė ant kelių, buvo Hanso sesuo, vardu Fryda (Hansui nepatiko, kad jį klausinėjanti moteris yra sesers bendravardė), jie visi gyveno kaime, bet ne pas Lazemanus, ten jie buvo tik atėję pasisvečiuoti ir nusimaudyti, mat Lazemanas turėjo didelę rėčką, kurioje maudytis ir dūkti mažiems vaikams — Hansas prie tokių jau nebepriklausė — buvo itin didelis malonumas; apie savo tėvą Hansas kalbėjo pagarbiai arba baikščiai, tačiau tik tada, kai drauge nebūdavo šnekama ir apie motiną, tėvas, palyginti su motina, buvo aiškiai mažiau vertinamas, beje, visi klausimai apie šeimyninį gyvenimą, kad ir kaip mėginta apie jį prakalbėti, liko be atsako. Užsiminus apie tėvo amatą, sužinota, kad tai buvo geriausias kaimo batsiuvys, niekas jam neprilygo, kaip ne sykį buvo pakartota ir atsakinėjant į visai kitus klausimus, jis net duodavo kitiems darbo batsiuviams, sakysim, Barnabo tėvui; bet šie pastarieji atvejai, matyt, tebuvo ypatinga Brunsviko malonė, bent jau taip galėjai suprasti iš išdidaus Hanso galvos krestelėjimo, už kurį Fryda, nušokusi žemyn, berniuką pabučiavo. Į klausimą, ar jis jau buvęs pilyje, Hansas atsakė tik kažin kelintą kartą, ir atsa-

kė „Ne“; į tokį pat klausimą apie motiną išvis neatsakė. Galų gale K. pasijuto nuvargęs; ir jam — čia jis buvo vienos nuomonės su berniuku — tasai klausinėjimas regėjosi tuščias darbas, be to, šiek tiek ir negražu buvo mėginti aplinkiniais keliais išvilioti iš nekalto vaiko šeimos paslaptis, nors, beje, buvo dvigubai negražiau, kad šitaip nieko nepešė. Tad K., pabaigoje paklausęs berniuką, kaipgi jis siūląsis padėti, jau nebenustebo išgirdęs atsakymą, girdi, Hansas norįs padėti tik darbus čia nudirbti, kad mokytojas su mokytoja taip K. nebartų. K. pareiškė nesąs tokios pagalbos reikalingas, mokytojas, girdi, turbūt iš prigimties linkęs bartis, nuo to turbūt net ir stropiausiai dirbdamas kažin ar apsisaugotum, pats darbas nesąs sunkus ir tik dėl atsitiktinių aplinkybių šiandien ilgokai užtrukęs, beje, K. tas barimasis ne toks baisus kaip mokiniui, jis tą barimąsi tiesiog nusipurtąs, beveik nekreipiąs į jį dėmesio, be to, tikįsis labai greit visai ištrūkti iš mokytojo valdžios. Tai va, kadangi Hansas siūląsis pagelbėti tiktai nuo mokytojo gintis, K. nuoširdžiausiai jam dėkojąs, ir jis dabar galįs grįžti klasėn, girdi, K. tikįsis, kad Hansas nebūsiąs nubaustas. Nors K. to visai nepabrėžė ir vien nejučiomis prasitarė, kad jam nereikalinga pagalba tik nuo mokytojo gintis, o klausimą apie kitokios rūšies pagalbą paliko atvirą, Hansas vis dėlto aiškiai suprato užuominą ir paklausė, ar K. nesanti reikalinga kokia kitokia pagalba; girdi, jis mielai padėtų, o jeigu pats vienas neįstengtų, tai paprašytų padėti mamą, tuomet jau, girdi, tikrai gerai būtų. Kai tėvą rūpesčiai prispaudžią, tas irgi prašąs mamą pagalbos. O mama sykį jau ir teiravusis apie K., ji pati beveik neiškelianti kojos iš namų, anas kartas pas Lazemanus buvęs išimtis; tačiau jis, Hansas, dažnai nueinąs pažaisti su Lazemanų vaikais, ir sykį mama jį klaususi, ar ten, girdi, kada vėl nebuvo užsukęs matininkas. Žinia, mama tokia silpna ir paliegusi, jos nevalia be reikalo jaudinti, todėl Hansas tik paprasčiausiai atsakęs, kad matininko ten nesutikęs, o daugiau apie tai ir nebuvę kalbos; bet dabar, pamatęs poną matininką čia, mokykloje, Hansas turėjęs jį užkalbinti, kad galėtų viską papasakoti mamai. Mat mamai visų labiausiai patinką, kai jos norai patenkinami be jokio aiškaus paliepimo. Į tuos berniuko žodžius K., valandžiukę pamąstęs, atsakė, girdi, pagalba jam nesanti reikalinga, jam nieko nestingą, tačiau Hansas, girdi, esąs labai mielas vaikas, kad norįs jam padėti, ir K. dėkojąs jam už gražius ketinimus, juk galį ir taip atsitikti, kad vėliau kada jam, K., ko nors prireiksią, tada jis susirasiąs Hansą, juk turįs adresą. O šįsyk galbūt jis pats, K., galįs trupu-

tėlį pagelbėti, jam esą labai gaila, kad Hanso mama sirguliuojanti ir niekas čia, matyt, tos negalios negalįs perprasti; o kai liga taip apleidžiama, tai dažnai, net jeigu savaime ir lengva, galinti labai paūmėti. O jis, K., šiek tiek nusimanąs apie mediciną ir, kas dar svarbiau, turįs patirties, kaip slaugyti ligonius. Girdi, kai kas, ko daktarai nepajėgę, jam esą pasisekę. Namie dėl tokio gydomojo paveikumo jis visuomet buvęs vadintas „kartžole". Žodžiu, jis mielai apžiūrėsiąs Hanso mamą ir pasišnekėsiąs su ja. Gal mokėsiąs ką gera patarti, jau vien dėl Hanso, girdi, jis mielai pasistengsiąs. Išgirdus tokį pasiūlymą, Hanso akys iš pradžių sušvito, tuo paskatindamos K. dar smarkiau įkalbinėti berniuką, tačiau rezultatai buvo nepatenkinami, mat Hansas, ir šiaip, ir taip klausinėjamas, net nelabai nusiminęs atsakė, kad mamos jokiam prašalaičiui esą nevalia lankyti, nes ją reikią labai tausoti; nors K. anuomet mamai beveik nė žodžio nepratarę s, ji paskui kelias dienas atgulusi patalan, nors tai, tiesa, dažnokai nutinką. Tėvas tąsyk ant K. labai supykęs, ir, žinoma, niekados neleisiąs, kad K. ateitų pas mamą; tąsyk tėvas net kėsinęsis susirasti K. ir nubausti jį už netikusį elgesį, tik mama tėvą atkalbėjusi. Bet svarbiausia, girdi, kad pati mama apskritai nenorinti su niekuo šnekėtis, ir jos teiravimasis apie K. nesąs išimtis iš taisyklės, priešingai, užsiminusi apie K., ji kaip tik būtų galėjusi pasakyti norinti jį pamatyti, bet to nepadariusi ir tuo aiškiai pareiškusi savo valią. Ji norinti apie K. tik šį tą išgirsti, o kalbėtis su K. nenorinti. Beje, toji mamos negalia nesanti tikra liga, ji puikiai žinanti tokios savo būklės priežastį, kartais puse lūpų apie ją net užsimenanti: greičiausiai ji negalinti pakelti čionykščio oro; tačiau, kita vertus, dėl tėvo ir vaikų ji nenorinti ir kaimo palikti, be to, esą jau ir geriau, negu anksčiau buvę. Maždaug tiek K. ir sužinojo; Hanso mąstymo galios pastebimai suaktyvėjo, kai prireikė ginti motiną nuo K., kuriam jis sakėsi neva norįs padėti; siekdamas gero tikslo — neprileisti K. prie motinos, berniukas kartais net pats prieštaravo savo ankstesniems žodžiams, sakysim, kad ir apie ligą. Vis dėlto K. ir dabar matė, kad Hansas tebėra jam palankus, kad Hansas tiktai per motiną pamiršta visa kita; kiekvienas, kas tik atsidurdavo priešais motiną, vaikui iškart pasidarydavo neteisus, šįsyk tai buvo K., bet galėjo tai būti, sakysim, ir tėvas. Norėdamas patikrinti pastarąjį spėjimą, K. pasakė, girdi, tėvas labai protingai darąs, kad taip saugąs motiną nuo bet kokio trikdymo, ir jeigu tik jis, K., anuomet būtų ką nors panašaus bent numanęs, tai tikrai nebūtų išdrįsęs motinos užkalbinti, tegu Hansas dabar nors ir po

laiko už jį namie atsiprašąs. Tačiau K. ne visiškai suprantąs, kodėl gi tėvas laikąs motiną čia ir neleidžiąs jai atsigauti kitokiam ore, jeigu negalios priežastis, kaip Hansas sakęs, esanti tokia aiški; juk reikią sakyti, kad tai tėvas motiną čia laikąs, nes ji nenorinti iškeliauti tik dėl vaikų ir dėl jo, bet vaikus, girdi, galėtų drauge pasiimti, juk iškeliauti turinti nebūtinai ilgam laikui ir nelabai toli, jau viršuj, pilies kalne, oras esąs visiškai kitas. Išlaidos tokiai išvykai tėvo, girdi, neturėtų bauginti, juk jis — geriausias kaimo batsiuvys; be to, jis arba motina, be abejo, turį pilyje giminių ar pažįstamų, kurie ją mielai priimtų. Kodėl gi tėvas jos neišleidžiąs? Jam, girdi, nederėtų menkinti tokios negalios reikšmės; K., tiesa, matęs motiną tik trumpą valandėlę, bet kaip tik jos įtartinas blyškumas ir silpnumas paskatinęs jį užkalbinti ją; jau anuomet K. stebėjęsis, kad tėvas palikęs ligotą žmoną troškiame bendro naudojimo maudyklės ir skalbyklos ore ir visai nevaržęs savo garsios šnekos. Matyt, tėvas nesuprantąs, kas čia per reikalas; gal toji negalia paskutiniu metu ir atlėgusi, tokios negalios esančios permainingos, tačiau galų gale, jeigu tik su jomis nekovojama, jos užgriūnančios visu savo sunkumu ir tuomet, girdi, jau niekas nebegelbsti. Jeigu jau K. negalįs pasikalbėti su motina, tai gal vis dėlto būtų gerai jam pasikalbėti su tėvu ir atkreipti tėvo dėmesį į visas tas aplinkybes.

Hansas įdėmiai klausėsi, didumą suprato, o nesuprastos vietos rodėsi jam smarkiai grėsmingos. Vis dėlto berniukas pasakė, kad su tėvu K. negalįs pasišnekėti, tėvas esąs K. nepalankus ir, girdi, elgtųsi su juo greičiausiai taip pat kaip mokytojas. Tardamas K. vardą, Hansas droviai šypsojosi, o paminėjęs tėvą susiraukė ir nuliūdo. Tačiau pridūrė, girdi, gal K. vis dėlto ir galėtų pasišnekėti su mama, bet tik tėvui nežinant. Paskui berniukas, visai kaip kokia moteriškė, sumaniusi draudžiamą darbą ir svarstanti, kaip čia jį nebaudžiamai padarius, valandžiukę pamąstė, įsmeigęs prieš save sustingusį žvilgsnį, ir pasakė, girdi, poryt tatai gal ir būtų įmanoma, tėvas vakare einąs „Ponų smuklėn“, turįs ten su kai kuo pasitarti, tad jis, Hansas, ateisiąs vakare ir nuvesiąs K. pas motiną, žinia, tik jei motina sutiksianti, o tai esą dar labai menkai įtikėtina. Juk motina, pirmiausiai, nieko nedaranti prieš tėvo valią, visuomet tėvui nusileidžianti, netgi tada, kai ir jam, Hansui, visai aišku, kad sumanytasis dalykas esąs neprotingas. Dabar Hansas jau tikrai ieškojo K. pagalbos prieš tėvą; atrodė, lyg berniukas būtų pats save apgaudinėjęs, kai tarėsi norįs padėti K., o iš tikrųjų, matydamas, kad niekas iš senosios aplinkos pa-

dėti negali, troško išsiaiškinti, ar to neįstengtų šitas staiga pasirodęs ir net pačios motinos paminėtas prašalaitis. Koks nesąmoningai uždaras, mažne klastingas buvo tas vaikas. Ligi šiol to mažne negalėjai įžvelgti nei jo elgesyje, nei žodžiuose; tatai atsiskleidė tik papildomuose, atsitiktinai išsprūdusiuose ar tyčia išviliotuose prisipažinimuose. O dabar Hansas įsileido su K. į ilgas kalbas, svarstydamas, kokius sunkumus reikėtų įveikti. Tie sunkumai, kad ir labai Hansas suko galvą, buvo mažne neįveikiami; neramiai mirksėdamas, paskendęs mintyse, bet drauge ir pagalbos ieškodamas, vaikas nenuleido akių nuo K. Ligi tėvas neišeis, jis nieko negali sakyti motinai, nes tėvas tada sužinotų ir visas sumanymas būtų nebeįgyvendinamas, taigi prašnekti apie jį Hansas gali tiktai vėliau; bet ir tada, tausodamas motiną, negali visko išdėstyti staigiai ir skubiai, ne, turi veikti iš lėto ir sulaukti tinkamos progos; tik tuomet gali išprašyti iš motinos leidimą, tik tuomet gali atsivesti K.; bet ar tuomet jau nebus per vėlu, ar negrės pavojus, kad tėvas gali sugrįžti? Ne, vis dėlto tai neįmanoma. K. savo ruožtu įrodinėjo, kad tai nesą neįmanoma. Girdi, nesą ko būgštauti, kad pristigs laiko, užteksią ir trumpai sušnekti, trumpai pabūti su motina, o atsivesti Hansui K. visai nereikėsią. K. pasislėpsiąs ir lauksiąs kur nors netoli namų ir, Hansui davus ženklą, išsyk ateisiąs. Ne, atsakė Hansas, prie namų K. esą nevalia laukti,— tuos žodžius Hansui vėl padiktavo skrupulinga atodaira į motiną, — be motinos žinios K. esą nevalia leistis į kelią, į tokį nuo motinos nuslėptą suokalbį su K. Hansas neturįs teisės dėtis; jis turįs atsivesti K. iš mokyklos, ir tai tik tuomet, kai motina viską žinosianti ir duosianti sutikimą. Ką gi, tarė K., tada pavojus būsiąs tikrai didelis, ir visai galimas daiktas, kad tėvas užklupsiąs jį namuose; ir net jeigu taip nenutiktų, tai motina, bijodama to, apskritai neleisianti K. ateiti, taigi per tėvą viskas ir sužlugsią. Hansas čia vėl pasipriešino, ir jųdviejų ginčas vis niekaip nesibaigė.

Jau seniai K. buvo pasišaukęs Hansą iš suolo prie mokytojo stalo; pasistatęs jį sau tarp kelių, jis retsykiais ramindamas glostė berniuką. Nors Hansas dar valandžiukę spyriojosi, toks artumas padėjo rasti abiem pusėms priimtiną sprendimą. Galų gale buvo štai kas sutarta: Hansas pirmiausiai pasakys motinai visą teisybę; tačiau kad ji lengviau duotų sutikimą, pridurs, kad K. norįs pasišnekėti ir su pačiu Brunsviku, tiesa, ne apie motiną, o apie savo reikalus. Tai buvo ir teisybė, mat šnekantis su vaiku K. toptelėjo mintis, kad Brunsvikas, net jeigu šiaip ir būtų pavojingas ir piktas žmogus, nebegali būti tikras

K. priešas, juk jis, bent pasak bendruomenės seniūno, buvo vadas tos grupuotės, kuri, tegu vien politiniais sumetimais, reikalavo pakviesti matininką. Vadinasi, Brunsvikui K. atsiradimas kaime turėjo būti parankus; tuomet, žinia, irzlus pasisveikinimas pirmąją dieną ir Hanso minėtas nepalankumas buvo bemaž nesuprantamas; bet gal Brunsvikas įsižeidė kaip tik todėl, kad K. ne į jį pirmą kreipėsi pagalbos, gal čia būta dar kokio kito nesusipratimo, kurį galima pašalinti persimetus vienu kitu žodžiu. O jeigu taip nutiktų, tuomet Brunsvikas taptų K. paspirtimi grumtynėse su mokytoju, netgi su bendruomenės seniūnu, tuomet būtų galima atskleisti visą valdinę apgaulę,— kaipgi kitaip tai pavadinsi,— su kuria bendruomenės seniūnas ir mokytojas, neleisdami prieiti prie pilies žinybų, įstūmė jį į mokyklos sargo tarnybą; jeigu dėl K. atsinaujintų kova tarp Brunsviko ir bendruomenės seniūno, Brunsvikas turėtų traukti K. savo pusėn, K. taptų Brunsviko namų svečiu ir, nepaisydamas bendruomenės seniūno pykčio, galėtų naudotis Brunsviko įtakingumu; kas žino, kur jis per tuos ryšius atsidurtų, o greta Brunsviko žmonos, šiaip ar taip, tikrai dažnai būtų,— K. žaidė tomis svajomis ir pats buvo tų svajų žaislu, tuo tarpu Hansas, galvodamas vien apie motiną, susirūpinęs žvelgė į tylintį K., kaip žvelgiama į gydytoją, kuris, paskendęs mintyse, svarsto, kaip gydyti sunkų ligonį. Šitą pasiūlymą, kad K. sakysiąs, jog norįs pasikalbėti su Brunsviku apie matininko vietą, Hansas priėmė, beje, tik todėl, kad motina šitaip apsaugoma nuo tėvo ir kad čia, be to, kalbama tiktai apie blogiausią atvejį, kurio, kaip berniukas vylėsi, pavyks išvengti. Hansas tiktai dar paklausė, kaip K. ketinąs paaiškinti tėvui, kodėl atėjęs tokią vėlyvą valandą, ir galų gale, nors ir šiek tiek apniukusiu veidu, pasitenkino K. žodžiais, girdi, šis pasakysiąs, kad, pagautas ūmios nevilties dėl nepakeliamos mokyklos sargo tarnybos ir atitinkamo mokytojo elgesio, pamiršęs bet kokią atodairą.

Kai šitaip jau buvo iš anksto apgalvota viskas, ką galima numatyti, ir sėkmė pasidarė bent jau ne visai neįmanoma, Hansas, nebeslegiamas minčių naštos, pralinksmėjo ir valandžiukę dar vaikiškai pasišnekučiavo iš pradžių su K., o paskui ir su Fryda, kuri ilgą laiką sėdėjo lyg visai apie ką kita užsimąsčiusi ir tik dabar vėl įsiterpė į pokalbį. Tarp kitų dalykų ji pasiteiravo, kuo Hansas norįs būti užaugęs; šis, ilgai negalvodamas, atsakė norįs būti toks vyras kaip K. Tiesa, paskui, pradėtas kamantinėti, iš kur toks pasiryžimas, berniukas nieko negalėjo paaiškinti, o į klausimą, gal jis kartais norįs būti mokyklos sargas, tvirtai atsakė, kad ne. Tik toliau klausinėjant pavyko

sužinoti, kokiais aplinkiniais keliais jis priėjo prie tokio troškimo. Dabartinė K. padėtis buvo anaiptol ne pavydėtina, o liūdna ir verta paniekos, tatai Hansas aiškiai matė, norint tatai suprasti, Hansui nė nereikėjo stebėti kitų žmonių; juk jis ir pats visų labiausiai būtų norėjęs apsaugoti motiną nuo kiekvieno K. žvilgsnio ir žodžio. Bet vis dėlto jis pas K. atėjo ir prašė jį pagalbos, ir džiaugėsi, kad K. pažadėjo padėti; berniukui atrodė, kad ir kiti žmonės panašiai elgiasi, o pirmiausiai juk ir pati motina apie K. užsiminė. Iš tos prieštaros ir radosi Hanso įsitikinimas, jog K., dabar, žinia, dar niekingas ir atgrasus, ateityje, tiesa, beveik neįsivaizduojamai tolimoje, visus pranoksiąs. Kaip tik šita mažne paika tolybė ir šaunus kelias, turintis ligi jos nuvesti, ir viliojo Hansą; dėl šitokios pergalės jis buvo pasiryžęs pakęsti net dabartinį K. Šitas senaujančio vaiko troškimas buvo tuo ypatingas, kad Hansas žvelgė į K. iš aukšto, kaip į jaunesnį, kaip į žmogų, kurio ateitis siekia toliau nei jo paties, mažo berniuko, ateitis. Apie tuos dalykus, vis remiamas prie sienos Frydos klausimų, jis ir šnekėjo bemaž niauriai rimtai. Tik K. jį vėlei pralinksmino pasakydamas, girdi, žinąs, ko Hansas jam pavydįs,— ogi dailios gumbuotos lazdos, kuri gulėjo ant stalo ir kuria, įnikęs į šnekas, žaidė Hansas. Ką gi, tokias lazdas K. mokąs daryti ir, jeigu jųdviejų planas išdegsiąs, jis įtaisysiąs Hansui dar gražesnę. Hansą šis K. pažadas taip pradžiugino, kad dabar jau tikrai pasidarė nebe visai aišku, ar vaikui iš tikrųjų ne vien lazdą gauti knietėjo; jis smagiai atsisveikino, nepamiršdamas tvirtai spustelti K. ranką ir pasakyti:

— Taigi poryt.

Hansas išėjo pačiu laiku, nes netrukus mokytojas plėšte atplėšė duris ir, pamatęs K. su Fryda ramiai besėdinčius prie stalo, suriko:

— Atleiskit, kad sutrukdžiau! Bet sakykit, kada judu čia pagaliau apsikuopsit? Mes priversti sėdėti susikimšę anoje klasėje, pamokos nuo to kenčia, o judu čia sau vartotės ir rąžotės didžiojoj gimnastikos klasėje ir dar net parankinius išvijot laukan, kad daugiau vietos turėtumėt! Na, bent dabar kelkitės ir krutinkitės!

Paskui dar pridūrė, kreipdamasis vien į K.:

— Tu man tučtuojau parneši pusryčius iš „Tilto" užeigos!

Visa tai mokytojas išrėkė niršiu balsu, bet žodžiai buvo palyginti švelnūs, net ir tasai savaime šiurkštus „tu". K. išsyk pasinešė eiti, tiktai norėdamas išsiaiškinti, ką mano mokytojas, dar tarė:

— Juk aš atleistas.

— Atleistas ar neatleistas, parnešk man pusryčius,— pasakė mokytojas.

— Aš kaip tik ir noriu sužinoti, ar atleistas, ar neatleistas,— tarė K.

— Ką čia plepi? — pasakė mokytojas.— Juk atsisakei pripažinti, kad esi atleistas.

— Ir to pakanka, kad atleidimas nebegaliotų? — paklausė K.

— Man ne,— tarė mokytojas,— dėl to gali neabejoti, tačiau, nors ir sunku tai suprasti, to pakanka bendruomenės seniūnui. Bet dabar pasiskubink, kitaip tikrai išlėksi iš tarnybos.

K. buvo patenkintas, mokytojas, vadinasi, per tą laiką pasikalbėjo su bendruomenės seniūnu, o gal nė nesikalbėjo, tik pamėgino numatyti, kokia bus bendruomenės seniūno nuomonė, ir ši pasirodė būsianti palanki K. Dabar jau K. buvo skubiai beeinąs pusryčių, tačiau mokytojas vėl jį susigrąžino jau iš koridoriaus; gal jis tokiu ypatingu paliepimu tenorėjo tik išmėginti K. paklusnumą, kad paskui galėtų geriau orientuotis, o gal jį vėlei pagavo šišas komanduoti ir jam buvo smagu versti K. skubiai leistis į kelią, o paskui jo įsakymu lygiai taip pat skubiai gręžtis atgal lyg kokį kelnerį. K. savo ruožtu suprato, kad, pernelyg nuolaidžiaudamas, pavirstų mokytojo vergu ir pastumdėliu, tačiau dabar buvo nusprendęs ligi tam tikros ribos kęsti mokytojo užgaidas, juk mokytojas, nors, kaip ką tik paaiškėjo, neturėjo teisės atleisti jo iš tarnybos, tačiau, be abejo, galėjo padaryti K. tarnybą tiesiog nepakeliama kankyne. O kaip tik ši tarnyba K. buvo dabar svarbi kaip niekados. Pokalbis su Hansu suteikė jam tegu ir neįtikimų, visai nepagrįstų, bet jau nebepamirštamų vilčių; tos viltys mažne net Barnabą užgožė. Mėgindamas jas įgyvendinti,— o nemėginti negalėjo,— K. turėjo sutelkti visas jėgas, apie nieką daugiau nebegalvoti — nei apie valgį, nei apie būstą, nei apie kaimo žinybas, netgi nei apie Frydą; o iš esmės čia juk ir reikėjo šnekėti vien apie Frydą, nes visa kita jam tiek terūpėjo, kiek buvo su Fryda susiję. Todėl jis privalėjo žiūrėti, kad neprarastų šitos tarnybos, teikiančios Frydai bent šiokį tokį saugumą, todėl jam, turint prieš akis šį tikslą, nevalia buvo gailėtis, kad kenčia didesnę mokytojo priespaudą, negu šiaip būtų prisivertęs kęsti. Visa tai nebuvo per daug skaudu, tai tebuvo atskiros grandys nuolatinių menkų gyvenimo kančių grandinėje, visai bereikšmės palyginti su tuo, ko K. siekė, o juk atkako jis čionai ne tam, kad garbingai ir tykiai nugyventų savo dienas.

Taigi K., ką tik pakilęs bėgti užeigon, suskambėjus naujam įsa-

kymui, dabar suskato pirmiausia sutvarkyti klasę, kad mokytoja su savo mokiniais galėtų į ją sugrįžti. Tačiau tvarkyti reikėjo labai skubiai, nes paskui K. vis tiek turėjo parnešti pusryčius, o mokytojas jau buvo labai išalkęs ir ištroškęs. K. užtikrino, kad viskas būsią padaryta, kaip pageidauta; valandžiukę mokytojas dar žiūrėjo, kaip K. pustekiniu surinko guolius, sustumdė į vietas gimnastikos prietaisus, akimoju iššlavė grindis; Fryda tuo tarpu mazgojo ir šveitė pakylą. Mokytojas atrodė patenkintas šitokiu uolumu; jis dar priminė, kad už durų prirengta krūva malkų krosnims kūrenti — malkinėn jis, matyt, nebenorėjo K. leisti,— o paskui išėjo antrojon klasėn pas vaikus, pagrasinęs netrukus grįžti ir viską apžiūrėti.

Valandėlę tylomis patriūsus, Fryda paklausė, kodėl gi K. dabar taip nuolankiai klausąs mokytojo. Klausimas veikiausiai buvo duotas iš užuojautos, iš rūpesčio, tačiau K., pagalvojęs, kaip menkai Frydai tepavyko įvykdyti duotą pažadą apsaugoti jį nuo mokytojo įsakymų ir smurto, trumpai teatsakė, girdi, jis dabar, jeigu jau tapęs mokyklos sargu, turįs ir eiti tas pareigas. Tada vėlei stojo tyla, kol K.,— tas trumpas pokalbis jam kaip tik priminė, kad Fryda jau seniai, o labiausiai mažne per visą pašnekesį su Hansu lyg kažko susirūpinusi skendėjo savo mintyse,— nešdamas vidun malkas, stačiai paklausė, dėl ko ji sukanti galvą. Fryda, iš lėto pakėlusi į K. akis, atsakė jokio galvosūkio neturinti; girdi, ji tik prisiminusi šeimininkę ir pagalvojusi, kokie teisingi buvę kai kurie jos žodžiai. Tiktai K. primygtinai reikalaujant, ji, dar kelis kartus pamėginusi išsisukti, pradėjo nuodugniau aiškinti, tačiau visą laiką nesiliovė triūsusi, nors ir ne iš uolumo, nes darbas vis tiek nė truputėlio nejudėjo į priekį, o tik tam, kad nereikėtų žiūrėti į K. Ir Fryda papasakojo, kaip ji, K. šnekantis su Hansu, iš pradžių ramiai klausiusis, kaip paskui, išgąsdinta K. žodžių, ėmusi aiškiau suvokti tų žodžių prasmę ir nuo tos akimirkos jau nebegalėjusi atsikratyti minties, kad K. žodžiai patvirtiną vieną perspėjimą, už kurį ji turinti būti dėkinga šeimininkei, nors niekados nenorėjusi patikėti, kad jis galįs būti teisingas. K., supykdytas tokių bendrų frazių ir netgi labiau suerzintas negu sugraudintas verksmingo, gailaus Frydos balso,— visų pirma todėl, kad šeimininkė, ligi šiol nedaug ką laimėjusi savo pačios iniciatyva, dabar bent per atsiminimus vėlei brovėsi į jo gyvenimą,— numetė žemėn glėbyje laikytas malkas, atsisėdo ant jų ir rimtu tonu pareikalavo viską aiškiai iškloti.

— Jau daug sykių,— prabilo Fryda,— nuo pat pradžių, šeimininkė skatino mane tavim suabejoti, ji nesakė, kad tu meluojąs, prie-

šingai, tvirtino, kad tu esąs atviras kaip kūdikis, tačiau, girdi, tavo natūra taip skiriantis nuo mūsiškės, kad net ir tuomet, kai tu atvirai kalbąs, mes sunkiai tegalį prisiversti tavim patikėti; ir jeigu tik kokiai gerai bičiulei nepavyksią mūsų anksčiau išgelbėti, mes turėsią išmokti tavim patikėti, karčios patirties prispirti. Net ir jai, taip puikiai gebančiai permatyti žmones, mažne tas pats nutikę. Tačiau po paskutinio pašnekesio su tavim „Tilto“ užeigoje ji, girdi,— aš tik perpasakoju jos piktus žodžius,— perpratusi tavo pinkles, daugiau tu jos nebegalėsiąs suklaidinti, net ir stengdamasis nuslėpti savo ketinimus. Bet tu juk nieko neslepi, vis kartojo ji, o paskui dar pasakė: pasistenk kuria nors proga iš tikrųjų įsiklausyti, ką jis šneka, ne šiaip sau leisk jo žodžius pro ausis, ne, tikrai įsiklausyk. Atseit, ji pati taip dariusi ir apie mane šit ką patyrusi: prie manęs tu prisiplakęs — tą bjaurų žodį ji pati pasakė — tiktai todėl, kad aš tau atsitiktinai pasitaikiusi kelyje, kad aš pasirodžiusi tau ne visai bjauri ir kad tu labai klaidingai manęs, jog baro merginai iš anksto lemta būti kiekvieno nepatingėjusio ranką ištiesti užeigos svečio auka. Be to, tu, kaip šeimininkė sužinojo iš „Ponų smuklės“ šeimininko, kažkodėl norėjęs pernakvoti „Ponų smuklėje“, o tai, žinia, apskritai tik su mano padėjimu galėjai pasiekti. Visa tai jau būtų buvę tau pakankama dingstis tapti mano meilužiu tą vieną naktį; o kad iš to šis tas daugiau išeitų, reikėjo ir dar kai ko, ir tas kai kas buvęs Klamas. Šeimininkė netvirtina žinanti, ko tu iš Klamo nori, ji tiktai tvirtina, kad tu, dar nė nepažindamas manęs, veržeisi pas Klamą lygiai taip pat smarkiai kaip ir vėliau. Skirtumas buvęs tik tas, kad anksčiau tu neturėjęs jokios vilties, o dabar tareisi drauge su manimi įgijęs patikimą priemonę, padėsiančią iš tikrųjų ir greitai prasibrauti pas Klamą ir netgi teikiančią tau pranašumo prieš jį. Kaip aš nusigandau — bet tai tebuvo akimirkos išgąstis, neturėjęs jokių gilesnių priežasčių,— kai tu šiandien vienąsyk pasakei, kad klaidžiojai čia kaip aklas, kol mane sutikai. Ko gero, tuos pačius žodžius ir šeimininkė kalbėjo; ji irgi sako, kad tu tik nuo to akimirksnio, kai susipažinai su manim, pradėjai ryžtingai žengti į tikslą. Girdi, taip atsitikę todėl, kad tu, laimėjęs mane, tareisi užkariavęs Klamo mylimąją ir šitaip įgijęs užstatą, kurį galima išpirkti tik už pačią didžiausią kainą. Dėl tos kainos pasiderėti su Klamu ir esąs tavo vienintelis siekis. Kadangi aš tau esanti niekas, o kaina — viskas, tu pasiryžęs dėl manęs daryti visokių nuolaidų, o dėl kainos laikytis iki paskutiniosios. Todėl tau visai nė motais, kad aš netenku vietos „Ponų smuklėje“, nė motais, kad turiu palikti ir „Til-

to" užeigą, nė motais, kad turėsiu dirbti sunkų mokyklos sargės darbą. Tu neberodai man meilės, net neberandi man laiko, palieki mane parankiniams, pavydas tau visai nepažįstamas jausmas, mano vienintelė vertė tavo akyse tėra ta, kad aš buvau Klamo mylimoji, per savo nenusimanymą tu stengiesi neleisti man Klamo pamiršti, kad aš galų gale, atėjus lemiamam momentui, ne per daug priešinčiausi; vis dėlto tu lygia greta kovoji ir su šeimininke, kuri, tavo nuomone, vienintelė galėtų mane nuo tavęs atplėšti; todėl tu taip nesutaikomai su ja vaidijaisi, idant būtum priverstas palikti drauge su manim „Tilto" užeigą; kad aš, kiek tik tas nuo manęs priklauso, visokiomis aplinkybėmis esu tavo nuosavybė,— dėl to neabejoji. Pokalbį su Klamu tu vaizduojies kaip sandėrį: prekė už prekę. Esi apgalvojęs visas galimybes; tuo atveju, jei gausi prašomą kainą, mielai viską padarysi; jei Klamas manęs panorės, atiduosi mane jam; jeigu jis panorės, kad liktum su manim,— liksi; jeigu panorės, kad mane atstumtum,— atstumsi; tačiau tu sutinki ir komediją vaidinti; jeigu tik bus naudinga, tu apsimetinėsi mylįs mane, mėginsi įveikti jo abejingumą, pabrėždamas savo niekingumą ir rodydamas, kokia jam gėda turėti tik tokį įpėdinį, arba perpasakodamas jam tikrai iš manęs girdėtus meilės jo asmeniui prisipažinimus ir prašydamas jį vėlei mane pasiimti, tiesa, už geidžiamą kainą; o jeigu niekas daugiau nepadės, tu imsi tiesiog prašyti išmaldos K. šeimos vardu. Bet paskui, šitaip užbaigė šeimininkė, kai tu pamatysi, kad visi tavo apskaičiavimai klaidingi, visos viltys tuščios, kad tu neteisingai vaizdavaisi Klamą ir jo santykius su manim, tada prasidės man pragaras, nes tada aš jau iš tikrųjų būsiu vienintelė tavo nuosavybė, kuria tu galėsi kliautis; bet drauge ir nuosavybė, kuri pasirodys esanti bevertė ir su kuria tu atitinkamai ir elgsiesi, nes tave su manim sieja vien savininko jausmas.

K. klausėsi įsitempęs, sučiaupęs lūpas, malkos po juo pradėjo raičiotis, jis kone nučiuožė ant grindų, bet visai nekreipė į tai dėmesio; tik dabar jis atsistojo, atsisėdo ant pakylos, paėmė Frydos ranką, kurią ta vangiai pamėgino ištraukti, ir tarė:

— Klausiausi tavo pasakojimo ir ne visąlaik įstengiau atskirti, kur tavo, o kur šeimininkės nuomonė.

— Tai buvo tik šeimininkės nuomonė,— atsakė Fryda.— Aš viską išklausiau, nes be galo gerbiu šeimininkę; tačiau tai buvo pirmas kartas mano gyvenime, kai aš visiškai atmečiau jos nuomonę. Taip apgailėtina atrodė man tai, ką ji kalbėjo, taip nepanašu į mudviejų santykių supratimą. Man jau veikiau regėjosi, kad jos kal-

bos — tiesos priešingybė. Prisiminiau aną nykų rytą mudviejų pirmosios nakties, kaip tu klūpojai greta manęs tokiomis akimis, lyg viskas būtų žuvę. Ir kaip paskui iš tikrųjų viskas taip klostėsi, kad aš, nors ir kaip stengiausi, tau ne padėjau, o tik kliudžiau. Per mane šeimininkė tapo tavo priešė, galinga priešė, kurios galybę tu vis dar nepakankamai vertini; aš užkroviau tau tiek rūpesčių, o tu turėjai grumtis dėl manęs už šitą tarnybą, nuolaidžiauti bendruomenės seniūnui, nusilenkti mokytojui, kęsti parankinius, o kas blogiausia: dėl manęs tu, ko gero, prasižengei Klamui. Juk tavo dabartinis nepaliaujamas troškimas patekti pas Klamą buvo tik bejėgiškas siekimas kaip nors jį apmaldyti. Ir aš sakiau sau, kad šeimininkė, visa tai žinanti, be abejo, kur kas geriau už mane, savo pakuždomis tik mėgina apsaugoti mane nuo pernelyg baisios savigraužos. Geranoriškas, bet visai nereikalingas vargas. Mano meilė būtų padėjusi man viską įveikti, ji būtų galų gale ir tave nunešus pirmyn, jeigu ne čia, kaime, tai kur nors kitur; juk ji jau įrodė savąją galią, išgelbėjo tave nuo Barnabo šeimynos.

— Tokiomis mintimis tu anuomet atrėmei šeimininkės kalbas,— tarė K.— Ir kas gi nuo to laiko pasikeitė?

— Nežinau,— atsakė Fryda, žvelgdama į jos pirštus spaudžiančią K. ranką,— gal ir niekas nepasikeitė; kai tu taip arti manęs ir taip ramiai klausi, aš tikiu, kad niekas nepasikeitė. Tačiau iš tikrųjų,— ištraukusi pirštus iš K. rankos, ji dabar tiesi sėdėjo prieš jį ir verkė, nemėgindama užsidengti veido; atvirai rodė jam tą ašaromis paplūdusį veidą, tarytum būtų ne dėl savęs verkusi, taigi ir neturėjusi ko slėpti, tarytum būtų verkusi dėl K. išdavystės ir jis būtų privalėjęs kęsti tą sielvartingą reginį,— tačiau iš tikrųjų viskas pasikeitė, kai aš išgirdau tave kalbantis su berniuku. Kaip nekaltai tu pradėjai klausinėti apie namus, apie šį, apie tą; jaučiausi taip, lyg tu, prieraišus, atlapaširdis, ką tik būtum įžengęs „Ponų smuklės" salėn ir taip vaikiškai uoliai mėginęs sugauti mano žvilgsnį. Tai, ką regėjau, nė trupučio nesiskyrė nuo ano karto, ir aš troškau tik to, kad šeimininkė būtų čia ir girdėtų tavo žodžius; sakiau sau, tegu tik ji pamėgintų ir tada dar laikytis savo nuomonės. Bet paskui, staiga, nė pati nesuprantu, kaip viskas nutiko, aš pastebėjau, su kokiais ketinimais tu kalbiesi su berniuku. Užuojautos kupinais žodžiais tu pelnei nelengvai pelnomą jo pasitikėjimą, kad paskui jau nekliudomas galėtum žengti į savąjį tikslą, kuris man darėsi vis aiškesnis. Tas tikslas buvo moteriškė. Tavo neva nerimastingose kalbose apie ją suskambo visai neslepiamas rū-

pinimasis vien savo reikalais. Tu apgaudinėjai tą moterį dar jos nė nelaimėjęs. Ne tik mano praeitis, bet ir ateitis bylojo tavo žodžiais; jaučiausi taip, lyg šeimininkė sėdėtų šalia ir viską man aiškintų, o aš visomis išgalėmis mėginčiau nuginti šalin jos šnekas, bet aiškiai matyčiau, kokios beviltiškos tokios pastangos, o juk tu, tiesą sakant, jau ir visai ne mane apgaudinėjai,— aš jau nė apgaudinėjama nebuvau,— bet svetimą moterį. O kai aš paskui dar, sukaupusi jėgas, paklausiau Hansą, kuo jis nori būti, ir jis pasakė norįs būti kaip tu, taigi pasirodė jau visiškai tau priklausąs,— argi taip jau labai skyrėsi jis, doras berniukas, dabar štai čia suvedžiotas, nuo manęs aną kartą smuklėje?

— Viskas,— tarė K., jau apsipratęs su priekaištais ir susitvardęs,— viskas, ką tu kalbi, tam tikra prasme yra teisybė; tie žodžiai nėra neteisingi, jie tik priešiški. Tai šeimininkės, mano priešės, mintys, net jeigu tu ir manai, kad jos tavo; tai man šiokia tokia paguoda. Tačiau jos pamokomos, daug ko galima iš šeimininkės pasimokyti. Man pačiam ji to nekalbėjo, nors šiaip manęs negailėjo; matyt, ji bus tau patikėjusi šitą ginklą, vildamasi, kad tu juo pasinaudosi man itin sunkią arba lemtingą valandą. Tegu aš tave išnaudoju, bet ir ji tave panašiai išnaudoja. Bet dabar pagalvok, Fryda: net jei viskas būtų visiškai taip, kaip sako šeimininkė, labai blogai tatai būtų tik vienu atveju, būtent, jei tu manęs nemylėtum. Tada, tik tada tikrai būtų taip, kad aš apskaičiavimais ir klasta laimėjau tave, tikėdamasis pasipelnyti iš tos savasties. Tuomet gal mano užplanuota buvo net ir tai, kad aš anąsyk, geisdamas sužadinti tavo užuojautą, pasirodžiau tau įsikibęs į Olgos parankę, ir šeimininkė tiktai pamiršo tą aplinkybę įtraukti į mano kalčių apyskaitą. Bet jeigu čia ne tas blogiausias atvejis ir ne gudrus plėšrūnas tave tąsyk pasiglemžė, o tu žengei manęs pasitikti, kaip ir aš tavęs, ir mudu, abu viską pamiršę, atradom kits kitą, tai sakyk, Fryda, kaipgi yra tuomet? Tuomet aš vis dėlto ginu lygiai ir savo, ir tavo reikalą; čia nėra skirtumo, ir įžvelgti jį gali tik priešė. Taip galima pasakyti apie visus dalykus, taip pat ir apie Hansą. Beje, kalbėdama apie pašnekesį su Hansu, dėl savo jautrumo tu labai jau viską perdedi, juk jeigu Hanso ir mano ketinimai ne visiškai sutampa, tai šis nesutapimas nėra toks didelis, kad mūsų ketinimai būtų priešingi, be to, Hansui mudviejų nesutarimas neliko paslaptis, jeigu tu kitaip manai, tai, matyt, labai klysti ir pernelyg menkai tevertini šitą atsargų žmogutį, ir net jeigu jam viskas būtų likę paslaptis, aš vis dėlto viliuosi, kad iš to niekam nebus skriaudos.

— Taip sunku susigaudyti, K.,— atsidusdama tarė Fryda.— Be abejo, aš visai tavęs neįtarinėjau, ir jeigu man kokios panašios mintys persidavė iš šeimininkės, tai aš jomis su džiaugsmu nusikratysiu ir ant kelių parpuolus prašysiu tave atleidimo, kaip, tiesą sakant, visąlaik ir darau, nors ir kalbu tokius piktus dalykus. Tačiau juk tiesa, kad tu daug ką slepi nuo manęs; išeini ir pareini, o aš nežinau, nei kur, nei iš kur. Andai, Hansui pasibeldus, tu net sušukai „Barnabai". Kad nors kartą būtum kada pašaukęs mane su tokia meile, su kokia andai dėl man nesuprantamų priežasčių surikai šį nekenčiamą vardą. Jeigu tu manim nepasitiki, kaipgi man nekils įtarimo? Juk tuomet aš esu visiškai palikta šeimininkės įtakai, o tu, rodosi, savo elgesiu tik patvirtini jos žodžius. Ne visais atžvilgiais, nesakau, kad tu visais atžvilgiais jos žodžius patvirtini; argi tu vis dėlto neišvijai dėl manęs parankinių? Ak, kad bent žinotum, kaip godžiai aš ieškau sau palankių trupinėlių visuose tavo žygiuose ir kalbose, net jeigu jos man tikra kančia.

— Visų pirma, Fryda,— tarė K.,— aš juk nuo tavęs ničnieko neslepiu. Kaip nekenčia manęs šeimininkė, kaip ji stengiasi tave nuo manęs atplėšti, kokiais niekšingais būdais ji tatai daro ir kaip tu jai pasiduodi, Fryda, kaip tu jai pasiduodi! Nagi pasakyk man, ką aš nuo tavęs slepiu? Tu žinai, kad aš noriu patekti pas Klamą, žinai, kad tu man čia negali padėti ir kad aš, vadinasi, turiu to siekti vien savomis jėgomis, ir matai, kad man tai iki šiol dar nepavyko. Negi turėčiau antrąsyk žemintis, pasakodamas apie tuščius mėginimus, kurie jau tikrovėje mane pakankamai žemina? Nejaugi turėčiau girtis, kad, stirdamas prie Klamo rogių durelių, veltui pralaukiau visą ilgą popietę? Laimingas, kad daugiau man nebereikia galvoti apie tokius dalykus, aš skubu pas tave, o čia jie štai vėlei grėsmingai mane pasitinka, bylodami tavo lūpomis. O Barnabas? Žinoma, aš jo laukiu. Jis — Klamo pasiuntinys; ne aš jį toms pareigoms paskyriau.

— Ir vėl Barnabas! — sušuko Fryda.— Negaliu patikėti, kad jis — geras pasiuntinys.

— Gal ir tavo teisybė,— tarė K.,— tačiau jis — vienintelis pasiuntinys, atsiųstas pas mane.

— Juo blogiau,— tarė Fryda,— juo labiau turėtum jo saugotis.

— Iki šiol jis man, deja, nedavė tokios dingsties,— šypsodamasis atsakė K.— Jis ateina retai, o jo atnešami pranešimai yra bereikšmiai; jie vertingi tik tuo, kad ateina tiesiai iš Klamo.

— Bet tu tik pažiūrėk,— tarė Fryda,— tavo tikslas jau net ir

nebe Klamas, ko gero, tai ir kelia man didžiausią nerimą. Blogai buvo, kad tu visąlaik, palikdamas nuošaly mane, vis veržeisi pas Klamą, bet dar daug blogiau, kad dabar tu, regis, jau nustojai galvoti apie Klamą; šito net ir šeimininkė neįstengė numatyti. Pasak šeimininkės, mano laimė, abejotina ir vis dėlto labai tikra laimė, kad galas ateisiąs tą dieną, kai tu, girdi, galutinai suprasiąs, kad su Klamu siejamos tavo viltys buvo bergždžios. O dabar šit tu nė nebelauki tos dienos; staiga ateina vaikiukas, ir tu pradedi taip grumtis su juo dėl jo motinos, lyg tau tai būtų gyvybės ir mirties klausimas.

— Tu teisingai perpratai mano pašnekesį su Hansu,— tarė K.— Taip iš tikrųjų buvo. Bet negi visas tavo ankstesnis gyvenimas tau jau taip nugrimzdęs į praeitį (žinoma, išskyrus šeimininkę, kuri nesiduoda praeitin nustumiama), kad nebeatmeni, kaip reikia grumtis, norint prasimušti į priekį, ypač, jeigu ateini iš pačių apačių? Kaip turi naudotis viskuo, kas tik teikia bent šiokią tokią viltį? O šita moteris atėjusi iš pilies, ji pati man taip sakė, kai buvau pirmąją dieną užklydęs pas Lazemaną. Kas gi gali būti paprasčiau kaip prašyti ją patarimo, gal net pagalbos; jeigu šeimininkė kuo tiksliausiai žino visas kliūtis, neleidžiančias pasiekti Klamo, tai galbūt šita moteris žino kelią, juk pati juo iš pilies nusileido.

— Kelią pas Klamą? — paklausė Fryda.

— Pas Klamą, žinoma, kurgi daugiau,— tarė K.

Paskui jis pašoko:

— Bet dabar jau pats laikas parnešti pusryčius.

Primygtinai, kur kas smarkiau, negu būtų buvę galima tai pateisinti, Fryda ėmė prašyti, kad K. pasiliktų, tarytum tik pasilikdamas jis būtų patvirtinęs jai pasakytus paguodos žodžius. Tačiau K. priminė jai mokytoją, parodė į duris, kurios kiekvieną akimirką galėjo su perkūnišku trenksmu atšokti, pažadėjo jai, be to, tuojau sugrįžti, girdi, tegu ji nė nekurianti krosnies, jis pats viskuo pasirūpinsiąs. Galų gale Fryda tylomis nusileido. Brisdamas lauke per pusnis,— jau seniai kelias būtų turėjęs būti nukastas, net keista, kaip lėtai darbas stūmėsi į priekį,— K. pamatė, kad vienas parankinis, mirtinai nuvargęs, tebekybo įsikibęs tvoros. Tik vienas, o kurgi antrasis? Vadinasi, K. pavyko palaužti bent vieno ištvermę? Tiesa, šitas budėjo vis taip pat uoliai; tai buvo matyti iš to, kad parankinis, išvydęs K. ir atkutęs, iškart dar smarkiau pašėlo tiesti rankas ir ilgesingai vartyti akis.

— Pavyzdinga ištvermė,— tarė sau K. ir čia pat, beje, pridūrė: — Juk taip galima patvory ir sušalti.

Tačiau nieko nepasakė, tiktai pagrūmojo parankiniui kumščiu, kad tam nekiltų nė minties prisiartinti; parankinis netgi pasislinko dar geroką žingsnį toliau. Fryda kaip tik atidarė langą, kad klasė, kaip buvo sutarta su K., išsivėdintų prieš kūrenimą. Parankinis išsyk paleido K. iš akių ir, neatsispirdamas pagundai, nuslinko prie lango. Frydos veidas sutriko iš prielankumo parankiniui, ji bejėgiškai maldaudama pažvelgė į K., iškišo ranką viršuje pro langą ir pamojavo,— nebuvo net aišku, ar ji gena parankinį šalin, ar sveikina jį,— o tas, nė kiek šito mosto nesutrikdytas, vis artinosi. Tada Fryda skubiai užvėrė išorinį langą, tačiau pasiliko prie jo stovėti, uždėjusi ranką ant rankenos, pakreipusi galvą į šalį, išplėstomis akimis, su veide sustingusia šypsena. Ar ji žinojo, kad šitaip veikiau suvilios nei atbaidys parankinį? Tačiau K. nebesižvalgė atgal, nusprendęs verčiau kiek galės pasiskubinti ir greitai sugrįžti.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Pagaliau — buvo jau sutemę, vėlyva popietė — K. nukasė sodo taką, suvertė sniegą aukštyn ir suplūkė abipus tako, šitaip užbaigdamas dienos darbus. Stovėjo prie sodo vartų vienas, aplinkui nieko nesimatė. Parankinį jis jau prieš kelias valandas išginė, vijosi geroką galą; paskui parankinis pasislėpė kažkur tarp daržų ir pašiūrių, niekur nebegalėjai jo rasti, ir jau po to nebegrįžo. Fryda buvo namie, ji arba jau skalbė, arba dar tebemaudė Gizos katę; mat Giza parodė Frydai didžiulį pasitikėjimą, pavesdama jai šį, tiesa, nemalonų ir nederamą darbą, kurio imtis K. tikrai būtų neleidęs Frydai, jeigu po įvairių tarnybinio aplaidumo atvejų nebūtų buvę didžiai patartina nepraleisti nė vienos progos pelnyti Gizos prielankumą. Giza maloningai žiūrėjo, kaip K. atnešė iš palėpės mažą vaikų vonelę, kaip buvo šildomas vanduo ir kaip, galų gale, katė buvo atsargiai keliama vonelėn. Paskui Giza paliko katę net vienai Frydai, nes atėjo Švarceris, K. pažįstamas nuo pirmojo vakaro; šis pasisveikino su K., iš dalies sumišęs dėl to, kas nutiko aną vakarą, iš dalies su nepaprasta panieka, kurią derėjo rodyti mokyklos sargui; paskui Švarceris su Giza išėjo į antrąją klasę. Ten juodu ir dabar tebebuvo. Kaip K. buvo papasakota „Tilto“ užeigoje, Švarceris, vis dėlto iš tikrųjų kašteliono sūnus, įsimylėjęs Gizą, jau seniai gyveno kaime, ir naudodamasis savo

ryšiais pasiekė, kad bendruomenė paskirtų jį mokytojo padėjėju, tačiau, eidamas šias pareigas, tiktai sėdėdavo mažne per visas Gizos pamokas arba suole tarp mokinių, arba, daug mieliau, ant pakylos, Gizai prie kojų. Tai jau visai niekam nebekliuvo, mokiniai buvo su tuo seniai apsipratę, galbūt net juo lengviau todėl, kad Švarceris vaikų nemėgo ir nesuprato, bemaž nesišnekėjo su jais, pavaduodavo Gizą tik per gimnastikos pamokas, o šiaipjau buvo patenkintas, kad gyvena Gizos artumoje, jos kvėpuojamame ore, jos šilumoje. Didžiausias malonumas jam buvo sėdėti šalia Gizos ir taisyti mokinių sąsiuvinius. Ir šiandien juodu buvo tuo užsiėmę, Švarceris atsinešė didelę sąsiuvinių šūsnį, mat mokytojas visuomet jiedviem ir savuosius duodavo, ir K., kol dar buvo šviesu, matė, kaip juodu, suglaudę galvas, nė nekrusteldami darbuojasi palangėje prie mažo staliuko, ant kurio tepleveno dvi žvakės. Juodu jungė rimta, nekalbi meilė; toną čia davė kaip tik Giza, kurios nepaslanki esybė kartais, tiesa, įsišėlusi peržengdavo visas ribas, nors kitu laiku niekaip nebūtų pakentusi panašaus kito jausmų protrūkio; tad ir guvusis Švarceris turėjo nusileisti, turėjo iš lėto vaikščioti, iš lėto kalbėti, dažnai tylėti; tačiau buvo matyti, kad paprasta tyli Gizos artuma jam buvo gausus atlygis už viską. O Giza, ko gero, visai jo nė nemylėjo; šiaip ar taip, jos apskritos, pilkos, tiesiog niekad nemirksinčios akys, kurių, atrodė, tik lėliukės tesigręžiojo, nedavė atsako į tokius klausimus; matėsi tik tiek, kad ji Švarcerį nesipriešindama pakenčia, tačiau ji tikrai nemokėjo įvertinti, kokia garbė būti mylimai kašteliono sūnaus, vis taip pat ramiai nešdavo savo tuklų, putnų liemenį, nekreipdama dėmesio į tai, ar Švarceris lydi ją akimis, ar ne. Tuo tarpu Švarceris nuolatos dėl jos aukojosi, gyvendamas kaime; tėvo pasiuntinius, atėjusius jo atgalios vestis, jis aprėkdavo su tokiu pasipiktinimu, lyg jų sužadintas trumpas prisiminimas apie pilį ir sūnaus pareigą reikštų skaudų, nebeatitaisomą jo laimės sutrikdymą. Ir vis dėlto jis, tiesą sakant, turėjo marias laisvo laiko, nes Giza rodydavosi jam dažniausiai vien per pamokas arba sąsiuvinių taisymo metu, ir ne iš kokio išskaičiavimo, o todėl, kad visų labiausiai mėgo gyventi patogiai, taigi ir būti viena, ir turbūt laimingiausia jausdavosi, kai galėdavo namie niekieno nekliudoma išsitiesti ant kanapos su kate šalimais, kuri jai netrukdė, nes mažne nebeįstengė pasikrutinti. Tad Švarceris didžiąją dienos dalį slampinėdavo dykas, bet ir tas jam patiko, nes vis atsirasdavo progų, kuriomis jis dažnai ir pasinaudodavo, užsukti Liūtų skersgatvin, kur Giza gyveno, užkopti ligi jos kambarėlio palėpėje, pasiklausyti prie

amžinai užrakintų durų, o paskui kuo skubiausiai nueiti šalin, įsitikinus, kad kambaryje tebeviešpatauja vienui viena, daugiau negu visiška, tiesiog nesuvokiama tyla. Tiesa, šitokio gyvenimo būdo padariniai ir jam vis dėlto kartais reikšdavosi, tik, beje, ne Gizos akivaizdoje: kartais akimirką juokingai prasiveržbeing vėlei nubudusi valdininko puikybė, beje, smarkokai nederanti kaip tik jo dabartinei padėčiai; žinia, viskas dažniausiai baigdavosi ne itin gerai, kaip jau ir pats K. buvo patyręs.

Keista buvo tik tai, kad apie Švarcerį, bent jau „Tilto" užeigoje, vis dėlto buvo kalbama su šiokia tokia pagarba, net jeigu aptariami būdavo veikiau ne pagarbos verti, o juokingi dalykai; ir Gizai ši pagarba buvo reiškiama. Tačiau Švarceris klydo manydamas esąs, kaip mokytojo padėjėjas, kur kas pranašesnis už K., to pranašumo išvis nebuvo; mokyklos sargas pedagogams, juo labiau tokiems mokytojams kaip Švarceris, yra labai svarbus asmuo, kurio nevalia be baimės niekinti ir kuriam už rodomą panieką, jeigu jau luomo sumetimais negalima jos atsisakyti, privalu deramai atsilyginti, kad ji būtų pakeliama. K. nusprendė progai pasitaikius apie tai pagalvoti, be to, dar nuo ano pirmojo vakaro Švarceris buvo jam skolingas, ir ta skola nepasidarė mažesnė, kai artimiausios dienos parodė, jog Švarceris, tiesą sakant, teisingai elgėsi taip jį sutikdamas. Mat reikėjo atsiminti, kad toks sutikimas tam tikra linkme pasuko visus vėlesnius įvykius. Per Švarcerį jau pačią pirmąją valandą visas žinybų dėmesys visai neprotingai buvo atkreiptas į K., kai jis, dar visai svetimas kaime, neturėdamas nė vieno pažįstamo, jokios priebėgos, nusikamavęs po žygio, visai be jėgų gulėdamas ant šiaudų čiužinio, negalėjo pasipriešinti jokiam žinybų žingsniui. Bent viena naktim vėliau viskas būtų galėję susiklostyti kitaip, ramiai, pusiau slapčiomis; šiaip ar taip, niekas ir nieko apie jį nebūtų žinojęs, niekam nebūtų kilęs įtarimas, bent jau niekas nebūtų dvejojęs, ar galima jį, klajūną, įsileisti pas save vienai dienai; žmonės būtų pamatę, kad jis sumanus ir patikimas, ta žinia būtų pasklidus tarp kaimynų, ko gero, jis netrukus kur nors būtų buvęs priimtas už berną ir gavęs prieglobstį. Žinia, pro žinybų akis tai nebūtų praspūdę. Bet buvo didelis skirtumas: juk vienas dalykas, kai dėl jo vidurnaktį buvo iš miegų prižadinta centrinė kanceliarija ar dar kas kitas, atsiliepęs telefonu, kai pareikalauta, neva nuolankiai, tačiau įkyriai ir nepermaldaujamai, ir dar kalno viršūnėje greičiausiai nevertinamo Švarcerio akimirksniu duoti atsakymą, ir visai kas kita, jei K. vietoj viso to būtų rytojaus dieną priėmimo valandomis pasibeldęs

pas bendruomenės seniūną ir, kaip pridera, prisistatęs kaip prašalaitis klajūnas, jau turįs nakvynę pas kurį nors bendruomenės narį, o rytoj veikiausiai trauksiąs sau toliau; nebent, girdi, nutiksiąs visai neįtikimas dalykas — jis gausiąs čia darbą, žinoma, tik kelioms dienoms, nes ilgiau pasilikti nieku gyvu neketinąs. Taip ar panašiai viskas būtų klostęsi be Švarcerio. Žinybos ir toliau būtų nagrinėjusios tą reikalą, tačiau ramiai, nepažeisdamos subordinacijos, nekliudomos veikiausiai itin nekenčiamo vienos pusės nekantravimo. O dabar juk K. buvo dėl to visko nekaltas, kaltė teko Švarceriui, bet Švarceris buvo kašteliono sūnus ir, iš paviršiaus žiūrint, pasielgė teisingai, taigi atsakyti turėjo tiktai K. Ir kokia juokinga visos tos istorijos priežastis? Ogi, ko gero, prasta Gizos nuotaika ir nemaloningumas tą dieną: Švarceris, negalėdamas užmigti, trainiojosi naktį po kaimą, kol, užtikęs K., gavo progą atsigriebti už savo kančias. Tiesa, žvelgiant iš antros pusės, buvo galima pasakyti, kad K. toks Švarcerio elgesys davė daug naudos. Tik šitaip pasidarė įmanoma tai, ko K. vienas niekados nebūtų pasiekęs, ko jis niekad nebūtų nė drįsęs siekti ir ką žinybos, savo ruožtu, vargu bau kada būtų leidusios,— taigi kad jis nuo pat pradžių, be užuolankų, atvirai, akis į akį stotų prieš žinybas, kiek tas apskritai buvo įmanoma. Tačiau tai buvo meškos paslauga, ji, tiesa, išvadavo K. nuo daugybės melo ir slapukavimo, tačiau padarė jį ir mažne beginklį, šiaip ar taip, jis prarado grumtynėse pranašumą ir dėl to jį būtų galėjusi net neviltis suimti, jeigu jis nebūtų turėjęs pats sau pasakyti, kad žinybų ir jo jėgų skirtumas toks siaubingai didelis, jog to skirtumo jo naudai nebūtų iš esmės galėję sumenkinti nė visi jo turimi melo ir klastos ištekliai. Tačiau šita mintimi K. tik pats save guodė, Švarceris jam vis tiek buvo skolingas, jeigu jis anąsyk K. pakenkė, tai ateity galbūt galės pagelbėti, K. ir toliau reikės pagalbos, žengiant net ir smulkiausius žingsnius, kuriant net pačias pirmąsias išankstines prielaidas, šit juk ir Barnabas, rodėsi, bus vėlei jį apvylęs.

Dėl Frydos K. visą dieną delsė, nėjo pasiteirauti į Barnabo namus; kad nereikėtų jo priimti Frydos akivaizdoje, K. dabar plušėjo lauke ir po darbo dar čia pasiliko, lūkuriuodamas Barnabo, tačiau Barnabas neatėjo. Dabar jau nieko daugiau neliko kaip nueiti pas seseris, tik trumpai valandžiukei, tik iš tarpdurio pasiteiraus ir netrukus sugrįš mokyklon. Taigi įbedė lopetą į pusnį ir skubiai leidosi į kelią. Be kvapo pasiekė Barnabo namus, trumpai pabilsnojęs trūktelėjo duris ir, visai nežiūrėdamas, kas dedasi viduje, paklausė:

— Ar Barnabas vis dar negrįžęs?

Tik dabar jis pastebėjo, kad Olgos kambaryje nėra, kad abu tėvai vėlei sėdi prie tolimo stalo ir snūduriuoja, dar nesusigaudydami, kas vyksta prie durų ir tik iš lėto sukdami galvas ton pusėn, ir kad pagaliau Amalija, gulėjusi ant suolo prie krosnies po apklotais, K. pasirodžius, išgąstingai kilstelėjo ir, mėgindama susigaudyti, prisidėjo prie kaktos ranką. Jeigu Olga būtų buvusi kambaryje, ji būtų išsyk atsakiusi ir K. būtų galėjęs eiti atgal, o dabar jis turėjo bent žengti kelis žingsnius prie Amalijos, paduoti jai ranką, kurią ji tylėdama spustelėjo, ir paprašyti paraginti iš snaudulio pakirdusius tėvus nesileisti į jokius žygius; Amalija keliais žodžiais tą ir padarė. K. sužinojo, kad Olga kieme skaldo malkas, kad Amalija iš nuovargio — ji nenurodė priežasties — neseniai turėjusi prigulti ir kad Barnabas, tiesa, dar neparėjęs, bet turįs labai greit pareiti, nes pilyje jis niekados nepasiliekąs nakvoti. K. padėkojo už žinias, dabar jau galėjo eiti savo keliais, tačiau Amalija paklausė, ar jis nenorįs dar palūkėti Olgos; bet jis, deja, nebeturėjo laiko. Tuomet Amalija paklausė K., ar jis šiandien jau kalbėjęsis su Olga; K. nustebęs atsakė neigiamai ir paklausė, ar Olga norinti jam pasakyti ką nors ypatinga. Amalija, lyg truputėlį pyktelėjusi, nusiviepė, tylomis linktelėjo K. — tai buvo aiškus atsisveikinimas — ir vėl atsilošė į patalą. Gulėdama nužvelgė jį taip, lyg stebėtųsi, kad jis dar čia. Jos žvilgsnis buvo šaltas, skaidrus, kaip visada nejudrus; jis ne tiesiai krypo į tai, į ką Amalija žiūrėjo, bet slydo — tai šiek tiek dirgino — truputėlį, vos pastebimai, tačiau neabejotinai pro šalį, atrodė, kad tai ne dėl silpnumo, ne dėl sumišimo, ne dėl neatvirumo, o dėl nuolatinio, visus kitus jausmus pranokstančio vienatvės troškimo, kuris gal net jai pačiai tik šitaip darėsi suvokiamas. K. lyg ir prisiminė, kad jau pirmąjį vakarą atkreipė dėmesį į tą žvilgsnį, netgi kad greičiausiai dėl to žvilgsnio ši šeima iškart padarė jam apskritai šlykštų įspūdį, nors Amalijos žvilgsnis pats savaime ir nebuvo šlykštus, tik išdidus ir nuoširdžiai uždaras.

— Tu visada tokia liūdna, Amalija,— tarė K.,— ar turi kokią graužatį? Negali pasakyti? Tokios kaimo merginos kaip tu dar niekados nesu matęs. Tik šiandien, tik dabar tatai man, tiesą sakant, toptelėjo. Ar tu iš šito kaimo? Čia gimusi?

Amalija atsakė teigiamai, lyg K. būtų jai davęs tik paskutinį klausimą, o paskui tarė:

— Vadinasi, vis dėlto palauksi Olgos?

— Nesuprantu, kodėl tu visą laiką klausi to paties,— pasakė K.— Aš negaliu ilgiau čia būti, namie manęs laukia sužadėtinė.

Amalija pasikėlė ant alkūnės, apie sužadėtinę ji nieko nežinojo. K. paminėjo vardą. Amalijai jis buvo negirdėtas. Ji paklausė, ar Olga žinanti apie sužadėtuves; K. atsakė manąs, kad žinanti, juk Olga mačiusi jį su Fryda, be to, kaime tokios naujienos greit sklindančios. Tačiau Amalija užtikrino jį, kad Olga nežinanti ir kad ši žinia padarytų Olgą labai nelaimingą, nes ji, regis, mylinti K. Atvirai apie tai Olga nekalbėjusi, nes esanti labai uždara, bet meilė juk nejučiomis atsiskleidžianti. K. pareiškė esąs įsitikinęs, kad Amalija klysta. Amalija šyptelėjo, ir šitas šypsnys, nors ir liūdnas buvo, nušvietė niauriai susiraukusį veidą, prašnekino nebylumą, priartino svetimumą,— tai buvo paslapties išdavimas, atidavimas ligi šiol saugoto turto, kuris, tiesa, vėlei galėjo būti atsiimtas, bet jau nebe visiškai. Amalija pasakė tikrai neklystanti; ji net dar daugiau žinanti, žinanti, kad ir K. Olga kritusi į akį ir kad jo apsilankymai, dangstomi kažkokiais Barnabo pranešimais, iš tikrųjų skirti tik Olgai. Bet dabar, kai Amalija viską žinanti, jis galįs taip labai nesivaržyti ir dažniau ateiti. Tik tiek, girdi, ji norėjusi pasakyti. K. papurtė galvą ir priminė esąs susižadėjęs. Amalija, rodės, nelabai tesuko galvą dėl tų sužadėtuvių, svarbiausia jai buvo tiesioginis įspūdis, kurį darė K., stovįs prieš ją vis dėlto vienas; tad Amalija tik paklausė, kada gi jis susipažinęs su ana mergina, juk kaime viešįs vos kelias dienas. K. papasakojo apie vakarą „Ponų smuklėj", o Amalija tik tarstelėjo, girdi, ji labai priešinusis, kad jis būtų vedamas „Ponų smuklėn". Į liudininkes čia ji pasišaukė Olgą, kuri su glėbiu malkų kaip tik įžengė vidun, žvali ir įraudusi nuo šalto oro, guvi ir tvirta, lyg visai persimainiusi nuo darbo po įprasto sunkaus sėdinėjimo kambaryje. Olga numetė malkas žemėn, nesivaržydama pasisveikino su K. ir išsyk pasiteiravo apie Frydą. K. mestelėjo žvilgsnį Amalijos pusėn, tačiau ši, rodėsi, nemanė, kad josios žodžiai būtų paneigti. Truputėlį dėl to susierzinęs, K. ėmė nuodugniau, negu buvo pratęs, pasakoti apie Frydą, apsakė, kokiomis sudėtingomis sąlygomis Fryda mokykloje vis dėlto turi šiokį tokį namų ūkį ir per skubėjimą — juk norėjo tučtuojau eiti namo — taip užsimiršo, kad atsisveikindamas pakvietė seseris kada nors jį aplankyti. Tuojau pat jis, tiesa, nusigando ir užsikirto, o Amalija išsyk, neleisdama jam daugiau nė žodžio pratarti, pareiškė priimanti kvietimą; tada jau ir Olga turėjo pritarti ir pritarė seseriai. Tačiau K., visąlaik graužiamas minties, kad reikia skubiai atsisveikinti, ir nesmagiai jausdamasis dėl Amalijos žvilgsnio iš karto ir be jokių užuolankų prisipažino, kad kvietimas buvęs visai neapdairus, vien jo paties jausmo padiktuotas ir kad jis,

deja, negalįs jo dar sykį patvirtinti, nes tarp Frydos ir Barnabo namų tvyrąs smarkus, jam pačiam, tiesa, visai nesuprantamas priešiškumas.

— Tai ne priešiškumas,— tarė Amalija, stodamasi nuo suolo ir blokšdama atgal antklodę,— tai nėra toks didelis daiktas, ji tik seka aklai viešąją nuomonę. O dabar jau eik, eik pas savo sužadėtinę, juk matau, kaip skubinies. Ir nebijok, mes neateisim, aš jau ir pirma tik juokais, tik iš piktumo taip pasakiau. Užtai tu gali dažniau pas mus ateiti, tam turbūt niekas nekliudo, visada juk gali apsimesti susirūpinęs, kokių žinių parneš Barnabas. Palengvinsiu tau gyvenimą dar ir tuo, kad pasakysiu, jog Barnabas, net jeigu ir parneštų tau kokią žinią iš pilies, negali vėl keliauti iki mokyklos ir ją tau perduoti. Argi gali vargšas vaikinas tiek lakstyti, tarnyba baigia jį nukamuoti, turėsi pats ateiti pasiteirauti.

Tokios ilgos ir rišlios Amalijos kalbos K. dar nebuvo girdėjęs, ji ir nuskambėjo kitaip negu įprasti merginos žodžiai, joje pasigirdo lyg ir koks prakilnumas, kurį pajuto ne tik K., bet, matyt, ir Olga, tikra sesuo, pripratusi prie jos. Olga stovėjo truputėlį nuošaliau, susinėrusi rankas skreite, dabar ir vėl, kaip paprastai, prasižergusi, šiek tiek kumptelėjusi, jos akys buvo nukreiptos į Amaliją, o ši žvelgė tiktai į K.

— Klysti,— tarė K.,— labai klysti, jei manai, kad aš tik deduosi laukiąs Barnabo. Susitvarkyti visus savo reikalus su žinybomis yra didžiausias, tiesą sakant, net vienintelis mano troškimas. O Barnabas man čia turi padėti, į jį aš sudėjau dideles viltis. Sykį jis, tiesa, mane smarkiai nuvylė; tačiau tai buvo veikiau ne jo, o mano paties kaltė, viskas nutiko pirmųjų valandų sumaištyje, anuomet aš tariausi galįs viską pasiekti trumpučiu vakariniu pasivaikščiojimu, o paskui širdau ant Barnabo, kad neįmanomas dalykas pasirodė esąs neįmanomas. Tatai paveikė net mano nuomonę apie jūsų šeimyną, apie judvi. Bet jau viskas praėjo, dabar aš, man regis, geriau judvi suprantu, judvi net esat...— K. ėmė ieškoti tinkamo žodžio, neįstengė iššyk jo surasti ir pasitenkino pirmais pasitaikiusiais—... judvi esat gal net geresnės širdies už visus kaimo gyventojus, kuriuos ligi šiol pažįstu. Bet štai dabar, Amalija, tu ir vėlei trikdai mane, menkindama tegu ir ne pačią brolio tarnybą, tai bent jo svarbą man. Galbūt tu nenusimanai apie Barnabo reikalus, tuomet viskas gerai ir aš apie tai daugiau nešnekėsiu, bet galbūt tu apie tuos dalykus nusimanai,— o man veikiau taip atrodo,— tuomet jau blogai, nes tai reikštų, kad tavo brolis apgaudinėja mane.

— Nurimk,— tarė Amalija,— apie tuos dalykus aš nenusimanau, niekas negalėtų manęs priversti į juos gilintis, nors aš ir domiuosi tavim, nors dėl tavęs aš visgi šį tą padaryčiau, nes, kaip tu pats sakei, mes esam geros širdies. Tačiau brolio reikalai yra jo reikalai, apie juos aš nieko daugiau nežinau, tik tai, ką netyčiom čia vienur, čia kitur išgirstu. Tuo tarpu Olga viską tau gali išaiškinti, nes yra brolio patikėtinė.

Ir Amalija nuėjo sau, iš pradžių prie tėvų, su kuriais kažką pasišnibždėjo, o paskui — į virtuvę; nuo K. ji pasitraukė neatsisveikinusi, lyg žinodama, kad jis dar ilgai čia užtruks ir atsisveikinti nėra reikalo.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

K. liko bestovįs šiek tiek nustebusia mina, Olga nusijuokė iš jo, nusivedė jį prie suolo priekrosnyje, ji atrodė iš tikrųjų laiminga, kad gali dabar viena čia su juo pasėdėti, tačiau ši laimė buvo tyki, pavydulys jos tikrai nė kiek netemdė. Ir kaip tik tai, kad nebuvo pavydulio, o sykiu nė jokio rūstumo, glostė K. širdį; smagu jam buvo žvelgti į tas žydras, ne viliojančias, ne valdingas, bet droviai ramias, droviai jo žvilgsnį atlaikančias akis. Atrodė, lyg Frydos ir šeimininkės perspėjimai būtų jį padarę ne jautresnį visiems tiems dalykams, o atidesnį, pastabesnį. Ir jis nusijuokė drauge su Olga, kai ši nusistebėjo, kodėl gi jis kaip tik Amaliją pavadinęs geros širdies mergina, Amalija esanti ir šiokia, ir tokia, bet geros širdies tai jau, tiesą sakant, nesanti. K. į tai pareiškė, girdi, tas jo pagyrimas, žinoma, buvęs skirtas jai, Olgai, tačiau Amalija esanti tokia valdinga, kad ne tik pati pasisavinanti viską, kas jos akivaizdoje kalbama, bet ir kitas žmogus viską jai savo valia priskiriąs.

— Teisybė,— surimtėjusi tarė Olga,— netgi tikresnė teisybė, nei tu manai. Amalija jaunesnė už mane, jaunesnė ir už Barnabą, bet kaip tik ji šeimoje viską lemia, ir kas gera, ir kas bloga; žinia, jos ir našta už visų didesnė — ir gero, ir blogo.

K. pareiškė, kad Olga perdedanti, juk Amalija ką tik sakiusi, kad ji, pavyzdžiui, brolio reikalais nesirūpinanti, o Olga viską žinanti.

— Kaip čia man paaiškinus? — tarė Olga.— Amalija nesirūpina nei Barnabu, nei manim; tiesą sakant, ji niekuo nesirūpina, tiktai tėvais, kuriuos žiūri dieną ir naktį, štai ir dabar ji vėlei pasiteiravo, ko jie norėtų, ir nuėjo virtuvėn jiems valgio taisyti, prisivertė atsikelti dėl jų, nors jau nuo pietų negaluoja ir visąlaik pragulėjo šičia, ant suolo. Tačiau nors ji mudviem nesirūpina, mudu esam nuo jos priklausomi, sakytumei ji būtų iš mūsų vyriausia, ir jeigu ji mudviem ką patartų mūsų reikalais, mudu jos tikrai paklausytume, tik ji taip nedaro, mudu jai svetimi. Juk tu gerai pažįsti žmones, atkeliavai iš svečių kraštų; juk ir tau ji atrodo itin protinga, ar ne?

— Man ji atrodo itin nelaiminga,— tarė K.,— bet jeigu judu taip ją gerbiate, kodėl gi Barnabas, pavyzdžiui, eina šitą pasiuntinio tarnybą, kuriai Amalija nepritaria, kurią ji gal net niekina?

— Jeigu Barnabas žinotų, ko dar kitko galėtų stvertis, jis tučtuojau mestų pasiuntinio tarnybą, neteikiančią jam visai jokio džiaugsmo.

— Argi jis neišmokęs batsiuvio amato? — paklausė K.

— Aišku, išmokęs,— tarė Olga,— jis priešokiais ir padeda Brunsvikui, o panorėjęs turėtų darbo dieną ir naktį ir galėtų puikiausiai verstis.

— Apie tai aš ir kalbu,— tarė K.,— štai ir būtų pakaitalas pasiuntinio tarnybai.

— Pasiuntinio tarnybai? — nustebusi paklausė Olga.— Argi jis tos tarnybos dėl uždarbio ėmėsi?

— Gal ir taip,— tarė K.,— bet juk tu minėjai, kad ji neteikia jam džiaugsmo.

— Džiaugsmo ji neteikia jam, ir dėl įvairių priežasčių,— atsakė Olga,— tačiau tai vis dėlto tarnyba pilyje, šiaip ar taip, lyg ir kokia tarnyba pilyje, bent jau taip galima manyti.

— Ką? — tarė K.— Net ir tuo jūs abejojat?

— Na,— atsakė Olga,— abejoti mes, tiesą sakant, neabejojam; Barnabas vaikšto į kanceliarijas, kaip lygus šnekasi su patarnautojais, iš tolo pamato ir vieną kitą valdininką, jam patikimi palyginti svarbūs laiškai, net žodžiu perduotini pranešimai, juk tai jau nemažai, ir mes galim didžiuotis, kiek daug jis pasiekė tokiuose jaunuose metuose.

K. linktelėjo, dabar jis nebegalvojo, kad reikia grįžti namo.

— Barnabas ir savo livrėją turi? — paklausė jis.

— Ar švarkelį? — pasitikslino Olga.— Ne, švarkelį jam Amalija pasiuvo, kai jis dar nebuvo pasiuntinys. Tačiau tu palietei skaudžią

vietą. Barnabas jau seniai būtų turėjęs gauti ne livrėją, kurių pilyje niekas nedėvi, bet valdišką kostiumą, tas kostiumas jam buvo jau ir pažadėtas, tačiau tokie reikalai pilyje sprendžiami labai lėtai, ir blogiausia, kad niekados nežinia, ką tas lėtumas reiškia; jis gali reikšti, kad šis reikalas keliauja per žinybas, bet gali reikšti ir tai, kad kelias per žinybas dar nė neprasidėjęs, kad, sakysim, Barnabą vis dar nori pirma išmėginti, o galų gale — jis gali reikšti ir tai, kad kelias per žinybas jau pasibaigęs, kad pažadas dėl kokių nors priežasčių atšauktas ir Barnabas niekados negaus kostiumo. Nieko tiksliau apie tai neįmanoma sužinoti, o jei ir įmanoma, tai tik po ilgo laiko. Čia paplitęs galbūt ir tau žinomas posakis: žinybų sprendimai drovūs kaip jaunos panelės.

— Taikliai pastebėta,— tarė K., reagavęs į tą pasakojimą rimčiau nei Olga,— taikliai pastebėta, ko gero, tie sprendimai turi ir daugiau bendrų bruožų su jaunomis panelėmis.

— Galbūt,— tarė Olga.— Nors aš, tiesą sakant, nežinau, ką tu turi galvoje. Gal taip net pagirti nori. Bet dėl valdiško drabužio, tai jis kaip tik ir yra vienas iš Barnabo rūpesčių, o kadangi mudviejų rūpesčiai bendri, vadinasi, ir mano. Kodėl gi jis negauna valdiško drabužio, veltui klausiame mudu patys save. O juk šis reikalas nėra jau toks paprastas. Valdininkai, sakysim, atrodo, išvis neturi jokios uniformos; kiek mums čia žinoma ir kiek Barnabas papasakojo, valdininkai vilki visai paprastais, teisybė, gražiais drabužiais. Beje, juk tu matei Klamą. Na, Barnabas, žinoma, nėra valdininkas, nėra net žemiausios kategorijos valdininkas, į valdininkus Barnabas nė sapnuose nesitaiko. Tačiau ir aukštesnieji patarnautojai, kurių, tiesa, čia, kaime, apskritai neišvysi, kaip pasakoja Barnabas, uniformos neturi; išsyk galėtum pamanyti, kad tai šiokia tokia paguoda, bet ji apgaulinga; argi Barnabas koks aukštesnysis patarnautojas? Ne, šito, kad ir labai būtum Barnabui prielankus, apie jį niekaip nepasakysi, jis nėra aukštesnysis patarnautojas, jau tai, kad jis ateina į kaimą, netgi čia gyvena, yra tokią mintį nuneigiantis įrodymas, aukštesnieji patarnautojai dar santūresni už valdininkus, galbūt tai ir teisinga, galbūt jie net aukštesni už kai kuriuos valdininkus; apie tai byloja kai kurie ženklai: jie mažiau dirba, ir, pasak Barnabo, tiesiog nuostabus reginys būna, kai pamatai tuos rinktinius, aukštus, tvirtus vyrus iš lėto žengiančius koridoriais, Barnabas visados aplink juos slankioja. Žodžiu, negali būti nė kalbos, kad Barnabas yra aukštesnysis patarnautojas. Vadinasi, jis galėtų būti vienas iš žemesniųjų patarnautojų, tačiau

šie kaip tik turi uniformą, bent jau vilki ją tuomet, kai leidžiasi į kaimą, tai nėra tikra livrėja, esama ir daugybės skirtumų, tačiau pilies patarnautoją, šiaip ar taip, išsyk pažinsi iš drabužių, tu juk matei tokių „Ponų smuklėje". Labiausiai į akis krinta tie drabužiai tuo, kad jie lyg gyte apgiję, ūkininkui ar amatininkui toks drabužis būtų netinkamas. Taigi Barnabas šito drabužio neturi; tai ne tik, sakysim, gėdingas ar žeminantis dalykas, tatai dar galėtum ištverti, betgi dėl to, ypač slogią valandą — o mudviem su Barnabu kartais, ir net neretai, tokių pasitaiko — nejučia imi viskuo abejoti. Tuomet mudviem kyla klausimas, ar tai, ką Barnabas veikia, apskritai yra pilies tarnyba; žinia, jis vaikšto į kanceliarijas, bet ar kanceliarijos — tikroji pilis? Ir net jeigu kanceliarijos priklauso piliai,— ar tai tos kanceliarijos, į kurias valia įžengti Barnabui? Jis eina į kanceliarijas; bet juk tai tik dalis visų kanceliarijų, toliau yra barjerai, o už jų — dar kitos kanceliarijos. Niekas jam tiesiogiai nedraudžia toliau eiti, bet juk jis negali eiti toliau, kai jau būna radęs savo viršininkus, kai tie būna baigę su juo šneką ir jį atleidžia. Be to, ten visą laiką esi stebimas, bent jau taip manoma. O net jeigu jis nueitų toliau,— kokia būtų iš to nauda, jeigu jis ten nebeturėtų jokio valdiško reikalo ir būtų tik įsibrovėlis? Šitų barjerų tau irgi nevalia vaizduotis kaip nustatytos ribos, tatai Barnabas man nuolat pabrėžia. Barjerų esama ir tose kanceliarijose, į kurias jis vaikšto; taigi esama ir barjerų, per kuriuos jis pereina, ir jie niekuo nesiskiria nuo tų, už kurių jis dar nėra buvęs, tad negalima iš anksto nė spėti, kad už šitų pastarųjų barjerų yra kanceliarijos, iš esmės kitokios nei tos, kuriose Barnabas jau lankėsi. Tiktai būtent tokiomis slogiomis valandomis imi šitaip manyti. O tuomet prasideda naujos abejonės, jų nebegali atsiginti. Barnabas kalbasi su valdininkais, Barnabas gauna pavedimų. Bet kas tai per valdininkai, kas per pavedimai? Dabar jis, kaip pats sakosi, yra priskirtas Klamui, tik iš jo ir gauna užduotis. Na, tai būtų vis dėlto labai didelis dalykas, net aukštesnieji patarnautojai to nepasiekia, tai dalykas gal pernelyg didelis, tatai ir kelia baimę. Tik pamanyk — priskirtas tiesiai Klamui, kalbasi su juo akis į akį. Bet juk taip ir yra? Taigi, taip yra, bet kodėl gi Barnabas abejoja, ar valdininkas, kuris ten vadinamas Klamu, iš tiesų yra Klamas?

— Olga,— tarė K.,— tu juk nejuokauji, argi galima abejoti, kaip Klamas atrodo, juk tai žinoma, aš pats jį mačiau.

— Ne, nejuokauju, K.,— tarė Olga.— Čia ne juokai, čia mano rimčiausi rūpesčiai. Bet aš tau visa tai pasakoju ne todėl, kad norė-

čiau nusimesti nuo širdies akmenį ir užkrauti jį tau, o todėl, kad tu teiravaisi apie Barnabą, kad Amalija man liepė papasakoti, ir dar todėl, kad maniau, jog ir tau bus naudinga gauti tikslesnių žinių. Ir dėl Barnabo taip darau,— kad tu nedėtum į jį per daug vilčių, kad jis tavęs nenuviltų, o paskui ir pats nesikrimstų tave nuvylęs. Jis labai jautrus; šiąnakt, pavyzdžiui, jis negalėjo užmigti dėl to, kad tu vakar vakare buvai juo nepatenkintas: neva tu pasakęs, kad tau labai blogai, nes tu turįs tik tokį pasiuntinį kaip Barnabas. Tie žodžiai atėmė jam miegą. Tu pats veikiausiai menkai tepastebėjai jo jaudulį, pilies pasiuntiniai privalo labai tvardytis. Tačiau Barnabui nelengva, nelengva net su tavim. Juk tu, tavo akimis žiūrint, be abejo, ne per daug iš jo reikalauji, atkeliaudamas tu jau atsinešei tam tikrą supratimą, kas yra pasiuntinio tarnyba, pagal jį dabar ir keli savo reikalavimus. Tačiau pilyje esama kitokio supratimo, kas yra pasiuntinio tarnyba, jo niekaip neįmanoma suderinti su tavuoju, net jeigu Barnabas — o jis, deja, kartais rodosi tam pasiryžęs — visiškai pasiaukotų tarnybai. Ir juk turėtum su tuo taikstytis, nieko čia negalėtum prikišti, jeigu tiktai nekiltų klausimas, ar tai, ką jis daro, iš tikrųjų yra pasiuntinio tarnyba. Tau jis, žinoma, neturi teisės sakytis, kad tuo abejoja; jei taip darytų, jis kastųsi po savo paties egzistencijos pamatais, šiurkščiai pažeistų įstatymus, kurių pats juk dar tariasi privaląs laikytis, ir net su manim jis atvirai neišsikalba, dvejones aš turiu glamonėm ir bučiniais iš jo pešti, ir net jis vengia pripažinti, kad tos dvejonės yra dvejonės. Iš būdo jis šiek tiek panašus į Amaliją. Visko jis man, be abejo, irgi nepapasakoja, nors esu jo vienintelė patikėtinė. Tačiau apie Klamą mudu kartais pasišnekam, aš pati Klamo dar niekados nesu mačiusi,— juk žinai, kad Fryda ne itin man prielanki, ji niekad nebūtų leidusi man į Klamą pažvelgti,— tačiau kaime, aišku, žinoma, kaip Klamas atrodo, vienas kitas yra jį regėjęs, visi apie jį girdėję, o iš to, kas matyta, iš gandų ir iš kai kurių tyčinių iškraipymų yra susidėstęs Klamo paveikslas, kuris iš esmės tikriausiai yra tikslus. Tačiau tik iš esmės. Šiaip tasai paveikslas kintamas ir galbūt ne mažiau kintamas nei tikroji Klamo išvaizda. Jis atrodąs vienaip, kai atvykstąs į kaimą, ir visai kitaip, kai jį paliekąs, vienaip, kol dar negėręs alaus, ir kitaip, kai jau atsigėręs, vienaip, kai budįs, kitaip, kai miegąs, vienaip, kai esąs vienas, kitaip, kai su kuo nors šnekąs, ir — kas po visko jau ir suprantama — mažne iš esmės skirtingai, kai esąs viršuj, pilyje. Ir jau net pačiam kaime pasakojimai gana smarkiai skiriasi, skirtingai kalbama apie Klamo ūgį, laikyseną, apkūnumą, barzdą, tik drabu-

žiai, laimė, nusakomi vienodai: jis visados dėvįs tą patį drabužį, juodą kostiumą ilgais skvernais. Žinoma, visi tie skirtumai nėra kažkokie paslaptingi, jie net labai suprantami, jie randasi iš akimirksnio nuotaikos, iš didesnio ar mažesnio susijaudinimo, iš nesuskaičiuojamų vilties arba nevilties atspalvių, kuriuos patiria žiūrovas, beje, ir pats dažniausiai tik akimirksnį gaunąs dirstelėti į Klamą. Atpasakoju tau viską taip, kaip daug sykių man aiškino Barnabas, ir tuo apskritai gali tenkintis žmogus, pats tiesiogiai su tais dalykais nesusijęs. Mes to negalim, Barnabui gyvybinis klausimas yra žinoti, ar jis kalbasi tikrai su Klamu, ar ne.

— Man tai ne mažiau gyvybinis klausimas,— tarė K., ir juodu dar arčiau susiglaudė ant suolo priekrosnyje.

Visos šitos nemalonios naujienos K., teisybė, suglumino, tačiau jam regėjosi, jog atsvarą tam suglumimui didžiąja dalimi teikia tai, kad jis čia sutiko žmonių, kuriems, bent iš paviršiaus žiūrint, viskas klostėsi labai panašiai kaip ir jam pačiam, prie kurių jis, vadinasi, galėjo šlietis, su kuriais galėjo rasti bendrą šneką daugeliu klausimų, ne tik kai kuriais klausimais, kaip kad su Fryda. Tiesa, pamažėle jam jau blėso viltis, kad Barnabo pasiuntinystė bus sėkminga, tačiau juo blogiau ėjosi Barnabui, juo artimesnis Barnabas jam darėsi čia, apačioje, niekados K. nė pamanęs nebūtų, kad patiems kaimo žmonėms galėtų kilti tokių nelaimingų troškimų kaip kad Barnabui ir jo seserims. Tiesa, viskas čia dar toli gražu nebuvo pakankamai išsiaiškinta ir galų gale dar galėjo apsiversti aukštyn kojom; tai, kad Olgos esybė buvo tam tikra prasme nekalta, neturėjo suklaidinti ir išsyk įteigti mintį, jog Barnabas irgi nuoširdus.

— Pasakojimus apie Klamo išvaizdą,— toliau kalbėjo Olga,— Barnabas labai gerai žino, daug, gal net per daug jų yra surinkęs ir palyginęs tarpusavy, sykį ir pats matė ar tarėsi matąs Klamą pro karietos langelį, taigi buvo pakankamai pasiruošęs jį atpažinti, ir vis dėlto — kaip tu visa tai paaiškinsi? — kai nuėjo pilyje į vieną kanceliariją ir ten jam tarp daugybės valdininkų buvo parodytas vienas ir pasakyta, kad tai esąs Klamas, Barnabas jo neatpažino ir netgi vėliau dar ilgai negalėjo apsiprasti su mintimi, kad tai iš tikro Klamas. Ir jeigu tu paklausi Barnabą, kuo gi tasai žmogus skiriasi nuo įprastų Klamo vaizdinių, jis negali atsakyti, tikriau, atsako ir pradeda apsakinėti pilies valdininką, tačiau tas apsakymas kuo tiksliausiai sutampa su mums žinomu Klamo nusakymu. „Nagi sakyk, Barnabai,— klausiu aš,— kodėl tu abejoji, kodėl taip kamuojiesi?“ O

jis tada, aiškiai sutrikęs, pradeda vardyti pilies valdininko ypatumus, tačiau atrodo, kad jis ne pasakoja apie juos, o veikiau pats juos išgalvoja, be to, tie ypatumai yra tokie menki,— sakysim, koks ypatingas galvos linksėjimas ar net vien prasegta liemenė,— kad nieku gyvu negalima jų imti už gryną pinigą. Dar svarbesnis man regisi Klamo elgesys su Barnabu. Barnabas man apie tai daug sykių pasakojo, net piešte piešė. Paprastai Barnabas nuvedamas į didelį kanceliarijų kambarį, tačiau tai ne Klamo ir apskritai ne vieno valdininko kanceliarija. Per visą ilgį tas kambarys padalytas į dvi dalis, pertvertas nuo sienos ligi sienos vienu vieninteliu stovimu pultu, viena dalis siaura, joje du žmonės tik vos vos gali prasilenkti, ir tai yra valdininkų vieta, o antroji — plati, tai klientų, žiūrovų, patarnautojų, pasiuntinių pusė. Ant pulto viena greta kitos guli atverstos didžiulės knygos, prie daugumos jų stovi ir skaito valdininkai. Beje, jie ne visą laiką linkso prie tos pačios knygos, tačiau keičiasi ne knygomis, o vietomis, įstabiausia Barnabui čia yra tai, kaip jie, pereidami į kitą vietą, turi spraustis vienas pro antrą, mat ta pusė visai siaura. Priekyje, prie pat pulto, stovi žemi staleliai, o prie jų sėdi raštininkai, kurie, valdininkams pageidaujant, rašo jų diktuojami. Barnabas vis negali atsistebėti, kaip viskas vyksta. Niekad neišgirsi aiškaus valdininko paliepimo, niekas net balsiai nediktuoja, mažne nė nepastebėsi, kad kas diktuoja, veikiau atrodo, kad valdininkas skaito kaip skaitęs, tiktai kad sykiu dar ir šnibžda, o raštininkas girdi. Dažnai valdininkas diktuoja taip tyliai, kad raštininkas sėdėdamas nė negirdi, tuomet šis turi šokinėti, gaudyti, kas diktuojama, skubiai sėstis ir užrašyti, paskui vėl šokti ir taip toliau. Kaip visa tai keista! Vargiai besuprantama. Tiesa, Barnabas turi pakankamai laiko tai stebėti, nes ten, žiūrovų pusėje, jam tenka ištisas valandas, o kartais netgi dienas prastovėti, kol jį užkliudo Klamo žvilgsnis. Ir net jeigu Klamas jau pamato Barnabą ir šis atsistoja, pasinešęs pulti artyn,— tai dar nieko nereiškia, mat Klamas gali vėlei nugręžti akis į knygą ir jį pamiršti; taip nutinka dažnai. Bet kas gi tokia ta pasiuntinio tarnyba, jeigu taip nesvarbi? Man graudu darosi, kai Barnabas anksti rytą sakosi eisiąs į pilį. Šitoks greičiausiai visai nereikalingas žygis, šitokia greičiausiai pražuvus diena, šitokia greičiausiai tuščia viltis. Kam visa tai? O čia kaupiasi batsiuvio darbai, kurių niekas nenudirba ir kuriuos įveikti skubina Brunsvikas.

— Na gerai,— tarė K.— Barnabui tenka ilgai laukti, iki gaus pavedimą. Tai ir suprantama, ten, regis, esama tarnautojų pertekliaus,

ne kiekvienas kasdien gali gauti pavedimą, dėl to jums nėra ko skųstis, taip veikiausiai visiems būna. Bet galų gale juk ir Barnabas gauna pavedimų, man pačiam jis jau du laiškus atnešė.

— Galimas daiktas,— tarė Olga,— kad mes be reikalo skundžiamės, ypač aš,— juk žinau viską tiktai iš pasakojimų, be to, esu mergina ir negaliu visko taip gerai suprasti kaip Barnabas, kuris dar šį tą ir nutyli. Bet dabar paklausyk, kaip būna su laiškaiš, sakysim, su tau adresuotais laiškais. Tuos laiškus jis gauna ne tiesiai iš Klamo, o iš raštininko. Kurią nors dieną, kurią nors valandą — dėl to ši tarnyba, nors iš pažiūros ir lengva, labai yra varginanti, mat Barnabas visą laiką turi kuo atidžiausiai žiūrėti,— raštininkas prisimena jį ir pasimoja. Atrodo, kad Klamas visai to nė neliepė, jis ramiausiai skaito savo knygą; teisybė, kartais — bet taip jis ir kitu metu dažnokai daro — jis, Barnabui priėjus, kaip tik šluostosi pensnė ir galbūt sykiu dirsteli į Barnabą; žinoma, jeigu jis apskritai be pensnė ką nors mato, o Barnabas tuo abejoja, Klamo akys būna bemaž užmerktos, atrodo, lyg jis miegotų ir tik sapnuodamas valytųsi pensnė. Tuo tarpu raštininkas tarp daugybės pastalėje turimų dokumentų ir raštų suranda tau adresuotą laišką, taigi tai nėra laiškas, kurį jis būtų ką tik surašęs, tai, sprendžiant iš voko išvaizdos, veikiau net labai senas laiškas, jau kadų kadės ten gulįs. Bet jeigu tai senas laiškas, kąm gi reikėjo versti Barnabą taip ilgai laukti? O drauge, vadinasi, ir tave? O galų gale ir pats laiškas juk būna tikriausiai pasenęs. O apie Barnabą šitaip pasklinda gandas, kad jis esąs prastas, lėtas pasiuntinys. Žinia, raštininkui bepiga, jis paduoda Barnabui laišką, pasako: „Nunešk K. nuo Klamo“, ir su Barnabu jo reikalas baigtas. Tai va, o tada Barnabas pareina namo, uždusęs, slėpdamas pagaliau išmelstą laišką po marškiniais prie nuogo kūno, ir mudu tuomet susėdam ant šito va suolo, kaip kad dabar, ir jis įninka pasakoti, ir mudu nagrinėjam tuomet viską skyrium, ir mėginam įvertinti, ką jis pasiekė, ir galų gale pamatom, kad pasiekė labai mažai, o dar ir tie menki pasiekimai abejotini, tad Barnabas deda laišką į šalį ir neturi jokio noro jo nešti, tačiau neturi nė noro miegoti, ima batsiuvio įrankius ir prasėdi naktį ten ant suolelio. Šit kaip viskas yra, K., šit kokios mano paslaptys, dabar tu turbūt jau nebesistebėsi, kad Amalija į jas nesigilina.

— O laiškas? — paklausė K.

— Laiškas? — atsakė Olga.— Ką gi, po kurio laiko, man jau pakankamai ilgai įkalbinėjus Barnabą,— čia gali praeiti ir kelios dienos, ir net savaitės,— jis vis dėlto ima laišką ir leidžiasi į kelią atiduoti

jo adresatui. Tokie išoriniai jo reikalai vis dėlto labai nuo manęs priklauso. Mat aš, įveikusi pirmąjį jo pasakojimo padarytą įspūdį, galiu paskui susitvardyti, o jis to — veikiausiai todėl, kad daugiau žino,— niekaip neįstengia. Tad aš jam galiu vis šnekėti ir šnekėti: „Ko gi tu, tiesą sakant, trokšti, Barnabai? Apie kokią karjerą, apie kokį tikslą svajoji? Gal tu nori taip aukštai iškopti, kad visai jau turėsi palikti mus, palikti mane? Argi toks tavo tikslas? Aš turiu taip manyti, juk šiaip būtų tiesiog nesuprantama, kodėl tu taip baisiai esi nepatenkintas tuo, ką jau pasiekei? Tik apsidairyk, argi kas nors iš mūsų kaimynų jau yra taip aukštai iškopęs? Žinia, jų padėtis kitokia nei mūsų, jiems nėra pagrindo veržtis iš savojo namų ūkio, bet ir nelygindamas turi vis dėlto matyti, kad tavo reikalai klostosi kuo puikiausiai. Esama kliūčių, abejotinų dalykų, nusivylimų, tačiau tatai juk reiškia tik tą, ką mes jau anksčiau žinojom,— kad tu nieko negauni dykai, kad, priešingai, kiekvieną atskirą smulkmeną privalai pats išsikovoti; tai dar viena dingstis didžiuotis, o ne prislėgtam jaustis. Be to, juk drauge tu ir dėl mūsų kovoji? Ar tai tau visai nieko nereiškia? Ar tai tau neduoda papildomų jėgų? Ir ar tau neįkvepia pasitikėjimo tai, kad aš esu laiminga ir kone puikuojuosi, turėdama tokį brolį? Sakau tau gryną tiesą, esu nusivylusi ne tuo, ką tu pasiekei pilyje, o tuo, ką aš su tavim pasiekiau. Tau valia įžengti į pilį, esi nuolatinis kanceliarijų lankytojas, ištisas dienas leidi vienam kambary su Klamu, esi viešai pripažintas pasiuntinys, turi teisę reikalauti valdiško drabužio, gauni nešioti svarbius pranešimus; štai koks tu esi, štai kas tau leidžiama, o tu va pareini, ir atrodo, kad, mane išvydęs, prarandi paskutinę drąsą, nors mudu juk turėtume raudodami iš laimės pulti vienas kitam į glėbį; viskuo tu abejoji, tave traukia tiktai kurpalis, o laišką, tą mūsų ateities laidą, palieki gulėti". Taip aš jam vis kalbu, kartoju kiauras dienas, o tada jis dūsaudamas ima laišką ir leidžiasi į žygį. Bet greičiausiai taip būna visai ne dėl mano kalbų, jį vėlei pradeda vilioti pilis, o neatlikęs pavedimo jis nedrįstų ten eiti.

— Bet juk viskas, ką tu jam kalbi, yra gryna teisybė,— tarė K.— Tiesiog gražu klausytis, kaip teisingai tu viską sudėstei. Kokios stebėtinai aiškios tavo mintys!

— Ne,— tarė Olga,— tu klysti, gal per mane ir jis klysta. Ką gi jis jau pasiekė? Jam valia įžengti į kanceliariją, bet atrodo, kad tai net ne kanceliarija, veikiau kanceliarijų prieškambaris, gal net ir ne prieškambaris, gal tiesiog kambarys, kur turi būti sulaikomi visi tie, kam nevalia įeiti į tikrąsias kanceliarijas. Jis kalbasi su Klamu, bet ar ten

Klamas? Gal veikiau ten žmogus, trupučiuką panašus į Klamą? Geriausiu atveju gal koks sekretorius, kuris trupučiuką panašus į Klamą ir stengiasi pasidaryti dar panašesnis, o paskui dedasi kažin kuo, nutaisęs snaudulingą, svajingą Klamo miną. Šitą Klamo esybės dalį lengviausia pamėgdžioti, dažnas tatai mėgina, o prie kitos jo esybės, žinia, apdairiai saugosi kišti pirštus. Be to, toks taip dažnai geidžiamas ir taip retai pasiekiamas žmogus kaip Klamas žmonių vaizduotėje lengvai įgyja skirtingus pavidalus. Sakysim, Klamas čia turi kaimo sekretorių, pavarde Momusą. Šit kaip? Tu jį pažįsti? Ir jis vengia viešumos, bet aš jį vis dėlto jau kelis sykius esu mačiusi. Jaunas, tvirtas ponas, ar ne? Ir greičiausiai nė kiek nepanašus į Klamą. O vis dėlto gali sutikti kaime žmonių, kurie galvą guldys, kad Momusas — ne kas kitas kaip Klamas. Šitaip žmonės patys jaukia savo protus. Ir ar pilyje tikrai yra kitaip? Kažkas pasakė Barnabui, kad tas ir tas valdininkas yra Klamas, ir iš tiesų esama panašumo tarp jųdviejų, tačiau Barnabas tuo panašumu nuolatos abejoja. Ir viskas rodo, kad tos jo abejonės pagrįstos. Negi Klamas turėtų grumdytis čia, bendram kambary, tarp kitų valdininkų, su pieštuku už ausies? Juk tai visiškai neįtikėtina. Barnabas kartais kiek vaikiškai — tačiau tai jau neabejotinai yra akimirkos užgaida — sako: tasai valdininkas labai juk panašus į Klamą; jeigu jis sėdėtų savo kanceliarijoje, prie savo rašomojo stalo, o ant durų būtų parašyta jo pavardė — aš daugiau neabejočiau. Tai vaikiška, bet vis dėlto ir suprantama. Žinia, dar daug suprantamiau būtų, jeigu Barnabas, būdamas viršuje, pasiteirautų išsyk kelių žmonių, kaip viskas yra iš tikrųjų; juk, pasak Barnabo, kambaryje stoviniuoja pakankamai žmonių. Ir argi jų duomenys nebūtų daug patikimesni nei žodžiai to vieno valdininko, kuris neprašomas parodė Barnabui Klamą, juk tarp daugelio įvairių duomenų turėtų rastis koks nors atsparos taškas, kokia nors galimybė palyginti. Tai ne mano, bet Barnabo mintis, tačiau jis nedrįsta jos įgyvendinti; bijodamas, kad gali kaip nors nejučia nusižengti nežinomoms instrukcijoms ir šitaip prarasti vietą, jis nedrįsta nieko užkalbinti, taip netvirtai jaučiasi ir tasai jau vis dėlto stačiai apverktinas netvirtumas ryškiau man nušviečia jo padėtį nei visi apsakinėjimai. Kaip viskas jam ten turi atrodyti abejotina ir grėsminga, jeigu jis net su nekaltu klausimu nedrįsta praverti burnos. Galvodama apie tai, priekaištauju pati sau, kad leidžiu jam būti vienam tose nepažįstamose patalpose, kur viskas taip klostosi, kad net jis, veikiau jau pramuštgalvis, o ne bailys, iš baimės ten, ko gero, drebėti pradeda.

— Čia, man regis, tu užkliudei svarbiausią dalyką,— tarė K.— Štai kur šuva pakastas. Po visų tavo pasakojimų dabar jau, man regis, viską aiškiai matau. Barnabas per jaunas tai užduočiai. Jokių jo pasakojimų nevalia išsyk priimti už gryną pinigą. Viršuj jis tirpsta iš baimės, taigi nepajėgus stebėti, ir jeigu jį čia vis tiek versi dėstyti, ką jis matęs, išgirsi tik padrikus pramanus. Visai aš tuo nesistebiu. Pagarba žinyboms jums įgimta, ji ir vėliau per visą gyvenimą visokiausiais būdais ir iš visų pusių jums skiepijama, o jūs patys irgi kaip įmanydami čia prisidedat. Tačiau aš dėl to iš principo visai nepriekaištauju; jeigu žinyba gera, kodėl gi nederėtų jos gerbti. Tiktai nevalia tokio nepatyrusio jaunikaičio kaip Barnabas, niekad neperžengusio savojo kaimo ribų, staiga siųsti pilin, o paskui reikalauti, kad jis teisingai tą pilį apsakytų, kiekvieną jo žodį tyrinėti lyg apreiškimą ir manyti, kad nuo to apreiškimo išaiškinimo priklauso ir tavo paties gyvenimo laimė. Didesnės klaidos nė negalima padaryti. Žinia, ir aš pats, lygiai kaip tu, leidausi jo suklaidinamas, dėjau į jį viltis ir patyriau per jį nusivylimų, o juk tos viltys ir tie nusivylimai buvo pagrįsti tik jo žodžiais, taigi beveik visai nepagrįsti.

Olga tylėjo.

— Nebus man lengva,— pasakė K.,— pakirsti tavo pasitikėjimą broliu, juk matau, kaip tu jį myli ir ko iš jo tikiesi. Tačiau privalau tai padaryti, kad ir tavo meilės ir lūkesčių dėlei. Matai, kažkas — nežinau, kas tai galėtų būti,— kliudo tau iki galo suprasti, ką Barnabas, tiesa, ne pats pasiekė, o kas jam buvo dovanota. Jam valia įžengti į kanceliarijas arba, jei nori, į prieškambarį; tegul, sakysim, tai bus prieškambaris, tačiau jame esama durų, kurios toliau veda, barjerų, kuriuos galima įveikti, jeigu esi pakankamai apsukrus. Man, pavyzdžiui, tasai prieškambaris bent kol kas visai nepasiekiamas. Nežinau, su kuo Barnabas ten kalbasi, gal tas raštininkas yra menkiausias patarnautojas, tačiau net būdamas menkiausias jis gali nuvesti pas truputėlį aukštesnį, o jeigu negali nuvesti, tai gali pasakyti jo vardą, o jeigu nė vardo negali pasakyti, tai bent gali nurodyti, kas tą vardą galės pasakyti. Galbūt tariamasis Klamas visiškai nieko bendra neturi su tikruoju, galbūt panašumą įžvelgia tik jaudulio apakintos Barnabo akys, galbūt tai menkiausias valdininkas, galbūt net ir ne valdininkas, tačiau ten, prie pulto, juk jis turi vis dėlto kažkokią užduotį, kažką juk skaito savo storoje knygoje, kažką šnabžda raštininkui, kažką galvoja, kai vieną sykį po ilgo laiko jo žvilgsnis nukrypsta į Barnabą, ir net jeigu visa tai būtų neteisybė, net jeigu jis pats ir jo veiksmai vi-

sai nieko nereikštų,— kažkas jį ten juk pastatė, ir pastatė su tam tikru tikslu. Visais šitais samprotavimais aš noriu tik tiek pasakyti, kad čia kažko esama, kad Barnabui kažkas yra siūloma, bent jau kažkas,— ir kad tik Barnabas kaltas, jei iš viso to nieko daugiau neįstengia laimėti, tik abejones, baimę ir neviltį. O juk aš, be to, čia kalbėjau visą laiką vien apie patį nepalankiausią ir net labai neįtikimą atvejį. Juk mūsų rankose yra laiškai, kuriais aš, teisybė, ne per daug pasitikiu, bet vis dėlto kur kas labiau nei Barnabo žodžiais. Tegu tai bus ir seni, beverčiai laiškai, aklomis ištraukti iš tokių pat beverčių laiškų krūvos, tegu jiems aklomis ištraukti ir tereikia tiek pat proto kaip mugės kanarėlei, snapu pešančiai iš krūvos likimo ištarmę atsitiktiniams loterijos žaidėjams, tegu ir taip bus,— tačiau tie laiškai bent šiek tiek susiję su mano darbu; jie tikrai skirti man, nors gal man ir nėra naudingi; jie, kaip paliudijo bendruomenės seniūnas ir jo žmona, rašyti paties Klamo ranka, o jų reikšmė, vėlei pasak bendruomenės seniūno, yra, tiesa, tiktai privati ir nelabai įžvelgiama, tačiau vis dėlto didelė.

— Taip sakė bendruomenės seniūnas? — paklausė Olga.

— Taigi, jis taip sakė,— atitarė K.

— Papasakosiu Barnabui,— skubiai tarė Olga,— ta žinia labai jį padrąsins.

— Tačiau jo nereikia drąsinti,— tarė K.— Drąsinti jį — vadinasi, sakyti, kad jis teisus, kad jam tereikia ir toliau tą patį daryti, tačiau kaip tik šituo keliu jis niekados ir nieko nepasieks. Kad ir kažin kaip drąsinsi žmogų, žiūrintį skepeta užrištomis akimis, jis vis tiek nieko nepamatys; matyti jis galės tik tada, kai nuriši jam skepetą. Barnabui reikalingas ne padrąsinimas, o pagalba. Tik pamanyk: ten, aukštai, neišraizgomo didumo žinybos,— keliaudamas čionai, aš tariausi turįs apie jas bent apytikrį supratimą, kaip vaikiška visa tai buvo,— taigi ten žinybos, o prieš jas stoja Barnabas, niekas daugiau, tik jis, apgailėtinai vienišas, ir tai jam dar per didelė garbė, jeigu tik jis visą savo gyvenimą nepratūnos užsiglaudęs tamsiame kanceliarijų kamputyje.

— Nemanyk, K.,— tarė Olga,— kad mes nemokam įvertinti, kokios sunkios užduoties ėmėsi Barnabas. Juk pats sakei, pagarbos žinyboms mums tikrai nestinga.

— Tačiau tai iš vėžių išmušta pagarba,— tarė K.— Pagarba nederamoj vietoj, tokia pagarba tik žemina savo objektą. Argi čia dar galima kalbėti apie pagarbą, jeigu Barnabas, apdovanotas teise įženg-

ti į tą kambarį, piktnaudžiauja šia dovana ir dykas stumia ten dienas, arba jeigu nusileidžia kaiman ir pradeda įtarinėti arba menkinti tuos, prieš kuriuos ką tik drebėjo, arba jeigu iš nevilties ar nuovargio ne išsyk išnešioja laiškus ir ne išsyk perduoda jam patikėtus pranešimus? Juk tai jau turbūt visai ne pagarba. Bet mano priekaištai jam — ne viskas, jie ir tau skirti, Olga; negaliu jų čia nutylėti. Nors ir tariesi gerbianti žinybas, tačiau pasiuntei Barnabą, tokį jauną, tokį silpną, tokį vienišą,— pasiuntei jį pilin ar bent nesulaikei jo.

— Tavuosius priekaištus,— tarė Olga,— aš sakau ir pati sau, ir jau kadų kadės. Tiesa, prikišti man, kad pasiunčiau Barnabą pilin, negalima, aš jo nesiunčiau, jis pats išėjo, tačiau tikriausiai būčiau turėjusi stengtis jį sulaikyti visomis priemonėmis, jėga, klasta, įkalbinėjimais. Būčiau turėjusi jį sulaikyti, tačiau jeigu šiandien būtų toji diena, toji apsisprendimo diena, ir mane, kaip anuomet ir kaip šiandien, slėgtų Barnabo bėda, mūsų šeimos bėda, ir jeigu Barnabas vėlei, aiškiai suvokdamas visą atsakomybę ir pavojus, šypsodamasis švelniai išsivaduotų iš mano glėbio ir leistųsi į kelią, aš jo ir šiandien nelaikyčiau, nors daug po to patyriau; manau, kad ir tu mano vietoje negalėtum kitaip pasielgti. Nežinai, kokia mus slegia bėda, todėl ir neteisinga tavo pažiūra į mus, visų pirma — į Barnabą. Anuomet mes turėjome daugiau vilčių nei šiandien, tačiau labai didelės mūsų viltys ir anuomet nebuvo, didelė buvo ir liko tik mūsų bėda. Argi Fryda tau apie mus nieko nepasakojo?

— Vien užuominom,— atsakė K.— Nieko aiškaus; tačiau net jūsų vardas ją erzina.

— Ir šeimininkė nieko nepasakojo?

— Ne, nieko.

— Ir šiaip niekas?

— Niekas.

— Žinoma, kurgi tau ims kas nors pasakoti. Visi apie mus ką nors žino, kas teisybę, kiek ji žmonėms prieinama, kas kokį nors nugirstą arba dažniausiai paties pramanytą gandą, ir visi apie mus galvoja daugiau nei reikia, tačiau stačiai pasakoti niekas nepasakoja, visi vengia pražioti burną apie tuos dalykus. Ir gerai daro. Sunku apie tai prasitarti, netgi tau, K., ir argi negali taip atsitikti, kad tu, išklausęs šitą istoriją, išeisi ir nieko daugiau apie mus nė girdėti nenorėsi, nors tave ji, regis, ir visai menkai teliečia. Tuomet mes būsim tave praradę, o juk tu man dabar, atvirai prisipažinsiu, esi kone svarbesnis už ligšiolinę Barnabo tarnybą pilyje. Ir vis dėlto — šitie prieš-

taringi jausmai visą vakarą mane kamuoja — tu privalai sužinoti mūsų istoriją, kitaip neįstengsi perprasti mūsų padėties ir taip pat neteisingai kaip ligi šiol galvosi apie Barnabą, o tai man būtų itin skaudu; mums tuomet trūktų taip reikalingo visiško sutarimo, ir tu negalėtum nei mums padėti, nei priimti itin svarbios mūsų pagalbos. Tačiau lieka dar vienas klausimas: ar tu išvis nori tą istoriją sužinoti?

— Kam klausi? — atsakė K.— Jeigu to reikia, noriu; bet kam tu taip klausi?

— Iš prietaringumo,— tarė Olga.— Tu būsi įveltas į mūsų reikalus, nors esi nekaltas, ne ką kaltesnis už Barnabą.

— Pasakok greičiau,— tarė K.,— aš nebijau. Per moterišką bailumą tau viskas atrodo dar blogiau, negu iš tikrųjų yra.

Amalijos paslaptis

— Pats spręsk,— tarė Olga,— beje, viskas skamba labai paprastai, ne išsyk ir suprasi, kodėl tai galėtų būti didžiai reikšminga. Pilyje yra aukštas valdininkas, pavarde Sortinis.

— Apie jį jau esu girdėjęs,— tarė K.— Jis dalyvavo mane pašaukiant.

— Netikiu,— pasakė Olga.— Sortinis beveik nesirodo viešumoje. Ar tik tu neklysti, ar ten buvo ne Sordinis, rašomas su „d"?

— Teisybė,— tarė K.— Ten buvo Sordinis.

— Taip,— pasakė Olga,— Sordinis labai garsus, vienas uoliausių valdininkų, apie jį dažnai kalbama; tuo tarpu Sortinis visiškai laikosi nuošalyje ir daugeliui nė nežinomas. Daugiau nei prieš trejus metus mačiau jį pirmą ir paskutinį kartą. Buvo liepos trečioji, ugniagesių draugovės šventė, pilis irgi prisidėjo ir padovanojo naują gaisrinę pompą. Sortinis iš dalies, kaip teko girdėti, rūpinasi ugniagesių reikalais (bet galbūt jis tik ką nors pavadavo — valdininkai dažniausiai vienas kitą pavaduoja, todėl sunku susigaudyti, kokia yra vieno ar kito valdininko sritis) ir dalyvavo įteikiant pompą; žinoma, buvo ir daugiau svečių iš pilies, valdininkų ir patarnautojų, o Sortinis, kaip ir dera jo būdui, buvo visai pasitraukęs į šalį. Tai mažutis, paliegęs, užsimąstęs ponas; visiems, kas tik jį apskritai pastebėjo, krito į akį, kaip išsidėsčiusios raukšlės jo kaktoje, mat visos raukšlės — o jų buvo daugybė, nors jis tikrai turi ne daugiau kaip keturias dešimtis metų — vėduokle leidosi nuo kaktos į tarpuakį, nieko panašaus daugiau niekados nesu regėjusi. Taigi va, toji šventė. Mudvi su Ama-

lija jau kelias savaites su džiaugsmu jos laukėme, išeiginiai drabužiai buvo iš dalies naujai surengti, ypač gražūs buvo Amalijos apdarai, baltos palaidinukės priekis aukštas ir papuręs, viena nėrinių klostė gulė ant kitos, motina paskolino tokiam reikalui visus savo nėrinius, aš tąsyk jai pavydėjau ir šventės išvakarėse praraudojau pusę nakties. Tiktai rytą, kai mūsų pasižiūrėti atėjo „Tilto" užeigos šeimininkė...

— „Tilto" užeigos šeimininkė? — paklausė K.

— Taip,— atsakė Olga,— ji buvo artima mūsų bičiulė, taigi atėjo, žinoma, pripažino, kad Amalija pranašesnė, todėl, norėdama mane šiek tiek apmaldyti, paskolino savąjį čekiškų granatų vėrinį. Bet paskui, kai mes jau buvom susirengę išeiti, kai Amalija sustojo priešais mane, kai mes visi susižavėję sužiurom į ją, o tėvas pasakė: „Paminėsit mano žodį, šiandien Amalija susiras jaunikį",— štai tada, nė pati nežinau kodėl, aš nusiėmiau vėrinį, savo pasididžiavimą, ir užkabinau jį Amalijai ant kaklo, visai daugiau nebepavydėdama. Stačiai nulenkiau galvą prieš josios pergalę ir maniau, kad visi prieš ją turi nulenkti galvą, galbūt mums tąsyk buvo netikėtumas, kad ji atrodo ne taip kaip visados, mat iš tikrųjų graži ji juk nebuvo, tačiau jos niaurus žvilgsnis, koks jai ir ligi šiol nuo tos dienos likęs, smigo kažkur aukštai viršum mūsų galvų, tad kone iš tiesų nejučiomis lenkeisi prieš ją. Visi tai pastebėjo, taigi ir Lazemanas su žmona, atėję mūsų pasiimti.

— Lazemanas? — paklausė K.

— Taigi, Lazemanas,— atsakė Olga.— Juk mes buvom labai gerbiami, ir šventė, sakysim, be mūsų nelabai būtų galėjusi prasidėti, nes tėvas buvo ugniagesių draugovės trečiasis pratybų vadovas.

— Toks tvirtas tėvas anuomet dar buvo? — paklausė K.

— Tėvas? — paklausė Olga, lyg ne visai supratusi.— Prieš trejetą metų jis buvo dar, gali sakyti, jaunas vyras; sakysim, per vieną gaisrą „Ponų smuklėje" jis tekinomis išnešė ant nugaros vieną valdininką, sunkųjį Galaterį. Pati buvau šalia, tikro gaisro pavojaus, tiesa, ten nebuvo, tik sausos malkos šalia vienos krosnies pradėjo smilkti, tačiau Galateris išsigando, ėmė šauktis pro langą pagalbos, atkako ugniagesiai, ir mano tėvui teko jį išnešti, nors ugnis jau buvo užgesinta. Ką gi, Galateris sunkiai teįstengia pasijudinti, tad tokiais atvejais turi būti atsargus. Pasakoju tai tik dėl tėvo, ne ką daugiau nei treji metai nuo tos dienos tebus praėję, o dabar šit pažvelk, kaip jis ten sėdi.

Tik dabar K. pastebėjo, kad Amalija jau vėl grįžusi kambarin, tačiau ji buvo toli nuo jų, prie tėvų stalo, penėjo ten motiną, negalinčią pajudinti reumato išsukiotų rankų, ir penėdama vis įkalbinėjo tėvą, kad tas dar šiek tiek pakentėtų nevalgęs, girdi, netrukus ateisianti ir jo papenėti. Tačiau tais savo pagraudenimais nieko nepešė, nes tėvas baisiausiai godžiai jau dabar siekė savosios sriubos, įveikdamas kūno negalią, mėgino čia iš šaukšto siurbčioti sriubą, čia gerti stačiai iš lėkštės, ir piktai niurzgėjo, kai jam nei tas, nei tas nesisekė, nes šaukštas, kol pasiekdavo burną, jau seniai būdavo tuščias, ir vis ne burna, o tik nukarę ūsai panirdavo sriubon, varvindami ir taškydami ją į visas puses, bet tik ne į burną.

— Tai treji metai jį tokį padarė? — paklausė K., bet ir dabar, žvelgiant į tėvą ir visą kertę, kur stovėjo šeimynos stalas, jį tebeėmė ne užuojauta, o tik pasišlykštėjimas.

— Treji metai,— iš lėto atsakė Olga,— arba, tikriau, kelios vienos šventės valandos. Šventė vyko už kaimo, pievoje palei upelį, mums atėjus ten jau buvo didelė spūstis, daug žmonių buvo atkakę ir iš aplinkinių kaimų, nuo šurmulio visai galva jaukėsi. Tėvas mus, žinoma, pirmiausiai nusivedė prie pompos, pamatęs ją jis net sukrykštė iš džiaugsmo, nauja pompa buvo jam tikra laimė, jis ėmė ją čiupinėti ir viską mums aiškinti, nepakęsdamas kitų atsikalbinėjimo ar abejingumo; prireikus ką nors apžiūrėti po pompa, turėjom lenktis ir kone keturpėsčiom lįsti apačion; Barnabas, tąsyk mėginęs pasipriešinti, gavo pylos. Tik Amalija nesidomėjo pompa, stovėjo tiesi šalia su savo gražiais apdarais, ir niekas nedrįso jai ką nors pasakyti, aš retsykiais, būdavo, vis pribėgu prie jos ir įsikimbu jai į parankę, tačiau ji tylėjo. Aš ir šiandien dar niekaip negaliu suprasti, kaip čia atsitiko, kad mes taip ilgai stovėjom prie pompos ir tik tada, kai tėvas nuo jos atsitraukė, pastebėjom Sortinį, kuris, matyt, visą tą laiką stovėjo kitapus pompos, atsirėmęs į vieną svertą. Tiesa, tąsyk buvo baisus triukšmas, ne vien toks, koks paprastai būna per šventes. Mat pilis padovanojo ugniagesiams dar ir kelis trimitus, ypatingus instrumentus, kuriais net mažiausiomis pastangomis — ir vaikas tatai įstengė — galėjai išgauti klaikiausius garsus; išgirdęs juos, pamanydavai, kad turkai jau puola, ir niekaip negalėjai priprasti, vis krūpčiojai kiekvieną sykį kam nors tuos trimitus papūtus. O kadangi trimitai buvo nauji, tai visi taikėsi juos išmėginti, ir kadangi čia vis dėlto buvo kaimo šventė, tatai ir buvo leidžiama. Kaip tik aplink mus, galbūt privilioti Amalijos, susirinko keli tokie pūtikai; buvo sunku susitelkti, o kad mes dar, tėvo

liepiami, privalėjom savo dėmesį kreipti į pompą, tai čia jau buvo ir viskas, ką mes įstengėm, todėl taip neįprastai ilgai ir nepastebėjom Sortinio, kurio juk ligi tol visai ir nepažinojom. „Ten Sortinis",— šnipštelėjo pagaliau — aš stovėjau šalia — Lazemanas tėvui. Tėvas žemai nusilenkė ir susijaudinęs davė ir mums ženklą, kad nusilenktume. Nors ligi tol Sortinio nepažinojo, tėvas nuo seno garbino jį kaip ugniagesybos žinovą ir dažnokai apie jį namuose kalbėdavo, todėl mums ir buvo didžiai netikėtas ir reikšmingas daiktas dabar šit išvysti Sortinį gyvą. Tačiau Sortinis nekreipė į mus dėmesio,— tai nebuvo kokia ypatinga Sortinio savybė, dauguma valdininkų viešuomenėje rodosi visiškai abejingi,— be to, jis buvo pavargęs, tik iš tarnybinės pareigos buvo jis čia, apačioje; anaiptol ne blogiausius valdininkus kaip tik tokios reprezentacinės priedermės itin slegia; kiti valdininkai ir patarnautojai, kai jau čia atsidūrė, susimaišė su kaimo žmonėmis; o Sortinis pasiliko prie pompos ir tylėjimu ginė šalin kiekvieną, kas tik mėgino prie jo prisiartinti, taikydamasis ko nors prašyti ar įsiteikti. Todėl jis mus ir pastebėjo dar vėliau nei mes jį. Tik tuomet, kai mes pagarbiai nusilenkėm ir tėvas buvo bepuoląs atsiprašinėti, Sortinis pažvelgė mūsų pusėn, nužvelgė iš eilės visus vieną po kito, įbedė į mus pavargusias akis; regėjosi, lyg jis dūsautų dėl to, kad šalia vieno vis dar yra ir antras, kol pagaliau jo žvilgsnis sustojo prie Amalijos, į kurią jis turėjo pakelti akis, nes ši buvo už jį kur kas aukštesnė. Čia jis nustebo, peršoko per grąžulą, kad atsidurtų arčiau Amalijos, mes tatai iš pradžių neteisingai supratom ir visi, tėvo vedami, buvom jau bežengią artyn, tačiau Sortinis, kilstelėjęs ranką, sustabdė mus, o paskui mostelėjo, kad eitume sau. Štai ir viskas. Paskui mes ilgai erzinom Amaliją, girdi, dabar ji tikrai susiradusi jaunikį, per savo neišmanymą visą tą popietę buvom be galo smagūs; tačiau Amalija buvo dar nekalbesnė nei visados. „Juk ji įsimylėjo Sortinį iki ausų",— pasakė Brunsvikas, kuris visados būna šiurkštokas ir nemoka perprasti tokio būdo žmonių kaip Amalija; tačiau šįsyk jo žodžiai mums rodėsi bemaž teisingi; mes apskritai paikiojom tą dieną ir visi, išskyrus Amaliją, buvom lyg apdują nuo saldaus pilies vyno, kai jau po vidurnakčio grįžom namo.

— O Sortinis? — paklausė K.

— Taigi, Sortinis,— atsakė Olga.— Sortinį aš per tą šventę prabėgomis dar ne sykį mačiau, jis sėdėjo ant grąžulo, susikryžiavęs rankas ant krūtinės, ir prabuvo ten tol, kol iš pilies jo pasiimti atvažiavo karieta. Nėjo pasižiūrėti net ugniagesių varžybų, per kurias tėvas tą-

syk, kaip tik vildamasis, kad Sortinis jį pamatys, itin pasižymėjo tarp savo amžiaus vyrų.

— Ir daugiau nieko apie jį negirdėjot? — paklausė K.— Tu, regis, labai gerbi Sortinį.

— Taigi, gerbiu,— atsakė Olga.— Taigi, girdėti mes irgi apie jį dar girdėjom. Kitą rytą iš pagirių miego mus pažadino Amalijos riksmas; kiti vėl tuoj pat suvirto į patalus, o aš, visai išsibudinusi, puoliau prie Amalijos. Ji stovėjo prie lango ir laikė rankoje laišką, kurį jai ką tik pro langą buvo padavęs kažkoks žmogus, tas žmogus dar tebelaukė atsakymo. Amalija, jau spėjusi perskaityti laišką,— šis buvo trumpas,— laikė jį alsiai nukarusioje rankoje; kaip aš ją visados mylėjau tuomet, kai ji būdavo tokia pavargusi. Parklupau greta jos ir klūpėdama perskaičiau laišką. Vos spėjau pabaigti, Amalija, dirstelėjusi į mane, vėl jį pakėlė, bet nebeprisivertė jo dar sykį perskaityti, sudraskė lakštą, sviedė skiautes lauke stovinčiam vyrui į veidą ir užvėrė langą. Toks buvo tasai lemtingasis rytas. Vadinu jį lemtingu, betgi kiekviena praeitos popietės akimirka buvo lygiai tokia pat lemtinga.

— Ir kas tame laiške buvo parašyta? — paklausė K.

— Taigi, to dar nepapasakojau,— atsakė Olga.— Laiškas buvo nuo Sortinio, adresuotas merginai su granatų vėriniu. Turinio negaliu atkartoti. Tai buvo paliepimas ateiti pas jį „Ponų smuklėn", ir Amalija, beje, privalėjo eiti tučtuojau, nes už pusvalandžio Sortinis turėjo išvažiuoti. Laiškas buvo surašytas šlykščiausiais žodžiais, kurių aš dar niekad nebuvau girdėjusi ir tik iš viso sąryšio pusiau nuspėjau jų prasmę. Žmogus, nepažįstąs Amalijos ir tik šį laišką perskaitęs, turėjo pamanyti, kad merginai, kuriai kas nors šitaip išdrįsta rašyti, yra nuplėšta garbė, net jeigu ji ir būtų niekieno nepalytėta. Tai ir nebuvo meilės laiškas, jame nebūtum radęs nė vieno meilaus žodžio, Sortinis veikiau, matyt, pyko, kad išvydęs Amaliją susijaudino, atitrūko nuo reikalų. Vėliau mes pačios sau taip viską išsiaiškinom, kad Sortinis greičiausiai dar tą pat vakarą buvo beketinąs grįžti pilin, tik dėl Amalijos pasiliko kaime, o rytą, tūždamas, kad jam ir per naktį nepavyko Amalijos užmiršti, parašė tą laišką. Laiškas kiekvieną, net šalčiausio kraujo merginą, iš pradžių būtų didžiai papiktinęs, tačiau paskui, jeigu tik vietoj jos būtų buvusi kuri nors kita, piktas, grėsmingas tonas būtų įvaręs baimę, o Amalijai liko tik pasipiktinimas, baimė jai nežinomas daiktas — nei dėl savęs, nei dėl kitų. Todėl tuo metu, kai aš vėlei įsirausiau į patalą, pati sau viena kartodama neužbaigtą paskutinį sakinį: „Taigi kad man tuoj ateitum, o jei

ne!..“ — Amalija liko sėdėti ant suolo palangėje ir tokiomis akimis žiūrėjo laukan, tarsi lauktų dar kitų pasiuntinių, pasiryžusi su visais pasielgti taip pat kaip su pirmuoju.

— Tai šit kokie tie valdininkai,— netvirtai pasakė K.— Ir tokių egzempliorių tarp jų pasitaiko. Ką gi darė tavo tėvas? Tikiuosi, kad ryžtingai pasiskundė Sortiniu deramoje instancijoje, jeigu tik nepasirinko trumpesnio ir tinkamesnio kelio — tiesiai į „Ponų smuklę“. Juk šitoje istorijoje visų šlykščiausia yra ne Amalijos įžeidimas, už jį lengvai buvo galima atsiteisti, nesuprantu, kodėl tu kaip tik jį laikai tokiu pernelyg reikšmingu; kodėl Sortinis tokiu laišku turėjo visiems laikams apjuodinti Amaliją,— klausantis tavo pasakojimo, galima taip pamanyti,— tačiau kaip tik tai yra neįmanoma, juk buvo lengva gauti Amalijai satisfakciją, ir po kelių dienų visas nutikimas būtų buvęs pamirštas; Sortinis ne Amaliją, bet pats save apjuodino. Taigi, man šiurpą kelia Sortinis, pats faktas, kad gali būti toksai piktnaudžiavimas valdžia. Tai, kas šiuo atveju nepasisekė, nes buvo pasakyta tiesiai šviesiai ir nekėlė nė mažiausių abejonių, o Amalija pasirodė besanti pranašesnė priešininkė, gali visiškai pasisekti tūkstančiu kitų atvejų, ne tokių laimingų atvejų, ir niekas, net pati piktnaudžiavimo auka, gali to nepastebėti.

— Tyliau,— tarė Olga.— Amalija į mudu žiūri.

Amalija jau buvo baigusi penėti tėvus ir dabar nurenginėjo motiną; ką tik atrišusi motinos sijoną, ji užsimetė josios rankas sau ant kaklo, šitaip ją truputėlį kilstelėjo, nusmaukė sijoną, o tada švelniai pasodino motiną atgal. Tėvas, vis nepatenkintas, kad motina pirma aptarnaujama,— o taip, matyt, buvo tik todėl, kad motina buvo dar bejėgiškesnė už jį,— mėgino, galbūt norėdamas ir nubausti dukterį už tai, kad ji neva per lėtai sukasi, pats nusirengti, tačiau, nors ir pradėjus nuo paties nereikalingiausio ir lengviausio darbo, nuo didžiulių šlepečių, kurios palaidos tabalavo ant kojų, jam niekaip nesisekė jų nusispirti; dusliai švokštuodamas, netrukus jis turėjo liautis ir vėl tiesus ir stamantrus atsilošė krėsle.

— Svarbiausio dalyko čia tu neįžvelgi,— tarė Olga,— gal ir viskas, ką tu kalbi, yra teisybė, tačiau svarbiausia čia buvo tai, kad Amalija nenuėjo į „Ponų smuklę“; jos pasielgimas su pasiuntiniu savaime dar būtų praėjęs be pėdsakų, tatai dar būtų buvę galima užglostyti; tačiau kad ji nenuėjo — už tai prakeikimas užgriuvo mūsų šeimą, ir dabar jau, žinia, ir elgesys su pasiuntiniu pasidarė nebeatleistinas, viešumoje jis net buvo labiausiai pabrėžiamas.

— Kaip? — suriko K. ir tučtuojau prislopino balsą, nes Olga prašomai kilstelėjo abi rankas.— Juk tu, tikra sesuo, tikiuosi, nesakai, kad Amalija turėjo paklusti Sortiniui ir tekina bėgti „Ponų smuklėn“?

— Ne,— atsakė Olga,— kaip tau toks įtarimas ir į galvą atėjo; kaip gali taip manyti? Nepažįstu daugiau nė vieno žmogaus, kuris būtų taip nenuneigiamai teisus kaip Amalija, kad ir ką ji darytų. Žinoma, jeigu ji būtų nuėjusi į „Ponų smuklę“, aš lygiai taip pat būčiau sakiusi, kad ji gerai padarė; o kad nenuėjo, tai buvo žygdarbis. Jeigu apie save kalbėčiau, tai atvirai prisipažįstu, kad, gavusi tokį laišką, būčiau nuėjusi. Nebūčiau ištvėrusi ateities baimės, tai įstengė tiktai Amalija. Juk buvo šiokių tokių galimybių išsisukti, kita kuri, sakysim, būtų ėmusi labai dailiai puoštis, būtų sugaišusi tam valandžiukę, o tada būtų nuėjusi „Ponų smuklėn“ ir sužinojusi, kad Sortinio jau nebėsą, galbūt kad Sortinis iškart išvažiavęs jau tada, kai išsiuntęs pasiuntinį, tatai net labai įtikėtina, nes ponų užgaidos keičiasi kas akimirką. Tačiau Amalija nepadarė nei taip, nei kaip nors panašiai, ji jautėsi pernelyg įžeista ir kirto atgal be jokios atodairos. Jeigu ji kaip nors dėl akių būtų paklususi, jeigu būtų laiku bent „Ponų smuklės“ slenkstį peržengusi, nelemties dar būtų buvę galima išvengti, mes čia turime labai gudrių advokatų, kurie iš gyvo nieko geba padaryti ką tiktai nori, tačiau šiuo atveju nebuvo nė to išganingo nieko; priešingai, buvo kaip tik dar Sortinio laiško išniekinimas ir pasiuntinio įžeidimas.

— Bet kas gi tai per nelemtis,— tarė K.,— kas per advokatai: juk dėl Sortinio nusikalstamo poelgio negalima buvo kaltinti ar juo labiau bausti Amalijos?

— Galima,— tarė Olga,— galima buvo, žinia, ne tikrame procese, ji, aišku, ir nebuvo nubausta tiesiogiai, tačiau ir ji, ir visa mūsų šeima buvom nubausti kitu būdu, o kokia ta bausmė sunki — tai tu, regis, pradedi įžvelgti. Tau tai atrodo neteisinga ir klaiku, tačiau tokios nuomonės kaime tik tu vienas laikaisi, ji mums labai palanki ir turėtų mums būti paguoda, ji ir būtų mums paguoda, jeigu tik nebūtų pagrįsta aiškiomis klaidomis. Nesunkiai galiu tau tatai įrodyti, atleisk, kad prašneksiu čia apie Frydą, tačiau tarp Frydos ir Klamo — jei nekalbėsim apie tai, kaip viskas galų gale susiklostė,— įvyko kažkas labai panašaus į tai, kas įvyko tarp Amalijos ir Sortinio, ir vis dėlto tau tai dabar jau atrodo teisinga, nors iš pradžių gal ir buvai nusigandęs. Ir tatai nėra pripratimas, dėl pripratimo negalima taip atbukti, kad

paprasčiausiai nebesistengtum įvertinti padėties; tatai — klaidų atsikratymas.

— Ne, Olga,— tarė K.,— nesuprantu, kodėl tu veli Frydą į šitą istoriją, juk šis atvejis visai kitoks, nepainiok tokių iš esmės skirtingų dalykų ir pasakok toliau.

— Būk geras,— pasakė Olga,— nepyk, kad aš ir toliau lyginsiu, čia tik sena tavo klaida, taip pat ir dėl Frydos, kad tu tariesi privaląs ginti ją nuo lyginimo, jos visai nereikia ginti, ją privalu tiktai girti. Lygindama tuodu atvejus, aš juk nesakau, kad jie vienodi; juodu susiję tarpusavy lyg bálta ir júoda, ir bálta yra Fryda. Blogiausiu atveju iš Frydos galima pasijuokti, kaip kad aš nemandagiai — vėliau dėl to labai gailėjausi — padariau smuklės salėje, nors net ir tas, kas čia juokiasi, elgiasi taip iš piktumo arba pavydo, bet vis dėlto čia galima pasijuokti. O Amaliją galima tik niekinti, jeigu tik nesi su ja kraujo saitais susijęs. Todėl tuodu atvejai, kaip tu sakai, yra iš esmės skirtingi, tačiau vis dėlto ir labai panašūs.

— Jie nėra nė panašūs,— tarė K. ir nepatenkintas papurtė galvą,— neliesk Frydos, Fryda nėra gavusi tokio švaručio laiško kaip Amalija iš Sortinio, be to, Fryda Klamą tikrai mylėjo, o jeigu kas tuo abejoja, tegu ją pačią paklausia, ji ir šiandien jį tebemyli.

— Tai argi čia dideli skirtumai? — paklausė Olga.— Negi manai, kad Klamas nebūtų galėjęs parašyti Frydai lygiai tokio pat laiško? Kai tie ponai pakyla nuo rašomojo stalo, jie visi tokie būna, jie neįstengia susigaudyti pasaulyje ir tada per išsiblaškymą prišneka didžiausių šiurkštybių, ne visi, bet daugelis. Juk laiškas Amalijai galėjo būti apmestas popieriuje užsimąsčius, visai nekreipiant dėmesio į tai, kas iš tikrųjų parašyta. Ką gi mes žinom apie ponų mintis? Argi tu nesi pats savo ausimis ar iš pasakojimų girdėjęs, kokiu tonu Klamas šnekėjosi su Fryda? Apie Klamą žinoma, kad jis labai šiurkštus; jis valandų valandas nieko nekalbąs, o paskui staiga pasakąs tokią šiurkštybę, kad žmogų net šiurpas nukrečiąs. Apie Sortinį tokių dalykų nėra žinoma, mat apie jį apskritai labai mažai težinoma. Tiesą sakant, viena tėra tikra — kad jo pavardė panaši į Sordinio; jeigu ne tas pavardžių panašumas, apie Sortinį greičiausiai išvis nieko nebūtų žinoma. Ir kaip ugniagesybos žinovas jis tikriausiai yra painiojamas su Sordiniu, kuris, būdamas tikras žinovas, naudojasi pavardžių panašumu ir užkrauna Sortiniui visų pirma reprezentacines priedermes, idant niekas netrukdytų jam dirbti. Kai tokį pasaulio nepažįstantį žmogų kaip Sortinį staiga pagauna meilė, kai jis pamilsta paprastą kaimo mer-

giną, tai tokia meilė, žinoma, įgyja kitokias formas negu tuo atveju, kai įsimyli kaimynystėje gyvenąs staliaus parankinis. Be to, reikia atminti, atstumas tarp valdininko ir batsiuvio dukters vis dėlto labai didelis, ir jį privalu kaip nors peržengti, Sortinis pamėgino tai padaryti šitaip, kas kitas galbūt padarytų kitaip. Nors, tiesa, sakoma, kad mes visi priklausą piliai ir nesą jokio atstumo, ir nieko nereikią peržengti, ir nors tai dažniausiai gal ir teisybė, tačiau mes, deja, turėjome progų įsitikinti, kad tai — ir kaip tik tuomet, kada tai būna svarbu,— anaiptol nėra teisybė. Šiaip ar taip, dabar, po visko, tau Sortinio elgesys tikriausiai bus pasidaręs suprantamesnis, ne toks šiurpulingas, jis, lyginant su Klamo elgesiu, iš tikrųjų yra daug suprantamesnis ir, net jeigu viskas vyksta visai šalia tavęs, daug lengviau pakeliamas. Kai Klamas parašo švelnų laišką, šis yra nemalonesnis už šiurkščiausią Sortinio laišką. Suprask mane teisingai, aš nedrįstu vertinti Klamo elgesio, aš tik lyginu, nes tu priešiniesi tokiam lyginimui. Juk Klamas yra lyg koks moterų komendantas, liepia čia vienai, čia kitai ateiti, nė vienos ilgai nepakenčia ir kaip liepia ateiti, taip liepia ir išeiti. Ak, Klamui per didelis būtų vargas parašyti laišką. Palyginus su tokiu elgesiu, juk nė nešiurpu, kad visiškai uždarai gyvenąs Sortinis, kurio ryšiai su moterimis bent jau niekam nežinomi, vieną sykį sėdasi ir dailia valdininko rašysena parašo tegu, teisybė, ir šlykštų laišką? Ir jeigu čia skirtumas nėra Klamui palankus, veikiau net priešingai,— tai negi Frydos meilė ką pridės Klamo naudai? Patikėk, labai sunku, tikriau sakant, visados labai lengva įvertinti moterų santykius su valdininkais. Meilės čia niekad netrūksta. Nelaimingos valdininko meilės iš viso nebūna. Šiuo požiūriu sakyti apie kokią nors merginą,— kalbu čia anaiptol ne vien apie Frydą,— kad ji tik todėl atsidavė valdininkui, jog mylėjo jį, visai nereiškia jos girti. Mergina valdininką mylėjo ir jam atsidavė, taip buvo, bet girti čia nėra ko. Tu sakysi, kad Amalija vis dėlto Sortinio nemylėjo. Ką gi, ji jo nemylėjo, bet gal vis dėlto mylėjo, kas čia gali nuspręsti? Net ji pati neįstengs. Kaip ji gali manyti jo nemylėjusi, jeigu taip smarkiai atstūmė jį, kaip greičiausiai dar niekados nebuvo atstumtas joks valdininkas? Barnabas sako, kad Amalija ir dabar dar kartais tebedreba nuo to mosto, kuriuo prieš trejus metus užtrenkė langą. Ir tai teisybė, todėl ir nevalia jos klausti; ji nutraukė visus ryšius su Sortiniu, tik tai ji ir težino; ji nežino, ar myli Sortinį, ar ne. Tačiau mes žinom, kad moterys norom nenorom pamilsta valdininkus, vos tik šie kada nors į jas atsigręžia; negana to, jos jau iš anksto myli valdininkus, nors ir kaip pačios mėgintų tatai neigti, o Sortinis juk ne

tik atsigręžė į Amaliją, bet, pamatęs ją, net peršoko per grąžulą, nuo rašomo darbo aptirpusiom savo kojom per grąžulą peršoko. Tačiau tu sakysi, kad Amalija yra išimtis. Taip, ji — išimtis, ji tai įrodė atsisakydama eiti pas Sortinį, tai jau pakankama išimtis; o kad ji, be to, dar būtų ir nemylėjusi Sortinio,— čia jau būtų net pernelyg didelė išimtis, tatai būtų visai nebesuvokiama. Juk mums aną popietę tikrai akys buvo aptemusios, tačiau tai, kad mes anuomet pro tas ūkanas tarėmės pastebį bent truputį Amalijos įsimylėjimo, rodė, jog truputis blaivaus proto mums dar vis dėlto buvo likęs. Tačiau jeigu dabar visa tai sudėsim į krūvą, kuo gi Fryda dar besiskirs nuo Amalijos? Tik tuo, kad Fryda padarė tai, ką Amalija atsisakė padaryti.

— Galbūt,— tarė K.,— tačiau man didžiausias skirtumas yra tas, kad Fryda — mano sužadėtinė, o Amalija man iš esmės tiek terūpi, kiek ji yra Barnabo, pilies pasiuntinio, sesuo, ir jos likimas galbūt irgi susijęs su Barnabo tarnyba. Jeigu valdininkas būtų ją taip įžūliai nuskriaudęs, kaip man iš pradžių atrodė klausantis tavo pasakojimo, tai ši istorija man būtų didžiai knietėjusi, tačiau irgi kur kas labiau kaip viešas reikalas, o ne kaip asmeninis Amalijos sielvartas. Tačiau dabar, sprendžiant iš tavo pasakojimo, situacijoje randasi naujas, man, tiesa, ne visai suprantamas, tačiau kadangi ne kas kitas, o kaip tik tu pasakoji, pakankamai tikėtinas posūkis, todėl aš mielu noru esu linkęs visai mesti tuos dalykus iš galvos, juk nesu ugniagesys, kas man rūpi Sortinis. Tačiau man rūpi Fryda, ir todėl rodosi keista, kad tu, nors aš tavim visiškai pasitikiu ir labai norėčiau visados pasitikėti, aplinkiniais keliais, per Amaliją, vis taikaisi užpulti Frydą ir sieki, kad aš pradėčiau ją įtarinėti. Nemanau, kad darai taip tyčia ar juo labiau su piktais kėslais; jei taip manyčiau, jau seniai juk būčiau turėjęs iš čia išeiti. Darai taip netyčia, aplinkybės skatina tave taip elgtis; iš meilės Amalijai tu nori išaukštinti ją virš visų moterų, o kadangi pati Amalija tau rodosi neturinti pakankamai girtinų bruožų, tu, siekdama savo tikslo, gelbstiesi tuo, kad menkini kitas moteris. Amalijos poelgis yra keistas, bet juo daugiau tu man apie tą poelgį pasakoji, juo sunkiau darosi nuspręsti, ar jis buvo didis, ar menkas, protingas ar paikas, didvyriškas ar bailus, motyvus Amalija laiko paslėpusi savo krūtinėje, niekas jų iš jos neišpeš. Tuo tarpu Fryda nepadarė jokios keistenybės, tik ėjo ten, kur vedė širdis, kiekvienam, kas tuo nuoširdžiai domisi, tatai yra aišku, kiekvienas tatai gali patikrinti, paskaloms nebėra vietos. Tačiau aš nesiekiu nei Amalijos sumenkinti, nei Frydos ginti, noriu tau tik paaiškinti, koks mano požiūris į Frydą, ir parodyti, kaip

kiekvienas puolimas prieš Frydą drauge yra ir puolimas prieš mano egzistenciją. Atvykau čia savo valia ir savo valia čia lyg kirste įsikirtau, tačiau už viską, kas po to nutiko, visų pirma už savo ateities perspektyvas,— kad ir kokios jos būtų miglotos, vis dėlto jų esama,— už visa tai aš turiu būti dėkingas Frydai, šito jokiom diskusijom nenuneigsi. Tiesa, buvau čia priimtas kaip matininkas, tačiau tai tebuvo regimybė, su manim buvo žaidžiama, buvau genamas iš visų namų, šiandien su manim irgi tebežaidžiama, tiktai daug daugiau vargo tai kainuoja, aš, sakytumei, išsiplėčiau, o tai jau šį tą reiškia, aš, nors ir labai visa tai menka, turiu vis dėlto, regis, būstą, tarnybą ir tikrą darbą, turiu sužadėtinę, kuri atlieka mano tiesiogines pareigas, jeigu man reikia tvarkyti kitus reikalus, aš ją vesiu ir tapsiu bendruomenės nariu, be to, greta valdinio ryšio, turiu dar vieną, ligi šiol, tiesa, nepanaudotą, asmeninį ryšį su Klamu. Juk tai jau turbūt nemažai? O ką gi jūs sveikinate, kai aš pas jus ateinu? Kam tu patiki savo šeimos istoriją? Kas teikia tau vilties, kad atsiras galimybė, tegu ir visai mažulytė, tegu ir neįtikima galimybė sulaukti kokios nors pagalbos? Turbūt vis dėlto ne aš, ne matininkas, kurį, pavyzdžiui, prieš savaitę Lazemanas su Brunsviku jėga išstūmė iš savo namų, ne, tokios vilties tau teikia žmogus, jau turįs šiokios tokios galios, tačiau už tą galią aš turiu būti dėkingas Frydai, Frydai, kuri yra tokia kukli, kad, žinoma, nenorės nieko nė girdėti, jeigu tu ją imsi klausinėti apie panašius dalykus. Ir vis dėlto, turint tai galvoje, norisi manyti, kad Fryda savo nekaltumu daugiau nuveikė, nei Amalija visa savo puikybe; mat man atrodo, kad tu ieškai pagalbos Amalijai. Kieno gi pagalbos? Ogi vis dėlto ne kieno kito, tik Frydos?

— Argi aš tikrai taip šlykščiai kalbėjau apie Frydą? — paklausė Olga.— Aš tikrai nenorėjau taip kalbėti ir esu įsitikinusi, kad nekalbėjau, tačiau galėjo taip būti, mūsų padėtis tokia, kad nesutariam su visu pasauliu ir, pradėję skųstis, nuklystam nežinia kur. Tavo teisybė ir tai, kad dabar tarp mūsų ir Frydos esama didžiulio skirtumo, ir verta tą skirtumą vieną sykį pabrėžti. Prieš trejus metus mes buvom merginos iš doros šeimos, o Fryda — našlaitė, „Tilto“užeigos merga, mes eidavom pro šalį, nė akim į ją nedirsteldamos; žinia, tai buvo per didelė puikybė, bet mes taip buvom išauklėtos. Aną vakarą „Ponų smuklėje“ galėjai pamatyti, kaip dabar viskas pasikeitę: Fryda su botagu rankoje, o aš — tarnų gaujoje. Tačiau viskas juk dar blogiau. Fryda gali mus niekinti, tai dera jos padėtyje, tikrieji santykiai verčia ją taip daryti. Bet kas tik mūsų neniekina! Tas, kas ryžtasi mus nie-

kinti, išsyk atsiduria be galo gausioje draugijoje. Ar pažįsti Frydos įpėdinę? Ji vardu Pepė. Tik užvakar ją pirmąsyk pamačiau; lig šiol ji buvo kambarinė. Nėra abejonės, ji mane niekina labiau negu Fryda. Pamačiusi pro langą, kad ateinu alaus, puolė prie durų ir jas užrakino, turėjau ilgai prašyti ir pažadėti, kad atiduosiu jai kaspiną, kurį ryšiu plaukuose, tik tada mane įsileido. Tačiau kai atidaviau Pepei kaspiną, ji nusviedė jį kertėn. Ką gi, jai valia mane niekinti, iš dalies aš esu priklausoma nuo jos malonės, ji yra „Ponų smuklės" baro panelė; tiesa, tik laikinai, ir tikrai neturi reikiamų savybių, kad būtų priimta ten nuolatos dirbti. Užtenka tik pasiklausyti, kaip šeimininkas kalbasi su Pepe, o paskui palyginti, kaip jis kalbėdavosi su Fryda. Tačiau tai irgi nekliudo Pepei niekinti Amalijos — tos Amalijos, kuriai vieno žvilgsnio užtektų mažutei Pepei su visom jos kasom ir nėrinėliais taip greitai išvyti iš kambario, kaip pati Pepė savo storomis kojukėmis niekados pati viena neįstengtų išlėkti. Kokių piktinančių josios poelgių apie Amaliją turėjau vakar vėlei klausytis, kol paskui manim susidomėjo smuklės svečiai — žinia, lygiai taip pat, kaip tu sykį jau esi regėjęs.

— Kaip tu įsibauginusi,— tarė K.,— aš juk norėjau tik grąžinti Frydai jai deramą vietą, o ne jus sumenkinti, kaip tu štai dabar supratai. Kai kuo ypatinga jūsų šeima yra ir man, aš to neslepiu; tačiau nesuprantu, kaip tas ypatingumas galėtų duoti dingstį jus niekinti.

— Ak, K.,— tarė Olga,— būgštauju, kad ir tu dar tai suprasi; negi niekaip neįstengi suvokti, kad Amalijos pasielgimas su Sortiniu buvo pirmoji to niekinimo dingstis?

— Tai jau būtų pernelyg keista,— atsakė K.— Galima Amalija dėl to žavėtis, galima ją smerkti, bet niekinti? Ir net jeigu Amalija dėl man nesuprantamų priežasčių yra iš tikrųjų niekinama, kodėl gi ta panieka gula ir ant jūsų, nieko nekaltos šeimos? Kad Pepė, pavyzdžiui, niekina tave, tas jau labai įžūlu, ir aš, kai tik vėl kada nueisiu „Ponų smuklėn", jai už tai atkeršysiu.

— Sunkaus triūso, K., imtumeis,— tarė Olga,— jei mėgintum pakeisti visų mūsų išdavikų nusistatymą, mat viskas čia eina iš pilies. Dar gerai atsimenu, kaip buvo aną dieną prieš pietus. Brunsvikas, anuomet mūsų parankinis, atėjo kaip kiekvieną dieną, tėvas davė jam darbo ir išsiuntė namo, paskui mes susėdom pusryčių, visi, išskyrus Amaliją ir mane, buvo labai smagūs, tėvas vis pasakojo apie šventę, kūrė, kaip ugniagesys, visokius planus, mat pilis turi savus ugniagesius, kurių grupė irgi buvo atsiųsta šventėn, su ta grupe buvo šis bei

tas aptarta, šventėje dalyvavę pilies ponai pamatė mūsų ugniagesių įgūdžius, labai palankiai apie juos atsiliepė, lygino su jais pilies ugniagesių sugebėjimus, ir išvada buvo mums palanki, kalbėta, kad reikią naujai pertvarkyti pilies ugniagesių tarnybą, o tam praversią instruktoriai iš kaimo, galvota, teisybė, apie keletą, tačiau tėvas vylėsi, kad pasirinktas būsiąs jis. Apie tai jis dabar ir šnekėjo, rankomis apglėbęs pusę stalo, mat visados turėjo mielą madą prie stalo plačiai išsikėtoti; o kai pro atvirą langą pakėlė akis į dangų, jo veidas buvo toks jaunatviškas ir viltingas, kokio man daugiau niekados nebebuvo lemta išvysti. Tik staiga Amalija taip ryžtingai, kaip mes dar nebuvom girdėję, pareiškė, girdi, tokiomis ponų šnekomis nereikią labai kliautis, ponai panašiomis progomis mėgstą ką nors malonaus pasakyti, tačiau tai mažai teturį ar net visai neturį reikšmės, girdi, jie čia pasaką, čia pamirštą, o mes, žinia, artimiausia proga ir vėl duodamės jų suvedžiojami. Motina subarė Amaliją už tokias kalbas, tėvas tik pasijuokė, kad ji, girdi, šnekanti kaip išmintinga ir visko regėjusi senė, bet paskui stabtelėjo, lyg ir ieškojo kažko, ko tik dabar pasigedo, tačiau nieko netrūko, ir jis pasakė: Brunsvikas, girdi, pasakojęs kažką apie pasiuntinį ir suplėšytą laišką; ir pasiteiravo, ar mes apie tai ką nors žiną, apie ką tas pasakojimas ir kaip ten buvę. Mes patylėjom, Barnabas, anuomet dar jaunutis kaip ėriukas, pasakė keletą itin kvailų ir įžūlių žodžių, kalba pasisuko kiton pusėn, ir viskas buvo pamiršta.

Amalijos bausmė

— Tačiau netrukus mus iš visų pusių užgriuvo klausimai apie tą istoriją su laišku, ėmė lankytis draugai ir priešai, pažįstami ir svetimi; bet niekas ilgai neužsibūdavo, geriausi bičiuliai labiau už visus skubinosi atsisveikinti. Lazemanas, šiaip visados lėtas ir orus, įžengė vidun taip, lyg būtų norėjęs tik pasižiūrėti, kokio dydžio mūsų troba, akys aplėkė pusratį, ir tuo visi jo reikalai čia buvo baigti, ir buvo panašu į šiurpų vaikų žaidimą, kai Lazemanas spruko laukan, o tėvas, ištrūkęs iš supančių žmonių, puolė svečiui įkandin ligi namų durų, o paskui liovėsi vijęsis; Brunsvikas atėjęs atsisakė darbo pas tėvą; sugebėjo tas gudragalvis pasinaudoti akimirka — visai nuoširdžiai pareiškė ketinąs stotis ant savų kojų; užsakovai atėję ieškojo tėvo sandėlyje savo batų, paliktų čia taisyti, iš pradžių tėvas dar mėgino perkalbinėti užsakovus, o mes visi kaip įmanydami stengėmės jį paremti,

paskui tėvas pasidavė ir tylomis padėdavo žmonėms ieškoti, užsakymų knygoje braukė eilutę po eilutės, odos atsargas, kurias žmonės pas mus laikė, atidavinėjo, skolas grąžino, viskas tvarkėsi be menkiausių ginčų, visi buvo patenkinti, kad pavyko greitai ir visiškai nutraukti ryšius su mumis, niekas nepaisė, kad dėl to ir nuostolių randasi. O galų gale, kaip ir buvo galima numatyti, pasirodė Zėmanas, ugniagesių viršininkas; ir dabar teberegiu tą sceną: Zėmanas, aukštas ir tvirtas, tačiau gunktelėjęs ir nesveikų plaučių vyras, visados rimtas, iš viso nemokąs juoktis, stovi prieš mano tėvą, kuriuo žavėjosi, kuriam bičiulystės valandą žadėjo viršininko pavaduotojo vietą, ir turi dabar šit pranešti, kad draugovė šalina tėvą iš savo narių tarpo ir prašo grąžinti diplomą. Žmonės, tuo metu kaip tik pas mus buvę, metė visus savo reikalus ir susispietė ratu aplink tuodu vyrus. Zėmanas nieko neįstengia pasakyti, tik vis plekšnoja tėvui per pečius, lyg norėdamas iš tėvo išpurtyti tuos žodžius, kuriuos pats privalo pasakyti ir kurių niekaip neranda. Ir dar visąlaik juokiasi, tikriausiai mėgindamas tuo pats apsiraminti ir kitus apraminti; bet kadangi nemoka juoktis, ir dar niekas nėra girdėjęs jo juokiantis, niekam nė mintis galvon neateina, kad čia juokas. Tačiau tėvas nuo tos dienos jau pernelyg pavargęs ir nusiminęs, kad galėtų kam nors padėti, atrodo net, jog jis per daug pavargęs, kad apskritai įstengtų pagalvoti, kas čia dedasi. Mes juk visi buvom vienodai nusiminę, bet, būdami jauni, negalėjom patikėti tokiu visišku žlugimu, vis manėm, kad lankytojų virtinėje galų gale ateis vis dėlto bent vienas, kuris įsakys liautis ir privers viską vėlei pasukti atgalios. Buvom tokie nenuovokūs, kad Zėmanas mums regėjosi tam itin tinkamas. Suklusę laukėme, kada gi iš šito nepaliaujamo juoko galų gale išsiskirs aiškus žodis. Iš ko gi buvo galima dabar daugiau juoktis, jei ne iš mus užgriuvusios kvailos neteisybės. Ponas viršininke, ponas viršininke, pasakyk tamsta galų gale viską tiems žmonėms, mintyse kartojome mes, spausdamiesi prie jo artyn, tačiau jis tiktai ėmė keistai sukiotis. Pagaliau jis vis dėlto prabilo, tiesa, ne mūsų slaptus troškimus tenkindamas, o paklusdamas drąsinantiems arba irzliems žmonių raginimams. Mes vis dar turėjom vilties. Pirmiausia jis ėmėsi labai girti tėvą. Pavadino jį draugovės puošmena, nepasiekiamu pavyzdžiu jaunajai kartai, nepakeičiamu nariu, kurio netekimas mažne išardysiąs draugovę. Visa tai buvo labai gražu; kad jis būtų tuo ir užbaigęs kalbą! Tačiau jis šnekėjo toliau. Jeigu, girdi, draugovė dabar vis dėlto pasiryžusi prašyti tėvą, kad šis, beje, tik laikinai pasitrauktų, tai būsią suprantama, kad tik didžiai svarios priežastys privertusios

draugovę žengti šį žingsnį. Jeigu ne šaunus tėvo pasirodymas per vakarykštę šventę, gal, girdi, būtų dar buvę galima ir be to išsiversti, tačiau kaip tik tas pasirodymas itin sužadinęs valdžios dėmesį; draugovė dabar atsidūrusi visiems prieš akis, todėl turinti dar labiau nei pirma rūpintis savo gretų tyrumu. O dabar šit įvyko pasiuntinio įžeidimas, tad draugovė neradusi jokios kitos išeities, ir jis, Zėmanas, prisiėmęs sunkią pareigą tatai pranešti. Tegu, girdi, tėvas jam dar labiau tos pareigos neapsunkinąs. Kaip džiaugėsi Zėmanas tatai sudėstęs, jis taip pasikliovė savo žodžiais, jog net nebereiškė bereikalingo pagarbumo, parodė į sienoje kabantį diplomą ir pamojo pirštu. Tėvas linktelėjo ir žengė jo atnešti, tačiau virpančiom rankom neįstengė nukabinti nuo kablio; pasilipusi ant krėslo, aš jam padėjau. Tą pačią akimirką viskas buvo baigta; tėvas net neišėmė diplomo iš rėmų, atidavė Zėmanui viską kaip buvo. Paskui atsisėdo kertėn, nė piršto daugiau nebepajudino ir su niekuo nebesišnekėjo, mes vieni, kaip mokėjom, turėjom baigti derybas su žmonėmis.

— Ir kur tu čia įžvelgi pilies įtaką? — paklausė K.— Kol kas, regis, pilis čia nesikišo. Tai, apie ką tu man ligi šiol pasakojai, buvo tik neprotingas žmonių baikštumas, piktdžiugiavimas dėl kito bėdos, nepatikima draugystė, dalykai, kurių visur esama, o iš tavo tėvo pusės — bent man taip atrodo — ir tam tikras smulkmeniškumas; nes kas gi buvo tasai diplomas? Jo gabumų patvirtinimas — o gabumų jis juk neprarado; jeigu jų dėka tėvas buvo nepakeičiamas, tai juo geriau, ir viršininkui jis būtų visą reikalą iš tikrųjų apsunkinęs, jei tiktai sulig antruoju žodžiu būtų nubloškęs jam diplomą po kojų. O jau itin įsidėmėtina man regisi, kad tu nė neužsimeni apie Amaliją,— Amalija, kuri buvo dėl visko kalta, greičiausiai ramiai sau stovėjo nuošalyje ir žiūrėjo, kaip viskas niokojama.

— Ne,— tarė Olga,— niekam čia nevalia priekaištauti, niekas negalėjo kitaip elgtis, čia jau reiškėsi pilies įtaka.

— Pilies įtaka,— pakartojo Amalija, nepastebimai įžengusi iš kiemo; tėvai jau seniai gulėjo lovose.— Čia pasakojamos istorijos apie pilį? Tai judu dar vis tebesėdit drauge? Juk tu ketinai tučtuojau atsisveikinti, K., o dabar jau dešimta netoli. Argi tau apskritai įdomios tokios istorijos? Čia yra žmonių, kurie minta tokiomis istorijomis, susėda draugėn, kaip judu štai šičia, ir vaišina kits kitą; bet tu, man regis, ne iš tokių.

— Kodėl gi,— tarė K.,— aš kaip tik iš tokių; o žmones, nesido-

minčius tokiomis istorijomis ir paliekančius tiktai kitiems jomis domėtis, aš nelabai tevertinu.

— Ką gi,— pasakė Amalija,— bet žmonių interesai juk būna labai skirtingi, girdėjau sykį apie jauną vyrą, kuris dieną naktį skendėjo mintyse apie pilį, visa kita apleidęs, žmonės jau pradėjo būgštauti, ar tik sveikas protas nebus jo palikęs, nes visas jo protas buvo viršuj, pilyje. Tačiau galų gale pasirodė, kad po teisybei jam knietėjo ne pati pilis, o tik vienos kanceliarijų valytojos duktė, ją jis pagaliau gavo, ir tada viskas susitvarkė.

— Manau, kad tas vyras man būtų patikęs,— tarė K.

— Kad vyras tau būtų patikęs,— atsakė Amalija,— aš abejoju, bet galbūt jo žmona. Na, netrukdysiu judviejų, pati einu gulti, o šviesą irgi turėsiu užgesinti, dėl tėvų; juodu, teisybė, išsyk užmiega, bet po valandos tikrasis miegas baigiasi, o tada juos net menkiausias atšvaitėlis erzina. Labos nakties.

Ir tikrai netrukus pasidarė tamsu, Amalija, matyt, pasitaisė sau guolį kur nors ant žemės, greta tėvų lovos.

— Kas gi tasai jaunas vyras, apie kurį ji kalbėjo? — paklausė K.

— Nežinau,— atsakė Olga.— Gal Brunsvikas, nors ši istorija ne visai jam tinka, o gal ir kas kitas. Amaliją nelengva tiksliai perprasti, nes dažnai nežinia, ar ji kalba ironiškai, ar rimtai. Dažniausiai rimtai, bet skamba ironiškai.

— Mesk iš galvos tuos svarstymus! — tarė K.— Kaipgi tu pasidarei tokia priklausoma nuo jos? Ar taip buvo jau ir prieš didžiąją nelaimę? Ar tik vėliau? Ir argi tavęs niekad nesuima noras tapti nuo jos nepriklausoma? Ir ar ši priklausomybė turi kokį nors protingą pagrindą? Ji jauniausia, taigi privalo visų klausyti. Ar kalta, ar ne, bet ji užtraukė nelaimę šeimai. Užuot kasdien vis iš naujo prašiusi jūsų atleidimo, ji vaikšto aukščiau už visus iškėlusi galvą, niekuo nesirūpina, tik maloningai teikiasi globoti tėvus, nieko, kaip pati sako, nenori žinoti, o jei galų gale jums kada ką nors pasako, tai jos kalba būna dažniausiai rimta, bet skamba ironiškai. O gal ji valdo savo grožiu, apie kurį tu keliskart užsiminei? Na, jūs visi trys labai vienas į kitą panašūs, tačiau tai, kuo ji nuo judviejų skiriasi, anaiptol jos nepuošia, jau pirmąsyk ją išvydus, mane tiesiog atbaidė jos bukas, nemeilus žvilgsnis. O be to, nors ji ir jaunėlė, tačiau jos išvaizda to neliudija, ji atrodo visai be amžiaus, kaip tos moterys, kurios mažne nesensta, bet mažne niekados ir jaunos nėra buvusios. Tu regi ją kasdien, todėl nepastebi, koks rūstus josios veidas. Tad, geriau pagalvojęs, negaliu

labai rimtai žiūrėti nė į Sortinio aistrą, galbūt jis tuo laišku norėjo Amaliją tiktai nubausti, o ne pasišaukti.

— Apie Sortinį aš nenoriu šnekėti,— tarė Olga.— Iš pilies ponų visko gali tikėtis kiekviena, ir visų gražiausia, ir visų bjauriausia mergina. Bet šiaip tu labai klysti dėl Amalijos. Žiūrėk, man juk nėra reikalo stengtis nuteikti tave, kad būtum itin palankus Amalijai, ir jeigu vis dėlto tą mėginu, tai tik dėl tavęs. Šiaip ar taip, Amalija buvo mūsų nelaimės priežastis, tatai neabejotina, tačiau net tėvas, kurį juk nelaimė sunkiausiai prislėgė ir kuris niekados neįstengė valdyti savo žodžių, juoba namie,— net tėvas, ir net pačiu slogiausiu metu, nė žodeliu jai nepriekaištavo. Ir ne todėl, kad būtų pritaręs Amalijos elgesiui; kaipgi tėvas, Sortinio garbintojas, būtų galėjęs tokiam elgesiui pritarti; tėvas nė iš tolo tokio elgesio neįstengė suprasti; jis su mielu noru būtų paaukojęs Sortiniui ir pats save, ir viską, ką tik turėjo,— teisybė, ne taip, kaip dabar iš tikrųjų atsitiko dėl Sortinio spėjamo pykčio. Tik spėjamo pykčio, nes daugiau mums nieko apie Sortinį neteko patirti; ligi tol jis gyveno visai uždarai, o po to galėjai pamanyti, kad jo apskritai nebesama. Ir šit — kad būtumei matęs Amaliją tuo metu. Visi mes žinojom, kad jokios akivaizdžios bausmės nebus. Tik visi nuo mūsų pasitraukė. Ir čionykščiai žmonės, ir pilis. Tačiau žmonių pasitraukimą mes, aišku, jutom, o iš pilies nebuvo jokių ženklų. Juk mes nė anksčiau nejutom jokio pilies domesio, tad kaipgi dabar būtume galėję pajusti ten permainą? Ta ramybė buvo visų blogiausias dalykas. Anaiptol ne žmonių pasitraukimas,— juk jie taip padarė ne iš kokio įsitikinimo, galbūt jie nė neturėjo mums jokių rimtų priekaištų, dabartinės paniekos dar visai nebuvo justi, jie taip padarė tiktai iš baimės ir dabar laukė, kaip viskas toliau klostysis. Ir skurdo mums dar nereikėjo bijoti, visi skolininkai mums atsiteisė, atsiskaitymai mums buvo naudingi, jei ir trūko mums kokių maisto išteklių, tai slapčiomis mus gelbėjo giminės, tatai buvo nesunku, juk viskas nutiko pjūties metu, žemės, teisybė, neturėjom, talkon mūsų irgi niekas neėmė, pirmą sykį gyvenime buvom pasmerkti dykinėti. Ir šit sėdėjom visi drauge, užsidarinėję langus per liepos ir rugpjūčio karščius. Ir nieko neįvyko. Neatėjo joks kvietimas, jokia žinia, joks pranešimas, joks svečias — nieko.

— Na,— tarė K.,— jeigu nieko neįvyko ir nereikėjo laukti jokios akivaizdžios bausmės, ko gi tuomet bijojot? Kas jūs per žmonės!

— Kaip čia tau paaiškinus? — atsakė Olga.— Mes bijojom ne būsimų dalykų, mus slėgė jau vien dabartis, mes buvom jau baudžia-

mi. Juk kaimo žmonės tiktai ir telaukė, kad mes pas juos ateitume, kad tėvas vėl atidarytų savo dirbtuvę, kad Amalija, mokanti siūti labai gražias suknias, tiesa, tik didžiausioms ponioms, vėlei gautų užsakymų, juk visi žmonės gailėjosi to, ką buvo padarę; kuomet kaime visiškai atstumiama gerą vardą turėjusi šeimyna, vienokių ar kitokių nuostolių kiekvienas patiria, kaimiečiai, išsižadėdami mūsų, tarėsi tik vykdą pareigą, mes jų vietoje irgi ne kitaip būtume pasielgę. Juk jie gerai nė nežinojo, kas čia buvo nutikę, tik pasiuntinys grįžo į „Ponų smuklę" su popieriaus skiautėmis rankoje. Fryda matė jį išeinantį ir pareinantį, persimetė su juo keliais žodžiais ir čia pat paskleidė tai, ką buvo iš jo patyrusi; bet irgi ne dėl to, kad būtų buvus mums priešiška, o stačiai iš pareigos,— ši pareiga ir bet kam kitam tokiu atveju būtų tekusi. O dabar, kaip jau sakiau, visam kaimui būtų labiausiai patikę, jei reikalas būtų laimingai pasibaigęs. Jeigu mes štai vieną dieną būtume atėję su žinia, kad viskas jau sutvarkyta, kad tai, sakysim, buvęs tiktai nesusipratimas, dabar jau visai išsiaiškintas, arba kad tai, tiesa, buvęs prasižengimas, bet jis, girdi, jau veiksmu atitaisytas, arba — net to žmonėms būtų pakakę — kad mums, pasinaudojus savo ryšiais pilyje, pavykę viską užglostyti, tai visi, be jokios abejonės, vėl būtų sutikę mus išskėstomis rankomis, būtų mus bučiavę, glėbesčiavę, pobūvius rengę — tatai aš kitais atvejais jau ne kartą esu patyrusi. Tačiau nė tokios žinios nebūtų reikėję; jeigu tik būtume išėję laisvėn ir pasiūlę atnaujinti senus ryšius, nė žodžiu neužsimindami apie istoriją su laišku,— kuo džiugiausiai visi būtų atsisakę aptarinėti šį dalyką; juk žmonės nuo mūsų atsiskyrė ne vien iš baimės, o dar ir todėl, kad istorija buvo labai nemaloni, kad jie troško stačiai nieko apie ją negirdėti, nieko apie ją nekalbėti, apie ją negalvoti, išvengti reikalo vienaip ar kitaip su ja susiliesti. Fryda pagarsino istoriją ne todėl, kad būtų norėjusi ja pasidžiaugti, o todėl, kad siekė pati nuo jos apsisaugoti ir kitus apsaugoti, kad rūpinosi atkreipti bendruomenės dėmesį į tai, jog čia nutiko kažkas, ko privalu kuo rūpestingiausiai vengti. Ne mes, kaip šeima, buvom čia svarbūs, svarbi buvo tik pati istorija, o mes žmonėms rūpėjom tik tiek, kiek buvom į ją įsivėlę. Taigi jeigu mes būtume tiktai vėl pasirodę, davę šventą ramybę praeičiai, savo elgesiu parodę, kad — nesvarbu kaip — su ta istorija susidorojom, ir viešuomenė šitaip būtų buvusi įtikinta, kad šios istorijos, kad ir kokia ji būtų, niekados daugiau nebeteks aptarinėti,— taip irgi viskas būtų buvę gerai; visur būtume radę senąjį norą padėti, net jeigu mes būtume dar ne iki galo tą istoriją pamiršę, žmonės būtų supratę ir mums padėję

visiškai ką pamiršti. Tačiau mes vietoj to sėdėjom namie. Nežinau, ko mes laukėm, veikiausiai Amalijos apsisprendimo, anuomet, tą rytą, ji paėmė šeimos vadžias į rankas ir jų nebepaleido. Be jokių ypatingų žygių, neįsakinėdama, nieko neprašydama, bemaž vien savo tylėjimu. Mes, kiti, žinia, daug ką turėjom apšnekėti, nuo ryto lig vakaro truko nesiliaujamas šnibždesys, o kartais tėvas, staiga pagautas baugumo, pasišaukdavo mane ir aš pusę nakties praleisdavau prie jo lovos. Arba kitą sykį, būdavo, sutupiam krūvon mudu su Barnabu, kuris juk dar labai menkai ką teįstengė suprasti ir be paliovos karštai troško klausytis aiškinimų, ir vis tų pačių, mat jau aiškiai numanė, kad nerūpestingi metai, laukiantys kitų bendraamžių, jam nebebus skirti, taip mudu sėdėdavom — visai panašiai, K., kaip dabar mudu — ir nė nepajusdavom, kad ir naktis praslinko, ir rytas vėlei atėjęs. Motina buvo iš mūsų labiausiai nusilpus, tikriausiai todėl, kad kentė ne tik drauge visų bendrąjį, bet ir kiekvieno iš mūsų atskirą sielvartą, tad mes, žvelgdami į ją, su siaubu galėjom regėti tuos pasikeitimus, kurie, kaip nujautėm, buvo lemti visai mūsų šeimai. Mėgstama jos vieta buvo kanapos kampas,— tos kanapos mes seniai nebeturim, ji stovi didžiojoj Brunsviko menėj,— taigi ji sėdėjo ten ir — negalėjai aiškiai suprasti — lyg snūduriavo, lyg varinėjo ilgus pokalbius su savim, kaip, rodės, galėjai spręsti iš jos krutančių lūpų. Juk buvo taip savaime suprantama, kad mes be paliovos aptarinėjam laiško istoriją, narstom ją skersai išilgai, svarstom visas jos žinomas smulkmenas ir visas nežinomas galimybes ir kad be paliovos, lenkčiui išradinėjam planus, kaip viską gerai užbaigti, tas buvo savaime suprantama ir neišvengiama, bet tas nebuvo gerai, juk šitaip mes be paliovos vis giliau klimpom į tai, iš ko norėjom ištrūkti. Ir kokia gi buvo nauda iš tų kad ir puikiausių sumanymų; nė vieno iš jų neįmanoma buvo įgyvendinti be Amalijos, vis tai buvo vien prisirengimai, beprasmiški dėl to, kad jų rezultatai Amalijos nė nepasiekdavo, o jeigu ir būtų pasiekę, tai nebūtų susidūrę ten su niekuo daugiau, tik su tyla. Ką gi, dabar aš Amaliją, laimė, suprantu geriau nei anuomet. Jos našta buvo didesnė už mūsų visų; neįmanoma nė suvokti, kaip ji pakėlė ją ir dar šiandien tarp mūsų tebegyvena. Motiną galbūt slėgė visų mūsų sielvartas, motina nešė jį, stačiai ją užgriuvusį, bet nešė nebeilgai; negalima sakyti, kad ji ir šiandien tą naštą dar neštų, nes jau ir anuomet jos protas buvo susijaukęs. O Amalija ne tik nešė sielvartą, bet turėjo ir proto jį permanyti, mes regėjom tik padarinius, o ji žvelgė į pačią priežastį, mes vylėmės rasią kokią nors menką išeitį, o ji žinojo, kad viskas nulemta,

mums derėjo šnibždėtis, o jai — tik tylėti. Ji stovėjo ir gyveno akis į akį su tiesa, ir nešė tą gyvenimą anuomet, kaip neša ir šiandien. Kiek daug lengviau buvo mums, nepaisant visos mūsų negandos. Tiesa, mes turėjom palikti savo namus; į juos įsikėlė Brunsvikas, o mums buvo paskirta šita lūšna, karučiu mes per kelis kartus susivežėm čionai savo mantą, mudu su Barnabu traukėm, tėvas su Amalija stūmė iš paskos, motina, kurią mes iš pat pradžių pergabenom, vis sutikdavo mus tyliom aimanom, sėdėdama ant dėžės. Bet aš dar prisimenu, kad mes net per tas sunkias keliones,— jos buvo, be to, ir gėdingos, nes mes dažnokai sutikdavom derliaus vežimus, ir juos lydintys žmonės, išvydę mus, nutildavo ir sukdavo į šalį akis,— kad mes, mudu su Barnabu, net per tas keliones niekaip nesiliovėm šnekėjęsi apie mūsų rūpesčius ir planus, kad įsišnekėję kartais sustodavom ir tik tėvo „Ei!" mums primindavo mūsų priedermę. Tačiau tie aptarinėjimai nė persikėlus neįstengė pakeisti mūsų gyvenimo, tik dabar mes pamažu ėmėm jau ir skurdą justi. Giminaičių parama baigėsi, mūsų ištekliai mažne visai išseko, ir kaip tik tuo metu pradėjo apie mus telktis tau jau pažįstama panieka. Žmonės pastebėjo, kad mums neužtenka jėgų išsivaduoti iš tos istorijos su laišku, ir labai dėl to mumis piktinosi, niekas neneigė, kad mūsų dalia labai sunki, nors viskas ir nebuvo tiksliai žinoma, visi suprato, kad patys greičiausiai nebūtų geriau už mus ištvėrę tokio išmėginimo, bet juo svarbiau jiems buvo visai nuo mūsų atsiriboti; jei būtume įveikę negandą, žmonės mus būtų, kaip ir dera, didžiai gerbę, bet kad mums tatai nepasisekė, jie galutinai padarė tai, ką ligi tol darė tik laikinai: iš visur mus išstūmė. Dabar jau apie mus niekas nebekalbėjo kaip apie žmones, mūsų pavardės niekas nebeminėjo; prireikus apie mus prašnekti, buvom vadinami pagal Barnabą, nekalčiausią iš mūsų, net apie lūšną ėmė sklisti negeras gandas, ir tu pats, jei tik gerai save patikrinsi, turėsi prisipažinti, kad, pirmą sykį įžengęs čionai, juk pagalvojai, kad ta panieka yra pagrįsta; vėliau, kai žmonės retsykiais vėl pradėjo pas mus užeidinėti, jie raukydavo nosį dėl visai nereikšmingų dalykų, sakysim, dėl to, kad maža aliejaus lempelė kybo ana ten, viršum stalo. Kurgi ji turėjo kitur kyboti, jei ne viršum stalo, bet žmonėms tai rodėsi nepakenčiama. Tačiau jeigu mes ir būtume perkėlę lempelę kitur, jų šlykštėjimasis dėl to nė kiek nebūtų sumažėjęs. Viską, kas mes buvom ir ką turėjom, supo ta pati panieka.

Maldavimo žygiai

— O ką mes tuo metu darėm? Blogiau nė negalėjom daryti,— dėl to mus būtų vertėję niekinti labiau nei dėl to, dėl ko iš tikrųjų buvom niekinami; mes išdavėm Amaliją, atsisakėm paklusti tylėjimu duotam josios įsakymui, mes nebegalėjom ilgiau taip gyventi, negalėjom gyventi visai be vilties ir pradėjom kiekvienas savaip šturmuoti pilį, maldauti atleidimo. Žinojom, teisybė, kad negalime nieko atitaisyti, žinojom ir tai, kad vienintelis viltingas mūsų ryšys su pilimi, ryšys per Sortinį, tėvui palankų valdininką, kaip tik dėl visų tų įvykių buvo pasidaręs nebeprieinamas, ir vis dėlto ėmėme veikti. Tėvas pirmas pradėjo, prasidėjo beprasmiški maldavimo žygiai pas seniūną, pas sekretorius, pas advokatus, pas raštininkus, dažniausiai jis nebūdavo priimamas, o jeigu kada per klastą ar atsitiktinumą ir būdavo,— kaip džiūgaudavom mes, gavę tokią žinią, kaip trynėmės rankas,— tai būdavo be galo skubiai atstumiamas ir jau niekados nebepriimamas. Juk labai jau lengva buvo jam atsakyti, piliai tatai visados taip lengva. Ko gi jis norįs? Kas jam nutikę? Už ką jis prašąs atleidimo? Kas ir kada pilyje bent pirštą prieš jį pajudinęs? Žinoma, jis nuskurdęs, nebetekęs klientų ir taip toliau, bet juk tai esą kasdieninio gyvenimo reiškiniai, amato ir rinkos reikalai, negi pilis turinti viskuo rūpintis? Ji iš tikrųjų, girdi, viskuo rūpinantis, tačiau negalinti juk šiurkščiai kištis į normalią gyvenimo eigą vien tik gindama atskiro žmogaus interesus, be jokio kito tikslo. Negi pilis turinti siųsti valdininkus, ir negi tie turį bėgioti paskui tėvo užsakovus ir jėga juos grąžinti? Tačiau, tokiais atvejais prieštaraudavo tėvas,— tuos dalykus mes ligi smulkmenų visi aptarinėdavom namie prieš žygį ir po žygio, susiglaudę kokiam kamputy, neva slapčiomis nuo Amalijos, kuri, tiesa, viską matė, tačiau mums nekliudė,— tačiau, tokiais atvejais prieštaraudavo tėvas, jis juk nesiskundžiąs dėl to, kad nuskurdęs, viską, ko jis netekęs, girdi, lengvai vėl atgausiąs, tai esą antraeilis dalykas, kad tik jam būtų atleista. Bet kas jam turį būti atleista? — toks būdavo atsakymas, skundo prieš jį, girdi, ligi šiol negauta, šiaip ar taip, jo kol kas nesą protokoluose, bent jau advokatams viešai prieinamuose protokoluose; todėl, girdi, kiek įmanu nustatyti, jokių kėslų prieš jį nesą, ir neatrodą, kad būsią. Gal tėvas galįs paminėti kokį prieš jį nukreiptą žinybų potvarkį? Tėvas to negalėjo. O gal koks valdžios organas kada įsikišęs? Apie tai tėvui nieko nebuvo žinoma. Na, jeigu jis nieko nežinąs ir nieko neįvykę, ko gi jis tuomet norįs? Ką jam esą galima

atleisti? Daugių daugiausia nebent tai, kad jis be reikalo gaišinąs žinybas, bet kaip tik tai esą neatleistina. Tėvas nepasidavė, anuomet jis buvo dar labai tvirtas, o dėl priverstinio dykinėjimo turėjo ganėtinai laiko. „Aš grąžinsiu Amalijai garbę, jau neilgai tas betruks“,— sakydavo jis keliskart per dieną mudviem su Barnabu, bet tik labai tyliai, nes Amalijai nevalia buvo to girdėti; ir vis dėlto sakydavo vien dėl Amalijos, nes iš tikrųjų galvojo visai ne apie garbės sugrąžinimą, o tik apie atleidimą. Tačiau kad gautų atleidimą, turėjo nustatyti savo kaltę; o pastarąją žinybos neigė. Jam šovė mintis,— ir tai buvo ženklas, kad jo protas jau sumenkėjęs,— jog kaltė slepiama nuo jo todėl, kad jis per mažai mokąs, mat ligi tol visados mokėjo tik nustatytas rinkliavas, kurios, bent mūsų sąlygomis, buvo pakankamai didelės. Tačiau dabar jis tarėsi turįs mokėti daugiau ir tai, žinoma, buvo neteisybė, nes mūsų žinybos, kad būtų paprasčiau, kad nekiltų nereikalingų kalbų, tiesa, ima kyšius, bet tuo pasiekti nieko neįmanoma. Tačiau tėvas dėjo į tai viltis, ir mes nenorėjom jam kliudyti. Pardavėm, ką dar turėjom,— tatai buvo bemaž vien būtiniausi daiktai,— šitaip sukaupėm pinigų, kad tėvas galėtų imtis savo mėginimų, ir ilgą laiką kasryt su malonumu matydavom, kaip tėvas, anksti susiruošęs į kelią, visuomet galėjo paskambinti kišenėje bent keliomis monetomis. Mes, teisybė, per dieną badaudavom, o vienintelis dalykas, ką tais pinigais laimėjom, buvo tas, kad šiek tiek laikėsi viltinga tėvo nuotaika. Tačiau tai vargu ar buvo gerai. Jis netrukus nusikamavo per tuos žygius, ir tai, kam be pinigų labai greitai būtų atėjęs galas, šitaip gerokai užsitęsė. Kadangi nė už papildomą mokestį nieko ypatingo nebuvo galima nuveikti, koks nors raštininkas kartais mėgindavo bent suvaidinti kažką veikiąs, žadėdavo viską išsiaiškinti, užsimindavo, neva jau aptikta tam tikrų pėdsakų, kuriuos jis tirsiąs ne iš pareigos, o tik iš prielankumo tėvui; tėvas, užuot pradėjęs vis labiau abejoti, ėmė vis daugiau tikėtis. Grįždavo su tokiu aiškiai beprasmišku pažadu taip, lyg vėlei parneštų visišką palaimą namams, ir buvo kančia žiūrėti, kaip jis, vis Amalijai už nugaros, perkreipta šypsena ir plačiai išplėstom akim rodydamas į Amaliją, mėgina duoti mums suprasti, kad Amalijos išgelbėjimas, kuris niekam daugiau, tik jai pačiai būsiąs netikėtas, esąs jau visai arti, tačiau tai, girdi, dar tebesą paslaptis ir mes turį ją griežtai laikyti. Šitaip, be abejo, dar būtų labai ilgai trukę, jeigu mes galų pagalėje nebūtume jau visai nebeįstengę gauti tėvui dar pinigų. Tiesa, po daugybės prašymų Barnabą Brunsvikas per tą laiką buvo priėmęs paran-

kiniu, beje, tik su sąlyga, kad vakaro tamsoje pasiims užsakymus ir vėl tamsoje atneš padarytą darbą,— reikia pripažinti, kad Brunsvikas čia šiek tiek rizikavo, kad jo verslui per mus grėsė šioks toks pavojus, bet užtat jis ir mokėjo Barnabui labai mažai, o Barnabo darbas būna be priekaištų,— bet to uždarbio vos vos teužteko mums gelbėti nuo bado mirties. Be galo atsargiai ir po daugybės parengtinių užuominų pranešėm tėvui, kad daugiau neberemsim jo pinigais, tačiau jis tą žinią sutiko labai ramiai. Protu jis nebeįstengė suvokti, kokie tušti jo žygiai, tačiau nuolatiniai nusivylimai jau buvo jį nukamavę. Teisybė, jis pasakė,— kalbėjo nebe taip aiškiai kaip anksčiau, kitados jis kone per aiškiai kalbėjo,— kad pinigų jam būtų jau visai nedaug tereikėję, kad ryt, o gal net ir šiandien jis, girdi, būtų viską sužinojęs, o dabar viskas nuėję niekais, vien pinigų stygius sužlugdęs jo viltis ir taip toliau, tačiau iš tono, kuriuo tėvas taip šnekėjo, buvo matyti, kad jis nė pats visu tuo netiki. Be to, jam išsyk, visai netikėtai gimė naujų planų. Kadangi jam nepavykę įrodyti kaltės ir todėl jis tarnybiniu keliu nieko daugiau nebegalėjęs pasiekti, vadinasi, turėjęs visas pastangas sutelkti vien į prašymus ir kreiptis į valdininkus privačiai. Juk tarp jų, girdi, tikrai ne vienas turįs gerą, užjausti gebančią širdį, kurios balsui, žinia, negalįs nusileisti tarnyboje, užtat galįs duotis peršnekamas ne tarnybos metu, užkluptas tinkamą valandą.

K. ligi šiol susimąstęs klausėsi Olgos, bet dabar pertraukė pasakojimą klausdamas:

— O tau atrodo, kad taip manyti neteisinga?

Tiesa, tolesnis pasakojimas turėjo duoti atsakymą į šį klausimą, tačiau jam magėjo iškart išsiaiškinti.

— Ne,— tarė Olga,— apie užuojautą ir panašius dalykus nė kalbos negali būti. Kad ir labai jauni ir nepatyrę buvom, mes tatai žinojom, o tėvas, aišku, irgi, tiktai pamiršo — ir tai, ir didumą kitų dalykų. Tėvas sumanė planą — atsistoti netoli pilies vieškely, kuriuo važiuoja valdininkų karietos, ir jeigu tik pasisektų, iškloti prašymą, kad jam būtų atleista. Atvirai kalbant, visai neprotingas planas, net jeigu įvyktų neįmanomas daiktas ir prašymas tikrai pasiektų kokio nors valdininko ausį. Argi pavienis valdininkas gali atleisti? Juk tai geriausiu atveju būtų žinybų visumos reikalas, bet ir ji veikiausiai gali ne atleisti, o tik teisti. Bet ar valdininkas, net panorėjęs lipti iš karietos ir gilintis į reikalą, apskritai įstengs susidaryti vaizdą apie šį reikalą iš to, ką jam murma tėvas, vargšas, nusikamavęs, susenęs žmogus?

Valdininkai labai išprusę, tačiau tas jų išprusimas vienpusis, savo srityje valdininkas, vos vieną žodį išgirdęs, pagaus ištisą minčių grandinę, tačiau kito skyriaus dalykus gali jam valandų valandas aiškinti, jis galbūt mandagiai linksės, bet nesupras nė žodžio. Visa tai juk savaime suprantama; pamėgink tiktai pats kokį smulkų valdinį reikalą, su tavim pačiu susijusį, gyvą nieką, kurį valdininkas vienu pečių gūžtelėjimu sutvarko,— pamėgink tik jį iki galo perprasti, ir turėsi triūso visam gyvenimui, o vis tiek pabaigos neprieisi. O jeigu tėvas būtų prisibrovęs ir prie kompetentingo valdininko, tai šis juk be pirminių dokumentų nieko negali sutvarkyti, juo labiau — vieškely, jis mat negali atleisti, gali tik patvarkyti kaip valdininkas, taigi vėlei nukreipti tiktai į valdinį kelią, tačiau šiuo keliu tėvui juk nepasisekė visiškai nieko pasiekti. Kaip labai jau turėjo būti nusilpęs tėvo protas, jeigu jis tikėjosi kaip nors prasimušiąs pagal šitą naująjį planą! Jeigu tik būtų buvusi nors menkutėlė galimybė šitaip ką laimėti, tai ten, vieškelyje, turėjo juk knibždėte knibždėti prašytojų, bet kad tai neįmanomas daiktas, ką jau žino kiekvienas pradžios mokyklos mokinukas, tai ten ir yra visai tuščia. Galbūt net ir tai gaivino tėvo viltį, jis iš visur sėmėsi jai peno. To jam labai reikėjo; juk sveikam protui nevertėjo nė leistis į anuos plačius svarstymus, jau iš išorinių ženklų jis būtų supratęs, kad tai neįmanomas daiktas. Kai valdininkai važiuoja į kaimą arba grįžta pilin, tai jiems čia juk ne šiaip sau smagus pasivažinėjimas, ir kaime, ir pily jų laukia darbas, todėl jie lekia smarkiausiu greičiu. Jiems nė į galvą neateina žvalgytis pro karietos langą ir dairytis pakelyje prašinėtojų, karietos kimšte prikimštos dokumentų, kuriuos valdininkai studijuoja.

— Bet aš,— tarė K.,— esu matęs valdininko rogių vidų, o jose dokumentų nebuvo.

Iš Olgos pasakojimo atsiskleidė jam toks didis, mažne nerealus pasaulis, kad K. neatsispyrė pagundai prisiliesti prie jo su savo menkais išgyvenimais, geisdamas aiškiau įtikėti ir jo, ir savo paties egzistavimu.

— Galimas daiktas,— atsakė Olga.— Bet tuomet dar blogiau, tuomet valdininko reikalai tokie svarbūs, jog dokumentai yra per brangūs ar pernelyg didelės apimties, kad juos būtų galima imtis į kelią, tuomet valdininkai liepia šuoliais ginti arklius. Šiaip ar taip, nė vienas neras laiko tėvui. Be to, į pilį galima patekti pro kelerius vartus. Kartais madingi esti vieni, tuomet daugumas pro juos važiuoja, kitą sykį — kiti, tada visi tenai spiečiasi. Kokia tvarka ši kaita vyksta,

dar nėra nustatyta. Vieną rytą aštuntą valandą visi pasileidžia važiuoti kitu keliu, po dešimties minučių — jau trečiu, dar po pusvalandžio — galbūt vėlei pirmuoju ir važinėja juo, sakysim, visą dieną, tačiau kiekvieną akimirką kelias vėl gali pasikeisti. Tiesa, netoli kaimo visi iš pilies vedantys keliai subėga daiktan, tačiau ten karietos jau skrieja it pašėlusios, o arčiau pilies sparta dar būna šiek tiek mažėlesnė. Tačiau ne tik išvažiavimo kelių kaita nepastovi ir neperprantama, tas pat ir su karietų skaičiumi. Mat dažnai būna dienų, kai nematyti nė vienos karietos; o paskui jos ir vėl virtinėm pasipila. Ir visoje tokioje situacijoje įsivaizduok dabar mūsų tėvą. Apsivilkęs geriausiu kostiumu,— netrukus šis pasidarys vienintelis,— lydimas mūsų laiminimų ir linkėjimų, jis kasryt žengia iš namų. Pasiima su savim mažutį ugniagesio ženklelį, kuris, tiesą sakant, neteisėtai gautas; prisisega jį išėjęs iš kaimo, pačiam kaime nedrįsta su juo rodytis, nors ženklelis toks mažiukas, kad per du žingsnius jo beveik neįžiūrėsi, tačiau tėvas mano, kad jis netgi tinkamas pro šalį važiuojančių valdininkų dėmesiui patraukti. Netoli pilies vartų yra daržininkystės ūkis, kuris priklauso tokiam Bertuchui, tiekiančiam daržoves piliai, ten tėvas nusižiūrėjo vietą ant siaurų mūrinių daržus juosiančios pinučių tvoros pamatų. Bertuchas neprieštaravo, nes anksčiau bičiuliavosi su tėvu ir buvo vienas ištikimiausių tėvo klientų, mat jo viena pėda truputėlį luoša ir jis buvo įsitikinęs, kad tik tėvas galįs pasiūti jam tinkamą batą. Taigi ten tėvas ir sėdėjo dienų dienas, buvo niūrus, lietingas ruduo, bet tėvas orų nepaisė; rytais, būdavo, vis tą pačią valandą deda ranką ant durų rankenos ir moja mums atsisveikindamas, vakarais grįžta — rodėsi, lyg jis kasdien vis labiau kumptų,— kiaurai permerktas ir krinta kertėn. Iš pradžių dar pasakodavo savo menkus nutikimus, sakysim, kad Bertuchas iš užuojautos ir senos bičiulystės permetęs jam per tvorą gūnią arba kad pro šalį važiuojančioje karietoje jis taręsis įžiūrįs tą ar kitą valdininką, arba kad savo ruožtu retsykiais kuris nors vežėjas jau atpažįstąs jį ir juokais brūkštelįs per jį botago dirželiu. Vėliau jis liovėsi pasakojęs tokius dalykus, matyt, jau nebesitikėjo, kad pavyks ką nors laimėti, laikė vien savo pareiga, vien nykia tarnyba leistis į kelią ir ten stumti dieną. Tada jį pradėjo kamuoti reumatiniai skausmai, artėjo žiema, anksti pasnigo, pas mus žiema labai greit stoja; taigi jis ten ir sėdėjo šitaip, čia ant šlapių nuo lietaus akmenų, čia vėlei sniege. Naktimis vaitojo iš skausmo, rytais kartais sudvejodavo — eiti ar ne, bet paskui vis dėlto prisiversdavo ir susirengdavo į žygį. Motina stvarstydavo jį, nenorėdama išleisti; tė-

vas, greičiausiai būgštaudamas dėl savo nebeklusnių sąnarių, vesdavosi ją drauge, tad ir motiną pradėjo varstyti skausmai. Mes dažnai pas juos nueidavom, nunešdavom valgyti ar tik šiaip aplankydavom ir mėgindavom prikalbinti grįžti namo; kaip dažnai rasdavom juodu susigūžusius ir susiglaudusius ant siauručio pamatų krašto, susisupusius į gūnią, vos vos juodu bedengiančią, o aplink — vien pilkšvi sniegynai ir rūkas, aplinkui kiaurą dieną, kiek tik akys užmato, nei žmogaus, nei karietos; koks reginys, K., koks tai reginys! Pagaliau vieną rytą tėvas nebeįstengė nuleisti iš lovos pastirusių kojų, buvo nyku žiūrėti, jis kliedėjo karščiuodamas ir tarėsi matąs, kaip būtent dabar viršuje, prie Bertucho ūkio, sustoja karieta, kaip valdininkas lipa iš jos, dairosi palei tvorą tėvo, o paskui, purtydamas galvą, nepatenkintas vėlei grįžta karieton. Tėvas tuo metu taip rėkavo, jog atrodė, lyg mėgintų iš guolio patraukti į save valdininko žvilgsnį ir paaiškinti, kad ne savo valia pasišalino nuo vieškelio. O pasišalino jis ilgam laikui, iš viso daugiau tenai nebegrįžo, savaičių savaites turėjo gulėti patale. Amalija ėmėsi jį aptarnauti, slaugyti, gydyti — rūpinosi viskuo, ir taip su pertraukomis ligi šiolei tęsiasi. Ji pažįsta skausmą maldančias vaistažoles, gali išbūti beveik nemigusi, niekad neišsigąsta, nieko nebijo, niekuomet nepristinga kantrybės, nudirba viską, ko tėvams reikia; mudu, neįstengdami niekaip padėti, neramiai spurdėjom aplink, o ji visąlaik buvo šalta ir tyli. Tačiau paskui, kai pats sunkumas praėjo ir tėvas atsargiai, iš abiejų pusių prilaikomas, vėl galėjo išsiropšti iš patalo, Amalija išsyk pasitraukė į šalį ir paliko juo rūpintis mudviem.

Olgos planai

— Dabar reikėjo ir vėlei surasti tėvui kokį nors užsiėmimą pagal jo išgales, ką nors, kas bent palaikytų tėvo tikėjimą, jog tai padeda šeimai nusimesti kaltę. Ką nors tokio rasti nebuvo sunku, juk iš esmės viskas veda į tikslą ne prasčiau kaip sėdėjimas palei Bertucho daržą, tačiau tai, ką aš sumaniau, net ir man įkvėpė šiokią tokią viltį. Kada tik su valdininkais ar su raštininkais, ar dar kur kildavo kalba apie mūsų kaltę, visąlaik buvo minimas vien Sortinio pasiuntinio įžeidimas, giliau niekas nedrįso skverbtis. Ką gi, tariau aš sau, jeigu visų nuomonė, tegu ir tik tariama, yra tokia, kad įžeistas vien pasiuntinys, vadinasi, tegu irgi tik tariamai, viską galima atitaisyti, jei pa-

vyktų permaldauti pasiuntinį. Juk, kaip buvo paaiškinta, joks skundas nėra įteiktas, ir jokia žinyba šio reikalo dar nenagrinėja, taigi pasiuntinys, kaip privatus asmuo,— o daugiau čia apie nieką nekalbama,— turi teisę atleisti. Visa tai, žinia, negalėjo turėti lemiamos reikšmės, tai buvo vien regimybė ir, savo ruožtu, tik regimybę ir galėjo duoti, tačiau tėvui vis dėlto tai būtų suteikę džiaugsmo, o daugybę tarnautojų, į kuriuos jis kreipėsi ir kurie jį tiek prikamavo, šitaip, jo pasitenkinimui, gal būtų pavykę truputėlį užspeisti kampan. Iš pradžių, tiesa, reikėjo surasti pasiuntinį. Kai išdėsčiau savąjį planą tėvui, jis iš pradžių labai supyko, mat buvo pasidaręs baisus užsispyrėlis, visų pirma, jisai manė,— tas įsitikinimas atsirado jam besergant,— kad mes jam abu kartus paskutinę akimirką sukliudėm pasiekti tikslą: andai nutraukę piniginę paramą, dabar — neišleisdami jo iš patalo; o antra, tėvas jau ir nebeįstengė iki galo suvokti kito žmogaus minčių. Man dar nesuspėjus baigti dėstymo, manasis planas buvo atmestas; tėvo nuomone, jis ir toliau privalėjo laukti šalia Bertucho daržų, o kad būtų jau, žinoma, neįstengęs pats kasdien kopti į viršų, tai mes turėjom jį vežioti tenai karučiu. Tačiau aš neatlyžau, ir tėvas palengva susitaikė su šia mintim, jį erzino tik ta aplinkybė, kad čia jis visiškai priklauso nuo manęs, mat tik aš anąsyk regėjau pasiuntinį, tėvas jo nepažinojo. Teisybė, patarnautojai visi panašūs, tad aš ir pati nebuvau visai tikra, kad jį atpažinčiau. Taip mes pradėjom vaikščioti „Ponų smuklėn" ir ieškoti jo ten tarp tarnų. Žinia, tasai patarnautojas buvo Sortinio, o Sortinis daugiau nebesilankė kaime, tačiau ponai tarnus dažnai keičia, visai įmanu buvo aptikti jį kito pono grupėje, o jeigu ir nebūtume jo paties radę, tai vis dėlto galbūt galėjom sužinoti šį tą apie jį iš kitų patarnautojų. Aišku, siekiant šio tikslo, reikėjo kiekvieną vakarą buvoti „Ponų smuklėje", o mes niekur nebuvom maloniai laukiami, juo labiau — tokioje vietoje; juk negalėjom nė dėtis pinigingais lankytojais. Tačiau pasirodė, kad mes ten vis dėlto galim praversti; juk gerai žinai, koks kryžius Frydai buvo tarnai, iš esmės, daugumas jų — ramūs žmonės, lengvos tarnybos išpaikinti ir dėl to pasidarę nerangūs. „Kad gyventum kaip patarnautojas",— toks yra geras valdininkų linkėjimas, ir iš tiesų, kaip girdėjau, jei kalbėsim apie gyvenimo malonumus, patarnautojai yra tikrieji ponai pilyje, jie moka tatai branginti ir pilyje, kur privalo laikytis jos įstatymų, būna tylūs ir orūs — ne vienas man apie tai yra pasakojęs; ir čia dar gali pastebėti tokio patarnautojų elgesio likučių, tačiau tik likučių, o šiaip, kadangi kaime pilies įstatymai jiems

ne visiškai galioja, jie čia atrodo lyg permainyti; pašėlusi, neklusni, nebe įstatymų, o tik savo nepasotinamų potroškių valdoma gauja. Jų begėdystei nėra ribų, kaimo laimė, kad jiems tik įsakytiems valia išeiti iš „Ponų smuklės“, tačiau pačioje smuklėje reikia žiūrėti, kaip čia su jais susitvarkius; tai va, Frydai tas labai sunkiai sekėsi, ir jai buvo labai paranku, kad tarnams nuraminti ji galėjo panaudoti mane; jau daugiau nei dveji metai bent dukart per savaitę aš leidžiu naktis su tarnais kūtėje. Anksčiau, kol tėvas dar pajėgė nueiti drauge „Ponų smuklėn“, jis miegodavo kur nors bendrojoje salėje ir taip laukdavo rytą mano gautų žinių. Jų buvo maža. Ieškomo pasiuntinio mes ligi šiol nesuradom, sako, jis vis tebetarnaująs Sortiniui, kuris jį labai branginąs; kai Sortinis pasitraukęs į nuošalesnes kanceliarijas, jis irgi nusekęs jam įkandin. Daugumas tarnų jo nebuvo matę tiek pat laiko kaip ir mes, o jeigu kuris sakosi vis dėlto jį kada matęs, tai veikiausiai klysta. Taigi atrodytų, kad mano planas, šiaip ar taip, nepavykęs, tačiau jis nėra visai nepavykęs, pasiuntinio mes, teisybė, neradom, o tėvui žygiai į „Ponų smuklę“ ir nakvynės tenai, galbūt net užuojauta man, kiek jis dar įstengia ją justi, deja, atėmė paskutines jėgas, ir jo būklė jau dveji metai tokia, kokią tu pats matei, nors jis galbūt dar sveikesnis už motiną, kurios paskutinio atodūsio mes kasdien laukiam ir kurį tik Amalija nežmoniškom pastangom ligi šiol tolina. Tačiau kai ką aš „Ponų smuklėje“ pasiekiau: užmezgiau tam tikrą ryšį su pilimi; neniekink manęs, kad pasakysiu, jog nesigailiu to, ką dariau. Anoks jau čia ryšys su pilimi — taip galbūt pasakysi. Ir bus tavo teisybė — tai nėra svarbus ryšys. Tiesa, dabar jau pažįstu daug patarnautojų, pažįstu tarnus mažne visų ponų, kurie per pastaruosius dvejus metus lankėsi kaime, ir jeigu kada patekčiau į pilį, nebūčiau ten svetima. Teisybė, tai tarnai tiktai kaime, pilyje jie visai kitokie ir veikiausiai ten nieko nebepažįsta, o juo labiau tų, su kuriais bendravo kaime, nors kūtėj ir šimtus kartų būtų prisiekinėję, kad su didžiausiu džiaugsmu lauksią pasimatymo pilyje. Beje, jau ir pati esu patyrusi, kaip mažai tereiškia visi tokie pažadai. Tačiau tai juk ir nėra svarbiausia. Ne tik per pačius tarnus aš turiu ryšį su pilimi, bet galbūt, viliuosi, dar ir taip yra, kad tas, kuris iš viršaus stebi mane ir tai, ką aš darau,— o gausaus tarnų pulko rikiavimas yra, žinia, be galo svarbi ir daug rūpesčių teikianti žinybų darbo dalis,— kad tuomet tasai, kuris mane šitaip stebi, galbūt prielankiau apie mane spręs nei kiti, kad jis galbūt supras, jog aš, nors ir apgailėtinu būdu, vis dėlto kovoju už mūsų šeimą ir toliau varau tai, ką savo pastangomis pra-

dėjo tėvas. Šitaip į mane pažvelgus, gal man bus atleista ir tai, kad priimu iš tarnų pinigus ir naudoju juos šeimos reikalams. Be to, ir dar kai ką laimėjau, už ką, beje, ir tu mane kaltini. Iš tarnų sužinojau šiek tiek apie tai, kaip galima aplinkiniais keliais, be sudėtingos ir metų metus trunkančios viešos priėmimo procedūros, patekti pilies tarnybon, tuomet, tiesa, tu dar ne viešai pripažintas tarnautojas, o tik slapčia ir pusiau įsileistas, neturi nei teisių, nei pareigų, blogiau, žinoma, tas, kad neturi pareigų, tačiau, būdamas vis dėlto arti visko, šį tą ir turi: gali pamatyti palankią progą ir ja pasinaudoti, nesi tarnautojas, tačiau atsitiktinai gali pasitaikyti koks nors darbas, tarnautojo kaip tik nėra po ranka, šūksnis, tu puoli artyn, ir štai tampi tuo, kuo dar prieš akimirką nebuvai, tampi tarnautoju. Kada betgi pasitaikys tokia proga? Kartais išsyk, vos tu ateini, vos spėji apsidairyti, proga jau ir čia, ne kiekvienam naujokui net užtenka ir sumatumo išsyk ją šitaip pastverti, o kito karto vėlgi tenka laukti ilgiau, nei trunka vieša priėmimo procedūra, be to, toks pusiau įsileistas nė nebegali būti pagal visas taisykles viešai priimtas. Taigi dvejonių čia yra pakankamai; tačiau jos visos pradingsta, kai atsimeni, kad viešai priimant tarnybon daroma labai kruopšti atranka ir nors kiek įtartinos šeimos narys jau iš anksto atmetamas; toks žmogus, sakysim, leidžiasi šiton procedūron, metų metus dreba, kuo ji pasibaigs, aplinkiniai iš visų pusių nustebę klausinėja, kaip jis galėjo ryžtis tokiam beviltiškam žingsniui, o jis vis dėlto viliasi, kaipgi kitaip galėtų gyventi; tačiau po daugelio metų, galbūt net žiloje senatvėje, sužino, kad yra atmestas, sužino, kad viskas žuvę ir jo gyvenimas nuėjęs veltui. Ir čia, beje, esama išimčių, kaip tik todėl žmogus taip lengvai ir susigundo. Pasitaiko, kad galų gale priimami kaip tik įtartini žmonės, esama valdininkų, kuriems stačiai prieš jų pačių valią patinka tokio laimikio kvapas, per priimamuosius egzaminus jie uosto orą, kreipia burną, varto akis, sakytumei, toks žmogus neapsakomai žadina jų apetitą, ir jie turi labai tvirtai laikytis įsikibę įstatymų knygų, kad įstengtų atsispirti. Kartais, tiesa, priėmimas žmogui dėl to nepalengvėja, tik ligi begalybės nusitęsia priėmimo procedūra, kuri tuomet apskritai ne užbaigiama, o tik nutraukiama žmogui pasimirus. Taigi tad ir priėmime pagal įstatymą, ir antrajam kely slypi gausybė atvirų ir slaptų keblumų, todėl, prieš veliantis į tokius reikalus, labai patartina viską nuodugniai apsvarstyti. Na, mudu su Barnabu tikrai negailėjom tam laiko. Kai grįždavau iš „Ponų smuklės“, mudu vis, būdavo, susėdam draugėn, aš pasakoju šviežiausias naujienas, kurias pavyko sužinoti,

mes kiauras dienas apie jas šnekam, o darbas Barnabo rankose neretai ilgiau stovi, negu derėtų. Štai čia gal ir buvo tavo minėtoji mano kaltė. Juk žinojau, kad tarnų pasakojimai nelabai patikimi. Žinojau, kad jie niekados nenori pasakoti man apie pilį, vis suka kalbą į šalį, kad kiekvieną žodį turiu iš jų melste išmelsti ir kad paskui, pagaliau prašnekę ir įsivažiavę, jie plepa nesąmones, giriasi, eina lenkčių, kuris smagiau viską pagražins ir daugiau prasimanys, tad ten, tamsioje kūtėje, šūksniuose, kuriuose jie rėkė nepaliaujamai vienas per kitą, geriausiu atveju galėjo būti vos viena kita skurdi tiesos užuomina. Tačiau aš perpasakodavau Barnabui viską taip, kaip būdavau įsiminusi, o jį, dar visai nesugebantį atskirti tiesos nuo melagystės, mūsų šeimos padėtis vertė kone mirti iš tokių dalykų troškulio, ir jis siurbė į save viską, ir degė karščiu dar daugiau išgirsti. Ir tikrai su Barnabu buvo susijęs mano naujasis planas. Iš tarnų nieko daugiau nebebuvo įmanoma laimėti. Sortinio pasiuntinys neatsirado, ir nebeliko vilties, kad kada nors atsiras, atrodė, lyg Sortinis, o su juo ir pasiuntinys trauktųsi vis toliau, dažnai jų išvaizda ir vardai būdavo jau pamiršti, ir aš turėdavau ilgai juos apsakinėti, pelnydama tik tiek, kad jie būdavo su vargu prisimenami, o daugiau pašnekovas nieko neįstengdavo apie juos pasakyti. O dėl mano gyvenimo su tarnais, tai nuo manęs, žinoma, visai nepriklausė, kaip į jį žmonės žiūrės, galėjau tiktai tikėtis, kad jis bus vertinamas taip, kaip buvo gyvenamas, ir kad už tai bent menkute dalele mūsų šeimos kaltė bus sumažinta, tačiau išorinių ženklų, patvirtinančių tą viltį, negavau. Vis dėlto aš to gyvenimo nemečiau, nes nemačiau kitos galimybės, kaip man ką nors nuveikti pilyje mūsų labui. O Barnabui mačiau tokią galimybę. Iš tarnų pasakojimų, jei tik norėjau,— o to noro man tikrai nestigo,— galėjau suprasti, kad žmogus, priimtas pilies tarnybon, labai daug gali laimėti savo šeimai. Bet kiekgi buvo tie pasakojimai įtikimi? Šito niekaip negalėjai nustatyti, aišku tebuvo, kad įtikimi jie labai menkai. Mat tuomet, kai, sakysim, koks nors tarnas, kurio aš niekados daugiau nebepamatysiu arba kurį net ir pamačiusi vargu ar atpažinčiau, iškilmingai žadėjo padėsiąs mano broliui gauti vietą pilyje ar bent, jeigu Barnabas šiaip kokiu keliu į pilį patektų, paremsiąs jį, taigi, pavyzdžiui, jį atgaivinsiąs,— mat, pasak tarnų, pasitaiko, kad kandidatai tarnybon, neapsakomai ilgai laukdami, apalpsta arba pradeda kliedėti ir tada jau būna žuvę, jeigu jais nepasirūpina bičiuliai,— kai man buvo pasakojami šitie ir dar daug kitų dalykų, tai perspėjimai čia greičiausiai buvo pagrįsti, o su jais susiję pažadai — visai tušti. Bet Bar-

nabui taip neatrodė; aš jį, tiesa, perspėjau, kad netikėtų tais pažadais, tačiau vien nuo to, kad apie juos pasakojau, jis užsidegė mano planais. Mano pačios samprotavimai mažiau jį teveikė, labiausiai jį veikė tarnų pasakojimai. Taip tad man teko visiškai kliautis vien savimi, su tėvais apskritai niekas, be Amalijos, nemokėjo susišnekėti, juo labiau aš savu būdu stengiausi įgyvendinti senuosius tėvo planus, juo uždaresnė su manimi darėsi Amalija, prie tavęs ar kitų ji su manim kalbasi, o viena — jau niekados, tarnams „Ponų smuklėje" aš buvau žaislas, kurį jie nirtulingai geidė sulaužyti, per tuos dvejus metus nė su vienu iš jų nesu sušnekusi nuoširdaus žodžio, vien klastos arba melagystės, arba kliedesiai, taigi man liko tiktai Barnabas, o Barnabas buvo dar toks jaunutis. Kai pasakodama išvydau jo akyse tą žibesį, kuris jam nuo to laiko nebepradingo, aš išsigandau, bet vis tiek nesilioviau pasakoti, pernelyg dideli dalykai man rodėsi pastatyti ant kortos. Tiesa, aš nekūriau tokių didelių, nors ir tuščių planų kaip tėvas, man stigo tokio vyriško ryžtingumo, aš svajojau atitaisyti tik pasiuntinio įžeidimą ir dar netgi troškau, kad šitoks kuklumas būtų laikomas mano nuopelnu. Tačiau tai, kas man nepasisekė, dabar geidžiau pasiekti kitaip ir tikresniu keliu — per Barnabą. Mes įžeidėm pasiuntinį ir išbaidėm jį iš priekinių kanceliarijų; argi galėjo būti natūralesnė mintis kaip pasiūlyti Barnabą už naują pasiuntinį, pavesti Barnabui dirbti įžeistojo pasiuntinio darbą ir šitaip įžeistajam leisti ramiai sau likti tolybėje tiek, kiek tik jis panorės, kiek tik jam reikės įžeidimui pamiršti. Tiesa, aiškiai suvokiau, kad šitas planas, nors ir toks kuklus, buvo drauge labai įžūlus, kad jis galėjo sužadinti įspūdį, lyg mes mėgintume žinyboms diktuoti, kaip privalu tvarkyti kadrų reikalus, arba lyg abejotume, ar žinybos pačios geba duoti geriausią paliepimą, o gal jau senių seniausiai yra jį davusios, dar net pirmiau, negu mums kilo mintis, kad čia kai ką galima nuveikti. Tačiau, kita vertus, buvau įsitikinusi, jog negalimas daiktas, kad žinybos mane taip neteisingai suprastų arba kad jos, jeigu vis dėlto taip padarytų, padarytų taip tyčia, tai yra, kad tuomet jau iš anksto be jokio nuodugnesnio tyrimo būtų atmesta viskas, ką aš darau. Taigi aš vis neatlyžau, o Barnabo garbėtroška irgi padarė savo. Tuo pasirengimų metu Barnabas taip išpuiko, kad jam, būsimam kanceliarijų tarnautojui, batsiuvystė rodėsi pernelyg purvinas užsiėmimas; kad jis netgi išdrįsdavo ginčytis — ir dar kategoriškai ginčytis — su Amalija, kai ši, kas gana retai nutikdavo, pratardavo jam kokį žodį. Nepavydėjau jam to trumpo džiaugsmo, nes, kaip ir buvo lengva numatyti, su-

lig pirmąja diena, kai Barnabas išėjo į pilį, džiaugsmas ir puikybė pradingo lyg nebuvę. Dabar prasidėjo toji tariama tarnyba, apie kurią tau pirma pasakojau. Keista buvo, kaip Barnabas be jokių keblumų pirmąsyk įžengė pilin arba, tikriau, į tą kanceliariją, kuri, sakytumei, tapo jo darbo vieta. Nuo tokios sėkmės aš tuomet kone pašėlau, kai Barnabas, vakare grįžęs namo, pašnibždom tai pasakė, puoliau prie Amalijos, apglėbiau ją, įspaudžiau ją kertėn ir įnikau taip bučiuoti lūpom ir dantim, kad ji pravirko iš skausmo ir išgąsčio. Pasakyti iš susijaudinimo nieko neįstengiau, be to, mudvi jau taip seniai buvom netarusios viena kitai nė žodžio, aš atidėjau pašnekesį artimiausioms dienoms. Tačiau artimiausiomis dienomis, tiesa, jau ir nebeturėjau ką pasakyti. Tas greitas laimėjimas ir liko pats vienas. Dvejus metus Barnabas gyveno šitą monotonišką, širdį gniaužiantį gyvenimą. Tarnai visiškai apvylė, buvau įdavusi Barnabui laiškutį, kuriame prašiau tarnus atkreipti į Barnabą dėmesį ir drauge priminiau jų pažadus, ir Barnabas, vos pamatęs kokį tarną, išsitraukdavo laišką ir rodydavo jį, ir nors jis kartais gal ir sutikdavo tarnų, kurie manęs nepažinojo, ir nors pažįstamiems jo maniera tylomis atkišti laišką — mat prašnekti jis viršuje nedrįso — rodėsi atgrasi, vis dėlto šlykštu, kad niekas jam nepadėjo, ir tikras išganymas buvo,— beje, mes patys irgi jau seniai būtume galėję taip padaryti,— kai vienas tarnas, kuriam laiškas, ko gero, jau kelis kartus buvo kišamas po akių, suglamžė jį ir išmetė į popierių krepšį. Tasai tarnas, kaip man anąsyk toptelėjo, dar mažne būtų galėjęs ir pridurti: „Juk ir jūs panašiai elgiatės su laiškais“. Tačiau nors šiaip visas tas laikas ir nieko nedavė, Barnabui jis padarė palankų poveikį, jeigu palankiu poveikiu vadinsime tai, kad jis pirma laiko pasenėjo, pirma laiko suvyriškėjo; kai kuriais atžvilgiais jis net pasidarė už subrendusį vyrą rimtesnis ir įžvalgesnis. Man kartais būna labai liūdna žiūrėti į jį ir lyginti su anuo jaunuoliu, koks jis buvo vos prieš dvejus metus. Be to, visai negaunu nė paguodos bei atsparos, kurią jis man kaip vyras galbūt galėtų duoti. Be manęs Barnabas vargu bau būtų patekęs pilin, tačiau nuo to laiko, kai ten atsidūrė, jis visai nuo manęs nepriklausomas. Esu jo vienintelė patikėtinė, tačiau jis man, be abejo, papasakoja tik menką dalį to, kas jam slegia širdį. Jis daug man pasakoja apie pilį, tačiau iš tų pasakojimų, iš tų smulkių faktų, kuriuos jis man pateikia, anaiptol neįmanoma suprasti, kaip jį visa tai taip smarkiai galėjo permainyti. Ypač neįmanoma suprasti, kodėl jis dabar, jau vyras, ten, viršuje, taip visiškai nebeteko drąsos, kurios tiek turėjo pirma, dar jaunuolis, jog mus kartais net neviltis ėmė. Žinia, toks dykas stoviniavimas ir laukimas diena iš dienos, kaskart vis iš naujo ir be jokios vilties, kad kas nors pasikeis, labai alina ir stumia į abejones,

galų gale žmogus daugiau nieko ir nebesugeba, tik šitaip stoviniuoti ir abejoti. Bet kodėl gi jis ir anksčiau nė trupučio nesipriešino? Ypač kad netrukus pamatė, jog buvo mano teisybė, garbėtroškos ten nė kiek nepatenkinsi, nebent gal šiek tiek pataisysi mūsų šeimos padėtį. Mat ten viskas — išskyrus patarnautojų užgaidas — labai kuklu, garbėtroška ieško ten pasitenkinimo darbe, o kadangi dirbant svarbiausia yra pats reikalas, tai ji ir visai pradingsta, vaikiškiems troškimams nebelieka ten vietos. Tačiau Barnabas, kaip pats man pasakojo, tarėsi matąs, kokia didi valdžia, kokios gausios žinios net tų, šiaip ar taip, gana abejotinų valdininkų, kurių kambaryje jam buvo valia lankytis. Kaip jie diktuoją, skubiai, prisimerkę, nežymiai mosikuodami rankom, kaip jie vien smilium, nė burnos nepraverdami, rikiuoją niurzgalius patarnautojus, kurie, tokiais atvejais sunkiai šnopuodami, šypsą iš laimės, arba kaip jie, savo knygose radę svarbią vietą, trenkią per ją delnu ir kaip kiti, kiek tik tai esą įmanu tokioj ankštoj patalpoj, puolą artyn ir tiesią kaklus. Šitie ir panašūs dalykai labai daug bylojo Barnabui apie tuos vyrus, ir jam atrodė, jog būtų galima net kai ką laimėti mūsų šeimai, jeigu tik atsitiktų taip, kad būtum jų pastebėtas ir galėtum persimesti su jais keliais žodžiais, ne kaip prašalaitis, o kaip kanceliarijos bendradarbis, nors, žinoma, ir žemesnio rango. Tačiau kaip tik šitaip ligi šiol dar neatsitiko, o daryti ką nors, kas tą momentą galėtų priartinti, Barnabas nedrįsta, nors puikiai supranta, kad nors ir jaunas, dėl nelaimingai susiklosčiusių aplinkybių jis mūsų šeimoje jau yra pasiekęs atsakingą šeimos tėvo vietą. O dabar prisipažinsiu ir paskutinį dalyką: prieš savaitę atvykai tu. Išgirdau, kaip apie tai kažkas užsiminė „Ponų smuklėje“, bet nesukau dėl to galvos; pamanykit, atvyko matininkas; aš net nežinojau, kas tai per amatas. Tačiau kitą vakarą Barnabas — šiaip aš tam tikrą valandą dažniausiai paėjėdavau kelio galiuką jo pasitikti — pareina namo anksčiau nei visada, pamato troboj Amaliją, tad išsitempia mane gatvėn ir ten verkia kelias minutes, veidu įsikniaubęs man į petį. Jis ir vėlei toks pat mažas berniukas, koks anksčiau buvo. Jam nutiko kažkas, kam jis nepribrendęs. Atrodo, lyg prieš jį staiga būtų atsivėręs kažkoks naujas pasaulis ir jis negalėtų pakelti visos tos naujos laimės ir naujų rūpesčių. O juk jam nieko daugiau neatsitiko, jis tik gavo tau pristatytiną laišką. Tačiau tai, beje, pirmas laiškas, apskritai pirmas gautas pavedimas.

Olga nutilo. Buvo tylu, tik sunkiai alsavo, retsykiais sugargaliuodami, tėvai. K. tik prabėgomis, tarytum papildydamas Olgos pasakojimą, tarė:

— Jūs veidmainiavot prieš mane. Barnabas įteikė laišką kaip senas, labai užsiėmęs pasiuntinys, o tu su Amalija, kuri šįsyk, vadinasi, ėjo išvien su judviem, vaizdavote, lyg pasiuntinio tarnyba ir laiškai būtų tik šiaip antraeilis dalykas.

— Privalai matyti mūsų skirtumus,— pasakė Olga.— Barnabas per tuos du laiškus vėl pasidarė laimingas vaikas, nors jam ir kyla daug abejonių dėl savo darbo. Tas abejones jis prisipažįsta tik pats sau ir man; o tavo akivaizdoje jis laiko garbės reikalu elgtis kaip tikras pasiuntinys, taip, kaip jo vaizduotėje elgiasi tikras pasiuntinys. Sakysim, nors dabar jo viltys gauti valdišką drabužį vis dėlto didėja, aš turėjau per dvi valandas taip pertaisyti jo kelnes, kad jos būtų bent panašios į gyte apgijusias valdiško kostiumo kelnes ir kad jis su tomis kelnėmis galėtų deramai pasirodyti tau, nes tave dar, žinoma, šiuo požiūriu lengva apgauti. Toks yra Barnabas. Tačiau Amalija iš tiesų niekina pasiuntinio tarnybą, o dabar, kai ši tarnyba lyg ir darosi šiek tiek sėkminga,— tatai Amalijai lengva perprasti, matant mudu su Barnabu ir mudviejų pasisėdėjimus ir pasikuždėjimus,— dabar Amalija niekina ją dar labiau nei anksčiau. Taigi ji kalba tiesą, niekados nesiduok suklaidinamas, nepradėk tuo abejoti. O jeigu aš, K., kartais menkinau pasiuntinio tarnybą, tai ne todėl, kad norėjau tave apgauti, o iš baimės. Tie du laiškai, ligi šiol perėję per Barnabo rankas, yra pirmasis, tiesa, dar gana abejotinas malonės ženklas, duotas mūsų šeimai per paskutiniuosius trejus metus. Ši permaina,— jeigu tik tai yra permaina, o ne apgaulė, mat apgaulės dažnesnės už permainas,— yra susijusi su tavo atvykimu čionai, mūsų lemtis pasidarė tam tikra prasme priklausoma nuo tavęs, galbūt tie du laiškai tėra tik pradžia, ir Barnabo darbas neapsiribos vien tave liečiančia pasiuntinyste,— tos vilties, kol tik bus įmanoma, mes neatsisakysim,— bet kol kas viskas krypsta tik į tave. Ten, viršuje, mes turime tenkintis tuo, kas mums skiriama, bet čia, apačioje, galim juk ir patys imtis šiokių tokių žygių, tai yra: užsitikrinti tavo palankumą ar bent apsisaugoti nuo tavo nemalonės, arba — ir tai yra svarbiausia — saugoti tave, kiek tik leis mūsų jėgos ir patirtis, idant tu neprarastum ryšio su pilimi, kuris galbūt galėtų būti mūsų gyvenimo pagrindas. Ir kaipgi visa tai dabar geriausiai sutvarkyti, kad tau, mums pradėjus prie tavęs artintis, nekiltų įtarimas? Juk tu čia prašalaitis ir todėl, žinoma, į visas puses žvalgaisi įtariai, ir tas įtarumas pagrįstas. Be to, mus juk visi niekina, o tu, ypač per sužadėtinę, esi veikiamas viešosios nuomonės; kaipgi mums prasiskverbti prie tavęs ir drauge, sakysim, nestoti, net be jokio kėslo, prieš tavo sužadėtinę ir šitaip tavęs neįžeis-

ti? O pranešimai, kuriuos aš, prieš tau juos gaunant, nuodugniai perskaičiau,— Barnabas jų neskaitė, kaip pasiuntinys neleido sau to daryti,— iš pirmo žvilgsnio atrodė nelabai svarbūs, pasenę, jie patys menkino savo svarbą, liepdami tau kreiptis į bendruomenės seniūną. Kaip mums šiuo požiūriu derėjo elgtis su tavimi? Pabrėždami jų svarbą, žadinom įtarimą, kad šitaip pervertinam akivaizdžiai menkavertį dalyką ir peršamės tau kaip šitų žinių perdavėjai, kad siekiam savo, o ne tavo tikslų; taip darydami, galėjom net sumenkinti tavo akyse pačias žinias ir visai prieš savo valią apgauti tave. O neteikdami tiems laiškams didelės vertės, lygiai taip pat žadinom įtarimą: kodėl gi mes tuomet vargstam, pristatinėdami tuos nesvarbius laiškus, kodėl darom vienaip, o šnekam kitaip, kodėl gi mes šitaip apgaudinėjam ne tik tave, adresatą, bet ir savo darbdavius, kurie mums tikrai ne tam davė laiškus, kad mes juos nuvertintume savaisiais aiškinimais adresatui. O išlaikyti vidurį tarp abiejų perdėjimų, vadinasi, teisingai vertinti laiškus, yra juk neįmanoma, jų vertė pati nuolatos kinta, svarstymai, kuriems jie duoda pradžią, yra begaliniai, ir tik atsitiktinumas lemia, kur tuose svarstymuose sustosi, vadinasi, ir nuomonė yra atsitiktinė. O kai dar prisideda baimė dėl tavęs, tai viskas susijaukia, nevertink mano žodžių pernelyg griežtai. Kada, sakysim, kaip kartą yra atsitikę, Barnabas parneša žinią, kad tu nepatenkintas jo pasiuntinyste ir jis, pagautas pirmojo išgąsčio ir, deja, pajutęs, kad tuo įžeista jo kaip pasiuntinio savigarba, pasisiūlęs pasitraukti iš šitos tarnybos,— tuomet aš, teisybė, geisdama atitaisyti klaidą, galiu ir apgaudinėti, ir meluoti, ir apsimetinėti, padaryti bet kokį piktą darbą, jeigu tik iš jo bus naudos. Tačiau tuomet aš, bent jau mano įsitikinimu, darau taip ir tavo, ir mūsų labui.

Kažkas pasibeldė. Olga nubėgo ir pravėrė duris. Tamsą perskrodė žibinto šviesos ruoželis.

Vėlyvasis svečias pašnibždom ėmė žerti klausimus ir pašnibždom gavo į juos atsakymus, tačiau nenorėjo jais pasitenkinti ir mėgino brautis trobon. Olga, matyt, neįstengė jo sulaikyti, tad pašaukė Amaliją, greičiausiai vildamasi, kad ši, saugodama tėvų miegą, nepagailės jokių pastangų svečiui pašalinti. Ir tikrai Amalija nuskubėjo prie durų, stumtelėjo Olgą į šalį, išėjo laukan ir uždarė paskui save duris. Sugaišo ten tik akimirksnį ir išsyk grįžo vidun — labai greit sutvarkė tai, ko Olga neįstengė padaryti.

Paskui K. iš Olgos patyrė, kad svečias teiravęsis jo; tai buvęs vienas iš parankinių, ieškojęs jo Frydos paliepimu. Olga norėjo nuslėpti nuo parankinio, kad K. yra čia, girdi, jeigu K. vėliau panorėsiąs prisipažinti Frydai čionai buvęs, tai galėsiąs daryti kaip tinkamas, tačiau parankiniui jo čia aptikti buvę nevalia. K. buvo tuo patenkintas. Tačiau jis atmetė Olgos pasiūlymą likti čia nakvoti ir sulaukti

Barnabo, šiaipjau gal ir būtų šitą pasiūlymą priėmęs, mat buvo vėlyva naktis, o jam regėjosi, jog dabar jis norom nenorom jau taip susijęs su šia šeimyna, kad nakvynė čionai, dėl kitų priežasčių galbūt nemaloni, vis dėlto, turint galvoje tą susijimą, jam pritiktų labiau nei kur kitur kaime, tačiau jis atsisakė, parankinio apsilankymas jį išgąsdino, jam buvo nesuprantama, kaip Fryda, gerai juk žinanti jo valią, ir parankiniai, išmokę jo bijoti, vėlei taip susimetė.draugėn, kad Fryda nepasivaržė atsiųsti pas jį parankinį — beje, tiktai vieną, o kitas veikiausiai pasiliko su ja. K. paklausė Olgą, ar ši neturinti botago; Olga botago neturėjo, užtai turėjo gerą gluosnio rykštę, K. ją pasiėmė, paskui pasiteiravo, ar iš namų galima išeiti pro kitas duris, išeiti buvo galima per kiemą, tik tuomet reikėjo lipti per kaimyno sodo tvorą ir eiti per tą sodą, kol pasieksi gatvę. K. nusprendė taip ir padaryti. Olgos vedamas per kiemą prie tvoros, jis pamėgino greitosiomis išsklaidyti jos rūpesčius, pareiškė visai nepykstąs ant jos už menkas suktybes pasakojant, puikiausiai jas suprantąs, padėkojo už pasitikėjimą, kurį Olga parodžiusi jam savo pasakojimu, ir pavedė jai, vos Barnabas pareisiąs namo, išsyk jį atsiųsti į mokyklą, net jeigu dar tebebūtų naktis. Žinia, Barnabo pranešimai esą ne vienintelė jo viltis, jeigu būtų vienintelė, prasti būtų jo reikalai, tačiau atsisakyti tų pranešimų jis nieku gyvu nenorįs, jis, girdi, pasiryžęs vadovautis jais ir sykiu nepamiršti Olgos, nes kone svarbesnė dabar už visus pranešimus jam esanti pati Olga, jos drąsa, jos apdairumas, jos išmintingumas, jos aukojimasis šeimos labui. Jeigu, girdi, turėtų rinktis Olgą ar Amaliją, jam nereikėtų ilgai svarstyti. Jau ropšdamasis per kaimyno sodo tvorą, K. dar sykį nuoširdžiai spustelėjo Olgos ranką.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

Pagaliau atsidūręs gatvėje, jis, kiek leido apsiblaususi naktis, įžiūrėjo, kad parankinis tebevaikštinėja į vieną ir kitą pusę šiek tiek tolėliau, palei Barnabo namus, retsykiais vis stabteldamas ir pro uždangstytą langą mėgindamas pašviesti trobon. K. pašaukė jį; iš pažiūros nė kiek nenusigandęs, parankinis liovėsi šnipinėjęs panamiais ir žengė prie K.

— Ko ieškai? — paklausė K., mėgindamas į šlaunį, ar gluosnio rykštė pakankamai lanksti.

— Tavęs,— priėjęs arčiau, tarė parankinis.

— Bet kas tu per vienas? — ūmai tarė K., nes jam pasirodė, kad čia ne parankinis.

Žmogysta atrodė senesnė, labiau nuvargusi, veidas raukšlėtesnis, tačiau pilnesnis, žingsnis irgi kitoks — tai ne vikri, tartum įelektrinta per sąnarius parankinių eigastis, o lėtas, šiek tiek šlubčiojantis tauriai paliegusio žmogaus žingsnis.

— Argi nepažįsti? — paklausė žmogysta.— Jeremijas, tavo senasis parankinis.

— Šit kaip,— tarė K., vėlei šiek tiek patraukdamas rykštę iš už nugaros, kur jau buvo ją paslėpęs.— Bet pažiūrėti tu visai kitoks.

— Tai todėl, kad esu vienas,— pasakė Jeremijas.— Kai esu vienas, smagios jaunystės kaip nebūta.

— O kur Artūras? — paklausė K.

— Artūras? — pasitikslino Jeremijas.— Mažasis numylėtinis? Jis metė tarnybą. Bet kad tu ir buvai mums gana šiurkštus ir rūstus. Artūro jautri siela to neištvėrė. Jis grįžo pilin pasiskųsti tavim.

— O tu? — paklausė K.

— Aš galėjau pasilikti,— atsakė Jeremijas.— Artūras skundžiasi ir mano vardu.

— Kuo gi judu skundžiatės? — paklausė K.

— Tuo,— atsakė Jeremijas,— kad tu nesupranti pokštų. Ką gi jau mudu padarėm? Šiek tiek pajuokavom, šiek tiek pasilinksminom, šiek tiek pakibinom tavo sužadėtinę. Beje, viską darėm, kaip buvo liepta. Siųsdamas mudu pas tave, Galateris...

— Galateris? — paklausė K.

— Taip, Galateris,— atsakė Jeremijas.— Jis tuo metu kaip tik pavadavo Klamą. Siųsdamas mudu pas tave, jis pasakė,— aš tatai gerai įsidėmėjau, juk tuo mudu ir remiamės: „Būsit matininko parankiniais“. Mudu atsakėm: „Bet mudu nieko nenutuokiam apie tą darbą“. O jis: „Tai nėra svarbiausias dalykas; jeigu prireiks, jis judu išmokys. O svarbiausias dalykas,— kad judu jį truputį pralinksmintumėt. Kaip man pranešta, jis viską pernelyg dedasi į širdį. Šit dabar atvyko į kaimą ir išsyk mano, kad tai didelis įvykis, nors iš tikrųjų tai juk gyvas niekas. Tatai ir turit jam parodyti“.

— Na, ir kaip,— paklausė K.,— ar Galateris teisybę kalbėjo ir ar judu įvykdėt paliepimą?

— Aš nežinau,— atsakė Jeremijas.— Per tokį trumpą laiką tikriausiai nė nebuvo įmanoma. Žinau tik, kad tu buvai labai šiurkštus, dėl to mudu ir skundžiamės. Nesuprantu, kaip tu, pats juk irgi būdamas

tik tarnautojas, ir net ne pilies tarnautojas, neįstengi suvokti, kad tokia tarnyba yra sunkus darbas ir kad didžiai nedora įžūliai, kone vaikiškai taip sunkinti darbą darbininkui, kaip tu kad darei. Kaip neturėjai gailestingumo, kai vertei mudu stirti patvory arba kai kone mirtinai primušei ant čiužinio Artūrą, žmogų, kuriam ir nuo pikto žodžio kelias dienas sopa, arba kai šią popietę taip gainiojai mane akių plotu po pusnynus, kad paskui visa valanda praėjo, kol atsigavau po gaudynių. Juk man nebe pirma jaunystė!

— Mielas Jeremijau,— tarė K.,— visi tie tavo nusiskundimai teisingi, tik turėtum juos Galateriui dėstyti. Jisai savo valia judu pasiuntė, aš jį neprašiau judviejų. O kadangi neprašiau, tai galėjau judu ir pasiųsti iš kur atėjusius, ir mieliau būčiau tatai padaręs taikiai, o ne per prievartą, bet judu aiškiai kitaip nenorėjot. Beje, kodėl tu išsyk, kai judu atėjot pas mane, nebuvai toks atviras kaip dabar?

— Todėl, kad ėjau tarnybą,— atsakė Jeremijas,— juk tai savaime suprantama.

— O dabar tu nebeini tarnybos? — paklausė K.

— Dabar nebe,— atsakė Jeremijas.— Artūras pilyje tarnybos atsisakė, ar bent jau ten pradėta procedūra, turinti mudu visiškai nuo jos atleisti.

— Bet tu juk vis dėlto ieškai manęs lyg tebeitum tarnybą,— tarė K.

— Ne,— atsakė Jeremijas,— ieškau tavęs tik tam, kad nuraminčiau Frydą. Mat kai tu pametei ją dėl Barnabo mergiočių, ji labai sielojosi, ne tiek dėl netekties, kiek dėl tavo išdavystės; teisybė, ji jau seniai matė tą išdavystę artėjant ir daug spėjo dėl to prisikentėti. Sykį kaip tik vėl prisiartinau prie mokyklos lango pasižiūrėti, gal tu jau būsi atgavęs protą. Bet tavęs viduje nebuvo, tik Fryda verkė sėdėdama suole. Taigi tuomet aš nuėjau pas ją ir mudu viską sutarėm. Viskas jau ir padaryta. Aš, bent tol, kol mano byla pilyje bus baigta, esu „Ponų smuklės" kelneris, aptarnaujantis svečius jų kambariuose, o Fryda — vėl už baro. Frydai tai bus geriau. Neprotingai ji būtų padariusi, jei būtų tapusi tavo žmona. Be to, tu nė nesugebėjai įvertinti, kiek daug ji dėl tavęs buvo pasiryžusi paaukoti. Bet štai gerąją Frydą vis dar kartais apninka abejonės, ar tau nebus padaryta neteisybė, girdi, gal tu vis dėlto buvai ne pas Barnabo mergiotes. Nors dėl to, kur tu išėjai, žinoma, negalėjo būti jokių abejonių, aš vis dėlto leidausi į žygį, kad paskutinį sykį tatai nustatyčiau; juk po visų jaudulių galų gale esame nusipelnę vieną sykį ramiai išsimiegoti. Taigi susiruošiau į žygį ir ne tik suradau tave, bet drauge dar galėjau ir pamatyti, kad mergiotės

seka paskui tave lyg už pavadėlio vedamos. Ypač gynė tave toji juodukė, tikra laukinė katė. Ką gi, kiekvieno kitoks skonis. Šiaip ar taip, tau nebuvo reikalo daryti lanksto per kaimyno sodą, man tas kelias žinomas.

Vadinasi, vis dėlto šit ir įvyko tai, ką buvo galima numatyti ir ko nebuvo įmanoma išvengti. Fryda jį paliko. Nereikėjo manyti, kad galutinai, taip blogai dar nebuvo; Frydą bus galima atsikariauti, ji lengvai pasiduoda kitų žmonių įtakai, ypač šitų parankinių, kurie manė, kad Frydos padėtis panaši į jų, todėl dabar, patys atsisakę tarnybos, paskatino ir Frydą taip padaryti, tačiau vos tiktai K. stos prieš ją, primins visus argumentus, bylojančius jo naudai, ji atgailaus ir vėlei bus jo, ypač jeigu jam pavyktų apsilankymą pas merginas pateisinti laimėjimu, kurį pasiekti jos būtų padėjusios. Tačiau tokie samprotavimai, kuriais K. mėgino nuraminti pats save dėl Frydos, jo vis dėlto nenuramino. Dar visai neseniai jis gyrėsi Olgai Fryda ir vadino ją savo vienintele atspara; ir šit pasirodė, kad ta atspara ne iš tvirčiausių, nereikėjo nė kokiam galingajam įsikišti — atėmė Frydą iš K. va šitas ne itin patrauklus parankinis, tas mėsos gabalas, kuris retsykiais regėjosi lyg ir ne visai gyvas.

Jeremijas jau buvo pradėjęs tolti; K. šūktelėjo jam sugrįžti.

— Jeremijau,— tarė jis,— būsiu tau visiškai atviras, pažadėk, kad ir tu sąžiningai atsakysi į vieną klausimą. Juk mudu jau nebesame ponas ir tarnas, kuo ne tik tu, bet ir aš džiaugiuosi, vadinasi, mudviem nebėra reikalo apgaudinėti kits kito. Štai tavo akyse sulaužau rykštę, kuri buvo tau skirta, mat ne bijodamas tavęs aš pasirinkau kelią per sodą, o norėdamas tave iš netyčių užklupti ir keliskart perlieti rykšte. Na, nerūstauk dėl to ant manęs, visa tai jau praeity, jeigu tu būtum buvęs ne žinybų man prievarta primestas tarnas, o paprasčiausias pažįstamas, mudu, be abejo, būtume kuo puikiausiai galėję pakęsti kits kitą, nors tavo išvaizda sykiais mane truputėlį ir trikdo. Ir juk dabar mudu galėtume atsigriebti už tai, ką šiuo požiūriu esam praradę.

— Tu taip manai? — paklausė parankinis žiovaudamas ir užsimerkdamas.— Galėčiau tau ir nuodugniau viską paaiškinti, tik neturiu laiko, skubu pas Frydą, mažytė laukia manęs, tarnybos ji dar nepradėjo, šeimininkas, mano įkalbėtas,— pati Fryda, greičiausiai trokšdama užsimiršti, buvo išsyk bekimbanti į darbą,— davė jai dar šiek tiek laiko atsigauti, ir bent jau tą laiką mudu ketinam praleisti drauge. O dėl tavo pasiūlymo, tai man, žinoma, nėra reikalo tavęs

apgaūdinėti, bet lygiai taip pat nėra pagrindo su tavim bičiuliautis. Mat aš į viską žiūriu kitaip negu tu. Kol tarnavau tau, tu man, aišku, buvai labai svarbus asmuo, ne dėl savo savybių, o dėl tarnybinės padėties, ir aš būčiau padaręs viską, ko tik būtum panorėjęs, tačiau dabar tu man niekas. Nejaudina manęs nė sulaužyta rykštė, ji tik primena man, kokį nuožmų poną esu turėjęs, bet visai nepadės mane tavo pusėn palenkti.

— Šneki su manim taip,— tarė K.,— lyg būtų jau visai tikras dalykas, kad tau niekados nebeteks manęs bijotis. O juk taip, tiesą sakant, nėra. Veikiausiai dar nesi nuo manęs laisvas, taip greit reikalai čia netvarkomi.

— Kartais net dar greičiau,— tarstelėjo Jeremijas.

— Kartais,— pasakė K.,— tačiau nėra jokių ženklų, kad šį sykį taip būtų atsitikę, kol kas bent jau nė tu, nė aš dar neturime rankose raštiško sprendimo. Vadinasi, procedūra dar nepasibaigusi, ir aš dar nemėginau jos paveikti savo ryšiais, bet būtinai pamėginsiu. Jeigu reikalai susiklostys tavo nenaudai, tu nebūsi labai pasistengęs įsiteikti savo ponui, galbūt aš net ir be reikalo būsiu rykštę sulaužęs. O Frydą tu, teisybė, paviliojai, ir dėl to visų labiausiai putiesi; tačiau kad ir kažin kaip gerbčiau tavo asmenį, mat aš jį gerbiu, o tu manojo nebegerbi,— žinau, kad užteks man tarstelti tik porą žodžių Frydai, ir visi melai, kuriais tu ją apraizgei, bus išsklaidyti. Juk tik melagystėmis galėjai paveržti iš manęs Frydą.

— Tokiais grasinimais manęs neįbauginsi,— atsakė Jeremijas.— Juk visai tu nenori, kad būčiau tavo parankinis, juk bijai, kad galiu būti tavo parankinis, apskritai bijai parankinių, tik iš baimės sumušei gerąjį Artūrą.

— Galbūt,— tarė K.— Bet ar dėl to jam mažiau skaudėjo? Galbūt aš dar ne sykį turėsiu progą šitaip parodyti, kad bijau tavęs. Matant, kad parankinio tarnyba tau nelabai miela, man, kita vertus, kad ir baimės apimtam, didžiausias malonumas priversti tave tą tarnybą eiti. Ir šįsyk aš pasistengsiu gauti tave vieną, be Artūro; tuomet galėsiu tau daugiau dėmesio skirti.

— Nejau manai,— tarė Jeremijas,— kad aš viso to nors truputėlį bijau?

— Manau, manau,— atsakė K.— Truputėlį tu, žinoma, bijai, o jeigu esi protingas, tai ir labai. Jei ne, tai kodėl gi anksčiau nenuėjai pas Frydą? Sakyk, ar tu ją myli?

— Ar myliu? — tarė Jeremijas.— Ji — gera, protinga mergina,

buvusi Klamo mylimoji, vadinasi, visais atžvilgiais verta pagarbos. Ir jeigu ji nepaliauja mane maldauti, kad išvaduočiau ją nuo tavęs, kodėl gi turėčiau nepadaryti jai tokios paslaugos, ypač kad ir tavęs tuo nė kiek neskaudinu, juk tave jau paguodė prakeiktosios Barnabo mergiotės.

— Dabar jau matau, kokia baimė tave ima,— pasakė K.,— kokia didžiai niekšinga baimė, tu mėgini mane apmulkinti. Fryda maldavo tik vieno dalyko: išvaduoti ją nuo įsišėlusių, kaip šunys goslių parankinių; deja, neturėjau laiko visiškai patenkinti jos prašymą, o dabar šit regiu, kas pasidarė per mano aplaidumą.

— Ponas matininke! Ponas matininke! — sušuko kažkas gatvelėje.

Ten buvo Barnabas. Jis atskubėjo be amo, tačiau nepamiršo K. nusilenkti.

— Man pasisekė,— prašneko Barnabas.

— Kas pasisekė? — paklausė K.— Tu perdavei Klamui mano prašymą?

— To negalėjau padaryti,— atsakė Barnabas.— Labai stengiausi, bet tai buvo neįmanoma, prasibroviau į priekį, visą dieną nekviestas prastovėjau taip arti pulto, kad vienas raštininkas, kuriam užstojau šviesą, sykį mane net pastūmė į šalį, Klamui pakėlus akis mėginau, nors tai draudžiama, patraukti dėmesį rankos kilstelėjimu, ilgiau už visus išbuvau kanceliarijoj, stovėjau ten jau vienas su patarnautojais, dar sykį apsidžiaugiau išvydęs, kad Klamas grįžta, bet jis grįžo ne dėl manęs, tik skubiai dar kažką pasiskaitė vienoje knygoje ir čia pat vėl išėjo, galų gale, kai aš vis dar nesijudinau, patarnautojas mane kone su šluota išstūmė pro duris. Pasakoju visa tai tam, kad tu vėlei nebūtum nepatenkintas mano darbu.

— Kokia man nauda iš tavo uolumo, Barnabai,— tarė K.,— jeigu vis tiek ničnieko nepavyksta laimėti.

— Bet aš laimėjau,— pasakė Barnabas.— Eidamas iš savo kanceliarijos,— vadinu ją saviške,— žiūriu, kad iš tolimesniųjų koridorių lėtu žingsniu ateina kažkoks ponas, šiaip visur jau buvo tuščia; juk metas jau buvo labai vėlyvas. Nusprendžiau jo palaukti; tai buvo gera dingstis dar ten pabūti, visų mieliausiai būčiau apskritai tenai pasilikęs, kad tik nereikėtų nešti tau prastos žinios. Tačiau ir šiaip vertėjo palaukti to pono, tai buvo Erlangeris. Nepažįsti jo? Jis — vienas pirmųjų Klamo sekretorių. Paliegęs, mažaūgis ponas, truputį raišas. Mane jis išsyk atpažino, jis garsėja atmintimi ir žmonių pažinimu, tik surauks

antakius, ir jam to gana — kiekvieną atpažins, dažnai net tokį žmogų, kurio niekados neregėjo, apie kurį tik yra girdėjęs ar skaitęs, mane, sakysim, jis vargu bau kada galėjo būti matęs. Tačiau nors kiekvieną išsyk atpažįsta, iš pradžių vis teiraujasi, lyg nebūtų tikras. „Ar tik tu ne Barnabas?“ — tarė jis man. O paskui paklausė: „Tu juk pažįsti matininką, ar ne?“ O tada pasakė: „Labai gerai viskas susiklostė; aš kaip tik važiuoju į „Ponų smuklę“. Tegu matininkas ten pas mane užeina. Gyvensiu penkioliktam kambary. Bet tegu jis dabar pat ateina. Turiu ten tik keletą pokalbių, o penktą valandą ryto važiuosiu atgal. Pasakyk jam, kad man labai svarbu su juo pasikalbėti“.

Staiga Jeremijas pasileido tekinas. Barnabas, įsijaudinęs ir ligi šiol beveik nekreipęs į jį dėmesio, paklausė:

— Kurgi Jeremijas taip bėga?

— Nori pirma manęs atsidurti pas Erlangerį,— tarė K., išsyk puolė vytis Jeremiją, pastvėrė jį, griebė už parankės ir tarė:

— Ar tai Frydos staiga taip labai pasiilgai? Aš jos nė kiek ne mažiau pasiilgęs, tad mudviem teks eiti koja į koją.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Prie tamsios „Ponų smuklės“ stovėjo būrelis vyrų, du ar trys buvo atsinešę žibintus, tad galėjai įžiūrėti vieną kitą veidą. K. pamatė tik vieną pažįstamą, Gerštekerį, vežėją. Šis pasveikino jį klausimu:

— Tai tu vis dar kaime?

— Kaime,— atsakė K.,— aš čia ilgam atvykau.

— Man juk vis tiek,— tarė Gerštekeris, smarkiai nusikosėjo ir pasigręžė į kitus.

Paaiškėjo, kad visi laukė Erlangerio. Tas jau buvo atvažiavęs, tačiau klientų dar nepriiminėjo, nes aptarinėjo reikalus su Momusu. Vyrų pašnekesys vis sukosi apie tai, kad neleidžiama laukti viduje ir jie turi stovėti čia, gatvėje, pusnynuos. Tiesa, labai šalta nebuvo; bet vis dėlto nepadoru buvo laikyti klientus gal valandų valandas naktį už durų. Beje, dėl to buvo kaltas ne Erlangeris, kuris, pats veikiau net labai paslaugus, apie tai vargu bau žinojo ir tikrai būtų labai pasipiktinęs, jeigu jam apie tai būtų buvę pranešta. Kalta buvo „Ponų smuklės“ šeimininkė, kuri, tiesiog liguistai trokšdama gyven-

ti kaip tikra ponia, nepakentė, kad „Ponų smuklėn“ vienu sykiu ateina daug klientų.

— Jeigu jau tai neišvengiama ir jie turi ateiti,— sakydavo ji,— tai, dėl Dievo meilės, tegu eina vienas paskui kitą.

Ir ji pasiekė, kad klientai, iš pradžių laukę tiesiog koridoriuj, vėliau laiptuose, paskui prieangy, o galiausiai smuklės salėje, galų gale buvo išstumti gatvelėn. Bet jai ir to dar buvo negana. Jai atrodė nepakenčiama, kaip ji sakė, būti nuolatos „apgultai“ savo pačios namuose. Ji negalėjo suprasti, kam klientai apskritai priiminėjami. „Kad terštų priekinius namų laiptus“,— taip į šeimininkės klausimą sykį, greičiausiai pyktelėjęs, atsakė vienas valdininkas; tačiau jai toks atsakymas pasirodė didžiai teisingas ir ji mėgo kartoti tą posakį. Šeimininkė troško, ir tai šįsyk sutapo jau su klientų norais, kad priešais „Ponų smuklę“ būtų suręstas pastatas, kuriame galėtų laukti klientai. Visų mieliausia jai būtų buvę, jeigu pokalbiai su klientais ir apklausos irgi būtų vykusios ne „Ponų smuklėje“, tačiau tam priešinosi valdininkai, ir šeimininkė, valdininkams rimtai pasipriešinus, žinia, nieko nebegalėjo padaryti, nors antraeiliais klausimais, būdama nenuilstamai ir sykiu moteriškai, švelniai uoli, kamavo visus lyg kokia mažutė tironė. Vis dėlto pokalbius ir apklausas šeimininkei, matyt, ir toliau buvo lemta kęsti „Ponų smuklėje“, nes ponai iš pilies, atvykę į kaimą, nenorėjo kilti su tarnybiniais reikalais iš „Ponų smuklės“. Jie nuolatos skubėjo, tik iš bėdos lankėsi kaime, neturėjo nė menkiausio noro užtrukti čia ilgiau, negu buvo neišvengiamai būtina, tad nevalia buvo reikalauti, kad jie vien dėl namų ramybės „Ponų smuklėje“ laikinai kraustytųsi su visais savo raštais per gatvę į kokius nors kitus namus ir šitaip gaištų laiką. Juk valdininkai visų mieliausiai tarnybos reikalus tvarkydavo smuklės salėje arba savo kambariuose, dažnai net valgydami arba lovoje prieš miegą, arba rytais, kai neturėdavo jėgų keltis ir norėdavo dar truputėlį pasirąžyti lovoje. Tuo tarpu buvo panašu, kad laukiamojo pastato statybos reikalas baigia išsispręsti teigiamai, beje, skaudi bausmė buvo šeimininkei,— čia vyrai truputėlį šyptelėjo,— kad kaip tik laukiamojo pastato klausimas reikalavo labai didelių svarstymų ir „Ponų smuklės“ koridoriai dabar beveik niekad neištuštėdavo.

Apie visus tuos dalykus pusbalsiu šnekučiavosi laukiantys vyrai, K. krito į akis, jog nepasitenkinimo buvo, tiesa, pakankamai, tačiau visai niekas nesipiktino, kad Erlangeris vidurnaktį šaukiasi klientus. Pasiteiravęs, kodėl taip yra, jis išgirdo atsakymą, kad Erlangeriui

už tai privalu net labai padėkoti. Juk vien iš geros valios ir didžio pareigingumo Erlangeris apskritai nusileidžiąs į kaimą; juk jis, girdi, galėtų panorėjęs — ir tai galbūt net labiau atitiktų instrukcijas — atsiųsti kurį nors žemesnįjį sekretorių, ir tas surašytų protokolus. Tačiau Erlangeris dažniausiai nenorįs to daryti, pageidaująs pats viską pamatyti ir išgirsti, tačiau tam turįs aukoti savo naktis, nes jo darbo plane nenumatytas laikas kelionėms į kaimą. K. atitarė, girdi, Klamas juk irgi dieną atvykstąs į kaimą ir net prabūnąs čia kelias dienas; negi tad Erlangeris viršuj labiau nepakeičiamas, juk jis vis dėlto esąs tik sekretorius? Keli vyrai geraširdiškai nusijuokė, kiti sumišę tylėjo, pastarųjų buvo dauguma, ir K. beveik niekas neatsakė. Tik vienas neryžtingai pratarė, girdi, Klamas esąs, be abejo, nepakeičiamas ir pilyje, ir kaime.

Čia atsivėrė „Ponų smuklės“ durys ir tarp dviejų žiburius laikančių patarnautojų pasirodė Momusas.

— Pirmieji pas poną sekretorių Erlangerį bus įleisti Gerštekeris ir K. Ar juodu abu čia?

Tuodu atsišaukė, bet dar pirma jųdviejų, tarstelėjęs: „Aš čia kelneris“ ir Momuso pasveikintas šypsniu ir pliaukštelėjimu per pečius, vidun įsmuko Jeremijas. Reikės daugiau pasidomėti Jeremiju, tarė pats sau K., sykiu suvokdamas, kad Jeremijas, ko gero, daug mažiau pavojingas už Artūrą, kuris veikė prieš jį pilyje. Galbūt net protingiau būtų buvę duotis tų dviejų parankinių kamuojamam negu leisti jiems nekontroliuojamiems visur šlaistytis ir laisvai regzti intrigas, kurioms juodu, kaip rodėsi, buvo itin gabūs.

K. žengiant pro Momusą, šis apsimetė tik dabar atpažinęs, kad čia matininkas.

— Aha, ponas matininkas,— tarė jis.— Tamsta taip nemėgsti leistis apklausiamas, o dabar veržiesi apklauson. Su manim anuomet būtų buvę papraščiau. Bet, žinia, vykusiai pasirinkti apklausą yra sunku.

K., šitaip užkalbintas, buvo besustojąs, bet Momusas pasakė:

— Eik, eik tamsta! Anuomet tamstos atsakymai man būtų buvę reikalingi, o dabar — ne.

Tačiau K., sujaudintas Momuso elgesio, tarė:

— Tamsta tik apie save galvoji. Vien todėl, kad to reikia žinyboms, aš neatsakinėju; nei anuomet, nei dabar.

Momusas atsakė:

— O apie ką mes turėtume galvoti? Argi čia dar kas nors yra? Eik tamsta!

Priemenėje juodu pasitiko patarnautojas ir nulydėjo K. jau žinomu keliu per kiemą, paskui pro tarpuvartę ir į žemą, truputėlį nuokalnų koridorių. Matyt, viršutiniuose aukštuose gyveno tik aukštesnieji valdininkai, o sekretoriai — šiame koridoriuje, su jais ir Erlangeris, nors ir vienas pačių aukštųjų. Patarnautojas užgesino savo žibintą, nes čia degė ryški elektros šviesa. Visi daiktai čia buvo maži, bet dailūs. Erdvė buvo kiek galint taupoma. Koridorius tik tokio aukščio, kad vos galėjai stačiomis eiti. Abiejose pusėse mažne visai vienos greta kitų rikiavosi durys. Koridoriaus sienos nesiekė lubų, veikiausiai ventiliacijos sumetimais, nes kambarėliai šiame giliame, į rūsį panašiame koridoriuje, matyt, neturėjo langų. Šitų ne visai aklinų sienų trūkumas buvo tas, kad koridoriuje, o sykiu neišvengiamai ir kambariuos, girdėjosi triukšmas. Daugumas kambarių rodėsi užimti, daugumas gyventojų dar nemiegojo, buvo girdėti balsai, plaktuko dūžiai, stiklų skambesys. Tačiau didelės linksmybės nebuvo justi. Balsai buvo prislopę, tik retsykiais suprasdavai vos vieną kitą žodį, neatrodė, kad ten vyktų pokalbiai, greičiausiai kas nors tiktai diktavo ar skaitė balsu, kaip tik iš tų kambarių, iš kurių sklido taurių ir lėkščių skambesys, nebuvo girdėti nė vieno žodžio, o plaktuko dūžiai priminė K. kažkieno pasakojimą, jog kai kurie valdininkai, geisdami pailsėti nuo nepaliaujamo protinio triūso, dirbą staliaus, tiksliosios mechanikos ir panašius darbus.

Pats koridorius buvo tuščias, tik prie vienų durų sėdėjo išblyškęs, lieknas, aukštas ponas, užsimetęs kailinius, po kuriais matėsi naktiniai baltiniai; greičiausiai jam kambary buvo pasidarę per trošku, tad jis, atsisėdęs koridoriuj, skaitė laikraštį, bet skaitė neatidžiai, žiovaudamas dažnokai pakeldavo akis nuo laikraščio ir pasilenkęs dairydavosi po koridorių; galbūt jis laukė kliento, iškviesto, bet delsiančio ateiti. Kai jie praėjo pro šalį, patarnautojas, turėdamas galvoje tą poną, pasakė Gerštekeriui:

— Pincgaueris!

Gerštekeris linktelėjo.

— Seniai jau jis nebuvo čionai nusileidęs,— pasakė.

— Jau labai seniai,— patvirtino patarnautojas.

Pagaliau jie priėjo duris, kurios niekuo nuo kitų nesiskyrė ir už kurių vis dėlto, kaip pasakė patarnautojas, gyveno Erlangeris. Pa-

tarnautojas, pasilypėjęs K. ant pečių, pažvelgė pro atvirą plyšį į kambarį.

— Jis guli,— lipdamas žemėn pasakė patarnautojas,— guli lovoje, teisybė, nenusirengęs, bet aš vis dėlto manau, kad bus užsnūdęs. Kartais jį čia, kaime, pasikeitus gyvenimo būdui, suima toks snaudulys. Turėsim palaukti. Pabudęs jis paskambins varpeliu. Teisybė, yra jau ir taip buvę, kad jis pramiegodavo visą kaimo aplankymui skirtą laiką ir pabudęs išsyk turėdavo grįžti atgal į pilį. Juk darbą čionai jis dirba savo noru.

— Verčiau jau dabar jis iki galo miegotų,— tarė Gerštekeris,— mat jeigu jis pabudęs dar turi truputėlį laiko padirbti, tai būna labai nepatenkintas, kad užmigo, stengiasi viską kuo skubiau sutvarkyti ir mažne nė negalima jam išsikalbėti.

— Tamsta atėjai dėl vežimų skyrimo statybai? — pasiteiravo patarnautojas.

Gerštekeris linktelėjo, pasitempė patarnautoją į šalį ir ėmė jam kažką patyliukais šnekėti; tačiau patarnautojas mažne nesiklausė, būdamas daugiau nei visa galva aukštesnis už Gerštekerį, jis žvelgė per pastarąjį kažkur į tolį, rimtai ir iš lėto glostinėdamasis plaukus.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Ūmai K., be tikslo žvalgydamasis aplinkui, toli toli, viename koridoriaus posūkyje, išvydo Frydą; ši apsimetė jo nepažįstanti, tik įbedė į jį sustingusį žvilgsnį; rankoje ji laikė padėklą su tuščiais indais. K. pasakė patarnautojui, kuris, beje, visai nekreipė į jį dėmesio,— juo daugiau tam patarnautojui kalbėjai, juo labiau jis, rodėsi, mintimis nuo tavęs tolo,— taigi K. pasakė patarnautojui tuojau grįšiąs ir nuskubėjo prie Frydos. Pribėgęs suėmė ją už pečių, lyg susigrąžindamas prarastą nuosavybę, pažėrė keletą nereikšmingų klausimų ir tiriamai žvelgė jai į akis. Tačiau Frydos laikysena liko mažne tokia pat stangi, išsiblaškiusi ji perkėlė ant padėklo kelis indus iš vienos vietos į kitą ir tarė:

— Ko gi tu iš manęs nori? Eik sau verčiau pas tas — na, pats žinai, kuo jos vardu. Iš jų juk ir pareini, matau vos į tave pažvelgusi.

K. skubiai nusuko kalbą į šalį; nevalia buvo leisti, kad santykių

aiškinimasis prasidėtų taip staigiai, ir dar nuo pačių blogiausių, jam nepalankiausių dalykų.

— Maniau, kad tu bare,— tarė jis.

Fryda nustebusi pažvelgė į jį, o paskui laisvąja ranka švelniai perbraukė jam per kaktą ir skruostą. Atrodė, lyg būtų pamiršusi, kaip K. atrodo, ir šitaip mėgintų atkurti savo sąmonėje jo veido bruožus; jos ūkanotose akyse irgi pasirodė tokia išraiška, lyg ji iš visų jėgų stengtųsi prisiminti.

— Esu vėl priimta dirbti bare,— iš lėto pasakė paskui Fryda, tarytum tai, ką ji čia kalba, būtų nesvarbu, tarytum už tų žodžių vyktų dar kitas pašnekesys su K., ir šis būtų jau svarbesnis.— Šitas darbas ne man, jį ir kiekviena kita gali dirbti; kiekviena, kuri tik moka patalą kloti ir meilią miną nutaisyti, kuri ne tik nesigąsčioja svečių, bet ir pati prašosi jų kibinama,— kiekviena tokia gali būti kambarinė. O bare — jau visai kas kita. Išsyk buvau vėl priimta į barą, nors anuomet ne itin garbingai tą vietą palikau; tiesa, šįsyk turėjau protekciją. Bet šeimininkas apsidžiaugė, kad turiu protekciją ir jam buvo gana lengva mane vėlei priimti. Iš tikrųjų turėjau būti netgi įkalbinėjama imtis tos tarnybos; pagalvok, ką man baras primena, ir iškart suprasi. Galų gale sutikau tos tarnybos imtis. Čia tik laikinai pavaduoju kitą. Pepė prašė neužtraukti jai gėdos, neliepti išsyk pasitraukti iš baro, o ji juk buvo darbšti ir taip sukosi, kaip tik įstengė su savo gabumais, todėl mes ir davėm jai dar dvidešimt keturias valandas.

— Viskas kuo puikiausiai sutvarkyta,— tarė K.,— tačiau andai tu dėl manęs pasitraukei iš baro; o dabar, kai greitai turės būti mudviejų vestuvės, tu vėlei tenai grįžti?

— Vestuvių nebus,— pasakė Fryda.

— Ar dėl to, kad buvau neištikimas? — paklausė K.

Fryda linktelėjo.

— Žiūrėk, Fryda,— tarė K.,— mudu jau daug sykių kalbėjomės apie šitą tariamą mano neištikimybę, ir visuomet tu būdavai priversta galų gale pripažinti, kad tokie įtarinėjimai neteisingi. Iš mano pusės nuo to laiko niekas nepasikeitė, viskas liko taip pat nekalta, kaip buvo, ir nė negali būti kitaip. Vadinasi, kažkas turėjo pasikeisti iš tavo pusės — dėl pašalinių pakuždų ar dar dėl ko kito. Ar šiaip, ar taip, tu mane vis tiek neteisingai kaltini; tik pagalvok, kokie gi mano santykiai su tom dviem merginom? Viena, toji juodaplaukė,— kone gėdijuosi taip smulkmeniškai teisintis, bet tu juk pati mane verti,—

taigi juodaplaukė man, ko gero, ne mažiau atkari negu tau; kiek tik galiu, stengiuosi laikytis nuo jos kuo atokiau, o ir ji pati čia man labai padeda, juk santūresnės už ją tiesiog negali būti.

— Taigi,— sušuko Fryda, tie žodžiai prasiveržė tarytum prieš jos pačios valią; K. džiaugėsi, matydamas, kad ji užsimiršo ir elgiasi ne taip, kaip pati norėjo,— gal ji tau ir atrodo santūri, tu vadini santūria visų didžiausią begėdę ir kalbi, nors tai ir labai neįtikėtina, kuo nuoširdžiausiai, neveidmainiaudamas, aš juk žinau. „Tilto užeigos“ šeimininkė taip apie tave sako: „Negaliu jo pakęsti, bet negaliu ir palikti likimo valiai, juk, matydama ir kūdikį, dar nemokantį gerai vaikščioti, bet per toli bežengiantį, negali susilaikyti, turi įsikišti“.

— Priimk šįsyk josios pamokymą,— šypsodamsis tarė K.,— tačiau apie tą merginą — nėra reikalo mudviem ginčytis, ar ji santūri, ar begėdė,— aš nieko nenoriu žinoti.

— Bet kodėl sakai, kad ji santūri? — neatlyžo Fryda; tokį jos įkarštį K. palaikė geru ženklu.— Ar jau pats tą išmėginai, ar šitaip mėgini kitas sumenkinti?

— Nei viena, nei kita,— atsakė K.,— sakau taip apie ją iš dėkingumo, mat ji padeda man nekreipti į ją dėmesio; nes jeigu ji vien dažniau mane užkalbintų, aš nebeįstengčiau prisiversti dar sykį ten nueiti, o tai man būtų didelis nuostolis, juk gerai žinai, kad turiu vaikščioti ten dėl mudviejų bendros ateities. Dėl tos pačios priežasties privalau kalbėtis ir su antrąja mergina, kurią, tiesa, vertinu už darbštumą, apdairumą ir savęs išsižadėjimą, bet apie kurią juk niekas nepasakys, kad ji kelia pagundą.

— Tarnai yra kitos nuomonės,— tarė Fryda.

— Ir šiuo, ir tikriausiai daugeliu kitų klausimų,— atsakė K.— Tai iš tarnų gašlumo tu sprendi apie mano neištikimybę?

Fryda tylėjo ir nesipriešino, kai K. paėmė padėklą jai iš rankos, padėjo jį ant grindų, įsitvėrė jai į parankę ir leidosi vaikštinėti su ja į vieną ir kitą pusę po ankštą koridorių.

— Tu nežinai, kas yra ištikimybė,— pasakė Fryda, šiek tiek vengdama K. artumos.— Kad ir kokie būtų tavo santykiai su tomis merginomis,— tai juk nėra svarbiausia; man nepakeliama gėda jau vien tai, kad tu apskritai lankaisi toje šeimynoje, o grįžus tavo drabužiai būna prisigėrę jų trobos tvaiko. O tu išleki iš mokyklos, nieko man nepasakęs, ir net pasilieki pas juos ligi pusiaunakčio. O kai žmogus tavęs teiraujasi, leidi merginoms — ypač tai neprilygstamajai santūruolei — tvirtinti, kuo karščiausiai tvirtinti, kad tavęs ten nesą.

Slaptu keliu tykini laukan iš namų, galbūt net brangindamas gerą merginų vardą, gerą tų mergų vardą! Ne, nebekalbėkim daugiau apie tai!

— Apie tai galim nebekalbėti,— tarė K.,— bet pasikalbėkim apie ką kitą, Fryda. Apie tai juk ir nėra ką bepasakyti. Kodėl turiu ten vaikščioti, tu juk žinai. Man tai nėra lengva, bet, aš prisiverčiu. Galėtum ir nesistengti, kad tie žygiai būtų man dar sunkesni negu dabar. Šiandien tariausi nueisiąs tiktai akimirkai ir pasiteirausiąs, ar pagaliau sugrįžo Barnabas, jau seniai turėjęs parnešti man svarbią žinią. Jis dar nebuvo grįžęs, tačiau, kaip buvau tikinamas ir kaip buvo visai tikėtina, turėjo labai greitai pareiti. Nenorėjau liepti jam ateiti pas mane į mokyklą, nenorėjau tavęs kamuoti, kad tau nė matyt jo nereikėtų. Valandos slinko, o jis, deja, vis negrįžo. Užtat atėjo kitas, kurio aš tiesiog nekenčiu. Neturėjau nė menkiausio noro, kad jis mane šnipinėtų, tad ir išėjau per kaimynų sodą, tačiau neketinau nė slėptis nuo jo, o žengiau paskui gatve tiesiai į jį, rankoje, prisipažįstu, laikydamas itin lanksčią gluosnio rykštę. Tai ir viskas, daugiau apie tai nėra ko ir bepasakyti; bet yra ką pasakyti apie kitą dalyką. Kaip čia yra su tais parankiniais, kuriuos minėti man mažne taip pat koktu kaip tau — aną šeimyną? Palygink, kaip tu su jais elgiesi ir kaip aš su ta šeimyna elgiuosi. Suprantu tavo pasibjaurėjimą ta šeimyna ir galiu pats bjaurėtis. Vaikštau pas juos tik iš reikalo, kartais man regisi, kad skriaudžiu, išnaudoju juos. O kaipgi tu su parankiniais? Tu net nemėginai neigti, kad jie tave persekioja, pati prisipažinai, kad jie tave traukia. Nepykau už tai ant tavęs, supratau, kad čia veikia tokios jėgos, kurioms tu negali atsispirti, džiaugiausi jau ir tuo, kad tu bent giniesi, padėjau tau jų saugotis, ir štai vien todėl, kad kelias valandas atleidau vadžias, kliaudamasis tavo ištikimybe, beje, dar ir vildamasis, kad namai neabejotinai užrakinti, o parankiniai galutinai priversti nešti kudašių,— įtariu, kad vis dar per menkai juodu vertinu,— vien todėl, kad kelias valandas atleidau vadžias ir Jeremijui, tam, geriau pasižiūrėjus, ne itin geros sveikatos, jau pusamžiui vyriokui, užteko įžūlumo prisiartinti prie lango, vien todėl štai turiu netekti tavęs ir vietoj pasveikinimo išgirsti: „Vestuvių nebus". Ar tai ne aš, teisybę sakant, turėčiau priekaištauti? O aš nepriekaištauju, vis dar nepriekaištauju.

Ir vėlei K. pasirodė, kad bus pravartu valandžiukę nukreipti Frydos dėmesį į šalį, tad jis paprašė atnešti jam ko nors užkąsti, nes jis, girdi, nuo pietų nieko nevalgęs. Buvo matyti, kad Frydai nuo to

prašymo irgi palengvėjo, ji linktelėjo ir nubėgo ko nors atnešti, bet ne koridoriaus gilumon, kur K. spėjo būsiant virtuvę, o pasuko į šoną ir nusileido keliais laiptukais žemyn. Netrukus atnešė lėkštę šaltų užkandžių ir butelį vyno, tačiau tai, matyt, buvo jau valgytos vakarienės likučiai: griežinėliai paskubomis iš naujo sudėstyti, kad nekristų į akis, net dešros odelės pamirštos lėkštėje, o butelis daugiau nei ligi pusės nugertas. Tačiau K., nieko nesakęs, guviai įniko valgyti.

— Tu buvai virtuvėje? — paklausė jis.

— Ne, savo kambary,— atsakė Fryda,— čia, apačioje, turiu kambarį.

— Galėjai ir mane pasikviesti,— tarė K.— Nueisiu ten, tada galėsiu prisėsti valgydamas.

— Atnešiu tau krėslą,— pasakė Fryda, išsyk leisdamasi kambario pusėn.

— Ačiū,— tarė K., sulaikydamas ją,— nei aš pats tenai eisiu, nei man krėslo reikia.

Sugriebta už rankos, Fryda užsispyrėlės mina ištvėrė K. prisilietimą, žemai nunarino galvą ir ėmė kramtytis lūpas.

— Taigi jis ten, apačioj,— tarė ji.— Negi tu kitaip manei? Guli mano lovoje, mat lauke persišaldė, jį krečia šaltis, jis mažne nieko nevalgė. Iš esmės — viskas per tave; jeigu nebūtum parankinių išvijęs, jeigu nebūtum pas tuos žmones bėgiojęs, galėtume sau dabar ramiausiai sėdėti mokykloje. Tik tu sugriovei mudviejų laimę. Nejau manai, kad Jeremijas būtų išdrįsęs mane suvedžioti, kol ėjo tarnybą? Tai tu nė truputėlio nenutuoki apie čionykštę tvarką. Jis veržėsi pas mane, kamavosi, tykojo manęs, tačiau tai buvo tik žaidimas, kaip alkanas šuva žaidžia, bet vis tiek nedrįsta šokti ant stalo. Lygiai taip pat ir aš. Jis traukė mane, juk tai mano vaikystės žaidimų bičiulis,— mudu žaidėm drauge pilies kalno atšlaitėje, gražūs tai buvo laikai, tu niekados neklausinėjai apie mano praeitį... Tačiau visa tai nieko negalėjo nulemti, kol Jeremiją varžė tarnyba, juk aš žinojau, kas yra mano, kaip tavo būsimos žmonos, pareiga. Bet paskui tu išvarei parankinius ir net gyreisi tuo, lyg šitaip būtum kažin ką mano labui nuveikęs; ką gi, tam tikra prasme tikrai nuveikei. Artūro atveju tau pavyko įvykdyti savo sumanymą, beje, tik laikinai, jis švelnus, jo nėra apėmusi tokia jokių sunkumų nepaisanti aistra, kokia pagavusi Jeremiją, be to, tu jį kone sunaikinai, trenkdamas kumščiu aną naktį,— tai buvo sykiu ir smūgis mudviejų laimei,— jis išbėgo pasiskųsti į pilį, ir net jeigu netrukus sugrįš, jo, šiaip ar taip, čia nėra. Tačiau

Jeremijas pasiliko. Eidamas tarnybą, jis bijo net savo pono akių kryptelėjimo, o nebūdamas tarnyboje nieko nebijo. Jeremijas atėjo ir paėmė mane; tu mane palikai, jis, senas bičiulis, tapo mano valdovu, ir aš neįstengiau atsispirti. Aš neatkėliau mokyklos vartų, jis išmušė langą ir išsitraukė mane laukan. Mudu atbėgom šičia, šeimininkas jį gerbia, be to, ir svečiams negali būti malonesnio daikto kaip turėti tokį kelnerį, tad mudu buvom priimti, jis ne pas mane glaudžiasi, mudu tik turim bendrą kambarį.

— Ir vis tiek,— tarė K.— nesigailiu, kad išvijau parankinius iš tarnybos. Jeigu padėtis buvo tokia, kaip tu sakai, taigi jeigu tavo ištikimybės sąlyga buvo tik tarnybinis parankinių susaistymas, tai ir gerai, kad viskas pasibaigė. Ne itin didelė būtų buvusi vedybinė laimė tarp dviejų plėšrūnų, kurie tik nuo botagų gaužiasi. Tuomet aš dėkingas ir tai šeimynai, kuri netyčia irgi nuveikė savo darbą, išskirdama mudu.

Juodu tylomis vėlei ėmė vaikščioti šalia kits kito į vieną ir kitą pusę, ir nebūtum galėjęs pasakyti, katras dabar pirmas pajudėjo iš vietos. Fryda, visai šalia K., rodėsi nepatenkinta, kad jis vėl nepaėmė jos už parankės.

— Ir šitaip viskas būtų sutvarkyta,— toliau dėstė K.,— ir mudu galėtume atsisveikinti, tu galėtum eiti pas savąjį poną Jeremiją, kuris greičiausiai dar tebėra persišaldęs nuo stypsojimo mokyklos sode ir kurį tu, jeigu taip yra, jau pernelyg ilgai esi palikusi vieną, o aš galėčiau grįžti vienas mokyklon arba — kadangi man ten be tavęs nėra kas veikti — keliauti sau kur nors kitur, kur tik būčiau įsileistas. O jeigu aš vis tiek delsiu, tai tik todėl, kad turiu rimtą pagrindą vis dar truputėlį abejoti tuo, ką tu man pasakojai. Apie Jeremiją aš susidariau priešingą įspūdį. Kol jis ėjo tarnybą, tol gretinosi prie tavęs, ir aš nemanau, kad tarnyba ilgesnį laiką būtų sukliudžiusi jam tave vieną sykį rimtai užpulti. Bet dabar, kai jis laiko tarnybą baigta, viskas pasikeitė. Atleisk, kad šitaip tatai aiškinuosi: nuo to laiko, kai tu nebesi jo pono sužadėtinė, tu jo taip nebevilioji kaip anksčiau. Gal ir esi vaikystės dienų bičiulė, tačiau, mano nuomone,— tiesą sakant, pažįstu jį tik iš trumpo mudviejų pokalbio šiąnakt,— jis tokiems jausmingiems dalykams neteikia daug reikšmės. Nesuprantu, kodėl jis tau rodosi esąs karšto būdo. Jo mąstysena man regisi veikiau itin blaivi. Jis yra gavęs iš Galaterio su manimi susijusį ir man galbūt ne itin palankų pavedimą, kurį jis, turiu pripažinti, stengiasi įvykdyti su tam tikru tarnybiniu įkarščiu,— pastarasis čia nėra itin retas

dalykas,— o viena iš jo užduočių yra perskirti mudu; galbūt jis mėgino tatai padaryti įvairiais būdais, vienas iš jų buvo tas, kad jis, gašliai dūsaudamas, siekė tave suvilioti; kitas,— čia jį parėmė užeigos šeimininkė,— kad jis skleidė paistalus apie mano neištikimybę; jam pavyko įvykdyti savo užmačias, gal čia jam padėjo ir šioks toks prisiminimas apie Klamą, vietos jis, teisybė, neteko, bet galbūt kaip tik tą akimirką, kai jos jam ir nebereikėjo, dabar jis skina savojo triūso vaisius ir traukia tave pro mokyklos langą, bet tuo jo darbas jau ir baigtas, taigi, tarnybiniam įkarščiui atlėgus, jis jaučiasi pavargęs, jam labiau patiktų būti ten, kur dabar yra Artūras, kuris nuskubėjo anaiptol ne skųstis, o išklausyti pagyrimų ir gauti naujų pavedimų, bet kas nors juk privalo ir čia pasilikti, pasižiūrėti, kaip viskas toliau klostysis. Viena iš jo truputėlį nuobodžių pareigų yra rūpintis tavimi. Meilės čia nė kvapo, jis man atvirai prisipažino, kaip Klamo mylimoji tu jam, žinoma, esi verta pagarbos, ir jam, aišku, didžiai malonu įsitaisyti tavo kambaryje ir valandžiukę pasijusti mažu Klamu, bet tai ir viskas, tu pati jam dabar esi niekas, o tai, kad jis tave čia įtaisė, tėra tik jo pagrindinės užduoties priedėlis; kad tu nepradėtum nerimauti, jis ir pats pasiliko, bet tik laikinai, kol gaus naujų žinių iš pilies ir tu išgydysi jį nuo persišaldymo.

— Kaip tu jį šmeiži! — tarė Fryda, sudauždama į kits kitą savo mažus kumštukus.

— Šmeižiu? — perklausė K.— Ne, aš visai nenoriu jo šmeižti. Bet gal ir neteisingai apie jį kalbu, tai, žinia, įmanomas daiktas. To, ką apie jį kalbėjau, juk ir nesimato atvirai ir išorėje; viską galima ir kitaip aiškinti. Bet kad šmeižčiau? Juk šmeiždamas galėčiau siekti tik vieno tikslo: grumtis, kad tu liautumeis jį mylėjusi. Jeigu to reikėtų ir jeigu šmeižtas būtų tinkama priemonė, aš nedvejodamas imčiau jį šmeižti. Niekas negalėtų už tai manęs smerkti, savo darbdavių dėka jis už mane tiek pranašesnis, kad man, priverstam vien savo jėgomis kliautis, valia būtų ir truputėlį pašmeižti. Tai būtų palyginti nekalta ir galų pagalėj juk ir bejėgiška gynybos priemonė. Taigi netrankyk kumščiais.

Ir K. paėmė Frydą už rankos; Fryda pamėgino ją ištraukti, bet darė tai šypsodamasi ir be didesnių pastangų.

— Bet man nereikia šmeižti,— tarė K.— Juk tu jo nemyli, tik tariesi mylinti ir dar padėkosi man, kai išvaduosiu tave iš tos klaidos. Suprask, jeigu kas norėtų tave nuo manęs atskirti, nesigriebdamas prievartos, o kruopščiausiai viską apskaičiuodamas, tai turėtų daryti

tatai per abu parankinius. Lyg ir geri, vaikiški, linksmi, atsakomybės vengiantys, iš aukštybių, iš pačios pilies vėjo atnešti vyrukai, o čia dar ir trupinėlis vaikystės prisiminimų,— juk visa tai labai miela, ypač kad aš esu tikra visų tų dalykų priešingybė ir užtat be perstogės lakstau su reikalais, kurie tau ne visai suprantami, kurie tau nemalonūs, kurie suveda mane su tavo nekenčiamais žmonėmis,— dalelė tos neapykantos tada ir man kliūva, nors esu nekaltas. Visa tai — tik piktavališkas, nors, beje, labai gudrus naudojimasis mudviejų ryšio silpnybėmis. Kiekvienas ryšys turi savo silpnybių, juoba mūsiškis, juk mudu suėjom draugėn būdami visai skirtingų pasaulių gyventojai, ir nuo tos akimirkos, kai mudu pažinom kits kitą, ir tavo, ir mano gyvenimas pasuko visai nauju keliu, mudu jaučiamės dar netvirti, viskas dar pernelyg nauja. Kalbu ne apie save, man tai ne taip svarbu, aš juk nuo pat tos akimirkos, kai tu pirmąsyk atgręžei į mane akis, visąlaik buvau dovanomis apipiltas; o priprasti, kad esi nuolat dovanomis apipilamas, nėra sunku. Tačiau tu, nekalbant apie visa kita, buvai atplėšta nuo Klamo; negaliu iki galo suvokti, ką tatai reiškia, bet šiek tiek nujausti palengva jau išmokau: galva tau sukasi, neįstengi susigaudyti, o aš, nors visada pasirengęs tave paremti, ne visada buvau šalia, o kad ir buvau šalia, tave laikė sukausčiusios tavosios svajos ar net kokia gyvesnė būtybė, sakysim, šeimininkė; žodžiu, būta meto, kai tu, vargšas vaikuti, nusukdavai nuo manęs akis, apimta nelabai aiškaus ilgesio, ir tokiais tarpais užtekdavo tik tavojo žvilgsnio kryptyje surikiuoti tinkamus žmones, ir tu pakliūdavai į jų pinkles, pasiduodavai apgaulingam tikėjimui, kad tai, kas buvo vien akimirkos, vaiduokliai, seni prisiminimai, iš esmės praeitas ir vis labiau praeinantis andainykštis gyvenimas,— kad tai dar tebėra tavo tikrasis dabartinis gyvenimas. Klaida, Fryda, nieko daugiau, tiktai paskutinis ir, gerai pasižiūrėjus, niekingas kliuvinys, trukdantis mudviem pagaliau susijungti. Atsipeikėk, susiimk; net jeigu ir manei, kad parankiniai atsiųsti Klamo,— tai visai ne teisybė, juodu siuntė Galateris,— ir net jeigu jiems, pasinaudojus šita apgaule, pavyko tave taip apžavėti, kad net jų purvuos ir nevalyvume tareisi įžiūrinti Klamo pėdsakus,— taip kartais žmogus tariasi mėšlo krūvoje įžiūrįs kitados pamestą brangakmenį, nors iš tikrųjų visai negalėtų jo ten rasti, net jeigu jis ir tikrai ten būtų,— vis dėlto tai vaikėzai, panašūs į kūtės bernus, tiktai jie neturi tokios sveikatos, vos gurkštelėję tyro oro, tuoj suserga ir atgula patalan, kurį, tiesa, moka susirasti vikriai lyg tikri kūtės bernai.

Fryda padėjo galvą K. ant peties; apsikabinę juodu tylomis vaikštinėjo pirmyn ir atgal.

— Kad taip mudu būtume,— prašneko Fryda iš lėto ramiu, kone jaukiu balsu, tarytum žinodama, kad jai duota tik visai trumpa valandėlė atsipūsti prie K. peties, tačiau trokšdama ja iki galo pasimėgauti,— kad taip mudu būtume išsyk, tą pat naktį iškeliavę, galėtume dabar kur nors saugiai tūnoti, visad kartu, o tavo ranka visada būtų pasiekiama man; kaip man reikia, kad tu būtum šalia; kokia aš, kai tavęs nėra šalia, jaučiuosi vieniša nuo pat tos akimirkos, kai mudu susipažinom; man rodosi, jog aš nieko daugiau nesapnuoju, tik tą vieną sapną: kad tu šalia.

Bet štai šoniniam koridoriuj pasigirdo šūksnis, ten, ant žemutinės pakopos, stovėjo Jeremijas, vienais apatiniais, bet apsisiautęs didele Frydos skara. Plaukai susitaršę, skysta barzdelė lyg lietaus permerkta, pavargusios akys išplėstos, maldaujančios ir priekaištingos, tamsūs skruostai įraudę, bet, sakytumei, iškaužėję, nuogos kojos taip dreba nuo šalčio, kad sykiu virpčioja ir ilgi skaros kutai,— taip stovėdamas, Jeremijas buvo panašus į ligonį, pabėgusį iš ligoninės, kurį išvydus apie nieką daugiau nevalia galvoti, tik apie tai, kaip čia jį vėl paguldžius į patalą. Tą patį pamanė ir Fryda, ji išsivadavo iš K. glėbio ir išsyk atsidūrė apačioje, pas Jeremiją. Jau vien Frydos artuma, jos rūpinimasis tvirčiau susupti jį skara, jos skubėjimas išsyk nustumti atgal jį kambarin, regis, suteikė jam šiek tiek jėgų; atrodė, lyg jis tik dabar būtų K. atpažinęs.

— Aha, ponas matininkas,— tarė jis, glostydamas veidą Frydai, nebenorinčiai leisti jam ilgiau šnekėti, tarsi ją malonindamas.— Atleisk tamsta, kad sutrukdžiau. Bet man visai ne kas, tuo ir galiu pasiteisinti. Jaučiu, kad karščiuoju, turiu išgerti arbatos ir išprakaituoti. Turbūt dar ilgai man teks atminti prakeiktąją mokyklos sodo tvorą, o paskiau, jau persišaldęs, dar gavau lakstyti naktį. Šitaip nė nepajunti, kad aukoji sveikatą dalykams, kurie to iš tikrųjų nėra verti. Tačiau tamsta, ponas matininke, nekreipk į mane dėmesio, prašom į mudviejų kambarį, aplankysi ligonį ir galėsi pasakyti Frydai viską, kas dar liko pasakyti. Kai du žmonės, pripratę vienas prie kito, skiriasi, paskutinėmis akimirkomis jiedviem, žinoma, tiek yra ką pasakyti, kad tretysis, juoba patale gulėdamas ir pažadėtos arbatos laukdamas, niekaip to nesupras. Bet eikš gi tamsta vidun, aš būsiu tylut tylutėlis.

— Gana, gana,— tempdama Jeremiją už peties, tarė Fryda.—

Jis karščiuoja ir nesižino, ką šneka. O tu, K., neik su mumis, prašau tave. Tas kambarys mano ir Jeremijo, tikriau — tiktai mano, draudžiu tau drauge su mudviem į jį įžengti. Niekados, niekados pas tave nebegrįšiu, mane, vien pagalvojus apie tokią galimybę, šiurpas nukrato. Eik sau pas savo mergas; girdėjau pasakojant, kad jos vienmarškinės sėdi abipus tavęs ant suolo priekrosny, o jeigu kas nors ateina tavęs parsivesti, jiedvi tuoj užsipuola tą žmogų. Jeigu tie namai tave taip vilioja, matyt, ten tau ir vieta. Visą laiką mėginau tavęs ten neleisti, ne itin man sekėsi, bet vis dėlto mėginau, dabar tas laikas jau praeity, esi laisvas. Gražus gyvenimas tavęs laukia, dėl vienos gal dar ir teks trupučiuką pakovoti su tarnais, bet jau antrosios — niekas nei danguj, nei žemėj tau nepavydės. Sąjunga iš anksto palaiminta. Nesiginčyk, nesakyk nieko, žinoma, tu gali viską paneigti, bet galų pagalėj niekas nepaneigta. Tik pamanyk, Jeremijau, jis viską paneigė!

Juodu šypsodamiesi ir linkčiodami galvom pažvelgė į kits kitą.

— Tačiau,— vėl prašneko Fryda,— net jeigu jis, sakysim, ir būtų viską paneigęs, ką gi tuo būtų pasiekęs, kas man tai rūpi? Kas ten pas juos dedasi — tatai tik jų ir jo reikalas, ne mano. O mano reikalas tol slaugyti tave, kol tu pasveiksi, kol būsi vėlei toks sveikas, koks kitados buvai, iki K. pradėjo tave dėl manęs kankinti.

— Tai tamsta, ponas matininke, tikrai neini su mumis? — paklausė Jeremijas, tačiau Fryda, daugiau į K. nė nebeatsigręžusi, galutinai nusitempė jį šalin.

Apačioje buvo mažutės durys, dar žemesnės nei čia, koridoriuje,— ne tik Jeremijas, bet ir Fryda, eidama vidun, gavo pasilenkti,— o viduje, rodėsi, šviesu ir šilta; valandžiukę dar buvo girdėti kuždesys, galbūt ten Fryda meiliai įkalbinėjo Jeremiją gultis patalan, paskui durys užsivėrė.

Tik dabar K. pastebėjo, kaip tylu pasidarę koridoriuj, ir ne tik čia, šiame koridoriaus gale, kur juodu kalbėjosi su Fryda ir kuris, regis, buvo ūkinių patalpų dalis, bet ir ilgajam koridoriuj, kurio kambariai pirma buvo tokie triukšmingi. Vadinasi, ir ponai visgi jau sumigę. K. irgi jautėsi labai pavargęs, galbūt per tą nuovargį ir nuo Jeremijo gynėsi ne taip, kaip būtų privalėjęs. Gal net protingiau būtų buvę elgtis kaip Jeremijui, perdėjusiam savąjį persišaldymą,— toks pasigailėtinas jis buvo ne dėl persišaldymo, o iš prigimimo, ir jokia gydomoji arbata tos negalios neišvarys,— taigi elgtis visai kaip Jeremijui, lygiai taip pat demonstruoti iš tikrųjų didelį savo nuovargį,

susmukti čia pat, koridoriuje,— tai jau savaime būtų buvę labai malonu,— valandžiukę snūstelti, o tada gal ir jis būtų buvęs truputėlį paslaugytas. Tiktai jam viskas nebūtų pasibaigę taip gerai kaip Jeremijui, kuris šiose varžybose dėl užuojautos — o veikiausiai ir visose kitose grumtynėse — būtų jį nugalėjęs; turbūt ir pelnytai. K. jautėsi toks pavargęs, kad jam toptelėjo mintis, ar nepamėginus įžengti į kurį nors kambarį — ne vienas jų, be abejo, tuščias — ir išsimiegoti sau gražiam patale. Jam rodėsi, kad tai būtų tinkamas atpildas už daugelį nuoskaudų. Ir taurelė prieš miegą štai parengta. Ant indų padėklo, Frydos palikto ant grindų, stovėjo grafinukas romo. K. nepagailėjo jėgų grįžti atgal ir išgėrė buteliuką.

Dabar jis pasijuto turįs bent pakankamai jėgų pasirodyti Erlangeriui. Ėmė ieškoti Erlangerio durų, bet negalėjo jų rasti, nes patarnautojo su Gerštekeriu niekur nebesimatė, o visos durys buvo vienodos. Vis dėlto jis tarėsi apytikriai prisimenąs, kurioje koridoriaus pusėje tos durys buvo, tad nusprendė praverti vienas, kurios, jo nuomone, veikiausiai ir buvo ieškomosios. Toks mėginimas negalėjo būti itin pavojingas, jeigu ten Erlangerio kambarys, šis jį veikiausiai priims, jeigu kambaryje bus kas kitas, juk galima atsiprašyti ir eiti savais keliais, o jeigu kambario gyventojas — tatai buvo labiausiai tikėtina — miegotų, tai jis K. apsilankymo nė nepastebėtų; blogai būtų tik tada, jei kambarys pasirodytų tuščias, nes tuomet K. vargu bau atsispirtų pagundai atsigulti į patalą ir miegoti, miegoti. Jis dar sykį pasižvalgė po koridorių dešinėn ir kairėn, ar vis dėlto neateina kas nors, kas parodytų jam kelią, kad nebereikėtų rizikuoti, bet koridorius buvo tylus ir tuščias. Tada K. pasiklausė prie vienų durų,— ir čia gyventojo nesigirdėjo. Pasibeldė taip tykiai, kad miegančio nebūtų įstengęs pažadinti, o kai ir dabar nieko nenugirdo, be galo atsargiai pravėrė duris. Bet jį pasitiko negarsus riktelėjimas.

Kambarys buvo mažutis, daugiau nei pusę jo užėmė plati lova, ant naktinio stalelio degė elektros lempa, šalia stovėjo kelionkrepšis. Lovoje kažkas, visas palindęs po apklotu, neramiai sujudėjo ir sušnibždėjo pro plyšelį tarp apkloto ir paklodės:

— Kas ten?

Dabar K. jau nebegalėjo išeiti nė žodžio netaręs, jis nepatenkintas nužvelgė didžiai patogų, bet, deja, ne tuščią patalą, o paskui prisiminė, ko buvo klaustas, ir pasisakė vardą. Atrodė, kad tai padarė gerą poveikį, lovoje gulintis vyriškis truputėlį nusitraukė apklotą nuo veido, bet atrodė, kad tuoj pat baimingai vėl visas užsiklos, jei pasi-

rodys, kad kas ne taip. Tačiau paskui jau nebedvejodamas nusibloškė apklotą ir atsisėdo lovoje. Be abejo, tai buvo ne Erlangeris. Tai buvo mažo ūgio, dailus pažiūrėti ponas, kurio gymis atrodė savotiškai prieštaringas, skruostai buvo kaip kūdikio apskriti, akys — kaip kūdikio džiugios, tačiau aukšta kakta, smaili nosis, siaura burna su vos vos susičiaupiančiomis lūpomis, mažne visai nuskliaustas smakras anaiptol neatrodė panašūs į kūdikio, veikiau tai buvo pranašaus mąstytojo bruožai. Turbūt dėl to, kad jis buvo patenkintas tuo, patenkintas savim, jam ir išliko tokie ryškūs sveikos kūdikystės pėdsakai.

— Ar tamsta pažįsti Frydrichą? — paklausė vyriškis.

K. atsakė nepažįstąs.

— O jis tamstą pažįsta,— šypsodamasis pasakė vyriškis.

K. linktelėjo; jį pažįstančių žmonių čia nestigo, tai buvo net viena didžiausių kliūčių jo kelyje.

— Aš — jo sekretorius,— tarė ponas,— vadinuosi Biurgelis.

— Atleisk tamsta,— tarė K., siekdamas durų rankenos,— aš, deja, supainiojau tamstos duris su kitomis. Mat esu pašauktas pas sekretorių Erlangerį.

— Kaip gaila,— tarė Biurgelis.— Ne todėl, kad tamsta esi kitur pašauktas, o todėl, kad supainiojai duris. Mat aš, sykį pažadintas, jau tikrai nebeužmigsiu. Na, bet dėl to tamstai nėra reikalo nusiminti, tai mano asmeninė nelaimė. Ir kodėl gi durų šiuose namuose negalima užsirakinti, ar ne? Čia esama priežasties. Mat, pasak senos ištarmės, sekretorių durys visados privalo būti atviros. Bet taip paraidžiui, žinia, nereikėtų tos taisyklės laikytis.

Biurgelis žvelgė į K. klausiamai ir džiugiai, nors ką tik skundėsi, bet atrodė visai žvalus; toks pavargęs, kaip K. dabar, Biurgelis tikriausiai apskritai niekados nebuvo.

— Kurgi tamsta dabar ketini eiti? — paklausė Biurgelis.— Ketvirta valanda.. Kiekvieną, pas kurį eisi, turėsi žadinti, o ne visi taip pripratę būti trukdomi kaip aš, ne visi taip kantriai kęs, sekretoriai — dirgli padermė. Taigi pabūk tamsta dar valandžiukę. Apie penkias jie pradeda keltis, tad geriausiai ir bus tamstai eiti, kur esi šauktas. Taigi prašom paleisti durų rankeną ir kur nors sėstis, vietos čia, teisybė, maža, geriausia bus, jei tamsta atsisėsi štai čia, ant lovos krašto. Tamsta stebiesi, kad neturiu čia nei krėslo, nei kėdės? Ką gi, man teko rinktis arba gerai apstatytą kambarį su siaura viešbučio lova, arba šitą didelę lovą ir prausyklę, bet daugiau nieko. Aš pasirinkau didelę lovą, juk miegamajame lova vis dėlto yra svarbiausias daiktas!

Ak, kad taip galėtum išsitiesti ir gerai išsimiegoti,— geram miegaliui šita lova turėtų būti iš tiesų tikra brangenybė. Bet ir man ji maloni, nors, amžinai būdamas pavargęs, vis tiek negaliu užmigti; aš čia praleidžiu didesnę dienos dalį, čia tvarkau visą korespondenciją, čia apklausinėju klientus. Viskas vyksta ganėtinai sklandžiai. Tiesa, klientams nėra kur atsisėsti, bet jie su tuo taikstosi, juk ir jiems smagiau stovėti žinant, kad protokoluotojas maloniai jaučiasi, negu patogiai sėdėti ir būti aprėktam. Taip tad galiu pasiūlyti tik šitą vietelę ant lovos krašto, bet ji — ne tarnybinis krėslas, ji tinkama tik naktiniams pašnekesiams. Bet tamsta vis tyli, ponas matininke?

— Aš labai pavargau,— atsakė K.; vos paragintas jis išsyk šiurkščiai, nepagarbiai atsisėdo ant lovos ir atsirėmė į lovūgalį.

— Žinoma,— juokdamasis tarė Biurgelis,— čia visi pavargę. Štai aš, sakysim, vakar ir jau šiandien nemažai padirbėjau. Visiškai neįmanoma, kad dabar užmigčiau, bet jeigu tas neįtikimiausias dalykas nutiktų ir aš užmigčiau tamstai dar čia tebesant, tuomet prašom laikytis tyliai ir nė durų neatverti. Tačiau nėra ko bijoti, aš tikrai neužmigsiu, o jei ir užmigčiau, tai geriausiu atveju tik kelias minutes. Mat man taip būna, jog aš, greičiausiai todėl, kad esu labai pripratęs priiminėti klientus, vis dėlto lengviausiai užmiegu tuomet, kai kas nors būna šalia.

— Prašom tamstą kuo ramiausiai miegoti, ponas sekretoriau,— tarė K., nudžiugintas tokio pasisakymo,— ir aš, jeigu tamsta leisi, valandžiukę numigsiu.

— Ne, ne,— vėl nusijuokė Biurgelis,— vien nuo jūsų paraginimo aš, deja, negaliu užmigti, tik per pokalbį tokia galimybė kartais pasitaiko, pokalbis mane greičiausiai užmigdo. Taigi mūsų darbe nervai genda. Aš, sakysim, esu ryšių sekretorius. Tamsta nežinai, ką tai reiškia? Na, aš esu tvirčiausias ryšys,— čia jis paskubomis, nejučia pagautas linksmybės, pasitrynė rankas,— jungiantis Frydrichą su kaimu, palaikau ryšį tarp jo pilies ir kaimo sekretorių, dažniausiai, bet ne visąlaik būnu kaime; kiekvieną akimirką turiu būti pasirengęs važiuoti pilin. Juk matai tamsta kelionkrepšį, neramus tai gyvenimas, ne kiekvienam tinkamas. Iš kitos pusės, teisybė, kad be šitokio darbo neištverčiau, visoks kitoks darbas atrodytų man prėskas. O kaipgi matininkystė?

— Aš to darbo nedirbu, neinu matininko pareigų,— atsakė K, mintimis menkai tesekdamas pokalbį, iš teisybės jis tiktai geiste geidė, kad Biurgelis užmigtų, tačiau ir tai tik iš savotiškos pareigos sau

pačiam, o širdies gilumoje tarėsi tikrai žinąs, kad akimirka, kai Biurgelis užmigs, dar neapsakomai tolima.

— Keista,— tarė Biurgelis, guviai kresteldamas galvą, ir, išsitraukęs iš po antklodės užrašų knygelę, kažką joje pasižymėjo.— Tamsta esi matininkas ir negauni matininko darbo.

K. mechaniškai linktelėjo, dabar jo ranka kaip ilga tysojo ant lovūgalio, o galva rėmėsi į ją, jau ir vienaip, ir antraip mėgino jis pirma patogiai įsitaisyti, tačiau ši padėtis buvo už visas patogesnė, jis net galėjo truputėlį atidžiau klausytis, ką kalba Biurgelis.

— Aš galėčiau,— vėl prabilo Biurgelis,— išsiaiškinti šį klausimą. Juk mūsų reikalai čia tikrai nėra tokie, kad būtų valia neišnaudoti kvalifikuotos darbo jėgos. O ir tamstą tai turėtų skaudinti; ar tamsta dėl to nesikremti?

— Kremtuosi,— iš reto atsakė K., patyliukais šypteldamas, nes kaip tik dabar jis dėl to nė kiek nesikrimto.

Be to, ir Biurgelio pasisiūlymas nepadarė jam didelio įspūdžio. Jis buvo perdėm diletantiškas. Nieko nežinodamas nei apie aplinkybes, kuriomis K. buvo iškviestas, nei apie sunkumus, su kuriais šis iškvietimas susidūrė bendruomenėje ir pilyje, nei apie keblumus, jau atsiradusius ar besirandančius jam čionai būnant, nieko nežinodamas apie visa tai, netgi neparodydamas bent šiek tiek apie tuos dalykus nusimanąs, Biurgelis siūlėsi prabėgom, vien su savo užrašų knygele sutvarkysiąs viršuje šitą reikalą.

— Tamsta, matyt, jau būsi patyręs šiek tiek nusivylimų,— tarė Biurgelis, tais žodžiais, kas be ko, vis dėlto įrodydamas, kad geba perprasti žmones; o juk K. nuo tada, kai įžengė į šį kambarį, retsykiais vis ragino save nemenkinti Biurgelio, tačiau jam tokioje būklėje buvo sunku teisingai spręsti apie ką nors daugiau nei apie savo nuovargį.

— Ne,— tarė Biurgelis, lyg atsiliepdamas į kokią K. mintį ir norėdamas jį pataušoti, kad jam nereikėtų nė stengtis tą mintį balsu pasakyti.— Nesiduok tamsta atbaidomas nusivylimų. Juk čia kai kas atrodo taip sutvarkyta, kad atbaidytų, o jei dar esi naujokas, tai kliūtys regisi visai neperprantamos. Neimsiu gilintis, kaip čia iš teisybės yra, galbūt regimybė iš tiesų atitinka tikrovę, mano padėties žmogui stinga distancijos tam nustatyti, tačiau įsidėmėk tamsta, juk, kas be ko, vis dėlto pasitaiko kartais progų, beveik nesutampančių su bendrąja situacija, progų, kai vienu žodžiu, vienu žvilgsniu, vienu pasitikėjimo ženklu galima pasiekti daugiau nei alinan-

čiomis viso gyvenimo pastangomis. Žinoma, taip ir yra. Tiesa, tos progos vis dėlto ir vėlei sutampa su bendrąja situacija tuo, kad jomis niekad niekas nepasinaudoja. Bet kodėl gi jomis niekas nepasinaudoja — štai ko aš vis nesiliauju klausęs.

K. to nežinojo; jis, žinia, pastebėjo, kad tai, apie ką šneka Biurgelis, veikiausiai ir jam labai svarbu, tačiau šiuo metu be galo bodėjosi visais jam svarbiais dalykais, tad truputėlį patraukė į šoną galvą, šitaip lyg atverdamas kelią Biurgelio klausimams, dabar jau nebegalintiems jo užkliudyti.

— Sekretoriai,— vėlei prašneko Biurgelis, ištiesęs rankas ir nusižiovavęs, nors tat keistai nesiderino su rimta jo kalba,— sekretoriai nuolatos aimanuoja, kad esą priversti daugumą žmonių kaime apklausinėti naktimis. Bet kodėl jie aimanuoja? Ar dėl to, kad tai jiems pernelyg sunkus darbas? Kad naktį jie verčiau norėtų miegoti? Ne, dėl to jie tikrai neaimanuoja. Žinia, esama ir uolių ir ne tokių uolių sekretorių, kaip visur, taip ir čia; tačiau nė vienas iš jų — juoba viešai — neaimanuoja, kad darbas pernelyg sunkus. Tai tiesiog ne mūsų būdui. Šiuo atžvilgiu paprasto laiko ir darbo laiko skirtumas mums nežinomas. Toks skyrimas mums nepriimtinas. Tai kodėl tuomet sekretoriai nusiteikę prieš naktines apklausas? Gal iš atodairos klientų atžvilgiu? Ne, ne, ir tai negali būti priežastis. Su klientais sekretoriai elgiasi be jokios atodairos, beje, daugiau atodairos jie nė patys sau nerodo, ir su savim be atodairos elgiasi. Juk iš teisybės toks beatodairiškumas yra ne kas kita kaip kuo griežčiausias tarnybos pareigų laikymasis ir vykdymas, visų didžiausia atodaira, kokios klientai tik ir gali trokšti. Tatai iš principo — žinoma, paviršutiniškas prašalaitis šito nemato — visi ir pripažįsta; taip, sakysim, šiuo atveju kaip tik naktinės apklausos klientams yra priimtinos, iš principo dėl naktinių apklausų niekas nesiskundžia. Tai kodėl vis dėlto sekretoriai jomis taip bodisi?

K. ir to nežinojo, jis žinojo tiek mažai, kad net nesuprato, ar Biurgelis iš tikrųjų, ar tik tariamai reikalauja atsakymo. Tik leisk man atsigulti į tavo patalą, mąstė jis, ir aš tau rytoj apypiete, o dar geriau — vakare atsakysiu į visus klausimus. Tačiau Biurgelis, rodėsi, visai jo nebepaisė, Biurgeliui pernelyg magėjo pačiam sau iškeltasis klausimas:

— Kiek įstengiu perprasti ir kiek esu pats patyręs, sekretoriams dėl naktinių apklausų kyla maždaug tokios abejonės: naktis mažiau tinkama kalbėtis su klientais todėl, kad naktimis sunku ar net stačiai

neįmanoma visiškai išlaikyti tarnybinį pašnekesių pobūdį. Ir ne dėl išorinių dalykų, juk formalumų, be abejo, norėdamas gali ir naktį lygiai taip pat griežtai paisyti kaip ir dieną. Taigi bėda ne čia. Užtat naktį kenčia tarnybinis reikalų vertinimas. Nejučia esi linkęs naktį viską vertinti daugiau privačiu požiūriu, klientų argumentai įgyja didesnį svorį, negu reikėtų, į vertinimą braunasi visai nederami apmąstymai apie kliento padėtį kitais atžvilgiais, apie jo kančias ir rūpesčius; būtina riba, skirianti klientą ir valdininką, iš pažiūros, tiesa, lieka nepriekaištinga, bet iš tikrųjų darosi ne tokia tvirta, ir ten, kur šiaipjau, kaip ir privalu, abiem kryptimis juda tik klausimai ir atsakymai, kartais, regis, prasideda perdėm netinkamas asmenų bendravimas. Taip bent jau tvirtina sekretoriai, taigi žmonės, kurių profesija, šiaip ar taip, suponuoja itin didelį jautrumą tokiems dalykams. Tačiau net ir jie — apie tai mūsų sluoksniuose jau ne kartą buvo kalbėta — per naktines apklausas menkai tepastebi tą nepageidautiną įtaką; atvirkščiai, jie iš anksto stengiasi tai įtakai priešintis ir galų gale tariasi pasiekę net itin gerų rezultatų. Bet kai vėliau paskaitinėji jų protokolus, dažnai stebiesi, kad juose tiek akivaizdžiai matomų spragų. O juk tų klaidų — beje, tai vis būna nelabai pateisinami klientų laimėjimai,— bent jau pagal mūsiškes instrukcijas įprastu trumpu keliu nebeįmanoma atitaisyti. Be abejo, kada nors jas kuri nors kontrolės žinyba ištaisys, tačiau tai duos tik juridinės naudos, o klientui jau nebegalės pakenkti. Argi tokiomis aplinkybėmis sekretorių aimanos nėra net visai pateisinamos?

K. valandžiukę jau snūduriavo, o dabar Biurgelis jį vėlei išbudino. Kam visa tai? Kam visa tai? — klausė jis pats save, pro nuleistus vokus žvelgdamas į Biurgelį ne kaip į valdininką, aptarinėjantį su juo sudėtingus klausimus, o tiktai kaip į kokį daiktą, kuris trukdė jam miegoti ir kuriam jokios kitos prasmės jis neįstengė suteikti. Biurgelis, visiškai atsidėjęs savo minčių grandinei, nusišypsojo, lyg jam ką tik būtų pavykę šiek tiek suklaidinti K. Tačiau jis panūdo tučtuojau sugrąžinti K. į tinkamas vėžes.

— Na,— prabilo Biurgelis,— iš kitos pusės, tų aimanų negalima be jokių užuolankų pavadinti ir visai pagrįstomis. Tiesa, naktinės apklausos niekur nėra stačiai įsakytos, taigi, mėgindamas jų išvengti, nenusižengsi jokiai instrukcijai, tačiau bendroji situacija, darbo perteklius, valdininkų tarnybos pobūdis pilyje, ta aplinkybė, kad jiems sunku iš pilies išvykti, instrukcija, liepianti apklausti klientus tik po to, kai visi kiti tyrimai jau visiškai baigti, bet tuomet jau išsyk ir ne-

delsiant,— visa tai ir dar kupeta kitų dalykų vis dėlto padarė naktines apklausas neišvengiama būtinybe. O jeigu jos tapo būtinybe,— čia mano nuomonė,— vadinasi, tegu ir netiesiogiai, tai yra instrukcijų padarinys, taigi iš esmės niurzgėti dėl naktinių apklausų yra mažne tas pat,— žinoma, aš truputėlį perdedu, tad galiu tatai ir balsiai išsakyti kaip perdėjimą,— netgi tas pat, kas niurzgėti dėl instrukcijų. Kita vertus, sekretoriams turi būti leista mėginti, nenusižengiant instrukcijoms, kiek tik įmanu saugotis naktinių apklausų ir jų galbūt tik tariamų trūkumų. Tatai jie ir daro, ir netgi plačiausiu mastu. Leidžiasi į pašnekesį tik apie tuos reikalus, dėl kurių visais atžvilgiais kuo mažiausiai galima būgštauti, prieš pašnekesį nuodugniai pasitikrina save ir, jeigu tik tikrinimo rezultatai to reikalauja, net paskutinę akimirką atšaukia visus susitarimus, kaupia jėgas, tuo tarpu dažnai dešimtį sykių kviesdamiesi klientą, kol iš tikrųjų jį priima, mėgsta prašytis pavaduojami kolegų, kurie kalbamu atveju nėra kompetentingi ir todėl gali į jį lengvabūdiškiau žiūrėti, pašnekesius skiria bent jau nakties pradžioje arba pabaigoje, vengdami vidurinių jų valandų, tokių priemonių dar daugybės esama, sekretorių taip lengvai nepastversi, jie mažne tokie pat atsparūs kaip ir įžeidūs.

K. miegojo, iš teisybės tai nebuvo tikras miegas, Biurgelio žodžius jis girdėjo gal net geriau nei pirma būdraudamas ir alpdamas iš nuovargio, žodis po žodžio krito jo klauson, tačiau įkyrus sąmonės blaivumas dingo, jis jautėsi laisvas, jau nebe Biurgelis jį laikė, tik jis pats retsykiais dar apčiuopomis pasiieškodavo Biurgelio, dar nebuvo pasiekęs miego gelmių, bet jau niro į jas. Niekam jau nevalia buvo jam tai užginti. Ir regėjosi K., lyg taip jam būtų pavykę laimėti didelę pergalę, o šit ir draugija atsirado tai progai atšvęsti, ir jis, o gal ir kas kitas pakėlė šampano taurę šios pergalės garbei. O kad visi žinotų, kas čia per reikalas, kova ir pergalė buvo dar sykį pakartotos, o gal ir visai ne pakartotos, gal jos tik dabar vyko ir buvo jau anksčiau atšvęstos ir ligi šiol tebešvenčiamos, nes baigtis, laimė, buvo tikrai žinoma. K. grumdamasis vertė trauktis sekretorių, nuogą, didžiai panašų į graikų dievo statulą. Viskas buvo labai juokinga, ir K. per miegus švelniai šypsojosi regėdamas, kaip sekretorius, K. puolamas, vis gūžčiojo ir turėjo mesti savo išdidžią pozą, kaip jis turėjo dangstyti savo pažeidžiamas vietas, sakysim, leisdamas žemyn iškeltą ranką ir sugniaužtą kumštį, ir vis nuolatos pavėluodavo. Kova neilgai truko; K. veržėsi pirmyn žingsnis po žingsnio, o tie žingsniai buvo labai dideli. Ar tai apskritai buvo kova? Jokios rimtesnės kliūties,

tik retsykiais pasigirstąs sekretoriaus spygavimas. Tasai graikų dievas spygavo lyg kutenama mergina. O galų gale jis pradingo, K. liko vienas didžiulėje menėje, pasirengęs grumtis, jis gręžiojosi ir dairėsi priešininko; tačiau aplink nieko nebuvo, draugija buvo jau išsivaikščiojusi, tik sudaužyta šampano taurė gulėjo ant grindų. K. užmynė ją ir visai sutraiškė. Tačiau šukės badė kojas, jis krūptelėjo ir vėlei nubudo, jam buvo negera kaip pažadintam kūdikiui. Vis dėlto, išvydus nuogą Biurgelio krūtinę, jį dar pasivijo mintis iš sapno: Štai tavasis graikų dievas! Trauk jį iš pūkinių patalų!

— Tačiau,— tarė Biurgelis, mąsliai pakėlęs akis į lubas, lyg ieškodamas atmintyje pavyzdžių, bet negalėdamas jų atrasti,— tačiau, nepaisant visų atsargumo priemonių, klientai vis dėlto turi galimybę pasinaudoti šituo naktiniu sekretorių silpnumu,— be abejo, jeigu tik tai yra silpnumas. Žinia, ta galimybė labai reta arba, tikriau sakant, niekad nepasitaikanti. Jos esmė ta, kad klientas nekviestas ateina pačiam vidurnakty. Tamsta gal stebiesi, kad tai nutinka taip retai, juk tokia mintis, regis, tiesiog pati siūlosi. Ką gi, tamsta nenusimanai, kaip pas mus viskas klostosi. Tačiau ir tamsta jau turėjai pastebėti, kad žinybų sąrangoje nėra jokių spragų. O jeigu spragų nėra, vadinasi, kiekvienas, turįs kokį prašymą ar šiaip dėl kokių nors priežasčių privaląs būti apklaustas, iškart, be delsimo, dažniausiai dar pirmiau, negu pats spėja apgalvoti reikalą, netgi pirmiau, negu pats apie tą reikalą sužino, jau gauna kvietimą. Šįsyk jis dar nepriimamas, dažniausiai dar nepriimamas, paprastai kalbamas dalykas dar nebūna taip toli pažengęs, tačiau kvietimą jis turi, nekviestas nebegali ateiti, daugių daugiausia jis gali ateiti ne laiku, ką gi, tuomet jam tiktai primenama kvietime nurodyta diena ir valanda, o kai jis paskui antrą sykį ateina nurodytu laiku, būna dažniausiai išprašomas, tai jau nebėra sudėtinga; kvietimas kliento rankoje ir įrašas dokumentuose — tai, teisybė, ne visada pakankamas, bet galingas ginklas sekretoriams apsiginti. Beje, tai pasakytina tiktai apie tą sekretorių, kurio tiesioginei kompetencijai reikalas priklauso; į kitus netikėtai kreiptis naktį juk kiekvienam leidžiama. Tačiau to bemaž niekas nedarys, tai mažne beprasmiška. Pirmiausia, tuo labai užduotum širdį kompetentingajam sekretoriui, mes, sekretoriai, dėl darbo, tiesa, tikrai vienas kitam nepavydžiuliaujame, kiekvienas neša tiesiog pernelyg didelę, tikrai be jokių skrupulų užkrautą darbų naštą, tačiau mums nevalia toleruoti tokių atvejų, kai klientai pažeidžia kompetenciją. Jau ne vienas pralaimėjo savo bylą dėl to, kad, pamatęs,

jog kompetentingoje instancijoje nesiseka pajudėti į priekį, mėgino prasmukti pro nekompetentingą instanciją. Beje, tokie mėginimai pasmerkti žlugti ir dėl to, kad nekompetentingas sekretorius, net jeigu jis, naktį užkluptas, ir labiausiai norės padėti, kaip tik dėl savo nekompetentingumo vargu bau galės įsikišti daugiau nei pirmas po ranka pasitaikęs advokatas,— iš esmės kalbant, jis tai galės daug menkiau; net jeigu šiaip ir galėtų ką nors nuveikti, nes slaptieji įstatymo keliai jam geriau žinomi nei ponams advokatams,— dalykams, nepriklausantiems jo kompetencijai, jis stačiai nė kiek neturi laiko, nė akimirksnio negali jiems skirti. Taigi, kai perspektyvos tik tokios, kas gi eikvotų savo naktis nekompetentingų sekretorių vaidmeniui, juk ir klientai visą laiką yra užimti, jeigu tik, greta savo kitų darbų, stengiasi paisyti kompetentingų instancijų kvietimų ir nurodymų, žinia, „visą laiką užimti“ klientų požiūriu, nors tai, be abejo, anaiptol nėra tas pat, kas „visą laiką užimti“ sekretorių požiūriu.

K. šypsodamasis linktelėjo, dabar jis tarėsi viską aiškiai suprantąs; ne todėl, kad jam tai būtų rūpėję, o vien todėl, kad buvo dabar įsitikinęs, jog artimiausiom akimirkom jau galutinai užmigs, šįsyk be sapnų ir trikdymų; tarp kompetentingų sekretorių vienoje pusėje ir nekompetentingų kitoje jis rengėsi pasinerti į gilų miegą gausybės visą laiką užimtų klientų akivaizdoje ir šitaip visko išvengti. Prie tylaus, savimi patenkinto, užsimigdyti, matyt, veltui besistengiančio Biurgelio balso jis jau taip buvo pripratęs, kad tas balsas veikiau jį migdė, nei miegą trikdė. Zurzenk, malūne, zurzenk, mąstė jis, tu zurzeni tiktai man.

— Tai kurgi slypi,— tarė Biurgelis, dviem pirštais timpčiodamas apatinę lūpą, išplėtęs akis, ištempęs kaklą, sakytumei po varginamos kelionės artindamasis prie vietos, iš kurios atsivers žavus reginys,— tai kurgi slypi minėtoji reta, beveik niekad nepasitaikanti galimybė? Paslaptį mums atskleidžia instrukcijos apie kompetenciją. Mat taip nėra, o didelėje gyvoje organizacijoje ir negali taip būti, kad kiekvienu reikalu kompetentingas būtų tiktai tam tikras sekretorius. Esti tik taip, kad vienam tenka pagrindinė kompetencija, tačiau daugybė kitų tam tikru mastu irgi yra kompetentingi, nors ir mažiau. Kas gi įstengtų vienas, nors ir didžiausias darbininkas būdamas, išlaikyti ant savo rašomojo stalo visas net ir menkiausio nutikimo gijas? Net ir tai, ką aš kalbėjau apie pagrindinę kompetenciją, yra perdėta. Argi net mažiausioje kompetencijoje neglūdi drauge ir visa kompetencija? Argi čia lemia ne įkarštis, su kuriuo reikalo imamės? Ir argi tas įkarštis

ne visuomet vienodas, ne visuomet kuo smarkiausias? Visais atžvilgiais sekretoriai gali skirtis, ir tokių skirtumų yra nesuskaitoma daugybė, bet įkarščiu jie nesiskiria; nė vienas iš jų neįstengs susiturėti iškilus uždaviniui, kuriam jis tegu nors visai menku mastu yra kompetentingas. Iš paviršiaus žiūrint, žinoma, turi būti sukurta galimybė tvarkingai nagrinėti klausimą, tad klientų akiraty visada būna tik vienas sekretorius, į kurį jiems privalu tarnybiškai kreiptis. Tačiau jis neturi būti šiuo klausimu net pats kompetentingiausias, čia lemia organizacija ir ypatingi šio momento jos poreikiai. Štai kaip viskas yra. O dabar pagalvok tamsta, ponas matininke, apie galimybę, kad kuris nors klientas tam tikromis aplinkybėmis, nepaisant tamstai jau nusakytų, apskritai visiškai pakankamų kliūčių, vis dėlto vidury nakties užklumpa sekretorių, tam tikru mastu kompetentingą kalbamu atveju. Apie tokią galimybę tamsta turbūt dar nemąstei? Apie ją nėra nė reikalo mąstyti, nes ji beveik niekados nepasitaiko. Kokios keistos ir griežtai apibrėžtos formos, koks smulkutis ir apsukrus grūdelis tasai klientas turėtų būti, kad prasmuktų pro tokį nepranokstamą rėtį? Tamsta manai, kad taip visai negali atsitikti? Teisybė, taip visai negali atsitikti. Tačiau vieną naktį — kas gali už viską laiduoti? — taip vis dėlto atsitinka. Tiesa, tarp savo pažįstamų nežinau nė vieno, kuriam taip jau būtų nutikę, tačiau tai, žinia, tėra labai menkas įrodymas, palyginti su čia turimais galvoje skaičiais, mano pažinčių ratas yra ribotas, be to, anaiptol nėra tikra, kad sekretorius, kuriam kas nors panašaus nutiko, pats ir prisipažins, juk tai, šiaip ar taip, labai asmeniška ir, sakytume, tarnybinį gėdos jausmą labai žeidžianti situacija. Šiaip ar taip, mano patirtis galbūt įrodo, jog tai toks retas, iš tikrųjų tiktai ganduose egzistuojantis, niekaip kitaip nepatvirtintas dalykas, kad jo baimė yra labai perdėta. Net jeigu jis iš tiesų nutiktų, įmanoma jį — galėtum taip manyti — padaryti nekenksmingą, įrodant jam,— o tai visai lengva,— kad jam šiame pasaulyje nėra vietos. Šiaip ar taip, aiškiai nenormalu yra iš baimės lįsti po antklode ir nedrįsti nė laukan pažvelgti. O net jeigu šis visiškai neįtikimas dalykas staiga įgytų pavidalą,— argi tuomet jau viskas žuvę? Priešingai. Kad viskas būtų žuvę — tai neįtikimiau už patį neįtikimiausią dalyką. Žinia, labai blogai, kai klientas jau kambaryje. Širdis susigniaužia. Kiek laiko įstengsi atsispirti? — klausi pats save. Ir žinai, kad atsispirti išvis nemėginsi. Tamsta privalai tik teisingai įsivaizduoti padėtį. Niekados nematytas, visados lauktas, tiesiog trokšte trokštas ir visados, protui įsikišus, nepasiekiamu laikytas klientas

yra prieš tave. Jau vien savo nebyliu buvimu jis ragina tave skverbtis į jo skurdų gyvenimą, apžiūrinėti tą gyvenimą lyg nuosavas valdas ir drauge su klientu kamuotis tenai dėl tuščiai keliamų reikalavimų. Toks raginimas nakties tyloje sujaukia protą. Tu paklūsti jam ir, teisybę sakant, liaujiesi buvęs tarnybiniu asmeniu. Tai tokia padėtis, kai netrukus jau nebeįmanoma darosi atmesti prašymą. Visai tiksliai kalbant, esi apimtas nevilties; dar tiksliau kalbant, jautiesi be galo laimingas. Esi apimtas nevilties, nes bejėgiškumas, kai tu sėdi štai čia, laukdamas kliento prašymo ir žinodamas, kad turėsi jį, jeigu tik jis sykį bus ištartas, patenkinti, nors tas prašymas, bent jau kiek pats įstengi įžvelgti, tiesiog į skutelius drasko žinybų organizaciją,— tas bejėgiškumas yra nemaloniausias dalykas, koks tiktai gali pasitaikyti tavo praktikoje. Visų pirma — nė nekalbant apie visa kita — todėl, kad šią akimirką tu brutaliai pasisavini nebesuvokiamai aukštą rangą. Juk mūsų padėties žmogus visai neturi įgaliojimų patenkinti tokių prašymų kaip tas, apie kurį čia kalbame, tačiau šito naktinio kliento akivaizdoje ir mūsų tarnybinės galios, sakytumei, padidėja, mes įsipareigojam imtis darbų, nebepriklausančių mūsų sferai; mes juos net ir nuveikiam. Klientas naktį lyg plėšikas girioje išreikalauja iš mūsų tokių aukų, kokios šiaip mums būtų visai neįmanomos; ką gi, taip yra dabar, kol klientas dar čia, kol jis mus stiprina, prievartauja ir kursto ir kol viskas dar vyksta beveik nesąmoningai; o kas bus paskui, kai visa tai baigsis, kai klientas, pasotintas ir rūpesčių nebeslegiamas, išeis ir mes vieni liksim bestovį, prieš akis regėdami padarytą tarnybinį nusižengimą,— to nė neįmanoma įsivaizduoti! Ir vis dėlto mes laimingi. Kokia savižudiška gali būti laimė! Juk mes galėtume pasistengti ir nuslėpti nuo kliento tikrąją padėtį. Jis pats juk vargu bau ką pastebėtų. Jis veikiausiai tariasi tiktai dėl kokių nors antraeilių, atsitiktinių priežasčių — dėl nuovargio, nusivylimo, dėl to, kad nuovargis ir nusivylimas padarė jį neatidų ir abejingą,— įsibrovęs ne į tą kambarį, į kurį norėjo, jis sėdi prieš tave nieko nenutuokdamas, mąstydamas — jeigu tik apskritai mąsto — apie savo apsirikimą ar nuovargį. Argi nebūtų galima jo taip ir palikti? Negalima. Su laimingo žmogaus plepumu turi jam viską aiškinti. Turi, nė truputėlio netausodamas savęs, jam nuodugniai parodyti, kas nutiko, dėl kokių priežasčių tatai nutiko, kokia nepaprastai reta ir unikaliai didi yra proga, turi parodyti, kaip klientas priropojo tą progą, tiesa, būdamas toks aklas, kokia, be paties kliento, daugiau jokia būtybė nė būti negali, ir kaip, iš kitos pusės, dabar jis, ponas matininke,

panorėjęs gali viską užvaldyti, nedarydamas ničnieko daugiau, tiktai kaip nors pareikšdamas savąjį prašymą, kurio patenkinimas jau čia pat, net kone pats piršte peršasi,— visa tai turi parodyti klientui; valdininkui tai sunki valanda. Bet kai ir tai padarai, ponas matininke, tuomet visa, kas būtina, jau atlikta ir tau belieka kukliai laukti.

K. miegojo atitolęs nuo visko, kas aplink dėjosi. Galva, iš pradžių gulėjusi aukštai ant lovūgalio įsitvėrusios kairės rankos, užmigus nuslydo ir dabar jau karojo palaida, iš lėto svirdama vis žemiau; kairė ranka ant lovūgalio pasidarė per menka atspara, ir K. nejučiomis susirado naują, dešine įsiremdamas į antklodę; čia jis netyčia sugniaužė po antklode styrančią Biurgelio koją. Biurgelis dirstelėjo ton pusėn ir paliko koją K. gniaužtuose, nors tai buvo labai nemalonu.

Staiga kažkas kelis kartus smarkiai pabeldė į šoninę sieną. K. krūptelėjęs pabudo ir įbedė į tą sieną akis.

— Ar nėra čia matininko? — pasigirdo klausimas.

— Yra,— atsakė Biurgelis, išlaisvindamas K. prislėgtą koją, ir staiga nusirąžė, smagiai ir energingai kaip kūdikis.

— Tai tegu jis pagaliau ateina,— vėl pasigirdo balsas, visiškai neatsižvelgiantis į Biurgelį arba į tai, kad K. jam dar galėjo būti reikalingas.

— Tai Erlangeris,— sušnibždėjo Biurgelis; jis, rodėsi, nė kiek nenustebo, kad Erlangeris yra gretimame kambaryje.— Eik tamsta išsyk pas jį, jis jau piktinasi, pasistenk jį apmaldyti. Jis kietai miega; bet mudu vis dėlto per garsiai kalbėjomės; kalbėdamas apie tam tikrus dalykus, negali suvaldyti savęs ir savo balso. Bet dabar jau eik tamsta, panašu, kad tamsta niekaip negali atsitokėti iš miego. Eik tamsta, ko gi dar čia delsi? Ne, tamstai nėra reikalo atsiprašinėti, kad užmigai, kodėl gi? Kūno galių užtenka tik ligi tam tikros ribos; argi kas kaltas, kad kaip tik ši riba ir kitais atvejais yra reikšminga? Ne, dėl to niekas nekaltas. Taip šio pasaulio tėkmė pati save koreguoja ir palaiko pusiausvyrą. Ši tvarka tiesiog puiki, nuolatos įsitikini, kad ji tiesiog neįsivaizduojamai puiki, nors kitu požiūriu — ir beviltiška. Na, eik gi tamsta, nesuprantu, kodėl tamsta taip žiūri į mane. Jeigu tamsta dar ilgiau gaiši, Erlangeris mane ims barti, o aš to labai norėčiau išvengti. Na, eik jau, eik tamsta; nežinia, kas ten tamstos laukia, juk čia visur gausu progų. Tiktai, žinia, būna progų, kurios, sakytumei, pernelyg didelės, kad įstengtum jomis pasinaudoti, būna dalykų, kurie žlunga tik patys savaime, be jokios kitos priežasties. Taigi, tas

tikrai įstabu. Beje, dabar aš vis dėlto tikiuosi, kad įstengsiu valandžiukę numigti. Žinia, jau penkios, ir netrukus prasidės bruzdesys. Kad bent jau tamsta išeitum!

Ūmai pažadintas iš kieto miego, dar apdujęs ir be galo mieguistas, jausdamas, kad nuo nepatogios padėties maudžia visą kūną, K. ilgai nesiryžo atsistoti, sėdėjo susiėmęs rankomis galvą ir žiūrėjo žemyn sau į skreitą. Net nepaliaujami Biurgelio raginimai nebūtų paakinę jo išeiti, tatai padaryti jį privertė tiktai jausmas, kad ilgiau šiame kambaryje būti nebėra visiškai jokios prasmės. Šis kambarys jam atrodė nenusakomai nykus. K. nežinojo, ar jis dabar toks pasidarė, ar visados buvo. Dabar jau net vėl užmigti jam čia nebūtų pavykę. Tas įsitikinimas buvo lemiamas; šyptelėjęs jis pakilo ir išėjo, stvarstydamasis kiekvienos pasitaikiusios atramos,— lovos, sienos, durų,— išėjo netaręs nė žodžio, lyg su Biurgeliu jau seniai būtų atsisveikinęs.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

Greičiausiai jis taip pat abejingai būtų praėjęs ir pro Erlangerio kambarį, jeigu Erlangeris, stovėjęs atviram tarpdury, nebūtų jo pasimojęs. Vienu nežymiu smiliaus krustelėjimu. Erlangeris jau buvo visai susirengęs išeiti, vilkėjo juodą kailinį paltą su siaura, aukštai susegta apykakle. Patarnautojas kaip tik tuo metu, dar tebelaikydamas rankoje kailinę kepurę, padavė jam pirštines.

— Tamsta jau seniai turėjai ateiti,— tarė Erlangeris.

K. buvo bepradedąs atsiprašinėti. Erlangeris alsiai užmerkdamas akis parodė, kad jam to nereikia.

— Reikalas štai koks,— tarė jis.— Bare anksčiau dirbo tokia Fryda; žinau tik jos vardą, pačios nepažįstu, man ji ir nerūpi. Toji Fryda kartais paduodavo Klamui alaus. Dabar ten, regis, yra kita mergina. Ši permaina, žinia, nereikšminga, greičiausiai ji nereikšminga kiekvienam, o jau Klamui — be jokios abejonės. Tačiau juo didesnis darbas,— o Klamo darbas, žinia, visų didžiausias,— juo mažiau jėgų lieka gintis nuo išorės pasaulio, todėl net nereikšmingas nereikšmingiausių dalykų pasikeitimas gali būti rimtas kliuvinys. Menkiausia permaina ant rašomojo stalo, kokios nors nuo kadų kadės tenai esančios purvo dėmelės pašalinimas,— visa tai gali būti kliuvinys, lygiai taip pat — ir nauja padavėja. Žinia, nors visa tai ir būtų kliuvinys kiekvie-

nam kitam, kad ir kokį darbą bedirbančiam, Klamui tai nėra kliuvinys; apie tat nė kalbos būti negali. Vis dėlto mūsų pareiga yra taip rūpintis gera Klamo savijauta, kad mes pastebėję šaliname net tokius galimus kliuvinius, kurie jam nėra kliuviniai,— greičiausiai jam išvis nėra jokių kliuvinių. Tuos kliuvinius šaliname ne dėl jo, ne dėl jo darbo, o dėl savęs, dėl savo sąžinės ir savo ramybės. Todėl toji Fryda privalo tučtuojau grįžti į barą, galbūt ji grįžusi kaip tik ir pasidarys kliuvinys; ką gi, tuomet mes ją vėl išsiųsim, bet kol kas ji privalo grįžti. Tamsta, kaip man buvo pasakyta, su ja gyveni, taigi skubiai liepk jai grįžti. Į asmeninius jausmus čia negali būti jokios atodairos, tai juk savaime suprantama, tad toliau šito reikalo neketinu nė svarstyti. Jau ir taip pasakysiu daug daugiau negu būtina — užsiminsiu, kad nuovokumas, parodytas šiuo menku klausimėliu, ateityje tam tikru atveju gali tamstai būti naudingas. Šit ir viskas, ką turiu tamstai pasakyti.

Atsisveikindamas jis linktelėjo K., užsidėjo patarnautojo paduotą kailinę kepurę ir, patarnautojo lydimas, skubiai, tik truputėlį šlubčiodamas nužingsniavo koridorium.

Kartais čia buvo duodami labai lengvai įvykdomi įsakymai, bet tas lengvumas K. nenudžiugino. Ne tik todėl, kad šis įsakymas — beje, ištartas kaip įsakymas, o nuskambėjęs kaip pajuoka,— siejosi su Fryda, bet visų pirma todėl, kad per jį K. atsiskleidė visų jo pastangų tuštybė. Ir nepalankūs, ir palankūs įsakymai ėjo viršum jo galvos, palankiųjų gelmėje veikiausiai irgi slypėjo nepalankus branduolys, šiaip ar taip, visi ėjo viršum jo galvos, o jis pats buvo pernelyg žemai, kad galėtų į juos įsikišti, o juo labiau — juos nutildyti, idant ir jo paties balsas būtų išgirstas. Ką gi bedarysi, kai Erlangeris mosteli tau pasišalinti; o jeigu ir nemosteltų — ką galėtum jam pasakyti? Tiesa, K. suvokė, kad nuovargis jam šiandien labiau pakenkė nei visos nepalankios aplinkybės, bet kodėl gi jis, buvęs tikras, kad gali pasikliauti savo kūnu,— be šio įsitikinimo jis juk nė į kelią nebūtų leidęsis,— kodėl gi jis neįstengė ištverti kelių prastų naktų ir vienos bemiegės, kodėl gi pajuto nebesuvaldomą nuovargį kaip tik čia, kur niekas nepavargęs, arba kur veikiau visi be perstogės pavargę, tačiau tai nekliudo jiems dirbti; panašu buvo, kad nuovargis veikiau čia tik skatina darbą. Reikėjo daryti išvadą, kad jų nuovargis kitoks nei K. Čia nuovargis laimingo darbo įkaršty, tatai tik iš pažiūros panašu į nuovargį, o iš tikrųjų tai netrikdoma ramybė, netrikdoma rimtis. Jeigu per pietus pasijunti truputėlį pavargęs, tatai tėra laimingai, natūraliai slenkančios dienos požymis. Šitiems ponams — nuolatos pietūs, pasakė sau K.

O šią mintį puikiai atitiko ta aplinkybė, kad jau dabar, penktą valandą, abipus koridoriaus visur užvirė gyvenimas. Tasai balsų šurmulys kambariuose buvo kažkoks be galo smagus. Čia jis skambėjo lyg iškylon susirengusių vaikų džiūgavimas, čia vėl lyg sujudimas vištidėje, lyg džiaugsmas, kad gyveni visiškoje santarvėje su nubudusia diena, kažkur vienas ponas mėgdžiodamas net užgiedojo gaidžiu. Pats koridorius dar, tiesa, buvo tuščias, tačiau durys jau atgijo, čia vienos, čia kitos štai vis prasiveria ir skubiai vėl užsidaro, nuo tokio durų varstymosi koridorius stačiai dūzgė, kur ne kur plyšyje viršum lubų nesiekiančios sienos jau išvysdavai ir tokią ankstyvą valandą dar susivėlusias galvas, kurios sušmėžavusios išsyk vėl pradingdavo. Iš tolumos artinosi patarnautojo traukiamas dokumentų prikrautas mažas vežimėlis. Antras patarnautojas ėjo šalimais, laikydamas rankoje sąrašą ir, matyt, žiūrėdamas durų ir dokumentų numerius. Prie daugumos durų vežimėlis, būdavo, sustoja, paprastai tuomet ir durys prasiveria, ir joms priklausomi dokumentai, kartais tik koks vienas lapelis,— tokiais atvejais tarp kambario ir koridoriaus užsimezga trumpas pašnekesys, greičiausiai patarnautojui buvo priekaištaujama,— paduodami kambarin. Jei durys lieka uždaros, dokumentus patarnautojai rūpestingai sukrauna ant slenksčio. Tokiais atvejais K. regėjosi, tarytum aplinkinių durų varstymas ne sloptų, nors ten dokumentai jau ir buvo išdalyti, o veikiau net smarkėtų. Galbūt kiti godžiai dairėsi į vis dar nesuvokiamai be globos gulinčius dokumentus ant slenksčio, negalėdami suprasti, kaip žmogus, kuriam tereikia vien duris praverti, kad dokumentai atsidurtų jo rankose, to vis tiek nepadaro; ko gero, galėjo ir taip būti, kad visiškai nepriglobti dokumentai vėliau išdalijami kitiems ponams, kurie jau dabar dažnai dirsčiodami troško įsitikinti, kad dokumentai tebeguli ant slenksčio, taigi kad jiems dar likusi viltis. Beje, tų paliktų gulėti dokumentų ryšuliai dažniausiai buvo itin dideli; ir K. spėjo, kad jie kol kas paliekami gulėti lyg ir norint pasigirti arba paerzinti, o gal ir pagrįstai didžiuojantis ir šitaip mėginant pakurstyti kolegų uolumą. Tokį jo spėjimą rėmė ir ta aplinkybė, kad kartais, ir vis tokią akimirką, kai jis būdavo nusisukęs, maišas, pakankamai ilgai visiems rodytas, ūmai kuo skubiausiai būdavo įsitempiamas kambarin, o durys tada vėlei likdavo uždarytos kaip ligi tol, aplinkinės durys paskui irgi aprimdavo, nusivylusios, o gal ir patenkintos, kad štai objektas, be paliovos jas vis dirginęs, pagaliau pašalintas; bet paskui jos ir vėl pamaži imdavo varstytis. K. visa tai stebėjo ne tik smalsiai, bet ir įsijautęs. Jam buvo kone malonu to bruzdesio vidury, jis žvalgėsi čia

vienur, čia kitur ir, žiūrėdamas, kaip vyksta skirstymas, sekė — nors ir nepamiršdamas deramo atstumo — paskui patarnautojus, kurie, tiesa, jau kelis kartus, palenkę galvas, papūtę lūpas, griežtu žvilgsniu dirsčiojo į jį. Juo toliau, juo daugiau nesklandumų radosi skirstant, gal sąrašas buvo ne visai tikslus, gal patarnautojai ne visada tinkamai skyrė dokumentus, o gal ponai reiškė pretenzijas ir dėl kokių kitų priežasčių; šiaip ar taip, pasitaikydavo, kad kai kuriuos jau išdalytus dokumentus tekdavo atsiimti, tuomet vežimėlis grįždavo atgalios, ir durų plyšyje prasidėdavo derybos dėl dokumentų grąžinimo. Derybos jau savaime buvo labai sudėtingos, o čia dar dažnai pasitaikydavo, kad, kilus grąžinimo reikalui, kaip tik durys, anksčiau kuo smarkiausiai varstytos, dabar likdavo nepermaldaujamai uždarytos, sakytum jos nieko daugiau apie šį reikalą nė girdėti nebūtų norėjusios. Štai tuomet ir prasidėdavo tikrieji sunkumai. Tas ponas, kuris tarėsi galįs pretenduoti į dokumentus, baisiausiai nekantravo, kėlė savo kambaryje neapsakomą triukšmą, plojo rankomis, trypė kojomis, vis šūkčiojo koridoriun pro durų plyšelį tam tikrą dokumento numerį. Vežimėlis tuomet dažnai būdavo visai paliekamas. Vienas patarnautojas imdavosi maldyti nekantruolį, o kitas prie uždarų durų grumdavosi, kad dokumentas būtų jam sugrąžintas. Abiedviem eidavosi sunkiai. Nekantruolis maldomas dažnai imdavo dar labiau nekantrauti, jis nebegalėjo klausytis tuščių patarnautojo kalbų, troško ne paguodos, bet dokumentų; toks ponas sykį pro plyšį palubėje net išpylė ant patarnautojo visą praustuvą. Bet antrasis patarnautojas, kuris buvo aiškiai aukštesnio rango, turėjo dar daugiau vargo. Jeigu jam reikalingas ponas apskritai leisdavosi į derybas, prasidėdavo dalykiškas pokalbis, per kurį patarnautojas remdavosi savo sąrašu, o ponas — savo ankstesniais užrašais ir kaip tik tais dokumentais, kuriuos privalėjo grąžinti, bet kol kas taip tvirtai spaudė rankoje, kad godžios patarnautojo akys vos galėjo įžvelgti jų kamputį. Be to, patarnautojui tekdavo grįžti naujų įrodymų prie vežimėlio, kuris šiek tiek nuolaidžiu koridorium savaime būdavo nuriedėjęs galiuką toliau, arba eiti pas dokumentų reikalaujantį poną, pateikti jam ligšiolinio jų savininko argumentus ir išklausyti kontraargumentus. Tokios derybos trukdavo labai ilgai, kartais būdavo susitariama, ponas, sakysim, atiduodavo dalį dokumentų arba nuostoliams padengti gaudavo kitus dokumentus, nes paaiškėdavo, kad čia būta tik apsirikimo; bet pasitaikydavo, kad kuris nors ponas turėdavo be jokių kalbų atsisveikinti su visais reikalaujamais dokumentais, kartais prispirtas prie sienos patarnautojo įrodymų, kar-

tais todėl, kad nepaliaujamos derybos jam tiesiog įgrisdavo; tik tuomet jis dokumentus ne patarnautojui atiduodavo, bet, ūmai apsisprendęs, taip blokšdavo koridoriun, kad segtuvų raišteliai atsirišdavo, lapeliai plačiai pasklisdavo ir patarnautojams būdavo daug vargo juos vėl sutvarkyti. Bet visa tai buvo dar paprasta palyginti su tuo atveju, kai patarnautojas, prašantis atiduoti dokumentus, apskritai nesulaukdavo atsakymo; tuomet jis, būdavo, stovi prie uždarų durų, prašo, įkalbinėja, cituoja savąjį sąrašą, remiasi savo instrukcijomis, ir vis veltui, kambaryje negirdėti nė balso, o įžengti vidun be leidimo patarnautojas, matyt, neturi teisės. Tuomet jau ir šitas nepriekaištingas patarnautojas kartais nebetenka savitvardos, eina prie savo vežimėlio, sėdasi ant dokumentų, nusibraukia nuo kaktos prakaitą ir valandžiukę nieko daugiau neveikia, tik bejėgiškai mataruoja kojomis. Aplinkui visi be galo susidomėję tuo reikalu, visur girdėti kuždesys, mažne nebelieka nevarstomų durų, o iš viršaus, nuo sienos atbrailos, viską stebi skepetomis kažkodėl beveik aklinai apsimūturiavę veidai, beje, nė valandžiukės ir vietoje nenustygstantys. Nors sąmyšis buvo didelis, K. vis dėlto atkreipė dėmesį į tai, kad Biurgelio durys visą laiką buvo užvertos ir kad patarnautojai, jau perėję tą koridoriaus dalį, Biurgeliui jokių dokumentų nepaliko. Gal jis dar miegojo, nors tokiam triukšme tatai, tiesa, būtų reiškę, kad Biurgelio miegas labai kietas, bet kodėl jis negavo dokumentų? Tik labai nedaug kambarių, ir veikiausiai negyvenamų, buvo šitaip aplenkta. Tuo tarpu Erlangerio kambary jau buvo įsikūręs naujas ir itin neramus gyventojas. Erlangerį jis, matyt, naktį tiesiog vyte išvijo, tatai nelabai derinosi su vėsia ir daug erdvės reikalaujančia Erlangerio esybe, bet galėjai ir taip pamanyti, juk Erlangeriui teko laukti K. kambario tarpdury.

Po visų tokių nuklydimų į šalis K. akys visuomet netrukus vėl grįždavo prie patarnautojo; apie šį patarnautoją tikrai negalėjai pasakyti to, ką K. šiaip buvo girdėjęs pasakojant apskritai apie patarnautojus, apie jų dykinėjimą, patogų gyvenimą, apie jų puikybę; matyt, ir tarp patarnautojų būta išimčių, arba, kas labiau įtikima, tarp jų būta įvairių grupių, mat čia, kaip K. pastebėjo, egzistavo daugybė ribų, kurių nė ženklo ligi šiol jam beveik nebuvo tekę matyti. Visų labiausiai jam patiko šito patarnautojo nenuolaidumas. Grumtynėse su tais mažais užsispyrusiais kambariais — K. visa tai atrodė kaip grumtynės su kambariais, juk gyventojų jam bemaž neteko matyti,— patarnautojas nepasidavė. Jis, tiesa, pailsdavo,— kas gi nepailstų? — bet netrukus, atsipūtęs, būdavo, nučiuožia nuo vežimėlio ir tiesus, sukandęs dantis,

vėlei žengia prie užkariautinų durų. Ir pasitaiko, kad jis, du ar tris kartus atblokštas — beje, atblokštas labai paprastai, vien prakeiktu tylėjimu,— vis tiek nebūna nugalėtas. Pamatęs, kad atviru puolimu nieko negali pasiekti, jis mėgina griebtis kitų būdų, sakysim, jei tik K. neklydo, klastos. Štai jis neva pasitraukia nuo tų durų, sakytumei leisdamas joms iki galo išsitylėti, pasuka prie kitų, po valandėlės vėlei grįžta atgal, pasišaukia antrąjį patarnautoją — viską daro pabrėžtinai garsiai — ir ima krauti dokumentus ant uždarų durų slenksčio, tarsi nusprendęs, kad teisingumas reikalauja ne ką nors iš pono atimti, o priešingai — jam dar šį tą skirti. Paskui eina toliau, tačiau durų iš akių nepaleidžia, ir kai ponas, kaip paprastai kad nutikdavo, netrukus atsargiai praveria duris, norėdamas įsitraukti dokumentus vidun, patarnautojas, būdavo, keliais šuoliais atsiduria šalia, įkiša koją tarp durų ir staktos, šitaip priversdamas poną bent jau pradėti derybas akis į akį, o tos paprastai vis tiek baigiasi daugiau ar mažiau patenkinamais rezultatais. O jeigu tai nepavyksta ar patarnautojui prie kurių nors durų šis būdas pasirodo netinkamas, jis stveriasi vėl kito. Tada, sakysim, metasi prie pono, reiškiančio pretenzijas į dokumentus. Pastūmęs šalin visuomet tik mechaniškai triūsiantį antrąjį patarnautoją, išties bevertį pagalbininką, jis pats pradeda įtikinėti poną, pašnibždomis, slapčiomis, giliai įkišęs galvą į kambarį, greičiausiai ką nors pašnekovui žadėdamas ir garantuodamas, kad per artimiausią skirstymą antrasis ponas būsiąs deramai nubaustas, bent jau dažnokai rodydamas į priešininko duris ir vis, kiek leidžia jam nuovargis, juokdamasis. Bet buvo ir tokių atvejų, gal vienas ar du, kai atsisakė bet kokių mėginimų, tačiau ir čia K. buvo įsitikinęs, kad tai tėra tariamas ar bent pateisinamas ir pagrįstas atsisakymas, nes patarnautojas ramiai sau ėjo toliau, nesižvalgydamas kentė nuskriaustojo pono triukšmavimą, ir tik iš retsykiais ilgėliau užmerkiamų akių buvo matyti, kad tas triukšmas jam yra kančia. Tačiau tuomet pamaži ir ponas nusiramindavo: kaip nepaliaujamas kūdikio verksmas pamaži pereina į pavienius kūkčiojimus, taip nuslopdavo ir jo riksmai, bet ir tada, kai jau pasidarydavo visai tylu, kartais dar pasigirsdavo koks pavienis riksmas arba tos durys, skubiai prasivėrusios, būdavo, vėl užsitrenkia. Šiaip ar taip, pasirodė, kad patarnautojas ir šičia, ko gero, elgėsi visai tinkamai. Pagaliau liko tik vienas niekaip nenorįs nurimti ponas, jis ilgai tylėjo, bet tik tam, kad kvapą atgautų, o paskui vėl ėmė triukšmauti nė kiek ne silpniau nei pirma. Buvo ne visai aišku, ko jis taip rėkauja ir aimanuoja, gal ir visai ne dėl skirstomų dokumentų. Tuo tarpu patarnautojas

baigė darbą; vežimėlyje dėl pagalbininko kaltės liko tik vienas vienintelis dokumentas, tiesą sakant, tik popieriukas, užrašų knygelės lapelis, ir nežinia buvo, kam jį reikėtų paskirti. Galėtų ten būti ir mano byla, toptelėjo K. Juk bendruomenės seniūnas nesiliovė šnekėjęs apie šitą visų menkiausią atvejį. Ir K., nors jam pačiam tokia prielaida iš esmės regėjosi nepagrįsta ir juokinga, ėmė artintis prie patarnautojo, kuris susimąstęs apžiūrinėjo lapelį; tai nebuvo lengva, nes patarnautojas visąlaik piktu mokėjo K. už rodomą prielankumą, net ir smarkiausiai plušėdamas vis rasdavo laiko rūsčiai arba nekantriai padėbčioti į K. ir nervingai pakratyti galvą. Tik dabar, baigęs dalyti dokumentus, jis, regėjosi, šiek tiek K. pamiršo, mat ir šiaip pasidarė abejingesnis, turint galvoje, koks jis nusiplūkęs, tatai buvo ir suprantama, su lapeliu jis irgi ilgai nesikamavo, gal jo nė neskaitė, tik apsimetė skaitąs, o paskui, nors veikiausiai, paskirdamas lapelį, būtų pradžiuginęs kiekvieną koridoriaus gyventoją, vis dėlto nusprendė kitaip, dalinti dokumentus jam jau buvo įgrisę, tad jis, pridėjęs smilių prie lūpų, ženklu paliepė savo palydovui tylėti, sudraskė lapelį — K. buvo dar labai toli nuo jo — į smulkias skiauteles ir susibruko jas kišenėn. Tai buvo turbūt pirmasis nesklandumas, K. pastebėtas šitų žinybų veikloje, beje, galimas daiktas, kad jis ir čia neteisingai viską suprato. O net jeigu tai ir buvo nesklandumas, jis buvo atleistinas; čia, viešpataujant šurmuliui, patarnautojas tiesiog negalėjo dirbti nesuklysdamas, susitvenkęs nepasitenkinimas, susitvenkęs nerimas vieną sykį turėjo prasiveržti, ir lapelio sudraskymas dar buvo net visai nekaltas jo protrūkis. Juk koridorių tebeskardeno spigus niekaip nenuraminamo pono balsas, o jo kolegos, kitais atžvilgiais ne itin vienas kitam draugiški, dėl keliamo triukšmo rodėsi esą vieningos nuomonės; pamažu ėmė rodytis, kad ponas bus apsiėmęs triukšmauti ir už visus kitus, kurie tik šūksniais ir galvų linkčiojimu ragino jį neatlyžti. Tačiau dabar patarnautojas jau visai to nepaisė, darbą jis buvo pabaigęs, tad, parodęs į vežimėlio rankeną, liepė antrajam patarnautojui čiupti už jos, ir abu nuėjo sau taip, kaip buvo atėję, tiktai labiau patenkinti ir taip spėriai, kad vežimėlis net šokinėjo pirma jų. Tik sykį abu dar krūptelėję atsigręžė, kai visąlaik nesiliaujantis rėkauti ponas, prie kurio durų dabar K. sukinėjosi, nes jam labai magėjo suprasti, ko ponas iš tikrųjų nori, matyt, nebeįstengdamas rėkti, netyčia aptiko elektros skambučio mygtuką ir, turbūt nudžiugęs, kad užduotis taip palengvėjo, užuot rėkavęs, įniko be perstogės skambinti. Kituose kambariuose išsyk kilo garsus murmesys, panašu buvo, kad jis reiškia pritarimą,

atrodė, kad ponas daro tai, ką visi jau seniai su mielu noru būtų padarę, tačiau dėl nežinomų priežasčių negalėjo. Gal ponas skambučiu šaukėsi viešbučio tarnų, gal Frydos? Tuomet galės ilgai skambinti. Juk Fryda užsiėmusi, ji vynioja Jeremiją į drėgnas paklodes, o net jeigu Jeremijas jau ir būtų pasveikęs, ji vis tiek neturi laiko, nes dabar guli jo glėbyje. Tačiau skambutis paveikė. Iš tolumos jąu skubiai artinosi „Ponų smuklės“ šeimininkas, kaip visados juodai apsirengęs ir užsisagstęs visas sagas; tačiau bėgo jis taip, lyg būtų pamiršęs visą orumą; rankas šeimininkas buvo taip atkišęs į priekį, lyg būtų pašauktas didžiulės nelaimės vieton ir skubintųsi ją pastverti ir išsyk uždusinti prie savo krūtinės, o kiekvieną sykį, kai skambučio balsas vos vos pritildavo, jis šokteldavo ir, rodės, dar paspartindavo žingsnį. Gerokąą galą atsilikusi lėkė ir jo pati, irgi išskėstomis rankomis, irgi bėgte, tačiau smulkiais ir manieringais žingsniukais, tad K. pamanė, kad ji pavėluos, šeimininkas jau bus suspėjęs padaryti visa, ko reikėjo. Duodamas kelią bėgančiam šeimininkui, K. prisispaudė prie pat sienos. Tačiau šeimininkas sustojo kaip tik prie K., lyg šis ir būtų jo tikslas, šeimininkė irgi netrukus atsidūrė šalia, ir abu dabar apibėrė K. priekaištais, kurių jis per skubėjimą ir nuostabą neįstengė suprasti, juoba kad jam trukdė pono skambutis, be to, ėmė čirkšti net ir kiti skambučiai, dabar jau ne iš reikalo, o žaisdami ir reikšdami didžiausią džiaugsmą. K. labai rūpėjo aiškiai perprasti savąją kaltę, todėl jis buvo labai patenkintas, kad šeimininkas, paėmęs jį už parankės, leidosi su juo iš to triukšmo, kuris be paliovos dar vis garsėjo, mat jiems už nugarų — K. nė neatsigręžė, nes šeimininkas, o kitoje pusėje dar net smarkiau šeimininkė jam kažką aiškino,— durys visai atsivėrė, koridorius atgijo, jame, rodėsi, pasidarė spūstis lyg kokioje judrioje siauroje gatvelėje, prieš juos esančios durys, matyt, nekantraudamos laukė, kada gi K. pagaliau praeis ir jos galės išleisti ponus, o į visą tą šurmulį, tarsi skelbdami pergalę, dar kišosi be perstogės maigomi skambučiai. Ir šit pagaliau — jie jau vėlei buvo tykiame baltame kieme, kur laukė kelerios rogės,— K. pamaži perprato, kas čia per reikalas. Šeimininkas su šeimininke negalėjo suvokti, kad K. išdrįso šitaip padaryti.

— Bet ką gi jis padarė?

K. vis klausė ir klausė, bet ilgai negalėjo išklausti, nes aniedviem kaltė rodėsi pernelyg savaime suprantama, tad jie nė manyti nemanė, kad K. klausinėja nuoširdžiai. Tik labai iš palengvo K. viską sužinojo. Jis neturėjęs teisės stoviniuoti koridoriuje, daugių daugiausia, ir tai tik per malonę ir ligi pirmo perspėjimo, jam leidžiama įžengti bendro-

jon salėn. Žinoma, kurio nors pono pakviestas, jis privalėjęs atvykti kur kviestas, tačiau visados turėjęs atminti,— juk paprastas žmogaus protas jo dar vis dėlto nepalikęs? — kad esąs ten, kur jam, tiesą sakant, ne vieta, kur jį, didžiai bjaurėdamasis, vien todėl, kad tai būtina ir pateisinama tarnybiniu reikalu, pasikvietęs ponas. Tad jam derėję skubiai prisistatyti, duotis apklausiamam, o paskui, jei tik įmanu, dar skubiau dingti. Negi jisai koridoriuje visai nejutęs, kad jam ten ne vieta? O jeigu jutęs, tai kaipgi galėjęs slankioti tenai lyg galvijas po pievą? Argi jis buvęs kviestas ne naktinei apklausai ir argi nežinąs, kodėl tos naktinės apklausos įvestos? Naktinių apklausų paskirtis — ir čia K. išgirdo dar vieną jų prasmės aiškinimą — esanti tik skubiai, naktį, prie dirbtinės šviesos, turint galimybę po apklausos iškart užmigti ir šitaip užmiršti visą bjaurastį, išklausyti klientus, kurių reginys dieną ponams būtų visai nepakeliamas. O K. elgesys buvęs tikras pasityčiojimas iš visų atsargumo priemonių. Net šmėklos paryčiais pradingstančios, o K., susibrukęs rankas į kišenes, pasilikęs tenai, tarytum laukdamas, kad, jam nepradingus, pradingsiąs visas koridorius su kambariais ir ponais. Taip, girdi,— tuo jis galįs būti tikras,— be jokios abejonės, ir būtų atsitikę, jeigu tik tai būtų kaip nors įmanoma, nes ponų delikatumas esąs beribis. Nė vienas, sakysim, K. neišvarysiąs, nepasakysiąs net to, beje, savaime suprantamo dalyko, kad jis turįs eiti savo keliais; nė vienas to nepadarysiąs, nors visi, kol K. ten sukiojąsis, greičiausiai drebą iš susijaudinimo ir rytmetys, jų mėgstamiausias laikas, esąs jiems apkartintas. Užuot ėmęsi priemonių prieš K., jie, girdi, verčiau linkę kentėti, nors, tiesa, esą galima tikėtis, kad K. galų gale palengva irgi pamatysiąs tai, kas tiesiog badyte bado akis, ir, ponams kankinantis, pats irgi pajusiąs nepakeliamą kančią dėl to, kad taip šiurpiai nederamai, visiems matomas, stoviniuojąs rytmety koridoriuje. Tuščios viltys. Ponai nežiną, o gal dėl savo maloningumo ir atsainumo nenorį žinoti, kad esama ir nejautrių, kietų, jokios pagarbos nesuminkštinamų širdžių. Net naktinė kandis, vargšas padarėlis,— argi ji neieškanti tykaus kampelio dienai atėjus, ar nesiplojanti prie sienos, ar visų labiausiai netrokštanti pranykti ir nesisielojanti, kad negalinti to padaryti? O K., girdi, atsistojąs ten, kur esąs labiausiai matomas, pasiryžęs šitaip, jei tik tai būtų įmanoma, sukliudyti net dienai išaušti. Sukliudyti jis negalįs, bet, deja, galįs užvilkinti ir apsunkinti rytmetį. Argi nematęs, kaip buvo skirstomi dokumentai? Šito esą niekam nevalia matyti, išskyrus tiesioginius skirstymo dalyvius. To, girdi, savo pačių namuose nevalia matyti net šeimininkui su šeimininke.

Apie tai jie tiktai vieną kitą užuominą girdėję, sakysim, kad ir šiandien iš patarnautojų. Argi jis nepastebėjęs, kaip sunkiai dokumentų skirstymas vykęs, o juk kiekvienas ponas tarnaująs tiktai reikalui, niekados negalvojąs apie asmeninę naudą, todėl visomis jėgomis privaląs stengtis, kad dokumentų skirstymas, tasai svarbus pamatinis darbas, vyktų sparčiai, sklandžiai ir be kliuvinių? Ir argi K. iš tikrųjų nė mintis netoptelėjusi, jog pagrindinė visų sunkumų priežastis buvusi ta, kad skirstyti tekę kone prie uždarų durų, kad ponai, kurie, be abejo, tarpusavy būtų akimirksniu susitarę, negalėję tiesiogiai bendrauti savitarpy, o patarnautojų tarpininkavimas neišvengiamai užtrunkąs kone valandų valandas, niekados nepraeinąs be skundų, esąs nesibaigianti kančia ponams ir patarnautojams ir, ko gero, dar atsiliepsiąs žalingais padariniais ir vėlesniame darbe. O kodėl gi ponai negalėję bendrauti? Tai argi K. vis dar nesuprantąs? Nieko panašaus šeimininkė — o šeimininkas tatai savo ruožtu irgi patvirtino — dar, girdi, niekados neregėjusi, o juk jiems yra tekę matyti visokiausių užsispyrėlių. Tai, apie ką šiaip neišdrįstum nė prašnekti, jam reikią tiesiai sakyti, kitaip jisai nesuprantąs netgi būtiniausių dalykų. Ką gi, jeigu jau reikią, tebūsią pasakyta: dėl jo, tik dėl jo ir dėl jo vieno ponai negalėję išeiti iš kambarių, nes rytais, tiesiai iš miegų, jie esą pernelyg drovūs, pernelyg jautrūs, kad įstengtų pasirodyti svetimoms akims; nors ir būtų visiškai apsirengę, jie stačiai jaučiąsi pernelyg apsinuoginę, kad galėtų pasirodyti. Sunku esą pasakyti, ko jie taip gėdijąsi, galbūt tie amžini darbininkai gėdijąsi tik to, kad miegojo. Bet galbūt dar labiau negu pasirodyti ponai gėdijąsi pažvelgti į prašalaičius; jie nenorį, kad dabar, rytą, juos staiga ir be užuolankų, su visu natūraliu tikrumu užkluptų tai, su kuo jie sėkmingai susidorojo per naktines apklausas,— taip sunkiai jiems pakeliamų klientų reginys. Mat kaip tik šito jie negalį ištverti. Kas per žmogus turįs būti, kad šito nepaisytų? Ogi toks žmogus kaip K. Žmogus, kuris lyg užsimiegojęs su kvaišu abejingumu ignoruojąs viską, ir įstatymą, ir pačią paprasčiausią žmogišką atodairą, kuriam visai nerūpį, kad per jį dokumentų skirstymas darąsis mažne neįmanomas, kad jis kenkiąs geram namų vardui, ir kuris sukeliąs dar niekad nebūtą padėtį, kai ponai, įvaryti neviltin, pradedą patys gintis, kai jie, paprastam žmogui tiesiog neįsivaizduojamai ilgai tvardęsi, puolą prie skambučio ir šaukiąsi pagalbos, kuri nugintų šalin niekaip kitaip nesujaudinamą K.! Jie, ponai, šaukiąsi pagalbos! Argi šeimininkas su šeimininke ir visu savo personalu jau seniai nebūtų tekinomis atbėgę, jeigu tik būtų išdrįsę nekviesti, rytą, pasirodyti

ponams,— tegu ir tik tam, kad pagelbėję išsyk vėlei pradingtų? Drebėdami iš pasipiktinimo K. elgesiu, sielvartaudami, kad esą tokie bejėgiai, jie stovėję šičia, koridoriaus pradžioje, ir skambutis, kurio jie, tiesą sakant, niekados nesitikėję, buvęs jiems tikras išganymas. Ką gi, didžiausia blogybė jau praėjusi. Kad taip jiems būtų leista bent akies krašteliu dirstelti, kaip smagiai plušą nuo K. pagaliau išgelbėti ponai! Beje, pačiam K. dar niekas nepraėję, jam, be abejo, teksią atsakyti už tai, ką jis čia pridaręs.

Tuo metu jie pasiekė bendrąją salę; ne visai suprantama buvo, kodėl šeimininkas, šitaip širsdamas, vis dėlto atvedė K. čionai; galbūt jis vis dėlto suprato, jog K. toks pavargęs, kad kol kas niekaip neįstengs palikti smuklės. Nelaukdamas, kol bus pakviestas sėstis, K. išsyk smukte susmuko ant vienos statinės. Čia, tamsoje, jam buvo malonu. Didelėje salėje dabar tik viršum alaus čiaupų degė silpna elektros lempelė. Ir lauke dar buvo gūdi tamsa, rodėsi, kad ten pūga. Sėdėdamas čia, šilumoje, turėjai būti dėkingas ir tik žiūrėti, kad nebūtum išvytas. Šeimininkas su šeimininke tebestovėjo prieš jį, tarytum jis ir dabar dar būtų kėlęs kokį pavojų, tarytum, turint galvoje, kad juo visiškai neįmanoma pasitikėti, būtų buvę nevalia atmesti galimybės, kad jis, ūmai pašokęs, pamėgins vėl įsibrauti koridoriun. Be to, juodu ir patys, naktį išgąsdinti ir taip anksti atsikėlę, atrodė pavargę, ypač šeimininkė, vilkinti lyg šilkas šiugždančią, rudą, šiek tiek netvarkingai susagstytą ir surištą suknelę su plačiais padurkais,— ir iš kur ji tik tokią šitaip skubėdama ištraukė? — galvą lyg pakirstą laikė atrėmusi vyrui į petį, šluostinėjosi akis plonytėlaite nosine ir retsykiais vaikiškai piktomis akimis varstė K. Norėdamas nuraminti tą porą, K. pasakė, kad viskas, ką juodu dabar jam papasakojo, jam esą naujiena, kad jis, ir nežinodamas viso to, ilgiau vis tiek nebūtų pasilikęs koridoriuje, kur jam tikrai nebuvę kas veikia, kad jis tikrai nieko nenorėjęs kamuoti ir kad viskas nutikę tik dėl baisaus jo nuovargio. Jis dėkojąs už tai, kad juodu užbaigę tą nemalonią sceną, o jeigu būsiąs patrauktas atsakomybėn, tai nė kiek nesiginčysiąs, nes tik šitaip galįs visiems sukliudyti neteisingai aiškintis jo elgesį. Dėl tokio jo elgesio buvęs kaltas tik nuovargis, niekas daugiau. O tasai nuovargis iš to, kad jis dar nepripratęs prie alinamų apklausų. Juk esąs čia visai neseniai. Kai sukaupsiąs šiek tiek patirties, panašių dalykų niekados daugiau nebebūsią. Galbūt jis pernelyg rimtai žiūrįs į apklausas, tačiau tai juk tikriausiai ne yda. Jis turėjęs vieną po kitos ištverti dvi apklausas, pirmąją pas Biurgelį, o antrąją — pas Erlangerį, ir ypač pirmoji jį labai nukamavusi, o

antroji, tiesa, neilgai tetrukusi, Erlangeris tik paprašęs jį padaryti paslaugą, tačiau abi apklausos drauge jau viršijančios tai, ką jis vienu metu įstengiąs pakelti, galbūt jų ir kokiam kitam žmogui, sakysim, ponui šeimininkui, būtų per daug. Po antrosios apklausos jis, tiesą sakant, jau stačiai svirduliuodamas ėjęs. Buvęs tarytum apgirtęs; juk tuodu ponus regėjęs ir girdėjęs tik pirmą sykį, o turėjęs jiems dar ir atsakinėti. Viskas, kiek jam esą žinoma, klostęsi gana gerai, bet paskui nutikusi toji nelaimė, tačiau dėl jos, turint galvoje tai, kas pirmiau buvo, kažin ar esą galima jį kaltinti. Deja, tik Erlangeris ir Biurgelis perpratę jo būklę, juodu, žinoma, būtų juo pasirūpinę ir užkirtę kelią visoms vėlesnėms bėdoms, tačiau Erlangeris išsyk po apklausos turėjęs išeiti, matyt, išvažiavęs pilin, o Biurgelis, veikiausiai pailsęs nuo apklausos,— kaipgi tad K. galėjęs nepavargdamas ją ištverti? — užmigęs ir net dokumentų skirstymą pramiegojęs. Jeigu tik K. būtų pasitaikiusi panaši galimybė, jis būtų ja su džiaugsmu pasinaudojęs ir su mielu noru atsisakęs visų draudžiamų reginių, juo labiau kad iš tikrųjų jis juk nieko neįstengęs įžiūrėti, tad net patys jautriausi ponai būtų galėję nesidrovėdami jam rodytis.

Apklausų — ypač pas Erlangerį — paminėjimas ir pagarbi K. šneka apie ponus palankiai nuteikė šeimininką. Šis, rodėsi, buvo besutinkąs patenkinti K. prašymą leisti jam, pasidėjus kokią lentą ant statinių, pamiegoti čia bent ligi prašvis; tačiau šeimininkė aiškiai priešinosi; tik dabar susizgribusi, kad jos suknelė netvarkinga, ir tuščiai ją čia vienur, čia kitur pešiodama, ji vis purtė galvą; panašu buvo, kad vėl prasideda senas jųdviejų ginčas apie namų tvarką. K., tokiam nuvargusiam, sutuoktinių pašnekesys pasidarė didžiai reikšmingas. Būti išvarytam iš čia jam rodėsi didesnė nelaimė nei visa, ką jis ligi šiol buvo patyręs. Nevalia buvo leisti, kad taip atsitiktų, net jeigu šeimininkas su šeimininke būtų susivieniję prieš jį. Susirietęs ant statinės, jis tykodamas tol žiūrėjo į juodu, kol šeimininkė, kurios nepaprastas jautrumas jau seniai buvo kritęs K. į akis, staiga žengtelėjo į šalį — greičiausiai ji su šeimininku kalbėjosi jau apie kitus reikalus — ir sušuko:

— Kaip jis į mane žiūri! Vyk jį galų gale lauk!

Tačiau K., naudodamasis proga ir dabar jau visai įsitikinęs, kad pasiliks, kone abejingai tarė:

— Aš ne į tave žiūriu, tik į tavo suknelę!

— Kodėl į mano suknelę? — susijaudinusi paklausė šeimininkė. K. gūžtelėjo.

— Eime! — pasakė šeimininkė šeimininkui.— Juk tas valkata girtas. Tegu pamiegos čia ir išsiblaivys!

Ir ji dar paliepė Pepei, kuri, susivėlusi, nuvargusi, atsainiai laikydama šluotą, pašaukta išniro iš tamsos, pamesti K. kokią pagalvę.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Pabudęs K. iš pradžių pamanė, kad beveik nebus nė miegojęs; salėje, kaip ir anksčiau, buvo tuščia ir šilta, visas sienas gaubė tamsa, lempelė viršum alaus čiaupų užgesusi, už langų irgi naktis. Tačiau jam pasirąžius, pagalvei nukritus ant grindų, o lentai ir statinėms sugirgždėjus, išsyk atėjo Pepė, ir dabar jis sužinojo, kad jau vakaras, o jis išmiegojęs daugiau nei dvylika valandų. Šeimininkė dieną kelis kartus jo teiravusis, Gerštekeris, kuris rytą, kai K. kalbėjosi su šeimininke, laukęs jo čia, tamsoje, prie alaus bokalo, bet paskiau nebeišdrįsęs K. žadinti, sykį irgi, girdi, buvo atėjęs užmesti akį į K., o galų gale neva ir Fryda užsukusi ir valandžiukę pastovėjusi šalia K., tik ji veikiausiai ne dėl K. atėjusi, o norėjusi čia šį bei tą pasirengti, mat vakare vėlei pradedanti savo senąją tarnybą.

— Tu jai nebemielas? — paklausė Pepė, atnešusi kavos ir pyragaičių.

Tačiau paklausė jau nebe piktai kaip anksčiau, o liūdnai, sakytumei per praėjusį laiką būtų patyrusi pasaulio piktybę, prieš kurią visa sava piktybė nublanksta ir darosi beprasmiška; su K. ji kalbėjosi lyg su žmogum, kenčiančiu tą patį skausmą, o kai jis gurkštelėjo kavos, tarėsi pastebėjusi, kad kava jam nepakankamai saldi, tad nuskubėjusi atnešė pilną cukrinę. Tiesa, liūdesys jai nesutrukdė šiandien gal net smarkiau išsipuošti nei pereitą kartą; į plaukus buvo įsipynusi gausybę kilpelių ir raištelių, kaktoje ir smilkiniuose garbanėlės buvo kruopščiai paraitytos žnyplėmis, o ant kaklo turėjo grandinėlę, nukarusią gilion palaidinukės iškirptėn. Patenkintas, kad pagaliau bent sykį išsimiegojo ir gavo atsigerti geros kavos, K. kyštelėjo pirštus prie vienos kilpelės, mėgindamas ją atrišti, tačiau Pepė pavargusiu balsu tarė:

— Neliesk manęs.

Mergina atsisėdo greta K. ant statinės, ir jam visai nereikėjo nė klausti, kas per sielvartas ją taip slegiąs, Pepė pati išsyk pradėjo pasakotis, įsmeigusi sustingusį žvilgsnį į K. kavinuką, tarytum net pasako-

jant jai būtų reikalingas koks nors pašalinis dirgiklis, tarytum ji, net šnekėdama apie savo sielvartą, negalėtų jam visiškai atsidėti, nes tas sielvartas pranokstąs jos jėgas. Visų pirma K. sužinojo, kad jis pats esąs kalčiausias dėl Pepės negandos, tačiau ji, girdi, ant jo nepykstanti. Pasakodama mergina karštai linkčiojo galvą, kad K. negalėtų paprieštarauti. Iš pradžių jis išsivedęs Frydą iš baro ir šitaip davęs Pepei progą iškilti. Šiaip jau, girdi, neįmanoma nė sugalvoti, kas dar būtų galėję paskatinti Frydą atsisakyti tarnybos, ji sėdėjusi bare lyg voras savajam tinkle, visur nutiesusi jai vienai žinomas gijas; prieš pačios Frydos valią ją iš ten iškrapštyti būtų buvę visai neįmanoma, tik meilė žemesnio luomo žmogui, taigi dalykas, nesuderinamas su jos padėtimi, galėjo ją iš tos vietos išvaryti. O Pepė? Ar ji kada nors ketinusi tą vietą užimti? Buvusi kambarinė, turėjusi nereikšmingą, mažai vilčių teikiančią tarnybą, apie puikią ateitį svajojusi kaip ir kiekviena mergina, svajoti juk sau neuždrausi, tačiau rimtai nemaniusi prasimušti, buvusi jau patenkinta tuo, kas pasiekta. Bet štai Fryda staiga dingusi iš baro, viskas įvykę taip staigiai, kad šeimininkas išsyk neturėjęs po ranka tinkamos pamainos, ėmęs žvalgytis, ir jo žvilgsnis nukrypęs į Pepę, kuri, tiesa, pasistengusi kristi jam į akis. Tuo metu ji mylėjusi K. taip, kaip dar nieko, girdi, nebuvusi mylėjus: juk mėnuo po mėnesio ji tupėjusi apačioje, savo mažutėje tamsioje kamarėlėje, jau susitaikiusi su mintimi, kad reikės ten niekieno nepastebėtai praleisti metų metus, galbūt, jeigu itin nesiseks, ir visą gyvenimą, ir šit staiga pasirodęs K., didvyris, merginų vaduotojas, atvėręs jai kelią aukštyn. Jis, tiesa, nieko apie ją nežinojęs, ne dėl jos taip padaręs, tačiau tai nė kiek nesumenkinę jos dėkingumo, priėmimo tarnybon išvakarėse — kad bus priimta, dar tikrai nežinojusi, tačiau tai vis dėlto buvę jau labai įtikėtina — ji, girdi, ištisas nakties valandas leisdavusi su juo kalbėdamasi, jam į ausį kuždėdama padėkos žodžius. O tai, kad K. užsikrovęs sau ant pečių kaip tik Frydos naštą, jos akyse buvę net dar didesnis žygdarbis; nesuvokiamo savęs išsižadėjimo ženklas buvęs tai, kad K., idant iškeltų Pepę, savo mylimąja padaręs Frydą — nedailią, senyvą, liesą merginą trumpučiais retais plaukais, be to, dar ir klastingą, amžinai turinčią kažin kokių paslapčių, matyt, susijusių su jos išvaizda; girdi, kai veido ir kūno menkystė nekelianti abejonių, reikalingos bent kokios kitokios paslaptys, kurių niekas negalįs patikrinti, sakysim, kad ir jos tariamasis ryšys su Klamu. Anuomet Pepei kilusios net tokios mintys: ar tai įmanomas daiktas, kad K. tikrai mylėtų Frydą, gal jis apsigavęs; o gal net

vien Frydą apgaudinėjąs, galbūt vienintelis visos šios istorijos padarinys būsiąs tik Pepės iškilimas, gal tuomet K. pastebėsiąs apsigavimą, nebenorėsiąs jo slėpti ir matysiąs jau nebe Frydą, o vieną Pepę, juk tai visai nebūtinai beprotiška Pepės fantazija, kaip mergina su mergina ji galinti su Fryda kuo puikiausiai varžytis, to niekas nenuneigsiąs, juk visų pirma tik Frydos padėtis ir gebėjimas apgaubti savo tarnybą ypatingu švitesiu šią akimirką apakinęs K. Todėl tad Pepė dabar ir svajojusi, kad K., jai gavus vietą bare, ateisiąs maldauti jos malonės, o ji tuomet galėsianti rinktis: arba atsiliepti į tą meldimą ir netekti vietos, arba atstumti jį ir dar aukščiau kilti. Ir ji nusprendusi, kad visko išsižadėsianti ir nužengsianti pas jį, ir išmokysianti jį tikrosios meilės, kurios iš Frydos jis niekados negalįs patirti ir kuri nepriklausoma nuo jokių garbingų postų pasaulyje. Bet paskui viskas kitaip išėję. Ir kas gi dėl to kaltas? Pirmiausia K., o paskui, žinia, ir Frydos suktumas. Pirmiausia K.; ko gi jis norįs, kas per keistas žmogus esąs? Ko jis siekiąs, kokie gi jau tie svarbūs dalykai, kuriems jis atsidedąs ir per kuriuos pamirštąs tai, kas visai šalia, kas visų geriausia, visų gražiausia? Pepė esanti auka, o viskas esą kvaila ir viskas žuvę; ir tas, girdi, kam užtektų jėgų užkurti ir sudeginti visą „Ponų smuklę", bet iki pačių pamatų, kad nė ženklo neliktų, kaip popierius sudeginamas krosnyje,— tasai, girdi, šiandien būtų Pepės išrinktasis. Taigi Pepė stojusi už baro, prieš keturias dienas, kaip tik pietų metui priartėjus. Darbas čia nesąs lengvas, tas darbas tiesiog žudąs žmogų, tačiau ir pasiekti čia esą galima nemenkų dalykų. Pepė ir anksčiau negyvenusi tik su šia diena, nors ji nė drąsiausiose mintyse nesitaikiusi į tą vietą, tačiau pakankamai prisižiūrėjusi, žinojusi, kas tai per vieta, nebuvusi jai nepasirengusi. Nepasirengusi, girdi, tos vietos nė negali perimti, jau pirmomis valandomis jos netektum. Juo labiau jeigu pradėtum čia elgtis kaip kambarinė! Mat kambarinė, girdi, ilgainiui imanti jaustis visų palikta ir užmiršta; tai esąs beveik kaip kalnakasio darbas, bent jau sekretorių koridoriuje, tenai, girdi, išskyrus vieną kitą dieninį klientą, šmirinėjantį į vieną ir kitą pusę, nedrįstantį nė akių pakelti, kiaurą dieną neišvysi nė vieno žmogaus, nebent dvi tris kitas kambarines, o ir tos esančios panašiai suniurusios. Rytais apskritai nevalia išeiti iš kambario, tuo metu sekretoriai pageidaują būti vien tarp saviškių, valgį jiems iš virtuvės nešioją tarnai, kambarinės čia paprastai visai nesikišančios, ponams valgant, girdi, koridoriuje irgi nevalia rodytis. Tik tuomet, kai jie dirba, kambarinėms leidžiama kuopti — tik, žinoma, ne gyvenamus, o vien tuo metu kaip tik tuščius kambarius, ir dirbti jos privalančios

labai tyliai, kad netrukdytų ponų darbo. Bet kaipgi iškuopsi tyliai, jeigu ponai gyveną kambariuose po kelias dienas, be to, ir tarnai, nevalyvi galvijai, juose sukinėjąsi, ir kambarys, į kurį galų gale įleidžiama kambarinė, atrodąs taip, kad, girdi, nė tvanas neįstengtų švariai jo išplauti. Nieko nepasakysi, aukšti tatai ponai, tačiau turi smarkiai tvardyti šleikštulį, kad galėtum kuopti, kur jų būta. Juk kambarinėms darbo ne pernelyg daug, užtai tas darbas iš peties. Ir nė vieno gero žodžio, vien amžini priekaištai, o ypač skaudūs ir dažni — kad bekuopiant dokumentai pradingę. Iš tikrųjų niekas nepradingstą, kiekvienas popierėlis atiduodamas šeimininkui, tačiau dokumentai, žinia, dingstą, tik jau ne per kambarinių kaltę. O tada atvykstančios komisijos, ir merginos privalančios išeiti iš savojo kambario, ir komisijos rausiančios jų patalą, juk merginos turto neturinčios, visi jų daiktai telpą krepšy ant nugaros, bet komisijos vis tiek ieškančios valandų valandas. Žinoma, nieko nerandančios, kaipgi, girdi, dokumentai galį ten patekti? Ką merginoms su dokumentais veikti? Tačiau viskas baigiąsi vis tiek vien šeimininko perduodamais nusivylusios komisijos keiksmais ir grasinimais. Ir niekad nesą ramybės, nei dieną, nei naktį, triukšmas ligi pusiaunakčio ir triukšmas nuo ankstyvo ryto. Kad bent neprivalėtum tenai gyventi, bet juk privalai, mat tarpuos tarp valgymų nešioti iš virtuvės užsakomus užkandžius esąs kambarinių darbas, o ypač naktį. Amžinai tas ūmus kumščio smūgis į kambarinių duris, tas užsakymo diktavimas, tu leki žemyn į virtuvę, purtai iš miegų virėjų parankinius, dedi padėklą su užsakytais valgiais už savų durų, iš ten jį pasiimą tarnai,— kaip visa tai liūdna. Tačiau tai dar, girdi, ne blogiausias dalykas. Blogiausia, priešingai, kai nebūną užsakymų, kai gilų vidurnaktį, kada visi jau turėtų miegoti, o daugumas pagaliau iš tikrųjų miegą, kartais kas nors imą slankioti aplink kambarinių duris. Tuomet merginos lipančios iš savo lovų,— tos lovos viena ant kitos, juk ten visur labai maža vietos, visas merginų kambarys esąs ne kas kita kaip didžiulė skrynia su trim skyriais,— klausančios prie durų, klaupiančios ant žemės, puolančios viena kitai į glėbį iš baimės. O slankiotojas už durų visą laiką girdėti. Visoms būtų jau tikra laimė, jeigu jis pagaliau įžengtų vidun, bet nieko nenutinką, niekas vidun neįžengiąs. Ir juk reikią sau pasakyti, kad čia nebūtinai turįs grėsti pavojus, galbūt tas, kas vaikštinėjąs šen ir ten už durų, tiktai svarstąs, ar nereikėtų ko užsisakyti, o paskui vis tiek nepasiryžtąs. Gal čia tik tai, bet gal ir visai kas kita. Juk iš tikrųjų apie ponus visai

nieko nežinai, beveik nesi jų regėjusi. Šiaip ar taip, merginos kambaryje tirpstančios iš baimės, o kai paskui už durų viskas pagaliau nutylą, jos, girdi, sėdinčios atsirėmusios į sieną ir neturinčios jėgų vėlei lipti į lovas. Toks gyvenimas vėlei laukiąs Pepės, dar šį vakarą ji turėsianti užimti savąją vietą merginų kambaryje. O kodėl? Per K. ir Frydą. Vėl teksią grįžti į tą gyvenimą, iš kurio ji vos vos ištrūkusi,— ištrūkusi, tiesa, su K. pagalba, tačiau ir didžiausiomis savo pastangomis. Mat toje tarnyboje merginos apsileidžiančios, net ir tos, kurios šiaip pačios rūpestingiausios. Ir kam gi joms puoštis? Niekas jų nemato, geriausiu atveju — virtuvės personalas; kuriai to pakanka, ta tegu sau puošiasi. O šiaip — visą laiką arba savo kambarėlyje, arba ponų kambariuose, į kuriuos net įžengti švariais drabužiais būtų lengvabūdiškas išlaidumas. Ir amžinai dirbtinėj šviesoj ir troškiam ore,— mat visąlaik šildoma,— ir, tiesą sakant, amžinai pavargusi. Vienintelę laisvą popietę savaitėje geriausiai, girdi, praleisi, jeigu, įsitaisiusi kokiam virtuvės užkabory, ramiai ir be baimės pamiegosi. Tad kam gi puoštis? Taigi merginos mažne pusnuogės vaikštančios. Ir staiga Pepė buvusi perkelta į barą, kur, norint įsitvirtinti, reikią elgtis tiesiog priešingai, kur visą laiką būni žmonių akyse, o tarp jų esama labai išpaikintų ir pastabių ponų, tad visuomet, girdi, privalai atrodyti kuo poniškiau, kuo patraukliau. Žodžiu, tai buvęs tikras posūkis. Ir Pepė galinti tvirtinti, kad niekur nesuklupusi. Dėl to, kaip viskas vėliau susiklostys, Pepė galvos nesukusi. Žinojusi, nė kiek neabejojusi, kad turinti gabumų, reikalingų tai vietai, ir dabar tebesanti tuo tikra, to įsitikinimo niekas neatimsiąs iš jos net šiandien, pralaimėjimo dieną. Sunku buvę tik gerai pasirodyti pačiu pirmuoju metu, nes ji buvusi vargšė kambarinė, be suknelių ir papuošalų, o ponai neturį kantrybės laukti, kolei tu pasikeisi, jie norį išsyk, be jokio perėjimo turėti deramą baro panelę, kitaip tuoj nusigręžią nuo tavęs. Galima, girdi, manyti, kad jų reikalavimai nesą labai dideli, jeigu jau Fryda įstengusi juos patenkinti. Tačiau tai netiesa. Pepė apie tai daug kartų galvojusi, juk ir su Fryda ji dažnokai susidurdavusi, o kurį laiką drauge net miegojusi. Nelengva esą Frydą permanyti, ir tą, kas ne itin atidus,— o kurie gi ponai itin atidūs? — ji išsyk suklaidinanti. Niekas geriau už pačią Frydą nežinąs, kaip apgailėtinai ji atrodanti, sakysim, pirmą sykį pamatęs, kaip ji plaukus išsipina, iš užuojautos, girdi, net rankom suploji, tokiai merginai, jei žiūrėtum teisybės, nevalia net kambarine būti; Fryda ir pati tatai žinanti, ne vieną naktį dėl to verkusi, glaudusis prie Pepės ir dėjusi Pepės plaukus sau prie galvos. Bet kai ji stojanti tarnybon, visos abejo-

nės pradingstančios, ji laikanti save visų gražiausia ir mokanti visus tuo deramai įtikinti. Ji pažįstanti žmones, tai ir esąs josios tikrasis menas. Ir apsukriai meluojanti ir apgaudinėjanti, kad žmonės neturėtų laiko geriau jos apžiūrėti. Žinoma, ilgainiui to nepakanką, žmonės juk turį akis, tad galų gale teisybę ir išvystų. Tačiau tą pat akimirką, kai pajuntanti tokį pavojų, Fryda jau turinti parengusi kokią kitą priemonę, pastaruoju metu, sakysim, savo ryšį su Klamu! Jos ryšys su Klamu! Jeigu netiki, juk gali patikrinti; nueik ir paklausk Klamą. Gudru, gudru. O jeigu tu, pavyzdžiui, nedrįstum su tokiu klausimu eiti pas Klamą, galbūt net ir su daug svarbesniais klausimais nebūtum pas jį įleistas, jeigu Klamas tau ir visai nepasiekiamas,— tik tau ir į tave panašiems, nes Fryda kada panorėjusi striksinti pas jį,— jeigu ir taip, tu vis tiek galįs jos šnekas patikrinti, tereikią tik palaukti! Klamas juk ilgai negalėsiąs kęsti tokių melagingų gandų, juk jam tikrai pašėlusiai rūpį, kas apie jį pasakojama bendrojoje salėje ir svečių kambariuose, visa tai jam be galo svarbu, ir jeigu tik būsią neteisybė, jis tuoj paneigsiąs.

Tačiau jis nieko nepaneigia; ką gi, tuomet nėra ko neigti, ir viskas — gryniausia teisybė. Pamatyti, tiesa, galima tik tiek, kad Fryda nešioja alų į Klamo kambarį ir grįžta iš ten su pinigais; o tai, ko nematyti, papasakoja Fryda, ir turi ja tikėti. O ji visai nė nepasakoja, negi ji išplepės tokias paslaptis; paslaptys pačios išsiplepa jos aplinkoje, ir tada, kai jos vis tiek jau išplepėtos, ji, žinia, nebesidrovi ir pati apie jas kalbėti, tačiau tik kukliai, nieko neteigdama, tik remdamasi tuo, kas ir šiaip visuotinai žinoma. Ir dar ne viskuo,— sakysim, apie tai, kad Klamas nuo to laiko, kai ji stojo dirbti bare, geriąs mažiau alaus negu anksčiau, nedaug mažiau, bet vis dėlto pastebimai mažiau, apie tai jinai nekalba, juk čia gali būti visokių priežasčių, gal tiesiog toks metas atėjo, kai alus Klamui pasidarė ne toks skanus, o gal jis net dėl Frydos alų pamiršta. Šiaip ar taip, kad ir kaip tai būtų įstabu, Fryda yra Klamo mylimoji. O kaipgi kiti gali irgi nesižavėti tuo, kas Klamą patenkina; šitaip tad Fryda, tau nė apsidairyti nespėjus, jau tapusi didžiausia gražuole, kaip tik tokia mergina, kokia reikalinga bare; jau net beveik pernelyg gražia, pernelyg galinga, jau jos mažne ir baras nebepatenkina. Ir tikrai — žmonėms regisi keista, kad ji vis dar bare; būti baro panele yra didelis dalykas, tokioje padėtyje ir ryšys su Klamu regisi labai įtikimas, bet jeigu jau baro panelė yra Klamo mylimoji, kodėl gi jis, ir dar taip ilgai, laiko ją bare? Kodėl nepakylėja dar aukščiau? Tūkstantį kartų gali žmonėms sakyti, kad čia nėra jokios prieštaros, kad Klamas turi

savų priežasčių taip elgtis arba kad staiga, galbūt jau ir pačiu artimiausiu metu, ims ir ateis Frydos išaukštinimas,— visa tai nedaro didelio poveikio; žmonės turi tam tikrų nusistatymų ir ilgainiui jokiom gudrybėm nesiduoda nuo jų atitraukiami. Juk niekas neabejojo, kad Fryda yra Klamo mylimoji, net tiems, kurie, matyt, žinojo, kad taip nėra, jau pabodo tuo abejoti. Velniai nematė, būk sau Klamo mylimoji, mąstė jie, bet jeigu jau esi, tai mes turim matyti ir kaip tu kyli. Tačiau nieko negalėjai pastebėti, o Fryda, kaip buvo, taip ir liko bare ir slapčiomis dar net labai džiaugėsi, kad liko. Tačiau žmonių pagarba ėmė mažėti, šito ji, žinoma, nepastebėti negalėjo, juk paprastai ji pastebi viską dar pirmiau, negu tas dalykas pasirodo. Tikrai gražiai, mielai merginai, sykį jau įsitvirtinusiai bare, jokių gudrybių nereikia; kol ji graži, tol bus baro panelė, nebent atsitiktinai nutiktų kokia ypatinga nelaimė. O tokia mergina kaip Fryda priversta visąlaik rūpintis, kad neprarastų vietos, žinoma, jai užtenka proto to neparodyti, veikiau ji tik aimanuoja ir keikia savo tarnybą. Tačiau slapčiomis nesiliauja tyrusi nuotaikas. Tad ir pamatė, kad žmonės pasidarė abejingi, Frydai pasirodžius, nebevertėjo nė akių kelti, net tarnai nebekreipė į ją dėmesio, jiems užteko proto domėtis Olga ir kitom panašiom merginom, iš šeimininko elgesio ji irgi pastebėjo, kad vis sunkiau laikyti save nepakeičiama, vis naujų istorijų apie Klamą irgi nebeįmanoma buvo sugalvoti, viskas turi savo ribas, tad vargšelė Fryda ryžosi žengti naują žingsnį. Kad taip kas nors būtų įstengęs perprasti jos gudrybę! Pepė nujautusi, bet, deja, neperpratusi. Fryda pasiryžo sukelti skandalą, ji, Klamo mylimoji, puls į glėbį pirmam pasitaikiusiam, gal net pačiam menkiausiam. Tai visus sujudins, apie tai bus ilgai kalbama ir pagaliau, pagaliau bus vėlei prisiminta, ką reiškia būti Klamo mylimąja, ką reiškia naujos meilės svaiguly atmesti tą garbę. Sunku buvo tik rasti vyrą, tinkamą tokiam gudriam žaidimui. Tas vyras negalėjo būti Frydos pažįstamas, net kuris nors iš tarnų, toks, ko gero, būtų tik išpūtęs akis ir nuėjęs savo keliais, o svarbiausia — nebūtų elgęsis pakankamai rimtai ir jokios iškalbos nebūtų užtekę paskleisti žiniai, kad Fryda buvusi jo užpulta, nepajėgusi nuo jo apsiginti ir užsimiršimo valandą jam nusileidusi. Tas vyras turėjo būti tegu ir visų menkiausias, bet vis dėlto toks, jog galima būtų įtikinti žmones, kad jis, nors nedailių, nerangių manierų, vis dėlto nieko daugiau negeidė, tiktai Frydos, ir nieko daugiau netroško kaip — dievulėliau tu mano! — Frydą vesti. Tačiau tas vyras, tegu ir prastuolis, dar menkesnis už tarną, daug menkesnis už tarną, vis dėlto turėjo

būti toks, kad dėl jo ne kiekvieną merginą galėtum išjuokti, kad ir kitai nuovokos nepraradusiai merginai jis galėtų pasirodyti kuo nors patrauklus. Ir kurgi tokį vyrą surasi? Kita mergina tikriausiai visą gyvenimą būtų jo veltui ieškojusi. Frydos laiminga lemtis atvedė jai prie baro matininką,— gal net kaip tik tą vakarą, kai šis planas jai pirmą sykį atėjo į galvą. Matininkas! Taigi, o ką gi K„ sau manąs? Kas per ypatingi sumanymai sukąsi jo galvoje? Ar jis siekiąs kokių ypatingų dalykų? Geros tarnybos, apdovanojimo? Ar to siekiąs? Na, tuomet jam nuo pat pradžių reikėję kitaip elgtis. Juk jis — gyvas niekas, tiesiog graudu pažiūrėti, kokioje padėtyje jis atsidūręs. Jis — matininkas, gal tai ir šis tas, vadinasi, jis šio to mokęsis, bet jeigu nemoki savo mokslu pasinaudoti, tai vis tiek nieko iš to neišeiną. O jis dar keliąs pretenzijas, neturėdamas nė menkiausio užnugario, keliąs pretenzijas, tegu ir ne tiesmukai, bet matyti, kad jis keliąs pretenzijas, juk tai visus erziną. Ar jis bent žinąs, kad net kambarinei nepridera ilgėliau su juo šnekėtis. Ir su visom savo ypatingom pretenzijom jis patį pirmą vakarą įvirstąs į primityviausius spąstus. Argi jam ne gėda? Kuo jau toji Fryda jį taip papirkusi? Dabar juk galįs pasisakyti. Negi ta prakauli ir pageltusi vargeta tikrai galėjusi jam patikti? Ak, ne, juk jis nė nepažvelgęs į ją, ji tik pasisakiusi jam, kad esanti Klamo mylimoji, jam tai dar buvusi didelė naujiena, taip jis ir pražuvęs! O ji tada turėjusi kėltis kitur, tada jai, žinoma, nebelikę vietos „Ponų smuklėje". Pepė dar spėjusi ją pamatyti išsikraustymo rytą, visas personalas subėgęs, visiems juk buvę smalsu pažiūrėti. Ir josios galia buvusi dar tokia didelė, kad žmonės jos gailėjęsi; visi, net priešai, gailėjęsi jos; jau nuo pat pradžių pasirodę, kaip teisingai ji viską apskaičiavusi; pulti į tokio vyro glėbį visiems regėjosi nesuvokiamas daiktas, tikras likimo smūgis, mažosios virtuvės mergytės, be abejo, dievinančios kiekvieną baro panelę, stačiai alpo iš sielvarto. Netgi Pepė nejučiomis susigraudinusi, netgi ji neįstengusi visiškai apsisaugoti, nors, tiesą sakant, jos dėmesys krypęs kiton pusėn. Jai kritę į akis, kad Fryda anaiptol nelabai nusiminusi. Juk ją iš esmės buvo ištikusi didi nelaimė, ji ir dėjosi esanti labai nelaiminga, bet to nepakako, tuo vaidinimu ji neįstengė apgauti Pepės. Tad kas ją palaikė? Gal naujos meilės laimė? Na, apie tai nebuvę ko nė galvoti. O kas gi tada? Kas davė jai jėgų rodyti šaltokai malonią miną net Pepei, nors ši anuomet jau buvo laikoma josios įpėdine? Pepei anuomet nebuvę pakankamai laiko apie tai pamąstyti, ji turėjusi per daug darbo, ruošdamasi naujajai vietai. Į tą vietą jai, ko gero, už poros valandų reikėjo stoti, o ji dar neturėjusi

nei dailios šukuosenos, nei elegantiškos suknelės, nei poniškų apatinių, nei padorių batų. Visa tai reikėję įsitaisyti per kelias valandas; jeigu negalėjai tinkamai apsirengti, verčiau turėjai iš viso tos vietos atsisakyti, nes vis tiek, be jokios abejonės, per pirmąjį pusvalandį būtum jos netekusi. Na, iš dalies Pepei ir pavykę. Šukuosenoms ji turinti ypatingų gabumų, sykį net šeimininkė ją kvietusis šukuosenos daryti, ji, girdi, esanti apdovanota itin lengva ranka, tiesa, ir vešlūs jos plaukai labai klusnūs, dėstosi, kaip tik tau patinka. Ir dėl suknelės atsiradusi išeitis. Abi josios kolegės ištikimai ją parėmusios, joms ir garbė savotiška, kad būtent jų grupės mergina tapo baro panele, be to, Pepė, įgijusi galios, vėliau ir jas galėsianti šiek tiek proteguoti. Viena tų merginų jau nuo seno turėjo pasidėjusi brangaus audinio atraižą, tai buvo jos lobis, dažnai ji tą audinį girdamasi ir kitoms rodydavo, tikriausiai svajojo kada nors pati juo šauniai pasipuošti, o dabar, Pepei prireikus,— čia ji labai gražiai pasielgė,— paaukojo jį draugei. Ir abidvi su didžiausiu paslaugumu padėjo jai siūti, net jeigu sau būtų siuvusios, nebūtų įstengusios uoliau darbuotis. Tai buvęs netgi labai smagus, džiugus darbas. Visos trys sėdėjusios, kiekviena ant savo lovos, viena virš kitos, siuvusios ir dainavusios, ir padavinėjusios viena kitai gatavas dalis ir siuvimo reikmenis čia aukštyn, čia žemyn. Pagalvojus apie tai, Pepei vis skaudžiau spaudžią širdį, kad viskas buvo veltui ir kad ji grįžta pas drauges tuščiomis rankomis! Kokia nelaimė, kaip lengvabūdiškai užtraukta, ir kalčiausias čia esąs K.! Kaip anuomet jos visos gėrėjęsi suknele, ji, rodės, buvusi sėkmės laidas, o kai pačioje pabaigoje dar atsiradę vietos juostelei, pradingusios ir paskutinės abejonės. Ir argi ta suknelė tikrai nesanti graži? Dabar ji, girdi, jau aplamdyta ir šiek tiek dėmėta, mat Pepė neturinti kitos suknelės, tad tekę ją dieną naktį vilkėti, bet ir dabar dar, girdi, matyti, kokia ji graži, net prakeiktoji Barnabo mergiotė gražesnės negalėtų įsigyti. O kad ją dar panorėjusi gali suveržti ir atleisti, ir viršuj, ir apačioj, taigi kad, tegu ir viena, užtat tokia kaitaliojama — tatai jos ypatingas pranašumas ir, tiesą sakant, pačios Pepės išradimas. Žinau, Pepei ir nesunku siūti, bet ji tuo nesigirianti; juk jaunoms, sveikoms merginoms viskas tinka. Daug sunkiau buvę įsitaisyti apatinius ir batus, čia, iš teisybės, ir prasidėjusi nesėkmė. Ir čia kaip įmanydamos padėjusios draugės, bet jos ne kažin ką teįstengusios. Joms pavykę surinkti ir sulopyti tiktai šiurkštaus audinio apatinius, o vietoj aukštakulnių aulinukų Pepei tekę likti su šlepetėmis, kurias verčiau slėpti nei rodyti. Draugės guodusios Pepę: juk Frydos apdarai irgi nebuvę labai gražūs, o retsykiais ji slam-

pinėjusi po užeigą tokia sutįsusi, kad svečiai pageidavę būti aptarnaujami verčiau ne jos, bet alaus pilstytojų. Taip tikrai buvę, tačiau Fryda ir galėjusi taip elgtis; ji jau, girdi, buvo pelniusi malonę ir pagarbą, kuomet tikra dama retsykiais pasirodanti ir nešvariais drabužiais, jos išvaizda būnanti tik dar patrauklesnė, tačiau tokia naujokė kaip Pepė? Be to, Fryda visai nė nemokėjusi dailiai rengtis, juk jinai jokio skonio neturinti; jeigu jau kieno nors oda gelsva, tegu tokia, girdi, sau ir būnanti, bet visai nereikėtų, kaip Fryda darė, vilkėti dar ir tokios šviesiai geltonos palaidinukės su gilia iškirpte, kad žmogui nuo to geltonumo net akyse imtų mirgėti. O jeigu apie tai ir nekalbėtume — Fryda juk pernelyg šykšti, kad dailiai rengtųsi; visą uždarbį ji, girdi, laikė suspaudusi, ir niekas nežinojęs kam. Tarnyboje jai pinigų nereikėję, ji versdavusis melais ir suktybėm, tuo pavyzdžiu Pepė nenorėjusi ir negalėjusi sekti, tad visai suprantama, kad ji taip puošusis todėl, jog reikėję, juoba iš pradžių, padaryti visiems gerą įspūdį. Jeigu tik būtų galėjusi pasinaudoti didesniais ištekliais, ji būtų laimėjusi, jai nebūtų pakenkę nei Frydos gudrumas, nei K. paikystė. Juk viskas ir prasidėję kuo geriausiai. Žiupsnelį reikalingų įgūdžių ir žinių jau iš anksčiau turėjusi. Vos atsistojusi už baro, išsyk ten pritapusi. Jai darbuojantis, niekas Frydos nepasigedęs. Tik antrą dieną vienas kitas svečias pasiteiravęs, kurgi pradingusi Fryda. Pepė niekur nesuklydusi, šeimininkas buvęs patenkintas, pirmąją dieną iš baimės jis sukinėjęsis bendrojoje salėje, vėliau tik retsykiais teužeidavęs, o galų gale, kadangi kasoje nebuvę trūkumo,— vidutinės pajamos buvusios net truputėlį didesnės negu Frydos laikais,— ir viską palikęs Pepės nuožiūrai. Ji įvedusi naujovių. Fryda — ne iš uolumo, o iš šykštumo, iš valdžios troškimo, iš baimės, kad nereikėtų perleisti kam nors bent dalelę savo teisių,— pati, bent iš dalies, ypač tuomet, kai kas nors matydavę, ir tarnais rūpindavusis, o Pepė šį darbą visiškai pavedusi alaus pilstytojams, kurie jam daug labiau ir tinką. Dėl to daugiau laiko turėjusi ponų kambariams, svečiai būdavę greit aptarnaujami; vis dėlto ji dar įstengdavusi ir su kiekvienu persimesti bent keliais žodžiais, ne taip kaip Fryda, neva visą save tausojusi Klamui ir kiekvieną kito svečio žodį, kiekvieną mėginimą prisiartinti laikiusi Klamo įžeidimu. Tai, žinia, buvo gudrus sumanymas, nes, retsykiais kurį nors šiek tiek arčiau prisileidusi, ji, girdi, atrodydavo padariusi neregėtą malonę. O Pepė negalinti tokių gudrybių pakęsti, be to, pradžioje jos ir netinkamos. Pepė visiems buvusi maloni, ir visi jai tuo pačiu atsiteisdavę. Visi aiškiai džiaugėsi permaina; kuomet nusi-

plūkę ponai pagaliau randa valandėlę laiko pasėdėti prie alaus bokalo, vienas žodis, vienas žvilgsnis, vienas pečių gūžtelėjimas gali juos stačiai permainyti. Visų rankos taip uoliai stvarsčiusios Pepės garbanas, kad jai bent dešimtį sykių per dieną tekdavę tvarkytis šukuoseną, tų garbanų ir kaspinų pagundai neatsispiriąs niekas, net ir šiaip apie nieką negalvojąs K. Taip pralėkusios jaudulio ir darbų kupinos, tačiau sėkmingos dienos. Kad jos, girdi, nebūtų pralėkusios taip greitai, kad jų būtų buvę nors kiek daugiau! Keturių dienų per maža, nors tu, girdi, taip stengtumeis, kad visai nusialintum, gal jau penktosios būtų pakakę, bet keturių buvę per maža. Pepė, tiesa, jau ir per keturias dienas įsigijusi gerbėjų ir bičiulių, galėjusi kliautis visų žvilgsniais, netgi žengdama per salę su alaus bokalais tiesiog skęsdavusi bičiulystės jūroje, vienas raštininkas, pavarde Bartmejeris, galvą per ją pametęs, padovanojęs jai šitą štai grandinėlę su pakabučiu, o pakabutin įdėjęs savo atvaizdą, nors tatai, žinia, buvęs jau įžūlus gestas; ir šis, ir tas nutikę, tačiau dienų buvę tik keturios, per keturias dienas, Pepei stengiantis, Frydą galinti būti beveik, tačiau vis dėlto ne visai pamiršta; bet ir taip ji būtų buvusi pamiršta, gal ir dar greičiau, jeigu, sukeldama didįjį skandalą, nebūtų iš anksto pasirūpinusi išlikti žmonių lūpose, šitaip ji pasidariusi žmonėms naujiena, tik iš smalsumo jiems norėjęsi vėlei ją pamatyti; tai, kas jiems jau, girdi, buvo iki gyvo kaulo įgrisę, šiaipjau visai neįdomaus K. pastangomis vėl pasidarė įdomu, Pepės jie dėl to, žinia, nebūtų išsižadėję, kol ji stovėjo priešais ir veikė juos pačiu savo buvimu, tačiau dauguma ponų esą senyvo amžiaus, jiems sunku keisti savo įpročius, kad ir kokie vykę būtų mainai, vis tiek reikią bent kelių dienų, kol jie pripranta prie naujos baro panelės, prieš pačių ponų valią reikią tam kelių dienų, gal tik penkių, tačiau keturių neužtenką, Pepė dar vis tiek, girdi, buvusi laikoma laikina pagalbininke. O paskui nutikusi galbūt visų didžiausia nelaimė: per tas keturias dienas Klamas nenusileidęs į svečių kambarį, nors pirmąsias dvi dienas buvęs kaime. Jeigu jis būtų atėjęs, tatai būtų buvęs lemiamas Pepės išmėginimas, beje, išmėginimas, kurio ji mažiausiai bijojusi, kuriuo veikiau džiaugusis. Ji, girdi,— nors, beje, tokių dalykų žodžiais esą geriau nė neliesti,— nebūtų pasidariusi Klamo mylimąja, nebūtų nė melagystėmis kitiems to įteigusi, tačiau būtų mokėjusi bent ne prasčiau už Frydą dailiai pastatyti alaus bokalą ant stalo, būtų mokėjusi ne taip įkyriai kaip Fryda, o gražiai pasisveikinti ir atsisveikinti, ir jeigu tik, girdi, Klamas apskritai ko nors ieškąs merginų akyse, Pepės akys tikrai būtų jį visiškai pasotinusios. Bet kodėl jis neatėjęs? Tai atsitiktinumas? Pepė anuo-

met irgi taip maniusi. Abi dienas laukusi jo kiekvieną akimirką, net ir naktį laukusi. Dabar jau Klamas ateis, be paliovos vis mąsčiusi ir bėginėjusi šen ir ten be jokios kitos priežasties, vien genama klaikaus nerimo ir troškimo, vos jam įėjus, pačiai pirmai jį pamatyti. Tas nepaliaujamas nusivylimas labai ją iškamavęs; galbūt ji dėl to nuveikusi ne tiek, kiek būtų galėjusi nuveikti. Kai tik turėdavusi valandžiukę laiko, sėlindavusi aukštyn, koridoriun, į kurį personalui griežtai draudžiama įžengti, priglusdavusi nišoje ir laukdavusi. Kad taip dabar Klamas imtų ir ateitų, mąsčiusi ji, kad taip galėčiau tą poną paimti iš kambario ir ant rankų nusinešti žemyn, į svečių kambarį. Po ta našta nesugniužčiau, kad ir kokia ji būtų sunki. Tačiau jis neatėjęs. Tame viršutiniame koridoriuje taip tylu, kad, tenai pačiam nebuvus, neįmanoma net įsivaizduoti. Ten taip tylu, kad ilgai nė ištverti neįmanoma, tyla genanti žmogų iš vietos. Bet vis tiek, dešimtį sykių išginta, Pepė vėl dešimtį sykių kopusi viršun. Juk tai buvę beprasmiška. Jeigu Klamas būtų norėjęs ateiti, būtų atėjęs, o jeigu būtų nenorėjęs, Pepė nebūtų jo išviliojusi, net jeigu būtų kone uždususi nišoje nuo širdies plakimo. Tai buvę beprasmiška, o jam neatėjus juk beveik viskas buvę beprasmiška. O jis neatėjęs. Šiandien Pepė žinanti, kodėl jis neatėjęs. Frydai, girdi, būtų buvusi smagi proga, jeigu ji būtų pamačiusi Pepę viršutinio koridoriaus nišoje, abiem rankom spaudžiančią sau širdį. Klamas neatėjęs žemyn dėl to, kad Fryda neleidusi taip atsitikti. Ne prašymais jinai tai pasiekusi, prašymai neprasiskverbią iki Klamo. Tačiau ji, tasai voras, turinti ryšių, apie kuriuos niekas ir nieko nežinąs. Kai Pepė ką nors sakanti kokiam svečiui, tai sakanti atvirai, net kaimyninis stalelis galįs tatai girdėti. O Fryda neturinti ką pasakyti, ji dedanti alų ant stalo ir einanti sau; tik šiugždąs jos apatinis šilkinis sijonas, vienintelis daiktas, kuriam ji nešykštinti pinigų. O jeigu jau ką nors sakanti, tai ne atvirai, bet taip šnibždanti, pasilenkusi prie svečio, kad žmonės prie kaimyninio stalelio ausis pastatą. Tai, ką ji sakanti, greičiausiai juk esą nereikšminga, bet vis dėlto ne visados, ji turinti pažinčių, vienas jų paremianti kitomis, ir nors dauguma jų nutrūkstančios — kas gi imsis visą laiką rūpintis Fryda? — viena kita išsilaikanti. Tomis pažintimis dabar ji ir pradėjusi naudotis. K. davęs jai šią galimybę, užuot tupėjęs prie jos ir ją saugojęs, jis mažne nebūnąs namie, bastąsis kažin kur, čia vienur, čia kitur turįs ką aptarti, viskam skiriąs dėmesio, tik ne Frydai, o galų gale, norėdamas duoti jai dar daugiau laisvės, persikeliąs iš „Tilto“ užeigos į tuščią mokyklą. Aišku, Pepė visų mažiausiai, girdi, linkusi priekaištauti K.

dėl to, kad jis neištvėręs su Fryda; su ja neįmanoma ištverti. Tačiau kodėl jis tuomet jos visai nepalikęs, kodėl vis pas ją grįždavęs, kam savo žygiais žadinęs įspūdį, kad kovojąs už ją? Juk atrodę, kad jis tik tada, kai prisilietęs prie Frydos, pamatęs tikrąją savo menkystę ir dabar siekiąs pasidaryti vertas Frydos, mėginąs kaip nors užsiropšti aukščiau, kad tik todėl laikinai atsižadąs Frydos artumos, idant vėliau galėtų netrikdomas atsigriebti už tuos praradimus. Tuo tarpu Fryda negaištanti laiko, sėdinti mokykloje, į kurią greičiausiai K. slapčiomis ir įtaisiusi, ir stebinti „Ponų smuklę", stebinti K. Turinti po ranka puikiausius pasiuntinius, K. parankinius, kuriuos K. — stačiai neįmanoma patikėti, net ir pažįstant K. neįmanoma patikėti — visiškai perleidęs jai. Ji siuntinėjanti juodu pas savo senus bičiulius, primenanti apie save, aimanuojanti, kad ją laikąs įkalinęs toks žmogus kaip K., kurstanti visus prieš Pepę, žadanti greit pasirodyti, prašanti pagalbos, meldžianti nieko nepasakoti Klamui, kreiptai įtikinėjanti, neva Klamą reikią tausoti, todėl jo, girdi, nieku gyvu nevalia leisti į bendrąją salę. Tai, ką vieniems pateikianti kaip reikalą tausoti Klamą, šeimininkui vaizduojanti kaip savąją sėkmę, atkreipianti jo dėmesį, kad Klamas nebesilankąs. Ir kaip, girdi, jis galįs lankytis, jeigu apačioje patarnaujanti tiktai Pepė? Žinia, šeimininkas nekaltas, toji Pepė, šiaip ar taip, buvusi geriausia pamaina, kurią buvę įmanu rasti, tik jos nepakanką, nepakanką net kelioms dienoms. Apie visą tą Frydos veiklą K. nežinąs; jeigu nesibastąs po kaimą, tai, nieko nenutuokdamas, gulįs jai prie kojų, o ji skaičiuojanti valandas, skiriančias ją nuo baro. Be to, parankiniai ne vien pasiuntinių tarnybą einą, jie esą reikalingi ir K. pavydui kurstyti! Nuo vaikystės Fryda su parankiniais pažįstama, paslapčių vienas nuo kito jie tikrai nebeturį, tačiau K. matant dėl akių pradedą kits kito ilgėtis, ir K. iškyląs pavojus, kad tas ilgesys pavirsiąs didele meile. O K. darąs viską, ko tik Fryda geidžianti, net tai, kas visai prieštaringa, jis pradedąs pavyduliauti parankiniams, tačiau pakenčiąs, kad visi trys liktų drauge, o pats vienas leidžiąsis į klajones. Mažne atrodą, kad jis — trečias Frydos parankinis. O tuomet, girdi, Fryda, remdamasi savaisiais stebėjimais, ryžtasi kirsti didįjį smūgį: nusprendžianti grįžti. Ir tikrai jau pats laikas, tiesiog įstabu, kaip Fryda, gudruolė, viską perprantanti ir viskuo pasinaudojanti; tas mokėjimas stebėti ir apsispręsti — nepakartojamas Frydos gabumas; jeigu, girdi, Pepė jį turėtų, josios gyvenimas visai kitaip būtų prabėgęs. Jeigu Fryda būtų dar dieną ar dvi ilgiau likusi mokykloje, Pepės, girdi,

būtų buvę nebeįmanoma išvaryti, ji būtų galutinai tapusi baro panele, visų mylima ir palaikoma, būtų užsidirbusi pakankamai pinigų ir galėjusi prašmatniai pasipildyti savo skurdžius apdarus, dar po dienos ar dviejų Klamo jokiomis intrigomis būtų nebepavykę neleisti į svečių kambarį, jis būtų atėjęs, išgėręs, pasijutęs maloniai ir buvęs didžiai patenkintas permaina, jeigu tik apskritai būtų pastebėjęs, kad Frydos nėra, dar po dienos ar dviejų Fryda su savo skandalu, savo pažintimis, parankiniais ir visu kuo būtų buvusi visiškai pamiršta, niekados nebebūtų iškilusi į paviršių. Tuomet gal ji būtų galėjusi juo tvirčiau laikytis įsikibusi K., gal būtų galėjusi iš tikrųjų jį pamilti, jeigu, girdi, tik apskritai tai įstengianti? Ne, ir to ji nebūtų galėjusi. Mat daugiau nei dienos ir K. nebereikią, kad ja pasibodėtų ir perprastų, kaip niekingai ji visaip jį apgaudinėjanti ir savo tariamu grožiu, ir tariama ištikimybe, o labiausiai — tariama Klamo meile; tik dienos, ne daugiau reikia, kad jis išvytų ją iš namų su visa nevalyva parankinių šutve; tik pamanyk, net K. daugiau laiko nebereikią. Ir čia, tarp tų dviejų pavojų, kai kapas jau stačiai pradėjęs vertis viršum jos galvos,— tik per savo paikumą K. palikęs jai dar paskutinį siaurutį takelį,— ji pasprunkanti,— to bemaž niekas nebesitikėjęs, tatai esą priešinga prigimčiai,— ir dabar, žiūrėk, jau ji išvijusi vis dar ją mylintį, vis dar ją persekiojantį K., o bičiulių ir parankinių spaudžiamam šeimininkui pasirodanti kaip gelbėtoja, dėl savo skandalo daug patrauklesnė negu anksčiau, įrodžiusi, kad jos geidžią ir menkiausi, ir patys didžiausi, tačiau kad menkuoju ji tik akimirką susižavėjusi, netrukus, kaip ir dera, jį atstūmusi ir vėl, kaip anksčiau, esanti nebepasiekiama nei jam, nei niekam; tiktai anksčiau, girdi, visu tuo abejota, o dabar tatai vėlei įrodyta. Taip ji sugrįžtanti, šeimininkas, šnairuodamas į Pepę — ar paaukoti ją, nors ir pateisinusią viltis? — dar dvejojąs, bet netrukus perkalbamas, pernelyg daug argumentų Frydos naudai, be to, ji juk vėl parsišauksianti Klamą į svečių kambarius. Štai čia mes dabar, vakare, ir sustoję. Pepė neketinanti laukti, kol Fryda ateisianti ir paversianti vietos perėmimą savo triumfu. Kasą jau perdavusi šeimininkei, galinti eiti savo keliais. Lovos skyrelis merginų kambaryje jai esąs jau prirengtas, ji eisianti ten ir, verkiančių draugių pasveikinta, nusiplėšianti nuo savęs suknelę, išsitrauksianti kaspinus iš kasų ir įgrūsianti kampan, ten viskas būsią gerai paslėpta ir tuščiai nepriminsią laikų, kuriuos privalu pamiršti. Tada pasiimsianti didžiulį kibirą ir šluotą, sukąsianti dantis ir kibsianti darban. Tačiau kol kas turinti dar viską papasakoti

K., nes jis be pagalbos ir dabar dar nebūtų visko perpratęs, o juk turįs aiškiai pamatyti, kaip šlykščiai su Pepe pasielgęs ir kokią nelaimingą ją padaręs. Žinia, ir jis pats čia buvęs tik piktnaudžiavimo auka.

Pepė baigė pasakoti. Atsikvėpdama nusibraukė kelias ašaras nuo akių ir skruostų ir, linguodama galva, ėmė paskui taip žiūrėti į K., lyg norėdama pasakyti, kad iš esmės čia kalbėti reikią visai ne apie josios nelaimę, ji mokėsianti ją ištverti ir nesanti reikalinga niekieno — juo labiau K. — pagalbos ar užuojautos, ji, nors dar jauna, jau pažįstanti gyvenimą, o josios nelaimė tas žinias tik patvirtinanti, tačiau kalbėti čia reikią apie K., jam, girdi, ji norėjusi akis atverti, maniusi, kad tai būtina ir dabar, kai visos jos viltys žlugusios.

— Kokia pašėlusi tavo fantazija, Pepe,— tarė K.— Juk visai netiesa, kad tu tik dabar visus tuos dalykus įžvelgei; tai juk ne kas kita kaip sapnai iš jūsų tamsaus, ankšto merginų kambario, ten visai derami, bet keistai atrodantys čia, erdvioje smuklės salėje. Tokias mintis puoselėdama negalėjai čia įsitvirtinti, tai juk savaime suprantama. Jau ir tavo suknelė ir šukuosena, kuriomis taip giriesi, tėra tos tamsos ir tų jūsų kambario lovų išdarai, ten, be abejo, labai gražūs; tačiau čia slapčiomis arba atvirai visi iš jų juokiasi. O ką gi tu dar pasakoji? Kad aš esąs piktnaudžiavimo ir apgaulės auka? Ne, mieloji Pepe, nė vienas iš mudviejų nesame piktnaudžiavimo ir apgaulės auka. Teisybė, kad Fryda mane šiuo metu yra palikusi arba, kaip tu kad sakai, pasprukusi su parankiniu, spindulėlį tiesos tu įžvelgi, ir tikrai yra didžiai neįtikima, kad ji dar taps mano žmona, tačiau visiška neteisybė, kad aš ja būčiau pasibodėjęs ar net jau kitą dieną išvijęs arba kad ji mane būtų taip apgaudinėjusi, kaip galbūt kita moteris apgaudinėja vyrą. Jūs, kambarinės, esate įpratusios šnipinėti pro rakto skylutę, taip ir atsiranda jūsų mąstysena, jūsų įgūdis iš vienos smulkmenos, kurią tikrai matote, spręsti apie visumą, o tokie sprendimai yra tiek pat įstabūs, kiek ir klaidingi. Šios mąstysenos padarinys, pavyzdžiui, yra tai, kad šiuo atveju aš žinau daug mažiau negu tu. Anaiptol neįstengiu taip tiksliai kaip tu paaiškinti, kodėl Fryda mane paliko. Įtikimiausias paaiškinimas man regisi toji tavo irgi paliesta, tačiau nepanaudota mintis, kad aš ja per menkai rūpinausi. Deja, tai tiesa, aš ja per menkai rūpinausi, tačiau tam būta ypatingų priežasčių, tik apie jas čia nekalbėsime; būčiau laimingas, jeigu ji grįžtų, bet išsyk vėl pradėčiau per menkai ja rūpintis. Taip jau yra. Kol ji buvo su manim, aš vis leisdavausi į tavo iš-

juoktuosius klaidžiojimus; dabar, jai pradingus, esu mažne visai dykas, pavargęs, trokštu vis labiau ir labiau dykinėti. Gal gali man ką nors patarti, Pepe?

— Galiu,— ūmai atkusdama ir stverdama K. už peties, tarė Pepė,— juk mudu abu apgauti, tad ir likim drauge. Eime žemyn pas merginas!

— Kol tu skundiesi, kad esi apgauta,— atsakė K.,— aš negaliu rasti su tavim bendros kalbos. Tu vis nori būti apgauta, nes ta mintis glosto tavo puikybę ir tave graudina. Tačiau teisybė yra ta, kad nesi tai vietai tinkama. O kad nesi jai tinkama, tas taip aišku, jog net aš, pasak tavęs, mažiau už visus nusimanąs žmogus, tatai gebu įžvelgti. Tu gera mergina, Pepe; tačiau nėra visai lengva tatai pamatyti, aš, sakysim, iš pradžių laikiau tave žiauria ir pasipūtusia, tačiau tu nesi tokia, tokią tave darė tik vieta, kuri mušė tave iš vėžių, kadangi nesi jai tinkama. Nesakau, kad toji vieta tau per aukšta; juk tai ne kažin kokia ypatinga vieta, galbūt ji, atidžiau pasižiūrėjus, šiek tiek garbingesnė nei tavo ankstesnė vieta, tačiau skirtumas apskritai nėra didelis, abi veikiau tokios panašios, kad jas net sumaišyti galėtum; ir netgi galėtum tvirtinti, kad kambarine geriau būti negu baro panele, nes ten visąlaik esi tarp sekretorių, o čia, nors ir gaudama teisę aptarnauti svečių kambariuos sekretorių viršininkus, vis dėlto privalai turėti reikalų ir su visai menkais žmogeliais, sakysim, su manim; juk man pagal įstatymą net nevalia būti kur nors kitur kaip tik bendrojoje salėje, tad negi galimybė bendrauti su manimi būtų jau tokia neapsakomai garbinga? Ką gi, tau taip atrodo, gal ir yra tau pagrindo taip manyti. Bet kaip tik todėl ir nesi tinkama. Tai tokia pat vieta kaip ir visos kitos, tačiau tau ji regisi kaip dangaus karalystė, todėl tu visko stveriesi perdėtai uoliai, puošiesi taip, kaip, tavo nuomone, angelai pasipuošę,— iš tikrųjų jie ne tokie,— drebi dėl vietos, jautiesi amžinai persekiojama, visus, kurie tik, tavo nuomone, gali tave paremti, mėgini palenkti savo pusėn perdėtu meilikavimu, tačiau šitaip juos tik trukdai ir atstumi, nes smuklėje jie ieško ramybės ir visai netrokšta, kad prie jų rūpesčių dar prisidėtų ir baro panelės rūpesčiai. Galimas daiktas, kad, Frydai išėjus, nė vienas iš aukštųjų svečių to įvykio nepastebėjo, bet šiandien jie apie jį jau žino ir tikrai pasigenda Frydos, nes Fryda, ko gero, visai kitaip tvarkėsi. Ar ji šiokia, ar tokia būtų buvusi, ar būtų branginus, ar ne savo vietą, tarnyboje ji buvo įgudusi, blaivi ir santūri, tu juk ir pati tatai pabrėži, nors, beje, neįstengei iš jos pasimokyti.

Ar kada nors atkreipei dėmesį į josios žvilgsnį? Tai buvo jau mažne visai ne baro panelės, tai buvo jau mažne šeimininkės žvilgsnis. Ji matė viską, o drauge ir kiekvieną skyrium, ir atskiram žmogui tekęs žvilgsnis dar buvo pakankamai stiprus, kad įstengtų jį pavergti. Didelė čia bėda, kad ji gal buvo liesoka ar senstelėjus, kad įmanu buvo įsivaizduoti ir švaresnius plaukus, visa tai smulkmenos, palyginti su tikrai jos turimomis savybėmis, ir žmogus, kurį tos ydos būtų trikdžiusios, šitaip būtų tiktai parodęs, kad neįstengia įžvelgti didesnių dalykų. Klamui šito, be abejo, negali prikišti, ir tavo netikėjimas, jog Klamas Frydą mylėjo, tėra neteisingas jaunos, nepatyrusios merginos požiūris. Klamas tau — ir visai pagrįstai — regisi nepasiekiamas, todėl tu manai, kad ir Fryda nebūtų galėjusi prie Klamo prieiti. Klysti. Aš čia pasikliaučiau vien Frydos žodžiais, net ir neturėdamas neabejotinų įrodymų. Nors ir kaip neįtikėtinai tas tau atrodo, nors ir kaip nesiderina su tuo, kaip tu supranti pasaulį ir valdininkiją, ir prakilnumą, ir moterų grožio poveikį, tai vis dėlto tiesa; kaip mudu štai sėdime greta vienas kito ir aš spaudžiu delnais tavo ranką, taip, matyt, sėdėjo greta vienas kito ir Klamas su Fryda, lyg tai būtų pats natūraliausias dalykas pasaulyje, ir jis savo valia leisdavosi, net skubėdavo žemyn, niekas, pametęs savo įprastą darbą, netykodavo jo koridoriuje, Klamas pats turėjo teiktis žemyn nusileisti, ir Frydos drabužių trūkumai, kurie tave būtų šiurpinę, jo nė truputėlio netrikdė. Tu nenori tikėti Fryda! Ir nesupranti, kad šitaip pati atsiskleidi, kad šitaip tiktai parodai, kokia esi nepatyrusi! Net žmogus, visai nieko nežinąs apie Frydos ryšį su Klamu, iš visos jos esybės turėtų suprasti, kad ją suformavęs asmuo didesnis už tave ir mane, ir už visus kaimo žmones, ir kad jos pašnekesiai labiau vykę už tuos juokus, kurie įprasti tarp svečių ir kelnerių ir kurie tau regisi esą viso gyvenimo tikslas. Bet aš neteisus. Tu juk ir pati puikiai matai Frydos geras savybes, jos pastabumą, ryžtingumą, įtaką žmonėms, tiktai, žinia, viską klaidingai aiškiniesi, manai, kad ji visados elgiasi savanaudiškai, siekdama pranašumo ir iš piktos valios, ar net kad naudojasi viskuo kaip ginklu prieš tave. Ne, Pepe, Fryda, net ir turėdama tokių strėlių, negalėtų jų iššauti, nes atstumas per mažas. Ji savanaudė? Veikiau galėtum pasakyti, kad ji, paaukodama tai, ką turėjo, ir tai, ko dar galėjo tikėtis, davė mudviem progą išmėginti jėgas aukštesniame poste, ir kad mudu ją nuvylėm ir stačiai verste privertėm vėlei šičia sugrįžti. Nežinau, ar tikrai taip yra, mano kaltė man irgi ne visai aiški, tačiau kai mėginu lyginti save su

tavim, man tokia mintis šmėkšteli, tarytum mudu abu pernelyg triukšmingai, pernelyg vaikiškai, pernelyg neišmaniai, verkdami, draskydamiesi ir timpčiodami būtume mėginę gauti tai, ką, pavyzdžiui, lengvai ir nepastebimai pasiektum Frydos ramumu, Frydos blaivumu,— taip kaip vaikai timpčioja staltiesę, tačiau nieko nelaimi, tiktai nuplėšia žemėn visas grožybes ir padaro jas amžinai nebepasiekiamas,— nežinau, ar tikrai taip yra, bet žinau, kad čia viskas panašiau į teisybę negu tavo pasakojime.

— Ką gi,— tarė Pepė,— tu įsimylėjęs Frydą, nes ji nuo tavęs pabėgo; nesunku būti ją įsimylėjus, kai jos nebėra. Bet net jeigu ir būtų taip, kaip tu norėtum, net jeigu tu visur būtum teisus, net jei būtum teisus ir iš manęs šaipydamasis,— ko gi tu dabar nori? Fryda tave paliko, nei maniškis, nei taviškis aiškinimas neduoda vilties, kad ji grįš pas tave, o net jeigu grįžtų, tau kur nors reikia tą laiką pralaukti, lauke šalta, o tu neturi nei darbo, nei patalo, eime pas mus, mano draugės tau patiks, mes tave jaukiai įkurdinsim, tu mums padėsi darbuotis, juk tas darbas merginoms vienoms tikrai per sunkus, mums, merginoms, nereikės kliautis vien savo galva ir naktimis kęsti baimės. Eime pas mus! Mano draugės irgi Frydą pažįsta, tol pasakosim tau apie ją istorijas, kol tau net pakyrės. Eime gi! Turim ir Frydos nuotraukų, galėsim tau parodyti. Anuomet Fryda buvo dar net kuklesnė negu dabar, tu ją vos beatpažinsi, nebent iš akių, kurios jau ir anuomet visąlaik tykojo. Na kaip, eini?

— O ar galima? Juk dar vakar kilo baisus skandalas, kai buvau užkluptas jūsų koridoriuje.

— Užtat kad buvai užkluptas, o kai pas mus būsi, nebūsi užkluptas. Niekas apie tave nežinos, tik mes trys. Ak, kaip bus smagu. Gyvenimas ten man jau regisi kur kas pakenčiamesnis negu prieš valandėlę. Gal visai ne tiek daug ir prarasiu, pasitraukus iš čia. Žinai, mes ir trise nenuobodžiavom, kai gyvenimas kartus, turi jį pasisaldinti, o apkartintas jis mums buvo nuo jaunų dienų, ką gi, mes trys laikomės krūvoje, gyvenam taip gražiai, kaip tik ten įmanoma, ypač tau patiks Henrietė, o ir Emilija taip pat, aš jodviem apie tave jau pasakojau, tenai tokiom istorijom merginos nė tikėt nenori, tarytum už kambario durų nieko negalėtų nutikti, ten šilta ir ankšta, o mes dar spaudžiamės viena prie kitos; iš tikro, nors mes ir kartu laikomės, iš teisybės niekados viena kitai neįgrystam; priešingai, pagalvojus apie drauges, man beveik regisi, jog ir gerai, kad pas jas sugrįšiu: kodėl gi turėčiau daugiau už jas pasiekti? Juk mes kaip tik todėl ir

buvom artimos, kad kelias į ateitį visoms trims vienodai buvo užkirstas, tik aš vis dėlto prasiveržiau ir buvau nuo jų atskirta. Žinia, nepamiršau jų, ir pirmasis mano rūpestis buvo, kaip čia kuo nors joms pagelbėjus; mano pačios padėtis buvo dar netvirta — nė nežinojau, kokia ji netvirta,— o aš jau mėginau sušnekti su šeimininku apie Henrietę ir Emiliją. Dėl Henrietės šeimininkas nebuvo visai neperkalbamas, tačiau dėl Emilijos, kuri vyresnė už mudvi, maždaug Frydos amžiaus, nedavė man jokios vilties. Bet tik pamanyk, jos visai nenori iš ten ištrūkti, jos žino, kad gyvena tenai varganą gyvenimą, tačiau gerosios bičiulės su tuo jau susitaikiusios, man regis, jog ir ašaras atsisveikindamos jos liejo daugiausia iš liūdesio, kad aš turiu palikti bendrąjį mūsų kambarį ir eiti į šaltį,— ten mums visas pasaulis už kambario sienų atrodo šaltas,— kad turėsiu didelėse, nepažįstamose menėse plūktis su dideliais, nepažįstamais žmonėmis, ir vien tam, kad prastumčiau šiaip taip gyvenimą, nors man juk sekėsi gyventi ir ligi šiol, kol visos trys drauge vertėmės. Ko gero, jos nė nenustebs man dabar sugrįžus, ir tik pataikaudamos trupučiuką paverks ir pasisielos dėl manosios lemties. Bet paskui pamatys tave ir supras, jog gerai buvo, kad turėjau išeiti. Bus laimingos, kad dabar mes turėsim vyrą, pagalbininką ir gynėją, ir žavėsis neatsižavės tuo, kad viskas turi likti paslapty ir kad toji paslaptis mus dar tvirčiau laikys surišusi negu ligi šiol. Eime, prašau tave, eime pas mus! Juk tau nieko nereikia įsipareigoti, tu nebūsi amžinai pririštas prie mūsų kambario, kaip mes kad esame. Jeigu paskui, atėjus pavasariui, susirasi kokį kitą prieglobstį ir tau pas mus nebepatiks, galėsi juk išeiti; tiktai, žinia, paslaptį ir tada turėsi laikyti ir mūsų neišduoti, kitaip toji valanda mums būtų jau paskutinė „Ponų smuklėje“, o šiaip, be abejo, kol gyvensi pas mus, irgi turėsi būti atsargus, nesirodyti ten, kur mums atrodys pavojinga, ir apskritai klausyti mūsų patarimų; štai ir viskas, kas tave saistys, tie dalykai tau juk turės rūpėti taip pat kaip ir mums, o šiaip būsi visai laisvas, darbas, kurį tau skirsim, nebus sunkus, dėl to gali nesibijoti. Na, tai eini?

— Kiek laiko mums liko dar ligi pavasario? — paklausė K.

— Ligi pavasario? — pakartojo Pepė.— Žiema pas mus ilga, labai ilga ir monotoniška žiema. Tačiau dėl to mes ten, apačioje, neaimanuojam, nuo žiemos mes apsisaugojusios. Ką gi, ateina laikas ir pavasariui su vasara, ir kiekvienas jų, matyt, trunka, kiek jam pridera; tačiau dabar, atmintyje, pavasaris ir vasara regisi tokie trumpi, tarytum jie truktų ne ką ilgiau nei dvi dienas ir tarytum net

tomis dienomis, net ir pačią gražiausią dieną, vis tiek retsykiais pasnigtų.

Ūmai atsivėrė durys. Pepė krūptelėjo, mintyse ji buvo pernelyg nutolusi nuo bendrosios salės, tačiau atėjo ne Fryda, bet šeimininkė. Ji dėjosi nustebusi, kad K. dar tebesąs čia. K. atsiprašydamas pasakė, kad laukęs šeimininkės, o drauge padėkojo už tai, kad jam buvę leista čia pernakvoti. Šeimininkė nesuprato, kodėl K. jos laukęs. K. atsakė, kad jam pasirodę, jog šeimininkė dar norėjusi su juo pasikalbėti, jis prašąs atleisti, jeigu apsirikęs, beje, dabar jam jau esąs metas eiti, pernelyg seniai jis palikęs be priežiūros mokyklą, kur tarnaująs sargu, dėl visko, girdi, buvęs kaltas vakarykštis kvietimas, tokiems reikalams jo patirtis esanti dar per menka, daugiau, be abejo, niekados tai nepasikartosią, poniai šeimininkei jis niekados nebepridarysiąs tokių nemalonumų kaip vakar. Ir K. nusilenkė atsisveikindamas. Šeimininkė žvelgė į jį tokiomis akimis, lyg būtų sapnavusi. Tas žvilgsnis ir sulaikė K. ilgiau, negu jis pats būtų norėjęs. Dabar ji dar net trupučiuką šyptelėjo, ir tik nustebęs K. veidas ją, sakytumei, pažadino; atrodė, lyg ji būtų laukusi atsako į savo šypsnį, ir pabudusi tik dabar, kai jo nesulaukė.

— Jei neklystu, vakar tu buvai toks įžūlus, kad išdrįsai kažką pasakyti apie mano suknelę?

K. neįstengė prisiminti.

— Neprisimeni? Kaip ir dera, esi ne tik įžūlus, bet ir bailys.

K. atsiprašė už savo vakarykštį nuovargį, girdi, galimas daiktas, kad vakar jis ko nors priplepėjęs, šiaip ar taip, prisiminti niekaip negalįs. O ir ką gi jis galėjęs pasakyti apie ponios šeimininkės apdarus? Kad jie tokie gražūs, kokių jis dar niekad neregėjęs. Bent jau neregėjęs nė vienos šeimininkės, triūsiančios su tokiais apdarais.

— Užteks tų užuominų! — skubiai tarė šeimininkė. — Nenoriu daugiau iš tavęs nė žodžio girdėti apie apdarus. Nėra ko tau rūpintis mano apdarais. Draudžiu tau tai visam laikui.

K. nusilenkė ir žengė durų linkui.

— Ką gi turėtų reikšti,— sušuko jam įkandin šeimininkė,— kad tu nesi regėjęs nė vienos šeimininkės, triūsiančios su tokiais apdarais? Ką reiškia tokios beprasmiškos užuominos? Juk tai visai beprasmiška. Ką nori tuo pasakyti?

K. atsigręžė ir paprašė šeimininkę nesijaudinti. Žinoma, jo žodžiai buvę beprasmiški. Juk jis nieko ir neišmanąs apie apdarus. Jo padėtyje kiekvienas nesulopytas ir švarus apdaras atrodąs kaip brange-

nybė. Jis, girdi, tik nustebęs, kai išvydęs ponią šeimininkę ten, koridoriuje, naktį, tarp visų tų pusnuogių vyrų, su tokia gražia vakarine suknele, tik tiek.

— Na, pagaliau,— tarė šeimininkė,— pagaliau tu, regis, vis dėlto būsi prisiminęs savo vakarykštę užuominą. O dabar ją papildei dar naujom nesąmonėm. Tikra teisybė, kad apie apdarus nieko neišmanai. Bet tada malonėk — kuo rimčiausiai tave prašau — ir nespręsti, kokie apdarai yra brangenybė, arba kokia vakarinė suknelė netinkama ir panašiai... Apskritai,— čia atrodė, lyg šeimininkę būtų šiurpas nukrėtęs,— tau nėra ko apžiūrinėti mano apdarų, girdi?

O kai K. tylomis jau vėlei buvo benusigręžiąs, ji paklausė:

— Iš kurgi tu taip nusimanai apie apdarus?

K. gūžtelėjo, jis, girdi, visai nenusimanąs.

— Nenusimanai,— tarė šeimininkė.— Tai ir nesiskelbk nusimanąs. Eime kontoron, aš tau kai ką parodysiu, tuomet, tikėkimės, tavo įžūlumas visam laikui išgaruos.

Ji žengė pirma pro duris; Pepė šoko prie K., dėdamiesi, kad K. dar turįs sumokėti, juodu vikriai susitarė, tai buvo lengva, mat K. orientavosi kieme, kurio vartai vedė į šoninę gatvę, greta tų vartų buvo dar maži varteliai, Pepė pasakė maždaug už valandos stovėsianti prie jų ir atversianti juos, K. triskart pasibeldus.

Privati šeimininkų kontora buvo priešais bendrąją salę, reikėjo tik priemenę pereiti, šeimininkė jau stovėjo šviesioje kontoroje ir nekantraudama žvelgė į K. Tačiau pasitaikė dar vienas kliuvinys. Pasirodė, kad priemenėje laukė Gerštekeris, norėjęs pasikalbėti su K. Nelengva buvo juo atsikratyti, šeimininkė irgi atėjo į pagalbą — išbarė Gerštekerį už įkyrumą.

— Kurgi tu? Kurgi? — pasigirdo dar Gerštekerio riksmas, kai durys jau užsivėrė; jo žodžiai šlykščiai susipynė su atodūsiais ir kosuliu.

Kambarys buvo mažas ir per daug prikūrentas. Prie išilginių sienų stovėjo pultas ir geležinė kasa, prie skersinių — spinta ir otomanė. Daugiausia vietos užėmė spinta, kambaryje buvo labai ankšta ne tik todėl, kad ji dengė visą skersinę sieną, bet ir dėl jos gilumo; norėdamas tą spintą visai atverti, turėjai atstumti net trejas duris. Šeimininkė mostelėjo K. sėstis ant otomanės, o pati atsisėdo į sukamą krėslą prie pulto.

— Ar tu nė siuvėjo amato nesi mokęsis? — paklausė šeimininkė.

— Ne, niekados,— atsakė K.

— Tai kas gi tu?

— Matininkas.

— O ką tai reiškia?

K. ėmė aiškinti, nuo to aiškinimo šeimininkė pradėjo žiovauti.

— Tu nesakai teisybės. Kodėl nesakai teisybės?

— Ir tu jos nesakai.

— Aš? Vėl pradedi darytis įžūlus? O jeigu ir nesakau — argi privalau tau duoti apyskaitą? Ir kurgi aš nesakau teisybės?

— Esi ne vien šeimininkė, kaip dediesi.

— Tik pažiūrėk! Tai bent atradimas! O kas gi aš tuomet? Tavo įžūlumas jau tikrai per kraštus liejasi.

— Nežinau, kas tu šiaip esi. Tik matau, kad esi šeimininkė, bet vis dėlto dėvi apdarus, kurie šeimininkei netinka ir kurių nė šiaip, kiek žinau, niekas čia, kaime, nedėvi.

— Šit pagaliau ir prašnekom apie svarbiausią dalyką. Juk tu neįstengi ištylėti, gal tu ir neįžūlus, gal esi tik panašus į vaiką, kuris, žinodamas kokią nors paikystę, niekaip nesiduoda priverčiamas ją nutylėti. Nagi kalbėk! Kuo tie apdarai tokie ypatingi?

— Tu supyksi, jeigu pasakysiu.

— Ne, aš tik pasijuoksiu, juk tai tebus vien kūdikio paistalai. Tai kokie tie apdarai?

— Kad reikalauji, pasakysiu. Ką gi, jie iš gero audinio, gana prabangūs, tačiau pasenę, perkrauti, daug sykių perdarinėti, nusidėvėję, jie nedera nei tavo amžiui, nei stotui, nei padėčiai. Jie man išsyk krito į akis, vos pirmą kartą tave pamačius, maždaug prieš savaitę, čia, priemenėje.

— Šit kaip! Pasenę, perkrauti ir dar kažin kokie? O iš kurgi tu taip gerai žinai?

— Matau juk, tokiems dalykams nereikia mokslo.

— Matai, ir viskas. Tau niekur nereikia teirautis, iš karto žinai, ko reikalauja mada. Žiūrėk dar, pasidarysi man stačiai nepamainomas, nes dailūs apdarai, žinia, yra mano silpnybė. O ką pasakysi sužinojęs, kad šita spinta pilna apdarų?

Šeimininkė atstūmė duris, per visą spintos plotį pasirodė kimšte viena prie kitos sukimštos suknelės, daugiausiai tamsios, pilkos, rudos, juodos, visos rūpestingai sukabintos ir suklostytos.

— Štai mano suknelės, visos pasenusios, perkrautos, kaip tau regisi. Tačiau čia tik tos suknelės, kurioms nebebuvo vietos viršuj,

mano kambaryje, ten aš turiu dar dvi pilnas spintas, dvi spintas beveik tokio didumo kaip ši. Stebiesi?

— Ne, aš kažko panašaus ir tikėjausi; juk sakiau, kad tu ne vien šeimininkė, kad sieki kažko kitko.

— Aš siekiu tiktai gražiai rengtis, o tu esi arba kvailys, arba kūdikis, arba labai blogas, pavojingas žmogus. Dabar jau eik sau, eik!

K. buvo jau priemenėje ir Gerštekeris vėlei laikė jį pastvėręs už rankovės, kai šeimininkė jam įkandin dar šūktelėjo:

— Rytoj gausiu naują suknelę, galbūt liepsiu tave pašaukti.

NOVELĖS

Franz Kafka DIE ERZÄHLUNGEN
S. Fischer Verlag
Frankfurt am Main, 1961

Iš vokiečių kalbos vertė
JUOZAS APUTIS, TEODORAS ČETRAUSKAS, ADOMAS DRUKTENIS, ANTANAS GAILIUS

BĖGANTYS PRO ŠALĮ

Jeigu mes vaikštinėjame naktį gatve ir kažkoks žmogus, jau iš tolo matomas,— mat gatvė kyla prieš mus į kalną ir šviečia pilnatis,— bėga mums priešpriešiais, mes nečiupsim jo, net jeigu jis silpnas ir apskuręs, net jeigu kas nors bėga jam iš paskos ir šaukia, ne, mes leisim jam bėgti toliau.

Juk naktis, ir mes nekalti, kad gatvė mėnulio šviesoje kyla prieš mus į kalną, be to, gal tuodu laksto savo pramogai, gal abu persekioja trečiąjį, gal pirmasis nekaltai persekiojamas, gal antrasis nori jį nužudyti ir mes būtume žmogžudžio bendrininkai, gal tuodu nieko nežino apie kits kitą ir kiekvienas skyrium bėga į savo lovą, gal tai lunatikai, gal pirmasis ginkluotas.

O pagaliau argi mes negalim būti pavargę, argi mes neišgėrėm tiek vyno? Mes džiaugiamės, kad ir antrojo jau nebematyti.

NUOSPRENDIS

Tai buvo vieną sekmadienio rytą pačiame pavasario gražume. Georgas Bendemanas, jaunas komersantas, sėdėjo savo kabinete viename iš tų žemų, lengvučių namukų, kurie ilga eile buvo išsirikiavę palei upę ir skyrėsi vienas nuo kito nebent tik aukščiu ir spalva. Jis ką tiktai baigė rašyti laišką vienam savo jaunystės dienų draugui, dabar gyvenančiam užsienyje, pamažu, tarsi žaisdamas, įdėjo jį į voką ir, pasirėmęs alkūnėmis į rašomąjį stalą, užsižiūrėjo pro langą į upę, tiltą ir į pradedančias žaliuoti kitame krante aukštumas.

Jis galvojo, kaip šitas draugas, nepatenkintas, kad nesiseka namie greitai prasimušti į žmones, prieš kelerius metus ėmė ir pabėgo į Rusiją. Dabar jis Peterburge vertėsi prekyba, kuri iš pradžių ėjo labai gerai, bet pastaruoju metu jau kuris laikas, atrodo, smarkiai šlubavo, kaip skundėsi draugas per savo vis retesnius ir retesnius apsilankymus. Taip jis ir plūkėsi be naudos svetimame krašte, ir nors užsiželdino čia neįprastą didelę barzdą, tačiau ji negalėjo paslėpti nuo vaikystės dienų gerai pažįstamo veido, kurio geltonis tartum bylojo apie beįsigalinčią ligą. Sprendžiant iš jo kalbų, jis nepalaikė artimesnių ryšių su tenykšte savo žemiečių kolonija, taip pat beveik visai nebendravo ir su vietinių gyventojų šeimomis, tad ir gyveno galutinai apsipratęs su mintimi, jog reikės baigti amžių viengungiui.

Ką parašyti tokiam žmogui, kurį aiškiai yra apsėdusi kažkokia manija, kurio galima tik gailėtis, bet kuriam padėti neįmanoma. Gal jam patarti vėl grįžti namo, persikelti su visu savo verslu čionai, atnaujinti senas pažintis,— tam juk nėra jokių kliūčių,— o šiaip pasikliauti draugų pagalba? Bet šitaip parašyti — vadinasi, pasakyti,— ir kuo švelniau, tuo skaudžiau jam,— kad visi jo ligšioliniai bandymai nuėjo niekais, kad galų gale jis turi jų atsisakyti ir grįžti namo, žinodamas, jog čia į jį visi žiūrės kaip į nevykėlį, vadinasi, pasakyti, kad jo draugai, niekur neišvažiavę ir gerai prasikūrę na-

mie,— žmonės, šį tą išmanantys, o jis — tik didelis vaikas, turįs paprasčiausiai imti iš savo draugų pavyzdį. Be to, ar gali būti tikras, kad visos tos jam padarytos nuoskaudos turėtų kokią nors prasmę? O gal išvis nepasisektų jo grąžinti namo,— juk pats sakėsi jau atpratęs nuo čionykščių gyvenimo sąlygų,— tada jis, nepaisydamas visų įkalbinėjimų, liktų svetimoje šalyje, tie patarimai jį tik užgautų, ir jis dar labiau atitoltų nuo buvusių savo draugų. O jeigu, sakysime, paklausytų patarimų ir paskui jaustųsi čia pažemintas — žinoma, ne dėl žmonių kaltės, o taip susiklosčius aplinkybėms,— jeigu nesutartų su savo senaisiais draugais, o be jų pagalbos negalėtų išsiversti, jeigu jį graužtų gėda ir jis pajustų, kad dabar iš tikrųjų nebeturi nei tėvynės, nei draugų, ar ne geriau tada jam likti svetur ir gyventi kaip gyvenus? Ar galima susiklosčius tokiai situacijai tikėtis, kad čia jis iš tikrųjų atsistos ant kojų?

Dėl visų šių priežasčių negalima, jeigu iš viso nori toliau palaikyti ryšius, laiškuose rašyti jam to, ką be jokių skrupulų praneštum ir mažiausiai pažįstamam žmogui. Draugas jau daugiau kaip treji metai nesilankė tėvynėje ir aiškino tai gana neįtikinamais motyvais: girdi, Rusijoje nestabili politinė padėtis, ir dėl to smulkiam komersantui neįmanoma nė valandėlės atitrūkti nuo savo reikalų,— o tuo tarpu šimtai tūkstančių rusų kuo ramiausiai važinėja po pasaulį. Ir kaip tik per tuos trejus metus Georgo gyvenime įvyko daug permainų. Kad maždaug prieš dvejus metus mirė Georgo motina ir kad nuo to laiko jis su savo senu tėvu bendrai tvarko visus verslo reikalus, apie tai draugas, be abejo, jau žino, nes viename savo laiške išreiškė jam užuojautą, bet tokiais sausais žodžiais, kad tai galima paaiškinti nebent tuo, jog svetur tiesiog neįmanoma įsivaizduoti, koks skaudus žmogui būna šitoks smūgis. Bet Georgas nuo to laiko daug ryžtingiau ėmėsi savo prekybinių reikalų — beje, ir viso kito. Gal kartais prie motinos gyvos galvos tėvas neleido jam kaip reikiant pasireikšti, nes norėjo, kad visur būtų tik jo viršus, gal po motinos mirties, nors ir toliau dirbo kaip dirbęs, jis pasidarė kiek santūresnis, o gal — taip greičiausiai iš tiesų ir buvo — daug ką nulėmė laimingi atsitiktinumai, šiaip ar taip, per tuos dvejus metus Bendemano firma visai netikėtai suklestėjo, teko priimti dvigubai daugiau tarnautojų, apyvarta padidėjo penkeriopai, nebuvo abejonės, kad ir ateityje ji augs ir plėsis.

O draugas apie tas permainas ničnieko nežinojo. Anksčiau — paskutinį kartą turbūt aname užjaučiamame laiške — jis įkalbinėjo

Georgą emigruoti į Rusiją ir plačiai pasakojo, kokios palankios esančios perspektyvos Peterburge Georgo verslui. Skaičiai, kuriuos jis ten minėjo, buvo labai menki palyginti su tuo mastu, kokį dabar buvo pasiekę Georgo prekybiniai reikalai. Bet Georgas tada nenorėjo draugui rašyti apie savo komercinius laimėjimus, o jeigu padarytų tai dabar, kai praslinko jau tiek laiko, iš tikrųjų atrodytų nei šis, nei tas.

Todėl Georgas visada stengėsi rašyti draugui tik apie visokius nereikšmingus dalykus, kurie iškyla atmintyje, kai ramų sekmadienį sėdi sau ir mąstai, kas tik tau ateina į galvą. Jis norėjo tik vieno — nesugriauti to vaizdo, kurį draugas per ilgą nebuvimo laiką turėjo susikūręs apie gimtąjį miestą ir su kuriuo buvo jau apsipratęs. Todėl taip ir atsitiko, kad Georgas trijuose laiškuose, kuriuos vieną nuo kito skyrė ilgas laiko tarpas, rašė draugui apie vieno visai atsitiktinio žmogaus sužadėtuves su tokia pat atsitiktine mergina, kol pagaliau draugas, žinoma, pradėjo domėtis ta keista naujiena, nors Georgas visai nenorėjo jo sudominti.

Tačiau Georgui daug labiau patiko rašyti jam tokius dalykus negu kad prisipažinti, jog jis pats prieš mėnesį susižadėjo su panele Fryda Brandenfeld, mergina iš pasiturinčios šeimos. Jis dažnai kalbėdavo su savo sužadėtine apie šį draugą ir apie tą jų savotišką korespondenciją.

— Tai, vadinasi, jis neatvažiuos į mūsų vestuves? — kartą paklausė ji.— Bet juk aš turiu teisę susipažinti su visais tavo draugais.

— Aš nenoriu jam trukdyti,— atsakė Georgas.— Pasistenk mane teisingai suprasti: jis greičiausiai atvažiuotų, bent aš taip manau, bet varžytųsi, jaustųsi nuskriaustas, ko gero, pavydėtų man, be abejo, būtų nepatenkintas,— ir niekada negalėtų to nepasitenkinimo pamiršti,— kad turėjo išvažiuoti vienas. Vienas — ar tu supranti, ką tai reiškia?

— Taip, bet ar jis negali apie mūsų vedybas sužinoti iš kitų?

— Šito aš, be abejo, negaliu jam sutrukdyti, bet kai toks jo gyvenimo būdas, vargu ar tai įmanoma.

— Jeigu jau tokie tavo draugai, Georgai, tai verčiau visai nereikėjo vesti.

— Na, čia mudu abu kalti, bet aš nesigailiu.

Ir ėmė karštai ją bučiuoti, bet ji tankiai alsuodama vis tiek priekaištavo:

— Ar šiaip sakyk, ar taip, o man vis dėlto skaudu.

Dabar jis pagalvojo, gal iš tikrųjų nieko čia blogo, jeigu parašys draugui viską, kaip yra. „Koks jau esu, toks esu, ir tegu jis tai žino,— tarė sau,— negaliu gi aš savęs perdirbti mūsų draugystės labui".

Ir iš tikrųjų, dar tą patį sekmadienio rytą sėdo ir parašė draugui ilgą laišką, kuriame pranešė apie savo sužadėtuves šitokiais žodžiais: „Pačią geriausią naujieną atidėjau pabaigai. Aš susižadėjau su panele Fryda Brandenfeld, mergina iš pasiturinčios šeimos, kuri atsikėlė čia gerokai po Tavo išvažiavimo, tad vargu ar Tu ją pažįsti. Dar bus progų, ir aš Tau smulkiau parašysiu apie savo sužadėtinę, o šiandien noriu tik tiek pasakyti, kad esu labai laimingas ir kad mudviejų su Tavim santykiai pasikeitė tik tiek, kad anksčiau Tu turėjai paprasčiausią draugą, o dabar turėsi laimingą draugą. Be to, mano sužadėtinės asmenyje — netrukus ji pati Tau parašys, o dabar siunčia širdingiausius sveikinimus — Tu surasi nuoširdžią bičiulę, o viengungiui tai jau nėra toks menkas daiktas. Aš žinau, kad turi daug priežasčių, kurios neleidžia Tau mūsų aplankyti, bet ar mano vedybos nebūtų kaip tik ta gera proga numoti ranka į visas kliūtis? Bet, šiaip ar taip, vadovaukis tik savo galva ir daryk, kaip Tau atrodys geriau".

Su šiuo laišku rankoje Georgas ilgai sėdėjo prie savo rašomojo stalo įbedęs žvilgsnį į langą. Kai gatve pro šalį einantis pažįstamas jį pasveikino, jis tik šyptelėjo išsiblaškęs ir nieko neatsakė.

Pagaliau įsikišo laišką į kišenę ir per nedidelį koridoriuką nuėjo į tėvo kambarį, į kurį nebuvo įkėlęs kojos jau daug mėnesių. Teisybę sakant, ten vaikščioti ir nebuvo reikalo, nes nuolat susitikdavo su tėvu krautuvėje, tuo pačiu metu pietaudavo viename restorane, vakarienę, tiesa, kiekvienas valgydavo kaip išmanydavo, bet paskui, jeigu Georgas neišeidavo pas draugus,— nors tas retai būdavo,— o dabar pas sužadėtinę, jie paprastai dar valandėlę pasėdėdavo bendroje svetainėje, kiekvienas įsikniaubęs į savo laikraštį. Georgas nustebo: kaip tamsu tėvo kambaryje netgi tokį saulėtą rytą. Tai štai kokį šešėlį meta aukšta mūrinė tvora, stūksanti kitoje siauro kiemelio pusėje. Tėvas sėdėjo prie lango kampe, prigrioztame visokiausių daiktų, primenančių velionę motiną, ir skaitė laikraštį, laikydamas jį kiek į šoną nuo savęs,— matyt, su regėjimu buvo ne visai gerai. Ant stalo tebestovėjo beveik nepaliesti pusryčiai.

— A, Georgas! — tarė tėvas ir tuoj pat pakilo pasitikti sūnaus. Jo sunkus chalatas prasiskleidė, skvernai einant plaikstėsi į šalis. „Mano tėvas vis dar tebėra milžinas",— pagalvojo sau Georgas.

— Čiagi nežmoniškai tamsu,— tarė.

— Taip, tamsumo tai tamsu,— atsakė tėvas.

— Tu dar ir langą užsidaręs?

— Taip man labiau patinka.

— Bet juk lauke visai šilta,— tarė Georgas lyg pratęsdamas pirma pasakytus žodžius ir atsisėdo.

Tėvas nukraustė nuo stalo indus su pusryčiais ir sukrovė ant dėžės.

— Iš teisybės aš tik norėjau tau pasakyti,— kalbėjo Georgas toliau, išsiblaškiusiu žvilgsniu sekdamas tėvo judesius,— kad vis dėlto parašiau į Peterburgą apie savo sužadėtuves.

— Į Peterburgą? — paklausė tėvas.

— Nagi savo draugui,— tarė Georgas, stengdamasis pažvelgti tėvui į akis. „Krautuvėje jis visai kitoks,— pagalvojo.— Kaip jis čia sėdi išsiskėtęs ir susinėręs ant krūtinės rankas".

— Taip. Savo draugui,— tarė tėvas pabrėždamas.

— Tu gi žinai, tėve, kad iš pradžių nenorėjau jam rašyti apie savo sužadėtuves. Ne dėl ko kito, o tik dėl jo paties. Tu pats žinai, jis — sunkokas žmogus. Sakau, tegu sužino apie mano sužadėtuves iš kitų, nors kai gyvena šitaip, lyg atsiskyrėlis, vargu ar tai įmanoma,— šiaip ar taip, šito negaliu sutrukdyti,— bet pats nieko jam nerašysiu.

— Na, o dabar persigalvojai? — paklausė tėvas, padėjo didžiulį laikraštį ant palangės, o ant laikraščio akinius ir uždengė juos delnu.

— Taip, dabar persigalvojau. Sakau, jeigu jis geras mano draugas, tai mano laimingos sužadėtuvės ir jam bus laimė. Todėl daugiau nieko nebelaukiau, sėdau ir parašiau. Tačiau prieš įmesdamas laišką dar norėjau tau pasisakyti.

— Georgai,— tarė tėvas ir iššiepė savo bedantę burną,— paklausyk! Tu atėjai pas mane pasitarti šiuo reikalu. Tai, be abejo, daro tau garbę. Bet tai niekis, blogiau negu niekis, jeigu tu nepasakysi man visos teisybės. Aš nenoriu dabar kalbėti apie dalykus, kuriems čia ne vieta. O po mūsų brangiosios motušės mirties atsitiko negražių dalykų. Galbūt ir jiems ateis laikas, ir galbūt greičiau, negu mes manome. Mūsų įmonėje kai kas praslysta pro mano akis, gal čia nuo manęs ir nieko neslepiama,— dabar aš nenoriu galvoti, kad kažkas nuo manęs slepiama,— aš jau nebe toks stiprus, mano atmintis pradeda šlubuoti, nebegaliu visko sužiūrėti. Visų pirma, tai natūralu, taip ir turi būti, o antra, mūsų motušės mirtis mane daug

labiau pritrenkė negu tave. Bet jeigu jau išėjo kalba apie tą reikalą, apie šį laišką, tai prašau tave, Georgai, neapgaudinėk manęs. Juk tai menkniekis, nevertėtų dėl to ir burnos aušinti, taigi neapgaudinėk manęs. Ar tu iš tikrųjų turi tą draugą Peterburge?

Georgas sutrikęs atsistojo.

— Tiek jau to mano draugai. Tūkstantis draugų neatstos man tėvo. Žinai, ką aš manau? Tu per mažai save tausoji. O juk senatvė reikalauja savo teisių. Įmonėje be tavęs aš negaliu išsiversti, tą tu labai gerai žinai, bet jeigu įmonės reikalai kenkia tavo sveikatai, aš ją rytoj pat uždarysiu, ir visam laikui. Šitaip negalima. Mums reikia keisti savo gyvenimo būdą. Ir ne bet kaip, o iš esmės. Štai sėdi tu čia tamsoje, o svetainėje — šviesu, gražu. Paknėbčioji pusryčių, užuot žmoniškai pasistiprinęs. Sėdi prie uždaro lango, o tyras oras taip būtų tau gerai. Ne, tėve! Aš pakviesiu gydytoją, ir mes laikysimės jo nurodymų. Apsikeisime kambariais, tu persikelsi į priekinį kambarį, aš — čia. Tu nepajusi jokios permainos, mes viską ten pernešime. Bet visa tai dar spėsime, o dabar prigulk į lovą, tau būtinai reikia pailsėti. Eikš, aš padėsiu tau nusirengti, pamatysi — aš moku. O gal nori tuoj pat pereiti į priekinį kambarį, kol kas galėsi atsigulti į mano lovą. Žinai, tai būtų, ko gero, protingiausia.

Georgas priėjo prie pat tėvo, kuris sėdėjo nukoręs ant krūtinės pašiurusią baltą galvą.

— Georgai,— tyliai tarė tėvas nė nekrustelėjęs.

Georgas tuoj pat atsiklaupė šalia tėvo, jis pamatė pavargusiame tėvo veide nepaprastai išsiplėtusias lėliukes, akių kampučiuose nukreiptas į jį.

— Tu neturi jokio draugo Peterburge. Tu visada buvai juokdarys, tad nesusilaikei ir su manim nepajuokavęs. Ir iš kur tu ten turėsi draugą! Nieku gyvu negaliu patikėti.

— Tu tik prisimink, tėve,— tarė Georgas, pakėlė tėvą nuo krėslo ir, pamatęs, kad tas stovi prieš jį toks bejėgis, nuvilko jam chalatą,— greitai bus jau treji metai, kai mano draugas buvo atvažiavęs pas mus į svečius. Aš dar prisimenu, kad tu buvai nelabai jam palankus. Bent du kartus aš pasakiau tau, kad jo nėra, o jis tuo tarpu sėdėjo mano kambaryje. Aš labai gerai supratau, kodėl jis tau nepatiko — mano draugas gana savotiškas. Bet paskui tu ir vėl su juo mielai šnekėjaisi. Aš tada dar taip didžiavausi, kad tu jo klausaisi, linksi galva ir klausinėji. Jeigu pagalvotum, tikrai prisimintum. Jis tada pasakojo neįtikėtinas istorijas apie Rusijos revoliuciją. Pavyz-

džiui, sakė, kaip kartą, nuvažiavęs su reikalais į Kijevą, per vieną maištą matė balkone dvasininką, kuris išsipjovė delne didžiulį kryžių ir, iškėlęs kruviną ranką, kreipėsi į minią. Tu ir pats paskui daug kam pasakojai tą istoriją.

Tuo tarpu Georgui pavyko vėl pasodinti tėvą, numauti jam triko kelnes, kurias šis nešiojo ant drobinių apatinių, ir atsargiai nutraukti kojines. Pamatęs nelabai švarius baltinius, jis ėmė sau priekaištauti, kad apleido tėvą. Be abejonės, jo pareiga buvo pasidomėti, kaip dažnai tėvas keičiasi baltinius. Jis dar nebuvo su savo sužadėtine rimtai aptaręs, ką jie ateityje darys su tėvu, nes abu patyliukais spėjo, kad tėvas pasiliks vienas senajame bute. Dabar daug nesvyruodamas tvirtai nusprendė pasiimti jį į savo būsimus namus. Juk, geriau pagalvojus, ta globa ir geros sąlygos, kurias jis ketino sudaryti ten tėvui, gali būti jau po laiko.

Georgas paėmė tėvą ant rankų ir nunešė į lovą. Eidamas tuos kelis žingsnius ligi lovos, staiga pastebėjo, kad prisiglaudęs prie krūtinės tėvas žaidžia jo laikrodžio grandinėle, ir jam pasidarė baisu. Jis negalėjo iš karto paguldyti tėvo į lovą — taip stipriai šis laikėsi įsitvėręs grandinėlės.

Bet vos atsidūręs lovoje tėvas tartum atsipeikėjo. Pats užsiklojo ir paskui dar ypač aukštai užsitraukė ant pečių antklodę. Jis žiūrėjo į Georgą visai maloniai.

— Tai prisiminei jį, ką? — paklausė Georgas ir drąsindamas linktelėjo.

— Ar dabar aš gerai aptaisytas? — paklausė tėvas, lyg negalėdamas pasižiūrėti, ar pakankamai apklotos kojos.

— Tai patenkintas, kad atsigulei į lovą,— tarė Georgas ir rūpestingai apkamšė apklotą.

— Ar tu gerai mane aptaisei? — dar kartą paklausė tėvas,— atrodė, kad jam labai svarbu išgirsti atsakymą.

— Tik jau nesirūpink, aš gerai tave aptaisiau.

— Ne! — suriko tėvas nė nesulaukęs atsakymo galo, atmetė antklodę su tokia jėga, kad toji, pakilusi aukštyn, akimirką visai išsiskleidė, ir atsistojo stačias lovoje. Tik viena ranka šiek tiek laikėsi už lubų.— Tu norėjai mane aptaisyti, žinau, nenaudėli, bet tau nepasisekė. Ir nors mano jėgos jau baigiasi, bet tau dar užteks, užteks per akis. Taip, aš gerai pažįstu tavo draugą. Toks sūnus man kaip tik būtų mielas. Dėl to tu jį ir apgaudinėjai visus tuos metus. O dėl ko gi kito? Manai, aš neverkiau dėl jo? Todėl tu ir užsidarai savo

kontoroje,— niekam nevalia trukdyti, šefas užsiėmęs,— kad tik galėtum rašinėti į Rusiją savo netikrus laiškelius. Tačiau tėvas kiaurai permato sūnų, šito jo, ačiū Dievui, mokyti nereikia. Ir štai pagaliau tu nusprendei, jog su tėvu jau susidorota, taip susidorota, kad gali su visu užpakaliu atsisėsti jam ant galvos, jis nė nepajudės,— va tada mano gerbiamasis sūnus ir sugalvojo vesti!

Georgas su siaubu žiūrėjo į tėvą. Aiškiai kaip niekada prieš akis jam iškilo peterburgiškis draugas, kurį, pasirodo, taip gerai prisiminė tėvas. Jis matė jį vienišą tolimoje Rusijoje. Matė prie tuščios, išplėštos krautuvės durų, štai stovi jis tarp sulaužytų lentynų, sujauktų prekių, griūvančių sienų. Ir ko jam reikėjo taip toli dangintis!

— Bet pažvelk į mane! — sušuko tėvas, ir Georgas kone suglumęs puolė prie lovos pažiūrėti, ko šaukia tėvas, bet pusiaukelėje sustojo kaip įbestas.

— Todėl, kad ji užsiplėšė sijoną,— užgiedojo tėvas,— todėl, kad ji šitaip užsiplėšė sijoną, ta bjauri boba,— ir norėdamas parodyti, kaip ji tai padarė, jis taip aukštai pasikėlė marškinius, kad ant šlaunies pasimatė randas, likęs dar nuo to laiko, kai jis dalyvavo kare,— todėl, kad ji užsiplėšė sijoną va šitaip ir šitaip, ir šitaip, tu prilipai prie jos ir, norėdamas ramiai tenkinti savo geismus, išniekinai motinos atminimą, išdavei draugą ir įgrūdai į lovą tėvą, kad jis negalėtų nė pajudėti. Na ir kaip — gali jis pajudėti ar ne? — ir visiškai nieko neįsitvėręs ėmė kilnoti kojas, spindėte spindėdamas iš pasitenkinimo, kad buvo toks įžvalgus.

Georgas stovėjo kampe, kuo toliau nuo tėvo. Prieš kurį laiką jis buvo tvirtai nusprendęs visada įdėmiai sekti, kad tėvas neužkluptų jo iš netyčių, kokiais aplinkiniais keliais. Dabar jis vėl prisiminė tą seniai užmirštą sprendimą, bet tuoj pat ir užmiršo — kaip kad išveriamas trumpas siūlas pro adatos skylutę.

— Bet draugas vis dėlto nėra išduotas! — sušuko tėvas mosuodamas smiliumi ir tuo judesiu tarsi patvirtindamas savo žodžius.— Aš buvau čia jo atstovas.

— Komediantas! — neiškentęs sušuko Georgas, bet tuoj pat suprato, kad negerai padarė, ir — deja, per vėlai — įsikando į liežuvį, ir dar taip smarkiai, kad net akys iššoko ant kaktos, o pats pritūpė iš skausmo.

— Taip, žinoma, aš vaidinau komediją! Komediją! Geras žodis! Kokia gi kita paguoda beliko vargšui našliui tėvui? Sakyk,— ir tą valandėlę, kol atsakysi, būk dar mano gyvas sūnus,— kas man beliko

daryti, savo tamsiame kambaryje, persekiojamam neištikimų tarnautojų, man, senam, perkaršusiam žmogui? O mano sūnus triumfuodamas žengė per pasaulį, sudarinėjo sandėrius, kuriuos aš buvau paruošęs, iš džiaugsmo nesitvėrė savame kailyje ir pasipūtęs kaip koks tikrai garbingas žmogus vaikščiojo šalia savo tėvo! Manai, aš būčiau nemylėjęs tavęs, aš — savo atžalos?

„Dabar jis pasilenks,— pagalvojo Georgas.— O jeigu griūtų ir užsimuštų!“ Šis žodis peršnarėjo jam per smegenis.

Tėvas pasilenkė, bet negriuvo. Ir kadangi Georgas nepriėjo artyn, kaip tėvas tikėjosi, šis ir vėl atsitiesė.

— Būk, kur esi, tu man nereikalingas! Manai, kad turi dar jėgų prie manęs prieiti, ir neini tik todėl, kad nenori. Labai klysti! Aš vis dar tebesu už tave daug stipresnis. Vienas gal ir būčiau turėjęs pasitraukti, bet motina atidavė man savo jėgas, ir su tavo draugu mes kuo puikiausiai susitarėme, visa tavo klientūra — štai čia, mano kišenėje!

— Net ir apatiniuose marškiniuose jis turi kišenių! — tarė sau Georgas ir pagalvojo, kad vien tik tuo vienu sakiniu jis galėtų apjuodinti tėvą visų žmonių akyse. Ta mintis tik labai trumpai šmėstelėjo jam galvoje, nes dabar jis tuoj pat viską užmiršdavo.

— Tik pamėgink man pasirodyti už parankės su savo sužadėtine! Aš taip ją nuo tavęs atmušiu, kad tu nė įsivaizduoti negali!

Georgas išdarinėjo grimasas, lyg netikėdamas tėvo žodžiais, o tėvas tik linkčiojo galvą į Georgo kampą, patvirtindamas, kad kalba visai rimtai.

— Kaip tu mane pralinksminai, kai atėjai ir paklausei, ar parašyti draugui apie sužadėtuves. Kvaileli, jis gi viską žino, viską žino! Aš gi jam parašiau, nes tu pamiršai atimti iš manęs rašymo reikmenis. Todėl jau daug metų jis čia ir neatvažiuoja, juk jis žino viską šimtą kartų geriau negu tu pats, tavo laiškus jis neskaitęs suglamžo kaire ranka, o dešinėje laiko manuosius ir skaito!

Įsismaginęs tėvas pakėlė ranką virš galvos.

— Žino viską tūkstantį kartų geriau negu tu,— sušuko jis.

— Dešimt tūkstančių kartų! — tarė Georgas, norėdamas pasityčioti iš tėvo, tačiau, dar neišėję iš lūpų, šie žodžiai nuskambėjo be galo rimtai.

— Jau nebe pirmi metai aš laukiu, kada tu ateisi pas mane su šiuo klausimu! Manai, kad man dar rūpi kas nors kita? Manai, kad aš skaitau laikraščius? Štai! — ir jis sviedė Georgui laikraščio lapą,

kuris kartu su tėvu kažkaip buvo pakliuvęs į lovą. Kažkokį seną laikraštį, kurio pavadinimo Georgas niekada nebuvo girdėjęs.— Kaip ilgai tu delsei, kol galutinai subrendai! Motina pasimirė, nesulaukusi tos džiugios dienos, draugas žūsta savo Rusijoje, jau prieš trejus metus jis buvo geltonas, kad nors mesk į šiukšlyną, o aš — tu gi matai, koks pasidariau. Nesi gi aklas!

— Vadinasi, tu mane šnipinėjai! — sušuko Georgas.

— Greičiausiai tu norėjai tą anksčiau pasakyti. Dabar tas jau nebeturi jokios prasmės,— su užuojauta, lyg pats sau pasakė tėvas. Ir pridūrė garsiau: — Vadinasi, dabar tu žinai, kas buvo dar ir be tavęs, ligi šiol tik apie save žinojai!.. Iš esmės tai tu buvai nekaltas kūdikis, bet dar veikiau tu buvai velniškas žmogus! Ir todėl žinok: dabar aš pasmerkiu tave mirti — nusiskandinti!

Georgas pasijuto išvytas iš kambario, ausyse jam dar aidėjo dunkstelėjimas, kai tėvas griuvo į lovą. Ant laiptų, kurių pakopomis lėkė kaip kokia nuolaidžia plokštuma, jis susidūrė su savo tarnaite, einančia po nakties sutvarkyti buto. „Vajėzau!" — sušuko ji ir užsidengė veidą prijuoste, bet jis jau pradingo iš akių. Iššoko pro vartus, perbėgo per gatvę ir leidosi prie upės. Štai jis jau įsitvėrė turėklų, tvirtai, kaip alkanas duonos, persivertė per juos, juk jaunystės metais, didžiam savo tėvų džiaugsmui, buvo geras gimnastas. Valandėlę dar laikėsi silpstančiomis rankomis, pamatė pro turėklus autobusą, kuris užslopins jo kritimo garsą, tyliai sušuko: „Mieli tėveliai, vis dėlto aš jus visada mylėjau",— ir pasileido.

Tuo metu ant tilto buvo tiesiog begalinis judėjimas.

METAMORFOZĖ

I

Pabudęs vieną rytą iš neramaus miego, Gregoras Zamza pasijuto pavirtęs baisingu vabalu. Jis gulėjo lovoje ant kietos kaip šarvas nugaros ir, mažumą kilstelėjęs galvą, matė savo išgaubtą rudą pilvą, suskaidytą suragėjusių lankų, pridengtą vos besilaikančios antklodės. Daugybė palyginti su visu kūnu pasigailėtinai plonų kojų bejėgiškai kirbėjo jam prieš akis.

„Kas man atsitiko?“ — suko galvą jis. Tai juk visai ne sapnas. Jis savo kambaryje, pažįstamoje, kiek per mažoje žmogui kamaraitėje. Prie stalo, ant kurio paskleisti medžiagų kolekcijos pavyzdžiai,— Zamza buvo komivojažierius,— ant sienos kabo neseniai iš iliustruoto žurnalo iškirptas ir įstatytas į dailius paauksuotus rėmus paveikslas. Jame pavaizduota sėdinti dama su kailine kepure ir kailine boa. Pakėlusi sunkią kailinę movą, kurion ranka buvo sukišta beveik ligi alkūnės, ji tarsi sveikino žiūrovą.

Paskui Gregoro žvilgsnis nukrypo į langą, ir darganas oras — buvo girdėti, kaip lietaus lašai teška į stogo skardą,— jį galutinai nuliūdino.

„Gal man dar nusnūsti ir pamiršti visas tas kvailystes“,— pamanė jis, tačiau kaip tai padaryti: jis įpratęs miegoti ant dešinio šono, o taip dabar neatsigulsi. Kad ir kiek blaškėsi, besistengdamas pasiversti ant dešinio šono, vis tiek tuojau atvirsdavo atgal. Gal šimtąsyk bandė, užsimerkęs, kad nematytų kirbančių kojų, ir liovėsi tik tada, kai šone pajuto ligi tol nepatirtą lengvą maudulį.

„Dieve,— galvojo jis,— kokį sunkų darbą išsirinkau! Per dienų dienas kelionėje. Nusiplūki daug labiau negu kontoroj, o kur dar kelionių nepatogumai, rūpestis nepavėluoti į traukinį, nereguliarus, prastas maistas, vis kiti žmonės, nė su vienu ilgiau nepabendrausi, nuoširdžiai neįsišnekėsi. Kad jį kur galas tokį gyvenimą!“ Pajuto, jog truputį panižo pilvas; pamažu aukštielninkas pasistūmėjo link

lovos galo, kad būtų patogiau pakelti galvą; rado nieztimą vietą, nubertą mažais, baltais, nežinia iš kur atsiradusiais taškeliais; norėjo viena koja tą vietą apsičiupinėti, bet tuojau atitraukė, nes kai prisilietė, per visą kūną nuėjo šiurpuliai.

Vėl atsislinko į pirmesnę vietą. „Taip anksti keldamasis,— galvojo jis,— visai iškvaišti. Žmogui reikia išsimiegoti. Kiti komivojažieriai gyvena kaip haremo gražuolės. Kai aš, pavyzdžiui, prieš pietus grįžtu į viešbutį persirašyti užsakymų, tie ponai dar tiktai pusryčiauja. Jei aš taip pabandyčiau, šefas kaipmat išgrūstų iš darbo. Beje, ką gali žinoti, gal man tai būtų į naudą. Jeigu ne tėvai, jau seniai būčiau pats spjovęs į tą kontorą, nuėjęs pas šefą ir į akis išklojęs, ką apie jį manau. Nuo pulto būtų nusivertęs! Keistas įprotis atsisėsti ant pulto ir iš aukščiau kalbėtis su tarnautoju, o tas turi prie jo prisikišti, nes neprigirdi. Na, bet vilties dar yra; kai tiktai surinksiu tiek pinigų, kad galėčiau jam atiduoti tėvų skolą,— tai truks kokius penkerius šešerius metus,— būtinai taip padarysiu. O paskui pinigus kibirais semsiu. Bet dabar jau laikas keltis, nes traukinys išvažiuoja penktą“.

Pasižiūrėjo į žadintuvą, tiksintį ant komodos. „Viešpatie šventas!“ — persigando. Buvo pusė septynių, jau net po pusės, greit be penkiolikos, ir rodyklės ramiai sukosi toliau. Nejau žadintuvas neskambino? Iš lovos buvo matyti, kad jo nustatyta teisingai — ketvirtai valandai; be abejonės, žadintuvas skambėjo. Taip, bet kaip galėjo pramiegoti, jei nuo jo čirškimo net baldai dreba? Kas be ko, miegojo neramiai, bet, matyt, labai kietai. Tačiau dabar ką daryti? Kitas traukinys išeina septintą valandą; kad spėtum į jį, reikėtų beprotiškai skubėti, o kolekcija dar nesudėta, ir jis pats ne per geriausiai jaučiasi. Net jeigu ir spėtų į traukinį, vis tiek gautų nuo šefo pipirų, nes firmos pasiuntinys laukė prie penktos valandos traukinio ir apie jo prasižengimą seniai pranešė. Tai juk šefo šunelis, be stuburo ir galvos. O ką, jeigu apsiskelbtų sergąs? Būtų be galo nemalonu, ir gali pasirodyti įtartina, nes Gregoras per visus penkerius savo tarnybos metus dar nėsyk nesirgo. Šefas, be abejonės, ateitų su ligonių kasos gydytoju, apibertų priekaištais tėvus, kad užaugino tokį tinginį sūnų, ir nepriimtų jokio pasiteisinimo, remdamasis ligonių kasos gydytojo diagnoze, o tam visi žmonės sveikutėliai ir vengia darbo. Ir šiuo atveju turbūt neklystų? Gregoras iš tiesų jautėsi visiškai sveikas ir net labai norėjo valgyti, tik po tokio ilgo miego kažkodėl buvo apsnūdęs.

Kai jis visa tai karštligiškai svarstė, nesiryždamas lipti iš lovos,—

laikrodis tuo metu kaip tik išmušė be penkiolikos septynias,— galvūgalyje pasigirdo atsargus beldimas į duris.

— Gregorai,— šūktelėjo motina,— jau be penkiolikos septynios. Ar tu neketinai važiuoti?

Koks švelnus balsas! Paskui Gregoras išsigando išgirdęs savo atsakymą. Balsas, be abejonės, buvo tas pats, bet sumišęs su nevalingu, tarsi iš apačios sklindančiu graudžiu piepsėjimu. Žodžiai tik iš pradžių atrodė aiškūs, o paskui tas piepsėjimas juos taip sudarkydavo, kad jau negalėdavai suprasti. Gregoras norėjo viską smulkiau paaiškinti, bet paskui tiek tepasakė:

— Taip, taip, mama, tuojau keliuosi!

Per medines duris motina, matyt, nesuprato, kad Gregoro balsas pasikeitęs, nes pasitenkino tokiu atsakymu ir nušlepsėjo šalin. Tačiau dabar jau kiti namiškiai atkreipė dėmesį, kad Gregoras kažkodėl dar namie, ir į kitas duris pabeldė tėvas, tiesa, nesmarkiai, bet kumščiu:

— Gregorai, Gregorai,— pašaukė jis,— kas čia dabar?

O po valandėlės darsyk paragino duslesniu balsu:

— Gregorai! Gregorai!

Kitoje pusėje prie durų tyliai suaimanavo sesuo:

— Gregorai! Kas tau! Gal susirgai? Gal ko reikia?

— Aš jau einu,— atsakė į abi puses Gregoras, stengdamasis kuo aiškiau tarti ir daryti tarp žodžių ilgas pauzes, kad balsas nepasirodytų įtartinas. Ir tėvas grįžo prie pusryčių stalo, tik sesuo sušnibždėjo:

— Gregorai, atidaryk, maldauju tave.

Bet Gregoras nė nemanė atidaryti ir džiaugėsi, kad nepamiršo keliaujant išsiugdyto įpročio ir namuose nakčiai užsirakino abejas duris.

Pirmiausia jis norėjo ramiai, niekieno netrukdomas atsikelti, apsirengti, papusryčiauti ir tik tada apsvarstyti visa kita, nes gulint, žinoma, nieko protingo galvon nešaus. Prisiminė, jog lovoj dažnai jusdavo nesmarkų, galimas daiktas, nepatogaus gulėjimo keliamą skausmą, paskui, atsikėlus, jis praeidavo kaip nebuvęs, ir dabar nekantriai laukė, kad pamažėle išsisklaidytų šios dienos apžavai. Jis nė kiek neabejojo, kad balsas pasikeitęs vien nuo smarkaus peršalimo, profesinės komivojažierių ligos.

Nusimesti antklodę buvo visai nesunku; reikėjo tik truputį išpūsti pilvą, ir ji nukrito. Tačiau paskui jau prasidėjo vargai, ypač dėl kūno platumo. Atsistoti būtų reikalingos rankos; o jis turėjo tik

daugelį kojyčių, kurios visąlaik pakrikai ir nesuvaldomai kirbėjo. Kai pabandė vieną sulenkti, ji pirmiausia išsitiesė; o kai pagaliau su ta koja susitvarkė, tai kitos tuo metu, tarsi ištrūkusios laisvėn, greitai ir karštligiškai sujudo.

„Tik be reikalo nedrybsok lovoje“,— tarė sau Gregoras. Pirmiausia jis norėjo nuleisti iš lovos apatinę kūno dalį, bet toji apatinė dalis, kurios, beje, dar nebuvo matęs ir gerai neįsivaizdavo, pasirodė sunkiai pajudinama; viską darė labai lėtai; o kai galų gale, beveik įdūkęs, sukaupė jėgas ir be jokios atodairos pasistūmėjo į priekį, tai atsitrenkė į lovos galą, ir skausmas tiesiog nutvilkė; tada pamanė, kad kaip tik apatinė kūno dalis galbūt pati jautriausia.

Todėl pabandė pirma pasiekti grindis viršutine kūno dalim ir atsargiai pakreipė galvą lovos krašto link. Tatai nesunkiai pavyko, pagaliau ir visas kūnas, kad ir koks platus ir sunkus, lėtai pasisuko paskui galvą. Bet kai galų gale iškišo ją per lovos kraštą ir ji pakibo ore, tai pabijojo toliau taip stumtis, nes nukritęs būtinai susitrenks galvą. O sąmonės dabar jokiu būdu negalima prarasti, tad nusprendė geriau jau likti lovoje.

Bet kai paskui, tiek pat prisikamavęs, vėl atsigulė kaip pirma ir vėl pamatė savo kojeles dar pasiučiau tarpusavy pešantis, ir niekaip nesuvokė, kaip jas sutvarkyti ir sutramdyti, tai vėl nusprendė, kad negalima ilgiau gulėti ir kad protingiausia bus surizikuoti, jei tik yra bent truputis vilties išsiropšti iš lovos. Bet tuo pat metu nepamiršo, kad ramūs ir apgalvoti veiksmai visada geriau už nevilties protrūkius. Ir vis kreipė sutelktą žvilgsnį į langą, tačiau ryto migla, užgožusi ir kitą siauros gatvės pusę, menkai teramino ir teteikė jėgų.

— Jau septynios valandos,— tarė jis sau, vėl išmušus laikrodžiui,— jau septynios, o vis dar tokia migla.

Ir valandėlę ramiai pagulėjo vos kvėpuodamas, tarsi laukdamas, kad visiška tyla galbūt padės grįžti suprantamon ir įpraston tikrovėn.

O paskui įsakė sau:

— Kol išmuš penkiolika aštuntos, turiu žūtbūt pakilti iš lovos. O iki tol kas nors jau ateis iš kontoros pasiteirauti manęs, nes kontora atidaroma prieš septynias.

Ir pradėjo, tolygiai siūbuodamas visu kūnu, po trupučiuką slinktis. Jeigu šitaip virs iš lovos, tai krisdamas staigiai kilstelės galvą į viršų ir galbūt nesusitrenks jos. Nugara, atrodo, kieta; jai turbūt nieko neatsitiks nukritus ant kilimo. Labiausiai nerimavo dėl bildesio, jo,

matyt, neišvengs, jis bus girdėti per visas duris. Namiškiai tegu ir neišsigąs, bet tikrai susirūpins. Tačiau reikėjo ryžtis.

Jau beveik persisvėręs per lovos kraštą,— naujasis būdas buvo tiesiog juokingai lengvas, reikėjo tiktai siūbuotis, ir kūnas po trupučiuką slinko,— staiga pamanė, kaip viskas būtų paprasta, jeigu susilauktų pagalbos. Dviejų stiprių žmonių — jis turėjo omenyje tėvą ir tarnaitę — visiškai užtektų; jiems tiktai reikėtų pakišti rankas po išgaubta nugara, iškelti iš lovos, pasilenkti su ta našta ir tada kantriai palaukti, kol jis apsiverstų ant grindų, kur jo kojytės, reikia tikėtis, susiprastų, ką turi daryti. Bet negi iš tiesų šauktųsi pagalbos, net jei durys nebūtų užrakintos? Ši mintis jį net pralinksmino.

Dabar, smarkiau pasisiūbavęs, jis jau vos nulaikė pusiausvyrą ir tuoj tuoj turėjo galutinai apsispręsti, nes ligi ketvirčio aštuntos liko tik penkios minutės,— ir tada pasigirdo skambutis.

— Kas nors iš kontoros atėjo,— tarė jis sau ir tiesiog nustėro, o jo kojytės ėmė dar pasiučiau kirbėti. Akimirką buvo tylu tylu.

— Neatidaro,— tarė sau Gregoras, apimtas nesuprantamos vilties. Bet paskui tarnaitė, žinoma, priėjo prie durų, kaip visada, tvirtu žingsniu ir atidarė. Gregoras išgirdo tiktai pirmą svečio palabinimo žodį ir jau suprato, kas atėjo,— pats prokuristas. Ir kodėl likimas jam lėmė tarnauti tokioj firmoj, kur dėl menkiausio nieko tave tuojau ima kaltinti mirtinom nuodėmėm? Nejau visi tarnautojai ten paskutiniai niekšai, nejau tarp jų nėra nė vieno ištikimo, atsidavusio žmogaus, tokio, kuris, tiktai keletą ryto valandų nepaskyręs firmos reikalams, pakvaišta nuo sąžinės priekaištų ir tiesiog negali išlipti iš lovos? Nejau iš tikrųjų negana pasiųsti mokinį paklausti, kas atsitiko,— jei išvis toks klausinėjimas reikalingas,— nejau turėjo ateiti pats prokuristas ir visai nekaltiems namiškiams parodyti, jog išaiškinti šį įtartiną atsitikimą gali tiktai jis? Ir, labiau sujaudintas savo paties minčių, negu tvirtai apsisprendęs, Gregoras ryžtingai virstelėjo ir griuvo iš lovos. Į grindis dėjosi smarkiai, tačiau didelio triukšmo nesukėlė. Jį prislopino kilimas, ir nugara pasirodė elastingesnė, negu Gregoras buvo manęs, todėl taip dusliai ir dunkstelėjo. Tiktai galvos nenusaugojo ir gerokai susitrenkė; iš pykčio ir skausmo ėmė sukioti ją į šalis ir trinti į kilimą.

— Tenai kažkas nukrito,— pasakė prokuristas kambaryje po kairei. Gregoras pabandė įsivaizduoti, ar negalėtų prokuristui kada nors kažkas panašaus nutikti kaip dabar jam; ir priėjo išvadą, kad galėtų, kodėl ne. Tuo tarpu pats prokuristas, tarsi šiurkščiai paneigdamas jo

mintis, gretimame kambaryje žengė kelis žingsnius, girgždindamas savo lakuotus batus. Iš kito kambario, po dešinei, atsklido sesers šnibždesys:

— Gregorai, prokuristas atėjo.

— Žinau,— sumurmėjo Gregoras, bet garsiai, kad išgirstų sesuo, atsakyti nedrįso.

— Gregorai,— tarė tėvas kambaryje po kairei,— atėjo ponas prokuristas pasiteirauti, kodėl tu neišvažiavai ankstyvuoju traukiniu. Mes nežinom, ką jam atsakyti. Be kita ko, jis nori su tavim pačiu pakalbėti. Tad prašau atidaryti duris. Jis bus toks malonus, kad atleis už netvarką.

— Labą rytą, pone Zamza,— maloniai šūktelėjo prokuristas.

— Jis blogai jaučiasi,— pasakė motina prokuristui, o tėvas, tebestovėdamas prie durų, paaiškino:

— Sūnus prastai jaučiasi, patikėkite manim, pone prokuriste! Šiaipgi dėl ko būtų praleidęs traukinį! Berniukui vien tiktai kontoros reikalai rūpi, daugiau niekas. Man kartais net pikta, kad vakarais niekur neina: štai kad ir dabar — net ištisą savaitę buvo mieste ir visus vakarus praleido namie. Sėdi pas mus prie stalo ir tyliai skaito laikraštį arba studijuoja tvarkaraščius. O laisvalaikiu mėgsta pjaustyti pjūkleliu. Andai, pavyzdžiui, per du tris vakarus išpjovė rėmelius; pamatysit, kokie gražūs; jie kabo jo kambaryje; tuojau juos pamatysite, kai Gregoras atidarys duris. Aš, beje, džiaugiuosi, kad jūs atėjote, pone prokuriste; mes vieni nebūtume įstengę prikalbėti Gregorą, kad atidarytų duris; jis toks užsispyręs; ir tikrai prastai jaučiasi, nors rytą ir sakė, kad ne.

— Aš tuojau,— lėtai ir atsargiai ištarė Gregoras, bet net nekrustelėjo, kad nepraleistų nė žodžio.

— Aš ir nemaniau kitaip, maloningoji ponia,— atsakė prokuristas,— tikėkimės, kad nieko pavojingo. Nors, kita vertus, turiu pasakyti, jog mes, verslo žmonės,— laimė tai ar nelaimė, čia jau jūsų valia spręsti,— menkus negalavimus turim tiesiog pergalėti.

— Tai ar gali jau ponas prokuristas pas tave įeiti? — nekantriai paklausė tėvas ir vėl pabeldė į duris.

— Ne,— atsakė Gregoras.

Kambaryje po kairei įsiviešpatavo nejauki tyla, o kitame, po dešinei, ėmė kūkčioti sesuo.

Kodėl sesuo neina pas juos? Ji, matyt, dar tiktai išlipusi iš lovos ir nepradėjusi rengtis. O kodėl ji verkia? Kad jis nesikelia ir neįleidžia

prokuristo, kad gali prarasti vietą ir kad šefas vėl pateiks tėvams senas sąskaitas? Galbūt dėl to kol kas dar anksti graužtis. Gregoras dar čia ir visai neketina apleisti šeimos. Kol kas jis guli ant kilimo, ir niekas, žinodamas jo būklę, negalėtų rimtai reikalauti, kad įsileistų prokuristą. O dėl tokio menko netakto, kurį vėliau nesunku bus kaip nors pritinkamai pateisinti, jo iš darbo niekas neišvarys. Ir Gregorui atrodė, kad daug protingiau būtų jam dabar duoti ramybę, o ne grizinti verksmais ir įkalbinėjimais. Tiesa, jie nežino, kas jam yra, ir todėl taip atkakliai neatstoja.

— Pone Zamza,— sušuko prokuristas pakeltu balsu,— kas atsitiko? Jūs užsibarikadavote savo kambaryje, atsakinėjate tik „taip" arba „ne", verčiate tėvus be reikalo jaudintis ir nevykdote — aš tai sakau tik tarp kitko — savo pareigų, neįtikėtinai lengvabūdiškai nevykdote. Aš čia kalbu jūsų tėvų ir jūsų šefo vardu ir kuo rimčiausiai prašau tučtuojau viską paaiškinti. Aš stebiuosi, aš stebiuosi. Maniau, kad esate ramus, protingas žmogus, o staiga pradėjote rodyti keisčiausius kaprizus. Šefas man, tiesa, užsiminė, kodėl jūs galėjote pavėluoti į traukinį,— kad neseniai gavote teisę inkasuoti,— bet aš beveik galiu duoti garbės žodį, jog tai neteisybė. Bet dabar štai pamačiau jūsų nesuprantamas užgaidas ir praradau bet kokį norą jus užtarti. O jūsų padėtis ne tokia jau tvirta. Iš pradžių aš norėjau tai pasakyti jums vienam, bet kad taip be reikalo mane gaišinate, tai nematau prasmės slėpti to nuo jūsų gerbiamų tėvų. Paskutiniu metu jūs dirbote labai prastai, tiesa, metų laikas toks, kad didelio biznio nepadarysi, mes tai suprantame; bet tokio metų laiko, kai išvis nieko negalėtum padaryti, nebūna, pone Zamza, neturi būti.

— Pone prokuriste,— sušuko Gregoras nebesivaldydamas ir iš susijaudinimo viską pamiršęs,— aš kaipmat, tučtuojau atidarau. Mane ištiko menkas negalavimas, silpnumo priepuolis, šit ir nepajėgiu atsikelti. Aš dar tebeguliu lovoje. Bet dabar man jau geriau. Kaip tik lipu iš lovos. Prašau valandėlę kantrybės! Man dar nėra taip gerai, kaip maniau, bet jau geriau. Ir kaip žmogui taip atsitinka! Vakar jaučiausi kuo puikiausiai, mano tėvai neduos meluoti, tikriau sakant, jau vakar vakare truputį nujaučiau, kad taip bus. Užteko vien į mane pasižiūrėti. Ir kodėl nieko nepasakiau kontoroj! Bet žmogus visada manai, kad įveiksi ligą neatgulęs. Pone prokuriste! Pagailėkite mano tėvų! Visi tie priekaištai, kuriuos man dabar išsakėte, neturi jokio pagrindo; aš anksčiau nė žodžio nesu girdėjęs, kad blogai dirbu. Jūs tikriausiai nematėte paskutinių mano užsakymų. Beje, aš išvažiuosiu aštuntos va-

landos traukiniu, tos kelios valandos man padėjo atgauti jėgas. Negaiškite, pone prokuriste; aš tuojau pat ateisiu į kontorą, malonėkite tai pasakyti šefui ir perduoti jam mano sveikinimą!

Skubiai berdamas žodžius ir beveik nesuvokdamas, ką šneka, Gregoras nesunkiai, matyt, jau įgudęs lovoje, prisiartino prie spintos ir bandė palei ją atsistoti piestu. Jis iš tiesų norėjo atidaryti duris, išeiti ir pakalbėti su prokuristu; jam rūpėjo sužinoti, ką pasakys jie, taip nekantravę, kai pamatys, kaip jis atrodo. Jeigu išsigąs, tai Gregorui nukris nuo pečių atsakomybės našta ir jis galės būti ramus. O jeigu jie į viską ramiai žiūrės, tai ir jam nebus ko jaudintis, tada iš tiesų galės paskubėjęs spėti į aštuntos valandos traukinį. Iš pradžių jis kelis kartus nuslydo nuo lygios spintos, bet galų gale sukaupė jėgas ir atsistojo; nors ir labai sopėjo apatinę kūno dalį, nekreipė į tai dėmesio. Paskui griuvo ant netoli stovinčios kėdės atkaltės ir įsikibo į jos kraštus kojytėmis. Kartu susitvardė ir nutilo, nes kaip tik prabilo prokuristas.

— Ar jūs supratote bent žodį? — paklausė tas tėvų.— Tikiuosi, kad jis nesišaipo iš mūsų?

— Saugok Viešpatie,— sušuko motina jau verkdama,— jis turbūt sunkiai serga, o mes jį kankinam. Grėte! Grėte! — šūktelėjo paskui.

— Ką, mama? — atsiliepė sesuo kitoje pusėje.

Jiedvi kalbėjosi per Gregoro kambarį.

— Tučtuojau lėk pas daktarą. Gregoras serga. Kuo greičiau atvesk daktarą. Ar girdėjai, kaip Gregoras kalba?

— Tai ne žmogaus balsas,— pasakė prokuristas itin tyliai, ir po motinos riksmo jo žodžius visi labai aiškiai suprato.

— Ana! Ana! — šūktelėjo iš prieškambario virtuvėn tėvas ir suplojo rankomis.— Tučtuojau atvesk šaltkalvį!

Ir abi merginos nubėgo, šlamėdamos sijonais, per prieškambarį — kada sesuo spėjo taip greitai apsirengti? — ir atlapojo buto duris. Kad jos būtų užsitrenkusios, nebuvo girdėti; matyt, paliko atdaras, kaip visada, kai atsitinka didelė nelaimė.

Tuo tarpu Gregoras apsiramino. Jo žodžių kiti nebesuprato, o jam jie buvo aiškūs, aiškesni negu anksčiau, matyt, todėl, kad priprato ausis. Šiaip ar taip, namiškiai jau patikėjo, kad jam kažkas atsitiko, ir buvo pasiruošę padėti. Kaip greitai susigaudė motina su tėvu, ką pirmiausia reikia daryti! Jis vėl pasijuto kaip žmogus ir tikėjosi iš gydytojo ir šaltkalvio, gerai neskirdamas, ką kuris gali, labai didelės ir netikėtos pagalbos. Kad per būsimus lemtingus pokalbius balsas būtų kuo aiškesnis, truputį krenkštelėjo, kas be ko, kuo tyliau, nes, galimas

daiktas, ir krenkši jau kitaip negu žmogus. Pats apie tai spręsti nebesiryžo. Šalimais esančiame kambaryje tuo tarpu tapo tylu tylu. Galbūt tėvai sėdi su prokuristu prie stalo ir kuždasi, o gal stovi prisiglaudę prie durų ir klauso.

Gregoras lėtai pasislinko su krėslu prie durų, atsistūmė nuo jo, griuvo ant durų, išsilaikė stačias — jo letenėlės buvo šiek tiek lipnios — ir taip valandėlę ilsėjosi. Paskui ėmėsi burna sukti spynoje esantį raktą. Deja, pasirodė, kad neturi dantų,— kuo gi suimti raktą? — tiesa, žandikauliai buvo gan stiprūs, jais iš tiesų pajudino raktą, nekreipdamas dėmesio į tai, kad sau tuo pakenkė, mat iš burnos pasirodė rudas skystis, jis tekėjo ant rakto ir lašėjo ant grindų.

— Pasiklausykit,— tarė prokuristas gretimame kambaryje,— jis suka raktą.

Gregorui tai buvo didelis paskatinimas; bet verčiau visi būtų jį paraginę, tėvas su motina irgi: „Žvaliau, Gregorai,— būtų sušukę,— nepasiduok, negi neįveiksi tos spynos!" Ir, įsivaizdavęs, kad visos jo pastangos įdėmiai sekamos, iš visų jėgų, apie nieką kita negalvodamas, įsikando raktą. Jį sukdamas, trypinėjo apie spyną, laikydamasis stačias, tiktai burna, jei reikėdavo, pakibdavo ant rakto arba spausdavo jį visu savo svoriu žemyn. Skambus pagaliau atšokusio liežuvio trakštelėjimas tiesiog pažadino Gregorą. Atsipūtęs jis tarė sau: „Vadinasi, apsiėjau be šaltkalvio", ir padėjo galvą ant rankenos, norėdamas visiškai atidaryti duris.

Kadangi durys atsidarė šitaip, tai, joms jau gana plačiai prasivėrus, paties Gregoro dar nebuvo matyti. Jam reikėjo lėtai ir labai atsargiai apsukti vieną jų sąvarą, jei nenorėjo prieš pasirodydamas svetainėje nevykusiai žnekteléti ant nugaros. Jis kaip tik darė tą sunkų manevrą ir neturėjo kada kreipti dėmesio į ką kita, kai staiga išgirdo garsų prokuristo aiktelėjimą, panašų į vėjo švilpesį, ir išvydo, kaip jis, stovėjęs arčiausiai durų, užsidengė ranka pražiotą burną ir lėtai ėmė trauktis atbulas, tarsi stumiamas nematomos tolygios jėgos. Motina — nesivaržydama prokuristo, ji stovėjo svetainėje su išsidraikiusia po nakties, pasišiaušusia galva — pasižiūrėjo pirmiausiai, susiėmusi ant krūtinės rankas, į tėvą, paskui žengė du žingsnius Gregoro link ir susmuko vidur savo išsiplaiksčiusių sijonų, nukardama ant krūtinės galvą. Tėvas, nutaisęs piktą veidą, sugniaužė kumštį, tarsi būtų norėjęs įstumti Gregorą atgal į jo kambarį, paskui sutrikęs apžvelgė svetainę, užsidengė rankom akis ir pravirko, net jo plati krūtinė drebėjo.

Gregoras visai net nėjo į kambarį, jis stovėjo atsirėmęs į užsklęs-

tą iš vidaus durų pusę, ir namiškiai matė tiktai dalį jo kūno ir truputį į šoną pakreiptą galvą, žiūrinčią į juos. Į tą laiką smarkiai prašvito; kitoje gatvės pusėje jau galėjai įžvelgti priešais stovintį, be galo ilgą, tamsiai pilką namą — tai buvo ligoninė — su griežtai fasadą dalijančiais taisyklingais langais; lietus tebelijo, tačiau tik dideliais, atskirai matomais ir tarsi atskirai ant žemės krintančiais lašais. Daugybė indų stovėjo ant stalo, nes pusryčius tėvas laikė svarbesniais už pietus ir vakarienę; skaitydamas įvairius laikraščius, jis pratęsdavo juos ligi kelių valandų. Kaip tik priešais ant sienos kabėjo Gregoro kariuomenės laikų nuotrauka: jis su leitenanto uniforma, stovi uždėjęs ranką ant kardo rankenos, nerūpestingai šypsodamasis, visa savo povyza ir apranga reikalaudamas sau pagarbos. Durys į prieškambarį buvo praviros, ir pro jas Gregoras matė, kadangi buto durys taip pat buvo neuždarytos, laiptų aikštelę ir žemyn vedančių laiptų viršų.

— Dabar,— tarė Gregoras, puikiai suvokdamas, kad jis vienintelis išliko ramus,— aš tuojau apsirengsiu, susidėsiu kolekciją ir išvažiuosiu. Ar leisit, ar leisit man važiuoti? Štai, pone prokuriste, pats matote, kad aš nesiožiuoju ir mėgstu darbą; važinėti sunku, tačiau be to aš negalėčiau gyventi. Kurgi jūs einate, pone prokuriste? Kontoron? Taip? Ir viską ten, kaip yra, pasakysite? Būna momentų, kai negali dirbti, bet tada reikia prisiminti, kas žmogaus padaryta, ir turėti omenyje, jog paskui, pašalinus kliūtį, jis bus dar kruopštesnis ir uolesnis. Aš jaučiuosi labai skolingas šefui, jūs pats tai gerai žinote. Kita vertus, man rūpi tėvai ir sesuo. Mano padėtis nepavydėtina, bet kaip nors išsikapstysiu, pamatysite. Tik nesunkinkit mano padėties. Palaikykite kontoroj mano pusę! Komivojažierių niekas nemėgsta, aš žinau. Visi mano, kad jie bala žino kiek uždirba ir gyvena kaip Dievo ausy. Žmonės tai įsikala galvon ir nemano keisti nuomonės. Bet jūs, pone prokuriste, geriau viską matote negu kiti, atvirai šnekant, net geriau negu pats šefas, nes jis, kaip firmos savininkas, leidžiasi lengvai suklaidinamas savo tarnautojų nenaudai. Jūs puikiai žinote, kad komivojažierius, beveik nesirodantis firmoj ištisus metus, pasmerktas visokiems atsitiktinumams, jį lengva apkalbėti ir be pagrindo apšmeižti, o jis negali net apsiginti, nes nieko nežino apie apkalbas ir patiria jų pasekmes savo kailiu tiktai tada, kai pavargęs grįžta namo ir nesupranta nei už ką, nei kodėl baudžiamas. Pone prokuriste, neišeikite nepasakęs man nė žodžio, neparodęs, kad bent truputį mane suprantate!

Bet prokuristas nusigręžė jau sulig pirmais Gregoro žodžiais ir žiūrėjo į jį papūtęs lūpas pro trūkčiojantį petį. Gregorui kalbant jis

nė akimirkos nestovėjo vietoje, vis traukėsi prie durų, neišleisdamas Gregoro iš akių, bet labai pamažu, tarsi kas slapta būtų uždraudęs jam išeiti iš kambario. Jis buvo jau prieškambaryje, taip staigiai žengęs paskutinį žingsnį iš svetainės, jog atrodė, lyg būtų nusideginęs padą. O laiptų aikštelėję taip iš tolo siekė dešine ranka turėklo, tarsi jį paliesti būtų tiesiog nežemiška palaima.

Gregoras suprato, kad prokuristo jokia mada negalima išleisti taip nusiteikusio, jeigu nenori galutinai susikompromituoti darbe. Tėvai to taip gerai nesuvokė; per ilgus metus jie buvo spėję susidaryti nuomonę, kad Gregoras šioj kontoroj apsidraudęs ligi gyvenimo galo, be to, jie buvo taip prislėgti šio momento rūpesčių, kad visai neįstengė numatyti ateities. O Gregoras įstengė. Prokuristą reikėjo sulaikyti, nuraminti, įtikinti ir galų gale palenkti savo pusėn; juk nuo to priklauso Gregoro ir visų namiškių ateitis! Kad bent sesuo būtų čia! Ji protinga mergina, jau tada verkė, kai Gregoras ramiai gulėjo ant nugaros lovoje. Ir prokuristas, didis damų gerbėjas, tikrai būtų leidęsis jos palenkiamas; ji būtų uždariusi buto duris ir prieškambaryje numaldžiusi jam visą išgąstį. Bet sesers nebuvo, ir Gregoras turėjo veikti pats. Nė nepagalvojęs, kadgi pats nežino, ar sugebės vaikščioti, ir kad jo kalbos tikriausiai vėl niekas nesupras, ėmė spraustis pro duris; norėjo prieiti prie prokuristo, jau stovinčio laiptų aikštelėje ir juokingai įsitvėrusio abiem rankom į laiptų turėklą; bet praradęs atramą tuojau nugriuvo ant savo daugelio kojyčių ir negarsiai šūktelėjo. Ir kaipmat pirmusyk tą rytą pasijuto gerai; kojytės rėmėsi į tvirtą pagrindą; Gregoras patenkintas pastebėjo, kad jos kuo puikiausiai klauso, stengiasi nešti ten, kur jis nori; ir net patikėjo, kad visos kančios netrukus baigsis. Bet tą pačią akimirką, kai svyruodamas stabtelėjo netoli motinos, kaip tik prieš ją, motina staiga pašoko, nors atrodė, jog nieko nei girdi, nei mato, ir suriko, atmetusi į šalį rankas, plačiai išskėtusi pirštus: „Gelbėkit, dėl Dievo meilės, gelbėkit!“, palenkė galvą, tarsi norėtų geriau įsižiūrėti į Gregorą, bet nežiūrėjo ir nei iš šio, nei iš to ėmė trauktis atbula; pamiršo, kad užpakaly jos stovi padengtas stalas; tarsi per išsiblaškymą skubiai klestelėjo ant jo; ir atrodė visai nė nepastebinti, kad greta jos iš apversto kavinuko stora čiurkšle ant kilimo liejasi kava.

— Mama, mama,— tyliai kalbėjo Gregoras ir žiūrėjo iš apačios į ją. Prokuristas akimirką jam visai išgaravo iš galvos; o matydamas bėgančią kavą nesusivaldė ir kelis kartus čekštelėjo žandikauliais. Tada motina vėl sukliko, nušoko nuo stalo ir puolė į glėbį prie jos skuban-

čiam tėvui. Bet Gregoras neturėjo kada rūpintis tėvais; prokuristas jau buvo ant laiptų; pasidėjęs ant turėklo smakrą, metė atgal paskutinį žvilgsnį. Gregoras įsibėgėjo, norėdamas jį kuo greičiau pasivyti; bet prokuristas, matyt, suprato jo ketinimus, nes šoko per kelis laiptelius ir dingo; „Ū!“ — dar sukliko, kad net per visą laiptinę nuaidėjo. Prokuristo pabėgimas, deja, visiškai išmušė iš pusiausvyros tėvą; kol kas jis laikėsi palyginti ramiai, o dabar, užuot vijęsis prokuristą arba bent jau netrukdęs Gregorui jį vytis, nutvėrė dešine ranka prokuristo lazdą, mat tas buvo palikęs ją ant krėslo sykiu su skrybėle ir apsiaustu, kaire griebė nuo stalo didelį laikraštį ir, trypdamas kojomis, mojuodamas lazda ir laikraščiu, ėmė varyti Gregorą į jo kambarį. Nepadėjo jokie Gregoro prašymai, jų niekas nė nesuprato; kad ir kaip nuolankiai jis sukiojo galvą, tėvas tiktai dar smarkiau trypė. Kitoj kambario pusėj motina atlapojo langą, nors lauke buvo vėsu, ir toli persisvėrusi užsidengė rankom veidą. Tarp lango ir laiptinės ėmė traukti didelis skersvėjis; langų užuolaidos pleveno, ant stalo sušlamėjo laikraščiai, keli nusklendė ant grindų. O tėvas atkakliai varė jį šnypšdamas kaip koks laukinis. Gregoras buvo dar neįgudęs trauktis atatupstas, jam tai išties sunkiai sekėsi. Jei būtų galėjęs apsigręžti, tuojau būtų atsidūręs savo kambaryje, bet bijojo, kad tėvas, jam nerangiai gręžiantis, dar trenks lazda per nugarą arba galvą ir užmuš. Bet pagaliau Gregorui neliko nieko kita, nes su išgąsčiu pastebėjo, kad traukdamasis atbulom net nesugeba laikytis krypties; tad ėmė gręžtis, be perstogės bailiai šnairuodamas į tėvą, ir labai stengėsi, o iš tikrųjų vos judėjo. Galimas daiktas, tėvas suprato jo gerus norus, nes netrukdė ir net iš tolo lazdos galu padėjo. Bet ko jam taip nepakenčiamai šnypšti! Gregoras per tai visai prarado galvą. Jis buvo jau beveik apsigręžęs, bet, suklaidintas tėvo šnypštimo, susimėtė ir vėl trupučiuką pasigręžė atgal. Kai pagaliau laimingai atsidūrė prie durų, pasirodė, jog jo kūnas per platus, kad be niekur nieko pralįstų pro jas. Tėvui, tokiam susijaudinusiam, žinoma, nė į galvą neatėjo atidaryti kitą jų pusę, kad Gregorui užtektų vietos. Jam rūpėjo tiktai kuo greičiau įvaryti Gregorą į jo kambarį. Jis nė už ką nebūtų sutikęs, kad Gregoras, gerai prisitaikęs, atsistotų piestu ir galbūt taip prasispraustų pro duris. Tiktai varė Gregorą, tarsi jam nebūtų buvę jokių kliūčių, ir dar garsiau šnypštė; Gregoras už nugaros girdėjo jau visai nebe tėvo balsą; dabar jau buvo ne juokai, ir Gregoras — kas bus, tas bus — ėmė spraustis pro duris. Viena jo kūno pusė pakilo, jis visas persikreipė, nusibrozdino šoną, ant baltų durų liko bjaurios dėmės, netrukus visai įstrigo ir vienas nebūtų įsten-

gęs nė krustelėti, kojytės vienoj pusėj drebėdamos kabojo ore, kitoj buvo skaudžiai prispaustos prie grindų,— tada tėvas iš užpakalio smarkiai riūktelėjo, padarydamas galą visoms kančioms, ir jis visas kruvinas lėkte įlėkė savo kambarin.' Durys buvo užtrenktos su lazda, ir pagaliau viskas nutilo.

II

Tiktai temstant Gregoras pabudo iš slogaus, panašaus į alpulį miego. Jis, be abejonės, būtų ir pats pabudęs netrukus, nes buvo pakankamai pailsėjęs ir išsimiegojęs, tačiau jam pasirodė, tarsi būtų išgirdęs greit kažką žingsniuojant ir atsargiai uždarant prieškambario duris. Gatvės žibintai vietomis blyškiai švietė kambario lubas ir baldų viršų, tik apačioje, pas Gregorą, buvo tamsu. Nevikriai grabaliodamasis aplink čiuptuvais, kuriuos tik dabar ėmė vertinti, jis atsargiai ėmė slinkti durų link, mat norėjo pažiūrėti, kas ten atsitiko. Kairį šoną juto kaip ištisą, nemaloniai veržiantį randą, o dvi eilės kojų žengė nelygiai, šlubuodamos. Beje, viena kojytė per rytmečio įvykius buvo smarkiai sužeista — tiesiog stebuklas, kad tiktai viena,— ir kaip negyva vilkosi žeme.

Atsidūręs prie durų, suprato, kas jį tenai atviliojo — ogi maisto kvapas. Mat čia stovėjo dubuo, pripiltas saldaus pieno, kuriame plaukiojo baltos duonos gabaliukai. Iš džiaugsmo jis vos nesusijuokė, nes buvo dar labiau išalkęs negu rytą, ir tuojau beveik ligi pat akių panardino galvą į pieną. Tačiau greitai nusivylęs atsitraukė atgal; gerti trukdė nubrozdintas kairys šonas, nes ryti galėjo tik traukdamas į save visu kūnu, be to, ir pats pienas jam nepatiko, nors paprastai jį su malonumu gerdavo, dėl ko sesuo jo ir buvo pripylusi; ir Gregoras beveik su pasibjaurėjimu nusigręžė nuo dubens ir nušliaužė atgal į vidurį kambario.

Svetainėje, kaip Gregoras matė pro durų plyšį, degė dujos, tačiau nebuvo girdėti nė garso, nors tuo metu tėvas buvo įpratęs balsiai skaityti motinai, o kartais ir seseriai, vakarinį laikraštį. Matyt, tokie skaitymai — apie juos sesuo vis pasakodavo ir rašydavo — pastaruoju metu buvo išėję iš mados. Bet ir šiaip niekas net nekrebždėjo, nors namuose tikrai kažkas buvo. „Kaip tyliai jie gyvena",— pamanė Gregoras ir, pastirai spoksodamas priešais save į tamsą, pajuto didelį pasididžiavimą, kad jo dėka tėvai ir sesuo taip gyvena ir turi tokį puikų

butą. O jeigu visai tai ramybei ir gerovei atėjo šiurpi pabaiga? Kad neimtų tokios mintys, Gregoras nusprendė pasimankštinti ir ėmė ropinėti po kambarį.

Kartą per tą ilgą vakarą vienos šoninės durys, o paskui ir kitos, truputį prasivėrė, bet greitai vėl užsidarė; kažkas, matyt, norėjo įeiti, bet paskui suabejojo, ar verta. Gregoras sustojo priešais pat svetainės duris, pasiryžęs kaip nors įsivilioti tą dvejojantį svečią ar bent sužinoti, kas jis; bet durų daugiau niekas neatidarė, ir Gregoras veltui laukė. Rytą, kai durys buvo užrakintos, pas jį veržėsi visi, o dabar, kai jis vienas atrakino, o kitos dieną apskritai buvo nerakinamos, niekas daugiau nėjo, ir raktai buvo įkišti kitoj pusėj.

Šviesa svetainėje užgeso tiktai vėlai naktį, ir tada jis suprato, kad tėvai ir sesuo ligi tol negulė, mat aiškiai buvo girdėti, kaip visi trys išsivaikščiojo ant galų pirštų. Dabar ligi pat ryto pas jį tikrai niekas neateis, taigi turės daug laiko ramiai apgalvoti, kaip toliau gyventi. Tačiau jį gąsdino aukštas tuščias kambarys, kuriame gulėjo prisiplojęs ant grindų, ir niekaip nesuprato, iš kur ta baimė,— juk tai tas pats kambarys, kur gyvena jau penkeri metai. Ir beveik nesąmoningai, truputį gėdindamasis nubėgo ir palindo po kanapa; nors čia iš viršaus truputį spaudė nugarą ir negalėjo pakelti galvos, tuojau pasijuto geriau ir tiktai gailestavo, kad kūnas per platus ir neišsitenka visas po kanapa.

Tenai jis išbuvo visą naktį; ją praleido pusiausnūda, vis atsibusdamas nuo alkio, o iš dalies ir nuo nerimo ir neaiškių vilčių, bet galų gale priėjo prie išvados, kad kol kas reikia laikytis ramiai ir kantrybe, supratingumu lengvinti namiškių dalią ir pratinti juos prie dabartinės savo būklės.

Jau anksti rytą, buvo dar beveik naktis, Gregorui pasitaikė proga išbandyti savo valios ir ką tik priimtų sprendimų galią, mat iš prieškambario duris atidarė beveik visiškai apsirengusi sesuo ir nerimastingai pažvelgė vidun. Ji aptiko jį ne iškart, o pastebėjusi po kanapa — Dieve, jis juk turėjo kur nors būti, negalėjo pabėgti — taip išsigando, kad neištvėrė ir užtrenkė duris. Bet, tarsi apgailestaudama tokį savo pasielgimą, netrukus jas pravėrė ir įėjo ant pirštų galų tarsi pas sunkų ligonį ar svetimą žmogų. Gregoras gulėjo truputį iškišęs galvą iš po kanapos ir stebėjo ją. Ar pamatys, jog jis nelietė pieno, ir visai ne dėl to, kad nebūtų buvęs alkanas, ar susipras atnešti kitokio maisto, kuris jam labiau tiktų? Jeigu ne, tai jis greičiau mirs iš bado, negu tai pa-

rodys, nors tiesiog magėte magėjo iššokti iš po kanapos, pulti seseriai po kojų ir paprašyti ko nors gardaus. Bet sesuo tuojau pamatė pilną dubenį ir nustebo, aplink jį buvo tiktai truputį prilaistyta, greit paėmė jį, tiesa, ne plikom rankom, o su skuduru, ir išnešė. Gregorui labai rūpėjo, ką jinai atneš vietoj pieno, ir jis visaip tai svarstė. Bet niekada nebūtų įspėjęs, ką sesuo padarys iš savo gerumo. Norėdama išbandyti jo skonį, ji atnešė ant seno laikraščio įvairiausio maisto — senų, apipuvusių daržovių, nuo vakarienės likusių kaulų, apipiltų sustingusiu baltuoju padažu, kelias razinas ir migdolus, sūrio, prieš dvi dienas Gregoro apskelbto nevalgomu, sudžiūvusios duonos luistelį, sviestu apteptą duonos riekę, kitą apteptą sviestu ir pabarstytą druska. Be to, padėjo vandens su dubeniu, matyt, visam laikui skirtu Gregorui. Ir suvokdama, kad Gregoras prie jos nelies maisto, skubiai išėjo ir net užrakino duris, duodama Gregorui suprasti, jog jis gali daryti ką tinkamas. Gregorą kojytės kaipmat nunešė prie valgio. Beje, jo žaizdos, matyt, jau visai užgijo, nes jis nieko nebejautė ir nusistebėjo tuo, prisiminęs, jog daugiau kaip prieš mėnesį truputį įsipjovė pirštą, o užvakar žaizda tebesopėjo. „Gal aš pasidariau nebe toks jautrus?" — pamanė jis jau godžiai čiulpdamas sūrį,— tas jį daug labiau traukė negu koks kitas maistas. Paeiliui, iš pasitenkinimo net ašarodamas, sudorojo sūrį, daržoves ir padažą; šviežias maistas nepatiko, jis negalėjo pakęsti jo kvapo ir net nusitempdavo atokiau tai, ką valgė. Buvo jau seniai viską sudorojęs ir aptingęs gulėjo toj pačioj vietoj, kai sesuo, davusi ženklą pasitraukti, lėtai pasuko raktą. Jis persigandęs pašoko, nors buvo jau beveik užsnūdęs, ir vėl nubėgo po kanapa. Tačiau turėjo labai tvardytis, kad pratūnotų ten, kol sesuo bus kambaryje, mat gausiai prisikirtus kūnas suapvalėjo ir ten, ankštumoje, jis vos kvėpavo. Vis pritrūkdamas kvapo, mažumą išsprogusiomis nuo spaudimo akimis žiūrėjo, kaip nieko nesupratusi sesuo sušlavė šluota ne tiktai likučius, bet ir nepaliestą maistą, tarsi tas daugiau niekam netiktų, skubiai viską sumetė į kibirėlį, uždengė jį mediniu dangčiu ir viską išnešė. Vos tiktai ji nusigręžė, Gregoras tuojau išlindo iš po kanapos, išsitiesė ir atsipūtė.

Taip gaudavo valgyti kasdien, vienąsyk rytą, kai tėvai ir tarnaitė dar miegodavo, ir kitąsyk po bendrų pietų, mat tada tėvai taip pat valandėlę nusnūsdavo, o tarnaitę sesuo kur nors išsiųsdavo. Žinoma, ir tėvai nenorėjo, kad Gregoras numirtų iš bado, bet, matyt, apie jo maitinimą teįstengė žinoti tiek, kiek jiems sakė duktė, o ši tikriausiai norėjo patausoti jų sveikatą, nes graužaties iš tiesų užteko.

Kokia dingstim namiškiai tą pirmą rytą išprašė iš namų gydytoją ir šaltkalvį ir ką jiems pasakė, Gregoras taip ir nesužinojo, mat, nesuprasdami jo kalbos, tėvai ir net sesuo nė nepamanė, kad jis supranta kitus, todėl, atėjus į kambarį seseriai, girdėdavo vien tarpais ištrūkstančius jos atodūsius ir šventųjų vardus. Tik vėliau, kai ji truputį prie jo priprato,— apie visišką pripratimą, žinoma, negalėjo būti nė kalbos,— Gregoras kartais nugirsdavo vieną kitą žodį, ištartą malonesniu balsu arba bent jau panašiai.

— Šiandien jam buvo skanu,— sakydavo, kai Gregoras gerokai sukirsdavo, o kai beveik viską palikdavo, kas ilgainiui ėmė vis dažniau kartotis, ji tardavo beveik su liūdesiu: — Va ir vėl nieko nelietė. Nors ir negalėdamas nieko tiesiogiai sužinoti, Gregoras kartais kai ką nuklausydavo ir, kurioj nors pusėj išgirdęs balsus, tuojau bėgdavo prie durų ir prisiplodavo prie jų visu kūnu. Iš pradžių beveik visos kalbos vienaip ar kitaip, kad ir netiesiogiai, sukosi apie jį. Dvi dienas, susėdę prie stalo valgyti, namiškiai tarėsi, ką dabar reikėtų daryti; bet ir šiaip kalbėdavo vis ta pačia tema, nes namuose visąlaik būdavo bent jau dviese, matyt, niekas nenorėdavo likti vienas, o bute juk reikėjo kam nors būti. Tarnaitė jau pačią pirmą dieną — tik neaišku buvo, ką ir kiek ji žinojo,— atsiklaupusi pasiprašė motinos tučtuojau atleidžiama, o kai po penkiolikos minučių atsisveikino, tai su ašaromis dėkojo už atleidimą kaip už didžiausią geradarystę ir net neprašyta visais šventaisiais prisiekė, kad niekam nė žodžio neprasitarsianti. Seseriai su motina dabar teko ir valgį taisyti; vargas, beje, nedidelis, nes beveik niekas nevalgė. Gregoras vis girdėdavo, kaip vienas kuris veltui ragindavo kitą valgyti, o atsakymas būdavo tiktai toks: „Ačiū, man jau gana" arba panašus. Gerti taip pat, matyt, nieko negerdavo. Kartais sesuo paklausdavo tėvo, ar jis nenorįs alaus, ir nuoširdžiai siūlydavosi parnešti, bet tėvas tylėdavo, tai ji, kad išsklaidytų bet kokias dvejones, sakydavo galinti pasiųsti alaus kiemsargio žmoną, tada tėvas pagaliau ryžtingai tardavo: „Ne!" ir apie tai daugiau nebūdavo kalbos.

Jau pačią pirmą dieną tėvas motinai ir seseriai atskleidė finansinę šeimos padėtį. Jis vis pakildavo nuo stalo ir atnešdavo iš mažo namų seifo, kuris buvo likęs po bankroto, ištikusio šeimą prieš penkerius metus, kokį nors dokumentą ar užrašų knygelę. Gregoras girdėjo, kaip jis atrakindavo ir radęs ieškomą daiktą vėl užrakindavo sudėtingą spyną. Jo aiškinimai tam tikra prasme buvo pirmas linksmas dalykas, kurį Gregoras išgirdo, atsidūręs savo kalėjime. Jis manė, kad tėvui po

bankroto nieko neliko, bent nebuvo girdėjęs tėvo priešingai sakant, tiesa, pats apie tai niekada nesiteiravo. Gregorui tada rūpėjo padaryti viską, kad šeima kuo greičiau pamirštų ištikusią nelaimę, atėmusią visiems bet kokias viltis. Tad su didžiuliu įkarščiu kibo tuomet į darbą ir beveik per naktį iš menko prekijo virto solidžiu, daug geriau uždirbančiu komivojažieriumi, ir tuojau tai pademonstravo padėdamas ant stalo pluoštą komisinių ir tuo labai nustebindamas ir pradžiugindamas namiškius. Tai buvo puikus metas, daugiau niekada, bent jau su tokiu prašmatnumu nepasikartojęs, nors Gregoras paskui ėmė uždirbti tiek pinigų, kad galėjo padengti ir padengdavo visas šeimos išlaidas. Mat visi su tuo apsiprato, tiek namiškiai, tiek pats Gregoras, pinigus jie priimdavo su dėkingumu, ir duodavo jis noriai, tačiau pirmykštė šiluma dingo. Tiktai sesuo liko Gregorui artima, ir jis slapčiomis tikėjosi ją, vienintelę šeimoje mėgstančią muziką ir gražiai griežiančią violončele, kitais metais leisti į konservatoriją, nors tai brangiai kainuos ir pinigų reikės daugiau prasimanyti. Kai Gregoras būdavo namie, juodu su seseria dažnai minėdavo konservatoriją, bet visada tiktai kaip gražią svajonę, apie kurios išsipildymą nėra nė ko galvoti, o tėvai, beje, net nenorėdavo klausyti tokių užuominų; bet Gregoras buvo visai rimtai nusprendęs išmokslinti seserį ir ketino tai iškilmingai paskelbti per Kalėdas.

Tokios dabar visai nereikalingos mintys sukdavosi jo galvoje, kai pasistojęs ir prisiplojęs prie durų klausydavosi, kas už jų kalbama. Kartais jis iš nuovargio nebeįstengdavo klausytis ir užsimiršęs bumpteldavo galva į duris, bet tuojau vėl susigriebdavo, nes ir tas menkas bilstelėjimas būdavo išgirstamas ir visi nutildavo.

— Ką jis ten vėl išdarinėja,— tardavo tėvas po valandėlės, tikriausiai atsigręžęs į duris, paskui nutrūkęs pokalbis pamažu vėl imdavo tekėti savo vaga.

Gregoras dabar jau gerai žinojo,— tėvas aiškindamas paprastai po kelis kartus kartodavo tą patį, nes ir pats tuos dalykus buvo primiršęs, o ir motina ne išsyk viską suprasdavo,— kad ir kiek nelaimių jie patyrė, truputis senų laikų turto vis dėlto išliko ir į tą laiką šiek tiek priaugo procentų. Ir iš tų pinigų, kuriuos Gregoras parnešdavo namo kas mėnesį,— sau jis pasilikdavo tiktai kelis guldenus,— susikaupė nedidelis kapitalas, nes jų visų neišleisdavo. Gregoras už savo durų pritariamai linkčiodavo galvą ir džiaugdavosi tokiu netikėtu apdairumu ir taupumu. Kas be ko, iš tų likusių pinigų jis būtų galėjęs sumokėti šefui

dalį tėvo skolos ir greičiau atsisakyti tos vietos, bet dabar, be abejonės, buvo geriau taip, kaip padarė tėvas.

Tačiau pinigų nebuvo tiek daug, kad šeima galėtų gyventi, tarkim, iš procentų; jų užteko metams, dvejiems, tačiau tik tiek. Tokios sumos geriausia neliesti ir laikyti pasidėjus bėdai; o pragyvenimui reikės uždirbti. Tėvas buvo sveikas, bet senas žmogus, jau penkeri metai niekur nedirbo ir nelabai galėjo savim pasikliauti. Per tuos penkerius metus, per savo pirmas sunkaus, nesėkmingo gyvenimo atostogas, jis apaugo taukais ir prarado paslankumą. Ir nejau eis dirbti sena, astma serganti motina, kuriai sunku net per kambarį pereiti ir kuri kas antrą dieną praleidžia ant sofos prie praviro lango? Arba sesuo — jai juk tiktai septyniolika, ir ji dar vaikas. Ligi šiol Grėtė išmanė vien gražiai rengtis, ilgai miegoti, padėti namuose ir nekaltai pramogauti, visų pirma griežti violončele. Kai prasidėdavo kalbos, kad kam nors reikia dirbti, Gregoras iš pradžių visada atšlydavo nuo durų ir griūdavo ant šalimais stovinčios vėsios odinės sofos, nes jam pasidarydavo karšta iš gėdos ir liūdesio.

Jis dažnai ten gulėdavo per naktis, nesudėdamas bluosto ir valandų valandas skrebindamas sofos odą. Arba nepatingėdavo prisistumti prie lango krėslą, paskui įsiropšdavo į jį ir rymodavo ant palangės galbūt vien iš įpratimo, minėdamas, kaip gera būdavo anksčiau žiūrėti pro langą. Mat sulig kiekviena diena vis neaiškiau matė net panosėje esančius daiktus; priešais stūksančios, anksčiau tokios įgrisusios ligoninės dabar išvis nebematė, ir jeigu nebūtų žinojęs, kad gyvena tylioje, bet gan miestiškoje Šarlotės gatvėje, tai, galimas daiktas, būtų vaizdavęsis, jog už lango dykvietė, kur pilkas dangus susiliejęs krūvon su pilka žeme. Pastabiai seseriai užteko tiktai du kartus pamatyti krėslą prie lango, ir ji kievienusyk, sutvarkiusi kambarį, pastatydavo jį tenai ir net palikdavo pravirą langelį.

Kad Gregoras būtų bent galėjęs pakalbėti su seseria ir už viską jai padėkoti, jam būtų buvę daug lengviau, o dabar dėl jos paslaugumo jis net kentėjo. Sesuo, tiesa, kiek įmanydama stengėsi neparodyti, jog jai nemalonu žiūrėti Gregorą, ir jai, žinoma, kuo toliau, tuo geriau tai sekėsi, bet ir Gregoras ilgainiui ėmė geriau viską suprasti. Jau pats jos pasirodymas jam būdavo baisus. Vos įeidavo, net neuždariusi durų, nors šiaip labai stengdavosi nuslėpti nuo tėvų, kas dedasi Gregoro kambaryje, tuojau bėgdavo prie lango, skubiai atlapodavo jį, tarsi tuoj tuoj užtrokš, ir valandėlę stovėdavo giliai kvėpuodama ir nepaisydama šalčio. Taip ji gąsdindavo Gregorą dusyk per dieną; visą tą

laiką jis drebėdavo po kanapa, puikiai suprasdamas, kad ji tikrai jo nekamuotų, jeigu įstengtų ištverti viename kambary su juo neatidariusi lango.

Praėjus jau gal mėnesiui nuo Gregoro metamorfozės ir seseriai jau apsipratus su jo išvaizda, sykį ji atėjo truputį anksčiau negu visada ir rado Gregorą dar tebežiūrintį pro langą, sustingusį ir išties baisų. Gregoras būtų nenustebęs, jeigu Grėtė būtų palaukusi už durų, nes jis trukdė jai iškart atidaryti langą, tačiau ji ne tik neįėjo, bet netgi atšoko atgal ir užtrenkė duris; pašalinis žmogus galėjo pagalvoti, kad Gregoras jos tykojo norėdamas įkąsti. Gregoras, žinoma, tuojau pasislėpė po kanapa, bet jam teko laukti sesers ligi pietų, o atėjusi ji buvo daug neramesnė negu paprastai. Iš to jis suprato, kad ji vis dar negali į jį žiūrėti ir niekada negalės, ir kad jai reikia labai tvardytis, kai mato nors ir kraštelį jo kūno, kyšantį iš po kanapos. Norėdamas ją nuo to nemalonaus reginio apsaugoti, vieną dieną jis ant nugaros atsinešė lininę maršką, užtiesė ja kanapą — keturias valandas tam paaukojo — ir nuleido kraštą lig pat žemės, kad sesuo net pasilenkusi jo nematytų. Jeigu jai būtų pasirodę, kad tos marškos nereikia, būtų galėjusi ją nuimti, mat Gregoras, aišku, nenorėjo visai atsiskirti, bet ji nelietė marškos, ir Gregorui net dingojos, jog sugavo dėkingą jos žvilgsnį, kai sykį atsargiai pakėlė galva marškos kraštą pažiūrėti, kaip seseriai patinka nauja tvarka.

Per pirmas dvi savaites tėvai vis nesiryžo ateiti pas Gregorą, ir jis dažnai girdėdavo, kaip jie giria seserį, nors ligi tol paprastai bardavo vadindami ją nieko doro nenusitveriančia mergiščia. O dabar dažnai abu laukdavo prie Gregoro kambario, kai sesuo tvarkydavosi viduje, ir vos tiktai ji išeidavo, prašydavo papasakoti, kas dedasi kambaryje, ką Gregoras valgė, kaip jis šįsyk elgėsi, galbūt ji pastebėjusi, kad brolis bent kiek taisosi. Beje, motina ruošėsi gal netrukus aplankyti Gregorą, bet tėvas su seseria ją vis atkalbinėjo, ir jis visiškai pritarė jų protingiems žodžiams. Vėliau ją reikėdavo jau jėga laikyti, ir kai motina šaukdavo: „Leiskite mane pas Gregorą, jis juk mano nelaimingas sūnus! Nejau nesuprantat, kad man reikia jį pamatyti?", Gregoras manydavo, kad gal visai neblogai būtų, jeigu motina užeitų, ne kiekvieną dieną, žinoma, bet, tarkim, kartą per savaitę galėtų; ji juk viską daug geriau supranta negu sesuo, kuri, kad ir kaip narsiai laikosi, vis dėlto yra tiktai vaikas ir, ko gero, galbūt vien iš vaikiško lengvabūdiškumo užsikrovė ant pečių tokią sunkią naštą.

Gregoro noras pamatyti motiną greitai išsipildė. Dieną jis vien iš

pagarbos tėvams nesirodydavo prie lango, o tų kelių kvadratinių metrų grindų jam nelabai užteko, net naktį ramiai išgulėti būdavo sunku, apetitas netrukus visai pagedo, tad neturėdamas ką veikti įprato ropinėti sienomis ir lubomis. Ypač jam patiko laikytis ant lubų; tai buvo kas kita, negu gulėti ant žemės; čia kvėpuoti lengviau; kūnas maloniai virpėjo; ir, apimtas beveik palaimingos ramybės, kurią jusdavo tenai viršuje, jis kartais, savo paties nuostabai, pasileisdavo ir šlepteldavo ant grindų. Bet dabar, žinoma, jis jau visai kitaip valdė kūną, ir jam nieko neatsitikdavo net iš taip aukštai nukritus. Sesuo greitai pastebėjo tą naują Gregoro pramogą,— ropinėdamas jis vietomis palikdavo ant sienų savo klijų,— ir šovė jai galvon, jog reikia išnešti iš kambario baldus, visų pirma spintą ir rašomąjį stalą, kad jis turėtų tam daugiau vietos. Bet viena nepajėgė to padaryti; prašyti pagalbos tėvą nedrįso; tarnaitė tikrai nebūtų padėjusi, mat toji kokių šešiolikos metų mergiščia, nors ir liko išėjus virėjai, pasiprašė leidimo virtuvę visada laikyti užrakintą ir atidaryti duris tiktai pabeldus; tad seseriai, kai tėvas išėjo į miestą, teko kviestis talkon motiną. Toji džiugiai šūkčiodama sutiko, bet priėjusi prie Gregoro durų tuojau nutilo. Sesuo, žinoma, pirma pasižiūrėjo, ar kambaryje tvarka, ir tiktai tada leido motinai įžengti. Gregoras kuo skubiausiai visai pritraukė maršką prie grindų ir dar labiau sugarankščiavo, dabar ji išties atrodė atsitiktinai užmesta ant kanapos. Jis šįkart net nežiūrėjo paslapčiom iš po jos; jam užteko to, kad motina pagaliau atėjo.

— Eikš, jis pasislėpęs,— pasakė sesuo ir, matyt, įvedė motiną už rankos.

Gregoras girdėjo, kaip tiedvi silpnos moterys ėmė judinti iš vietos sunkią spintą, kaip sesuo iš paskutiniųjų tąsėsi ir neklausė motinos, nuogąstaujančios, kad ji nepatrūktų. Juodvi plušėjo labai ilgai. Ir po kokių penkiolikos minučių motina pasakė, kad spintą galbūt vis dėlto geriau palikti, nes ji per sunki, iki tėvui ateinant jos nieko nepadarysiančios, o jei nustumsiančios ją į vidurį kambario, tai visai užtversiančios Gregorui kelią, be to, dar neaišku, ar Gregorui patiks, jei išnešiančios baldus. Ji mananti kaip tik priešingai; tiesiog negalinti žiūrėti į plikas sienas; ir Gregoras tikriausiai negalėsiąs, juk jis pripratęs prie savo baldų, ir jam būsią nejauku tuščiame kambaryje.

— Ir ar neatrodys,— pridūrė motina labai tyliai, nors ir taip kalbėjo beveik pašnibždomis, tarsi norėdama, kad nežinia kur esąs Gregoras net negirdėtų jos balso, mat buvo tikra, jog jis nieko nesupranta,— ir ar neatrodys, kad išnešdamos baldus atsižadam bet kokios

vilties ir be gailesčio numojam į jį ranka? Man regis, bus geriausia, jei paliksim kambarį tokį, koks buvo, kad Gregoras, kai sugrįš pas mus, viską rastų po senovei ir lengviau pamirštų tą nelemtą metą.

Klausydamasis motinos kalbos Gregoras pamanė, kad per tuos du mėnesius, kai nebendrauja su žmonėmis, nuo monotoniško gyvenimo jam, matyt, apsidrumstė protas, nes kaip kitaip paaiškinti, kodėl norėjo, kad kambaryje nebeliktų baldų. Nejau iš tiesų jam patiks, jei šiltas, paveldėtais baldais jaukiai apstatytas kambarys virs urvu, kur galės visur netrukdomas ropinėti ir per tai greičiau visai pamirš savo žmogišką prigimtį? Gal jau dabar ją primiršęs ir tiktai seniai negirdėtas motinos balsas tarsi pažadino jį iš miego. Nieko nereikia išnešti, tegu viskas lieka, baldai jam reikalingi; kai jie kambaryje, jis geriau jaučiasi; tegu ir negali laisvai ropinėti, tai nieko nekenkia, iš to tik nauda.

Sesuo, deja, manė kitaip; ji buvo įpratusi, ir, reikia pripažinti, ne be pagrindo, tėvams rodytis geriau nusituokianti apie Gregoro reikalus, taigi ir dabar motinos žodžių paakinta sakė, kad reikia išnešti ne tik spintą ir rašomąjį stalą, kaip iš pradžių buvo maniusi, bet ir visus kitus baldus, išskyrus kanapą. Ir nepasakysi, kad taip darė vien iš vaikiško užsispyrimo ir pastaruoju metu netikėtai ir sunkiai įgyto pasitikėjimo savim,— ji iš tikrųjų matė, kad Gregorui reikia daug vietos, o baldai, jos nuomone, jam tiktai kliudo. Beje, tokio amžiaus merginos didelės romantikės, ir Grėtė galėjo susigundyti net pakenkti Gregorui, kad paskui galėtų dar labiau jam pasiaukoti, nes į kambarį plikom sienom vargu ar išdrįs kas nors kitas, be Grėtės, įeiti.

Tad ji nesileido motinos perkalbama. O ta nerimo ir tokiame kambaryje, bet netrukus nutilo, ir jos abi vėl kibo stumti spintą iš kambario. Be spintos Gregoras, žinoma, apsieis, tačiau rašomasis stalas tegu lieka. Ir vos tiktai moterys pūkšdamos išsigavo su spinta iš kambario, jis tuojau iškišo galvą iš po kanapos apsižiūrėti, kaip galėtų atsargiai ir kuo švelniau įsikišti. Deja, į kambarį pirma grįžo motina, mat Grėtė svetainėje apkabinusi viena stumčiojo spintą, žinoma, neįstengdama pajudinti iš vietos. Gregoras pamanė, kad nepratusi prie jo išvaizdos motina gali siaubingai išsigąsti, todėl greitai smuko atbulas kuo giliau po kanapa ir netyčia pajudino truputį ant kanapos priekio užmestą maršką. To užteko motinos dėmesiui patraukti. Ji stabtelėjo, valandėlę pastovėjo kaip nudiegta ir grįžo pas Grėtę.

Gregoras visąlaik tikino save, kad nieko ypatinga čia nevyksta, tik perstatomi baldai, vis dėlto, kaip netrukus turėjo prisipažinti, moterų vaikštinėjimas, jų negarsūs šūksniai, baldų stumdymas jį labai

erzino, atrodė, jog aplinkui didžiausias triukšmas, ir nors labai stengėsi įtraukti galvą ir kojas ir visas spaudėsi prie žemės, juto, jog ilgai to neištvers. Jos krausto jo kambarį; gabena iš jo viską, kas jam miela; spintos, kur buvo jo pjūklelis ir kiti įrankiai, jau nebėr; šit jau judina į grindis tvirtai įaugusį rašomąjį stalą, prie kurio jis sėdėjo, kai studijavo prekybą, kai mokėsi gimnazijoje ir pradžios mokykloje,— dabar jau išties nėra kada svarstyti, ar gerai, ar blogai jos daro, iš nuovargio jau pritilusios, vien tiktai sunkiai trypdamos kojomis.

Ir jis išlindo,— motina su seseria kaip tik stovėjo gretimame kambaryje atsirėmusios į rašomąjį stalą ir ilsėjosi,— pabėginėjo į šalis, nežinodamas, ką pirmiausia gelbėti, paskui pamatė ant sienos kailiais apsidariusios damos portretą, greitai užsiropštė į viršų ir prisiplojo prie stiklo, maloniai vėsinančio įkaitusį pilvą. Bent jau to paveikslo, Gregoro visiškai uždengto, dabar jau niekas nepaims. Jis atsuko galvą į svetainės duris, kad matytų grįžtančias moteris.

Jos ilgai negaišo ir netrukus vėl pasirodė; apkabinusi motiną per liemenį, Grėtė beveik nešė ją.

— Tai ką dabar gabenam? — tarė Grėtė ir apsidairė.

Čia jos žvilgsnis susitiko su prisiplojusio prie sienos Gregoro žvilgsniu. Grėtė susitvardė, matyt, dėl motinos, palenkė prie jos galvą, kad ji nieko nematytų, ir drebančiu balsu pasakė kas pakliuvo:

— Grįžtam dar trupučiuką į svetainę.

Gregoras suprato seserį: nuves saugion vieton motiną, o paskui nuvarys nuo sienos jį. Ką gi, tegu pabando! Jis tupės ant savo paveikslo ir neatiduos jo. Greičiau jau šoks Grėtei ant galvos.

Tačiau motina tiktai dar labiau sunerimo, ji žengė žingsnį į šalį, išvydo milžinišką rudą dėmę ant gėlėtų tapetų, sukliko, net nespėjusi suvokti, jog tai Gregoras, garsiu, kimiu balsu: „O Dieve, Dieve!“, griuvo išskėtusi rankas, tarsi priblokšta nevilties, ant kanapos ir sustingo.

— Gregorai! — sušuko sesuo, iškėlusi kumštį ir įsmeigusi į jį piktą žvilgsnį.

Pirmą kartą po metamorfozės ji kreipėsi tiesiogiai į jį. Ir išbėgo į gretimą kambarį atsinešti kokios nors gaivinančios esencijos apalpusiai motinai; Gregoras irgi norėjo pagelbėti,— paveikslas nepabėgs,— bet užgaišo, nes buvo stipriai prilipęs prie stiklo ir turėjo jėga atplėšti letenėles; paskui jis taip pat išbėgo į gretimą kambarį, tarsi būtų galėjęs, kaip anksčiau, seseriai ką nors patarti, tačiau tiktai veltui karksojo jai už nugaros ir dar išgąsdino, kai jinai, besirausdama tarp visokiausių buteliukų, atsigręžė; vienas buteliukas nukrito ant grindų

ir sudužo; jo skeveldra įsmigo Gregorui į galvą, ant jo šliūkštelėjo kažkoks gailus skystis; kad būtų greičiau, Grėtė suėmė rieškėm daugybę buteliukų ir nubėgo su jais pas motiną, užtrenkusi koja duris. Gregoras liko atskirtas nuo motinos, per jo kaltę galbūt visai besigaluojančios; durų nevalia atidaryti, jei nenori išgąsdinti motiną gaivinančios sesers; beliko tiktai laukti; ir susirūpinęs, kamuojamas sąžinės, jis ėmė visur lakstyti — sienomis, baldais ir lubomis,— pagaliau, kai visas kambarys ėmė suktis akyse, iš nevilties šleptelėjo ant didelio svetainės stalo.

Praėjo valandėlė, Gregoras gulėjo priilsęs ir negirdėjo nė garso, galimas daiktas, tai buvo geras ženklas. Paskui pasigirdo skambutis. Tarnaitė, žinoma, buvo užsirakinusi virtuvėje, tad atidaryti turėjo Grėtė. Pargrįžo tėvas.

— Kas atsitiko? — pirmiausia paklausė, iš Grėtės išvaizdos, matyt, jau viską supratęs.

Grėtė atsakė dusliu balsu, tikriausiai prispaudusi veidą prie tėvo krūtinės:

— Mama buvo apalpusi, bet jai dabar jau geriau. Gregoras pabėgo.

— Aš to ir tikėjausi,— pasakė tėvas,— visada sakiau, kad jis pabėgs, bet jūs nenorėjot klausyti.

Gregoras suvokė, jog tėvas, seseriai taip trumpai atsakius, pamanė, kad Gregoras iškrėtė piktą šunybę. Jį reikėjo kaip nors nuraminti, nes paaiškinti nebuvo nei kada, nei kaip. Tad jis nubėgo prie savo kambario durų ir prisispaudė prie jų, idant tėvas, vos įžengęs svetainėn, pamatytų, kad Gregoras nieko daugiau nenori, tiktai smukti savo kambarin, ir kad nereikia jo varyti, užtenka vien atidaryti duris, ir jisai kaipmat dings.

Bet tėvas nebuvo taip nusiteikęs, kad pastebėtų tokias užuominas.

— A! — suriko jis įžengęs tokiu balsu, tarsi tuo pat metu būtų ir niršęs, ir džiaugęsis.

Gregoras atitraukė galvą nuo durų ir pakėlė akis į tėvą. Tėvo išvaizda jį tiesiog pritrenkė. Pastaruoju metu, pradėjęs ropinėti po visą kambarį, jis liovėsi domėjęsis tuo, kas vyksta namuose, nors iš tikrųjų turėjo būti pasiruošęs permainoms. Nejau, nejau čia tėvas? Tas pats žmogus, kuris gulėdavo įsiknisęs lovoje, kai Gregoras anksčiau išvažiuodavo iš namų, ir kurį vakarais grįžęs rasdavo sėdintį krėsle su chalatu; jis net neįstengdavo atsistoti, tiktai pakeldavo į viršų rankas, parodydamas, kad džiaugiasi, o kai porąsyk per metus sekmadieniais

ar per didžiąsias šventes išeidavo sykiu pasivaikščioti, tai tipendavo tarp Gregoro ir motinos, jau ir taip lėtai einančių, vis atsilikdamas, apsisiautęs savo senu paltu, atsargiai grabaliodamas žemę lazda, ir jeigu norėdavo ką nors pasakyti, tai beveik visada sustodavo ir sulaikydavo kitus? O dabar jis visas atsitiesęs, apsirengęs paprastai pasiūta mėlyna uniforma su auksinėmis sagomis, kokias nešioja bankų tarnautojai, viršum aukštos kietos švarko apykaklės susimetęs tvirtas dvigubas pagurklis, juodos akys iš po vešlių antakių žvelgia žvaliai ir įdėmiai, paprastai visada susivėlę žili plaukai kruopščiai sušukuoti ir perskirti lygiu kaip strėlė sklastymu. Jis numetė per visą kambarį ant kanapos savo kepurę su auksine, matyt, kokio nors banko monograma ir žengė prie Gregoro, piktas, atmetęs atgal ilgus uniforminio švarko skvernus, susigrūdęs rankas į kišenes. Jis, matyt, nežinojo, ką daryti; kojas kėlė neįprastai aukštai, ir Gregoras nusistebėjo, kokie didžiuliai jo aulinių batų padai. Tačiau Gregoras negaišavo, jis nuo savo naujojo gyvenimo pradžios žinojo, kad tėvas bus jam baisiai griežtas. Todėl spruko nuo jo. Stabteldavo, kai tėvas sustodavo, ir vėl leisdavosi bėgti, kai tiktai šis pajudėdavo. Taip jie daugsyk apsuko kambarį. Net neatrodė, kad vienas bėga, o kitas vejasi,— Gregoras rėpliojo palyginti lėtai. Jis kol kas nelipo ant sienų, nes bijojo, kad tėvą tai gali labai supykinti. Be to, juto, kad ir taip neilgai tvers, nes vienas tėvo žingsnis atstojo jo šimtą. Gregorui pradėjo trūkti kvapo, mat ir anksčiau negalėjo pasigirti gerais plaučiais. Jam taip tursenant, beveik užsimerkus, sutelkus visas jėgas į kojas, negalvojant apie jokį kitą išsigelbėjimą ir beveik pamiršus, jog dar yra sienos, nors ir apstatytos rūpestingai išdrožinėtais baldais su daugybe kampų ir smailių, kažkas pralėkė pro pat jį ir nusirito priešais. Tai buvo obuolys; tučtuojau iš paskos atlėkė kitas; Gregoras persigandęs sustojo; toliau bėgti buvo beprasmiška, nes tėvas ėmė jį bombarduoti. Prisikrovęs iš stovinčios ant bufeto vazos kišenes obuolių, jis mėtė juos į Gregorą vieną po kito, kol kas gerai nesitaikydamas. Tie maži raudoni obuoliai tarsi įelektrinti ridinėjosi grindimis ir daužėsi į kits kitą. Vienas, nesmarkiai sviestas, kliudė Gregorui nugarą, bet nuslydo nieko bloga nepadaręs. O tuoj pat paleistas kitas tiesiog įstrigo nugaroje; Gregoras bandė vilktis toliau, tarsi vildamasis, jog už kelių žingsnių staigus neįtikėtinas skausmas praeis; tačiau jautėsi lyg prikaltas prie žemės ir susmuko vietoj, prarasdamas nuovoką. Tiktai paskutinę akimirką dar spėjo pamatyti, kaip ūmai atsidarė jo kambario durys ir lenkdama šaukiančią seserį iš ten išbėgo vienmarškinė motina, mat Grėtė buvo ją nurengusi, kad

būtų lengviau kvėpuoti. Motina puolė prie tėvo, jos atleisti sijonai viens po kito nukrito, ir ji klupdama užgriuvo ant tėvo, apkabino, lipte prilipo prie jo,— čia Gregoro akys galutinai aptemo — apglėbė rankom jo galvą ir ėmė maldauti, kad paliktų Gregorą gyvą.

III

Po to sunkaus sužeidimo Gregoras kankinosi daugiau kaip mėnesį,— obuolys taip ir liko tarsi atminimas nugaroje, nes niekas nedrįso jo išimti,— bet tėvas lyg ir atsipeikėjo ir suvokė, kad Gregoras, nors ir toks baisus, vis dėlto jų šeimos narys, su kuriuo nevalia elgtis kaip su priešu, reikia vardan šeimos pareigos įveikti pasibjaurėjimą ir kęsti, kęsti.

Tas obuolys, ko gero, visam laikui atėmė Gregorui kojas, kol kas jis lyg koks senas invalidas peršliaužsaid kambarį tiktai per kelias be galo ilgas minutes, o apie laipiojimą sienomis nebuvo ko nė galvoti, jis vis dėlto vaizdavosi, kad už skriaudą jam pakankamai atsilyginta, mat dabar pavakare būdavo atidaromos svetainės durys, nuo kurių jau porą valandų prieš tai jis nenuleisdavo akių, ir gulėdamas savo kambario tamsoje, iš svetainės nematomas, galėdavo stebėti prie apšviesto stalo sėdinčius namiškius ir, tyliai visiems sutinkant, klausytis jų kalbų.

Tiesa, jos buvo nebe tokios gyvos kaip anksčiau, kai Gregoras jų ilgėdavosi viešbučių kambarėliuose, kur griūdavo išvargęs į drėgną patalą. Dabar kalbos paprastai būdavo labai tylios. Tėvas tuojau po vakarienės užsnūsdavo savo krėsle; motina su seseria vis tildydavo viena kitą; motina, palinkusi prie lempos, siūdavo gatavų rūbų firmai baltinius; sesuo, dabar pardavėja, vakare mokydavosi stenografijos ir prancūzų kalbos, tikėdamasi, kad vėliau galbūt gaus geresnę vietą. Kartais tėvas pabusdavo, tarsi nesuprasdamas, kad buvo užmigęs, tardavo motinai: „Kiek tu šiandien dar čia siūsi!“ ir vėl tuojau užmigdavo; tada motina su seseria susižvalgydavo ir nelinksmai šyptelდavo viena kitai.

Tėvas kažkodėl atkakliai ir namie nenusivilkdavo uniformos; chalatas be naudos kabėdavo ant vagio, o tėvas visas galionuotas snausdavo krėsle, tarsi būtų visada pasiruošęs tarnybai ir tiktai laukęs viršininko komandos. Todėl uniforma, jau iš pat pradžių nenauja, nepaisant visų motinos ir sesers pastangų, greitai visai apsivėlė. Gregoras

dažnai ištisus vakarus stebėdavo tą dėmėm nusėtą, visuomet nušveistom auksinėm sagom drabužį, su kuriuo senis nepatogiai, bet ramiai miegodavo.

Kai laikrodis išmušdavo dešimtą, motina bandydavo tyliai pažadinti tėvą ir prišnekinti eiti į lovą, nes koks čia miegas, o išsimiegoti tėvui labai reikėdavo, mat šeštą valandą jau turėdavo būti tarnyboj. Tačiau jis vis sakydavo, kad niekur neisiąs,— toks priešgina pasidarė pradėjęs tarnauti,— kad dar pasėdėsiąs prie stalo, nors čia vien knapsėdavo nosim ir tiktai su didžiausiu vargu leisdavosi prikalbamas iš krėslo persikelti į lovą. Kad ir kaip motina su seseria stengdavosi, kad ir kaip švelniai šnekėdavo, jis tik purtydavo galvą, sėdėdavo užsimerkęs ir nesikeldavo. Motina tampydavo jį už rankovės, šnabždėdama į ausį meilius žodžius, sesuo mesdavo savo darbus ir talkindavo motinai, o tėvui nė motais, jis dar giliau nugrimzdavo į krėslą. Tiktai kai jiedvi nutverdavo už pažastų, jis atsimerkdavo, pavedžiodavo akimis nuo vienos prie kitos ir tardavo: „Tai gyvenimas. Tai ramybė sulaukus senatvės“. Ir pakildavo remdamasis į abi, lėtai, tarsi pats sau būtų buvęs didžiausia našta, leisdavosi nuvedamas prie durų, tenai pamodavo moterims ir eidavo toliau pats, bet motina ir sesuo, palikusios siuvinį ir plunksną, vis tiek bėgdavo jam iš paskos padėti atsigulti.

Tad ar keista, kad nusidirbę, pervargę namiškiai Gregorui skyrė dėmesio tik tiek, kiek būtina? Šeima pradėjo gyventi dar kukliau, atleido tarnaitę; dabar rytais ir vakarais ateidavo milžiniško ūgio kaulėta moteriškė baltais besiplaikstančiais plaukais nuveikti sunkiausių darbų; visa kita padarydavo, kad ir siuviniais apsivertusi, motina. Kartais namiškiai parduodavo vieną kitą šeimos brangenybę, motinos ir sesers su tokiu džiaugsmu nešiotą išeigoj ir per šventes. Gregoras apie tai sužinodavo vakarais, kai būdavo kalbama, kiek gauta pinigų. Bet labiausiai visi bėdodavosi tada, kai sušnekdavo apie butą — jis, girdi, per brangus, bet kaip tu kitur persikelsi su Gregoru. Gregoras puikiai suprato, jog ne vien dėl jo kitur nesikelia, jį būtų nesunkiai galima pervežti tam tikro dydžio dėžėje su keliom skylėm orui; keltis kitur iš esmės trukdė visiška neviltis ir mintis, jog jie dabar nelaimingesni už visus savo gimines ir pažįstamus. Jie darė viską, ko reikalauja pasaulis iš vargšų: tėvas nešiojo smulkiems banko tarnautojams pusryčius, motina plūkėsi su svetimų žmonių baltiniais, sesuo bėgiojo už prekystalio, tenkindama klientų užgaidas, ir daugiau niekam nelikdavo jėgų. Gregorui vėl imdavo mausti sužeista nugara, kai motina su seseria, paguldžiusios tėvą lovon, grįždavo atgal, susėsdavo greta, skruostas prie

skruosto, ir nieko nebeveikdavo; kai motina parodydavo ranka į Gregoro kambarį ir tardavo: „Uždaryk tas duris, Grėte“, ir kai jis vėl atsidurdavo tamsoje, o jiedvi sėdėdavo netoliese, liedamos ašaras arba sausomis akimis žiūrėdamos į stalą.

Gregoras dabar beveik nemiegodavo nei dieną, nei naktį. Kartais jis pamanydavo, kad dabar, kai tik atsidarys durys, jis vėl paims šeimos reikalus į savo rankas; po ilgo laiko vėl ėmė prisiminti šefą ir prokuristą, komivojažierius ir mokinius, nesusigaudantį pasiuntinį, du tris draugus iš kitų kontorų, vieno provincijos viešbučio kambarinę,— mielas, probėgšmais iškylantis prisiminimas,— vienos skrybėlių parduotuvės kasininkę, kurią rimtai, bet pernelyg neryžtingai mergino,— jie šmėsteldavo jo atmintyje sykiu su svetimais arba jau užmirštais žmonėmis, ir visi buvo neprieinami, nieko negalėjo padėti jam ir jo šeimai, ir jis džiaugėsi juos užmiršęs. Netrukus jam vėl praeidavo ūpas rūpintis šeima, tada tiktai niršdavo, kad blogai žiūrimas, ir vaizduodavosi, kaip įlįs kamaraitėn ir pasiims, kas jam, šiaip ar taip, priklauso, nors ir visai nejausdavo alkio. Rytais ir per pietus sesuo, prieš išbėgdama į parduotuvę, dabar skubiai įstumdavo koja kokio valgio, visiškai nesistengdama Gregorui įtikti, o vakare abejingai, nepažiūrėjusi, ar bent ragauta,— Gregoras dabar dažnai apskritai nieko nevalgė,— iššluodavo maistą laukan. Kambarį tvarkydavo paprastai vakarais ir taip greitai, kad to ir tvarkymu nelabai galėjai pavadinti. Sienomis nusidriekė nešvarumų ruožai, vietomis susikaupė dulkių ir išmatų krūvos. Iš pradžių, pasirodžius seseriai, jis atsistodavo į tokį šiukšliną kampą tarsi gyvas priekaištas. Bet būtų galėjęs tenai stovėti ištisas savaites, sesuo nuo to nebūtų pasitaisiusi; ji matė šiukšles ne blogiau už jį, bet nė nemanė kuopti. Ir vis dėlto labai jautriai žiūrėjo,— ir visa šeima dabar buvo labai jautri,— kad Gregoro kambario niekas kitas nevalytų. Sykį motina iš pagrindų jį apruošė, išplovė grindis keliais kibirais vandens — beje, drėgmė Gregorui nepatiko, jis piktas gulėjo nejudėdamas ant kanapos — ir netruko už tai susilaukti bausmės. Mat, vos tiktai pastebėjusi, kas padaryta, sesuo baisiausiai įsižeidė, atlėkė į svetainę ir nepaisydama maldaujamai iškeltų motinos rankų ėmė garsiai raudoti; tėvai — išsigandęs tėvas pašoko iš savo krėslo — iš pradžių nežinojo, ką daryti; bet paskui ir jie sukruto; tėvas iš dešinės priekaištavo motinai, kam kėlė koją į Gregoro kambarį; sesuo kairėje šaukė niekada daugiau jo nevalysianti; motina bandė ištempti į miegamąjį iš susijaudinimo nebesivaldantį tėvą; sesuo raudodama savo mažais kumšteliais daužė stalą; o Gregoras garsiai šnypštė iš pykčio, kad nie-

kam neatėjo į galvą uždaryti durų ir apsaugoti jį nuo tos bjaurios scenos.

Nors darbo nukamuotai seseriai ir įgriso rūpintis Gregoru, motinai vis dėlto nereikėjo jos vaduoti, ir Gregoras nepasijuto apleistas: buvo juk tarnaitė. Toji sena našlė, savo tvirtais kaulais atlaikiusi ne vieną likimo smūgį, visai nesibjaurėjo Gregoru. Ji sykį netyčia, visai ne iš smalsumo, pravėrė Gregoro kambario duris ir, pamačiusi jį, iš netikėtumo pradėjusį visai be reikalo blaškytis, sustojo apstulbusi, susidėjusi ant pilvo rankas. Nuo to laiko visada rytą ir vakare įkišdavo galvą pas Gregorą. Iš pradžių šaukdavo jį: „Eikš čionai, šūdvabalėli!" arba „Jūs tiktai pažiūrėkit į tą šūdvabalėlį!", matyt, vaizdavosi, jog tai malonus žodis. Gregoras taip šnekinamas tylėdavo ir nejudėdavo iš vietos, tarsi jos čia nė nebūtų. Geriau jau namiškiai tai tarnaitei būtų liepę kasdien valyti jo kambarį, o ne įžeidinėti!

Sykį anksti rytą — smarkus lietus, galimas daiktas, ateinančio pavasario pranašas, beldė į langus — tarnaitei vėl pradėjus savo litaniją, Gregoras taip įniršo, kad pasisuko į ją tarsi norėdamas pulti, tiesa, labai lėtai ir nevikriai. Tačiau tarnaitė, užuot išsigandusi, tiktai iškėlė į viršų šalia durų stovėjusį krėslą ir sustingo plačiai išsižiojusi. Gregoras suprato, jog ji susičiaups tiktai tada, kai trenks jam krėslu per nugarą.

— Na, jau viskas? — paklausė ji, Gregorui vėl nusigręžus, ir ramiai pastatė krėslą atgal į kampą.

Gregoras dabar jau beveik nieko nevalgydavo. Tiktai atsitiktinai atsidūręs prie maisto paimdavo pramogos dėlei kąsnį burnon, laikydavo jį tenai valandų valandas ir paskui beveik visada vėl išspjaudavo. Iš pradžių manė, jog prarado apetitą dėl to, kad ištuštėjo kambarys, bet kaip tik su ta permaina labai greitai susitaikė. Namiškiai įprato visus atliekamus daiktus nešti jo kambarin, o dabar jų atsirado išties daug, mat vieną kambarį tėvai išnuomojo trims vyrams. Tie rimti ponai — visi trys su barzdom, kaip Gregoras sykį per durų plyšį pastebėjo,— buvo dideli tvarkos mėgėjai: ne vien tiktai jų kambaryje turėjo būti tvarka, bet ir visame bute, jeigu jau čia apsigyveno, o ypač virtuvėje. Nereikalingų rakandų negalėjo pakęsti, juo labiau nešvarių. Be to, jie atsigabeno nemaža savo mantos. Todėl daug kas atliko. Tų daiktų negalėjai parduoti, bet išmesti taip pat buvo gaila. Ir visi jie atsidūrė Gregoro kambaryje. Lygiai kaip pelenų ir šiukšlių dėžės iš virtuvės. Kas tik tuo tarpu būdavo nereikalinga, visada labai skubanti tarnaitė įmesdavo Gregoro kambarin; Gregoras, laimė, paprastai ma-

tydavo tik tą daiktą ir jos ranką. Tarnaitė, matyt, ketindavo, radusi progą ir laiko, juos visus sykiu išnešti arba išmesti, bet iš tikrųjų jie ir likdavo gulėti ten, kur būdavo numesti, jeigu Gregoras jų nepajudindavo ropšdamasis per viršų; iš pradžių ropinėjo per juos nenorom, dėl to, kad daugiau nebuvo kur, paskui su vis didesniu malonumu, nors po to jausdavosi mirtinai pavargęs ir liūdnas vėl tūnodavo valandų valandas.

Įnamiai kartais ir vakarieniaudavo svetainėje, tada durys būdavo uždaromos, tačiau Gregoras lengvai su tuo susitaikė, mat jau ir taip kartais likdavo tūnoti tamsiausiame savo kambario kampe. Bet šit kartą tarnaitė paliko svetainės duris truputį praviras, niekas jų neuždarė ir vakare, įėjus įnamiams ir uždegus šviesą. Jie susėdo prie stalo, kur anksčiau sėdėdavo tėvas, motina ir Gregoras, išsiskleidė servetėles ir paėmė į rankas valgymo įrankius. Tučtuojau tarpduryje pasirodė motina su dubeniu mėsos, o netrukus ir sesuo su pilnu dubeniu bulvių. Mėsa ir bulvės smarkiai garavo. Nuomininkai palinko prie jų, tarsi prieš valgį būtų norėję patikrinti, ir iš tiesų, tas, kuris sėdėjo viduryje ir atrodė esąs kitų dviejų labai gerbiamas, perpjovė vieną gabalą mėsos dar dubenyje, matyt, žiūrėjo, ar ji pakankamai minkšta ir ar nereikėtų jos grąžinti virtuvėn. Jis liko patenkintas, ir motina su seseria, lengviau atsidususios, nusišypsojo.

Patys namiškiai valgė virtuvėje. Vis dėlto, prieš eidamas tenai, tėvas užsuko svetainėn ir linktelėjęs su kepure rankoje apėjo aplink stalą. Nuomininkai visi pakilo ir kažką sumurmėjo į barzdas. Likę paskui vieni, valgė beveik visiškoje tyloje. Gregoras nusistebėjo, kad girdi tik kramtymą, tarsi jie tuo būtų norėję jam parodyti, kad valgant reikia dantų, vien su bedančiais žandikauliais, kad ir puikiausiais, ne ką tepaveiksi. „Ir aš valgyčiau,— tarė sau Gregoras liūdnai,— bet ne mėsą su bulvėm. Kaip tie įnamiai kerta, o aš žūstu!“

Kaip tik tą vakarą — Gregoras nebeprisiminė, kad per visą tą laiką būtų girdėjęs seserį griežiant,— iš virtuvės atsklido violončelės garsai. Nuomininkai kaip tik baigė vakarieniauti, vidurinysis išsitraukė laikraštį, padavė abiem kitiems po lapą, ir dabar jie atsilošę skaitė ir rūkė. Pradėjus griežti violončelei, visi sukluso, pakilo nuo stalo ir ant galų pirštų nuėjo į prieškambarį, kur sustojo vienas prie kito. Matyt, jų bruzdėjimą išgirdo namiškiai, nes tėvas šūktelėjo:

— Galbūt ponams griežimas trukdo? Tada sakykit, aš liepsiu dukrai liautis!

— O ne,— atsakė vidurinysis ponas,— gal panelė malonėtų ateiti pas mus ir svetainėje pagriežti, čia juk daug patogiau ir jaukiau?

— O, prašom,— sušuko tėvas, tarsi pats būtų griežęs.

Ponai grįžo į svetainę ir ėmė laukti. Netrukus atėjo tėvas su natų pultu, motina su natomis ir sesuo su violončele. Sesuo ėmė ramiai ruoštis griežti; tėvai, niekada anksčiau nenuomoję kambario, su įnamiais elgėsi perdėtai mandagiai, todėl nedrįso sėstis į savo krėslus; tėvas atsirėmė į duris, užsikišęs ranką tarp livrėjos sagų; motinai vienas ponas pasiūlė krėslą, ir ji atsisėdo toli kampe, kur ponas atsitiktinai jį pastatė, nes nedrįso judinti jo iš vietos.

Sesuo pradėjo griežti; tėvas su motina, kiekvienas iš savo kampo, įdėmiai sekė jos rankas. Gregoras, muzikos suviliotas, išdrįso prišliaužti prie durų ir įkišo galvą į svetainę. Jis beveik nesistebėjo, kad pastaruoju metu taip menkai tepaiso kitų, nors anksčiau tiesiog didžiavosi savo atidumu. Dabar tai tikrai reikėjo nesirodyti, mat jo kambaryje buvo pilna dulkių, tuoj pakylančių bent kiek pajudėjus, todėl jis ir pats buvo visas dulkinas; nugara ir šonai aplipę siūlais, plaukais ir maisto likučiais; buvo pasidaręs toks abejingas viskam, kad jau nebesiguldavo, kaip anksčiau, po kelis kartus per dieną aukštielninkas ir nesibrūžuodavo į kilimą. Ir, viso to nepaisydamas, nepabūgo dabar išlįsti ant švarutėlių svetainės grindų.

Beje, į jį niekas nekreipė dėmesio. Tėvus buvo pakerėję violončelės garsai; o nuomininkai, susikišę rankas į kelnių kišenes, iš pradžių sustojo pernelyg arti sesers, kad galėtų sekti natas, kas seseriai, be abejonės, trukdė, paskui, nuleidę galvas, pusbalsiu šnekėdamiesi, sugrįžo prie lango ir ten sustojo, tėvo neramiai stebimi. Dabar jau buvo aiškiai matyti, kad jie gailisi užsiminę, jog nori pasiklausyti griežimo, kad tas spektaklis jiems jau pakyrėjo ir kad tiktai iš mandagumo nieko nesako. Ypač akivaizdžiai jie tai rodė atsainiai pro nosį ir burną leisdami į viršų cigarų dūmus. O juk sesuo puikiai griežė. Pakreipusi galvą į šoną, ji įdėmiai ir liūdnai sekė akimis natų eilutes. Gregoras dar truputį pašliaužė į priekį. Jis laikė galvą prie pat žemės, tikėdamasis sutikti jos žvilgsnį. Argi gyvulį būtų taip jaudinusi muzika? Gregorui atrodė, jog rado trokštamą peną. Jis nušliauš prie sesers, truktelės jai už sijono ir duos ženklą, jog nori, kad ji ateitų su violončele į jo kambarį, nes niekas čia nevertina jos griežimo taip kaip jis. Jis nebeišleis jos iš savo kambario, bent jau kol gyvas bus; pirmusyk pasinaudos savo klaikia išvaizda; bėgios nuo vienų kambario durų prie kitų ir šnypš ant puolančiųjų; tačiau tegu sesuo liks pas jį ne prievarta, o savo valia; ji sėdės

šalia jo ant kanapos, palenkusi ausį žemyn, o jis pasakos, kad rimtai ketino leisti ją į konservatoriją, kad būtų, jeigu ne nelaimė, visiems tai pasakęs per praėjusias Kalėdas — Kalėdos jau turbūt praėjo? — ir išlaikęs žodį. Tada sesuo apsipils ašarom, o Gregoras pasistos ir pabučiuos jai į kaklą, mat pradėjusi dirbti parduotuvėje sesuo vaikščiojo pliku kaklu.

— Pone Zamza! — šūktelėjo vidurinysis ponas tėvui ir, nieko daugiau nesakydamas, parodė pirštu į pamažu priekin šliaužiantį Gregorą. Violončelė nutilo, vidurinysis ponas nusišypsojo, purtydamas galvą, savo draugams ir vėl nukreipė akis į Gregorą. Tėvas manė, jog, prieš išvarant Gregorą, pirma reikia nuraminti ponus, nors tie visai neišsigando ir, matyt, labiau domėjosi Gregoru negu sesers griežimu. Tėvas pribėgo, išskėtęs į šalis rankas, prie ponų ir bandė išstumti juos iš svetainės, tuo pat metu stengdamasis užstoti Gregorą. Tada jie truputį pyktelėjo, tik nežinia, ar nepatenkinti tokiu netinkamu tėvo elgesiu, ar supratę, kokį turėjo kaimyną. Jie reikalavo pasiaiškinti, patys kilnojo į viršų rankas, nervingai pešiojosi barzdas ir lėtai atbulomis ėjo prie savo kambario durų. Tuo tarpu seserį, taip staiga nutraukusią griežimą, apėmė stingulys: ji stovėjo su stryku ir violončele nuleistose rankose ir žiūrėjo į natas, tarsi vis dar būtų griežusi. Paskui staiga atsitokėjo, padėjo instrumentą ant kelių motinai, kuri sunkiai gaudydama kvapą tebesėdėjo krėsle, ir nubėgo į gretimą kambarį, kurį jau beveik buvo pasiekę tėvo speičiami įnamiai. Buvo matyti, kaip sesuo įgudusiom rankom purto pagalves ir antklodes. Ponams dar nepriėjus durų, ji paklojo lovas ir išsmuko iš kambario. Tėvas, užsispyręs kaip visada, turbūt pamiršo, kad su įnamiais vis dėlto reikia elgtis pagarbiai. Jis stūmė ir stūmė juos, bet pagaliau prie pat kambario durų vidurinysis ponas smarkiai treptelėjo koja ir taip sustabdė tėvą.

— Aš esu priverstas pareikšti,— pasakė jis, pakėlė ranką ir susirado žvilgsniu motiną su seseria,— jog negaliu ilgiau gyventi tokiame bjauriame bute ir tokioje šeimoje,— čia jis ryžtingai nusispjovė ant grindų,— ir tuojau pat atsisakau kambario. Aš, žinoma, ničnieko nemokėsiu už tas dienas, kur čia gyvenau, ir dar pagalvosiu, ar nepareikšti kokių nors pretenzijų; patikėkite, pagrindą tam būtų nesunku rasti.

Jis nutilo ir įsmeigė akis priešais save, tarsi kažko laukdamas. Ir abu draugai jam tuojau pritarė:

— Mes irgi iškart atsisakom.

Tada jis suėmė rankeną ir garsiai užtrenkė duris.

Tėvas grabaliodamas rankomis nusvyravo prie savo krėslo ir krito į jį; tarsi ruošėsi, kaip visada vakare, numigti, tiktai iš smarkaus galvos kretėjimo galėjai suprasti, kad anaiptol nemiega. Gregoras visą laiką tyliai gulėjo toje vietoje, kur jį pastebėjo įnamiai. Nusivylęs, kad neišdegė jo planas, o gal ir nusilpęs nuo ilgo badavimo, jis neįstengė pajudėti. Beveik neabejojo, kad netrukus ant jo visi ims giežti pyktį, ir laukė to. Neišsigando net, kai violončelė, išsprūdusi iš drebančių motinos rankų, nukrito nuo kelių ir gūdžiai sugaudė.

— Mieli tėvai,— tarė sesuo ir sudavė ranka į stalą,— daugiau negalima kęsti. Jeigu jūs to nesuprantat, tai aš suprantu. Aš nenoriu prie šito pabaisos minėti brolio vardo ir pasakysiu tik tiek: mes turime juo atsikratyti. Mes darėme viską, kas įmanoma, ir niekas mums nieko negalėtų prikišti.

— Ji šimtąsyk teisi,— burbtelėjo sau panosėj tėvas.

Vis dar neatgaunanti kvapo motina prisidėjo prie burnos ranką ir ėmė dusliai kosėti paklaikusiu veidu.

Sesuo pribėgo prie motinos ir pridėjo jai prie kaktos ranką. Tėvui sesers žodžiai, matyt, sukėlė tam tikrų minčių, nes jis išsitiesė krėsle ir, žaisdamas ant dar nenudengto stalo su savo tarnybine kepure, vis dirsčiojo į ramiai gulintį Gregorą.

— Mes turime juo atsikratyti,— pasakė sesuo dabar jau vien tiktai tėvui, nes motina per savo kosėjimą nieko negirdėjo,— jis jus abu pražudys, aš matau. Šitaip sunkiai dirbant, kaip mes visi, bent namie reikia turėti ramybę. Aš jau daugiau nebegaliu.

Ir pratrūko taip smarkiai verkti, kad jos ašaros tekėjo motinai ant veido, ir ji braukė jas tarsi nesavom rankom.

— Bet ką mums daryti, vaike? — paklausė tėvas, puikiai ją suprasdamas ir užjausdamas.

Sesuo tiktai trūktelėjo pečiais, parodydama, kad nežino, o juk prieš pravirkdama buvo tokia ryžtinga.

— Jeigu jis mus suprastų,— lyg klausdamas tarė tėvas; sesuo tiktai numojo ranka tebeliedama ašaras; apie tai, girdi, nėra ko nė galvoti.

— Jeigu jis mus suprastų,— pakartojo tėvas ir užsimerkė, persiimdamas sesers įsitikinimu, jog tai neįmanoma,— tai gal ir galėtume kaip nors susitarti. Bet dabar...

— Reikia tam padaryti galą,— sušuko sesuo,— kitos išeities nėra, tėve. Tu tiktai pasistenk negalvoti, kad jis Gregoras. Mūsų pačių bėda,

kad taip ilgai tuo tikėjome. Kaipgi jis gali būti Gregoras? Jeigu jis būtų Gregoras, tai seniai būtų supratęs, kad gyventi su žmonėmis tokiam padarui neįmanoma, ir pats būtų išėjęs. Mes tada neturėtume brolio, bet ramiai gyventume ir gražiai jį minėtume. O dabar tas pabaisa neduoda mums ramybės, veja iš buto įnamius ir, matyt, nori užsigrobti jį visą, o mus pačius išvaryti į gatvę. Žiūrėk, tėve,— staiga sukliko ji,— jis jau vėl pradeda!

Ir, Gregorui visai nesuprantamo išgąsčio apimta, paliko motiną, tiesiog atšoko nuo jos krėslo, tarsi ryžtųsi verčiau paaukoti motiną negu likti greta Gregoro, ir užlindo už tėvo, o tas, jos elgesio sujaudintas, atsistojo ir kilstelėjo rankas, tarsi gindamas seserį.

Tačiau Gregoras visai neketino ko nors gąsdinti, juo labiau sesers. Jis tiktai pradėjo suktis, norėdamas grįžti į savo kambarį, ir tai, kas be ko, atrodė gan keistai, nes dabar, taip nusilpęs, gręžtis padėjo sau galva, staigiai kilnodamas ją į viršų ir daužydamas į žemę. Jis sustojo ir apsidairė. Namiškiai, matyt, suprato jo gerus ketinimus; išgąstis praėjo. Visi vėl tylomis ir liūdnai žiūrėjo į jį. Motina, ištiesusi ir suglaudusi kojas, gulėjo krėsle, iš nuovargio jai merkėsi akys; tėvas ir sesuo sėdėjo greta, sesuo glėbė tėvo kaklą.

„Dabar jau turbūt galiu apsisukti",— pamanė Gregoras ir vėl sukruto. Gręžėsi sunkiai, šnopšdamas ir vis sustodamas pailsėti. Jo niekas neragino, visa darė savo valia. Vos tiktai apsigręžęs, tuojau patraukė į savo kambarį. Nusistebėjo, kaip pirma, būdamas silpnas, beveik nejučia taip greit ir taip toli nuropojo. Stengdamasis vien kuo greičiau pasišalinti, jis beveik nekreipė dėmesio į tai, kad už nugaros nieko negirdėti — nei žodžio, nei šūksnio. Tiktai jau visai prie durų atsuko galvą — vos truputį grįžtelėjo, nes pajuto, kad nutirpęs kaklas, ir pamatė, kad už jo nugaros niekas nepasikeitė, tik sesuo buvo atsistojusi. Paskutinį žvilgsnį metė į motiną, spėjusią jau užmigti.

Vos tiktai atsidūrė savo kambaryje, durys už nugaros tuojau užsitrenkė, brakštelėjo raktas ir sužvangėjo sklendė. Tie netikėti garsai Gregorą taip išgąsdino, kad jo kojytės bejėgiškai sulinko. Tai sesuo taip paskubėjo. Jau pirma stovėjo ir laukė, o paskui tyliai pribėgo, Gregoras net neišgirdo jos žingsnių, ir sukdama spynoje raktą šūktelėjo tėvams:

— Pagaliau!

„O kas dabar?" — pamanė Gregoras ir apsidairė tamsoje. Netrukus pastebėjo, kad išvis nebegali pajudėti. Dėl to jis visai nenustebo, greičiau jam pasirodė keista, kad ligi šiol ropinėjo, turėdamas tokias

plonas kojas. Apskritai jautėsi visai neblogai. Tiesa, skausmai varstė visą kūną, tačiau atrodė, jog jie vis silpnėja ir silpnėja ir galų gale visai atlėgs. Supuvusį obuolį nugaroje ir uždegimo vietą aplinkui, nuklotą minkštomis dulkėmis, jau beveik pamiršo. Apie namiškius galvojo su grauduliu ir meile. Kad jam reikia išnykti, buvo net tvirčiau įsitikinęs negu sesuo. Taip beprasmiškai ir taikiai svarstydamas pratūnojo ligi trečios valandos ryto. Dar matė, kaip lauke už lango pradėjo švisti. Paskui nuleido nebeklausančią galvą ant žemės ir tyliai išleido paskutinį kvapą.

Atėjusi kitą rytą tarnaitė,— skubėdama ir neturėdama kur dėti jėgų, nors ir kieksyk perspėta, ji ėmė taip trankyti duris, kad visus tuojau pažadino,— kaip paprastai, trumpam įkišo galvą pas Gregorą ir iš pradžių nieko nepastebėjo. Pamanė, kad jis tyčia taip nejudėdamas guli ir dedasi įsižeidęs; mat buvo tikra, kad proto jam netrūksta. O kad atsitiktinai turėjo rankoje ilgą šluotą, tai pabandė su ja pakutenti Gregorą. Kai jis ir tada nė nekrustelėjo, supyko ir truputį bakstelėjo, o negera pajuto tik nesunkiai pastūmėjusi jį į šoną. Beregint suprato, kas atsitiko, išvertė akis, švilptelėjo sau panosėj, bet ilgai negaišo — nubėgo prie miegamojo, trūktelėjo duris ir garsiai suriko tamson:

— Jūs tik pažiūrėkit, jis nudvėsė; antai guli, gatavai nudvėsęs!

Sutuoktiniai Zamzos sėdėjo savo dvigulėj lovoj, markstėsi tarnaitės išgąsdinti ir tik po kiek laiko suvokė jos žodžių prasmę. Tada ponas ir ponia Zamzos, kiekvienas savo pusėj, skubiai išlipo iš lovos, ponas Zamza su antklode ant pečių, ponia Zamza vienmarškinė; taip jie ir įžengė Gregoro kambarin. Tuo tarpu atsidarė ir svetainės durys,— ten, atsikrausčius įnamiams, dabar miegojo Grėtė; ji buvo apsirengusi, tarsi nė nebūtų atsigulusi, taip, beje, ir iš veido atrodė.

— Negyvas? — paklausė ponia Zamza ir pasižiūrėjo į tarnaitę, nors ir pati būtų galėjusi patikrinti arba ir taip suvokti.

— Man taip atrodo,— atsakė tarnaitė ir, kad neliktų abejonių, dar gerokai stumtelėjo šluota Gregorą į šalį.

Ponia Zamza kilstelėjo ranką, tarsi norėdama sulaikyti šluotą, bet nesulaikė.

— Na va,— tarė ponas Zamza,— galim dėkoti Dievui.

Jis persižegnojo, ir visos trys moterys pasekė jo pavyzdžiu. Grėtė, neatitraukdama nuo lavono akių, tarė:

— Jūs tiktai pažiūrėkit, koks jis buvo liesas. Mat jau kuris laikas nieko nevalgė. Maistą visada rasdavau nepaliestą.

Gregoro kūnas iš tiesų buvo pasidaręs visai plokščias, sukritęs,

tatai visi pamatė tik dabar, kai jis gulėjo paslikas ir nedarė nieko, kas būtų traukę dėmesį.

— Užeik, Grėte, trupučiuką pas mus,— pasakė ponia Zamza graudžiai šypsodamasi, ir Grėtė, nėsyk neatsigręžusi į negyvą Gregorą, nuėjo paskui tėvus į miegamąjį. Tarnaitė uždarė duris ir plačiai atlapojo langą. Oras, dar vėsus tokią ankstyvą valandą, rodėsi jau kiek apšilęs. Buvo kovo pabaiga.

Iš savo kambario išėjo trys įnamiai ir nustebę ėmė dairytis pusryčių; apie juos niekas net nepagalvojo.

— Kur pusryčiai? — niūriai paklausė vidurinysis ponas tarnaitę. Tačiau toji tik prisidėjo prie lūpų pirštą ir skubiai tylomis pamojo ponams ranka, kad užeitų į Gregoro kambarį. Jie paklausė ir, susikišę rankas į truputį apnešiotų savo švarkelių kišenes, sustojo jau visai prašviesėjusiame kambaryje apie Gregoro lavoną.

Tuo metu prasivėrė miegamojo durys, ir svetainėn įžengė livrėja apsirengęs ponas Zamza su žmona ir dukteria iš šonų. Visų akys buvo truputį užverktos; Grėtė tarpais kniaubėsi tėvui į rankovę.

— Išeikite tučtuojau iš mano buto! — pasakė ponas Zamza ir parodė į duris, nepaleisdamas moterų.

— Kaip tai suprasti? — paklausė vidurinysis ponas truputį suglumęs ir salsvai šyptelėjo.

Kiti du laikė rankas už nugarų ir be perstojo jas trynėsi, tarsi nekantriai laukdami smarkaus ginčo, kurį tikrai laimės.

— Ogi taip, kaip buvo pasakyta,— atšovė ponas Zamza ir žengė su savo dviem palydovėm tiesiai prie įnamio. Tas kol kas ramiai stovėjo ir žiūrėjo į grindis, tarsi perrikiuodamas galvoj savo mintis.

— Ką gi, tai einam,— tarė jis ir pasižiūrėjo į poną Zamzą, staiga virtęs romiu avinėliu ir tarsi prašydamas leidimo.

Ponas Zamza tiktai palinksėjo galva, žiūrėdamas plačiai išplėstomis akimis. Tada ponas iš tiesų ilgais žingsniais leidosi į prieškambarį; abu jo draugai jau pirma klausėsi nustėrę ir dabar tiesiog nudulkėjo jam iš paskos, tarsi bijodami, kad ponas Zamza gali pirmiau išeiti į prieškambarį ir neleisti jų pas vadą. Prieškambaryje visi stvėrė iš stovo lazdas, tylomis nusilenkė ir žengė pro duris. Visiškai be pagrindo jais nepasitikėdamas, ponas Zamza su abiem moterimis išėjo net į laiptų aikštelę; persisvėrę per turėklus, jie žiūrėjo, kaip ponai lėtai, bet nesustodami lipa ilgais laiptais, kiekviename aukšte ties posūkiu išnykdami ir po kelių akimirkų vėl pasirodydami; juo žemiau lipo, juo mažiau Zamzos jais domėjosi, ir kai jiems priešais, o paskui pro juos viršun

išdidžiai ėmė kopti mėsininko parankinis su našta ant galvos, ponas Zamza su savo moterimis išvis atsitraukė nuo turėklų, ir visi, tarsi pajutę palengvėjimą, sugrįžo į butą.

Tą dieną nutarė pailsėti ir prasiblaškyti; tokios pramogos buvo tikrai užsitarnavę, ji buvo jiems tiesiog būtina. Tad atsisėdo prie stalo rašyti laiškelių, kuriais atsiprašė nuo darbo: ponas Zamza rašė savo direkcijai, ponia Zamza darbdaviui, o Grėtė parduotuvės savininkui. Tuo metu įėjo tarnaitė pasakyti, kad jau viską padariusi ir išeina. Visi trys rašantys iš pradžių tiktai linktelėjo nepakeldami nuo popieriaus akių, o kad ji vis dar trypinėjo ir delsė, tai piktai sužiuro į ją.

— Na, kas yra? — paklausė ponas Zamza.

Tarnaitė šypsodamasi stovėjo tarpduryje, visa savo povyza rodydama, kad gali jiems pranešti labai malonų dalyką, tik ją reikia gerai pakamantinėti. Beveik statmenai prie jos skrybėlės prisegta stručio plunksna, visąlaik taip erzinusi poną Zamzą, švelniai siūbavo į šalis.

— Ko gi jūs norite? — paklausė ponia Zamza, kurią tarnaitė bent kiek gerbė.

— Tai va,— atsakė tarnaitė ir nutilo, smagiai šypsodamasi.— Dėl to, kaip anąjį iš tenai išgabenti, galite nebesirūpinti. Viskas jau sutvarkyta.

Ponia Zamza ir Grėtė palinko prie savo laiškų, tarsi ketindamos toliau rašyti; ponas Zamza, pastebėjęs, kad tarnaitė pasinešusi viską kuo plačiausiai dėstyti, ryžtingai sustabdė ją ranka. Tada ji prisiminė, jog labai skuba, šūktelėjo aiškiai įsižeidusi: „Sudie visiems!", ryžtingai apsigręžė ir išėjo, trenkdama durimis taip, kad net sienos sudrebėjo.

— Vakare aš ją atleisiu,— tarė ponas Zamza, bet nesulaukė atsakymo nei iš žmonos, nei iš dukters, nes tarnaitė tarsi vėl sudrumstė atgautą ramybę. Moterys pakilo, priėjo prie lango ir stovėjo tenai apsikabinusios. Ponas Zamza pasigręžė į jas ir valandėlę tylomis sėdėjo. Paskui šūktelėjo:

— Eikit čionai. Pamirškit pagaliau, kas buvo. Ir skirkit truputį dėmesio man.

Moterys tuojau jo paklausė, pribėgo, pamylavo ir prisėdusios greitai pabaigė laiškus.

Paskui visi trys drauge, pirmąkart per paskutinius tris mėnesius, išėjo iš namų ir nuvažiavo tramvajum už miesto į gamtą. Vagonas buvo visas nutviekstas šiltos saulės, jame jie sėdėjo vieni. Patogiai atsilošę sėdynėse, aptarinėjo ateitį, ir atidžiai įsigilinus pasirodė, kad ji ne tokia jau beviltiška, nes visų trijų vietos — apie tai dar niekada nebuvo

įsišnekėta — buvo geros ir ypač daug žadančios. O labiausiai palengvės, kai jie pakeis butą, ir tai padarys tuojau; jis bus mažesnis ir pigesnis, bet geresnėj vietoj ir praktiškesnis negu dabartinis, Gregoro surastas. Šitaip šnekantis, ponas ir ponia Zamzos žiūrėjo į savo vis gyvėjančią dukterį ir beveik vienu metu pagalvojo, kad jinai pastaruoju metu, nepaisant visų skruostus išblyškinusių vargų, virto dailia, žydinčia mergina. Pritilę ir nejučiom kalbėdamiesi vien žvilgsniais, jie galvojo apie tai, kad atėjo laikas pasidairyti jai tinkamo jaunikio. Ir, tarsi patvirtindama šias jų svajas ir viltis, tramvajui sustojus, duktė pakilo pirma ir išsitiesė visu savo jaunu kūnu.

PATAISOS DARBŲ KOLONIJOJE

— Tai nepaprastas aparatas,— pasakė karininkas mokslininkui keliautojui ir su tam tikra nuostaba bei pasigėrėjimu nužvelgė jam, be abejo, puikiai pažįstamą aparatą. Keliautojas, atrodo, tik iš mandagumo buvo priėmęs komendanto kvietimą dalyvauti už nepaklusnumą ir viršininko įžeidimą nuteisto kareivio egzekucijoje. Ir pačioje pataisos darbų kolonijoje egzekucija, matyt, mažai buvo domimasi. Šiaip ar taip, čia, nedideliame ir giliame smėlėtame slėnyje, iš visų pusių apsuptame plikų šlaitų, be karininko ir keliautojo, buvo tiktai nuteistasis, kvailokas pažiūrėti, plačiaburnis žmogelis pasišiaušusiais plaukais bei neskustais skruostais, ir kareivis, laikantis rankoje sunkią grandinę, į kurią suėjo kelios plonesnės, juosiančios nuteistojo riešus, kulkšnis ir kaklą bei sujungtos skersinėmis grandinėlėmis. Nuteistasis, beje, atrodė toksai šuniškai nuolankus, jog piršosi mintis, kad jam galima leisti pasilakstyti slėnio šlaitais ir kad užteks tik prieš egzekuciją sušvilpti, ir jis prisistatys.

Keliautojas beveik nesidomėjo aparatu ir, galima sakyti, pabrėžtinai abejingas vaikštinėjo šen ir ten už nuteistojo nugaros, o karininkas, baigdamas rengtis egzekucijai, čia lindo po žemėn įkastu aparatu, čia korėsi kopėčiomis apžiūrėti viršutinių jo dalių. Tai padaryti tikrai būtų sugebėjęs koks nors mechanikas, tačiau karininkas triūsė taip uoliai, tarsi būtų buvęs didžiausias to aparato gerbėjas ar tarsi to darbo dėl kokių nors kitų priežasčių nebūtų buvę galima patikėti niekam kitam.

— Na, štai ir viskas! — sušuko jis pagaliau ir nulipo kopėčiomis žemyn. Jis buvo visai nusiplūkęs, kvėpavo plačiai praverta burna, o už munduro apykaklės turėjo užsikišęs dvi moteriškas nosinaites.

— Šie mundurai tropikams turbūt per sunkūs,— pasakė keliautojas, užuot, kaip tikėjosi karininkas, pasiteiravęs apie aparatą.

— Be abejo,— atsakė karininkas ir ėmė plautis tam tyčia stovinčiame kubilėlyje alyvuotas rankas,— tačiau jie — tėvynės simbolis; mes nenorime prarasti tėvynės. Bet pažvelkite į šį aparatą,— pridūrė jis, šluostydamasis rankas ir tuo pat metu rodydamas į aparatą.— Ligi šiol reikėjo rankų darbo, o dabar aparatas veikia pats vienas.

Keliautojas linktelėjo ir pažvelgė ten, kur link rodė karininkas. Tas, manydamas, kad ne pro šalį apsidrausti nuo netikėtumų, pridūrė:

— Pasitaiko, žinoma, sutrikimų; aš tikiuosi, kad jų šiandien nebus, vis dėlto reikia būti viskam pasiruošus. Juk aparatas veikia dvylika valandų be perstojo. Bet jeigu kas nors ir sutriks, tai labai menkai, ir bus galima greit pataisyti.

— Gal prisėsite? — paklausė jis paskui ir, ištraukęs iš krūvos kėdę pintu dugnu, pasiūlė ją keliautojui; šiam neliko nieko kita kaip tik atsisėsti.

Dabar, sėdėdamas ant duobės krašto, jis greitomis į ją dirstelėjo. Duobė nebuvo kažin kokia gili. Vienoje jos pusėje dunksojo iškastų žemių gūbrys, kitoje stovėjo aparatas.

— Aš nežinau,— tarė karininkas,— ar komendantas paaiškino jums šio aparato įrangą.

Keliautojas atsakė neaiškiu rankos mostu; karininkui daugiau nieko ir nereikėjo, nes jis pats puikiai mokėjo tai padaryti.

— Šis aparatas,— pasakė jis ir palietė švaistiklį, į kurį paskui atsirėmė,— yra mūsų ankstesniojo komendanto išradimas. Aš talkinau jam nuo pat pirmų bandymų ir iki aparato sukūrimo pabaigos. Bet išradimas yra vien jo. Ar esate ką nors girdėjęs apie mūsų ankstesnįjį komendantą? Ne? Tai nė truputėlio neperdėsiu sakydamas, kad ir pataisos darbų kolonija egzistuoja vien jo dėka. Mes, jo draugai, jau jo mirties valandą žinojome, kad kolonijos struktūra tokia vientisa, jog jo įpėdinis, kad ir turėdamas šimtus naujų planų, daugelį metų negalės pakeisti senosios tvarkos. Ir mūsų pranašystė išsipildė, naujajam komendantui teko tai pripažinti. Gaila, kad jūs nepažinojote senojo komendanto!.. Tačiau,— nutraukė pats save karininkas,— aš plepu, o aparatas štai čia, prieš mus. Kaip matote, jį sudaro trys dalys. Ilgainiui kiekviena iš jų gavo gana liaudišką pavadinimą. Žemutinė dalis praminta gulykla, viršutinė — žymekliu, o vidurinė, kabanti,— akėčiomis.

— Akėčiomis? — pasidomėjo keliautojas. Jis klausėsi nelabai atidžiai, saulė šiame plyname slėnyje kaitino pernelyg smarkiai, ir susikaupti buvo sunku. Tad juo labiau jį stebino karininkas, kuris, kad ir

apsirengęs ankštu munduru su antpečiais ir akselbantais, jam viską taip uoliai aiškino ir, nesiliaudamas kalbėti, tai čia, tai ten raktu vis pasukdavo kokią veržlę. Lygiai tokia pati kaip ir keliautojo, atrodė, buvo ir kareivio būsena. Apsivyniojęs nuteistojo grandines apie riešus ir atsirėmęs ranka į šautuvą, jisai stovėjo nukoręs galvą ir į nieką nekreipė dėmesio. Keliautojas tuo nesistebėjo, nes karininkas kalbėjo prancūziškai, o tos kalbos, žinoma, nesuprato nei kareivis, nei nuteistasis. Tuo labiau keista, kad nuteistasis vis dėlto stengėsi sekti karininko aiškinimus. Su savotišku miegūstu užsispyrimu kreipė jis savo žvilgsnį ten, kur link rodė karininkas, o dabar, kai keliautojas klausimu nutraukė karininką, jis, kaip ir karininkas, pažvelgė į keliautoją.

— Taip, akėčiomis,— atsakė karininkas,— tai, beje, labai taiklus pavadinimas. Virbai įtaisyti kaip akėčių, ir visas įrenginys veikia kaip akėčios, nors stovi vietoje ir yra daug sudėtingesnis. Beje, jūs tuoj viską suprasite. Čionai, ant gulyklos, paguldomas nuteistasis... Aš pirma supažindinsiu su aparatu, o paskui pradėsiu pačią procedūrą. Tada jums bus lengviau viską sekti. Be to, vienas dantratis žymeklyje smarkiai susidėvėjęs, jis baisiai girgžda sukdamasis, ir tada beveik negalima susišnekėti, o atsarginių dalių, deja, labai sunku gauti... Taigi čia, kaip sakiau, gulykla. Ji visa padengta vatos sluoksniu, kam — netrukus sužinosite. Ant šitos vatos nuteistasis guldomas kniūpsčias, be abejo, nuogas; čia va diržai jam pririšti: šitie — rankoms, šitie — kojoms, o tas — kaklui. Čia, galvūgalyje, kur, kaip sakiau, nusikaltėlis guldomas kniūpsčias, yra štai šis nedidelis veltinio kaištis, kurį nesunkiai galima paslinkti taip, kad jis pakliūtų nuteistajam tiesiai į burną. Jis neleidžia nuteistajam nei šaukti, nei persikąsti liežuvio. Nusikaltėlis nori nenori turi tą kaištį apžioti, kitaip kaklo diržas nulauš jam sprandą.

— Tai vata? — paklausė keliautojas ir pasilenkė į priekį.

— Taip, žinoma,— atsakė karininkas šypsodamasis,— pačiupinėkite pats.— Jis paėmė keliautojo ranką ir perbraukė ja per gulyklą.— Tai specialiai preparuota vata, todėl ją taip sunku atpažinti; kam ji reikalinga, aš dar pasakysiu.

Keliautojas jau truputį domėjosi aparatu; prisidengęs ranka nuo saulės akis, žiūrėjo į jį užvertęs galvą. Tai buvo didelis įrenginys. Gulykla ir žymeklis buvo vienodo dydžio ir atrodė kaip dvi tamsios dėžės. Žymeklis įtaisytas maždaug du metrai aukščiau gulyklos; abu kampuose jungė keturi žalvario strypai, kurie saulėje tiesiog pliekste plieskė. Tarp tų dėžių ant plieninio lyno kabojo akėčios.

Karininkas beveik nepastebėjo, koks abejingas buvo keliautojas pirma, užtat dabar, kai šis ėmė smalsauti, netgi liovėsi aiškinęs, kad šis neskubėdamas ir niekieno netrukdomas galėtų viską apžiūrėti. Nuteistasis mėgdžiojo keliautoją; kadangi jis negalėjo prisidengti ranka akių, tai žiūrėjo į viršų markstydamasis.

— Taigi nuteistasis paguldomas,— pasakė keliautojas, atsilošė krėsle ir sukryžiavo kojas.

— Taip,— tarė karininkas, smauktelėjo kepurę į viršų ir persibraukė ranka įkaitusį veidą,— o dabar klausykitės! Tiek gulykloje, tiek žymeklyje įtaisyta po elektros bateriją; gulykla naudoja jos energiją pati, žymeklis tiekia ją akėčioms. Kai tik nuteistasis pririšamas, gulykla pradeda judėti. Ji vibruoja smulkiais, labai greitais trūksniais į šonus ir drauge į viršų bei žemyn. Jūs tikriausiai esate matęs panašių aparatų gydymo įstaigose; tiktai mūsų gulyklos judesiai daug tikslesni: jie turi būti suderinti su akėčių judesiais. Juk pagaliau akėčioms ir skirta įvykdyti nuosprendį.

— O koks gi nuosprendis? — paklausė keliautojas.

— Jūs ir to nežinote? — nusistebėjo karininkas ir prikando lūpą.— Dovanokite, jeigu mano aiškinimas nelabai nuoseklus, labai prašau atleisti. Anksčiau su aparatu paprastai supažindindavo pats komendantas; tačiau naujasis komendantas atsisakė šios garbingos pareigos; bet kad jis net tokio aukšto svečio,— keliautojas bandė abiem rankomis gintis nuo tokios pagarbos, bet karininkas neatsisakė savo žodžių,— net tokio aukšto svečio nesupažindino su mūsų metodu, tai naujiena, kuri...— Jis jau buvo benusikeikiąs, bet susitvardė ir tiek tepasakė: — Aš nebuvau perspėtas, todėl nesu kaltas. Beje, aš geriau už bet kurį kitą galiu supažindinti su mūsų nuosprendžių rūšimis, nes turiu čia,— jis plekštelėjo sau per viršutinę kišenę,— atitinkamus buvusio komendanto brėžinius.

— Paties komendanto brėžinius? — nusistebėjo keliautojas.— Tai ką — jis buvo viskas? Kareivis, teisėjas, konstruktorius, chemikas, braižytojas?

— Taip,— linktelėjo galvą karininkas, nutaisęs ledinę mąslią miną.

Jis priekabiai pažiūrėjo į savo rankas; jos pasirodė jam nepakankamai švarios, kad galėtų prisiliesti prie brėžinių, todėl vėl priėjo prie kubilėlio ir dar sykį jas nusiplovė. Tada išsitraukė nediduką odinį aplanką ir pasakė:

— Mūsų nuosprendžiai nėra griežti. Akėčios įrašo nuteistojo kūne

tą priesaką, kurį jis pažeidė. Pavyzdžiui, va jo kūne — karininkas parodė į nuteistąjį — bus įrašyta: „Gerbk savo viršininką!“

Keliautojas greitomis žvilgtelėjo į nuteistąjį; kai karininkas parodė į jį ranka, šis nuleido galvą ir kiek įmanydamas įtempė klausą, kad ką nors suprastų. Tačiau iš jo storų, kietai sučiauptų lūpų buvo aišku, kad nieko nesuprato. Keliautojui daug kas rūpėjo, tačiau nuteistojo akivaizdoje jis tiek tepaklausė:

— Ar jis žino nuosprendį?

— Ne,— atsakė karininkas ir jau norėjo toliau aiškinti, bet keliautojas jį nutraukė:

— Jis nežino nuosprendžio?

— Ne,— pakartojo karininkas, akimirką patylėjo, tarsi laukdamas, kad keliautojas pagrįstų savo klausimą, paskui tarė: — Būtų beprasmiška skelbti jam nuosprendį. Juk jis patirs jį savo kūnu. Keliautojas jau norėjo nutilti, bet pajuto į save atkreiptą nuteistojo žvilgsnį, tarsi klausiantį: ar jis pritaria nupasakotai procedūrai? Todėl keliautojas, jau atsilošęs kėdėje, vėl pasilenkė į priekį ir tarė:

— O kad apskritai yra nuteistas — ar bent tai jis žino?

— Irgi ne,— atsakė karininkas ir nusišypsojo keliautojui, tarsi tikėdamasis iš jo dar kokių nors keistų klausimų.

— Ne? — tarė keliautojas ir persibraukė ranka kaktą.— Tai jis ir dabar nežino, kaip buvo reaguota į jo bandymą apsiginti?

— Jis neturėjo tokios galimybės,— pasakė karininkas ir nukreipė akis į šalį, tarsi būtų kalbėjęsis pats su savimi ir nenorėjęs sugėdinti keliautojo tokių savaime suprantamų dalykų aiškinimu.

— Bet juk jis privalėjo turėti galimybę gintis,— pasakė keliautojas ir pakilo nuo kėdės.

Karininkas išsigando supratęs, kad jo aiškinimai gali pernelyg ilgai užtrukti, todėl priėjo prie keliautojo, įsikibo jam į parankę, parodė ranka į nuteistąjį, kuris dabar, pajutęs, jog kalbama apie jį, atsistojo ramiai,— kareivis irgi įtempė grandinę,— ir pasakė:

— Padėtis tokia. Čia, kolonijoje, aš einu teisėjo pareigas. Nepaisant to, kad esu toks jaunas. Mat aš ir ankstesniajam komendantui padėdavau vykdyti visas bausmes, todėl aparatą pažįstu geriausiai. Principas, kurio laikausi skirdamas bausmę, yra toks: „Kaltė visuomet neabejotina“. Kiti teismai negali laikytis šio principo, nes jie kolegialūs ir pavaldūs aukštesnėms instancijoms. Čia šito nebėra ar bent jau nebuvo senojo komendanto laikais. Naujasis, beje, jau bandė kištis į mano reikalus, bet lig šiolei to pavyko išvengti, tikiuosi, ir toliau pa-

vyks... Jūs norėjote, kad paaiškinčiau šį atvejį; ką gi, jis toks pat paprastas kaip ir kiti. Šįryt vienas kapitonas pranešė, kad šis žmogus, priskirtas jam pasiuntiniu ir privaląs gulėti prie jo durų, pramiegojo tarnybą. Mat jo pareiga atsikelti kiekvienąsyk, kai laikrodis muša valandas, ir saliutuoti prie kapitono durų. Pareiga, be abejo, nesunki, bet naudinga, kadangi pasiuntinys, privaląs saugoti ir aptarnauti karininką, visą laiką išlieka žvalus. Praėjusią naktį kapitonas norėjo patikrinti, ar pasiuntinys vykdo savo pareigą. Jis atidarė lygiai antrą valandą duris ir pamatė, kad tas susirietęs miega. Tada atsinešė rimbą ir šniojo pasiuntiniui per veidą. Užuot pašokęs ir paprašęs atleisti, pasiuntinys nutvėrė savo ponui už kojų, papurtė ir pasakė: „Mesk rimbą, jei ne — nesurinksi kaulų". Tai va koks jo nusikaltimas. Karininkas prieš valandą atėjo pas mane, aš užrašiau jo parodymus ir iškart paskyriau bausmę. Tada liepiau uždėti pasiuntiniui grandines. Viskas buvo labai paprasta. Jeigu būčiau pirma jį išsikvietęs ir kvotęs, būtų tik viskas susipainioję. Jis būtų melavęs, o jeigu man būtų pavykę tą melą demaskuoti, tai būtų sugalvojęs ką nors nauja ir taip toliau. O dabar aš jį turiu savo rankose ir daugiau nepaleisiu... Na, ar viskas aišku? Tačiau laikas eina, man jau reikėjo pradėti egzekuciją, o aš dar nebaigiau aiškinti aparato konstrukcijos.

Jis vėl pasodino keliautoją, priėjo prie aparato ir ėmė pasakoti toliau:

— Kaip matote, akėčių forma atitinka žmogaus kūno formą, čia štai akėčios liemeniui, o šitiedvi — kojoms. Galvai skirtas tiktai šis mažas žymeklis. Ar aišku?

Jis maloniai pasilenkė prie keliautojo, pasiruošęs viską išdėstyti kuo smulkiausiai.

Keliautojas suraukęs kaktą žiūrėjo į akėčias. Žinios apie čionykštę teiseną jo nepatenkino. Ir vis dėlto jis tikino save, jog čia pataisos darbų kolonija, jog čia reikia ypatingų priemonių ir griežtos karinės drausmės. Be to, jis dėjo vilčių į naująjį komendantą, kuris, kad ir lėtai, aiškiai nori pakeisti esamą padėtį, o karininkas, būdamas toksai kietakaktis, negali to suprasti. Turėdamas tai galvoje, keliautojas paklausė:

— Ar komendantas dalyvaus egzekucijoje?

— Neaišku,— atsakė karininkas, nemaloniai paveiktas šio netikėto klausimo, ir jo veido išraiška pasikeitė.— Kaip tik todėl mums reikia skubėti. Man labai gaila, bet dėl to aš netgi sutrumpinsiu aiškinimą. Tačiau rytoj, kai aparatas bus išvalytas,— vienintelis jo trū-

kumas, kad jis labai užsiteršia,— galėčiau viską detaliau išdėstyti. O dabar vien tai, kas būtina... Kai nuteistasis jau būna pririštas prie gulyklos ir ši pradeda judėti, akėčios nuleidžiamos žemyn. Jos automatiškai susireguliuoja taip, kad virbai tik liestų kūną; kai šitai jau padaryta, plieninis trosas įsitempia ir virsta strypu. Tada viskas ir prasideda. Pašaliniam mūsų bausmės atrodys visiškai panašios. Akėčios veikia pažiūrėti vienodai. Vibruodamos jos bado virbais kūną, kuris savo ruožtu vibruoja, judinamas gulyklos. Kad kiekvienas galėtų sekti nuosprendžio vykdymo eigą, akėčios padarytos iš stiklo. Techniškai buvo labai sunku įtaisyti stikle virbus, bet po daugelio bandymų pavyko. Mes nebijojome sunkumų. Ir dabar kiekvienas mato, kaip daromas įrašas kūne. Gal prieitumėte arčiau ir pažiūrėtumėte į virbus.

Keliautojas lėtai atsistojo, priėjo ir pasilenkė prie akėčių.

— Jūs matote,— tarė karininkas,— jog virbai dvejopi ir įvairiai išdėstyti. Šalia ilgo įtaisytas trumpas. Ilgasis rašo, o trumpasis purškia vandenį — plauna kraują, kad raštas visąlaik būtų aiškus. Kruvinas vanduo subėga į šiuos mažus latakėlius ir įsilieja galiausiai štai į šį pagrindinį, kuriuo vanduo nuteka į duobę.

Karininkas pirštu tiksliai parodė vandens tekėjimo kelią. Kai jis, kad būtų raiškiau, nutekamojo vamzdžio gale pakišo rankas po įsivaizduojama srove, keliautojas pakėlė galvą ir, grabaliodamas už nugaros ranka, norėjo grįžti prie savo kėdės. Bet išsigando pamatęs, kad ir nuteistasis buvo paklausęs karininko kvietimo apžiūrėti akėčių įrangą iš arčiau. Truputį patraukęs apsnūdusį kareivį į priekį, jis irgi stovėjo greta, pasilenkęs prie stiklo. Buvo matyti, kaip jis sutrikusiomis akimis ieško to paties, ką abu ponai kaip tik stebi, ir kad jam be paaiškinimo tai vis nevyksta. Jis lankstėsi į vieną ir į kitą pusę. Jo akys taip ir lakstė stiklu. Keliautojas norėjo pavaryti jį atgal, nes tai, ką jis darė, tikriausiai buvo draudžiama. O karininkas, viena ranka prilaikydamas keliautoją, kita paėmė nuo pylimo grumstą ir paleido jį į kareivį. Šis kaipmat praplėšė akis, pamatė, kaip drąsiai elgiasi nuteistasis, įsirėmė kulnimis į žemę, truktelėjo nuteistąjį taip, kad tas pargriuvo aukštielninkas, ir žiūrėjo paskui iš viršaus, kaip jis kapanojasi, žvangindamas grandinėmis.

— Pakelk jį! — riktelėjo karininkas, matydamas, kad nuteistasis pernelyg blaško keliautojo dėmesį.

Pasilenkęs prie akėčių, šis netgi nežiūrėjo į jas, o tik sekė, kas dabar bus nuteistajam.

— Elkis su juo kaip pridera! — vėl šūktelėjo karininkas. Jis api-

bėgo aparatą, paėmė nuteistąjį už pažastų ir, padedamas kareivio, pastatė, nors šiam kelissyk ir išklypo į šalis kojos.

— Na, dabar aš jau viską žinau,— pasakė keliautojas, kai karininkas grįžo pas jį.

— Išskyrus svarbiausią dalyką,— tarė karininkas, nutvėrė keliautoją už alkūnės ir parodė į viršų: — Tenai, žymeklyje, yra dantračių sistema, kuri reguliuoja akėčių darbą, o nustatoma ši sistema pagal brėžinį, atitinkantį nuosprendį. Aš naudojuosi dar buvusio komendanto brėžiniais. Štai jie,— jis ištraukė iš aplanko kelis lapus,— bet, deja, negaliu jums duoti jų į rankas, nes tai brangiausia, ką turiu. Sėskitės, aš rodysiu juos iš čia, ir jūs viską puikiai matysite.

Jis parodė pirmąjį lapą. Keliautojas mielai būtų pasakęs kokį pagiriamą žodį, bet pamatė tiktai labirintiškas, viena su kita daugsyk susikertančias linijas, taip tankiai privingiuotas popieriuje, kad beveik negalėjai įžiūrėti baltų vietų.

— Skaitykite,— tarė karininkas.

— Aš nieko nesuprantu,— pasakė keliautojas.

— Čiagi viskas aišku,— tarė karininkas.

— Bet labai sudėtinga,— išsisukinėdamas pasakė keliautojas,— aš negaliu iššifruoti.

— Taip,— tarė karininkas, nusijuokė ir įsikišo aplanką į kišenę,— tai ne pradžiokų dailyraštis. Reikia gerai įsižiūrėti, kol permanai. Bet galų gale ir jūs suprastumėte. Tas raštas ir turi būti nepaprastas — juk jis privalo atimti gyvastį ne tuojau, o vidutiniškai tik po dvylikos valandų; kritinė valanda maždaug šešta. Todėl raštas turi būti apsuptas daugeliu marginių; pats raštas juosia kūną tiktai siauru ruožu; kitas plotas skiriamas marginiams. Ar galite dabar įvertinti akėčių ir viso aparato darbą?.. Žiūrėkite!

Jis užšoko ant kopėčių, suktelėjo kažkokį ratą, riktelėjo žemyn: „Dėmesio, pasitraukite į šalį!“ — ir viskas ėmė judėti. Jeigu vienas iš dantračių nebūtų džeržgęs, vaizdas būtų buvęs puikus. Tarsi iš netyčių užkluptas to prakeikto dantračio, karininkas pagrūmojo jam kumščiu, skėstelėjo, atsiprašydamas keliautojo, rankomis ir skubiai nulipo žemyn stebėti aparato darbo iš apačios. Dar kažkas blogai veikė, ir tai matė tik jis vienas; vėl užlipo į viršų, įkišo abi rankas į žymeklio vidų, paskui, kad būtų greičiau, nusileido žemyn ne kopėčiomis, o nušliuožė vienu žalvariniu strypu ir, kad būtų girdėti per triukšmą, ėmė visa gerkle rėkti keliautojui į ausį:

— Ar suprantate, kas čia darosi? Akėčios pradeda rašyti; kai tiktai jos įmuša pirminį raštą nusikaltėlio nugaroje, vatos sluoksnis pasislenka ir lėtai paverčia kūną ant šono, kad akėčios turėtų naujo ploto. Tada kruvinos išrašytos vietos prisiglaudžia prie vatos, kuri, būdama specialiai preparuota, sulaiko kraujavimą ir paruošia nugarą raštui gilinti. Šitie va virbai akėčių pakraštyje, toliau verčiant kūną, nuplėšia vatą nuo žaizdų, ir akėčios vėl turi darbo. Taip skverbdamosi vis gilyn ir gilyn, jos rašo dvylika valandų. Pirmas šešias valandas nuteistasis turi sąmonę, kaip ir anksčiau, jis junta tiktai skausmus. Po dviejų valandų veltinio kaištis iš burnos išimamas, nes nusikaltėlis jau nebeturi jėgų rėkti. Čia, į šį elektra šildomą dubenį galvūgalyje, įdedama ryžių košės, kurios, jeigu nori, nuteistasis gali pasisiekti liežuviu. Nė vienas nepraleidžia šios progos. Kiek pamenu, tokio atvejo dar nebuvo, o mano patyrimas didžiulis. Tiktai apie šeštą valandą nuteistasis praranda apetitą. Tada aš paprastai atsiklaupiu šičia va ir stebiu tą reiškinį. Nusikaltėlis retai kada praryja paskutinį kąsnį, jis tiktai pavarto jį burnoje ir išspjauna į duobę. Tada man reikia pasilenkti, kitaip kliūtų į veidą. Koks jis tylus pasidaro tą valandą! Protas praskaidrėja pačiam kvailiausiam. Viskas prasideda nuo akių. Nuo jų prašviesėjimas išplinta po visą veidą. Tai toks gundantis vaizdas, kad vos gali susilaikyti pats neatsigulęs greta po akėčiomis. Šiaip nieko daugiau neatsitinka, nuteistasis tik pradeda suprasti raštą, jis susikaupia tarsi klausydamasis. Jūs gi matėte — perskaityti raštą nelengva ir akimis, o mūsų nuteistasis perskaito jį savo žaizdomis. Tai, žinoma, didelis darbas, ir jam reikia šešių valandų. Tada akėčios persmeigia nusikaltėlį kiaurai ir išmeta į duobę, kur jis šlepteli į kruviną vandenį ir vatą. Tuo teismas baigiasi, ir mes, aš ir kareivis, jį užkasame.

Pakreipęs ausį karininko pusėn ir susikišęs rankas į švarko kišenes, keliautojas stebėjo mašinos darbą. Nuteistasis irgi stebėjo, bet nieko nesuprato. Jis stovėjo truputį pasilenkęs ir žiūrėjo į judančius virbus, kai kareivis, karininkui davus ženklą, užpakalyje peiliu perpjovė jam marškinius ir kelnes taip, kad jie nusmuko; nuteistasis bandė pastverti smunkančius drabužius ir prisidengti, bet kareivis pakėlė jį ir nukratė skarmalus žemėn. Karininkas sustabdė aparatą, ir dabar, tyloje, nuteistasis buvo paguldytas po akėčiomis. Grandinės buvo nuimtos ir vietoj jų uždėti diržai; iš pradžių atrodė, tarsi nuteistajam būtų nuo to palengvėję. Dabar akėčios nusileido dar žemiau, nes žmogus, gulintis po jomis, buvo liesas. Kai virbai jį pa-

lietė, nugara jam perbėgo drebulys; kolei kareivis knebinėjosi su jo dešine ranka, kairiąją jis atkišo į priekį, pats nesižinodamas kur link; tačiau tai buvo kaip tik ta pusė, kur stovėjo keliautojas. Karininkas visąlaik šnairomis dirsčiojo į keliautoją, tarsi stengdamasis jo veide įžvelgti, kokį įspūdį jam daro egzekucija, su kuria ką tik, kad ir paviršutiniškai, buvo supažindinęs.

Vienas rankoms skirtas diržas trūko; matyt, kareivis jį pernelyg smarkiai buvo užveržęs. Kareivis parodė karininkui nutrūkusį diržą, prašydamas pagalbos. Karininkas priėjo prie jo ir pasakė, pasisukęs į keliautoją:

— Mašina labai sudėtinga, tai čia, tai ten kas nors gali nutrūkti arba sulūžti, tačiau tai neturi sugadinti bendro įspūdžio. Diržą mes, beje, tuojau pakeisime, jo vietoj aš panaudosiu grandinę; bet dešinioji ranka tada vis dėlto vibruos ne taip švelniai.

Rišdamas grandinę, jis dar pridūrė:

— Lėšos mašinai išlaikyti dabar labai ribojamos. Senojo komendanto laikais aš laisvai galėjau naudotis tam tyčia skirtais pinigais. Čia buvo sandėlis, kur galėjai gauti kokių tik nori dalių. Prisipažinsiu, aš jomis, galima sakyti, švaisčiausi — anksčiau, žinoma, ne dabar, kaip sako naujasis komendantas, kuris tik ir žiūri, kaip sugriauti senąją tvarką. Dabar mašinai skirti pinigai jo žinioje, ir, prašydamas naujo diržo, aš turiu kaip įrodymą priduoti senąjį, o naujas ateis tik po dešimties dienų, ir toks prastas, kad niekam netiks. O kaip man per tą laiką apsieiti be diržo — tas niekam nerūpi.

Keliautojas svarstė: visuomet rizikinga kištis į svetimus reikalus. Jis nėra nei tos pataisos darbų kolonijos, nei tos šalies, kuriai ji priklauso, gyventojas. Jeigu norėtų pasmerkti egzekuciją arba net ją sužlugdyti, jam pasakytų: tu čia svetimas, tai ir tylėk. Prieštaravimui jis neturėtų jokių argumentų, galėtų tik pridurti, kad turbūt nebesižino pats, ko nori, nes keliauja vien pažintiniais tikslais ir anaiptol ne norėdamas pakeisti kitų šalių teiseną. Tačiau proga labai jau viliojanti. Nuosprendis tikrai neteisingas, ir egzekucija tikrai nežmoniška. Niekas negalėtų apkaltinti keliautojo savanaudiškumu: nuteistasis jam nei pažįstamas, nei tėvynainis ir apskritai ne iš tų žmonių, kurie kelia užuojautą. O keliautojas turi aukštų įstaigų rekomendacijas, sutiktas čia labai pagarbiai, ir tai, kad yra pakviestas dalyvauti šioje egzekucijoje, matyt, reiškia, jog norima sužinoti jo nuomonę apie ją. Juo labiau kad komendantas, kaip dabar jam kuo aiš-

kiausiai buvo pasakyta, nėra jos šalininkas ir karininko atžvilgiu nusiteikęs beveik priešiškai.

Čia keliautojas išgirdo piktai šaukiant karininką. Tas buvo kaip tik vargiai įgrūdęs nuteistajam į burną veltinį kaištį, o nuteistasis, neįstengdamas sulaikyti blogumo, užmerkė akis ir ėmė vemti. Karininkas skubiai ištraukė kaištį ir norėjo pasukti galvą duobės pusėn; bet buvo per vėlu — nešvarumai jau tiško ant mašinos.

— Tai vis komendantas kaltas! — šaukė karininkas ir, nebesižinodamas ką darąs, ėmė purtyti žalvarinius strypus.— Mašina priteršiama kaip tvartas!

Drebančiomis rankomis jis parodė keliautojui, kas atsitiko.

— Aš juk ne sykį komendantui ištisas valandas kalte kaliau, kad dieną prieš egzekuciją būtinai reikia nutraukti maitinimą. Bet naujos švelnios tvarkos šalininkai yra kitos nuomonės. Prieš išvedant komendanto damos kimšte prikemša nuteistąjį saldėsių. Visą gyvenimą jis maitinasi pašvinkusia žuvimi, o dabar prisiryja saldėsių! Tačiau tai dar nieko, tegu, aš dėl to nieko nesakyčiau, bet kodėl negalima gauti naujo kaiščio, kurio štai jau trys mėnesiai prašau? Kaip galima nesibjaurint imti tą kaištį į burną, jeigu jį prieš mirtį jau yra čiulpę ir kandžioję daugiau kaip šimtas žmonių?

Nuteistasis padėjo ant gulyklos galvą, jis atrodė ramus, su viskuo susitaikęs, o kareivis tuo tarpu valė nuteistojo marškiniais mašiną. Karininkas priėjo prie keliautojo, kuris, kažką numanydamas, žengė žingsnį atgal, bet karininkas paėmė jį už rankos ir pasivedė į šoną.

— Aš noriu pasakyti jums kelis žodžius, kurie turėtų likti tarp mūsų,— tarė jis,— ar galima?

— Žinoma,— atsakė keliautojas ir klausėsi nuleidęs akis.

— Ši teisena ir ši egzekucija, kurią jūs turite progą stebėti, dabar mūsų kolonijoje jau nebeturi tiesioginių šalininkų. Aš esu vienintelis jos gynėjas ir drauge vienintelis senojo komendanto palikimo gynėjas. Apie tolesnį šios tvarkos plėtojimą dabar nė negalvoju, visas savo jėgas skiriu išlaikyti tam, kas yra. Kai senasis komendantas dar buvo gyvas, kolonija knibždėte knibždėjo jo šalininkų; senojo komendanto įsitikinimų aš pakankamai stipriai laikausi, tačiau jo galios neturiu nė už skatiką; todėl visi šalininkai išsislapstę, jų dar daug, bet visi tyli. Jeigu šiandien, egzekucijos dieną, jūs nueisite į arbatinę ir pasiklausysite, tai išgirsite tikriausiai tik dviprasmiškų užuominų. Visi jie — senosios tvarkos šalininkai, tačiau dabar, kai atėjo naujas komendantas, iš jų jokios naudos. Ir aš klausiu

jus: nejaugi per šį komendantą ir jo moteris, kurios daro jam įtaką, štai šitoks viso gyvenimo triūsas,— jis parodė ranka į mašiną,— turi nueiti niekais? Argi galima tai leisti? Net jeigu jūs užsienietis ir tiktai kelioms dienoms atvykote į mūsų salą? O gaišti negalima, prieš mano jurisdikciją kažkas ruošiama; komendantūroje jau vyksta pasitarimai, į kuriuos aš nekviečiamas; netgi šiandieninis jūsų vizitas, man atrodo, susijęs su esama padėtimi; patys bijo, todėl siunčia jus, užsienietį... O kokios būdavo egzekucijos anksčiau! Jau prieš dieną visas slėnis pilnas prigužėdavo žmonių; visi ateidavo tik pasižiūrėti; anksti rytą atvykdavo komendantas su savo damomis; fanfaros pažadindavo stovyklą; aš raportuodavau, kad viskas paruošta; susirinkusieji — visi aukštieji valdininkai privalėdavo dalyvauti — susiburdavo apie aparatą; ši kėdžių krūva — tai tik niekinga anų laikų liekana. Aparatas blizgėdavo švariai išvalytas, beveik kiekvienai egzekucijai imdavau naujų atsarginių dalių. Šimtams matant,— minia, stovinti ant galų pirštų, driekdavosi iki pat tų kalvų,— komendantas pats paguldydavo nuteistąjį po akėčiomis. Tai, ką šiandien daro paprastas kareivis, buvo mano, teismo pirmininko, garbės pareiga. Ir egzekucija prasidėdavo! Joks gedimas netrikdydavo mašinos darbo. Kai kurie apskritai nežiūrėdavo į ją, tik gulėdavo užmerktomis akimis smėlyje; visi žinodavo: dabar triumfuoja teisingumas. Tyloje būdavo girdėti tiktai nuteistojo dūsavimai, prislopinti veltinio kaiščio. Šiandien aparatui jau nepavyksta išspausti iš nuteistojo tokio atodūsio, kurio negalėtų nuslopinti veltinis; o tada akėčių virbai purkšdavo gailų skystį, kurio šiandien naudoti nebegalima. Ir štai ateidavo šeštoji valanda! Neįmanoma būdavo patenkinti visų prašymų leisti pasižiūrėti iš arčiau. Komendantas išmintingai patvarkydavo taip, kad pirmenybę turėtų vaikai; aš dėl savo padėties, žinoma, visada privalėdavau būti prie pat aparato; dažnai tupėdavau va štai ten, laikydamas ant kiekvienos rankos po vaiką. Kaip mes visi sekdavome prašviesėjimą iškankintame veide, kaip tiesdavome galvas į šią pagaliau pasirodžiusią ir jau nykstančią teisingumo šviesą! Ak, kokie tai buvo laikai, bičiuli!

Karininkas, matyt, užmiršo, kas šalia jo stovi; jis apkabino keliautoją ir padėjo jam ant peties galvą. Keliautojas labai sumišo, jis nekantriai žiūrėjo į šalį. Kareivis jau buvo baigęs valyti aparatą ir įkrėtęs iš skardinės į dubenį dar kiek ryžių košės. Nuteistasis, atrodė, galutinai atsikvošėjo ir, vos tai pastebėjęs, tuojau ėmė liežuviu jos siekti. Kareivis vis stūmė jį šalin, nes košė, matyt, buvo skirta vė-

lesniam laikui, tačiau ritualo pažeidimas buvo jau ir tai, kad jis kabino ją nešvariomis rankomis ir valgė alkano nuteistojo akyse.

Karininkas greitai susitvardė.

— Aš visai nenorėjau jūsų sugraudinti,— tarė jis,— aš žinau — šiandien neįmanoma papasakoti, kokie tai buvo laikai. Šiaip ar taip, mašina veikia, ir jos nereikia girti. Jos nereikėtų girti net ir tada, jeigu ji viena stovėtų šiame slėnyje. Ir lavonas pabaigoje skrieja tokia pat neįsivaizduojamai gražia trajektorija į duobę, nors ji neaptūpta, kaip anksčiau, it musių daugybės smalsuolių. Tada mes buvome priversti aptverti duobę tvirtais turėklais, dabar jie seniai nugriauti.

Keliautojas, nenorėdamas rodyti karininkui savo veido, be tikslo dairėsi aplink. Karininkas nusprendė, jog jis stebisi, kad slėnis toks tuščias; todėl čiupo jį už rankų ir, eidamas apie jį ratu, kad sugautų žvilgsnį, paklausė:

— Matote, kokia gėda?

Bet keliautojas nieko neatsakė. Karininkas atstojo valandėlę nuo jo; plačiai išskėtęs kojas, įsirėmęs į šonus, jis stovėjo tylėdamas ir žiūrėjo į žemę. Tada šyptelėjo drąsinamai keliautojui ir pasakė:

— Vakar, kai komendantas jus kvietė, ir aš buvau netoliese. Ir girdėjau tą kvietimą. Aš pažįstu komendantą ir tuojau supratau, ko jisai siekia. Nors jam ir užtektų galios stoti prieš mane, vis dėlto dar nedrįsta to daryti ir, matyt, nori pasiremti jūsų, gerbiamo užsieniečio, nuomone. Jis tiksliai apskaičiavo: jūs tik antra diena saloje, nepažinojote senojo komendanto ir nežinote jo minčių, esate veikiamas europietiškų tradicijų, galbūt jūs apskritai mirties bausmės priešininkas, o tokios mechanizuotos — juo labiau, be to, pamatysite, kad egzekucija niūri, be publikos, vykdoma jau padėvėta mašina,— argi to neužteks (taip mano komendantas), kad jūs palaikytumėte mano teismą neteisingu? O jeigu palaikysite jį neteisingu, tai (aš vis dar samprotauju kaip komendantas) netylėsite, nes jūs juk pasitikite savo didele patirtimi. Tiesa, jūs esate prisižiūrėjęs daugelio šalių savotiškų papročių ir mokate juos gerbti, todėl tikriausiai nepasisakysite prieš tokį teismą taip ryžtingai, kaip pasisakytumėte galbūt savo šalyje. Tačiau komendantui to nė nereikia. Užtektų šiaip sau tarto, netyčiom išsprūdusio žodžio. Ir visai nebūtina, kad jis atspindėtų jūsų įsitikinimus, užtenka, kad bent iš dalies atitiktų komendanto tikslą. Jis kuo subtiliausiai jus iškamantinės — tuo esu tikras. O jo damos sėdės aplink pastačiusios ausis; jūs, pavyzdžiui, pasakysite: „Pas mus teismas kitoks“ arba: „Pas mus kaltinamasis prieš

nuosprendį kvočiamas“, arba: „Pas mus nuteistasis sužino nuosprendį“, arba: „Pas mus yra ir kitokių bausmių, ne vien mirties“, arba: „Pas mus kankinimai buvo tik viduramžiais“. Tai vis teisingos pastabos, ir jums jos atrodo teisingos — nekaltos pastabos, nekritikuojančios mano metodo. Bet kaip į jas reaguos komendantas? Aš jau matau jį, gerąjį komendantą, tučtuojau atstumiant į šalį kėdę ir skubant į balkoną, jau matau jo damas ten sugužant paskui jį, jau girdžiu jo balsą — damos jį vadina griausmingu — sakant: „Didis Vakarų šalies mokslininkas, kurio tikslas — ištirti visų šalių teiseną, ką tik pareiškė, kad mūsų senasis teismas yra nežmoniškas. Po šio tokios asmenybės pareiškimo aš, žinoma, negaliu jo daugiau kęsti. Tad nuo šios dienos įsakau...“ Ir taip toliau. Jūs norite įsikišti, girdi, jūs visai to nesakęs, ką jis čia dėsto, jūs nepavadinęs mano metodo neteisėtu, priešingai, jis atitinkąs jūsų tvirčiausius įsitikinimus, jūs laiką jį pačiu žmogiškiausiu ir visiškai nežeminančiu žmogaus orumo, jūs sužavėtas ir technika, bet jau vėlu — jūs net negalite išeiti į balkoną, kuris pilnas damų; jūs norite patraukti dėmesį, norite surikti, bet damos ranka užima jums burną,— tada man ir visam senojo komendanto triūsui galas.

Keliautojas sulaikė šypseną: štai koks, pasirodo, lengvas uždavinys, kurį jis laikė tokiu sunkiu. Jis atsakė išsisukinėdamas:

— Mano įtaka ne tokia didelė, kaip jūs manote; komendantas skaitė mano rekomendaciją ir žino, kad aš nesu teismų žinovas. Jeigu aš pareikščiau savo nuomonę, tai būtų tiktai privataus asmens nuomonė, nė kiek ne svarbesnė už bet kurio kito ir, šiaip ar taip, daug mažiau verta už komendanto, kuris, kaip man atrodo, šioje kolonijoje turi labai dideles teises. Jeigu jo nuomonė apie šį metodą iš tikrųjų tokia, kaip jūs tvirtinate, tai bijau, kad tam bus atėjęs galas ir be mano kuklaus įsikišimo.

Ar karininkas tai suprato? Ne, dar nesuprato. Jis energingai papurtė galvą, dirstelėjo į nuteistąjį ir kareivį, kurie krūptelėjo ir atsitraukė nuo ryžių, priėjo prie pat keliautojo, pažvelgė jam ne į akis, o kažkur į švarką ir pasakė tyliau negu pirma:

— Jūs nepažįstate komendanto: jūs žiūrite į jį ir į mus visus — prašau atleisti už pasakymą — truputį naivokai; patikėkite, jūsų įtakos tiesiog negalima įvertinti — tokia ji didelė. Aš nudžiugau išgirdęs, kad stebėsite egzekuciją vienas. Šis komendanto potvarkis turėjo man pakenkti, o dabar išeis į naudą. Jūs viską išklausėte — neblaškomas melagingų pašnabždų ir niekinamų žvilgsnių, kurių

neišvengsi, kai dalyvauja egzekucijoje daugiau žmonių, matėte aparatą ir ruošiatės stebėti egzekuciją. Nuomonę jūs, žinoma, jau susidarėte; jeigu jums dar kas nors neaišku, tai bausmės reginys viską parodys. O dabar prašau jūsų: padėkite man kovoti su komendantu!

Keliautojas neleido jam toliau kalbėti.

— Kaip? — sušuko jis.— Tai neįmanoma. Aš negaliu jums nei padėti, nei pakenkti.

— Galite,— pasakė karininkas. Keliautojas truputį net išsigando pamatęs, kad jis sugniaužė kumščius.— Galite,— pakartojo karininkas dar tvirčiau.— Aš esu sudaręs planą, kuris negali neišdegti. Jūs manote, kad jūsų įtaka per menka. Aš žinau, kad ji pakankama. Bet jeigu ir pripažinsime, kad jūsų tiesa, tai ar nereikia gelbėti esamos tvarkos visomis, kad ir, sakysim, nepakankamai veiksmingomis priemonėmis? Tad išklausykite mano plano... Kad jis pavyktų, visų pirma reikia, kad jūs šiandien kolonijoje kuo mažiau kalbėtumėte apie mūsų metodą. Jeigu jūsų tiesiai neklaus, jokiu būdu nieko nesakykite; o jūsų pareiškimai turi būti trumpi ir neaiškūs; turi atrodyti, kad jums sunku apie tai kalbėti, kad jūs įskaudintas, kad jeigu pradėtumėte kalbėti atvirai, tai tiesiog pratrūktumėte prakeiksmais. Aš nereikalauju, kad meluotumėte, anaiptol, jūs tik privalote kalbėti trumpai, maždaug tokiais žodžiais: „Taip, aš mačiau egzekuciją" arba „Taip, aš išklausiau paaiškinimų". Tiktai tiek, daugiau nieko. Nepasitenkinimui, kuris turėtų skambėti jūsų žodžiuose, yra pakankamas pagrindas, nors ir kitokio pobūdžio, negu patiktų komendantui. Jis, žinoma, supras jus visai kitaip ir savaip išsiaiškins, kas pasakyta. Tuo paremtas mano planas. Rytoj komendantūroje, pirmininkaujant komendantui, įvyks didelis visų aukštesniųjų kolonijos valdybos tarnautojų posėdis. Komendantas, žinoma, moka visus tokius susirinkimus paversti spektakliu. Tam tyčia buvo pastatyta net galerija, kuri visuomet prisirenka pilna žiūrovų. Aš esu priverstas dalyvauti tuose spektakliuose, nors mane jie tiesiog vemti verčia. Dabar jūs tikrai būsite pakviestas į posėdį; jeigu šiandien elgsitės taip, kaip aš sakiau, tai jus ne kvies, o prašyte prašys dalyvauti. Bet jeigu dėl kokios nors nesuprantamos priežasties nepakviestų, jums teks to pareikalauti: tada būtinai pakvies, galima neabejoti. Šiaip ar taip, rytoj jūs sėdėsite su damomis komendanto ložėje. Komendantas vis žvilgčios į viršų — jam rūpės, ar jūs ten. Po daugelio nereikšmingų, juokingų, tiktai žiūrovams skirtų dienotvarkės klausimų — paprastai kalbama apie uosto statybą, vis apie uosto statybą! — ateis eilė ir

mūsų teismui. Jeigu komendantas nepradės tos kalbos arba ilgai dels, tai aš pasirūpinsiu, kad pradėtų. Aš atsistosiu ir pranešiu apie šiandieninę mūsų egzekuciją. Labai trumpai, tiktai pranešiu, ir viskas. Tokių pranešimų tenai, tiesa, neįprasta daryti, bet aš vis tiek padarysiu. Komendantas padėkos man, kaip visada, maloniai šypsodamasis, ir čia jis, žinoma, jau nepraleis geros progos. „Tik ką,— pasakys jis ar kaip nors panašiai,— mes išklausėme pranešimą apie įvykdytą egzekuciją. Prie šio pranešimo aš dar norėčiau pridurti, kad tą egzekuciją matė didis mokslininkas, kuris, kaip jūs visi žinote, apsilankydamas suteikė nepaprastą garbę mūsų kolonijai. Šiandieninis mūsų posėdis taip pat nepaprastas: jame dalyvauja jis. Tad ar nevertėtų tą didį mokslininką paklausti, ką jis mano apie bausmę, įvykdytą senuoju papročiu, ir apie visą šią bylą?" Visi, žinoma, ima ploti, pritariamai šaukti, o aš — garsiausiai. Komendantas jums nusilenkia ir sako: „Tad aš ir pateikiu tą klausimą visų čia esančiųjų vardu". Ir tada prie barjero prieinate jūs. Padedate rankas taip, kad visi matytų, kitaip damos jas nutvers ir ims žaisti jūsų pirštais... Ir štai pagaliau jūsų žodis. Nežinau, kaip aš ištversiu iki tos akimirkos. Kalbėdamas jūs turite nieko nesivaržyti, pasakykite tiesą garsiai, persilenkite per barjerą, šaukite, taip, taip, rėkte išrėkite komendantui savo nuomonę, savo tvirtą nuomonę. Bet galbūt jūs taip nenorite: galbūt tai prieštarauja jūsų būdui, galbūt jūsų tėvynėje tokiais atvejais elgiamasi kitaip? Gerai, visiškai pakaks, jei net ir neatsistosite, pasakysite tik kelis žodžius, sušnibždėsite, kad juos girdėtų tiktai apačioje sėdintys tarnautojai, to užteks, jums nereikia kalbėti, kad egzekucijoje nebuvo žiūrovų, kad džeržgia dantratis, kad nutrūko diržas, kad nuo kaiščio nusikaltėlis vemia,— nieko to nereikia, viską padarysiu aš, ir patikėkite, jeigu mano kalba neišvarys jo iš salės, tai parklupdys ant kelių ir privers pasakyti: senasis komendante, aš lenkiuosi tau... Štai koks mano planas; ar norite padėti jį įvykdyti? Žinoma, norite, ne tas žodis — privalote.

Karininkas suėmė keliautoją už abiejų rankų ir, sunkiai kvėpuodamas, pažvelgė jam į akis. Paskutinius žodžius jis rėkte išrėkė, net kareivis su nuteistuoju sukluso; kad ir nieko nesuprasdami, jie vis dėlto liovėsi griebę ryžius ir kramtydami žiūrėjo į keliautoją.

Atsakymas, kurį jis turėjo duoti, keliautojui buvo aiškus nuo pat pradžių; pernelyg jis buvo prisižiūrėjęs visko per savo gyvenimą, kad dabar svyruotų; apskritai jis buvo sąžiningas žmogus ir nieko

nebijojo. Ir vis dėlto kareivio bei nuteistojo akivaizdoje akimirką delsė. Galų gale pasakė tai, ką turėjo pasakyti:

— Ne.

Karininkas sumirksėjo, bet nenuleido akių nuo jo.

— Norite, kad paaiškinčiau? — paklausė keliautojas.

Karininkas tylomis linktelėjo galvą.

— Aš prieš tokį teismą,— kalbėjo toliau keliautojas.— Dar iki jums viską man atvirai papasakojant — jūsų atvirumu aš, žinoma, nepiktnaudžiausiu — aš jau svarsčiau, ar turiu teisę pasisakyti prieš tokį metodą ir ar tas mano pasisakymas ką nors lems. Į ką pirmiausia turėčiau kreiptis, man buvo aišku: žinoma, į komendantą. Po jūsų kalbų man tai pasidarė dar aiškiau, tačiau mano sprendimui tas jau neturėjo jokios reikšmės, priešingai, jūsų nuoširdus įsitikinimas mane jaudina, nors ir negali išmušti iš vėžių.

Karininkas tylėjo, jis pasisuko į aparatą, pačiupinėjo vieną žalvarinį strypą, atlošęs galvą pažiūrėjo į viršų, į žymeklį, tarsi tikrindamas, ar ten viskas gerai. Kareivis ir nuteistasis buvo lyg ir susidraugavę: nuteistasis, kad ir labai jam trukdė diržai, rodė kareiviui kažkokius ženklus; kareivis linksojo prie jo; nuteistasis šnibždėjo kažką, ir kareivis linkčiojo.

Keliautojas priėjo prie karininko ir tarė:

— Jūs dar nežinote, ką ketinu daryti. Aš pareikšiu komendantui savo nuomonę apie čionykštį teismą, bet ne posėdyje, o akis į akį; be to, ir neužsibūsiu čia tiek, kad galėčiau dalyvauti kokiame nors posėdyje; aš išvykstu ar bent sėdu į laivą jau rytoj rytą.

Karininkas tarsi nė negirdėjo.

— Vadinasi, mūsų teismas jums nepatiko,— pasakė jis greičiau pats sau ir šyptelėjo, kaip šypsosi senis iš vaiko paikysčių, ta šypsena slėpdamas savo mintis.— Jei taip, tai, matyt, laikas,— pasakė jis ir pažvelgė staiga į keliautoją giedromis akimis, kuriose švietė tarsi iššūkis, tarsi kvietimas.

— Kam laikas? — sunerimo keliautojas, bet atsakymo nesulaukė.

— Tu laisvas,— pasakė karininkas nuteistajam jo kalba. Tas iš pradžių nepatikėjo.— Na, laisvas, laisvas,— pakartojo karininkas.

Nuteistojo veidas pirmąsyk tikrai atgijo. Ar tai tiesa? Ar nebus tai trumpalaikė karininko užgaida? Nejau svetimšalis prikalbino pasigailėti? Kas čia darosi? Visus šiuos klausimus buvo galima įžvelgti jo veide. Bet neilgai. Kad ir kaip ten būtų, jeigu jau taip, jis panoro iš tikrųjų būti laisvas ir pradėjo tampytis, kiek tai leido akėčios.

— Nutrauksi diržus,— riktelėjo karininkas.— Gulėk ramiai! Mes tuoj tave atrišime.

Ir, davęs ženklą kareiviui, kartu su juo ėmėsi darbo. Nuteistasis tyliai juokėsi, sukiojo veidą tai kairėn — į karininką, tai dešinėn — į kareivį, nepamiršdamas ir keliautojo.

— Ištrauk jį,— įsakė karininkas kareiviui.

Tai daryti reikėjo atsargiai, kadangi akėčios buvo nuleistos labai žemai. Per savo nekantrumą nuteistasis keliose vietose persibrėžė nugarą.

Bet dabar jis jau beveik nedomino karininko. Šis priėjo prie keliautojo, vėl išsitraukė tą mažąjį aplanką, pasklaidė jį, rado pagaliau lapą, kurio ieškojo, ir parodė jį keliautojui.

— Skaitykite,— tarė jis.

— Aš nesuprantu,— tarė keliautojas,— aš jau sakiau, kad negaliu perskaityti.

— Įsižiūrėkite geriau,— neatlyžo karininkas ir atsistojo šalia keliautojo, norėdamas jam padėti.

Kai ir tai negelbėjo, jis iš toli, tarsi prie lapo nebūtų buvę galima prisiliępsti, mažuoju pirštu ėmė vedžioti per raides, kad keliautojui būtų lengviau skaityti. Keliautojas taip pat iš paskutiniųjų stengėsi bent tuo padaryti malonumą karininkui, tačiau jam nesisekė. Tada karininkas ėmė rodyti įrašą po raidę, paskui perskaitė jį visą.

— „Būk teisingas!“ čia parašyta,— tarė jis,— va dabar tai ir jūs galite perskaityti.

Keliautojas prisilenkė taip arti lapo, jog karininkas, bijodamas, kad neprisiliestų, atitraukė lapą toliau; nors keliautojas nieko nepasakė, buvo aišku, kad jis vis dar nieko neįžiūri.

— „Būk teisingas!“ čia parašyta,— pakartojo karininkas.

— Gali būti,— tarė keliautojas,— aš tikiu, kad ten tokie žodžiai.

— Na gerai,— burbtelėjo karininkas, bent jau iš dalies pakakintas, ir užlipo kopėčiomis su lapu rankoje; labai rūpestingai padėjęs jį žymeklyje, ėmė iš pagrindų pertvarkinėti dantračius; tai buvo labai sunkus darbas, nes dantračių, matyt, buvo ir visai mažuliukų, ir kartais karininko galva išvis dingdavo žymeklyje — taip rūpestingai jis triūsė.

Keliautojas iš apačios visąlaik sekė tą darbą, jam nutirpo kaklas, įskaudo akys nuo dangų užliejusios saulės šviesos. Kareivis ir nuteistasis buvo užsiėmę tik vienas kitu. Nuteistojo marškinius ir kelnes, kurios jau gulėjo duobėje, kareivis ištraukė užkabinęs durtuvo galu. Marškiniai buvo velnioniškai nešvarūs, ir nuteistasis išsiskalbė

juos kubilėlyje. Kai jis apsirengė, abu, kareivis ir nuteistasis, garsiai nusikvatojo, nes viskas už nugaros buvo išilgai perpjauta. Matyt, jausdamas pareigą linksminti kareivį, nuteistasis sukosi apie jį maskatuojančiais drabužiais, o šis, atsisėdęs ant žemės, juokėsi ir pliaukšėjo sau per kelius. Tačiau buvo matyti, kad ponų jie vis dėlto šiek tiek varžosi.

Pagaliau baigęs viršuje darbą, karininkas šypsodamasis dar kartą įdėmiai nužvelgė visą aparatą, užtrenkė žymeklio dangtį, kuris ligi tol buvo pakeltas, nulipo žemyn, pažiūrėjo į duobę, paskui į nuteistąjį, su pasitenkinimu pastebėjo, kad šis jau išsigriebęs drabužius, priėjo paskui prie kubilėlio nusiplauti rankų, per vėlai pamatė bjaurius nešvarumus, nuliūdo, kad negalės nusiplauti rankų, panardino galiausiai jas į smėlį — tas pakaitalas jo nepatenkino, bet nebuvo daugiau kas daro,— atsistojo tada ir ėmė sagstytis mundurą. Čia jam pirmiausia į rankas pakliuvo dvi moteriškos nosinės, kurias buvo užsikišęs už apykaklės.

— Še tau porą nosinių,— pasakė jis ir metė jas nuteistajam. O keliautojui paaiškino: — Damų dovanos.

Nors rengdamasis mundurą ir kitus drabužius labai skubėjo, su kiekvienu elgėsi labai rūpestingai; sidabrinius munduro akselbantus netgi išlygino pirštais, o vieną spurgą pataisė kresteldamas. Tiesa, su šiuo rūpestingumu nelabai derinosi tai, kad, dailiai išlyginęs vieną ar kitą drabužį, jis tuojau pat jį piktai trenkdavo į duobę. Paskutinis daiktas, likęs jo rankose, buvo durklas su perpete. Jis ištraukė durklą iš makštų, perlaužė jį, sudėjo tada viską krūvon — durklo dalis, makštis ir perpetę — ir taip šveitė, kad duobėje žvangtelėjo.

Dabar jis stovėjo nuogas. Keliautojas kandžiojosi lūpas, bet nieko nesakė. Žinojo, kas dabar bus, bet neturėjo teisės karininkui trukdyti. Jeigu teisenai, kurią karininkas taip brangino, iš tikrųjų grėsė toks mirtinas pavojus,— galimas daiktas, po to, kai įsikiš keliautojas, kuris laikė savo pareiga įsikišti,— tai karininkas dabar elgėsi visiškai teisingai; keliautojas, juo dėtas, būtų daręs lygiai tą pat.

Kareivis ir nuteistasis iš pradžių nieko nesuprato, net nežiūrėjo, kas čia darosi. Nuteistasis labai nudžiugo gavęs nosines, bet neilgai džiaugėsi, nes kareivis tuojau jas atėmė staigiu, netikėtu grybšniu. Dabar nuteistasis bandė ištraukti kareiviui nosines iš už diržo, kur šis buvo jas užsikišęs, bet kareivis nesnaudė. Taip jie pusiau juokais kivirčijosi. Abu sužiuro tiktai tada, kai karininkas visiškai nusirengė. Ypač nuteistasis, jis, atrodė, pajuto, jog įvykiai pasuko visiškai kita

vaga. Tai, kas pirma grėsė jam, dabar bus karininkui. Bet dabar viskas turbūt eis iki galo. Tikriausiai taip įsakė užsienietis. Taigi čia kerštas. Nors pats neiškentė iki galo, už jį bus iki galo atkeršyta. Plati šypsena iškreipė nuteistojo veidą ir jau neišnyko.

Karininkas tuo tarpu grįžo prie mašinos. Nors ir anksčiau buvo aišku, kad jis ją puikiai pažįsta, vis dėlto negalėjai atsistebėti, kaip valdo ją ir kaip jinai jo klauso. Tik prikišo ranką prie akėčių, ir tos kelissyk pakilo į viršų ir vėl nusileido. Pagaliau sustojo tokioje padėtyje, kad jis galėtų įlįsti; jis tik palietė gulyklos kraštą, ir ši ėmė vibruoti; veltinis kaištis atsidūrė priešais burną, buvo matyti, kad karininkas nusiteikęs apsieiti be jo, tačiau, akimirką pasvyravęs, vis dėlto nugalėjo save ir jį apžiojo. Viskas buvo paruošta, tiktai diržai dar karojo iš šalių, bet, matyt, jie buvo nereikalingi — karininko nederėjo rišti. Tačiau nuteistasis pastebėjo diržus, be jų egzekucija jam turbūt atrodė nepilnavertė, todėl uoliai pamojo kareiviui, ir juodu abu atbėgo pririšti karininko. Tas jau buvo iškėlęs koją — norėjo bakstelėti jungiklį, paleidžiantį žymeklį, bet, pamatęs pribėgusius, ją atitraukė ir leidosi pririšamas. Tačiau dabar jis jau negalėjo pasiekti jungiklio; nei kareivis, nei nuteistasis nebūtų jo radę, o keliautojas buvo pasiryžęs nė piršto nejudinti. Tačiau to nė nereikėjo: vos tiktai diržai buvo užveržti, mašina pradėjo veikti: gulykla vibravo, virbai šokinėjo ant odos, akėčios kilo į viršų ir leidosi žemyn. Kurį laiką žiūrėjus, keliautojui staiga toptelėjo, kad vienas dantratis turi džergžti; bet buvo tylu, nesigirdėjo nė menkiausio garso.

Veikdama tyliai, mašina visiškai nebetraukė dėmesio. Keliautojas pažvelgė į kareivį ir nuteistąjį. Nuteistasis buvo guvesnis, mašina jį labai domino, jis čia pasilenkdavo, čia vėl išsitiesdavo, smiliumi vis ką nors rodė kareiviui. Keliautojui tai nepatiko. Jis buvo nusprendęs išbūti čia iki pabaigos, bet žiūrėti į kareivį ir nuteistąjį tiesiog negalėjo.

— Eikite namo,— pasakė jis jiems.

Kareivis gal ir būtų ėjęs, bet nuteistajam tas įsakymas atrodė tiesiog bausmė. Jis ėmė prašyti sudėjęs rankas, o kai keliautojas tik papurtė galvą, tai net atsiklaupė. Keliautojas suprato, kad jokie įsakymai čia nepadės, ir jau buvo beeinąs prie abiejų paprasčiausiai jų nuvyti. Bet staiga viršuje, žymeklyje, išgirdo kažkokį triukšmą. Jis pažvelgė į viršų. Tad vis dėlto vienas dantratis užsikerta? Tačiau tai buvo kažkas kita. Žymeklio viršus lėtai pakilo ir galiausiai visai prasivėrė. Išlindo vieno rato dantys, paskui pasirodė ir visas dantra-

tis, tarsi kažkokia didžiulė jėga būtų spaudusi žymeklį ir tam dantračiui nebūtų likę vietos; dantratis pasirito iki žymeklio krašto, nukrito žemyn, pariedėjo galiuką ir liko gulėti. O viršuje jau kilo kitas, o už jo dar kiti — dideli, maži, beveik nesiskiriantys vienas nuo kito, ir su visais buvo tas pat, kiekvienusyk atrodė, kad žymeklyje jau nieko neliko, bet paskui pasirodydavo nauja, itin gausinga grupė, dantračiai iškildavo, nukrisdavo žemyn, pariedėdavo galiuką ir gulėdavo ant smėlio. Per tą reginį nuteistasis visai užmiršo keliautojo įsakymą, dantračiai jį kerėte pakerėjo, jis norėdavo kiekvieną pagriebti ir ragino kareivį jam padėti, bet vis atitraukdavo išsigandęs ranką, nes iš paskos jau skubėdavo kitas dantratis, kuris jam, bent jau riedėdamas viršuje, kėlė baimę.

Tuo tarpu keliautojas labai sunerimo: mašina aiškiai iro, ramus jos darbas buvo apgaulė; jam dingtelėjo, kad dabar reikėtų pasirūpinti karininku, kadangi šis jau niekuo negali sau padėti. Tačiau, sutelkęs visą dėmesį į dantračius, jis išleido iš akių kitas mašinos dalis; kai dabar, nukritus paskutiniam žymeklio dantračiui, pasilenkė prie akėčių, jo laukė nauja, dar nemalonesnė staigmena. Akėčios ne rašė, o tiktai badė, ir gulykla nevartė kūno, o vien kėlė jį į viršų, link virbų. Keliautojas norėjo kažką daryti, gal net sustabdyti mašiną,— tai buvo ne kankinimas, kurio siekė karininkas, o tikrų tikriausia žmogžudystė. Jis ištiesė į mašiną rankas. Bet tada akėčios su persmeigtu kūnu pasislinko į šalį, ką paprastai padarydavo tiktai po dvylikos valandų. Kraujas tekėjo šimtais srovelių nesumišęs su vandeniu,— ir vandens tiekimo mechanizmas šįsyk neveikė. O štai ir paskutinis sutrikimas: kūnas neatsiskyrė nuo ilgų virbų, liejo kraują, tačiau kabojo virš duobės nekrisdamas. Akėčios jau norėjo sugrįžti į senąją padėtį, tačiau, tarsi pastebėjusios, kad dar neišsivadavo nuo naštos, liko viršum duobės.

— Padėkit! — sušuko keliautojas kareiviui bei nuteistajam ir pats suėmė karininką už kojų. Jis norėjo iš tos pusės prispausti kojas, o tuodu anoje pusėje turėjo užgulti karininko galvą,— taip tikėjosi pamažu nuimti jį nuo virbų. Tačiau tuodu vis nesiryžo artintis; nuteistasis išvis nusigręžė; keliautojui teko prie jų prieiti ir jėga privesti prie karininko galvos. Čia jis beveik prieš savo valią pamatė lavono veidą. Jis buvo toks kaip ir gyvenime: jokio ženklo žadėto palengvėjimo; to, ką mašina suteikė kitiems, karininkui ji nesuteikė: jo lūpos buvo kietai sučiauptos, akys plačiai atvertos, tokia pat išraiška kaip

gyvenime, žvilgsnis ramus ir tvirtas, kaktą pervėręs didelio geležinio raižiklio smaigalys.

Kai keliautojas su kareiviu ir nuteistuoju iš paskos priėjo pirmuosius kolonijos namus, kareivis parodė į vieną jų ir pasakė:

— Ana ten arbatinė.

Apatiniame to namo aukšte buvo ilga, žema, olos pavidalo, aprūkusiomis sienomis ir lubomis patalpa, plačiai atvira į gatvės pusę. Nors arbatinė buvo labai panaši į kitus kolonijos namus, kurie visi, išskyrus komendantūros rūmus, buvo gerokai aptriušę, keliautojui ji pasirodė istorinė, ir jis pajuto buvusių laikų galią. Keliautojas prisiartino prie to namo, perėjo su savo palyda iš paskos tarp neužsėstų stalų, įkvėpė troškaus šalto oro, einančio iš vidaus.

— Senis palaidotas čia,— tarė kareivis,— dvasininkas neleido jo laidoti kapinėse. Kurį laiką nežinota, kur jį apskritai laidoti, paskui nutarta palaidoti čia. Karininkas jums apie tai tikrai nieko nepasakojo, nes to jis, žinoma, gėdijosi labiausiai. Jis netgi kelis sykius bandė iškasti senį nakčia, bet kiekvienusyk būdavo nuvaromas.

— Kur tas kapas? — paklausė keliautojas, nepatikėjęs kareiviu.

Kareivis ir nuteistasis tuojau aplenkė jį ir ėmė rodyti tenai, kur turėjo būti kapas. Jie nuvedė keliautoją iki galinės sienos, kur prie kelių stalų sėdėjo arbatinės svečiai. Tikriausiai tai buvo uosto darbininkai, tvirti vyrai trumpomis juodomis blizgančiomis barzdomis. Visi be švarkų, suplyšusiais marškiniais — vargšai, užguiti žmonės. Keliautojui priėjus, keli atsistojo, prigludo prie sienos ir žiūrėjo į jį.

— Tai užsienietis,— girdėjo keliautojas šnabždant aplinkui,— jis nori pamatyti kapą.

Jie atitraukė vieną stalą į šalį, po juo iš tikrųjų buvo antkapis, paprastas akmuo, pakankamai žemas, kad tilptų po stalu. Jame kažkas buvo parašyta labai mažomis raidėmis, keliautojui teko atsiklaupti, kad galėtų jas perskaityti. Įrašas buvo toks: „Čia ilsisi senasis komendantas. Jo šalininkai, kuriems dabar reikia slėpti savo vardus, iškasė jam šį kapą ir pastatė paminklą. Yra pranašystė, kad komendantas po tam tikro laiko prisikels ir iš šio namo ves savo šalininkus į kovą. Tikėkite ir laukite!“ Kai keliautojas perskaitė ir pakilo, tai pamatė, kad apie jį stovi žmonės ir šypsosi taip, tarsi jie būtų perskaitę įrašą ir, pajutę jį esant juokingą, ragintų prisidėti prie jų nuomonės. Keliautojas apsimetė nieko nepastebėjęs, padalijo kelias monetas,

palaukė, iki stalas vėl bus užstatytas ant kapo, išėjo iš arbatinės ir patraukė į uostą.

Kareivis ir nuteistasis sutiko arbatinėje pažįstamų, kurie juos užlaikė. Bet, matyt, jie greit anų atsikratė, nes keliautojas dar buvo tik apie vidurį laiptų, vedančių prie valčių, kai jie vėl pasileido jam iš paskos. Jie, matyt, norėjo paskutinę akimirką priversti keliautoją juos pasiimti. Kolei keliautojas derėjosi su valtininku, kad nuvežtų į laivą, tuodu dūmė laiptais žemyn tylomis, nes šaukti nedrįso. Tačiau kai jie pasiekė laiptų apačią, keliautojas jau buvo valtyje, o valtininkas kaip tik stūmėsi nuo kranto. Juodu dar galėjo įšokti į valtį, bet keliautojas pakėlė nuo dugno sunkų sumazgytą lyną ir pagrasė juo, tuo sulaikydamas juos nuo šuolio.

TILTAS

Buvau sustingęs ir šaltas, buvau tiltas, gulėjau viršum bedugnės. Šiapus žemėn buvo įsirausę mano kojų pirštai, anapus — rankos, laikiausi dantim įsikandęs į trupantį molį. Švarko skvernai plaikstėsi man iš šalių. Apačioje šurmuliavo ledinis upėtakių upokšnis. Nė vienas turistas neužklysdavo į šią aukštumą be kelių, tiltas dar nebuvo pažymėtas žemėlapiuose. Taip aš gulėjau ir laukiau; turėjau laukti. Kai jau pastatytas, nė vienas tiltas nesiliaus buvęs tiltu, iki sugrius.

Vieną pavakarę — ar tai buvo pirmoji, ar tūkstantoji pavakarė, nė pats nežinau, mano mintys visada buvo surizgusios ir visada ėjo ratu,— taigi vasaros pavakarę sodriau sušniokštė upokšnis, aš išgirdau žmogaus žingsnius! Artyn, artyn. Išsitiesk, tilte, pasitempk, rąste be turėklų, laikyk tau patikėtąjį. Nepastebimai išlygink netvirtus jo žingsnius, o jeigu jis susvyruos, parodyk savo galybę ir lyg kalnų dievas nusviesk jį krantan.

Jis atėjo, geležiniu lazdos smaigaliu pastukseno mane, paskui pakėlė mano švarko skvernus ir sutvarkė juos man ant nugaros. Įkišo lazdos galą į vešlius mano plaukus ir, pats, ko gero, it pašėlęs dairydamasis aplink, ilgai jį ten laikė. Bet paskui — aš kaip tik svajose sekiau paskui jį per kalnus ir klonius — abiem kojom šoko man ant nugaros. Sudrebėjau nuo baisaus skausmo, visai nebesusigaudydamas. Kas ten buvo? Vaikas? Sapnas? Pakelės plėšikas? Savižudys? Gundytojas? Naikintojas? Ir aš ėmiau gręžtis — panorau jį pamatyti. Tiltas gręžiasi! Nespėjau atsigręžti — ir sugriuvau; sugriuvau ir iškart buvau suplėšytas ir persmeigtas smailių akmenukų, kurie visada taip taikingai žvelgė į mane iš siautulingo vandens.

MEDŽIOTOJAS GRAKCHAS

Du berniukai sėdėjo ant krantinės mūro ir žaidė kauliukais. Vyras sėdėjo ant laiptų kardą iškėlusio karžygio statulos šešėlyje ir skaitė laikraštį. Mergina prie šulinio pylėsi vandenį į kubilus. Daržovių pardavėjas gulėjo šalia savo prekių ir žiūrėjo į jūrą. Smuklės gilumoj pro tuščias durų ir langų angas buvo matyti du vyrai prie vyno taurės. Šeimininkas sėdėjo už stalo ir snaudė. Tyliai, tarsi nešamas virš vandens, į mažą uostą įsklendė barkas. Vyras mėlynu švarku išlipo ant kranto ir įvėrė į grandis lynus. Kiti du vyrai tamsiais švarkais su sidabrinėm sagom paskui bocmaną išnešė neštuvus, ant kurių po dideliu gėlėtu, spurgais papuoštu audeklu, rodės, gulėjo žmogus.

Krantinėje į atvykėlius niekas nekreipė dėmesio, net ir tada, kai jie pastatė ant žemės neštuvus palaukti laivo vairininko, tebesikrapštančio su lynais, niekas nei priėjo, nei ko paklausė, nei atidžiau pasižiūrėjo.

Vairininką dar truputį sugaišino moteris, kaip tik pasirodžiusi denyje palaidais plaukais ir su vaiku ant rankų. Paskui jis priėjo, parodė ranka į gelsvą triaukštį tiesių linijų namą kairėje prie vandens, vyrai pakėlė neštuvus ir įnešė pro žemus vartus iš lieknų kolonų. Mažas berniukas atidarė langą, spėjo pamatyti, kaip būrelis įėjo į namą, ir vėl skubiai uždarė. Tada buvo uždaryti ir vartai, rūpestingai sumeistruoti iš juodojo ąžuolo. Balandžių būrys, ligi tol sukęsis apie varpinę, nusileido palei namą. Balandžiai susibūrė priešais vartus, tarsi name būtų laikomas maistas. Vienas palėkėjo lig antro aukšto ir bakstelėjo snapu į langą. Balandžiai buvo šviesūs, gerai įmitę, guvūs. Plačiu mostu moteris iš barko pažėrė jiems grūdų, jie sulesė ir nulėkė pas moterį.

Vyras su gedulinga juosta perrištu cilindru ėjo žemyn siaura stačia gatvele, vedančia link uosto. Jis atidžiai dairėsi aplink, viskas jam rūpėjo, pamatęs viename kampe nešvarumų susiraukė. Ant paminklo

laiptų gulėjo vaisių žievių, eidamas pro šalį jis nužėrė jas lazda. Priėjęs prie namo durų pasibeldė, kartu dešine ranka, apmauta juoda pirštine, nusiimdamas cilindrą. Jam buvo tuojau atidaryta, gal penkiasdešimt mažų berniukų sustojo dviem eilėm ilgame koridoriuje ir nusilenkė.

Laivo vairininkas nulipo laiptais, pasisveikino su ponu, nusivedė jį viršun, antrame aukšte apėjo su juo lengvų grakščių lodžijų supamą kiemą, ir abu, berniukams per pagarbų atstumą sekant iš paskos, įžengė į vėsią didelę patalpą galunamyje, priešais kurį daugiau namų nebuvo, tiktai plika tamsiai pilka uolų siena. Nešikai neštuvų galvūgalyje statė ir degė ilgas žvakes, tačiau nuo to šviesiau nepasidarė, tiktai ramiai tūnoję šešėliai ėmė šokinėti ant sienų. Nuo neštuvų buvo nutrauktas audeklas. Tenai gulėjo vyras vešliais ir susivėlusiais plaukais ir barzda, ruda oda, kažkuo panašus į medžiotoją. Jis gulėjo nejudėdamas, rodės, nekvėpuodamas, užmerktomis akimis, ir vis dėlto vien iš aplinkos galėjai spėti, kad čia galbūt guli numirėlis.

Ponas priėjo prie neštuvų, padėjo ranką gulinčiam ant kaktos, atsiklaupė ir ėmė melstis. Vairininkas mostelėjo nešikams, kad apleistų kambarį, tie išėjo, nuvarė vaikus, susibūrusius koridoriuje, ir uždarė duris. Tačiau ponui, atrodė, neužteko ir tokios tylos, jis pasižiūrėjo į laivo vairininką, šis jį suprato ir išėjo pro šonines duris į gretimą kambarį. Ant neštuvų gulintis žmogus tuojau atmerkė akis, skausmingai šypsodamasis pasigręžė į poną ir tarė:

— Kas tu?

Ponas nė kiek nenustebęs pakilo nuo žemės ir atsakė:

— Rivos burmistras.

Žmogus ant neštuvų linktelėjo, parodė, sunkiai kilstelėjęs ranką, į fotelį ir pasakė, kai burmistras atsisėdo:

— Aš tai žinojau, pone burmistre, tačiau pirmą akimirką aš visada viską užmirštu, viskas man sukasi ratu, ir geriau, jeigu paklausiu, nors ir viską žinau. Jūs taip pat turbūt žinote, kad aš esu medžiotojas Grakchas.

— Aišku,— atsakė burmistras.— Man šiąnakt buvo pranešta, kad atvykstate. Mes jau seniai miegojome. Ir šit apie vidurnaktį žmona mane pašaukė: „Salvatore,— toks mano vardas,— pasižiūrėk į balandį ant lango!“ Ten tikrai buvo balandis, tačiau didumo sulig gaidžiu. Jis prilėkė prie mano ausies ir pasakė: „Rytoj atvyksta miręs medžiotojas Grakchas, sutik jį kaip miesto galva“.

Medžiotojas linktelėjo ir persibraukė liežuvio galu lūpas:

— Taip, balandžiai skrenda pirma manęs. Bet ar jūs manote, pone burmistre, kad aš turiu likti Rivoje?

— To aš kol kas negaliu pasakyti,— atsakė burmistras.— Jūs miręs?

— Taip,— tarė medžiotojas,— kaip matote. Prieš daugelį metų, tikrai prieš baisiai daug metų, Švarcvalde — tai Vokietijoje — nukritau nuo uolos, persekiodamas gemzę. Nuo to laiko aš negyvas.

— Bet jūs ir gyvas tebesate,— pasakė burmistras.

— Tam tikra prasme,— atsakė medžiotojas,— tam tikra prasme tebesu gyvas. Mano mirties eldija pasiklydo kelyje, ar ne ton pusėn pasuko, ar vairininkas akimirką užsižiopsojo, susižavėjęs mano nuostabiai gražia tėvyne, nežinau, kaip ten buvo, tik viena man aišku, kad likau žemėje ir kad mano eldija nuo to laiko raižo žemės vandenis. Aš visuomet norėjau gyventi savo kalnuose, o po mirties šit keliauju per visas šalis.

— Ir jūs neturite vietos anapus? — paklausė burmistras suraukęs kaktą.

— Aš visą laiką,— atsakė medžiotojas,— esu ant didelių laiptų, vedančių į viršų. Ant šių begalinių laiptų aš ir plaukioju, kartais viršuje, kartais apačioje, kartais dešinėj, kartais kairėj, niekur nesustodamas. Medžiotojas virto peteliške. Nesijuokite.

— Aš nesijuokiu,— paprieštaravo burmistras.

— Labai protingai darote,— tarė medžiotojas.— Aš niekur nesustoju. Bet kad ir labai smarkiai įsibėgėju, ir jau matau viršuje vartus, visuomet pabundu savo senoje, kokiuose nors žemiškuose vandenyse varganai įstrigusioje eldijoje. Mano andainykštė nelemta mirtis šaiposi iš manęs mano kajutėje. Julija, vairininko žmona, pasibeldžia ir atneša prie mano neštuvų to krašto, palei kurio krantus mes plaukiame, rytinį gėrimą. Aš guliu ant medinių gultų, esu aprengtas — į mane žiūrėti menkas malonumas — nešvariais įkapiniais marškiniais, barzda ir plaukai, žili ir juodi, neišpinamai susivėlę, kojos uždengtos didele šilkine gėlėta moteriška skara ilgais spurgais. Prie galvos stovi bažnytinė žvakė ir šviečia man. Ant sienos priešais kabo mažas paveikslas, iš kurio lyg ir koks bušmenas taikosi į mane ietimi, prisidengęs dailiai išdažytu skydu. Laivuose dažnai pasitaiko kvailų paveikslų, bet šitas pats kvailiausias. Šiaip mano medinis narvas visai tuščias. Per borto liuką plūsta šiltas pietų oras, ir aš girdžiu, kaip į seną barką plakasi bangos.

Guliu ten nuo to laiko, kai aš, dar gyvas medžiotojas Grakchas,

namie, Švarcvalde, vijausi gemzę ir nukritau nuo uolos. Viskas vyko kaip pridera. Aš vijausi, nukritau, nukraujavau plyšyje, numiriau ir šitas barkas turėjo mane nuvežti į anapus. Dar prisimenu, kaip palaimingai išsitiesiau ant šitų štai neštuvų pirmukart. Dar niekada kalnai negirdėjo tokio mano dainavimo kaip tos keturios tada dar tamsios sienos.

Gyvenimas man buvo mielas ir mirtis miela, aš džiaugsmingai numečiau, prieš atsidurdamas laive, visą tą medžioklio šlamštą, krepšį, šautuvą, kuriuos visada išdidžiai nešiojau, ir kaip mergina vestuvių suknelę apsivilkau įkapinius marškinius. Gulėjau ir laukiau. Paskui atsitiko nelaimė.

— Kokia nelemtis,— tarė burmistras iškeldamas ranką, tarsi gindamasis.— Ir jūs nė kiek nekaltas?

— Nė kiek,— atsakė medžiotojas.— Aš buvau medžiotojas, argi tai kaltė? Buvau samdomas medžiotojas Švarcvalde, kur dar buvo vilkų. Tykojau, šaudžiau, nėriau kailius, argi tai kaltė? Darbas man sekėsi. Žmonės mane vadino „didžiuoju Švarcvaldo medžiotoju". Argi tai kaltė?

— Aš neturiu teisės apie tai spręsti,— pasakė burmistras,— tačiau ir man atrodo, kad čia nėra jokios kaltės. Tai kas gi kaltas?

— Bocmanas,— tarė medžiotojas.— Niekas neskaitys, ką aš čia rašau, niekas neateis man padėti; jeigu būtų duotas uždavinys man padėti, visų namų durys liks uždarytos, visi langai užverti, visi gulės lovose, užsidengę antklodėmis galvas, visa žemė bus nakvynės namai. Tatai gerai, nes niekas apie mane nežino, ir jeigu kas žinotų, tai nežinotų, kur aš esu, jei žinotų, kur esu, tai nežinotų, kaip mane ten sulaikyti, taigi nežinotų, kaip man padėti. Noras man padėti yra liga, ir ji turi būti gydoma lovoje.

Aš tai žinau ir nesišaukiu pagalbos, net jeigu būna akimirkų, kaip dabar, kai nebesivaldau ir labai daug apie tai galvoju. Tačiau, kad atsikratyčiau tokių minčių, užtenka apsidairyti ir pamatyti, kur aš esu ir — turbūt galiu tvirtinti — kur gyvenu jau keli šimtmečiai.

— Negirdėta,— pasakė burmistras,— negirdėta. Ir dabar norite likti pas mus Rivoje?

— Nemanau,— atsakė medžiotojas šypsodamasis ir, švelnindamas ironiją, uždėjo ranką ant burmistro kelio.— Aš esu čia ir daugiau nieko nežinau, daugiau nieko negaliu padaryti. Mano eldija be vairo, ją neša vėjas, pučiąs pačiose mirties pasaulio gelmėse.

ŠAKALAI IR ARABAI

Apsistojom oazėje. Bendrakeleiviai miegojo. Vienas arabas, aukštas ir baltas, praėjo pro šalį; pašėręs kupranugarius, grįžo nakvynvietėn.

Pargriuvau aukštielninkas į žolę; norėjau miego; negalėjau užmigti; tolumoje užkaukė šakalas; vėl atsisėdau. Ir tai, kas buvo taip toli, staiga priartėjo. Aplink mane — šakalų kirbynė; matiniu auksu žybsinčios ir vėl užgęstančios akys; liekni kūnai, judantys ritmingai ir mitriai it nuo botago kirčių.

Vienas prisiartino iš užpakalio, prisiglaudė, lyg norėdamas sušilti, prie manęs, pralindo man po pažastim, o paskui išėjo priešais ir tarė, žvelgdamas man beveik tiesiai į akis:

— Esu seniausias šakalas visoje apylinkėje. Džiaugiuosi, kad dar spėjau pasveikinti tave, atvykusį čionai. Buvau jau beveik netekęs vilties, juk mes be galo seniai tavęs laukiam; mano motina laukė, ir jos motina, ir taip toliau — visos jų motinos iki pat pirmosios visų šakalų motinos. Patikėk!

— Nuostabus daiktas,— pasakiau aš, užmiršdamas užsidegti po ranka gulintį pagalį ir jo dūmais nuginti šakalus tolėliau,— nuostabus daiktas tatai girdėti. Atvykstu čia visai atsitiktinai iš tolimos Šiaurės ir neketinu ilgai užgaišti kelionėje. Tai ko gi jūs norit, šakalai?

Ir jie, tarsi padrąsinti šitų galbūt pernelyg malonių žodžių, sutūpė aplink mane glaudesniu ratu; visi lekavo šniokštuodami.

— Mes žinom,— prabilo seniausias,— kad tu atvyksti iš Šiaurės, kaip tik tuo ir pagrįsta mūsų viltis. Ten esama proto, kurio čia tarp arabų nerasi. Iš šitos šaltos puikybės, supranti, neišskelsi nė kibirkštėlės proto. Jie žudo žvėris ir valgo juos, o maitą niekina.

— Nešnekėk taip garsiai,— tariau aš,— netoliese miega arabai.

— Tu tikrai svetimšalis,— pasakė šakalas,— kitaip žinotum, kad dar niekad per visą pasaulio istoriją šakalas nėra bijojęs arabo. Ar tai

mes turėtumėm jų bijoti? Argi maža mums dar bėdos, kad esam nutremti gyventi šalia tokių padarų?

— Galbūt, galbūt,— tariau aš,— nemėginu spręsti apie dalykus, kurie man tokie tolimi; regis, jūsų nesantaika labai sena; taigi ji glūdi kraujuje; ko gero, tik krauju ji ir pasibaigs.

— Tu didžiai išmintingas,— pasakė senasis šakalas, ir visi pradėjo lekuoti dar greičiau; uždususiais plaučiais, nors ir stovėjo vietoje; kartokas, tarpais tik sukąstais dantimis ištveriamas dvokas sklido nuo jų pražiotų nasrų,— tu didžiai išmintingas; tavo žodžiai sutampa su senu mūsų mokymu. Taigi mes atimsim iš jų kraują, ir nesantaika bus baigta.

— O! — pasakiau šiurpiau, negu pats norėjau,— jie ginsis; savo šautuvais jie iššaudys jus ruja po rujos.

— Tu nesupratai mūsų,— atsakė jis,— kaip ir visi žmonės; vadinasi, ir tolimojoje Šiaurėje žmonių būdas nesikeičia. Juk mes jų nežudysim. Nė visam Nile neužtektų vandens paskui nusiplauti. Juk mes, vos išvydę jų gyvą kūną, bėgam šalin, į tyresnį orą, į dykumą, kuri todėl ir yra mūsų tėviškė.

Ir visi šakalai aplink mane, prie kurių per tą laiką dar prisidėjo daugybė iš toliau atklydusių, palenkė galvas tarp priekinių kojų ir ėmė praustis letenomis; atrodė, lyg jie norėtų paslėpti savo šlykštėjimąsi, kuris buvo toks baisus, kad aš visų mieliausiai būčiau aukštu šuoliu ištrūkęs iš jų rato.

— Tai ką gi jūs ketinat daryti? — paklausiau, mėgindamas atsistoti; tačiau negalėjau; du jauni žvėrys buvo suleidę iš užpakalio dantis man į švarką ir marškinius; turėjau sėdėti kaip sėdėjęs.

— Jie laiko tavo mantiją,— paaiškindamas rimtai pratarė senasis šakalas.— Taip tau rodoma mūsų pagarba.

— Tegu jie mane paleidžia! — sušukau, sukiodamasis čia į senį, čia į jaunniklius.

— Žinoma, jie paleis,— tarė senis,— jei tu to reikalauji. Bet turėsi valandėlę palaukti, nes jie pagal paprotį tvirtai sukando dantis ir turi juos iš lėto atleisti. O kol kas išklausyk mūsų prašymą.

— Jūsų elgesys nelabai mane tam nuteikė,— pasakiau aš.

— Nekeršyk už mūsų nevikrumą,— tarė jis, dabar pirmą sykį pasitelkdamas pagalbon įprastinį verksmingą savo balso toną,— esam vargšai žvėrys, teturim tiktai dantis; viskam, ką norim padaryti, ir geram, ir piktam, mums tėra dantys.

— Tai ko gi tu nori? — paklausiau, nelabai teatlyžęs.

— Pone,— sušuko jis, ir visi šakalai užkaukė, toliausioje tolybėje man pasigirdo skambanti melodija.— Pone, užbaik nesantarvę, skeliančią pasaulį perpus. Tokį kaip tu mūsų senoliai vaizdavosi žmogų, kuris tatai padarys. Arabai turi duoti mums ramybę; mums reikia oro, kuriuo būtų galima kvėpuoti; mums reikia, kad visame horizonte jų nebeliktų; kad nebūtų girdėti kupranugario dejonių, kai jį skerdžia arabas; tegu ramiai dvesia visi gyvuliai; tegu mes galėsim netrukdomi išsiurbti jų kraują ir nugraužti juos iki pat kaulų. Tyrumo, vien tyrumo mes trokštame,— dabar jau visi jie pradėjo raudoti, kūkčioti,— ir kaip jūs galite ištverti šiame pasaulyje, kilnioji širdie, saldieji viduriai? Purvas jų baltumas; purvas jų juoduma; siaubas jų barzda; nusispjaut norisi išvydus jų akių kampučius; o kai jie pakelia ranką, pažastyje atsiveria pragaras. Todėl, o viešpatie, todėl, o brangusis viešpatie, savo visagalėm rankom, savo visagalėm rankom perkirpk jiems visiems gerkles šiomis žirklėmis.

Ir čia, paklusęs jo galvos krestelėjimui, prisiartino vienas šakalas, ant iltinio danties nešdamas mažutes, senom rūdim apėjusias siuvėjo žirkles.

— Vadinasi, galų gale žirklės, ir viskas baigta! — sušuko mūsų karavano arabų vadovas, prišliaužęs prie mūsų prieš vėją ir dabar sukdamas savo milžinišką botagą.

Visi kuo skubiausiai išsilakstė, bet trupučiuką atokiau vis dėlto sustojo, sutūpė prie pat kits kito, daugybė žvėrių, taip susispietusių ir tokių sustingusių, kad atrodė, jog ten tik siaurutis barjeras, aplink kurį skrajoja žaltvykslės.

— Taigi, pone, dabar matei ir girdėjai jau ir šitą vaidinimą,— pasakė arabas ir susijuokė taip smagiai, kiek tik leido jo genčiai būdingas santūrumas.

— Vadinasi, tu žinai, ko nori tie žvėrys? — paklausiau.

— Be abejo, pone,— atsakė jis,— juk tai visiems žinoma; kur tik esama arabų, tos žirklės klajoja po dykumą ir klajos su mumis iki pat dienų galo. Kiekvienam europiečiui jas siūlo ir ragina atlikti didįjį žygdarbį; kiekvienas europietis yra kaip tik tas žmogus, kurį jie vaizduojasi šitam darbui pašauktą. Paiką viltį puoselėja tie žvėrys; kvailiai jie, tikri kvailiai. Užtat mes juos mylim; tai mūsų šunys; gražesni už jūsiškius. Pažvelk, naktį nudvėsė kupranugaris, aš liepiau atvilkti jį čionai.

Atėjo keturi nešikai ir nubloškė mums prie kojų sunkią maitą. Vos ji atsidūrė ant žemės, šakalai pakėlė balsus. Lyg kiekvienas jų būtų

buvęs skyrium traukiamas už virvės, artinosi jie, stabčiodami, pilvais braukdami per žemę. Jie užmiršo arabus, užmiršo neapykantą, viską stelbiantis stipriai dvokiančios maitos artumas juos apžavėjo. Šit vienas jau pakibo ant kaklo ir pirmu grybšniu perkando arteriją. It mažutis pašėlęs siurblys, būtinai ir beviltiškai įsigeidęs užgesinti didžiulį gaisrą,— taip tampėsi ir trūkčiojo savo vietoje kiekvienas jo kūno raumuo. Ir šit jau visi viena didele kupeta sugulę ant maitos, įnikę į tą patį darbą.

Bet štai vadovas čaižiu botagu kirto skersai išilgai jiems per nugaras. Jie pakėlė galvas; pusiau apsvaigę ir leipėdami, išvydo priešais stovinčius arabus; dabar gavo snukiais paragauti botago, atšoko tolyn ir pabėgėjo galiuką atgal. Bet kupranugario kraujas jau telkšojo aplinkui klanais, garavo, jo kūnas keliose vietose buvo smarkiai perplėštas. Jie nepajėgė atsispirti; vėl prisiartino; vadovas vėl pakėlė botagą; aš sučiupau jį už rankos.

— Teisybė, pone,— tarė jis,— palikim jiems tą darbą, be to, ir keliauti laikas. Matyti tu juos matei. Nuostabūs žvėrys, ar ne? Ir kaip jie mūsų nekenčia!

NAUJAS ADVOKATAS

Pas mus atsirado naujas advokatas, dr. Bucefalas. Savo išore jis menkai teprimena tuos laikus, kai dar buvo Aleksandro Makedoniečio kovos žirgas. Tiesa, tas, kas gerai žino visas aplinkybes, šį bei tą pastebi. Tačiau neseniai paradiniuos laiptuos mačiau net ir visai nieko nenutuokiantį teismo tarnautoją, kuris su nežymaus nuolatinio arklių lenktynių lankytojo ir žinovo susižavėjimu stebėjo advokatą, kai šis, aukštai kilnodamas kulšis, kaukšėdamas kojomis, kopė aukštyn marmurinėm pakopom.

Apskritai advokatų kambarys pritaria Bucefalo priėmimui. Su stebėtina nuovoka visi sau sako, kad Bucefalas šiuolaikinėje visuomenės santvarkoje yra patekęs į sunkią padėtį ir dėl to, o dar ir dėl savo reikšmės pasaulio istorijai nusipelno bent jau prielankumo. Šiandien — to niekas nenuneigs — nebėra didžiojo Aleksandro. Tiesa, žudyti kai kas moka; netrūksta ir mitrumo pataikyti ietimi per banketo stalą į draugą; ir daugeliui per ankšta Makedonija, tad jie keikia prakeiksmu tėvą Pilypą,— bet niekas, niekas nebegali vesti į Indiją. Jau anuomet Indijos vartai buvo nepasiekiami, bet jų kryptį rodė karaliaus kalavijas. Šiandien tie vartai perkelti kiton vieton, toliau ir aukščiau; niekas neberodo krypties; daugelis laiko kalavijus, bet tik tam, kad jais pamosuotų; ir žvilgsnis, mėginąs paskui juos sekti, tuoj pasiklysta.

Tai gal iš tikrųjų geriausia, kaip padarė Bucefalas, įsirausti į įstatymų knygas. Jis laisvas, jam šonų nespaudžia raitelio šlaunys; prie tylios lempos, toli nuo Aleksandro kautynių triukšmo skaito jis ir varto senųjų mūsų knygų lapus.

KAIMO GYDYTOJAS

Visai nežinojau ką daryti: turėjau skubiai važiuoti; sunkus ligonis laukė manęs kaime už dešimties mylių; smarki pūga siautė visoje erdvėje tarp jo ir manęs; vežimą turėjau — lengvą, dideliais ratais, kaip tik tokį, koks tinka mūsų vieškeliams; susisupęs į kailinius, laikydamas rankoje krepšį su instrumentais, stovėjau kieme, pasirengęs kelionei; bet arklio — arklio neturėjau. Mano paties arklys padvėsė praeitą naktį, nukamuotas šios ledinės žiemos; tarnaitė dabar bėgiojo po kaimą ieškodama, kas galėtų paskolinti arklį, bet aš žinojau, kad nėra nė menkiausios vilties, ir visai beprasmiškai styrojau, stipdamas į ragą, slegiamas vis storesnio sniego sluoksnio. Prie vartų pasirodė tarnaitė — viena, mosuodama žibintu; na, aišku, kas čia tau skolins arklį tokiai kelionei. Dar kartą perėjau kiemą; nemačiau jokios išeities; išsiblaškęs ir nusikamavęs paspyriau koja sukiužusias daug metų nenaudojamos kiaulidės duris. Jos atšoko ir ėmė suptis ant vyrių. Iš vidaus padvelkė šiluma ir arklių kvapu. Blausus žibintas suposi palubėje ant virvės. Kažkoks žmogus, susirietęs žemutėje patalpoje, atsigręžė ir pažvelgė į mane atviromis žydromis akimis.

— Kinkyti? — paklausė jis, keturiomis ropodamas laukan.

Nežinojau, ką jam atsakyti, ir tiktai pasilenkiau pažiūrėti, kas ten dar yra kiaulidėje. Tarnaitė stovėjo šalia.

— Nežinai žmogus, ką turi namuose,— pasakė ji, ir mudu abu nusijuokėm.

— Opa, brolau, opa, sesute! — šūktelėjo arklininkas, ir du arkliai, du stambūs tvirtašoniai gyvuliai, iššliaužė paskui kits kitą iš kiaulidės; prispaudę kojas prie kūnų, tiesdami tarsi kupranugariai į priekį savo gražias galvas ir judindami vien pasturgalius, jie šiaip ne taip prasispraudė pro durų angą. Bet lauke tuoj pat pašoko ant ilgų kojų, o nuo jų kūnų kilo tirštas garas.

— Padėk jam,— sakau aš, ir klusni mergaitė skuba paduoti bernui pakinktus.

Bet vos ji prieina artyn, bernas čiumpa ją į glėbį ir prisispaudžia veidu prie jos veido. Tarnaitė rikteli ir puola prie manęs; dvi eilės dantų palikusios raudonus pėdsakus mergaitės skruoste.

— Galvijau! — šaukiu įtūžęs.— Gal botago užsinorėjai?

Bet tuoj susivokiu, kad nepažįstu to berno, nežinau, iš kur jis atsirado, ir kad jis man savo noru padeda tuomet, kai visi kiti atsisakė padėti. Tarsi supratęs mano mintis, jis nesupyksta ant manęs už grasinimą ir tiktai kartą, vis dar ruošdamasis apie arklius, atsigręžia į mane.

— Sėskit,— sako jis, ir tikrai: viskas parengta.

Iš karto pastebiu, kad dar niekad nesu važiavęs tokiu gražiu kinkiniu, ir žvaliai sėdu į vežimą.

— Bet vadeliosiu aš, tu nežinai kelio,— sakau.

— Žinoma,— atsako jis,— aš nė nevažiuosiu, pasiliksiu su Roza.

— Ne! — rėkia Roza ir, aiškiai nujausdama, kad neišvengs savo lemties, bėga į vidų; girdžiu, kaip žvanga užkabinama durų grandinė; girdžiu, kaip spragteli užraktas; matau, kaip ji bėgdama gesina visas šviesas priemenėje ir kambariuose, kad jos nesurastų.

— Arba tu važiuosi su manim,— sakau aš bernui,— arba nė aš nevažiuosiu, nors labai skubu. Nė nemanau atiduoti tau mergaitės kaip užmokesčio už kelionę.

— Ei, vikriai! — sako jis; suploja rankomis; vežimas nulekia it rąstas pavandeniui; dar suspėju išgirsti, kaip nuo berno smūgių trupa ir lūžta mano namų durys, o paskui į mano akis ir ausis prasismelkia visas jusles vienodai dirginantis švilpesys.

Bet ir tai trunka tiktai akimirką, nes štai aš jau ir atvykau, tarsi ligonio kiemas būtų tiesiai prieš mano vartus; ramiai stovi arkliai; nebesninga; aplink mėnesiena; ligonio tėvai išbėga iš namo; iš paskos skuba jo sesuo; mane beveik kelte iškelia iš vežimo; nieko negaliu suprasti balsų maišatyje; ligonio kambaryje mažne nėra kuo kvėpuoti; rūksta apgriuvusi krosnis; reikės atverti langą; bet pirmiau turiu apžiūrėti ligonį.

Liesas, nekarščiuojantis, nei šiltas, nei šaltas berniukas tuščiomis akimis visai nuogas išlenda iš po patalų, pakimba man ant kaklo, sušnibžda į ausį:

— Daktare, leisk man numirti.

Aš apsidairau; niekas to negirdėjo; tėvai stovi tylėdami, palinkę į priekį, ir laukia, ką pasakysiu; sesuo atnešė kėdę mano krepšiui. Ati-

darau krepšį ir rausiuosi tarp instrumentų; berniukas tiesia iš lovos rankas į mane, primindamas savo prašymą; pasiimu pincetą, apžiūriu jį žvakės šviesoje ir padedu atgal. „Taigi,— mintimis piktžodžiauju,— tokiais atvejais ir padeda dievai, atsiunčia tau trūkstamą arklį, prideda dar ir antrą, kad būtų greičiau, galų gale dovanoja net arklininką“. Tik dabar vėl prisimenu Rozą; ką man daryti, kaip išgelbėti ją, kaip ištraukti iš po to arklininko, jei esu už dešimties mylių nuo jos su tais nesuvaldomais arkliais, pakinkytais į mano vežimą? Su tais arkliais, kurie jau kažkaip išsilaisvino iš pakinktų, o dabar nežinia kaip iš lauko atveria langus; kiekvienas pro savąjį įkiša galvą vidun ir, nekreipdami dėmesio į šeimynos riksmus, apžiūrinėja ligonį. „Tuoj važiuosiu atgal“,— mąstau sau, lyg arkliai ragintų mane į kelią, bet nesipriešinu, kai sesuo, manydama, kad man svaigsta nuo karščio galva, nuvelka man kailinius. Prieš mane atsiranda taurė romo, senis plekšnoja per petį: pasidalijęs su manim savo brangenybe, jis jau turi teisę taip familiariai elgtis. Papurtau galvą. Ankštame senio minčių rate mane šleikštulys suimtų; tik todėl atsisakau išgerti. Motina stovi prie lovos ir moja man; paklūstu jos mostui, ir kaip tik tuo metu, kai vienas arklys, užvertęs į lubas snukį, garsiai sužvengia, priglaudžiu galvą prie vaiko krūtinės; šis krūpteli, pajutęs mano šlapią barzdą. Pasitvirtina tai, ką žinojau: berniukas sveikas, gal kraujas per silpnai vaikšto, gal rūpestinga motina jį per daug girdė kava, bet visai sveikas, ir geriausia būtų jį vienu stūmiu išversti iš lovos. Nesu koks pasaulio taisytojas, tad palieku jį gulėti. Esu atsiųstas čia iš apygardos, ir vykdau savo pareigą iki pat galo, kartais net beveik persistengiu. Nors mažai teuždirbu, esu vis dėlto dosnus ir mielai padedu vargšams. Turiu dar tik pasirūpinti Roza, o paskui tebus, kaip sakė berniukas: aš irgi noriu numirti. Ką aš čia veikiu šią begalinę žiemą? Mano arklys nudvėsė, ir visame kaime nėra žmogaus, kuris man paskolintų savąjį. Kiaulidėje turiu ieškoti sau kinkinio — jeigu atsitiktinai ten nebūtų buvę arklių, būčiau turėjęs kinkytis kiaules. Štai kaip. Ir aš linkteliu šeimai. Jie nieko apie tai nežino, o jei ir žinotų — nepatikėtų. Receptus rašyti lengva, bet susišnekėti su žmonėmis kitais klausimais — sunku. Taigi mano vizitas čionai kaip ir baigtas, mane dar kartą be reikalo vargino, prie to aš jau pripratęs, mano naktiniu varpeliu mane kankina visa apygarda, bet kad šį kartą dar turėjau paaukoti ir Rozą, gražią mergaitę, kuri kelerius metus gyveno mano namuose, mano beveik nepastebėta,— tokia auka jau per didelė, ir aš turiu stengtis pergudrauti pats save, kad neužpulčiau šitos šeimynos, kuri juk, kad ir kaip norėtų, negali

man sugrąžinti Rozos. Bet kai uždarau savo krepšį ir mostu paliepiu paduoti kailinius, o šeimyna stovi susispietusi, tėvas uostinėja romo taurę, kurią tebelaiko rankoje, motina, kurią aš galbūt apvyliau,— ko gi tikisi šitie žmonės? — su ašaromis akyse prikanda lūpą, o sesuo mosuoja smarkiai sukruvintu rankšluosčiu, aš jau lyg ir linkstu, kad kokios, sutikti, kad berniukas gal vis dėlto serga. Einu prie jo, jis šypsosi man artėjant, lyg neščiau jam pačios tirščiausios sriubos,— ak, dabar sužvengia abu arkliai; matyt, triukšmas aukštesniųjų sferų nurodymu turi padėti man ligonį apžiūrėti. Ir dabar matau: taip, berniukas serga. Dešiniajame šone, klubo srityje, atsivėrusi žaizda didumo sulig plaštaka. Rausva, su daugybe atspalvių, tamsi gilumoje, šviesėjanti į kraštus, smulkiai grūdėta, su nelygiai išsimėčiusiom kraujosruvom, atvira kaip šachta žemės paviršiuje. Taip atrodė iš tolo. Iš arčiau buvo matyti dar viena komplikacija. Kas nešvilptelės tyliai, tokį dalyką išvydęs? Kirminai, storumo ir ilgumo sulig mano mažuoju piršteliu, patys rausvi, o dar apsikruvinę, baltomis galvutėmis, su daugybe kojyčių, raitosi, įstrigę žaizdos vidury, veržiasi į šviesą. Vargšas berniuk, tau neįmanoma padėti. Aš atradau tavo didžiąją žaizdą; tu mirsi nuo tos gėlės šone. Šeima laiminga, ji mato, kad aš darbuojuosi; sesuo pasako tai motinai, motina — tėvui, tėvas — keletui svečių, kurie ant pirštų galų, balansuodami išskėstomis rankomis, įeina į kambarį pro mėnesienos nušviestas atviras duris.

— Ar tu mane išgelbėsi? — kūkčiodamas šnibžda berniukas, visai apakintas tų gyvių jo žaizdoj.

Tokie jau žmonės mano apylinkėse. Amžinai reikalauja iš gydytojo neįmanomų dalykų. Senąjį tikėjimą jie praradę — kunigas sėdi namie ir vieną po kito plėšo bažnytinius rūbus; o gydytojas švelnia chirurgo ranka turi viską galėti. Na, kaip pageidausite, aš juk nesisiūliau; jeigu naudosite mane šventiems tikslams, aš ir su tuo sutiksiu; ko gi daugiau tikėtis man, senam kaimo gydytojui, iš kurio pagrobta tarnaitė? Ir jie — šeima ir kaimo seniūnai — prieina ir išrengia mane; mokyklos choras, vadovaujamas mokytojo, stovi kieme ir pagal pačią paprasčiausią melodiją gieda tokius žodžius:

Išrenkit jį, tegu jis gydys,
O jei negydys, tai pakarkit!
Jisai juk daktaras tėra.

Ir štai aš jau išrengtas ir, palenkęs galvą, susikišęs į barzdą pirštus, ramiai žiūriu į žmones. Aš susikaupęs ir už visus pranašesnis, toks ir

laikausi, nors tai manęs ir nebegelbsti, nes dabar jie ima mane už galvos ir kojų ir neša į lovą. Prie sienos, nuo žaizdos pusės jie guldo mane. Paskui visi išeina iš kambario; užsidaro durys; nutyla giesmė; debesys uždengia mėnulį; šiltas patalas supa mane; nelyginant šešėliai langų kiaurymėse siūbuoja arklių galvos.

— Žinai,— girdžiu šnabždesį prie ausies,— aš labai menkai tavim tepasitikiu. Juk ir tu tik kažkur numestas, atėjai ne savo kojom. Užuot padėjęs, užimi vietą mano mirties patale. Mielai tau išdraskyčiau akis.

— Tavo teisybė,— sakau aš,— ir stačiai gėda dėl to. O juk gydytojas. Ką man daryti? Patikėk, ir man nelengva.

— Ir tokio pasiteisinimo man turi pakakti? Taip, žinoma, turi. Visuomet aš turiu tenkintis trupučiu. Atėjau į pasaulį su gražia žaizda; štai ir visas mano turtas.

— Jaunasis bičiuli,— sakau aš,— tu darai vieną klaidą: nepasidairai toliau. Aš, buvęs jau viso pasaulio ligonių kambariuose, sakau tau: tavo žaizda dar ne tokia baisi. Padaryta dviem kirvio smūgiais smailiu kampu. Daugelis atkiša šoną, bet negirdi nė kirvio čekšėjimo miške, o kad prisiartintų — nė kalbos nėra.

— Ar tai tiesa, ar tu tik apgaudinėji mane karščiuojantį?

— Gryniausia tiesa, pasiimk į anapus apygardos gydytojo garbės žodį.

Ir tas pasiėmė jį ir nutilo. Bet dabar jau buvo laikas pagalvoti, kaip čia išsigelbėjus. Arkliai vis dar ištikimai stovėjo vietoje. Paskubom susigriebiau drabužius, kailinius ir krepšį; nesirengiau — nenorėjau gaišti laiko; juk jeigu arkliai lėks taip pat kaip atvažiuojant, aš, galima sakyti, peršoksiu iš šitos lovos į savąją. Vienas arklys klusniai atsitraukė nuo lango; įmečiau visą ryšulį į vežimą; kailiniai nulėkė per toli, tik viena rankovė teužkibo už kablio. Bus gerai. Užšokau ant arklio. Pakinktai palaidi vilkosi žeme, vienas arklys beveik nesurištas su kitu, kailiniai braukia sniegą iš paskos.

— Ei, vikriai! — pasakiau aš, bet vikriai neišėjo; iš lėto, kaip tikri seniai, sliūkinom per sniego dykumą; ilgai mums iš paskos skambėjo nauja, bet neteisinga vaikų giesmė:

Džiūgaukit, o pacientai,
Jau daktaras lovoj pas jus!

Šitaip aš niekada neparvažiuosiu namo; mano klestinti praktika žlugusi; įpėdinis apvaginėja mane, bet pelno nekiek, nes negali manęs atstoti; mano namuose siautėja šlykštusis arklininkas; Roza — jo auka;

nenoriu apie tai nė galvoti. Nuogas, pasmerktas kęsti šito nelaimingiausio amžiaus šaltį, su žemišku vežimu ir nežemiškais arkliais klaidžioju aš, senas žmogus. Mano kailiniai kybo ant vežimo galo, bet aš negaliu jų pasiekti, ir nė vienas iš judrios pacientų gaujos nepakrutina nė pirštelio. Apgautas! Apgautas! Paklausiau kartą apgaulingo savo naktinio varpelio skambesio — ir to jau niekad neatitaisysi.

PRANEŠIMAS AKADEMIJAI

Aukštieji akademijos ponai!

Jūs suteikėte man garbę paragindami pateikti akademijai pranešimą apie mano ankstesnį beždžionišką gyvenimą.

Šia prasme, deja, negaliu įvykdyti jūsų prašymo. Beveik penkeri metai skiria mane nuo beždžionystės, kalendoriškai tai galbūt trumpas laiko tarpas, tačiau be galo ilgas norint įveikti šuoliais, kaip tai padariau aš, kartais padedamas puikių žmonių, klausydamas patarimų, lydimas plojimų ir orkestro muzikos, tačiau apskritai vienas, nes visa palyda, vaizdžiai kalbant, buvo toli nuo barjero. Man nieko nebūtų pavykę pasiekti, jeigu būčiau atkakliai laikęsis praeities, jaunystės prisiminimų. Svarbiausias mano priesakas buvo atsikratyti visokio užsispyrimo; aš, laisva beždžionė, susitaikiau su savo jungu. Tačiau per tai nuo manęs vis labiau tolo ir atsiminimai. Iš pradžių, jeigu žmonės būtų norėję, būčiau galėjęs grįžti į savo praeitį per tokio pločio vartus kaip visą žemę gaubiantis dangus, tačiau sulig kiekvienu mano priverstinės raidos šuoliu jie vis žemėjo ir siaurėjo; aš vis geriau ir jaukiau jaučiausi žmonių pasaulyje; uraganas, pūtęs man į nugarą iš praeities, vis labiau rimo; šiandien iš jo liko tik vėjelis, vėsinantis mano padus; ir skylė tolumoje, per kurią jis eina ir per kurią aš kažkada atėjau, pasidarė tokia maža, kad aš, jei apskritai ištektų jėgų ir valios ligi jos nubėgti, likčiau be kailio besistengdamas pro ją pralįsti. Atvirai šnekant, nors ir labai mėgstu apie tai vaizdžiai kalbėti, jūsų beždžioniškasis praeities periodas, ponai, nebus tolimesnis už manišką. Ir padus jis kutena visiems, vaikštantiems šia žeme: tiek mažoms šimpanzėms, tiek dideliems achilams.

Tačiau labai siaura prasme aš galbūt galiu įvykdyti jūsų prašymą ir net su dideliu malonumu tai padarysiu. Pirma, ko aš išmokau, buvo paduoti ranką; rankos padavimas liudija nuoširdumą; tad leiskite šiandien, kai esu pasiekęs savo gyvenimo zenitą, atvirai pasisakyti apie tą

pirmą rankos padavimą. Akademijai tai nebus labai svarbu ir toli gražu neduos to, ko iš manęs tikimasi ir ko aš, nors turėčiau geriausius norus, negaliu pasakyti,— bet vis dėlto nurodys svarbiausias gaires, kaip buvęs beždžionė prasiskverbė į žmonių pasaulį ir jame įsitvirtino. Tačiau aš, žinoma, nieko to nepasakočiau, ką jums lemta sužinoti, jei visiškai nepasitikėčiau savim ir jeigu vieta varječių scenose man nebūtų garantuota.

Aš esu kilęs iš Aukso Kranto. Kalbėdamas apie savo pradžią, esu priverstas remtis svetimais pasakojimais. Hagenbeko firmos ekspedicija — su jos vadovu aš, beje, paskui esu išgėręs ne vieną butelį gero raudonojo vyno — laukė pasaloje pakrantės krūmuose, kai aš vakare sykiu su būriu beždžionių atbėgau prie girdyklos. Jie šovė, ir man vieninteliam kliuvo; buvau sužeistas dviem kulkom.

Viena kliudė skruostą; ta žaizda buvo lengva, tačiau paliko raudoną pliką randą, davusį man bjaurų, visiškai netinkantį, tiesiog beždžioniškai sugalvotą Raudonojo Pėterio vardą, tarsi nuo seniai nudvėsusio, kai kur žinomo, dresuoto beždžionės Pėterio skirčiausi tik ta raudona skruosto dėme. Tačiau tai tarp kitko.

Antra kulka įsmigo žemiau klubo. Žaizda buvo sunki, tai ji kalta, kad aš ir šiandien truputį šlubuoju. Neseniai skaičiau straipsnį vieno iš tų dešimties tūkstančių šunsnukių, kurie puldinėja mane laikraščiuose: girdi, mano beždžioniška prigimtis dar ne visiškai pergalėta; tatai rodąs tas faktas, kad atėjus lankytojams aš mėgstąs nusimauti kelnes ir demonstruoti sužeidimo vietą. Tam tipui reikėtų po vieną numušti visus nagus nuo tos rankos, su kuria rašė. Aš, aš galiu nusimauti kelnes prieš ką noriu; juk nieko daugiau tada nepamatysi, tiktai išpuoselėtą kailį ir randą, likusį — šioje vietoje konkrečiam tikslui pavartokime konkretų žodį, tik jį reikėtų teisingai suprasti,— po nusikalstamo šūvio. Viskas aiškiai matyti; man nėra ko slėpti; kai reikia ginti tiesą, kiekvienas, kas siekia didžių tikslų, pamiršta gražiausias manieras. O jeigu tas rašeiva nusimautų kelnes atėjus svečiui, tai viskas kitaip atrodytų, ir aš jam išmintingai patarčiau nuo to susilaikyti. Tad tegu jis atstoja nuo manęs su savo subtilybėm!

Po tų šūvių aš atsikvošėjau — čia po truputį prasideda mano paties prisiminimai — narve Hagenbeko garlaivio tarpudenyje. Tai buvo ne keturių, o trijų sienų narvas, ketvirtąją atstojo dėžė, prie kurios buvo pritvirtintos grotos. Narvas buvo per žemas atsistoti ir per siauras atsisėsti. Todėl aš tupėjau sulenktais, amžinai drebančiais keliais, beje, matyt, todėl, kad iš pradžių nenorėjau nieko matyti ir visąlaik geidžiau

tik tamsos, tupėjau atsigręžęs į dėžę, ir grotų virbai man rėžėsi į nugarą. Manoma, kad iš pradžių taip laikyti laukinius žvėris yra geriausia, ir šiandien remdamasis savo patirtim negaliu paneigti, kad žmogiškai samprotaujant tai tiesa.

Tačiau pats tada taip negalvojau. Pirmąkart gyvenime neturėjau išeities, bent jau tiesioginės; tiesiai prieš mane buvo dėžė tvirtai suleistomis lentomis. Tiesa, tarp jų buvo vienas plyšys, kurį pastebėjęs sukaukiau iš kvailo džiaugsmo, tačiau pro jį net negalėjau prakišti uodegos ir neįstengiau praplatinti, pridėjęs visą savo beždžionišką jėgą.

Kaip vėliau teko girdėti, aš nepaprastai mažai triukšmavau, ir iš to buvo padaryta išvada, kad arba greitai nusibaigsiu, arba, jeigu įstengsiu išgyventi pirmą kritinį metą, labai gerai pasiduosiu dresūrai. Aš išgyvenau tą metą. Duslus kūkčiojimas, skausmingas blusinėjimasis, tingus kokoso riešuto laižymas, galvos daužymas į dėžės sieną, liežuvio rodymas, kai kas arčiau prieidavo, buvo pirmieji mano naujo gyvenimo užsiėmimai. Ir prie viso to tik vienas jausmas: jokios išeities. Tuometinius savo beždžioniškus jausmus šiandien aš, žinoma, galiu perduoti tik žmogiškais žodžiais ir perduodu jais, ir nors negaliu prisikasti prie pirmykštės beždžioniškos tiesos, ji, be jokių abejonių, bent jau toje pusėje.

Iki tol aš turėjau tiek daug išeičių, o dabar jokios. Aš atsidūriau aklikelyje. Jeigu mane būtų prikalę, mano laisvė nuo to nė kiek nebūtų sumažėjusi. Kodėl taip yra? Kiek nori draskykis kojų tarpupirščius, paaiškinimo nerasi. Spausk nugara virbus, kad jie tave beveik perpjautų perpus, paaiškinimo nerasi. Aš neturėjau išeities, bet reikėjo ją rasti, nes kitaip negalėjau gyventi. Amžinai priešais matydamas tą dėžę, būčiau tikrai nudvėsęs. Tačiau beždžionėms Hagenbeko garlaivyje privalu būti priešais dėžės sieną — todėl lioviausi buvęs beždžionė. Aiški, puiki minčių seka, nežinia kaip susiklosčiusi mano pilve, mat beždžionės mąsto pilvu.

Bijau, kad jūs netiksliai suprasite, ką aš laikau išeitim. Tą žodį aš vartoju pačia paprasčiausia ir tiesiausia prasme. Ir sąmoningai nesakau „laisvė". Aš turiu galvoje ne tą didų visiškos laisvės jausmą. Kaip beždžionei jis man galbūt buvo pažįstamas, ir aš esu sutikęs žmonių, kurie tokios laisvės trokšta. Kai dėl manęs, tai aš nei tada, nei šiandien nereikalavau laisvės. Tarp kitko: su laisve žmonės pernelyg dažnai apsigaudinėja. Ir tiek laisvė, tiek nusivylimas ja laikomas vienu

iš kilniausių jausmų. Dažnai varjetėse prieš savo pasirodymą palubėje ant trapecijos matydavau kokią nors artistų porą. Jie siūbuodavosi, supdavosi, šokinėdavo; lėkdavo viens kitam į rankas, vienas laikydavo kitą už plaukų dantyse. „Ir tai žmonių laisvė,— galvodavau aš,— judėjimas dėl judėjimo". Koksai pasityčiojimas iš šventos prigimties! Bet koks pastatas sugriūtų nuo beždžionijos juoko išvydus tokį vaizdą.

Ne, laisvės aš nenorėjau. Tiktai išeities; dešinėj, kairėj, kur nors; neturėjau jokių kitų norų; tegu išeitis bus ir tariama; mano noras mažas, tad ir nusivylimas nebus didelis. Žengti žingsnį į priekį, į priekį! Kad tik nestovėti iškeltomis rankomis prispaustam prie dėžės sienos.

Šiandien man aišku: jei ne didžiulė vidinė ramybė, aš niekada nebūčiau ištrūkęs. Iš tiesų, jei ne ramybė, užplūdusi mane po kelių dienų ten, laive, aš galbūt nieko nebūčiau pasiekęs. Tačiau, kita vertus, už ją, matyt, turiu būti dėkingas laivo žmonėms.

Tai vis dėlto buvo geri žmonės. Aš su malonumu ir dabar prisimenu jų sunkius žingsnius, aidėjusius man snūduriuojant. Jie buvo įpratę viską daryti labai lėtai. Jei kuris norėdavo pasitrinti akis, tai keldavo ranką taip, lyg prie jos būtų pririštas sunkiausias svarstis. Jų pokštai būdavo šiurkštūs, bet nuoširdūs. Juokas visuomet buvo sumišęs su grėsmingu, tačiau nieko nereiškiančiu kosuliu. Visuomet jie turėdavo burnoje ką išspjauti ir spjaudavo kur pakliūdavo. Visuomet skųsdavosi, kad mano blusos peršoka ant jų, tačiau ant manęs dėl to niekada labai nepykdavo; mat žinojo, kad mano kailyje blusoms gera ir kad jos šokinėja; ir tuo tenkinosi. Turėdami laisvo laiko keli kartais susėsdavo aplink mane pusračiu; ir beveik nekalbėdavo, tiktai tarpais ką nors viens kitam sumurmėdavo; išsitiesę ant dėžių rūkydavo pypkes; plekšnodavosi per kelius man vos tiktai krustelėjus; kartais kuris paimdavo pagalį ir kasydavo man tas vietas, kur man patikdavo. Jeigu šiandien kas pakviestų plaukti tuo laivu, tai aš, žinoma, nesutikčiau, bet faktas, kad ne vien nemaloniai prisimenu jo tarpudenį.

Ramybė, apėmusi mane tarp tų žmonių, visų pirma saugojo nuo bandymų bėgti. Šiandien man atrodo, kad aš bent jau nutuokiau, jog turiu rasti išeitį, jeigu noriu likti gyvas, tačiau ta išeitis neturi būti susijusi su bėgimu. Aš nebežinau, ar galėjau pabėgti, bet manau, kad taip; beždžionei visuomet turi būti įmanoma pabėgti. Dabar mano dantys tokie, kad turiu jau saugotis krimsdamas paprasčiausius riešutus, o tada tikrai būčiau ilgainiui įstengęs perkrimsti durų spyną. Tačiau nė nebandžiau. Ką tuo būčiau pasiekęs? Mane būtų vėl sugavę, vos tik

iškišusį į lauką galvą, ir įgrūdę į dar bjauresnį narvą; arba gal būčiau spėjęs nepastebėtas prasmukti pas kitus žvėris, pavyzdžiui, pas smauglius, ir uždusęs jų glėbyje; arba gal man būtų pavykę nusigauti iki denio ir peršokti turėklus, tada būčiau valandėlę pasisupęs pasaulinio vandenyno paviršiuje ir prigėręs. Beviltiškos pastangos. Aš nesvarsčiau taip žmogiškai, tačiau, veikiamas aplinkos, elgiausi taip, lyg būčiau svarstęs.

Nesvarsčiau, bet, matyt, viską ramiai stebėjau. Mačiau, kaip tie žmonės vaikšto po laivą, vis tais pačiais veidais, kartodami tuos pačius judesius, dažnai man atrodydavo, kad matau vis tą patį. Tam žmogui arba tiems žmonėms niekas nieko nedaro. Man ėmė šmėkščioti prieš akis aukštas tikslas. Niekas man nežadėjo, kad grotos bus pakeltos, jeigu pasidarysiu toks kaip jie. Šansų tokiems, rodos, neįmanomiems siekiams niekas neduoda. Tačiau jeigu jie vis dėlto pasirodo įmanomi, tai paskui ir šansų atsiranda kaip tik ten, kur jų anksčiau veltui ieškojai. Beje, tie žmonės manęs niekuo labai neviliojo. Jeigu mane būtų viliojusi minėta laisvė, aš tikrai būčiau pasirinkęs vandenyną, o ne išeitį, įžvelgiamą drumstose tų žmonių akyse. Kas be ko, aš tik po ilgų jų stebėjimų pradėjau galvoti tokius dalykus, tad vien sukaupti stebėjimai davė mano siekiams tam tikrą kryptį.

Kaip lengva buvo žmones pamėgdžioti. Spjaudytis išmokau jau pirmomis dienomis. Ir mes spjaudydavomės į veidus; skirtumas tik tas, kad aš paskui savo veidą nusilaižydavau, o jie ne. Pypkę netrukus rūkiau kaip senis; jeigu dar pagrūsdavau pirštu jos galvutę, tai visas tarpudenis leipdavo iš laimės; tiktai skirtumo tarp tuščios ir prikimštos pypkės ilgai nesupratau.

Sunkiausia buvo priprasti prie degtinės. Jos kvapas mane pykino; stengiausi kaip įmanydamas; tačiau truko kelios savaitės, kol pergalėjau save. Į šias mano vidines kovas žmonės kažkodėl žiūrėjo rimčiau negu į visa kita. Aš jau nebeprisimenu tų žmonių atskirai, tačiau vienas ten vis ateidavo, vienas arba su draugais, dieną ir naktį, įvairiausiu metu, atsistodavo priešais mane su buteliu ir imdavo mokyti. Jis nesuprasdavo manęs, jis norėdavo įspėti mano būties mįslę. Lėtai atkimšdavo butelį ir žiūrėdavo į mane, sekdamas, ar aš supratau; prisipažįstu, aš visuomet spoksodavau su pašėlusiu instinktyviu dėmesiu; tokio mokinio joks mokytojas visoje žemėje neras; atkimšęs butelį, jis pakeldavo jį prie burnos; aš įsmeigdavau akis į jo gurklį; jis linktelėdavo, patenkintas manimi, ir prisidėdavo butelį prie lūpų; aš, nekantraudamas ir neturėdamas vilties jam prilygti, apsiteršdavau narve, ir

tai jį vėlei labai pradžiugindavo; ir šit jis atkišdavo butelį į priekį, plačiu mostu prinešdavo prie lūpų ir išgerdavo, pernelyg demonstratyviai atsilošęs, vienu atsikvėpimu. Aš, išsekęs nuo jėgas viršijančių pastangų, nebegalėdavau daugiau žiūrėti ir stovėdavau silpnai įsikibęs į grotas, o jis baigdavo teorinę pamokos dalį glostydamasis pilvą ir šiepdamasis.

Tada prasidėdavo praktinė dalis. Bet ar aš nebūdavau pakankamai išsekęs nuo teorinės? Aišku, būdavau. Bet ką padarysi. Tad imdavau kaip išmanydamas atkištą butelį; drebėdamas ištraukdavau kamštį; tam pavykus, pamažu atsirasdavo jėgų; pakeldavau butelį, ir mane jau sunkiai galėjai atskirti nuo mokytojo; prisidėdavau jį prie lūpų ir — ir mesdavau su pasibjaurėjimu, nors jis, tuščias, tik dvokdavo degtine, mesdavau su pasibjaurėjimu ant žemės, nuliūdindamas savo mokytoją, pats dar labiau liūdėdamas; nei jo, nei manęs nepatenkindavo tai, kad numetęs butelį neužmiršdavau dailiai pasiglostyti pilvą ir išsišiepti.

Pamoka dažnai taip baigdavosi. Tačiau savo mokytojo garbei turiu štai ką pasakyti: jis ant manęs nepykdavo; tiesa, kartais prikišdavo prie kailio degančią pypkę ir laikydavo, kol kur nors, sunkiai pasiekiamoj vietoj imdavo rūkti, bet paskui vėl užgesindavo savo milžiniška gera ranka; jis nepykdavo ant manęs, suprasdavo, kad mes toj pačioj pusėj kaunamės su beždžioniška prigimtim ir kad mano dalia sunkesnė.

Ir kokia paskui buvo pergalė tiek jam, tiek man, kai vieną vakarą didelio žiūrovų būrio akyse — gal buvo kokia nors šventė, nes grojo gramofonas ir tarp jūreivių vaikščiojo karininkas,— kai aš tą vakarą paslapčiom nutvėriau netyčia priešais narvą paliktą degtinės butelį, žiūrovų vis įdėmiau stebimas ištraukiau kamštį, prisidėjau prie burnos ir nedelsdamas, nesiraukdamas, kaip prityręs gėrėjas, užvertęs į viršų apvalias akis, slankiodamas gurklį, tikrų tikriausiai jį ištuštinau; ir jau nebe kaip į kampą užspeistas, o kaip tikras meistras butelį numečiau; tiesa, užmiršau pasiglostyti pilvą; užtat, kitaip negalėdamas, tarsi kažkieno verčiamas, besisukančia galva trumpai drūtai riktelėjau „ei!“, ištariau žmogišką garsą, sulig juo peršokau į žmonių bendriją ir jos atsaką: „Tik pamanykit, jis kalba!“ pajutau kaip bučinį visu savo prakaitu trykštančiu kūnu.

Kartoju: man visai nerūpėjo mėgdžioti žmones; aš juos mėgdžiojau todėl, kad ieškojau išeities, vien todėl. Ir ta pergale dar mažai pasiekiau. Balsą tuojau vėl praradau; jį atgavau tik po kelių mėnesių,

o bjaurėtis degtine ėmiau dar labiau. Tačiau savo kryptį vis dėlto galutinai pasirinkau.

Kai Hamburge buvau atiduotas pirmam dresuotojui, tuojau supratau, kad prieš mane dvi galimybės: zoologijos sodas arba varjetė. Aš nesvyravau. Tariau sau: dėk visas pastangas, kad pakliūtum į varjetę: čia išeitis; zoologijos sodas — tik naujas narvas; jeigu į jį pakliūsi, būsi žuvęs.

Ir aš mokiausi, ponai. Ak, kai reikia, tai mokaisi; kai nori rasti išeitį, tai mokaisi; mokaisi nieko nežiūrėdamas. Pats save paragindamas su bizūnu; kruvinai susičaižydamas, jeigu bent kiek nesiseka. Beždžioniška prigimtis iš manęs kūliais išlėkė ir dingo, mano mokytojas nuo to vos pats nesubeždžionėjo, netrukus turėjo liautis mokęs ir atsidūrė ligoninėj. Laimė, netrukus iš jos grįžo.

O aš turėjau daug mokytojų, net po kelis vienu metu. Kai labiau įtikėjau savo gabumais, kai visuomenė sekė mano pažangą ir ateitis ėmė šviesėti, pats ėmiau samdytis mokytojus, susodindavau juos penkiuose kambariuose ir mokydavausi pas visus, be perstogės lakstydamas iš vieno kambario į kitą.

Ak, toji pažanga! Tasai mokslo spindulių skverbimasis iš visų pusių į bundančias smegenis! Nesiginu: tai mane džiugino. Bet ir prisipažįstu: aš nepervertinau to jau tada, o juo labiau šiandien. Didžiausiomis pastangomis, kokių ligi šiol žemėj niekas nepadėjo, aš pasiekiau vidutinio europiečio lygį. Apskritai jis galbūt nieko nereikštų, tačiau vis dėlto yra šis tas, nes padėjo man išlįsti iš narvo ir rasti šią ypatingą išeitį, žmogišką išeitį. Yra toks puikus vokiškas posakis: įlįsti į krūmus; aš taip ir padariau — įlindau į krūmus. Aš neturėjau kito kelio, niekada nereikia pamiršti, kad laisvė man buvo užginta.

Mano raida ir jos pirmykštis tikslas manęs nei liūdina, nei džiugina. Susikišęs rankas į kišenes, pasistatęs ant stalo vyno butelį, pusiau gulom, pusiau sėdom kiūtau supamojoj kėdėj ir žiūriu pro langą. Jeigu ateina svečias, aš jį priimu kaip pridera. Mano impresarijus sėdi prieškambaryje; man paskambinus jis ateina ir išklauso, ką pasakau. Vakarais beveik visuomet būna spektaklis, ir aš turiu tokį pasisekimą, kad geresnio vargu ar galima tikėtis. Kai grįžtu vėlai naktį iš banketų, mokslinių draugijų, malonių pobūvių, namie manęs laukia maža pusiau dresuota šimpanzė, ir aš ja beždžioniškai pasidžiaugiu. Dienomis jos nenoriu matyti; mat jos žvilgsnyje atsispindi sutrikusio dresuoto žvėries kvailumas; aš jį pripažįstu, bet negaliu pakęsti.

Apskritai aš vis dėlto pasiekiau, ko norėjau pasiekti. Negalima pasakyti, kad neapsimokėjo stengtis. Man išvis nereikia jokių žmogiškų vertinimų, aš tiktai informuoju, tiktai pranešu, ir jus, aukštieji akademijos ponai, tiktai informavau.

TRAUKINIO KELEIVIAI

Žiūrint žemiškai suteršta akimi, mūsų situacija — kaip traukinio keleivių, kuriuos katastrofa ištiko ilgame tunelyje, ir tokioje vietoje, kur pradžios šviesos jau nebematyti, o galo šviesa tokia mažytė, kad žvilgsnis vis turi jos ieškoti ir vis ją pameta, be to, nėra net tikras dalykas, ar pradžios ir galo apskritai esama. O aplink save dėl juslių sumaišties arba dėl nepaprasto jų jautrumo mes regim vienus siaubus ir, žiūrint kokia kiekvieno nuotaika ir susižeidimas, nuostabų arba varginantį kaleidoskopinį mirguliavimą.

Ką man daryti? arba: Kam man taip daryti? — niekas neklausia šiose vietose.

MIESTO HERBAS

Iš pradžių Babelio bokšto statyboje tvarka buvo visai pakenčiama; toji tvarka buvo gal net per didelė, per daug buvo galvojama apie kelių rodykles, vertėjus, darbininkų būstus ir susisiekimo kelius, tarytum prieš akis būtų ištisi šimtmečiai laiko dirbti. Tuometinė viešpataujanti nuomonė buvo netgi tokia, kad apskritai neįmanoma pernelyg lėtai statyti; nereikėjo net pernelyg vertinti tos nuomonės, kad visai netektum drąsos kloti pamatus. Mat argumentuojama buvo taip: esmingiausia viso sumanymo dalis yra pastatyti dangų siekiantį bokštą. Greta tos minties visa kita yra antraeiliai dalykai. Pati mintis, sykį suformuluota visa savo didybe, jau nebegali išnykti; kol bus žmonių, tol tvers ir didis troškimas užbaigti bokšto statybą. O šia prasme dėl ateities nėra ko rūpintis, priešingai, žmonijos pažinimas didėja, statytojų menas padaręs pažangą ir padarys dar didesnę, darbas, kuriam mums reikalingi metai, po šimto metų galbūt bus atliktas per pusmetį, be to, dar ir geriau, tvirčiau. Tai kam jau šiandien plūktis iš paskutinių jėgų? Tai būtų prasminga tiktai tada, jeigu galėtum tikėtis, kad pavyks pastatyti bokštą per vienos kartos amžių. Bet šito nieku gyvu negalima buvo tikėtis. Veikiau jau reikėjo manyti, kad ateinanti karta, turėdama tobulesnių žinių, nutars, jog praėjusios kartos darbas nevykęs, nugriaus tai, kas jau bus pastatyta, ir pradės viską iš pradžių. Tokios mintys paralyžiavo jėgas, ir labiau nei bokštu buvo rūpinamasi darbininkų gyvenvietės statyba. Kiekvieno krašto atstovai geidė turėti pačius gražiausius būstus, dėl to kildavo ginčų, virstančių kruvinomis kovomis. Tos kovos jau nebesibaigė; vadams tai buvo dar vienas argumentas, rodantis, kad bokštą ir dėl susitelkimo stokos reikia statyti labai lėtai, o gal ir apskritai geriau imtis jo tik tada, kai bus sudaryta visuotinė taika. Tačiau laikas buvo leidžiamas ne tik kovose, per pertraukas miestas buvo gražinamas, o dėl to kildavo naujas pavydas ir užvirdavo naujos

kovos. Taip praėjo pirmosios kartos amžius, bet nė viena vėlesnioji nebuvo kitokia, tik vis augo sumanumas, o sykiu ir karingumas. Be to, jau antroji ar trečioji karta suprato, koks beprasmiškas sumanymas statyti dangų siekiantį bokštą, bet visi buvo jau per daug vieni su kitais susiję, kad paliktų miestą.

Visos sakmės ir giesmės, atsiradusios šiame mieste, kaupinos ilgesio tos išpranašautos dienos, kai miestą penkiais vienas po kito kirstais smūgiais sutriuškins milžiniškas kumštis. Todėl kumštis pavaizduotas ir miesto herbe.

NAKTĮ

Nugrimzti į naktį. Taip, kaip mes kartais nuleidžiame galvą susimąstydami, taip visiškai nugrimzti į naktį. Aplink miega žmonės. Mažutis vaidinimas, nekaltas apsigaudinėjimas, kad jie miega namuose, tvirtose lovose, po tvirtu stogu, išsitiesę ar susirietę ant čiužinių, užsitraukę drobules, po antklodėmis, iš tikrųjų jie susirinkę kaip kažkada anuomet ir dar vėliau nykioje dykynėje, stovykloje po žvaigždėm, nesuskaičiuojama gausybė žmonių, tauta, armija, po šaltu dangum, ant šaltos žemės, pagriuvę ten pat, kur pirma stovėjo, pasidėję po galva ranką, ramiai alsuodami. O tu budi, tu — vienas iš sargų, tu susirandi kitą, mosuodamas degančiu pagaliu iš žabų krūvos šalimais. Kodėl tu budi? Kas nors turi budėti, kaip pasakyta. Kas nors turi būti pasirengęs.

BADO MEISTRAS

Pastaraisiais dešimtmečiais domėjimasis badavimo meistrais smarkiai smuko. Jei seniau labai apsimokėdavo rengti tokius savos režisūros spektaklius, tai šiandien tas visiškai neįmanoma.

Tai buvo kiti laikai. Tada, būdavo, visam miestui bado meistras tik ir rūpėdavo, ir kiekviena tolesnė bado diena sutraukdavo vis daugiau smalsuolių; visi norėjo bent sykį per dieną pamatyti bado meistrą, o į pabaigą atsirasdavo abonentų, kurie ištisom dienom sėdėdavo priešais nedidelį narvą; netgi būdavo naktinės apžiūros, kad būtų įspūdingiau deglų šviesoj; gražiom dienom narvas būdavo išnešamas laukan — ir čia jis visų pirma rodytas vaikams; jeigu suaugusiems tai dažnai būdavo tik pramoga, kurioje jie dalyvaudavo daugiau dėl mados, tai vaikai, nustebę, išsižioję, dėl atsargumo susikabinę rankomis, žiūrėdavo, kaip jis, išblyškęs, su juodu triko ir smarkiai išsišovusiais šonkauliais, net kėdę paniekinęs sėdi ant pakreiktų šiaudų, retkarčiais mandagiai linkčiodamas, nenatūraliai šypsodamas atsakinėja į klausimus arba kiša ranką pro narvo virbus, kad žmonės galėtų įsitikinti, koks jis sulysęs, bet paskui vėl pasineria savyje, į nieką nekreipdamas dėmesio, netgi į taip svarbius jam laikrodžio dūžius,— tai buvo vienintelis jo narvo baldas,— tik pusiaumirka žiūri priešais save ir tik retkarčiais pakelia prie burnos mažytę stiklinėlę su vandeniu sudrėkinti lūpoms.

Be nuolat besikeičiančių žiūrovų, būdavo ir nuolatinių pačios publikos parinktų sargybinių; kad ir kaip keista, tai buvo dažniausiai mėsininkai, kurie visuomet po tris turėdavo dieną naktį sergėti bado meistrą, kad jis kaip nors vogčiomis ko neužvalgytų. Bet tai buvo tik formalumas žmonėms nuraminti, nes išmanantieji žinojo, kad bado meistras badavimo laiku niekuomet, jokiomis aplinkybėmis, net verčiamas nė trupinio nebūtų suvalgęs; jo meno garbė to neleido.

Žinoma, toli gražu ne visi sargai sugebėdavo tai suprasti, pasitaikydavo, kad naktinė sargyba į savo pareigas žiūrėdavo pro pirštus, sargybiniai tyčiomis susėsdavo toliausiame kampe ir pliekdavo kortomis, aiškiai ketindami leisti bado meistrui truputį pasistiprinti; jų manymu, jis galėjo išsitraukti maisto iš kokių slaptų atsargų. Bado meistrui nieko nebūdavo baisiau už tokius sargybinius; jie stumdavo jį į neviltį, ir badavimas jam tapdavo tikra kankyne; kartais, įveikęs silpnumą, tokios sargybos metu jis dainuodavo, kol užtekdavo jėgų, kad įrodytų tiems žmonėms, kokie neteisingi jų įtarimai. Tačiau iš to buvo maža naudos; sargybiniai tik stebėdavosi, kaip guviai bado meistras sugeba dainuoti ir valgyti vienu metu. Daug mielesni jam būdavo tokie sargybiniai, kurie atsisėsdavo prie pat narvo ir, nesitenkindami blausiu naktiniu salės apšvietimu, nukreipdavo į jį kišeninius žibintuvėlius, kuriais juos aprūpindavo impresarijus. Akinanti šviesa jam nekliudė, miegoti jis vis tiek negalėjo, o mažumėlę prisnūsti galėdavo bet kokioj šviesoj ir bet kuriuo laiku, net sausakimšoje, ūžiančioje salėje. Su tokiais sargais jis mielai kiaurą naktį nesumerkdavo akių, mielai su jais pajuokaudavo, pasakodavo jiems atsitikimus iš savo klajonių gyvenimo, o paskui klausydavosi jų pasakojimų — ir visa tai vien tam, kad jie liktų budrūs, kad vis iš naujo jis galėtų jiems įrodyti narve neturįs nieko valgomo ir badaująs taip, kaip nė vienas iš jų negalėtų badauti. O laimingiausias būdavo tada, kai išaušdavo rytas ir sargybiniams jo sąskaita atnešdavo gausius pusryčius; jie griebdavo valgį godžiai, kaip sveiki vyrai po sunkios bemiegės nakties. Tiesa, būdavo žmonių, kurie šiuos pusryčius laikė neleistinu papirkinėjimu, bet tai jau buvo pernelyg įžūlu, ir paklausti, ar sutiktų jie patys visą naktį eiti sargybą vien dėl principo, nesitikėdami pusryčių, jie susiraukdavo, bet vis dėlto savo įtarios nuomonės nepakeisdavo.

Suprantama, toks reginys be įtarimų apsieiti negalėjo. Juk niekas nebūtų pajėgęs be pamainos saugoti meistro visas dienas ir naktis, taigi nė vienas žmogus negalėjo iš savo paties patyrimo žinoti, kad jis iš tikrųjų badauja nuosekliai ir nepriekaištingai. Tikrai tai žinoti galėjo tik pats bado meistras, taigi jis tik vienas galėjo būti visiškai patenkintas savo badavimo stebėtojas. Tačiau jis niekuomet nebūdavo patenkintas dėl kitos priežasties; galbūt visai ir ne iš bado jis buvo toks sulysęs, jog daug kas, negalėdami pakelti to reginio, atsisakydavo seansų, nors ir labai to gailėdami,— sulysęs jis buvo greičiau iš nepasitenkinimo pačiu savim. Juk jis tik vienintelis žinojo,— ir net išmaningiausieji negalėjo to žinoti,— kaip lengva badauti. Pasaulyje nėra

nieko lengvesnio. Jis to ir neslėpė, bet niekas juo netikėjo,— geriausiu atveju jo žodžius suprasdavo kaip kuklinimąsi, bet dauguma laikydavo jį pagyrūnu arba net šarlatanu, kuriam, suprantama, badauti nesunku, nes jis žino, kaip tą savo užduotį palengvinti, ir dar yra toks įžūlus, kad beveik tai prisipažįsta.

Su visu tuo bado meistras turėjo taikstytis ir, metams bėgant, prie to priprato, bet visados jį graužė tas nepasitenkinimas, ir dar nė karto pasibaigus badavimo laikotarpiui — tą reikia jam pripažinti — jis neišėjo iš narvo savo noru. Impresarijus buvo nustatęs ilgiausią badavimo laiką — keturiasdešimt dienų, ilgiau jis niekada neleisdavo badauti, net didžiausiuose miestuose, ir tam buvo rimtų priežasčių. Patyrimas rodė, kad apie keturiasdešimtį dienų tolydžio vis rėksmingesnė reklama dar vis palaiko miesto smalsumą, o po to publikos domėjimasis blėsta, paklausa smarkiai sumažėja. Žinoma, tarp miestų ir kaimų būdavo nedidelių skirtumų, tačiau dėsninga buvo keturiasdešimties dienų riba. Taigi keturiasdešimtą dieną apvainikuoto narvo durys atsidarydavo, amfiteatrą užplūsdavo susižavėję žiūrovai, grodavo pučiamųjų orkestras, į narvą įeidavo du gydytojai bado meistro pasverti ir išmatuoti, per megafoną publika išgirsdavo rezultatus, galiausiai pasirodydavo dvi jaunos damos, laimingos, kad būtent joms teko garbė pavedėti bado meistrą porą laiptelių žemyn, kur ant mažo stalelio būdavo serviruoti rūpestingai parengti lengvi pietūs. Bet šią akimirką bado meistras visuomet imdavo priešintis. Teisybė, jis paklusniai dėdavo savo kaulėtas rankas į paslaugiai prie jo palinkusių damų delnus, tačiau atsistoti jokiu būdu nenorėdavo. Kodėl liautis būtent dabar, po keturiasdešimties dienų? Jis išlaikytų dar ilgai, be galo ilgai, kodėl gi reikėtų nutraukti badavimą pasiekus — ne, dar nepasiekus — savo viršūnę? Kodėl nori atimti jam šlovę badauti dar ilgiau ir tapti ne tik didžiausiu visų laikų bado meistru,— toks jis tikriausiai jau ir taip buvo,— bet ir prašokti save patį iki nepasiekiamybės, nes jisai jautė, kad jo sugebėjimas badauti yra neribotas.

Kodėl toji minia, kuri, matyt, juo taip žavisi, taip maža turi kantrybės? Jeigu jau jis ištvertų dar ilgiau badauti, kodėl gi jie negali ištverti? Be to, jisai pavargęs, ant šiaudų sėdėt patogu, o dabar kažkodėl turi keltis, atsistoti ir eiti prie stalo, nors vien tik nuo minties apie valgį jam norėjosi vemti, ir tą jis nuslėpti vargais negalais bepajėgė tik damų akivaizdoje. Jis pakeldavo akis į šitas tartum tokias malonias, o iš tikrųjų tokias žiaurias damas ir papurtydavo galvą, nepaprastai sunkią galvą ant silpno kaklo. Tačiau toliau viskas dėdavosi kaip visuomet.

Ateidavo impresarijus. Tylėdamas — muzika vis tiek būtų užtrenkusi jo balsą — ištiesdavo jis rankas virš bado meistro, tarytum kviesdamas Dievą pažiūrėti į jo kūrinį ant šiaudų, į apgailėtiną kankinį, koks, be abejo, ir buvo bado meistras, nors visai kita prasme; apglėbdavo bado meistrą per liekną liemenį — perdėtai atsargiai, tegu visi mato, koks gležnas padaras jo rankose; ir nepastebimai stumtelėjęs bado meistrą taip, kad tas imdavo staiga bejėgiškai svirduliuoti, atiduodavo į mirtinai išblyškusių damų rankas. Dabar su juo galėjai daryti ką nori,— jo galva sviro ant krūtinės, rodėsi, ji jau nusirito nuo pečių ir tik per stebuklą laikosi, kūnas buvo suglebęs; kojos, mėšlungiškai sutrauktos per kelius, instinktyviai priešindamosi, žengė netvirtai, lyg grindys būtų netikros, lyg tikrųjų jos dar tik ieškotų; visu, žinoma, menko savo kūno svoriu jis pakibdavo ant vienos iš damų, kuri bejėgiškai dairydavosi, dusdama nuo naštos,— visiškai ne taip vaizdavosi ji savo garbingą misiją,— ir dabar iš visų jėgų įtraukdavo kaklą, kad nors veidą apsaugotų nuo bado meistro prisilietimo, o paskui, kadangi tas jai nepavykdavo, jos laimingesnei palydovei neskubant ateiti į talką, o tik drebančiais pirštais nešant priešais save badautojo ranką — tą mažą kaulų žiupsnį — apsipildavo ašaromis ir, džiūgaujančiai salei kvatojant, užleisdavo savo vietą jau seniai pasiruošusiam tarnui. Paskui eidavo valgymas — impresarijus pusiau miegančiam, tartum apalpusiam bado meistrui pildavo kažką burnon, linksmai plepėdamas, kad publika nepastebėtų bado meistro būklės. Paskui į susirinkusių sveikatą būdavo paskelbiamas tostas, tartum bado meistro pašnibždėtas impresarijui, viską apvainikuodavo orkestro grojamas iškilmingas tušas, publika imdavo skirstytis, ir niekam nebūdavo priežasties jaustis nepatenkintam, niekam — tik pačiam bado meistrui, visados tik jam.

Taip jis gyveno ilgus metus, kartkartėmis trumpai pailsėdamas, apgaubtas šlovės, publikos garbinamas ir vis tiek beveik visada liūdnas, ir dar labiau liūdėdamas todėl, kad iš rimtųjų niekas negalėjo suprasti, kodėl jis liūdi. Be to, kaip jį buvo galima nuraminti? Ko jis dar galėjo trokšti? O jei ir atsirasdavo geranoris, kuris, jo gailėdamasis, mėgindavo jam išaiškinti, kad liūdi jis tikriausiai iš bado, tai bado meistras — ypač jeigu badavimas eidavo į pabaigą — įsiusdavo ir visų siaubui lyg žvėris imdavo purtyti narvo virbus. Tačiau impresarijus tokiems atvejams žinojo drausminę priemonę, kuria mėgo naudotis. Jis atsiprašydavo už bado meistrą publikos, pridurdamas, kad tik badavimo sukeltas sotiems žmonėms nelengvai suprantamas dirglumas gali pateisinti tokį badautojo elgesį. Taip pat jis aiškindavo ir

bado meistro tvirtinimą, kad badauti galįs daug ilgiau, negu badaująs: pagirdavo kilnius siekius, gražų pasiryžimą, didelį pasiaukojimą, kurį, žinoma, rodąs ir tas jo tvirtinimas, tačiau čia pat mėgindavo paneigti tą tvirtinimą, paskleisdamas publikai fotografijas,— jos tuoj pat būdavo parduodamos,— kuriose buvo matyti lovoje gulintis vos gyvas nuo išsekimo bado meistras keturiasdešimtą badavimo dieną. Nors prie tokio tiesos iškraipymo bado meistras seniai buvo lpripratęs, kiekvienąsyk tai iš naujo vesdavo jį iš kantrybės. Priešlaikinės badavimo baigties pasekmę impresarijus mėgino pateikti kaip jos priežastį! Prieš tą nesuprantamą, prieš nesupratėlių pasaulį kovoti buvo neįmanoma. Kiekvieną kartą, įsitvėręs narvo virbų, patikliai jis klausydavosi impresarijaus žodžių, bet pamatęs fotografijas paleisdavo virbus, atsidusęs susmukdavo į šiaudus, ir nurimusi publika vėl galėdavo prisiartinti ir jį apžiūrinėti.

Kai tokių scenų liudininkai po kelerių metų jas prisimindavo, tai patys savimi stebėdavosi. Mat per tą laiką įvyko ta permaina, apie kurią čia jau buvo kalbėta. Tai atsitiko bemaž netikėtai; tam turėjo būti gilesnių priežasčių, bet kam būtų rūpėję jų ieškoti; šiaip ar taip, vieną gražią dieną publikos išlepintas bado meistras staiga pastebėjo, kad pramogų išalkusi minia paliko jį ir puolė prie kitų reginių. Impresarijus dar kartą aplėkė su juo pusę Europos pažiūrėti, ar kur nors neatsigaus pirmykštis susidomėjimas, bet viskas veltui; tarytum koks slaptas suokalbis staiga paplito pasibjaurėjimas badavimo reginiu. Suprantama, tai negalėjo atsitikti taip staiga, ir dabar atgaline data buvo galima prisiminti kai kuriuos pranašingus ženklus, į kuriuos sėkmės svaiguly niekas nekreipė dėmesio ir reikiamai nepasipriešino. O dabar buvo jau vėlu ko nors imtis. Tiesa, nebuvo abejonių, jog kada nors badavimo menui vėl ateis laikas, bet dabarties žmonėms tai maža paguoda. Ką dabar reikėjo daryti bado meistrui? Jam kadaise plojo tūkstančiai žiūrovų, o dabar jis nebegali pasirodyti nė turgaus balaganuose; keisti profesiją bado meistras ne tik per senas, bet svarbiausia — per daug fanatiškai atsidavęs savo menui. Taigi jis atsisveikino su impresarijum — savo ypatingos karjeros palydovu — ir įstojo į didelį cirką. Kad nereikėtų tuščiai jaudintis, net nepasidomėjo kontrakto sąlygomis.

Dideliame cirke, kur galybė žmonių, žvėrių ir mechanizmų be paliovos keičia ir papildo vienas kitą, gali atsirasti vietos visokiu laiku ir kiekvienam, taip pat ir bado meistrui, žinoma, jeigu jis nereiškia per didelių pretenzijų, o šiuo ypatingu atveju, beje, buvo pasamdytas

ne tik bado meistras, bet ir jo garsus vardas; iš tikro, jo savotiškas menas neseno kartu su pačiu meistru, ir nebuvo galima pasakyti, kad savo galimybes išsėmęs artistas, kurio meno viršūnė jau praeity, norėtų rasti prieglobstį ramioj vietelėj cirke; priešingai, bado meistras tvirtino,— ir tai buvo panašu į tiesą,— kad dirbąs savo darbą nė kiek ne prasčiau negu pirma; jis netgi tvirtino, kad kaip tik dabar, jeigu jam nebus daroma kliūčių,— o tai jam tvirtai buvo žadėta,— jis iš tikrųjų nustebinsiąs pasaulį; žinoma, šis tvirtinimas, kaip ir reikėjo tikėtis pagal laiko dvasią, kurią bado meistras savo įkarštyje buvo pamiršęs, žinovams kėlė tik šypseną.

Tačiau iš esmės ir bado meistras suvokė tikrąją situaciją, ir jam rodėsi visai suprantama, kad jo narvas nebuvo pastatytas maniežo viduryje, kaip svarbiausias numeris, o užbruktas pakrašty, šiaip jau patogioje vietoje, netoli žvėryno. Didelės margos afišos, kuriomis buvo apkarstytas narvas, skelbė, kas čia laikoma. Kai antrakto metu žiūrovai imdavo plūsti prie narvų pasigrožėti žvėrimis, jie norom nenorom turėdavo eiti pro bado meistrą ir neilgam ten stabtelti; galimas daiktas, jie būtų stovėję ir ilgiau, jeigu ne spūstis ankštame į žvėryną vedančiame koridoriuje, dėl ko ilgiau ramiai stebėti narvą buvo neįmanoma: iš užpakalio spaudė kiti žiūrovai, kurie nesuprato, dėl ko čia žmonės stoja kelyje į išsiilgtą žvėryną. Štai kodėl bado meistras drebėdavo kiekvieną kartą, kai žiūrovai artindavosi prie jo narvo, nors godžiai laukdavo to meto, kuris ir buvo jo gyvenimo prasmė. Iš pradžių vos begalėdavo sulaukti antrakto ir su džiaugsmu žiūrėdavo į griūte griūvančią publiką, bet greit, labai greit — tikrovė išsklaidė atkaklias, beveik sąmoningas iliuzijas — įsitikino, kad kiekvieną sykį visi be išimties žiūrovai ateina tik dėl žvėryno. Mieliausia buvo žiūrėti į juos iš tolo. Vos tik jie prisiartindavo, iš karto jį apkurtindavo keiksmai ir šūksmai — publika tuoj pat suskildavo į partijas, vieni — tų bado meistras negalėjo visiškai pakęsti — norėdavo patogiai jį stebėti, ir ne iš nuojautos, o iš užgaidos ir užsispyrimo, kiti pirmiausia skubėdavo į žvėryną. Kai didžiausia žiūrovų masė praeidavo, pasirodydavo pavėlavėliai; nors jiems niekas jau netrukdydavo stovėti kiek širdis geidžia, beveik neatsigręždami, dideliais žingsniais jie skubėdavo pro šalį, kad suspėtų prie žvėrių. Ir nedažnai pasitaikydavo tokia laimė, kad koks nors šeimos tėvas prieidavo prie narvo su vaikais, pirštu jiems parodydavo bado meistrą, smulkiai paaiškindavo, kas čia dedasi, papasakodavo apie ankstesnius laikus, kada jis pats regėjo panašius, bet nepalyginamai įspūdingesnius pasirodymus. Vaikai sunkiai

suprasdavo tėvą, tam juos nepakankamai buvo paruošusi ir mokykla, ir gyvenimas,— ką jiems reiškė badavimas? — bet jų smalsių akių spindesy galėjai matyti ateinančių, naujų, laimingesnių laikų pranašystę. Galbūt — kartais sau sakydavo bado meistras — viskas sektųsi kiek geriau, jeigu būčiau patalpintas ne taip arti žvėryno. Dabar žmonėms buvo per daug lengvas pasirinkimas, nekalbant jau apie tai, kad žvėryno kvapai, žvėrių bruzdėjimas naktimis, pro šalį nešamos žalios mėsos vaizdas, maitinamų žvėrių staugimas jį labai erzino ir slėgė. Bet kreiptis į direkciją jis nesiryžo, juk kaip tik žvėrių dėka pro jo narvą eidavo minios žiūrovų, tarp kurių galėjo atsirasti ir jam skirtasis. Ir kas žino, kur būtų nukišę jo narvą, jeigu jis būtų priminęs savo egzistavimą, o sykiu ir tai, kad jis, tiesą sakant, tėra tik kliūtis kelyje į žvėryną.

Žinoma, tai buvo maža kliūtis, ir ji vis mažėjo. Žmonės priprato prie keistos užmačios mūsų laikais kreipti publikos dėmesį į kažkokį bado meistrą, ir tuo jo likimas buvo nuspręstas. Dabar jis galėjo badauti kiek tinkamas, tą jis ir darė, bet niekas jo nebegalėjo išgelbėti, publika ėjo pro šalį. Pamėgink kam nors išaiškinti, kas yra badavimo menas! Kas to nejaučia, tam paaiškinti neįmanoma. Gražios afišos tapo purvinos ir neįskaitomos, jos buvo nudrėkstos, bet niekam neatėjo į galvą prisegti naujas; lentelė, kurioje iš pradžių rūpestingai buvo žymima kiekviena badavimo diena, jau seniai rodė tą patį, nes po kelių savaičių tarnautojams net šis mažas darbelis pasidarė per sunkus. Ir nors bado meistras vis badavo ir badavo, kaip kadaise buvo svajojęs, ir tai sekėsi jam be jokio vargo, kaip jis anuomet buvo sau išpranašavęs, bet niekas, net pats bado meistras nežinojo, kokie dideli jo laimėjimai, ir sunkumas slėgė jo širdį. O kai prieš narvą sustojęs koks dykinėtojas tyčiodavosi iš seno skaičiaus, pareikšdamas, kad čia kvepia apgaule, tai būdavo pats kvailiausias melas, kokį tik gali išgalvoti žmonių abejingumas ir įgimtas piktumas, nes sukčiavo anaiptol ne bado meistras, jis dirbo sąžiningai, bet pasaulis nusuko jam atlyginimą.

Ir vėl praslinko daug tokių dienų, bet staiga ir tam atėjo galas. Kartą pastebėjęs narvą prižiūrėtojas paklausė tarnų, kodėl tas geras narvas stovi nenaudojamas — juk jame tik supuvę šiaudai. Niekas to nežinojo, kol kažkuris, atsitiktinai dirstelėjęs į lentelę, prisiminė bado meistrą. Išnaršius lazdomis šiaudus, bado meistras tenai buvo aptiktas.

— Tu vis dar badauji? — paklausė prižiūrėtojas.— Kada pagaliau tu liausies?

— Teatleidžia man visi,— sušnibždėjo bado meistras, ir tik prižiūrėtojas, pridėjęs ausį prie grotų, jį suprato.

— Žinoma,— atsakė prižiūrėtojas ir bakstelėjo pirštu sau į kaktą, duodamas tarnams suprasti bado meistro būklę,— mes tau atleidžiam.

— Aš visada norėjau, kad jūs žavėtumėtės mano badavimu,— tarė bado meistras.

— Ką gi, mes ir žavimės,— sutiko prižiūrėtojas.

— Bet jūs neturėtumėte tuo žavėtis,— pasakė bado meistras.

— Na, tai nesižavime. Nors kodėl mums nesižavėti?

— Todėl, kad aš turiu badauti, aš negaliu kitaip.

— Tik pamanyk! — pareiškė prižiūrėtojas.— Kodėl gi tu negali kitaip?

— Todėl, kad aš,— bado meistras kilstelėjo galvutę ir tarytum bučiniui atkišęs lūpas sušnibždėjo į pačią prižiūrėtojo ausį, kad tas nepraleistų nieko,— todėl, kad niekada negalėjau rasti maisto, kuris man būtų skanus. Jeigu būčiau jo radęs, patikėk, nieko nežiūrėdamas būčiau prisivalgęs, kaip tu arba kuris kitas.

Tai buvo paskutiniai jo žodžiai, bet užgesusiose jo akyse dar galėjai įžvelgti tvirtą, nors jau ir ne tokį išdidų įsitikinimą, kad jis badaus ir toliau.

— Sutvarkykit čia viską! — pasakė prižiūrėtojas, ir bado meistras buvo palaidotas kartu su savo šiaudais. O į narvą buvo įleista jauna pantera. Netgi didžiausi storžieviai lengviau atsikvėpė matydami bėgiojant tą laukinį žvėrį narve, kuris taip ilgai buvo tuščias. Panterai nieko nestigo. Maistą, kuris jai buvo skanus, be ilgų svarstymų atnešdavo sargai; atrodė, nestigo jai ir laisvės; rodėsi, kad tas taurus, taip dosniai jėga apdovanotas kūnas nešiojasi ir savo laisvę — ji tartum slypi kažkur tarp dantų; o gyvenimo džiaugsmas sklido iš jo nasrų tokiu stipriu karščiu, kad žiūrovams buvo nelengva jį atlaikyti. Bet jie susitvardydavo, glaudžiu žiedu susispiesdavo aplink narvą ir nė už ką nesutikdavo pajudėti iš vietos.

MĮSLINGASIS F. KAFKOS PASAULIS

„Visa mano esybė nukreipta į literatūrą. Jeigu kada nors jos netekčiau, tai reikštų, kad daugiau nebegyvenu",— 1913 m. rašė F. Kafka savo sužadėtinei Felicei[1]. Šie žodžiai taikliai apibūdina rašytojo asmenybę, fanatišką tikėjimą savo pašaukimu ir besąlygišką atsidavimą literatūrai. Kūrybą F. Kafka laikė fantazijos, pasąmonės, sapno, vizijos — subjektyviausių ir paslaptingiausių menininko gelmių — išraiška. Tačiau jis sugebėjo atskleisti savo kūryboje esmines laikmečio tendencijas, apibendrinti XX a. žmogaus patirtį ir prasiskverbti iki universalių egzistencijos tiesų.

Francas Kafka (*Franz Kafka*, 1883—1924) — žymus austrų prozininkas, vienas iš modernizmo pradininkų ir savičiausių XX a. rašytojų. Jo kūryboje susiduriame su keistu, nelengvai paaiškinamu, grėsmės ir baimės kupinu pasauliu, kuriame tikrovė pinasi su fantastika, tragizmas — su grotesku, kasdienybė — su mistinėmis vizijomis. Daug skaudžiau negu amžininkai jis akcentavo neviltį, susvetimėjimą, žmogaus izoliaciją, būties paradoksalumą.

F. Kafka nepaprastai reikliai vertino savo kūrybą, todėl leido publikuoti tik nedidelę jos dalį. 1908 m. žurnale *Hyperion* pasirodė pirmoji publikacija — aštuoni smulkiosios prozos tekstai. Vėliau išėjo penkios knygelės — „Apmąstymas" (*Betrachtung*, 1913), „Nuosprendis" (*Das Urteil*, 1912—1913), „Kūrikas" (*Der Heizer*, pirmasis romano „Dingęs be žinios" skyrius, 1913), „Metamorfozė" (*Die Verwandlung*, 1915), „Pataisos darbų kolonijoje" (*In der Strafkolonie*, 1919), „Kaimo gydytojas" (*Ein Landarzt*, 1919), „Bado meistras" (*Ein Hungerkünstler*, 1924). Prieš mirtį F. Kafka savo draugui, rašytojui M. Brodui (1884—1968) pavedė sudeginti kitus rankraščius. M. Brodas, suvokdamas F. Kafkos kūrybos reikšmę (jis — vienas pirmųjų F. Kafkos biografų ir interpretatorių), išleido visą savo draugo kūrybinį palikimą. Tai — romanai „Dingęs be žinios" (*Der Verschollene*; kitas pavadinimas — „Amerika"), „Procesas" (*Der Prozeß*), „Pilis" (*Das Schloß*), apsakymai, novelės, parabolės, aforizmai, dienoraščiai, laiškai.

---

[1] *Kafka F.* Briefe an Felice Bauer.— Frankfurt a. M., 1958.— S. 456.

Iki savo ankstyvos mirties F. Kafka nebuvo plačiai žinomas, nors jo specifinį talentą kritikai pastebėjo anksti, o 1915 m. K. Šternheimas F. Kafkai perleido jam paskirtą Fontanės premiją. Bet jau 1925 m. išėjusį „Procesą" deramai įvertino A. Dėblinas, H. Hesė, K. Tucholskis (pastarasis jau 1926 m. F. Kafkos kūrybai išpranašavo didelę ateitį). Tačiau nacionalsocialistinėje Vokietijoje šio žydų tautybės rašytojo kūrinių publikavimas ir tyrinėjimas buvo sustabdytas. Karo metais nukentėjo Prahoje esantis F. Kafkos archyvas, biblioteka, dingo daug laiškų. Mažai liko ir rašytojo gyvenimo liudininkų. Koncentracijos stovykloje žuvo ir trys rašytojo seserys, taip pat jo artima draugė čekė Milena Jesenska.

F. Kafkos kūrybos renesansas prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo. Jo veikalai tuo metu buvo tiriami daugiausia teologiniu bei filosofiniu aspektu. Vakarų Europoje ir Amerikoje F. Kafką ypač išpopuliarino egzistencialistai. A. Kamiu jį pavadino pranašu ir vienu didžiausių epochos rašytojų. Vėliau F. Kafkos kūrybą imta nagrinėti biografiniu, psichoanalitiniu, fenomenologiniu, stilistiniu, sociologiniu ir kitais aspektais. Metodo pasirinkimas čia turi didelę reikšmę. Būdama hermetiška ir daugiaprasmė, F. Kafkos proza teikia galimybių įvairiems aiškinimams, dažnai patiems prieštaringiausiems. Šiuo metu kritinė literatūra apie F. Kafką sunkiai beaprėpiama.

Literatūros tyrinėtojai dažnai reiškia nuomonę, kad F. Kafkos kūrybos neįmanoma aiškinti racionaliomis kategorijomis. Kaip teigia, pavyzdžiui, J. Kobsas, F. Kafka aprašo vien subjektyvias refleksijas, o pasakotojo sąmonė judanti „paradoksaliu ratu". „Geriausius Kafkos kūrinius gaubia paslaptis, ir jie leidžia tik trumpam pažvelgti į šviesą, kuri betgi labiau akina, negu šviečia",— rašo E. Heleris[2]. B. Hilebrandas pastebi, jog F. Kafkos kūriniuose nėra loginio ryšio tarp objektyvios tikrovės ir subjektyvaus personažų pasaulio. F. Kafkos kūrinių meninė perspektyva ir esanti tuo ypatinga, kad jų vidinis pasaulis neadekvatus pragmatiniams tikrovės modeliams[3].

Naujausiuose kritikų darbuose ryškėja tendencija aiškinti F. Kafkos meninį pasaulį kaip psichologinę realybę — personažų mąstymo ir pasaulėjautos išraišką. Pasisakoma už tai, kad nederėtų ieškoti šio rašytojo kūryboje užšifruotų idėjinių ar religinių sistemų ir „versti" jo meninius vaizdus į loginių sąvokų kalbą. Nuplėšdami nuo F. Kafkos tekstų mįslingumo skraistę, mes „sugriausime tai, ko ieškome"[4].

F. Kafka gimė 1883 m. Prahoje. Tėvas Hermanas Kafka buvo kilęs iš Pietų Čekijos provincijos. Persikėlęs į Prahą, jis įsigijo galanterijos par-

---

[2] *Heller E.* Franz Kafka.— München, 1976.— S. 15.

[3] *Hillebrand B.* Theorie des Romans.— München, 1980.— S. 319.

[4] *Žmegač V.* (Hrsg.) Geschichte der deutschen Literatur vom 18 Jh. bis zur Gegenwart. Bd. II/2.— Königstein/Ts., 1985.— S. 462.

duotuvę, vedė pasiturinčio aludario dukterį. Atkakliai dirbdamas, praturtėjo ir didžiavosi savo materialine padėtimi. Tai buvo valdingas, šiurkštus, despotiškas žmogus — absoliuti sūnaus Franco priešingybė. Tėvas norėjo, kad sūnus padarytų solidžią valdininko karjerą. Neįstengdamas pateisinti tėvo lūkesčių, Francas jautėsi nevykėlis ir dėl to labai kentėjo. „Laiške tėvui" (*Brief an den Vater*, 1919; liko neišsiųstas) F. Kafka rašo, kad tėvo vitališkumas, pasitikėjimas savimi, beširdiškumas, pašaipumas, nenoras suprasti tikruosius sūnaus polinkius žeidė jo jautrią dvasią ir ugdė nepilnavertiškumo jausmą. Tėvas F. Kafkai visą gyvenimą buvo „milžiniškas žmogus, <...> paskutinė instancija"[5]. Taigi būsimasis rašytojas jau vaikystėje susidūrė su savotišku autoritariniu režimu, inspiravusiu jo kūrybai temas ir motyvus. Motina, nors ir laikė tėvo pusę, buvo uždaresnės ir subtilesnės prigimties. Iš jos rašytojas paveldėjo „jautrumą, teisingumo jausmą, nerimą"[6].

Viešasis F. Kafkos gyvenimas nebuvo turtingas įvykių, kelionių, permainų. 1893—1901 m. jis mokėsi vokiškoje gimnazijoje, po to Prahos Vokiečių universitete. Iš pradžių studijavo germanistiką, vėliau teisę. 1906 m. baigė studijas, apgynė teisės daktaro disertaciją. Dirbo juridinėse įstaigose, visų ilgiausiai (1908—1922 m. su pertrūkiais) — Darbininkų draudimo agentūroje. Rašė laisvalaikiu ir naktimis.

F. Kafkos santykiai su aplinka buvo itin komplikuoti. Jis gyveno siaubingą dvilypį gyvenimą, kentė didį prieštaravimą tarp savo socialinės egzistencijos ir menininko pašaukimo. Tikrasis gyvenimas jam prasidėdavo už rašomojo stalo. Popieriuje jis išliedavo fantastinius regėjimus, košmariškų sapnų sužadintus ar spontaniškai kylančius vaizdinius.

F. Kafka buvo taktiškas, subtilių, santūrių manierų žmogus, visus žavėjęs originaliu mąstymu, dvasingumu ir nepriekaištinga etika. Mėgo irstytis laiveliu, vaikščioti po mišką, po Prahos apylinkes. Mokėjo ir čekų kalbą, dalyvavo Prahos politinių ir literatūrinių klubų renginiuose. 1909—1913 m. kartu su M. Brodu lankėsi Italijoje, Paryžiuje, Šveicarijoje, Veimare. Tačiau, kaip F. Kafka rašė 1921 m. dienoraštyje, jam tik labai retai pavykdavo peržengti sieną tarp vienatvės ir visuomenės. Svetimas jis jautėsi ne tik šeimoje, ne tik biurokratinėje įstaigoje, bet ir gimtajame mieste. Prahą jis mylėjo, tačiau visą gyvenimą svajojo iš jos pabėgti. F. Kafka — vokiškai kalbantis Prahos žydas — jautėsi gyvenąs trigubame gete: atskirtas nuo gimtosios vokiečių kalbos, izoliuotas nuo čekų kultūros, likęs be žydiškų šaknų. Jo tėvai buvo asimiliavęsi, judaizmą išpažino tik formaliai. O F. Kafka buvo įsitikinęs, jog priklausyti kuriai nors tautai su tvirtomis istorijos, kultūros ir religijos tradicijomis — esminė pilnaverčio žmogaus gyvenimo sąlyga. Tautinio

---

[5] *Kafka F.* Das erzählerische Werk. Bd. I.— Berlin, 1988.— S. 574.

[6] Franz Kafka in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, dargestellt von K. Wagenbach.— Hamburg, 1978.— S. 15.

identiškumo stoką jis jautė kaip universalios nevilties būseną ir egzistencinę tragediją. Šiuos F. Kafkos išgyvenimus sustiprino ir ankstyvąją jo kūrybą žymiai paveikė jo matyti 1910—1911 m. Prahoje vaidinusios Lembergo žydų trupės spektakliai, kuriems buvo būdinga fantazijos, mistikos ir grotesko dermė. Jis susipažino su Rytų žydų legendomis, tradicijomis, chasidizmo (judaizmo atšakos, tikėjimo šaltiniu laikančios jausmą ir ekstazę, per kuriuos kiekvienas žmogus gali susilieti su Dievu) nuostatomis. F. Kafkai atrodė, kad Rytų žydų sąlytis su tautinėmis ištakomis akivaizdesnis ir natūralesnis, o jam, Vakarų Europos žydui, nelemta perimti dvasinės ir istorinės savo tautos patirties. Tiesa, F. Kafka mokėsi hebrajų kalbos, studijavo Senąjį testamentą, skaitė žydų tautosaką, mitus, ketino net persikelti gyventi į Palestiną. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Prahoje sustiprėjo sionizmo sąjūdis, tačiau F. Kafka laikėsi nuošaly nuo jo veiklos. Žmogus Niekieno žemėje — toks jautėsi F. Kafka, tokie personažai būdingi ir jo kūrybai.

Išorinio pasaulio dėsniai, įstatymai, konvencijos kėsinosi į F. Kafkos gyvenimą lyg šiurkšti svetima jėga. Santykiuose su moterimis, to pasaulio atstovėmis, ypač ryškiai atsiskleidė vidinis F. Kafkos prieštaringumas. Viena jo asmenybės pusė siekė įsitvirtinti visuomenėje, o kita šiems mėginimams visomis jėgomis priešinosi. 1912 m. F. Kafka susipažino su berlyniete tarnautoja Felice Bauer. Jis suprato, kad ryšys su Felice sutvirtintų jo gyvenimo pamatus, tačiau baimė ir vienatvės troškimas grasė jį nuo vedybų. Dukart (1914 ir 1917 m.) įvyko jų sužadėtuvės, abukart jos iširo. Šiais dramatiškais apsisprendimo metais rašytojas įsitikino, jog jis neskirtas šeimai: „Visa, kas nėra literatūra, man kelia neapykantą“[7].

Pirmojo pasaulinio karo metais F. Kafka nuo karo tarnybos buvo atleistas. 1917 m. jam pripažinta plaučių tuberkuliozė. Skausmas, kančia, mirtis, kuriuos jis dažnai vaizdavo savo kūriniuose, tapo gyvenimo realybe. Tačiau liga jį atpalaidavo nuo vedybų su Felice ir laikinai nuo tarnybos naštos. 1919 m. F. Kafka susižadėjo su sinagogos tarno dukteria Julija Vorycek. Bet vedyboms nepritarė jo tėvas, ir kitais metais sužadėtiniai išsiskyrė. Po to F. Kafka ištisus mėnesius leido įvairiose sanatorijose, dažnai viešėjo pas mylimą seserį Otlą. 1920 m. pradėjo susirašinėti su žurnaliste Milena Jesenska-Polak, kuri vertė jo kūrinius į čekų kalbą. Pažintis su šia žavia, gyvybinga, intelektualia moterimi jam sužadino gilų jausmą. Tačiau F. Kafka vėl blaškėsi tarp aistros ir baimės. Milena gerai perprato rašytojo asmenybę: „Jis neturi nė menkiausio prieglobsčio. Jo tyko pavojus visur, kur kiti saugūs. Jis — lyg nuogas tarp apsirengusių“[8].

Nujausdamas artėjančią mirtį, rašytojas troško kuo intensyviau pajusti vidinę būtį: „Laikrodžiai rodo skirtingą laiką, vidinis laikas lekia demonišku

[7] *Kafka F.* Tagebücher 1910—1923.— Frankfurt a. M., 1986.— S. 195.

[8] Franz Kafka in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, dargestellt von Wagenbach K.— Hamburg, 1978.— S. 126.

<...> tempu, išorinis užsikirsdamas suka įprastą ratą“[9]. 1923 m. F. Kafka nuvyko į Baltijos pajūrį, į Miurico kurortą, ir ten susipažino su chasidizmo tradicijomis išauklėta dvidešimtmete Dora Diamant. Tai buvo paskutinis jo gyvenimo šviesulys. Kartu jie persikėlė į Berlyną, kur rašytojas pasijuto laisvu žmogumi, lyg pabėgęs nuo persekiotojų... Liga progresavo. F. Kafka dar gydėsi Vienos universiteto klinikoje, Kyrlingo sanatorijoje. Čia ir mirė 1924 m. Palaidotas Prahos Strašnico žydų kapinėse.

F. Kafka buvo literatūrinio gyvenimo autsaideris. Nemėgo jis ir aiškinti savo estetinių pažiūrų. „Aš visai nesidomiu literatūra,— rašė jis Felicei,— aš pats — literatūra“[10]. Toks kategoriškas tvirtinimas, žinoma, nereiškia, kad F. Kafka ignoravo kitų autorių kūrybą. Labiausiai jis domėjosi tais rašytojais, kurių kūryboje ir gyvenime juto giminingą dvasią. H. fon Kleistas, F. Grilparceris, G. Floberas ir F. Dostojevskis traukė F. Kafką savo tragiška pasaulėjauta, etiniu maksimalizmu, sugebėjimu atskleisti iracionalias žmogaus sąmonės gelmes. Reikšmingą įtaką jam turėjo S. Kjerkegoro filosofija, su kuria jį sieja kraštutinis individualizmas, egzistencinė ironija, dėmesys būties, vienatvės, kaltės, kančios problemoms. Tačiau egzistencialistai — nuo S. Kjerkegoro iki Ž. P. Sartro — individą traktuoja kaip asmenybę be konkrečios istorinės aplinkos, o F. Kafkos herojai yra suformuoti tam tikrų socialinių ir istorinių sąlygų. Jo pasaulėvaizdį formavo taip pat A. Šopenhauerio, F. Nyčės, F. Brentano idėjos, Z. Froido psichoanalizė. Pažymėtina, kad F. Kafką domino ne socialinės, psichologinės, emocinės kolizijos, o filosofiniai, etiniai ir metafiziniai būties aspektai.

Nusakyti F. Kafkos kūrybos metodą nelengva. Jis buvo ekspresionistų amžininkas. Karo išvakarėse susiformavęs ekspresionizmo menas — skausmingas, egzaltuotas kūrėjo sielos šauksmas — išreiškė tragišką jaunosios kartos jauseną, pasaulio susvetimėjimą ir deformaciją. Ekspresionistai dažnai vaizdavo patologiškas būsenas, pasąmonės reiškinius, žiaurius instinktus (A. Dėblino „Pienės nužudymas“, G. Heimo „Vagis“ ir kt.). Dvasinė ir estetinė ekspresionistų pozicija iš dalies gimininga F. Kafkai, tačiau patosas, retorika, egzaltacija jam, „fanatiškam analitikui“ (K. Hermsdorfas), svetimi. Be to, ekspresionistai tikėjo „geru žmogumi“, kūrė visuotinės žmonių brolybės viziją, o F. Kafkos vaizduojamas pasaulis neturi ateities. Jo kūryboje galima įžvelgti ryšių ir su romantizmu, ir su realizmu bei natūralizmu, nors, naudodamas šių srovių poetiką, jis siekė visai kitų tikslų. Siurrealistai F. Kafką taip pat laikė vienu iš savo pirmtakų. *Ecriture automatique* („automatiškas rašymas“) buvo būdingas F. Kafkai, o jo įsitikinimas, jog svarbiausias kūrybos objektas yra vidinis gyvenimas, svajingas sapnų ir vizijų pasaulis, atitinka A. Bretono „Pirmajame siurrealizmo manifeste“ (1924) išdėstytą „absoliučios realybės“ sampratą.

---

[9] *Kafka F.* Tagebücher 1910—1923.— Frankfurt a. M., 1986.— S. 345.

[10] *Kafka F.* Briefe an Felice Bauer.— Frankfurt a. M., 1958.— S. 444.

Esminis F. Kafkos meninis principas — subjektyviojo pasaulio pirmumas prieš empirinę tikrovę. Pasaulis, anot rašytojo, glūdįs jame pačiame (tuo F. Kafka artimas romantikams, ypač Novaliui): „Tau nebūtina eiti iš namų. Taigi sėdėk ir toliau prie savo stalo ir lauk. Nebūtina net laukti: sėdėk tylus ir vienišas. Pasaulis pats pas tave ateis, kad nuplėštum nuo jo kaukę“[11]. Tikrovės reiškinius jis leido per savo sąmonės prizmę, regėdamas keisčiausias jų kombinacijas ir alogiškus ryšius. Tačiau šis subjektyvių vaizdinių pasaulis F. Kafkos prozoje kelia objektyvumo, šaltumo ir svetimumo įspūdį. F. Kafka nesiekė tiksliai perteikti tikrovės, kaip realistai ar natūralistai, o bandė sukurti tokį vaizdą, kuriame „gyvenimas būtų parodytas su natūraliais puolimais ir pakilimais ir suvokiamas kaip niekas, kaip sapnas, kaip plevenimas“[12]. Šiais žodžiais rašytojas tiksliai apibrėžė esminę savo meninio mąstymo ypatybę. Jo kuriamas vaizdas turi realią substanciją ir ryškius kontūrus, tačiau tas preciziškumas apgaulingas, nes proporcijos ir santykiai neatitinka empirinės tikrovės parametrų. Rašytojo pasaulis slogus, apgaulingas, jam trūksta erdvės, konkrečių vietos ir laiko orientyrų. Todėl E. Helerio vartojamas terminas „fantastinis realizmas“ gana taikliai nusako kūrybinį F. Kafkos metodą[13].

Literatūra F. Kafkai buvo absoliučios tiesos išraiška. Ši tiesa, anot jo, gimstanti kūrybinio proceso metu, kai rašytojo plunksną pradedą valdyti „tikresni jausmai“. Rašė jis be išankstinio plano, spontaniškai, pasikliaudamas įkvėpimu. Kūryba jam buvo netikėtų vizijų išsiliejimas, savaiminga idėjų, vaizdų, motyvų kaita. Pasaulis, įkvėpimo valandą atsiveriantis genijui, esąs naujoji, tikroji realybė. „Mūsų mėnas,— teigė F. Kafka,— yra tiesos apakinta būtis“[14].

F. Kafkos kūryba yra tarsi vienalytis ciklas, kurio atskiras dalis vienija bendros temos, problemos ir idėjos. Apsakymuose, novelėse, romanuose rašytojas įvairiais aspektais gvildena pažinimo, ieškojimo, tiesos, kūrybos, kovos, bausmės ir valdžios problemas. Tai yra ir atraminiai jo pasaulėjautos taškai.

Ankstyvoji F. Kafkos proza gimė iš savianalizės, refleksijų ir betarpiškų tikrovės stebėjimų. Patį pirmąjį (iš išlikusių) kūrinį — novelę „Kovos aprašymas“ (*Beschreibung eines Kampfes*, 1904—1906) galima laikyti autoriaus asmenybės studija. Pasakotojas (F. Kafkos *alter ego*) savo būseną apibūdina kaip „jūros ligą ant tvirtos žemės“. Jo santykiai su aplinkiniais žmo-

---

[11] *Kafka F.* Das erzählerische Werk, Bd. 1.— Berlin, 1988.— S. 386.

[12] Ibid.— S. 388.

[13] *Heller E.* Franz Kafka.— München, 1976.— S. 40.

[14] *Kafka F.* Das erzählerische Werk, Bd. 1.— Berlin, 1988.— S. 379.

nėmis, ypač su moterimis, gerokai sutrikę. Pasakotojo priešybė — „pažįstamas“, kuris, atvirkščiai, moters meilėje patiria jausmo pilnatvę.

„Apmąstymo“ ciklo pagrindinę mintį galima nusakyti parabolės „Keleivis“ (*Der Fahrgast*) žodžiais: „Aš stoviu ant elektrinio traukinio platformos ir visai nežinau, kokia mano vieta pasaulyje, šiame mieste, šeimoje“[15]. Charakteringa pasakotojo ir kitų veikėjų būsena — vienatvė, nuovargis, bejėgiškumas, baimė dėl ateities, nesugebėjimas bendrauti su aplinkiniais. Pasaulio nestabilumas, prieštaravimas tarp norų ir realybės, regimybės ir tikrovės paraboliniais vaizdais perteikiamas miniatiūrose „Noras tapti indėnu“ (*Wunsch, Indianer zu werden*), „Medžiai“ (*Die Bäume*). „Mintys apie arklių lenktynių nugalėtojus“ ir „Bėgantys pro šalį“ (*Zum Nachdenken für Herrenreiter, Die Vorüberlaufenden*) deklaruoja pasyvumą, negatyvią gyvenimo programą.

Jau ankstyvojoje prozoje išryškėja būdingas F. Kafkos stiliaus bruožas: netikėtas, be jokių komentarų išorinės tikrovės perėjimas į vidinę, realaus veiksmo perėjimas į fantastinį. Jo kūryboje nerasime realistinei literatūrai būdingo psichologinio veikėjų elgesio motyvavimo bei pozityvistinio tikrovės aiškinimo. Jis sąmoningai sutrauko ryšius tarp fakto ir prasmės. Atskleisti tą prasmę dažnai įmanoma tik bendrame rašytojo kūrybos, gyvenimo ir pasaulėvaizdžio kontekste.

Tačiau F. Kafka dar naudoja ir tradicines raiškos priemones — išsamią ekspoziciją, lyriškus aprašymus, emocinį epitetą ar palyginimą. Kafkiškąją negatyvumo atmosferą čia praskaidrina dvasinio atokvėpio, ramybės ir susimąstymo būsenos. Pats rašytojas šiuos kūrinėlius vadino „šviesos žvilgsniais į begalinę painiavą“[16].

1912 m. F. Kafkos kūrybinėje biografijoje įvyksta lūžis: per vieną naktį parašęs „Nuosprendį“, jis pajunta atradęs savą, individualų meninį pasaulį. Bausmės tema jungia šią novelę su vėliau parašytomis — „Metamorfoze“ ir „Pataisos darbų kolonijoje“.

Šiose novelėse vaizduojami įvykiai nežmoniškai žiaurūs ir netikėti. „Nuosprendyje“ tėvas pasmerkia mirti savo sūnų, „Metamorfozės“ herojus vieną rytą pasijunta pavirtęs baisingu vabalu ir po kiek laiko miršta, visų apleistas ir žaizdotas, o „Pataisos darbų kolonijoje“ keliautojas tampa barbariškos egzekucijos liudininku.

Kaltės ir bausmės samprata F. Kafkos kūriniuose gana savotiška. Ją formavo pats rašytojo gyvenimas bei literatūriniai įspūdžiai. Iš F. Kafkos dienoraščių ir laiškų matome, kad jis buvo linkęs gyvenimo realijas versti į teismo kalbą. „Laiške tėvui“ gausu tokių metaforų: „teisėjas“, „teismas“,

---

[15] Ibid.— S. 90.

[16] Žr.: *Binder H.* Kafka — Kommentar zu sämtlichen Erzählungen.— München, 1975.— S. 121.

„nuosprendis“, „kaltė“ ir pan. Susižiedavęs su Felice, F. Kafka pasijautė nusikaltęs, išdavęs šeimą. Dienoraštyje jis užrašė: „Grįžau iš Berlyno. Buvau surištas lyg nusikaltėlis. Betrūko tik, kad mane su tikromis grandinėmis būtų pasodinę į kampą ir priešais pastatę žandarus. <...> Ir tai buvo mano sužadėtuvės“[17].

Žmogaus kaltė F. Kafkos kūryboje dažniausiai iškyla kaip fatališka būtinybė. Kaip akcentuoja E. Heleris, tai A. Šopenhauerio pažiūrų atgarsis: pasak A. Šopenhauerio, kiekvienas žmogus, siekiantis įtvirtinti savo valią, yra kaltas *a priori*. „Pataisos darbų kolonijoje“ karininkas keliautojui sako: „Kaltė visuomet neabejotina“. Iškeldamas savo asmeninius siekius aukščiau universalios valios, individas pažeidžia pirmykštę pasaulio harmoniją ir vientisumą[18].

Kaltės ir bausmės temai F. Kafkos kūryboje turėjo įtakos F. Dostojevskio romanai „Nusikaltimas ir bausmė“, „Antrininkas“, laiškai iš tremties, taip pat Prahoje vykę teismų posėdžiai, kuriuose rašytojas dažnai dalyvaudavo kaip juristas. Domėjimąsi kalte, kančia ir bausme lėmė ir individuali F. Kafkos psichika, pernelyg didelis jautrumas, polinkis į mazochizmą, liguisti vaizdiniai. Jaunystėje jis puoselėjo mintį apie savižudybę, dažnai vaizdavosi esąs fiziškai kankinamas. Todėl artimas jam pasirodė netgi pornografinės, sadistinės pakraipos prancūzų rašytojo O. Mirbo romanas „Kančių sodas“ (*Le Jardin des Supplices*, 1899), kuris, kaip nurodė H. Binderis, buvo tiesioginis novelės „Pataisos darbų kolonijoje“ įkvėpėjas[19].

„Nuosprendžio“ ir „Metamorfozės“ herojų tarsi tyko grėsminga likimo jėga, sunaikinanti juos morališkai ir fiziškai. Šią jėgą abiejose novelėse įkūnija tėvas. Plėtojama kovos tema: sūnus varžosi su tėvu dėl autoriteto ir realios valdžios šeimoje. Georgo Bendemano tėvas („Nuosprendis“) sukyla prieš sūnų, savo rankose jau tvirtai laikantį firmą ir ketinantį tapti šeimos galva, perimti tėvo funkcijas. Senas ir paliegęs tėvas staiga įgauna demoniškos jėgos ir mistinės didybės. Gregorui („Metamorfozė“), žlugus kadaise tėvo firmai, teko pareiga išlaikyti visą šeimą, o štai dabar jie pasikeičia vaidmenimis: jaunas, energingas sūnus pasmerktas pasyviai, niekingai egzistencijai, o tėvas, anksčiau per dienas gulėdavęs lovoje, dabar nebeatpažįstamas: „...jis visas atsitiesęs, <...> juodos akys iš po vešlių antakių žvelgia žvaliai ir įdėmiai“.

Tačiau šiuose F. Kafkos kūriniuose atsiveria ir daugiau semantinių klodų. Tuo jie skiriasi nuo ekspresionistų (V. Hazenklėverio ir kt.) dramų, kur sūnus idealizuojamas kaip kovotojas už naują savo kartos moralę. F. Kafkos

---

[17] *Kafka F.* Tagebücher 1910—1923.— Frankfurt a. M., 1986.— S. 240.

[18] *Heller E.* Franz Kafka.— München, 1976.— S. 30—32.

[19] *Binder H.* Kafka — Kommentar zu sämtlichen Erzählungen.— München, 1975.— S. 174—181.

herojus yra ne idėjinio, o metafizinio plano žmogus. Jis junta stiprią mirties ir susinaikinimo trauką. Aforizmuose F. Kafka teigia: „Pirmasis prasidedančio suvokimo ženklas yra noras mirti“[20]. Georgas godžiai bėga į mirtį. Bausmės akivaizdoje jis tarsi praregi, aiškiai išvysta Rusijoje gyvenantį nelaimingą savo draugą, t.y. jame prabunda lig tol slopintas sąžinės ir vidinės pareigos balsas. „Pataisos darbų kolonijoje“ karininkas sako, kad bausmės vykdymo metu nuteistajam ateina praregėjimas: „Koks jis tylus pasidaro tą valandą! <...> Viskas prasideda nuo akių. Nuo jų prašviesėjimas išplinta po visą veidą“.

Likimo smūgius „Nuosprendžio“ ir „Metamorfozės“ herojai sutinka itin nuolankiai. Begalinis atsidavimas, kentėjimas dėl aukštesnio tikslo, visiškas egoizmo nuslopinimas savyje — svarbiausi ir paties rašytojo etikos principai: „Nusižeminimas (*Demut*) — tvirčiausia bendravimo su kitais žmonėmis prielaida“[21].

F. Kafka pripažino, jog, rašydamas „Nuosprendį“, galvojo apie Z. Froidą. Georgas vienu metu pajunta norą, kad krisdamas tėvas užsimuštų. Tačiau novelės pabaigoje, šokdamas į upę, Georgas sušunka: „Mieli tėveliai, vis dėlto aš jus visada mylėjau!“ R. Haimanas tai traktuoja kaip „atvirkštinio Edipo komplekso“ išraišką: tėvo sadizmas Georgui sukeliąs kūnišką susijaudinimą[22].

Ar šie herojai yra vien bejėgės aukos? Juk Georgas apleidžia tėvą, o draugui, užuot atvėręs širdį, rašo pusiau tiesą. Bet ar tai pretekstas mirties nuosprendžiui? F. Kafka savo personažams taiko ne įprastos, kasdienės moralės, o aukštesniojo, absoliutaus žmogiškumo ir etinio maksimalizmo kriterijus. „Metamorfozėje“ ironizuojamas miesčioniškas Zamzų šeimos gyvenimas. Galima daryti išvadą: žmogus, nesiekiantis tobulėti ir pakilti aukščiau kasdienybės, lieka augalo ar gyvūno stadijoje. Todėl Gregoro pavirtimas vabalu aiškintinas ir kaip primityvios vegetacijos metafora.

Animalistiniai motyvai taip pat būdingi F. Kafkos kūrybai (jų užuomazgas randame jau ankstyvoje novelėje „Pasiruošimas vestuvėms kaime“). „Bėgimas“ į žvėrį, paukštį, vabzdį — kraštutinė herojų nesugebėjimo prisitaikyti prie aplinkos išraiška. Žvėris F. Kafkos kūryboje yra savotiškas žmogaus antrininkas arba jo esmės tąsa ir materializacija. Pats rašytojas save dažnai identifikavo su kokiu nors gyvūnu. „Laiške tėvui“ jis prisimena tėvo įprotį plūsti aplinkinius, vadinant juos parazitais ir šunimis. Jo tekstuose gausu palyginimų, kuriais žmonės gretinami su vorais, lapėmis, žebenkštimis ir pan.

Ir „Nuosprendžio“, ir „Metamorfozės“ veiksmas, nepaisant šokiruojančio tikrovės ir fantazijos derinio, yra kondensuotas, nuoseklus ir psichologiškai

---

[20] *Kafka F.* Das erzählerische Werk, Bd. I.— Berlin, 1988.— S. 375.

[21] Ibid.— S. 385.

[22] *Haymann R.* Franz Kafka. Sein Leben, sein Werk, seine Welt.— München, 1986.— S. 7—12.

vientisas. Įvykiai vaizduojami iš pagrindinių veikėjų regėjimo taško. Autorius objektyvizuoja jų individualios sąmonės veiklą, todėl neaišku, kur yra riba tarp tikrovės ir vidinių vaizdinių. Juk visą „Metamorfozės" istoriją galima laikyti herojaus sapnu, kliedesiu, fantasmagorija. Rašytojas nekomentuoja herojaus būsenų ir minčių, o pareiškia jas konkrečiu veiksmu, judesiu, preciziška detale. Šių kūrinių poetika artima dramos ar kino menui. F. Kafka siekė, kad literatūros kūrinyje visi elementai būtų organiškai susiję tarpusavy, kad būtų pateikti tik esminiai, pagrindinį įvykį nušviečiantys dalykai. H. Binderis teigia, kad „Nuosprendžio" kompozicijos ašis — nuoseklus Georgo sąmonės irimas, jo asmenybės griuvimas, pasireiškiantis sustingusių akių žvilgsniu, perkreiptu veidu, grimasomis. Pasakotojas čia ironiškai vertina personažų veiksmus, laikyseną, pažinimo lygį. Beprotiški, ekscentriški F. Kafkos personažai panašūs, anot K. Veinbergo, į *commedia dell'arte* veikėjus [23]. Vienas F. Kafkos meninio pasaulio polius yra tragizmas, kitas — negailestinga ironija.

Romanuose „Dingęs be žinios" ir „Procesas" kaltės ir bausmės tema jungiama su asmenybės raidos, pažinimo ir tiesos ieškojimo problemomis. Čia taip pat iškeliamas pasaulio iracionalumas ir priešiškumas žmogui. Nors Karlas Rosmanas („Dingęs be žinios") turi išsigelbėjimo viltį ir po nepavykusių bandymų įsitvirtinti nesvetingoje Amerikoje išvyksta į paslaptingą Oklahomos teatrą, tačiau tai greičiau kelionė į nežinią ir nebūtį.

Tragiška baigtis ištinka ir solidų banko tarnautoją Jozefą K. („Procesas"). Šiam veikėjui neaišku, kuo jis nusikaltęs, tačiau teismas rezga jam vis grėsmingesnes pinkles. Galų gale Jozefas K. įsisąmonina, kad jam nelemta sulaukti išteisinimo. Po metų nuo arešto dienos Jozefui K. įvykdoma mirties bausmė.

Raktu į romano prasmę galėtų būti kapeliono papasakota legenda apie sodietį, metų metus laukiantį leidimo įeiti į Įstatymo buveinę. Prieš mirtį jis sužino, kad kiekvienas žmogus turi atskirą įėjimą, t.y. kad tikrasis teismas yra vidinis. Čia galioja aukštesniojo, maksimalaus žmogiškumo principai.

Ar Jozefas K. jiems paklūsta? Šia prasme jam, kaip ir Georgui Bendemanui, trūksta vidinės šilumos ir nuoširdumo. Jo santykiai su aplinka formalūs, moterys (Elza, Biurstner) jam yra vien seksualiniai objektai. Bedvasės erotikos simbolis yra Lenė, kurios rankos plaštaka panaši į sirenos, o veidas — kaip lėlės, kaip marionetės. Jozefas K.— beaistris žmogus, nesugebantis natūraliai nei džiaugtis, nei kentėti. Aplinkiniai žmonės jam — visų pirma priemonė savo tikslui pasiekti, t.y. teisėjams paveikti. Teismas vaizduojamas kaip klastinga, vaiduokliška įstaiga, kaip negailestinga žmonių valdymo ir naikinimo mašina. Jis įsikūręs apleistame kvartale, varganose palėpėse, troškiuose užkaboriuose. „Kur teisėjas, kurio jis nė karto nematė? Kur aukštasis teismas, kurio jis niekada nepasiekė?" Šie Jozefo K. klausimai lieka be atsako.

---

[23] *Weinberg K.* Kafkas Dichtungen.— Bern/München, 1963.— S. 29.

Romane reiškiama mintis, kad viską reikia laikyti tiesa ir būtinybe. Anksčiau aptartose novelėse pavaizduotą dvasios atsivėrimą ir nuskaidrėjimą „Procese" atitinka šviesos įvaizdis. Sodietis tamsoje „aiškiai mato spindesį, nepaliaujamai trykštantį pro Įstatymo duris". Jozefo K. egzekucijos sceną taip pat gaubia įstabi „mėnesiena, tokia natūrali ir rami, kokia nebūna jokia kita šviesa". Toks Įstatymo ir teismo idėjos įprasminimas leidžia jį laikyti aukštesne, nepasiekiama jėga, universalia instancija.

Romane autoriaus-pasakotojo kalba pinasi su vidine personažų kalba. Skaitytojas gali sutrikti: ar visa tai „iš tikrųjų" įvyko, ar tik „prisisapnavo" herojui? Gal šis procesas — tik neurasteniški įsibaiminusio herojaus svaičiojimai? Suvaidintas savęs baudimas? Juk Jozefas K. painiojasi pats savyje. F. Kafkos tiesa sklando toli, virš visų jo herojų „K." sąmonės horizontų, tačiau jo kūrinių potekstėje slypi aliuzija į tos tiesos egzistavimą. Apeliuojama ir į vidines žmogaus savybes — žmogus turįs įveikti savo nežinojimą ir ribotumą ir pakilti virš pasaulyje viešpataujančio absurdo ir blogio.

Rinkinyje „Kaimo gydytojas", taip pat 1916—1917 ir 1920—1922 metų apsakymuose, novelėse, miniatiūrose bei parabolėse F. Kafka įtaigiai ir savitai atskleidžia laikmečio dvasią. Rašytojui čia rūpi nebe bausti herojų, o etiniu ir egzistenciniu požiūriu išreikšti XX a. žmogaus situaciją. Šį posūkį lėmė ir išoriniai faktoriai, ypač pasaulinis karas, kurį F. Kafka išgyveno kaip žmonijos katastrofą. Iširus Austrijos-Vengrijos imperijai, Prahoje jis pasijunta dar svetimesnis. Šiuo metu jis taip pat domisi sociologiniais veikalais apie žydų gyvenimą Vakarų Europoje. Izoliuotumo ir grėsmės pojūtis stiprėja.

Pasaulis čia vaizduojamas kaip netikrumo, absurdo ir tamsos viešpatija. Šio absurdo pavyzdžiu galėtų būti Odradekas novelėje „Namų šeimininko rūpestis" (*Die Sorge des Hausvaters*) — maža, keista, judri pabaisa, kuri neturi paskirties, bet savo buvimu griauna namų tvarką, kelia chaosą. Į F. Kafkos meninį akiratį patenka žvėrių, daiktų pasaulis, istorija ir mitas. Siužetinės situacijos grindžiamos paradoksu, netikėtu palyginimu, fantastiniais ir siurrealistiniais vaizdais. Literatūrinė forma tampa dar uždaresnė ir lakoniškesnė. F. Kafka redukuoja pasakojimą, sąmoningai išleidžia logines jungtis. Tačiau tai, kas absurdiška ir neįtikėtina, pateikiama kaip tikra ir neišvengiama. „Vienintelis žemiškas dalykas yra tik konkreti, krištolinio skaidrumo kalba"[24]. F. Kafkos meninis vaizdas — daugiareikšmis, su niekuo nepalyginamas, be išorinės dekoracijos. Šalia siužetinių novelių randame ir specifinį F. Kafkos prozos žanrą, artimą parabolei ir aforizmui: „Traukinio keleiviai" (*Eisenbahnreisende*), „Naktį" (*Nachts*), „Sukutis" (*Der Kreisel*) ir kt. Čia autorius pasireiškia kaip mąstytojas, kritinis moralistas, abstrakčių egzistencinių modelių kūrėjas.

---

[24] *Lennartz F.* Deutsche Schriftsteller des 20. Jh. im Spiegel der Kritik, Bd. 2.— Stuttgart, 1984.— S. 879.

Dominuojantis šių novelių ir apsakymų tipas — žmogus, praradęs natūralų ryšį su savo istorinėmis ištakomis ir netekęs dvasinių orientyrų. „Niekas neparodo krypties",— sakoma „Naujajame advokate" (*Der neue Advokat*). Čia istorinė reminiscencija sulydyta su tikrovišku vaizdu. Bucefalas — Aleksandro Makedoniečio žirgo vardas. Toji epocha F. Kafkai buvo senojo pasaulio galybės ir dvasios simbolis. Naujųjų laikų Bucefalas — advokatas biurokratas — niekam nereikalingas, jam nelemta įvykdyti istorinės misijos ir pertvarkyti pasaulio. Novelėje „Kaimo gydytojas" (*Ein Landarzt*) epochos krizę simbolizuoja žaizda berniuko kūne, pasaulio svetimumą ir atšiaurumą — šaltis ir sniegas. Novelėje svarbus atsakomybės motyvas. Herojus veržiasi vykdyti savo profesinę pareigą, bet drauge turi paaukoti savo tarnaitę. Jis susiduria su neteisybe ir grubumu. Šiame kūrinyje į ištisinį pasąmonės srautą įsilieja vizija, chasidų legendų motyvai. Laisvai jungiami skirtingi laiko ir erdvės lygmenys. „Kaimo gydytojas" — vienas poetiškiausių siurrealistinio F. Kafkos pasakojimo pavyzdžių.

Rašytojas taip pat byloja apie žmogaus prigimtyje glūdintį egoizmą, pavydą, karingumą („Miesto herbas" [*Das Stadtwappen*]), apie fatališką žmogaus bejėgiškumą siekiant tikslo („Imperatoriaus žinia" [*Eine kaiserliche Botschaft*]; „Artimiausias kaimas" [*Das nächste Dorf*]), apie jo sielos pasyvumą ir socialinio gyvenimo šablonų poveikį, trukdantį atskirti tikrovę nuo regimybės („Galerijoje" [*Auf der Galerie*]). Gal todėl ir poetizuojamas tolimų dykumų gyventojas šakalas („Šakalai ir arabai" [*Schakale und Araber*]). Nepaisydami žiauraus arabų elgesio (F. Kafkos kūryboje dažnai pasitaikantis botago įvaizdis simbolizuoja prievartą ir žiaurumą), šakalai siekia pagrįsti savo egzistenciją ir apginti vidinę tiesą. Tos vidinės tiesos neturi „Pranešimo akademijai" (*Ein Bericht für eine Akademie*) personažas Raudonasis Pėteris. Tai — beždžionė-žmogus, perėjęs netrumpą ir varginantį „auklėjimo" etapą. Bet ko vertos buvo tos pastangos? Kaip ir „Šakaluose ir arabuose", žvėrių pasaulis čia mažne „žmogiškas". Bet šio herojaus esmės neįmanoma nusakyti. M. Brodas šią novelę pavadino genialia satyra, vaizduojančia Vakarų žydų asimiliaciją. Panašiai problemai skirta ir fantastinė novelė „Medžiotojas Grakchas" (*Der Jäger Gracchus*). Perfrazuodamas legendinius („skrajojantis olandas"), folklorinius bei literatūrinius (E.T.A. Hofmanas, H. Heinė) motyvus, F. Kafka vaizdžiai perteikė tragediją asmenybės, negalinčios nei prasmingai gyventi, nei natūraliai atsisveikinti su šiuo pasauliu. Grakcho mirties laivas be paliovos skrodžia žemiškus vandenis, jo neišganyta siela pasmerkta amžinoms klajonėms. Medžiotojo Grakcho kaltė — grynai metafizinė. F. Kafka sukuria gūdžią, nihilistinę nuotaiką. Grakchas — tipiškas jo personažas, nes pagrindinis jo tikslas, kaip pastebi K. Veinbergas, yra ne pats gyvenimas, o siekimas panaikinti jį lydintį prakeikimą. Novelėje F. Kafka apibendrino ir savo paties egzistencinę patirtį: negalėjimas visiškai atsiduoti kūrybai jam prilygo mirčiai. Užuomina į tai yra ir personažo vardas: italų k. žodis *gracchio* („kuosa") atitinka čekų *kavka* (tokia ir čekiška autoriaus pavardės

forma). Taip pat ir kituose kūriniuose F. Kafka personažų pavardėmis ar inicialais dažnai užšifruoja savo paties pavardę.

Novelėje „Tiltas" (*Die Brücke*) žmogus-tiltas taip pat jungia du krantus: žemiškąjį gyvenimą ir amžinybę. Tiltą galima aiškinti ir kaip menininko simbolį, nes meno misija yra tiesti ryšį tarp realybės ir idealybės. Ši parabolė siejasi su vėlyvosiomis, 1922—1924 m. novelėmis, kuriose dominuoja menininko gyvenimo prasmės problema. F. Kafka parodo, kad menininko egzistencija — tarsi kybojimas virš bedugnės. Norėdamas pažvelgti į praeivį, tiltas pasisuka ir krenta žemyn. Šioje parabolėje autorius atskleidžia destruktyvią savistabos pusę, pražūtingą ir žmogui, ir menininkui[25].

Kad ir kokiais aspektais F. Kafka vaizduotų pasaulį, šis visados atsiveria vien negatyviomis pusėmis. Jį gaubia šaltis, naktis ir beprasmybė. Groteskiškos, fantastinės, vaiduokliškos būtybės simbolizuoja deformuotą tikrovę, esmės, tikslo ir identiškumo netekimą.

Romaną „Pilis" F. Kafka rašė perimtas depresijos, sukrėstas išsiskyrimo su Milena. Todėl šį kūrinį ne vienas kritikas interpretuoja ir kaip nelaimingos rašytojo meilės Milenai metaforą. Šia prasme „Pilis" būtų dar vienas įdomus rašytojo autobiografijos dokumentas. Tačiau romano pasaulis kartu ir savarankiškas, unikalus, daugiaprasmis.

Iš toli atvykęs matininkas K. septynias paras praleidžia kaime ir atkakliai bando patekti į pilį. Tarp herojaus ir paslaptingosios pilies atsiranda keistos įtampos laukas, kuriame vyksta, atrodytų, beprasmiška ir absurdiška jų kova. M. Brodo tvirtinimu, romanas turėjo baigtis herojaus jėgų išsekimu ir mirtimi. Prieš mirtį iš pilies ateis žinia, jog K. leidžiama pasilikti kaime. Taigi, nors ir pavėluotai, K. turėjo sulaukti bent dalinio atlygio.

K. atvykimo ir veiksmų tikslas nėra aiškiai ir konkrečiai apibrėžtas. Pradžios variante K. aiškina kambarinei: „Prieš mane sunki užduotis, ir aš jai paskirsiu visą savo gyvenimą". Toliau K. sako: „Aš atvykau čia kovoti"[26]. Apie kokią gi kovą kalba K.? Ar jis jau iš anksto žino savo priešininką? Kas laukia K. pilyje? Skaitytojas turbūt nujaučia, kad K. rūpi daugiau nei gauti leidimą dirbti matininko darbą. Kaip teisingai pastebi H. Svanderis, kelionė F. Kafkos kūryboje visuomet ženklina dvasinius ieškojimus[27]. Verta įsigilinti ir į K. priešistorę. Žvelgdamas į pilį, jis prisimena savo gimtinę, kur bažnyčia ir kiti pastatai sudarė prasmingą ir harmoningą visumą. O čia žemi, aptriušę, lyg negyvi pilies trobesiai jam kelia beprotybės, laikinumo, irimo įspūdį. Gal todėl jis pasijunta pajėgus mesti iššūkį piliai ir kovoti iki galo? Juk jis atmeta

---

[25] *Binder H.* Kafka — Kommentar zu sämtlichen Erzählungen.— München, 1975.— S. 193.

[26] *Kafka F.* Das Schloβ.— Frankfurt a. M., 1986.— S. 302.

[27] *Swander H.* Zu Kafkas „Schloβ" // Interpretationen. Deutsche Romane von Grimmelshausen bis Musil.— Frankfurt a. M., 1966.— S. 285—287.

Frydos pasiūlymą iškeliauti iš kaimo. Visos jo mintys, veiksmai, reakcijos nukreiptos į pilį. Šio uždavinio nekonkretumas ir verčia tyrinėtojus ieškoti transcendentinių ir perkeltinių romano prasmių. M. Brodas, pavyzdžiui, pilį aiškina kaip Dievo malonę[28]. V.H. Zokelis sako, kad pilis yra simbolinis tėvo paveikslas, reikšmingas visoje F. Kafkos kūryboje[29]. K.H. Filipis, remdamasis F. Kafkos žmogaus koncepcija, tvirtina, jog herojus K. ženklina naujosios epochos dvasios ir mąstymo krizę: formalia prasme žmogus dar išlaikęs metafizinių tradicijų bei religinio mąstymo struktūras, tačiau praradęs patį tikėjimo objektą[30].

Realusis romano veiksmas daug žemiškesnis. Norėdamas patekti į pilį, K. turi pralaužti užburtą biurokratinių procedūrų ratą. Rašytojas negailestingai demaskuoja bedvasio ir anoniminio pilies aparato veiklą. Pilies kanceliarijos egzistuoja ne tam, kad palaikytų socialinę tvarką, o kad išlaikytų ir pateisintų pačios save. Iš paviršiaus aparatas veikia preciziškai, bet milžiniškas tarnautojų darbo krūvis atvirkščiai proporcingas to darbo rezultatui. Iš pokalbių su kaimo gyventojais ir pilies tarnautojais K. įsitikina, jog dažnai ir per visą savo gyvenimą žmogus nesulaukia „proceso“ pabaigos. Aparatas ne tik neigia savo tiesioginę paskirtį ir kelia didžiulę painiavą — jis despotiškas ir išsigimęs žmogiškąja prasme. Tai rodo Barnabo šeimos likimas.

Kaimo ir pilies santykiai — feodalinės, archaiškos visuomenės modelis. K. susiduria ne tik su administracinėmis džiunglėmis, bet ir su gyventojų tamsumu, nuolankumu, pasyvumu. Šis nuolankumas įgauna mistinių ir groteskinių bruožų. Pilies valdininkai kaimiečių akyse virtę stabais. Užeigos šeimininkė lyg šventenybę saugo meilės prisiminimus apie Klamą. Buvusią Klamo meilužę Frydą taip pat gaubia aureolė — ji tarsi švyti Klamo prisilietimų spindesiu.

Socialinės ir biurokratinės priklausomybės absurdiškumą paryškina ironija ir groteskas. Tarnautojai dirba naktimis, nuolat painioja ar pameta bylas, miega kabinetuose, korespondenciją tvarko lovose. K. kova su pilimi — daugiausia verbalinė. Aiškindamasis, ginčydamasis, įrodinėdamas herojus siekia priartėti prie tiesos. Todėl romane daug vietos skirta dialogams, ilgiems monologams. Būdingas F. Kafkos pasakojimo bruožas — išsami situacijos ar įvykio analizė, grindžiama aktyvia ir tikslia minties veikla (jai pritinka griežta, racionali, kanceliarinį stilių primenanti sintaksė). Tačiau loginis minties rutuliojimas nepadeda išryškinti prasmės, o atvirkščiai — veda į tuštumą, į niekądą. Skaitytojas jaučia savotišką trintį tarp skvarbios, analitinės pasakotojo minties ir „tuščiaeigio“ veiksmo. Ilgi monologai nepadeda susivokti nei personažams, nei skaitytojui. Kuo išsamesnis aiškinimas, tuo beviltiškiau tolsta tiesa.

---

[28] *Brod M.* Nachworte des Herausgebers // *Kafka F.* Das Schloβ.— Frankfurt a. M., 1986.— S. 349.

[29] *Sokel W.H.* Franz Kafka. Tragik und Ironie.— Frankfurt a. M., 1976.— S. 437—439.

[30] Kindlers Literaturlexikon. Bd. 19.— München, 1974.— S. 8503.

Atvykus į kaimą K., gyventojams nušvinta teisingumo viltis. Jiems imponuoja K. ryžtas ir kovingas nusiteikimas. K. prisiima „švietėjo" vaidmenį, įtikinėja kaimiečius, jog jie patys skatina valdžios savivalę. Mažasis Hansas Brunsvikas, susižavėjęs K., svajoja irgi tapti teisingumo ieškotoju, žmonių gynėju. Tačiau šią perspektyvą pasakotojas nukelia į „beveik neįsivaizduojamai tolimą ateitį". Pagaliau ir autoriaus numatyta tragiška romano pabaiga rodo, jog rasti teisingumą — utopija. „Pilyje" tvyro slogi, fatališka atmosfera. F. Kafka sukuria savitą šio hermetiško pasaulio nuotaiką. Šaltis ir sniegas ženklina ne tik gamtos, bet ir dvasios stingulį, vienatvę ir neviltį. Tamsios ir žemos kaimiečių trobos, nešvarios, dvokiančios smuklės, kvaiši valstiečių veidai, gašlios moterys liudija kaimo degradaciją. Niūri, užpustyta vietovė — lyg iš pasakų ar legendų atkilusio užkeikto kaimo archetipas.

Romane „Pilis" autoriaus išreikštas amžinas žmogaus troškimas išsiveržti iš kasdienybės, netiesos, bedvasiškumo. Tuo romano herojus artimas būdingiausiems vokiečių literatūros personažams — nuo Parcifalio ir Fausto iki Heinricho fon Ofterdingeno ir Žaliojo Heinricho. Tačiau F. Kafkos herojus nesuranda savo žydrosios gėlelės. Vokiečių literatūrai charakteringo „auklėjamojo" romano veiksmas vyksta dviem kryptimis — horizontaliąja (ryšys su sociumu, kultūra) ir vertikaliąja (Dievo troškimas), o F. Kafkos herojus K. klaidžioja labirintu. Rašytojas kuria netgi tokias situacijas, kurios verčia abejoti paties herojaus tikrumu. Ar neatrodo kartais, kad K.— komiškas personažas, apsišaukėlis? O gal jis fanatikas, didelio tikslo vardan aukojantis savo garbę ir likimą? Šios savybės jį jau sietų su „bado meistru" ir kitais vėlyvųjų F. Kafkos novelių personažais.

Rinkinyje „Bado meistras" (to paties pavadinimo novelė; „Pirmasis sielvartas" [*Erstes Leid*]; „Daininινkė Jozefina, arba Pelių visuomenė" [*Josephine, die Sängerin, oder das Volk der Mäuse*]), taip pat žvėries būtį vaizduojančiuose kūriniuose — „Urvas" (*Der Bau*, 1923), „Šuns tyrinėjimai" (*Forschungen des Hundes*, 1922) vyrauja menininko tema. Čia F. Kafka pateikia savo skausmingus apmąstymus apie meno paskirtį. Šių novelių problematika neatsiejama nuo estetinių autoriaus pažiūrų. Kūryba F. Kafkai buvo gyvenimo esmė, absoliuti būtinybė, gyvybės sąlyga. Jis pats save tapatino su meno fenomenu ir netgi vartojo sąvoką „nerašantis rašytojas", nors ir pripažino jos absurdiškumą[31]. Taigi, pasak F. Kafkos, pati kūrėjo asmenybė gali reikštis kaip meno personifikacija. Šitokiu požiūriu meno tema interpretuojama „Bado meistre". Herojaus profesija — badavimas. Tačiau šis užsiėmimas nereikalauja ypatingų pastangų, nes pasaulyje nėra maisto, kuris jam būtų skanus. Jis kremtasi dėl to, kad savo „meną" pavertė pramogos objektu ir šitaip iškreipė „grynojo badavimo" prasmę. Baigęs karjerą ir radęs prieglobstį cirke, jis galutinai atsiduoda vidiniam poreikiui ir jaučiasi pasiekęs gyvenimo tikslą. Tačiau tas tikslas prieštarauja pačiam gyvenimui, nes badavimo menas gyve-

---

[31] *Kafka F.* Briefe 1902—1924.— Frankfurt a. M., 1958.— S. 384.

nimą fiziškai sunaikina. Badautojo pergalė rodo menininko egzistencijos paradoksalumą: menas negali egzistuoti be suvokėjo, žiūrovo (nors publika čia vaizduojama gana ironiškai).

F. Kafkos požiūris į menininką ambivalentiškas. Iš vienos pusės menininkas — tai autistinė būtybė, absoliutas. Jis atsiriboja nuo gyvenimo tikrovės, bet nepajėgia pakilti virš jos. Jis tik susikuria nerealią, abstrakčią terpę, kurioje išlaiko savo grynąjį Aš, bet susinaikina fiziškai. Puoselėdamas iliuziją atrasti tobulą idealą, jis susiduria su niekinga savo paties egzistencija. F. Kafka parodo, kad suabsoliutintas menas virsta savo priešingybe. Todėl, kita vertus, F. Kafkos herojai menininkai yra ir savotiški komediantai. Beje, šis pradas glūdi ir T. Mano menininkų paveiksluose. Gvildendamas šią vokiečių literatūrai svarbią meno ir gyvenimo santykio temą, F. Kafka troško, kad jo kūryba vestų žmones į tyrumą, teisingumą ir pastovumą: „Knyga turi būti kirvis, kuris iškapotų mumyse užšalusią jūrą“[32]. Gyvenimo pabaigoje F. Kafka skeptiškai vertino savo galimybes: „Aš nesu šviesa. Aš susipainiojau savo paties spygliuose. Aš esu akligatvis“[33].

F. Kafka vaizduoja pasaulį, koks jis yra, tačiau koks neturėtų būti. Prielaidos kitokiam gyvenimui glūdi pačiame žmoguje. Rašytojas kalba apie žmogaus kaltę, kančią, ribotumą ne tam, kad parodytų gyvenimo beprasmybę, o tam, kad išugdytų etinį idealą, nukreiptą į amžinų, nesunaikinamų pradų išlaisvinimą savyje. To siekdamas, žmogus turi sunaikinti tai, kas yra laikina ir pažeidžiama (F. Kafkos sąvoka: *das Zerstörbare*), t.y. pats save. Kritikė I. Henel teigia, kad prie tokios išvados gali prieiti žmogus, iki galo apmąstęs egzistencijos tikslus ir aiškiai suvokęs jos tragizmą.

F. Kafka, greta Dž. Džoiso, M. Prusto, V. Vulf, T. Mano, A. Kamiu, I. Bergmano, P. Pikaso ir kitų, priklauso prie pačių žymiausių XX a. menininkų. Jo kūryba turėjo didelę įtaką tolesnei literatūros raidai — siurrealizmui, absurdo teatrui, „magiškajam realizmui“. Būdvardis „kafkiškas“ tapo literatūrine sąvoka. Kiekviena epocha naujai perskaito šio iškilaus autoriaus kūrybą. Pats F. Kafka, beje, niekada nepretendavo į šlovę, nors ir troško, kad jo kūriniai lyg šviesos spindulys perskrostų tikrovę ir išgelbėtų žmoniją.

Pirmasis F. Kafkos kūrinys, išverstas į lietuvių kalbą, buvo novelė „Atmestas prašymas“ (*Die Abweisung*, 1920), išspausdinta 1939 m. „Naujojoje Romuvoje“, Nr. 21—22 (vertė A. Masionis). Tik po ilgokos pertraukos, 1965. 10.30, „Literatūroje ir mene“ buvo publikuota novelė „Bado meistras“, versta A. Antanaičio (J. Apučio pseudonimas). Žurnale „Nemunas“, 1969 m. Nr. 4, A. Bučys aptarė Prahoje išleistus F. Kafkos laiškus Milenai („Meilė Milenai“). Austrų novelių rinkinyje „Vargšas muzikantas“ (1977) paskelbta novelė

---

[32] Ibid.— S. 27.
[33] *Janouch G.* Gespräche mit F. Kafka.— Frankfurt a. M., 1968.— S. 204.

„Nuosprendis“ (vertė A. Druktenis). 1981 m. išleistas romanas „Procesas“ (vertė A. Gailius), publikuotos dar dvi reikšmingos novelės: „Kaimo gydytojas“ („Literatūra ir menas“, 1981.04.11, vertė A. Gailius) ir „Pataisos darbų kolonijoje“ („Pergalė“, 1981 m. Nr. 10, vertė T. Četrauskas). „Literatūroje ir mene“, 1983.08.27, paminėta 100-oji rašytojo gimimo sukaktis, pateikta šešetas smulkiosios F. Kafkos prozos kūrinių (vertė A. Gailius). 1988 m. žurnale „Atodangos“ išspausdinta ir garsioji F. Kafkos „Metamorfozė“ (vertė T. Četrauskas).

JADVYGA BAJARŪNIENĖ

PAAIŠKINIMAI

PROCESAS

Romaną F. Kafka pradėjo rašyti 1914 m. rugpjūčio mėn. netrukus po pirmojo išsiskyrimo su Felice. Iš F. Kafkos kūrybinės biografijos matyti, jog dvasinės krizės skatindavo jo produktyvumą, o retos ir trumpos laimingo gyvenimo atkarpos buvo mirtina grėsmė jo kūrybai (prasidėjusi draugystė su Felice sutrukdė užbaigti pirmąjį romaną „Dingęs be žinios"). Tačiau jau 1915 m. sausio 6 d. dienoraštyje F. Kafka pažymėjo, kad nepajėgia toliau rašyti „Proceso", ir daugiau prie rankraščio negrįžo. Atskirus fragmentus— „Priešais Įstatymą" (*Vor dem Gesetz*) ir „Sapnas" (*Ein Traum*) — jis įtraukė į novelių rinkinį „Kaimo gydytojas" (1919). 1920 m. romano rankraštį atidavė M. Brodui.

1925 m. „Procesą" išleido Berlyno leidykla *Die Schmiede*. Baigiamajame žodyje M. Brodas paaiškino, kodėl jis, nepaisydamas priešmirtinės F. Kafkos valios, ryžosi išleisti jo kūrybinį palikimą. F. Kafkos testamentas nebuvo juridiškai įformintas raštas, o paprastas laiškas, po mirties rastas tarp kitų jo rankraščių ir dokumentų. Be to, F. Kafkai gerai buvo žinoma M. Brodo nuomonė, kad šis neketina naikinti jo kūrybinio palikimo. Tačiau kito testamento vykdytojo rašytojas nepaskyrė. Visos F. Kafkos kūrybos pateikimas skaitančiajai pasaulio visuomenei — didelis M. Brodo nuopelnas.

Antrasis „Proceso" leidimas išėjo 1935 m. Berlyne, trečiasis — 1946 m. Niujorke. M. Brodas nurodė, kokias sudėtingas problemas tenka spręsti F. Kafkos kūrybos leidėjams. Jo nuomone, prieš paskutinįjį romano skyrių turėjo būti pavaizduotos dar kelios paslaptingojo proceso stadijos. Antra vertus, pagal autoriaus sumanymą „Proceso" herojui nebuvo lemta pasiekti aukščiausios teismo instancijos, todėl romanas „tam tikra prasme apskritai negalėjo būti užbaigtas".

PILIS

Romaną F. Kafka rašė 1922 m. vasario—spalio mėn. Prahoje ir Pietų Bohemijoje, viešėdamas pas seserį Otlą. Tačiau juto, kad kūrinio užbaigti nepajėgs ir jau rugsėjo 11 dienos laiške M. Brodui rašė, kad romaną reikėsią „visam laikui atidėti į šalį". 1923 m. nebaigto romano rankraštį F. Kafka atidavė M. Brodui. Nepilnas „Pilies" leidimas (be dviejų paskutinių parašytų skyrių) išėjo 1926 m. Miunchene. 1935 m. Berlyne pasirodė antrasis, papildytas leidimas, 1946 m. Niujorke — trečiasis. Yra keli atskirų dalių (pvz., pradžios) variantai, nemaža vietų paties autoriaus išbraukta, ir ne visai aišku, ar jos iš tikro nėra svarbios romano visumai. Naujausieji romano leidimai paprastai pateikia pilną autentišką rankraščio tekstą.

BĖGANTYS PRO ŠALĮ

Miniatiūra parašyta tikriausiai 1907 m. Žurnale *Hyperion* 1908 m. buvo publikuoti aštuoni F. Kafkos smulkiosios prozos kūrinėliai, tarp jų ir „Bėgantys pro šalį" (tada be antraštės), sujungti į ciklą „Apmąstymas". 1910 m. kovo 27 d. laikraštyje *Deutsche Zeitung Bohemia* ši miniatiūra buvo išspausdinta antrašte „Naktyje" (*In der Nacht*). Jau antrašte „Bėgantys pro šalį" ji buvo įtraukta į pirmąjį F. Kafkos prozos rinkinį, išėjusį atskira knyga („Apmąstymas") 1912 m. gruodžio mėn. (su 1913 m. data) Leipcige.

NUOSPRENDIS

Novelę F. Kafka parašė 1912 m. rugsėjo 22—23 d. naktį, „nuo dešimtos vakaro iki šeštos ryto, vienu atsisėdimu". Tuoj pat dienoraštyje pažymėjo: „Tik t a i p reikia rašyti, <...> su tokiu visišku kūno ir sielos atsivėrimu". Pirmą kartą novelė išspausdinta 1913 m. Leipcige, literatūros metraštyje *Arcadia*. Atskira knyga „Nuosprendis" išėjo taip pat Leipcige 1916 m.

METAMORFOZĖ

Novelė parašyta 1912 m. lapkričio—gruodžio mėn. Pirmą kartą publikuota 1915 m. Leipcige, žurnale *Weiße Blätter*. (Šis žurnalas buvo pagrindinis menininkų ekspresionistų leidinys.) Tais pačiais metais „Metamorfozė" išėjo Leipcige atskira knyga. Antrasis leidimas pasirodė 1918 m.

PATAISOS DARBŲ KOLONIJOJE

Novelė parašyta 1914 m. spalio 15—18 d. F. Kafka savo leidėjui K. Volfui siūlė visas tris noveles — „Nuosprendį", „Metamorfozę" ir „Pataisos darbų kolonijoje" — išleisti atskira knyga, antrašte „Bausmės" (*Strafen*). Šis projektas liko neįgyvendintas. Atskira knyga novelė išėjo 1919 m. Leipcige.

TILTAS

Miniatiūra parašyta 1916 m. gruodžio mėn. Pirmą kartą publikuota 1931 m. Berlyne išleistame F. Kafkos trumposios prozos rinkinyje „Statant Kinų sieną" (*Beim Bau der Chinesischen Mauer*).

MEDŽIOTOJAS GRAKCHAS

Novelė parašyta 1916 m. gruodyje, pirmą kartą paskelbta rinkinyje „Statant Kinų sieną". Antrasis jos variantas, sukurtas 1917 m., pirmą kartą pasirodė 1937 m. Prahoje M. Brodo išleistuose „Dienoraščiuose ir laiškuose" (*F. Kafka. Tagebücher und Briefe*).

ŠAKALAI IR ARABAI

Novelė parašyta 1917 m. sausio mėn. Pirmą kartą išspausdinta žurnale *Der Jude* 1917 m. spalio mėn. numeryje. Lapkričio mėn. numeryje pasirodė „Pranešimas akademijai“. Abi šios novelės turėjo bendrą pavadinimą „Dvi novelės apie žvėris“ (*Zwei Tiergeschichten*).

NAUJAS ADVOKATAS

Novelė parašyta 1917 m. sausio mėn. Pirmą kartą publikuota 1917 m. Berlyne, žurnale *Marsyas*, vėliau įtraukta į rinkinį „Kaimo gydytojas“.

KAIMO GYDYTOJAS

Šios novelės rankraštis neišlikęs. Spėjama, kad ji parašyta 1917 m. sausio—vasario mėn. „Kaimo gydytoją“ F. Kafka laikė vienu geriausių savo kūrinių. Dienoraštyje vėliau jis pažymėjo: „Dar galėčiau jausti trumpą pasitenkinimą tokiais kūriniais kaip „Kaimo gydytojas“, jei kas nors panašaus man dar pavyktų (nors tai nelabai įtikėtina). Būčiau laimingas, jei pasaulį galėčiau atvesti į tyrumą, tiesą, pastovumą“. Novelė pirmą kartą išspausdinta 1918 m. Leipcige, almanache *Die neue Dichtung*. 1919 m. publikuota Leipcige-Miunchene išėjusiame to paties pavadinimo F. Kafkos prozos rinkinyje.

PRANEŠIMAS AKADEMIJAI

Parašyta 1917 m. balandžio mėn., pirmą kartą paskelbta žurnale *Der Jude*, 1917 m. lapkričio mėn. numeryje, vėliau įtraukta į rinkinį „Kaimo gydytojas“.

TRAUKINIO KELEIVIAI

Parašyta 1917 m. spalio mėn., pirmą kartą publikuota po autoriaus mirties, jo „Dienoraščiuose ir laiškuose“.

MIESTO HERBAS

Parašyta 1920 m. rugsėjo mėn. Rankraštyje parabolė be antraštės. Pirmą kartą publikuota 1931 m. rinkinyje „Statant Kinų sieną“.

NAKTĮ

Parašyta 1920 m. spalio mėn., pirmą kartą išspausdinta 1936 m. rinkinyje „Kovos aprašymas“.

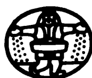
BADO MEISTRAS

Novelė sukurta 1922 m. vasario mėn. Pirmą kartą išspausdinta 1922 m. Frankfurte prie Maino, žurnale *Die neue Rundschau*. 1924 m. Berlyno leidykla *Die Schmiede* išleido to paties pavadinimo F. Kafkos novelių rinkinį.

Parengė JADVYGA BAJARŪNIENĖ

TURINYS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

87 KNYGA

FRANCAS KAFKA

PROCESAS. PILIS. NOVELĖS

Tituliniame puslapyje:
Emilio Noldės (1867—1956)
medžio raižinio „Pranašas" fragmentas
Parengė dailininkas *Linas Spurga*

Redaktorius *J. Naujokaitis*. Meninis redaktorius *L. Spurga*
Techninė redaktorė *B. Šlivinskienė*. Korektorė *L. Girevičienė*

Duota rinkti 1991 02 11. Pasirašyta spausdinti 1991 09 25. S. L. Nr. 257. Leidinys 12616
Formatas 60×90/16. Ofsetinis popierius
Garnitūra „Taims", 10 punktų. Fotorinkimas. Ofsetinė spauda
36 sąl. sp. l. 37,25 sąl. spalv. atsp. 37,08 apsk. leid. l.
Užsakymas 1838. Tiražas 20000 egz. Kaina sutartinė

„Vagos" leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50
Rinko „Spindulio" spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10
Spausdino „Vilties" spaustuvė, Viršuliškių skg. 80, 2053 Vilnius

Kafka F.

Ka89 Procesas; Pilis: [Romanai]. Novelės / [Iš vok. k. vertė A. Gailius ir kt.; Baig. str. „Mįslingasis F. Kafkos pasaulis“, p. 519—565, parašė J. Bajarūnienė].— V.: Vaga, 1994.— 572 p.— (Pasaul. literatūros b-ka / Red. komis.: G. Baužytė-Čepinskienė ir kt.; Kn. 87. XX a. literatūra).

Bibliogr. baig. str. išnašose.

ISBN 5-415-00741-5

Įžymus austrų rašytojas F. Kafka (1883—1924), artimas ekspresionistams, savo romanuose, novelėse ir parabolėse atskleidė dvasinę savo epochos krizę, vienišo „mažojo žmogaus“ bejėgiškumą ir izoliaciją, neviltį ir ateities baimę.

UDK 830(436)-3